

ЧЕРВОНА КНИГА

Івано-Франківської області

Тваринний світ

Червона книга

Івано-Франківської області

Тваринний світ

Red Data Book

of Ivano-Frankivsk Region

Animals

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
Управління екології та природних ресурсів
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
БОВШІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА
ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ДТЕК»
ГАЛИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК
ГРОМАДСЬКА ЕКОЛОГІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЕКО-ГАЛИЧ»

Червона книга

Івано-Франківської області

Тваринний світ

Наукові редактори

кандидат біологічних наук **І. В. Скільський,**
В. В. Бучко

Чернівці
Видавництво «Друк Арт»
2019

IVANO-FRANKIVSK REGIONAL STATE ADMINISTRATION
Department of Ecology and Natural Resources
IVANO-FRANKIVSK REGIONAL COUNCIL
BOVSHIV VILLAGE COUNCIL
DTEK LIMITED LIABILITY COMPANY
HALYCH NATIONAL PARK
«ECO-HALYCH» COMMUNITY ORGANIZATION FOR ECOLOGY

Red Data Book

of Ivano-Frankivsk Region

Animals

Edited by
I. V. Skilsky, PhD
V. V. Buchko

Chernivtsi
Druk Art
2019

*Рекомендовано до друку рішенням науково-технічної ради
Галицького національного природного парку*

Голова редакційної колегії *А. Д. Пліхтяк*,
начальник управління екології та природних ресурсів
Івано-Франківської обласної державної адміністрації

Члени редакційної колегії: кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник *А. А. Бокотей*; кандидат біологічних наук, доцент *В. В. Бужак*; заступник директора з наукової роботи Галицького національного природного парку *В. В. Бучко*; начальник державної екологічної інспекції Карпатського округу *Р. С. Гасимов*; кандидат біологічних наук *Б. Й. Годованець*; кандидат біологічних наук, доцент *І. М. Горбань*; кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник *В. М. Грищенко*; кандидат біологічних наук, доцент *І. В. Загороднюк*; кандидат географічних наук, старший науковий співробітник *В. П. Коржик*; кандидат біологічних наук, доцент *О. Ю. Мателешко*; кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник *В. Б. Різун*; кандидат біологічних наук *І. В. Скільський*; кандидат біологічних наук *Н. А. Смірнов*; доктор біологічних наук, професор *І. І. Чорней*

Червона книга Івано-Франківської області. Тваринний світ /
Ч-45 голова ред. колегії А. Д. Пліхтяк ; наук. ред. І. В. Скільський,
В. В. Бучко. – Чернівці : Друк Арт, 2019. – 448 с. (доопр. вид.).
ISBN 978-617-7465-90-3

У книзі охарактеризовано раритетну фауну Івано-Франківської області. Стосовно кожного виду тварин наведені категорія охорони, поширення, особливості біології, фактори загрози та заходи охорони. Нариси супроводжують ілюстрації.

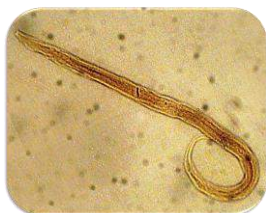
Для співробітників наукових установ, викладачів і студентів природничих спеціальностей закладів вищої освіти, учителів біології та географії й учнів загальноосвітніх шкіл, працівників лісового господарства, екологів і краєзнавців.

УДК 591.9(477.86)+502.743

Науково-популярне видання «Червона книга Івано-Франківської області. Тваринний світ» перевидано за рахунок коштів екологічного фонду Бовшівської сільської ради та компанії ДТЕК. При підготовці книги використані матеріали, отримані в рамках виконання проекту «Збереження біологічного різноманіття в умовах ведення лісового господарства Прикарпаття» (реалізовується громадською екологічною організацією «Еко-Галич» за сприяння Посольства Фінляндії в Україні в партнерстві з Міністерством екології та природних ресурсів України, Державним природознавчим музеєм НАН України, Івано-Франківською обласною радою). Під час збору й аналізу даних використане обладнання, люб'язно надане Н. А. Смірнову організацією IDEA WILD у 2018 році. Висловлюємо щире подяку за всебічну підтримку та сприяння депутату Івано-Франківської обласної ради VI–VII скликання, доктору історичних наук, професору С. В. Адамовичу.

Червона книга Івано-Франківської області

Тваринний світ

Клас
Хромадореї
Chromadorea

стор. 70

Клас
Пояскові
Clitellata

стор. 72

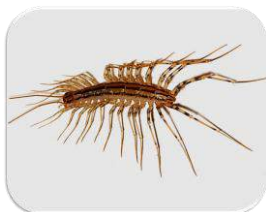
Клас
Зяброні ракоподібні
Branchiopoda

стор. 76

Клас
Вищі раки
Malacostraca

стор. 78

Клас
Губоні
багатоніжки
Chilopoda

стор. 80

Клас
Двопарноні
багатоніжки
Diplopoda

стор. 82

Клас
Ногохвістки
Collembola

стор. 84

Клас
Комахи
Insecta

стор. 88

Клас
Двостулкові молюски
Bivalvia

стор. 200

Клас
Черевоні молюски
Gastropoda

стор. 202

Клас
Міноги
Petromyzontida

стор. 220

Клас
Променепері риби
Actinopterygii

стор. 222

Клас
Земноводні
Amphibia

стор. 242

Клас
Плазуни
Reptilia

стор. 252

Клас
Птахи
Aves

стор. 258

Клас
Ссавці
Mammalia

стор. 354

Протягом останніх десятиліть унаслідок розвитку промисловості, інтенсифікації сільського господарства й інших проявів діяльності людини відбувається помітна деградація довкілля, що негативно відображається в першу чергу на біотичному різноманітті. І якщо набагато раніше зміни в рослинному і тваринному світі зумовлювалися кліматичними, геологічними, ґрунтовими, еволюційними й іншими природними чинниками, то згодом вирішальний (часто негативний) вплив почав справляти антропогенний фактор. Це призвело до того, що чимало представників флори і фауни стали рідкісними, зникаючими або й зовсім перестали зустрічатися в багатьох місцях. Такі види потребують невідкладних заходів охорони на міжнародному, загальнодержавному та регіональному рівнях.

Збереження і раціональне використання природних багатств Прикарпатського краю є одним із найбільш важливих завдань, виконання якого вимагає злагодженої роботи відповідних державних органів, науковців, небайдужої громадськості. Тому поява такого унікального видання, як «Червона книга Івано-Франківської області. Тваринний світ», над створенням якого працювали відомі в Україні та за її межами фахівці, є одним з етапів реалізації цього завдання.

Сподіваюся, що ця книга сприятиме збереженню фауни Івано-Франківщини, відновленню популяцій насамперед рідкісних і зникаючих видів тварин (як занесених до Червоної книги України, так і тих, що підлягають охороні на регіональному рівні), раціональному природокористуванню, а також оптимізації діяльності існуючих і створенню нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Денис ШМИГАЛЬ,
голова Івано-Франківської обласної державної адміністрації

Відомо, що екологічна рівновага у природі забезпечується біотичною різноманітністю. Саме тому невідкладного значення набуває охорона всіх видів рослин і тварин, яким загрожує небезпека зникнення або знищення. Живі істоти на нашій планеті є своєрідним дзеркалом, у якому найбільш рельєфно знаходить своє відображення ставлення людини до довкілля. Врахувавши помилки минулого, нині уже ні в кого не виникає сумніву, що зникнення кожного наступного представника флори чи фауни є справжньою катастрофою і може бути наслідком невідновних втрат у майбутньому. Збереження та відновлення рідкісних і зникаючих видів у багатьох країнах розглядається як одне з найважливіших завдань сьогодення.

Виходячи з наведеного вище, зрозуміло, що вихід у світ «Червоної книги Івано-Франківської області. Тваринний світ» є знаковою подією. Це фундаментальне видання, над узагальненням відомостей для якого працювали провідні науковці, знайомить небайдужого читача з раритетною фауною Прикарпаття. Публікація цієї книги надає нові можливості для збереження унікальної природи нашого краю, а наведена в ній інформація буде корисною для кожного краєзнавця і любителя природи, стане основою для проведення подальших досліджень, дозволить ефективніше розробляти та втілювати на практиці заходи, спрямовані на охорону й відтворення тваринного світу, передусім тих видів, які занесені до Червоної книги України чи перебувають під загрозою зникнення на регіональному рівні.

Олександр СИЧ,
голова Івано-Франківської обласної ради

ВСТУПНЕ СЛОВО

Тваринний світ Івано-Франківської області надзвичайно багатий та різноманітний. Серед усієї кількості видів є і такі, які в Україні відомі лише (або переважно) з території нашого краю. Унікальність та своєрідність фауни Прикарпаття пов'язана зі специфічною історією формування природних комплексів (особливо на Опіллі, в карпатській частині), неповторним поєднанням різноманітних ландшафтів.

Депутатський корпус, адміністрація Бовшівської сільської ради (Галицький район) докладають максимум зусиль, втілюючи на практиці різноманітні заходи, спрямовані на збереження довкілля, охорони біоти, в першу чергу раритетних видів. Важливим аспектом у цьому напрямку є тісна і плідна співпраця з науковцями. Скажімо, за результатами досліджень, проведених протягом останніх десятиліть, в околицях с. Бовшів виявлено близько 100 рідкісних і зникаючих видів тварин (це фактично третина від загальної кількості раритетної фауни Івано-Франківщини). Із них майже 60 видів (!) занесені до третього видання Червоної книги України, а решта підлягають охороні на регіональному рівні.

Найбільш цінним із созологічної точки зору, унікальним осередком концентрації біорізноманіття є Касова гора (загальна площа 1,38 км², максимальна висота 334 м н. р. м.). Частина території цього урочища (65 га) із 2004 року входить до складу заповідної зони Галицького національного природного парку. Це видовжений пагорб зі стрімкими схилами та виположеною вершиною, який має вигляд довгого горбистого пасма (тягнеться на 3,5 км з північного заходу на південний схід). Для Касової гори характерним типом рослинності є лучні степи, остепнені, мезофітні та гігрофільні луки. На даний час тут виявлено більше 350 видів рослин, майже 30 видів грибів і близько 500 видів тварин.

Іншим важливим осередком, який має непересічне значення насамперед як місце концентрації водоплавних птахів під час осінньої міграції та зимівлі, є Бурштинське водосховище (загальна площа 12,6 км²). У його межах і на прилеглих ділянках виявлено кілька десятків раритетних видів тварин, майже половина з яких «червонокнижні».

З огляду на нагальну потребу запровадження негайних заходів, спрямованих на збереження, відтворення та раціональне використання унікального лучно-степового комплексу Касової гори, у 2018 році депутатами Бовшівської сільської ради було прийнято рішення про збільшення заповідної площі цього урочища з 65 до 135 га та з подальшим включенням відповідної ділянки (без вилучення в землекористувача) до складу Галицького НПП. Такий вчинок гідний для наслідування іншими громадами Прикарпатського краю заради збереження найцінніших клаптиків дикої природи!

Хотілося би також зазначити, що публікація такого унікального видання, як «Червона книга Івано-Франківської області. Тваринний світ», стане вагомим внеском у розвиток природоохоронної справи не лише в Карпатському регіоні, а й загалом в Україні. Це результат тривалої і кропіткої роботи висококваліфікованого колективу науковців, які виокремили раритетну складову з усього фауністичного різноманіття краю, узагальнили наявні відомості про поширення й екологію раритетних тварин (види першочергової уваги) на Івано-Франківщині, встановили фактори загрози і розробили заходи охорони. Видання цієї книги стало можливим завдяки небайдужому ставленню, громадянській позиції та всебічній підтримці депутатського корпусу Бовшівської сільської ради. Нарешті ми знаємо «поіменний список» усіх тих 313 видів тварин Івано-Франківської області, яких потрібно охороняти в першу чергу!

Ганна ОЧКУР,
голова Бовшівської сільської ради

ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

Тваринний світ є одним з елементів біотичного компонента природних ландшафтів як складних взаємодіючих і постійно еволюціонуючих геосистем (з біотичної точки зору – екосистем). Найголовнішим завданням охорони всього різноманіття фауни, насамперед раритетних видів, є збереження оселищ їхнього існування. Вони ж, зокрема, визначаються характером структури, динаміки й еволюції ландшафтів, що їх вміщують.

В останні декілька тисячоліть активної господарської діяльності людини природні ландшафти зазнали серйозної трансформації. Залежно від регіону, вони заміщені господарськими, бегігеративними, поселенськими, транспортними й іншими угіддями, на яких за різної міри інтенсивності та глибини змін формуються нові функціональні природно-антропогенні комплекси з різною якістю середовища проживання і подальшим трендом соціоприродної еволюції.

Івано-Франківська область є історичним краєм давнього заселення і господарського освоєння. Тому тут сформувалась надзвичайно строката порегіональна ландшафтна структура із дрібними порізнаними контурами угідь невеликих площ. Це, відповідно, позначається на складності й специфіці завдань щодо оптимізації природокористування та збереження як окремих видів, так і біорізноманіття в цілому. З цієї причини при розгляді загальногеографічних рис і особливостей соціоприродного середовища увага акцентуватиметься на їх впливі на екістичні параметри довкілля існування тварин.

Загальні особливості регіону

Івано-Франківська область утворена 4 грудня 1939 року. Площа її – 13,9 тис. квадратних кілометрів, що становить 2,4 % території України. За конфігурацією територія області нагадує ромб, витягнутий по довгій осі з півночі на південь. Загальна протяжність від крайньої північної точки до крайньої південної становить близько 185 км, найбільша протяжність із заходу на схід досягає майже 150 км. На півночі та заході Івано-Франківщина межує з Львівською, а на південному заході із Закарпатською областями. Цей кордон збігається у своєму простяганні з Вододільним гребенем Українських Карпат. На північному сході межує з Тернопільською, а на сході та південному сході з Чернівецькою областями. Крайня південна і південно-західна межа області по гребеню Чивчинського хребта є державним кордоном з Румунією.

Івано-Франківська область розташована у трьох різних ландшафтних зонах. Північно-східна частина території, або Придністров'я, лежить на Подільській височині. Тут панують лісопольові ландшафти лісостепової кліматичної зони Східно-Європейської рівнини. Середня частина області розташована в межах Передкарпаття з піднятим і сильно розчленованим рельєфом. Тут панували лісолучні ландшафти переважно з широколистяних лісів (бука, граба, дуба й ін.), які займають високі межиріччя та їхні схили. На понижених рівнинах і в улоговинах раніше були поширені луки. Південно-західна частина Івано-Франківської області заходить в Українські Карпати, які складаються з серії хребтів, витягнутих у південно-східному напрямку. Значна висота гір (1000–2000 м н. р. м.) зумовлює сильне зволоження цієї частини області. Більшість гір покрита майже суцільними листяними і хвойними лісами.

Три фізико-географічні зони Івано-Франківської області утворюють ніби три сходинки, найнижча з яких – північна, подільська, середня – передкарпатська і найвища – південна, карпатська (Природа..., 1973).

Північна частина області розташована на лівобережжі Дністра й дрениється його притоками Свіржем і Гнилою Липою з допливом Нараївка. Притоки течуть з півночі на південь, отже, Придністровське лівобережжя Івано-Франківщини має загальний нахил на південь. Лівобережжя дуже горбисте і є частиною Подільського горбогір'я з абсолютними висотами до 400 м н. р. м. Воно ще й досі в основному вкрите буково-дубово-грабовими лісами, які займають схили і вершини горбів, тоді як підніжжя пагорбів аграрно освоєні.

Середня, передгірська частина області між Дністром і Карпатами – височина складної орографічної будови. Західна частина цього передгір'я нахилена на північ до Дністра і дрениється річками Свічою, Сивкою, Лімницею з Чечвою, Луквою з Луквицею, Бистрицею з її витоками Бистрицею Солотвинською, Бистрицею Надвірнянською і Вороною. Ці річки поділяють західне передгір'я області на низку паралельних видовжених височин та улоговин, утворених давніми і молодими терасами зазначених річок. До височин (починаючи із заходу) належать Свіцько-Чечвинська, Войнилівська і Прилуквинська, а до улоговин – Калуська і Бистрицька або Івано-Франківська.

Адміністративно-територіальний поділ та розташування Івано-Франківської області

Східна частина Івано-Франківського передгір'я має інший і набагато складніший план орографічної будови. Перш за все привертає увагу виразний поділ на два орографічні райони: Передкарпатське Покуття і Придністровське Покуття, розділених широкою долиною Пруту. На південь від Пруту до Карпат простягається типове передкарпатське передгір'я – Передкарпатське Покуття з таким же поперечним планом орографічного розчленування, як і в західній частині Передкарпаття. Придністровське Покуття (або Тлумач-Городенківська височина) займає Прут-Дністровське межиріччя з середніми висотами понад 300 м н. р. м. Воно має інший план орографічної будови: її орографічні лінії простягаються з північного заходу на південний схід, тобто паралельно напрямкам течії Дністра і Пруту та Карпатам.

Івано-Франківська частина Українських Карпат відрізняється не лише значними абсолютними і відносними висотами, але й найбільшою орографічною складністю поверхні. У цьому регіоні виділяються такі орографічні (географічні) райони: Зовнішні або берегові Карпати; Покутські Карпати; Зовнішні Горгани; Внутрішні Горгани; Внутрішні низькогірні або верховинські Карпати і Гуцульські Альпи.

Геоматична будова і рельєф

Тектоніка

Територія Івано-Франківської області входить до складу двох великих геоструктурних одиниць: Карпатської геосинклінальної області та південно-західної окраїни Східно-Європейської платформи (Волино-Подільської плити). У свою чергу, в межах Карпатської геосинклінальної області виділяються дві основні одиниці: Карпатська складчаста область і Передкарпатський крайовий прогин. У геологічній будові Карпатської складчастої області беруть участь інтенсивно дислоковані флішові відклади крейди та палеогену, виявлені монотонним переверстуванням у різних пропорціях пісковиків, алевролітів і аргілітів. Давніші (юрські, тріасові і домезозойські) утворення виходять на поверхню тільки на півдні в Чивчинських горах.

Передкарпатський крайовий прогин ділиться на дві зони: а) Зовнішню, яка утворилась на палеозойських і мезозойських відкладах Волино-Подільського закінчення Східно-Європейської платформи та стародавніх складчастих структурах, що облямовують її з південного заходу; б) Внутрішню, яка утворилась на складчастій флішовій основі. Прогин заповнений потужною (4–5 км) товщею міоценових молас.

Як для подільського схилу, так і для всієї західної окраїни Східно-Європейської платформи, характерним є загальне поступове занурення кристалічних порід фундаменту під кутом 1–2° з північного сходу на південний захід з невеликими куполоподібними складками та вертикальними дислокаціями. Малюнок тектонічних розломів, які формують систему блоків різної вертикальної дислокації, підпорядкований субкарпатській орієнтації, на яку накладаються субмеридіональні розломи. Вони добре фіксуються характером річкової мережі.

У межах Передкарпатського крайового неогенового прогину виділяються дві структурні зони: Внутрішня і Зовнішня. На відміну від Зовнішньої, Внутрішня зона сформувалась на флішовій складчастій основі. В її будові бере участь потужний комплекс піщано-глинистих соленосних молас, інтенсивно зім'ятих у складки і нерідко порушених скидовими дислокаціями. Внутрішня зона прогину полого насунута (до 15 км і більше) на Зовнішню зону.

У Покутських Карпатах чітко виділяються п'ять лінійних вузьких антиклінальних структур (складка Кам'янистого, складка Карматури, складка Брусного, складка Плоского і складка Максимця), які мають круті крила і дещо нахилені в північно-східному напрямі осі. У районі периклінального занурення в межиріччі Лючки і Пістиньки Покутські складки представлені звичайними антикліналями без слідів розривних порушень. Далі на південний схід у межиріччі Рибниці і Черемошу паралельно із загальним підняттям у ядрах антикліналей з'являються порушення типу крутих насувів, які зумовлюють насунання південно-західних крил на підвернуті північно-східні. Ще далі в південно-східному напрямі амплітуда розривних дислокацій значно збільшується і три південні складки (Максимця, Плоского і Брусного) переходять у справжні луски. Весь ансамбль Покутських складок насувається на більш північну частину Прикарпатського прогину. Насув має регіональний характер і значну амплітуду.

Західна частина (Самбірська підзона) нагадує складно побудований синклінорій. Міоценові відклади утворюють лінійні складки, які нерідко тягнуться на багато кілометрів; їхні північно-східні крила переважно ускладнені підкидами та насувами невеликої амплітуди.

Складчасті Карпати. Характерна риса тектоніки складчастої області Українських Карпат – покривно-лускувата будова з чітким південно-східним простяганням складок. У межах Івано-Франківської області виділяються такі великі структурно-фаціальні одиниці, як Скибова, Черногірська, Сухівська, Рахівська і Мармароська зони (Природа..., 1973).

Скибова зона складається із закинутих у північно-східному напрямі антиклінальних складок, північно-східні крила яких, як правило, зірвані. Налічують шість виражених складок: Берегова, Орівська, Сколівська, Парашка, Зелем'янка і Рожанка. Берегова скиба насунута на Внутрішню зону Передкарпатського прогину більш як на 20 км. Полога хвиляста площина переміщення надає порушенню подібності зі структурами шар'яжного типу. Така велика амплітуда переміщення притаманна і другій скибі – Орівській. Характер насувів більш південних скиб (Сколівська, Парашка, Зелем'янка і Рожанка) дає підстави вважати їх більш крутими, а амплітуди горизонтальних переміщень тут значно менші. Південна частина Скибової зони охоплює район Вододільних Горганських складок, у межах якого також фіксується лускуватий стиль геологічної будови.

З півдня на Скибову зону насувається наступна структурно-фаціальна одиниця – Черногірська зона. В її межах у межиріччі Пруту і Чорного Черемошу виділяють дві підзони: Скуповську і Шипотську. Ці підзони розташовані під деяким кутом (20–30°) до регіонального насуву Черногірської зони на Скибову одиницю, внаслідок чого більш зовнішня Скуповська підзона в західному напрямі поступово зрізається і тектонічно виклинюється (верхів'я Пруту). У фронтальній частині цієї підзони виходять крейдові породи шипотської та скупівської світ, які на південь поступово занурюються і перекриваються палеогеновими відкладами. У межах Шипотської підзони вимальовується серія вузьких і дуже круто поставлених лусок, які в основному збудовані з порід шипотської світи (нижня крейда).

Між Черногірською зоною і розташованим далі на південь Мармароським кристалічним масивом (Чивчинські гори) простягається смуга крейдових порід рахівської, білотисенської і буркутської світ. За найновішими даними доведено, що у смузі поширення крейдових відкладів між Мармароською і Черногірською зонами можна виділити дві самостійні тектонічні одиниці: 1) південну, яка відповідає Рахівській зоні; 2) північну, яку Я. О. Кульчицький (1958) назвав Сухівською зоною.

Рахівська зона в основному збудована з валанжин-готерінських, карбонатно-теригенних порід рахівської світи, які звичайно утворюють дрібні складки (складчастість типу гофрування). У північному напрямі ця зона насувається (амплітуда насуву понад 10–15 км) на Сухівську зону, в межах якої дуже поширені строкаті мергелісті породи сухівської світи. З півдня на Рахівську одиницю насувається Мармароський кристалічний масив. У межах цього масиву виділяють три структурно-фаціальні зони (з півдня на північ): Білопотіцьку, Берлебасько-Перкалабську і Радомирську. Древні метаморфічні породи, які беруть участь у геологічній будові згаданих тектонічних одиниць, утворились з первинних осадових і вулканогенних відкладів, що сформувались на цій території в нижньому і середньому палеозої в умовах геоантиклінального підняття в межах геосинклінальної області.

Стратиграфія

Характер геоматичних відкладів (гірських порід), їхній літологічний склад, фізико-хімічні властивості визначають тип кори вивітрювання, материнських порід ґрунтотворення, відповідно, фізико-механічні параметри ґрунтів, що слугують базовим компонентом для формування рослинного покриву в усьому його різноманітті та створення різноманіття оселищ існування.

На території Івано-Франківщини на поверхні відслонюються різні за своїм віком породи: палеозойські, мезозойські, палеогенові, неогенові й антропогенові. Найбільш древні палеозойські утворення мають дуже мале територіальне поширення, і їхні виходи на поверхню відомі тільки в Чивчинських горах. Домезозойські утворення Чивчин (Мармароський кристалічний масив) представлені потужним комплексом метаморфічних порід Білопотіцької та Берлебасько-Перкалабської світ. Перша в основному збудована породами білопотіцької (сланцево-гнейсової), бутинської (кварцито-гнейсово-сланцевої) і діловецької (карбонатно-сланцевої) світ. Друга охоплює райони розвитку порід берлебаської (порфіроїдно-сланцевої) і мегурської (кварцито-сланцевої) світ. Вони в основному визначають кислий характер ґрунтів.

Карбон і перм Мармароської зони представлений 50–100-метровою товщею з тонким переверстуванням дрібнозернистих пісковиків, алевролітів, вапняків та глинистих сланців, переповнених графітованими рослинними рештками (кваснинська світа). Кам'яновугільні породи незгідно перекриваються строкатою товщею красноплесівської світи (перм) з базальним конгломератом в основі. У розрізі красноплесівської світи виділяються три товщі: 1) базальна грубоуламкова 2) вулканогенно-осадочна і 3) теригенно-гіпсоносна.

Палеозой південно-західної окраїни Східно-Європейської платформи виявлений у долині Дністра, де вузькими смугами у стінках каньйону відслонюються чудові виходи силуру і девону. Відслонення силурійських порід по Дністру в межах області тягнуться на відстані близько 20 км від с. Устечко на заході до с. Городниця на сході. Розріз силуру на Поділлі має велику потужність (близько 850 м) і в нижній частині складається переважно з карбонатних, а у верхній – з карбонатно-теригенних і теригенних порід. Залягаючи з розмивом на ордовіку, утворення силуру згідно перекриваються червонокольоровими пісковиками нижнього девону.

У межах Івано-Франківської області по долині Дністра поблизу с. Устечко виходять верхи силуру, представлені породами іванівського горизонту (потужність близько 125 м), складеними з чергування сірокольорових і червонокольорових пачок. Перші (домінують у розрізі) в основному представлені вапняками й аргілітами, а другі – масивними алевритовими аргілітами і проверстками глинистого вапняку. У породах часто трапляються скам'янілості табулят, пелеципод, брахіопод, моховаток, остракод і панцирних риб. Породи іванівського горизонту наверху поступово переходять у нижньодевонський комплекс червоних теригенних порід дністровської світи (потужність 350 м). В її розрізі наявні косоверстуваті пісковики, алевроліти та аргіліти озерного й алювіального походження. В окремих пластах трапляються масові скупчення решток панцирних риб.

Відклади тріасу трапляються тільки в Чивчинських горах. З огляду на літологію, вони представлені вапняками і доломітами. На території Чивчин виділені (Славин, 1966) два основні літолого-фаціальні типи розрізу: доломітовий, пов'язаний з південною частиною Чивчин (Мінчельський і Маскотинський райони), і вапняковий, котрий тягнє до зони насуву Мармароського кристалічного масиву на Рахівську зону. Загальна потужність тріасу досягає 200 м.

Корінні виходи верхньої юри трапляються в Чивчинських горах та в межах Волино-Подільської плити (район сіл Нижнів і Кутище). У Чивчинських горах є відклади нижньої, середньої та верхньої юри. У верхів'ях Чорного Черемошу розріз юри починається досить потужною (2–5 м, місцями близько 50 м) пачкою оксфорд-кімеріджських яшм і яшмоподібних порід червоного і зеленкуватого кольору. Вище вони переходять у світло-сірі масивні вапняки, які переверсткуються сланцями, зеленкуватими філітами і проверстками з уламків вулканічних порід. Місцями спостерігається їхня локальна мармуризація, що дає підстави відносити їх до мармуризованих вапняків. У місцях відслонень тонко- і середньоверсткуватих «грудкуватих» червоних вапняків та мергелів виявлена фауна амонітів з рештками брахіопод, кріноїдей і белемнітів. Загальна потужність відкладів сягає 100 м.

Крейдові відклади на території області виявлені морськими платформеними і геосинклінальними (флішовими) фаціями. Перша відміна поширена в межах Волино-Подільської плити і в Зовнішній зоні Передкарпатського прогину, друга – у Внутрішній зоні Передкарпатського прогину (Покутські Карпати) та у складчастій області Карпат (Природа..., 1973).

У межах поширення платформених фацій у розрізі крейди виділяються відклади верхнього альбу, сеноману, турону і сенону. Верхньоальбські відклади відслонюються в різних місцях на схилах долини Дністра та його приток. У їхньому складі знизу вгору виділяються: а) кварцево-глауконітові піски і місцями слабо зцементовані пісковики (потужність 2 м); б) моховатко-голкошкірові («їжаків»), органогенно-детритні, місцями піщанисті вапняки, переповнені уламками їжаків, молюсків і моховаток (потужність 10–20 м); в) опоки й опалові спонгіоліти з халцедоновими стяжіннями та інколи пластовими кременями. Потужність коливається в межах 0–20 м.

Відклади сеноманського ярусу звичайно починаються кварцево-глауконітовим піском (потужність близько 3 м). Вище залягають масивні сірі вапняки (3–5 м і більше) з частою фауною іноцерамів. Туронський ярус складається з майже чистих світло-сірих вапняків з рідкими лінзоподібними стяжіннями чорного і рідше сірого кременю. У породах трапляються масові скупчення олігостену, форамініфери й уламки іноцерамів. Загальна потужність турону досягає 100 м. У ранньоконьякський час на території Волино-Подільської плити відбулося загальне зміління морського басейну, в якому відклалися мергелєві та крейдові вапняки. Більш верхні горизонти сантонського, кампанського і маастрихтського ярусів в основному складаються із крейдоподібних мергелєв, крейдоподібних вапняків і рідше мергелистих алевролітів. Вони є джерелом збагачення ґрунтів карбонатними сполуками.

На території нинішніх Чивчинських гір в умовах неглибоких морів відкладались карбонатноуламкові відклади нефлішового типу, а під час альбської трансгресії утворені потужні товщі (1000 м) конгломератів, пісковиків і алевролітів соймульської світи (верхній альб-сеноман). На північ від Чивчин в області флішового басейну в ранній крейді тут майже всюди відкладались темнокольорові товщі карбонатно-теригенного флішу (рахівська світа). Деяка зміна умов настала тільки у другій половині ранньокрейдного часу, коли в Рахівській і Сухівській структурно-фаціальних зонах у баремі, апті й альбі накопичувались потужні товщі грубоверсткуватого піщаного флішу з окремими пачками тонковерсткуватих алевролітово-аргілітових і навіть мергелистих порід (біло-тисенська і буркутська світи). Початок пізньокрейдного часу ознаменувався утворенням своєрідної пачки строкатих (червоних і зелених) глинистих порід з радіоларитами та смугастими кременистими породами, яка до верху переходить у товщу сірого або темно-сірого піщано-глинистого флішу (стрийська, скуповська і чорногірська світи). Загальна потужність верхньокрейдних утворень дуже велика і перевищує 1000 м. На території Скибової зони та в межах Внутрішньої зони Передкарпатського прогину (Покутські складки) крейдові відклади представлені товщею (800 м) ритмічного переверсткування сірих пісковиків, алевролітів і аргілітів стрийської світи (турон-датський ярус).

У південніше розташованій Чорногірській зоні розрізи крейди більш повні і там само відомі виходи нижньої крейди, збудовані з темно-сірого піщано-глинистого флішу шипотської світи (барем – альб). За літологічним

складом у розрізі цієї світи виділяються дві частини: 1) нижня, глиниста, представлена чорними розсланцьованими аргілітами із проверстками дрібнозернистих склуватих пісковиків і мертелів; 2) верхня, пісковокова, у складі якої домінуючу роль відіграють грубоверстуваті, темно-сірі й сірі, нерідко склуваті пісковики. Загальна потужність шипотської світи понад 500 м (Природа..., 1973). Вище залягають відклади яловецької світи (сеноман – турон), нижня частина яких представлена червоними та зеленими аргілітами з окремими проверстками мергелів і радіоляритів. Більш верхню частину розрізу складають тонковерстуваті пісковики, алевроліти й аргіліти темно-сірого і зеленуватого кольору. Загальна потужність яловецької світи коливається в межах 200–300 м. У зоні хр. Скупової яловецької породи поступово переходять у потужну (800 м) ритмічну товщу сірого піщано-глинистого флішу скуповської світи (верхній турон – датський ярус), який дуже нагадує стрийські відклади. Далі на південь відклади скуповської світи фаціально заміщаються грубим пісковиковим флішем, відомим у геологічній літературі під назвою «чорногірських пісковиків» (чорногірська світа). Загальна потужність чорногірських пісковиків понад 1000 м. У цілому, основними породами крейдового часу є тонко-товсто ритмічний фліш з вапняків, пісковиків, гравелітів, аргілітів, алевролітів загальною потужністю до 2000–3000 м.

Для палеогену характерні масивні пісковики ямненської і вигодської світ, дрібно ритмічний строкатий фліш манявської й бистрицької світ. У Чорногірській зоні характерні масивні пісковики гнилецької, топільчанської світ, піщано-глинистий фліш пробійненської світи. Дуже поширені олігоцені відклади менілітової і поляницької світ, представлені тонкоплитчастими бітумінозними аргілітами, сірими кварцовими пісками, вапнистими аргілітами, мергелями. Цикл флішового осадконакопичення закінчується сірими відкладами вапнистих глин і слюдистих пісковиків поляницької світи, які у Скибовій зоні фаціально заміщені потужним (понад 2000 м) комплексом кросненських верств (ритмічне переверсткування сірих пісковиків, алевролітів і аргілітів). Завдяки таким особливостям літології вказані породи не стійкі до денудації, а рельєф доволі м'який і згладжений.

У кінці олігоцену геосинклінальна область Карпат піднялася і стала сушею. Вузькі неглибокі морські водойми збереглися в межах Передкарпатського неогенового прогину, де в міоцені сформувалися потужні моласові відклади. Найбільш древня ланка міоценових відкладів – потужний комплекс соленосних порід воротиченської світи, які в районі Болехова – Рожнятова – Солотвино діляться на три підсвіти: нижньоворотиченську, загірську і верхньоворотиченську. На воротиченських відкладах згідно залягає потужна товща (800–1000 м) строкатих (червоних, зеленуватих, сірих, темно-сірих) глин, аргілітів, алевролітів і пісковиків стебницької світи. Стебницькі верстви наверху переходять у комплекс (потужність 700–900 м) сірих і зеленувато-сірих аргілітів, пісковиків й алевролітів балицької світи гельветського віку (Природа..., 1973).

У межах Передкарпатського прогину і на південно-західній окраїні Східно-Європейської платформи поширені відклади тортону. У межах прогину нижня частина тортонських утворень представлена відкладами богородчанської світи. В її розрізі виділяють дві товщі: нижню, мергельно-туфову із проверстками аргілітів, і верхню, глинисто-піщану із проверстками літотамнієвих вапняків. Загальна потужність богородчанських верств коливається в межах 100–250 м.

На території Волино-Подільської окраїни Східно-Європейської платформи відкладам богородчанської світи стратиграфічно відповідають мілководні морські утворення, які складаються із кварцево-глауконітових пісків і пісковиків, мертелів, глин, органогенноуламкових та літотамнієвих вапняків. Нижній тортон звичайно залягає на розмитій поверхні верхньокрейдових і більш давніх порід. Його потужність коливається в межах 40–60 м.

Більш молоді верхньотортонські відклади на території Передкарпатського прогину досягають значної потужності і належать до двох світ: тираської (середній баденій) і косівської. Перша з них представлена гіпсами й ангідритами із проверстками мертелів, глин та алевролітів. Місцями трапляються невеликі лінзи кам'яної солі. Її потужність звичайно дорівнює 20–40 м, досягаючи в окремих місцях 200 м. У межах Волино-Подільської плити тираська світа об'єднує гіпсоангідрити і тісно пов'язані з ними метасоматичні вапняки, з якими генетично пов'язуються родовища сірки. Більш молода косівська світа складається з потужної товщі темно-сірих глин із проверстками алевролітів, пісковиків і рідко туфів та туфо-пісковиків. У верхній частині розрізу місцями трапляються досить потужні конгломерати («пістинські конгломерати» в Косові). Косівська світа досягає максимальної потужності (понад 1300 м) у південній частині Зовнішньої зони Передкарпатського прогину. У північно-східному напрямі її потужність поступово зменшується і на півночі не перевищує

50–200 м. Розрізи неогену як у Передкарпатському прогині, так і в межах Волино-Подільської плити закінчуються сарматськими відкладами. У зовнішній зоні прогину поширені нижньосарматські глини і глинисті алевроліти із прошарками пісковиків, туфів та туфітів (дашавська світа), органогенних вапняків. Їх потужність досягає 300 м і більше. Сарматськими утвореннями закінчується моласовий цикл геосинклінального осадконакопичення.

Антропогенові (Четвертинні) відклади

Четвертинний період (плейстоцен, антропоген) – наймолодший період в історії Землі, для якого притаманні неодноразові похолодання з утворенням потужного льодовикового покриву (льодовиковий період). Антропогенові відклади майже суцільним шаром покривають усю територію Івано-Франківської області. Потужність цих відкладів найменша в Карпатах. Тут вершини хребтів і привершинні схили майже повністю позбавлені четвертинного покриву, але його потужність зростає в міжгірських долинах. У передкарпатській і подільській частинах області потужність четвертинних відкладів зростає до 10–15 м, а місцями до 25–30 м (Природа..., 1973).

Антропогенові відклади виявлені строкатим комплексом континентальних утворень, в якому виділяються породи алювіального, елювіального, делювіального, моренного, водно-льодовикового й інших генетичних типів. Перелічені генетичні типи порід поширені в межах області нерівномірно. У Карпатах найбільші площі займають осипні, обвальні, а також пролювіальні утворення; в Передкарпатті різко переважають алювіальні відклади, а на Подільській височині – елювіально-делювіальні, делювіальні й елювіальні. Крім того, на окремих ділянках трапляються торфи, гляціальні та флювіогляціальні, зсувні й інші породи. Антропогеновий період поділяють на два підперіоди: 1) еоплейстоцен – перехідна епоха від пліоцену (середній неоген) до антропогену; 2) плейстоцен – основна епоха антропогену тривалістю близько 900 тис. років, яку поділяють на нижній, середній і верхній плейстоцен, і, нарешті, сучасний відділ або голоцен (11–12 тис. років).

Еоплейстоцен. Відклади нижнього плейстоцену мало поширені. У Передкарпатті вони трапляються у вигляді малопотужних 5–6 м галечників зі світло-сірого (ямненського) пісковика, з домішкою кременів («роговиків»), яшм і кварцитів. Відклади цього віку зустрічаються лише на найбільш високих ерозійних останцях найдавнішої акумулятивної поверхні, яку називають рівнем г. Красна в Рожнятівському районі. Вони трапляються також на Стрий-Свіцькому, Свіча-Сівківському, Сівка-Лімницькому, Лімницько-Бистрицькому і Пістинька-Рибницькому межиріччях, а також на високих (140–160 м) терасах Дністра.

Відклади верхнього еоплейстоцену поширені значно більше. До них належать алювій рівня Лоевої і шостої тераси Дністра, Пруту й інших річок області. Алювій рівня Лоевої і алювій терас, що зіставляється з Лоевою, є на всіх межиріччях Передкарпаття, починаючи від Стрия на північному заході і закінчуючи Черемошем на південному сході. На Пруті висота цієї тераси становить 125–140 м, на Дністрі – 140–120 м. У Карпатах до верхнього еоплейстоцену належать 100–110-метрова тераса р. Лімниця поблизу с. Ясень, 120–130-метрова тераса р. Прут у Десятинській улоговині, 160-метрова тераса р. Бистриці Надвірнянської біля с. Пасічна. Алювій рівня Лоевої складений із двох шарів. Нижня частина розрізу виявлена валунно-галечними утвореннями, верхня – супіщано-суглинита. Суглинки, що перекривають галечники, темно-сірі, буруваті з лінками піску (подекуди гравію), дуже тріщинуваті, вивітрілі; їх потужність невелика – 5–7 м, рідко більше. Загальна потужність алювію досягає 25 м, однак найбільш часто вона не перевищує 10–15 м. Терасові рівні, що трапляються в Карпатах і відповідають рівневі Лоевої, як правило, перекриті тонким (3–5 м) шаром середньо- і поганообкатаного галечнику, вивітрілого, який часто перекривається жовто-бурими суглинками, нерідко це лише розсипища галечнику.

Плейстоцен. Алювіальні нижньоплейстоценові відклади в Передкарпатті складають п'ять надзаплавних терас річок. Ці тераси, на відміну від описаних вище (шостої і сьомої), локалізовані на схилах чітко виражених сучасних річкових долин і трапляються майже на всій їхній протяжності. Відносна висота поверхні цих терас над урізом води в річках змінюється від 40–50 м на північному заході в долині Дністра до 70–130 м на південному сході в районі Пруту і Черемошу. Тераси значно розмиті і збереглися у вигляді розрізаних фрагментів. Акумулятивний покрив терас, як правило, двочленний. Русловий алювій їх виявлений галечниками, в яких може деколи траплятися більш або менш значна домішка валунів, величина котрих іноді перевищує 1,0 м. Склад галечників різноманітний: пісковики, алевроліти, кремій, кварц. Потужність руслового алювію 5–10 м, рідко до 20 м. Заплавний алювій п'ятої тераси в нижній частині шару піщаний (пісок, супіски), у верхній – більш глинистий. Потужність заплавного алювію в більшості випадків незначна і не перевищує 3–7 м, деколи до 15–20 м (Природа..., 1973).

Середній плейстоцен об'єднує алювій четвертих надзаплавних терас. Вони найбільше поширені в Передкарпатті. Четверта тераса представлена переважно неширокою смугою, яка нерідко виклинюється вздовж річок Пруту, Лімниці й інших, а деколи значно розширюється до кількох кілометрів і більше. Руслові утворення четвертої тераси виявлені переважно валунно-галечним матеріалом з піщаним заповнювачем. Руслові галечники середнього плейстоцену в Передкарпатті перекриті лесоподібними суглинками, які досягають потужності 20 м. Нижня частина розрізу цих суглинків без сумніву алювіального походження. Вони шаруваті з гравієм і галькою, верхня частина (8–10 м) – делювій. У Карпатах, у котловиноподібних розширеннях долин алювіальні відклади середньоплейстоценового віку складені переважно валунно-галечним матеріалом.

Середньо-верхньоплейстоценові відклади виявлені льодовиковими і водно-льодовиковими генетичними типами. Найбільші маси моренного матеріалу є на північному схилі Чорногори і Свидівця та у Східних Ґорґанах. Менш чіткі сліди нагромадження морени трапляються на північних схилах Зовнішніх Карпат (гори Ґрофа, Висока). Морена останнього зледеніння представлена добре вираженими боковими і кінцевими моренами, які розміщені на різних рівнях долин і в гирлах карів. Моренні відклади найбільш розвинуті на Чорногорі. Тут є значна кількість карів, котлів, що розміщені двома поверхами. Верхні котли – це льодовикові кари; нижні – утворилися в зоні м'яких порід флішу в місцях злиття кількох льодовиків. Найкраще збереглися бокові морени-вали, які досягають у довжину нерідко 1–2 км, при висоті 50–60 м. Ці вали фіксують максимум поширення льодовиків у долині Пруту, Гаджини і Кізі. Морени складені з великих (до 1–2 м) брил пісковиків, включених у дрібніший щебеневий і гравійний матеріал. Потужність моренних відкладів досягає декількох десятків метрів. Серед молодого комплексу морен на Чорногорі виділяється від двох до трьох дуг стадіальних морен із розміщеними між ними торф'яниками. До кінцево моренних валів у долинах Пруту,

Дземброні й інших річок прислонені флювіогляціальні конуси, що зливаються з алювіальними терасами заввишки від 6–8 м до 40–60 м (Природа..., 1973).

Флювіогляціальні відклади гірського зледеніння мають дуже обмежене поширення. Збереглися вони погано. Вниз за течією річок флювіогляціальні відклади гірського зледеніння переходять в алювіальні відклади річкових долин. Вони представлені перехідними конусами великих галечників потужністю від 15–30 м, що згруповані в декілька терасових рівнів. Нижня група терас (4–60 м) пов'язана з моренами верхньочетвертинного зледеніння, верхня група терас (70–90 м) – з середньочетвертинними.

Відклади верхнього плейстоцену цього віку беруть участь у будові третьої і другої надзаплавних терас, а також соліфлюкційних утворень схилів. Найбільш поширені вони в Передкарпатті, меншою мірою в Карпатах і на Подільській височині. У Передкарпатті третя і друга надзаплавні тераси займають великі площі в долинах Дністра, Лімниці і Пруту. Їхня відносна висота становить: третьої – 25–15 м, другої – 15–17 м над сучасним урізом води в річках. Відносна висота терас зменшується від гір до рівнини; в котловинах передгір'я вони деколи переходять у похований стан. Тераси мають різну будову. Друга тераса майже скрізь акумулятивна, третя – ерозійно-акумулятивна. Руслові верхньоплейстоценові утворення представлені валунно-галечним матеріалом. Валуни переважають у гірській частині області й безпосередньо біля гір. Далі вниз за течією величина матеріалу зменшується. Тут у складі руслових відкладів панує галька, гравій і пісок. Заокругленість матеріалу з віддаленням річок від гір поліпшується: з погано обкатаних у горах вони стають середньо і добре обкатаними в передгір'ї. Потужність руслових утворень рідко перевищує 4–10 м.

Заплавний верхньоплейстоценовий алювій майже повністю облесований. Він виявлений палевожовтими супісками і суглинками, які в нижніх частинах розрізу мають добре виражену шаруватість. У цій частині розрізу вони збагачені піском. У верхній частині супіски однорідні, вертикально тріщинуваті і макропористі. Нерідко серед заплавних відкладів верхньоплейстоценових терас трапляються торф'яники. Потужність заплавного алювію сягає 5–15 м. Верхньоплейстоценовий вік третьої і другої терас підтверджується знахідками фауни (Природа..., 1973).

Значне місце серед схлилових утворень Українських Карпат займають соліфлюкційні породи. Їх потужність змінна і коливається в межах від одного до десятка метрів. Соліфлюкційні породи виявлені різними літолого-морфологічними типами: кам'яними потоками, опливиною дрібнозернистого матеріалу. Кам'яні

потоки найбільше поширені в Ґорґанах. Ширина потоків до 100 м при довжині до кількох сотень метрів. Вони витягнуті в напрямку найбільшого нахилу схилу. Брили пісковиків розміром 0,1–0,5 м утворюють соліфлюкційні нагромадження до 1–2 м потужністю.

Голоцен. Відклади представлені алювієм перших надзаплавних терас, заплав і русел річок, осипними, обвальними, зсувними та пролювіальними нагромадженнями, травертинами і торфами. Найдавніші з них складають перші надзаплавні тераси річок. Тераси мають висоту 6–2 м і займають значні площі, що тягнуться вздовж річок й особливо розширюються в улоговинах (Івано-Франківська, Стрийсько-Жидачівська). Заплави річок Івано-Франківської області мають два рівні: верхній (1,5–2,5 м) і нижній (0,7–1,5 м). Русловий алювій голоценових терас звичайно гравійно-галечний зі значним умістом валунів, заплавний – піщано-супіщано-суглинистий. Потужність голоценових алювіальних відкладів збільшується з гір вниз за течією від 1–2 м до 3–4 м. Загальна потужність голоценових алювіальних відкладів не перевищує 6–10 м. Їх вік надійно датується споро-пилковими аналізами.

Осипні й обвальні утворення характерні в першу чергу для Карпатської частини області. Однак і тут поширення ґрунтового і рослинного покриву створюють несприятливі умови для процесів, які формують осипища. Внаслідок цього осипища й обвали розвинуті в найбільш піднятих і розчленованих ерозією ділянках гірського рельєфу та особливо в тих місцях, де відслонюються масивні пісковики, вапняки або кристалічні породи. Найчастіше осипища трапляються на крутих (35°) схилах Ґорґан, на лівобережжі Бистриці Надвірнянської біля м. Надвірна, на крутих схилах у долині р. Ослава (низькогір'я Слободи Рунгурської) і в інших місцях. Крупнобрилові та щебеневі розсипища пісковиків еоцену, зміщуючись до схилу, утворюють потужні конуси осипищ, що нерідко досягають підніжжя вершин. Величина брил змінюється від декількох дециметрів до 1–1,5 м у поперечнику. Значні осипища є у внутрішній частині Зовнішніх Карпат (басейни Лімниці, Пруту). Тут часто конуси осипищ тісно сплітаються з кам'яними ріками. Для осипищ характерна перевага великого матеріалу; дрібний щебінь, як правило, відсутній. З поверхні деякі брили пісковиків покриті бурими корками вивітрювання. Осипища менших розмірів (конуси на декілька десятків метрів) пов'язані з глибокими V-подібними (найчастіше поперечними) відтинками долин. Переважна частина осипищ, без сумніву, сучасні утворення, деякі осипища на схилах Ґорґан можуть бути і більш давніми і, мабуть, своїм походженням завдячують суворому клімату льодовикових епох (Природа..., 1973).

Зсувні нагромадження найбільш поширені в Передкарпатті; в Карпатах зсуви розвинуті менше і поширені дуже нерівномірно. Найбільше їх у Верховинській і Делятинській улоговинах, де є ряд сприятливих передумов для утворення зсувів. Давно помічено, що в тих районах Карпат, де в розрізі переважають пісковики, зсувні нагромадження майже не трапляються (Ґорґани). Окремі зсуви, які є в Карпатах, пов'язані з відслоненнями піщано-глинистих пачок порід і досягають іноді дуже великих розмірів.

У Передкарпатті поширення зсувів нерівномірне. Найбільшого розвитку вони досягли у глинистих відкладах воротищенської та стебницької світ у районі с. Лоева, смт Ланчин і м. Калуш, у тортонських та сарматських глинах у Придністровській частині долин річок Сівка, Луква, Лімниця. Значні зсуви трапляються на південних схилах Поділля. Особливість зсувів у міоценових глинах – виположеність зсувних чаш, виповнень (послідовно) відносно тонкими плоскими лусками сильно зім'ятих темно-сірих глин. Складені зсувні тіла найчастіше невідсортованими грубоуламковим матеріалом і дрібноземом у найдовільніших пропорціях. Ці співвідношення зумовлені типом і віком зсувів. Потужність зсувних нагромаджень звичайно не перевищує 10–20 м. Більшість зсувів – діючі з тенденцією до активізації.

Пролувіальні відклади – це відклади тимчасових потоків, так званих селів. Вони представлені несорттованим необкатаним матеріалом і морфологічно виражені конусами виносу відносно невеликого розміру. Досить часті в горах, а на Поділлі і в Передкарпатті трапляються в незначній кількості. Травертини (вапнякові туфи) у вигляді окремих екзотичних тіл є на схилах річкових долин. Ці тіла мають різну форму і розміри. Потужність туфів не перевищує 20 м. Торфи трапляються на поверхні заплав і перших надзаплавних терас (Івано-Франківська улоговина), рідше на вододілах (с. Нижній Струтинь) і в заглибинах карів. Потужність торфовищ – 2–12 м. Відклади давніх озер (карових) відомі у верхів'ях Кізі, Дземброні й інших річок. Вони представлені торфами і глинами. Розміри не перевищують 100×200 м. Повна потужність торфовищ невідома. Свердловиною пройдено до 9,0 м (верхів'я р. Пожижевська).

Нерозчленовані відклади. До цієї групи антропогенових порід відносять делювіальний і елювіальний генетичні типи. Делювіальні відклади поширені в Карпатах, Передкарпатті, а також на Поділлі. Делювій Карпат характеризується строкатим літологічним складом і тісним сплетінням з цілою серією пов'язаних з ним генетичних типів континентальних утворень (соліфлюкційних, опливних, зсувних, осипових, пролювіальних). Потужність делювіальних відкладів у гірській частині невелика і змінюється в межах 1–5 м, лише ділянками збільшується до 10–15 м. Максимального розвитку ці відклади досягають на ділянках зниженого рельєфу внутрішньогірських улоговин і на пологих схилах хребтів, крутизна яких не перевищує 15–20°. Серед делювіальних відкладів розрізняють жорстуваті, піщано-глинисті і глинисті різновиди з невеликою домішкою щебеню. Жорстуватий делювій значною мірою пов'язаний з піщаними товщами палеогену – верхньої крейди, де пачки аргілітів відіграють другорядну роль. Піщано-глинистий делювій звичайно вміщує деяку домішку дрібного щебеню пісковиків.

У Передкарпатті найбільше розвинуті делювіальні відклади на межиріччях майже всіх річок поблизу гір. Переважає делювій крутих схилів. Відклади привершинної частини шлейфу складені крупноуламковими (колювій) і щебенисто-піщанистими породами. На схилах Слободи Рунгурської і Майданського низькогір'я, а також на межиріччі двох Бистриць, Чечви – Свічі та на інших ділянках утворення центральної та периферійної частини шлейфу складені жовтими, жовтувато-сірими, жовтувато-бурими і палевими суглинками з незначною домішкою піщаного та глинистого матеріалу. Потужність делювіальних відкладів у Придністровській частині Передкарпаття і на правобережжі Пруту північно-східніше Делятина коливається в межах 8–12 м, максимальні потужності досягають 25 м.

Елювіальні утворення дуже поширені. Найповніше вони розвинуті на високих, більш або менш виположених ділянках гірського рельєфу і на виположених схилах. Кора вивітрювання порід ділиться на три-п'ять зон. Візуально у відслоненнях найчастіше чітко виділяється лише три зони.

Перша зона характерна підвищеною, порівняно з невивітрілою породою, тріщинуватістю. Кількість тріщин на одиницю об'єму та їх розкритість підвищуються до вершу зони. Порооди помітно змінені лише по стінках тріщин. Потужність зони 5–15 м. Друга зона складена окремими уламками материнської породи, проміжки між якими заповнені дрібноземом. Величина уламків зменшується знизу до вершу за розрізом. У цьому ж напрямку збільшується кількість дрібнозему. Порооди набувають буровато-жовтого, жовтувато-сірого, плямистого забарвлення. Потужність зони 1–5 м. Третя зона представлена дрібноземом, хоча в нижній частині розрізу трапляються поодинокі уламки дуже вивітрілого матеріалу материнської породи. Дрібнозем досить однорідний, переважно супіщано-суглинистого складу (Природа..., 1973).

За літологічним складом виділяються такі відміни елювію: брилово-щебенистий, щебенисто-глинистий і глинистий. Брилово-щебенистий елювій пов'язаний з пісковиками й аргілітами, що грубо ритмічно чергуються. Елювій тонкоритмічного флішу представлений звичайно жовтим суглинком із плоскою дрібною жорствою (розмір 3–5 см). Розмір жорстви збільшується до 10–20 см в елювії грубошаруватого флішу (еоцен). Менілітові сланці, вивітрюючись, дають глинисті різновиди елювію темно-сірого і чорного кольору з відносно незначною домішкою кутоватої щебінки кременів. Пачки строкатих аргілітів еоцену – це хрящуваті кольорові (білі, жовті, зелені) глини. На окремих ділянках у таких глинах майже немає грубоуламкового матеріалу, і місцеве населення використовує їх як мінеральні фарби.

Підземні води

У надрах Івано-Франківської області є прісні, мінералізовані та мінеральні води. Їхнє поширення тісно пов'язане з геологічною будовою цієї території. Важливу роль тут відіграє геохімічна обстановка, в якій формується та існує той чи інший тип підземних вод зі своєрідним хімічним складом, величиною мінералізації, чим значною мірою зумовлюється можливість використання цих вод для народногосподарських потреб.

Прісні води

Мінералізація прісних вод коливається в межах 0,1–1,5 г/л, вони мають добрі смакові якості та є основним джерелом міського і сільського водопостачання. Містяться вони в основному в четвертинному водоносному горизонті, а місцями у відкладах корінних порід. У четвертинній товщі водоносними є алювіальні відклади річкових долин, з яких збудовані акумулятивні тераси. Вони представлені річковою галькою з домішкою

піску й іншого різнозернистого матеріалу. Ці горизонти – основний носій прісних підземних вод і тісно пов'язані з геоморфологічними особливостями річкових долин. У карпатській частині басейну річкові долини у вигляді ущелин врізаються в корінні породи, де акумулятивні тераси вузькі, незначної площі, потужність алювію мала. У Передкарпатті долини цих річок дуже розширюються, площа терас значно зростає, потужність алювію також збільшується до 10–12 м і більше. У цьому випадку водоносні горизонти, притаманні алювіальним відкладам річкових терас, стають більш водозбагаченими. Водотривкий горизонт – це переважно глинисті породи третинного віку, поверхня яких дуже нерівна, чим у свою чергу зумовлюється потужність галькових водоносних відкладів. В одних місцях корінні породи виходять майже на поверхню, в інших корінне ложе занурюється на декілька метрів, де воно заповнене річковим алювієм. У зв'язку з цим утворюються напівзамкнені мікробасейни ґрунтових вод, а водозбагачення алювіального водоносного горизонту набагато збільшується.

Води цих ділянок водоносного горизонту використовують переважно для централізованого водопостачання. Закладені на них криниці можуть задовольнити потреби у прісній воді тільки окремих дворів. Покрівля алювіального водоносного горизонту – лесоподібні суглинки потужністю 0,5–1,5 м на молодших терасах і до декількох метрів на старших. Дзеркало підземних вод залягає на глибині 1–3 м і 7–10 м від денної поверхні, залежно від того, на якій річковій терасі цей водопункт закладений. Поповнення запасів алювіального горизонту відбувається за рахунок інфільтрації атмосферних опадів та бічного підживлення. У режимі вод цього горизонту, притаманного другій і третій акумулятивним терасам, крім атмосферних опадів, значну роль відіграють руслові води річки. Оскільки горизонт залягає близько до денної поверхні та легко забруднюється відходами промисловості й населених пунктів, то при використанні води для питних потреб не слід забувати про санітарний їх стан (Природа..., 1973).

Підземні води корінних порід Івано-Франківської області переважно високої мінералізації. У межах Передкарпатського прогину мінералізація цих вод зростає до декількох сот грамів на літр, що дозволяє назвати їх природними розсолами. Але при більш детальному вивченні особливостей геологічної будови водоносних товщ та геохімічної обстановки поширення підземних вод, з урахуванням своєрідності їхнього хімічного складу, води ці потрібно поділити на дві відміни: розсоли, які притаманні воротищенським і стебницьким соленосним відкладам, та води палеогенових і крейдових порід хлоридно-натрієво-кальцієвого складу, які є контурними й підшовними водами нафтових і газових покладів.

Розсоли

Розсоли хлоридно-натрієвого складу з мінералізацією до 300 г/л пов'язані з гіпсоглинистою покрівлею воротищенської світи, яка багата на галіт. Вони поширені регіонально. Гіпсоглиниста покрівля має верству вату будову, в якій серед слабо водопроникних порід містяться водоносні лінзи. Гідралічно вони між собою пов'язані слабо. Доказом цього є зростання мінералізації розсолів із глибиною. Утворюються розсоли внаслідок вилуговування інфільтраційними водами прошарків галіту. Воротищенські відклади широкою смугою перетинають все Передкарпаття, але продуктивність багатьох водопунктів низька (1–5 м³/год); в інших випадках розсоли не відповідають кондиціям. Залягають розсоли неглибоко, а в пониженних місцях

рельєфу у вигляді висхідних джерел вони витікають на денну поверхню. Сприятливі природні умови і стали основною причиною використання цих розсолів для виварювання кухонної солі починаючи з XI–XII ст. Хімічний склад розсолів тісно пов'язаний з мінералогічним складом соленосних порід. Там, де поширений галіт, у сольовому складі природних розсолів основними компонентами є хлориди натрію з незначною домішкою кальцію, калію, магнію.

Друга відміна підземних вод корінних порід – розсоли хлоридно-натрієво-кальцієвого складу з підвищеним вмістом йоду і бромю. Це переважно контурні та підшовні води нафтових і газових покладів. Залягають ці води на значних глибинах, характеризуються високою мінералізацією й метаморфізацією. Вивчені вони у відкладах палеозою, крейди і палеогену на розвідуваних площах та нафтових і газових родовищах Передкарпаття. Наприклад, у межах Гринівського газового родовища палеозойським відкладам притаманні води хлоридно-натрієво-кальцієвого складу, мінералізація яких коливається в межах 86,5–159,5 г/л. У кампанському ярусі верхньокрейдової товщі цього родовища підземні води за хімічним складом майже нічим не відрізняються від вод нижньої юри за винятком деякого збільшення сульфатів та вмісту йоду. Води верхньотортонської товщі – це контурні і підшовні води газового родовища. Крім хлоридів натрію, в сольовому складі цих вод відомі хлориди кальцію і магнію. На сульфати і гідрокарбонатні іони припадає незначна частина. Їхня мінералізація коливається в межах 33,6–230 г/л (Природа..., 1973).

У зовнішній частині Передкарпатського прогину, який прилягає до Волино-Подільської плити, серед глинистих відкладів міоцену є прошарки водоносних пісків. Дебіти свердловин, закладених у цьому горизонті, дуже нестійкі і коливаються в межах 0,7–36 м³/год. Залягають ці води порівняно неглибоко від денної поверхні. Взагалі мінералізація їх переважно близько 1 г/л, і тільки інколи вона зростає до 2–2,5 г/л. Основними компонентами їхнього сольового складу є гідрокарбонати кальцію і магнію.

Крім йоду і бромю, підземні води корінних порід Передкарпаття відзначаються підвищеною температурою, і в ряді випадків їх можна віднести до термальних. Наприклад, у межах Битківського газонафтового родовища, на Північно-Долинській площі, на площі Струтин і в деяких інших місцях температура підземних вод коливається в межах 35–82 °С.

Рельєф

Різноманітність геологічних відкладів і стилів тектонічної будови Івано-Франківської області, складна і довга історія розвитку екзогенних процесів, зумовили неоднаковий характер її поверхні. Відповідно до трьох основних тектонічних зон – платформи, передового прогину і складчастої зони – на території області утворилося три основні типи рельєфу: рівнинно-пластовий на платформі, флювіальний у зоні прогину і гірський складчастий у геосинклінальній зоні (Природа..., 1973).

Рівнинно-пластовий рельєф

Рівнинно-пластовий рельєф платформенної частини області утворений майже горизонтальними відкладами силуру, девону, юри, крейди і пізніших відкладів, які виявлені переважно карбонатними породами (вапняками, мергелями, доломітами), пісковиками та гіпсоангідритами. Вгорі, на більшій частині платформи, вони перекриті лесовими суглинками плейстоцену.

Рівнинно-пластовий рельєф є пануючим у Придністров'ї, зокрема, на Подільському (Прилипенському) горбогір'ї та Придністровському Покутті. Ці географічні райони складені пластами, які залягають горизонтально і місцями порушені незначними тектонічними вертикальними дислокаціями. Найвиразніша з них простягається в північно-західному напрямку від Городенки на Чернелицю, Рогатин і далі на Розточчя.

Річки Дністер і його ліві притоки Свірж, Гнила Липа зі своїми численними бічними притоками, Прут та його ліві притоки порізали ці пластові рівнини своїми долинами й утворили *скульптурно-ерозійний рельєф*. Найглибше почленована Подільська височина на межиріччі Свіржа і Золотої Липи, поверхня якого набула справжнього горбогірного вигляду; особливо у смузі Подільського валу. Оскільки вапняки, пісковики і мергелі, якими складена платформа, – це досить тверді породи, що мало піддаються ерозійним процесам, то схили річкових долин тут переважно круті, а місцями урвисті, скелясті. Дністер же взагалі сформував унікальний каньйон завглибшки майже 150–200 м. Міжрічкові горби мають, як правило, подовгасті обриси і плоскі

вершини, що свідчить про існування первісної рівнинної поверхні, яка пізніше у процесі рельєфотворення була розчленована долинами та балками і перетворена в горбисто-горбогірну. Вершини горбів та їхні схили перекриті покривом лесоподібних суглинків, потужність яких на вершинах горбів та підніжжях їхніх схилів досягає декількох метрів. Такі лесові схили легко піддаються ерозії, особливо на орних землях, завдяки чому тут виникло багато ярів, які ще більше ускладнюють поверхню горбів і схилів долин.

Неотектонічне опускання у смузі, яка прилягає до Дністра, було причиною утворення широких молодих терас по правому боку річки. Завдяки ним тут сформувався *аккумулятивно-рівнинний рельєф*.

Скульптурно-ерозійний рельєф поширений також й у Придністровському Покутті, але порівняно із Придністровським Поділлям він має низку суттєвих відмін. По-перше, глибина і густота ерозійного розчленування Покуття набагато менша, тому що праві притоки Дністра в цьому районі дуже короткі, отже, і глибокі долини захоплюють вузьку 10–15 км смугу. Такого горбогірного рельєфу, як у Придністров'ї, на Покутті немає, хоча абсолютні висоти тут значно перевищують 300 м н. р. м. По-друге, на Покутті дуже поширені карстові форми рельєфу: провалля, лійки, печери, шахти тощо. Значна частина цих заглибин у недалекому минулому була заповнена озерами, однак в останнє півстоліття відчувається суттєва гідродистрофія. Карстові форми переводять поверхневий стік у підземний, тому густота водотоків тут різко зменшується.

Нарешті, унікальною є реліктова долина, що простягнулась паралельно до основних регіональних дренів – Дністра і Пруту по лінії сіл Чернятин – Хотимир – Грушка. З обох бортів вона оторочена високими терасами Дністра і Пруту, вал яких проривається вузькими долинами їхніх приток.

Розвиток карстових форм на Покутті зумовлений близьким заляганням до поверхні гіпсоангідритів баденію, які легко піддаються розчиненню атмосферними та підземними водами, утворюючи печери, провалля («вертеби»), невеликі лійки і навіть великі улоговини, що трохи нагадують так звані «поля», або «поплави». Інтенсивному розвитку карстових форм сприяє велика тріщинуватість гіпсоангідритів, яка виникла внаслідок триваючих активних неотектонічних рухів; ці рухи, утворивши підняття, виявлені в сучасному рельєфі довгими і плоскими пасмами (Вільшаницьке, Олешівське, Чернелицьке, Хотимирське й інші) та зниження, що нагадують широкі жолоби (Тлумач-Городенківське, Чортовецьке й інші). Отже, рівнинно-пластовий рельєф Придністровського Покуття на більшій частині його території є долинно-балковим з поширенням карстових форм як у долинах, так і на межиріччях. Тільки рельєф вузької смуги, яка охоплює саму долину Дністра та пониззя його правих приток (Тлумач, Гостилів, Гарасимівка, Лемець), можна охарактеризувати як *ерозійно-каньйоноподібний*.

Флювіально-аккумулятивний рельєф

Флювіально-аккумулятивний тип рельєфу поширений у Припрутській частині Покуття, у смузі так званого Коршів-Гвіздецького пасма, яке є давніми високими терасами – четвертою, п'ятою, шостою і сьомою Пруту. Але вони досить густо й глибоко почленовані лівими притоками цієї річки (Грушка, Чорнава, Белелуя та інші), які утворили на цих терасах численні ерозійні форми і надали їхньому рельєфові скульптурно-ерозійного вигляду, але із м'якими схилами і широкими заплавами долин. Отже, тут поширений *флювіально-аккумулятивний рельєф*, ускладнений долинно-балковими ерозійними формами. Подібний тип рельєфу є також і на давніх аккумулятивних терасах Дністра, площа яких по правому берегу його долини досить велика й поширена на поверхні Вільшаницько-Чернелицького пасма на його вищих точках.

Такий ускладнений долинно-балковими формами флювіально-аккумулятивний рельєф дуже поширений у передкарпатській частині області. Річки Свіча з Сукілем, Лімниця з Сівкою, Луква, Бистриці Солотвинська і Надвірнянська, Прут з Черемошем та їхні притоки винесли з Карпат у період континентального розвитку Передкарпаття величезну кількість уламкового матеріалу, який відклали передусім у карпатських передгір'ях, а також перенесли водами Дністра і Пруту вздовж їхніх долин у вигляді серії високих терас.

Поблизу Карпат відкладався найбільш грубоуламковий, але все ж таки обкатаний матеріал, який утворив алювіальні, а також флювіогляціальні товщі валунно-галечників та гравійно-суглинистих відкладів, що перекрили грубою (20–40 м) поволокою більшість площі Передкарпаття. Акумуляція флювіогляціалу й алювію відбувалась із певними перервами, зумовленими як кліматичними змінами, так і тектонічними рухами в Карпатах і Передкарпатті. Внаслідок цього тут утворилася ціла серія терас, кількість і вік яких досі ще є предметом дискусій.

Більшість спеціалістів-геоморфологів налічує на річках Передкарпаття, передусім на Дністрі та Пруті, сім терас (без заплави), з яких давні (сьома, шоста і певною мірою п'ята) тераси мали покривний характер, тому що їх відклади поширюються на дуже великій площі, від Карпат і до Поділля, приблизно по лінії Бурштин – Монастирська – Бучач – Товсте. Ці тераси утворюють своєрідні аккумулятивні поверхні або рівні, найвищий і найстарший з яких називають рівнем Красною (від назви г. Красна поблизу с. Красне Рожнятівського району). На цій горі збереглися карпатські галечники, відкладені древніми потоками. Такі ж галечники трапляються на багатьох вершинах гряд і пасом Придністровського Покуття та Придністровського Поділля. Абсолютні висоти рівня Красною 550–600 м н. р. м. поблизу Карпат і 340–350 м н. р. м. біля долини Дністра. Відносні висоти Красненського рівня досягають 140–160 м над сучасними річками, що є свідченням підняття поверхні за пліоцен-четвертинний період на таку ж висоту.

Другий аккумулятивний рівень, розміщений приблизно на 50–60 м нижче Красненського, називають рівнем Лоевої (походить від назви с. Лоева Надвірнянського району), в якому цей рівень вперше описаний. Рівень Лоевої піднімається на 100–120 м над сучасними річками і найбільш поширений у Передкарпатті. Він представлений терасовою поверхнею на межиріччях Стрия – Свічі, Свічі – Лімниці, Лімниці – Бистриці Солотвинської, Бистриці Надвірнянської – Пруту, на значній частині межиріччя Пруту – Дністра у Придністровському Покутті, а також у Придністровському Поділлі й на буковинських межиріччях Пруту – Черемошу, Черемошу – Сирету. Лоевський рівень теж складений крупними валунами і галечником не тільки поблизу Карпат, але й на значній відстані від них, що свідчить про велику потужність водних потоків, які переносили уламковий матеріал. Характерною рисою петрографічного складу цього матеріалу є те, що в ньому поряд із твердими ямненськими і вигодськими пісковиками містяться домішки кременистих порід: жовтих і рожевих яшм, яшмоподібних кременів тощо, які зрідка трапляються в корінному заляганні лише в Мармароському кристалічному масиві. Абсолютні висоти цього рівня досягають 500 м н. р. м. поблизу Карпат і знижуються до 300 м н. р. м. біля Дністра. Ці описані рівні відповідають сьомій і шостій терасам, що утворені алювіальними і можливо флювіогляціальними відкладами карпатських річок.

П'ята тераса найбільш виразно виступає на 40–60 м нижче Лоевського рівня. Над сучасними річками піднімається на 50–70 м і відокремлена досить виразним уступом від Лоевського рівня. П'ята тераса біля Карпат теж має вигляд покриву, але вниз по річках набуває рис типової долинної тераси.

Четверта тераса піднімається над рівнем Дністра на 30–40 м, а над рівнем Пруту на 22–25 м. На Дністрі у відкладах цієї тераси інколи фіксуються невеликі валуни балтійських кристалічних порід (гранітів). Галечники

четвертої тераси перекриті суглинками лесоподібного габітусу. У долині Пруту ця тераса складена досить потужною товщею лесоподібних суглинків, під якими залягає карпатський галечник невеликої потужності (1,5–2 м). Отже, четверта тераса в долинах Дністра й Пруту значно відрізняється за будовою і висотою. Варто зауважити, що в долинах Свічі, Лімниці, Бистриці четверта тераса мало виявлена, трапляється невеликими фрагментами, очевидно тому, що пізніше була розмита річками, які формували свої долини на рівні третьої тераси.

Третя тераса Дністра (до с. Нижнів) та його приток дуже добре виявлена: вона широка і в багатьох місцях досягає ширини декількох кілометрів, утворюючи справжні улоговини – Калуську, Бистрицьку (Івано-Франківську), Прутську між Коломиєю і Чернівцями, Галицьку між Букачівцями і Нижньовим. Відносні висоти третьої тераси – 12–15 м, а ближче до гір – 20–25 м. За складом вона справжня акумулятивна, оскільки складена потужною товщею (15–20 м і більше) галечників, перекритих малопотужними нелесовими суглинками.

Друга тераса має набагато меншу ширину; висота її 8–10 м біля гір на притоках Дністра і 6–8 м на Дністрі та Пруті. Потужність алювію невелика (4–6 м), отже, вона цокольна. Першу терасу можна назвати частково високою заплавою, тому що під час катастрофічних паводків її затоплює зрідка, принаймні, частково. Це свідчить про сучасний голоценовий етап її формування і тенденцію до більш виразного відчленування її від власне заплави. Тераса ця досить широка, зокрема в улоговинах на межиріччі Лімниці й Чечви, між Галичем і Маріямполем та в деяких інших місцях. Перша тераса рівнинна, але на ній збереглися староріччя, які ускладнюють її рельєф.

Заплави Дністра і Пруту та їх приток невисокі, до 1,5–2,0 м, складені переважно галечниками, що перешаровані гравієм і пісками й перекриті піщанистими суглинками. Дуже часто заплавні алювіальні відклади залягають на цоколі з корінних порід, у який врізаються русла річок, але в районах улоговин (Галицькій, Бистрицькій, Прутській та інших) потужність заплавної алювію зростає, корінний цоколь ховається, а сама заплава значно розширюється.

Передкарпатські низькогір'я

Терасово-акумулятивний рельєф різного ступеня розчленування панівний у Передкарпатті, але він не єдиний. В Івано-Франківському Передкарпатті виділяються й інші генетичні типи рельєфу: а) структурно-ерозійні низькогір'я зі скульптурно-ерозійними формами і б) структурно-тектонічні межиріччя з поширенням зсувних форм рельєфу.

Перший тип рельєфу представлений Майданським Битківсько-Гвіздським і Слобода-Рунгурським низькогір'ям, які являють собою складки так званих нижніх молас Передкарпатського прогину, складених пісковиками, конгломератами, соленосними глинами поляницької, воротищенської, добротівської і стебницької світ. Складки простягаються вздовж краю Карпат, відділяючись від них широкими пониженнями, на яких є численні сліди древніх потоків, що протікали цими пониженнями на рівнях Красної та Лоєвої. Абсолютні висоти структурних низькогір'їв досягають 700 м н. р. м.; схили їх сильно розчленовані долинами потічків, що створює загалом складний низькогірний рельєф.

Другий тип рельєфу утворюють структурно-ерозійні межиріччя з поширенням зсувних форм. Абсолютні висоти цих межиріч у середньому становлять 300–350 м н. р. м., а у вищих точках досягають 420–450 м н. р. м. Відносні висоти над основним базисом ерозії – долиною Пруту, досягають 120–150 м н. р. м., що сприяло інтенсивному розчленуванню цих межиріч. Розчленуванню сприяв також і літологічний склад порід, представлених так званими верхніми моласами Передкарпатського прогину, в яких переважають глини і глинисто-піщані породи косівської і дашавської світ. Ці породи не тільки легко розмиваються атмосферними і річковими водами, але й інтенсивно піддаються зсувам на схилах долин і горбів. Тому рельєф являє собою характерне сполучення розлогих річкових долин, схили яких і поверхні межиріч спотворені цілими серіями багатоярусних зсувів, які місцями роблять ці межиріччя непридатними до сільськогосподарського обробітку. Цей тип рельєфу характерний для Прут-Черемоського межиріччя, зокрема для межиріч Пістиньки і Рибниці, Пістиньки і Лючки тощо.

Гірський рельєф скибової зони

Рельєф гірської частини Івано-Франківської області належить загалом до складчастих гір низької і середньої висоти. Більша частина гірської споруди Українських Карпат, зокрема івано-франківських, має так звану складчасто-покровну будову, характерними рисами якої є інтенсивна зім'ятість порід майже в ізохлінальній складки (луски або скиби), що насунуті одна на одну і на передовий Передкарпатський прогин.

Складчасто-покровна будова скибової зони Карпат накладає свій відбиток на геоморфологію всіх ґорґанських хребтів, а саме вона зумовлює їхню асиметрію. Як правило, майже всі без винятку ґорґанські хребти мають круті північно-східні схили, які відповідають підгорнутим крилам лусок (скиб) і положисті південно-західні схили, пов'язані з верхніми крилами складок. Стиснутість скиб зумовлює і другу рису ґорґанських хребтів – незначну ширину долин, які заклались між скибами, їхню звуженість і малу транспортну доступність. Це й було причиною того, що ґорґанські поздовжні долини в Українських Карпатах є найменш заселеними. Тільки там, де у складі скиб і між скибами виступають м'які породи менілітової або бистрицької світ, що легко піддаються процесам денудації, з'явилися досить широкі й обжиті долини, як, наприклад,

долини Прутця Чемерівського і т. п. У деяких місцях ці смуги м'яких порід значно розширюються і в них утворилися досить великі улоговини, як, наприклад, Ворохтенська, або дещо менші долиноподібні (Микулчинська, Кривопільська, Верхньобистрицька, Осмолодська й інші).

Нарешті є ще одна дуже характерна риса геоморфології ґорґанських хребтів, яка полягає в тому, що, як правило, на їхніх вершинах виступають тверді масивні пісковики ямненської або вигодської світ, які вивітрюючись, утворюють скелясті урвища, кам'яні брили, осипи тощо. Найчастіше кам'яні осипи поширені на гребенях таких високих ґорґанських хребтів, як Сивуля, Грофа, Попадя, Довбушанка, Братківська.

Виразно помітно, що кам'яні розсипи поширені на вершинах середньогірських хребтів, які піднімаються вище 1400–1500 м н. р. м. На таких хребтах місцями утворилися справжні «кам'яні моря» і «кам'яні ріки», які спускаються аж у лісовий пояс у вигляді «ґреґітів». Частина їх покрита чагарниковими заростями, так званим криволіссям, переважно з сосни гірської (*Pinus mughus*) та частково вільхи зеленої (*Alnus viridis*), зокрема на південних схилах. Проте значні площі кам'яних осипів на вершинах хребтів залишаються «голими». Це свідчить про те, що процеси морозного вивітрювання тут не припиняються і в сучасну епоху. Але найбільш інтенсивно такі процеси відбувалися в льодовикові епохи, що видно з наявності кам'яних крупнобрилових осипів на невисоких хребтах та схилах середньовисотних хребтів у місцях виходів ямненських і вигодських пісковиків. На таких осипах у поясі буково-ялинових або чистих ялинових лісів, з'являються ділянки з сосни звичайної (*Pinus silvertris*), як, наприклад, біля Ями на р. Прут і в багатьох інших місцях.

Рельєф чорногірської і поркулецької зон

Складчасто-покривну будову мають також і гірські хребти системи Чорногори і Гринявських гір, які утворилися у смузі поширення Чорногірської, Дуклянської і Поркулецької структурно-фаціальних зон. У будові цих зон відзначені численні, але невеликі луски і покриви, насунуті в північно-східному напрямку на Скибову зону, що надає виразної асиметрії хребтам Чорногори і Гриняви: їхні північно-східні схили набагато крутіші, більш скелясті порівняно з південно-західними. Поверхня Чорногори як найвищого гірського масиву Українських Карпат ускладнена не лише ерозійними формами, але й численними льодовиковими формами – карами, цирками («котлами») та моренними валами. Ці гляціальні форми рельєфу надають своєрідного альпійського вигляду масивові Чорногори, утворюючи подекуди гострі гребені. Особливо високогірний вигляд має північний схил Чорногори, де є основна більшість льодовикових карів і цирків.

Рельєф Чивчин

Гляціальні форми у вигляді карів трапляються також на найпівденнішому хребті івано-франківських Карпат – Чивчинах. Цей хребет є крайнім північно-західним флангом великого Мармароського масиву, який складений кристалічними породами (кристалічними сланцями, гнейсами, мармурами тощо) переважно палеозойського, а також мезозойського віку. Їм властива складчаста структура герцинського і частково альпійського орогенезу. Кристалічний масив теж насунутий на північ, на флішові Карпати, і розбитий складною та ще мало вивченою сіткою розломів, скидів тощо, які надають цьому масивові складчасто-брилової структури. Поверхня хребта Чивчин дуже ускладнена скульптурно-ерозійними і гляціальними формами, які найбільшою, справді альпійської інтенсивності досягають у масиві Родна в Румунії.

Рельєф Покутських Карпат

В івано-франківських Карпатах є ще один цілком своєрідний район – Покутські Карпати. Це система паралельних невисоких хребтів-антикліналей з широкими гребенями і спадистими схилами. Вони розділені долинами-синкліналями, вздовж яких розміщені села. Покутські Карпати – це майже типові складчасті гори (антикліналі та синкліналі), які утворені складками Внутрішньої зони Передкарпатського прогину. Тут налічують п'ять великих антикліналей, які представлені хребтами: Каменистий, Карматура, Брусний, Плоский і Максимець. Крім того, на крайньому півдні є ще два хребти-луски – Рожен Великий та Гільче. Хребти Покутських Карпат ускладнені скульптурно-ерозійними і зсувними формами, а також поперечними розломами, по яких розвинулись долини Лючки, Пістиньки, Рибниці, Черемошу й інших річок.

Унікальною є древня поздовжня долина, виявлена в сучасному рельєфі так званою «верховиною», тобто вирівняними ділянками, виразно нижчими, ніж сусідні хребти, і з одновисотною поверхнею, яка розчленована долинами сучасних потічків на окремі положистосхилі горби. Такі верховини, як правило, мальовничо прикрашені розкиданими по них садибами гуцулів. У будові цих верховинських долин дослідники зазначають наявність серії терас, які з деякими натяжками можна синхронізувати з найстаршими (сьомою і шостою) терасами Дністра і Пруту в передгір'ях.

Сучасні основні річки в Карпатах (Дністер, Стрий, Свіча, Лімниця, Бистриці, Прут, Черемош) розробили долини, поперечні до простягання хребтів. Ці долини переважно вузькі, часто із крутими та стрімкими схилами; тільки в місцях виходу м'яких порід, наприклад, менілітової світи, долини розширюються, утворюючи округлі або подовгасті улоговини, як, скажімо, Ворохтенська, Микуличинська, Яремчанська, Порогівська. Всі ці поперечні долини при виході на Передкарпаття перетворюються в широкі лійкоподібні улоговини, такі як Делятинська, Надвірнянська, Солотвинська, Перегінська і Вигодська.

Поперечні долини карпатських річок – це дуже важливі господарські об'єкти: тут розташовані гірські міста і села, через них проходять важливі транспортні, залізничні й автомобільні артерії тощо. Разом з тим у цих поперечних долинах, особливо в місцях їхніх розширень, досить добре збереглися тераси, вивчення яких дозволяє відновити історію формування рельєфу гір, а за ним і інших компонентів природи.

Кліматичні особливості

Атмосферна циркуляція і вітровий режим. На території західних областей України, в тому числі й Івано-Франківської, циркуляція атмосфери як кліматотворчий фактор виявляється в перенесенні атлантичних, континентальних і арктичних повітряних мас, а також у циклонічній та антициклонічній діяльності. При цьому всі форми циркуляції загалом зумовлюють тут перевагу перенесення повітряних мас з Атлантичного океану над перенесенням континентального повітря зі сходу (Природа..., 1973).

Атмосферною циркуляцією визначається утворення хмар і кількість опадів. Основна причина великої кількості опадів у цій місцевості – часте проходження циклонів і пов'язаних з ними фронтів. В окремі роки, залежно від переваги циклонічної погоди над антициклонічною або навпаки, річні суми опадів можуть докорінно відрізнятись від багаторічної норми.

Вітровий режим певною мірою відбиває умови циркуляції повітряних мас над місцевістю. Тому частково з напрямком вітру пов'язані коливання температури і вологості повітря. Проте напрямок вітру залежить від розподілу атмосферного тиску і сильно спотворюється рельєфом місцевості. У зв'язку з цим при вітрах одного й того ж напрямку може бути вторгнення повітряних мас різного типу. І навпаки, повітряні маси якогось одного типу можуть поширюватись на місцевість при вітрах різного напрямку.

Напрямки вітру в умовах Івано-Франківської області визначаються не тільки загальноциркуляційними процесами, але й орографічними факторами. У районах Передкарпаття для року в середньому переважають

північно-західний і південно-східний напрямки вітру. У глибоких річкових долинах переважають гірсько-долинні вітри відповідно до азимутальної орієнтації долини.

Термічний режим. Під термічним режимом розуміють зміни температури повітря в часі та просторі, які виражені в багаторічних середніх місячних і середніх річних температурах повітря, амплітудах річних коливань температури, її абсолютних максимумах, мінімумах тощо.

Середня місячна температура повітря

Станція	Висота, м н. р. м.	Місяць												За рік
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Бережани	303	-4,9	-3,7	-0,7	7,2	13,3	16,4	18,1	17,2	12,9	7,7	2,2	-2,3	7,1
Долина	398	-4,0	-2,6	1,8	7,3	12,8	15,4	17,4	16,0	12,2	8,1	2,5	-1,7	7,8
Івано-Франківськ	244	-5,1	-3,7	1,3	7,6	13,5	16,6	18,5	17,8	13,5	8,2	2,2	-2,4	7,3
Коломия	298	-5,5	-3,8	1,1	7,8	13,7	16,8	18,6	17,8	13,4	8,1	2,1	-2,6	7,3
Городенка	264	-5,1	-3,7	0,9	7,8	13,9	16,8	18,7	18,0	13,6	8,0	2,3	-2,3	7,4
Яремче	531	-4,3	-3,2	0,8	6,2	11,9	14,0	17,0	16,2	12,4	7,6	2,8	-1,2	6,7
Верховина	640	-6,4	-5,4	-0,4	5,0	11,4	14,4	16,1	15,2	11,2	5,6	0,8	-3,7	5,3
Довжинець	820	-6,1	-4,8	-1,0	3,9	9,5	12,9	14,5	14,0	9,9	5,3	0,1	-4,1	4,5
Пожижевська	1429	-7,6	-6,9	-2,8	1,7	6,9	10,2	12,4	12,2	8,8	5,2	-1,0	-4,9	3,0

Клімат Івано-Франківщини можна характеризувати як помірно-континентальний. У найтеплішому місяці (липень) середня температура повітря становить у районах Передкарпаття плюс 19–19,5 °С, в найхолоднішому (січень) вона знижується до мінус 4–5,5 °С. У горах липневі температури зменшуються на 0,7 °С

на кожних 100 м підняття.

Тому середні температури

липня в горах на висотах близько 1700–1800 м н. р. м. становлять лише 9–10 °С.

У січні вертикальний градієнт температури у два рази менший, ніж липневий,

тому в цей час зниження температури зі збільшенням висоти відбувається повільніше. Наприклад, в Івано-Франківську температури січня становлять

–5,1 °С, а на станції Пожижевській (висота 1429 м н. р. м.) вона знижується лише до –7,5 °С, хоча в Яремчі в цей же період вони вищі й сягають –4,3 °С. Останнє можна пояснити періодичним надходженням низьких мас арктичного повітря в підгір'я (800–1000 м н. р. м.) і зупинкою його фронту передовими хребтами Карпат (Природа..., 1973).

Континентальність клімату виявляється, перш за все, в амплітудах річних коливань температур або в різницях між температурами найтеплішого і найхолоднішого місяців: чим більша ця різниця, тим більша континентальність клімату. В Івано-Франківській області, як і в інших західних областях України, континентальність клімату найменша порівняно зі східними областями нашої країни. У горах зі збільшенням висоти континентальність швидко зменшується, і на рівні 1430 м (Пожижевська) її показник знижується до 24, тобто в Карпатах континентальність клімату значно послаблюється.

Режим зволоження. Основними характеристиками режиму зволоження є середні місячні та річні суми атмосферних опадів, а також їхня сума за теплий (квітень – жовтень) і холодний (листопад – березень) періоди. На території Івано-Франківської області річні суми опадів, залежно від висоти місця, коливаються в межах 600–1400 мм і навіть більше. У районах Передкарпаття за рік випадає 600–800 мм опадів; у горах їхній приріст на кожні 100 м підняття становить 11 % від кількості опадів на рівні 300 м (Природа..., 1973).

Середня місячна та річна кількість опадів

Станція	Місяць												За рік
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Рогатин	28	26	34	46	63	88	94	82	50	47	38	31	627
Болехів	32	30	38	60	79	120	117	107	70	62	42	31	788
Івано-Франківськ	26	25	28	45	63	88	93	80	49	41	37	28	603
Чернелиця	22	23	24	45	66	88	90	72	48	37	35	26	576
Отинія	22	26	30	49	69	96	102	85	52	46	39	33	655
Коломия	22	24	49	72	98	101	82	101	82	40	36	24	621
Снятин	25	26	29	51	70	92	96	76	52	41	35	27	620
Долина	31	25	30	54	89	120	122	112	64	57	38	29	771
Яремче	35	38	39	66	93	135	130	113	71	64	56	41	881
Яблуниця	44	48	47	70	111	145	142	127	81	77	62	51	1105
Пожижевська	97	127	138	91	139	146	159	143	85	84	131	101	1442

Для річного ходу опадів характерна значна перевага їхньої кількості за теплий період порівняно з холодним. За теплий період (квітень – жовтень) у районах Передкарпаття випадає близько 73 % опадів від річної норми. Найбільш дощові – літні місяці (червень, липень і серпень), протягом яких випадає близько 44 % опадів. Максимум опадів здебільшого припадає на червень (Природа..., 1973).

У цілому територія області порівняно зі східними районами України відзначається найбільшими сумами опадів, що пояснюється впливом Карпат на атмосферні процеси. Для оцінки зволоження користуються коефіцієнтом зволоження ($K = O/E$), який являє собою відношення кількості опадів місця (O) до величини можливого за даних кліматичних умов випаровування (E). У межах Івано-Франківщини річні величини коефіцієнта зволоження коливаються від 1,1 до 1,5 у районах Передкарпаття, а в горах перевищують 1,5. Отже, в рівнинних районах області в цілому за рік зволоження є достатнім, а в гірській частині надмірним.

Сума опадів, випаровуваності та коефіцієнт зволоження

Станція	Опади, мм			Випаровуваність за рік, мм	Коефіцієнт для року
	XI–III	IV–X	за рік		
Бережани	167	486	659	595	1,10
Івано-Франківськ	144	459	556	556	1,08
Коломия	128	498	621	530	1,17
Яремче	209	672	881	558	1,59
Пожижевська	594	848	1442	412	3,45

Характеристика сезонів

Для повної характеристики клімату Івано-Франківської області необхідно мати уявлення про річні метеорологічні ритми – періоди і сезони року.

Важлива характеристика температурного режиму за теплий період – дати весняного й осіннього переходу середньої добової температури через певні межі, а саме через 0, 5 і 10 °С. Вони визначають початок, кінець і тривалість важливих для господарства періодів: теплого (понад 0 °С), загального періоду вегетації (понад 5 °С) і періоду активної вегетації сільськогосподарських та інших рослин (понад 10 °С). Розподіл цих характеристик по території області нерівномірний, що пов'язано із впливом висоти місця і форм рельєфу. Весняний перехід температури через 0 і 5 °С запізнюється з підняттям у гори на кожні 100 м висоти на два дні, а початок періоду активної вегетації – на чотири. Зі зворотним переходом температури для цих градацій спостерігається випередження переходу на кожні 100 м висоти відповідно на два і чотири дні. Це спричинює скорочення теплого періоду і загального періоду вегетації на кожні 100 м підняття на чотири дні, а періоду активної вегетації – на вісім.

Внаслідок впливу фактора висоти місця тривалість цих періодів по області змінюється в таких межах: 1) теплий період від 260–270 днів у районах Передкарпаття до 200 днів у горах (на висоті 1450 м н. р. м.); 2) загальний період вегетації відповідно від 200–210 до 165 днів; період активної вегетації відповідно від 160–165 до 80 днів. Характерно, що тривалість періоду активної вегетації в межах висот 250–1450 м н. р. м. скорочується зі збільшенням висоти вдвічі. Вище рівня 1800 м період активної вегетації цілком зникає (Природа..., 1973).

У теплий період виділяється безморозний період, який обмежений датами останнього весняного і першого осіннього приморозків. Приморозки пов'язані з неперіодичними вторгненнями арктичного повітря, що викликає похолодання. Припинення весняних приморозків на передгірських ділянках області в середньому припадає на кінець квітня – початок травня, а настають вони восени в кінці вересня – на початку жовтня. Тому середня тривалість безморозного періоду в цих районах становить 150–155 днів.

У горах приморозки припиняються навесні пізніше, а восени починаються раніше, ніж у Передкарпатті. У долинах низькогір'я (на висотах 600–750 м н. р. м.) припинення весняних приморозків затягується в

Початок, кінець і тривалість періодів з температурою вище 0, 5 і 10 °С

Період	Початок	Кінець	Кількість днів
Івано-Франківськ (висота 244 м н. р. м.)			
Теплий	9.III	28.XI	263
Вегетації	3.IV	31.X	210
Активної вегетації	26.IV	7.X	163
Довжинець (висота 820 м н. р. м.)			
Теплий	23.III	16.XI	237
Вегетації	21.IV	18.X	179
Активної вегетації	18.V	15.IX	119
Пожижевська (висота 1439 м н. р. м.)			
Теплий	3.IV	8.XI	218
Вегетації	4.V	17.X	165
Активної вегетації	12.VI	4.IX	83

середньому до третьої декади травня, а восени вони починаються тут із другої і третьої декади вересня – отже, безморозний період на цих висотах триває до 110–130 діб.

Дуже важливий показник термічних ресурсів за теплий період – це суми середніх добових температур понад 5 °С і понад 10 °С, оскільки вони виражають потребу рослин у теплі. Суми температур по території

Середньорічні суми середніх добових температур

Станція	Висота, м н. р. м.	Суми температур	
		вище 5 °С	вище 10 °С
Бережани	303	2820	2440
Івано-Франківськ	244	2920	2560
Обертин	294	2980	2620
Долина	470	2740	2360
Болехів	375	2770	2340
Яремче	531	2580	2200
Довжинець	820	2030	1580
Пожижевська	1429	1340	1000

області розподіляються вкрай нерівномірно. Наприклад, суми активних температур (понад 10 °С) у Придністровському Покутті становлять 2500–2600 °С, а на Рогатинщині лише 2400 °С. У гірських районах, починаючи з висоти 450–500 м н. р. м., їхні суми всюди нижчі 2200 °С, і в міру підняття місцевості помітно зменшуються (Природа..., 1973).

На території Івано-Франківської області початок, кінець і тривалість метеорологічних сезонів значно змінюється зі збільшенням висоти місця. У горах зі збільшенням висоти запізнюється весна і швидше настає осінь. Поступово виклинюється метеорологічне літо і період активної вегетації (з температурою понад 10 °С). Наприк-

лад, вище 850–900 м н. р. м. весна безпосередньо межує з осінню, а з висоти 1800 м з теплої частини виклинюється період з температурою понад 10 °С.

Метеорологічна весна в районах Передкарпаття починається з першої декади березня і закінчується наприкінці травня – на початку червня, охоплюючи три календарні місяці: березень, квітень і травень. У березні відбувається перехід температури через 0 °С, але середні добові температури в основному утримуються в межах від –5 до 5 °С. Місяць характерний частими змінами погоди. У квітні і травні відбувається інтенсивне потепління. Це зумовлено вторгненням більш прогрітих мас повітря з півдня, а також послідовним зникненням снігового покриву, що зменшує альбедо поверхні і сприяє місцевому прогріванню ґрунту та повітря сонячною радіацією. На початок квітня припадає перехід середньої добової температури через 5 °С, а в його третій декаді через 10 °С. Атмосферне зволоження весняного сезону можна вважати помірним. За три місяці цього сезону (березень – травень) випадає 23 % опадів від їхньої річної норми. Для весняних місяців (квітень і травень) характерна найбільша ймовірність сухих днів за весь теплий період.

У літній сезон (червень, липень і серпень) у рівнинних районах 50 % днів мають середні добові температури в межах 15–20 °С. У липні (найтеплішому місяці) налічується близько 13 днів з температурами 20–25 °С. Температури понад 25 °С малоімовірні в липні і нещорічно бувають у червні та серпні. У гірських районах число днів із середньою добовою температурою понад 15 °С зі збільшенням висоти швидко зменшується, і метеорологічне літо, як зазначено вище, починаючи з рівня 850–900 м, зникає. Характерна особливість літа – велика кількість атмосферних опадів. Літні опади часто мають вигляд злив. Іноді за добу випадає 90–100 мм і більше. Наприклад, в Івано-Франківську 17 липня 1948 року за добу випало 93 мм, у Коломиї в червні 1897 року 108 мм, у Стрию добовий максимум опадів у липні 1900 року становив 120 мм.

Один раз за десятиріччя ці максимуми можуть досягати 60–70 мм. Сильні тривалі зливи зазвичай супроводжуються катастрофічними паводками на Дністрі та його правих притоках. Зливи часто супроводжуються грозами. Протягом року в середньому в межах області буває 28–29 днів із грозою з максимумом у горах. Грози можливі в цій місцевості протягом усього теплого періоду року, проте найбільша їхня повторюваність пов'язана з літнім сезоном (червень – серпень), коли кількість днів із грозою становить 70–80 % від річної норми.

Осінь у районах Передкарпаття настає на початку вересня, коли відбувається перехід середньої добової температури через 15 °С, і закінчується в перших днях грудня після переходу температури через 0 °С. Восени помітно збільшується повторюваність південно-східних вітрів, що спричинюють часте поширення на території області ще теплого континентального повітря. Тому перша половина осіннього сезону тепла. У вересні найчастіше (близько 14 днів) спостерігаються середні добові температури в межах 10–15 °С, а пізніше 15–20 °С (10 днів). У жовтні добові температури у 50 % випадків коливаються в межах 5–10 °С, а доби з температурою 10–15 °С становлять 27 %. Окремі підвищення максимальних температур можливі у вересні до 36 °С і в жовтні до 28 °С. Найбільш ранні приморозки настають із другої половини вересня. Листопад за температурними ознаками належить до так званого передзимового періоду. Протягом цього місяця температура в середньому знижується від 5 до 0 °С. У листопаді є тільки 14 днів з середньою добовою температурою 0–5 °С. Кількість осінніх опадів на початку сезону (у вересні) порівняно з серпнем різко зменшується (на 40 %). Пізніше це зменшення відбувається плавно.

До холодного або зимового періоду належить частина року з негативною середньою добовою температурою повітря. В Івано-Франківській області зима в середньому коротка і тепла не тільки на рівнинах, а й у гірських районах. Загальна тривалість зими на території Передкарпаття становить 95–105 діб, а в горах 105–150 діб (у межах висот 500–1500 м н. р. м.). Зимовий сезон поділяють на три періоди: перший між датами останнього переходу середньої добової температури 0–5 °С, другий з температурою, нижчою від –5 °С, і третій – період підвищення температури від –5 до 0 °С наприкінці зими. Всі ці періоди чітко виражені тільки в горах. У передгір'ях до висоти 500 м н. р. м. найхолодніший період зими з температурою нижче –5 °С.

Перший період зими на рівнинах характерний повільним пониженням температури від 0 до -5°C і становить близько 40–50 діб. Період підвищення температури від -5 до 0°C в кінці зими триває 35 діб. Отже, на період найхолоднішої частини зими (з температурою нижче -5°C) припадає тільки 20–30 діб. У горах тривалість цього періоду збільшується на висоті 800–1500 м н. р. м. до 50–80 діб. Протягом холодної пори року можливі значні пониження і підвищення температури повітря. Наприклад, в Івано-Франківську (метеостанція) в січні, лютому і навіть у березні температура інколи понижувалась до -34°C . У цей же час абсолютний максимум температури може підніматися в січні до 15°C , а в лютому до 17°C . Найнижчі температури фіксуються в гірських долинах та улоговинах, куди стікає і застоюється холодне повітря. У таких формах рельєфу мінімальні температури можуть понижуватись до -39°C . Проте сильні морози бувають рідко. Щорічно пониження температури по всій області можливе від -12 до -14°C . Морози, які досягають -20°C і нижче, щороку настають тільки в горах, а на рівнинах у передгір'ях на десятиріччя припадає п'ять-вісім разів з такими морозами. Ймовірність морозів від -30°C і нижче становить 8–15 %. Для холодного періоду на території області дуже характерні часті, довгі й інтенсивні відлиги, що є наслідком частих вторгнень у цей район теплого атлантичного повітря. У середньому навіть у найхолоднішому місяці – січні майже половина днів буває з відлигою.

Важлива особливість холодного періоду – утворення снігового покриву. У районах івано-франківського Передкарпаття сніговий покрив унаслідок відлиг нестійкий. У будь-який час зими він може зникати повністю. Стійкий сніговий покрив тут відсутній у 20–25 % зим. Поява першого снігового покриву припадає в середньому на кінець листопада, і тільки за місяць (у кінці грудня) настає його стійке залягання. Руйнування снігового покриву починається в середньому на початку березня, й у третій декаді цього ж місяця він цілком зникає. В окремі роки стійкий сніговий покрив утворюється ще у другій декаді листопада. Загальна тривалість періоду зі сніговим покривом становить близько 115–120 днів. У гірських районах, починаючи з висоти 750–800 м н. р. м., сніговий покрив з'являється в першій декаді листопада і в першій декаді грудня набирає стійкого характеру. Початок його руйнування затягується до третьої декади березня. Тривалість періоду зі стійким сніговим покривом у горах наближається до 115 діб.

Для районів Передкарпаття через часті відлиги в зимовий період характерна мала потужність снігового покриву. У горах найпомітніше збільшення висоти снігового покриву починається тільки на висотах 650–700 м н. р. м. і вище, де він досягає 60 см. У снігу за зимовий період нагромаджуються великі запаси вологи, зокрема в районах івано-франківського Передкарпаття водні запаси у снігу на кінець другої декади лютого досягають 25–30 мм.

Кліматичне районування

Територія Івано-Франківської області поділяється на п'ять термічних зон: 1) холодна; 2) помірно-холодна; 3) прохолодна; 4) помірна; 5) тепла (Природа..., 1973).

Холодна зона характерна сумами активних температур, які нижчі від 1000 °С. Її холодніша підзона розташована на висотах, що перевищують 1500 м н. р. м., і охоплює субальпійські та альпійські пояси гірських лук. Суми температур тут звичайно бувають нижчими від 600 °С. Ці термічні ресурси сприятливі лише для травостану. Менш холодна підзона обмежується ізолініями сум температур 600–1000 °С. Вона виражена схилами вододільних хребтів і межигір'ями на висотах 1250–1500 м н. р. м., де зростають хвойні ліси.

Помірно-холодну зону виділяють ізолініями сум температур 1000–1400 °С. Зона розташована між висотами 950–1200 м н. р. м. й виражена на схилах і міжгірних долинах. Термічні ресурси зони дозволяють вирощувати в долинах коренеплоди.

Прохолодна зона відділяється від сусідніх зон ізолініями сум температур 1400–1800 °С. Виражена в межах висот 750–950 м н. р. м. на схилах гір, вкритих лісами і чагарниками (штучними полонинами), а також міжгірними долинами, де є достатньо тепла для вирощування льону, коренеплодів і картоплі.

Помірна зона характерна сумами температур 1800–2400 °С. Її нижня межа проходить біля підніжжя гір по горизонталі 400 м. Зона займає найбільшу площу порівняно з іншими гірськими зонами і поділяється на більш теплу (суми температур понад 2200 °С) і менш теплу підзони. У межах зони теплові ресурси дозволяють вирощувати жито, овес, картоплю, льон, кукурудзу на силос; у більш теплій підзоні асортимент ярих культур ще ширший і розвинуте садівництво.

Тепла зона характерна сумами температур 2400–2600 °С і до 2800 °С на крайньому сході області. Вона займає територію Передкарпаття і Рогатинського Опілля. Термічні ресурси зони дозволяють успішно вирощувати пшеницю, кукурудзу, цукровий буряк, льон, овочеві та плодові культури. Природна рослинність виражена лісолучними формаціями.

Поверхневі води

Поверхневі води Івано-Франківської області – це переважно річки. Озер мало, переважають штучні озера-ставки. Загальна кількість постійних водотоків становить близько 7120; переважають малі з довжиною до 10 км. Річок, які мають довжину понад 10 км, налічується 152, а понад 100 км – тільки 5. Їхня загальна густота в середньому по області становить 0,20–0,40 км/км²; в окремих басейнах вона вища, наприклад, у басейнах Лімниці і Бистриці дорівнює 1,3 км/км², а в басейні Білого і Чорного Черемошів – 2,5–1,7 км/км². Майже 2/3 території області належить до басейну Дністра, і тільки південно-східна окраїна розміщена в басейні Пруту (Природа..., 1973).

Річкова сітка басейну Дністра

У межах території Івано-Франківської області топографічно вона має пір'ясту будову. Сітка правих і лівих приток Дністра, у зв'язку з особливостями рельєфу і клімату цих районів, розвинена нерівномірно. Найбільш розвинена сітка правих приток, які формуються у щедро зрошуваних атмосферними опадами

Карпатах. До них належать Свіча, Лімниця, Луква, Бистриця й інші. Ці річки мають досить розгалужену систему, особливо в гірській частині. На карпатські притоки припадає близько 70 % водозбірної площі басейну Дністра. На схід від Бистриці, на Покутській височині, Правобережжя Дністра має дуже слабо розвинену річкову систему. Річки тут трапляються рідко, невеликі, звичайно маловодні. Невелика густота річкової сітки в цій місцевості пов'язана з широким розвитком карстових явищ. З покутських приток Дністра найбільшими є Тлумач, Хотимирка, Лемець. Їхня довжина не перевищує 20–30 км. У лівобережній частині, в межах Івано-Франківської області, Дністер збирає води з Опільської височини (Гнила Липа, Свірж та інші). Ці річки також утворюють слабо розвинені системи.

Басейн Пруту в межах Івано-Франківської області своєю верхньою течією збирає води з найвищої частини області – Гуцульських Карпат. Як і басейн Дністра, Прут має різко асиметричну будову; основна водозбірна площа – на правобережжі, і там само найбільші його притоки – Черемош, Рибниця, Пістинька, Лючка, Ослава. Лівих приток багато тільки в гірській частині. Покутські (ліві) притоки звичайно маловодні; найбільші з них – Турка, Чорнава і Белелуя. Залежно від фізико-географічних умов річки Івано-Франківської області за режимом й іншими ознаками можна поділити на дві групи: карпатські та передкарпатські річки; річки Подільської височини (Поділля і Покуття).

Карпатські і передкарпатські річки

Ця група річок (Свіча, Лімниця, Бистриця й інші) своїми сильно розгалуженими верхів'ями починається на північних схилах Карпат на абсолютній висоті 700–1800 м н. р. м., де річна сума атмосферних опадів становить 900–1500 мм. Середні й нижні їхні течії протікають по Передкарпаттю, де також випадає багато атмосферних опадів (понад 700 мм). Долини карпатських річок вузькі та глибокі. Русла кам'янисті, звичайно порожисті, вкриті галькою і валунами. Загальна густота річкової сітки з урахуванням річок завдовжки до 10 км становить 0,31 км/км², а всіх малих річок – 1,3 км/км² (Природа..., 1973).

Швидкість течії річок зумовлена нахилом поверхні. У верхів'ях карпатських річок вона досягає 1–2 м/сек, а під час сильних паводків навіть до 4–5 м/сек. На виході з Карпат на Передкарпатську височину схил річок різко зменшується, швидкість течії також сповільнюється від 0,7 м/сек біля виходу з гір до 0,1 м/сек біля гирла. Долини річок звичайно широкі, дно і русло покриті галечником, піском та іншими крихкими наносами, причому чим ближче до гирла, тим розміри гальки і потужність галечнику зменшуються, уступаючи місце піскам і річному мулу.

Карпатські річки одержують живлення, головним чином, дощове і снігове, ґрунтове живлення є додатковим. Снігові води живлять річки з березня по травень, коли танення снігу поступово охоплює всю територію Передкарпаття і Карпати. Останній сніг тоне в кінці травня. У межах Передкарпаття частка снігового живлення невелика, оскільки сніговий покрив узимку надто нестійкий. У теплий період року, коли випадає близько 80 % річної суми опадів, річки одержують дощове живлення, однак у цей час більша кількість вологи витрачається на випаровування.

Гідрологічний режим Карпатських річок дуже складний. Річний хід стоку і рівнів характерний різкими коливаннями, частими паводками, які спостерігаються в усі пори року: навесні – від танення снігу, влітку і восени – від випадання сильних дощів, взимку – внаслідок раптових відлиг, які супроводжуються дощами і таненням снігу в Передкарпатті. Карпатські річки належать до річок з паводковим режимом, тобто характерні систематичними і частими паводками в усі пори року. Стік карпатських річок за порами року в середньому розподіляється так: навесні (березень – травень) – 45 %, улітку (червень – серпень) – 22,4 %, восени (вересень – листопад) – 17,1 %, взимку (грудень – лютий) – 16,1 %. Середній багаторічний модуль стоку для річок Карпатської зони коливається в межах 24–18 л/сек з 1 км², а для Передкарпаття він зменшується до 12–10 л/сек. Середня багаторічна витрата води карпатських річок становить 2–4 м³/сек у верхів'ях, а в нижніх течіях до 24–29 м³/сек.

Карпатські річки, як правило, взимку покриті льодом, але льодовий режим надто нестійкий і протяжність льодоставу звичайно невелика. Забереги, плавучі льодинки, так зване сало, у верхів'ях карпатських річок з'являються в середньому в кінці третьої декади листопада, ранні – в кінці жовтня і на початку листопада; пізні – у двадцятих числах грудня. У Передкарпатті льодові явища спостерігаються на 10–12 діб пізніше.

Тривалість льодоставу на карпатських річках у середньому становить близько 50–60 діб у горах і 35–40 діб у Передкарпатті. Найбільші карпатські притоки Дністра в межах Івано-Франківської області – Свіча, Лімниця, Бистриця Солотвинська і Бистриця Надвірнянська.

Для карпатських річок характерні доволі широкі днища долин (до 5–8 км), русла – 20–50 м, невеликі глибини (до 1,5 м), швидка течія. Русла часто розбиваються на декілька рукавів, які доволі активно мандрують, часто руйнуючи корінні борти високої заплави та першої тераси. На окремих вирівняних ділянках багато стариць, заболочених ділянок; прибережні смуги вкриті деревно-чагарниковою та водно-болотною рослинністю.

Подільські притоки Дністра

До Подільської водозбірної площі Дністра належить Прилипинська височина на лівобережжі і Покутська на правобережжі. Загальна густота річкової сітки цього району досягає 0,29 км/км². Річки цього водозбору Дністра відрізняються невеликою водоносністю, їхні витoki – яри або балки. Починаючи з верхньої течії, долини річок звичайно широкі, дно полого, часто заболочене. Падіння має невеликі розміри, в середньому до 1,3 м на 1 км. Течія повільна, русло часто меандрує. Найбільші річні витрати і рівні спостерігаються переважно під час весняної повені. Літні дощові паводки у зв'язку з їхньою зарегульованістю (багато ставків) не досягають розмірів весняних. Багаторічний середній стік розподіляється за сезонами: навесні (III–IV) – 40,5 %, влітку (VI–VIII) – 18,6 %, восени (IX–XI) – 17,3 %, взимку (XII–II) – 23,6 % (Природа..., 1973).

Найбільшою лівою притокою Дністра в межах Івано-Франківської області є Гнила Липа. Система Гнилої Липи сильно розгалужена, вона має зліва ряд приток – Нарайівку, Студену, Бебелку й інші. Долина Гнилої Липи широка, але береги її порівняно круті й високі, порізані ярами та балками, звичайно безлісі й розорані. Внаслідок малих нахилів швидкість течії становить 0,2–0,3 м/сек. Річний хід рівнів більш спокійний, максимальні паводки пов'язані з весняним сніготаненням. Літні дощі є причиною частих розливів. Узимку річку покриває лід у середньому на 50–55 діб; в окремі роки тільки на два тижні. Максимальна протяжність льодоставу досягає майже трьох місяців. Біля м. Бурштин на річці створено достатньо велике водосховище.

Річка Свірж характерна тими ж рисами режиму, що й Гнила Липа, але відрізняється внаслідок значної зарегульованості надто малим стоком. На річці створено велику кількість водосховищ-ставків, які використовують для рибного господарства. Покутські притоки Дністра помітної ролі в живленні річки не відіграють. Тут можна відзначити тільки р. Тлумач, яка дещо подібна до подільських річок.

Сама ж річка Дністер є найбільшою в області. За характером гідрологічного режиму залежить від своїх приток – річок карпатської зони і Поділля. Найбільше значення в режимі Дністра в межах Івано-Франківщини мають карпатські притоки, які, головним чином, визначають режим річки.

Дністер є другою за довжиною річкою України. У межах Івано-Франківської області Дністер протікає на відстані близько 200 км; в область входить нижче с. Журавеньки, а виходить біля с. Городниця. За фізико-географічними особливостями річку можна поділити на два відрізки. Перший відрізок – від с. Журавеньки до с. Нижнів, у межах Опілля та Передкарпаття. Долина річки тут широка і розвинена, в основному, на лівому березі. Річка тече біля правого берега, який є високим і досить крутим. Заплава річки широка, зайнята луками, багато старичних озер, заболочених ділянок і навіть боліт. Ширина русла біля Галича – 60–80 м, коло Нижньова розширюється до 100–120 м. Русло порівняно прямолінійне. Глибина річки коливається в межах 2–4 м. Швидкість течії в середньому близько 0,7 м/сек. Від с. Нижнів долина Дністра різко звужується, обидва береги стають крутими і високими, по берегах виступають давні палеозойські породи. Тут Дністер врізується в Подільську височину, утворюючи славнозвісний Дністровський каньйон. Ширина днища долини

від 200 до 400 м, заплава різко звужується, на окремих ділянках практично відсутня. Схили долини порізані глибокими і вузькими балками та долинами річок. Характерна риса морфології долини Дністра на цьому відрізку – різка її звивистість (меандрування). Майже на всій протяжності долина складається з серії врізаних меандр. Русло річки має невелику ширину (80–100 м), глибина до 3 м, течія швидка.

Фізико-географічні умови та пов'язаний з ними режим річок правобережної та лівобережної водозбірної площі Дністра визначає в основних рисах режим останнього. Карпатські притоки (Свіча, Лімниця, Бистриця) характерні порівняно нерівномірним стоком протягом усього року, про що свідчить велика кількість паводків упродовж року. Вони спричинені як таненням снігу в горах, так і випаданням інтенсивних дощів. Лівобережні притоки (Гнила Липа, Свірж) мають тільки один великий паводок навесні, який зумовлений таненням снігового покриву.

Весняна повінь на Дністрі залежить від метеорологічних умов весни, які зумовлюють інтенсивність танення снігу. Це паводки переважно снігового походження. Вони звичайно настають вслід за періодом у другій половині березня і звичайно збігаються з весняними паводками карпатських приток. Роки з різко вираженими літніми паводками також залежать від метеорологічних умов у теплий період року, особливо внаслідок потужних дощів атмосферних циклонів. У зимову пору року паводки на Дністрі також інколи досягають великих розмірів. Вони пов'язані переважно з настанням відлиг, які часто супроводжуються дощами. Це сприяє швидкому таненню снігу, що зумовлює різке підняття рівня води, утворення льодових заторів. Середня багаторічна витрата Дністра біля Галича становить $153 \text{ м}^3/\text{сек}$. Відповідний модуль стоку – $10,4 \text{ л/сек}$ з 1 км^2 .

На Дністрі катастрофічні повені, що надовго залишились у людській пам'яті, зафіксовані в 1164, 1230, 1579, 1649, 1668, 1700 і 1941 роках. «Видатні» повені, починаючи з 1785 року, спостерігались 14 разів. У XIX ст. значні весняні підйоми рівня води у Дністрі відзначались у 1808, 1809, 1814, 1815, 1828, 1829, 1834, 1838, 1841, 1845, 1847, 1850, 1854, 1861, 1865, 1870, 1871, 1877 і 1880 роках. Улітку та восени повені траплялись у 1808, 1815, 1823, 1827, 1828, 1829, 1830, 1842, 1843, 1844, 1845, 1847, 1849, 1855, 1864, 1867, 1870, 1872, 1873, 1882, 1887, 1889 і 1893 роках. Протягом лише одного 1882 року на Дністрі утворилось 9 (!) повеней.

Особливо велика повінь трапилась у 1164 році й емоційно описана в Іпатіївському літописі. За непрямыми фактами є підстави вважати її найбільшою за історичний період. Надзвичайно великий паводок сформувався на Дністрі у вересні 1941 року внаслідок сильних дощів по всьому басейну. У самому Галичі дуже сильні дощі йшли із 29 серпня по 1 вересня, а 2 вересня страшна злива тривала 12 годин і залишилась у пам'яті населення як кошмарне стихійне явище – «хмаролом». Навіть на похилих місцях шар стікаючої води сягав 10 см. Не обійшлося без масових людських жертв, були знесені дороги, загинув урожай. У Заліщиках вода піднялась на 951 см над нулем графіка, у Жванці на 894 см і в Могилеві на 1099 см. У XXI ст. сильні повені відбулись у 2008 і 2010 роках.

Проте не менш часто спостерігались і надзвичайно низькі меженеві рівні. Так, у 1737 році був дуже низький рівень, оскільки тієї весни три місяці не було дощів. У Галичині трапився голод. У 1824 році внаслідок сильного маловоддя навесні та влітку навіть припинилось маломірне судноплавство. Незвичайне маловоддя внаслідок посухи сталось у 1827 році й повторилось у 1834 році, коли вода на перекатах навіть у пониззі Дністра становила лише 0,6 м. Лише протягом ХІХ ст. такі явища траплялись у 1806, 1846, 1847, 1848, 1850, 1857, 1858, 1859, 1862, 1863, 1873, 1874 і 1886 роках.

Узимку Дністер майже завжди замерзає. Перші льодові явища в районі Галич – Нижнів у вигляді заберегів і плавучих льодининок спостерігаються в середньому в кінці листопада і на початку грудня. У деякі роки початок льодових явищ настає дуже рано – в перших числах листопада, а в інші – дуже пізно (в кінці грудня). Льодостав на Дністрі нестійкий, а в окремі роки зовсім відсутній. Безперервність льодоставу коливається від декількох до 90 діб, у середньому ж вона становить близько 50 діб. Загальна кількість діб із льодоставом інколи досягає 120. Скресання річки починається в середньому в кінці лютого і на початку березня, ранні дати скресання зазначені в кінці січня і на початку лютого, пізні – в середині квітня. Після скресання починається льодохід, однак тривалість його порівняно невелика (5–8 діб). Товщина льоду в середньому близько 20–30 см.

Річки басейну Пруту

Другий річковий басейн Івано-Франківської області – р. Прут, ліва притока Дунаю. У межах області, від витoku до м. Снятина Прут має довжину близько 150 км. Витоки Пруту починаються на північних схилах Чорногірського хребта на висоті понад 1750 м н. р. м. До Делятина Прут тече майже меридіонально, пересікаючи Горґани. Долина річки тут глибока, вона то розширюється біля виходів м'яких сланцевих порід, утворюючи досить великі улоговини (Ворохтинська, Микуличинська, Делятинська й інші), то звужується при перетині зон пісковиків. Схили долини звичайно круті, переважно покриті лісом. Нахили на цій ділянці дуже великі, і річка тече зі значною швидкістю 1,5–3 м/сек. Русло звичайно кам'янисте, порожисте, часто трапляються водоспади, найбільший з них Яремчанський каскад. Від Делятина Прут повертає на схід у межах Передкарпаття і тече в південно-східному напрямку. На цьому відрізку Прут протікає в широкій терасованій долині, яка розділяє Передкарпаття і Покутську височину. Від Ланчина до Снятина дно долини плоске і широке, русло розбивається на густу сітку рукавів, проток тощо. Є багато староріч. До Заболотова правий берег річки крутий, часто лісистий, лівий – довгий, пологий, покритий луками і полями. Від Заболотова до Снятина лівий берег Пруту крутий, порізаний ярами і балками. Прут приймає численні притоки, що стікають з Карпат, і це значною мірою визначає режим річки (Природа..., 1973).

Режим Пруту характерний частими паводками в усі пори року. Навесні паводки зумовлені таненням снігу. Найбільші підняття води бувають у літній період внаслідок зливних і зatoryжних дощів у горах. Восени в кінці жовтня і на початку листопада також спостерігається підвищення рівнів води. У середньому багаторічний стік розподіляється так: навесні (березень – травень) і влітку (червень – серпень) він становить 55–70 %; взимку (грудень – лютий) найменший і дорівнює 10–15 % річного стоку. Середня багаторічна витрата води біля м. Яремче становить близько 13,7 м³/сек. Льодовий режим тут, як і на інших карпатських річках, нестійкий. Річка замерзає в кінці грудня – на початку січня, скресання і льодохід починаються в кінці лютого – на початку березня. Середня тривалість льодоставу близько 45–50 діб і коливається в окремі роки в межах 10–80 діб.

Найбільшими притоками Пруту є Черемош, Рибниця і Пістинька. Річка Черемош відмежовує Івано-Франківську область від Чернівецької. Черемош утворений двома річками – Чорним Черемошем, який стікає з північних схилів Чивчинських гір (довжина 85 км, площа басейну 856 км²), і Білим Черемошем, який бере початок також у Чивчинах (довжина 50 км, площа басейну понад 600 км²). Обидві річки своїм басейном охоплюють Гуцульські Карпати. У Верховинському пониженні біля с. Устеріки вони зливаються, утворюючи Черемош, який після прориву Покутсько-Буковинських гір входить у Передкарпаття, значно розширює свою долину (від 2 до 8 км). Чорний і Білий Черемоші – типово гірські річки з дуже великими нахилами і значною швидкістю течії (понад 1,5 м/сек). Долини їхні вузькі і глибокі, схили вкриті лісом. Чорний Черемош у Верховинському пониженні сильно розширює свою долину, русло тут широке, течія повільніша.

Річки Рибниця і Пістинька беруть початок у Покутських Карпатах на порівняно невеликій висоті (близько 600–800 м н. р. м.) і переважно протікають по горбистому Передкарпаттю. Долини їхні широкі (0,5–1,0 км), заплава покрита луками. Русло галечникове, завширшки 10–25 м. Швидкість течії коливається в межах 0,5–1 м/сек. Режим Черемошу, Рибниці і Пістиньки типово карпатський, тобто паводковий.

Озер на території Івано-Франківської області мало. Більша частина з них є заплавами (стариці), розміри їхні невеликі, живляться вони головним чином від річкових паводків. У сухий період року озера часто висихають або перетворюються в болота. Цей тип озер трапляється в заплавах майже всіх великих річок Передкарпаття, Опілля і Придністров'я. Крім цього типу заплавних озер природного походження, в долинах річок поширені штучні водойми – ставки. Вони відіграють велику роль у регулюванні стоку річок. Поширені на всіх річках, особливо їх багато на малих, другорядних і третьорядних притоках. Найбільші ставки є в долинах Свіржа (Княгининське водосховище, площа 184 га), Гнилої Липи (Бурштинське водосховище, площа 1260 га). Інший регіон поширення ставків – Покутська височина. Тут їх використовують в основному для рибного господарства. Третій тип озер області – озера карстового походження; вони нечисленні й невеликі, поширені головним чином у районі Городенки. Останніми роками у зв'язку з активізацією карстових процесів деякі з них перестали існувати або зникають. У Чорногірських горах у давньольодовиковому ярусі трапляються невеликі карові озера.

Рослинний покрив

Характерною рисою Івано-Франківщини є те, що її територія розміщена у двох великих природних регіонах – фізико-географічних країнах: Східно-Європейській рівнинній і Карпатській гірсько-складчастій лісовій. Частина першої з них, що розташована на Лівобережжі Дністра (Розтоцько-Опільська горбогірна область), належить до кліматичної зони широколистяних лісів Західно-Українського краю, а Правобережжя Дністра віднесене до Прут-Дністровської височинної області. Українські Карпати повністю входять до провінції Східних Лісистих Карпат. Тут чітко виділяються дві підпровінції: Передкарпатська та Карпатська гірська. Таким чином, у межах Івано-Франківщини добре виражена вертикальна поясність, що відбивається на характері рослинного покриву (Малиновський, 1980; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Держипільський та ін., 2012; Онищенко, Данилик, 2012; Шумська та ін., 2012).

Високогірна рослинність достатньо добре представлена на Чорногорі, в Чивчинських горах та Гор'нах. На найбільших висотах, на кислих кам'янистих ґрунтах поширені угруповання субальпійських та альпійських лук, пустищ, гірської тундри, які формуються рослинами граміноідного типу зі значною кількістю

лишайників на силікатовмісних субстратах з кислою реакцією, які належать до класу *Juncetea trifidi* Hadač in Klika et Hadač 1944. У їхньому складі домінують аркто-альпійські види – осока зігнута (*Carex curvula*), ситник трироздільний (*Juncus trifidus*), костриця лежача (*Festuca airoides*). Крім того, трапляються сеслерія голубувата (*Sesleria coeruleans*), дзвоники альпійські (*Campanula alpina*), нечуйвітер альпійський (*Hieracium alpinum*), осока вічнозелена (*Carex sempervirens*), чорниця (*Vaccinium myrtillus*), брусниця (*V. vitis-idaea*), буяхи (*V. uliginosum*), сольданела угорська (*Soldanella hungarica*), куничник волохатий (*Calamagrostis villosa*), вівсюнець різнобарвний (*Helictotrichon versicolor*), підбілик альпійський (*Homogyne alpina*).

У високогір'ї, в місцях, де найдовше затримується сніг, розвиваються угруповання верби трав'яної (*Salix herbacea*), верби туполистої (*S. retusa*), тонконога Дейла (*Poa deylii*), ожики альпійської (*Luzula alpinopilosa*), які належать до класу *Salicetea herbaceae* Br.-Bl. 1948, що об'єднує ценози присніжників та улоговин альпійського поясу з коротким вегетаційним періодом, які формуються на кам'янистих субстратах з постійним підтоком талих вод.

На ґрунтах, що формуються на карбонатних породах, переважно в субальпійському поясі, зрідка у верхньому лісовому, трапляються угруповання субальпійських та альпійських лук класу *Elyno-Seslerietea* Br.-Bl. 1948 з домінуванням європейських гірських видів: сеслерії голубуватої (*Sesleria coeruleans*), костриці різнобарвної (*Festuca versicolor*), костриці безостої (*F. inarmata*), костриці скельної (*F. saxatilis*), осоки вічнозеленої (*Carex sempervirens*). Характерними видами цих лук є ломикамінь волотистий (*Saxifraga paniculata*), осот клейкий (*Cirsium erisithales*), трищетинник альпійський (*Trisetum alpestre*), щибрушка альпійська (*Acinos alpinus*), фітеума куляста (*Phyteuma orbiculare*). У складі цього класу низка ендемічних угруповань і багато раритетних видів; вони найчастіше трапляються і займають найбільші площі в Чивчинських горах.

Важливим компонентом рослинного покриву високогір'я є угруповання субальпійського високотрав'я, які досить часто спускаються вздовж потоків у лісову зону і належать до класу *Mulgedio-Aconitetea* Hadač et Klika in Klika et Hadač 1944. На території Івано-Франківщини високотравні ценози відзначаються оригінальністю та значним різноманіттям і представлені союзами *Adenostylin allariae* Br.-Bl. 1926, *Calamagrostion villosae* Pawłowski et al. 1928, *Trisetion fusci* Krajina 1933, *Delphinion elati* Hadač in Hadač et al. 1969, *Dryopterido filicis-maris-Athyrium distentifolii* (Holub ex Sykora et Stursa 1973) Jenik et al. 1980, *Calamagrostion arundinaceae* (Luquet 1926) Oberd. 1957, *Caricion ferrugineae* G. Br.-Bl. et Br.-Bl. in G. Br.-Bl. 1931, *Rumicion alpini* Scharfetter 1938, *Petasition officinalis*. Угруповання деяких з них займають значні площі в усіх високогірних районах. Зокрема це стосується ценозів союзу *Calamagrostion villosae*, домінантом у них найчастіше є щучник дернистий (*Deschampsia cespitosa*). З високим ступенем постійності трапляються тонконіг Ше (*Poa chaixii*), звіробій плямистий (*Hypericum maculatum*), звіробій альпійський (*H. alpinum*), дзвоники ялицеві (*Campanula abietina*), фіалка відхилена (*Viola declinata*), золотушник альпійський (*Solidago alpestris*), ожика гайова (*Luzula luzuloides*), жовтозілля субальпійське (*Senecio subalpinus*), герань альпійська (*Geranium alpestre*), нечуйвітер оранжево-червоний (*Hieracium aurantiacum*), гірчак зміїний (*Bistorta officinalis*), сухоцвіт норвезький (*Gnaphalium norvegicum*), тимофіївка альпійська (*Phleum alpinum*), скорзонера рожева (*Scorzonera rosea*), а з раритетних видів – шафран Гейфелів (*Crocus heuffelianus*), псевдорхіс білуватий (*Pseudorchis albida*), борщівник карпатський (*Heraclium carpaticum*), первоцвіт полонинський (*Primula poloninensis*).

Нерідко у високогір'ї трапляються високотравні угруповання союзу *Adenostylion alliariae*, яким властива відсутність дернового процесу, слабо виражена ярусність і «заростевий» фізіономічний тип. Вони сформовані такими видами, як аденостілес сіролистий (*Adenostyles alliariae*), бутень шорстковолосистий (*Chaerophyllum hirsutum*), цицербіта альпійська (*Cicerbita alpina*), осот Вальдштейна (*Cirsium waldsteinii*), сугайник австрійський (*Doronicum austriacum*), жовтець платанолістий (*Ranunculus platanifolius*), борщівник пальчастий (*Heracleum palmatum*), глуха кропива крапчаста (*Lamium maculatum*), герань альпійська (*Geranium alpestre*); звичайними компонентами є зірочник гайовий (*Stellaria nemorum*), будяк лопуховий (*Carduus personata*), валеріана бузинолиста (*Valeriana sambucifolia*), медунка Філярського (*Pulmonaria filarszkiana*).

Угруповання папоротевих заростей союзу *Dryopterido filicis-maris-Athyrium distentifolii* зрідка трапляються в захищених западинах на схилах льодовикових карів, біля верхньої межі лісу у вологих затінених місцях. Вони займають невеликі ділянки на похилих, часом стрімких схилах, серед заростей криволісся в Горґанах, на Чорногорі, в Чивчинських горах.

Уздовж верхньої межі лісу, в неглибоких западинах на карбонатному субстраті дуже рідко в Чивчинських горах трапляються угруповання союзу *Delphinion elati*.

На місцях стійбищ худоби та поблизу них формуються рудеральні угруповання союзу *Rumicion alpini*, які місцями, в субальпійському та верхньому лісовому поясах, займають великі площі.

Субальпійські ацидофільні чагарникові та чагарничкові угруповання класу *Loiseleurio-Vaccinietea* Egger ex Schubert 1960 трапляються спорадично по всій території високогір'я на різних за площею ділянках. Їм часто властивий мозаїчний характер і комплексність з іншими ценозами субальпійського та верхнього лісового поясу. Вони, зокрема, представлені реліктовими угрупованнями з домінуванням наскельниці лежачої (*Loiseleuria procumbens*) (союз *Loiseleurio procumbentis-Vaccinion* Br.-Bl. in Br.-Bl. et Jenny 1926), які займають оліготрофні, фізіологічно сухі та холодні місцезростання з кислими ґрунтами на плоских і опуклих вершинах альпійського поясу Чорногори у висотному діапазоні 1700–2000 м н. р. м., де взимку є тонкий шар снігу і постійні сильні вітри. Флористичне ядро формують психрофільні й оліготермні види, серед яких більшість становлять альпійські, аркто-альпійські та аркто-бореально-монтанні.

Значно більші площі займають ценози з переважанням чорниці (*Vaccinium myrtillus*) і лохини (*V. uliginosum*), які належать до цього ж союзу. Вони мають інтразональне поширення, але концентруються переважно у верхньому лісовому та субальпійському поясах. Представлені на схилах різних експозицій на полонинах і середлісових луках, на привершинних схилах, плоских вершинах і хребтах. У видовому складі переважають оліготерми, оліготрофи, ацидофіли. З раритетних видів трапляються баранець звичайний (*Huperzia selago*), рододендрон східнокарпатський (*Rhododendron myrtifolium*), псевдорхіс білуватий (*Pseudorchis albida*), тирлич крапчастий (*Gentiana punctata*), перестріч скельний (*Melampyrum saxosum*).

Созологічно цінними є угруповання рододендрона миртолистого (*Rhododendron myrtifolium*), які належать до союзу *Rhododendron myrtifolii* de Foucault ex Theurillat et Mucina in Mucina et al. 2016. Фізіономічність угруповань визначається домінуванням рододендрона миртолистого; вони мають вигляд суцільного килима із блискучих шкірястих листків цієї рослини.

Смугу криволісся в субальпійському поясі складають угруповання з домінуванням душекії (вільхи) зеленої (*Duschekia alnobetula*), сосни гірської (*Pinus mugo*) і ялівцю сибірського (*Juniperus sibirica*).

На значних площах у високогір'ї поширені угруповання субальпійського криволісся союзу *Pinion mugo* Pawłowski et al. 1928 (клас *Roso pendulinae-Pinetea mugo* Theurillat in Theurillat et al. 1995). Вони займають майже всю надлісову частину гірських масивів Гнетеса, Палениця, Команова, Хитанка в Чивчинах, де наявні чи не найбільші в Українських Карпатах суцільні зарості жерепняків (Малиновський, 1980), значні площі займають на Чорногорі, в Горґанах. У їхньому складі переважають оліготерми, гігрофіти, оліготрофи, ацидофіли. Єдиним едифікатором цих угруповань є сосна гірська (*Pinus mugo*), яка утворює зімкнуті ценози з постійним флористичним складом і стабільною вертикальною та горизонтальною структурою. У першому, чагарниковому, ярусі разом з сосною спорадично трапляються душекія зелена (*Duschekia alnobetula*), верба сілезька (*Salix silesiaca*), а в нижній частині субальпійського поясу, на межі з лісовим, – поодинокі особини ялини європейської (*Picea abies*), горобини звичайної (*Sorbus aucuparia*). Найбільш поширеними домінантами другорядних синузій є чорниця (*Vaccinium myrtillus*), бруслиця (*V. vitis-idaea*), безщитник розставленолистий (*Athyrium distentifolium*), куничник волохатий (*Calamagrostis villosa*), підбілик альпійський (*Homogyne alpina*) та інші. Значну частину рослинного покриву, з проективним покриттям до 30–80 %, утворюють мохи.

До складу цього ж класу належать угруповання зеленовільхового криволісся (лелич) (союз *Alnion viridis* Schnyder 1930) з домінуванням душекії зеленої (*Duschekia alnobetula*). Вони приурочені до глибоких, холодних і вологих западин та улоговин, які іноді перетинають кілька поясів рослинності. Проте в основному концентруються в субальпійському поясі на висотах 1500–1700 м н. р. м., на схилах північної експозиції, займаючи переважно вологі екотопи на багатших, ніж під сосною гірською, ґрунтах. Відзначаються досить високим флористичним багатством. У чагарниковому ярусі, крім душекії, трапляються верба сілезька (*Salix silesiaca*), вовчі ягоди звичайні (*Daphne mezereum*), шипшина повисла (*Rosa pendulina*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*). У травостої домінують безщитник розставленолистий (*Athyrium distentifolium*), куничник волохатий (*Calamagrostis villosa*), щавель альпійський (*Rumex alpinus*). Характерними для цих угруповань є медунка Філярського (*Pulmonaria filarszkyana*), осот Вальдштейна (*Cirsium waldsteinii*), щитник широколистий (*Dryopteris dilatata*).

В угрупованнях ялівцю сибірського (*Juniperus sibirica*) (союз *Juniperion nanae* Br.-Bl. in Br.-Bl. et al. 1939), які займають помірні, рідше круті південні схили з нерівним хвилястим рельєфом і скелястими відслоненнями, у трав'яно-чагарничковому ярусі домінує переважно чорниця (*Vaccinium myrtillus*). Звичайними видами є куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*), ожика гайова (*Luzula luzuloides*), жовтозілля дібровне (*Senecio ovatus*), сольданела угорська (*Soldanella hungarica*), брусниця (*Vaccinium vitis-idaea*). Зарості, які утворені ялівцем, рідко бувають суцільними. Частіше ялівець росте окремими куртинами серед чагарникових пустищ або серед луків, утворюючи відповідні рослинні комплекси.

Лісова рослинність. У лісовому поясі Карпат на висоті понад 1200 м н. р. м. домінує ялина європейська (*Picea abies*). На висотах 700–1200 м переважають ліси, в яких у різних співвідношеннях співдомінують ялина, ялиця біла (*Abies alba*) і бук лісовий (*Fagus sylvatica*). У нижній частині цього поясу в корінних лісах здебільшого переважають бук або ялиця, у верхній частині – ялина.

У верхньому лісовому поясі домінуюче положення займають темнохвойні лісові угруповання класу *Vaccinio-Piceetea* Br.-Bl. in Br.-Bl. et al. 1939. Значна частина їх належить до союзу *Piceion excelsae* Pawłowski et al. 1928, який включає ялинові, рідше ялицеві, ліси на верхній межі лісового поясу Карпат (до 1500 м н. р. м.). Вони формують верхню межу лісу на схилах різної експозиції, зростаючи у крайніх для існування лісової рослинності умовах. Флористичний склад бідний, у ньому переважають ацидофільні види і майже відсутні неморальні.

Найпоширенішою асоціацією хвойних лісів є *Luzulo sylvaticae-Piceetum* Wraber 1963. Вона займає відносно кислі й бідні ґрунти у верхній частині лісового поясу. У деревостані домінує ялина (*Picea abies*), іноді з домішкою ялиці (*Abies alba*). У трав'яно-чагарничковому ярусі переважають чорниця (*Vaccinium myrtillus*), куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*), щитник австрійський (*Dryopteris dilatata* s. l.). З високою постійністю в цих лісах трапляються квасениця звичайна (*Oxalis acetosella*), малина (*Rubus idaeus*), горобина (*Sorbus aucuparia*), плаун колючий (*Lycopodium annotinum*), баранець звичайний (*Huperzia selago*). Характерною є наявність таких монтанних видів, як підбілик альпійський (*Homogyne alpina*), який нерідко домінує, ожика лісова (*Luzula sylvatica*), стрептоп листообгортний (*Streptopus amplexifolium*).

На вологіших і, як правило, дещо багатших ґрунтах у ялинових лісах збільшується постійність таких видів, як цицербіта альпійська (*Cicerbita alpina*), зірочник гайовий (*Stellaria nemorum*), безщитник розставленолистий (*Athyrium distentifolium*), сольданела гірська (*Soldanella montana*), чемериця біла (*Veratrum album*). Такі ліси відомі як асоціація *Athyrio alpestre-Piceetum* Hartmann in Hartmann et Jahn 1967. Вони трапляються на висотах 1200–1500 м н. р. м.

Зрідка (переважно в Чивчинських горах) у верхній частині лісового поясу трапляються ділянки ялинових лісів на евтрофних ґрунтах, які належать до союзу *Chrysanthemo rotundifolii-Piceion* (Krajina 1933) Březina et Hadač in Hadač 1962 і відзначаються високим рівнем флористичного багатства з наявністю низки раритетних видів. Для деревного ярусу цих угруповань характерна постійна висока участь клена-явора (*Acer pseudoplatanus*), для трав'яного – аденостилесу сіролистого (*Adenostyles alliariae*), живокосту серцеподібного (*Symphytum cordatum*), зубниці залозистої (*Dentaria glandulosa*), переліски багаторічної (*Mercurialis perennis*), герані Робертової (*Geranium robertianum*), королиці круглолистої (*Leucanthemum rotundifolium*). З раритетних видів у їхньому складі зустрічаються лілія лісова (*Lilium martagon*), підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis*).

Поблизу верхньої межі лісу на гірсько-лісових сильно підзолистих кам'янистих брилово-скелетних ґрунтах на висотах 1100–1400 м н. р. м. трапляються угруповання сосни кедрової європейської (*Pinus cembra*). Один із найбільших її осередків в Українських Карпатах розташований на території природного заповідника «Горгани». Деревний ярус тут формують сосна кедрова (*Pinus cembra*) і ялина європейська (*Picea abies*), поодинокі трапляється береза повисла (*Betula pendula*). У трав'яно-чагарничковому ярусі переважає чорниця (*Vaccinium myrtillus*), зростають брусниця (*Vaccinium vitisidaea*), ожика лісова (*Luzula sylvatica*), щитник австрійський (*Dryopteris dilatata*), щитник шартрський (*D. carthusiana*), куничник волохатий (*Calamagrostis villosa*), плаун колючий (*Lycopodium annotinum*), квасениця звичайна (*Oxalis acetosella*), пренант пурпуровий (*Prenanthes purpurea*).

У нижній лісовій смузі, в діапазоні висот 400–1000 м н. р. м. трапляються ялицеві та ялинові ліси без високогірних видів на багатих ґрунтах, які флористично близькі до букових лісів і належать до союзу *Abieti-Piceion* (Br.-Bl. in Br.-Bl. et al. 1939) Soó 1964. Характерним видом таких лісів є підмаренник круглолистий (*Galium rotundifolium*).

Під впливом колишнього монокультурного ведення лісового господарства площа ялинових лісів на Івано-Франківщині, як і в Карпатах у цілому, значно розширилась.

У межах Карпатського національного природного парку нерідко трапляються ліси сосни звичайної (*Pinus sylvestris*), яка домінує більш, ніж на 1 % його території. В інших частинах Карпат цей вид трапляється рідко. Соснові ліси поширені тут на елювії пісковиків та інших силікатних породах. Зазвичай, у деревостані є домішка ялини і ялиці. У трав'яно-чагарничковому ярусі переважає чорниця (*Vaccinium myrtillus*), зустрічаються береза повисла (*Betula pendula*), крушина (*Frangula alnus*), орляк (*Pteridium aquilinum*). Окрім соснових лісів на кам'янистих ґрунтах, є ділянки соснових лісів сфагнових.

У гірській частині Івано-Франківщини широколистяні листопадні ліси класу *Carpino-Fagetea sylvaticae* Jakucs ex Passarge 1968 поширені переважно в нижньому лісовому поясі. Евтрофні бучини (асоціація *Symphyto cordati-Fagetum* Vida 1959) формують нижній лісовий пояс гірських хребтів середньогір'я та вкривають вершини низькогір'я. У деревостані панує бук лісовий (*Fagus sylvatica*) з домішкою ялиці білої (*Abies alba*). Чагарниковий ярус розвинений нерівномірно, його формує головним чином ліщина (*Corylus avellana*) та підріст деревних порід. У трав'яному ярусі ростуть зубниця залозиста (*Dentaria glandulosa*), зубниця бульбиста (*D. bulbifera*), живокіст серцеподібний (*Symphytum cordatum*), багаторядник Брауна (*Polystichum braunii*), шавлія залозиста (*Salvia glutinosa*), молочай мигдалеподібний (*Euphorbia amygdaloides*), зеленчук жовтий (*Lamium galeobdolon*), підмаренник запашний (*Galium odoratum*), копитняк європейський (*Asarum europaeum*), щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas*), тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*), квасениця звичайна (*Oxalis acetosella*), ожина шорстка (*Rubus hirtus*), безщитник жіночий (*Athyrium filix-femina*) та інші.

На кислих кам'янистих відмінах свіжих промивних бурих лісових ґрунтів низькогір'я формуються угруповання ацидофільних бучин (асоціація *Luzulo-Fagetum* Meusel 1937). У трав'яному покриві переважають ожика гайова (*Luzula luzuloides*), нечуйвітер лісовий (*Hieracium sylvularum*), чорниця (*Vaccinium myrtillus*), веснівка дволиста (*Majanthemum bifolium*).

Грабові ліси (чисті грабові, дубово-грабові й буково-грабові) поширені в передгір'ї та на схилах передових низькогірних хребтів. Їхній деревостан формують дуб звичайний (*Quercus robur*), граб звичайний (*Carpinus betulus*), липа серцелиста (*Tilia cordata*), бук лісовий (*Fagus sylvatica*). У чагарниковому ярусі переважає ліщина (*Corylus avellana*). Домінантами трав'яного покриву є осока волосиста (*Carex pilosa*), осока трясункоподібна (*C. brizoides*), яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*), зеленчук жовтий (*Lamium galeobdolon*), до звичайних належать зірочник ланцетний (*Stellaria holostea*), медунка темна (*Pulmonaria obscura*), купина багатоліста (*Polygonatum multiflorum*), щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas*), безщитник жіночий (*Athyrium filix-femina*) та інші.

Загалом ліси класу *Carpino-Fagetea sylvaticae* займають домінуюче положення в Передкарпатті, Прут-Дністровському межиріччі та в Опільській частині Івано-Франківщини. Тут переважають евтрофні букові ліси, типові для рівнин західної частини України (асоціація *Stellario holosteaе-Fagetum* Onyshchenko 2009). З буком часто співдомінують дуб звичайний (*Quercus robur*), граб звичайний (*Carpinus betulus*), липа серцелиста (*Tilia cordata*). У трав'яному ярусі навесні домінує анемона дібровна (*Anemone nemorosa*), влітку – безщитник жіночий (*Athyrium filix-femina*), осока волосиста (*Carex pilosa*), підмаренник запашний (*Galium odoratum*), яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*). Своєрідні ценози формуються у верхніх частинах горбів із відслоненнями гіпсу. Їм властива багата синузія весняних ефемероїдів. Нерідко ростуть листовик сколопендровий (*Phyllitis scolopendrium*), місячниця оживаюча (*Lunaria rediviva*). Трапляються також флористично бідні ацидофільні букові та ялицево-букові ліси (союз *Luzulo-Fagion*).

На значних площах поширені дубово-грабові ліси (союз *Carpinion*). У деревостані, як правило, переважають граб звичайний (*Carpinus betulus*) і дуб звичайний (*Quercus robur*), нерідко є значна домішка липи серцелистої (*Tilia cordata*) або бука лісового (*Fagus sylvatica*). З високою постійністю наявні вороняче око звичайне (*Paris quadrifolia*), квасениця звичайна (*Oxalis acetosella*), медунка темна (*Pulmonaria obscura*), зірочник ланцетолистий (*Stellaria holostea*), осока трясункоподібна (*Carex brizoides*), цирцея звичайна (*Circaea lutetiana*), черешня (*Cerasus avium*), щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas*), щитник шартрський (*D. carthusiana*). На багатших ґрунтах, що розвиваються на елювії багатих на кальцій порід, у грабово-дубових лісах багато весняних ефемероїдів, серед яких найхарактернішим домінантом є зубниця залозиста (*Dentaria glandulosa*). Крім того, трапляються анемона жовтецева (*Anemone ranunculoides*), зірочки жовті (*Gagea lutea*), зубниця

бульбиста (*Dentaria bulbifera*), пшінка весняна (*Ficaria verna*), рівноплідник рутвицелистий (*Isopyrum thalictroides*), цибуля ведмежа (*Allium ursinum*). Характерними компонентами таких лісів є апозерис смердючий (*Aposeris foetida*), печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis*), герань темна (*Geranium phaeum*).

У Розтоцько-Опільській області ліси класу *Carpino-Fagetea* розвиваються на відносно багатих ґрунтах, сформованих переважно на лесах. У деревостані найчастіше домінує граб звичайний (*Carpinus betulus*), часто разом з дубом звичайним (*Quercus robur*), у середньому участь дуба нижча, ніж у Передкарпатті. Постійними компонентами є адокса мускусна (*Adoxa moschatellina*), бузина чорна (*Sambucus nigra*), гордовина (*Viburnum lantana*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), клен несправжньо-платановий (*A. pseudoplatanoides*), клен польовий (*A. campestre*), ряст ущільнений (*Corydalis solida*), копитняк європейський (*Asarum europaeum*), липа серцелиста (*Tilia cordata*), медунка темна (*Pulmonaria obscura*), черешня (*Cerasus avium*). На найбагатших ґрунтах у деревостані домінує ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*).

Зрідка в низькогір'ї, передгір'ї та у Дністровському каньйоні трапляються ацидофільні діброви з дуба скельного (*Quercus petraea*) і дуба звичайного (*Q. robur*), зазвичай як вкраплення серед угруповань дубово-грабових та букових лісів.

Уздовж водотоків (переважно в гірській частині) зустрічаються галерейні угруповання лісів з домінуванням вільхи сірої (*Alnus incana*) (союз *Alnion incanae* Pawłowski et al. 1928, клас *Alno glutinosae-Populetea albae* P. Fukarek et Fabijani 1968). Вони трапляються на вирівняних підмоклих ділянках уздовж потоків, на алювії нижніх терас. Серед дерев і кущів переважають вільха сіра (*Alnus incana*), ялина європейська (*Picea abies*), верба козяча (*Salix caprea*), верба попеляста (*S. cinerea*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), ліщина (*Corylus avellana*), спірея в'язолиста (*Spiraea ulmifolia*). У трав'яному ярусі домінує страусове перо (*Matteuccia struthiopteris*), звичайними є калюжниця болотна (*Caltha palustris*), гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria*), гравілат річковий (*Geum rivale*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*). У рівнинній частині на добре забезпечених мінеральними речовинами ґрунтах із постійним зволоженням проточними водами формуються чорновільхові угруповання (асоціація *Fraxino-Alnetum* W. Mat 1952). У чагарниковому ярусі представлені крушина (*Frangula alnus*), ліщина (*Corylus avellana*), явір (*Acer pseudoplatanus*) та інші види. У трав'яному ярусі зростають ожина шорстка (*Rubus hirtus*), осока трясункоподібна (*Carex brizoides*), безщитник жіночий (*Athyrium filix-femina*) та інші види.

У заплавах рівнинних річок поширені ліси з домінуванням верби білої (*Salix alba*). У них часто добре розвинутий чагарниковий ярус з верби тритичинкової (*Salix triandra*) або верби пурпурової (*S. purpurea*). З високим покриттям у вербових лісах трапляються бутень запашний (*Chaerophyllum aromaticum*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), ожина сиза (*Rubus caesius*), хміль (*Humulus lupulus*), яглиця (*Aegopodium podagraria*).

На наносах дрібнопіщано-мулистого алювію гірських річок зустрічаються чагарникові угруповання з домінуванням мірикарії німецької (*Myricaria germanica*) і верби прутоподібної (*Salix viminalis*) з домішкою вільхи сірої (*Alnus incana*), верби ламкої (*Salix fragilis*) та верби білої (*S. alba*).

Звичайними, поширеними вздовж гірських потоків і річок, є ценози з переважанням кремени судетської (*Petasites kablikianus*), кремени гібридної (*P. hybridus*) та кремени білої (*P. albus*), які належать до порядку *Adenostyletalia*. На галечниках уздовж гірських річок формуються зарості куничника несправжньоочеретяного (*Calamagrostis pseudophragmites*) (клас *Thlaspietea rotundifolii* Br.-Bl. 1948).

Лучна та лучно-степова рослинність. У гірській частині Івано-Франківської області у складі лучної рослинності найбільші площі займають справжні мезофітні післялісові сінокісні та пасовищні луки класу *Molinio-Arrhenatheretea* Tx. 1937.

Поблизу осель на доглянутих, помірно нітрифікованих сінокосах, що інтенсивно використовуються, у сприятливих умовах зволоження та мінерального живлення звичайно формуються угруповання, в яких переважають райграс високий (*Arrhenatherum elatius*), герань лучна (*Geranium pratense*) і борщівник європейський (*Heraclium sphondylium*). Значну роль у них відіграють лучні мезофіти: конюшина лучна (*Trifolium pratense*), жовтець їдкий (*Ranunculus acris*), горошок плотовий (*Vicia sepium*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*). Часто трапляються мало- і середньовидові низькотравні угруповання з переважанням пажитниці багаторічної (*Lolium perenne*), гребінника звичайного (*Cynosurus cristatus*), стокроток багаторічних (*Bellis perennis*), конюшини повзучої (*Trifolium repens*), подорожника ланцетолистого (*Plantago lanceolata*), що формуються під впливом випасу.

Найбільш типовими для Карпат є післялісові луки з переважанням костриці червоної (*Festuca rubra*), мітлиці тонкої (*Agrostis capillaris*), пахучої трави звичайної (*Anthoxanthum odoratum*), трясучки середньої (*Briza media*), гребінника звичайного (*Cynosurus cristatus*), медової трави шерстистої (*Holcus lanatus*), грястиці збірної (*Dactylis glomerata*). У їхньому складі добре представлені бобові: лядвинець рогатий (*Lotus corniculatus*), вовчуг польовий (*Ononis arvensis*), конюшина альпійська (*Trifolium alpestre*), конюшина середня (*T. medium*), конюшина гірська (*T. montanum*), конюшина паннонська (*T. pannonicum*), конюшина лучна (*T. pratense*), конюшина повзуча (*T. repens*) та інші. Ростуть численні види різнотрав'я: косарика черепитчасті (*Gladiolus imbricatus*), королиця звичайна (*Leucanthemum vulgare*), волошка лучна (*Centaurea jacea*), волошка карпатська (*C. carpatica*), китятки звичайні (*Polygala vulgaris*), відкасник безстебловий (*Carlina acaulis*), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), підмаренник справжній (*Galium verum*), осока бліда (*Carex pallescens*), перстач прямостоячий (*Potentilla erecta*), нечуйвітер оранжево-червоний (*Hieracium aurantiacum*), скорцонера рожева (*Scorzonera rosea*) й інші. На сінокісних луках часто трапляються представники родини Зозулинцеві (Orchidaceae).

На бідніших і кисліших ґрунтах лісового та субальпійського поясів поширені луки і пустища класу *Calluno-Ulicetea* Br.-Bl. et Tx. ex Klika et Hadac 1944. Домінує тут найчастіше біловус стиснутий (*Nardus stricta*). Високою є постійність брусниці (*Vaccinium vitis-idaea*), вересу звичайного (*Calluna vulgaris*), чорниці (*Vaccinium myrtillus*). У щільному трав'яному ярусі ростуть арніка гірська (*Arnica montana*), ахірофорус одно-квітковий (*Achyrophorus uniflorus*), нечуйвітер оранжево-червоний (*Hieracium aurantiacum*), скорцонера рожева (*Scorzonera rosea*), маруна Клузія (*Pyrethrum clusii*), перстач прямостоячий (*Potentilla erecta*), зиглінгія лежача (*Sieglingia decumbens*).

У передгір'ї та рівнинній частині області поширені заплавні й суходільні луки. Луки першого типу поширені в заплавах та на нижніх терасах річок. Справжні луки (порядок *Arrhenatheretalia*) представлені угрупованнями з домінуванням костриці лучної (*Festuca pratensis*), грястиці збірної (*Dactylis glomerata*), тимофіївки лучної (*Phleum pratense*), трясучки середньої (*Briza media*), пахучої трави звичайної (*Anthoxanthum odoratum*), райграсу високого (*Arrhenatherum elatius*), мітлиці тонкої (*Agrostis capillaris*), тонконога лучного (*Poa pratensis*), медової трави шерстистої (*Holcus lanatus*).

Вологі луки (порядок *Molinietalia*) відзначаються переважанням у травостої щучника дернистого (*Deschampsia caespitosa*), китника лучного (*Alopecurus pratensis*), пирію повзучого (*Elytrigium repens*), комишу лісового (*Scirpus sylvaticus*), гадючника в'язолистого (*Filipendula ulmaria*), молінії голубої (*Molinia caerulea*), ситника розлогого (*Juncus effusus*), ситника пониклого (*Ju. inflexus*), осоту прибережного (*Cirsium rivulare*). Вони формуються в долинах річок і потоків, на нижніх частинах схилів у зниженнях та заглибленнях на глинистих оглеєних ґрунтах за умов високого зволоження.

Суходільні луки є переважно вторинними, післялісовими і використовуються як сіножаті або пасовища.

Лучно-степові угруповання поширені на південних та південно-східних схилах карстових елементів рельєфу Покуття, Дністровського каньйону й опільських пагорбів. У травостої лучних степів (клас *Festuco-Brometea* Br.-Bl. et Tx. ex Soó 1947) домінують куцоніжка пірчаста (*Brachypodium pinnatum*), костриця валіська (*Festuca valesiaca*), осока низька (*Carex humilis*), пирій середній (*Elytrigia intermedia*), ковила волосиста (*Stipa capillata*), ковила найкрасивіша (*S. pulcherrima*), ковила пірчаста (*S. pennata*), вівсюнець пустельний (*Helictotrichon desertorum*), шавлія лучна (*Salvia pratense*), конюшина гірська (*Trifolium montanum*), самосил гайовий (*Teucrium chamaedrys*), келерія гребінчаста (*Koeleria cristata*), сеслерія Хейфлерова (*Sesleria heufflerana*).

Лучним степам притаманний високий рівень флористичного різноманіття. Характерними видами у складі лучно-степової рослинності є горлиця весняний (*Adonis vernalis*), маренка рожева (*Asperula cynanchica*), перстач білий (*Potentilla alba*), шавлія кільчаста (*Salvia verticillata*), півники угорські (*Iris hungarica*), сон великий (*Pulsatilla grandis*), сон розкритий (*P. patens*), віхалка гілляста (*Anthericum ramosum*), анемона лісова (*Anemone sylvestris*), ласкавець серпоподібний (*Bupleurum falcatum*), рутвиця мала (*Thalictrum minus*), оман мечолистий (*Inula ensifolia*), оман шорсткий (*I. hirta*), герань криваво-червона (*Geranium sanguineum*), суховершки великоквіткові (*Prunella grandiflora*), айстра степова (*Aster amellus*), смовдь оленяча (*Peucedanum cervaria*), підмаренник дзвоникоподібний (*Galium campanulatum*), купина пахуча (*Polygonatum odoratum*) й інші.

Чагарникові угруповання, що розвиваються на лучно-степових схилах пагорбів та у Дністровському каньйоні (клас *Crataego-Prunetea* Tx. 1962), утворені в основному терном колючим (*Prunus spinosa*), свидиною кров'яною (*Swida sanguinea*), жостером проносним (*Rhamnus cathartica*), калиною цілолистою (*Viburnum lantana*), бруслиною європейською (*Euonymus europaea*), ліщиною звичайною (*Corylus avellana*), жимолостю пухнастою (*Lonicera xylosteum*), бирючиною звичайною (*Ligustrum vulgare*), вишнею степовою (*Cerasus fruticosa*), різними видами глоду (*Crataegus* ssp.).

Болотна, прибережно-водна та водна рослинність. У гірській частині Івано-Франківщини болота, як і в цілому в Карпатах, – це достатньо рідкісний тип рослинності. Вона представлена здебільшого евтрофними висячими, переважно осоково-гіпновими болотами, що належать до класу *Sheuchzerio-Caricetea*. Домінує найчастіше осока чорна (*Carex nigra*), інколи осока здута (*C. rostrata*), осока пухирчаста (*C. vesicaria*), пухівка широколиста (*Eriophorum latifolium*) і пухівка багатоколоскова (*E. polystachion*). У їхньому складі ростуть коручка болотна (*Eriopactis palustris*), осока їжаква (*Carex echinata*), осока жовта (*C. flava*), ситник членистий (*Juncus articulatus*), пальчатокорінник травневий (*Dactylorhiza majalis*), калюжниця приємна (*Caltha laeta*), бутень шорстковолосистий (*Chaerophyllum hirsutum*), скерета болотна (*Crepis paludosa*), білозір болотний (*Parnassia palustris*), поодинокі валеріана цілолиста (*Valeriana simplicifolia*) і валеріана трикрила (*V. tripteris*). Найвний блок видів вологих лук – ситник розлогий (*Juncus effusus*), щучник дернистий (*Deschampsia caespitosa*), хвощ болотний (*Equisetum palustre*), гравілат річковий (*Geum rivale*) та інші.

У лісовому й субальпійському поясах трапляються нечисленні улоговинні оліготрофні верхові (сфагнові) болота (клас *Oxycocco-Sphagnetes* Br.-Bl. et Tx. ex Westhoff et al. 1946), які мають важливе природоохоронне значення. Тут домінують мохи *Sphagnum fuscum*, *S. magellanicum*, *S. rubellum*, серед судинних рослин переважає пухівка піхвова (*Eriophorum vaginatum*), також є андромеда багатоліста (*Andromeda polifolia*), буяхи (*Vaccinium uliginosum*), журавлина болотна (*Oxycoccus palustre*), журавлина дрібнопліда (*O. microcarpus*), осока малоквіткова (*Carex pauciflora*), росичка круглолиста (*Drosera rotundifolia*).

Цінними в созологічному відношенні є угруповання з домінуванням осоки волотистої (*Carex paniculata*), які формуються на карбонатному субстраті. Вони описані в Чивчино-Гринявських горах (г. Чивчин, перевал Шия, полонина Глистувата та схили г. Гнетеса). У їхньому складі з високим ступенем рясності трапляється вузьколокальний ендемічний вид соссюрея Порціуса (*Saussurea porcii*), співдомінантом є ще один ендемік – костриця Порціуса (*Festuca porcii*), а з інших раритетних видів трапляються сверція багаторічна (*Swertia perennis*), зозульки серценосні (*Dactylorhiza cordigera*), зозулині сльози яйцеподібні (*Listera ovata*), осока Буксбаума (*Carex buxbaumii*), півники сибірські (*Iris sibirica*), первоцвіт полонинський (*Primula poloninensis*), фітеума чотирироздільна (*Phyteuma tetramerum*).

У високогір'ї описано також мезотрофні болотні ценози з домінуванням осоки багнової (*Carex limosa*), осоки Бігелова (*C. bigelowii*), сфагна вузьколистого (*Sphagnum angustifolium*). Невеликі за площею ділянки на різних гіпсометричних рівнях займають угруповання осоки здутої (*Carex rostrata*).

Поблизу джерел і струмків у субальпійському поясі та верхній частині лісового поясу трапляються приджерельні угруповання класу *Montio-Cardaminea* Br.-Bl. et Tx. ex Klika et Hadac 1944. Вздовж потоків з нейтральною або лужною реакцією формуються ценози з домінуванням сугайника карпатського (*Doronicum carpaticum*), на кислих ґрунтах – з домінуванням жерухи Опіца (*Cardamine opizii*) і ломикаменю зірчастого (*Saxifraga stellata*). Значну роль у їхньому складі відіграють мохи – *Cratoneurum commutatum*, *Philonotis fontana*, *Dicranella palustris*. Серед раритетних видів, які формують угруповання цього типу, відмічені сверція багаторічна (*Swertia perennis*), товстянка альпійська (*Pinguicula alpina*), зозульки серценосні (*Dactylorhiza cordigera*), тоція карпатська (*Tozzia carpatica*) й інші.

Угруповання обводнених, мокрих, вологих та болотистих лук і прибережно-водних ділянок класу *Phragmito-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novák 1941 трапляються досить часто й зосереджені переважно в заплавах і на нижніх терасах річок рівнинної частини області. Трапляються також у місцях витоків джерел, на зниженнях рельєфу тощо. Найбільш поширеними серед них є монодомінантні угруповання очерету південного (*Phragmites australis*), рогозу широколистого (*Typha latifolia*), рогозу вузьколистого (*T. angustifolia*), лепешняку великого (*Glyceria maxima*), їжачої голівки прямої (*Sparganium erectum*), куги озерної (*Scirpus lacustris*), осоки гострої (*Carex acuta*), осоки Буека (*C. buekii*), осоки прибережної (*C. riparia*), осоки лисячої (*C. vulpina*), ситнягу болотного (*Eleocharis palustris*), хвоща річкового (*Equisetum fluviatile*), хвоща болотного (*E. palustre*) й інших.

У Передкарпатті й рівнинній частині області нерідко трапляються ценози класів *Potamogetonetea* Klika in Klika et Novák 1941 та *Lemnetea* O. de Bolòs et Masclans 1955, які об'єднують угруповання вкорінених або вільноплаваючих рослин з вегетативними і генеративними органами, зануреними в товщу води або плаваючими на її поверхні. Вони поширені в мезотрофних, мезоевтрофних та евтрофних водоймах з повільною або відсутньою течією. Домінантами цих угруповань є глечики жовті (*Nuphar lutea*), латаття біле (*Nymphaea alba*), деякі види рдесників (*Potamogeton* ssp.) і рясток (*Lemna* ssp.), а також вириниця весняна (*Callitriche verna*), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*), різак алоєподібний (*Stratiotes aloides*) та інші.

Цінною в созологічному відношенні є кальцепетрофільна рослинність, угруповання якої трапляються в Чивчинських горах, на гіпсових відслоненнях Покуття й Опілля та у Дністровському каньйоні (класи *Asplenietea trichomanis* (Br.-Bl. in Meier et Br.-Bl. 1934) Oberd. 1977, *Polypodietea* Jurko et Peciar ex Bos caiu, Gergely et Codoreanu in Ratiu et al. 1966 і *Sedo-Scleranthetea* Br.-Bl. 1955). Зокрема, в Чивчинах вони представлені ценозами асоціацій *Cystopteridetum fragilis* Oberd. 1938 та *Saxifragetum luteo-viridis* Pawłowski et Walas 1949, у складі яких росте низка раритетних видів: ломикамінь жовто-зелений (*Saxifraga luteoviridis*), ломикамінь аїзоподібний (*S. aizoides*), елізанта Завадського (*Elisanthe zawadskii*), костриця скельна (*Festuca saxatilis*), смілка сумнівна (*Silene dubia*), борідник Прейсса (*Jovibarba preissiana*), міхурниця альпійська (*Cystopteris alpina*) й інші. Чимало раритетних видів наявні у складі цих угруповань у рівнинній частині області.

Ґрунтовий покрив

Унаслідок тривалого й неоднозначного процесу ґрунтоутворення в Івано-Франківській області сформувались 11 основних типів ґрунтів: 1) дерново-підзолисто-глеєві; 2) опідзолені ґрунти: а) світло-сірі опідзолені, б) сірі опідзолені, в) темно-сірі опідзолені; 3) чорноземи опідзолені; 4) чорноземи глибокі малогумусні; 5) лучно-болотні; 6) болотні; 7) торфовища низинні; 8) дернові; 9) бурі гірсько-лісові; 10) буроземно-підзолисті; 11) гірсько-лучно-буроземні (Природа..., 1973). Географічне розміщення цих типів і відмін ґрунтів обумовлене характером ландшафтів і багатотисячолітньою еволюцією ґрунтоутворювальних чинників.

Дерново-підзолисто-глеєві та дернові ґрунти в Передкарпатті утворюють основний фон. Найбільш поширені вони в Коломийському, Надвірнянському, Калуському та Івано-Франківському районах на середніх і високих терасах (четверта-сьома). Вони пов'язані з плакорними і пологосхилливими місцевостями, на яких утруднений або зовсім відсутній поверхневий стік вод, внаслідок чого ці ґрунти повністю або поверхнево оглеєні. Ґрунтоутворними породами для дерново-підзолисто-глеєвих ґрунтів були давньоалювіальні переважно безкарбонатні суглинки та легкі глини, принесені сюди карпатськими річками. Характерна риса цих ґрунтів – чітка диференціація на горизонти за підзолистим типом. В умовах рівнинного рельєфу і надмірного зволоження за наявності щільного водонепроникного ілювіального горизонту ці ґрунти надмірно зволожені й оглеєні. Це негативно відбивається на їхніх фізико-хімічних властивостях і знижує родючість. Усі дерново-підзолисто-глеєві ґрунти бідні на перегній (1,0–2,5 %), який скупчений у верхньому (10–20 см) горизонті. Вміст гумусу пов'язаний з механічним складом і ступенем опідзолення: чим важчий механічний склад і слабше виражене опідзолення, тим більше гумусу. Ґрунти кислі. Фізичні властивості дерново-підзолисто-глеєвих ґрунтів погані. Вони, як правило, безструктурні, часто брилуваті. Водно-повітряний режим їхній незадовільний. Перенасичення вологою спричинюються до різкого зменшення ґрунтового повітря, що негативно впливає на ґрунтові мікроорганізми і кореневу систему рослин. Ґрунти бідні на рухомі форми поживних речовин, особливо на фосфор і калій. Різко виражена диференціація і значна глибина ґрунтового профілю, глибоке руйнування силікатної частини свідчать про давність ґрунтоутворення, найбільший абсолютний та відносний вік цього ґрунтового типу в Передкарпатті.

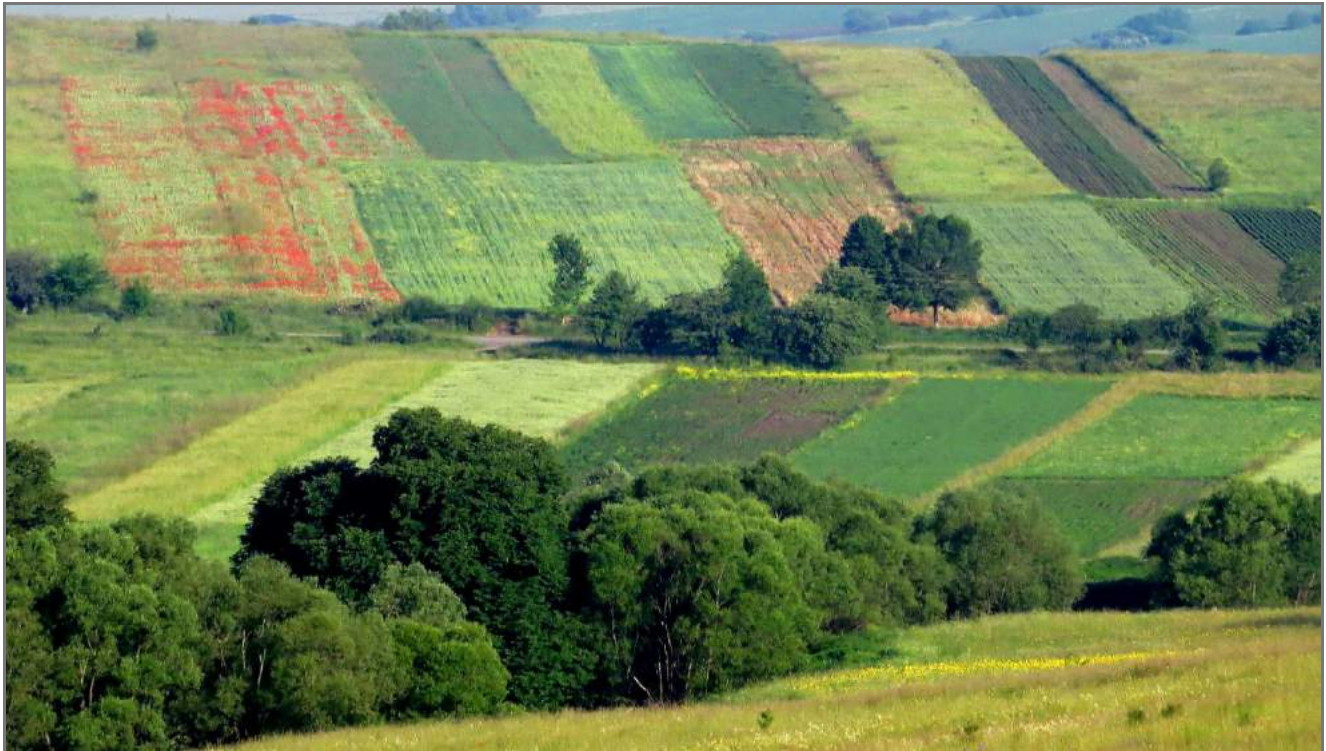
Сірі опідзолені ґрунти. Їхнє поширення в межах області пов'язане з карбонатними лесоподібними суглинками. Вони трапляються переважно в межах Прилипенського горбогір'я та Придністровського Покуття і лише зрідка в Передкарпатті. В Івано-Франківській області поширені всі їхні підтипи: світло-сірі, сірі, темно-сірі та чорноземи опідзолені. Вони займають 1977 тис. га. Найбільш поширені у Снятинському, Городенківському, Галицькому, Тлумацькому і Рогатинському районах на високих вузькохвилястих плато та їхніх схилах. Профіль цих ґрунтів чітко диференційований на горизонти за підзолистим типом ґрунтоутворення. За даними механічного аналізу, світло-сірі опідзолені ґрунти є пилувато-легкосуглинистими, але трапляються і середньо-, і важкосуглинисті відміни. Структура цих ґрунтів не міцна, агрофізичні властивості (аерація, водопроникність) досить несприятливі. Вони часто запливають і утворюють кірку. Світло-сірі опідзолені ґрунти бідні на гумус: у верхньому горизонті його вміст дорівнює 1,8–2,7 % і з глибиною (25–35 см) падає до 0,7–1,6 %. Вони мають високу кислотність, бідні поживними елементами. Сірі опідзолені ґрунти розвинулись на менш розчленованих формах рельєфу, ніж світло-сірі, відрізняються відсутністю елювіального горизонту, краще й на більшу глибину гумусовані. Вміст гумусу в одному шарі становить 1,9–3,0 %. Темно-сірі опідзолені ґрунти поширені в основному у Снятинському, Городенківському, Тлумацькому, Галицькому і Рогатинському районах. Залягають вони на широких вододільних просторах, а використовують їх переважно як орні землі. Сформувались на лесоподібних суглинках під покривом лісової та трав'янистої лучно-степової рослинності в умовах достатнього атмосферного зволоження. Їхня загальна площа становить 42 340 га. За механічним складом ці ґрунти легко- і середньосуглинисті. З аналізів видно, що верхні горизонти збагачені фракціями пилу. Темно-сірі опідзолені ґрунти в орному шарі містять у середньому 2,6–2,8 % гумусу, кількість якого поступово зменшується із глибиною. Ці ґрунти менш кислі, ніж попередні.

Чорноземні ґрунти. Чорноземи опідзолені поширені в тих же адміністративних районах, що й темно-сірі ґрунти. Розміщені вони на плакорах і пологих схилах південних експозицій в умовах глибокого залягання ґрунтових вод. Материнські породи – це переважно лесоподібні карбонатні суглинки. Їхня площа становить близько 77 400 га. Чорноземи опідзолені добре і на значну глибину гумусовані; гумусове забарвлення поширюється на перехідні горизонти. За механічним складом верхнього горизонту ці ґрунти пилувато-легкосуглинисті, часто середньо- і лише зрідка важкосуглинисті. Вміст гумусу у верхньому горизонті становить 3,4–4,4 %. У зв'язку з цим вони мають кращі фізико-хімічні властивості, ніж попередні підтипи сірих лісостепових ґрунтів. За гумусованістю, фізико-хімічними властивостями та запасами поживних речовин темно-сірі ґрунти і чорноземи опідзолені близькі між собою, а тому агротехнічні заходи для їхнього поліпшення повинні бути однаковими.

Чорноземи глибокі малогумусні (слабоструктурні) поширені на плакорах придністровської частини Галицького, Городенківського і Тлумацького районів. Вони займають площу 14 600 га, сформувались на

лесоподібних відкладах, що підстелені вапняками. Характерні досить значним вмістом гумусу (5–6 %). За будовою профілю вони наближаються до чорноземів опідзолених, лише не мають слідів опідзолення та краще гумусовані. За механічним складом переважно пилувато- і грубопилувато-середньосуглинисті, рідше трапляються важкосуглинисті.

Чорноземи глибокі добре гумусовані, мають сприятливі фізико-хімічні властивості, містять багато поживних речовин, у тому числі й у доступній для рослин формі, тобто мають високу ефективну та потенціальну родючість.

Лучні та болотні ґрунти. Утворились під лучною трав'янистою рослинністю на алювіальних відкладах річкових заплав в умовах високого (2–3 м) стояння рівня ґрунтових вод. Поширені в заплавах і двох надзаплавних терасах Дністра, Пруту, Чечви, Бистриці Солотвинської і Надвірнянської, Лімниці, Черемошу та їхніх приток. Лучні ґрунти потрапляють під вплив тривалого затоплення повеневими і паводковими водами. Ґрунтоутворення тут ускладнюється акумуляцією алювіального матеріалу. Їхня площа – близько 49 100 га. Мають добре розвинений, але погано диференційований профіль. У лучних ґрунтах міститься в середньому 3,1 % перегною. Реакція ґрунтового розчину середньо- або слабкисла. Вони мають середні запаси рухомих форм поживних для рослин елементів, але відзначаються високою природною родючістю.

Лучно-болотні ґрунти поширені по всій території рівнинної частини області. Залягають вони у днищах балок і заплавах річок та потоків. Їхнє формування відбувається в умовах постійного надмірного зволоження ґрунтовими і поверхневими водами. Ґрунтові води залягають на глибині 0,5–1,5 м. У зв'язку з цим у них повністю оглеєний перехідний горизонт. В анаеробних умовах у лучно-болотних ґрунтах утворюються шкідливі для рослин сполуки закисного заліза. Характерні високою потенціальною родючістю. У верхньому горизонті вони містять у середньому 5,3 % гумусу, часто до 8 %. Реакція ґрунтового розчину слабкисла.

Болотні ґрунти займають найбільш низькі рівні заплав та днищ балок. Утворились вони в умовах постійного перезволоження неглибоко (0,3–0,6 м) залягаючими ґрунтовими водами, внаслідок чого весь їхній профіль має виразні ознаки оглеєння. У зв'язку з надмірним зволоженням у болотних ґрунтах нагромаджується велика кількість органічної речовини, яка дуже повільно розкладається. У верхньому горизонті тут міститься близько 7 % гумусу. Реакція ґрунтового розчину слабкисла – 5,0–6,0. Оглеєння та незадовільний водно-повітряний режим спричинилися до панування на болотних ґрунтах осокової і вологолюбної ґруборізотравної рослинності.

Торфовища низинні поширені невеликими масивами в заплавах річок у Городенківському, Тлумацькому, Долинському і Тисменицькому районах. Глибина торфу 0,5–1,5 м. Торфи середньо- і високозольні, їхня кислотність нейтральна або наближається до нейтральної.

Дернові ґрунти поширені по всій території області, за винятком її гірської частини. Під цією назвою об'єднана ціла група ґрунтів, яка має ряд спільних ознак. Це наймолодші ґрунти, які ще не мають своєї яскраво вираженої фізіології. До них належать слаборозвинені ґрунти прирічкових частин заплав, які складені наймолодшим сучасним алювієм, слабозадерновані піски, дернові опідзолені ґрунти на спадистих та крутих схилах Придністров'я. Залежно від рельєфу і глибини залягання ґрунтових вод трапляються оглеєні та неоглеєні відміни. Їхній механічний склад – від піщаних до глинистих. Гумусованість, кислотність і запаси поживних елементів дуже різні.

Бурі гірсько-лісові ґрунти (буроземи) поширені виключно в гірській частині області на добре дренованих материнських породах, що являють собою елювій-делювій карпатського флішу, в межах лісового поясу до висоти 1500–1550 м н. р. м. Утворились в умовах гірського рельєфу на схилах різної крутизни й експозиції. Особливістю материнських порід цих ґрунтів є їхня незначна глибина, щербеність та безкарбонатність. Сформувались буроземи під ялиновими, ялицевими і буковими лісами. Це основний вид карпатських ґрунтів. Для землеробства їх найбільше використовують у Верховинському і Надвірнянському районах. Залежно від крутизни й експозиції схилів ці ґрунти зазнають водної ерозії, а тому часто трапляються в різному ступені змитості. За механічним складом ці ґрунти легко- і середньосуглинисті, дуже часто щербеністі. Нижні горизонти мають слабкі ознаки оглеєння. Вміст гумусу до 3,5 %, реакція ґрунтового розчину кисла – 4,4–5,3. Буроземи багаті на перегній під буковими лісами, де його кількість досягає 10–15 %, а на розорюваних ділянках може зменшуватись у чотири-п'ять разів. Своєрідний груповий склад гумусу: світло-забарвлених (жовто-бурих) рухомих фульвокислот є у два рази більше, ніж гумінових, що значною мірою зумовлює властивості та колір цих ґрунтів. Особливістю карпатських буроземів – великий вміст так званого рухомого алюмінію (від 14–18 до 70–100 мг на 100 г ґрунту), який є токсичним для рослин і разом з воднем зумовлює їхню високу кислотність. Кисла реакція пригнічує процеси нагромадження нітратних форм азоту, а також доступних форм фосфору. Тому ці ґрунти слабо забезпечені поживними речовинами, особливо фосфором і азотом.

На виположених гірських схилах, які протягом століть використовують як природні кормові угіддя чи як орні землі, на буроземний процес ґрунтоутворення під впливом трав'янистої рослинності або агрокультури накладається дерновий ґрунтоутворення процес. Гумусовий горизонт у таких ґрунтів більш темного (сірого) кольору, а тому їх часто називають дерново-буроземними. За фізико-хімічними властивостями, вмістом і складом гумусу вони майже подібні до типових буроземів.

Буроземно-підзолисті ґрунти залягають на середніх та високих (четвертій-сьомій) терасах карпатських річок, переважно на їх малостічних ділянках, на делювіальних шлейфах схилів, рідше на вирівняних частинах вододільних плоских гребенів на висотах 400–600 м н. р. м. Утворились ці ґрунти на нещербених давньоалювіальних та делювіальних відкладах важкого механічного складу. В умовах надмірного зволоження тут застоюються води і провідну роль у ґрунтоутворенні відіграє глейовий процес. ґрунти з найбільшим проямом диференціації профілю зайняті переважно вологими луками (біловусниками, щучниками).

Гірсько-лучно-буроземні ґрунти поширені в полонинському (субальпійському й альпійському) поясах на висотах понад 1500–1550 м н. р. м. Сформувались вони під трав'янистою, чагарничковою та чагарниковою рослинністю карпатського високогір'я на алювій-делювій флішу. Їхній профіль подібний до профілю бурих гірсько-лісових ґрунтів.

Дернові та лучні ґрунти низьких терас поширені в межах заплави і перших двох надзаплавних терас карпатських річок. Утворились ці ґрунти під трав'янистою і чагарниковою рослинністю на алювіальних та делювіальних відкладах, знесених з гірських схилів. Складаються з такого ж «буроземного» матеріалу, що й бурі лісові ґрунти, а тому їхній габітус також буроземний.

Варто враховувати той факт, що більша частина використовуваних земель області перебуває в географічних умовах, які сприяють поширенню ерозії ґрунтів (наявність схилів значної крутизни, безструктурність опідзолених ґрунтів тощо). Отже, агротехнічні та лісомеліоративні заходи щодо боротьби з ерозією є дуже актуальними для Івано-Франківської області.

В. П. Коржик, І. І. Чорней

ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

Фізико-географічне районування, разом із флористичним, геоботанічним, ботаніко-географічним, зоогеографічним, належить до класу природних районувань і відображає структуру ландшафтної будови будь-якого регіону. Його сутність полягає у виділенні й ідентифікації просторово обмежених частин земної поверхні з однорідним характером природних компонентів і елементів – гірських порід, рельєфу, повітряних мас, вод, ґрунтів, рослинного та тваринного світу, а нині – й людини. Для кожного ландшафту відповідного рангу характерні свій генезис, тобто походження, подібні геодинамічні процеси, динаміка й еволюція, природний потенціал. Найважливіші якості ландшафту мають непересічне екологічне значення. Вони створюють середовище існування рослин, тварин і людини. Ландшафти виконують функції ресурсозабезпечення, захисні й охоронні, створюють естетичний антураж.

При проведенні фізико-географічного районування враховано досвід попередніх науковців і результати їхніх досліджень. Зокрема, частково використане фізико-географічне районування, вміщене в монографії «Українські Карпати. Фізико-географічний нарис» (Воропай, Куниця, 1966), а також у статті Л. І. Воропай і В. П. Коржика (1979), де частково зачіпаються спільні фізико-географічні виділи Прут-Дністровського межиріччя (поділені адміністративним кордоном областей); у колективній публікації «Удосконалена схема фізико-географічного районування України» в масштабі 1:2500000 (Маринич та ін., 2003) та в Національному атласі України (2007).

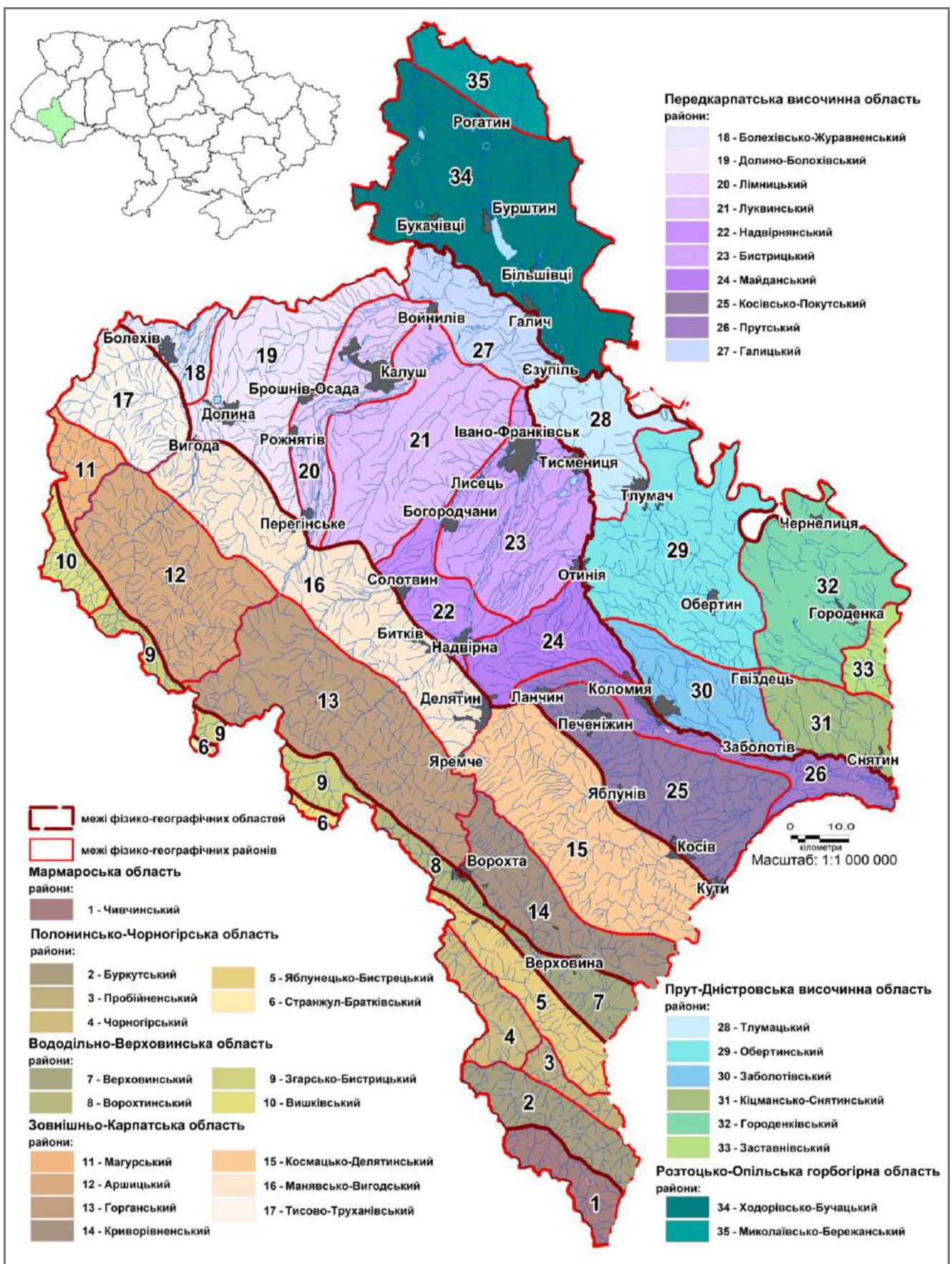
Необхідно визнати, що фізико-географічне районування сучасних ландшафтів має дещо теоретико-гіпотетичний характер, адже завдяки тривалій і різнобічній діяльності людини на Івано-Франківщині практично не залишилось первинних «незайманих» ландшафтів, а понад 60 % території зайняті сільськогосподарськими угіддями, поселеннями, промисловими комплексами та іншими антропогенними й антропічними геосистемами, де природні компоненти зазнали доволі глибоких структурних змін і невластивої природним комплексам динаміки. Варто вести мову про доволі широкий спектр сучасних геоконкомплексів, тобто різною мірою антропогенно перетворених ландшафтів, які й формують нинішню картину довкілля. Проте районування здійснюється за інваріантними ознаками «корінних» ландшафтів, які б за гіпотетичних умов припинення дії антропогенного чинника змогли б еволюціонувати через стадії (ре)натуралізації до відповідного динамічного квазікорінного стану, визначеного локальними геолого-геоморфологічними і загальнокліматичними чинниками.

Особливістю Івано-Франківщини є те, що її територія розміщена у двох великих природних регіонах – фізико-географічних країнах: Східно-Європейській рівнинній і Карпатській гірсько-складчастій лісовій. Межа між ними проводиться по руслу р. Прут від Снятина до майже Коломиї, звідки повертає на північний захід по лінії Лісна Слобідка – Казанів – Отинія, далі по різкому уступу Заставнівсько-Тлумацького плато до р. Ворона, а нижче за течією – по руслу р. Бистриця до Дністра і вгору по його руслу за межі регіону. Відсутність чіткого текто-геологічного підтвердження топографічної достовірності дає підстави різним авторам проводити межу між ними з точки зору різних підходів та розуміння ситуації. Попри це, північна і північно-східна частини Івано-Франківщини належать до Східно-Європейської рівнини, решта – до Карпатської гірсько-складчастої лісової країни.

Фізико-географічне районування здійснюється головним чином за геолого-геоморфологічними та похідними від них ознаками: зональними й азональними ландшафтами. У Карпатах зональним ознакам відповідає чітко виражена висотна пояси́сть ландшафтних умов, що ускладнює ландшафтну структуру області в цілому.

У межах Східно-Європейської рівнини частина регіону відноситься до кліматичної зони широколистяних лісів Західно-Українського краю (провінції). Тому ця територія Івано-Франківщини включена до наступної за рангом одиниці – Розтоцько-Опільської горбогірної області. Правобережжя Дністра віднесене до Прут-Дністровської височинної області. Більш дрібною таксономічною й основною оперативною одиницею є фізико-географічний район, у якому яскраво відображаються зональні та локальні особливості ландшафтної будови.

Українські Карпати повністю входять до провінції Східних Лісистих Карпат. Тут чітко виділяються дві підпровінції: Прикарпатська передгірна остепнена лучно-лісова та Карпатська гірська субальпійсько-лісова. Відповідно до основних оро-тектонічних елементів – зон з певним висотнопоясним рослинно-ландшафтним спектром, де доволі чітко виділяються такі фізико-географічні області: Зовнішньо-Карпатська (з підобластями зони зовнішнього низькогір'я та зовнішнього середньогір'я), Вододільно-Верховинська (зона внутрішнього низькогір'я), Полонинсько-Чорногірська (зона внутрішнього середньогір'я), Мармароська (зона середньогір'я з виходами кристалічних магматично-метаморфічних порід, тобто прадавнього герцинського ядра Карпат).

Фізико-географічне районування Івано-Франківської області

Мармароська область

1. Чивчинський район гірських субальпійсько-лісових ландшафтів з переважанням кристалічних палеозой-мезозойських порід. Обіймає собою Чивчинський хребет. З півдня, південного заходу і заходу проходить державний кордон України з Румунією, північна і північно-східна межа проводиться по долині Чорного Черемошу, зі сходу межує з територією Чернівецької області. Чивчини є північно-східною окраїною Мармароського кристалічного масиву, хоча орографічно продовжують Чорногірський хребет. Глибоко розчленований верхніми витоками Чорного Черемошу і його притоками. Чивчини характеризуються тією ж системою висотних поясів рослинності, що й Чорногора. Тут є майже незаймані ялинові з домішками бука ліси, добре зберігся пояс чагарникового криволісся, роздрібно виявлені пояси субальпійських і альпійських лук. Висоти сягають 1600–1766 м н. р. м. (г. Чивчин). Із причин знелюднення району в останні десятиріччя тут активно відбуваються процеси ренатуралізації природних комплексів і покращуються умови для збереження раритетних видів рослин і тварин. Повністю входить до складу Верховинського адмінрайону. Південно-східна половина району включена до складу національного природного парку «Верховинський».

Полонинсько-Чорногірська область

Розміщена в оро-тектонічній зоні внутрішнього середньогір'я з висотно-кліматичними поясами мішано-хвойних лісів, фрагментарно субальпійських і альпійських луків. Виділено 5 фізико-географічних районів.

2. Буркутський район підвищеного лучно-лісового середньогір'я. Виповнюється Верховинським хребтом (інші назви – Гринявські гори, хребет Пнів'є). З півдня межує з Чивчинським районом, із заходу – з адміністративним кордоном Закарпатської області; північно-східна межа проводиться по середній частині макросхилу хребта. Отже, район займає межиріччя Чорного і Білого Черемошів. Найвищі вершини (Баба-Людова, Гостів, Дуконя, Штефулець, Пнів'є Велике) перевищують 1500 м н. р. м. (Баба-Людова – 1586 м). Південно-західний схил Гринявських гір короткий та крутий і обмежується глибокою вузькою долиною Чорного Черемошу. Північно-східний, навпаки, пологий, розчленовується численними долинами лівих притоків Білого Черемошу; найбільшою з них є долина р. Пробійна. Панують схилі ландшафти з буково-ялиновими лісами, привершинні і вершинні ландшафти з лучною рослинністю полонин. Район практично не заселений, тому тут активно відбуваються процеси ренатуралізації природних комплексів та покращуються умови для збереження раритетних видів рослин і тварин. Повністю розташований на території Верховинського адмінрайону. Південно-східна частина району включена до складу національного природного парку «Верховинський».

3. Пробійненський район лучно-лісового пониженого середньогір'я. Займає вузьку смугу в амфітеатрі басейну р. Пробійна – лівого притоку Білого Черемошу. Середні висоти розчленованого численними долинами району від 1000 до 1275 м н. р. м. З південного заходу межує з Буркутським районом, із заходу відокремлюється глибокою долиною Чорного Черемошу, а зі сходу – не менш глибокою долиною Білого Черемошу. З північного сходу по середніх частинах макросхилів межує із хребтами Яблунецько-Бистрецького району. Ялинові та буково-ялинові ліси вкривають схили, залишаючи на вершинних гребенях другорядних хребтів і відрогів штучно створені післялісові лучні ділянки – полонини. Внаслідок м'яких рис рельєфу і порівняно доступних гірських долин Гринявський район відносно значно заселений і добре освоєний. Тут розташований і найбільший населений пункт цього району – с. Гринява. Повністю розміщений на території Верховинського адмінрайону.

4. Чорногірський район середньовисоких лісово-альпійських гір. Уособлюється з найвищим гірським пасмом Українських Карпат – Чорногорою. В Івано-Франківську область заходять його північна і східна частини. Абсолютні висоти тут сягають 2000 м н. р. м. і більше (Піп-Іван Чорногірський – 2020 м, Бребенескул – 2032 м, Гутин-Томнатик – 2016 м, Ребра – 2001 м, найвища гора – Говерла, 2061 м). Із заходу по гребеню проходить адміністративний кордон із Закарпатською областю, північно-східна і східна межа проводиться по підніжжю макросхилу в межах висот 1300–1400 м н. р. м. Характерним елементом рельєфу є гострі форми вершин і привершинних схилів, складених найбільш стійкими до денудації кварцитовими та товстошаруватими пісковиками; схили ускладнені давньольодовиковими формами – карами, що формують цілий ярус і містять у собі невеликі озера. У нижній смузі схилів зростають ялинові ліси, вище вони переходять у пояс чагарникового криволісся, соснові стелюхи-жерепи; верхня смуга представлена субальпійськими та фрагментами альпійських луків. Західна частина розташована на території Надвірнянського адмінрайону, східна частина – в межах Верховинського адмінрайону. Північно-східна частина району включена до складу Карпатського національного природного парку.

5. Яблунецько-Бистрецький район середньогірних хвойно-широколистяних ландшафтів. З південного заходу межує з Чорногірським і Пробійненським районами, з північного сходу по лінії населених пунктів Ворохта – Красник – Замагора – Черемошна межує із зоною внутрішнього низькогір'я. Найвищі вершини – Скупова (1579 м), Кукіль (1539 м). Інтенсивно розчленований долинами приток Пруту і Черемошу. Розташований повністю в поясі хвойних та мішаних лісів, по гребенях й обжитих схилах зустрічаються ділянки гірських луків-полонин. Західна частина розташована на території Надвірнянського адмінрайону, де входить до складу Карпатського національного природного парку, східна частина – в межах Верховинського адмінрайону.

6. Странжул-Братківський район підвищених середньогірних хвойно-широколистяних ландшафтів. Є західним продовженням Яблунецько-Бистрецького району, розірваного пониженням Яблунецького перевалу. У межах Івано-Франківщини він входить двома фрагментами: північними схилами пасма Чорна Клева – Братківська (з висотами 1718 і 1785 м відповідно) і північними схилами г. Странжул (1691 м). Повністю розташований у межах поясу хвойних (ялина) лісів. На вершинах – окремі цятки субальпійських луків-полонин. Братківський фрагмент розташований на території Надвірнянського, а Странжульський – Рожнятівського адмінрайонів.

Вододільно-Верховинська область

Тектонічно відповідає зоні внутрішнього синклінорію, орографічно – внутрішньому низькогір'ю. Географічно асоціюється з областю Верховинських низькогірних лісолучних Карпат.

7. Верховинський район низькогірних лісолучних ландшафтів. Зайнятий в основному ландшафтами терас Чорного Черемошу та схилів його численних приток. З південного заходу межує з Яблунецько-Бистрецьким районом, Крайньою північно-західною межею Кривопільського перевалу відділяється від аналогічної структури Ворохтянського низькогір'я. Північно-східний кордон формують схили хребтів зовнішнього середньогір'я по лінії населених пунктів Кривопілля – Верховина – Стебні, на сході між селами Черемошна і Стебні межа району проходить по руслу р. Білий Черемош. Сильно почленований долинами Черемошу та його численних приток. Висоти вершин у межах 900–1100 м н. р. м. Ліси мішаного складу, клаптиково приурочені до схилів долин. Решта території зайнята луками-пасовищами, розрідженою хуторською забудовою. Найбільшим населеним пунктом є смт Верховина (колишнє Жаб'є). Повністю входить до складу Верховинського адмінрайону.

8. Ворохтинський район низькогірних лісолучних ландшафтів. Зайнятий головним чином широкою Ворохтинською міжгірною улоговиною з середньо пересічними висотами 800–1000 м н. р. м. З півдня межує з Яблунецько-Бистрецьким районом та адміністративним кордоном із Закарпаттям, північно-східна межа проходить біля населених пунктів Паляниця – Ворохта – Кривопілля по південному орографічному уступу хребтів Зовнішнього середньогір'я. По вершинах і схилах вкритий хвойними та мішаними лісами, є відносно великі площі луків. Район доволі заселений щільною та розрідженою забудовою Ворохти, Яблуниці, Паляниці. Повністю розташований у Богородчанському адмінрайоні.

9. Згарсько-Бистрицький район низькогірних лісових ландшафтів. Простягнувся вузькою смугою із трьох розірваних міжобласним адміністративним кордоном фрагментів біля сіл Бистриця і Осмолода та Мислівка у верхів'ях Свічі. Окремі вершини сягають 1100–1180 м н. р. м., середній рівень у межах 950–1000 м. Превалують схилі ландшафти хвойних і мішаних лісів із фрагментами гірських луків-полонин. Бистрицька ділянка розташована в Богородчанському, решта – в Рожнятівському адмінрайонах.

10. Вишківський район низькогірних лісолучних ландшафтів. Охоплює улоговину витоків р. Мізунка з пересічними висотами 800–1070 м н. р. м. Північна межа проходить по орографічному уступу хребтів Зовнішнього середньогір'я на північних околицях сіл Вишків і Сенечів. Хвойні та мішані ліси займають усі елементи рельєфу. Луки природні та штучного походження переважають у центральній частині району як на гребенях місцевих хребтів, так на схилах і в долині Мізунки. Доволі густо заселений, забудова розріджена. Район повністю розташований у Долинському адмінрайоні.

Зовнішньо-Карпатська область

Оротектонічно належить до антиклінорію Скибової зони Українських Карпат, орографічно – до зони Зовнішнього середньогір'я. Виділяються дві підобласті: Зовнішнього середньогір'я та Зовнішнього низькогір'я.

Райони Зовнішнього середньогір'я

11. Магурський район середньогірних лісолучних ландшафтів. Із заходу входить до складу спільного району, що продовжується на територію Львівської області, південно-західну межу формує Вишківський район. Північно-східна межа проходить по середині орографічного уступу середньогірних хребтів Зелем'янка і Буковинець, а південно-східну утворює глибока долина Мізунки. Вершини хребтів сягають 1250 м н. р. м., найвища – г. Магура (1362 м). Практично всі ландшафти є лісовими, луків мало. Ліси мішані, з переважанням ялини. Район малозаселений. Повністю входить до складу Долинського адмінрайону.

12. Аршицький район середньогірних лісових ландшафтів. З північного заходу межує з Магурським районом, з південного заходу – з Вишківським і Згарсько-Бистрицьким районами. Східна межа утворена глибокою долиною р. Лімниця. Північно-східна проходить по орографічному уступу середньогір'я по лінії сіл Гриньків – Липовиця – Новий Мізунь – Козаківка. Висоти основних вершин сягають 1250–1300 м н. р. м., найвищі – на хр. Аршиця (1553–1586 м). Практично всі ландшафти: вершинні, схиліві, долинні – є лісовими з переважанням ялини та домішок різних листяних порід. Луків, як і сельбищних територій, мало. Західна частина входить до складу Долинського, решта – до Рожнятівського адмінрайонів.

13. Горганський район підвищеного лісолучного середньогір'я. З північного заходу межує з Аршицьким районом, з південного заходу – зі Згарсько-Бистрицьким і Ворохтинським районами. Східну межу утворює глибока долина р. Прут. У межах району розташовані найбільш високі хребти цієї області – Синяк (1665 м), Явірник (1431 м), Довбушанка (1754 м), Горгани (Сивуля – 1818 м, Ігровець – 1804 м), Попадя (1740 м). Більшість території вкрита лісовими ландшафтами із хвойних і мішаних лісів, на вершинах хребтів присутні субальпійські луки-полонини. Територія розчленована глибокими долинами річок Бистриця Надвірнянська, Зелениця, Бистриця Сопотвинська, Лімниця. Характерними є ландшафти привершинних кам'яних розсипів-курумів на найвищих хребтах району. Західна частина району входить до складу Рожнятівського, а східна – до Богородчанського і Надвірнянського адмінрайонів.

14. Криворівненський район лісолучного середньогір'я. На заході по долині Пруту межує з Горганським районом, на півдні – з Верховинським. На сході обмежується долиною Черемошу. Північно-східна межа проходить по орографічному уступу вздовж лінії сіл Микуличин – південні околиці Космача – Буковець – Білоберізка. Середні висоти вершин коливаються в межах 1200–1300 м н. р. м., максимальні сягають 1465 м (Лисина Космацька), 1472 м (Грегіт), 1444 м (Габорянська). Якщо в західній частині району переважають лісові ландшафти на всіх елементах рельєфу, а луки зустрічаються лише на вершинах гребенів, то у східній частині регіону домінують гірсько-лучні ландшафти з підпорядкованими ним лісовими. Породний стан – ялинові ліси з домішками ялиці, а також мішані ліси з домінуванням бука. Західна частина району входить до складу Надвірнянського і невеликий фрагмент – до Верховинського адмінрайонів, решта розташована в Косівському адмінрайоні.

Райони Зовнішнього низькогір'я

Оротектонічно належать до антиклінорію Скибової зони Українських Карпат, орографічно – до зони Зовнішнього низькогір'я.

15. Космацько-Деятинський район лісолучного низькогір'я. На сході переривається долиною Черемошу, на заході – долиною Пруту. З півдня межує із Криворівненським районом. На півночі фіксується чітким орографічним уступом по лінії населених пунктів Ланчин – Яблунів – Пістинь – Косів – Кути. Середні висоти вершин гребенів коливаються в межах 600–900 м н. р. м. Район інтенсивно розчленований верхів'ями

Прутця-Чемегівського, Ослави, Лючки, Пістиньки, Рибниці. Переважають низькогірні лісові ландшафти з участю ялини, ялиці, представників широколистяних порід (бука, граба, дуба, вільхи). Значну частку займають ландшафти вторинних луків – низьких полонин. Район доволі густо заселений: значні площі зайняті дисперсною забудовою. По долинах великих річок у гори заходять невеликі міста, селища і села (Косів, Пістинь, Яблунів, Брустурів, Космач, Вишній Березів, Білі Ослави, Чорні Ослави). Переважна частина району входить до складу Косівського, і лише крайня західна частина – до Надвірнянського адмінрайонів.

16. Манявсько-Вигодський район лісолучного низькогір'я. На сході обмежений долиною Пруту, на заході – долиною Свічі та Мізунки. З півдня примикає до Горґанського й Аршицького районів. Північна межа проходить орографічним уступом до підгірних рівнин по лінії населених пунктів Делятин – Мозолівка – Солотвин – Перегінське – Верхній Струтинь – Долина. Долинами основних річок він розбитий на окремі фрагменти. Пересічні висоти вершин коливаються від 550 до 870 м н. р. м. У місцях поздовжнього закладання річкових долин утворюються котловини з виположеними днищами (Старий Мізунь – Ілемня). Переважають дрібногорбисті лісові та лучні ландшафти з домінуванням ялини та як домішка – бук. Район добре освоєний і відносно густо заселений долинами основних річок. По північній периферії розміщені доволі великі населені пункти – Болехів, Долина, Перегінське, Солотвин, Пнів, Делятин. Східна частина району входить до складу Надвірнянського, середня – до Богородчанського, а західна – до Рожнятівського адмінрайонів.

17. Тисово-Труханівський район лісолучного низькогір'я. На сході межує з Манявсько-Вигодським, на півдні з Магурським і Аршицьким районами. Західна межа є адміністративним кордоном із Львівською областю. Північно-східний кордон проходить орографічним уступом до підгірних рівнин по лінії населених пунктів Гериня – Болехів – Танява. Пересічні висоти вершин коливаються від 600 до 763 м н. р. м. Поділяється на два фрагменти широкою долиною р. Сукель. Ландшафтна структура утворена лісовими та лучними ландшафтами дрібних пасом і схилів. У лісостані переважають ялина та листяні породи, передусім бук. Характерними є скельні виходи пісковиків з тектонічними підземними порожнинами (Бубнище, хребет Ключ). Повністю входить до складу Долинського адмінрайону.

Передкарпатська височинна область

Охоплює 10 районів передгірних рівнин і горбогір'їв. Її південно-західна межа проходить по підніжжю передових, часто безіменних пасом Карпат. Адміністративно вона проходить по лінії населених пунктів Кути – Косів – Яблунів – Ланчин – Делятин – Пнів – Солотвин – Міжгір'я – Перегінське – Спас – Вигода – Болехів – Танява. З півночі межує з областями Східно-Європейської країни.

18. Болехівсько-Журавненський район плоских терасованих алювіальних сельбищно-лучно-польових рівнин. Заходить південним фрагментом на Івано-Франківщину по широкій терасованій долині р. Свіча. З півночі обмежений адміністративним кордоном із Львівською областю. З південного заходу межує з Тисово-Труханівським районом низькогір'я. Східна межа проводиться по терасовому уступу долини Свічі по лінії сіл Княжолука – Заріччя. Основною річковою дреною є Свіча. Ландшафти представлені розораними та заселеними терасовими комплексами з рештками осоково-різнотравних луків і заболочених ділянок. Основними населеними пунктами є Болехів, Княжолука, Межиріччя. Повністю входить до складу Долинського адмінрайону.

19. Долино-Болохівський район лісолучного горбогір'я. Являє собою розчленоване заліснене горбогір'я між депресіями долин сусідніх великих річок Свіча і Лімниця. Північна межа проводиться по адміністративному кордону із Львівською областю, із заходу межує з Болехівсько-Журавненським районом, на півдні – з Тисово-Труханівським і Манявсько-Вигодським районами. Східна межа проходить по лінії населених пунктів Перегінське – Рожнятів – Брошнів-Осада – Верхня – Перекоси – Войнилів, оконтурює терасовану долину Лімниця – Сівки. Ландшафти представлені залісненим положистим горбогір'ям з переважанням ялини, бука, а також осоково-різнотравними вторинними луками. По периферії чимало сельбищних комплексів. Основним населеним пунктом є Долина. Західна частина входить до складу Долинського, південна частина – до Рожнятівського, а решта – до Калуського адмінрайонів.

20. Лімницький район плоских терасованих алювіальних сельбищно-лісо-лучно-польових рівнин. Відповідає пониженій рівнині з'єданого терасованого днища річок Лімниця і Сівка, що приурочені до текто-ерозійної поперечної до Карпат і Дністра депресії. Із заходу та півночі межує з Долино-Болохівським районом, на півдні виклинюється в Манявсько-Вигодський район. Східна межа звивиста і проходить по

уступу схилів долини Лімниці через населені пункти Небилів – Красне – Вербівка – Берлоги – Бережниця – Підмихайля – Перевозець – східну частину Калуша – Копанки – Войнилів. Природна рослинність представлена головним чином луками, лісів збереглося мало. Рілля району досягає 30 % від усіх земель. Ландшафти представлені терасовими комплексами. Основними населеними пунктами є Перегінське, Рожнятів, Брошнів-Осада, Калуська агломерація із промисловими землями, Войнилів. Південна частина входить до складу Рожнятівського, північна – до Калуського адмінрайонів.

21. Луквинський район розчленованого лісолучного горбогір'я. Приурочений до поздовжніх ерозійно-денудаційних пасом підвищеного підгір'я, переважно в басейні р. Луква. Зі сходу та заходу оконтурюється долинами річок Бистриця Солотвинська і Лімниця, на південному заході замикається підніжжям крайового низькогірного пасма біля с. Росильна. На північному сході межа проходить по лінії останніх скельних відслонень гіпсоангидритів Подільської лінзи гіпсів селами Тязів – Вікторів – Кудлатівка – Войнилів. Східна межа по лінії сіл Угринів – Загвіздя – Старий Лисець – Старі Богородчани проходить по тектоерозійному уступу схилу до Бистрицької улоговини. Ландшафти представлені горбисто-долинними комплексами з переважанням ялиново-букових і грабових лісів. Луки мають вторинний характер і різні похідні асоціації трав'янистих видів. Західна частина входить до складу Рожнятівського, північно-західна – до Калуського, східна частина – до Богородчанського і Тисменицького адмінрайонів.

22. Надвірнянський район підвищеної сельбищно-лучно-польової терасованої алювіальної рівнини. Відповідає підвищеній частині Бистрицької улоговини, посіченій долинами підгірних потоків. З південного заходу оконтурюється підніжжям крайового низькогірного пасма Манявсько-Вигодського району, на північному заході межує з Луквинським районом, на північному сході по лінії Богородчани – Горохолина – Грабовець – Волосів – Отинія з центральною пониженою частиною Бистрицької улоговини. Ландшафтна структура представлена комплексами розораних і заселених терас з рештками осоково-різнотравних луків. Густо заселений. Основними населеними пунктами є Богородчани, Солотвин, Надвірна. Північно-західна частина входить до складу Богородчанського, решта – до Надвірнянського адмінрайонів.

23. Бистрицький район пониженої сельбищно-лучно-польової терасованої алювіальної рівнини. Приурочений до великої ерозійно-тектонічної сплющеної улоговини між річками Ворона і Бистриця Солотвинська. На південному заході межує з Надвірнянським районом, північно-західна межа фіксує підніжжя макросхилу поперечного підняття Луквинського району, південно-східна межа відділяє горбогір'я Прут-Бистрицького межиріччя. Східну і північну межу утворює чіткий ерозійний уступ Покутсько-Подільського плато вздовж р. Ворона. Ландшафтна структура представлена комплексами розораних і заселених терас з рештками осоково-різнотравних луків. Густо заселений. Основними населеними пунктами є Івано-Франківська агломерація, Тисмениця, Лисець. Південно-західна частина входить до складу Богородчанського, південна – до Надвірнянського і Коломийського, решта – до Тисменицького адмінрайонів.

24. Майданський район лісолучного полого-горбистого дрібногір'я. Займає територію вододільного горбогір'я між басейнами річок Прут і Бистриця Надвірнянська. Зі сходу межа проходить по лінії Східно-Європейської країни (Отинія – Лісний Хлібичин – Годи-Добровідка – П'ядики). З півдня оконтурений долиною Пруту, з північного заходу долиною р. Ворона з її численними витокami до орографічного уступу Карпат Космацько-Делятинського і Манявсько-Вигодського районів. Переважають ландшафти заліснених схилів з мішаним складом порід (ялина, бук, дуб, граб). Лучні комплекси похідні з осоково-різнотравними асоціаціями. Південно-західна частина входить до складу Надвірнянського, північно-східна частина – до Коломийського адмінрайонів.

25. Косівсько-Покутський район підвищеного сельбищно-лісолучного горбогір'я. Займає територію підвищеного розчленованого передгір'я між долиною Пруту та крайовим уступом Карпат. З півдня межує з Космацько-Делятинським районом, на південному сході обмежений руслом Черемошу. Межа між терасованою долиною Пруту проходить через населені пункти Ланчин – Кийданці – Вербіж – Дебеславці – Іллінци – Джурів – Рибне. Переважають ландшафти заліснених гребенів і схилів долин (ялина, ялиця, бук, граб, дуб) та змінених луків. Район густо заселений. Основними населеними пунктами є Косів, Кути, Рожнів, Яблунів, Печеніжин, Великий Ключів. Крайня західна частина входить до складу Надвірнянського, крайня північна – до Коломийського, крайня східна частина – до Снятинського, решта – до Косівського адмінрайонів.

26. Прутський район плоских сельбищно-лучно-польових алювіальних терасованих рівнин. Уособлює правобережну терасовану долину р. Прут від с. Завалля до м. Коломия, а вище за течією переважно вирівняне лівобережжя до місця виходу річки з гірських структур у смт Ланчин. З півночі межує з районами Покутсько-Подільської височини Східно-Європейської рівнини, з півдня і північного заходу – з районами Передкарпатської височинної області. Основними ландшафтами є лучно-терасові комплекси із фрагментами прирічкових лісів (вільха, тополя, осика, верба). Значна частина території розорана і густо заселена. Основними населеними пунктами району є Ланчин, Саджавка, Коломия. Західна частина входить до складу Надвірнянського, середня – до Коломийського, східна – до Снятинського адмінрайонів.

27. Галицький район сельбищно-лісолучного горбогір'я. З півночі обмежується долиною Дністра і лінією Східно-Європейської рівнини, зі сходу межа проходить руслом Бистриці, а із заходу окреслений адміністративним кордоном із Львівською областю. Південно-західний кордон утворюють межі Долино-Болохівського, Лімницького і Луквинського районів. Є найбільш «проблемним» у процесі районування. Орографічно являє собою фрагменти Прут-Дністровського горбистого плато, аналогічного такому в Городенківському, Обертинському і Тлумацькому районах, розчленовані долинами Бистриці, Лукви, Лімниці, Сівки на окремі масиви. З вищевказаними районами їх об'єднує характер рельєфу, а також наявність інтенсивно закарстованих товщ гіпсів, не характерних для Карпатського підгір'я, відповідно й особливості рослинного покриву та флори. Ліси представлені буком, грабом, дубом. Луки осоково-різнотравні з домінуванням «карпатських» видів. Основними населеними пунктами району є Галич, Єзупіль. Західна частина входить до складу Калуського, середня – до Галицького, решта – до Тисменицького адмінрайонів.

Прут-Дністровська височинна область

У межах Івано-Франківщини розташована західна її частина. Нами тут виділяються 6 фізико-географічних районів.

28. Тлумацький район лісо-лучно-степових сельбищно-польових високих закарстованих рівнин. На південному сході межує з Обертинським фізико-географічним районом. Північні кордони проходять по руслу р. Дністер, західна межа утворена різким уступом Заставнівсько-Тлумацького плато до р. Ворона, а нижче за течією – по руслу р. Бистриця. Є крайнім західним фрагментом Прут-Дністровського підвищеного плато, чітко відокремленим від основного масиву глибокою долиною р. Тлумач. Рельєф горбистий, сильно почленований численними дрібними потоками, ярами і балками, тому високі тераси Дністра фрагментовані й не являють собою суцільної яскраво вираженої смуги. На поверхню частково відслонюються гіпсоангідрити, вапняки, глини неогену, в підніжжя схилів долини Дністра – пісковики, вапняки, мергелі середньої юри, верхньої крейди. Середньо пересічні висоти 250–350 м н. р. м. (мінімальна в руслі Дністра 195 м). Біля с. Стриганці ширина правобережної низької тераси Дністра перевищує 3 км, що є найвищим показником для всієї фізико-географічної області. Територія плато доволі закарстована, хоча великі площинні поверхневі форми тут відсутні. Основними постійними водотоками є правобережні притоки Дністра – Тлумач, Бистриця, Ворона. На низькій терасі Дністра звичайними є старичні озера. Основним населеним пунктом є Тлумач. У межах цього фізико-географічного району розміщена західна частина Тлумацького і східна частина Тисменицького адмінрайонів.

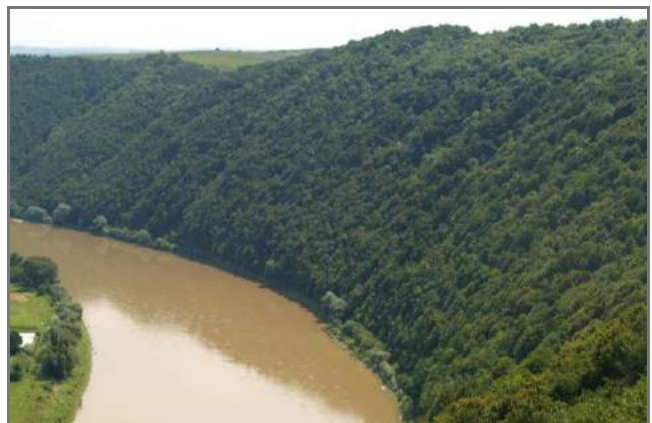
29. Обертинський район лісо-лучно-степових сельбищно-польових високих закарстованих рівнин. На півночі оконтурюється каньйоном і руслом р. Дністер. Зі сходу по долині р. Чортовець до смт Гвіздець межує з Городенківським районом. Південна межа проходить по вододілу, який утворений північними уступами високих терас Пруту по лінії сіл Казанів – Фатовець – Старий Гвіздець. Західний кордон окреслюється звивистою лінією правого берега р. Ворона від с. Чорнолізці до с. Лісний Хлібичин. Із заходу по долині р. Тлумач межує із Тлумацьким районом. Район являє собою систему піднятих, вертикально диференційованих тектоблоків із близьким заляганням та відслоненнями на поверхню гіпсоангідритів, вапняків, глини неогену. Каньйоном Дністра вскриваються більш древні літологічно різні відклади верхнього силуру, девону, верхньої юри. Середньопересічні висоти 270–380 м н. р. м. Територія плато доволі закарстована, хоча великі площинні поверхневі форми тут відсутні. Основними постійними водотоками є правобережні притоки Дністра – Тлумач, Будзин, Чортовець, а також витoki Чорняви – лівої притоки Пруту. Рослинність антропогенно змінена. У минулому переважали лучні степи з типовими опідзоленими, лучними чорноземами, місцями до карбонатних рендзин. Понад 70 % площі розорано, 10 % займають селітебні системи.

Домінують ландшафти декількох типів: високих закарстованих гребенеподібних рівнин з чорноземами типовими й опідзоленими; алювіально-лесових рівнин; пліоценових долин стоку. Розораність сягає 60–65 %, луки і пасовища становлять 10 %. Основними населеними пунктами є Обертин, Отинія. У межах цього фізико-географічного району розміщена середньо-східна частина Тлумацького адмінрайону.

30. Заболотівський район лісостепових та сельбищно-лісолучних ландшафтів підвищених терасових рівнин. З півночі межує з Городенківським, а зі сходу з Кіцманським фізико-географічними районами, південна і західна межа співпадає з межею фізико-географічних країн, яка проходить по руслу р. Прут від с. Вовчківці до м. Коломия, звідки повертає на північний захід по лінії сіл Лісна Слобідка – Казанів. Це лесові й алювіально-лесові терасові рівнини р. Прут на породах неогену. Висоти від 215 м н. р. м. в руслі Пруту біля с. Вовчківці і до 360–385 м у західній частині межиріччя. Лісостепові ландшафти представлені трьома видами. Північна смуга – геокомплекси високих горбистих інтенсивно розчленованих вододільних рівнин з опідзоленими чорноземами і темно-сірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями та сінокосами й пасовищами. Друга смуга – геокомплекси високих та останців надвисоких терасових рівнів Пруту з темно-сірими і сірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями. Третя вузька смуга – геокомплекси похилих сильно розчленованих середніх терас Пруту з опідзоленими чорноземами під орними угіддями. Лісолучні ландшафти поширені широкою смугою сплосчених і плоских перезволожених низьких терас із чорноземно-лучними, лучними та болотно-лучними ґрунтами, із щільною сільською забудовою. Ще нижче – геокомплекси плоскої заболоченої заплави з дерновими, дерново-лучними і болотними ґрунтами під луками, чагарниками, болотами, прибережними лісами. Структуру смуг складають геокомплекси широких і неглибоких (20–40 м), врізаних плоскодонних долин лівобережних приток Пруту, з системами ставків. Основними водними дренами, крім власне Пруту, є пониззя його лівих приток – Чорняви, Турки, Рудки. Під орними угіддями зайнято близько 60 % площі, лісами – 3 %, поселеннями – 20 %. Ступінь господарської освоєності перевищує 90 %. Основними населеними пунктами є Заболотів, Гвіздець. У межах цього фізико-географічного району розміщена середня частина Коломийського адмінрайону.

31. Кіцмансько-Снятинський район сельбищно-лісо-степо-польових ландшафтів терасових рівнин. З півдня обмежується річищем Пруту, із заходу – від с. Вовчківці до смт Гвіздець долиною р. Чорнява. Північно-західна межа продовжує звивисту лінію на захід від с. Топорівці долиною р. Тополівка до с. Слобідка і долиною лівого безіменного притоку Чорняви до смт Гвіздець. Північна межа проходить по вододілу, який утворений північними уступами високих терас Пруту по лінії населених пунктів Стецівка – Ганьківці – Гвіздець. Це лесові й алювіально-лесові терасові рівнини р. Прут на породах неогену. Висоти від 160–200 м н. р. м. в руслі Пруту і до 320 м на межиріччі. Лісостепові ландшафти представлені чотирма видами. Північна смуга – геокомплекси високих хвилястих інтенсивно розчленованих рівнин з опідзоленими чорноземами і темно-сірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями. На заході – геокомплекси горбистої балково-зсувної височини з сірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями і ділянками дубово-грабових лісів. Друга смуга – геокомплекси високих та останців надвисоких терасових рівнів Пруту з темно-сірими та сірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями. Третя вузька смуга – геокомплекси похилих сильно розчленованих середніх терас Пруту з опідзоленими чорноземами під орними угіддями. Нижче – широка смуга (четверта) геокомплексів плоских перезволожених низьких терас із чорноземно-лучними, лучними та болотно-лучними ґрунтами, із щільною агломерацією. Ще нижче – геокомплекси плоскої заболоченої заплави з дерновими, дерново-лучними і болотними ґрунтами під луками, чагарниками, болотами. Структуру смуг складають геокомплекси широких і неглибоких (20–40 м), врізаних плоскодонних долин лівобережних приток Пруту, з системами ставків. Під орними угіддями зайнято 60 % площі, лісами – 3 %, поселеннями 18 %. Ступінь господарської освоєності сягає 90 %. Острівними фрагментами на території району поширені субконтинентальні грабово-дубові, широколистяно-дубові ліси, подекуди чисті та мішані букові ліси. Локальними фрагментами трапляються лучні комплекси, найбільший з яких зосереджений у долині р. Прут і представлений лисохвостовими луками рівнинних ділянок заплави зі змінним зволоженням та мезофільними угрупованнями справжніх лук на багатих дерново-глейових ґрунтах. Основними населеними пунктами є Снятин, Гвіздець. У межах району розміщена більша частина Кіцманського і Снятинського адмінрайонів.

32. Городенківський район сельбищно-лучно-степо-польових ландшафтів високих закарстованих високих рівнин. На сході межує із Заставнівським фізико-географічним районом по руслу р. Лемець, з півночі оконтурюється глибокою долиною Дністра до устя р. Чортовець, на заході проходить глибокою долиною р. Чортовець до смт Гвіздець. З півдня межує з Кіцмансько-Снятинським районом. Лінія між останніми проходить по звивистій лінії правого берега р. Ворона від с. Чорнолізці до с. Лісний Хлібичин. Південна межа проходить по вододілу, який утворений північними уступами високих терас Пруту по лінії сіл Казанів – Фатовець – Старий Гвіздець. Це система піднятих, вертикально диференційованих тектоблоків із близьким заляганням та відслоненнями на поверхню гіпсоангідритів, вапняків, глин неогену. Каньйоном Дністра вскриваються більш древні літологічно різні відклади верхнього силуру, девону, верхньої юри. Регіон є лесовою, розчленованою рівниною із середньо пересічними висотами 260–360 м н. р. м. (мінімальна в руслі Дністра 140 м). Середина частина регіону представлена реліктовою долиною пра-Пруту з виположеними деформованими терасами; цю долину використовують верхів'я місцевих річок – приток Дністра і Пруту, які мають субкарпатську орієнтацію: південний схід – північний захід. Завдяки цьому їхні долини виположені, доволі широкі з плоскими заболоченими днищами – «поплавами». Основними постійними водотоками є річки Лемець, Семенівка, Чортовець з лівобережним притоком Хотимірка, Будзин і Тлумач (басейн Дністра) та верхів'я Белелуї з її витоків Вікно і Тополівка, Чорнява, Турка (басейн Пруту). Рослинність антропогенно змінена. У минулому переважали лучні степи з типовими опідзоленими, лучними чорноземами, місцями до карбонатних рендзин. Понад 70 % площі розорано, 10 % займають селітебні системи. Домінують ландшафти декількох типів: високих закарстованих гребенеподібних рівнин з чорноземами типовими й опідзоленими; алювіально-лесових рівнин; пліоценових долин стоку з верхів'ями лівих приток р. Прут й, у свою чергу, широкими долинами приток другого порядку, з лучними і типовими чорноземами; закарстованих високих терас Дністра; каньйоноподібних балок. Середньо-північна смуга району інтенсивно закарстована: тут представлено чимало стадій розвитку карстового процесу – від виположених задернованих карстових лійок, часто з озерами, до провалів з різними параметрами ширини, глибини й морфології. Завдяки цьому річкова мережа розвинута слабо, її щільність значно менше оточуючих регіон ландшафтів, а ландшафти більш ксерофітні. Ліси поширені по схилах Дністровського каньйону і представлені дубово-грабовими асоціаціями, широколистяно-дубовими, липово-кленовими; крім того, фрагментарно трапляються унікальні термофільні широколистяні ліси. У складі лучної рослинності виявлено угруповання з домінуванням різнотрав'я на карбонатних відкладах. Основними населеними пунктами району є Городенка, Чернелиця. У межах цього фізико-географічного району розміщена практично вся територія Городенківського та середньо-східна частина Тлумачького адмінрайонів.

33. Заставнівський район лучно-степо-польових ландшафтів закарстованих високих рівнин. Межі: східна – р. Онут, південна – лінія через села Малий Кучурів – Кліводин – Малаїтинці – Стецівка – Топорівці, західна – с. Топорівці – долина потоку Вікно до сіл Ясенів-Пільний – Серафінці й далі до Дністра долиною потоку Лемець. В Івано-Франківську область заходить його крайня західна частина. Це піднятий тектоблок із близьким заляганням гіпсоангідритів, вапняків, глин неогену. Лесова слабо розчленована рівнина (250–300 м н. р. м.) з лучними степами в минулому, типовими опідзоленими, лучними чорноземами,

до 70 % площі розорано, 11 % займають селітебні системи. Домінуючі ландшафти: високих закарстованих рівнин з чорноземами; геоконплекси Дністровського каньйону; алювіально-лесових рівнин; пліоценових долин стоку з верхів'ями лівих приток р. Прут й, у свою чергу, широкими долинами приток другого порядку, з лучними і типовими чорноземами; закарстованих терас Дністра; каньйоноподібних балок. На території району ростуть субконтинентальні грабово-дубові, широколистяно-дубові ліси, липово-кленові ліси. У складі лучної рослинності виявлені угруповання з домінуванням різнотрав'я на карбонатних відкладах. У межах району розміщена східна частина Городенківського та крайня північна частина Снятинського адмінрайонів.

Розтоцько-Опільська горбогірна область

Займає північну частину регіону й утворена південно-західними схилами Волино-Подільської височини, що сходоподібно по тектонічних розломах понижуються до широкої долини Дністра. Рельєф посічений глибокими долинами річок Свірж, Гнила Липа, Нараївка та їхніх приток. Складається із фрагментів двох фізико-географічних районів.

34. Ходорівсько-Буцацький район середньогорбистих сельбищно-лучно-польових ландшафтів.

З півдня омивається водами Дністра, із заходу межує із Львівською областю, зі сходу – з Тернопільською. Північна межа доволі чітка, тягнеться з північного заходу на південний схід по північних околицях сіл Дички – Підгороддя – Пуків, у рельєфі виражена уступом заввишки від 70 до 50 м н. р. м. У цьому районі абсолютні висоти високих терас Дністра коливаються від 350 до 230 м, рельєф більш згладжений, у скельних відслоненнях, крім вапняків, з'являються гіпсоангідрити, лісистість незначна. До числа активних геодинамічних процесів долучаються карстові. На крайньому півдні розміщена широка нижньотерасна долина Дністра, частково заболочена, з численними старицями. Лучно-степова рослинність приурочена до скельних виходів вапняків та гіпсів, де місцями збереглися важливі осередки концентрації раритетних видів (Касова гора). Своєрідним підрайоном можна вважати невеликий за площею, але дуже цікавий ландшафтний комплекс залісної Журавненської флексорної височини, складеної породами верхньої крейди (Журавненські жовтуваті пісковики). Височина простягається вздовж лівого берега Дністра від с. Новошин Львівської області до с. Козарі Івано-Франківської області. Район густо заселений. Найбільші поселення – Галич, Бурштин, Букачівці, Рогатин. Південний схід розташований у межах Галицького, решта території – Рогатинського адмінрайонів.

35. Миколаївсько-Бережанський височинний район горбистих заліснених ландшафтів. Із заходу і півночі межує із Львівською областю, зі сходу – з Тернопільською. На півдні розташований по сусідству з Ходорівсько-Буцацьким районом. Тут превалюють плато-горбисті залісні ландшафти з висотами до 400–435 м н. р. м., глибоко врізаними долинами, скельними виходами на поверхню вапняків і пісковиків, активними геодинамічними процесами. Ліси в основному грабово-дубові, букові, збережені по вершинах і крутосхилах долин. Місцями збереглися ділянки з мало порушеною лучно-степовою і наскельно-степовою рослинністю з великою кількістю раритетних видів. Повністю входить до Рогатинського адмінрайону.

РАРИТЕТНА ФАУНА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

На сторінки видання «Червона книга Івано-Франківської області. Тваринний світ» занесено 313 видів (безхребетні – 137 або 43,8 %, хребетні – 176 або 56,2 %). Вони належать до 242 родів, 123 родин, 47 рядів і 16 класів. З них 211 (67,4 %) видів включені до третього видання Червоної книги України, а 102 (32,6 %) підлягають охороні лише на регіональному рівні (РР). Розподіл за класами виглядає наступним чином: Хромадореї (Chromadorea) – 1 вид з ЧКУ, Пояскові (Clitellata) – 2 з ЧКУ (належать до 2 родів, 2 родин і 1 ряду), Зяброні ракоподібні (Branchiopoda) – 1 з ЧКУ, Вищі раки (Malacostraca) – 1 з ЧКУ, Губоні багатоніжки (Chilopoda) – 1 з ЧКУ, Двопарноногі багатоніжки (Diplopoda) – 1 з ЧКУ, Ногохвістки (Collembola) – 2 з ЧКУ (із 2 родів, 2 родин і 1 ряду), Комахи (Insecta) – 110 (ЧКУ – 62, РР – 48; з 87 родів, 43 родин і 9 рядів), Двостулкові молюски (Bivalvia) – 1 (РР), Черевоні молюски (Gastropoda) – 17 (ЧКУ – 4, РР – 13; з 14 родів, 8 родин і 2 рядів), Міноги (Petromyzontida) – 1 з ЧКУ, Променепері риби (Actinopterygii) – 18 (ЧКУ – 16, РР – 2; з 14 родів, 6 родин і 5 рядів), Земноводні (Amphibia) – 9 (ЧКУ – 5, РР – 4; з 8 родів, 5 родин і 2 рядів), Плазуни (Reptilia) – 5 (ЧКУ – 3, РР – 2; з 4 родів, 3 родин і 2 рядів), Птахи (Aves) – 94 (ЧКУ – 67, РР – 27; з 75 родів, 33 родин і 13 рядів) та Ссавці (Mammalia) – 49 (ЧКУ – 44, РР – 5; із 29 родів, 14 родин і 5 рядів).

Стосовно кожного виду нариси в Червоній книзі Івано-Франківської області представлені за єдиною схемою. Вона є більш-менш загальноприйнятою для подібних видань. Наведені українська і латинська назви виду, автор першоопису, рік, таксономічна належність (клас, ряд і родина), а також зображення тварини (здебільшого фото, в окремих випадках малюнок, як правило, дорослої особини).

Регіональні категорії охорони наведені згідно категорій (і критеріїв) Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) (детальніше див. Фауна України..., 2010; Балашов, 2016а), адаптованих нами (наскільки це було можливо) для регіонального рівня. Тварини з Червоної книги Івано-Франківської області належать до 9 категорій: зниклий у регіоні вид – Regionally Extinct (RE); вид перебуває у критичному стані – Critically Endangered (CR); вид перебуває в небезпечному стані – Endangered (EN); вразливий вид – Vulnerable (VU); близький до загрозливого стану вид – Near Threatened (NT); відносно благополучний вид – Least Concern (LC); недостатньо даних про вид – Data Deficient (DD); вид не підлягає оцінці – Not Applicable (NA); неоцінений вид – Not Evaluated (NE).

Поширення. Охарактеризовано загальний ареал виду (для перелітних птахів також райони гніздування і зимівлі), розповсюдження в Україні та в Івано-Франківській області. У більшості випадків для тварин, які зустрічаються в карпатській частині регіону, вказані максимальні висоти, до яких вони проникають у гори.

Кадастр знахідок. Майже в усіх нарисах наведено конкретний перелік назв пунктів (місто, селище міського типу, село, селище, хутір, станція, лісоділянка, лісництво, урочище, гора, хребет, масив, перевал, полонина, озеро, болото тощо) у межах чи поблизу яких виявлено вид (охоплено період з 1812 року і до сьогодення). У виняткових випадках (за відсутності будь-якої конкретики) представлена більш загальна інформація (наприклад, «гірська ділянка верхньої течії р. Прут» або «центральна частина теперішнього Городенківського району»). Пункти знахідок відображені на картосхемі з урахуванням відповідних градацій (див. нижче).

Місця перебування. Охарактеризовані найбільш типові біотопи, де зустрічаються (можна виявити) особини виду протягом різних періодів року.

Особливості біології. Наведені загальні риси життєвого циклу раритетних тварин на основі узагальнення відомостей з літературних джерел та за результатами проведених досліджень авторами нарисів. Для кожного виду птахів обов'язково вказаний статус перебування (гніздовий, зимуючий, осіло-кочовий, літучий, пролітний, залітний).

Сучасний стан популяцій. Здебільшого представлені загальні відомості. Лише стосовно деяких видів були проведені відповідні обліки й оцінка чисельності (щільності населення).

Фактори загрози. Наведено перелік чинників, які справляють негативний вплив на стан популяцій раритетних видів.

Заходи охорони. Вказано на вжиті заходи стосовно збереження кожного конкретного виду, а також ті, які необхідно здійснити в найближчому майбутньому. Наводиться перелік заповідних об'єктів (здебільшого високого рангу), де охороняються відповідні раритетні тварини.

У заключній частині представлені основні джерела інформації, вказані автори нарисів та ілюстрацій.

С К О Р О Ч Е Н Н Я

(крім загальноприйнятих)

с-ще – селище
х. – хутір
ст. – станція
лісоділ. – лісоділянка
л-во – лісництво
ур. – урочище
пер. – перевал
пол. – полонина
бол. – болото
кол. – колекція
особ. повід. – особисте повідомлення
ПЗ – природний заповідник
НПП – національний природний парк
РЛП – регіональний ландшафтний парк
ПНДВ – природоохоронне науково-дослідне відділення
ДП – державне підприємство
САЛГ – спеціалізований агролісгосп
ЗМ НППМ – зоологічний музей ім. М. М. Щербака Національного науково-природничого музею НАН України
ДПМ – Державний природознавчий музей НАН України
Богор. – Богородчанський район
Верх. – Верховинський район
Гал. – Галицький район
Город. – Городенківський район
Дол. – Долинський район
Калуськ. – Калуський район
Колом. – Коломийський район
Кос. – Косівський район
Надв. – Надвірнянський район
Рогат. – Рогатинський район
Рожнят. – Рожнятівський район
Снят. – Снятинський район
Тисм. – Тисменицький район
Тлум. – Тлумацький район

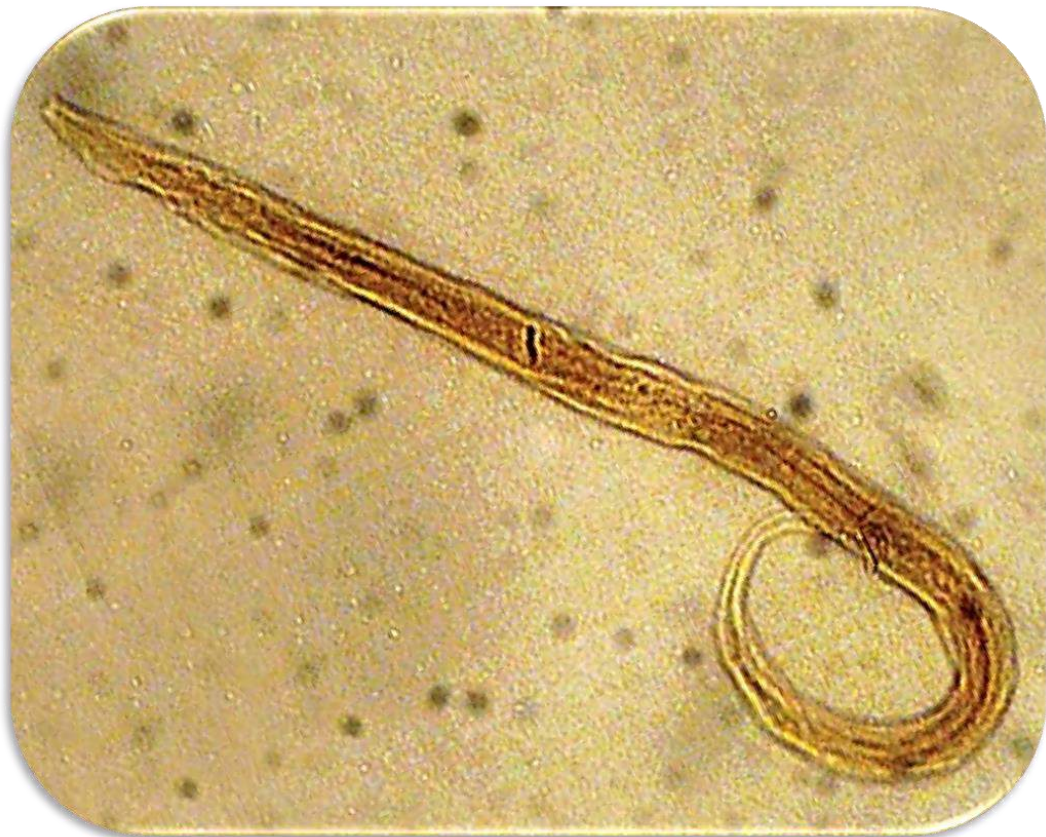
У М О В Н І П О З Н А Ч Е Н Н Я

(на картосхемах поширення видів)

- – знахідки тварин (для птахів гніздування, гніздовий період, зустрічі протягом року)
- – літування (птахи)
- – зимівля (птахи)
- ◆ – проліт (птахи)
- ▲ – метелики на міграції, залітні птахи (в тому числі кормовий заліт, локальний заліт), заходи ссавців за межі основного регіону поширення
- – вид перестав зустрічатися у відповідному пункті

Клас Хромадореї Chromadorea

• • •

Хромадорина двоока

Chromadorina bioculata (Schultze in Carus, 1857)

Клас Хромадореї – Chromadorea
Ряд Хромадорида – Chromadorida
Родина Хромадоридові – Chromadoridae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Набуває космополітичного ареалу, інтенсивно розповсюджуючись з інвазійними молюсками-тригранками. Батьківщиною хромадорини двоокої вважають Центральну і Східну Європу, звідки відбулась її експансія Євразією та Північною Америкою. В Україні цей вид розповсюджений у басейнах Дунаю, Дністра і Дніпра. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в гірській частині на межі з Передкарпаттям.

Кадастр знахідок: смт Кути.

Місця перебування. Добре прогріті, мілкі, тимчасові, непротічні водойми з мулистим дном та щільними колоніями нитчастих зелених водоростей і макрофітів, що плавають у товщі та біля поверхні води.

Особливості біології. Хромадорини є роздільно-статевими тваринами. Самки відкладають яйця в колоніях водоростей, де з них виходять личинки першого віку. Впродовж розвитку хромадорина двоока зазнає три линьки, після кожної з яких збільшується в розмірах.

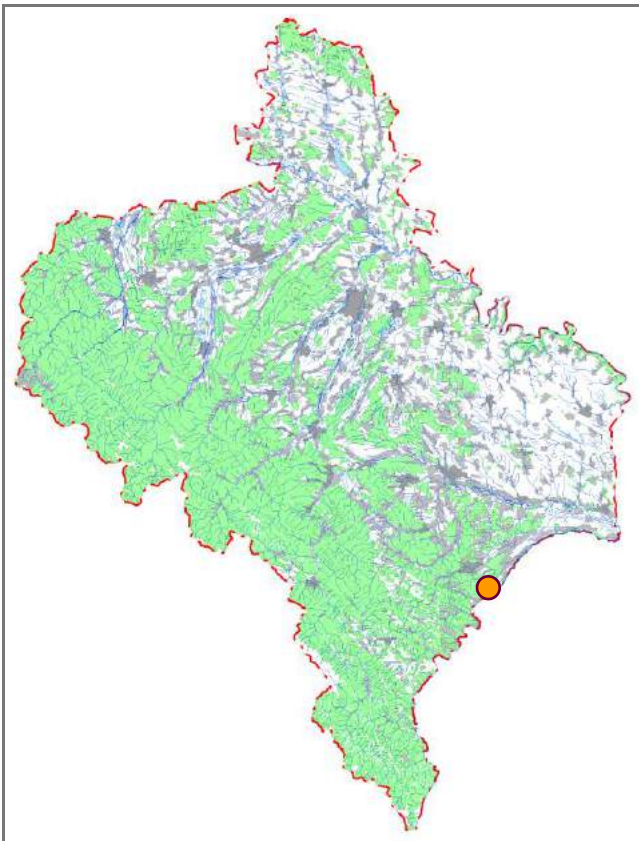

Остання линька передує статевому дозріванню. Тривалість життя, від виходу личинки з яйця і до смерті, становить 1,5–2,5 місяця. Встановлено, що хромадорина двоока часто (вважається як симбіонт) заселяє мантийну порожнину двостулкових молюсків тригранки мінливої (*Dreissena polymorpha*) і тригранки бузької (*D. bugensis*). У зв'язку з цим чисельність виду і його розповсюдження в Україні та світі можуть бути недооцінені.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Зміна гідрологічного режиму водойм та забруднення поверхневих вод пестицидами.

Заходи охорони. У місцях виявлення виду необхідно частково обмежити господарську діяльність та забезпечити дотримання санітарних правил, передбачених законодавством про охорону водних ресурсів. Хромадорина двоока занесена до Червоної книги України (зникаючий вид).

Джерела інформації: Micoletzky, 1917; Захидов и др., 1972; Гагарин, 1981; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Mastitsky et al., 2008; Reid et al., 2012; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: І. В. Довгаль

Клас Пояскові *Clitellata*

• • •

П'явка медична

Hirudo medicinalis Linnaeus, 1758

Клас Пояскові – Clitellata

Ряд П'явки – Hirudinida

Родина Медичні п'явки – Hirudinidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Розповсюджений по всій Європі, за винятком Середземномор'я і Полярного кола, на Кавказі, Південному Уралі, аж до передгір'їв Алтаю. В Україні поширений у Карпатах, на Поліссі та в Лісостепу. У степовій зоні може траплятися в окремих дуже ізольованих локалітетах. В Івано-Франківській області відомі поодинокі знахідки.

Кадастр знахідок: с. Делієве, м. Косів.

Місця перебування. Стоячі або слабо протічні, добре прогріті, мілкі водойми з густою водною та прибережно-водною рослинністю: ставки, стариці, меліоративні канали, карстові болота, тимчасові водойми, які влітку пересихають.

Особливості біології. Гермафродити, тобто будь-яка особина є одночасно і самкою, і самцем. Особини обмінюються між собою чоловічими статевими клітинами, тому запліднення в популяціях є перехресним. Яйця відкладають на березі біля водойми, у зволожений ґрунт,

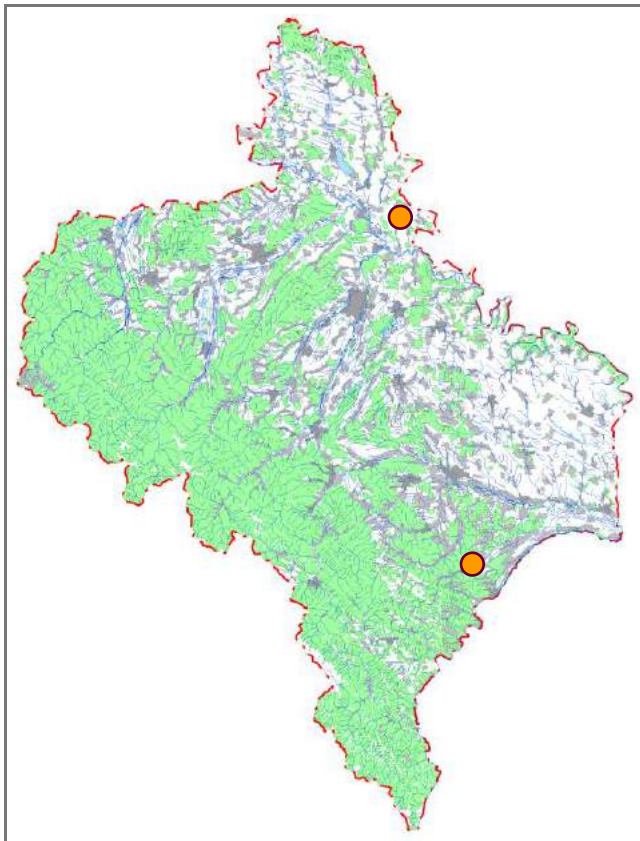

групами по декілька десятків. Яйця вкриті губкоподібною речовиною, що утворює кокон. Молоді особини, які вийшли з яйця, відразу здатні живитися кров'ю земноводних, хоча є відомості, що вони можуть також харчуватися на дрібних безхребетних. П'явка медична є типовим гематофагом – живиться кров'ю хребетних тварин.

Сучасний стан популяцій. Відносно малочисельний вид, популяції спорадично розподілені в основному по рівнинній і передгірській частинах області.

Фактори загрози. Втрата середовищ існування. Помітне зменшення кількості земноводних, на яких п'явка медична має додаткове живлення. Скорочення поголів'я великої рогатої худоби в підсобних господарствах, яка є основним годувальником особин виду, і припинення використання традиційних способів випасу худоби. Відловлювання п'явок для терапевтичного застосування і продажу.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. П'явка медична занесена до Червоної книги України (вразливий вид) і Червоного списку МСОП (близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється в Галицькому НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Лукін, 1962; Лукін, 1976; Полицук, Гарасевич, 1986; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Utevsky et al., 2008, 2009; Фауна України..., 2010; Заморока, 2012; Утевський та ін., 2015; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: Н. А. Смірнов

Трохета струмкова

Trocheta cylindrica Örley, 1886

Клас Пояскові – Clitellata

Ряд П'явки – Hirudinida

Родина Глоткові п'явки – Erpobdellidae

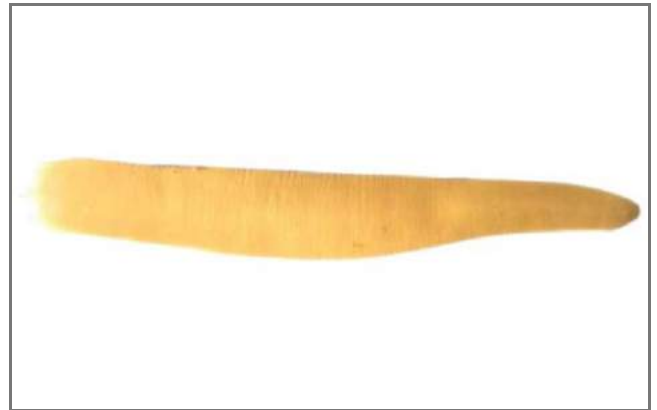
Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Релікт льодовикового періоду із диз'юнктивним ареалом у гірських системах Європи: Піреней, Альпи, Карпати, Динарські та Кримські гори. Вказується також для Британських островів. В Україні розповсюджений у Карпатах, на Західному Поділлі та в гірській частині Криму. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в Бескидах.

Кадастр знахідок: с. Бубнище.

Місця перебування. Невеликі, затінені, добре аеровані, оліготрофні потічки і річки з кам'янистим дном та швидкою течією.

Особливості біології. Життєвий цикл становить два роки. З яєць виходять молоді особини, які полюють на дрібних водних безхребетних. Статеві зрілості набувають після другої зими. Дорослі трохети є типовими хижаками – полюють на різноманітних водних та амфібіотичних безхребетних, у тому числі бокоплавів, червоногих молюсків, личинок комарів-хірономідів, волохо-

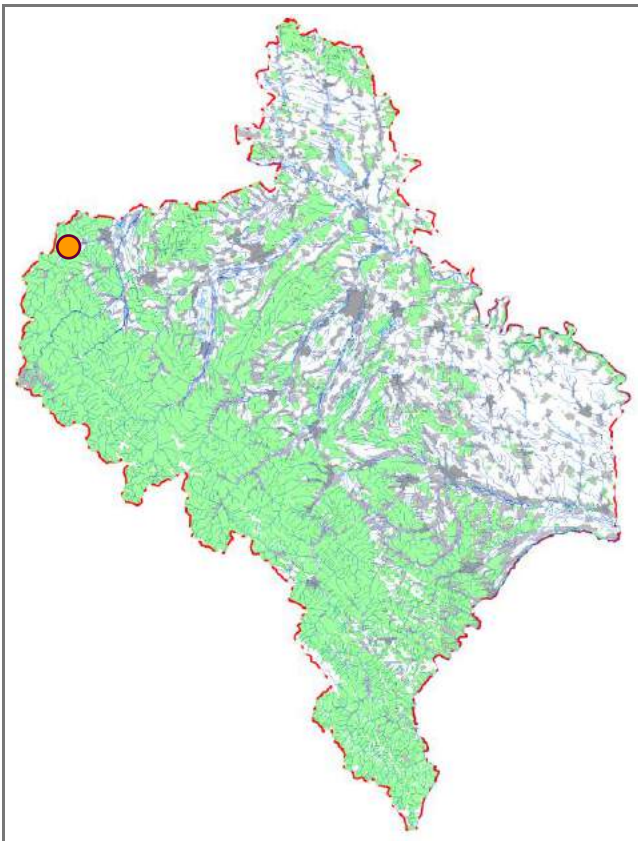

крильців; часто трапляються факти канібалізму. Є відомості, що ці п'явки можуть виповзати на берег і полювати на дощових черв'яках.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату. Зміна гідрологічного режиму водойм у зв'язку з вирівнюванням русел, берегоукріпленнями, побудовою гребель та руслових електростанцій, трелюванням лісу руслами гірських потоків. Евтрофікація водойм, пов'язана зі скидами побутових стічних вод у гірських курортних містечках та селищах, що спричинено відсутністю централізованих каналізацій і очисних споруд. Надмірне рекреаційне навантаження вздовж гірських річок та потоків.

Заходи охорони. Необхідне впровадження природоохоронного режиму й обмеження господарської діяльності в місцях виявлення цих п'явок. Трохета струмкова занесена до Червоної книги України (вразливий вид).

Джерела інформації: Gedroyc, 1913; Лукін, 1962; Лукин, 1976; Полищук, Гарасевич, 1986; Червона книга..., 2009, 2011; Kontúrová, Beracko, 2016; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: С. Ю. Утевський

**Клас Зяброногі
ракоподібні
Branchiopoda**

• • •

Бранхіпус Шаффера

Branchipus schaefferi (Fischer, 1834)

Клас Зяброногі ракоподібні – Branchiopoda
Ряд Голі зяброногі – Anostraca
Родина Бранхіподидові – Branchipodidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює Європу (переважно центральну та південну частини), а також Близький і Середній Схід (Ізраїль, Бахрейн, Іран). В Україні (спорадичні знахідки) – північна лівобережна частина, Крим, Карпатський регіон. В Івано-Франківській області раніше виявляли лише у власне гірській частині (басейн верхів'їв р. Прут).

Кадастр знахідок: орієнтовно гірська ділянка верхньої течії р. Прут.

Місця перебування. Мешканець весняних калюж, наскельних заглибин, заповнених водою, різноманітних заболочених ділянок.

Особливості біології. Фактично не вивчені. Типовий представник весняної гідрофауни. У характерних біотопах можна виявити з кінця березня до середини травня (вище в горах, очевидно, до кінця літа). У раціоні переважають одноклітинні водорості, бактерії та найпростіші.

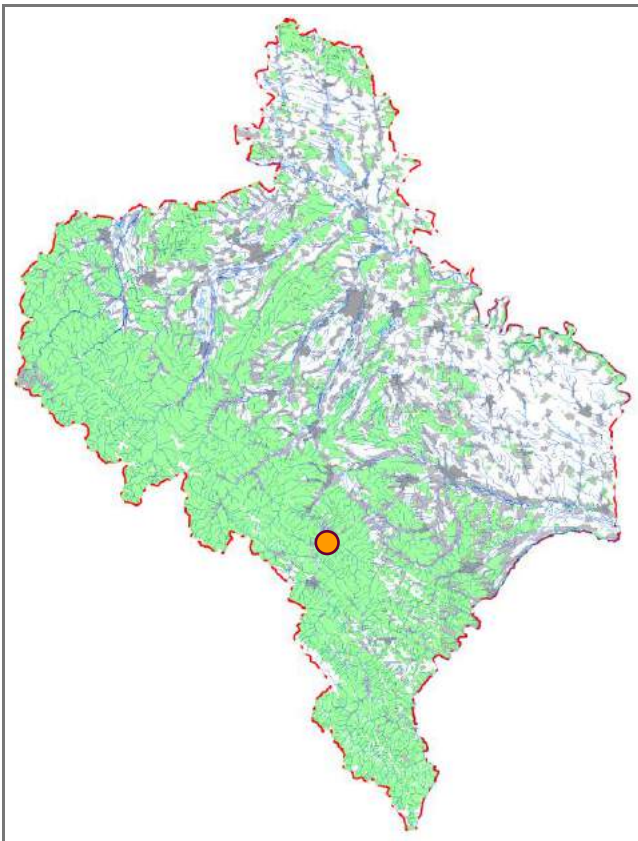
Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Вірогідно різноманітний прямий чи опосередкований вплив антропогенного фактора, зокрема

забруднення водойм сільськогосподарськими та промисловими стоками, знищення біотопів унаслідок меліоративних робіт тощо.

Заходи охорони. Необхідно з'ясувати сучасне поширення, вивчити особливості життєвого циклу, організувати біологічний контроль за станом популяцій та забезпечити місця перебування дієвою охороною. Бранхіпус Шаффера занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Можливі знахідки на території Карпатського НПП.

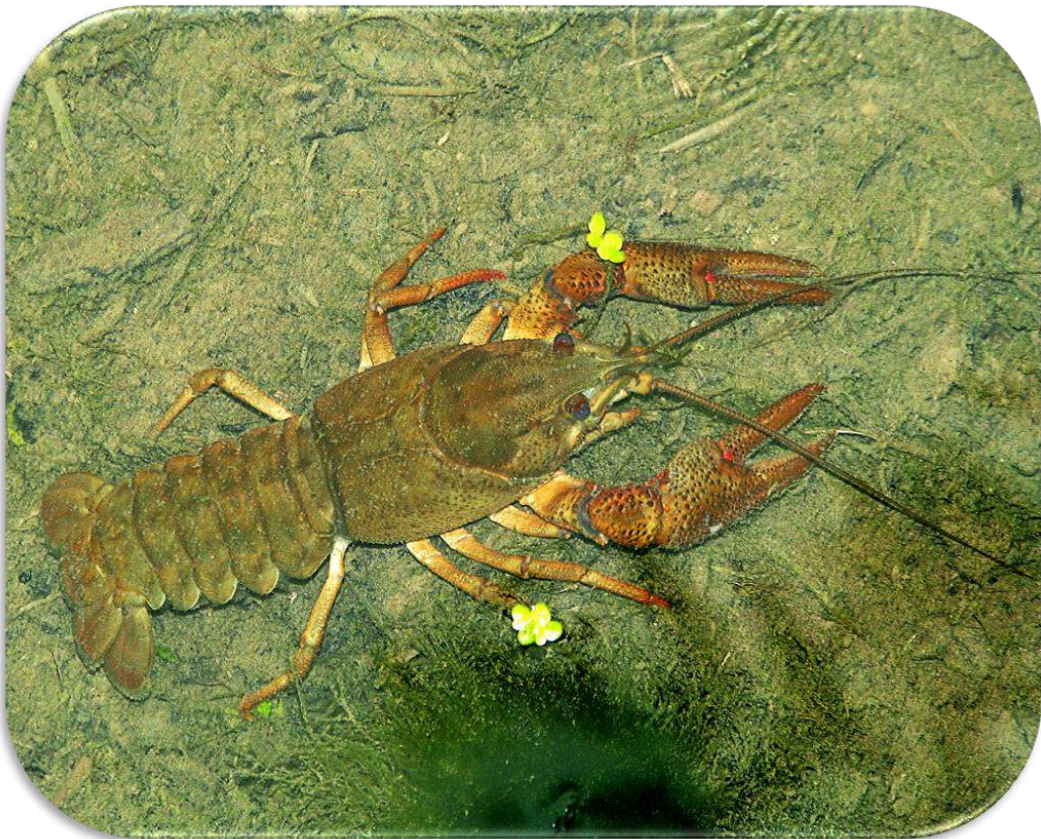

Джерела інформації: Смирнов, 1940; Полищук, Гарасевич, 1986; Червона книга..., 1994, 2009; Samchyshyna, Turbanov, 2008.

І. В. Скільський

Фото: J.-F. Cart

Клас Вищі раки Malacostraca

Рак широкопалий

Astacus astacus (Linnaeus, 1758)

Клас Вищі раки – Malacostraca
Ряд Десятиногі раки – Decapoda
Родина Річкові раки – Astacidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Вся Європа, окрім Балеарських і Канарських островів, Середземномор'я, Ірландія й Ісландія. В Україні розповсюджений у Карпатах, на Поділлі та Західному Поліссі. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки, останнім часом переважно в Передкарпатті й у власне гірській частині.

Кадастр знахідок: с. Барвінків, с. Джурів, с. Криворівня, с. Новоселиця (Снят.), с. Підмихайля, смт Солотвин, с. Шевченкове (Дол.).

Місця перебування. Добре аеровані, оліго- і мезотрофні водойми з кам'янистим гравійним дном: гірські озера, дрібні потічки, середні та великі річки.

Особливості біології. Самка восени відкладає близько 200 яєць зі щільною оболонкою, які вона виношує на черевних ніжках. Розвиток ранніх личинкових стадій відбувається під покривом яєць, з якого виходять добре сформовані молоді особини завдовжки до 2 мм. У перші три роки життя вони линяють кожні два місяці, а пізніше – двічі на рік. Статеве дозрівання відбувається на третьому-

четвертому році життя. Рак широкопалий належить до всеїдних тварин. Живиться як тваринними й рослинними рештками, так і червами, молюсками та личинками комах. Тривалість життя становить близько 20 років.

Сучасний стан популяцій. Чисельність катастрофічно скорочується. Вид вимер у Дністрі, рівнинних частинах Пруту, Чечви, Свічі, Лімниці. Дуже локально все ще зберігся у дрібних потічках та верхів'ях гірських річок, у деяких інших місцях.

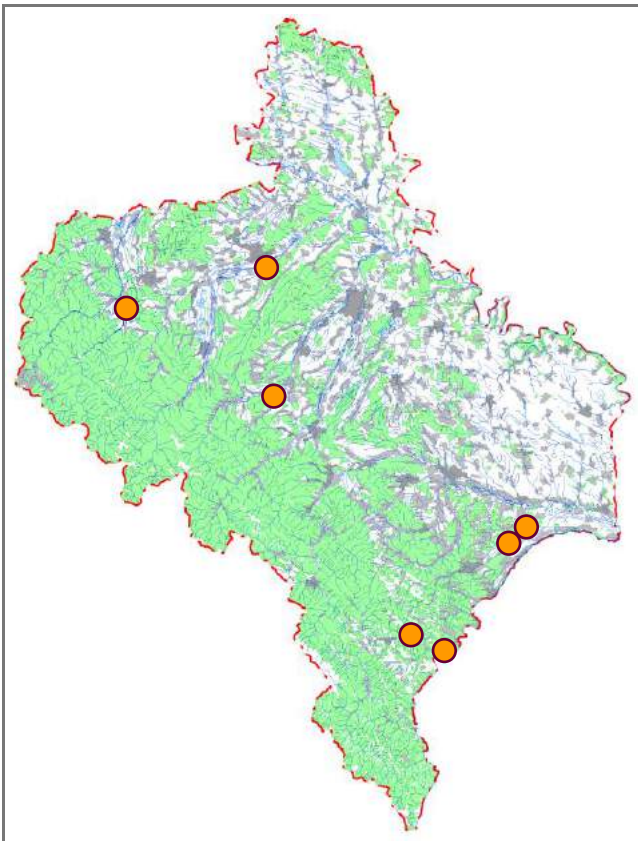
Фактори загрози. Застосування пестицидів у аграрному виробництві, забруднення води побутовими і промисловими стоками, відсутність централізованих каналізацій та очисних споруд у курортних гірських місечках і селах, незаконне відловлювання цих тварин для споживання в їжу та на продаж, глобальні зміни клімату, зміни гідрологічного режиму річок, вирівнювання русел, поширення інфекційних захворювань, а також витіснення рака широкопалого раком довгопалим (*Pontastacus leptodactylus*).

Заходи охорони. Забезпечення дотримання санітарних норм та норм ведення господарської діяльності в долинах річок. У місцях виявлення виду необхідно заборонити використання отрутохімікатів, мінеральних та органічних добрив на полях у радіусі 2–3 км. Створення об'єктів природо-заповідного фонду. Рак широкопалий занесений до Червоної книги України (вразливий вид) і Червоного списку МСОП (вразливий вид (VU)).

Джерела інформації: Бродський, 1981; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Безусий, 2000; Хлус та ін., 2002; Фауна України..., 2010; Межжерин і др., 2011б; Заморока та ін., 2017; М. С. Атаманюк, П. І. Гаврилашук, Я. І. Зеленчук, В. Повар, особ. повід.

А. М. Заморока

Фото: М. С. Атаманюк

Клас Губоногі багатоніжки Chilopoda

Мухоловка звичайна

Scutigera coleoptrata (Linnaeus, 1758)

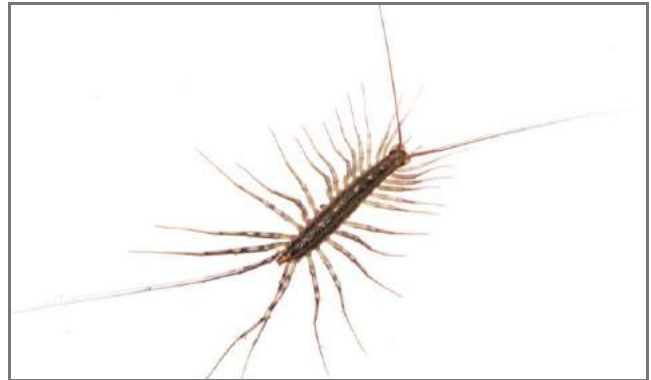
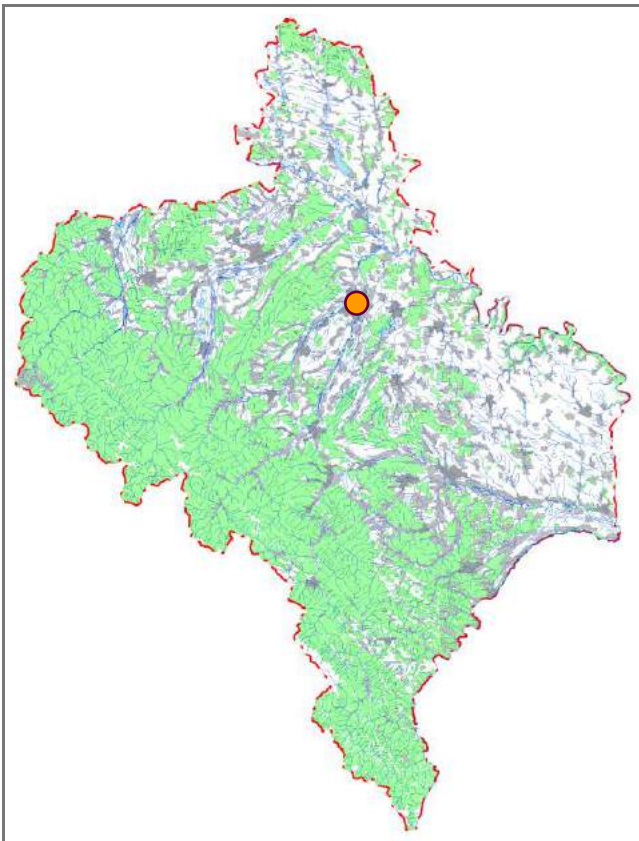
Клас Губоногі багатоніжки – Chilopoda
Ряд Скутигери – Scutigeroforma
Родина Скутигерові – Scutigerae

Регіональна категорія охорони. Неоцінений вид (NE).

Поширення. Раніше ареал охоплював Середземномор'я та прилеглі території Південної Європи. Внаслідок глобальних змін клімату відбувається активна природна експансія мухоловки звичайної на північ і схід. Однак найбільш активне розповсюдження виду спостерігається з початком глобалізаційних процесів, коли мухоловку випадково завозили з товарами у найвіддаленіші куточки світу. Сьогодні мухоловка звичайна є космополітичним видом, будучи інтродукованою в Північній і Південній Америці, Південній Африці, Австралії, Новій Зеландії, Східній Азії. В Україні початкові природні межі ареалу охоплювали південне узбережжя Кримського півострова. На даний час мухоловка звичайна натуралізувалась у степовій та лісостеповій зонах країни і завезена в більшість великих міст, де мешкає виключно в будівлях. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: м. Івано-Франківськ.

Місця перебування. У дикій природі ці багатоніжки віддають перевагу кам'янистим і скельним оселищам. В антропогенних ландшафтах заселяють підвали, склади, погребі, льохи, багатоповерхові споруди.

Особливості біології. Мухоловка звичайна є нічним хижаком, який полює на різноманітних комах, павуків, інших багатоніжок. Ці тварини живуть упродовж п'яти-семи років, досягаючи репродуктивного віку у три роки. Навесні самка відкладає кілька десятків яєць, які спочатку носить за собою, а пізніше залишає в різних місцях. Розвиток триває без метаморфозу – з яйця виходить німфа загалом подібна на дорослу особину, проте з меншою кількістю сегментів і лише чотирма ногами. Після кожної наступної линьки кількість сегментів тіла збільшується і додається по дві нові пари ніг. За три роки німфа переживає п'ять линьок, досягаючи статевозрілого віку. Дорослі мухоловки мають у довжину приблизно 3 см (без урахування довжини кінцівок), 15 пар ходильних кінцівок і 18 сегментів, тергіти (спинні пластини), які частково зрощені між собою, й візуально їх виглядає лише 11. Шлюбний період настає навесні. Спершу ці багатоніжки виконують нетривалий шлюбний танець, після чого самець відкладає сперматофор на ґрунт, а самка підхоплює його гоноподами (видозмінені кінцівки 17-го сегмента тіла). Вдень мухоловки ховаються під камінням у вологих і прохолодних печерах, щілинах, тріщинах скель, а вночі виходять на полювання.

Сучасний стан популяцій. Мухоловку звичайну вперше на території області виявлено в лютому 2015 року на складах одного з будівельних супермаркетів Івано-Франківська, куди вона, очевидно, потрапила разом із будматеріалами, привезеними з півдня або сходу України. У природі, наразі, присутність виду не встановлено і про його натуралізацію говорити ще зарано. Ймовірно, стабільних популяцій у регіоні ще не існує.

Фактори загрози. Не з'ясовані. Вірогідно, негативним чинником може бути прямий чи опосередкований вплив діяльності людини.

Заходи охорони. В антропогенних ландшафтах, куди ця багатоніжка лише нещодавно проникла, необхідне впровадження відповідних освітніх заходів для місцевого населення. Мухоловка звичайна занесена до Червоної книги України (рідкісний вид).

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Заморочка та ін., 2017.

А. М. Заморочка, Ю. Г. Козоріз

Фото: Н. А. Смірнов

Клас Двопарноногі багатоніжки Diplopoda

Багатозв'яз гірський

Polydesmus montanus Daday, 1889

Клас Двопарноногі багатоніжки – Diplopoda
Ряд Багатозв'язи – Polydesmida
Родина Багатозв'язові – Polydesmidae

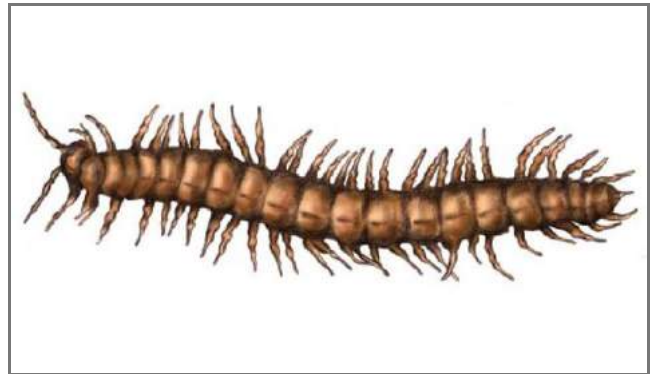
Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Карпатсько-подільський ендемік, який розповсюджений у Східних і Південних Карпатах (присутність виду на Балканах потребує підтвердження), Передкарпатті, на Поділлі, Придніпровській та Бессарабській височинах. В Україні трапляється в Карпатах (до високогір'їв), на Подільській височині до Придніпровської височини. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в Чорногорі. Може бути виявлений і в інших місцях карпатської частини регіону.

Кадастр знахідок: смт Ворохта.

Місця перебування. Лісова підстилка та плодові тіла грибів.

Особливості біології. Самки наприкінці весни – на початку літа відкладають яйця у спеціально зроблені кубельця під корою повалених стовбурів, пнів, між кореневими лапами дерев, у інших подібних місцях. Кладка налічує 50–150 яєць, що інкубуються до двох тижнів. З яєць виходять німфи загалом подібні на дорослих, проте з

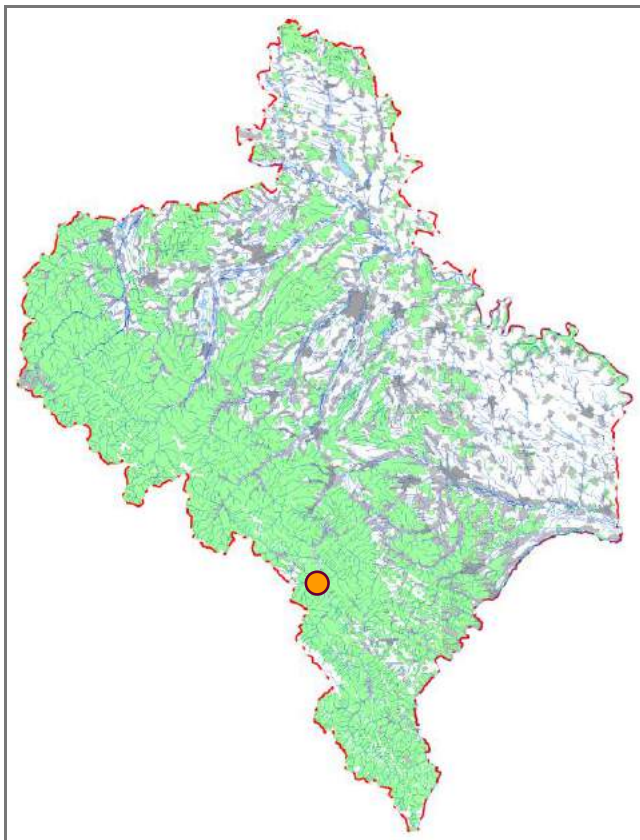

меншою кількістю сегментів тіла і ніг. Після кожної наступної линьки з'являються нові сегменти, аж поки німфа не досягне розмірів дорослої статевозрілої особини. Розвиток, як правило, триває близько року, а тривалість життя – три-чотири роки. Парування відбувається наприкінці весни: самець передає самці сперматофор, який вона захоплює своїми гоноподами. Багатозв'яз гірський є міцетосапрофагом, тобто живиться плодовими тілами грибів, міцелієм, мертвою рослинною органікою, іноді на трупах тварин.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Відомо лише, що це звичайний мешканець підстилки та гнилої деревини в лісах букового і ялинового поясів на території Карпатського НПП. Максимальна щільність виявлена в серпні 2001 року в ялицево-буково-ялиновому лісі Говерлянського відділення – 2 екз/м².

Фактори загрози. Вірогідно, основними лімітуючими чинниками є руйнування типових біотопів унаслідок порушення вікової структури і вирубування гірських лісів з подальшою деградацією ґрунтового покриву (підстилки).

Заходи охорони. Обмеження опосередкованого антропогенного впливу в місцях перебування. Багатозв'яз гірський занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Головач, 1984; Чёрный, Головач, 1993; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Кос'яненко, 2003; Тимочко та ін., 2009; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Малюнок: О. Андрущенко

Клас Ногохвістки Collembola

Тетрадонтофора блакитна

Tetradontophora bielensis (Waga, 1842)

Клас Ногохвістки – Collembola
Ряд Подуроморфи – Poduromorpha
Родина Оніхіуридові – Onychiuridae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Центральна і Південна Європа переважно в межах розповсюдження букових лісів. В Україні поширений у Карпатах, на Західному Поділлі, Волинській височині, Західному Поліссі, Малому Поліссі та Центрально-придніпровській височині. Зустрічається спорадично фактично на всій території Івано-Франківської області.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Вижній Березів, с. Височанка, с. Вишнів, с. Водники, м. Галич, с. Джурів, с. Добровляни, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Корости, с. Космач (Кос.), с. Курипів, с. Лани, с. Медина, с. Микуличин, с. Новоселиця (Снят.), с. Озеряни (Гал.), с. Рудники, с. Сокіл, с. Татарів, с. Темирівці, с. Трач, с. Химчин, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; хр. Чорногора; масив Горгани; оз. Несамовите (прибережні ділянки).

Місця перебування. Листяні й мішані гірські та рівнинні ліси.

Особливості біології. Самки відкладають яйця у вологу підстилку, мох, трухляву деревину, де після інку-

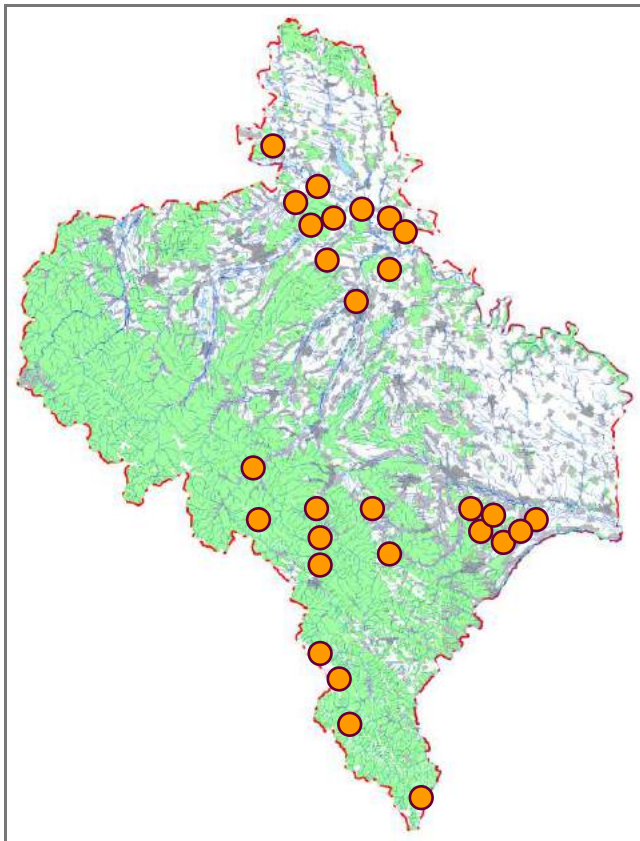

бації виходять молоді особини. Розвиток триває без метаморфозу. Молоді подібні на дорослих, однак із недорозвиненою статеву системою. У процесі росту вони линяють, збільшуються в розмірах, стають статевозрілими. Парування відбувається протягом травня – червня. Запліднення зовнішньо-внутрішнє – через передачу сперматофора. Тетрадонтофора блакитна є сапротрофом і міцетофагом, живиться мертвою органікою, забродженим соком дерев, гіфами та плодовими тілами грибів, іноді на частково розкладених трупах тварин.

Сучасний стан популяцій. Популяції відносно стабільні й достатньо чисельні на всій території області.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату, ведення інтенсивного лісового господарства, суцільні лісосіки.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Тетрадонтофора блакитна занесена до Червоної книги України (зникаючий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», відомі знахідки в заказнику «Козакова Долина».

Джерела інформації: Мельник та ін., 1981; Климовская, Рукавец, 1988; Капрусь та ін., 2006; Червона книга..., 2009, 2011; Заморочка та ін., 2017; М. С. Атаманюк, І. В. Скільський, особ. повід.

І. Я. Капрусь, А. М. Заморочка

Фото: Н. А. Смірнов

Моруліна бородавчата

Morulina verrucosa (Börner, 1903)

Клас Ногохвістки – Collembola
Ряд Подуроморфи – Poduromorpha
Родина Неануридові – Neanuridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Карпатська гірська система та прилеглі передгір'я. В Україні поширений у Карпатах та на Західному Поділлі. В Івано-Франківській області відомо кілька знахідок цього карпатського палеоендеміка в межах Чорногірського масиву.

Кадастр знахідок: г. Говерла, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожижевська.

Місця перебування. Мішані гірські та передгірні ліси.

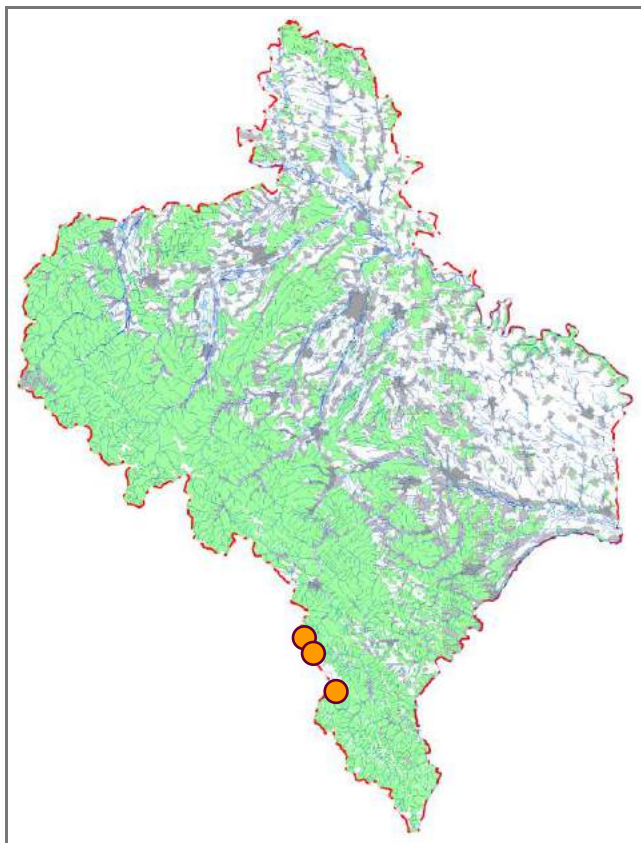
Особливості біології. Самки відкладають яйця у вологу підстилку, мох, трухляву деревину, з яких виходять молоді особини, подібні на дорослих. Розвиток триває без метаморфозу. Молоді особини линяють кілька разів, збільшуються в розмірах, стають статевозрілими. Парування відбувається протягом травня – червня. Запліднення зовнішньо-внутрішнє – через передачу сперматофора. Моруліна бородавчата є сапротрофом і міцетофагом, живиться мертвою органікою, забродженим соком дерев, гіфами та плодовими тілами грибів.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату, ведення інтенсивного лісового господарства, суцільні лісосіки.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Моруліна бородавчата занесена до Червоної книги України (зникаючий вид). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Червона книга..., 2009, 2011; Заморока та ін., 2017.

І. Я. Капрусь, А. М. Заморока

Фото: P. Krásenský

Клас Комахи

Insecta

Красуня діва

Calopteryx virgo (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Бабки – Odonata
Родина Красуневі – Calopterygidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Палеарктичний вид, розповсюджений по всій Європі (окрім Балеарських островів та Ісландії), Північній Африці, Близькому Сходу, Кавказу, Сибіру, Монголії аж до Японії. В Україні поширений переважно у правобережній частині, у степовій зоні та Криму трапляється зрідка і дуже локально. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично. У гори проникає вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Височанка, с. Вишнів, с. Вістова, с. Водники, с. Ворониця, м. Галич, с. Джурів, с. Дубівці, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, м. Калуш, м. Коломия, с. Кривоброди, с. Мединя, с. Межигірці, с. Микуличин, с. Новоселиця (Снят.), с. Рудники, с. Слобода (Колом.), с. Сокіл, с. Старуня, с. Татарів, м. Тисмениця, с. Трач, с. Черганівка, с. Шевченкове (Гал.), м. Яремче.

Місця перебування. Невеликі, добре аеровані, холодноводі, оліготрофні струмки та річки з помірною течією.

Особливості біології. Літ імаго із травня до вересня. Самка відкладає по одному до 300 яєць у тканини листків і стебел водяних рослин через надрізи, зроблені яйцекладом. Наяди (личинки) розвиваються впродовж одного року,

линяючи кілька разів. У гірських потоках тривалість їхнього розвитку може сповільнюватись до двох років. Наяда веде хижий спосіб життя, харчуючись личинками інших комах та дрібними ракоподібними. Для красуні діви, як і інших бабок, відсутня стадія лялечки, а доросла особина розвивається безпосередньо з личинки останнього віку. Перед перетворенням на імаго наяда підіймається по стеблині рослини над поверхню води, де закріплюється, а через деякий час кутикула лускає вздовж по спинній стороні і з екзувію виходить доросла комаха. Імаго красуні діви є хижаками, які в польоті полюють на дрібних комах. Тривалість життя дорослих особин – два-три тижні.

Сучасний стан популяцій. Стенобіонтний вид. Популяції відносно численні та стабільні на всій території області.

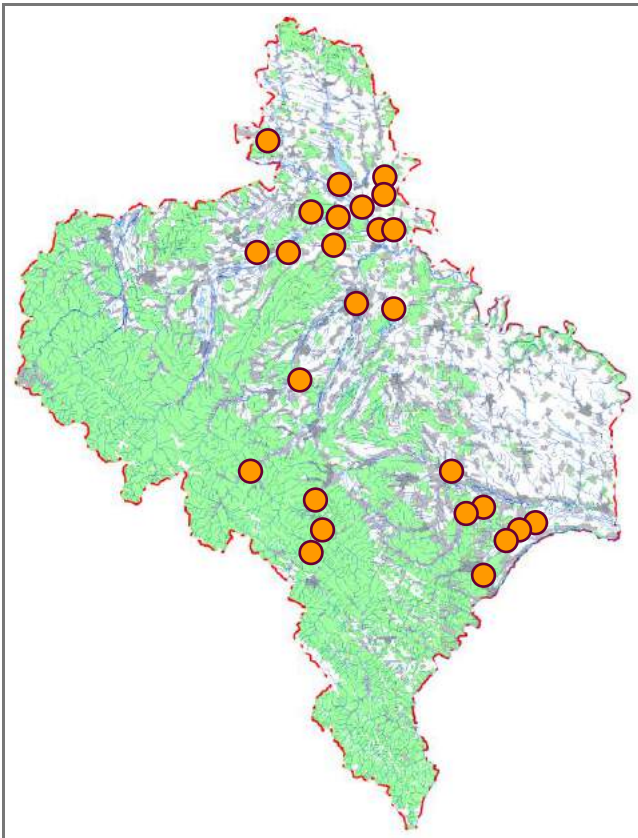
Фактори загрози. Глобальні зміни клімату, штучна і природна зміна гідрологічного режиму водойм, вирівнювання русел малих річок, трелювання лісу руслами потоків, зведення гребель та руслових електростанцій, водосховищ, меліорація, забруднення вод побутовими і промисловими стоками, мінеральними добривами, пестицидами.

Заходи охорони. Моніторинг локальних популяцій. Красуня діва занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Горб та ін., 2000; Різун та ін., 2000; Заморока та ін., 2005, 2017; Мартынов, Мартынов, 2008; Заморока, 2012; Слободян, 2013; Тимочко, 2013; М. С. Атаманюк, І. В. Скільський, особ. повід.

О. В. Мартынов, А. М. Заморока

Фото: Н. А. Смірнов

Дозорець-імператор

Anax imperator Leach, 1815

Клас Комахи – Insecta

Ряд Бабки – Odonata

Родина Коромислови – Aeschnidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Розповсюджений у меридіональному напрямку від Південної Африки до Скандинавії, охоплюючи всю Африку (включаючи о. Мадагаскар), Близький Схід, Малу Азію, Кавказ, Європу. Східна межа ареалу проходить через Південний Урал, Казахстан, Афганістан, Пакистан до Індії (Західний Бенгал). Північна межа ареалу поступово розширюється у зв'язку зі змінами клімату і досягла вже півдня Швеції (до Упсали) та Шотландії (Британські острови). В Україні трапляється спорадично на всій території, переважно вздовж великих річок та їхніх приток. В Івано-Франківській області виявляли в окремих місцях на Опіллі, в Передкарпатті, Покутських Карпатах і Горгіанах. У гори проникає до висоти 1000–1200 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Верхній Майдан, с. Вишнів, смт Ворохта, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, м. Коломия, с. Молодятин, с. Татарів, с. Шепарівці.

Місця перебування. Добре прогріті, слабо протічні або непротічні водойми різного розміру (великі і малі річки,

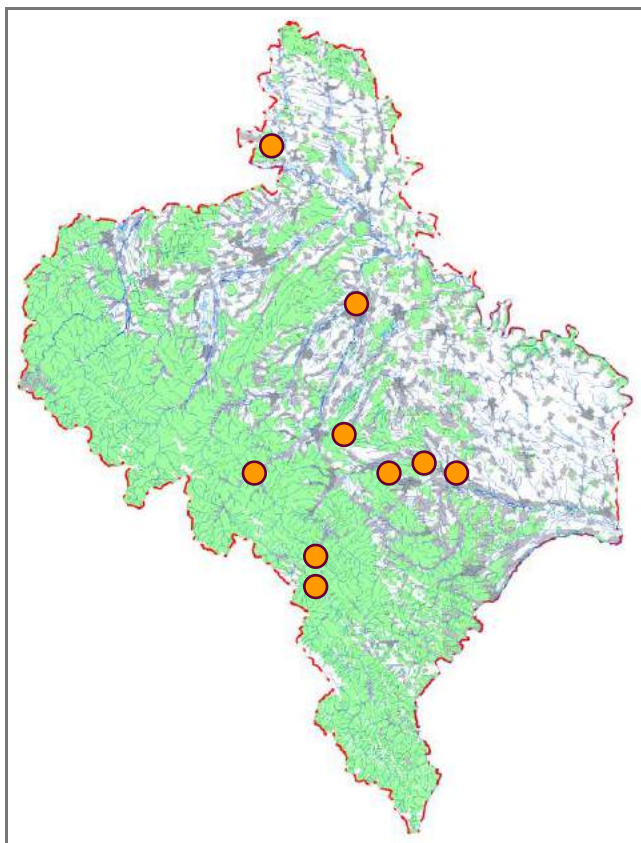
стариці, озера, водосховища, болота) з густою водяною рослинністю. Вид малочутливий до забруднення.

Особливості біології. Імовірно, має дворічну генерацію. Літ імаго з червня до вересня. Самки відкладають яйця в рослини, які плавають під поверхнею відкритих ділянок води. Личинки розвиваються впродовж одного року, линяючи кілька разів, і зимують на останній або передостанній вікових стадіях. Наяда веде хижий спосіб життя, харчуючись личинками інших комах, дрібними ракоподібними, пугловками жаб і мальками риб. Перед перетворенням на імаго наяда останнього віку підіймається по стеблині рослини над поверхнею води, де закріплюється, а через деякий час кутикула лускає вздовж по спинній стороні і з екзувію виходить доросла комаха. Імаго дозорця-імператора є хижаками, які в польоті полюють на різноманітних комах, захоплюючи їх ногами. Життя дорослих особин може тривати один-два місяці. Самці, звичайно, гинуть швидко після спаровування, а самки живуть довше.

Сучасний стан популяцій. Популяції нечисленні, проте відносно стабільні.

Фактори загрози. Штучна і природна зміна гідрологічного режиму водойм, вирівнювання русел річок, забруднення води побутовими та промисловими стоками, мінеральними добривами й пестицидами.

Заходи охорони. Моніторинг локальних популяцій. Дозорець-імператор занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани» і Карпатському НПП.

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Горб та ін., 2000; Заморока та ін., 2005, 2017; Мартынов, Мартынов, 2008.

О. В. Мартинов, А. М. Заморока

Фото: Н. А. Смірнов

Кордулегастер двозубчастий

Cordulegaster bidentata Selys, 1843

Клас Комахи – Insecta

Ряд Бабки – Odonata

Родина Кордулегастеридові – Cordulegasteridae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Має диз'юнктивний ареал, заселяючи гірські системи Європи: Піренеї, Альпи, Карпати, Балкани, Апенніни та Сицилію. В Україні зустрічається лише в Карпатах, де пролягає східна межа ареалу. В Івано-Франківській області поширений майже виключно в гірській частині до висот 1500–1700 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Буркут, смт Ворохта, с. Дземброя, с. Зелена, с. Зелене, с. Кийданці, с. Княздвір, м. Коломия, с. Люча, с. Максимець, с. Микуличин, с. Молодятин, с. Осмолода, с. Пасічна, смт Печеніжин, с. Поляниця (м. Яремче), с. Стара Гута, с. Татарів (Креміньці), с. Черник, с. Шешори.

Місця перебування. Гірські струмки з помірною течією і заболоченими берегами, непротічні або слабо протічні мілкі водойми, гірські болота в лісовій смузі, порослі мохом струмки, заболочені джерела, великі калюжі.

Особливості біології. Літ імаго починається в червні. Самка відкладає яйця по одному на мілководді гірських

потоків у прибережний мул, затоплений мох або рештки рослинної маси. На ранніх стадіях розвитку наяди живляться личинками амфібіотичних комах та дрібними ракоподібними, а пізніше – пуголовками жаб, кумок, тритонів і саламандр. Розвиток триває один рік, може затримуватись до двох років. Зимують наяди. Вихід імаго відбувається з личинки останнього віку, яка виповзла з води і закріпилась на узбережному субстраті. Дорослі особини є хижаками, що полюють на великих комах, яких ловлять у польоті. Імаго живуть упродовж 1,5–2,5 місяця.

Сучасний стан популяції. Стенобіонтний вид. Популяції відносно численні та стабільні. Місцями на 1 км маршруту вздовж гірського потоку можна виявити до 10 дорослих особин.

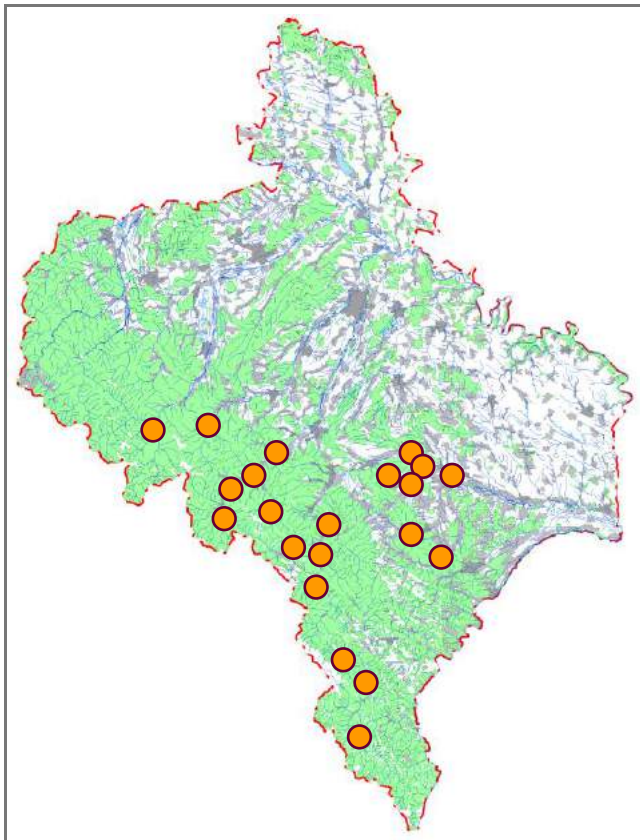
Фактори загрози. Глобальні зміни клімату, штучна і природна зміна гідрологічного режиму водойм, вирівнювання русел гірських річок, трелювання лісу руслами потоків, зведення гребель, руслових електростанцій та водосховищ.

Заходи охорони. Моніторинг сучасного стану популяції. Кордулегастер двозубчастий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозливого стану вид (NT)). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», відомі знахідки в заказнику «Княздвірський».

Джерела інформації: Горб та ін., 2000; Різун та ін., 2000; Заморока та ін., 2005, 2017; Мартынов, Мартынов, 2008, 2010; Червона книга..., 2009, 2011; Kalkman et al., 2010; Слободян, 2013; Ю. М. Геряк, особ. повід.

О. В. Мартинов, А. М. Заморока

Фото: J. Bouwman

Офіогомфус Цецилія

Ophiogomphus cecilia (Fourcroy, 1785)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Бабки – Odonata
Родина Дідкові – Gomphidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Розповсюджений по всій Європі (окрім Середземномор'я та Скандинавії), на Кавказі аж до Уральських гір і окремих локалітетів у Західному Сибіру та Північному Казахстані. В Україні поодинокі трапляються на Західному Поділлі й у Карпатах. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично.

Кадастр знахідок: с. Великий Рожин, с. Верхній Майдан, с. Височанка, м. Коломия, с. Крилос, смт Кути, смт Ланчин, с. Липівка (Рогат.), с. Шепарівці.

Місця перебування. Середні, добре аеровані річки зі стрімкою течією та кам'янистим дном.

Особливості біології. Літ імаго протягом червня – липня. Самка відкладає яйця у прибережній смузі потоків із кам'янистим, гравійним дном, де немає водяної рослинності. Наяди живуть між камінням, полюючи на личинок амфібіонтних комах, дрібних ракоподібних, мальків риб і пуголовків жаб. Тривалість розвитку личинки становить, у середньому, три роки, однак може коливатися від двох

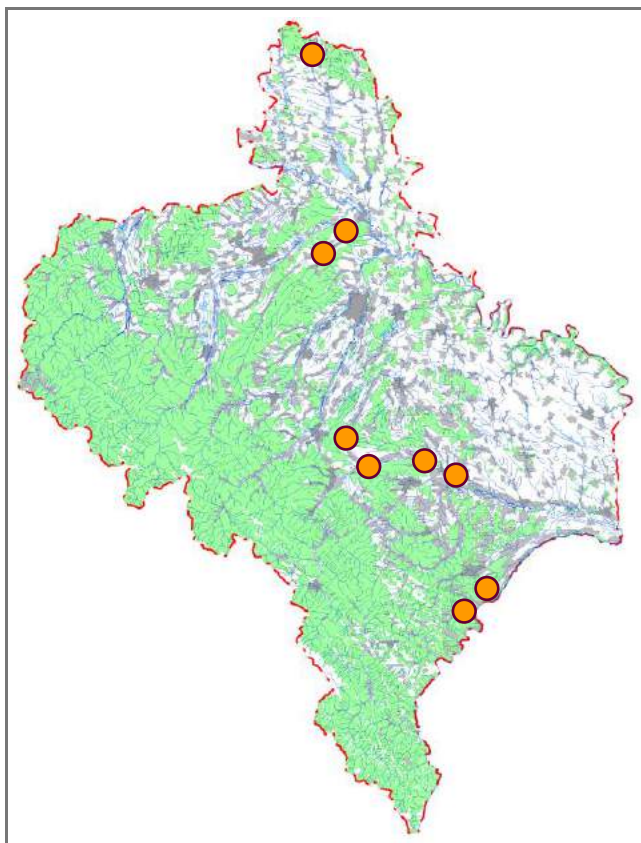

до чотирьох, можливо, п'яти. Впродовж життя наяда зазнає, щонайменше, десяти линьок. В останньому віці вона покидає водойму, виповзаючи на великі камені, де закріплюється і з неї виходить імаго. Дорослі комахи живуть упродовж 1–1,5 місяця, розмножуються і гинуть.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Стенобіонтний вид. Імаго трапляються поодинокі і дуже спорадично.

Фактори загрози. Штучна і природна зміна гідрологічного режиму водойм, евтрофікація, регуляція стоку річок, побудова гребель та руслових електростанцій, забір гравію, забруднення води побутовими і промисловими стоками, мінеральними добривами й пестицидами.

Заходи охорони. Моніторинг локальних популяцій. Офіогомфус Цецилія занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в Галицькому НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Павлюк, 1990; Безхребетні тварини..., 1999; Горб та ін., 2000; Мартынов, Мартынов, 2008; Червона книга..., 2009, 2011; Заморока та ін., 2017.

О. В. Мартинов, А. М. Заморока

Фото: Н. А. Смірнов

Соматохлора альпійська

Somatochlora alpestris (Selys, 1840)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Бабки – Odonata

Родина Кордуліїдові – Corduliidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Релікт льодовикового періоду, арктоальпійський вид із диз'юнктивним ареалом. Населяє північні регіони і гори Євразії від Фенноскандії до Японії. В Україні зустрічається лише в Карпатах (масиви Чорногора і Мармарош). В Івано-Франківській області відомі знахідки із власне гірської частини (вище 1300 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: г. Брескул, г. Данцер (Данціж), г. Пожижевська, г. Туркул; хр. Чорногора; пол. Пожижевська; оз. Несамовите, оз. Рудишина; бол. Цибульник.

Місця перебування. Різноманітні водойми і заболочені ділянки в субальпійському й альпійському поясах.

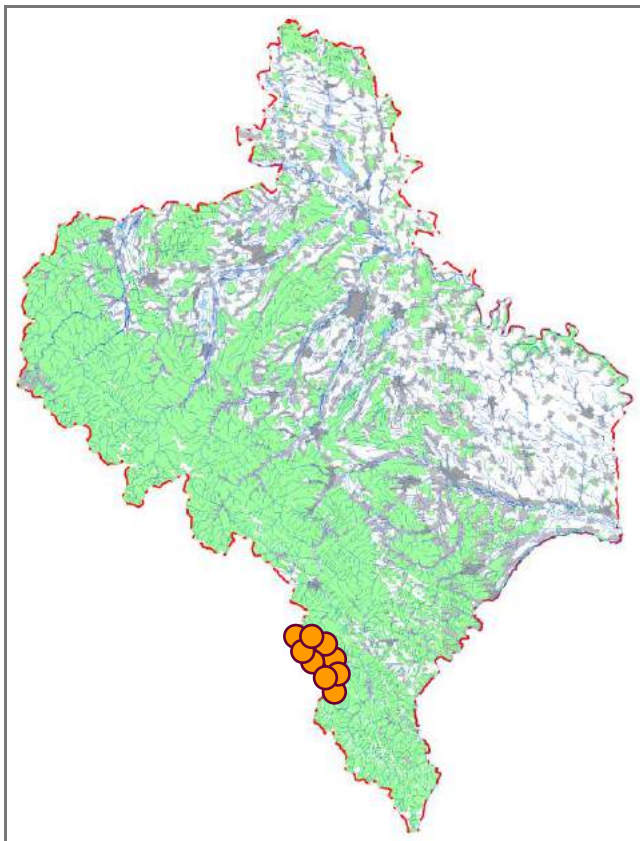
Особливості біології. Літ імаго триває орієнтовно з початку червня до середини вересня. Личинки – виразні тирфобіонти, які розвиваються у високогірних лентичних водоймах (зарослі прибережно-водною рослинністю озера, невеликі болотні калюжі, сфагнові болота). Хижак, живляться різноманітними водними безхребетними. Розвиток личинок триває два-три роки. Імаго літають в основному біля поверхні води вздовж берегів.

Сучасний стан популяції. Рідкісний, дуже локально поширений стенобіонт. Деякі дослідники вважають соматохлору альпійську найпоширенішою серед бабок Чорногірського масиву. У найбільш типових місцях розвитку для цього виду характерна відносно висока чисельність на личинковій стадії.

Фактори загрози. Заростання й евтрофікація водойм. Це особливо актуально у зв'язку зі значним рекреаційним навантаженням на високогірні водойми Чорногори (насамперед, оз. Несамовите), що супроводжується забрудненням побутовими відходами, різноманітним сміттям.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування і розмноження. Соматохлора альпійська занесена до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Павлюк, 1974, 1990; Мирзоян и др., 1982; Горб та ін., 2000; Мартынов, Мартынов, 2004; Скворцов, 2010; Червона книга..., 2011; Мартинов, 2014.

І. В. Скільський

Фото: H. Leinsinger

Бабка перев'язана

Sympetrum pedemontanum (Allioni, 1776)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Бабки – Odonata
Родина Бабкові – Libellulidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Палеарктичний вид, розповсюджений від Британських до Японських островів, охоплюючи Європу (окрім Середземномор'я), Кавказ, Малу Азію, Центральну Азію, Сибір і Далекий Схід. На території Люксембургу та Греції бабка перев'язана вважається вимерлою. В Україні відома із Західного Поділля, Карпат, Східного Полісся та Наддніпрянщини. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, м. Калуш, м. Коломия, с. Медуха, с. Микуличин, смт Отинія, с. Пшеничники (Тисм.), смт Солотвин, м. Тисмениця, с. Черганівка, с. Шепарівці, с. Шешори, м. Яремче.

Місця перебування. Непротічні або слабко протічні водойми з густою водною рослинністю, стариці, ставки, заболочені потічки, карстові й низові болота. Вірогідно, вид приурочений до водойм із високою твердістю води.

Особливості біології. Літ імаго у другій половині літа – першій половині осені. Самка відкладає яйця на

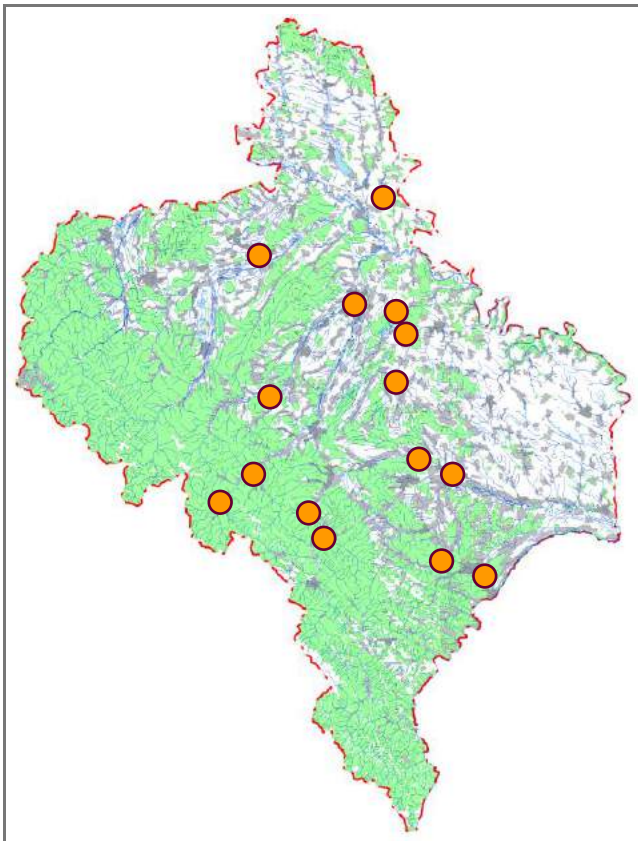

занурені водні рослини, що плавають на відкритих ділянках водойми, іноді може відкладати їх у мул на мілководді. Наяди харчуються дрібними личинками водяних комах і ракоподібними. Розвиток триває один рік. Імаго з'являються з наяди останнього віку, яка виповзла з води і закріпилась на стеблі прибережно-водної рослини. Дорослі особини полюють на дрібних комах, яких ловлять у польоті. Тривалість життя імаго становить приблизно 1–1,5 місяця.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Дуже рідко трапляються поодинокі особини.

Фактори загрози. Штучна і природна зміна гідрологічного режиму водойм, вирівнювання русел річок, забруднення води побутовими та промисловими стоками, мінеральними добривами й пестицидами.

Заходи охорони. Моніторинг сучасного стану популяції. Бабка перев'язана занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Павлюк, 1990; Горб та ін., 2000; Мартынов, Мартынов, 2008; Червона книга..., 2009, 2011; Заморока та ін., 2017.

О. В. Мартинов, А. М. Заморока

Фото: T. Termaat

Пилкохвіст український

Poecilimon ukrainicus Bey-Bienko, 1951

Клас Комахи – Insecta
Ряд Прямокрилі – Orthoptera
Родина Коникові – Tettigoniidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Населяє території Південно-Східної Європи від Люблінської височини до Донбасу, а на півдні сягає Добруджі (східна частина Болгарії). В Україні розповсюджений у степовій і лісостеповій зонах. На Західному Поділлі ареал стає значно фрагментованим. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка на Опіллі.

Кадастр знахідок: с. Бовшів (ур. Касова Гора).

Місця перебування. Ксерофільні степові луки на південних крутих схилах пагорбів.

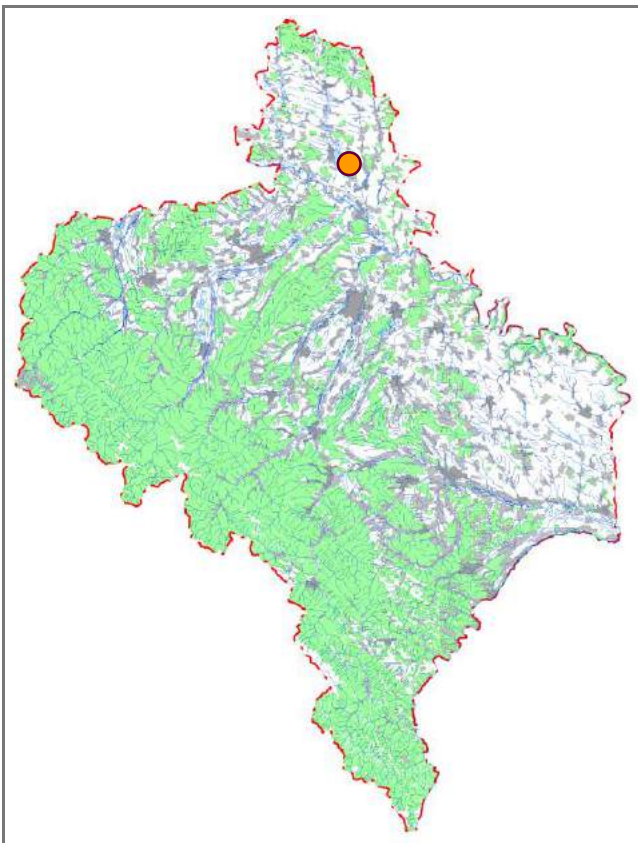
Особливості біології. Безкрила комаха, нездатна до польоту. Самки відкладають яйця по одному на стебла трави, роблячи в них надрізи за допомогою пилкоподібного яйцеклада. Яйце зимує в сухих стеблах. Наприкінці весни з яєць з'являються німфи, які живляться листям трав'янистих рослин. Вони кілька разів линяють, збільшуючись у розмірах, доки не досягають статевозрілої стадії.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Фрагментація і втрата середовищ існування, ізоляція популяцій та острівний ефект (інбридинг, відсутність потоку генів, вплив паразитів і хижаків), пов'язані з інтенсивним сільськогосподарським використанням великих площ земель. Змив отрутохімікатів із сільськогосподарських угідь. Незаконні осінньо-весняні пали сухої трави. Перевипас степових ділянок худобою. Створення кар'єрів для видобування вапняку та гіпсу.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Пилкохвіст український занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009; Заморочка та ін., 2017.

А. М. Заморочка

Фото: L. Lorgu

Дибка степова

Saga pedo (Pallas, 1771)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Прямокрилі – Orthoptera
Родина Коникові – Tettigoniidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Населяє степову і лісостепову зони Палеарктики від Атлантичного узбережжя Європи до Далекого Сходу. Вид не відомий для Північної Африки і Західної Азії, проте наявний на Закавказзі та в Центральній Азії. В Україні суцільним ареалом розповсюджений у степовій зоні та південній частині Лісостепу. Північна межа регіону поширення пролягає через Східне Поділля, Придніпровську височину, Полтавську та Сумську височинні області. Найбільш західним і найбільш відірваним від ареалу місцем знаходження є ур. Касова Гора на Івано-Франківщині.

Кадастр знахідок: с. Бовшів.

Місця перебування. Ксерофільні степові луки на південних крутих схилах пагорбів.

Особливості біології. Це великий (10–12 см завдовжки разом із яйцекладом) безкрилий коник, нездатний до польоту. Популяції представлені лише самками. Розвиток яєць відбувається без запліднення (партеногенез). Самки відкладають яйця в дернистий ґрунт на гли-

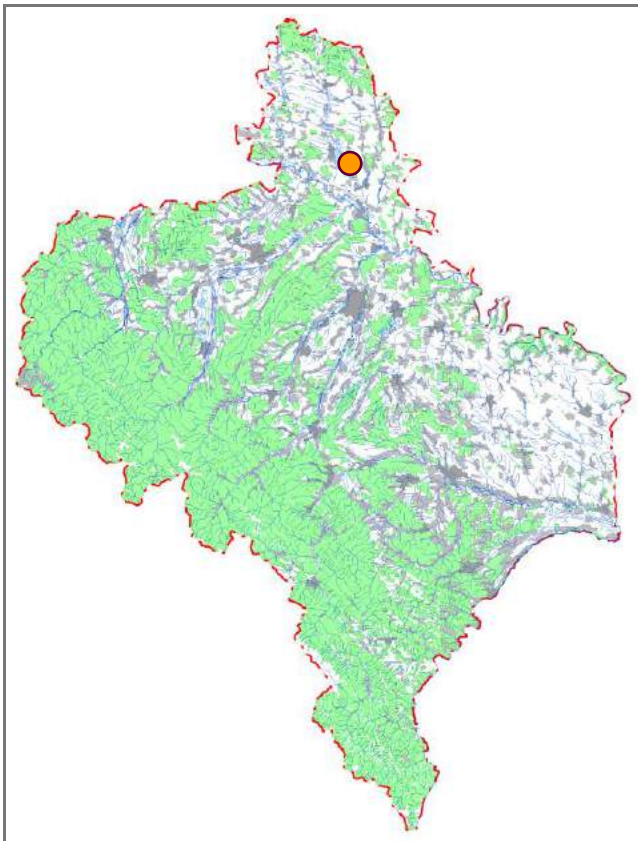

бину 5–8 см за допомогою довгого яйцеклада. Яйця зимують, а наприкінці весни з них виходять німфи, які ростуть і линяють вісім разів упродовж червня – липня, досягаючи імагінальної стадії. Дибки є типовими хижачками, що полюють на різноманітних комах із засідки. Тривалість життя з моменту виходу з яйця і до смерті становить чотири-п'ять місяців.

Сучасний стан популяцій. Єдина популяція в області займає площу близько 250–300 га, є стабільною, проте нечисленною. Вид трапляється спорадично і поодинокі: у 2003 році виявлено 2 екз., у 2008 р. – 1, у 2014 р. – 2.

Фактори загрози. Фрагментація і втрата середовищ існування, ізоляція популяцій та острівний ефект (інбридинг, відсутність потоку генів, вплив паразитів і хижаків), пов'язані з інтенсивним сільськогосподарським використанням великих площ земель. Змив отрутохімікатів із сільськогосподарських угідь. Незаконні осінньо-весняні пали сухої трави. Перевипас степових ділянок худобою. Створення кар'єрів для видобування вапняку та гіпсу.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Дибка степова занесена до Червоної книги України (рідкісний вид) і Червоного списку МСОП (вразливий вид (VU)). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Klapacz, 1928; Kinel, Noskiewicz, 1930; Kuntze, Noskiewicz, 1938; Танасійчук, 1979; Радченко, 1980; Редкие..., 1988; Сабодаш и др., 1994; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 1997, 2000; Нікірса та ін., 2002; Хлус та ін., 2002; Заморока та ін., 2005, 2017; Волиця, Волиця, 2010; Фауна України..., 2010; Заморока, 2012; Скільський, 2017.

А. М. Заморока

Фото: В. В. Буджак

Кошеніль польська

Porphyrophora polonica (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Рівнокрилі – Homoptera

Родина Червеці гігантські – Marganodidae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Ареал охоплює переважно центральну частину Європи. До середини ХХ ст. спорадично виявляли майже на всій території України, проте з 1960-х років зареєстрований не був. В Івано-Франківській області відомі давні знахідки в кількох пунктах.

Кадастр знахідок: м. Івано-Франківськ, м. Снятин.

Місця перебування. Сухі лісові галявини, піщані луки, крейдяні скелі.

Особливості біології. Живе на корінні багатьох трав'янистих рослин, яким може завдавати певної шкоди. Має одну генерацію на рік. Зимують личинки в яйцевих мішках. Після пробудження вони мандрують у пошуках кормових рослин (суниця, різні види перстачів, гірчак, гусячі лапки, остудник, мучниця, материнка й інші). По їхніх стеблах личинки спускаються до коріння, линяють і перетворюються на нерухомі кулеподібні цисти синього або фіолетового кольору. Дорослі особини з'являються в липні – на початку серпня. Після парування

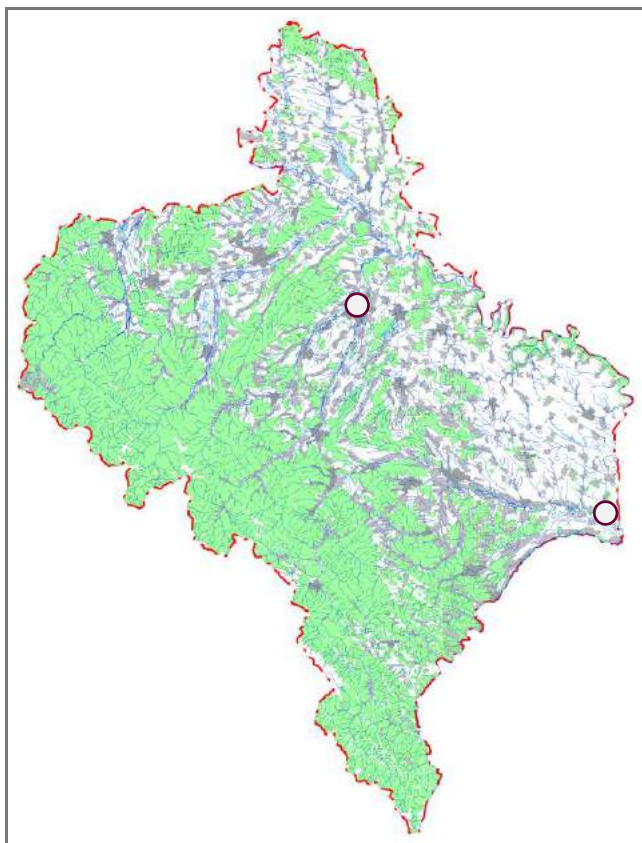

самці гинуть, а запліднена самка заривається у ґрунт. Протягом кількох діб вона відкладає 300–700 яєць у яйцевий мішок і також гине. Розвиток у цисті триває місяць. З неї виходять дорослі самки та личинки самців. Останні заляльковуються і приблизно через тиждень на світ з'являються крилаті самці.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Вид, очевидно, зник на території Івано-Франківщини.

Фактори загрози. Вірогідно, прямий та опосередкований вплив діяльності людини. З цист самок колись отримували кармін. Це червона фарба, промислове виробництво якої було розвинуте минулими століттями в деяких регіонах України.

Заходи охорони. Кошеніль польська занесена до Червоної книги України (недостатньо відомий вид).

Джерела інформації: Jakubski, 1934; Борхсениус 1950; Терезникова, 1975; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Łagowska i in., 2006.

І. В. Скільський

Фото: P. Starosta

Ризод борознистий

Rhysodes sulcatus (Fabricius, 1787)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Ризодові – Rhysodidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює Середню і Південну Європу, Малу Азію, Кавказ, Західний Сибір; у Швеції, Німеччині й Англії вірогідно вимер у зв'язку з винищенням старих лісів. В Україні зустрічається в Карпатах (від передгір'їв до верхнього лісового поясу), на Поліссі, в Харківській області, у Криму. На Івано-Франківщині відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: поблизу м. Івано-Франківськ, поблизу м. Яремче.

Місця перебування. Старі природні ліси та праліси.

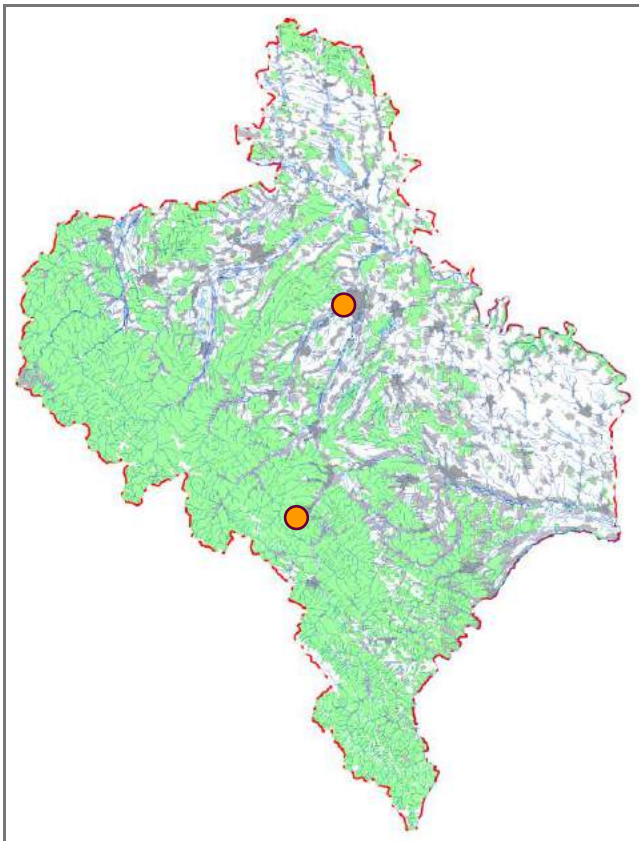
Особливості біології. Облігатний сапроксилобїонт; жуки трапляються протягом року. Найчастіше їх можна виявити наприкінці весни чи на початку літа під корою і в порохнявій деревині переважно гниючих повалених стовбурів дерев – бука, дуба, тополі, ялиці, сосни. Парування відбувається навесні. Молоді жуки з'являються у другій половині літа і зимують під корою дерев. Живляться міксоміцетами. За посушливих погодних умов імаго мігрують у глибокі шари гнилої деревини.

Сучасний стан популяції. Рідкісний, локально поширений вид, характерний для первинних лісів.

Фактори загрози. В основному санітарні рубки, видалення мертвої деревини, зменшення площ старих природних лісів і пралісів.

Заходи охорони. Запобігання руйнуванню типових біотопів, обмеження господарської діяльності людини в місцях перебування цих комах. Ризод борознистий занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)) і Європейського червоного списку (недостатньо даних про вид (DD)). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Крыжановский, 1983; Мателешко, 2003а, 2008в; Polska Czerwona Księga..., 2004; Nieto, Alexander, 2010; Червона книга..., 2011.

І. В. Скільський

Фото: J. Hlasek

Красотіл пахучий

Calosoma sycophanta (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Ареал охоплює Західну Палеарктику, включаючи Європу (за винятком Феноскандії, Ірландії, Ісландії, Азорських, Канарських та Фарерських островів), Кавказ, Північну Африку, Західну і Центральну Азію, Південний Урал та південь Західного Сибіру. У північній частині регіону поширення трапляється зрідка і дуже локально, будучи більш рівномірною і чисельно представленою у південній частині. Акліматизований у США. В Україні зустрічається спорадично на всій території. В Івано-Франківській області відомі знахідки в кількох пунктах.

Кадастр знахідок: с. Вовчинець, м. Івано-Франківськ, с. Колінки, с. Павлівка.

Місця перебування. Переважно старовікові термофільні діброви.

Особливості біології. Це безкрила комаха, нездатна до перельотів. Імаго виходять із лялечкових камер у квітні – травні. Після парування самки відкладають 50–60 яєць, з яких невдовзі виходять личинки першого віку.

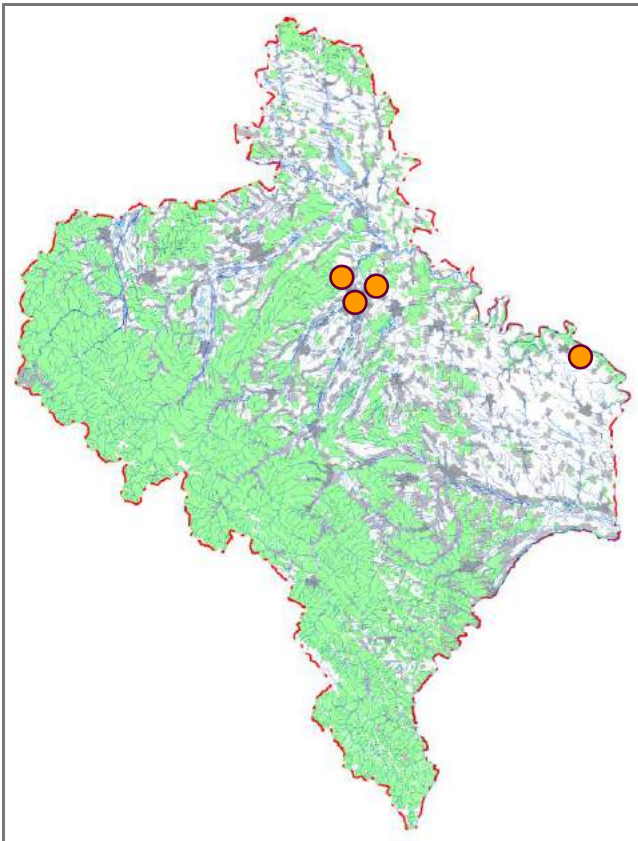

Вони ростуть, кілька разів линяють і наприкінці літа закопуються у ґрунт, де заляльковуються. Восени з лялечок виходять імаго, які, не покидаючи лялечкової камери, зимують. Личинки і дорослі жуки є типовими хижаками, полюють на різноманітних комах. Імаго віддають перевагу живленню гусінню метеликів-шовкопрядів. Ці туруни ведуть присмеркову та нічну активність, їх найчастіше можна виявити у кронах дерев.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований, відомі спорадичні знахідки. У Карпатському регіоні України дуже рідкісний вид у критично загрозливому стані.

Фактори загрози. Зменшення площ природних широколистяних лісів (в основному дубових), тривале застосування хімічних речовин, що призводить до збіднення кормової бази, ізоляція популяцій (острівний ефект).

Заходи охорони. У місцях виявлення необхідне обмеження лісгосподарської діяльності та створення буферних зон із сільськогосподарськими угіддями, де доцільно звести до мінімуму застосування інсектицидів. Красотіл пахучий занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Відома знахідка на території РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Łomnicki, 1875; Werchratski, 1893; Ареалы насекомых..., 1981; Ризун, 1990; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Ризун та ін., 2000; Ризун, 2003б; Заморока та ін., 2017.

В. Б. Ризун, А. М. Заморока

Фото: F. Cassulo

Турун Фабра

Carabus fabricii Duftschmid, 1812

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

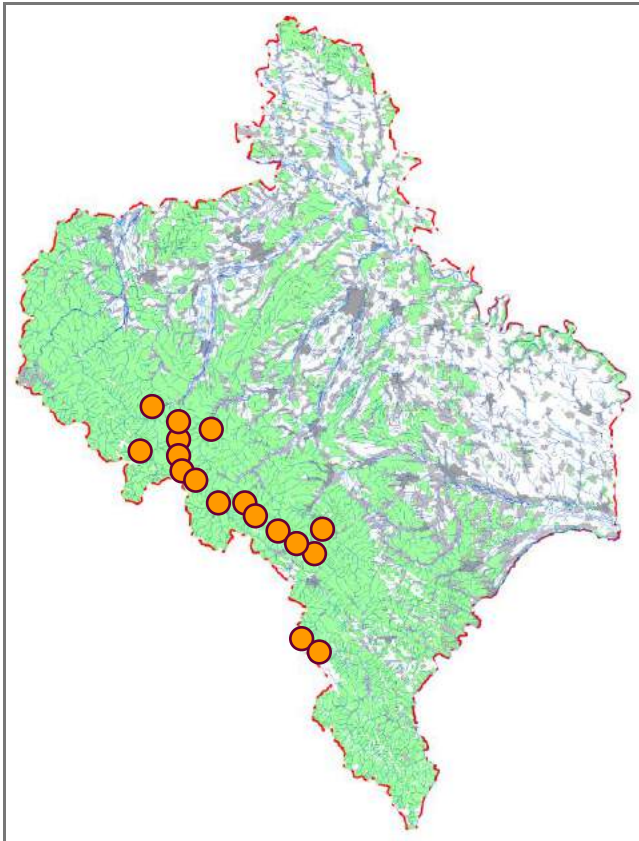
Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Розповсюджений від Альп, Сілезького Бескиду (Польща) до Румунських Карпат. В Україні зустрічається в Карпатах (Івано-Франківська і Закарпатська області) на висотах понад 1500 м н. р. м., зокрема в Горґанах (підвид *C. f. ucrainicus* Lazorko, 1951), на Чорногорі та Мармароші (підвид *C. f. malachiticus* C. G. Thomson, 1875).

Кадастр знахідок: поблизу с. Бистриця, поблизу с. Микуличин, поблизу с. Татарів (Кремінці); г. Висока (Лопушна), г. Говерла, г. Довбушанка, г. Ігровець, г. Малий Горґан, г. Молода, г. Полеський, г. Сивуля, г. Хом'як, г. Яйко Перегінське; хр. Ігровище, хр. Ріг, Сивульський хребет, хр. Чорногора (ур. Гаджина).

Місця перебування. Кам'яні розсипища й альпійські луки зі скельними виходами; відомі знахідки на верхній межі лісу під камінням і відсталою корою.

Особливості біології. Альпійський петрофільний вид. В Українських Карпатах трапляється в субальпійському й альпійському поясах. Жуки активні протягом короткого періоду в кінці весни та на початку літа (травень – червень; залежно від гіпсометричної висоти), невдовзі після танення снігу. Імаго і личинки ведуть хижий спосіб життя.

Сучасний стан популяції. Нечисленний, дуже локально поширений стенотопний вид. Заслужує на охорону як один із небагатьох альпійських реліктів ентомофауни Українських Карпат.

Фактори загрози. Зростаючий рекреаційний вплив (витоптування, засмічення й інше) на оселища цього туруна, які здебільшого зосереджені на популярних туристичних маршрутах, відлов жуків колекціонерами. Вірогідно, негативно впливають також кліматичні зміни (потепління) у високогір'ї.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Турун Фабра занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Охороняється у ПЗ «Горгани» і Карпатському НПП.

Джерела інформації: Łomnicki, 1880; Lazorko, 1951, 1953; Лазорко, 1963; Burakowski i in., 1973; Ризун, 1990; Ризун та ін., 2000; Ризун, 2002, 2003б; Заморока, 2005; Червона книга..., 2011.

В. Б. Різун

Фото: www.niemiecografia.pl

Турун золотисто-блискучий

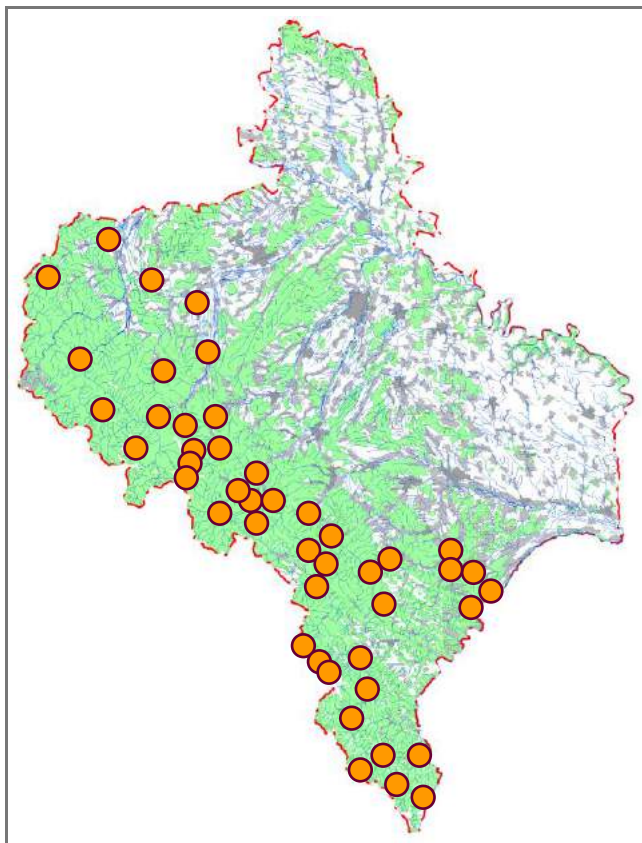
Carabus auronitens Fabricius, 1792

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гірський вид, розповсюджений у Середній Європі; *C. a. escheri* Palliardi, 1825 – карпатський підвид. В Україні населяє лише карпатську частину (Передкарпаття, Бескиди, Горгани, Покутсько-Буковинські Карпати, Чивчини, Гриняви, Мармарош, Чорногора, Свидівець, Красна, Боржава, Рівна), де трапляється від поясу букових лісів до альпійського. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично в гірській частині.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Бистрець, с. Бистриця, м. Болехів, смт Ворохта, с. Голошина, с. Гута, м. Долина, с. Зелена, с. Зелене, с. Козаківка, м. Косів, с. Космач (Кос.), смт Кути, с. Максимець, с. Микуличин, с. Мислівка, с. Осмолода, смт Перегінське, с. Пістинь, м. Рожнятів, с. Стара Гута, с. Суходіл (Рожнят.), с. Татарів (Кремінці), с. Тюдів, с. Черник, с. Явірник, м. Яремче, лісоділ. Перкалаб; Горганське л-во (ПЗ «Горгани»); Косівське л-во (НПП «Гуцульщина»), Космацьке л-во (НПП «Гуцульщина»), ур. Заросляк; г. Боревка, г. Висока, г. Говерла, г. Грегит, г. Довбушанка, г. Лостун, г. Молода, г. Пожижевська, г. Середня, г. Сивуля, г. Хом'як, г. Чивчин, г. Яйко Перегінське; хр. Чорногора.

Місця перебування. Різноманітні ліси.

Особливості біології. Стенотопний гірсько-лісовий вид. Жуки активні вночі, часто залазять на дерева. Імаго перезимовують, їх можна виявити в лісовому поясі з третьої декади квітня, а у високогір'ї – з першої декади травня. Самки відкладають яйця з кінця травня до кінця червня. Молоді жуки відроджуються із третьої декади липня до другої декади серпня. Живляться ці туруни дощовими черв'яками, моллюсками, комахами.

Сучасний стан популяцій. Відносно нечисленний вид. Заслугує на охорону як індикатор стану гірських лісових екосистем.

Фактори загрози. Руйнування типових біотопів, зокрема вирубування лісів і наступна деградація ґрунтового покриву.

Заходи охорони. У місцях виявлення доцільне виділення особливих захисних лісових ділянок з режимом обмеженого лісокористування. Турун золотисто-блискучий занесений до Червоної книги Українських Карпат (близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Łomnicki, 1880; Lazorko, 1953; Курнаков, 1959; Крыжановский, 1983; Ризун, 1990; Ризун, 2002, 2003а, 2003б; Тимочко та ін., 2009; Червона книга..., 2011; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015а, 2016а; Н. А. Смірнов, особ. повід.

В. Б. Різун, І. В. Скільський

Фото: А. Д. Волиця

Турун Гампея

Carabus hampei Küster, 1846

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ендемік Східних Карпат. В Україні зустрічається в карпатській частині (Вулканічний хребет, Чорногора, Чивчини, Мармарош) – підвид *C. h. incompsus* Kraatz, 1880, а також на Закарпатській низовині – підвид *C. h. hampei* Küster, 1846. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: Чивчинські гори, Чорногірський масив.

Місця перебування. Відкриті ділянки у високогір'ях.

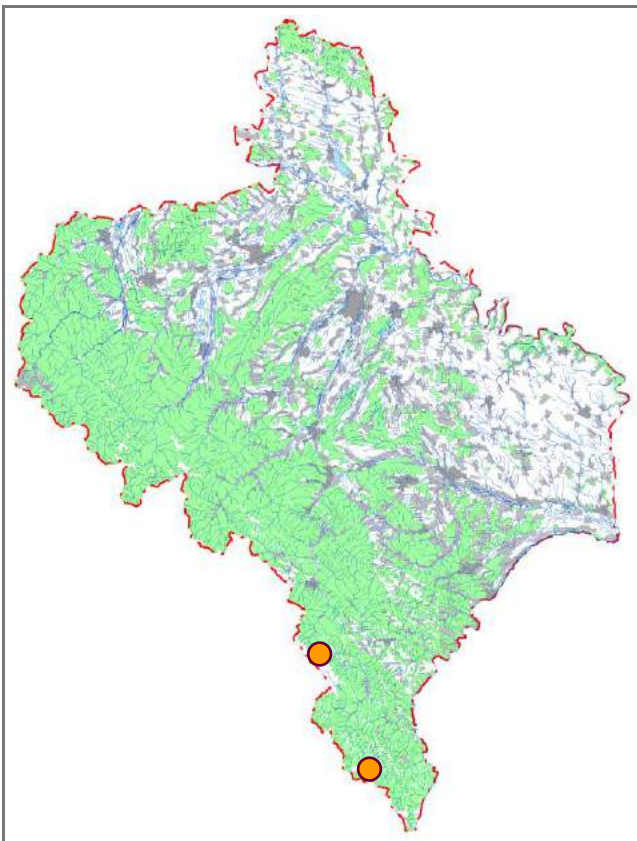
Особливості біології. Популяції з південно-західних передгір'їв Карпат (номінативний підвид) приурочені до термофільних дібров і зосереджені переважно на вулканічних останцевих горах Закарпатської низовини та в передгір'ях Вулканічних Карпат. Натомість гірські популяції віддають перевагу відкритим біотопам субальпійського й альпійського поясів. Жуки в низинних районах активні з квітня до червня. Імаго та личинки – хижаки (ймовірно, молюскоїдні).

Сучасний стан популяцій. Надзвичайно рідкісний вид.

Фактори загрози. Вірогідно, прямий чи опосередкований вплив діяльності людини.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування. Турун Гампея занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Відомі знахідки в Карпатському НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Ризун, 1990, 1991; Ризун, 2000, 2003б; Тимочко та ін., 2009; Червона книга..., 2011; Скільський та ін., 2015а, 2016а.

В. Б. Різун

Фото: B. Tallósi

Турун зморшкуватий

Carabus intricatus Linnaeus, 1761

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює Середню і Південну Європу. В Україні населяє Карпатський регіон, лісову та лісостепову зони. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично переважно в передгірній частині.

Кадастр знахідок: м. Болехів, с. Вікторів, с. Вовчинець, м. Галич, с. Ганнусівка, смт Делятин, с. Джурів, м. Івано-Франківськ, м. Косів, с. Крилос, с. Лука (Калуськ.), м. Надвірна, с. Новоселиця (Снят.), с. Острів, с. Побережжя, с. Рудники, с. Стриганці, с. Трач.

Місця перебування. Переважно широколистяні (дубові та букові) ліси. Імаго і личинки полюють у підстилці, на стовбурах та під корою трухлявих дерев.

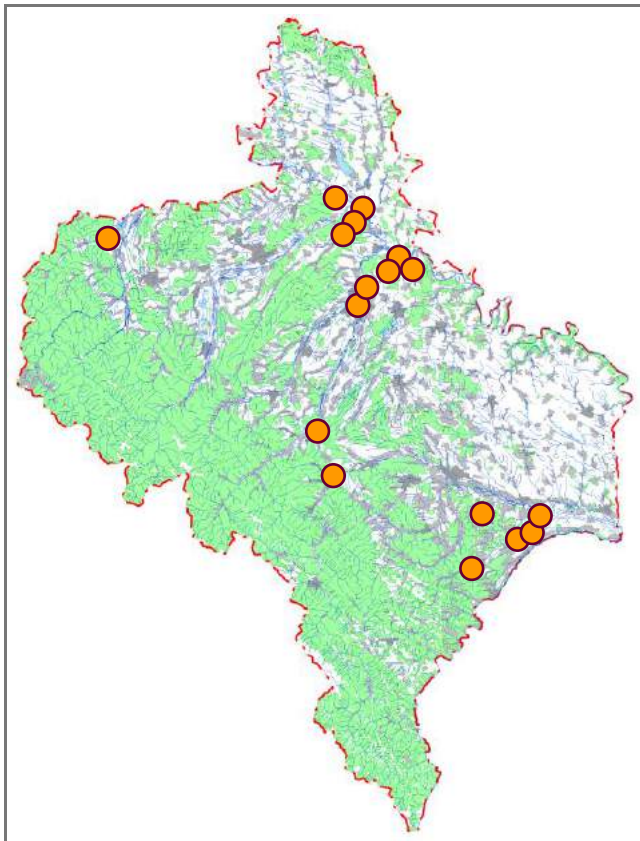
Особливості біології. Термофільний лісовий вид. Трапляється в порохнявій деревині, під відсталою корою у пнях. Дорослі жуки зимують у комірках під корою. Живляться в основному комахами.

Сучасний стан популяцій. У типових біотопах подекуди ще відносно звичайний вид.

Фактори загрози. В основному зменшення площ старовікових широколистяних лісів, а також руйнування лісової підстилki.

Заходи охорони. У місцях постійного перебування цих жуків доцільно створити ділянки з режимом обмеженого лісокористування. Турун зморшкуватий занесений до Червоної книги Українських Карпат і Червоного списку МСОП (близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в НПП «Галицький» і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Łomnicki, 1875; Ризун, 1990; Ризун, 2003б; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; М. С. Атаманюк, І. В. Скільський, особ. повід.

В. Б. Ризун, Н. А. Смірнов

Фото: А. Д. Волиця

Турун нерегулярно-ямковий

Carabus irregularis Fabricius, 1792

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює гірські системи Середньої Європи та передгірні райони. В Україні зустрічається в Карпатах (Передкарпаття, Бескиди, Горгани, Мармарош, Чорногора, Свидівець, Красна, Боржава, Рівна, Вулканічний хребет), локально – на Опіллі. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: поблизу г. Ігровець (Горгани); хр. Чорногора (ур. Заросляк).

Місця перебування. Гірські букові та мішані ліси.

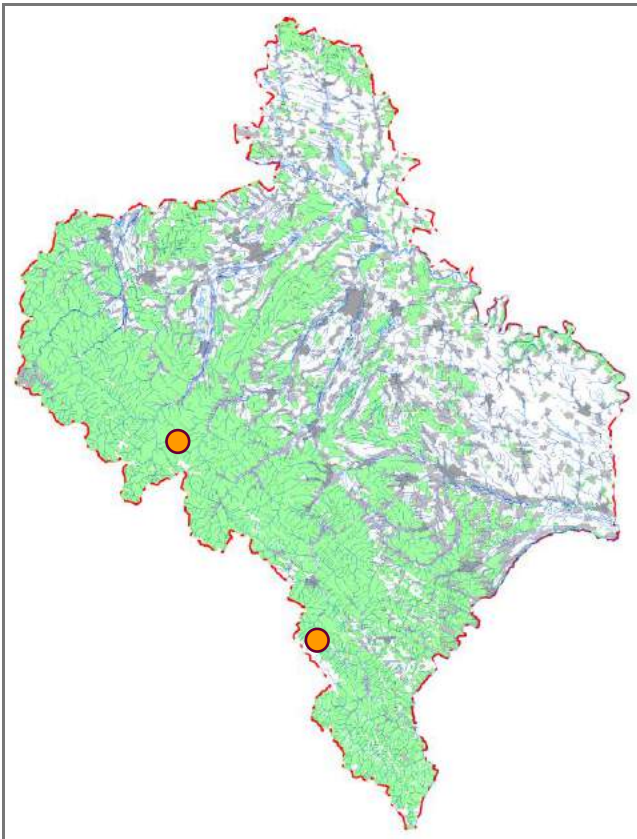
Особливості біології. Стенотопний гігрофільний лісовий вид. У Карпатському регіоні зустрічається від поясу букових лісів до субальпійського, частіше на вапнякових ґрунтах. Трапляється переважно в порохнявій деревині та під корою дерев. Молодих жуків виявляли в першій декаді червня. Зимують дорослі особини. Імаго і личинки – хижаки, живляться молюсками.

Сучасний стан популяції. Дуже локально поширений нечисленний вид. Заслужує на охорону як індикатор природного стану гірських екосистем.

Фактори загрози. Руйнування характерних біотопів унаслідок вирубування лісів з наступною деградацією ґрунтового покриву.

Заходи охорони. У місцях виявлення доцільне виділення особливих захисних лісових ділянок з режимом обмеженого лісокористування або створення заповідних об'єктів. Турун нерегулярно-ямковий занесений до Червоної книги Українських Карпат (близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Burakowski i in., 1973; Різун, 1990; Різун, 2003б; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013.

В. Б. Різун

Фото: J. Hlasek

Турун Менетріє

Carabus menetriesi (Hummel, 1827)

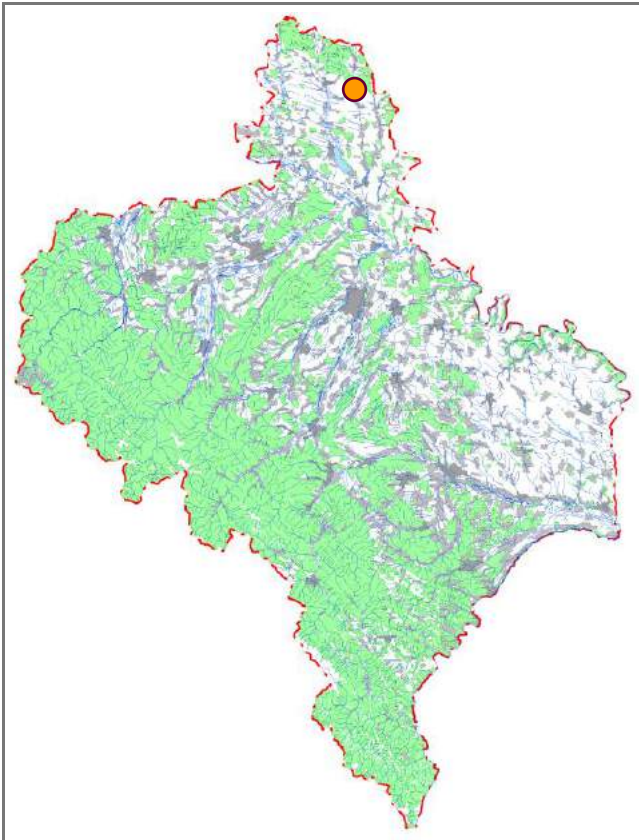
Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Льодовиковий релікт, населяє Північну Європу. Південна межа суцільного ареалу пролягає вздовж півдня Полісся. Ще південніше розповсюджений дуже локально по ізольованих реліктових залишках верхових боліт на Поділлі, Люблінській височині, в Західних Карпатах (Білі Карпати, Сілезія), Рудних горах, на Центрально-Німецькій височині (Чеський або Богемський Ліс) і в північно-східних передгір'ях Альп. Найбільш південний локалітет розташований в Болгарії. В Україні турун Менетріє поширений на Західному і Малому Поліссі, Західному Поділлі. В Українських Карпатах не виявлений. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка на Опіллі.

Кадастр знахідок: с. Пуків.

Місця перебування. Верхові сфагнові або низинні карбонатні болота з періодичним затопленням, низьким травостоем і проективним покриттям рослинності не більше 40–50 %.

Особливості біології. Цей турун позбавлений крил і здатності до міграцій через перельоти. Імаго виходять із лялечкових камер у другій половині весни, паруються. Самки відкладають яйця у вологий мох, з яких невдовзі виходять личинки першого віку. Вони ростуть, кілька разів линяють і наприкінці літа закопуються в куртини болотних рослин, де заляльковуються. Восени з лялечок виходять імаго, які, не покидаючи лялечкової камери, зимують. Личинки та дорослі жуки є типовими хижаками, полюють на болотних наземних безхребетних, в основному на молюсків і дощових черв'яків.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. В Івано-Франківській області відомий найбільш південний локалітет виду в Україні.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату. Фрагментація і втрата середовищ існування, ізоляція популяцій, острівний ефект. Меліорація, осушення та розорювання боліт, видобуток покладів торфу. Змив інсектицидів, мінеральних та органічних добрив з сільськогосподарських угідь. Надмірний випас худоби на заболочених ділянках.

Заходи охорони. Необхідно заборонити використання хімічних препаратів, мінеральних та органічних добрив. Місця виявлення виду доцільно забезпечити дієвою охороною шляхом створення заповідних об'єктів. Турун Менетріє занесений до Червоної книги України (рідкісний вид).

Джерела інформації: Різун, 1990; Різун та ін., 2000; Різун, 2003б; Червона книга..., 2009, 2011; Рідкісні..., 2013; Заморока та ін., 2017.

В. Б. Різун, А. М. Заморока

Фото: Z. Hanč

Турун блискучий

Carabus nitens Linnaeus, 1758

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Ареал охоплює Північну та Середню Європу, Західний і Східний Сибір; на півночі заходить за Полярне коло. В Україні населяє лісову та частково лісостепову зони, поодинокі давні знахідки відомі в Передкарпатті (Івано-Франківська і Львівська області), а також на Закарпатській низовині.

Кадастр знахідок: с. Острів.

Місця перебування. Відкриті ділянки оліготрофного характеру.

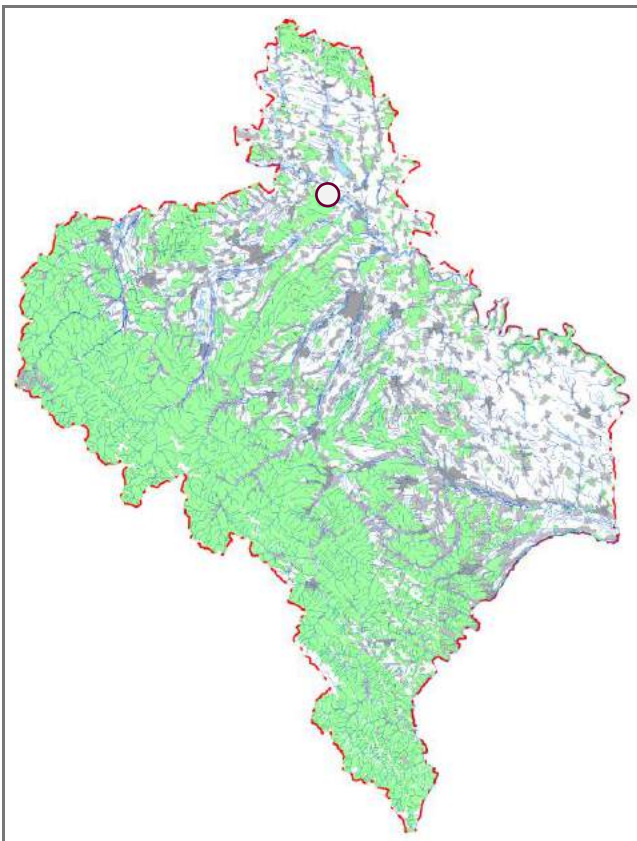
Особливості біології. Реліктовий стенотопний ксерофільний вид, приурочений до вересовищ і пустищ на піщаних ґрунтах. Імаго активні вдень. Розмноження відбувається навесні. Дорослі жуки і личинки – хижаки.

Сучасний стан популяцій. У Карпатському регіоні раніше дуже локально поширений, рідкісний вид. Усі особини із західної частини України піймані більше 60 років тому.

Фактори загрози. Вірогідно, руйнування типових оселищ виду внаслідок господарської діяльності людини (забудова нових територій, розширення площ агроценозів тощо).

Заходи охорони. Турун блискучий занесений до Червоної книги Українських Карпат (зниклий у регіоні вид (RE)).

Джерела інформації: Burakowski i in., 1973; Різун, 1990; Різун, 2003б; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013.

В. Б. Різун

Фото: P. Mückstein

Турун трансильванський

Carabus transsylvanicus Dejean, 1826

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ендемік північної частини Карпат. В Україні відомі знахідки на Свидівці та в Чорногорі (Закарпатська й Івано-Франківська області), де цей альпійський вид зустрічається лише у високогір'ї на висотах понад 1500–1600 м н. р. м.

Кадастр знахідок: г. Говерла, г. Пожижевська, г. Туркул; хр. Чорногора.

Місця перебування. В основному альпійські луки і пустища у привершинних частинах найвищих хребтів.

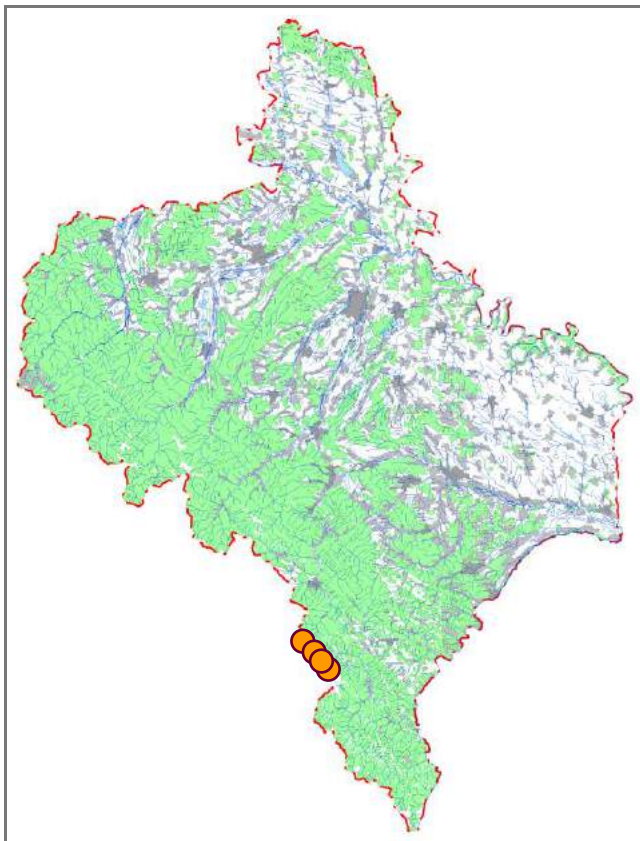
Особливості біології. Молоді жуки виходять з личинок протягом червня – серпня. Копуляція спостерігається в липні. Самки відкладають яйця (по декілька штук за один раз) із першої декади червня до кінця першої декади липня. Зимують імаго, часом колективно, утворюючи невеликі скупчення. Ці туруни живляться, зокрема, пилками деяких рослин, личинками й імаго комах.

Сучасний стан популяцій. В альпійському поясі Чорногори відносно численний вид. Заслугує на охорону як ендемік і релікт.

Фактори загрози. Ущільнення ґрунту та деградація рослинного покриву внаслідок значного рекреаційного навантаження (основні оселища виду зосереджені на найпопулярніших туристичних маршрутах Українських Карпат), перевипас.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Турун трансильванський занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Пономарчук, 1963; Різун, 1990; Різун, 2000, 2003б; Тимочко та ін., 2009; Червона книга..., 2011.

В. Б. Різун

Фото: S. Rada

Дельтомерус карпатський

Deltomerus carpathicus (L. Miller, 1868)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ендемік Східних Карпат. В Україні відомі знахідки в гірській частині Івано-Франківської, Львівської та Закарпатської областей (Бескиди, Горгани, Мармарош, Чорногора, Свидівець, Красна, Боржава, Рівна).

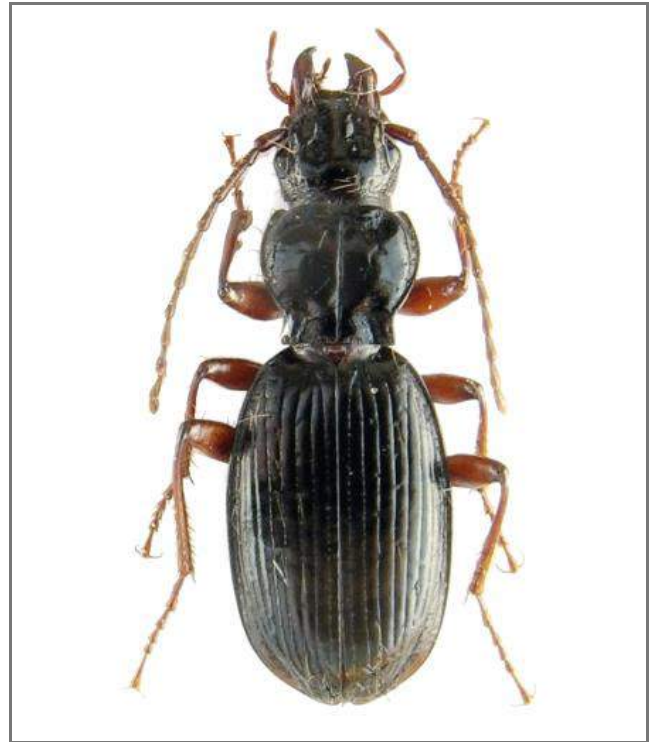
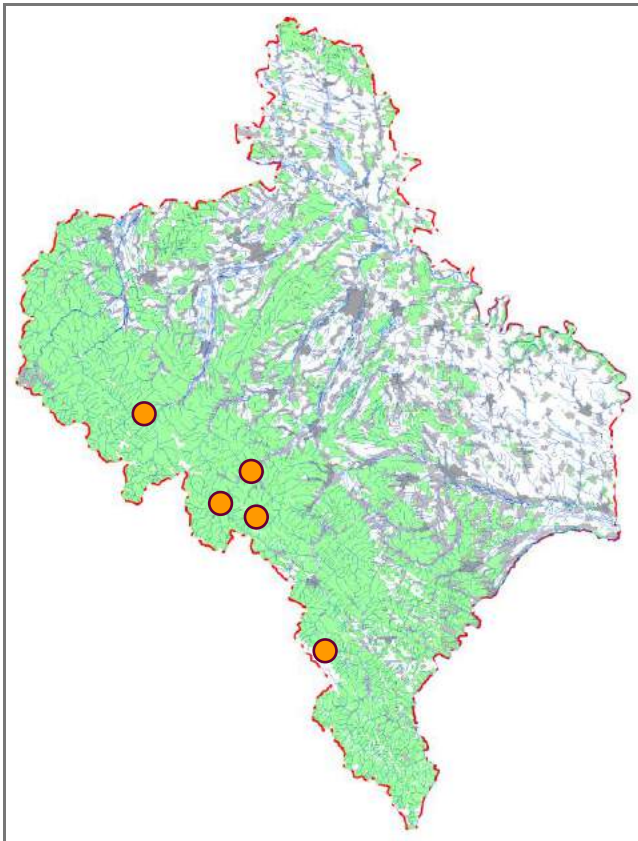
Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Зелена; г. Довбушанка, г. Яйко Перегінське; Чорногірський масив.

Місця перебування. Гігрофіл; зустрічається по берегах потоків у порожнинах під великим камінням, біля потоків серед заболочених ділянок.

Особливості біології. Трапляється від поясу букових лісів до субальпійського. Імаго зустрічаються з перших чисел травня до кінця серпня. Самки відкладають яйця протягом червня. Молоді жуки відроджуються наприкінці літа і навесні.

Сучасний стан популяцій. Відносно нечисленний вид.

Фактори загрози. Руйнування типових біотопів під час трелювання зрубаної деревини по гірських потоках.

Заходи охорони. У місцях виявлення цих турунів доцільно виділяти особливі захисні лісові ділянки з режимом обмеженого лісокористування. Дельтомерус карпатський занесений до Червоної книги Українських Карпат (близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється у ПЗ «Горгани» і Карпатському НПП.

Джерела інформації: Lazorko, 1953; Burakowski і ін., 1973; Різун, 1991; Різун, 2000, 2003б; Тимочко та ін., 2009; Червона книга..., 2011.

В. Б. Різун

Фото: <http://molbiol.ru>

Хленіус споліатус

Chlaenius spoliatus (P. Rossi, 1792)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Турунові – Carabidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Південна Європа та прилеглі території Середньої Європи. В Україні відомий із Західного регіону, зокрема з Волино-Поділля та Карпат (Горґани, Рівна і Закарпатська низовина). В Івано-Франківській області виявлений у гірській частині.

Кадастр знахідок: с. Бистриця.

Місця перебування. Живе по берегах річок з розрідженою трав'янистою рослинністю, трапляється під великим камінням.

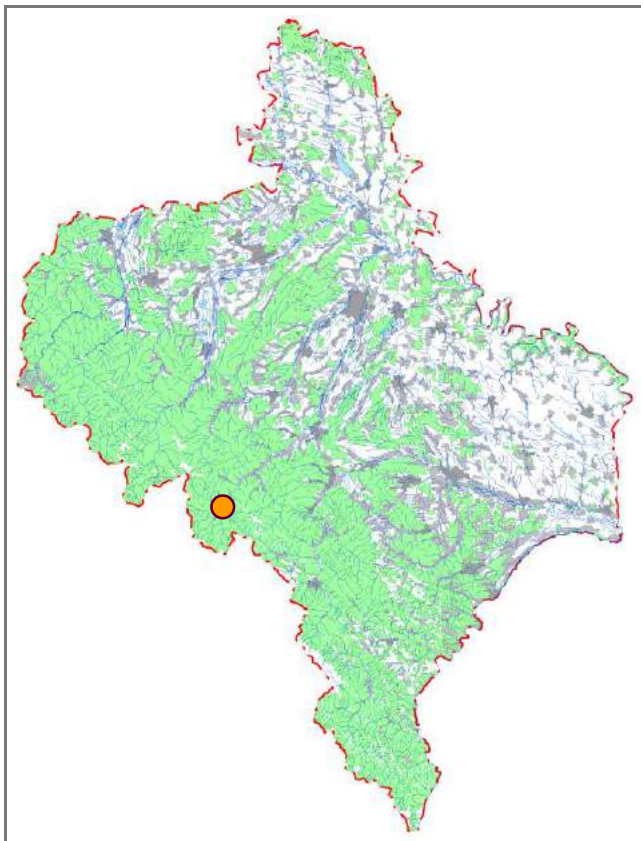
Особливості біології. Фактично не вивчені. Гігрофільний термофільний вид. Активний переважно вночі. В Українських Карпатах з низин заходить у пояс букових лісів. Жуки зустрічаються з кінця весни і протягом усього літнього періоду року. Зимують імаго. Хижак-поліфаг, який полює на різноманітних безхребетних тварин.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Зустрічаються поодинокі особини.

Фактори загрози. Руйнування типових місць перебування, зокрема антропогенізація і деградація природної берегової лінії річок.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Хленіус споліатус занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Охороняється у ПЗ «Горґани».

Джерела інформації: Петрусенко, Петрусенко, 1971; Різун, 2002, 2003б; Червона книга..., 2011.

В. Б. Різун

Фото: J. Hlasek

Гідропорус довговусий

Hydroporus longicornis Sharp, 1871

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Плавунцеві – Dytiscidae

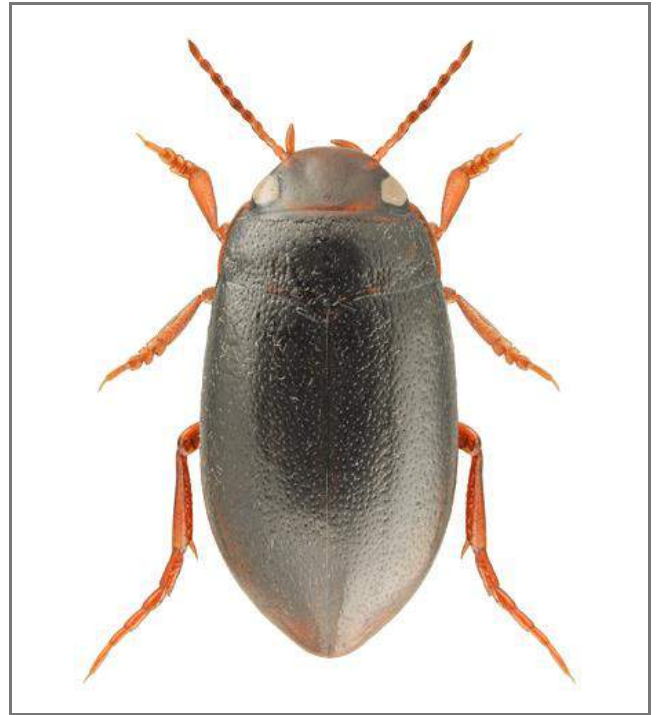
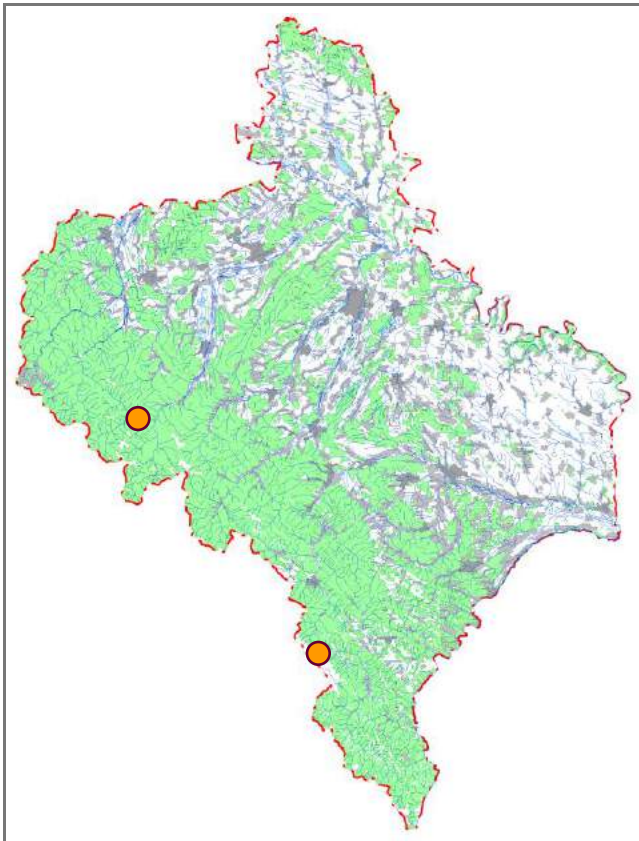
Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Голарктичний вид арктичного походження. Зустрічається в Північній Європі, місцями в Середній і Західній Європі, на Лабрадорі. В Україні поширений на Лівобережжі, півночі Житомирської області, в Карпатах (Бескиди, Горгани, Чорногора, Вулканічний хребет, долина р. Уж) у межах висот 120–1400 м н. р. м. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: бол. Далека Мшана (долина р. Мшана), бол. Цибульник (під г. Брескул).

Місця перебування. Відкриті ділянки у високогір'ях.

Особливості біології. Ацидофільний вид, зустрічається в невеликих ямах і калюжах на мезотрофних сфагнових болотах, у холодних джерельних водоймах. Навесні зрідка трапляється в тимчасових присхилових проточних болотах. Віддає перевагу освітленим водоймам. Імаго активні від першої декади березня до третьої декади серпня.

Сучасний стан популяцій. Рідкісний, локально поширений вид на південній межі ареалу. Трапляються поодинокі особини.

Фактори загрози. Зникнення характерних місць перебування внаслідок забруднення й осушення водойм.

Заходи охорони. Запобігання руйнуванню придатних для існування виду біотопів, обмеження господарської діяльності в місцях його виявлення. Гідропорус довговусий занесений до Червоної книги Українських Карпат (близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Зайцев, 1953; Мателешко, 1997, 2003б, 2008а, 2014; Червона книга..., 2011.

О. Ю. Мателешко

Фото: L. Borowiec

Ореодит північний

Oreodytes borealis (Gyllenhal, 1827)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Плавунцеві – Dytiscidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Бореально-монтанний вид, розповсюджений у Північній Європі та горах Середньої Європи (Піренеї, Альпи, Карпати, Балкани), а також на Закавказзі. В Україні – Карпати (хребти Чорногора і Свидівець, околиці м. Самбір на Львівщині) в межах висот 600–900 м н. р. м., а також м. Тернопіль. В Івано-Франківській області відома знахідка в гірській частині.

Кадастр знахідок: Чорногірський масив (південніше смт Ворохта).

Місця перебування. Реофільний вид. Мешкає здебільшого в невеликих освітлених проточних ямах у руслах малих річок з піщаним або замулистим дном і бідною рослинністю.

Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в долинах гірських річок і потоків. Личинки трапляються в липні, імаго виявлені у третій декаді липня.

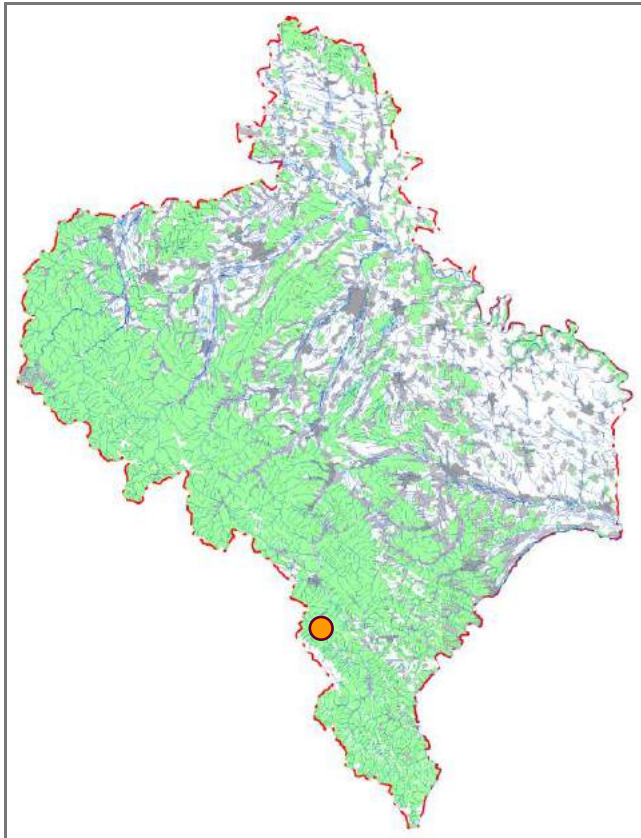
Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Рідкісний, локально поширений вид.

Фактори загрози. Деградація характерних біотопів унаслідок зарегулювання стоку річок і потоків, надмірного

вирубування лісів на гірських схилах, трелювання деревини по руслах водотоків.

Заходи охорони. Запобігання руйнування типових місць перебування, обмеження на таких ділянках господарської діяльності. Ореодит північний занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Відома знахідка на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Kinel, 1949; Мирзоян и др., 1982; Мателешко, 2008а, 2014; Червона книга..., 2011.

О. Ю. Мателешко

Фото: О. Ю. Мателешко

Гребець Солієра

Agabus solieri Aubé, 1837

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Плавунцеві – Dytiscidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

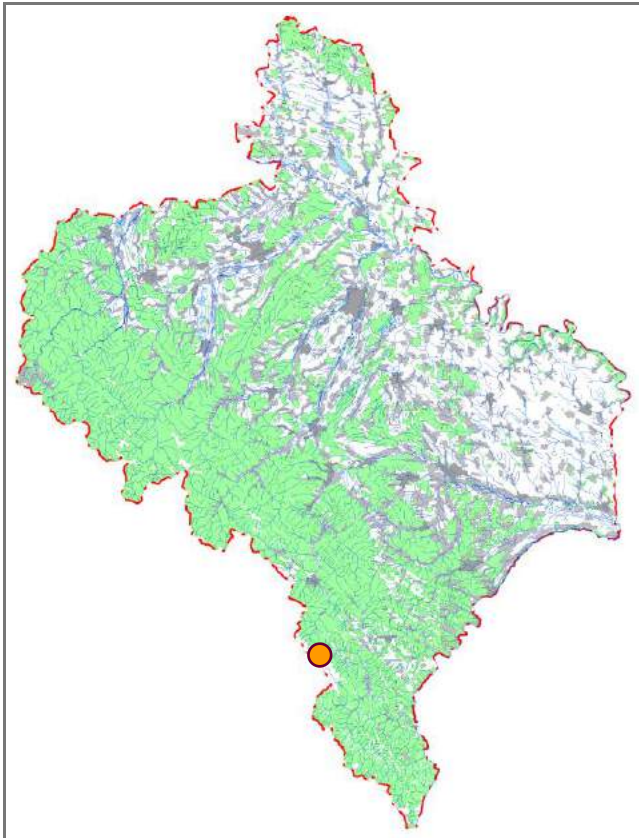
Поширення. Аркто-альпійський реліктовий вид, розповсюджений на Крайній Півночі й у високогір'ях Європи (Піренеї, Альпи, Карпати, Балкани) та Кавказу. В Україні поширений у Карпатах у межах хр. Чорногора (Івано-Франківська і Закарпатська області) на висотах 1600–1800 м н. р. м.

Кадастр знахідок: Чорногірський хребет (ур. Гаджина).

Місця перебування. Переважно високогірні оліготрофні озера.

Особливості біології. Трапляється в субальпійському й альпійському поясах. Жуки зустрічаються в межах прибережних ділянок водойм серед каміння. Розвиток триває один рік. Імаго і личинки хижі, живляться дрібними безхребетними та личинками водних комах. У випадку небезпеки жуки не тікають у глибину водойми, а заповзають у ніші між каменями під самим берегом.

Сучасний стан популяції. Рідкісний, локально поширений вид. Лише в окремих сприятливих умовах його щільність населення може сягати 10–20 ос/м берегової лінії.

Фактори загрози. Забруднення і руйнування прибережних ділянок гірських озер унаслідок надмірного рекреаційного навантаження та пов'язана з цим евтрофікація водойм.

Заходи охорони. Запобігання руйнуванню типових біотопів шляхом зведення до мінімуму антропогенного впливу на гірські водойми. Гребець Солієра занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Łomnicki, 1868; Зайцев, 1953; Мателешко М. Ф., 1977; Мирзоян и др., 1982; Мателешко О. Ю., 1998, 2008а, 2014; Червона книга..., 2011.

О. Ю. Мателешко

Фото: L. Borowiec

Плавунець-тинник потовщений

Ilybius crassus C. G. Thomson, 1854

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Плавунцеві – Dytiscidae

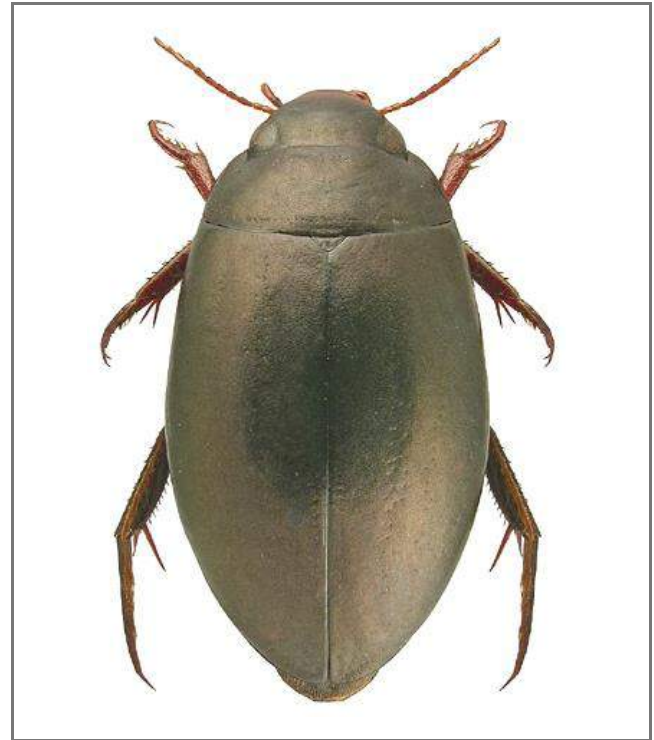
Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Бореально-монтанний вид, розповсюджений на півночі Євразії, а також у горах Середньої Європи (Карпати, Альпи). В Україні поширений у Карпатах (Бескиди, Горґани, Чорногора, Свидівець) на висотах 700–1500 м н. р. м. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: смт Ворохта (ур. Завоєла), поблизу с. Осмолода; г. Брескул, г. Пожижевська, г. Туркул; Чорногірський масив; бол. Далека Мшана (долина р. Мшана), бол. Мшана (долина р. Молода).

Місця перебування. Ацидофільний вид, живе найчастіше на мезотрофних і оліготрофних сфагнових болотах, а також у евтрофних і дистрофних озерах.

Особливості біології. В Українських Карпатах зустрічається від нижнього лісового до субальпійського поясу. Імаго активні протягом липня – серпня. Жуки і личинки хижаки, полюють переважно на водних безхребетних тварин. Спостерігалось живлення імаго пуголовками жовточеревої кумки (*Bombina variegata*).

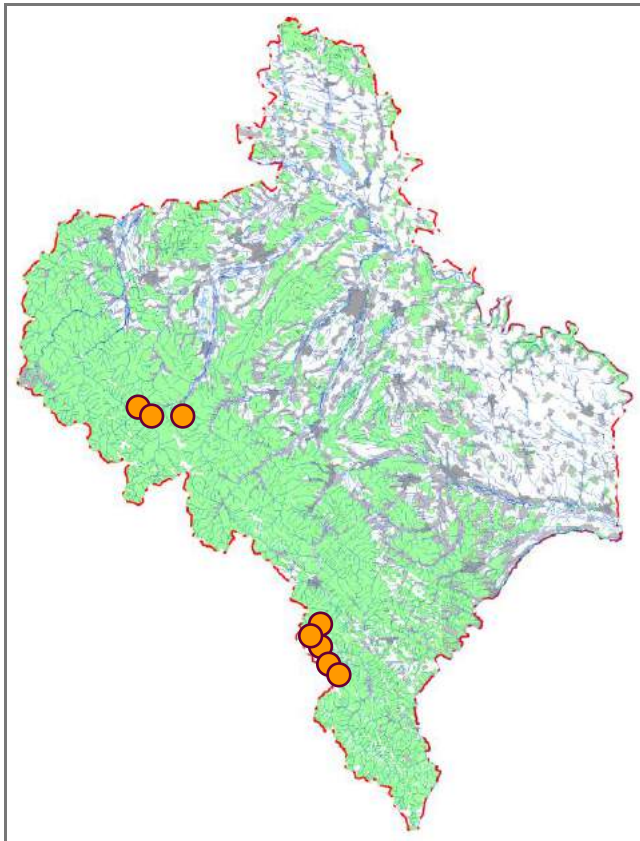

бетних тварин. Спостерігалось живлення імаго пуголовками жовточеревої кумки (*Bombina variegata*).

Сучасний стан популяцій. Відносно рідкісний, локально поширений вид на південній межі ареалу, який відомий з небагатьох місцезнаходжень.

Фактори загрози. Руйнування типових біотопів унаслідок забруднення й осушення боліт, надмірного рекреаційного навантаження.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Плавунець-тинник потовщений занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Зайцев, 1953; Лазорко, 1963; Мирзоян и др., 1982; Мателешко, 2003б, 2008а, 2014; Червона книга..., 2011.

О. Ю. Мателешко

Фото: L. Borowiec

Плавунець широкий

Dytiscus latissimus Linnaeus, 1758

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Плавунцеві – Dytiscidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Льодовиковий релікт, розповсюджений у Північній Європі та Західному Сибіру. Південна межа ареалу пролягає через Альпи, Карпати, Західне Поділля, Полісся до Південного Уралу і півночі Казахстану. Вважається вимерлим на Балканах, у Південних Карпатах та Паннонському басейні. Локально перестав зустрічатися в багатьох регіонах Західної Європи. В Україні дуже спорадично трапляється на Закарпатській низовині, в Передкарпатті, на Західному Поділлі та Поліссі. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка.

Кадастр знахідок: поблизу м. Івано-Франківськ.

Місця перебування. Мезотрофні та дистрофні непрохідні або слабко протічні водойми (стариці, ставки, озера, болота) з відкритими плесами та густою прибережною і водною рослинністю.

Особливості біології. Ці плавунці здатні до перельотів і розселення. Самки навесні відкладають яйця у тканини водних або занурених прибережно-водних рослин.

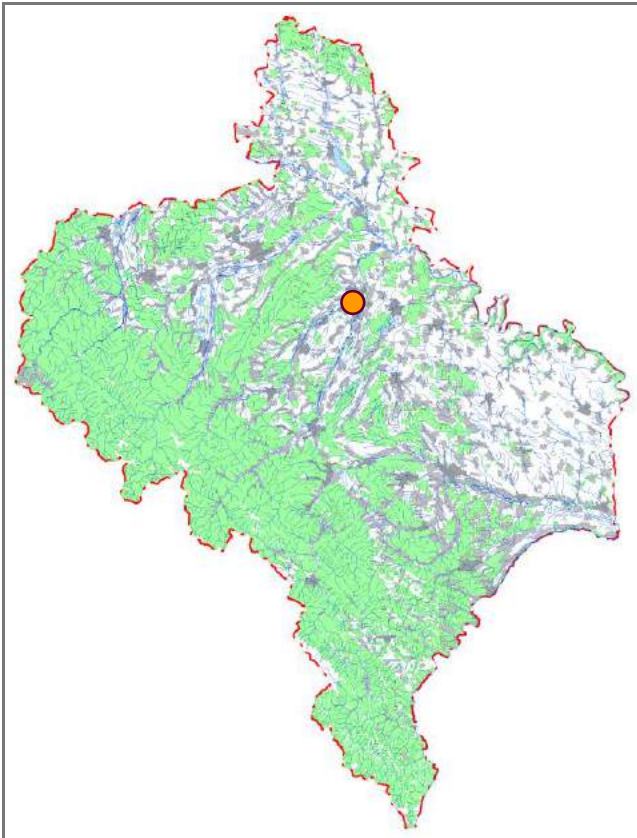

Личинка першого віку виходить із яйця і починає живитись інфузоріями, а згодом дрібними безхребетними тваринами. Личинка третього віку (після трьох линьок) полює на велику здобич, зокрема на пуголовків жаб і мальків риб. Перед заляльковуванням личинка знаходить порожнину в куртині осоки, що підіймається над водою, облаштовує там лялечкову камеру і заляльковується. Імаго виходять із лялечок восени і часто залишаються зимувати в лялечковій камері. Жуки є активними хижаками, здебільшого полюють на водних безхребетних, пуголовків та дрібну рибу.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату. Штучна і природна зміна гідрологічного режиму водойм, вирівнювання русел річок, забруднення води побутовими та промисловими стоками, мінеральними добривами і пестицидами.

Заходи охорони. Плавунець широкий занесений до Червоної книги України (недостатньо відомий вид) і Червоного списку МСОП (вразливий вид (VU)).

Джерела інформації: Łomnicki, 1875; Зайцев, 1953; Мирзоян і др., 1982; Мателешко, 1998, 2008а; Червона книга..., 2009, 2011; Фауна України..., 2010; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: N. Sloth

Кренітіс пунктатостріата

Crenitis punctatostritata (Letzner, 1840)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Водолюбові – Hydrophilidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

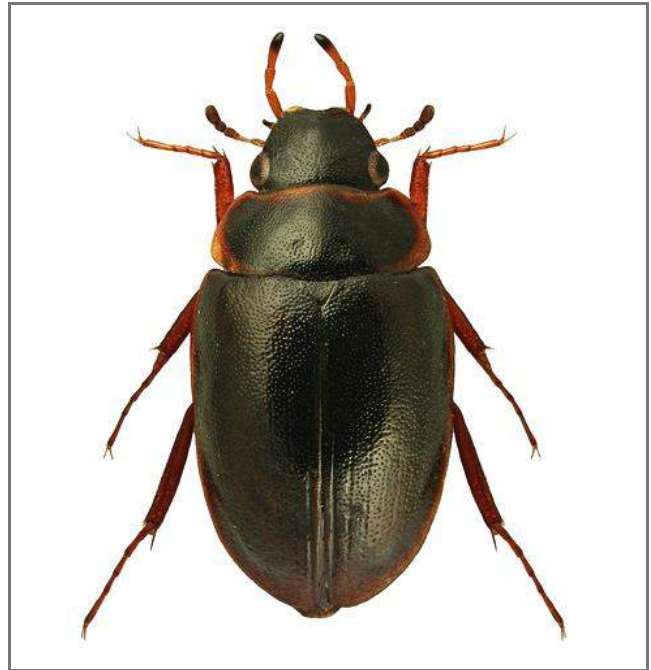
Поширення. Ареал охоплює гори Середньої Європи (виявляли на півдні Польщі, у Словаччині та північній частині Румунії). В Україні поширений у Карпатах (Чорногора, Свидівець і Горґани) на висотах 500–1700 м н. р. м. (переважно 800–1500 м). В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: поблизу с. Старий Мізунь (бол. Ширковець); хр. Чорногора (ур. Гаджина); бол. Далека Мшана (долина р. Мшана), бол. Мшана (долина р. Молода).

Місця перебування. Ацидофільний вид, приурочений до стоячих і проточних калюж на мезо- й евтрофних сфагнових болотах. Зрідка можна виявити також у так званих «висячих болотах» серед гіпнових мохів.

Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається від нижнього лісового до субальпійського поясу. Імаго виявлені з середини червня до кінця серпня.

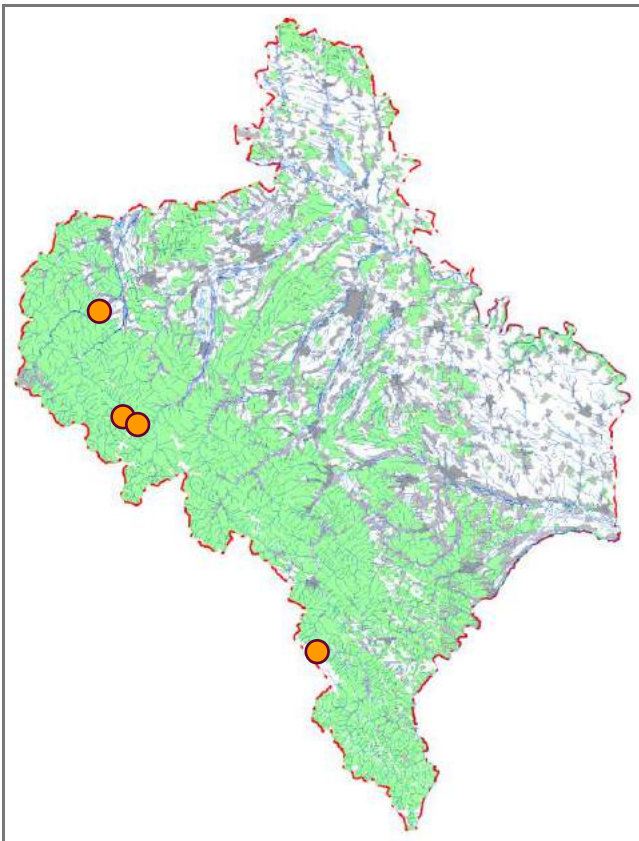
Сучасний стан популяцій. Рідкісний, локально поширений вид на північно-східній межі ареалу. В окремих

водоймах це єдиний представник водних твердокрилих і є відносно численним.

Фактори загрози. Деградація характерних біотопів унаслідок забруднення й осушення водойм.

Заходи охорони. Обмеження господарської діяльності людини в місцях виявлення виду. Кренітіс пунктатостріата занесений до Червоної книги Українських Карпат (близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Лазорко, 1963; Мателешко, 1997, 2003, 2008а, 2014; Червона книга..., 2011.

О. Ю. Мателешко

Фото: L. Borowiec

Рибінськіелла пишна

Rybinskiella magnifica (Rybiński, 1902)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Лейодидові – Leiodidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Ендемік Східних Карпат (Україна, Румунія). В Україні відомі знахідки лише у власне гірській частині Карпат (Чорногора) в межах Івано-Франківської та Закарпатської областей.

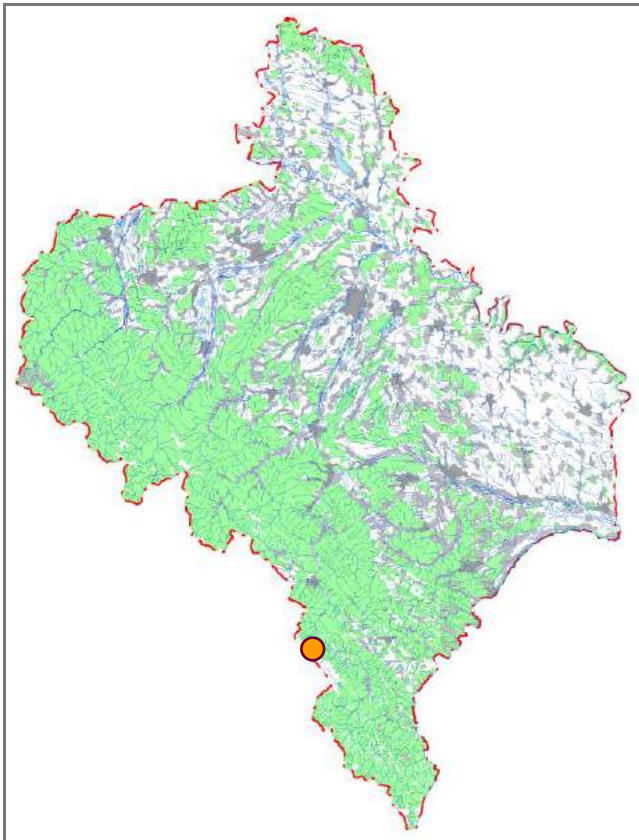
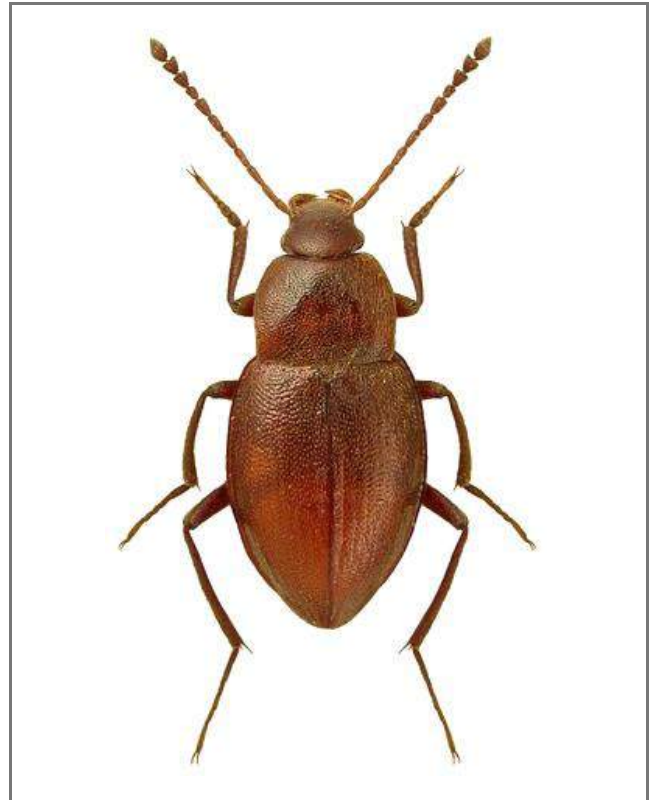
Кадастр знахідок: хр. Чорногора (ур. Гаджина).

Місця перебування. Найчастіше жуків можна виявити на гниючих органічних рештках, під камінням, серед моху, в гумусі по краях снігових полів.

Особливості біології. Фактично не вивчені. Імаго зустрічаються влітку у високогір'ї (субальпійський і альпійський пояси).

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. В Українських Карпатах трапляється дуже рідко і поодинокі, хоча в окремих випадках ці жуки можуть бути виявлені в порівняно значній кількості.

Фактори загрози. Вірогідно, насамперед, надмірне рекреаційне навантаження на гірські екосистеми.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Рибінськіелла пишна занесена до Червоної книги Українських Карпат (недостатньо даних про вид (DD)). Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Rybiński, 1902; Червона книга..., 2011.

І. В. Скільський

Фото: L. Borowiec

Стафілін волохатий

Emus hirtus (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Стафілінідові – Staphylinidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Розповсюджений у Західній Палеарктиці, охоплюючи всю Європу за винятком Феноскандії та Східного Середземномор'я, трапляється на Кавказі та в Західному Сибіру. В Україні поширений на всій території, однак невеликими локальними осередками. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: м. Болехів, с. Вишнів, м. Івано-Франківськ, м. Коломия.

Місця перебування. Послід великих травоядних ссавців, рідше трупи тварин та інша органіка, що розкладається.

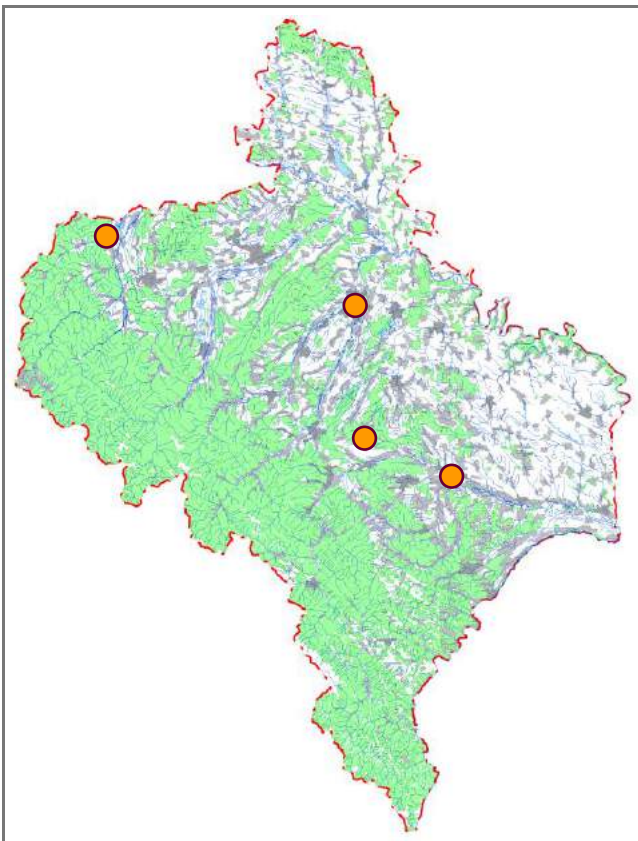
Особливості біології. Самки відкладають яйця в посліді. Личинки, що вийшли, полюють на різноманітних комах-копрофагів та їхніх личинок. Після кількох линьок личинка закопується у ґрунт або займає нірку своєї жертви і заляльковується. Восени виходять імаго, які зимують у лялечкових камерах. Жуки добре літають і здатні до міграцій у пошуках нових оселищ. Імаго, як і личинки, є хижаками.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Зменшення поголів'я великої рогатої худоби в підсобних господарствах і припинення використання традиційних способів випасу свійських тварин. Масове застосування протигельмінтних препаратів на основі івермектину під час промислового вирощування худоби.

Заходи охорони. У місцях виявлення цих жуків необхідно підтримувати традиційні способи випасу худоби. Стафілін волохатий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид).

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Замолока та ін., 2017.

С. В. Глозов, А. М. Замолока

Фото: А. Д. Волиця

Кведій карпатський

Quedius transsylvanicus (Weise, 1875)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Стафілінідові – Staphylinidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Східнокарпатський ендемік, розповсюджений в Україні й на суміжних територіях Румунії та Словаччини. В Україні трапляється в гірських масивах Чорногори, Горганів, Бескидів, Мармарошу, Свидівця, Руної, Вулканічних Карпат. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: смт Ворохта, с. Зелена, м. Яремче; г. Говерла, г. Менчул, г. Піп Іван Чорногірський.

Місця перебування. Гірські хвойні та листяні ліси.

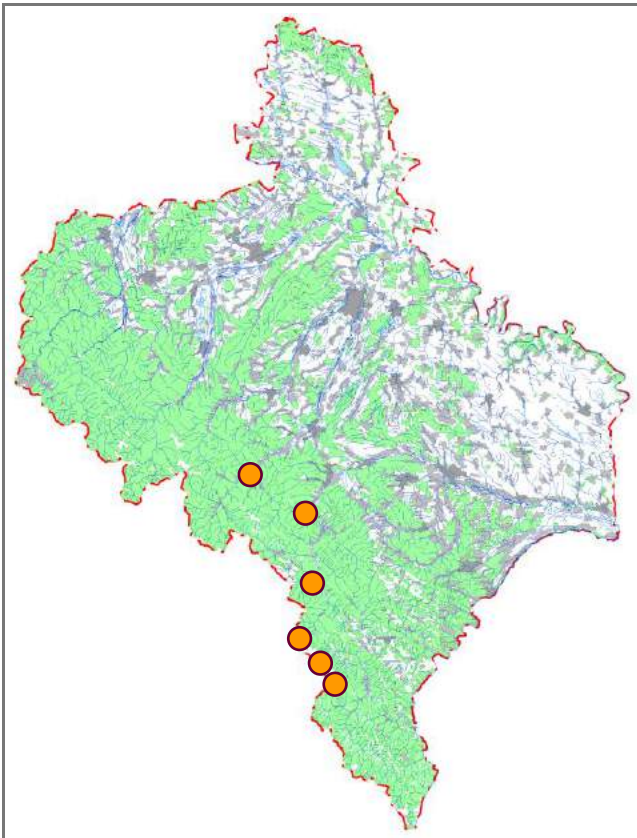
Особливості біології. Майже не вивчені. Імаго трапляються в підстилці, під корою повалених дерев, під каменями. Жуки є хижаками і полюють на ґрунтових безхребетних, часто живляться на трупах ссавців.

Сучасний стан популяцій. Популяції відносно стабільні й численні.

Фактори загрози. Втрата середовищ існування внаслідок інтенсивного ведення лісового господарства.

Заходи охорони. Кведій карпатський занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани» і Карпатському НПП.

Джерела інформації: Різун та ін., 2000; Червона книга..., 2009, 2011; Заморока та ін., 2017.

С. В. Глотов, А. М. Заморока

Фото: О. С. Мандзюк

Жук-олень

Lucanus cervus Linnaeus, 1758

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Рогачеві – Lucanidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Західнопалеарктичний вид, розповсюджений у Європі (за винятком півночі Феноскандії й Ісландії), на Кавказі, в Малій Азії, на Близькому Сході та в Західному Казахстані; вважається вимерлим у Данії. В Україні поширений на всій території за винятком середньо- і високогір'я Карпат та безлісних районів степової зони і Північного Криму. У Степу трапляється локально в байрачних дібровах. В Івано-Франківській області відомі знахідки переважно в рівнинній частині та Передкарпатті.

Кадастр знахідок: с. Білка, с. Височанка, с. Вовчинець, с. Джурів, м. Івано-Франківськ, с. Ісаків, с. Колінки, м. Коломия, с. Копачинці, с. Кунисівці, с. Лука (Город.), с. Лука (Калуськ.), с. Михальче, с. Монастирок, с. Нижнів, с. Новоселиця (Снят.), с. Одаїв, с. Передівання, с. Підпечери, с. Пуків, с. Раковець (Город.), с. Розтоки, с. Рудники, м. Снятин, с. Старі Кути, с. Трач, с. Тулухів, с. Уніж, с. Хмелева, с. Яворівка, м. Яремче.

Місця перебування. В основному світлі старовікові термоміфільні діброви.

Особливості біології. Самки відкладають яйця в мертві стовбури дерев, пні, дулла, а найчастіше в товсті

мертві, часто гнілі гілки дуба, які розташовані в нижній частині крони дерева. Личинки, вийшовши з яєць, живляться мертвою деревиною, враженою білою гниллю. З часом гілка, в якій розвивається личинка, падає на ґрунт, де переходить у більш активну стадію розкладу. Тривалість личинкової стадії становить чотири-шість років. Після останньої линьки личинка закопується у ґрунт, де й заляльковується (серпень – вересень). Імаго з'являються у травні й літають переважно до кінця липня.

Сучасний стан популяцій. Популяції у Дністровському каньйоні відносно стабільні, середньочисленні, на решті території області – нечисленні і скорочуються, особини трапляються поодинокі і дуже спорадично.

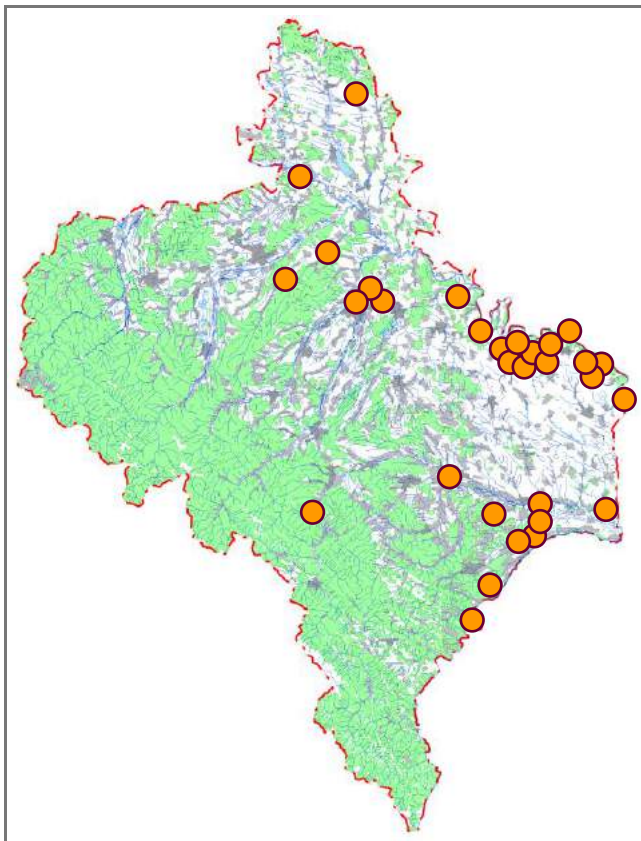
Фактори загрози. Активне ведення лісового господарства, зменшення площ старовікових дубових лісів, санітарні рубки з вибраковуванням частково всохлих дерев, вилучення з лісових масивів великомірної лежачої мертвої деревини.

Заходи охорони. Жук-олень занесений до Червоної книги України (рідкісний вид) і Європейського червоного списку (близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський», відомі знахідки в Карпатському НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Коссак, 1982; Красная книга..., 1984; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Хлус К. М. та ін., 2002а, 2002б; Хлус Л. М. та ін., 2002; Тимочко, Киселюк, 2003; Nieto, Alexander, 2010; Пророчук, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Тимочко, 2013; Заморока та ін., 2017; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, Г. Й. Скільська, Ф. М. Туз, особ. повід.

А. М. Заморока, Ю. Г. Козоріз

Фото: О. Д. Волиця

Рогачик скромний

Ceruchus chrysomelinus (Hochenwarth, 1785)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Рогачеві – Lucanidae

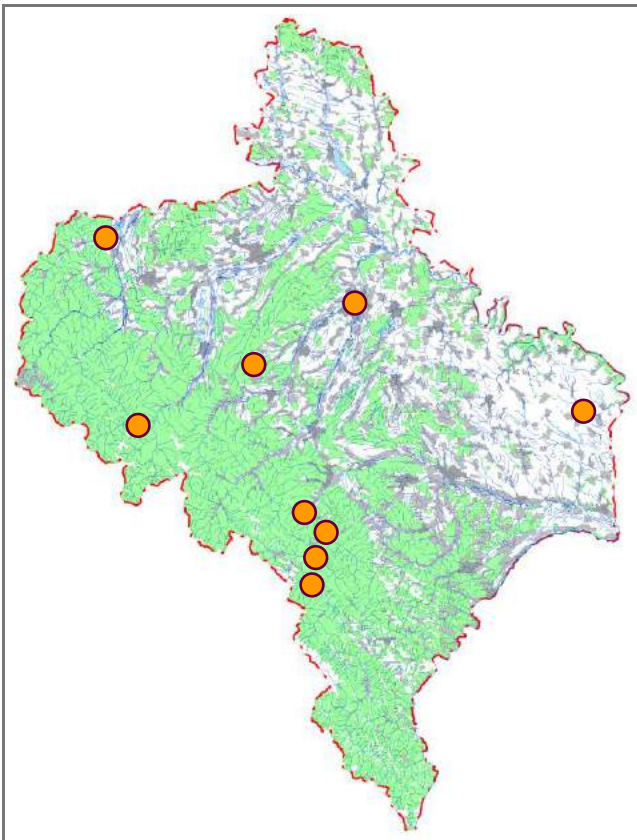
Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює Європу (від Піренеїв до Уралу та від Балканського півострова до південної частини Скандинавії), Західний Сибір і Північно-Східний Китай. В Україні розповсюджений у Карпатському регіоні. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: м. Болехів, смт Ворохта, м. Городенка, м. Івано-Франківськ, с. Микуличин, с. Росільна, с. Татарів (Кремінці), м. Яремче; масив Горґани (ур. Мшана).

Місця перебування. В основному природні листяні та мішані ліси і праліси.

Особливості біології. Бореомонтанний вид, в Українських Карпатах населяє нижній і верхній лісові пояси. Імаго зустрічаються протягом червня – липня. Розвиток проходить у гниючій деревині ялиці, рідше ялини, бука, берези. Віддає перевагу червоним і бурим гнилям. Заселяє лише деревину стовбурів старих відмерлих дерев на останніх стадіях розкладу, які пролежали в лісі протягом багатьох років. Цикл розвитку триває три-чотири роки. Личинки останнього віку заляльковуються в липні в колісках, у яких і зимують молоді імаго.

Сучасний стан популяції. Відносно рідкісний, локально поширений вид.

Фактори загрози. Зменшення площ старих природних лісів, видалення з них мертвої деревини, порушення вікової структури деревостанів, проведення санітарних рубок. До лімітуючих чинників належить також ізоляваність популяцій, зокрема через низьку здатність виду до розселення.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною ділянок старовікових лісів і пралісів. Рогачик скромний занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Коссак, 1982; Мирзоян и др., 1982; Nieto, Alexander, 2010; Червона книга..., 2011.

І. В. Скільський

Фото: P. Krásenský

Жук-самітник

Osmoderma barnabita Motschulsky, 1845

Клас Комахи – Insecta

Ряд Твердокрилі – Coleoptera

Родина Пластинчастовусі – Scarabaeidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює Центральну і Східну Європу. Його західна межа пролягає по долині Рейну та в передгір'ях Альп, на півдні він досягає Піндуських і Родопських гір на Балканському півострові, на півночі – Фінляндії, а на сході тягнеться до долини Волги. В Україні жук-самітник розповсюджений переважно в лісовій і лісостеповій зонах, трапляючись у ізольованих локалітетах. В Івано-Франківській області відомо кілька знахідок у Прут-Дністровському межиріччі, Передкарпатті, Покутських Карпатах.

Кадастр знахідок: м. Галич, поблизу смт Єзупіль, м. Івано-Франківськ, м. Коломия, м. Косів, с. Кулачківці, м. Снятин, с. Соколівка (Кос.).

Місця перебування. Дупла старих листяних дерев у старовікових заплавних вербових і дубових лісах.

Особливості біології. Самки відкладають яйця в дуплах старих листяних дерев, переважно дуба і верби, іноді й інших порід. Личинки, що виходять із яєць, живляться порохнявою та гнилою деревиною, міцелієм грибів

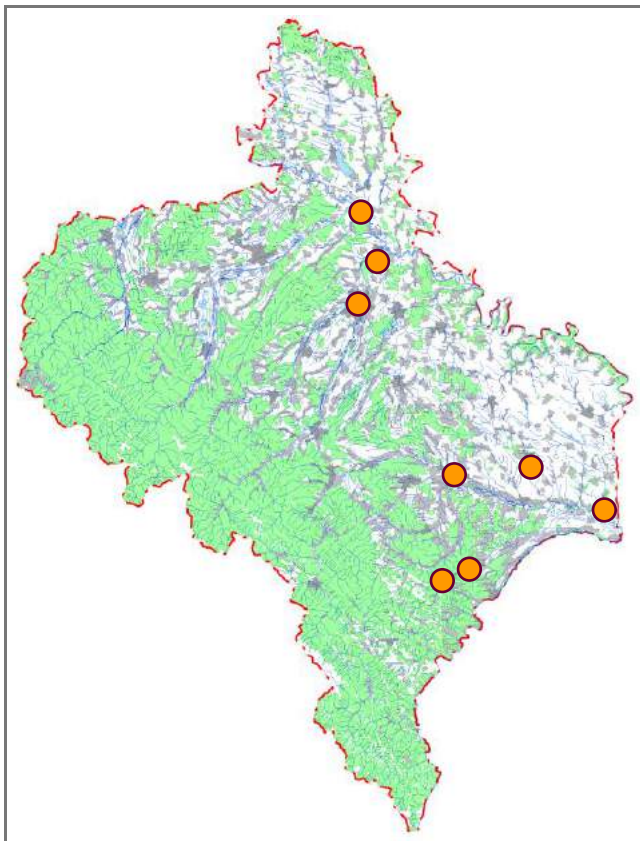

і бактеріальними матами. Личинки розвиваються впродовж трьох років, періодично линяючи і збільшуючись у розмірах. Заляльковування відбувається в місцях розвитку личинок. У липні – серпні з лялечок виходять імаго, які живляться патокою зі зброженого соку на ушкоджених деревах. Жуки літають у присмерку, а вдень ховаються в різноманітних укриттях.

Сучасний стан популяцій. Нечисленний вид; дуже спорадично трапляються поодинокі особини переважно в долинах великих річок.

Фактори загрози. Активне ведення лісового господарства, зменшення площ старовікових дубових лісів, санітарні рубки з вибраковуванням дуплистих дерев.

Заходи охорони. Жук-самітник занесений до Червоної книги України (вразливий вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється в НПП «Гуцульщина», Галицькому НПП і заказнику «Козакова Долина».

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Царик та ін., 2000; Фауна України..., 2010; Nieto, Alexander, 2010; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: І. В. Скільський

Бронзівка велика

Protaetia aeruginosa (Drury, 1770)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Твердокрилі – Coleoptera

Родина Пластинчастовці – Scarabaeidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює Середню, Південну і Східну Європу до Південного Уралу. В Україні – Карпатський регіон (від низовини до гірського поясу букових лісів), лісова, лісостепова та північна частина степової зони, а також долина нижньої течії Дніпра. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Джурів, поблизу м. Івано-Франківськ.

Місця перебування. Переважно старі світлі широколистяні (в основному дубові) ліси. Іноді можна виявити в лісосмугах, парках і садах.

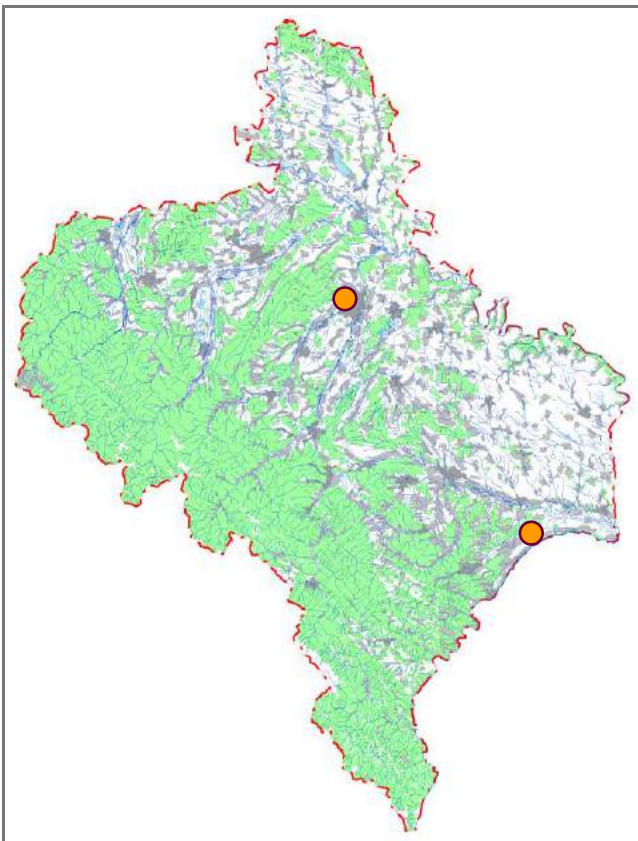
Особливості біології. Літ імаго відбувається протягом червня – серпня, окремі особини зустрічаються майже до кінця вересня. Облігатний сапроксилобонт, личинки розвиваються протягом двох-чотирьох років у порожнявій деревині в дуплах, стовбурах мертвих дерев і пеньках дуба, рідше тополі, ясеня, деяких плодкових порід. Жуки тримаються переважно у кронах, трапляються на стовбурах, де живляться витікаючим соком. Рідше їх можна виявити на квітах кущів і дерев, зокрема на липі під час цвітіння.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Зменшення площ старих природних широколистяних лісів, порушення вікової структури деревостанів, проведення санітарних рубок.

Заходи охорони. У місцях виявлення доцільно проводити виділення захисних лісових ділянок з режимом обмеженого лісокористування. Бронзівка велика занесена до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)) і Європейського червоного списку (близький до загрозливого стану вид (NT)).

Джерела інформації: Медведев, 1964; Мамаев, 1972; Nieto, Alexander, 2010; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013; М. С. Атаманюк, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: G. Keresztes

Евритирея австрійська

Eurythyrea austriaca (Linnaeus, 1767)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Крицякові – Vuprestidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює Центральну і Південну Європу, Кавказ, Північну Африку. В Україні населяє Карпатський регіон (Передкарпаття, Бескиди, Горґани, Мармарош, Свидівець, Полонинський хребет, Закарпатська низовина) до висоти 850 м н. р. м. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Вовчинець, поблизу м. Івано-Франківськ, м. Коломия, м. Надвірна, поблизу м. Яремче.

Місця перебування. Типовий мешканець старих ялицевих і мішаних лісів за участю ялиці білої (*Abies alba*).

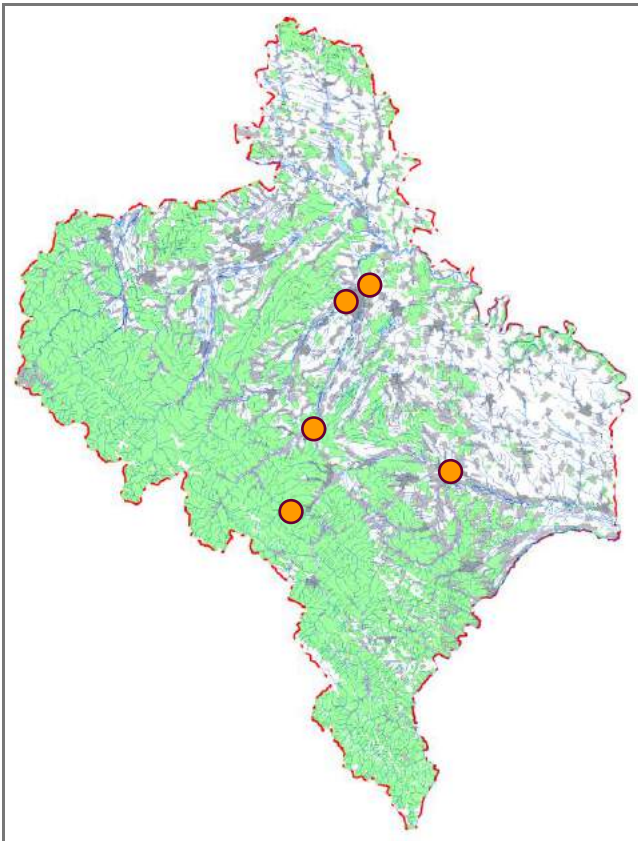
Особливості біології. Жуки літають у червні – серпні. Їх можна виявити там, де є багато мертвої деревини і старих пошкоджених дерев, зокрема на вітровалах, вирубках, складах деревини, в інших подібних місцях. Личинки – ксилофаги, розвиваються у стовбурах відмираючих і мертвих дерев ялиці білої протягом трьох-п'яти років. Кормовими породами можуть бути також дуб, тополя, сосна, ялина.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. В Українських Карпатах до середини ХХ ст. евритирея австрійська була відносно численною. Протягом останніх десятиліть вид зник у багатьох місцях, і нині збереглися лише окремі локальні популяції.

Фактори загрози. Вирубування старих ялицевих і мішаних лісів, порушення їхньої вікової структури, проведення санітарних рубок, видалення мертвої деревини.

Заходи охорони. У місцях виявлення цих жуків необхідно проводити виділення захисних лісових ділянок з режимом обмеженого лісокористування. Евритирея австрійська занесена до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Łomnicki, 1868, 1875; Рихтер, 1952; Загайкевич, 1958, 1978; Яницький, 1996; Яницький, 2000; Мателешко, 2009; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013; Yanytsky, 2013.

І. В. Скільський

Фото: J. Touroult

Антаксія ялицева

Anthaxia helvetica Stierlin, 1868

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Крицякові – Vuprestidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює гірські регіони Середньої та Південної Європи. В Україні – Мале Полісся, Крим, Карпати (Передкарпаття, Ґорґани, Покутсько-Буковинські Карпати, Чорногора, Мармарош) до висоти 1200 м н. р. м. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: поблизу с. Старі Кути; г. Гребля (Ґорґани), г. Грегит; Чорногірський масив.

Місця перебування. Ялинові та ялицеві ліси.

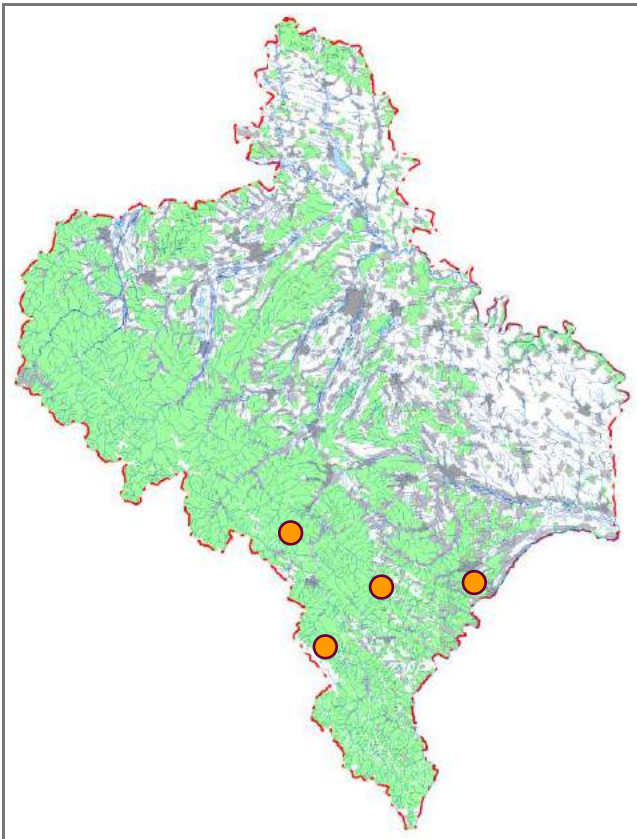
Особливості біології. Імаго літають із травня по липень. Личинка розвивається в деревині ялиці, ялини, модрина, сосни, ялівцю; розвиток триває від одного до двох років. Жуків можна виявити на квітах жовтецевих і складноцвітих рослин.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Зустрічається рідко і локально.

Фактори загрози. Головним чином, вирубування хвойних лісів.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Антаксія ялицева занесена до Червоної книги Українських Карпат (близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в Карпатському НПП і НПП «Ґуцульщина».

Джерела інформації: Рихтер, 1944, 1949; Лазорко, 1963; Загайкевич, 1978; Яницький, 1996; Яницький, 2000, 2007; Червона книга..., 2011; Пророчук, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Yanytsky, 2013.

І. В. Скільський

Фото: S. Krejčík

Щитовидка велика

Peltis grossa (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Щитовидкові – Trogossitidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Північ та гори Середньої і Південної Європи. В Україні виявляли на Поліссі, Поділлі, в Карпатському регіоні. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: поблизу м. Болехів, поблизу смт Делятин, поблизу смт Рожнятів; масив Горгани.

Місця перебування. Старі хвойні та мішані ліси (переважно за участю ялиці білої (*Abies alba*)).

Особливості біології. Імаго трапляються із другої половини весни до середини осені. Вони зустрічаються на деревних грибах і під корою стовбурів ялиці та ялини (рідше й інших порід). Личинки розвиваються у гнилій деревині. Жуків найчастіше можна виявити на гіменофорі трутових грибів (зокрема *Fomitopsis pinicola*), а також під відсталою корою неподалік трутовиків. При небезпеці імаго швидко падають у підстилку.

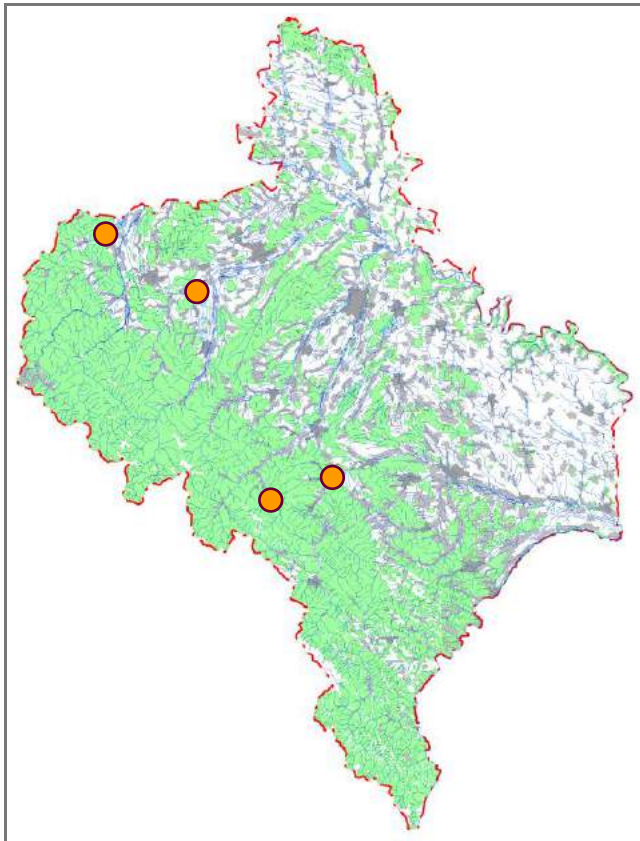
Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. В Українських Карпатах зустрічається дуже рідко і надто локально (в основному лише на ділянках ялицевих пралісів, які

не зазнали антропогенного впливу). У найбільш придатних для перебування місцях чисельність може сягати до 2–3 особин на одне дерево.

Фактори загрози. Зменшення площ характерних біотопів, порушення вікової структури деревостанів за участю ялиці, видалення старих, ослаблених і мертвих дерев унаслідок проведення санітарних рубок, а також фрагментованість та ізоляція популяцій виду через низьку здатність до розселення.

Заходи охорони. Максимальне обмеження лісогосподарських заходів у місцях виявлення цих жуків. Щитовидка велика занесена до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)).

Джерела інформації: Мателешко, 20086; Червона книга..., 2011.

І. В. Скільський

Фото: D. Telnov

Плоскотілка червона

Cisujus cinnaberinus (Scopoli, 1763)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Плоскотілкові – Cisujidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює Середню і Північну Європу. В Україні зустрічається локально в Карпатському регіоні (від низовини до верхнього лісового поясу), лісовій і лісостеповій зонах. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в передкарпатській частині.

Кадастр знахідок: с. Джурів, поблизу м. Долина, поблизу м. Івано-Франківськ.

Місця перебування. Листяні та мішані ліси.

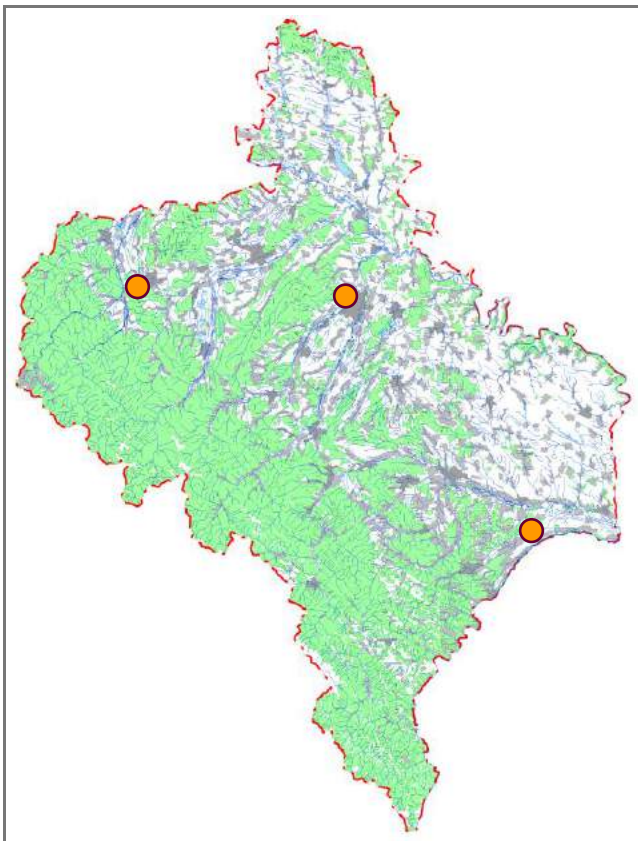
Особливості біології. Облігатний сапроксилобіонт. Живе під корою пнів, лежачих і відмерлих стовбурів листяних (дуб, бук, верба, тополя, ясен, береза й інші), рідше хвойних (ялиця, ялина, сосна) дерев. Імаго і личинки (старшого віку) перезимовують під корою дерев. Жуки активні навесні – на початку літа. Після спарювання в першій половині весни самки відкладають яйця під кору дерев. Розвиток личинки триває два роки, заляльковування відбувається у другій половині літа у ґрунті. Жуки і личинки живляться переважно гниючим лубом (є відомості, що іноді можуть проявляти себе як хижак).

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Зменшення площ характерних біотопів, порушення вікової структури природних лісів, видалення старих, хворих і мертвих дерев під час проведення санітарних рубок.

Заходи охорони. Обмеження лісгосподарських заходів у місцях виявлення цих жуків, забезпечення таких ділянок дієвою охороною. Плоскотілка червона занесена до Червоної книги України (вразливий вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозового стану вид (NT)).

Джерела інформації: Безхребетні тварини..., 1999; Червона книга..., 2009, 2011; Фауна України..., 2010; Nieto, Alexander, 2010; Рідкісні..., 2013; М. С. Атаманюк, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: А. Д. Волуца

Тріплекс карпатський

Triplax carpathica Reitter, 1890

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрили – Coleoptera
Родина Грибовикові – Erotylidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює регіон Східних Карпат (Польща, Словаччина, Україна, Угорщина, Румунія). В Україні розповсюджений у Карпатах (Красна, Свидівець, Чорногора, Вулканічний хребет) від передгір'їв до верхнього лісового поясу в межах Закарпатської й Івано-Франківської областей.

Кадастр знахідок: Чорногірський масив.

Місця перебування. Добре збережені ділянки природних букових лісів і пралісів.

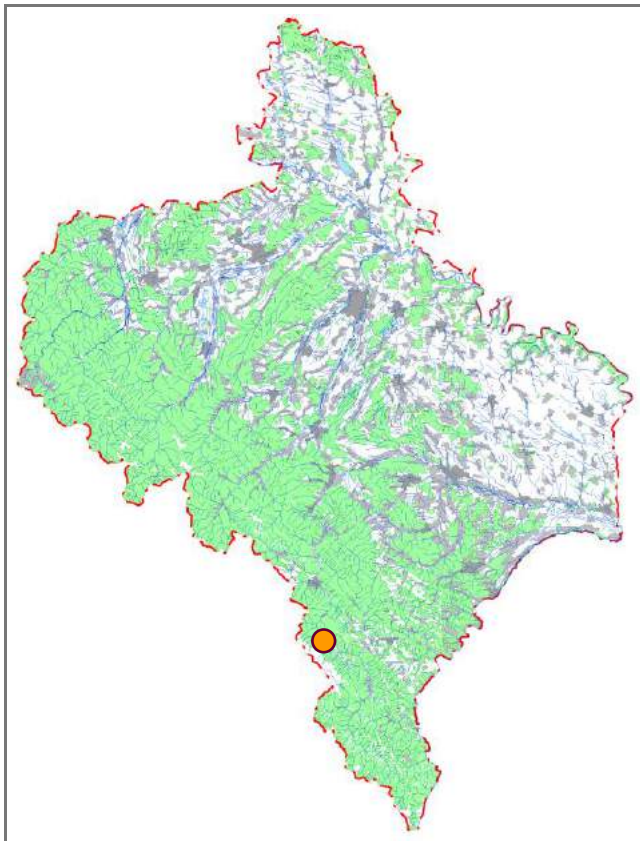
Особливості біології. Облігатний сапроксилобіонт. Живе під корою пеньків, лежачих і відмерлих стовбурів дерев бука. Жуки активні протягом травня – червня. Імаго і личинки перезимовують під корою дерев. Заляльковування відбувається у ґрунті. Тріплекс карпатський належить до облігатних міцетофагів. Жуки і личинки живляться плодовими тілами деяких грибів, зокрема плеврота черепчастого (*Pleurotus ostreatus*) та гливи легеневої (*P. pulmonarius*).

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. У Карпатському регіоні дуже рідкісний, локально поширений вид у первинних букових лісах.

Фактори загрози. Зменшення площ, а також порушення вікової структури букових лісів і пралісів, видалення старих, хворих і мертвих дерев під час проведення санітарних рубок.

Заходи охорони. Зведення до мінімуму лісогосподарської діяльності в місцях виявлення цих жуків, а також посилення заходів щодо охорони букових лісів. Тріплекс карпатський занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках недостатньо даних про вид (DD)). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Мателешко, 2009; Nieto, Alexander, 2010; Червона книга..., 2011.

І. В. Скільський

Фото: Н. Polacek

Вусач дубовий великий

Cerambyx cerdo Linnaeus, 1758

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Вусачеві – Cerambycidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Південноєвропейський вид, розповсюджений у Середземномор'ї, Північній Африці, на Кавказі та в Ірані. Північна межа ареалу в Європі досягає півдня Британських островів, півдня Швеції та Східноєвропейської рівнини. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: м. Болахів, с. Джурів.

Місця перебування. Світлі старовікові термофільні діброви.

Особливості біології. Самки відкладають по одному яйцю у тріщини кори ще живих ослаблених, частково всохлих дубів або їхніх пнів на зрубах. Личинка живе під корою, де, живлячись, вигризає довгі звивисті ходи. Перед заляльковуванням вона вгризається в деревину, прокладаючи короткий гачкоподібний хід, який завершується лялечковою камерою. У цій камері личинка створює своєрідну стінку із дрібної тирси, яка закриває личинковий хід. Розвиток личинки триває три-чотири роки.

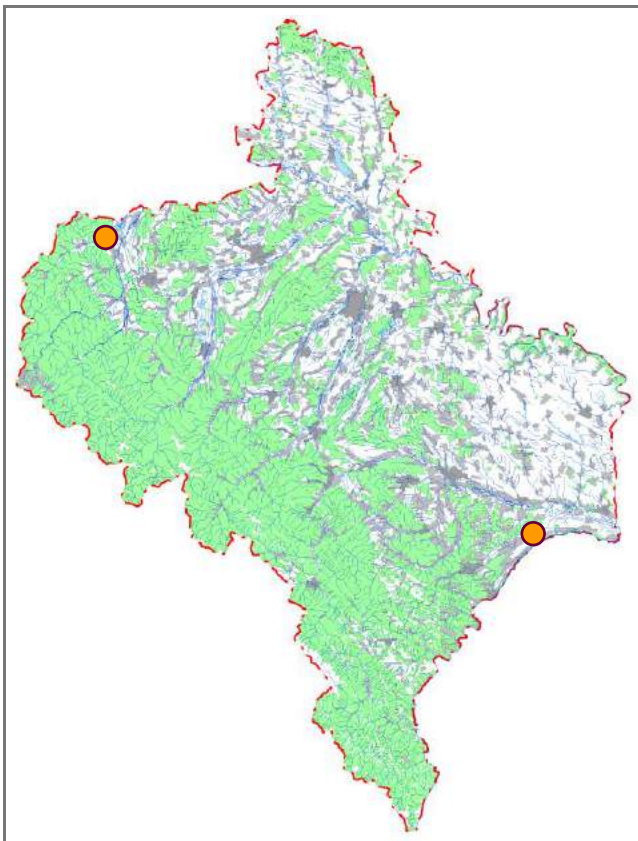

Лялечка формується восени або в кінці літа, жук зимує в лялечковій камері, виходячи на поверхню лише наступного року, на початку літа. Він спершу прогризає отвір у личинковий хід, а далі прогризає кору й виходить назовні. Імаго трапляються на гілках та стовбурах дерев, часто в місцях ушкодження стовбурів, з яких витікає сік і яким вони живляться.

Сучасний стан популяції. Вид перебуває у критичному стані, очевидно, вимер у більшості типових локалітетів. Безперервний моніторинг, що ведеться із 2008 року в найбільш придатних оселищах для вусача дубового великого на теренах Опілля та Передкарпаття, фактично не дав позитивних результатів. Виявлені поодинокі ходи у всохлих дубах в околицях сіл Сокіл і Узин, що нагадують галереї личинок, потребують підтвердження видової належності.

Фактори загрози. Активне ведення лісового господарства, зменшення площ старовікових дубових лісів, санітарні рубки з вибраковуванням частково всохлих великомірних дерев.

Заходи охорони. У місцях виявлення необхідно заборонити всі види рубок та встановити заповідний режим. Вусач дубовий великий занесений до Червоної книги України (вразливий вид), Європейського червоного списку (близький до загрозливого стану вид (NT)) і Червоного списку МСОП (вразливий вид (VU)).

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Пізун та ін., 2000; Фауна України..., 2010; Nieto, Alexander, 2010; Zamoroka et al., 2012; Заморока та ін., 2017; Скільський, Клітін, 2017; М. С. Атаманюк, особ. повід.

А. М. Заморока

Фото: М. С. Атаманюк

Розалія альпійська

Rosalia alpina (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Вусачеві – Cerambycidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гірські системи Європи (окрім півночі), Північної Африки, Близького Сходу, Малої Азії, півночі Ірану та Кавказ. Ареал співпадає з поширенням бука в Західній Палеарктиці. В Україні розалія альпійська розповсюджена в Карпатських і Кримських горах. Поодинокі знахідки в інших регіонах України пов'язані з випадковим завезенням цих жуків з деревиною бука. Іноді такі завізні особини дають друге покоління на нових територіях, однак їхні популяції є нежиттєздатними. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки виду в карпатській частині.

Кадастр знахідок: м. Болехів, с. Буркут, смт Ворохта, с. Зелена, с. Пасічна, с. Соколівка (Кос.), с. Татарів, м. Яремче (с. Ямна); г. Говверла, г. Туркул; масив Горгани (ур. Ельми).

Місця перебування. Переважно букові старовікові ліси та праліси. Імаго трапляються здебільшого на стовбурах дерев, гілках, повалених колодах.

Особливості біології. Життєвий цикл триває три роки. Самки відкладають яйця у тріщини кори. Личинки

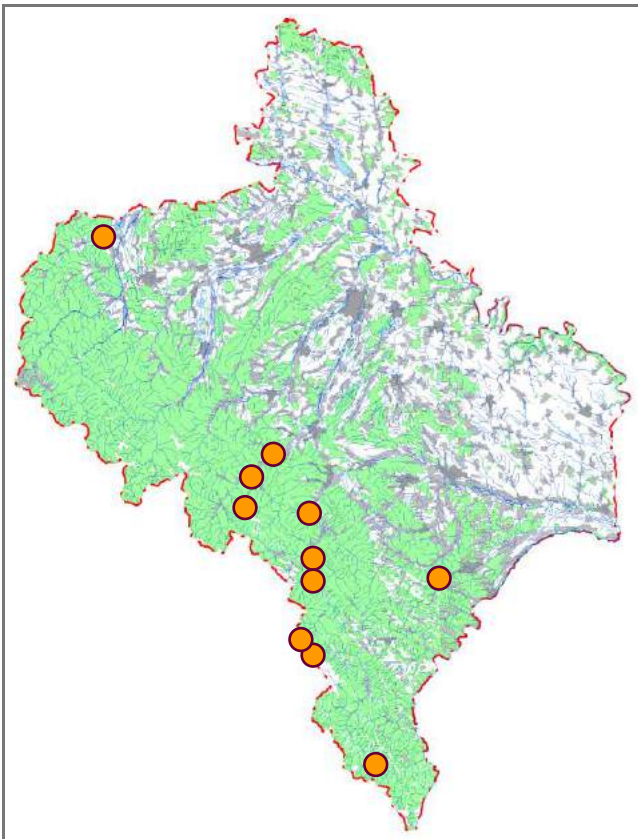

живляться спочатку під корою, а згодом вгризаються в деревину, де і зимують. Заллялювання відбувається лише навесні третього року. Молоді жуки з'являються в липні – серпні. Імаго активні в денні години; живляться збродженою патокою соку дерев або не харчуються взагалі.

Сучасний стан популяцій. Популяції дуже нечисленні, проте стабільні.

Фактори загрози. Активне ведення лісового господарства, скорочення площ букових старовікових лісів і пралісів, санітарні рубки з вибракуванням частково всохлих великомірних дерев бука, вилучення з лісових масивів великомірної лежачої мертвої деревини.

Заходи охорони. У місцях виявлення цих вусачів необхідно заборонити всі види рубок та встановити заповідний режим. Розалія альпійська занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Бобиляк, Сіренко, 2010; Zamoroka, Panin, 2011; Пророчук, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Тимочко, 2013; Скільський та ін., 2016а; Zamoroka та ін., 2017; Я. І. Зеленчук, особ. повід.

А. М. Заморока

Фото: А. Д. Волиця

Вусач земляний хрестоносець

Dorcadion equestre (Laxmann, 1770)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Вусачеві – Cerambycidae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Циркумчорноморський вид, розповсюджений у Паннонському басейні, на Балканському півострові, в Північному Причорномор'ї, до Волги і Кавказу, а також у Малій Азії. В Україні трапляється переважно у степовій зоні, де є дуже чисельним. Локально поширений у Лісостепу. Північна межа ареалу досягає Полісся, а західна пролягає через Західне Поділля. В Івано-Франківській області виявлений у кількох пунктах.

Кадастр знахідок: с. Вовчинець, с. Олешів, с. Олієво-Королівка.

Місця перебування. Ксерофільні степові луки на південних крутих схилах пагорбів.

Особливості біології. Жуки безкрилі і нездатні до перельотів та міграцій. Самки відкладають яйця у ґрунт. Личинки, вийшовши з яєць, харчуються коренями злаків, прокладаючи ходи у ґрунті. Розвиток триває два роки. Личинка заляльковується наприкінці літа або на початку

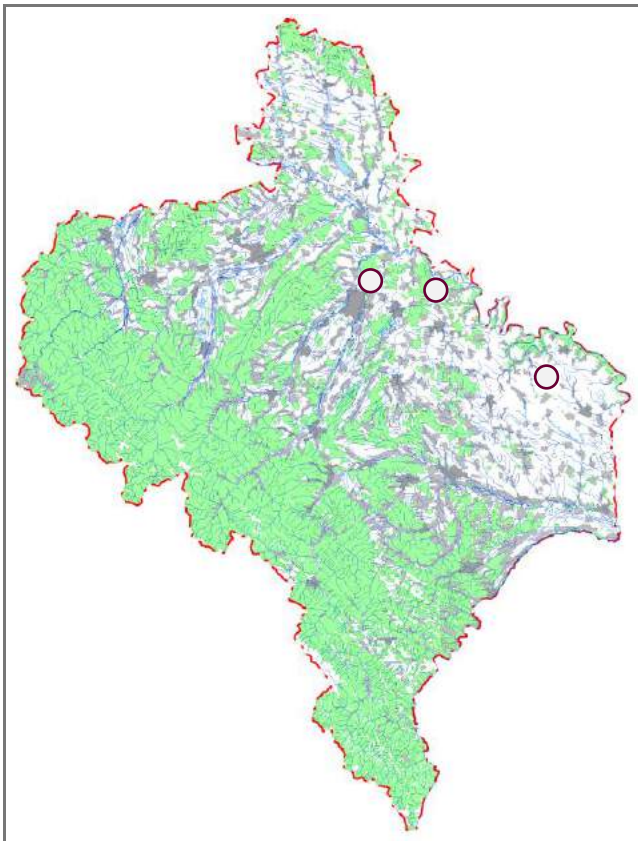

осені. Імаго зимують у лялечкових колисочках, виходячи на поверхню лише навесні після прогрівання ґрунту. Дорослі жуки живляться листками та молодими пагонами злаків, які обгризають біля самого ґрунту.

Сучасний стан популяцій. Вид можна вважати вимерлим в області через цілковиту втрату оселищ існування. Безперервний моніторинг, що ведеться із 2008 року в найбільш придатних місцях перебування для цього вусака на Опіллі та Покутті, не дав позитивних результатів.

Фактори загрози. Фрагментація і втрата середовищ існування, ізоляція популяцій та острівний ефект (інбридинг, відсутність потоку генів, вплив паразитів і хижаків) пов'язані з інтенсивним сільськогосподарським використанням великих площ земель. Змив отрутохімікатів із сільськогосподарських угідь. Перевипас степових ділянок худобою. Створення кар'єрів для видобування вапняку та гіпсу.

Заходи охорони. У місцях виявлення виду необхідно обмежити сільськогосподарську діяльність (випас худоби, внесення пестицидів тощо) за винятком заготівлі сіна, а також встановити заповідний режим. Вусач земляний хрестоносець занесений до Червоної книги України (вразливий вид).

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Червона книга..., 1994, 2009; Різун та ін., 2000; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: Є. В. Комаров

Вусач мускусний

Aromia moschata (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Вусачеві – Cerambycidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Розповсюджений від східного узбережжя Атлантичного океану до західного узбережжя Тихого океану і Японських островів, населяючи фактично всю Палеарктику, за винятком північної тайги і тундри. В Україні поширений на всій території, крім високогір'я Карпат та о. Зміїний. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично.

Кадастр знахідок: с. Білоберізка, смт Верховина, с. Вишнів, с. Вовчинець, м. Галич, м. Городенка, с. Городниця, с. Джурів, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Кобаки, с. Колінки, м. Коломия, с. Копачинці, м. Косів, с. Крилос, с. Кунісівці, с. Михальче, с. Новоселиця (Снят.), с. Новосілка, с. Одаїв, с. Пістинь, с. Рудники, м. Снятин, с. Старі Кути, с. Тустань, с. Уніж, с. Чернів, с. Шевченкове (Гал.), м. Яремче.

Місця перебування. Переважно заплавні вербові ліси.

Особливості біології. Літ імаго триває з липня по серпень. Самки відкладають яйця у тріщини кори живих дерев верби товщиною стовбура від 10 см. Личинки після виходу із яєць активно живляться спочатку під корою, а потім вгризаються в деревину. Розвиток триває два-три

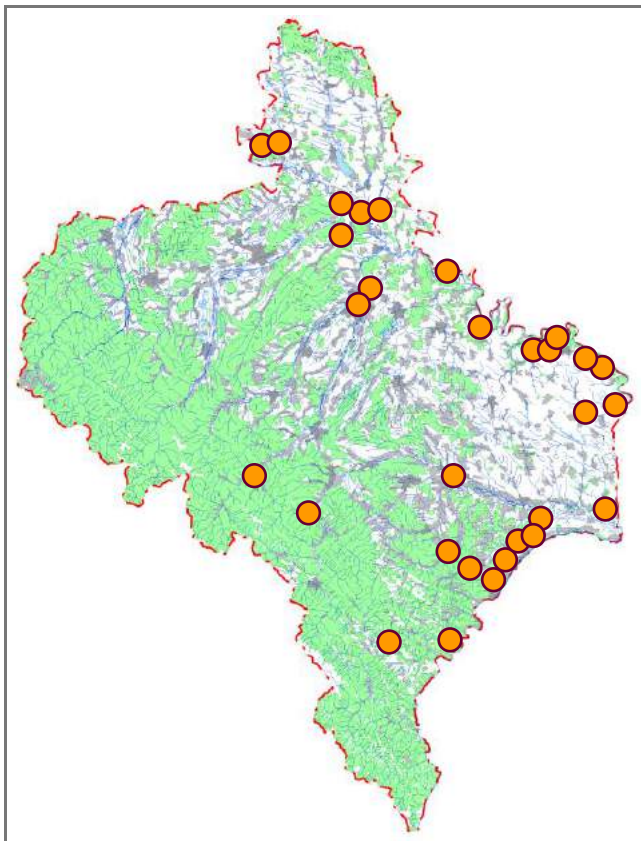

роки. Жуки живляться нектаром і пилом, відвідуючи квіти різних рослин.

Сучасний стан популяцій. Відносно звичайний вид. Популяції мають тенденцію до збільшення чисельності.

Фактори загрози. Можливим лімітуючим чинником може бути деградація місць перебування, зокрема зменшення площ вербових насаджень

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Вусач мускусний занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Сіренко, Заморока, 2001; Заморока та ін., 2005, 2017; Заморока, 2009, 2010, 2012; Zamořoka, Panin, 2011; Zamořoka et al., 2012; Пророчук, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; М. С. Атаманюк, особ. повід.

А. М. Заморока

Фото: Н. А. Смірнов

Вусач угорський

Ropalopus ungaricus (Herbst, 1784)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Вусачеві – Cerambycidae

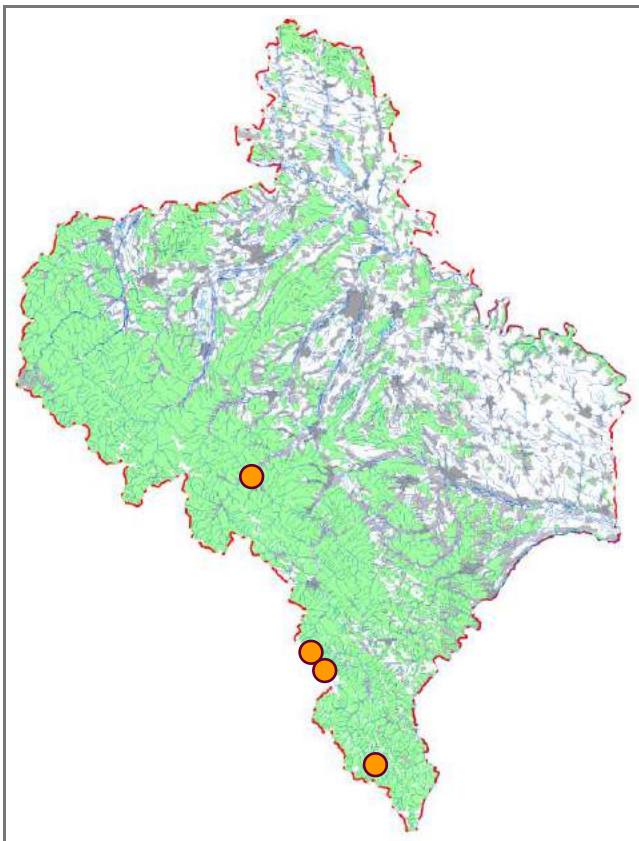
Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Ареал охоплює Середню і Південну Європу від Франції до півдня європейської частини Російської Федерації. В Україні відомі знахідки в Карпатах (від передгір'їв до верхнього лісового поясу), а також у Тернопільській, Київській, Харківській, Донецькій і деяких інших областях. На Івано-Франківщині зустрічається спорадично.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Зелена; г. Туркул; хр. Черногора.

Місця перебування. Населяє старі листяні ліси за участю явора (*Acer pseudoplatanus*).

Особливості біології. Жуки трапляються протягом червня – серпня на узліссях і в розріджених деревостанах. Вусач угорський – облігатний сапроксилобонт. Віддає перевагу тонким і міцним деревам, не переносить затінення. Генерація дворічна. Личинки розвиваються під корою відмираючих та мертвих стовбурів і гілок явора, зрідка також деяких інших листяних дерев (ясен, вільха, бук, верба). Заляльковування відбувається в деревині.

Імаго активні вдень, їх можна виявити на стовбурах дерев, у яких проходить розвиток личинок.

Сучасний стан популяцій. Зустрічається рідко і поодинокі.

Фактори загрози. Зменшення площ старовікових природних листяних лісів, проведення санітарних рубок.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Вусач угорський занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Відомі знахідки у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Загайкевич, 1960; Бартнев, (2003) 2004; Nieto, Alexander, 2010; Червона книга..., 2011; А. М. Заморока, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: <http://www.bio-foto.com>

Вусачик чудовий

Pseudogaurotina excellens (Brancsik, 1874)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Вусачеві – Cerambycidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Ендемік Східних Карпат (Словаччина, Польща, Україна, Румунія). В Україні відомі спорадичні знахідки в гірській частині Закарпатської й Івано-Франківської областей (Свидівець, Мармарош, Чорногора, Горгани) у межах висот 700–1700 м н. р. м.

Кадастр знахідок: смт Ворохта, с. Зелена; поблизу г. Говерла, г. Ребра (Ребровач).

Місця перебування. Переважно старі ялинові та ялиново-ялицеві ліси.

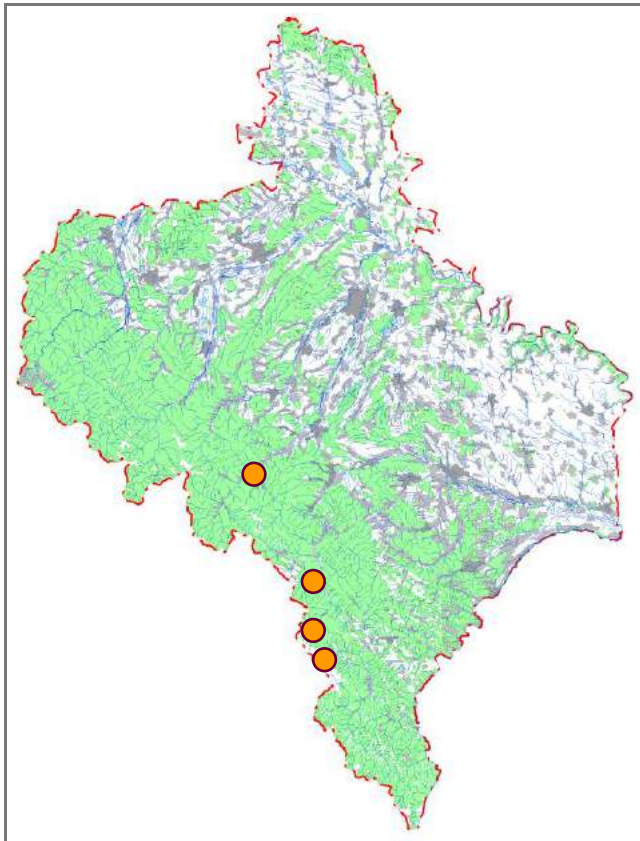
Особливості біології. Жуки зустрічаються з червня по серпень. Їх можна виявити на квітах і листі кормових рослин на лісових галявинах, луках та вирубках. Самка відкладає яйця у приземній частині старих відмираючих кущів жимолості чорної (*Lonicera nigrum*). Личинка розвивається протягом двох років під корою кореневої шийки і в коренях.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі знахідки поодиноких особин.

Фактори загрози. Деградація характерних біотопів унаслідок надмірної господарської експлуатації гірських лісів.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною типових місць перебування. Вусачик чудовий занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває у критичному стані (CR)) і Червоного списку МСОП (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Відомі знахідки у ПЗ «Горгани» і Карпатському НПП.

Джерела інформації: Загайкевич, 1959, 1961, 1991; Мирзоян и др., 1982; Червона книга..., 2011; А. М. Заморока, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: S. Szafranec

Хризоліна карпатська

Chrysolina carpatica (Fuss, 1856)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Листоїдові – Chrysomelidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Реліктово-ендемичний вид, розповсюджений у високогір'ях Судетських, Карпатських і Балканських гір. В Україні відомий лише з масивів Чорногора та Свидівець (Івано-Франківська і Закарпатська області), хоча можливі знахідки і в інших місцях.

Кадастр знахідок: г. Говерла, г. Піп Іван Чорногірський.

Місця перебування. Альпійські й субальпійські луки.

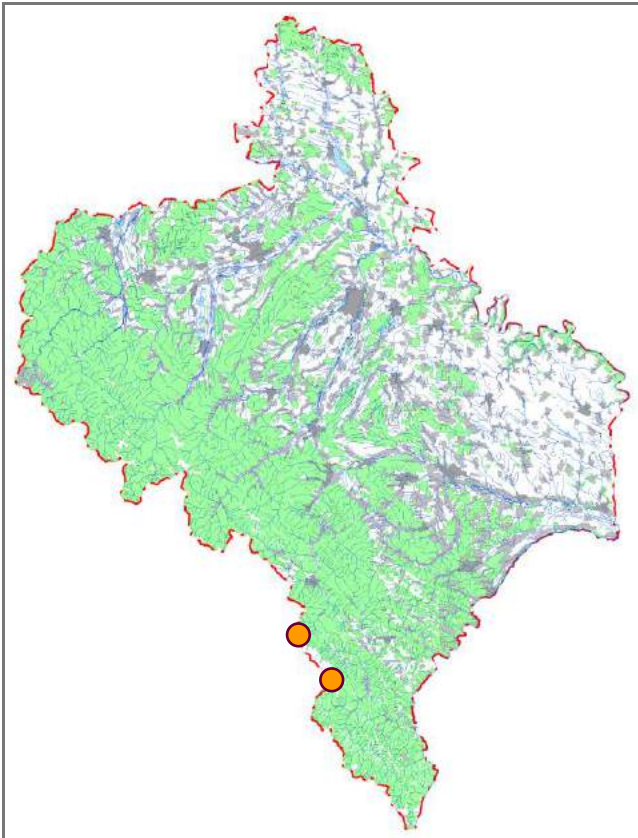
Особливості біології. Фактично не вивчені. Жуки зазвичай трапляються серед моху та під камінням в альпійському й субальпійському поясах. Кормові рослини невідомі.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Не встановлені. Очевидно, негативно можуть впливати глобальна зміна клімату і вертикальне зміщення висотних поясів.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Хризоліна карпатська занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Бровдій, 1977; Червона книга..., 2009, 2011.

А. М. Заморока

Фото: В. Г. Радченко

Ореїна плагіата

Oreina plagiata (Suffrian, 1861)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Листоїдові – Chrysomelidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Реліктово-ендемичний вид, розповсюджений у високогір'ях Східних Альп, Карпатських, Динарських і Балканських гір. В Україні відомий лише з масиву Чорногора (Івано-Франківська і Закарпатська області).

Кадастр знахідок: г. Говерла, г. Менчул, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожижевська.

Місця перебування. Субальпійська косодеревина та верхня межа смерекових лісів.

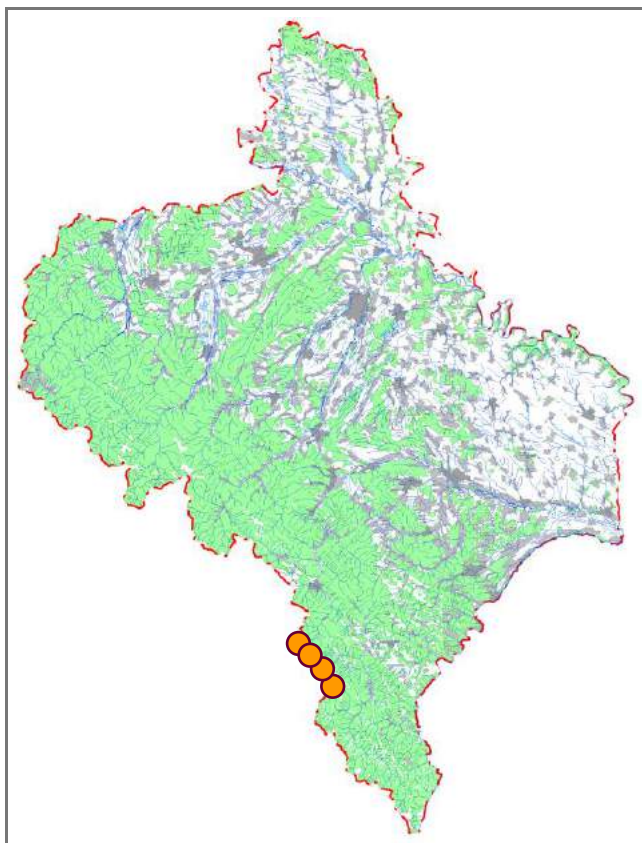
Особливості біології. Фактично не вивчені. Жуки поодинокі трапляються вздовж верхньої межі лісу. Личинки живляться на сугайнику австрійському (*Doronicum austriacum*). Життєвий цикл однорічний.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Не встановлені. Очевидно, негативно можуть впливати глобальна зміна клімату і вертикальне зміщення висотних поясів.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Ореїна плагіата занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Бровдій, 1977; Червона книга..., 2009, 2011; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: L. Borowiec

Ореїна зелена

Oreina viridis (Duftschmid, 1825)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Листоїдові – Chrysomelidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Реліктово-ендемичний вид, розповсюджений у високогір'ях Альп, Карпат і Динарських гір. В Україні відомий лише з масиву Чорногора (Івано-Франківська і Закарпатська області).

Кадастр знахідок: г. Говерла, г. Менчул, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожижевська.

Місця перебування. Субальпійська косодеревина.

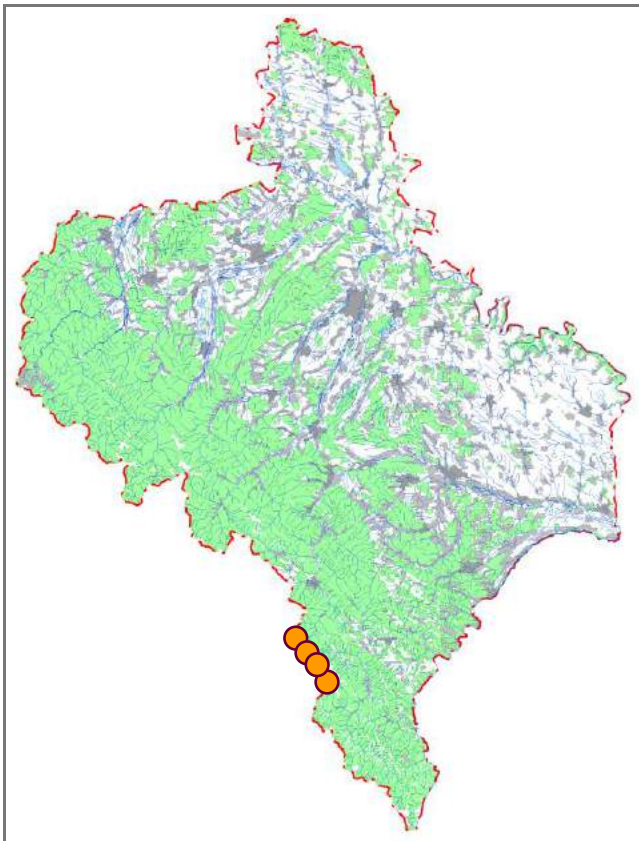
Особливості біології. Фактично не вивчені. Жуки поодинокі трапляються в субальпійському висотному поясі. Кормові рослини личинки невідомі, є відомості про живлення на вільсі зеленій (*Alnus viridis*). Життєвий цикл однорічний.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Не встановлені. Очевидно, негативно можуть впливати глобальна зміна клімату і вертикальне зміщення висотних поясів.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Ореїна зелена занесена до Червоної книги України (зникаючий вид). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Бровдій, 1977; Червона книга..., 2009, 2011; Заморочка та ін., 2017.

А. М. Заморочка

Фото: G. Keresztes

Комарівка італійська

Bittacus italicus (O. F. Müller, 1786)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Скорпіононі мухи – Mecoptera

Родина Комарівки – Bittacidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Південноєвропейський вид, північна межа ареалу якого пролягає через Арденські гори, Рейнські сланцеві гори, Судетські гори, південні низькогір'я Карпат, Західне Поділля, вздовж Східного Полісся до Південного Уралу. В Україні відомий із Західного Поділля, Криму, Причорноморської низовини, Придніпровської височини, Північнополтавської височини. В Івано-Франківській області виявлений на Опіллі та Покутті.

Кадастр знахідок: с. Межигірці, с. Михальче, с. Нижній Вербіж.

Місця перебування. Ксеротермофільні степові луки та чагарники.

Особливості біології. Самка відкладає яйця у ґрунт наприкінці літа, де вони перезимовують. Личинки виходять навесні й живляться відмерлою органікою. Наприкінці весни вони роблять колисочки в підстильці й залялюються, а на початку літа виходять імаго. Дорослі комарівки є засідковими хижаками, які чіпляються за листок чи гілку передньою парою ніг, а середні і задні

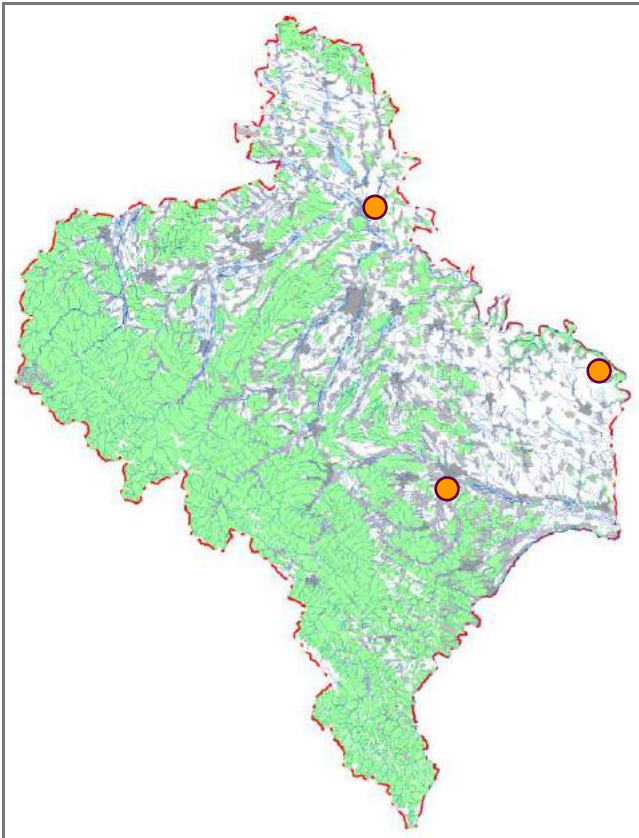

розставляють у боки. Цими кінцівками вони хапають дрібних комах, які пролітають поряд. Живляться висмоктуючи гемолімфу з тіл жертв.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Фрагментація і втрата середовищ існування пов'язані з інтенсивним сільськогосподарським використанням великих площ земель. Перевипас степових ділянок худобою. Створення кар'єрів для видобування вапняку та гіпсу.

Заходи охорони. У місцях виявлення необхідно обмежити господарську діяльність (випас худоби, внесення пестицидів тощо), за винятком заготівлі сіна, встановити заповідний режим. Комарівка італійська занесена до Червоної книги України (вразливий вид).

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Dobosz, Hadaś, (1998) 1999; Пізун та ін., 2000; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: P. Tillier

Льодовичник Вествуда

Boreus westwoodi Hagen, 1866

Клас Комахи – Insecta
Ряд Скорпіонові мухи – Mecoptera
Родина Льодовичники – Boreidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Льодовиковий релікт, розповсюджений у Північній Європі (до узбережжя Північного океану) та в ізольованих локалітетах на високогір'ях Альп, Динарських та Карпатських гір. Південна межа ареалу пролягає через Північно- і Східноєвропейську рівнини між басейнами Ельби та Дніпра. В Україні відомий зі Східного і Центрального Полісся, а також з альпійського поясу Чорногори (Івано-Франківська і Закарпатська області) в Карпатах.

Кадастр знахідок: г. Бребенескул, г. Говерла, г. Гутин Томнатик, г. Дземброня, г. Менчул, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожижевська, г. Туркул.

Місця перебування. Презволожені мохові та лишайникові альпійські пустища.

Особливості біології. Комахи безкрилі і нездатні до польоту. Парування відбувається в лютому – березні під час відлиг, коли льодовичники крізь проталини виходять на сніг. Самки відкладають яйця в мох і ґрунт за

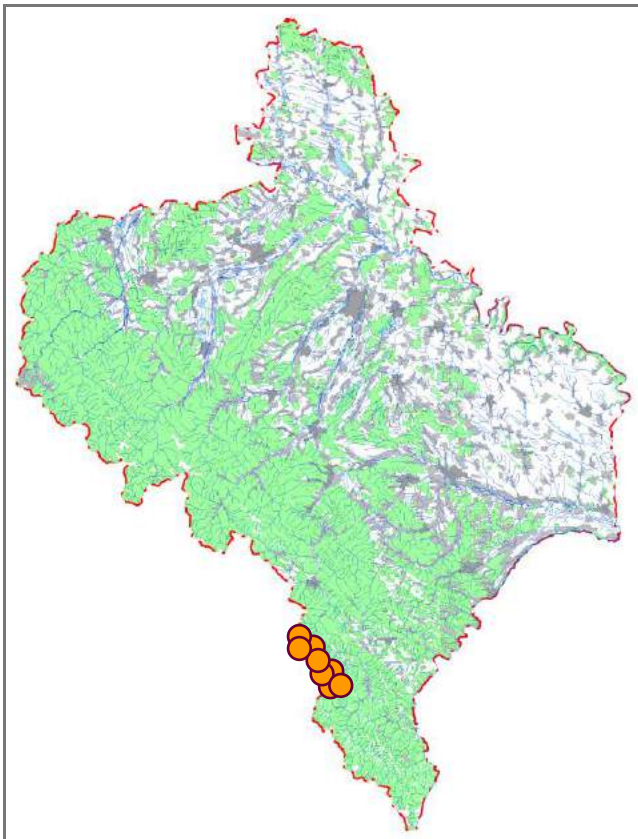

допомогою відносно довгого яйцеклада. Личинки живуть у моху і живляться дрібними безхребетними та власне мохом. Тут же відбувається заляльковування. Життєвий цикл триває один рік. Імаго живляться філідіями мохів.

Сучасний стан популяцій. Популяції відносно чисельні і стабільні.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату, надмірне рекреаційне навантаження.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Льодовичник Вествуда занесений до Червоної книги України (неоцінений вид). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: К. Markku

Оксиетира жовтовуса

Oxyethira flavicornis (Pictet, 1834)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Волохокрилі – Trichoptera

Родина Гідрофтилідові – Hydroptilidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює більшу частину Європи, крім Середземномор'я. В Україні дуже спорадично виявляти на Розточчі, у Прикарпатті та в передгір'ях Криму. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка.

Кадастр знахідок: гирло р. Черемош (поблизу с. Завалля).

Місця перебування. Дорослі особини зустрічаються біля річок і струмків, личинки – на водяних рослинах.

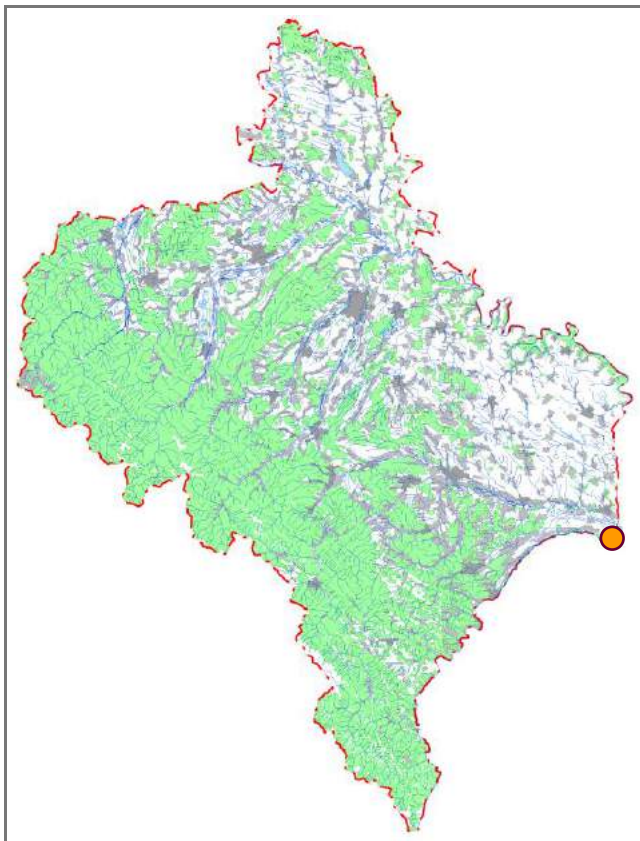
Особливості біології. Фактично не вивчені. Літ імаго протягом травня – червня. Дає одну генерацію на рік (моновольтинний вид). Личинки живуть серед заростей у повільно текучих водоймах, де будують хатинки з секрету. Личинки живляться м'якими частинами талому водоростей (альгофаги).

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Вірогідно, деградація типових біотопів під впливом прямої чи опосередкованої діяльності людини.

Заходи охорони. Необхідно місця перебування (розмноження) забезпечити дієвою охороною. Оксиетира жовтовуса занесена до Червоної книги України (вразливий вид).

Джерела інформації: Григоренко, 1987; Качалова, 1987; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Szczęsny, Chvojka, 2008; Рідкісні..., 2013.

І. В. Скільський

Малюнок: І. В. Маханьков

Махаон

Papilio machaon (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta

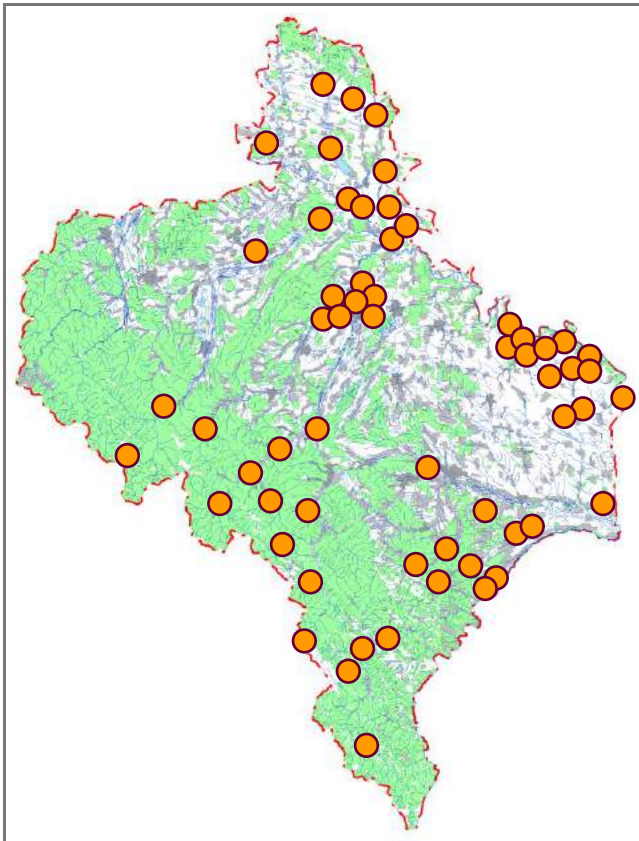
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera

Родина Косатцеві – Papilionidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Має голарктичне розповсюдження, охоплюючи всю Європу, Північну Африку, Західну і Центральну Азію, увесь Сибір, Аляску, Скелясті гори, Великі рівнини, Апалацькі гори, район Великих Озер. Відсутній в Ісландії та Гренландії. В Україні поширений на всій території. В Івано-Франківській області відомі знахідки на Опіллі, у Прут-Дністровському межиріччі, Передкарпатті, Горґанах, Чорногорі, Чивчино-Гринявських горах, Покутських Карпатах.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця, с. Буркут, м. Бурштин, с. Верхня Липиця, смт Верховина, с. Вишнів, с. Вовчинець, смт Ворохта, м. Галич, с. Глушків, м. Городенка, с. Далешове, с. Джурів, с. Дземброня, с. Драгомирчани, с. Дубки, с. Залуква, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Ісаків, м. Калущ, с. Княздвір, с. Колінки, с. Копачинці, м. Косів, с. Кременів, смт Кути, с. Лани, с. Медина, с. Межигірці, с. Микитинці (м. Івано-Франківськ), с. Монастирок, м. Надвірна, с. Новоселиця (Снят.), с. Олієво-Королівка, с. Осмолода, с. Пасічна, с. Передівання, с. Підлісся (Пациків) (Тисм.), с. Підлужжя, с. Пістинь, с. Поляниця (м. Яремче), с. Пуків, с. Раковець (Город.), м. Рогатин, м. Снятин, с. Сокирчин, с. Соколівка (Кос.), с. Стара Гута, с. Старі Кути, с. Стебник, с. Трач, с. Уніж, с. Черник, с. Шешори, с. Яблунів, м. Яремче; г. Говерла, г. Попада.

Місця перебування. Відкриті лучні біотопи, а також селітебні зони із традиційним присадибним землеробством.

Особливості біології. Перше покоління імаго виходить у квітні – травні. Самки відкладають по одному яйцю на рослини з родини Окружкові (Ariaseae), які є кормовими для гусені. Личинки активно харчуються і до початку липня заляльковуються. Друге покоління імаго з'являється з середини липня. Лялечки другого покоління зимують. Метелики живляться нектаром різноманітних видів квіткових рослин.

Сучасний стан популяції. Популяції стабільні, мають тенденцію до зростання чисельності.

Фактори загрози. Викошування та випалювання трави, розорювання цілинних земель, застосування пестицидів тощо.

Заходи охорони. На ділянках, де метелики зустрічаються в порівняно значній кількості, необхідно заборонити застосування хімічних препаратів, випасання худоби, звести до мінімуму рекреаційне навантаження. Махаон занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський», відомі знахідки в заказнику «Княздвірський».

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Ареалы насекомых..., 1982; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Попов, Плющ, 2004; Заморока та ін., 2005, 2017; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Бідзіля та ін., 2006; Маланюк та ін., 2008; Заморока, 2012; Михайлюк-Заморока, Заморока, 2012; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Тимочко, 2013; Скільський та ін., 2016а; Смірнов, 2017; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, І. В. Скільський, особ. повід.

**А. М. Заморока, Ю. Г. Козоріз,
О. М. Слободян**

Фото: Н. А. Смірнов

Подалірій

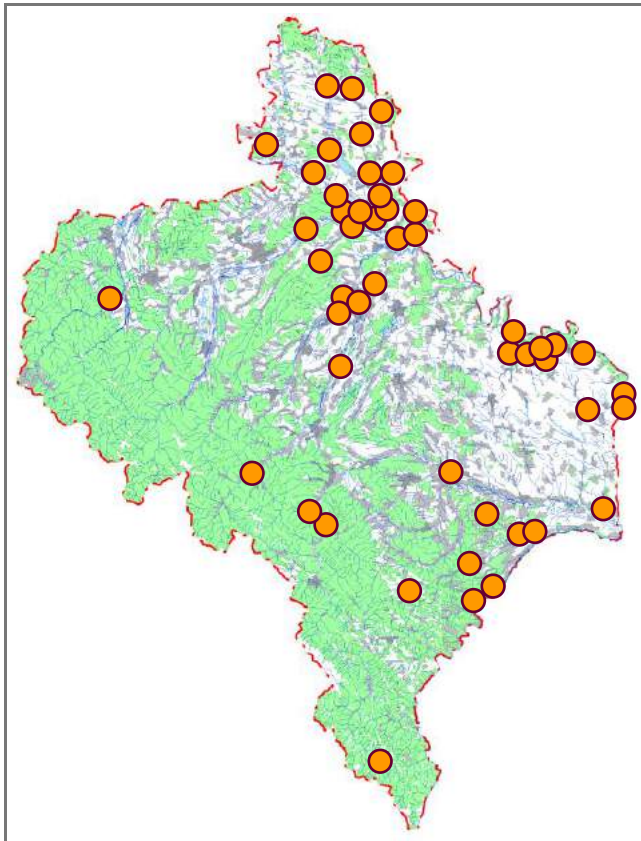
Iphiclides podalirius (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Косатцеві – Papilionidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Південно-західнопалеарктичний вид, розповсюджений у Європі (крім північної частини), Північній Африці, на Аравійському півострові, Близькому Сході, в Малій Азії, на Кавказі, в Центральній Азії, Західному Китаї. В Україні зустрічається на всій території, крім, як правило, середньо- і високогір'я Карпат. В Івано-Франківській області поширений спорадично, головним чином, трапляється на Опіллі, у Прут-Дністровському межиріччі та в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: с. Буркут, м. Бурштин, с. Верхня Липиця, с. Височанка, с. Вишнів, с. Вовчинець, м. Галич, м. Городенка, с. Городниця, с. Джурів, с. Загвіздя, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Ісаків, с. Колінки, м. Коломия, с. Копачинці, м. Косів, с. Кремидів, с. Кукільники, с. Кунишівці, с. Курипів, смт Кути, с. Лани, с. Медина, с. Медуха, с. Межигірці, с. Микулічин, с. Монастирок, с. Новоселиця (Снят.), с. Передівання, с. Підлісся (Пациків) (Тисм.), с. Поділля, с. Пукасівці, с. Пуків, м. Рогатин, м. Снятин, с. Сокирчин, с. Сокіл, с. Старий Мізунь, с. Тенетники, с. Тисменичани, с. Трач, с. Тумир, с. Тустань, с. Тюдів, с. Уніж, с. Шепіт, с. Яблунів, м. Яремче.

Місця перебування. Термофільні напіввідкриті чагарникові угруповання, селітебні зони із традиційним присадибним садівництвом.

Особливості біології. Перше покоління імаго виходить у квітні – травні. Самки відкладають по одному яйцю на пагони сливи, вишні, груші, яблуні, глоду та деяких інших рослин, які є кормовими для гусені. Личинки активно харчуються і до кінця червня заляльковуються. Друге покоління імаго з'являється на початку липня. Зимують лялечки. Метелики живляться нектаром різноманітних видів квіткових рослин.

Сучасний стан популяцій. Чисельність зростає, вид активно розповсюджується.

Фактори загрози. Знищення диких плодкових рослин, розорювання степових ділянок, перевипас, широке застосування хімічних препаратів, зростання рекреаційного навантаження тощо.

Заходи охорони. На ділянках, де чисельність метеликів є порівняно високою, необхідно чітко регламентувати застосування хімікатів, а також враховувати гранично можливі рівні рекреації. Подалірій занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський», відомі знахідки у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП та НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Попов, Плющ, 2004; Заморока та ін., 2005, 2017; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Романів, Гринчишин, 2008; Заморока, 2012; Михайлюк-Заморока, Заморока, 2012; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2016а; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, І. В. Скільський, особ. повід.

**А. М. Заморока, Ю. Г. Козоріз,
О. М. Слободян**

Фото: Н. А. Смірнов

Поліксена

Zerynthia polyxena

(Denis et Schiffermüller, 1775)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera

Родина Косатцеві – Papilionidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Південна, Південно-Східна і Східна Європа, Західний Кавказ та Західний Казахстан. В Україні трапляється майже на всій території, крім крайніх північно-західних районів. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: м. Івано-Франківськ, с. Колінки.

Місця перебування. Узлісся, лісові галявини, прибережні ділянки, надзаплавні тераси, де наявні зарості хвилівника звичайного (*Aristolochia clematis*) (кормова рослина гусені).

Особливості біології. Літ імаго триває протягом травня – до початку червня. Метелики активні вдень, часто сідають на квіти, не полохливі. Самців можна виявити серед відкритих ділянок, самки переважно люблять затінені місця, літають мало. Дає одну генерацію на рік. Самка відкладає яйця (від 1 до 32) на листки, квіти та

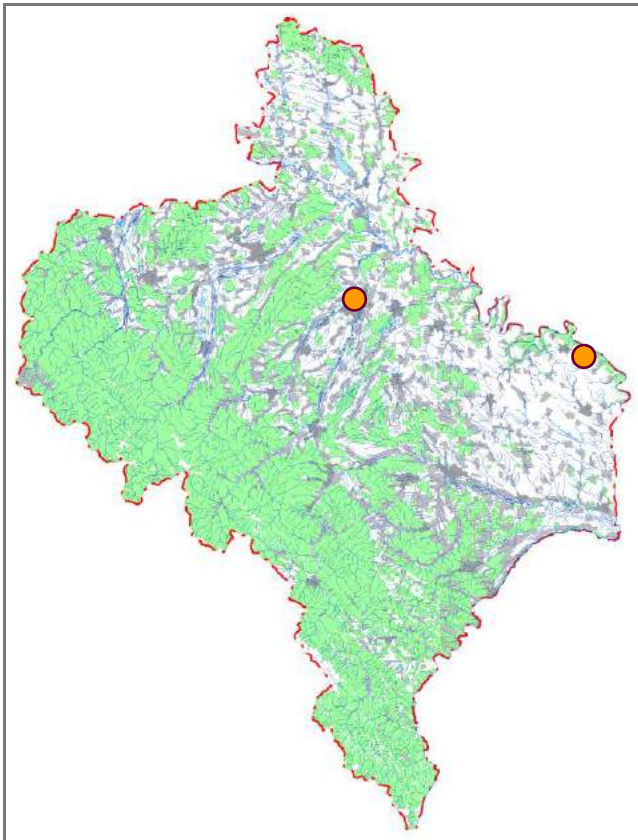

гілки верхньої частини хвилівника звичайного. Гусениці з'являються через 8–9 діб, їхній розвиток триває чотири-п'ять тижнів (травень – червень). Личинки забарвлені дуже яскраво, ніби виразно підкреслюють свою «неістівність». Лялечки прикріплюються до стебел кормової рослини і зимують, іноді два-три сезони.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Монофагія на хвилівнику звичайному, господарська діяльність людини (розорювання, випасання худоби, сінокосіння, застосування хімікатів й інше), значне рекреаційне навантаження. До зменшення чисельності також призводить зміна гідрологічного режиму річок і затоплення ділянок з наявністю кормової рослини гусені.

Заходи охорони. Місця перебування доцільно забезпечити дієвою охороною, заборонивши там проведення зміни структури рослинного покриву, сінокосіння та випасання свійських тварин. Необхідно чітко регламентувати застосування хімічних речовин, враховувати допустимі рівні рекреаційного навантаження. Поліксена занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Редкие..., 1988; Різун та ін., 2000.

І. В. Скільський, П. В. Бундзяк

Фото: Н. А. Смірнов

Аполлон

Parnassius apollo (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Косатцеві – Papilionidae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Польодовиковий релікт, населяє північ і гірські системи Європи (Піренеї, Альпи, Карпати, Динарські, Піндуські та Балканські гори), Кавказ, Урал, Центральний Сибір, Вірменське високогір'я, гори Сирії та Лівану, Алтайські гори. В Україні був розповсюджений у Карпатах, на Західному Поділлі та в Центральному Поліссі. Припускається, що в Карпатах і на Поліссі вид цілком вимер. Останній раз виявлений у Дністровському каньйоні у другій половині ХХ ст. В Івано-Франківській області відомі давні спорадичні знахідки в Чивчино-Гринявських горах і Покутських Карпатах.

Кадастр знахідок: с. Верхній Ясенів, смт Верховина, смт Кути.

Місця перебування. Скелясті вапняні схили гір із заростями очитку в лісовому та субальпійському висотних поясах.

Особливості біології. Самки відкладають яйця наприкінці літа, які зимують. Гусінь виходить із яєць навесні й живиться листям багатьох видів очитку та молодила.

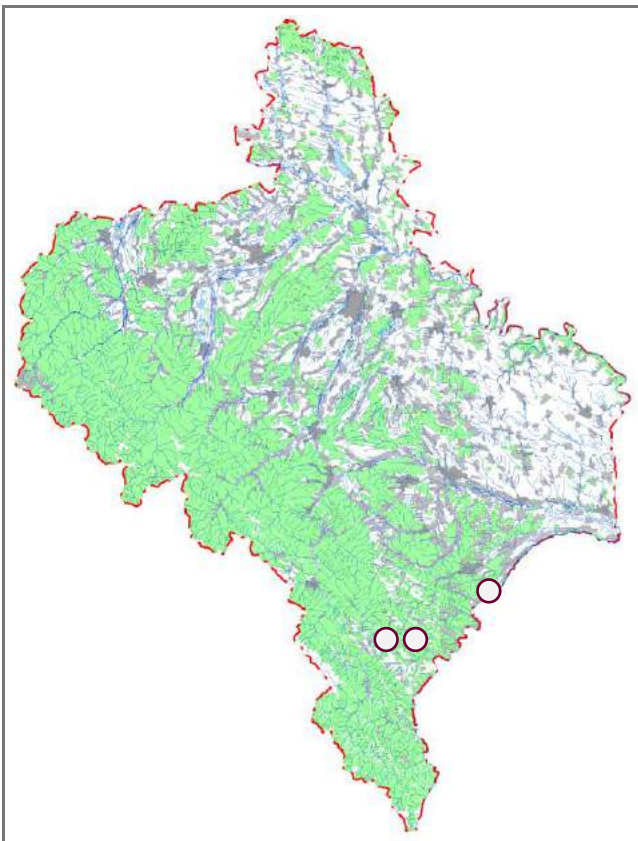

Залляковування відбувається на поверхні ґрунту. Імаго з'являються у другій половині літа. Метелики погано літають, не здатні до міграцій.

Сучасний стан популяції. Вид можна вважати вимерлим на території області з невідомих причин. Впродовж останніх півтора століття (з 1865 року) аполлона в раніше відомих локалітетах не виявляли. Низка сучасних експедицій не увінчались успіхом.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату, втрата середовищ існування через штучне заліснення типових оселищ, надмірний випас худоби, нездатність метеликів до міграцій.

Заходи охорони. У місцях виявлення доцільно встановити заповідний режим із забезпеченням біотехнічних заходів щодо збереження типу оселища. Аполлон занесений до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку (близький до загрозливого стану вид (NT)) і Червоного списку МСОП (вразливий вид (VU)).

Джерела інформації: Nowicki, 1860; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Редкие..., 1988; Канарський, 2000; Різун та ін., 2000; Фауна України..., 2010; Swaay et al., 2010; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока, Ю. М. Геряк

Фото: D. Combrisson

Мнемозина

Parnassius mnemosyne (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Косатцеві – Papilionidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Польодовиковий релікт, населяє всю Європу (аж до Північного океану), Кавказ, Малу Азію, Близький Схід, Урал, Західний Сибір, Алтай. В Україні розповсюджений на всій території, окрім степової зони та Кримського півострова. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Вишнів, с. Вовчинець, смт Ворохта (ур. Заросляк), с. Джурів, м. Івано-Франківськ, смт Кути, с. Підлісся (Пациків) (Тисм.), м. Яремче; г. Магура (окол. с. Козаківка), г. Піп Іван Чорногірський, г. Чивчин; Чорногірський масив.

Місця перебування. Переважно світлі передгірні і гірські листяні та мішані ліси, що чергуються з різнотравними луками.

Особливості біології. Самки відкладають яйця у травні – червні, які зимують. Гусінь виходить із яєць ранньої весни наступного року й живиться листям рясту. Для личинок відмічена нічна активність, а вдень вони ховаються в лісовій підстилці. Заляльковування відбува-

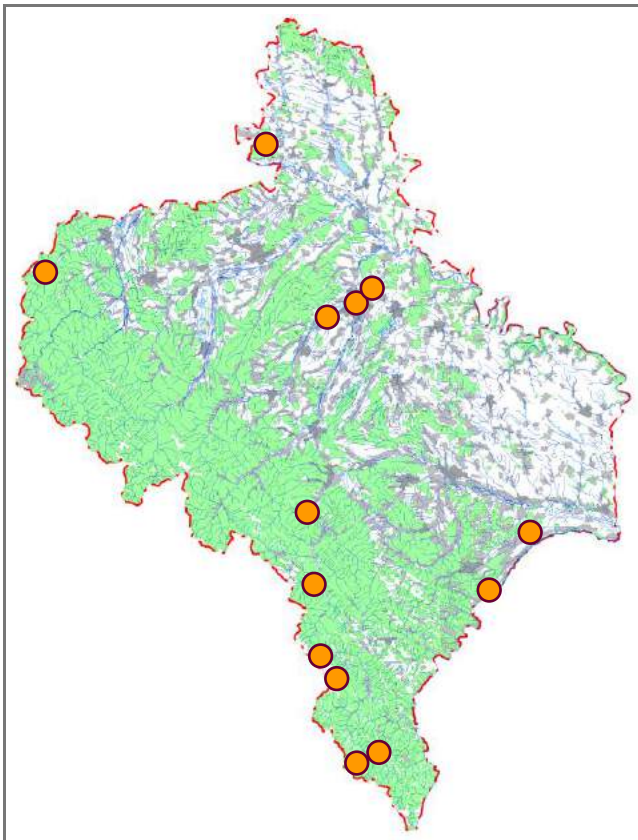

ється наприкінці квітня в підстилці. Гусінь сплітає щільний кокон і перетворюється на лялечку. Через два-три тижні виходять імаго, які живляться нектаром на луках поблизу. Метелики погано літають і не здатні до міграцій.

Сучасний стан популяцій. Трапляється дуже локально. В окремих місцях популяції численні і стабільні, налічують до 150 метеликів на гектар (наприклад, ур. Жорнівка в околицях с. Вишнів). В інших локалітетах відомі спорадичні знахідки поодиноких особин.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату, втрата типових оселищ (заплавні та післялісові луки) через їх штучне заліснення, надмірний випас худоби, нездатність метеликів до міграцій.

Заходи охорони. У місцях перебування імаго доцільно проводити біотехнічні заходи, що передбачають періодичну заготовлю сіна і вирубування чагарників. Мнемозина занесена до Червоної книги України (вразливий вид) і Європейського червоного списку (близький до загрозливого стану вид (NT)). Охороняється в Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Попов, Плющ, 2004; Заморока та ін., 2005, 2017; Бідзіля та ін., 2006; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2016а; М. С. Атаманюк, особ. повід.

А. М. Заморока, Ю. М. Геряк

Фото: Н. А. Смірнов

Жовтюх торфовищний

Colias palaeno (Linnaeus, 1761)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Біланові – Pieridae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює лісову і тундрову смуги Євразії. В Україні зустрічається переважно в зоні мішаних лісів (правобережна частина Полісся), локально в деяких інших місцях. В Івано-Франківській області раніше виявляли дуже спорадично в карпатській частині.

Кадастр знахідок: с. Верхній Струтинь, с. Яблунька (ур. Величків Бір); верхів'я р. Черемош.

Місця перебування. Населяє торфові багнища із заростями буяків (*Vaccinium uliginosum*).

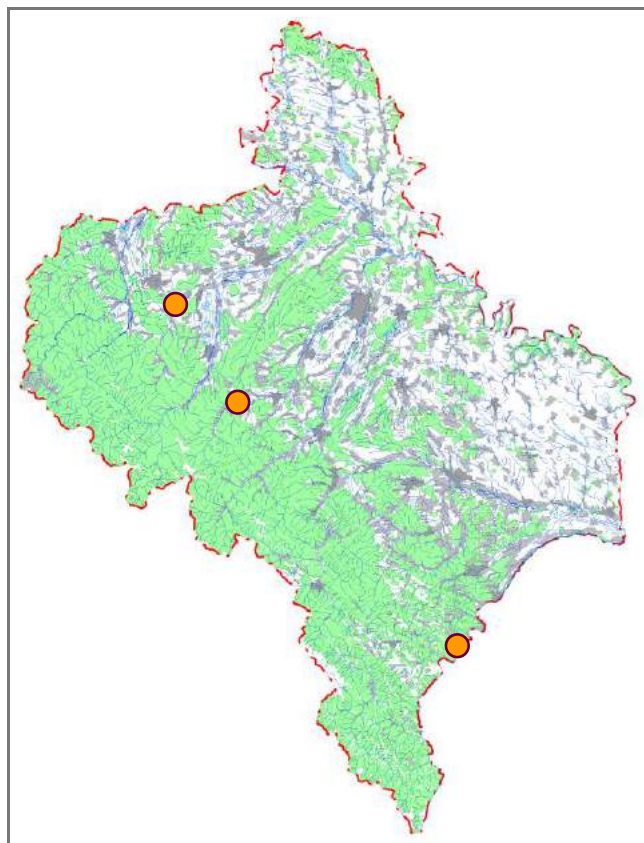
Особливості біології. Стенотопний болотний вид. Дає одну генерацію на рік. Імаго літають з перших чисел червня до початку серпня. Самка відкладає до 600 яєць – по одному на поверхню листків кормової рослини (буяхи) личинок. Розвиток яйця триває близько 7 діб. Гусениці з'являються з кінця серпня і зимують. У травні наступного року перетворюються на лялечки (фаза триває один-три тижні).

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі давні знахідки в кількох місцях.

Фактори загрози. Руйнування типових біотопів унаслідок меліоративних робіт і добування торфу, заростання торфовищ деревами і чагарниками.

Заходи охорони. Виявлення типових місць перебування і забезпечення їх дієвою охороною шляхом недопущення змін гідрологічного режиму цих ділянок та запобігання заростанню їх деревно-чагарниковою рослинністю. Доцільно зберігати у природному стані торфовища (насамперед, верхові багнища). Жовтюх торфовищний занесений до Червоної книги України (зникаючий вид).

Джерела інформації: Козакевич, 1972; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Заморока та ін., 2017.

І. В. Скільський, А. І. Мелешук

Фото: J. Dvořák

Мінливець великий

Apatura iris (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera

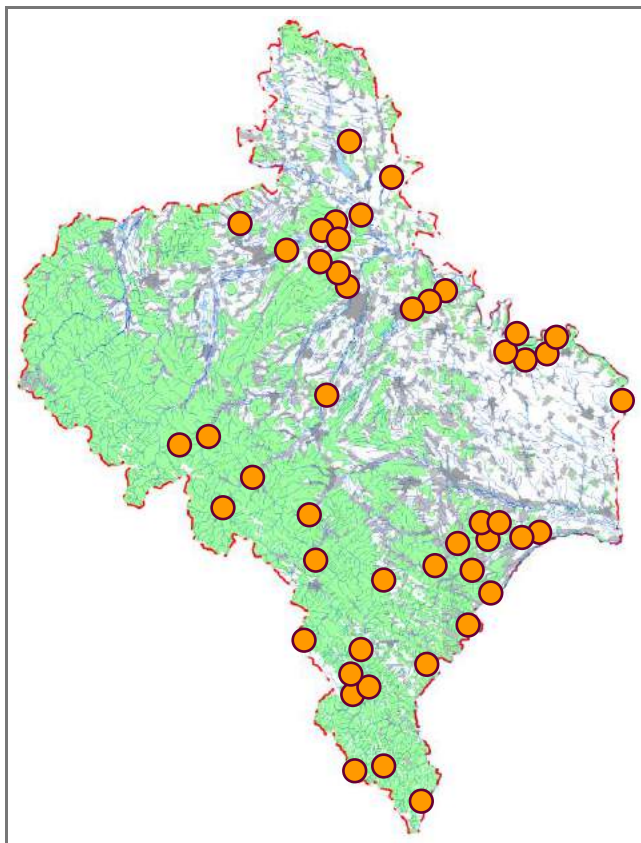
Родина Німфалідові – Nymphalidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Ареал охоплює зону темпратних листяних лісів Палеарктики. Південна межа регіону поширення пролягає через Альпи, Карпати, лісостепову зону до Південного Уралу, Монголію, Памір, Тибет, Далекий Схід до Японських островів. На півночі вид проникає до тайги. В Україні розповсюджений на всій території, крім степової зони та Криму. В Івано-Франківській області відомі знахідки в усіх ландшафтних зонах.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця, с. Буркут, с. Височанка, с. Вістова, м. Галич, с. Грабовець, с. Гуцулівка, с. Джурів, с. Дземброна, с. Завадка, с. Зелена, с. Зелене, с. Ісаків, с. Клубівці, с. Копачинці, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Крилос, смт Кути, с. Медина, с. Монастирок, с. Новоселиця (Снят.), с. Озеряни (Гал.), с. Олешів, с. Остриня, с. Павлівка, с. Передівання, с. Пістинь, с. Розтоки, с. Сокирчин, с. Сокіл, с. Стара Гута, с. Стебні, с. Татарів (Кремінці), с. Трач, с. Угринів, с. Уніж, с. Химчин, с. Шешори, с. Явірник (Шибене), с. Яблунів, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Говерла, г. Ігровець, г. Чивчин; пол. Веснарка.

Місця перебування. Узлісся, галявини, дороги, прибережні ділянки річок у межах різноманітних лісових масивів.

Особливості біології. Імаго можна зустріти переважно з середини червня до кінця липня. Дає одну генерацію на рік. Самки в липні відкладають яйця по одному на верхню частину листків різних видів верби, іноді осики. Гусінь, яка вийшла з яйця, починає активно житися, линяти і рости. Восени личинки ховаються в розвилках галузок верби, де й зимують. Навесні вони продовжують живлення, ще раз линяють і згодом заляльковуються. Лялечка кріпиться до гілки між листками, які вона дуже нагадує за забарвленням і загальною формою. У першій половині червня виходять метелики. Імаго дуже добре літають і можуть здійснювати перельоти на десятки кілометрів.

Сучасний стан популяцій. Відносно численний вид, популяції стабільні.

Фактори загрози. Очевидно, насамперед, погіршення стану чи повне знищення місць перебування внаслідок господарської діяльності людини (лісорозробки, промислове будівництво, застосування хімікатів), вирубування дерев і кущів верби, рекреаційне навантаження.

Заходи охорони. Мінливець великий занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Ареалы насекомых..., 1984; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Попов, Плющ, 2004; Заморока та ін., 2005, 2017; Некрутенко, Чиколовец, 2005; Маланюк та ін., 2008; Смірнов та ін., 2008б; Додаток..., 2009; Заморока, 2012; Михайлюк-Заморока, Заморока, 2012; Пророчук, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Тимочко, 2013; Скільський та ін., 2016а; М. С. Атаманюк, Я. І. Зеленчук, І. В. Скільський, особ. повід.

А. М. Заморока

Фото: Н. А. Смірнов

Пасмовець тополевий

Limenitis populi (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Німфалідові – Nymphalidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Ареал охоплює помірну і тайгову зони Палеарктики. Його південна межа пролягає через Альпи, Карпати, лісостепову зону до Південного Уралу, південь Сибіру, Монголію, Далекий Схід до Японських островів. На півночі вид проникає до лісотундри. В Україні розповсюджений на всій території, крім степової зони та Криму. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки фактично по всій території.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Грабовець, с. Джурів, м. Долина, м. Івано-Франківськ, м. Калуш, с. Коршів, м. Косів, с. Крилос, с. Новоселиця (Снят.), с. Пістинь, с. Соколівка (Кос.), с. Старі Кути, с. Угорники (м. Івано-Франківськ), с. Яблуниця (м. Яремче), м. Яремче; г. Довбушанка, г. Ігровець, г. Чивчин.

Місця перебування. В основному добре прогріті сонцем лісові ділянки (узбіччя доріг, просіки, береги водойм, вирубки з наявністю осики тощо).

Особливості біології. Літ імаго триває переважно з останніх чисел травня до середини липня. Самки відкладають яйця по одному на верхню частину листка осики.

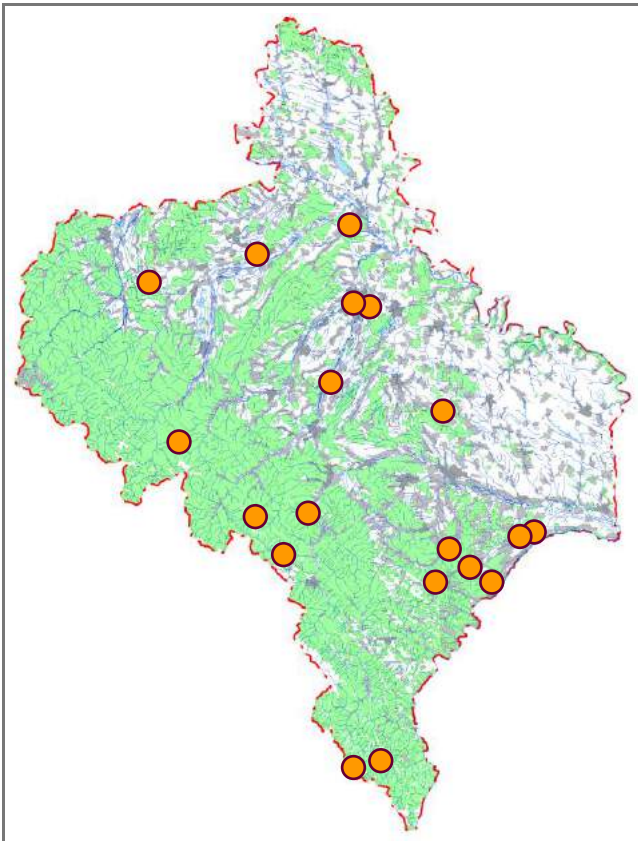

Гусінь, яка вийшла з яйця, починає активно житися, линяє і росте. З початком опадання листя вона закопується в підстилку, де зимує. Навесні личинки продовжують живлення, ще раз линяють і згодом заляльковуються. Гусінь частково скручує листок за допомогою шовкових ниток, прикріплюється посередині листка й утворює лялечку. Через два тижні виходять імаго. Метелики дуже добре літають і можуть здійснювати перельоти на кілька десятків кілометрів.

Сучасний стан популяцій. Відносно численний вид, популяції стабільні.

Фактори загрози. Вірогідно, деградація характерних біотопів унаслідок впливу діяльності людини (зміна структури деревних порід і щільності лісових насаджень, знищення осики як малоцінної культури тощо), а також застосування хімічних речовин.

Заходи охорони. Пасмовець тополевий занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Попов, Плющ, 2004; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Бідзіля та ін., 2006; Смірнов та ін., 2008б; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2016а; Заморока та ін., 2017; М. С. Атаманюк, особ. повід.

Ю. М. Геряк, А. М. Заморока

Фото: Н. А. Смірнов

Сонцевик фау-біле

Nymphalis vaualbum

(Denis et Schiffermüller, 1775)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera

Родина Німфалідові – Nymphalidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Голарктичний вид, ареал якого охоплює помірну зону Євразії (крім Західної Європи і Середземномор'я) та Північну Америку від Аляски до Лабрадору на півночі та від Флориди до Скелястих гір на півдні. В Україні розповсюджений на всій території, за винятком степової зони і Криму. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в Горґанах.

Кадастр знахідок: с. Зелена.

Місця перебування. Переважно листяні та мішані ліси.

Особливості біології. Літ імаго триває з весни до пізньої осені. Гусінь живиться листям в'язу, верби, тополі, берези й інших рослин. Її можна виявити у травні – липні. Личинки живуть групами в павутинних гніздах. Зимують імаго. Протягом теплого періоду року метелики харчуються переважно на зброджених перестиглих фруктах і патоці соку поранених дерев (квіти відвідують рідко).

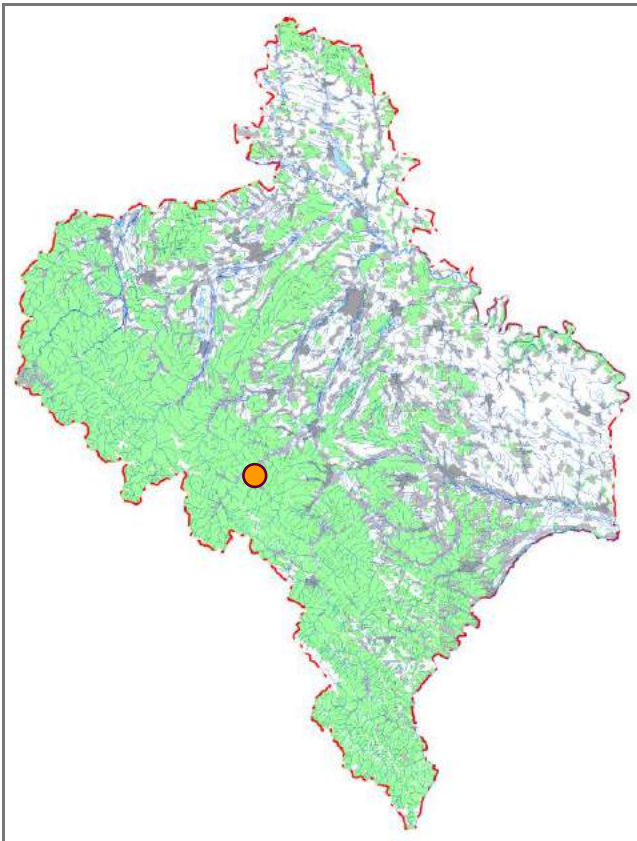

Часто трапляються на грязюці довкола калюж, на екскрементах і трупах тварин.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Трапляються поодинокі особини. Можливо, вид є мігрантом на території області.

Фактори загрози. Вірогідно, порушення породної структури лісів, розчищення прибережних ділянок водойм, застосування отрутохімікатів.

Заходи охорони. Сонцевик фау-біле занесений до Червоної книги України (неоцінений вид). Відома знахідка у ПЗ «Горгани».

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Заморока та ін., 2017.

О. М. Слободян, А. М. Заморока

Фото: А. Proplyetkin

Перлівець північний

Boloria aquilonaris (Stichel, 1908)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Німфалідові – Nymphalidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Ареал охоплює Північну, Центральну і Східну Європу, Західний Сибір, Північний Казахстан, Алтай. В Україні зустрічається дуже локально на Поліссі та в Карпатському регіоні (бореальний релікт). В Івано-Франківській області виявлений у кількох пунктах.

Кадастр знахідок: смт Ворохта, м. Івано-Франківськ, с. Красне, с. Микулчин.

Місця перебування. Стенотопний торфво-болотний вид, який населяє лише верхові та перехідні сфагнові й осоково-мохові болота із заростями журавлини.

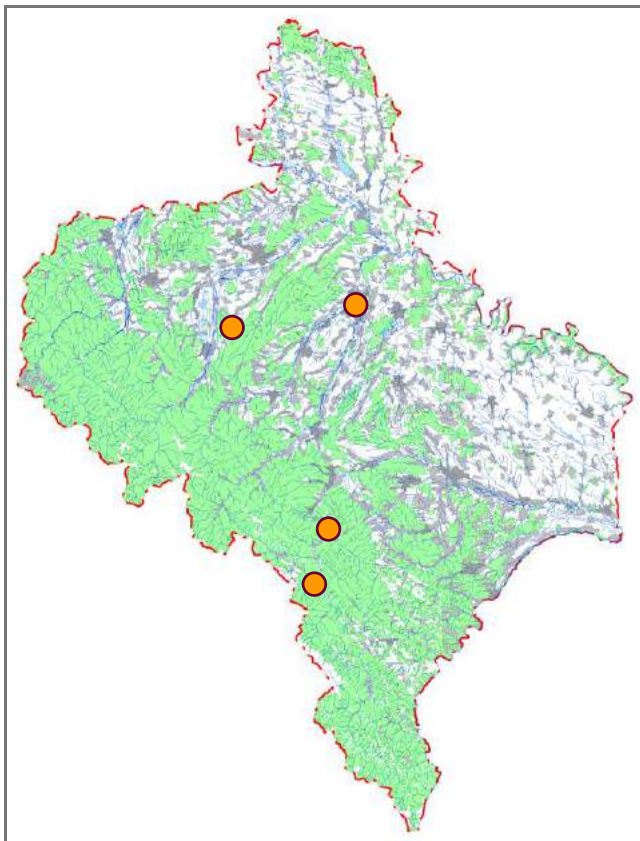
Особливості біології. Має одну генерацію на рік. Метелики літають протягом червня – липня, активні лише в сонячну погоду й уникають затінених місць (не здатні до міграцій). Гусениці розвиваються з липня, живляться винятково на журавлині болотній (*Oxycoccus palustris*). Личинки зустрічаються поодинокі, зимують у павутинному згортку з сухого листа (лялечка вільно лежить на субстраті). Імаго живляться на квітах деяких болотних рослин.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. У Карпатському регіоні протягом останніх десятиліть вид перестав зустрічатися майже в усіх відомих оселищах.

Фактори загрози. Руйнування типових біотопів і зникнення кормових рослин унаслідок осушення торфових боліт і заростання їх чагарниками.

Заходи охорони. Обмеження господарської діяльності людини в місцях виявлення виду та забезпечення їх дієвою охороною шляхом створення заповідних об'єктів. Перлівець північний занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013.

І. В. Скільський

Фото: J. K. Lindsey

Рябець Авринія

Euphydryas aurinia (Rottemburg, 1775)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera

Родина Німфалідові – Nymphalidae

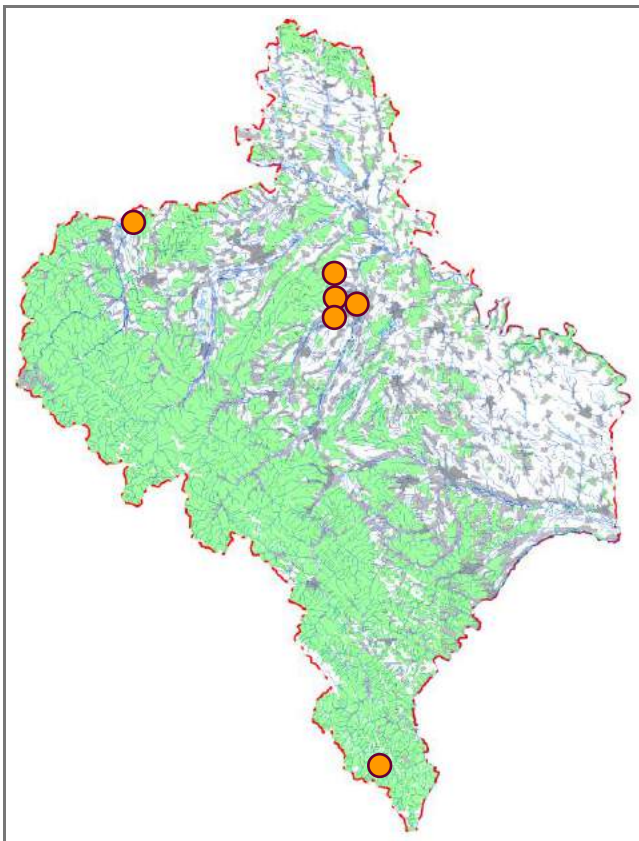
Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Ареал охоплює Північну Африку, Європу, Кавказ, Малу Азію, Південний Сибір, Монголію, Далекий Схід. В Україні розповсюджений майже на всій території, крім півдня степової зони та Криму. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: поблизу с. Буркут, с. Драгомирчани, с. Загвізда, м. Івано-Франківськ, с. Міжріччя, с. Павлівка.

Місця перебування. Стенотопний лучно-болотний вид, який населяє болотисті і торфові луки, а також лучні степи.

Особливості біології. Має одну генерацію на рік. Метелики літають у травні – червні; віддають перевагу оселищам з мозаїкою відкритих і зарослих чагарниками та деревами ділянок. Гусінь розвивається переважно на комоннику лучному (*Succisa pratensis*). Личинки живуть колективно з липня в павутинних гніздах на листках кормових рослин, зимують. Метелики літають повільно, низько над землею, не здатні до міграцій. Лялечки лежать у розетках кормових рослин.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. У Карпатському регіоні дуже локально поширений вид із помітною тенденцією до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Осушувальна меліорація, інтенсивне господарське використання болотистих і вологих лук, суцільне заростання їх деревно-чагарниковою рослинністю.

Заходи охорони. Обмеження господарської діяльності людини (доцільно проводити регламентоване мозаїчне викошування лук) у місцях виявлення цих метеликів. Рябець Авринія занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Відома знахідка в НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013; Скільський та ін., 2016а; Н. А. Смірнов, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: Н. А. Смірнов

Рябець Матурна

Euphydryas maturna (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Німфалідові – Nymphalidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Ареал охоплює Середню і Східну Європу, Кавказ, Західний і Південний Сибір, Алтай, Тянь-Шань, Монголію. В Україні локально розповсюджений майже на всій території, крім південних районів степової зони та Криму. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: м. Івано-Франківськ, с. Микитинці (м. Івано-Франківськ), с. Павлівка, с. Підлісся (Пациків) (Тисм.).

Місця перебування. Стенотопний лісовий вид. Характерними місцями перебування є узлісся та галявини вологих (заплавних і долинних) листяних лісів. Ці метелики віддають перевагу розрідженим ділянкам з добре розвинутими чагарниковим і трав'яним ярусами.

Особливості біології. Має одну генерацію на рік. Імаго літають у травні – червні. Їх можна виявити на лісових галявинах, узліссях і просіках (тримаються переважно у кронах молодих дерев). Самка відкладає яйця тісними групами (до 200 шт. у кладці) на ясен звичайний

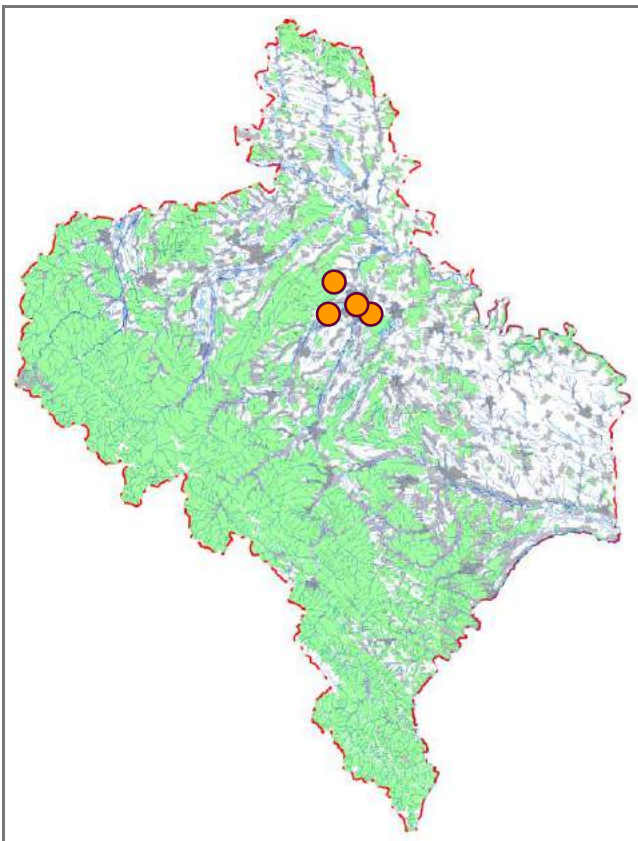

(*Fraxinus excelsior*), листками якого живиться гусінь молодшого віку. Молоді личинки влітку та восени живуть колективно в павутинних гніздах, якими спочатку охоплюють окремі листки з черешками, а згодом і цілі гілки. Гусениці старшого віку (навесні після зимівлі) зустрічаються поодинокі на різних видах дерев і чагарників (тополя, верба, жимолость та інші), листям яких живляться. Заляляковуються на ґрунті біля основи стовбура.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. У Карпатському регіоні дуже рідкісний, локально поширений вид з виразною тенденцією до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Знищення типових біотопів унаслідок вирубування та зміни породного складу заплавних і долинних лісів.

Заходи охорони. Запровадження активного режиму охорони з метою підтримання просторової та вікової гетерогенності лісових екосистем. Рябець Матурна занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)) і Червоного списку МСОП (недостатньо даних про вид (DD)).

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013.

І. В. Скільський

Фото: M. Rowlings

Сінниця Геро

Coenonympha hero (Linnaeus, 1761)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатирові – Satyridae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Реліктовий польодовиковий вид, ареал якого охоплює Північну Європу з південною межею по північних передгір'ях Альп і Карпат, а також Полісся, Південний Урал, південь Сибіру, Сахалін, Південні Курильські та Японські острови. В Україні розповсюджений у межах Верхньодністровської низовини, Передкарпаття, на Поділлі та Поліссі. В Івано-Франківській області відомі знахідки переважно в передгірній частині.

Кадастр знахідок: с. Велика Тур'я, м. Галич, м. Долина, с. Драгомирчани, с. Загвіздя, м. Івано-Франківськ, м. Калуш (Хотінь), с. Микитинці (м. Івано-Франківськ), с. Мислівка, с. Павлівка, с. Пасічна, с. Рибне (Тисм.), с. Ріп'янка, с. Росільна, с. Тисменичани.

Місця перебування. Верхові оліготрофні та низові осокові болота, підтоплювані луки.

Особливості біології. Самки відкладають яйця на болотні злаки й осоки, які є кормовими рослинами для личинок. Гусінь харчується впродовж літа і в передостанньому віці зимує. Навесні вона линяє, продовжує

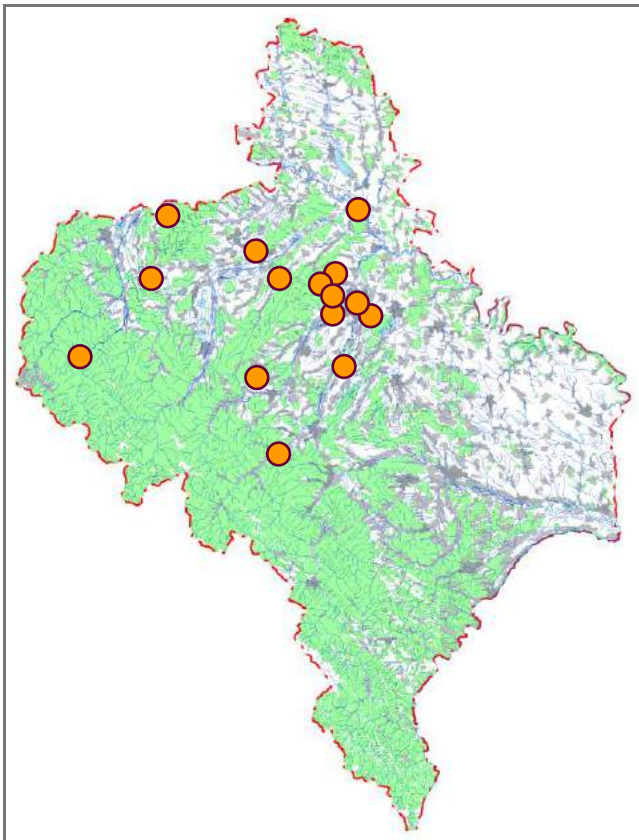

харчуватись до травня, а потім заляльковується. Лялечка переважно перебуває на поверхні ґрунту. У червні з'являються імаго, яких можна виявити на квітах різноманітних покритонасінних рослин.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату, меліорація, осушення та розорювання або заліснення боліт, видобуток торфу, перевипас худоби, змив пестицидів із сільськогосподарських полів.

Заходи охорони. У місцях, де зустрічаються ці метелики, необхідно обмежити господарську діяльність із реалізацією біотехнічних заходів – прорубування чагарників та періодичне косіння травостою. Сінниця Геро занесена до Червоної книги України (вразливий вид) і Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Werchranski, 1893; Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Пізун та ін., 2000; Попов, Плющ, 2004; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Swaay et al., 2010; Заморока, 2012; Заморока та ін., 2017; Н. А. Смірнов, особ. повід.

А. М. Заморока, Ю. М. Геряк

Фото: Н. А. Смірнов

Сатир Цирцея

Brintesia circe (Fabricius, 1775)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатири – Satyridae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Середземноморський вид, ареал якого охоплює Південну і частково Середню Європу, Малу, Передню і Середню Азію. В Україні – Карпатський регіон, Поділля, південь лісостепової та степова зони, Крим. В Івано-Франківській області відома єдина давня знахідка.

Кадастр знахідок: м. Яремче (Дора).

Місця перебування. Переважно сухі лісові, лісостепові та чагарниково-степові ділянки.

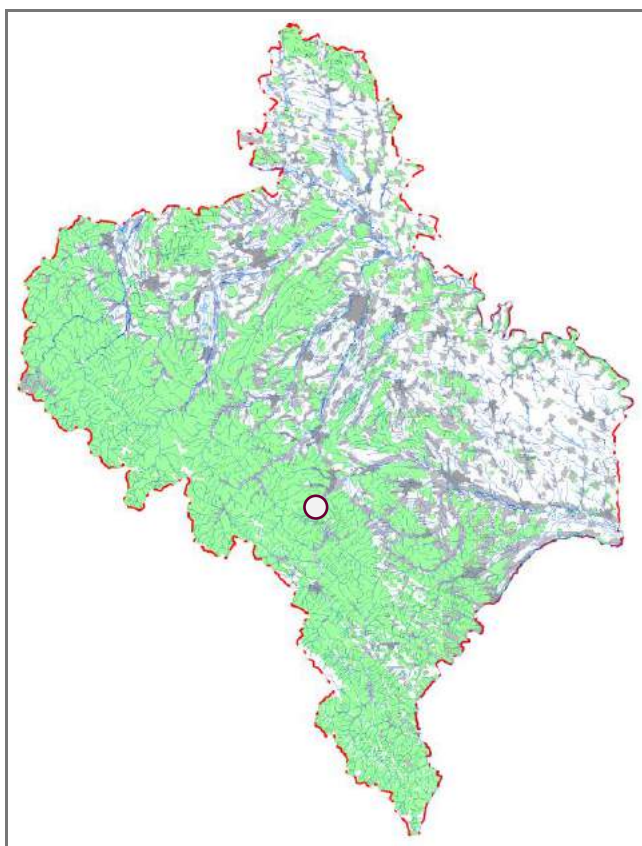
Особливості біології. Розвивається одне покоління на рік. Метелики літають у липні – серпні. Їх можна виявити на сухих галявинах серед чагарників; віддають перевагу також узліссям і рідколіссям, проте уникають великих відкритих ділянок. Самка відкладає до 1000 яєць (скидає їх поодинокі на субстрат у польоті низько над землею). Гусениці розвиваються на різних видах злаків (столос, костриця, пажитниця й інші), зимують. Заляльковуються на поверхні ґрунту у травні – червні.

Сучасний стан популяцій. Очевидно, зниклий у регіоні вид.

Фактори загрози. Вірогідно, випасання худоби, весняне випалювання трави і чагарників, штучне заліснення схилів.

Заходи охорони. Сатир Цирцея занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)).

Джерела інформації: Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Червона книга..., 2011.

І. В. Скільський

Фото: J. Hlasek

Сатир Брисеїда

Chazara briseis (Linnaeus, 1764)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатирові – Satyridae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Середземноморсько-понтійський вид, ареал якого охоплює Північно-Західну Африку, Південну і Середню Європу, Західну та Центральну Азію (крім північної та південної частин). В Україні – Західне Полісся, Передкарпаття, лісостепова і степова зони, Крим. В Івано-Франківській області відома єдина давня знахідка.

Кадастр знахідок: с. Білоберізка.

Місця перебування. Сухі кам'янисті схили з низькотравною і розрідженою чагарниковою рослинністю.

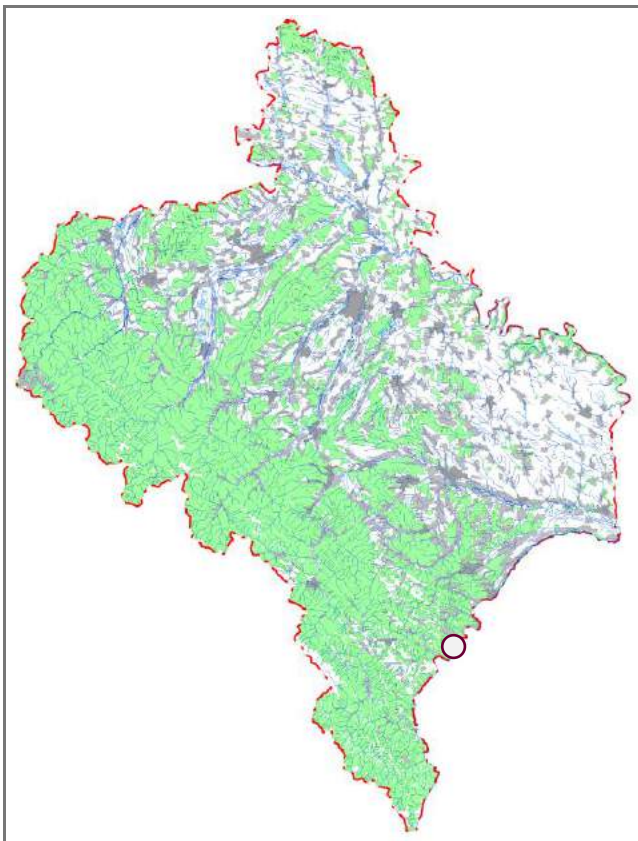
Особливості біології. Розвивається одне покоління на рік. Метеликів можна виявити протягом липня – серпня, вони активні лише в сонячну погоду. Імаго літають швидко і низько над землею, часто сідають на землю та каміння. Самка відкладає яйця (по одному) на ґрунт. Гусениці з'являються восени, зимують серед засохлої трави, а навесні живляться на деяких видах злаків (стоколос, костриця й інші). Заляльковуються на поверхні ґрунту.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Вид, очевидно, перестав зустрічатися в регіоні.

Фактори загрози. Вірогідно, перевипас, весняне випалювання трави і чагарників, штучне заліснення схилів.

Заходи охорони. Сатир Брисеїда занесений до Червоної книги Українських Карпат (зниклий у регіоні вид (RE)) і Європейського червоного списку (близький до загрозного стану вид (NT)).

Джерела інформації: Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Червона книга..., 2011.

І. В. Скільський

Фото: P. Mückstein

Гірняк Манто

Erebia manto (Denis et Schiffermüller, 1775)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатирові – Satyridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Реліктовий польодовиковий гірський вид, розповсюджений у Піренеях, Альпах, Карпатах і Динарських горах. В Україні трапляється тільки у високогір'ї найвищих карпатських масивів. В Івано-Франківській області відомі знахідки в Горганах, на Чорногорі та в Чивчино-Гринявах.

Кадастр знахідок: смт Ворохта (ур. Заросляк), г. Брескул, г. Васкул, г. Гнатася (Гнетеса), г. Говерла, г. Дземброня, г. Кострича, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожижевська, г. Поленський (окол. с. Черник), г. Стіг, г. Туркул, г. Чивчин.

Місця перебування. Субальпійські полонини та високогірні післялісові луки.

Особливості біології. Життєвий цикл триває два роки. Самки відкладають яйця у другій половині літа по одному в куртини костриці або тимофіївки, які є кормовими рослинами для личинок. Перша зимівля відбувається на стадії яйця або гусені першого віку, проте, яка ще не живиться. З початком весни наступного року

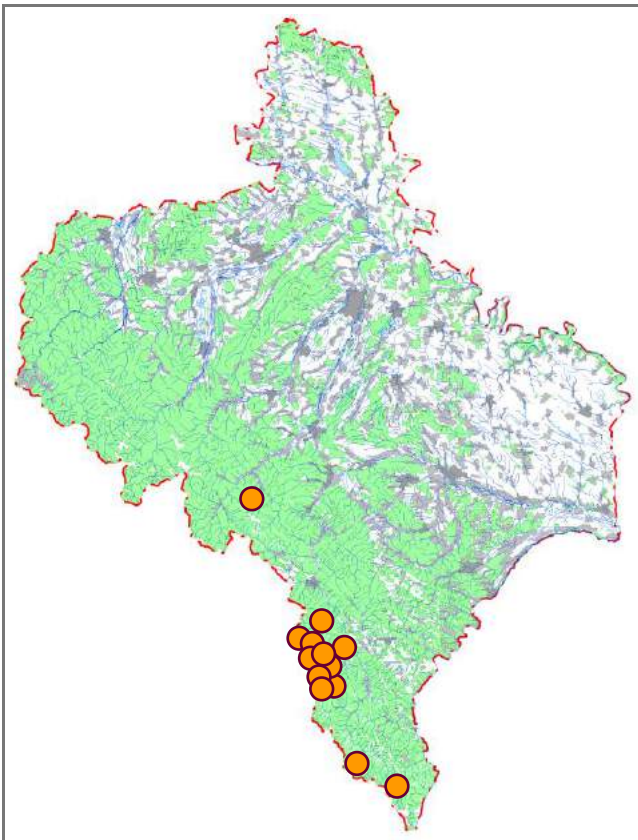

гусінь активно харчується і росте, досягаючи передостаннього віку. На цій стадії вона вдруже зимує, а з настанням весни другого року розвитку – линяє, переходячи в личинку останнього віку. На початку літа гусінь заляльковується і наприкінці червня – на початку липня з лялечок виходять імаго. Метелики живляться на квітах різноманітних покритонасінних рослин.

Сучасний стан популяцій. Популяції відносно чисельні, стабільні.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату, зміщення висотних поясів, а також заростання субальпійських лук жерепом і лелечем.

Заходи охорони. Гірняк Манто занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Gieysztor, 1925; Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Niesiolowski, Wojtusiak, 1937; Попов, 1992; Шушман, 1993; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Попов, Плющ, 2004; Бідзіля та ін., 2006; Чорней та ін., 2006; Додаток..., 2009; Слободян, 2013; Тимочко, 2013; Kanarskyi, Geryak, 2014; Скільський та ін., 2016a; Заморока та ін., 2017.

**Ю. М. Геряк, А. М. Заморока,
О. М. Слободян**

Фото: L. Klátil

Люцина

Hamearis lucina (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Ріудинідові – Riodinidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Південноєвропейський вид, однак відсутній у Середземномор'ї (південь Піренейського, Апеннінського та Балканського півостровів). Північна межа ареалу пролягає по Північнонімецькій і Східноєвропейській рівнинах. Люцина наявна в кількох локалітетах на півдні Британії та Швеції. На сході ареал сягає до Південного Уралу та Кавказу; наявна також у Малій Азії. В Україні регіон поширення охоплює лісостепову зону і південь лісової. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: м. Івано-Франківськ, м. Косів, с. Матеївці, с. Росільна.

Місця перебування. Переважно світлі рівнинні ліси та лучно-чагарникові угруповання.

Особливості біології. Імаго з'являються ранньої весни, виходячи з лялечок, що перезимували. Самки відкладають яйця на нижній бік листків первоцвіту. Гусінь активно живиться і заляльковується. Друге покоління

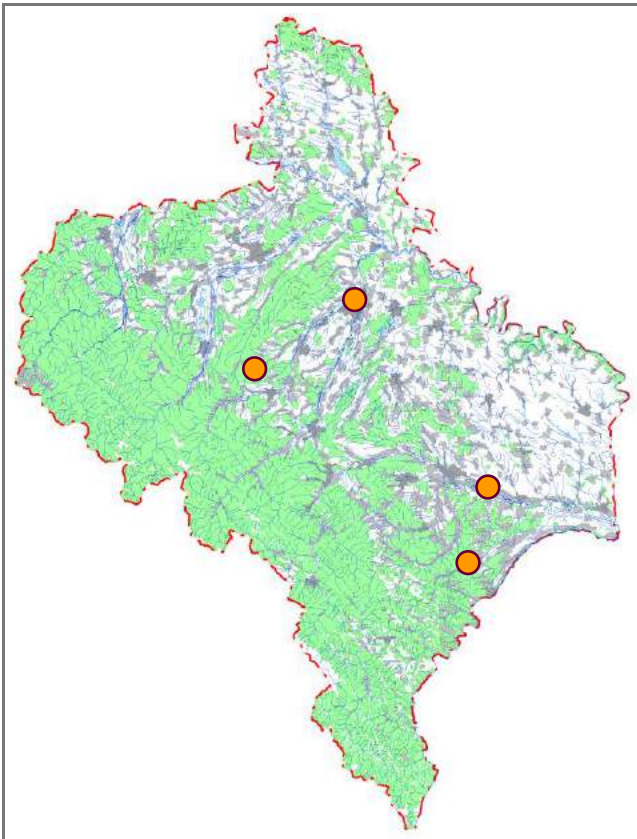

метеликів з'являється в липні – серпні, потомство яких зимує на стадії лялечки.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Припинення традиційного господарювання на сіножатях, заростання їх густими чагарниками. Утворення щільно зімкнених деревостанів, зникнення лісових галявин. Запровадження монокультур у лісовому господарстві.

Заходи охорони. Люцина занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Попов, Плющ, 2004; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Заморока та ін., 2017.

Ю. М. Геряк, А. М. Заморока

Фото: Н. А. Смірнов

Синявець Вікрама

Pseudophilotes vicrama (Moore, 1865)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявцеві – Lycaenidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Середземноморсько-понтійський вид, ареал якого охоплює Центральну і Східну Європу (крім північних територій), Балкани, Західну та Центральну Азію. В Україні зустрічається повсюдно, за винятком гірських районів Карпат і, вірогідно, значної частини Полісся. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в рівнинній частині.

Кадастр знахідок: с. Незвисько, с. Нижнів, м. Снятин.

Місця перебування. Ксерофільний вид, трапляється на сухих сонячних схилах, лісових галявинах, скельних і вапнякових ділянках.

Особливості біології. Протягом року буває два покоління. Метелики літають у квітні – травні та липні – серпні. Постійно тримаються в характерних біотопах, утворюючи локальні популяції. Самка відкладає по одному яйцю на суцвіття чебрецю. Гусениці живляться квітами цієї рослини. Личинки старшого віку мірмекофільні – перебувають у симбіотичних стосунках з деякими видами

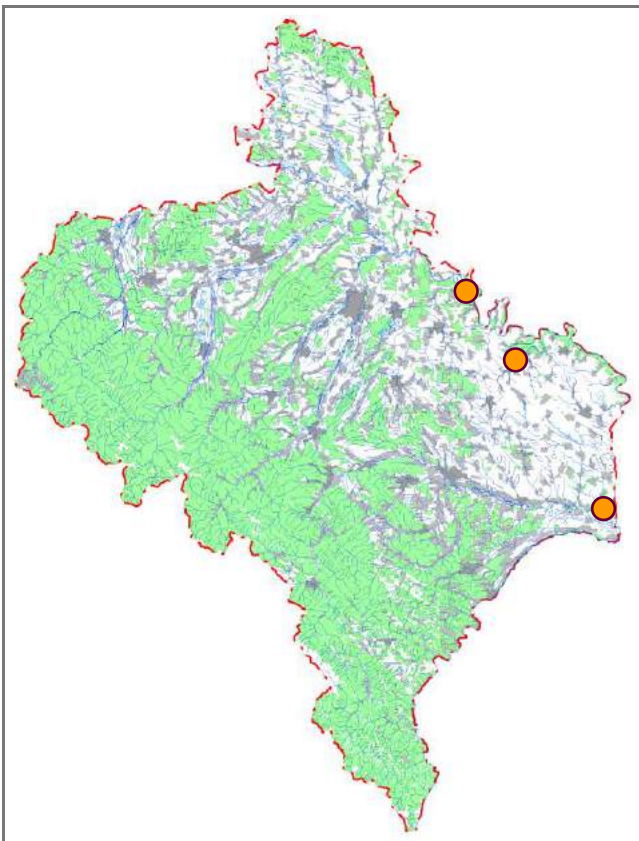

мурашок (переважно з родів *Lasius* і *Myrmica*). Лялечки зимують у мурашниках.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. У Карпатському регіоні дуже локально поширений вид, який перебуває під загрозою зникнення внаслідок вибагливості до середовища існування.

Фактори загрози. Деградація типових біотопів під впливом дії природних і антропогенних факторів.

Заходи охорони. Недопущення заростання лучно-степових ділянок чагарниками й обмеження в цих місцях господарської діяльності. Синявець Вікрама занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)) і Європейського червоного списку (близький до загрозливого стану вид (NT)). Відомі знахідки в РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Swaay et al., 2010; Червона книга..., 2011; М. С. Атаманюк, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: Н. А. Смірнов

Синявець Оріон

Scolitantides orion (Pallas, 1771)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявцеві – Lycaenidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Південь лісової, лісостепова і північ степової зон Євразії від Піренеїв до Далекого Сходу та Японії. В Україні – лісова, лісостепова і північна частина степової зони. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки переважно в рівнинній частині.

Кадастр знахідок: с. Вовчинець, м. Івано-Франківськ, с. Кукільники, с. Межигірці, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Поділля.

Місця перебування. Ксерофільний вид, населяє кам'янисті остепнено-лучні та наскельно-степові ділянки, відслонення силікатних порід.

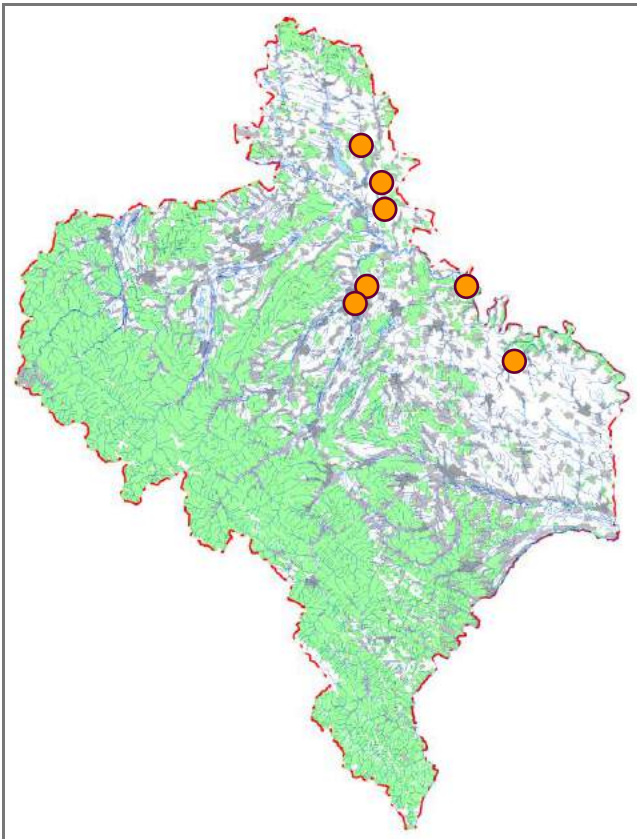
Особливості біології. Протягом року буває два покоління. Метелики літають у квітні – червні та липні – серпні. Самка відкладає яйця на листки і стебла деяких видів очитку, які є кормовими рослинами для гусені. Молоді личинки живуть всередині листової пластинки, останнього віку – перекушують черешок, унаслідок чого листок звисає та всихає. Гусениці мірмекофільні, активно відвідуються мурашками. Заляльковуються на ґрунті або в мурашниках, лялечка зимує.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. У Карпатському регіоні дуже локально поширений вид, перебуває під загрозою зникнення внаслідок вибагливості до середовища існування.

Фактори загрози. Заростання відкритих ксеротермних біотопів чагарниками й лісом, штучне заліснення кам'янистих схилів.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною типових оселищ, недопущення їх сукцесійних змін. Синявець Оріон занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Відомі знахідки в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Червона книга..., 2011; М. С. Атаманюк, А. М. Заморока, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: М. Копру

Синявець Алькон

Maculinea alcon (Denis et Schiffermüller, 1775)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявцеві – Lycaenidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Ареал охоплює Середню і Південну Європу, Кавказ, Південний Сибір, гори Центральної Азії. В Україні зустрічається локально в Карпатському регіоні, лісовій і західній частині лісостепової зон. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Джурів, с. Драгомирчани, с. Загвіздя, м. Івано-Франківськ, м. Калуш (Хотінь), с. Красне, с. Павлівка, с. Підлісся (Пациків) (Тисм.), с. Стебник, с. Тисменичани, с. Угринів.

Місця перебування. Гігрофільний вид, який населяє заболочені, торфові та вологі справжні луки.

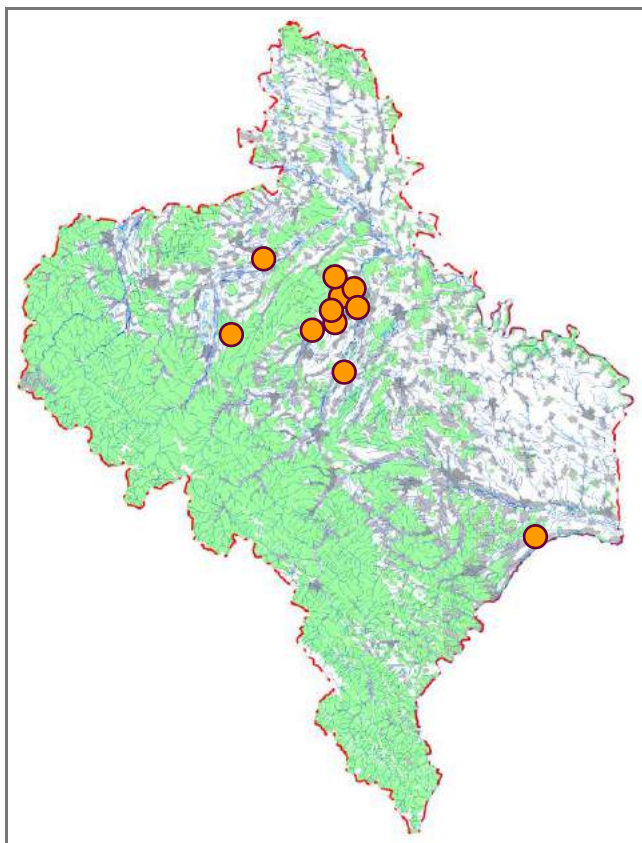
Особливості біології. Має одну генерацію на рік. Метелики літають у червні – липні. Самка відкладає яйця на суцвіття деяких видів тирличів. Молоді гусениці харчуються квітами кормових рослин, а старшого віку живуть у мурашниках (облігатний мірмекофіл) видів роду *Murmysa* (*M. rubra*, *M. ruginodis*), де живляться безхребетними, які мурашки приносять як корм для своїх личинок, або поїдають самих личинок. Гусениці зимують і заляльковуються в мурашниках.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Вірогідно, дуже локально поширений і загалом нечислений вид.

Фактори загрози. Негативно впливають антропогенні та природні чинники, зокрема осушувальна меліорація, інтенсивна господарська експлуатація вологих лук і заростання їх деревно-чагарниковою рослинністю.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною типових біотопів. Синявець Алькон занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)).

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013; М. С. Атаманюк, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: W. Wagner

Синявець Аріон

Phengaris arion (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявцеві – Lycaenidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Західна Палеарктика, крім північних та крайніх південних регіонів. Розповсюджений у Європі, на Кавказі, в Північному Казахстані, на півдні Західного Сибіру, Алтаї. В Україні населяє всю територію; в Карпатському регіоні поширений у передгір'ях і поясі букових лісів до висоти 800–1000 м н. р. м. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Джурів, с. Драгомирчани, м. Івано-Франківськ (Пасічна), м. Калуш (Хотінь), смт Кути, с. Микуличин, с. Нижнів, с. Павлівка, м. Снятин, с. Тисменичани, с. Хриплин, м. Яремче.

Місця перебування. Ксерофільний вид, який населяє в основному сухі та пустищні луки, степові ділянки.

Особливості біології. Має одну генерацію на рік. Метелики літають із кінця квітня до початку серпня (залежно від гісометричної висоти і кліматичних умов оселища). Самка відкладає по одному яйцю на суцвіття різних видів чебрецю (*Thymus* sp.) і материнки звичайної (*Origanum vulgare*). Молоді гусениці живляться квітами

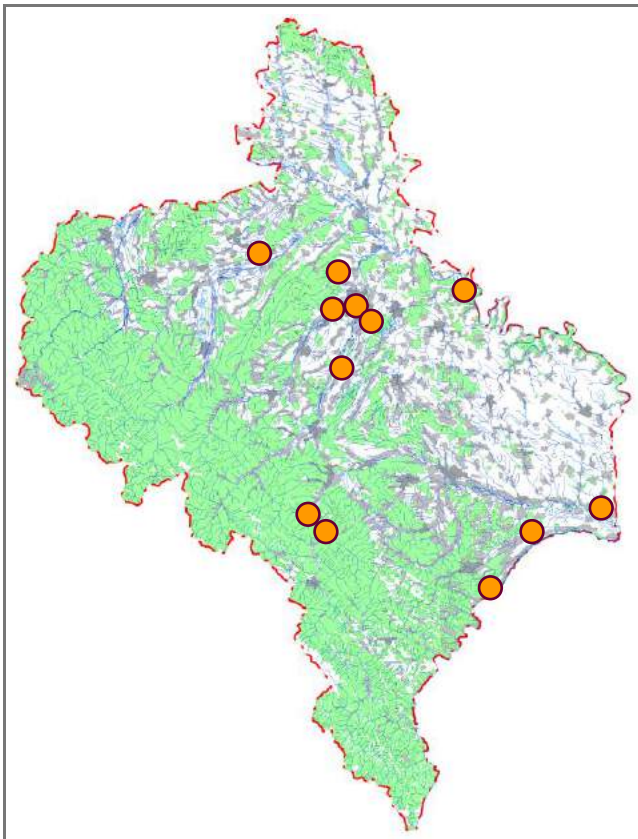

кормових рослин, а пізніше (старшого віку) живуть у мурашниках (облігатний міркеофіл) видів роду *Myrmica* (*M. sabuleti*, *M. scabrinodis*), де поїдають личинок мурашок. Гусениці зимують і заляльковуються в мурашниках.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Очевидно, дуже локально поширений і загалом нечисленний вид.

Фактори загрози. Сукцесійні зміни лучних ділянок, заростання їх чагарниками і лісом, а також певна вибагливість цих метеликів до середовища існування і складний цикл розвитку.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною характерних місць перебування, запобігання заростання типових біотопів високотравною і деревно-чагарниковою рослинністю шляхом постійного викошування та випасання худоби. Синявець Аріон занесений до Червоної книги Українських Карпат (близький до загрозового стану вид (NT)), Європейського червоного списку (вид перебуває в небезпечному стані (EN)) і Червоного списку МСОП (близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Бідзіля та ін., 2006; Фауна України..., 2010; Swaay et al., 2010; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; М. С. Атаманюк, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: <https://ru.m.wikipedia.org>

Синявець Телей

Phengaris teleius (Bergsträsser, 1779)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявцеві – Lycaenidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Помірний пояс Палеарктики, зокрема південь лісової і лісостепової смуг Євразії від Західної Європи до Японії. В Україні – Карпатський регіон, лісова зона, Лісостеп. В Українських Карпатах локально розповсюджений у передгір'ях і гірському поясі букових лісів переважно до висоти 800–900 м н. р. м. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Бовшів (ур. Касова Гора), с. Буркут, с. Джурів, с. Соколівка (Кос.).

Місця перебування. Вологі та заболочені луки і лісові галявини, торфовища, а також лучно-степові ділянки на вапнистих ґрунтах.

Особливості біології. Стенотопний лучний вид. Метелики літають в одному поколінні в липні – серпні. Самка відкладає по одному яйцю на суцвіття родовика лікарського (*Sanguisorba officinalis*). Гусінь молодшого віку розвивається в суцвіттях кормової рослини, старшого віку живе в мурашниках видів роду *Myrmica* – *M. ruginodis*,

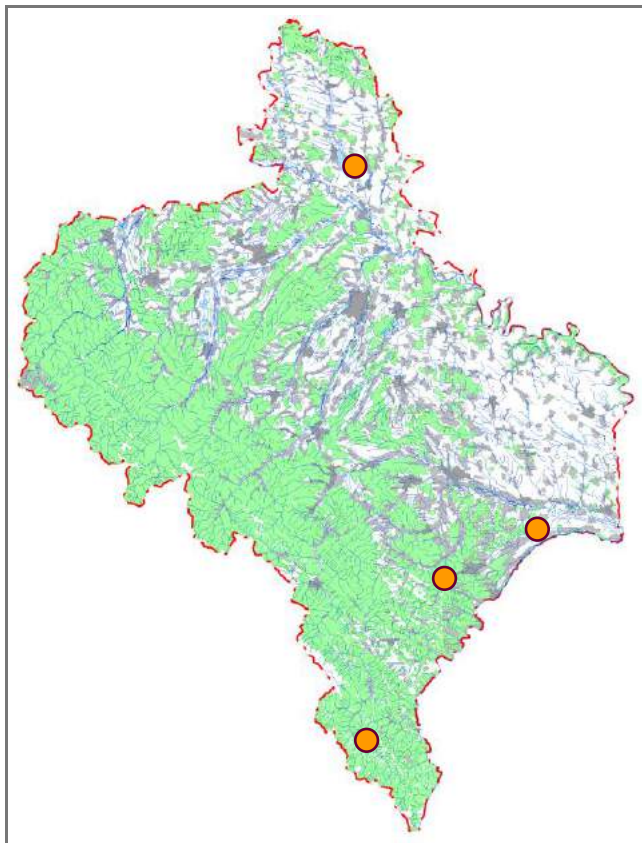

M. scabrinodis, *M. sabuleti* (облігатний мірмекофіл), де живиться личинками та лялечками мурашок. Гусінь зимує і заляльковується в мурашниках.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі дуже спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Осушувальна меліорація, інтенсивна господарська експлуатація вологих лук, заростання їх чагарниками.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною типових оселищ, запобігання заростанню характерних біотопів деревно-чагарниковою рослинністю. Синявець Телей занесений до Червоної книги Українських Карпат (близький до загрозового стану вид (NT)), Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)) і Червоного списку МСОП (близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в НПП «Верховинський», НПП «Гуцульщина» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Некрутенко, Чиколовець, 2005; Фауна України..., 2010; Swaay et al., 2010; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013в; Скільський та ін., 2016а; А. М. Заморозка, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: A. Staškowiak

Синявець Навситой

Phengaris nausithous (Bergsträsser, 1779)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявцеві – Lycaenidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Помірний пояс Західної і Центральної Палеарктики, зокрема Середня і Східна Європа, Кавказ, Північний Казахстан, південь Західного Сибіру. В Україні – Карпатський регіон, лісова і лісостепова зони. В Українських Карпатах локально розповсюджений у передгір'ях та в гірському поясі букових лісів північно-східного макросхилу до висоти 800–900 м н. р. м. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки на Опіллі та в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: с. Бовшів (ур. Касова Гора), с. Джурів.

Місця перебування. В основному заболочені луки, вологі лісові галявини, торфовища.

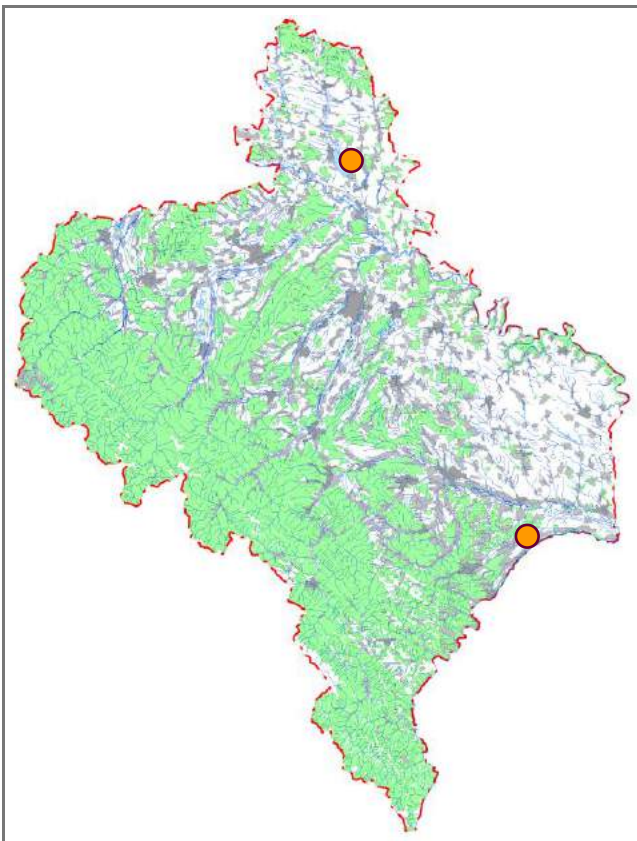
Особливості біології. Гігрофільний вид. Метелики літають в одному поколінні в липні – серпні. Гусінь молодшого віку розвивається в суцвіттях родовика лікарського (*Sanguisorba officinalis*); старшого – облігатний мірмекофіл, живе в мурашниках видів роду *Myrmica* (переважно *M. rubra*). Тут личинки зимують і заляльковуються.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Сукцесійні зміни лучних ділянок унаслідок осушувальної меліорації, інтенсивної господарської експлуатації, заростання їх чагарниками і лісом.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною характерних місць перебування, запобігання заростанню типових оселищ виду деревно-чагарниковою рослинністю. Синявець Навситой занесений до Червоної книги Українських Карпат, Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в усіх випадках близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Некрутенко, Чиколовець, 2005; Фауна України..., 2010; Swaay et al., 2010; Червона книга..., 2011; М. С. Атаманюк, А. М. Заморока, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: M. Rowlings

Синявець дорилас

Polyommatus dorylas

(Denis et Schiffermüller, 1775)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявцеві – Lycaenidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Південна, Центральна і частково Східна Європа, Мала Азія, Закавказзя, Кавказ. В Україні – локально в Карпатському регіоні, лісовій і на заході лісостепової зони. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: поблизу с. Нижнів, м. Рогатин, с. Тюдів, с. Хороцеве.

Місця перебування. Переважно ксеротермні остепнено-лучні та лучно-степові ділянки на вапнистих або піщаних ґрунтах.

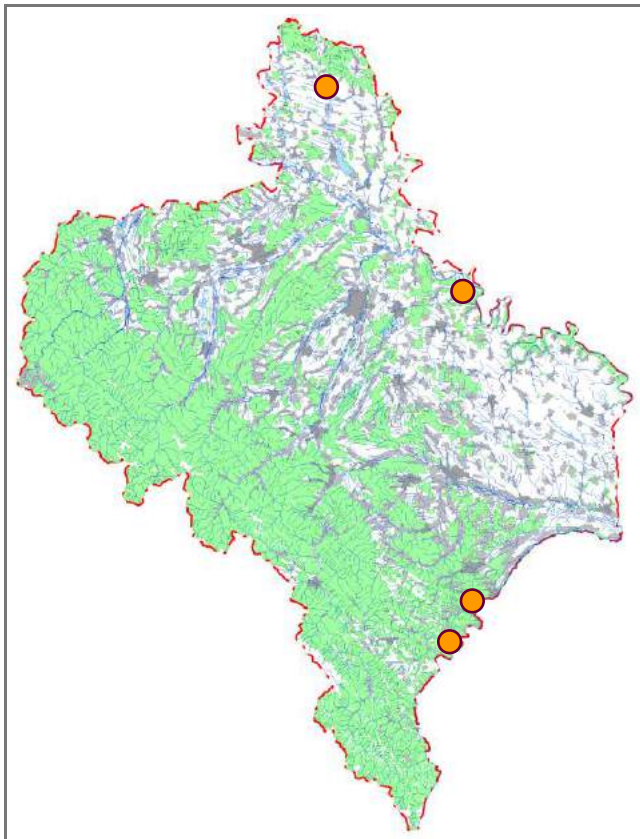
Особливості біології. Ксерофільний вид. Метелики літають в одному-двох поколіннях. Імаго можна виявити протягом червня – серпня. Гусениці розвиваються на заячій конюшині (*Anthyllis vulneraria*), як кормові вказують і деякі інші види бобових рослин. Зимує у згорнутих листках у фазі гусениці. Личинки старшого віку мірмекофільні.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Зникаючий вид у більшості країн Середньої Європи.

Фактори загрози. Викошування та весняне випалювання трави, надмірне випасання худоби, заростання лучних і степових ділянок деревно-чагарниковою рослинністю.

Заходи охорони. Більш детальне з'ясування сучасного поширення й обмеження господарської діяльності в типових оселищах. Синявець дорилас занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)) і Європейського червоного списку (близький до загрозливого стану вид (NT)). Відомі знахідки в НПП «Гуцульщина» та РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Попов, 1992; Некрутенко, Чиколовець, 2005; Swaay et al., 2010; Червона книга..., 2011; Стефурак та ін., 2013в.

І. В. Скільський

Фото: Ch. J. Sharp

Бражник мертва голова

Acherontia atropos (Linnaeus, 1758)

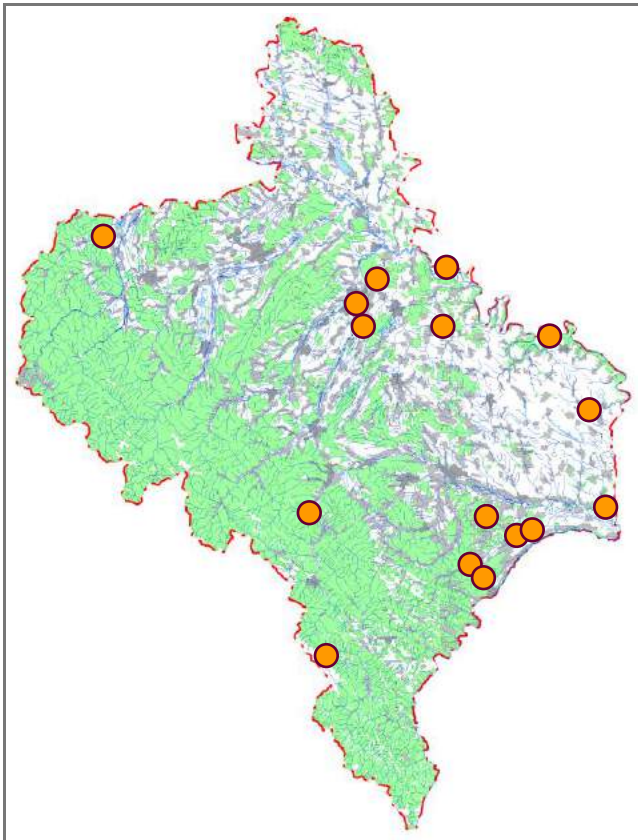
Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Бражникові – Sphingidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Панафриканський вид, що населяє всю територію Африки, за винятком пустель. У Європі – це мігрант, який влітку трапляється аж за Полярним колом, досягаючи Ісландії. Однак тимчасові популяції утворює лише в південній частині континенту, виживання яких визначається зимовими температурами. В Україні локально зустрічається на всій території. В окремі роки наявні спалахи чисельності завдяки новим літнім хвилям міграції з Африки та виживанню особин у локальних тимчасових популяціях, закладених попереднього року. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки на Опіллі, у Прут-Дністровському межиріччі, Передкарпатті, Горґанах, Покутських Карпатах, у деяких інших місцях.

Кадастр знахідок: м. Болехів, с. Вовчинець, м. Городенка, с. Джу-рив, м. Івано-Франківськ, с. Копачинці, м. Косів, с. Новоселиця (Снят.), с. Петрилів, м. Снятин, с. Старі Кути, м. Тлумач, с. Трач, с. Хриплин, м. Яремче (с. Ямна); г. Пожижевська.

Місця перебування. Евритоп; тимчасові популяції може утворювати на присадибних ділянках із картоплею.

Особливості біології. Упродовж року дає кілька поколінь, які з приходом літа в Північну півкулю формують міграційні хвилі в Європу. Самки відкладають яйця на листя пасльонових рослин (паслін, картопля, фізаліс, помідори й інші), личинка живиться, швидко росте і заляльковується у ґрунті. В Європі лялечка зимує, а в Африці після нетривалого метаморфозу виходять дорослі метелики. Імаго живляться нектаром квіткових рослин, зброженою патокою соку дерев, часто проникають у вулики, де висмоктують мед зі стільників.

Сучасний стан популяцій. Стабільних популяцій на території області не утворює. Може локально переживати теплі зими.

Фактори загрози. Прямий і опосередкований вплив діяльності людини.

Заходи охорони. Бражник мертва голова занесений до Червоної книги України (рідкісний вид).

Джерела інформації: Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Заморока та ін., 2005, 2017; Пророчук, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Тимочко, 2013; Kanarskyi, Geryak, 2014; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, І. В. Скільський, особ. повід.

**А. М. Заморока, Ю. М. Геряк,
Ю. Г. Козоріз**

Фото: Н. А. Смірнов

Бражник Прозерпіна

Proserpinus proserpina (Pallas, 1772)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Бражникові – Sphingidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Південний західнопалеарктичний вид, ареал якого охоплює Південну Європу, Середземномор'я, Північну Африку, Близький Схід, Малу Азію, Кавказ, Західну і Центральну Азію, гори Алтаю і Паміру. Північна межа розповсюдження пролягає через Північнонімецьку та Східноєвропейську рівнини. В Україні поширений на всій території, за винятком середньо- і високогір'я Карпат. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки на Опіллі та у Прут-Дністровському межиріччі.

Кадастр знахідок: м. Бурштин, м. Коломия, с. Петрилів.

Місця перебування. Термофільні чагарниково-лучно-степові угруповання.

Особливості біології. Самки відкладають яйця в червні – липні на листя рослин з родин Плакунові (*Lythraceae*) й Онагрові (*Onagraceae*). Гусінь активно харчується до вересня, а зі зниженням температури закопується у ґрунт, де і заляльковується. Зимує лялечка, з якої напри-

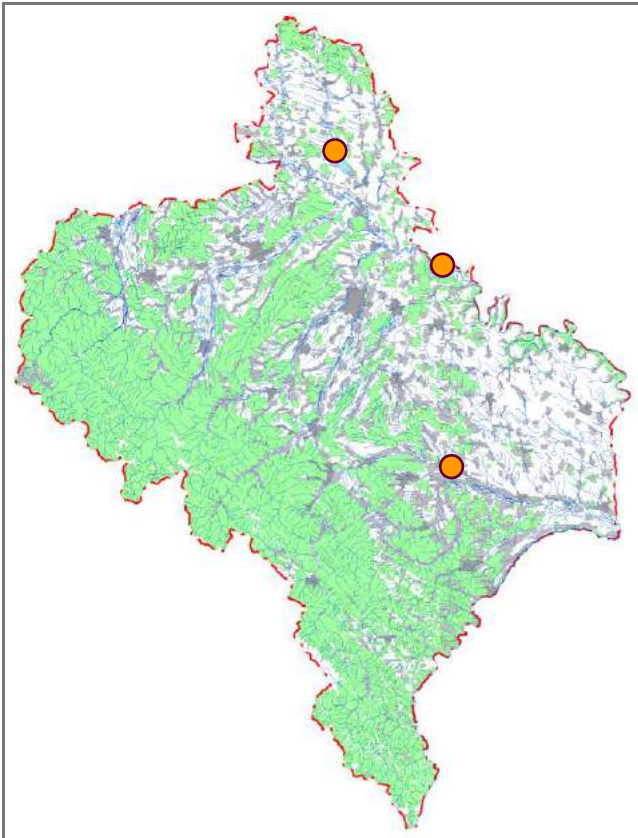

кінці весни виходить імаго. Метелики активні в сутінках, коли живляться нектаром на різних видах квіткових рослин. Вони дуже добре літають і можуть здійснювати міграції на великі відстані.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Фрагментація і втрата середовищ існування пов'язані з інтенсивним сільськогосподарським використанням великих площ земель. Перевипас степових ділянок худобою. Створення кар'єрів для видобування вапняку та гіпсу. Заростання лісовою рослинністю придатних для розмноження виду оселищ.

Заходи охорони. Бражник Прозерпіна занесений до Червоної книги України (рідкісний вид) і Червоного списку МСОП (недостатньо даних про вид (DD)). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Редкие..., 1988; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока, Р. М. Бідичак

Фото: K. van Haeringen

Джмелівка скабіозова

Hemaris tityus (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Бражникові – Sphingidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Транспалеарктичний вид, ареал якого охоплює майже всю Європу (окрім Ісландії та Макаронезії), Малу Азію, Кавказ, Уральські гори, Сибір, Центральну Азію, гори Алтаю, Паміру і Тянь-Шаню, Далекий Схід до Корейського півострова. В Україні розповсюджений на всій території. В Івано-Франківській області відомі знахідки в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: с. Вовчинець, м. Івано-Франківськ.

Місця перебування. Термофільні степові та мезофільні луки.

Особливості біології. Самки в червні – липні відкладають по одному яйцю на нижню сторону листа скабіози, свербіжниці або черсаку. Гусінь активно харчується до вересня, коли заляльковується. Лялечка міститься у щільному коконі на поверхні ґрунту або наполовину закопана. У такому вигляді відбувається зимівля. Наприкінці весни з лялечки виходить імаго. Метелики активні вдень, коли живляться нектаром на різних видах квіткових

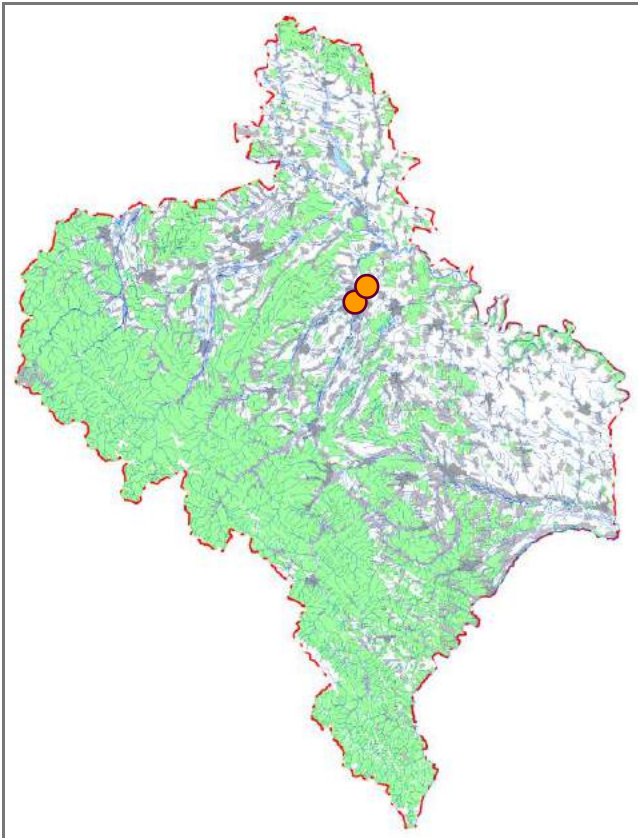

рослин. Вони дуже добре літають, однак значних міграцій не здійснюють.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Фрагментація і втрата типових місць перебування, пов'язані з інтенсивним сільськогосподарським використанням великих площ земель. Перевипас степових ділянок худобою. Рання заготівля сіна. Заростання лісовою рослинністю придатних для розмноження виду оселищ.

Заходи охорони. У місцях виявлення необхідно обмежити сільськогосподарську діяльність і застосовувати науково обґрунтований режим заготівлі сіна. Джмелівка скабіозова занесена до Червоної книги України (рідкісний вид).

Джерела інформації: Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока, Ю. М. Геряк

Фото: Т. Pittaway

Джмелівка жимолостева

Hemaris fuciformis (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Бражникові – Sphingidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює Європу, Північну Африку, помірний пояс Азії до Японії. В Україні, вірогідно, зустрічається на більшій частині території. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки (переважно в горах).

Кадастр знахідок: с. Буркут, смт Ворохта, м. Івано-Франківськ, с. Микуличин, с. Татарів (Кремінці), с. Тисменичани; лісоділ. Перкалаб; ур. Лостун.

Місця перебування. Мезофільний вид. Населяє лісові галявини, узлісся, рідколісся та вирубки. Надає перевагу частково затіненим і вологим ділянкам.

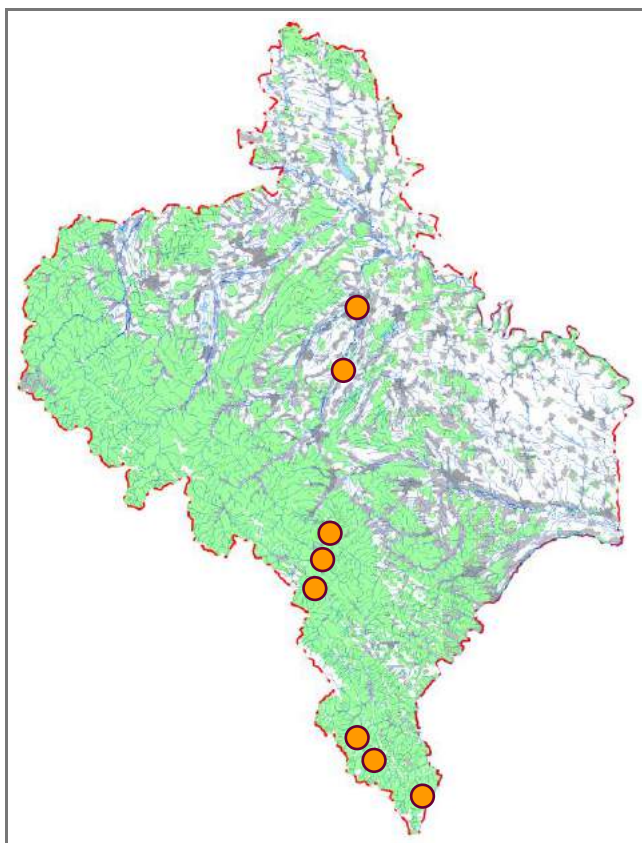
Особливості біології. Метелики літають протягом квітня – червня; в низинних районах може розвиватися друге покоління (липень – серпень). Гусениці живляться з кінця червня до осені листям жимолості. Заляльковуються в легкому коконі на ґрунті серед підстилки; зимує лялечка.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Вірогідно, руйнування характерних біотопів унаслідок господарської діяльності людини.

Заходи охорони. Джмелівка жимолостева занесена до Червоної книги Українських Карпат (близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в НПП «Верховинський» і Карпатському НПП.

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Бідзіля та ін., 2006; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013; Скільський та ін., 2015а, 2016а.

І. В. Скільський

Фото: Т. Pittaway

Сатурнія руда

Aglia tau (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатурнієві – Saturniidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Палеарктичний вид, розповсюджений по всій Північній Євразії від східного узбережжя Атлантичного до західного узбережжя Тихого океанів. В Україні поширений у Карпатах та Лісостепу. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично майже на всій території.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Буркут, с. Височанка, с. Вишнів, с. Вістова, с. Вовчинець, с. Водники, смт Ворохта, м. Галич, с. Джурів, с. Завадка, с. Загвіздя, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Княздвір, м. Коломия, м. Косів, с. Крилос, с. Курипів, смт Кути, с. Лани, с. Медина, с. Микуличин, с. Новоселиця (Снят.), с. Озерце, с. Осмолода, с. Павлівка, с. Пасічна, с. Пістинь, с. Рибне (Тисм.), с. Сокіл, с. Соколівка (Кос.), с. Стара Гута, с. Татарів, с. Темирівці, с. Трач, с. Угринів, с. Шешори, м. Яремче (с. Ямна); г. Говерла.

Місця перебування. Переважно передгірні та гірські букові ліси.

Особливості біології. У травні – червні самки відкладають яйця групами на кормові рослини (бук, береза, горобина й інші). Гусінь, яка з'явилася з яйця, активно живиться, линяє і росте. Наприкінці літа вона заривається

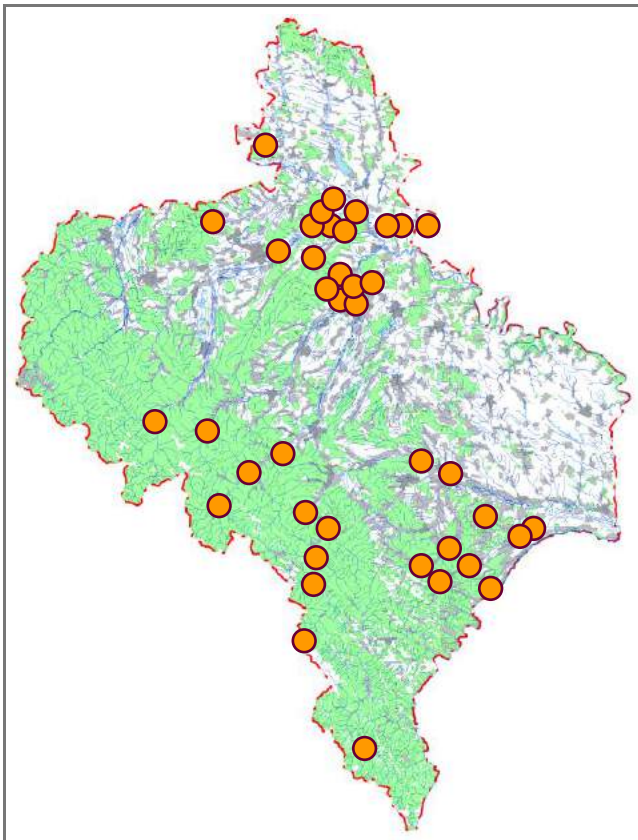

в підстилку при основі дерева, плете кокон і заляльковується. Зимують лялечки. Імаго виходять з кінця квітня по травень наступного року. Самці активні вдень, дуже добре і швидко літають під шатром лісу. Самки малорухливі, літають погано і мало, очікуючи самців для спарювання на трав'янистих рослинах. Метелики не живляться взагалі, оскільки мають частково редукований ротовий апарат.

Сучасний стан популяцій. У багатьох місцях відносно звичайний вид. Одна з найбільш численних популяцій відома з ур. Пом'ярки (Галицький НПП), де щільність населення сатурнії рудої в період льоту імаго сягає 150–170 ос/га.

Фактори загрози. Зменшення площ листяних (букових) лісів та застосування хімічних речовин.

Заходи охорони. Сатурнія руда занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», НПП «Верховинський», НПП «Гуцульщина», Карпатському НПП, Галицькому НПП, відомі знахідки в заказнику «Княздвірський».

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Заморока та ін., 2005, 2017; Бідзіля та ін., 2006; Смірнов та ін., 2008б; Заморока, 2012; Пророчук, 2013; Слободян, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Тимочко, 2013; Скільський та ін., 2016а; Смірнов, 2017; М. С. Атаманюк, Я. І. Зеленчук, І. В. Скільський, особ. повід.

А. М. Заморока

Фото: М. С. Атаманюк

Сатурнія мала

Saturnia pavonia (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатурнієві – Saturniidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Північний палеарктичний вид, який проникає до північної межі розповсюдження лісів у Євразії. Південна межа ареалу пролягає через Піренеї, Альпи, Карпати, Кримські гори, Кавказ, Південний Урал, південь Сибіру, Алтай, Монголію аж до Амуру. В Україні поширений на всій території, хоча у степовій зоні трапляється дуже рідко. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично переважно в Передкарпатті та в гірській частині.

Кадастр знахідок: смт Ворохта, с. Джурів, с. Загвіздя, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, м. Коломия, м. Косів, с. Рибне (Тисм.); г. Пожижевська.

Місця перебування. Світлі листяні та мішані ліси.

Особливості біології. Навесні самки відкладають яйця групами, спіралью на тонких гілочках або на кормових рослинах (чорниця, верес, бук, груша, кизил, суниця, терен, яблуня, слива й інші). Гусінь, яка з'явилася з яйця, активно живиться (поліфаг), линяє і росте. Наприкінці літа вона заривається в підстилку при основі дерева, плете

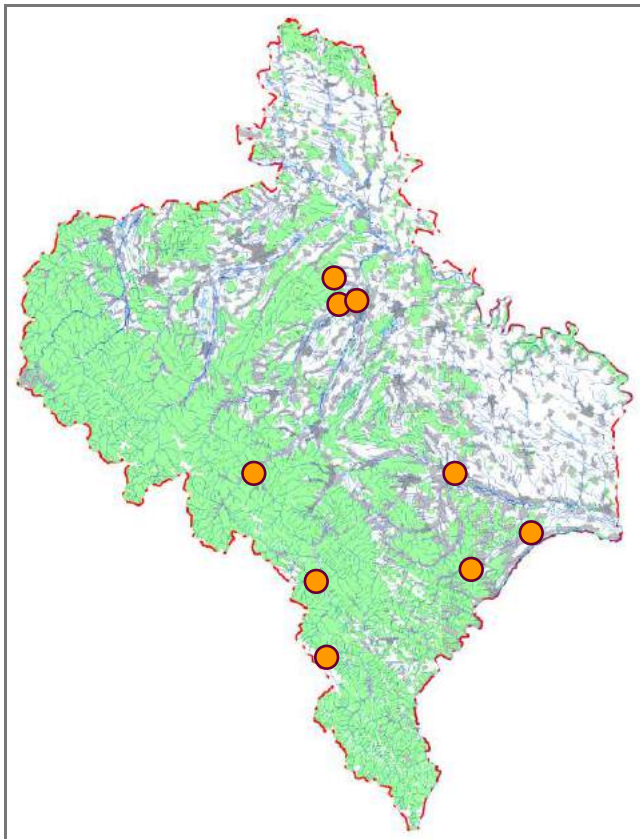

кокон і заляльковується. Зимують лялечки. Імаго виходять наприкінці весни наступного року. Метелики активні в сутінках і вночі, іноді прилітають на світло.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Вірогідно, викорчовування і випалювання чагарників, застосування хімічних речовин.

Заходи охорони. Сатурнія мала занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», НПП «Гуцульщина» і Карпатському НПП.

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Kanarskyi, Geryak, 2014; Заморока та ін., 2017; М. С. Атаманюк, особ. повід.

**А. М. Заморока, Ю. М. Геряк,
Р. М. Бідичак, О. М. Слободян**

Фото: G. Motta

Сатурнія велика

Saturnia pyri (Denis et Schiffermüller, 1775)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатурнієві – Saturniidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Середземноморський вид, північна межа ареалу якого пролягає через південні середньогір'я Альп і Карпат, а східніше по лісостеповій зоні – до Південного Уралу. В Україні розповсюджений на всій території, за винятком середньо- і високогір'їв Карпат та Полісся. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично в рівнинній і передгірній частинах.

Кадастр знахідок: м. Городенка, с. Джурів, м. Івано-Франківськ, м. Коломия, с. Новоселиця (Снят.), с. Одаїв, с. Підмихайля, с. Рашків, с. Семаківці (Город.), с. Старий Гвіздець, м. Тлумач, с-ще Якубівка.

Місця перебування. Термофільні чагарникові угруповання, селітебні зони із присадибним садівництвом.

Особливості біології. Пізньої весни або на початку літа самки відкладають яйця на кормових рослинах гусені (груша, терен, яблуна, слива й інші). Личинка, що з'явилася з яйця, активно живиться, линяє і росте. Наприкінці літа або початку осені вона знаходить захищене місце, плете кокон і заляльковується. Зимують лялечки,

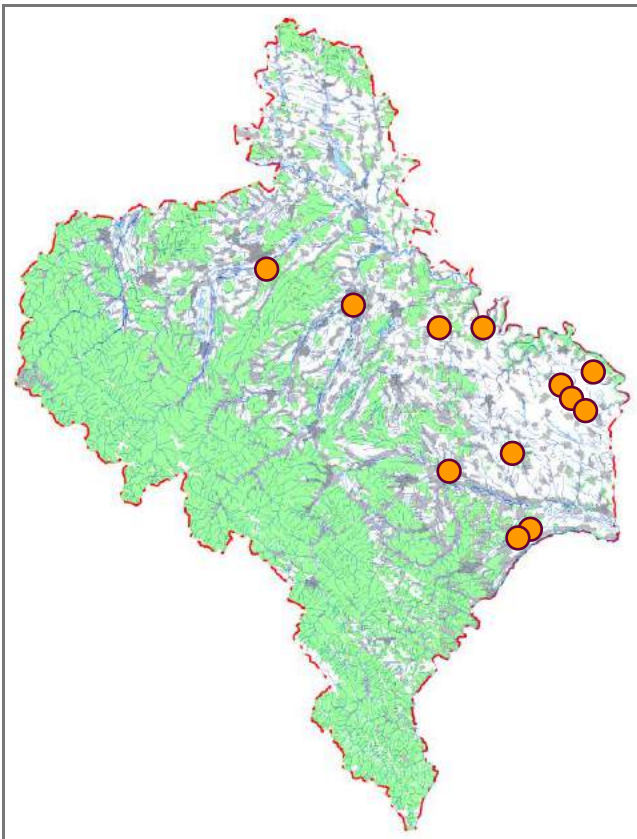

які в холодні зими, зазвичай, гинуть, що зумовлює низьку чисельність виду і його рідкісність. Імаго виходять наприкінці весни наступного року. Метелики активні в сутінках і вночі, іноді прилітають на світло.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Ймовірно, що на більшій частині території Івано-Франківської області стабільних популяцій не існує, а виявлені імаго є мігрантами з південно-східних регіонів.

Фактори загрози. Вірогідно, деградація характерних біотопів (чагарники, рідколісся тощо) внаслідок прямого чи опосередкованого впливу діяльності людини, застосування хімікатів.

Заходи охорони. У місцях виявлення необхідно обмежити використання пестицидів у садівництві. Сатурнія велика занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Різун та ін., 2000; Червона книга..., 2009, 2011; Заморока та ін., 2017; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, М. І. Михайлюк, І. П. Тимків, особ. повід.

А. М. Заморока, Р. М. Бідичак

Фото: М. С. Атаманюк

Шовкопряд березовий

Endromis versicolora (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Ендромісові – Endromiidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Північна частина Палеарктики до берегів Північного океану. Південна межа ареалу пролягає через Піренеї, Альпи, Карпати, Полісся, Південний Урал, Сибір аж до Далекого Сходу. Окремий локалітет відомий на Кавказі. В Україні поширений у Карпатському регіоні та на Поліссі, зрідка трапляється в Лісостепу. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в Передкарпатті та в гірській частині.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Джурів, м. Івано-Франківськ, м. Коломия, м. Косів, с. Павлівка, с. Пістинь, с. Соколівка (Кос.), с. Старі Кути, с. Угринів; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. В основному березові ліси.

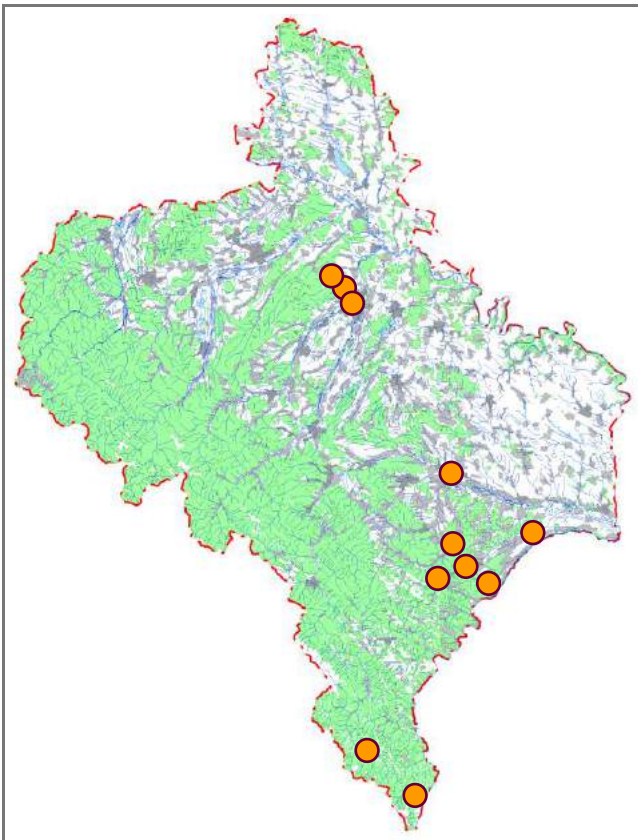
Особливості біології. Метеликів можна виявити вже наприкінці лютого або на початку березня (добре переносять заморозки). Самки в березні – квітні відкладають яйця групами на гілки берези, рідше на вільху, ліщину чи граб. Гусінь з'являється на початку травня і живиться до липня. Далі відбувається заляльковування і тривала діапауза лялечки включно із зимівлею.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату. Санітарні рубки та заготівля деревини берези для лісопереробної промисловості. Посадки плантацій хвойних і листяних монокультур на місці березових лісів.

Заходи охорони. Шовкопряд березовий занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Werchratski, 1893; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Бідзіля та ін., 2006; Ключко, Северов, 2006; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2016а; Заморока та ін., 2017; М. С. Атаманюк, особ. повід.

Ю. М. Геряк, А. М. Заморока

Фото: М. С. Атаманюк

Ведмедиця-господиня

Callimorpha dominula (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera

Родина Ведмедицеві – Arctidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Західнопалеарктичний вид, який населяє всю Європу (окрім північної тайги й арктичних островів), Кавказ та Південний Урал. Більш характерний для гірських регіонів. В Україні поширений у Карпатах і на Поліссі, дуже зрідка трапляється в Лісостепу. В Івано-Франківській області зустрічається на всій території.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, м. Болехів, с. Буркут, с. Височанка, смт Ворохта, смт Делятин, с. Джурів, с. Загвіздя, с. Зелена, с. Зелене, м. Івано-Франківськ, с. Колінки, с. Микуличин, с. Новоселиця (Снят.), с. Осмолода, с. Павлівка, с. Підлісся (Пацків) (Тисм.), с. Пістинь, с. Соколівка (Кос.), с. Стара Гута, с. Старі Кути, с. Татарів, с. Трач (ур. Пиконів), с. Угринів, с. Чернів, с. Шешори, с. Явірник (Шибене), м. Яремче; г. Говерла.

Місця перебування. Напіввідкриті, мозаїчні (чергування травостою, чагарників і лісу), вологі оселища з яскравою, але нетривалою (впродовж дня) інсоляцією (береги гірських потічків, узлісся, лісові галявини, низові болота).

Особливості біології. Самки відкладають яйця в червні – липні на різноманітні рослини (вид є дуже широким поліфагом). Личинки ведуть груповий спосіб життя

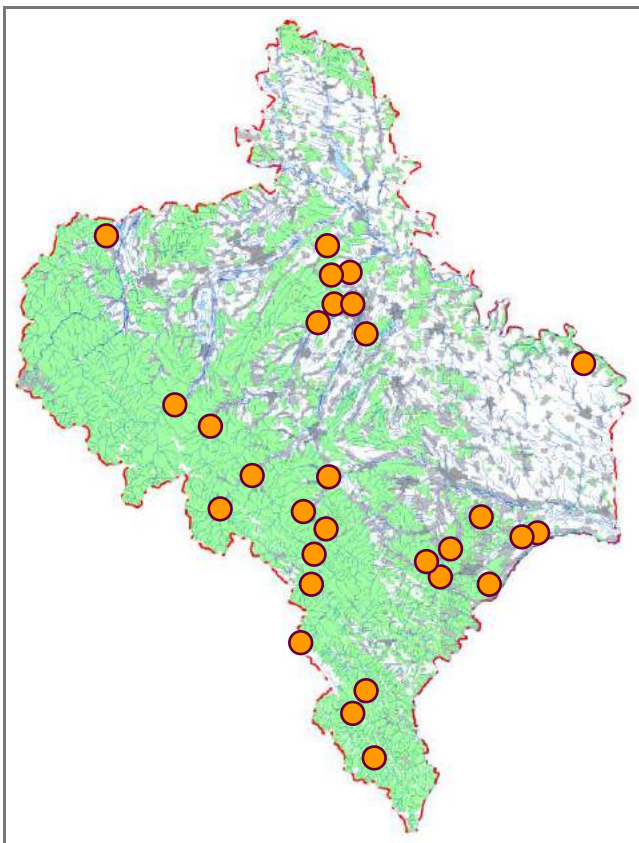

і харчуються до осені (часто змінюють кормові рослини). Зі зниженням температури гусінь переходить до зимівлі. Із зимових сховищ личинки виходять ранньої весни, ще до появи достатньої кількості зеленої біомаси рослин, тому розповзаються поодиночі (зазвичай на вербу козячу) і продовжують харчуватися. У травні гусінь заляльковується на поверхні ґрунту, сплітаючи кокон. Метелики з'являються з початком літа. Вони активні впродовж світлої частини доби, відвідують квіти.

Сучасний стан популяцій. Відносно звичайний, місцями численний вид.

Фактори загрози. Вірогідно, вирубування лісів і чагарників, викошування трави, застосування хімічних речовин, посилення рекреаційного навантаження.

Заходи охорони. Ведмедиця-господиня занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина», Карпатському НПП, НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Маланюк та ін., 2008; Заморока, 2012; Тимочко, 2013; Скільський та ін., 2016а; Заморока та ін., 2017; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, І. В. Скільський, особ. повід.

**А. М. Заморока, Ю. М. Геряк,
Р. М. Бідичак**

Фото: P. Stárek

Ведмедиця велика

Pericallia matronula (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Ведмедицеві – Arctiidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Палеарктичний вид, розповсюджений у лісовій зоні Євразії від Альп до Далекого Сходу. В Європі приурочений до гірських систем центральної та лісової зон східної частини. Відсутній у Середземноморському басейні та Північній Європі. В Україні поширений у Карпатах і на Поліссі. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в Передкарпатті, Покутських Карпатах і Чивчино-Гринявських горах.

Кадастр знахідок: с. Джурів, с. Загвіздя, с. Зелене, м. Івано-Франківськ, с. Пістинь, с. Рибне (Тисм.), с. Соколівка (Кос.), с. Старі Кути, с. Шешори.

Місця перебування. Напіввідкриті світлі ліси з густими чагарниками.

Особливості біології. Самки відкладають яйця в червні – липні на кормові рослини (ожина, малина, жимолость та інші; вид є поліфагом, проте віддає перевагу невисоким чагарникам під лісовим шатром або на невеликих галявинах). Гусінь харчується до осені, двічі линяючи,

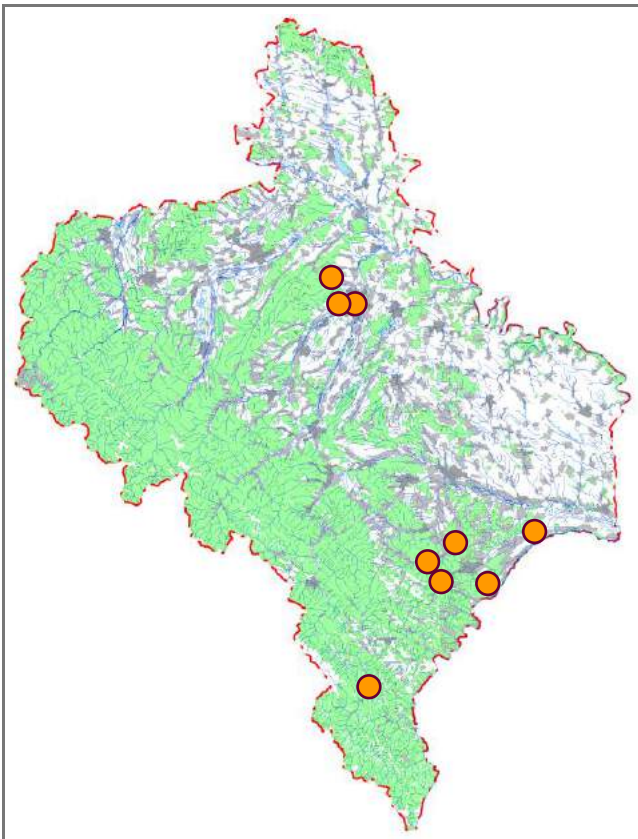

й переходить до зимівлі. Навесні вона знову продовжує харчуватися, переходячи в личинку старшого віку, яка також зимує. Після зимівлі, навесні другого року життя, гусінь заляльковується. Метелики з'являються з початком літа.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Впровадження лісових монокультур і переформатування природних різновікових лісів у одновікові деревостани.

Заходи охорони. Ведмедиця велика занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в НПП «Гуцульщина» і заповідному урочищі «Рибне».

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Заморока та ін., 2017; М. С. Атаманюк, особ. повід.

**Ю. М. Геряк, Р. М. Бідичак,
А. М. Заморока**

Фото: D. Morel

Ведмедиця буро-жовта

Hypophoraia aulica (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Ведмедицеві – Arctiidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Помірна смуга Євразії від Західної Європи до Далекого Сходу. В Україні зустрічається спорадично в Карпатському регіоні, лісовій, лісостеповій і частково степовій зонах. В Івано-Франківській області відомі давніші знахідки в передкарпатській частині.

Кадастр знахідок: м. Івано-Франківськ, с. Павлівка.

Місця перебування. Сухі остепнені луки, пустища і вересовища здебільшого на піщаних ґрунтах.

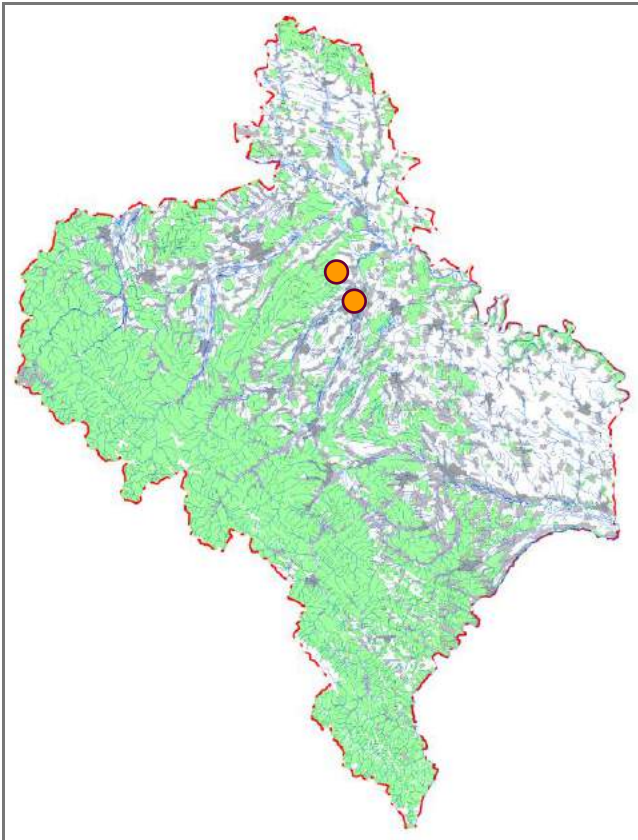
Особливості біології. Стенотопний ксерофільний лучний вид. Метелики зустрічаються у травні – червні, не живляться. Самці активні вдень за сонячної погоди, самки малорухливі, майже не літають. Має одну генерацію на рік. Самка відкладає 300–500 яєць. Гусениці розвиваються з червня на різноманітних трав'яних рослинах, переважно на подорожнику, любочках, підмареннику, кропиві дводомній. Личинки зимують. Заляльковуються навесні в коконі серед моху або минулорічної трави.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Знищення типових біотопів унаслідок господарської діяльності людини (розорювання, забудова), спонтанного і штучного залісення, випалювання трави.

Заходи охорони. Збереження характерних місць перебування, виявлення та моніторинг локальних популяцій. Ведмедиця буро-жовта занесена до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)).

Джерела інформації: Viertl, 1872; Werchratski, 1893; Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Червона книга..., 2011; Рідкісні..., 2013.

І. В. Скільський

Фото: D. Morel

Стрічкарка блакитна

Catocala fraxini (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совкові – Noctuidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Розповсюджений у північній частині Палеарктики до лісотундри. Південна межа ареалу пролягає через Піренеї, Апенніни, Динарські, Піндуські та Балканські гори, Полісся, Кавказ, Алтай, Памір до Корейського півострова і Японських островів. На півночі стрічкарка блакитна відома з Ісландії. В Європі відсутня в Середземноморському басейні. В Україні вид поширений переважно в Карпатах і на Поліссі, зрідка трапляється в Лісостепу та Кримських горах. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично на всій території.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, смт Ворохта, м. Галич, с. Джурів, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, м. Косів, смт Кути, с. Микуличин, м. Надвірна, с. Новоселиця (Снят.), с. Озерце, с. Пістинь, с. Раковець (Город.), с. Сподна, с. Снідавка, с. Соколівка (Кос.), смт Солотвин, с. Старі Кути, с. Татарів, м. Яремче; г. Михалків; Чорногірський хребет.

Місця перебування. Осикові ліси та зелені зони населених пунктів.

Особливості біології. Самки відкладають яйця наприкінці літа або на початку осені на гілки осики, тополі,

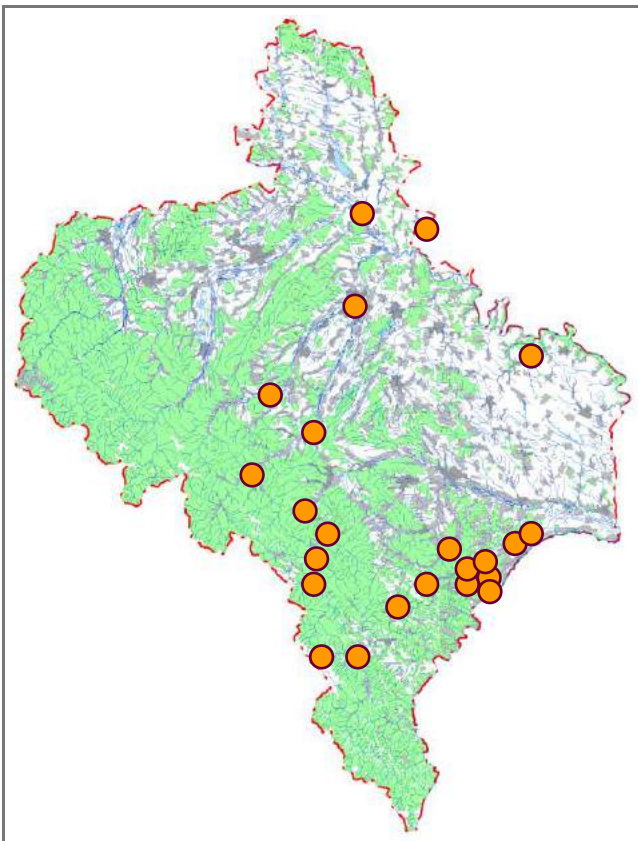

рідше берези чи вільхи. Яйця перезимовують, і в березні з'являються личинки. Гусінь активно живиться до червня, линяючи кілька разів і збільшуючись у розмірах. Личинка останнього віку робить кокон між листками і заляльковується. Метелики виходять із лялечок у липні – серпні. Імаго активні вночі, часто прилітають на світло.

Сучасний стан популяцій. Відносно звичайний вид. Популяції малочисельні, однак стабільні.

Фактори загрози. Санітарні рубки з вибраковуванням осики.

Заходи охорони. Стрічкарка блакитна занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», Галицькому НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Ключко, 1963, 1978, 2006; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Ключко и др., 2001; Ключко, Кульберг, 2006; Бідичак, Сіренко, (2007) 2008; Геряк, 2013; Пророчук, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Тимочко, 2013; Заморока та ін., 2017.

**Ю. М. Геряк, Р. М. Бідичак,
А. М. Заморока, О. М. Слободян,
Ю. Г. Козоріз**

Фото: М. С. Атаманюк

Стрічка малинова

Catocala sponsa (Linnaeus, 1767)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совкові – Noctuidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Західнопалеарктичний вид, розповсюджений по всій Європі (окрім Макаронезії, Ірландії, Ісландії та більшої частини Феноскандії), в Північній Африці, Малій Азії, на Близькому Сході, Кавказі до Південного Уралу. У зв'язку зі змінами клімату ареал розширюється. В Україні поширений на всій території. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки переважно в карпатській частині.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Буркут, с. Вовчинець, м. Галич, с. Загвіздя, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Микуличин, м. Надвірна, с. Пасічна, с. Сокіл, с. Старі Кути, с. Татарів, с. Черніїв, с. Явірник (Шибене), м. Яремче; г. Пожижевська, г. Чивчин.

Місця перебування. Заплавні та термофільні старовікові діброви.

Особливості біології. Самки відкладають яйця в липні – серпні на листя дуба, який є кормовою рослиною для гусені. Яйця перезимовують, і личинка виводиться у квітні. Гусениці активно харчуються до кінця травня, ли-

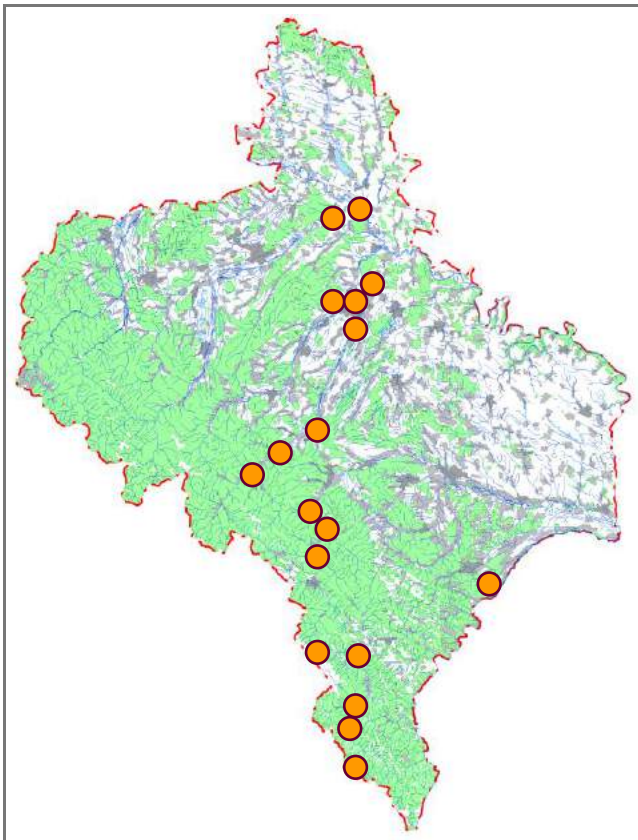

няючи кілька разів і збільшуючись у розмірах. Гусінь останнього віку робить кокон між листками або у щілинах чи відшаруваннях кори і заляльковується. Метелики виходять із лялечок у червні. Імаго активні вночі, часто прилітають на світло.

Сучасний стан популяції. У гірських районах відносно нечисленний вид, у передгірних, а також на Західному Покутті – багаточисленний. Одна з найбільш численних популяцій населяє 140-річну діброву (околиці с. Сокіл, Галицький НПП), яка налічує в середньому 9,7 особин на світло-пастку за добу в пік льоту.

Фактори загрози. У першу чергу зменшення площ старовікових дібров.

Заходи охорони. Стрічка малинова занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Ключко, 1963, 1978, 2006; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Ключко и др., 2001; Заморока та ін., 2005, 2017; Ключко, Кульберг, 2006; Геряк, 2013; Пророчук, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Тимочко, 2013; Скільський та ін., 2016а.

**Ю. М. Геряк, Р. М. Бідчак,
А. М. Заморока**

Фото: D. Fox

Евхальція різнобарвна

Euchalcia variabilis (Piller et Mitterpacher, 1783)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совкові – Noctuidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Гірський вид, розповсюджений у Піренеях, Альпах, Рейнських Сланцевих і Судетських горах, Карпатах, Динарських, Піндуських, Балканських, Родопських та Кримських горах, на Кавказі. В Україні зустрічається в Карпатах і гірській частині Криму. В Івано-Франківській області відомі знахідки в Бескидах, Горґанах, Чорногорі, Покутських Карпатах, Чивчино-Гринявах.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Вишків, смт Ворохта, с. Зелене, м. Косів, с. Максимець, с. Микуличин, с. Пістинь, с. Татарів (Креміньці), с. Явірник (Шибене), м. Яремче; г. Говерла, г. Пожижевська, г. Ребра, г. Чивчин.

Місця перебування. Береги гірських потічків та невеликих річок із високим травостоєм.

Особливості біології. Самки відкладають яйця на прикінці літа на рослини аконіту. Залишається невідомим, на якій стадії розвитку відбувається зимівля; припускають, що це можуть бути яйця або личинка першого віку. Личинки з'являються рано навесні, активно харчуються

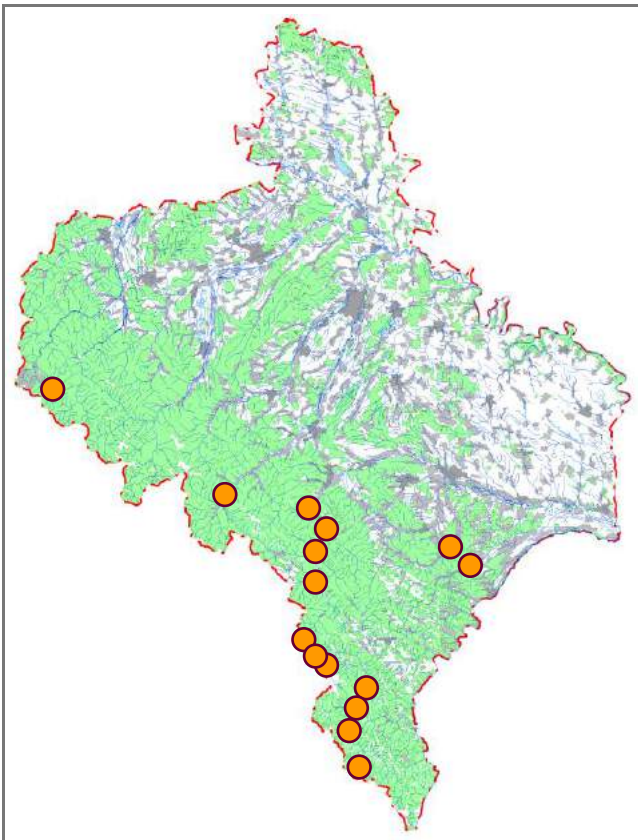

до червня, линяючи кілька разів і збільшуючись у розмірах. Гусінь останнього віку робить кокон між листками і заляльковується. Метелики виходять із лялечок у липні – серпні. Імаго активні вночі, добре літають і часто прилітають на світло.

Сучасний стан популяцій. Популяції середньочисельні, стабільні.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату, трельовання лісу руслами гірських потоків.

Заходи охорони. Евхальція різнобарвна занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Ключко, 1963, 1978, 2006; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Ключко и др., 2001; Бідзіля та ін., 2006; Ключко, Кульберг, 2006; Бідичак, Сіренко, (2007) 2008; Пророчук, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Тимочко, 2013; Геряк, 2014; Kaparskyi, Geryak, 2014; Скільський та ін., 2016а; Заморока та ін., 2017.

**Ю. М. Геряк, Р. М. Бідичак,
А. М. Заморока**

Фото: <https://commons.wikimedia.org>

Совка сокиркова

Periphanes delphinii (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совкові – Noctuidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Середземноморський вид, розповсюджений у Північній Африці, Європі, на Кавказі, в Малій, Передній і Середній Азії, на Південному Уралі. Північна межа ареалу пролягає через Північнонімецьку та Східноєвропейську рівнини. Совка сокиркова відома також із півдня Британії. У північній та гірських частинах ареалу вид, здебільшого, є мігрантом і не утворює постійних популяцій. В Україні поширений фактично на всій території. У Карпатах виявляли мігруючих особин. В Івано-Франківській області відомі знахідки в Передкарпатті та у власне гірській частині (на міграції).

Кадастр знахідок: смт Ворохта, м. Івано-Франківськ, м. Яремче; г. Говерла, г. Ребра.

Місця перебування. В основному ксеротермофільні степові луки.

Особливості біології. Самки відкладають яйця наприкінці весни на листя сокирок і степових видів аконітів. Гусінь виходить до початку літа, активно живиться, линяє

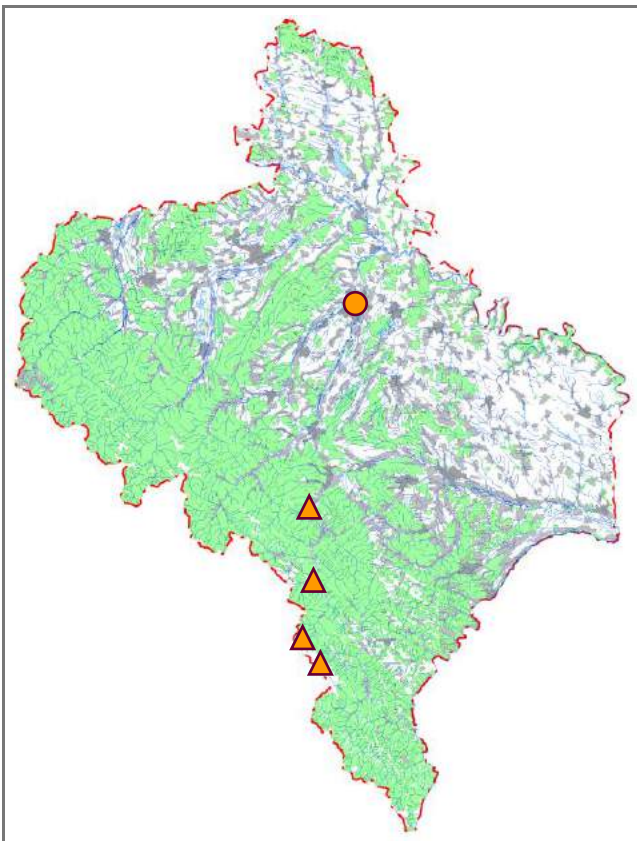

і до кінця червня заляльковується у ґрунті. У липні з лялечок з'являється друге покоління імаго. Самки відкладають яйця на кормові рослини. До вересня гусінь заляльковується у ґрунті, де й зимує. Імаго виплоджуються у квітні й зустрічаються до червня. Метелики активні вночі, добре літають, здійснюють міграції на значні відстані, що вимірюються сотнями кілометрів. Часто прилітають на світло.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Фрагментація і втрата середовищ існування, пов'язані з інтенсивним сільськогосподарським використанням великих площ земель. Перевипас лучних і степових ділянок худобою. Змив отрутохімкатів із сільськогосподарських угідь. Створення кар'єрів для видобування вапняку та гіпсу.

Заходи охорони. Совка сокиркова занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Відомі знахідки в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Ключко, 1963, 1978, 2006; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Ключко и др., 2001; Тимочко, 2013; Заморока та ін., 2017.

**Р. М. Бідичак, Ю. М. Геряк,
А. М. Заморока**

Фото: F. Graf

Совка велика похмура

Mormo taura (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совкові – Noctuidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює Середню і Південну Європу, Малу і Передню Азію. В Україні розповсюджений у Кримських горах, локально в Карпатському регіоні та на заході Волино-Поділля. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в гірській частині.

Кадастр знахідок: с. Розтоки.

Місця перебування. Гігрофільний вид, який віддає перевагу лісовим та чагарниковим біотопам річкових заплавл і долин.

Особливості біології. Розвиток відбувається в одному поколінні. Метелики літають переважно протягом липня – серпня. Активні вночі, а вдень ховаються в темних тінистих місцях – тріщинах кори, під мостами, в будівлях, між оголеним корінням дерев. Гусениці розвиваються з серпня, і після зимівлі – до травня наступного року. Восени вони живляться на різноманітних трав'яних рослинах (в основному кульбаба, глуха кропива, щавель), навесні – на деяких чагарниках і молодих деревах (вільха,

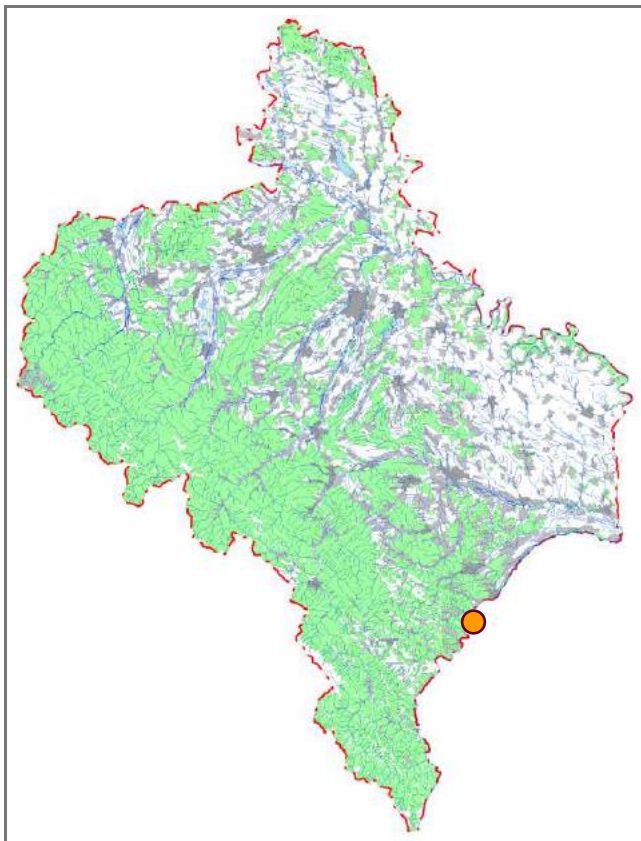

верба, береза, крушина й інші). Заляльковуються на поверхні ґрунту у щільному коконі. Імаго живляться витікаючим соком з пораних дерев, соком перезрілих і гнилих фруктів. Метелики прилітають на принаду, дуже рідко – на слабе світло.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. У Карпатському регіоні локально поширений, загалом рідкісний вид, хоча в окремих місцях буває відносно звичайним.

Фактори загрози. Не встановлені. Вірогідно, насамперед, деградація і знищення заплавлних лісів.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, виявлення та моніторинг локальних популяцій. Совка велика похмура занесена до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Відома знахідка в НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Ключко, 1963, 2006; Ключко и др., 2001; Бідичак, 2006, 2007; Червона книга..., 2011; Геряк, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в.

І. В. Скільський

Фото: U. Beutler

Совка агатова зелена

Phlogophora scita (Hübner, 1790)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совкові – Noctuidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює Центральну і Південну Європу, Малу та Передню Азію. В Україні зустрічається дуже локально в Карпатах (у межах поясів букових і ялинових лісів, виявляли також у субальпіці) та на заході Волино-Поділля. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Зелене, поблизу смт Кути, с. Луквиця; г. Пожижевська, г. Чивчин.

Місця перебування. Монтанний лісовий вид, який приурочений до корінних гірських, особливо букових, лісів. Віддає перевагу узліссям і лісовим галявинам.

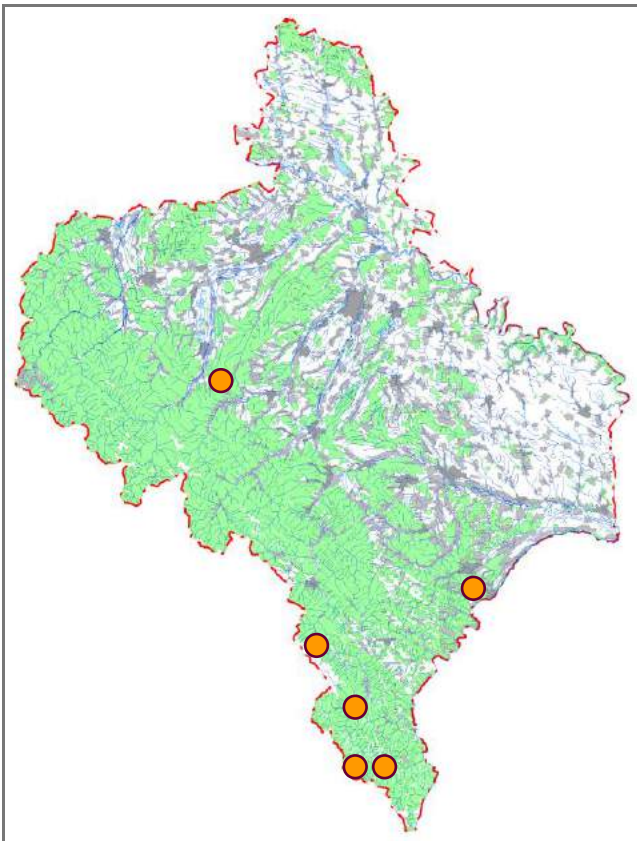
Особливості біології. Розвиток відбувається в одному поколінні. Метелики літають протягом червня – липня. Гусениці зустрічаються з серпня, а після зимівлі їх можна виявити до травня. Заляльковуються у ґрунті. Личинки живляться восени на деяких папоротях, навесні – на різноманітних трав'яних рослинах і чагарниках. Імаго активні вночі, відвідують квіти, прилітають на світло.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. В Українських Карпатах дуже локально поширений, рідкісний степотопний вид.

Фактори загрози. Насамперед, вирубування корінних букових лісів.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Совка агатова зелена занесена до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Відомі знахідки в Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Romaniszyn, Schille, (1929) 1930; Ключко, 1963, 1978, 2006; Ключко и др., 2001; Бідзіля та ін., 2006; Ключко, Кульберг, 2006; Червона книга..., 2011; Геряк, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2016а.

І. В. Скільський

Фото: D. Laux

Мармурівка альпійська

Aratea maillardi (Geyer, 1834)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совкові – Noctuidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Бореально-монтанний вид, населяє гірські масиви Європи. В Україні зустрічається лише у високогір'ях Карпат (Івано-Франківська і Закарпатська області) на висоті 1100–2000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: г. Чивчин; хр. Черногора; пол. Пожижевська.

Місця перебування. Стенотопний вид, мешканець малопорушених різнотравних субальпійських і альпійських лук.

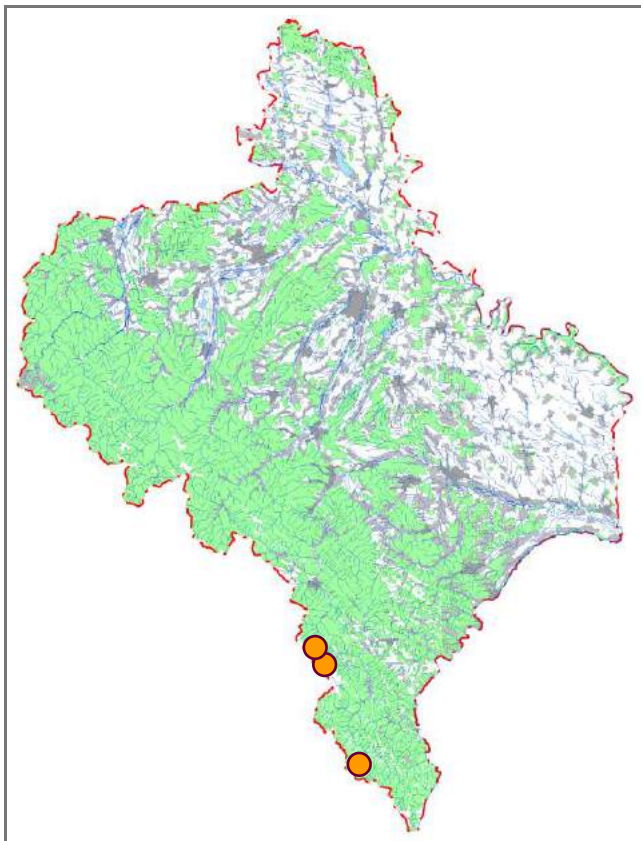
Особливості біології. Розвиток відбувається в одному поколінні. Літ імаго протягом липня – серпня. Гусениці зустрічаються з серпня, а після зимівлі їх можна виявити до червня. Заляльковуються у ґрунті. Личинки живляться на різноманітних трав'яних рослинах.

Сучасний стан популяції. Рідкісний, дуже локально поширений вид.

Фактори загрози. Не встановлені. Вірогідно, на стан популяції негативно може впливати перевипас худоби на субальпійських луках.

Заходи охорони. Обмеження господарської діяльності в місцях перебування цих метеликів, особливо випасання свійських тварин. Мармурівка альпійська занесена до Червоної книги Українських Карпат (недостатньо даних про вид (DD)). Відомі знахідки в Карпатському НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Soffner, 1932; Niesiolowski, 1939; Ключко, 1978, 2006; Ключко и др., 2001; Бідзіля та ін., 2006; Ключко, Кульберг, 2006; Геряк, Бідичак, 2009; Червона книга..., 2011; Скільський та ін., 2016а.

І. В. Скільський

Фото: P. Rindlisbacher

Мармурівка іллірійська

Aranea illyria Freyer, 1846

Клас Комахи – Insecta
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совкові – Noctuidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Бореально-монтанний вид, розповсюджений у помірній смузі Євразії на схід до Китаю. В Україні населяє високогір'я Карпат (Івано-Франківська і Закарпатська області).

Кадастр знахідок: смт Верховина, м. Яремче; пол. Пожижевська.

Місця перебування. Стенотопний вид, мешканець високогірних лук.

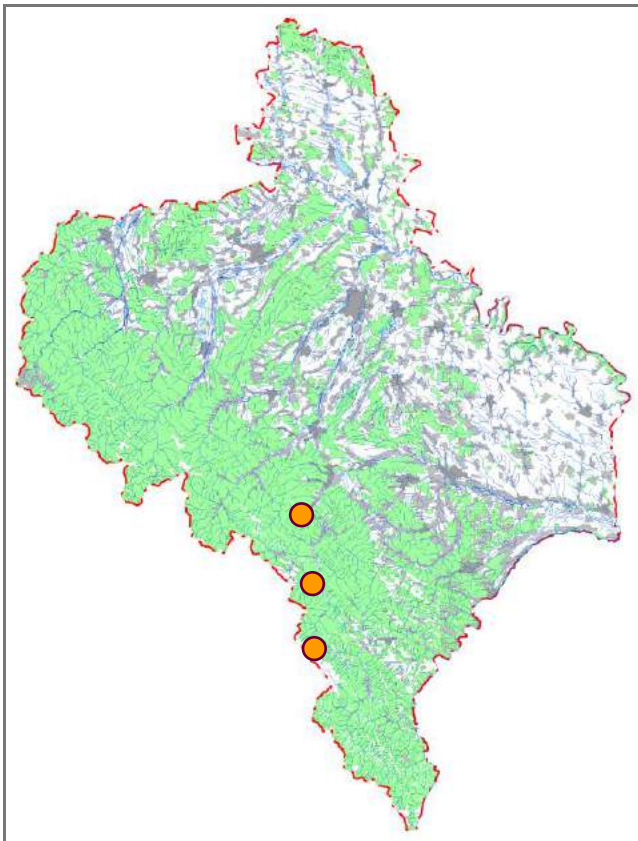
Особливості біології. Розвиток відбувається в одному поколінні. Літ імаго протягом червня – липня. Гусениці зустрічаються з липня, а після зимівлі їх можна виявити до квітня. Заляльковуються у ґрунті. Личинки живляться на різноманітних трав'яних рослинах.

Сучасний стан популяцій. Рідкісний, дуже локально поширений вид.

Фактори загрози. Не встановлені. Очевидно, на стан популяцій негативно впливає перевипас худоби на гірських луках.

Заходи охорони. Обмеження господарської діяльності в характерних біотопах, особливо випасання свійських тварин на полонинах. Мармурівка іллірійська занесена до Червоної книги Українських Карпат (недостатньо даних про вид (DD)). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Бідзіля та ін., 2006; Ключко, Кульберг, 2006; Геряк, Бідичак, 2009; Червона книга..., 2011.

І. В. Скільський

Фото: R. Roth

Рогохвіст-авгур

Urocerus augur (Klug, 1803)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Перетинчастокрили – Hymenoptera

Родина Рогохвостові – Siricidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює Західну і Південну Європу. В Україні виявлений у Карпатах (зокрема, в околицях Трускавця і Стрия, а також у межах південно-західних передгір'їв і Полонинського хребта) та у Криму (можливо, на півострів завезений з деревиною). В Івано-Франківській області відомі знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: Ворохтянське ПНДВ (Карпатський НПП), Говверлянське ПНДВ (Карпатський НПП), Підліснівське ПНДВ (Карпатський НПП).

Місця перебування. Переважно старі передгірні та гірські хвойні (ялинові і ялицеві) ліси.

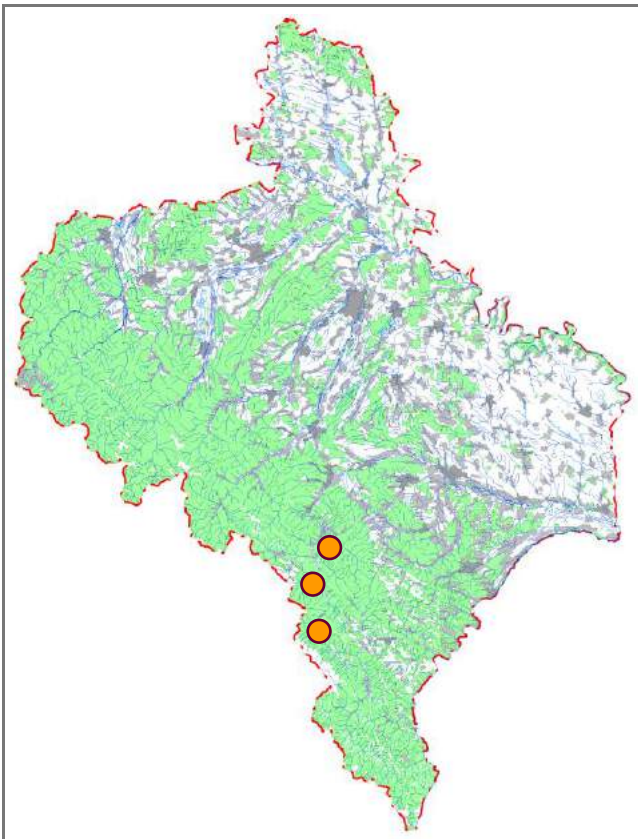
Особливості біології. Фактично не вивчені. Дорослих комах виявляли на ділянках лісів, пошкоджених вітровалами, і на вирубках. Личинки – ксилофаги, розвиваються у стовбурах повалених або ослаблених дерев ялиці та ялини.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Проведення санітарних рубок лісу, застосування хімічних речовин.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Рогохвіст-авгур занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Рідкісні..., 2013; Тимочко, 2013.

І. В. Скільський

Фото: J. M. Pérez

Орусус паразитичний

Orussus abietinus (Scopoli, 1763)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Орусидові – Orussidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Європа, Північна Африка, Західна Азія, Сибір, Далекий Схід. В Україні спорадично виявляли у Львівській, Чернівецькій, Хмельницькій, Житомирській, Київській, Донецькій, Луганській та деяких інших областях, а також у Криму. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: поблизу м. Івано-Франківськ.

Місця перебування. Розріджені листяні та мішані ліси.

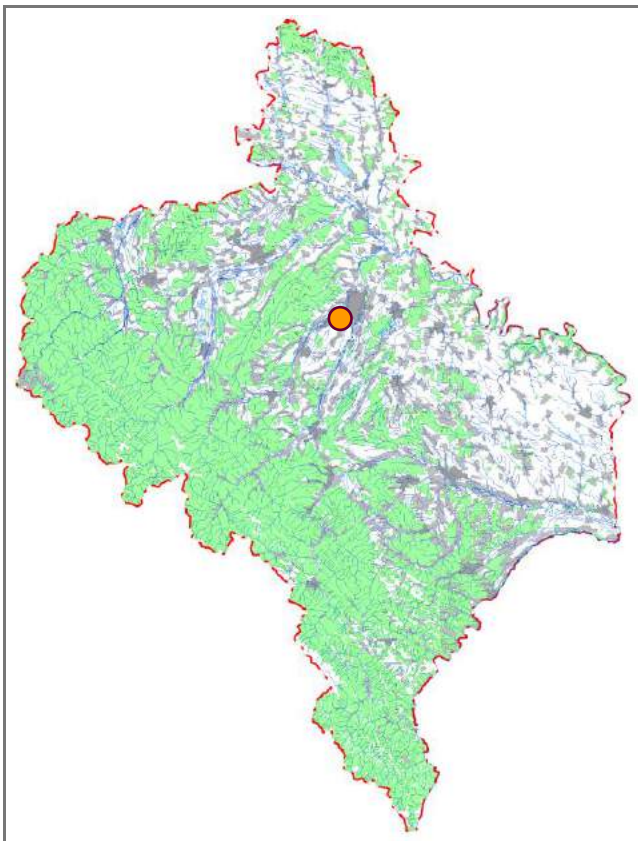
Особливості біології. Орусуса паразитичного можна виявити у травні – липні: імаго поодиноці повзають по стовбурах листяних засихаючих дерев. Яйця і личинки розвиваються на личинках різних ксилофагів – вусачів, златок, рогохвостів, яких самка знаходить під корою, зокрема в лубі та верхньому шарі деревини стовбурів і товстих гілок.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Видалення засихаючих дерев під час проведення санітарних рубок лісу.

Заходи охорони. Доцільно під час проведення санітарних рубок у різних типах листяних і мішаних лісів залишати недоторканими невеликі ділянки для комплексу лісових комах, які розвиваються в деревині. Необхідно також з'ясувати сучасне поширення виду в регіоні, а в місцях його виявлення створити заповідні об'єкти. Орусус паразитичний занесений до Червоної книги України (рідкісний вид).

Джерела інформації: Ермоленко, 1964; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2002; Рідкісні..., 2013.

І. В. Скільський

Фото: Е. Komarov

Абія блискуча

Abia nitens (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera

Родина Пильщики-цимбіциди – Cimbicidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює в основному Центральну і Південну Європу. В Україні виявлений у Закарпатській, Житомирській, Київській, Хмельницькій, Черкаській і деяких інших областях. На Івано-Франківщині відома єдина знахідка на Опіллі.

Кадастр знахідок: с. Коростовичі.

Місця перебування. Узлісся та галявини широколистяних і мішаних лісів, іноді сухі схили з елементами степової рослинності.

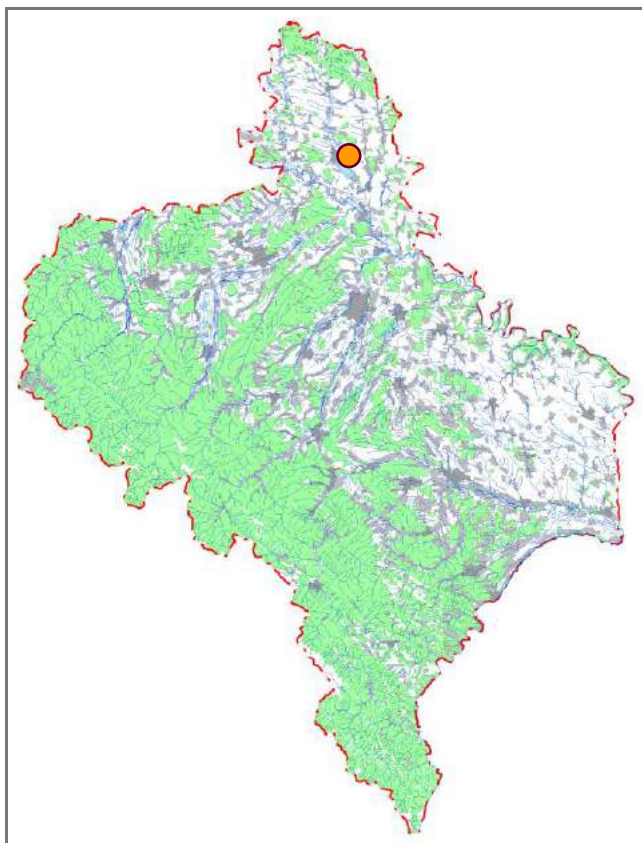
Особливості біології. Літ імаго відбувається в липні – вересні (єдиний вид роду, в якого літ триває і на початку осені).

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Чисельність незначна, трапляються дуже рідко поодинокі особини.

Фактори загрози. Не з'ясовані. Можливо, загрозу становить знищення кормових рослин при надмірному випасанні худоби та суцільному викошуванні трави на узліссях і лісових галявинах.

Заходи охорони. Необхідно вивчити особливості біології виду, з'ясувати місця, де існують популяції, та взяти їх під охорону. Абія блискуча занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Відома знахідка на території Галицького НПП.

Джерела інформації: Єрмоленко, 1972; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Рідкісні..., 2013.

І. В. Скільський, Л. І. Мелешук

Фото: В. Hamers

Мегариса рогохвостова

Megarhyssa superba (Schrank, 1781)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera

Родина Їздці-іхневмоніди – Ichneumonidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює в основному Західну і Центральну Європу, окремі регіони Російської Федерації (північно-західні та центральні райони європейської частини, Приморський край, о. Сахалін). В Україні спорадично виявляли переважно на Поліссі, в Лісостепу, Карпатах. В Івано-Франківській області відомі знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: Підліснівське ПНДВ (Карпатський НПП), Яблунецьке ПНДВ (Карпатський НПП), Ямнянське ПНДВ (Карпатський НПП).

Місця перебування. Мішані та листяні ліси.

Особливості біології. Мегарису рогохвостову можна виявити на вирубках, на пенях або стовбурах всихаючих чи повалених дерев, переважно в тих місцях, що добре прогріваються сонцем. Дає одну генерацію на рік. На стадії личинки є зовнішнім паразитом личинок різних комах-силофагів, в основному рогохвостів. Самка довгим яйцекладом пробуравлює відносно товстий шар деревини, досягаючи в такий спосіб майбутнього хазяїна

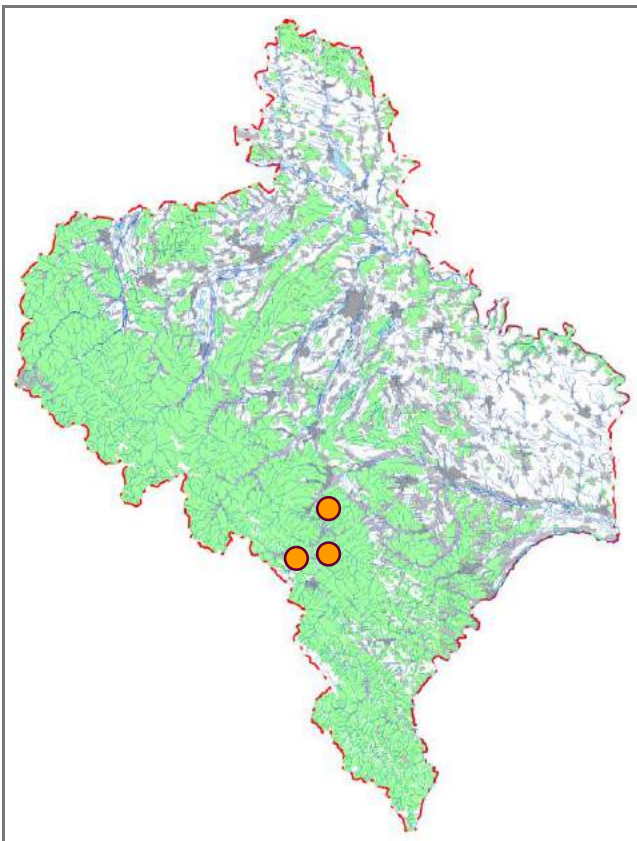

личинки, і відкладає на нього яйце. Час свердління каналу в деревині – 30–50 хв. Перед відкладанням яйця самка паралізує хазяїна. Зимуює личинка в деревині у власному коконі.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Видалення сухих і всихаючих дерев під час санітарних рубок лісу, застосування хімічних речовин.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Мегариса рогохвостова занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Тимочко, 2013.

І. В. Скільський

Фото: J. Bugs

Доліхомітус головастиий

Dolichomitus cephalotes (Holmgren, 1860)

Клас Комахи – Insecta

Ряд Перетинчастокрили – Hymenoptera

Родина Їздці-іхневмоніди – Ichneumonidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

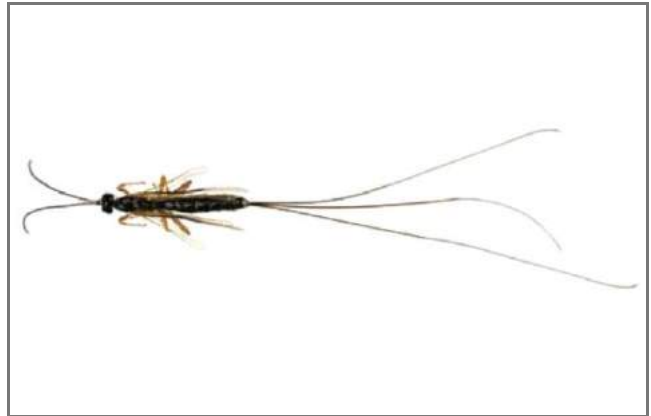
Поширення. Спорадично зустрічається в Голарктиці. В Україні виявляли в Карпатах і на Поліссі (Київська область). На Івано-Франківщині відомі дуже спорадичні знахідки в карпатській частині.

Кадастр знахідок: смт Богородчани, с. Стара Гута, поблизу м. Яремче.

Місця перебування. Хвойні та мішані ліси.

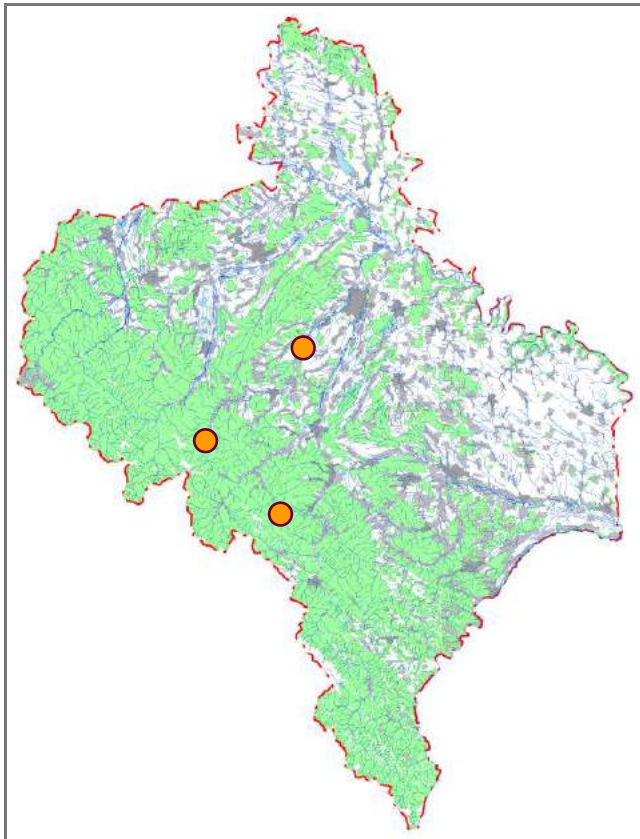
Особливості біології. Майже не вивчені. Доліхомітуса головастого найчастіше можна виявити на деревах ялини, які пошкоджені вусачами. Це зовнішній паразит личинок різних ксилофагів, зокрема вусачів чорного ялинового великого (*Monochamus urusovi*) і чорного ялинового західного (*M. sator*). Самка довгим яйцекладом, піхви якого в чотири-шість разів перевищують довжину її тіла, пробуравлює шар деревини і відкладає яйце на тіло личинки хазяїна.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі знахідки переважно поодиноких особин.

Фактори загрози. Знищення хворих і всихаючих дерев під час санітарних рубок лісу, загибель личинок-хазяїв.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Доліхомітус головастиий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани».

Джерела інформації: Червона книга..., 2009, 2011; Varga, 2012, 2014; Varga, 2016.

І. В. Скільський

Фото: В. Г. Радченко

Сколія-гігант

Megascolia maculata (Drury, 1773)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Сколієві – Scoliidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Середземноморський вид, ареал якого охоплює Північну Африку, Південну Європу, Близький Схід і Малу Азію. У зв'язку із глобальними змінами клімату активно просувається на північ і на схід, досягнувши Надволжя, Східноєвропейської та Північнонімецької рівнин. В Україні сколія-гігант заселяла лише степову та південь лісостепової природних зон. На даний час вид спорадично трапляється на всій території країни, окрім власне гірських ділянок. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка на Опіллі.

Кадастр знахідок: м. Галич (ур. Заріка).

Місця перебування. Природними оселищами є термоміфільні старовікові діброви, а також заплавні вербини. Антропогенні оселища представлені тваринницькими фермами і тартаками.

Особливості біології. Ці сколії є паразитичними осами, самки яких відшукують личинок жуків-носорогів європейських (*Oryctes nasicornis*) у гнилій деревині, купах

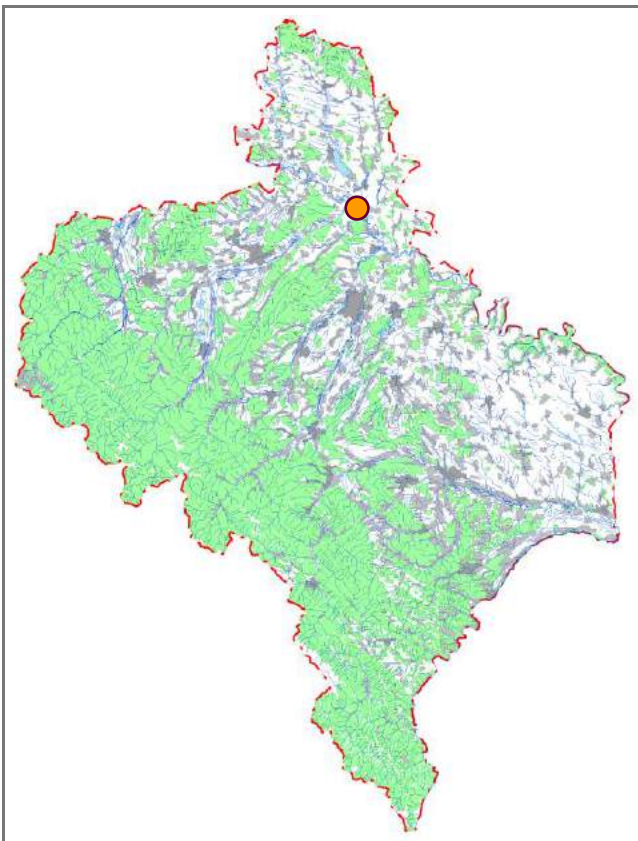

перепрілого гною на фермах або тирси на тартаках. Знайшовши личинку, самка сколії прокопує хід, паралізує жертву жалом і відкладає на неї одне яйце. Личинка, вивівшись із яйця, починає поїдати жертву, далі, з'ївши її, вона сплітає кокон і заляльковується. Лялечка перезимовує, а дорослі оси виплджуються з початком наступного літа.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Вид розширює ареал, тому можна очікувати його появу на всій рівнинній частині регіону.

Фактори загрози. Не встановлені. До лімітуючих можуть належати переважно екологічні чинники, зокрема відносно низька чисельність живителя личинок.

Заходи охорони. Доцільно вивчити сучасне поширення виду, а місця знахідок забезпечити дієвою охороною. Сколія-гігант занесена до Червоної книги України (неоцінений вид). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: Н. А. Смірнов

Ксилокопа звичайна

Xylocopa valga Gerstaecker, 1872

Клас Комахи – Insecta

Ряд Перетинчастокрили – Hymenoptera

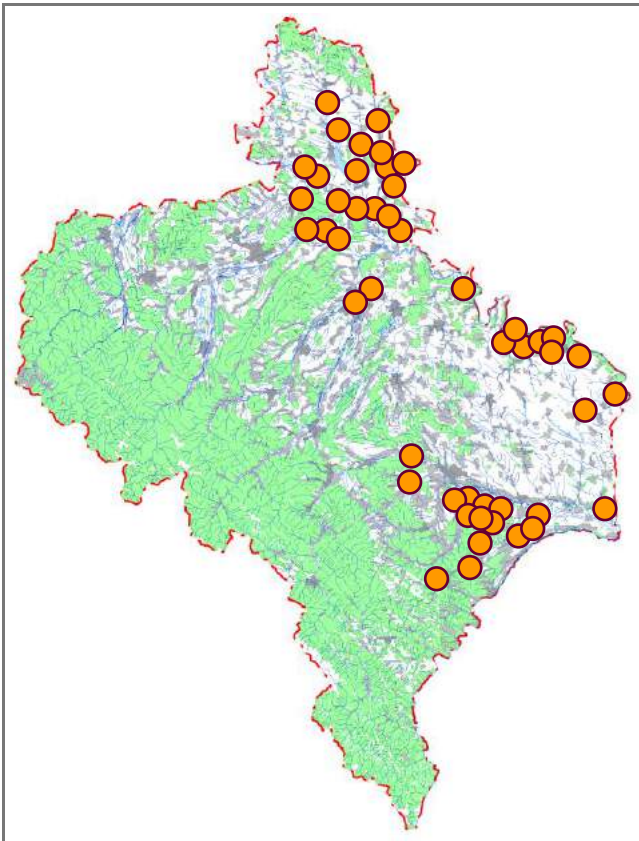
Родина Бджолині – Apidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Середземноморський вид, розповсюджений в Атлаських горах (Північна Африка), Південній Європі, Малій Азії і на Закавказзі. Північна межа ареалу пролягає через Північнонімецьку та Східноєвропейську рівнини. У зв'язку із глобальними кліматичними змінами активно поширюється на північ і схід. В Україні зустрічається на всій території, окрім середньо- і високогір'я Карпат. В Івано-Франківській області виявляли переважно на Опіллі, в долині Дністра та місцями в передгір'ях.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Верхня Липиця, с. Вовчинець, м. Галич, м. Городенка, с. Гуцулівка, с. Джурів, с. Дорогів, с. Загір'я-Кукільницьке, с. Залуква, м. Івано-Франківськ, с. Ісаків, с. Княздвір, с. Колінки, с. Копачинці, м. Косів, с. Кривоброди, с. Крилос, с. Кропивище, с. Кунисівці, с. Куропатники, с. Лани, с. Лучинці, с. Медина, с. Межигірці, с. Монастирок, с. Нижнів, с. Новоселиця (Снят.), с. Передівання, смт Печеніжин, с. Пилипи, с. Поділля, с. Пукасівці, с. Рудники, м. Снятин, с. Сокирчин, с. Сокіл, с. Соколівка (Кос.), с. Спас (Колом.), с. Старий Мартинів, с. Старі Скоморохи, с. Тенетники, с. Трач, с. Уніж, с. Химчин, с. Хохонів, с. Цуцулин, с. Яблунів.

Місця перебування. Ксеротермофільні чагарниково-лучні й петрофільні угруповання та рідколісся.

Особливості біології. Самки із травня будують гнізда у всохлих стовбурах дерев, прогризаючи довгий хід. У кінці ходу, після достатньої заготівлі пилку, ксилокопа робить невелику комірку, куди приносить зібраний квітковий пилко. Вона вибудовує з пилку трикутну пірамідку і туди відкладає одне яйце. Після кладки самка закриває комірку тонкою перегородкою з тирси. Процес повторюється, доки у цьому ході не буде близько десятка комірок. Самки роблять усього два-три гнізда, які розташовані неподалік одне від одного. При цьому вони охороняють своє потомство, фуражуючи поблизу. Личинки заляльковуються наприкінці літа, а на початку осені з'являються імаго. Зазвичай старі самки гинуть восени, однак відомі окремі випадки їх зимівлі й побудови ними нових гнізд навесні. Молоде покоління зимує в тунелі, де воно вивелось, і покидає його лише навесні наступного року. Дорослі ксилокопи живляться нектаром і пилком квітів.

Сучасний стан популяції. Відносно нечисленний вид, що пов'язано з особливостями його біології. Однак спостерігається тенденція до зростання чисельності й активного розселення внаслідок глобальних кліматичних змін.

Фактори загрози. Заліснення типових оселищ хвойними монокультурами. Перевипас степових ділянок, що негативно впливає на можливості фуражування цих бджіл. Незаконне осіннє та весняне випалювання сухої трави, при якому згорають всохлі стовбури чагарників і дерев разом із потомством на зимівлі.

Заходи охорони. Ксилокопа звичайна занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський», а також відомі знахідки в заказнику «Княздвірський».

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Заморока та ін., 2005, 2017; Радченко, 2006; Заморока, 2012; Пророчук, 2013; Смірнов, 2017; М. С. Атаманюк, І. В. Скільський, Н. А. Смірнов, Ф. М. Туз, особ. повід.

А. М. Заморока

Фото: Н. А. Смірнов

Джміль моховий

Bombus muscorum (Linnaeus, 1758)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Бджолині – Apidae

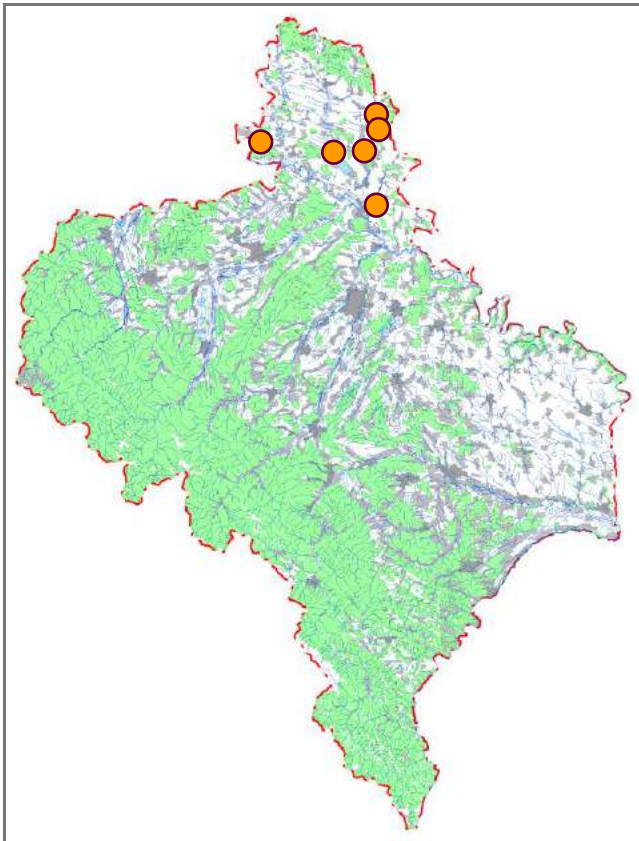
Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Льодовиковий релікт із палеарктичним типом ареалу. Розповсюджений від Британських островів на заході до Монголії та Китаю на сході. Північна межа ареалу сягає тундри, а південна пролягає через Піренеї, Альпи, Карпати і Кавказ. В Україні зустрічається майже на всій території, окрім сухих районів півдня та високогір'їв Карпат. В Івано-Франківській області виявляли спорадично на Опіллі.

Кадастр знахідок: м. Бурштин, с. Верхня Липиця, с. Вишнів, с. Мезигірці, с. Нижня Липиця, с. Поділля.

Місця перебування. Низькотравні верхові, низові та карбонатні болота.

Особливості біології. Це еусоціальні колоніальні комахи, які представлені трьома формами: плодючих диплоїдних самок, плодючих гаплоїдних самців і стерильних диплоїдних самок-робітників. Запліднена самка-засновниця, після зимівлі, ранньої весни знаходить придатне для побудови гнізда місце. Як правило, це куртина болотяної трави, що піднімається над підтопленою ділянкою. Гніздо надземне і складене з моху та сухого листа

трави. Самка-засновниця будує з воску кілька перших стільників, де накопичує мед, відкладає по одному заплідненому яйцю і запечатує стільники. З цих яєць згодом виходять личинки, які на початку червня розвиваються в робітників. Після їх появи самка практично не покидає гніздо, а лише відкладає яйця; всі інші роботи виконують робітники. Колонії джмеля мохового є дуже малими і налічують всього від 20 до 100 особин, тому втрата кожного робітника негативно відбивається на колонії та здатності самки-засновниці дати статеве покоління. Наступне покоління (самки і самці) з'являється наприкінці літа. Після спарювання самці гинуть, а молоді самки відшукують придатні для зимівлі місця, де перебуватимуть до весни. Колонія після виходу статевих поколінь гине. Імаго живляться нектаром і пилом із квіток.

Сучасний стан популяції. Вид зазнає повсюдного катастрофічного вимирання, популяції критично нечисленні.

Фактори загрози. Глобальні зміни клімату та втрата оселищ існування. Зміна гідрологічного режиму боліт унаслідок меліорації, розорювання, перевипас худоби, видобуток торфу. Забруднення місць фуражування інсектицидами. Осінньо-весняне випалювання сухої трави. Масове розмноження мишоподібних гризунів, які нищать гнізда джмелів. Спалахи інвазійних захворювань, спричинених критидією джмелевою (*Crithidia bombi*), що знижує здатність самок до розмноження.

Заходи охорони. Джміль моховий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид) і Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Коновалова, 2002а; Жирак, 2004, 2005; Заморока та ін., 2005, 2017; Заморока, 2012.

А. М. Заморока

Фото: N. Owens

Джміль піренейський

Bombus pyrenaicus Pérez, 1879

Клас Комахи – Insecta

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera

Родина Бджолині – Apidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює гірські системи Центральної та Південної Європи. В Україні трапляється лише в Карпатах вище 600–700 м н. р. м. переважно в межах гірських масивів Ґорґан і Чорногори (Івано-Франківська та Закарпатська області).

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Гута, с. Зелена, с. Осмолода; г. Поленський; хр. Чорногора.

Місця перебування. Буково-ялинові та ялинові ліси, галявини, лісові зруби, гірські луки.

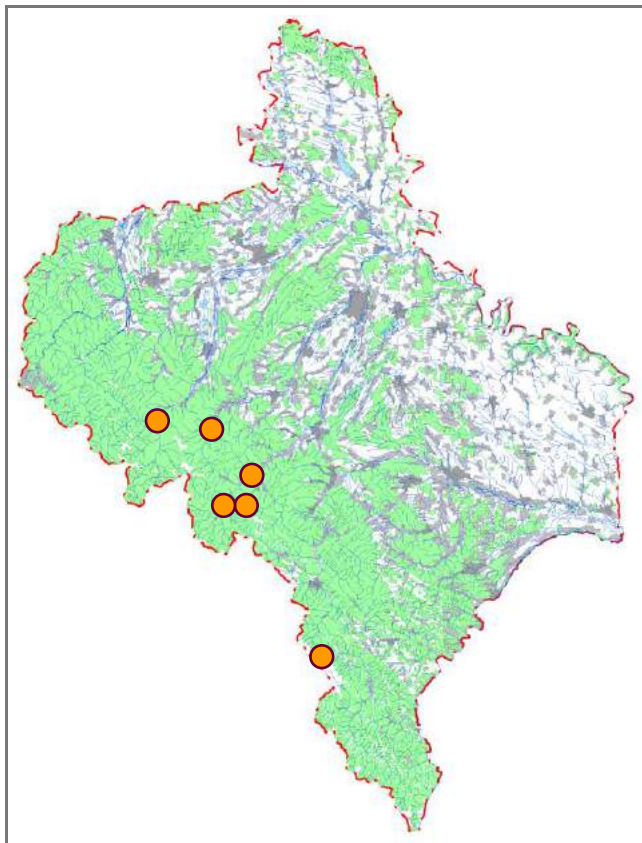
Особливості біології. Фактично не вивчені. Це есоціальний вид, улітку розвиває середні за кількістю робочих особин сім'ї. Зимують запліднені самки. Живляться ці джмелі пилком і нектаром гірських квіткових рослин (запилюють велику кількість раритетних видів), фуражуючи на лісових галявинах, вирубках, полонинах.

Сучасний стан популяцій. У високогір'ях місцями є відносно звичайним. В Українських Карпатах максимальна численність спостерігається в субальпійському й альпійському поясах.

Фактори загрози. Надмірне рекреаційне навантаження, що призводить до руйнування місць гніздування та знищення фуражної флори.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Джміль піренейський занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Відомі знахідки у ПЗ «Ґорґани» і Карпатському НПП.

Джерела інформації: Осичнюк, 1961; Williams, 1998; Коновалова, 2002а, 2002б, 2003б, 2007; Kosior і ін., 2003; Пушкар та ін., 2006; Kovalova, 2010; Червона книга..., 2011.

І. В. Скільський

Фото: А. Е. Lafenthaler

Джміль пластинчастозубий

Bombus cullumanus (Kirby, 1802)

Клас Комахи – Insecta
Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Бджолині – Apidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Ареал охоплює Палеарктику від Англії та Іспанії на заході до Сибіру і Середньої Азії на сході, на південь до Ірану й Афганістану, на північ до Швеції. На півдні трапляється переважно в гірських районах. В Україні – Розточчя, Західне Поділля, Прут-Дністровське межиріччя, північно-східний регіон. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в рівнинній частині.

Кадастр знахідок: с. Верхня Липиця (ур. Рашківець), с. Гарасимів, смт Обертин, с. Острівець (ур. Масьок).

Місця перебування. Віддає перевагу сухим біотопам. Найчастіше цих комах можна виявити на схилах ярів, у долинах річок, на луках.

Особливості біології. Евсоціальний вид, за сезон розвивається одне покоління, яке складається з декількох виводків робочих особин, після чого вирощується репродуктивне потомство. Період льоту із квітня до

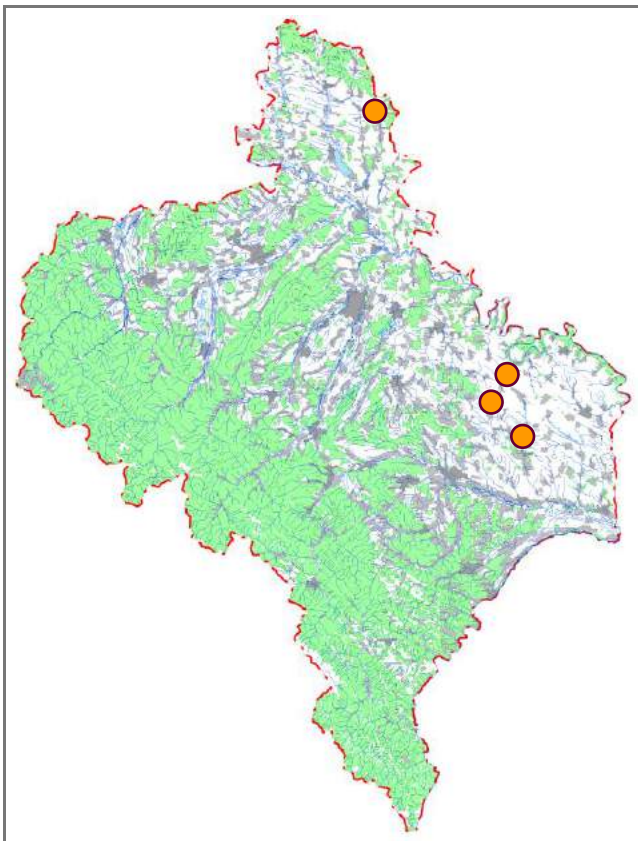

вересня. Спарювання відбувається восени, після чого самки йдуть на зимівлю, а навесні кожна з них самостійно будує гніздо у ґрунті, в покинутих норах гризунів. Для побудови гнізда використовує суху траву та корінці. Антофіл, живиться нектаром та пилом; полілект, відвідує квіти багатьох рослин з різних родин, найчастіше – бобових. Дуже добрий запилювач конюшини, садових культур.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Вплив господарської діяльності людини, насамперед, розорювання луків, перевипас.

Заходи охорони. Необхідно детальніше з'ясувати сучасне поширення, а місця виявлення цих комах забезпечити дієвою охороною. Джміль пластинчастозубий занесений до Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)). Відома знахідка на території пам'ятки природи «Урочище Масьок».

Джерела інформації: Kuntze, Noskiewicz, 1938; Червона книга..., 1994; Коновалова, 2002а, 2002б, 2005а; Жирак, 2004; Konovalova, 2010; Nieto et al., 2014.

І. В. Скільський

Фото: D. Aparicio

Джміль яскравий

Bombus pomorum Panzer, 1805

Клас Комахи – Insecta

Ряд Перетинчастокрили – Hymenoptera

Родина Бджолині – Apidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Південноєвропейський вид, проте відсутній у Середземномор'ї, іноді трапляючись у Субсередземномор'ї. Південна межа ареалу пролягає в північних передгір'ях Піренеїв, Альп, Динарських і Піндуських гір, через Малу Азію до Закавказзя. Північна межа сягає Північнонімецької та Східноєвропейської рівнин, а на сході розповсюджений до Південного Уралу. В Україні регіон поширення охоплює переважно лісостепову зону. В Івано-Франківській області відомі знахідки в основному на Опіллі.

Кадастр знахідок: м. Бурштин, с. Верхня Липиця, с. Вовчинець, м. Івано-Франківськ, с. Колінці, с. Кукільники, с. Межигірці, с. Нижня Липиця, с. Олешів, с. Петрилів, с. Поділля, с. Пуків, с. Старі Скоморохи.

Місця перебування. Ксеротермофільні степові луки на схилах пагорбів південної експозиції.

Особливості біології. Це евсоціальні колоніальні комахи, які представлені трьома формами: плодючих диплоїдних самок, плодючих гаплоїдних самців і стерильних диплоїдних самок-робітників. Запліднена самка-засновниця після зимівлі ранньої весни знаходить придатне для побудови гнізда місце. Гнізда облаштовуються під землею

в норах. Самка-засновниця з воску будує кілька перших стільників, де накопичує мед, відкладає по одному заплідненому яйцю і запечатує стільники. З цих яєць згодом виходять личинки, які на початку червня розвиваються в робітників. Після їх появи самка практично не покидає гнізда, а лише відкладає яйця; всі інші роботи виконують робітники. Колонії джмеля яскравого налічують 50–120 особин. Наступне покоління (самки і самці) з'являється наприкінці літа. Після спарювання самці гинуть, а молоді самки відшукують придатні для зимівлі місця, де перебуватимуть до весни. Колонія після виходу статевого покоління гине. Імаго живляться нектаром і пилом із квіток.

Сучасний стан популяції. Загалом популяції нечисленні, проте стабільні. Найбільш численною є популяція в ур. Касова Гора (околиці м. Бурштин), де частота трапляння джмелів-робітників у липні – серпні становить 8,3 ос/100 м маршруту. Найбільш критичний стан популяції джмеля яскравого в ур. Вовчинецькі Гори (околиці м. Івано-Франківськ), що пов'язано з понаднормовим рекреаційним навантаженням.

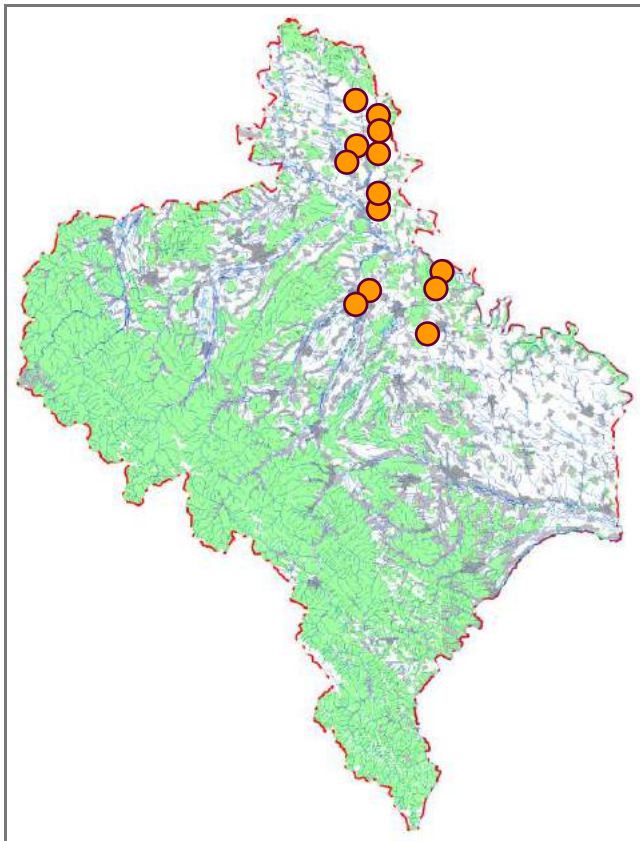
Фактори загрози. Господарське та рекреаційне навантаження на ділянки лучних степів: перевипас худоби, видобуток гіпсу і вапняку, забруднення фуражних рослин інсектицидами, розорювання та заліснення. Фрагментація середовища існування, ізоляція невеликих популяцій, інбридинг, дрейф генів і генетична ерозія, розвиток острівного ефекту. Масове розмноження мишоподібних гризунів, які нищать гнізда джмелів.

Заходи охорони. Джміль яскравий занесений до Червоної книги України (вразливий вид) і Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)). Охороняється в Галицькому НПП, відомі знахідки в межах пам'ятки природи «Вовчинецькі Гори».

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009; Коновалова, 2002а; Жирак, 2004, 2005, 2008; Заморока та ін., 2005, 2017; Заморока, 2012; Nieto et al., 2014.

А. М. Заморока

Фото: S. Falk

Джміль червонуватий

Bombus ruderatus (Fabricius, 1775)

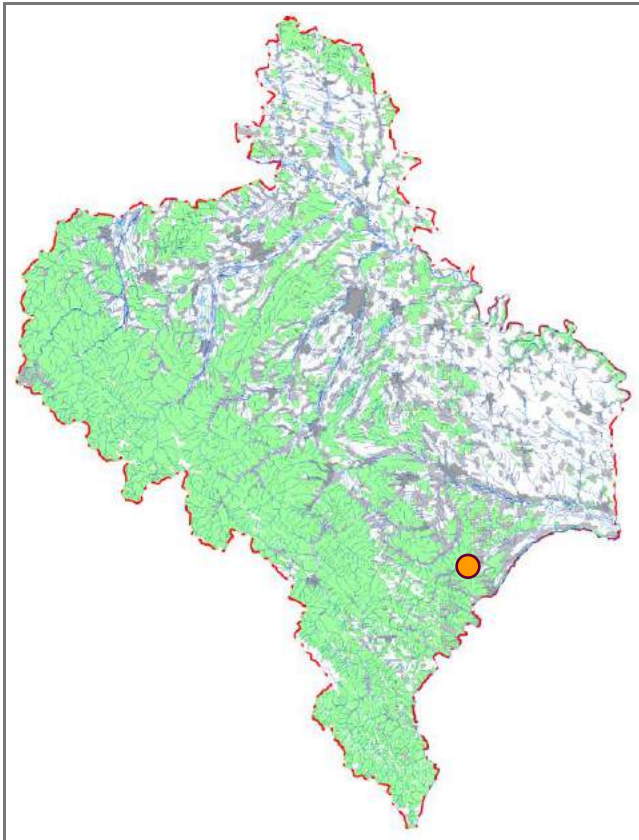
Клас Комахи – Insecta
Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Бджолині – Apidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Західноєвропейський вид, розповсюджений від Макаронезії (Азорські острови, Мадейра) й Атлаських гір (Північна Африка) на заході до Надволжя на сході, від Сицилії на півдні до Південної Феноскандії і Британських островів на півночі. Внаслідок глобальних змін клімату розширює ареал на північ і схід. Відсутній на Балканському півострові та Кавказі. Джмеля червонуватого інтродуковано в Австралії, Новій Зеландії і Патагонії (Південна Америка). В Україні регіон поширення охоплює лісостепову і лісову зони, Гірський Крим. Відсутній у середньо- і високогір'ї Карпат, сухих південних степах. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в Покутських Карпатах.

Кадастр знахідок: м. Косів.

Місця перебування. Термофільні напіввідкриті чагарникові угруповання за типом середземноморського скребу, ксеротермофільні степові луки саваноїдного типу на крутосхилах пагорбів південної експозиції.

Особливості біології. Це еусоціальні колоніальні комахи, які представлені трьома формами: плодючих диплоїдних самок, плодючих гаплоїдних самців і стерильних диплоїдних самок-робітників. Запліднена самка-засновниця після зимівлі з ранньої весни віднаходить придатне для побудови гнізда місце. Гнізда облаштовуються під землею в норах гризунів. Самка-засновниця будує з воску кілька перших стільників, де накопичує мед, відкладає по одному заплідненому яйцю і запечатує стільники. З цих яєць згодом виходять личинки, які на початку червня розвиваються в робітників. Після появи робітників самка практично не покидає гнізда, а лише відкладає яйця; всі інші роботи виконують робітники. Колонія налічує близько 100 особин. Наступне покоління (самки і самці) з'являється наприкінці літа. Після спарювання самці гинуть, а молоді самки відшукують придатні для зимівлі місця (нори, щілини у ґрунті та скелях, подушки ксерофільних мохів), де перебуватимуть до весни. Колонія після виходу статевого покоління гине. Імаго живляться нектаром і пилком із квіток.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Господарське та рекреаційне навантаження на ділянки лучних степів: перевипас худоби, видобуток гіпсу і вапняку, забруднення фуражних рослин інсектицидами, розорювання та заліснення. Фрагментація середовища існування, ізоляція невеликих популяцій, інбридинг, дрейф генів та генетична ерозія, розвиток острівного ефекту. Масове розмноження мишоподібних гризунів, які нищать гнізда джмелів.

Заходи охорони. Джміль червонуватий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Відома знахідка на території НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Різун та ін., 2000; Коновалова, 2002а; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: N. Hollands

Джміль Герштекера

Bombus gerstaeckeri Morawitz, 1881

Клас Комахи – Insecta

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera

Родина Бджолині – Apidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Населяє гірські системи Європи та Кавказ. В Україні зустрічається лише в Карпатах в Івано-Франківській і Закарпатській областях (масиви Чорногора і Горгани), де поширений у межах висот 600–1500 м н. р. м. в усіх лісових поясах, місцями заходить у субальпіку.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, м. Яремче; пол. Пожижевська.

Місця перебування. Зустрічається там, де наявні місцезростання аконіту.

Особливості біології. Евсоціальний вид, розвиває дуже малі за кількістю робочих особин сім'ї. Зимують запліднені самки. Вони з'являються після зимівлі дуже пізно (з кінця червня – протягом першої половини липня). На відміну від усіх інших джмелів фауни України, цей вид є оліголектичним, тобто таким, що фуражує лише на одному виді рослин або на групі споріднених рослин. Джміль Герштекера, який має найдовший хоботок з-поміж інших споріднених видів, живиться майже виключно пилком і нектаром, що міститься у квітах рослин з роду

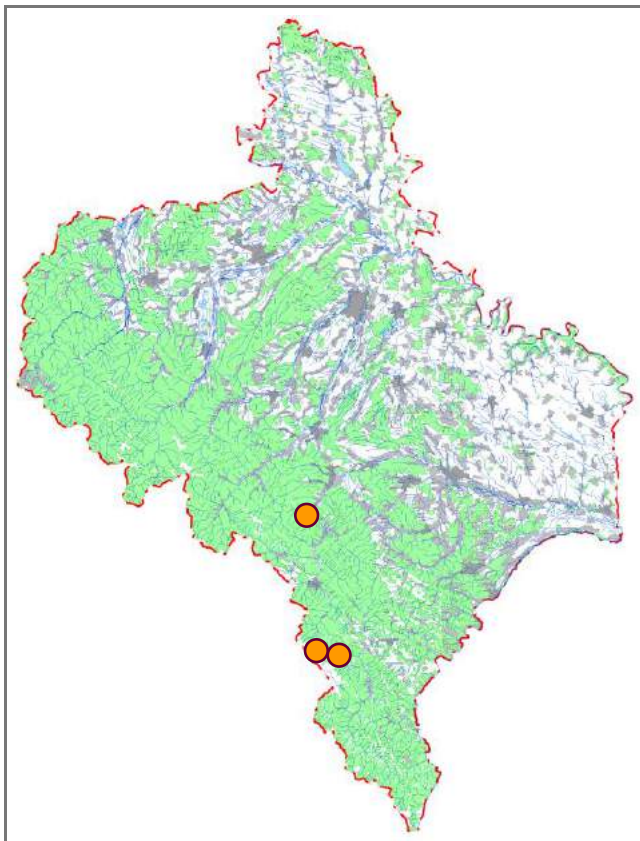

Аконіт (*Aconitum* sp.). За твердженням багатьох дослідників, ці джмелі є єдиними комахами, які здатні повноцінно запилювати різні види аконітів.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. В Українських Карпатах зустрічається дуже рідко, виявлений лише в кількох локалітетах.

Фактори загрози. Знищення типових біотопів і фуражних рослин під час проведення господарської діяльності в межах лісових масивів.

Заходи охорони. Обмеження лісгосподарських заходів у місцях виявлення цих комах. Джміль Герштекера занесений до Червоної книги Українських Карпат (вид перебуває в небезпечному стані (EN)) і Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)). Відомі знахідки в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Williams, 1998; Коновалова, 2003а, 2005а, 2005б; Konovalova, 2007, 2010; Червона книга..., 2011; Nieto et al., 2014.

І. В. Скільський

Фото: N. Vereecken

Джміль-чесальник

Bombus distinguendus Morawitz, 1869

Клас Комахи – Insecta

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera

Родина Бджолині – Apidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Голарктичний вид, розповсюджений у Північній Америці (Аляска), на більшій частині Європи та в Азії, де його можна зустріти по всьому Сибіру, до р. Уссурі, Камчатки, Сахаліну, внутрішньої частини Монголії, Алтаю і Саяну. В Україні – Західне Поділля, Розточчя, Карпатський регіон, Полісся. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Верхня Липиця (ур. Рашківець), с. Гута, м. Яремче.

Місця перебування. Переважно узлісся, лісові галявини, луки.

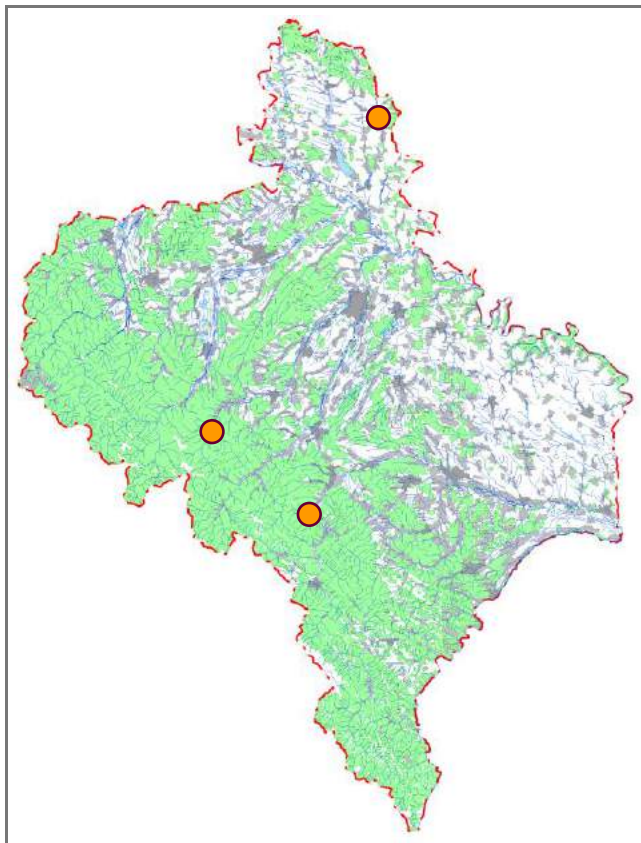
Особливості біології. Фактично не вивчені. Це евсоціальний вид, гніздиться наземно (у траві чи куртинах), рідше – в неглибоких покинутих нірках гризунів чи в інших подібних місцях. Зимують запліднені самки, які навесні з'являються з середини травня. Антофіл, живиться нектаром та пилком; полілект, відвідує квіти багатьох рослин з різних родин, найчастіше – бобових.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Руйнування місць гніздування та знищення фуражної флори внаслідок господарської діяльності людини.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Джміль-чесальник занесений до Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)) і Червоного списку МСОП (недостатньо даних про вид (DD)). Відомі знахідки в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Williams, 1998; Коновалова, 2002а, 2002б, 2003б, 2005а, 2005б; Жирак, 2004; Пушкар та ін., 2006; Konovalova, 2010; Nieto et al., 2014.

І. В. Скільський

Фото: Т. Mutanen

Джміль Вурфлена

Bombus wurflenii Radoszkowski, 1859

Клас Комахи – Insecta

Ряд Перетинчастокрили – Hymenoptera

Родина Бджолині – Apidae

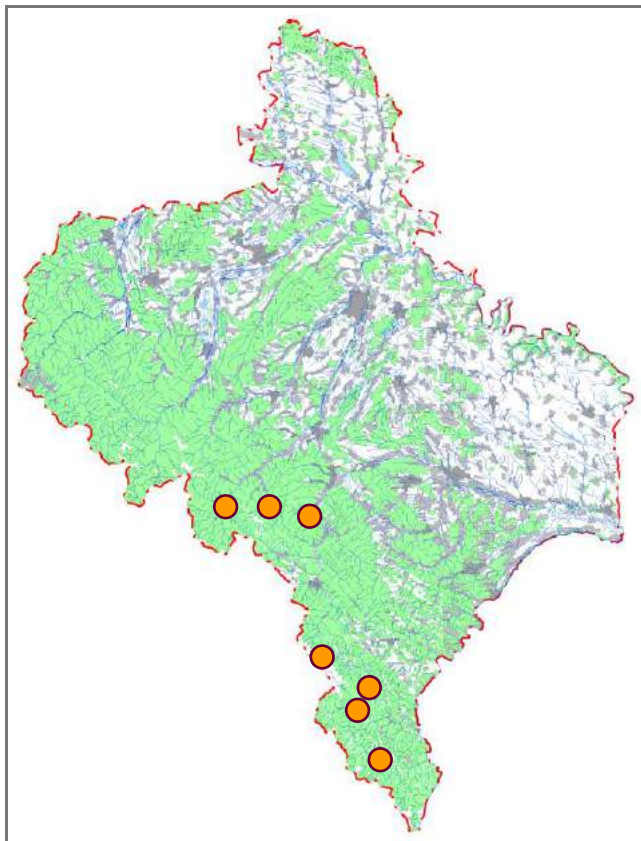
Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Бореально-альпійський вид із диз'юнктивним ареалом. Зустрічається на Скандинавському півострові, в гірських системах Середньої і Південної Європи, в горах північно-східної частини Туреччини, на Кавказі та Уралі. В Україні відомі знахідки лише в Карпатах (Івано-Франківська і Закарпатська області), де представлений підвидом *B. w. mastrucatus* Gerstäcker, 1869. Населяє лісові пояси вище 500 м н. р. м. та субальпіку.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Буркут (ур. Альбин), с. Зелена (ур. Ельми), с. Зелене, с. Явірник (Шибени), м. Яремче; хр. Чорногора.

Місця перебування. Букові, буково-ялинові та ялинові ліси, полонини, різноманітні кам'янисті відслонення.

Особливості біології. Фактично не вивчені. Це евсоціальний вид, гніздиться підземно, розвиває невеликі за кількістю робочих особин сім'ї. Зимують запліднені самки. Завдяки наявності шести зубців на внутрішньому краї верхніх щелеп джміль Вурфлена здатен прогризати довготрубчасті віночки квіток для добування нектару. Відіграє велику роль у запиленні квіткових рослин, характерних для високогірних луків і лісових масивів.

Сучасний стан популяцій. Місцями у високогір'ях є відносно звичайним видом. В Українських Карпатах найвища чисельність спостерігається в межах висот 800–1100 м н. р. м.

Фактори загрози. Переважно надмірне рекреаційне навантаження, що призводить до руйнування місць гніздування цих комах та знищення фуражної флори.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Джміль Вурфлена занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Відомі знахідки у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Осичнюк, 1961; Williams, 1998; Коновалова, 2002а, 2002б, 2003б, 2007; Пушкар та ін., 2006; Konovalova, 2007, 2010; Червона книга..., 2011.

І. В. Скільський

Фото: P. Pasmont

Пилкоротиця південна

Temnostoma meridionale

Krivosheina et Mamaev, 1962

Клас Комахи – Insecta

Ряд Двокрилі – Diptera

Родина Дзюрчалкові – Syrphidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Європейсько-кавказький вид. Відомі знахідки в Румунії, Угорщині, Франції, Данії, Німеччині, Швеції, Чехії, Естонії, Фінляндії, Латвії, Литві, Сербії, Люксембурзі, Україні, Російській Федерації та Грузії. В Україні його виявлено лише в кількох пунктах (зокрема, на Закарпатті, в Донецькій області). На Івано-Франківщині зустрічали на Опіллі та в Горґанах.

Кадастр знахідок: с. Вовчинець; масив Горґани.

Місця перебування. Імаго можна виявити на узліссях і галявинах переважно в листяних і мішаних лісах.

Особливості біології. Фактично не вивчені. Личинки є ксилобіонтами. Вони, як і в інших близьких видів роду, зустрічаються у гниючій, вологій, але ще порівняно твердій деревині різних листяних дерев (бук, береза, клен, липа, дуб), де проточують розгалужені ходи круглого перетину. Метаморфоз, вірогідно, триває два роки.

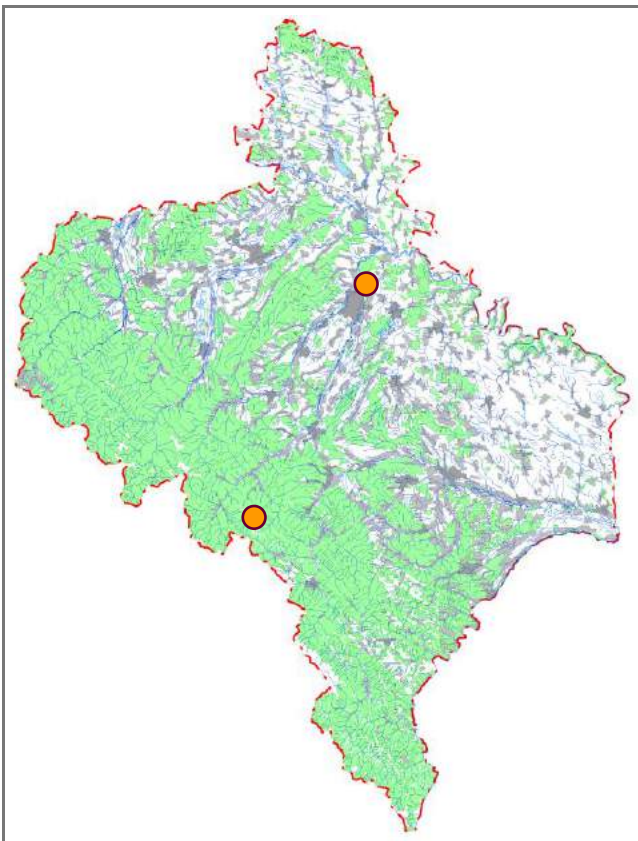

Імаго можна виявити навесні та влітку. Вони живляться на квітах оману і селерових.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі дуже спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Вплив діяльності людини, зокрема вирубування перестійних дерев у листяних лісах.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дієвою охороною місць перебування. Пилкоротиця південна занесена до Червоної книги України (вразливий вид).

Джерела інформації: Червона книга..., 2009, 2011; Слободян, 2013; Шпарик, Сіренко, 2013; Заморока та ін., 2017.

І. В. Скільський

Фото: J. Nёмес

Клас Двостулкові молюски Bivalvia

• • •

Перлівниця товста

Unio crassus Philipsson, 1788

Клас Двостулкові молюски – Bivalvia
Ряд Перлівницеподібні – Unionoida
Родина Перлівницеві – Unionidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює майже всю Європу (від Іспанії до Архангельська), окрім північної частини. В Україні зустрічається спорадично на всій території. У Карпатському регіоні виявляли переважно на Закарпатській низовині та в Передкарпатті. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Верхній Струтинь, с. Добротів, м. Коломия, с. Нижнів, с. Руда, м. Тисмениця.

Місця перебування. Населяє переважно невеликі чисті річки із швидкою течією.

Особливості біології. Фактично не вивчені. Реофільний вид, притаманний річкам, зрідка зустрічається в їх рукавах. Відомі спорадичні знахідки також і в озерах. Живе як у медіалі, так і в ріпалі річок, але найбільші скупчення переважно бувають у ріпалі на глибинах 0,5–1 м. (Ріпаль – це прибережна частина річки, яка за екологічними умовами (стійкість ґрунтів, наявність сховищ, оптимальні трофічні умови й інше) найбільш сприятлива для мешкання реобіонтів). Цей молюск зустрічається в умовах швидкісного оліготипу, переважно в тій частині, що набли-

жається до його верхньої межі, – 0,1 м/с. Виявлений у водоймах з невисоким значенням окиснюваності (майже 6 мг кисню на 1 л) та при рН середовища 7–9. Трапляється на різних ґрунтах, переважно на піщано-мулистих і кам'янистих. Розвиток відбувається з личинковою паразитичною стадією. Личинки (глохідії) вільно плавають 1–3 доби, далі чотири-п'ять тижнів паразитують на зябрах риб. Розмноження починається через три-чотири роки. Роздільностатевий вид, хоча відомий гермафродитизм. Чисельність самців менша, ніж самок. Середня тривалість життя 10–15 років, максимальна – до 22 років.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. У другій половині XIX ст. – першій половині XX ст. був одним з фонових видів перлівницевих у водоймах України. Пізніше, у зв'язку з антропогенним забрудненням водного середовища, кількість і щільність популяцій різко знизилася.

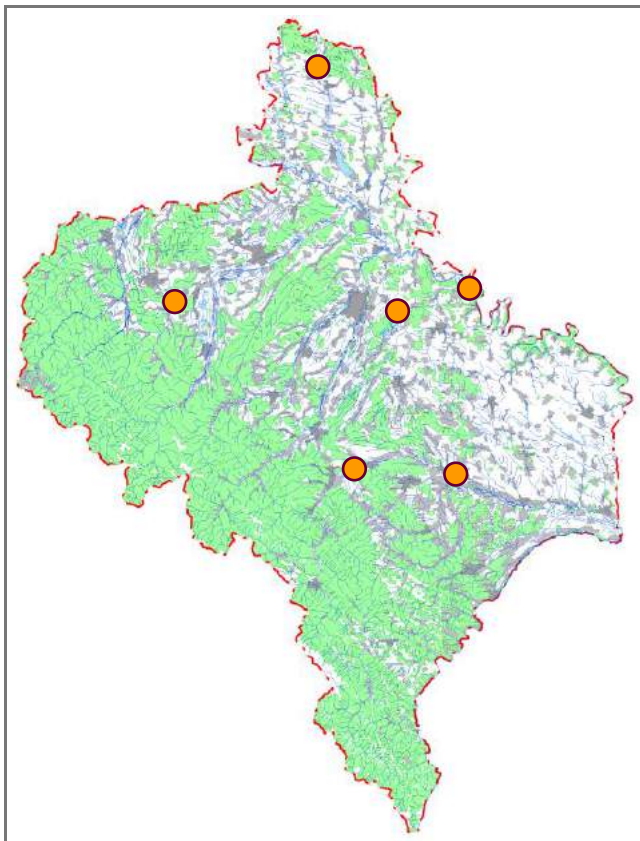
Фактори загрози. Антропогенний вплив на гідроекосистеми, який призводить до змін гідрохімічного стану водойм. Цей вид є особливо чутливим до забруднення води чужорідними речовинами.

Заходи охорони. Запобігання антропогенному забрудненню водного середовища. Перлівниця товста занесена до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)), Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)) і Червоного списку МСОП (вид перебуває в небезпечному стані (EN)).

Джерела інформації: Іванчик, 1967; Стадниченко, 1984; Sárkány-Kiss, 1999; Корнюшин, 2002; Komiushin et al., 2002; Мельниченко и др., 2004; Фауна України..., 2010; Межжерин и др., 2011а; Червона книга..., 2011; Cuttelod et al., 2011.

І. В. Скільський

Фото: Р. І. Гураль

Клас Черевоногі молюски Gastropoda

• • •

Скалочка карпатська

Acicula parcelineata (Clessin, 1911)

Клас Червононогі молюски – Gastropoda
Ряд Літориноподібні – Littoriniformes
Родина Ацикулідові – Aciculidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює Східні Карпати на території Польщі, Словаччини, Чехії, Румунії та України. Відомі також поодинокі знахідки на заході Подільської височини. Крім того, мешкає на Чорноморському узбережжі Кавказу й у Грузії. В Україні – переважно Карпатський регіон. В Івано-Франківській області виявляли в кількох пунктах власне гірської частини.

Кадастр знахідок: с. Микуличин, с. Татарів.

Місця перебування. Широколистяні та ялинові ліси.

Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в мертвій (гниючій) деревині, рідше – в листяній підстилці. Піднімається в гори до висоти 1000–1200 м н. р. м. У верхньому лісовому поясі Українських Карпат вид відсутній.

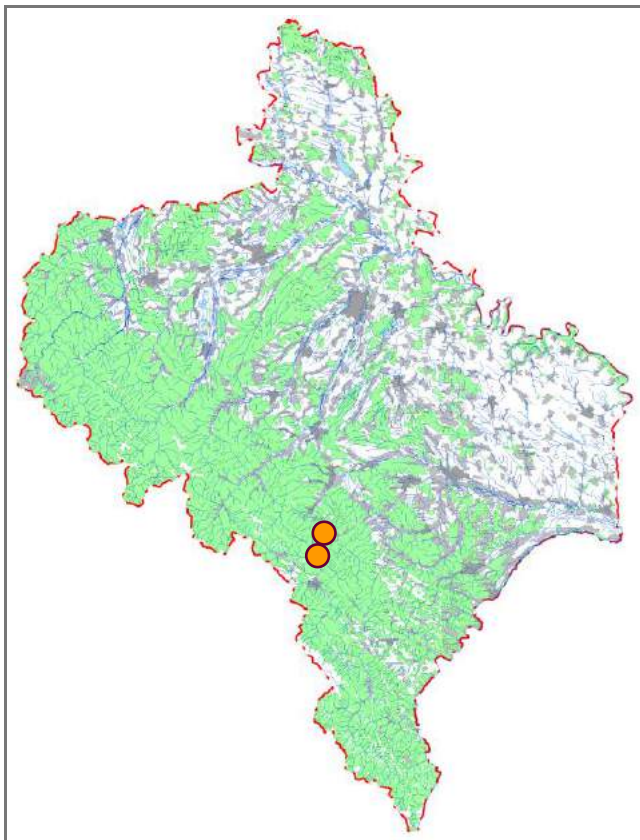
Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація типових місць перебування, вирубування букових лісів, змен-

шення кількості мертвої деревини, трансформація лісових потоків, струмків і гірських річок, розчищення їхніх берегів, зарегулювання русел, забруднення води.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісогосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки. Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Sitsch, 1925; Байдашников, 1985а, 1989а; Анистратенко, Стадниченко, 1994; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Скворцова, Балашов, 2015; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: К. Чанієчка

Бочівка шипаста

Sphyradium doliolum (Bruguière, 1792)

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Оркулідові – Orculidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Центральна і Південна Європа, Передня і Центральна Азія, Північна Африка. В Україні – Кримські гори, Подільська височина, Передкарпаття, лісостепова частина Придніпров'я. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Вовчинець, с. Текуче.

Місця перебування. Переважно широколистяні ліси.

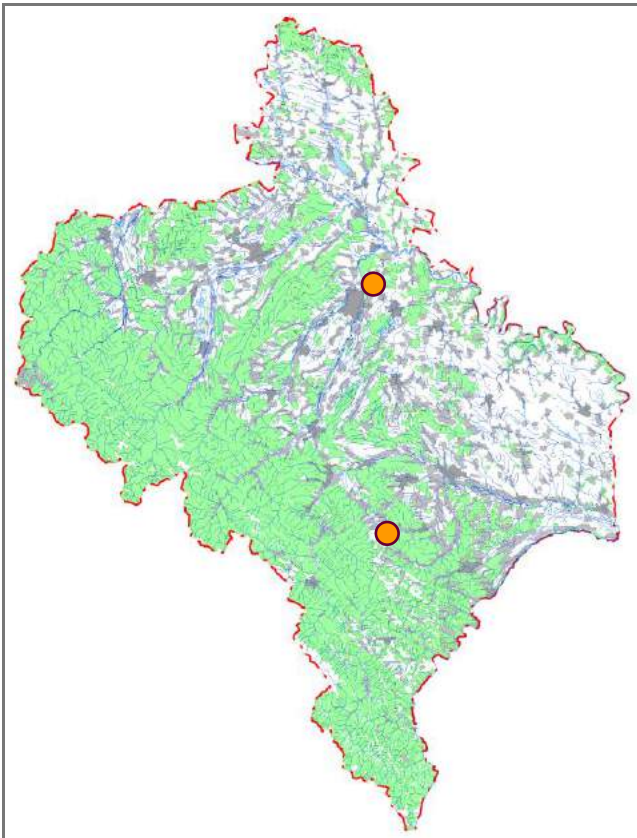
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в лісовій підстилці, в горах також мешкає на скелях.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація типових місць перебування, вирубування широколистяних лісів, зменшення кількості мертвої деревини, надмірне рекреаційне навантаження.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісгосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки. Відомі знахідки на території НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: D. Georgiev

Аргна карпатська

Argna bielzi (Rossmässler, 1859)

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Аргнідові – Argnidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ендемік Карпат. В Україні – Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька і Львівська області, де населяє переважно нижній пояс гір. На Івано-Франківщині відомі спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, смт Верховина, с. Зелена, с. Микуличин, с. Осмолода, с. Рибне (Тисм.), с. Татарів (Креминці).

Місця перебування. Широколистяні, вільхові, ялинові та ялицеві ліси.

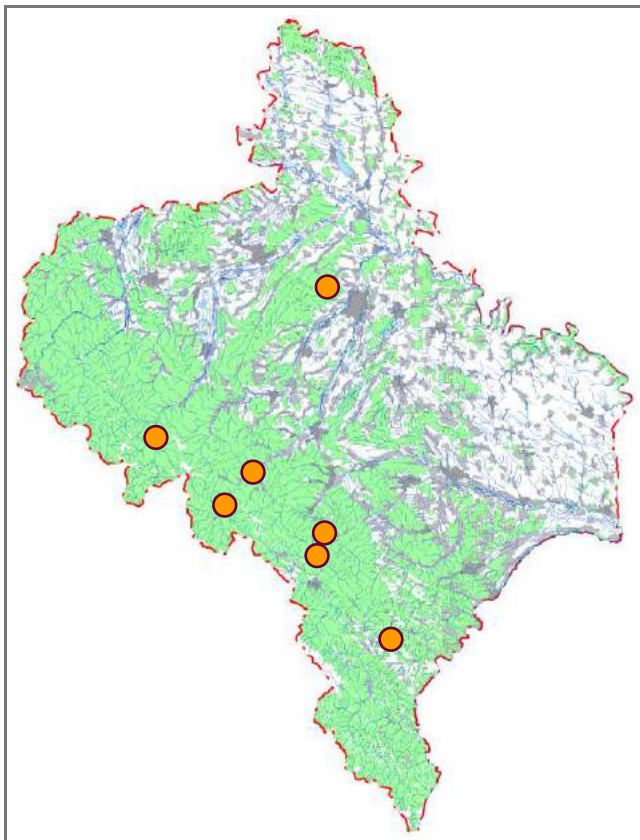
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в лісовій підстилці та мертвій деревині. Високо в горах не виявляли.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація типових місць перебування, вирубування лісів, зменшення кількості мертвої деревини, надмірне рекреаційне навантаження.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісгосподарську діяльність. Відомі знахідки на території ПЗ «Горгани» і Карпатського НПП.

Джерела інформації: Сверлова, Кирпан, 2002; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: F. Welter-Schultes

Закрутка вузенька

Vertigo angustior Jeffreys, 1830

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Вертигові – Vertiginidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Європа, Кавказ. В Україні зустрічається дуже спорадично на всій території, особливо рідко у степовій зоні. В Івано-Франківській області виявляли в кількох пунктах карпатської частини.

Кадастр знахідок: смт Верховина, с. Микуличин, с. Молодятин.

Місця перебування. Широколистяні, вільхові, ялинові, тополеві й осикові ліси та зволожені відкриті ділянки.

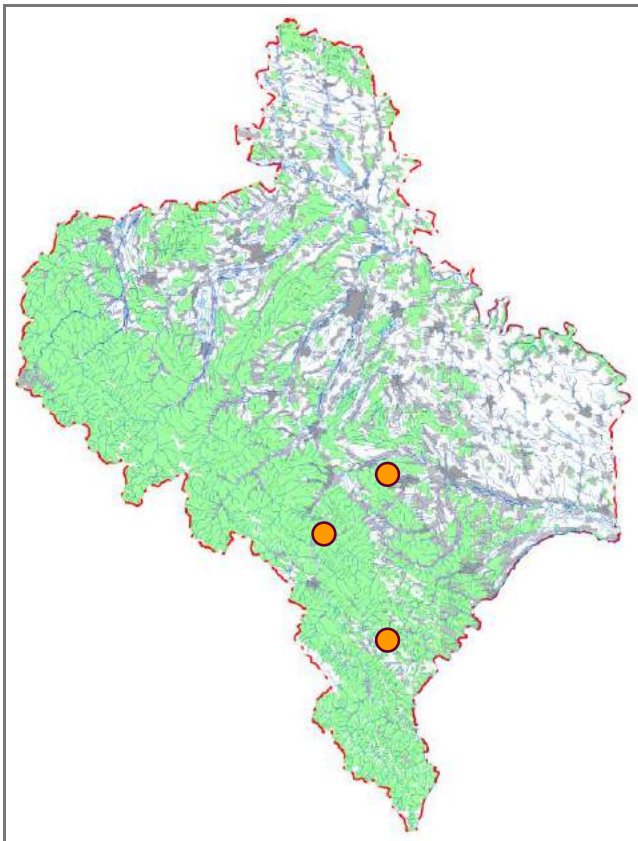
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в лісовій підстилці, а також на вогких луках і болотах.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація (порушення гідрології) типових місць перебування, вирубування лісів, трансформація характерних біотопів ґрунтовими дорогами, надмірне рекреаційне навантаження.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісгосподарську діяльність, забруднення водою і прибережних ділянок. Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Сверлова, Кирпан, 2002; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: O. Gargominy

Русинка тендітна

Ruthenica filograna (Rossmässler, 1836)

Клас Червононогі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Клаузилідові – Clausiliidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (НТ).

Поширення. Центральна і Східна Європа. В Україні – Карпати, Подільська і Середньоруська височини, спорадично на Поліссі й у Придніпровському лісостепу. В Івано-Франківській області виявляли в кількох пунктах карпатської частини.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Вовчинець, с. Воскресинці (Колом.), смт Делятин, с. Зелена, смт Ланчин, с. Микуличин; Чорногірський масив.

Місця перебування. Широколистяні ліси.

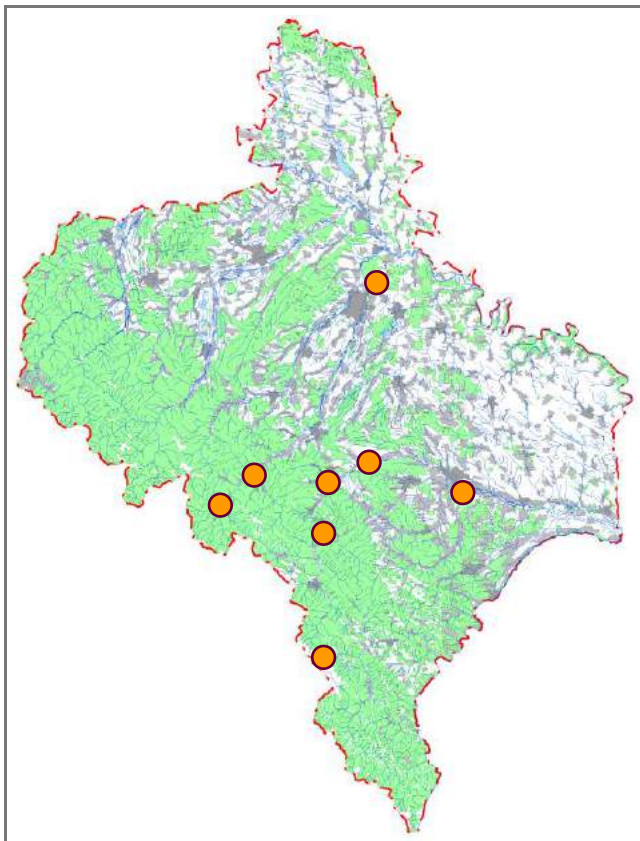
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається переважно в підстилці листяних лісів.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація типових місць перебування, вирубування широколистяних лісів, трансформація лісових потоків, струмків і гірських річок, розчищення їхніх берегів, забруднення води.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісгосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки. Відомі знахідки на території ПЗ «Горгани» і Карпатського НПП.

Джерела інформації: Сверлова, Кирпан, 2002; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: О. Gargominy

Пралісниця північна

Macrogastra borealis (Boettger, 1878)

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Клаузилідові – Clausiliidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Центральна і місцями Східна Європа. В Україні – Карпати, Подільська височина, Західне Полісся та Кримські гори. В Івано-Франківській області виявляли в кількох пунктах в основному карпатської частини.

Кадастр знахідок: смт Ворохта, с. Воскресинці (Колом.), смт Делятин, с. Дубівці, смт Ланчин, с. Микуличин, с. Нижнів, с. Рибне (Тисм.), с. Татарів (Кремінці).

Місця перебування. Переважно широколистяні ліси.

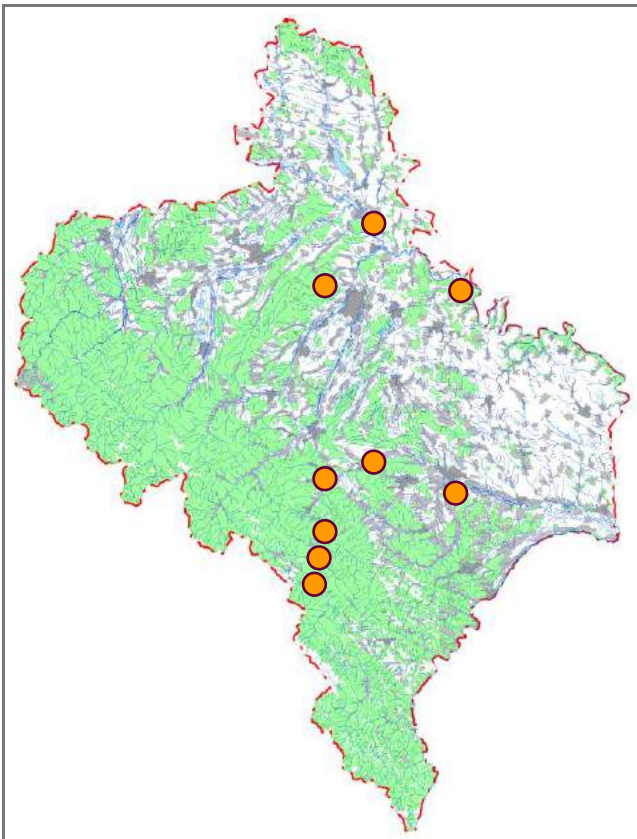
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в мертвій деревині.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація типових місць перебування, вирубування лісів, зменшення кількості мертвої деревини.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісгосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки. Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: J. Grego

Пралісниця карпатська

Macrogastra tumida (Rossmässler, 1836)

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda

Ряд Стеблеоки – Stylommatophora

Родина Клаузілідові – Clausiliidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Карпати та Подільська височина. В Україні – Вінницька, Хмельницька, Тернопільська, Чернівецька, Івано-Франківська, Львівська і Закарпатська області. На Івано-Франківщині спорадично виявляли переважно в карпатській частині.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, смт Верховина, смт Ворохта, с. Воскресинці (Колом.), с. Зелена, с. Татарів (Кремінці), с. Микуличин, с. Нижнів, с. Рибне (Тисм.); Чорногірський масив.

Місця перебування. В основному широколистяні ліси.

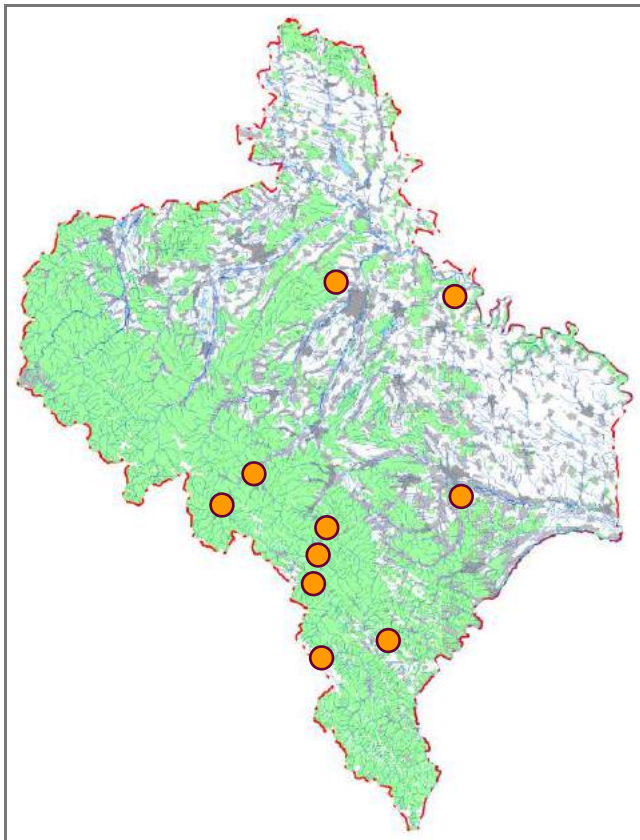
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в мертвій деревині.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація характерних біотопів, вирубування лісів, зменшення кількості мертвої деревини.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісгосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки. Відомі знахідки на території ПЗ «Горгани» і Карпатського НПП.

Джерела інформації: Здун, 1960; Сверлова, Кирпан, 2002; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: J. Grego

Заслонниця мала

Clausilia pumila Pfeiffer, 1828

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Клаузилідові – Clausiliidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Центральна та місцями Східна і Північна Європа. В Україні – Карпати й Подільська височина. В Івано-Франківській області відомі знахідки в гірській частині.

Кадастр знахідок: м. Яремче (Дора).

Місця перебування. Широколистяні ліси.

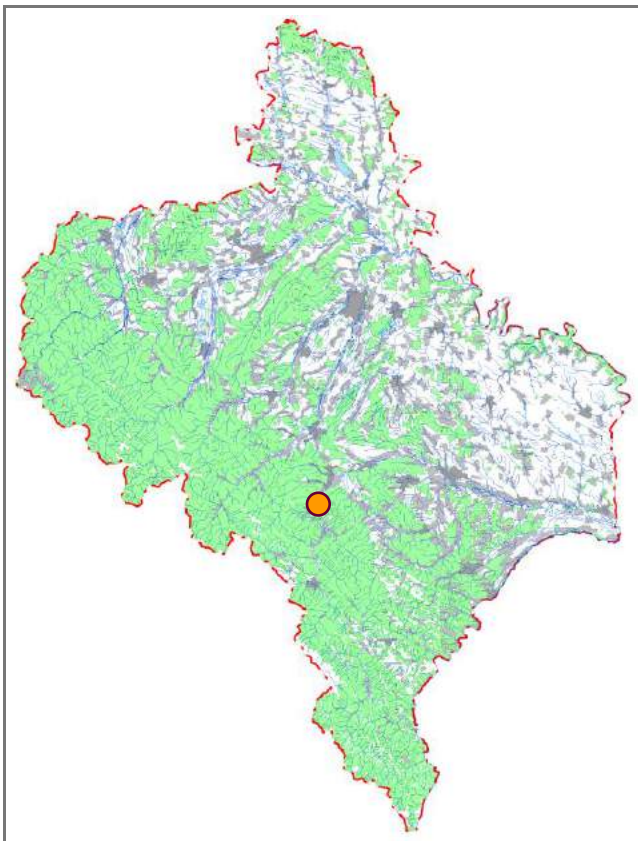
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в мертвій деревині.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація характерних біотопів, вирубування широколистяних лісів, зменшення кількості мертвої деревини, видобування гірських порід.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісгосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки. Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: J. Grego

Заслонниця деревна

Clausilia cruciata (Studer, 1820)

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Клаузилідові – Clausiliidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Центральна і Північна Європа. В Україні – Карпати, Волинь і Словечансько-Овруцький кряж (Житомирська область). Наводився також для Подільської височини, вірогідно, помилково. В Івано-Франківській області виявляли в кількох пунктах власне гірської частини.

Кадастр знахідок: с. Микуличин, м. Яремче (Дора); Чорногірський масив.

Місця перебування. Переважно широколистяні ліси.

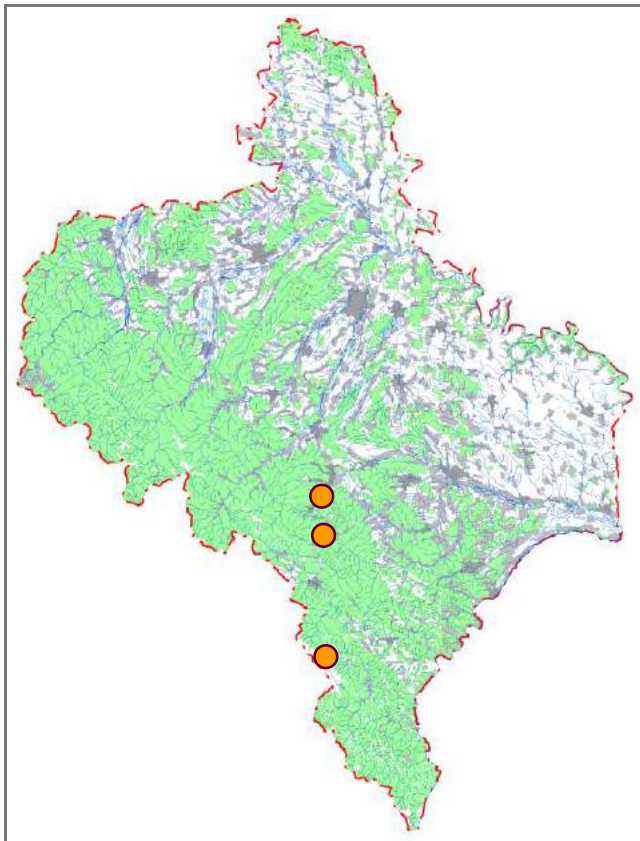
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в мертвій деревині.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація характерних біотопів, вирубування лісів, зменшення кількості мертвої деревини, видобування гірських порід.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісогосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки. Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Сверлова, Кирпан, 2002; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: О. Gargominy

Заслонниця скельова

Clausilia dubia Draparnaud, 1805

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Клаузилідові – Clausiliidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Центральна та спорадично Західна і Північна Європа. В Україні – Карпати й Подільська височина. В Івано-Франківській області виявляли в кількох пунктах власне гірської частини.

Кадастр знахідок: смт Верховина, с. Микуличин.

Місця перебування. Широколистяні та ялинові ліси.

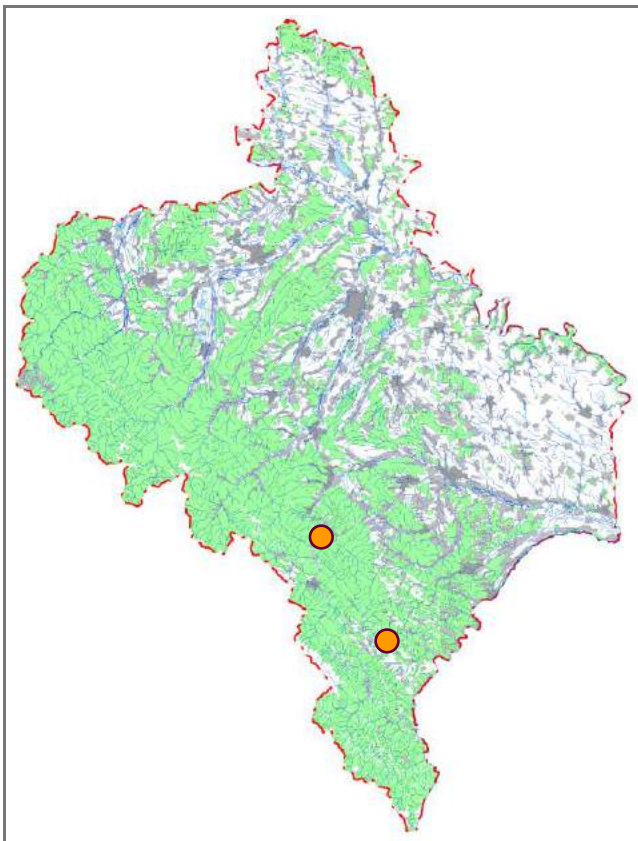
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається переважно на скелях, у лісах і відкритих біотопах.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація характерних біотопів, вирубування лісів, зменшення кількості мертвої деревини, видобування каміння.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісгосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки, видобування порід. Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Сверлова, Кирпан, 2002; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: K. Schniebs

Вестія шляхетна

Vestia elata (Rossmässler, 1836)

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Клаузилідові – Clausiliidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Східні Карпати, Подільська височина. В Україні – Вінницька, Хмельницька, Івано-Франківська і Чернівецька області. На Івано-Франківщині виявляли в кількох пунктах.

Кадастр знахідок: смт Ворохта, с. Нижнів.

Місця перебування. Широколистяні та вільхові ліси.

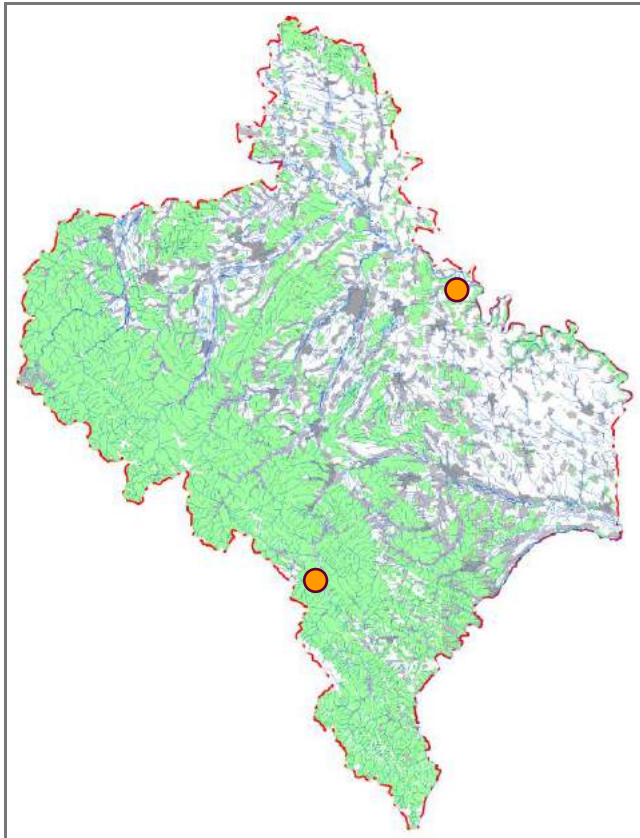
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в листяній підстилці й на мертвій деревині.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація характерних біотопів, вирубування широколистяних лісів, зменшення кількості мертвої деревини, трансформація лісових потоків, струмків і гірських річок, розчищення їхніх берегів.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісогосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки. Відомі знахідки на території Карпатського НПП.

Джерела інформації: Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: J. Grego

Веретенка оманлива

Pseudalinda fallax (Rossmässler, 1836)

Клас Черевоні молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Клаузілідові – Clausiliidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Східні Карпати, західна частина Подільської височини. В Україні – переважно Карпатський регіон. В Івано-Франківській області виявляли в кількох пунктах карпатської частини.

Кадастр знахідок: с. Верхній Майдан, с. Рибне (Тисм.).

Місця перебування. Широколистяні ліси.

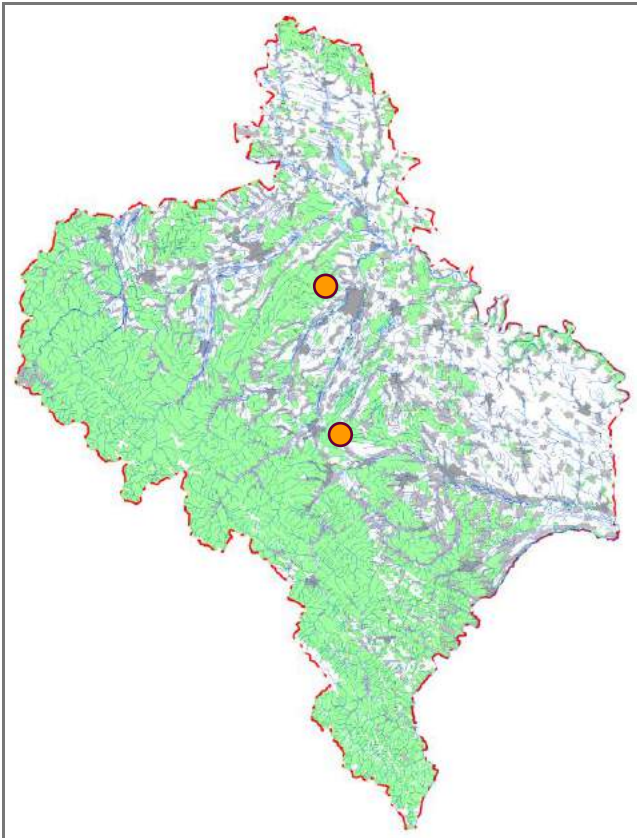
Особливості біології. Фактично не вивчені. Зустрічається в мертвій деревині.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація характерних біотопів, вирубування широколистяних лісів, зменшення кількості мертвої деревини, трансформація лісових потоків, струмків і гірських річок, розчищення їхніх берегів.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісгосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки.

Джерела інформації: Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: С. and А. Evanno

Пупкалик пралісовий

Discus perspectivus

(Megerle von Mühlfeld, 1816)

Клас Червононогі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Дісцидові – Discidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Центральна Європа, переважно Східні Альпи, Карпати і Балканські гори. В Україні – Карпати, окремі знахідки відомі на Подільській височині та у Придніпров'ї. В Івано-Франківській області виявляли в кількох пунктах у карпатській частині.

Кадастр знахідок: с. Вовчинець, с. Текуче.

Місця перебування. Широколистяні ліси.

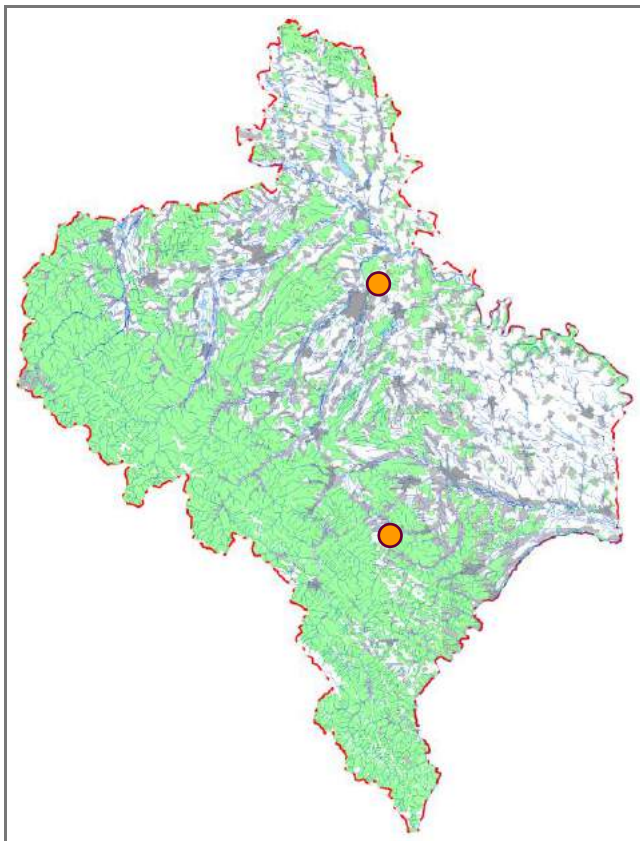
Особливості біології. Фактично не вивчені. Населяє мертву деревину.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або деградація характерних біотопів, вирубування широколистяних лісів, зменшення кількості мертвої деревини.

Заходи охорони. Збереження типових місць перебування, де, насамперед, необхідно заборонити будь-яку лісогосподарську діяльність, зокрема так звані санітарно-оздоровчі рубки. Відомі знахідки на території НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б.

І. В. Скільський

Фото: С. and А. Evanno

Аріанта чорна

Arianta petrii (Kimałowicz, 1890)

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Геліцидові – Helicidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Східнокарпатський ендемік, розповсюджений від Горґанських гір на півночі до масиву Родна на півдні. В Україні поширений у Горґанах, на Свидівці, полонині Рівній, у Чорногорі, Чивчинах і на Мармароші. В Івано-Франківській області відомі знахідки у власне гірській частині.

Кадастр знахідок: г. Братківська, г. Брескул, г. Говерла, г. Дземброня, г. Довбушанка, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожижевська, г. Туркул, г. Чивчин; Чорногірський масив.

Місця перебування. Напіввідкриті мокрі чагарниково-лісові та відкриті післялісові вологі лучні угруповання з високим травостоєм, уздовж потічків.

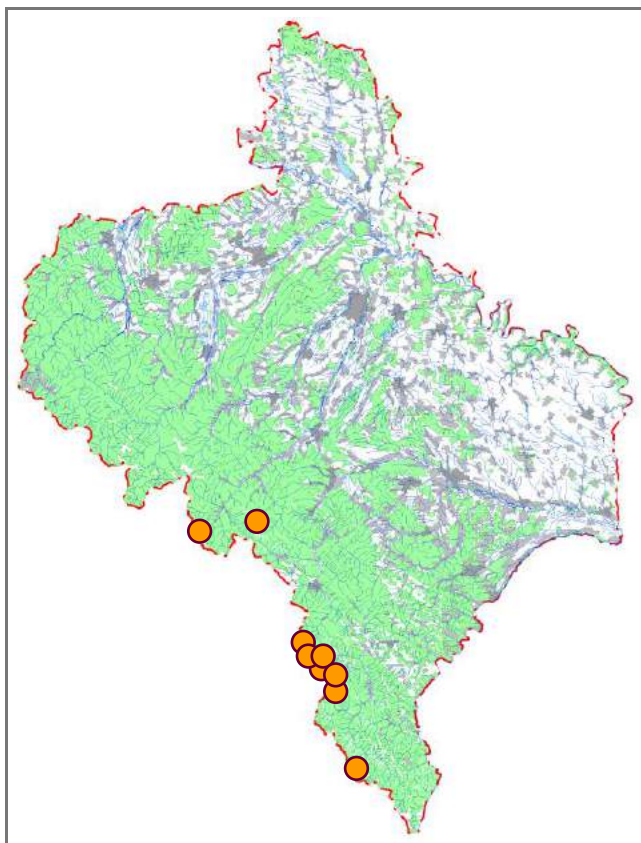
Особливості біології. Не вивчені. Ці молюски трапляються у високогір'ї та в поясі смерекових лісів.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Знищення або трансформація (фрагментація, зменшення площі) типових місць перебування, перевипас, рекреація.

Заходи охорони. Збереження характерних біотопів. Аріанта чорна занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горґани», Карпатському НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Здун, 1960; Байдашников, 19896; Червона книга..., 2009, 2011; Сверлова, Кирпан, 2002; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: D. Nan

Трохулюс Більця

Trochulus bielzi (Bielz, 1860)

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda

Ряд Стеблеоки – Stylommatophora

Родина Гігромієдові – Hygromiidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Східнокарпатський ендемік, розповсюджений від Бескидів до гір Вранча. На території України трапляється в Карпатах (гірська частина і передгір'я). В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в Передкарпатті, в межах Чорногірського масиву та в Чивчино-Гринявських горах.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Буркут, смт Верховина, с. Воскресинці (Колом.), с. Красник; лісоділ. Перкалаб; Чорногірський масив.

Місця перебування. Напіввідкриті мокрі чагарниково-лісові угруповання з високим травостоєм уздовж потічків.

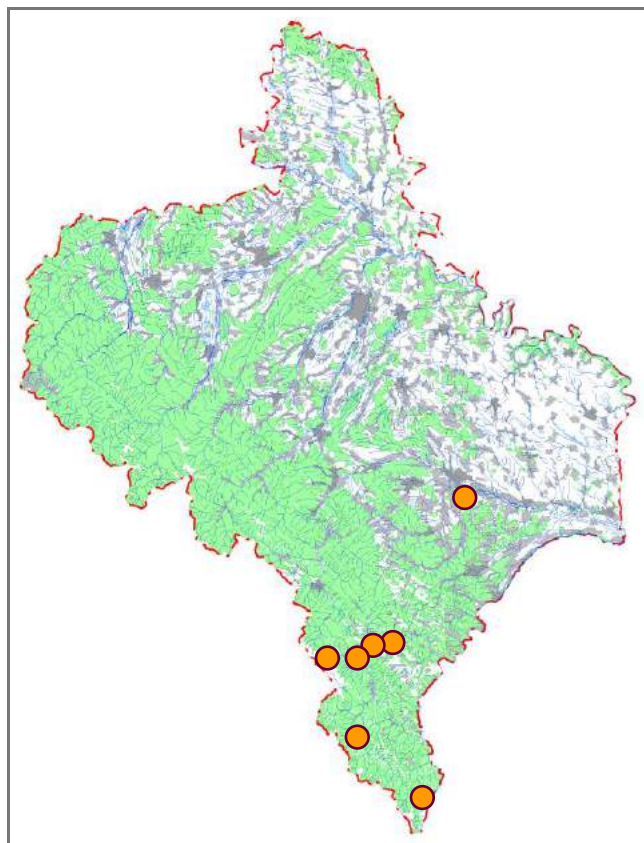
Особливості біології. Фактично не вивчені. Ці молюски трапляються в передгірних дубових і букових лісах, у горах проникають у верхню частину букового поясу.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Рідкісний лісовий вид, поширений на невеликих за площею ділянках в окремих місцях переважно вздовж гірських потоків і річок.

Фактори загрози. Деградація типових біотопів у листяних і мішаних лісах унаслідок господарської діяльності людини.

Заходи охорони. Виявлення місць перебування і забезпечення їх дієвою охороною. Трохулюс Більця занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в Карпатському НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Здун, 1960; Байдашников, 1989б; Червона книга..., 2009, 2011; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б; Скільський та ін., 2016а; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: О. О. Байдашников

Плікутерія Любомирського

Plicuteria lubomirskii (Ślósarski, 1881)

Клас Черевоногі молюски – Gastropoda
Ряд Стеблеоки – Stylommatophora
Родина Гігроміїдові – Hygromiidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Західнокарпатський ендемік, розповсюджений від Східних Альп, через Судетські гори до Східних Карпат. Трапляється також у прилеглих передгір'ях. В Україні поширений у Карпатах, Передкарпатті, на Західному Поділлі (Розточчя й Опілля). В Івано-Франківській області відомі знахідки в Передкарпатті та Чивчино-Гринявських горах.

Кадастр знахідок: с. Рибне (Тисм.); лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Напіввідкриті мокрі чагарниково-лісові та відкриті вологі лучні угруповання з високим травостоєм, уздовж потічків.

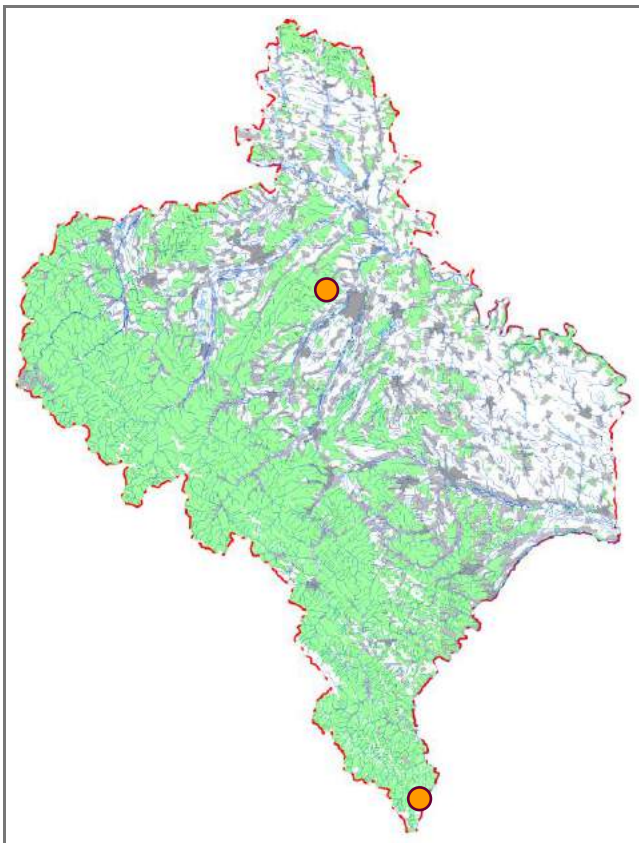
Особливості біології. Фактично не вивчені. Ці молюски трапляються в передгірних дубових і букових лісах, у горах проникають у верхню частину букового поясу.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відносно рідкісний лісовий вид, поширений на невеликих за площею ділянках в окремих місцях.

Фактори загрози. Деградація характерних місць перебування, вирубування лісів, трансформація гірських потоків, струмків і річок, розчищення їхніх берегів, регулювання; фрагментація чи зменшення площі типових біотопів ґрунтовими дорогами; забруднення; надмірне рекреаційне навантаження. Потенційну небезпеку має також спорудження в Карпатах малих ГЕС у зв'язку з можливим знищенням місць перебування виду.

Заходи охорони. Більш детальне вивчення особливостей сучасного поширення, забезпечення дієвою охороною типових біотопів шляхом створення заповідних об'єктів. Плікутерія Любомирського занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Байдашников, 1989б; Червона книга..., 2009, 2011; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Балашов, 2016а, 2016б; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: Н. В. Гураль-Сверлова

Простеномфалія карпатська

Prostenomphalia carpathica Baidashnikov, 1985

Клас Червононогі молюски – Gastropoda
Ряд Геофіли – Geophila
Родина Гігромідові – Hygromiidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Мармароський ендемік, відомий лише з верхнього лісового поясу гірського масиву Мармарош (включно з Чивчинами) вздовж українсько-румунського кордону. В Україні розповсюджений у Мармароських і Чивчинських горах (Закарпатська й Івано-Франківська області).

Кадастр знахідок: с. Буркут; г. Чивчин і прилеглі ділянки.

Місця перебування. Напіввідкриті мокрі чагарниково-лісові угруповання з високим травостоєм уздовж високогірних потічків.

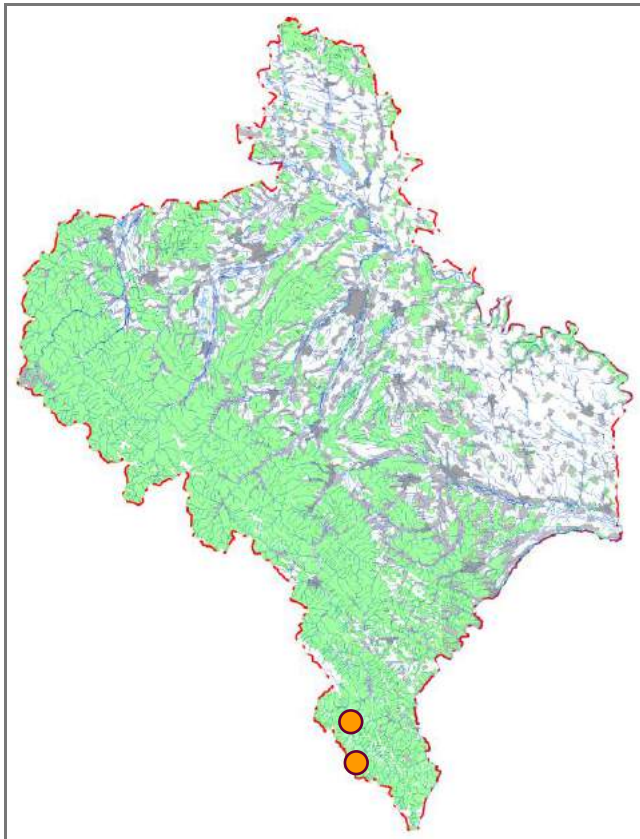
Особливості біології. Майже не вивчені. Ці молюски трапляються на різноманітних рослинах по берегах гірських потічків у верхній частині смерекового лісового та в косодеревині субальпійського висотного поясів.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Надзвичайно рідкісний лісовий ендемік, поширений на невеликих за площею ділянках уздовж гірських потоків і річок.

Фактори загрози. Очевидно, деградація типових біотопів під впливом прямої чи опосередкованої діяльності людини.

Заходи охорони. Детальніше вивчення особливостей сучасного поширення, забезпечення дієвою охороною місць перебування, зокрема повна заборона відвідування людьми заселених молюсками ділянок. Простеномфалія карпатська занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Байдашников, 1985б, 1989б; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Скільський, 2005; Балашов, 2016а, 2016б; Скільський та ін., 2016а; Заморока та ін., 2017.

А. М. Заморока

Фото: О. О. Байдашников

Клас Міноги Retromyzontida

Мінога українська

Eudontomyzon mariae (Berg, 1931)

Клас Міноги – Petromyzontida

Ряд Міногоподібні – Petromyzontiformes

Родина Міногови – Petromyzontidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює річки басейнів Балтійського, Чорного, Азовського, Адріатичного й Егейського морів. В Україні зустрічається в басейнах Дніпра, Дністра, Пруту, Сірету, Сіверського Дінця, Міусу та, вірогідно, Південного Бугу; відомі знахідки в пониззі Дунаю. В Івано-Франківській області виявляли спорадично; основна кількість знахідок зосереджена в південно-східній частині.

Кадастр знахідок: с. Барвінків, с. Білоберізка, с. Буркут, с. Вовчинець, м. Галич, с. Гошів, с. Джурів, с. Довгополе, с. Долішне Залуччя, смт Єзупіль, с. Завалля, м. Івано-Франківськ, с. Кобаки, м. Коломия, с. Кривоброди, смт Кути, с. Новоселиця (Снят.), с. Рибне (Кос.), с. Розтоки, с. Рудники, с. Слобідка (Кос.), м. Снятин, с. Старі Кути, с. Трач, с. Тустань, с. Тюдів, с. Черемошна, с. Шевченкове (Гал.), с. Яблуниця (Верх.); лісоділ. Перкалаб; Горганське л-во (ПЗ «Горгани»).

Місця перебування. Ділянки річок із проточною, чистою, багатою на кисень водою і піщаним, часто замуленим, рідше кам'янистим дном. Личинки (пісکورійки) постійно живуть у мулистому або піщано-мулистому ґрунті в місцях з повільною течією на глибинах до 0,5–1 м.

Особливості біології. Прісноводна донна непаразитична форма. Розвиток відбувається з метаморфозом.

Нерест триває у квітні – травні за середньодобової температури води 8–16 °С; плодючість самок – до 6000 ікринок. Статевої зрілості личинки досягають через шість-сім місяців після метаморфозу, який проходить з середини липня до кінця вересня. Розмножуються один раз у житті, тривалість якого сягає 5–7 років. Після нересту плідники гинуть. Пісکورійки живляться перифітоном, детритом, дрібними безхребетними, діатомовими й іншими водоростями. У процесі метаморфозу кишечник личинок атрофується і в дорослому віці ці тварини не харчуються.

Сучасний стан популяцій. Трапляється спорадично. У Передкарпатті та на прилеглих територіях чисельність достатньо низька, а в окремих місцях особини виду, очевидно, зникли зовсім. Лише іноді їхня кількість може бути порівняно значною.

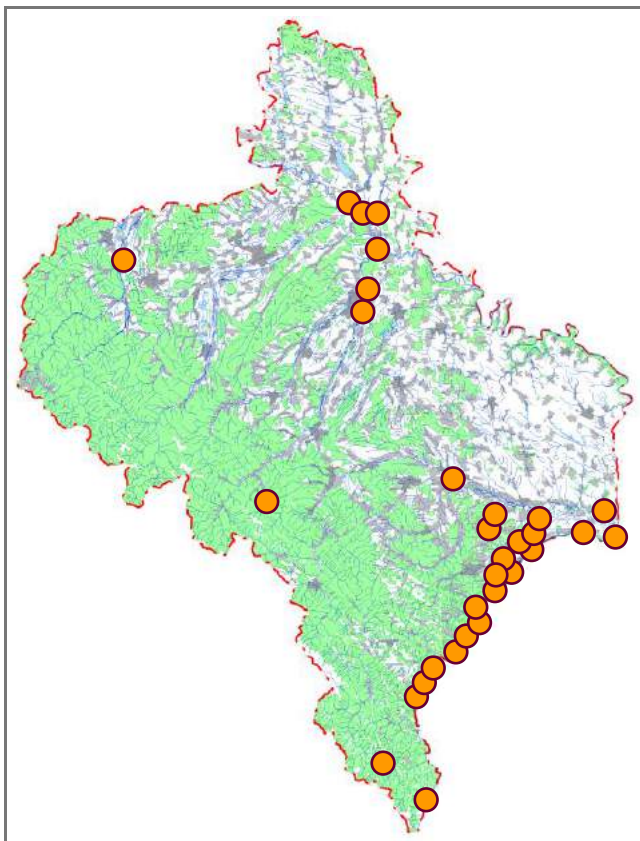
Фактори загрози. Забруднення води, головним чином, унаслідок скидання в русла побутового органічного сміття, гноівки, нафтопродуктів, надмірний вилов, який особливо поширеним був раніше, а також деградація характерних місць перебування, спричинена гідротехнічним будівництвом.

Заходи охорони. Доцільно детально вивчити особливості поширення й екології виду, а місця з порівняно високою чисельністю забезпечити дієвою охороною, створивши там заповідні об'єкти. Мінога українська занесена до Червоної книги України (зникаючий вид). Відомі знахідки (в межах і на прилеглих ділянках) у ПЗ «Горгани», НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Шнаревич, 1959; Попа, 1976; Павлов, 1980; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Мовчан и др., 2003; Скільський та ін., 2007, 2016а; Kottelat, Freyhof, 2007; Горбань, Скільський, 2008; Горбань та ін., 2008; Леснік та ін., 2008; Мовчан, 2011; Худий та ін., 2011; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Щербуха, 2013; Скільський, Мелешук, 2017; Юзик та ін., 2017; М. С. Атаманюк, В. В. Бучко, Б. Й. Годованець, А. М. Романь, Л. С. Стрембіцький, І. Д. Шнаревич, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: М. С. Атаманюк

Клас Променепері риби Актіноптеругії

Стерлядь прісноводна

Acipenser ruthenus Linnaeus, 1758

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Осетроподібні – Acipenseriformes
Родина Осетрові – Acipenseridae

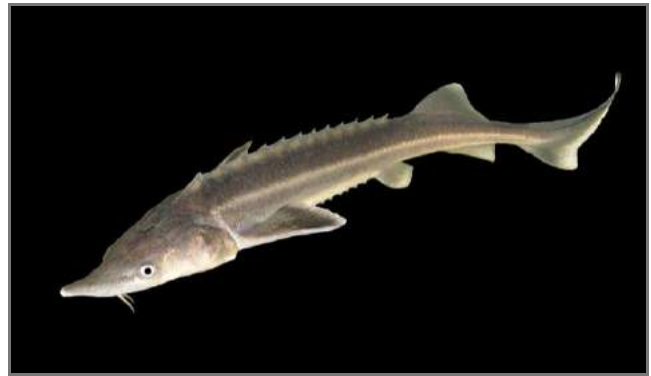
Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює великі річки басейнів Чорного, Азовського, Каспійського, Балтійського, Карського і Білого морів, Ладозьке й Онезьке озера. В Україні раніше стерлядь зустрічалася в корінному руслі та великих притоках усіх великих річок. Останнім часом виявлена переважно в пониззі Дунаю, у Верхньому і Середньому Дністрі та, можливо, є у Дніпровському водосховищі. В Івано-Франківській області населяє верхню і середню течію Дністра, спорадично трапляється в основному у пригірлових ділянках переважно правобережних приток.

Кадастр знахідок: с. Буківна, м. Галич, с. Городниця, с. Дубівці, смт Єзупіль, с. Ісаків, с. Козина, с. Копачинці, с. Маріямпіль, с. Михальче, с. Монастирок, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Острів, с. Перлівці, с. Петрів, с. Сокирчин, с. Старий Мартинів, с. Суботів, с. Тустань, с. Уніж, с. Хмелева, с. Чернів, с. Шевченкове (Гал.).

Місця перебування. Надає перевагу глибоким ділянкам річок із швидкою течією, чистою прохолодною водою та дрібнокам'янистим або піщаним дном.

Особливості біології. Стерлядь – єдина з наших осетрових риб, яка постійно живе у прісних водоймах. Туводна реофільна форма. У найглибших місцях тримається переважно поодиночі, зрідка – невеликими групами.

Строки нерестових міграцій найчастіше залежать від настання весняних повеней. Іноді цей процес затягується аж до середини травня. Статевозрілими самці стають у три (здебільшого чотири-шість) роки за довжини тіла понад 35 см, самки – у п'ять-дев'ять років за довжини понад 45 см; загальна тривалість життя – до 30 років. Нерест відбувається у квітні – травні за середньодобової температури води понад 10 °С (як правило, 12–17 °С), у глибоких місцях із швидкою течією та гальковим або кам'янистим дном. Плодючість – до 140 000 клейких ікринок; інкубація триває понад тиждень. Живиться стерлядь переважно бентосними безхребетними. Основу раціону складають малоцетинкові черви, однокорки і бокоплавці. Зрідка може поїдати ікру інших риб. Це надзвичайно обережна тварина. Іноді, переважно увечері або вночі, вона може підніматися до поверхні для того, щоб упіймати комах, які впали на воду.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. До регулювання русла р. Дністер стерлядь була звичайним промисловим видом у середній течії.

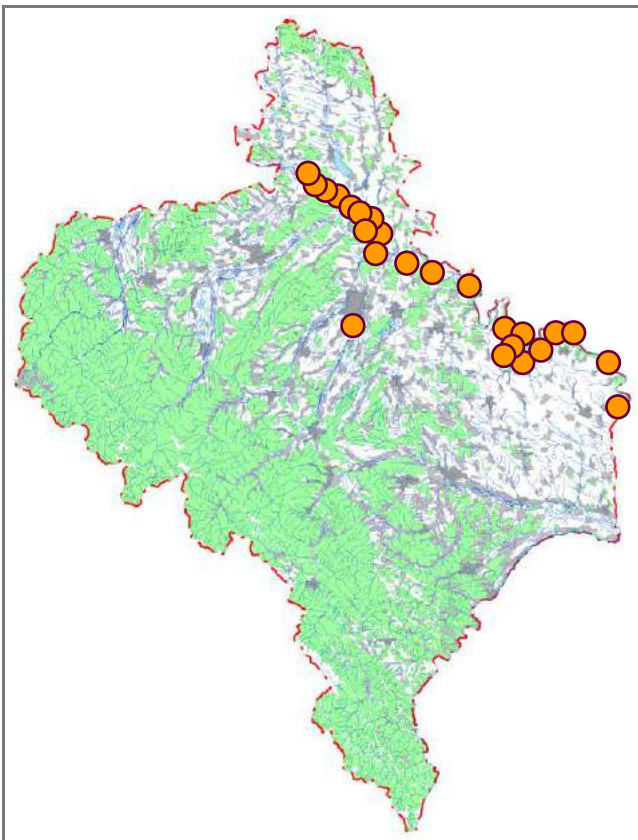
Фактори загрози. Зникнення характерних місць перебування в результаті зміни гідрологічного, хімічного та біологічного режимів водойм, спричиненої гідротехнічним будівництвом, забруднення води, раніше не контролюваний промисловий вилов і браконьєрство.

Заходи охорони. Необхідно детально вивчити сучасний стан популяції виду, виявити основні місця нересту та нагулу, забезпечити їх дієвою охороною, створивши заповідні об'єкти. Стерлядь прісноводна занесена до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку (вид перебуває в небезпечному стані (EN)) і Червоного списку МСОП (вразливий вид (VU)). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Nowicki, 1880; Staff, 1950; Ярошенко, 1957; Jancović, 1958; Шнарович, 1968; Татаринів, 1973; Павлов, 1980; Туряннин, 1982; Редкие..., 1988; Крыжановский и др., 1992; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Соколов, 2004; Денщик, 2005; Kottelat, Freyhof, 2007; Лесник та ін., 2008; Беженар та ін., 2010; Фауна України..., 2010; Мовчан, 2011; Freyhof, Brooks, 2011; Худий и др., 2013; Щербуха, 2013; Kolman i in., 2013; Худий, 2014; Худий, Худая, 2014; Khudiy, Khuda, 2014; П. В. Бундзяк, В. В. Бучко, особ. повід.

І. В. Скільський, А. С. Стрембіцький

Фото: Н. А. Смірнов

Севрюга звичайна

Acipenser stellatus Pallas, 1771

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Осетроподібні – Acipenseriformes
Родина Осетрові – Acipenseridae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Населяє басейни Чорного, Азовського, Аральського та Каспійського морів. В Україні поширений біля північних берегів Азовського моря, вздовж Кримського півострова та в північно-західній частині Чорного моря, звідки заходить у невеликій кількості в Дунай, зрідка поодинокими екземплярами у Дністер і Дніпро та практично не заходить у Південний Буг і річки Північного Приазов'я. В Івано-Франківській області відома єдина давня знахідка у верхній течії Дністра.

Кадастр знахідок: м. Галич.

Місця перебування. Постійно живе в морі, а для розмноження заходить у річки.

Особливості біології. Прохідна придонна риба. Утворює локальні стада, приурочені до певних річкових басейнів. Статеве дозрівання самок відбувається у віці 7–17 років (в основному в 11–14), самців – у 5–14 років (переважно в 9–12) при довжині тіла обох статей понад 1 м. Тривалість життя близько 30 років. Для розмноження

севрюга з моря двічі на рік заходить у річки. Восени це відбувається із другої половини вересня і майже до кінця листопада (розмножується навесні наступного року) та навесні з березня до кінця квітня – початку травня (розмножується того ж року). Тримається поодинокі або невеликими групами. Нерест триває з останніх чисел квітня до середини червня при температурі води 8–15 °С і вище. Ікра донна, клейка, за дві-чотири доби після запліднення з неї виходять личинки. Плодючість однієї самки може перевищувати 360 000 ікринок. Нерестяться ці риби на глибоких ділянках корінного русла річки в місцях із швидкою течією та твердим, в основному піщано-гальковим чи кам'янистим ґрунтом. Після закінчення періоду розмноження плідники (а згодом і молодь) мігрують у море на нагул. Мальки живляться переважно дрібними донними безхребетними тваринами (червами, личинками комах, ракоподібними й іншими), а дорослі особини полюють на рибу, споживають молюсків і великих ракоподібних.

Сучасний стан популяції. Раніше севрюга для розмноження заходила з Чорного моря в р. Дністер, піднімаючись аж до його верхів'їв. Орієнтовно з середини ХХ ст. після зарегулювання русла цієї річки особини виду перестали зустрічатися в її середній і верхній течії.

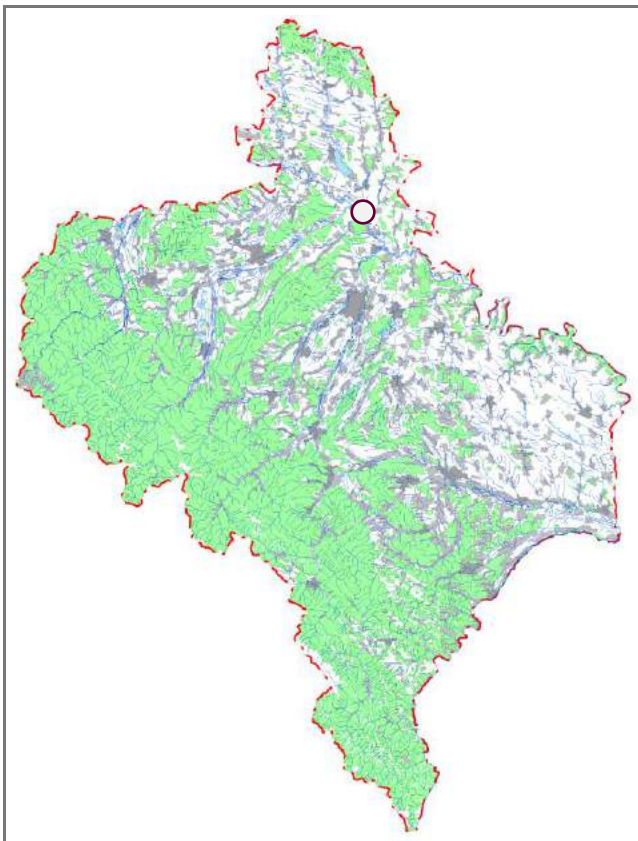
Фактори загрози. Гідротехнічне будівництво, забруднення води, раніше не контрольований промисловий вилов і браконьєрство. Це цінна промислова риба, м'ясо й ікра якої належать до делікатесів.

Заходи охорони. Севрюга звичайна занесена до Червоної книги України (вразливий вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках вид перебуває у критичному стані (CR)).

Джерела інформації: Nowicki, 1880; Маркевич, 1951; Маркевич, Короткий, 1954; Шнаревич, 1959, 1968; Павлов, 1980; Туриянин, 1982; Редкие..., 1988; Червона книга..., 2009; Щербуха, 2004, 2013; Kottelat, Freyhof, 2007; Фауна України..., 2010; Мовчан, 2011; Freyhof, Brooks, 2011.

І. В. Скільський

Фото: J. Whitlock

Ялець звичайний

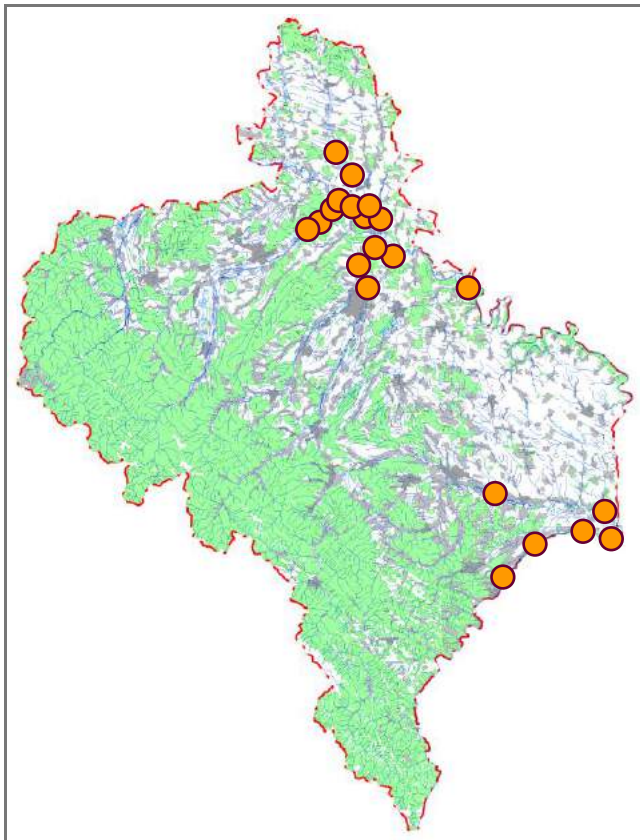
Leuciscus leuciscus (Linnaeus, 1758)

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Населяє річки й озера басейнів Північного Льодовитого океану, Балтійського, Чорного, Азовського та Каспійського морів (у Європі на північ від Альп і на схід від Піренеїв), озера Сибіру, Північного й Центрального Казахстану. В Україні раніше був широко розповсюджений фактично в усіх великих річках і в їхній додатковій системі, а також у проточних озерах та у Дніпровсько-Бузькому лимані. Відсутній у водоймах Криму і в басейні Сіверського Дінця. В Івано-Франківській області спорадично виявляли у Пруті (рівнинна частина), Дністрі (верхня течія), його притоках (в основному передгірних). Черемошем проникає до межі Передкарпаття із власне гірською частиною.

Кадастр знахідок: с. Блюдниці, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Вовчинець, м. Галич, с. Долішне Залуччя, смт Єзупіль, с. Завалля, с. Залуква, с. Матеївці, с. Мединя, с. Межигірці, с. Нижнів, с. Перевозець, с. Побережжя, с. Рибне (Кос.), с. Слобідка (Кос.), м. Снятин, с. Тустань, с. Шевченкове (Гал.), с. Ямниця.

Місця перебування. Зустрічається переважно в додатковій системі (притоки, протоки, заплавні озера) великих річок у місцях з холодною і чистою прозорою водою.

Особливості біології. Віддає перевагу ділянкам з добре вираженою, зазвичай помірною або досить швидкою течією і твердим піщаним чи піщано-мулистим ґрунтом. Статевої зрілості досягає у віці двох-трьох років при довжині тіла близько 9–10 см; живе до 8 років. Розмноження відбувається з кінця березня (при прогріванні води до 5–6 °С) до початку, а іноді й до кінця травня. Ікра донна, клейка, відкладається за один раз у місцях із швидкою течією на рослинність або на піщаний ґрунт серед рослин. Плодючість – до 22 600 ікринок. Живиться переважно червами, ракоподібними, личинками комах, а також ікромі риб і частково рослинністю. Охоче полює на імаго комах, які впали у воду.

Сучасний стан популяції. Як раніше, так і в наш час – нечисленний вид. Стан популяції фактично не з'ясований. У середині ХХ ст. найбільша чисельність яльця була характерна для верхів'їв Дністра, де у промислових умовах його частка становила 9,6 % за кількістю і 3,2 % за біомасою. У середній течії цієї річки зазначені показники були набагато нижчі – 1,1–1,6 % і 0,04–0,8 % відповідно.

Фактори загрози. Деградація типових біотопів, зміна гідрологічного режиму (зокрема температурного) водойм, фрагментація заселених ділянок унаслідок зарегулювання русел річок.

Заходи охорони. Детальне вивчення сучасного поширення й екології, заповідання місць перебування, природоохоронна агітація, контроль чистоти водойм. Ялець звичайний занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Відомі знахідки (в межах і на прилеглих ділянках) у Галицькому НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Балабай, 1952; Шнаревич, 1968; Мовчан, Смірнов, 1981; Турянин, 1982; Крыжановский и др., 1992; Мовчан и др., 2003; Леснік, Гірна, 2007; Kottelat, Freyhof, 2007; Леснік та ін., 2008; Червона книга..., 2009, 2011; Худий та ін., 2011; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; М. С. Атаманюк, А. М. Романь, Л. С. Стрембіцький, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: А. Harka

В'язь звичайний

Idus idus (Linnaeus, 1758)

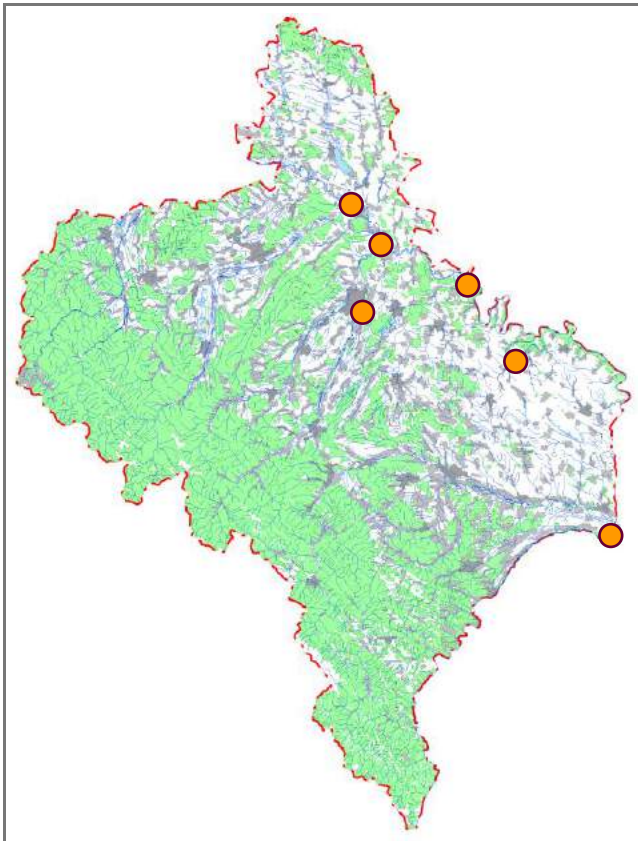
Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Розповсюджений від басейну Рейну на заході до басейну Уралу й Емби на сході; на півночі досягає Південної Швеції, є в басейні Балтійського моря; на півдні – від басейну Дунаю до Кубані. В Азії зустрічається у водоймах басейну Північного Льодовитого океану. Східною межею ареалу необхідно вважати басейн Лени, зокрема водойми Західної Якутії. Відсутній на південь від басейну Дунаю, в Малій Азії, на Кавказі й у Середній Азії. Інтродукований у Великобританії та Північній Італії. В Україні населяє фактично всі прісноводні водойми, а також солонуваті води лиманів. В Івано-Франківській області спорадично виявляли у Пруті (рівнинна частина), Дністрі (верхня і середня течія), його передгірних притоках.

Кадастр знахідок: с. Завалля, м. Івано-Франківськ, с. Незвисько, с. Нижнів; гірло р. Бистриця, гірло р. Лімниця.

Місця перебування. Зустрічається в місцях із проточною водою, переважно на глибоких ділянках руслової частини річок, у глибоких притоках, затоках і заплавах озер, що мають з'єднання з руслом.

Особливості біології. Не піднімається вище передгірних ділянок гірських річок, де тяжіє до місць із невеликою течією та піщаним, піщано-глинистим, мулистим або кам'янистим дном і ділянок з добре розвиненою м'якою підводною рослинністю. Статевої зрілості досягає на третьому-п'ятому році життя, яке триває 9–12 (максимум 15–16) років. Нерест відбувається у квітні – до першої половини травня при температурі води 8–10 °С протягом одного-двох тижнів. Самки відкладають ікру на підводну рослинність на глибині до 80 см. Абсолютна плодючість у середньому наближається до 100 000 ікринок. На нерест із низинних ділянок річок плідники запливають у передгірні, де розшукують бистрини, переكاتи з кам'янистим дном. Після відкладення ікри дорослі особини повертаються в низинні ділянки річок. У нерестовій зграї самців буває приблизно удвічі більше, ніж самок. Ікра в'язя клейка, її пружна оболонка вкрита ворсинками та булавоподібними виростами, вона малопрозора, зазвичай жовтувато-рожева, бурувата, іноді майже біла. Розвиток ікри триває понад 17 діб. Личинки, після появи на світ, деякий час залишаються прикріпленими до підводних рослин. Це всеїдна риба. Як правило, в'язь харчується різноманітними безхребетними тваринами та водною рослинністю. Дорослі особини іноді також живляться молоддю рыб.

Сучасний стан популяції. Як раніше, так і в наш час відносно рідкісний вид. Стан популяції фактично не з'ясований. У середині ХХ ст. на Верхньому Дністрі у промислових уловах частка в'язя становила 0,08–5,29 % від кількості відловлюваної риби.

Фактори загрози. Раніше промисловий вилов значної кількості особин, які не брали (або повинні брати) участі у розмноженні, що негативно відбилося на запасах плідників. Недостатня охорона нерестовищ, деградація типових біотопів, зміна гідрологічного режиму рівнинних річок.

Заходи охорони. Вивчення сучасного поширення й особливостей екології, створення іхтіологічних заказників. Відомі знахідки в'язя в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Балабай, 1952; Шнаревич, 1968; Мовчан, Смірнов, 1981; Турянин, 1982; Полищук, Гарасевич, 1986; Kottelat, Freyhof, 2007; Мовчан, 2011; Щербуха, 2013; І. Д. Шнаревич, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: N. Sloth

Вирезуб причорноморський

Rutilus frisii (Nordmann, 1840)

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює басейни північної частини Чорного і Каспійського морів, Азовське море. В Україні в наш час зустрічається в басейнах Верхнього і Середнього Дністра, Сіверського Дінця, зрідка в Азовському морі. Раніше був розповсюджений більш широко. В Івано-Франківській області населяє верхню і середню течії Дністра та, місцями, переважно пригирлові ділянки приток.

Кадастр знахідок: м. Галич, смт Єзупіль, с. Залуква, с. Золота Липа, м. Івано-Франківськ, с. Кринос, с. Кутище, с. Межигірці, с. Незвисько, с. Нижнів, м. Тисмениця, с. Тустань, с. Шевченкове (Гал.).

Місця перебування. Віддає перевагу ділянкам річок із швидкою течією, чистою прохолодною водою та піщано-гальковим або кам'янистим дном із глибокими ямами.

Особливості біології. Придонна реофільна зграйна риба. Раніше вирезуб належав до прохідних представників іхтіофауни регіону. Тобто із солонуватих вод відкритих лиманів та опріснених ділянок Чорного моря навесні піднімався у Дністер. У середній течії цієї річки з'являвся вже в березні – квітні. Згодом (протягом травня) на кам'янистих перекатах відбувався нерест. У цих місцях молодь вирезуба та плідники залишалися майже до кінця серпня. У вересні – жовтні тривала їхня міграція в нижню частину

Дністра. Після зарегулювання стоку цієї річки в середній і верхній її частинах вирезуб утворив туводну форму. У наш час нерестові міграції починаються досить рано. Вже наприкінці лютого – на початку березня плідники мігрують у верхів'я Дністра, де відкладають ікру. Після нересту вони прямують переважно в середню та нижню частини Дністровського водосховища, де розташовані основні місця нагулу. Статевозрілим вирезуб стає переважно на шостому (рідше на четвертому-п'ятому) році життя за довжини тіла понад 50 см, а живе більше 10 років. Основна кількість риб нереститься з кінця квітня до середини травня за середньодобової температури води близько 10–11 °С. Ікру самка відкладає, переважно, на кам'янисте чи гальково-щебенисте дно на ділянках із швидкою течією та чистою водою. Плодючість – до 269 000 ікринок. Інкубація триває 15–16 діб. Вирезуб є типовим бентофагом. Основу раціону складають дрібні прісноводні молюски – дрейсени і лунки. Живиться також личинками комах, ракоподібними, малощетинковими червами й іншими безхребетними.

Сучасний стан популяції. У середині ХХ ст. частка вирезуба у промислових уловах на Дністрі становила до 3 % як за кількістю, так і за біомасою. Після аварії на Стебниківському хімкомбінаті запаси виду були вкрай низькими. Проте, як раніше, так і в наш час вирезуб місцями є нечисленним або відносно звичайним представником іхтіофауни регіону.

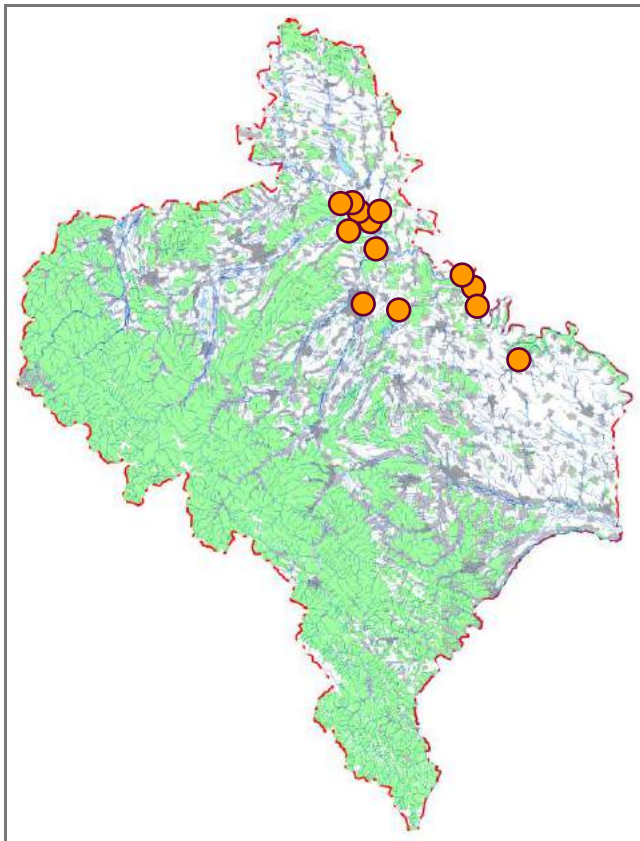
Фактори загрози. Зникнення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного та біологічного режимів водойм, забруднення води, раніше не контролюваний промисловий вилов і браконьєрство.

Заходи охорони. Необхідно детально вивчити стан популяції, виявити основні місця перебування, забезпечити їх дієвою охороною, створивши заповідні об'єкти. Вирезуб причорноморський занесений до Червоної книги України (зникаючий вид). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Nowicki, 1889; Берг, 1949а; Балабай, 1952; Маркевич, Короткий, 1954; Вайнштейн, 1958; Опалатенко, 1967а, 1978; Шнарович, 1968; Мовчан, Смірнов, 1981; Редкие..., 1988; Шнарович і др., 1989а, 1989б; Крыжановский і др., 1992; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Гринжевський та ін., 2001; Худий та ін., 2003; Денщик, 2005; Леснік, Гірна, 2007; Худий, 2007а, 2007б; Kottelat, Freyhof, 2007; Євтушенко та ін., 2008; Леснік та ін., 2008; Беженар та ін., 2010; Мовчан, 2011; Щербуха, 2013; В. В. Бучко, Л. С. Стрембіцький, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: А. Hartl

Бистрянка російська

Alburnoides rossicus Berg, 1924

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює річки басейнів Чорного, Азовського і Каспійського морів. В Україні населяє басейни Західного Бугу, Дністра, Південного Бугу, Дніпра, Сіверського Дінця, річки Північного Приазов'я. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично у Верхньому (русло і правобережні притоки) та Середньому Дністрі.

Кадастр знахідок: с. Блюдники, м. Галич, с. Залуква, с. Зелена, м. Калуш, с. Крилос, с. Мединя, с. Нижнів, с. Пасічна, с. Раковець (Город.), с. Тустань, с. Шевченкове (Гал.).

Місця перебування. Мешкає тільки в річках на ділянках із помірною або швидкою течією та чистою, добре насиченою киснем водою (тяжіє до придонних шарів).

Особливості біології. Прісноводна зграйна риба. Статевозрілою стає у віці двох років при довжині тіла близько 5–5,5 см. Тривалість життя не перевищує п'ять-шість років. Розмноження відбувається з середини травня до кінця червня. Самка відкладає ікру кількома порціями на мілководних ділянках річок із швидкою течією і

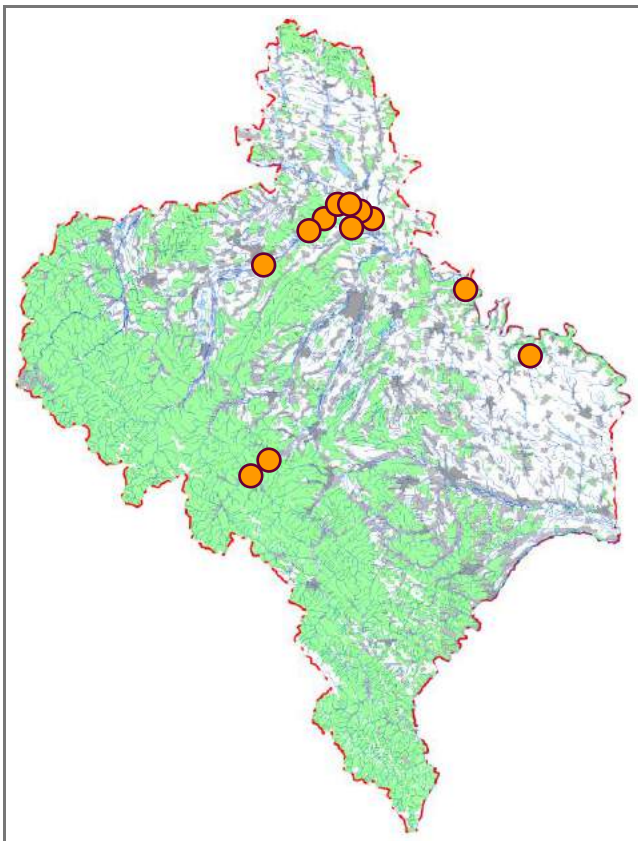

твердим піщаним, гальковим чи кам'янистим ґрунтом. Плодючість – до 8000 ікринок. Живиться дрібними організмами планктону та бентосу, падаючими у воду імаго комах, часто водоростями й ікрою риб.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Як раніше, так і в наш час відносно нечисленний вид у багатьох місцях басейну Дністра.

Фактори загрози. Зникнення характерних біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного та біологічного режимів водойм, спричиненої випрямленням русел річок, гідротехнічним будівництвом, а також забрудненням води.

Заходи охорони. Виявлення місць перебування і встановлення там заповідного режиму. Бистрянку російську занесено до Червоної книги України (зникаючий вид). Відомі знахідки (в межах і на прилеглих ділянках) у ПЗ «Горгани» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Опалатенко, 1967а; Шнаревич, 1968; Мовчан, Смірнов, 1983; Мовчан и др., 2003; Мовчан, 2005, 2011; Леснік, Гірна, 2007; Леснік та ін., 2008; Червона книга..., 2009, 2011; Рідкісні..., 2013; Щербуха, 2013; Drebet, Martynyuk, 2014; Л. С. Стрембіцький, І. Д. Шнаревич, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: J. L. Hlasek

Пічкур білоперий дністровський

Romanogobio kesslerii (Dybowski, 1862)

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ендемік басейнів Дунаю, Дністра, Вісли та Вардару. В Україні зустрічається в басейні Дунаю, зокрема в Тисі, Ужі й Ріці на Закарпатті, у Пруті та Сіреті на Буковині, а також у Дністрі (насамперед верхня течія корінного русла і притоки Стривігор (Стрв'яж), Луква, Лімниця, Стрий, Свіча й інші). В Івано-Франківській області населяє Верхній Дністер (русло і переважно передкарпатська частина деяких правобережних приток), Середній Дністер, а також спорадично трапляється в річках Прут і Черемош.

Кадастр знахідок: с. Блюдниці, с. Вікторів, с. Вовчинець, м. Галич, с. Долішне Залуччя, с. Завалля, с. Залуква, м. Калуш, с. Кобаки, с. Крилос, с. Мединя, с. Межигірці, с. Нижнів, с. Перерив, с. Рибне (Кос.), с. Сокирчин, с. Тустань, с. Шевченкове (Гал.).

Місця перебування. Віддає перевагу мілководним, чистим, добре насиченим киснем передгірним ділянкам річок. Зустрічається на глибинах до 1 м, як правило, в

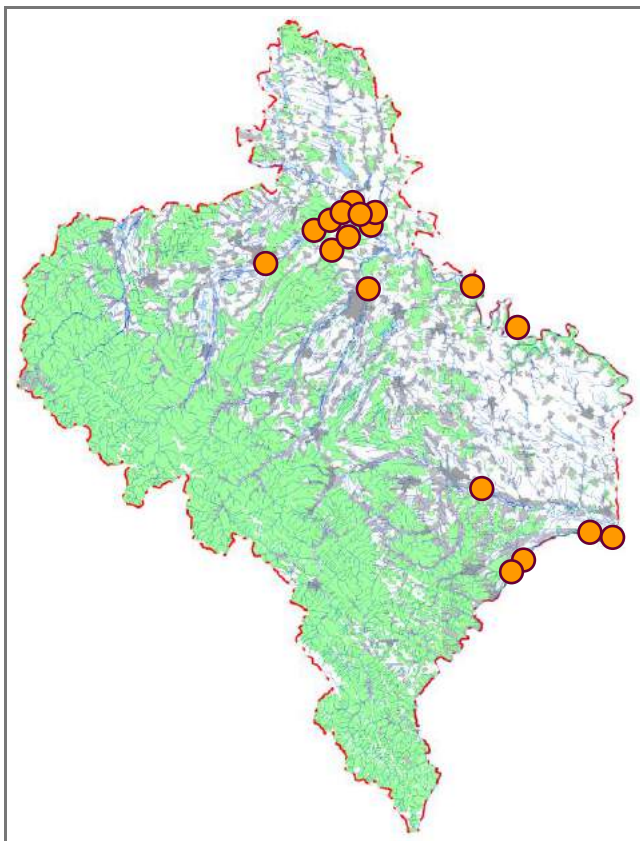
місцях, де швидкість течії води сягає 0,5–0,7 м/сек та є тверде піщане, глинисте або галькове дно.

Особливості біології. Прісноводна річкова донна зграйна риба. Дуже чутлива до вмісту кисню; температурний оптимум – 12–16 °С. Статевої зрілості досягає у віці двох-трьох років при довжині тіла 6–7 см і масі 3–5 г; живе до 4–5 років. Розмножується порційно із другої половини травня до липня (можливо, навіть до вересня). Плодючість – 2000–3000 ікринок. Живиться в основному бентосними безхребетними тваринами.

Сучасний стан популяцій. Виявляли переважно поодинокі особин. У басейні Верхнього Дністра локальні популяції нечисленні.

Фактори загрози. Погіршення якості води (під впливом діяльності людини) за гідрохімічними показниками, зокрема дефіцит кисню, збільшений вміст органічних речовин тощо.

Заходи охорони. Збереження комплексу первинних природних ознак швидких водотоків, контроль якості води, менеджмент популяцій. Пічкур білоперий дністровський занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Відомі знахідки (в межах і на прилеглих ділянках) у Галицькому НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Берг, 1949а; Шнаревич, 1968; Мовчан, Смірнов, 1981; Шнаревич и др., 1989а; Крыжановский и др., 1992; Мовчан и др., 2003; Леснік, Гірна, 2007; Мовчан, 2007, 2011; Kottelat, Freyhof, 2007; Леснік та ін., 2008; Червона книга..., 2009, 2011; Щербуха, 2013; А. М. Романь, Л. С. Стрембіцький, І. Д. Шнаревич, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: www.hik.hu

Марена звичайна

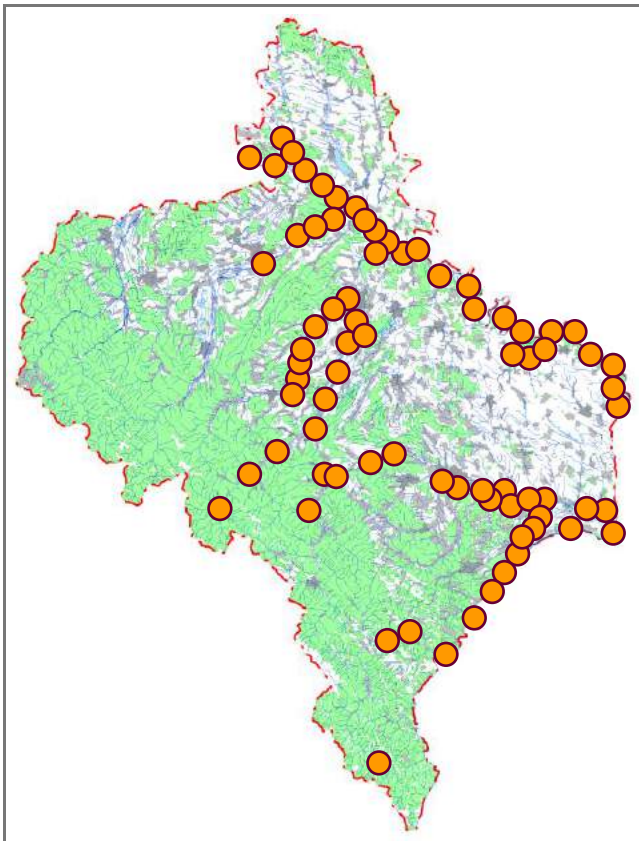
Barbus barbus (Linnaeus, 1758)

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Ареал охоплює Західну, Центральну й частково Східну Європу. В Україні зустрічається в басейнах Дунаю, Дністра та Вісли. В Івано-Франківській області населяє Верхній Дністер і переважно його правобережні притоки (здебільшого передгірна частина), Середній Дністер, річки Прут, Черемош і Чорний Черемош. Окремі особини можуть проникати порівняно глибоко в гори (до 1000 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: с. Барвінків, с. Березівка (Тисм.), с. Бистриця, с. Блюдниці, смт Богородчани, смт Букачівці, с. Буркут, смт Верховина, с. Вовчківці, с. Воскресинці (Колом.), м. Галич, с. Городниця, с. Делева, смт Делятин, с. Джурів, с. Довге, с. Долішне Залуччя, с. Дубівці, смт Єзупіль, с. Журавеньки, с. Жураки, смт Заболотів, с. Завалля, с. Загвіздя, с. Залуква, с. Заріччя (Надв.), с. Зелена, м. Івано-Франківськ, м. Калуш, с. Кобаки, с. Колінки, м. Коломия, с. Копачинці, с. Корнів, с. Криворівня, смт Кути, с. Кутище, смт Ланчин, смт Лисець, с. Маріямпіль, с. Матеївці, с. Медина, с. Михальче, с. Монастирчани, м. Надвірна, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Новоселиця (Снят.), с. Острів, с. Пасічна, с. Перевозець, с. Перерив, с. Перлівці, с. Петрилів, с. Петрів, с. Підгір'я, с. Поточище, с. Прутівка, с. Раковець (Город.), с. Рибне (Кос.), с. Розтоки, с. Рудники, с. Саджавка, с. Семаківці (Колом.), м. Снятин, с. Тенетники, с. Тисменичани, с. Тустань, с. Хлібичин, с. Хмелева, с. Цвітова, с. Цуцилів, с. Чернів, с. Чернів, с. Чукалівка, с. Шевченкове (Гал.), м. Яремче.

Місця перебування. Населяє, головним чином, руслові частини річок. Зустрічається на ділянках із кам'янистим чи іншим щільним дном.

Особливості біології. Прісноводна зграйна річкова донна риба. Самці досягають статевої зрілості у віці трьох-чотирьох років (зрідка у два роки) при довжині тіла 14–16 см і масі більше 45 г, самки, відповідно, в чотири-п'ять років при 20–22 см і понад 115 г; тривалість життя – до 15 років. Розмноження відбувається з останньої декади квітня до кінця червня, іноді й у серпні. Плодючість – до 95 000–155 000 ікринок. Нерест порційний, починається при температурі води 10–12 °С (розпал при 15–16 °С) і закінчується при 21–22 °С. Ікра слабо клейка; самки її відкладають у притоках або на мілководних ділянках головного русла, на кам'янистих чи піщаних перекатах. Дорослі особини живляться бентосними формами тварин (личинки комах, молюски, черви й інші безхребетні), а також ікрою, мальками і дрібними рибами, водоростями та вищою рослинністю.

Сучасний стан популяцій. Раніше марена була відносно звичайною в багатьох основних річках Карпатського регіону України. У середині ХХ ст. у Дністрі її частка у промислових уловах становила приблизно 20 % за кількістю, а в середній течії р. Прут – 10–15 %. У наш час це достатньо численний вид переважно в середніх течіях більшості річок.

Фактори загрози. Зарегулювання стоку річок, забруднення води, раніше надмірний вилов, браконьєрство, різноманітні екологічні чинники.

Заходи охорони. Створення іхтіологічних заказників, менеджмент локальних популяцій. Марена звичайна занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Берг, 1949а; Балабай, 1952; Черемісіна, Шнаревич, 1955; Вайнштейн, 1958; Шнаревич, 1959, 1968; Кулаківська, 1960; Шнаревич та ін., 1964; Шнаревич, Павалюк, 1965; Татаринів, 1973; Мовчан, Смірнов, 1981; Тураєв, 1982; Полищук, Гарасевич, 1986; Редкіє..., 1988; Шнаревич та др., 1989а, 1989б; Крыжановский та др., 1992; Киселюк, Годованець, 2000; Мовчан та др., 2003; Леснік, Гірна, 2007; Kottelat, Freyhof, 2007; Леснік та ін., 2008; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Червона книга..., 2009, 2011; Беженар та ін., 2010; Мовчан, 2011; Худий та ін., 2011; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Щербуха, 2013; Романь, 2015; Скільський та ін., 2015в, 2016а, 2016б; Юзик та ін., 2017; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, В. В. Бучко, А. М. Романь, Л. С. Стрембіцький, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: wildeco.net

Марена дунайсько-дністровська

Barbus petenyi Heckel, 1852

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Ендемік басейнів Дунаю, Дністра і Вісли. В Україні зустрічається в басейні Тиси, у верхів'ях Пруту, Черемошу, Сирету і Сучави та в басейні Верхнього Дністра. В Івано-Франківській області найчастіше виявляли в Чорному Черемоші, а також у деяких правобережних притоках Верхнього Дністра (карпатська частина). У гори проникає трохи вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, смт Брошнів-Осада, с. Буркут, с. Верхній Ясенів, смт Верховина, смт Вигода, с. Вікторів, с. Долішне Залуччя, с. Завалля, с. Зелена, с. Зелене, с. Ільці, с. Космач (Кос.), с. Красник, с. Криворівня, м. Надвірна, с. Пасічна, с. Пійло, с. Пістинь, с. Пнів, с. Сівка-Калуська, с. Спас (Рожнят.), с. Старий Мізунь, с. Устеріки, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Населяє чисті проточні водотоки передгірської та частково гірської зони.

Особливості біології. Річкова донна зграйна риба. Зустрічається на ділянках із кам'янистим або піщано-

гальковим дном. У цих місцях молоді особини тримаються у прибережному мілководді, а дорослі живуть на глибинах понад 0,7–1 м. Статевої зрілості самці досягають у дворічному віці при довжині тіла більше 7,5 см і масі близько 8 г, самки у три роки при довжині понад 10,5 см і масі майже 15 г. Загальна тривалість життя – до 10 років. Розмноження відбувається протягом травня і до кінця червня. Нерест порційний, на мілководдях із кам'янисто-гальковим дном, на значній течії. Плодючість – до 10 000 ікринок. Початок нересту при температурі води близько 11 °С, його розпал – при 16–17,5 °С і закінчення – при 18,2 °С. Молодь живиться дрібними формами планктонних і бентосних безхребетних тварин. Дорослі особини харчуються в основному личинками комах, червами, п'явками, дрібними молюсками, а також ікрою й мальками риб та водоростями.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. У 1960-х роках частка цієї риби в контрольних уловах у верхів'ї Дністра становила в середньому 7,3 % за біомасою.

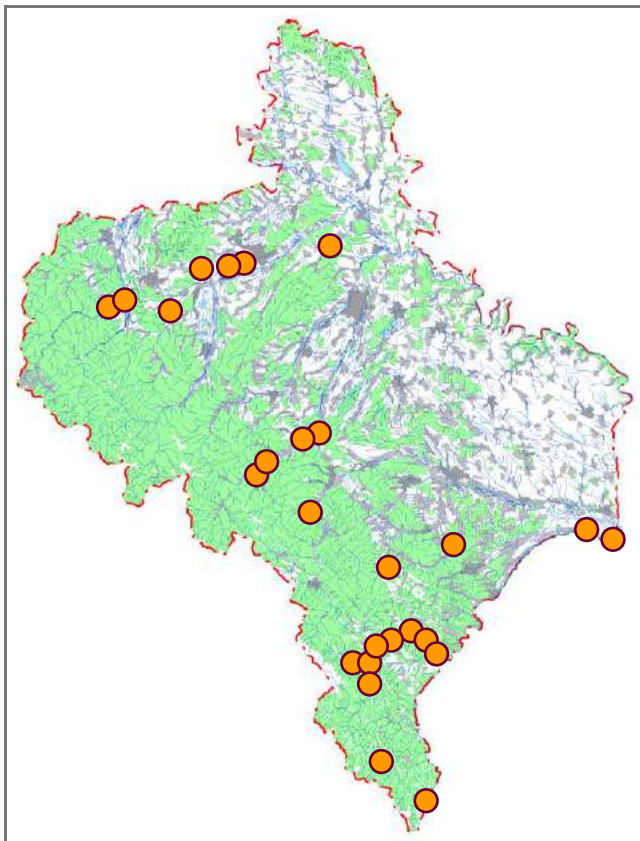
Фактори загрози. Прямий і опосередкований вплив антропогенного чинника, зокрема забруднення річок неочищеними промисловими і комунально-побутовими стоками, зарегулювання русел, браконьєрство.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування, природоохоронна агітація, контроль чистоти водойм. Марена дунайсько-дністровська занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», НПП «Верховинський», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і Галицькому НПП, а також у межах заказника «Ріка Чорний Черемош з прибережною смугою».

Джерела інформації: Шнаревич, 1959, 1968; Татаринів, 1973; Томнатик и др., 1975; Попа, 1976; Мовчан, Смірнов, 1981; Турянин, 1982; Полищук, Гарасевич, 1986; Мовчан и др., 2003; Худий, 2007а; Kottelat, Freyhof, 2007; Киселюк та ін., 2009в; Червона книга..., 2009, 2011; Романь, 2010, 2015; Мовчан, 2011; Худий та ін., 2011; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Щербуха, 2013; Нечай, 2014а, 2014б; Коляджин, 2015; Скільський та ін., 2015в, 2016а, 2016б; Юзик та ін., 2017; А. М. Романь, Л. С. Стрембіцький, особ. повід.

І. В. Скільський, Я. І. Зеленчук

Фото: www.hik.hu

Карась звичайний

Carassius carassius (Linnaeus, 1758)

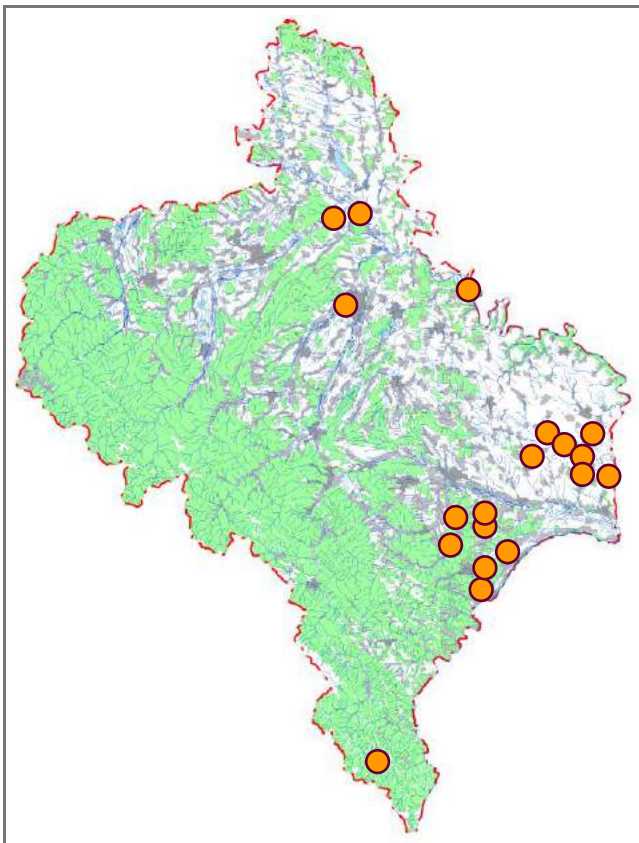
Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. В Європі зустрічається від Великобританії та Скандинавії на півночі до Македонії й Північної Італії на півдні, в Сибіру – в річках Північного Льодовитого океану від Північної Двіни і Печори на схід до Індигірки, Колими й озер басейну верхів'я р. Урал, на півдні – в річках Каспійського моря. В Україні населяє водойми – супутники річкових систем Чорноморсько-Азовського басейну, в тому числі й водосховища Криму. В Івано-Франківській області виявляли спорадично у водоймах переважно рівнинної та передгірної частин; відома знахідка високо в горах (до 1000 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: с. Блюдниці, с. Буркут, с. Вербівці, м. Галич, м. Івано-Франківськ, с. Кобаки, с. Красноставці, с. Кривоброди, поблизу смт Кути, с. Микитинці (Кос.), с. Нижнів, с. Пістинь, с. Смодна, с. Стецева, с. Топорівці, с. Торговиця (Город.), с. Трач, с. Хом'яківка (Снят.), с. Ясенів-Пільний.

Місця перебування. Населяє заплавні водойми, стариці, озера, ставки, іноді рівнинні ділянки річок зі стоячою або слабкопроточною водою та замуленим дном, що густо заросли прибережно-водною рослинністю.

Особливості біології. Прісноводна осіла стагно-фільна бентична фітофільна евритермна зграйна мирна риба. Витривала до нестачі кисневого режиму. Під час промерзання водойм узимку та літнього їх висихання заривається в мул на глибину понад 0,5 м. Досягає статевої зрілості у віці двох-трьох років, тривалість життя – понад 10 років. Нереститься у травні – липні; плодючість становить майже 115 000 ікринок. Нерест порційний при температурі води не нижче 18 °С. Самки відкладають ікру трьома-чотирма порціями на підводну рослинність на глибині близько 0,5 м. Живляться ці риби переважно бентосними безхребетними тваринами, а також зоопланктоном і рослинною їжею.

Сучасний стан популяцій. Раніше в регіоні звичайний карась був численним представником іхтіофауни, належав до так званих смітних риб коропових ставків. У середині ХХ ст. у Прикарпатті його частка в загальній рибопродукції водойм становила 19,1 %. Протягом останніх двох десятиліть у Прут-Дністровському межиріччі й на прилеглих територіях передгір'їв відомі здебільшого поодинокі знахідки.

Фактори загрози. Меліорація, посилення рекреаційного навантаження, браконьєрство, а також екологічна конкуренція з деякими адвентивними видами риб (головешка-ротань (*Percottus glenii*) та інші). У багатьох водоймах витіснений диплоїдною формою сріблястого карася (*Carassius gibelio*).

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною заплавних і болотних комплексів, до складу яких належать водойми, заселені цим видом. Карась звичайний занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Відомі знахідки в НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Балабай, 1952; Барінова, 1957а, 1957б; Шнаревич, Барінова, 1967; Шнаревич, 1968; Татарінов, 1973; Турянин, 1982; Мовчан, Смірнов, 1983; Мовчан, 2005, 2011; Kottelat, Freyhof, 2007; Леснік та ін., 2008; Червона книга..., 2009, 2011; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Щербуха, 2013; Коляджин, 2015; Скільський та ін., 2015в, 2016а, 2016б; М. С. Атаманюк, Я. І. Зеленчук, Л. С. Стрембіцький, І. Д. Шнаревич, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: К. Jakubec

Харіус європейський

Thymallus thymallus (Linnaeus, 1758)

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Лососеподібні – Salmoniformes
Родина Харіусові – Thymallidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює річки Європи від крайнього північного сходу і Великобританії до Швейцарії та Румунії. В Україні поширений лише в Карпатському регіоні. Зустрічається в карпатській частині Верхнього Дністра і його приток та в басейні Тиси. Виявляли також, зокрема, в Середньому Дністрі, Черемоші, Сучаві. В Івано-Франківській області населяє переважно деякі правобережні притоки Верхнього Дністра (в основному їхні гірські частини).

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Буківна, с. Букове, с. Великий Рожин, смт Вигода, м. Галич, с. Зелена, м. Калуш, с. Максимець, м. Надвірна, с. Осмолода, с. Пасічна, смт Перегінське, с. Петрів, с. Пістинь, с. Пнів, с. Попельники, с. Старий Мізунь, с. Тисменичани, с. Тустань, с. Черник, с. Черніїв, с. Чукалівка, с. Шевченкове (Гал.), с. Шевченкове (Дол.), с. Ясень.

Місця перебування. Населяє ділянки гірських річок із чистою холодною водою. Найчастіше трапляється біля перепадів і порогів на висоті 250–850 м н. р. м.

Особливості біології. Статевозрілими ці риби стають на другому-третьому році життя; загальна його

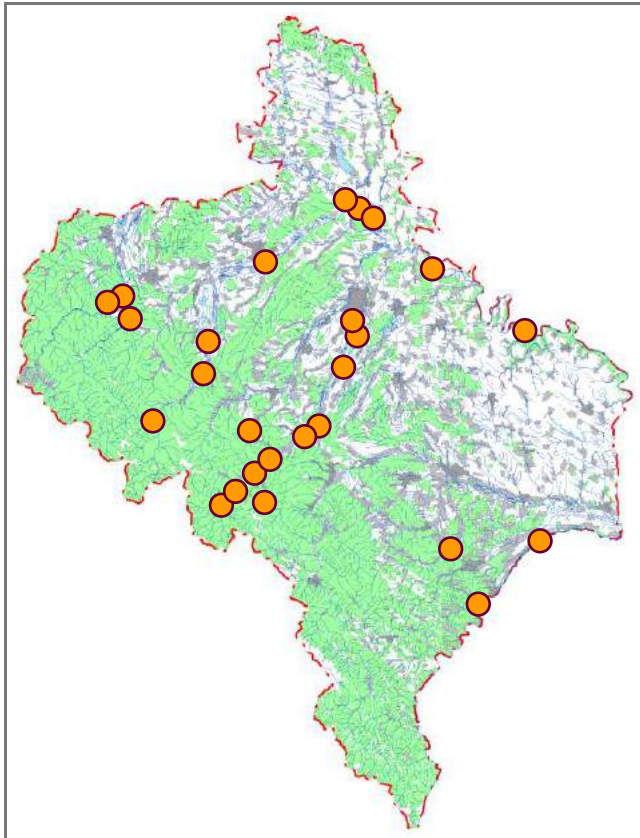

тривалість – до 7 років. Нерестяться у квітні – червні при температурі води 6–10 °С. Ікра клейка, порівняно велика. Плодючість самок у 4–6-річному віці становить 2800–5100 ікринок. Інкубація триває 20–25 діб. Молодь живиться здебільшого комахами, які падають у воду, а також зоопланктоном. Дорослі особини полюють на молюсків, ракоподібних, інших безхребетних та їхніх личинок, дрібних риб.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Вірогідно, в наш час ще відносно численний вид у верхів'ях правобережних приток басейну Дністра.

Фактори загрози. Порушення гідрологічного режиму річок унаслідок вирубування лісів уздовж берегів, регулювання їхнього стоку та забруднення води, неконтрольований вилов.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяції. Харіус європейський занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», відомі також знахідки в Галицькому НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Kulmatycki, 1932; Маркевич, Короткий, 1954; Văpărescu, 1964; Шнаревич, 1968; Кулаковская, Коваль, 1973; Павлов, 1980; Щербуха, 1981, 2013; Турянин, 1982; Полищук, Гарасевич, 1986; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Киселюк, Годованець, 2000; Мовчан и др., 2003; Худий, 2007а; Kottelat, Freyhof, 2007; Леснік та ін., 2008; Мовчан, 2011; Худий та ін., 2011; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Зеленчук, Проців, 2014; Юзик та ін., 2017; В. В. Бучко, особ. повід.

І. В. Скільський, Л. С. Стрембіцький

Фото: J. Bohdal

Лосось-кумжа

Salmo trutta Linnaeus, 1758

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Лососеподібні – Salmoniformes
Родина Лососеві – Salmonidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює значну частину території Голарктики. В Україні зустрічається у водоймах Карпатського регіону та водоймах Криму. В Івано-Франківській області виявлений у карпатській частині; в гори проникає вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Берлоги, с. Бистриця, с. Буркут, смт Верховина, смт Вигода, с. Вижній Березів, смт Ворохта, м. Галич, с. Голошина, с. Гута, смт Делятин, с. Джурів, с. Довге-Калуське, с. Долішне Залуччя, с. Завалля, с. Заріччя (Надв.), с. Зелена, с. Зелене, с. Кобаки, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Криворівня, смт Кути, смт Ланчин, с. Максимець, с. Микуличин, с. Мислівка, с. Монастирчани, м. Надвірна, с. Новоселиця (Снят.), с. Осмолода, с. Пасічна, смт Перегінське, с. Пістинь, с. Пнів, с. Попельники, с. Пороги, с. Раковець (Богор.), с. Рибне (Кос.), с. Рівня (Рожнят.), с. Рожнів, с. Розтоки, с. Рудники, с. Саджавка, с. Соколівка (Кос.), смт Солотвин, с. Татарів, с. Тучапи, с. Тюдів, с. Черемошна, с. Черник, с. Шевченкове (Дол.), с. Шешори, смт Яблунів, м. Яремче, с. Ясень; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Гірські частини річок і струмків. Тримається ділянок з течією 1–3 м/сек, температурою води не вище 16 °С і насиченістю киснем понад 10 мг/л.

Особливості біології. У сприятливих умовах на третьому році життя самки досягають довжини 15–20 см і стають статевозрілими. Нерестяться на мілководді гірських

потоків, де глибина не перевищує 20–30 см і течія уповільнена. Живуть 10–12 років. Відкладають ікру в листопаді – грудні. Залежно від строків осіннього похолодання та висоти над рівнем моря, різниця в ікротетанні може досягати 30–40 днів. Кількість ікринок (плодючість) залежить від віку і розмірів самки. Самка завдовжки 18 см і масою 100 г здатна відкласти 100–150 ікринок, а масою 1 кг – до 2000. Максимальна кількість ікринок – 3000 шт. (особини, які досягли маси 2 кг). Температура води під час нересту не перевищує 10 °С.

Сучасний стан популяції. У минулому, поки не був порушений біологічний режим карпатських річок, відмічали великі запаси лосося-кумжі. Тепер навіть при штучному зарибленні в багатьох місцях цієї риби фактично немає.

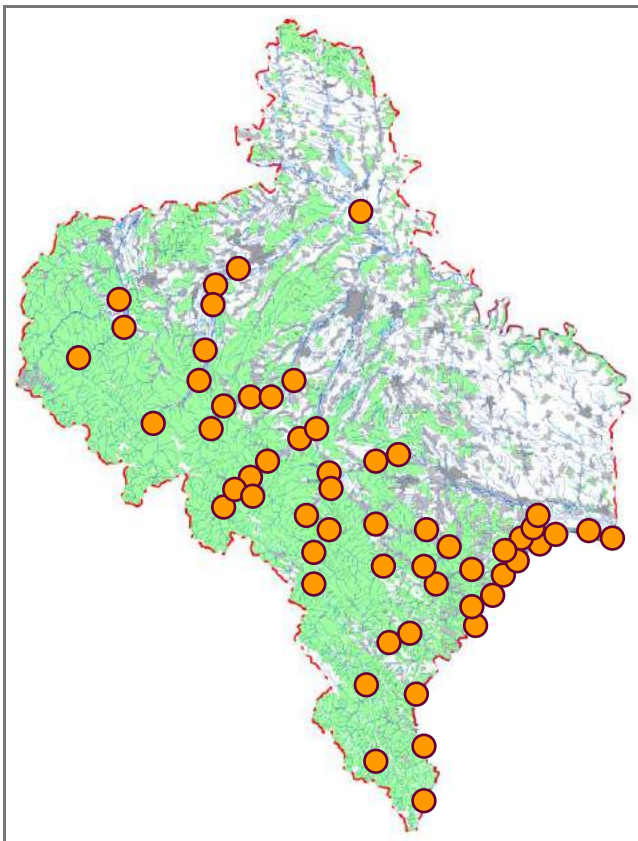
Фактори загрози. Деградація середовища існування внаслідок господарської діяльності людини, зокрема проведення лісгосподарських заходів, забруднення води різними відходами, вибірка гравійно-піщаних сумішей. Суттєвими негативними чинниками є будівництво міні-ГЕС, збіднення кормової бази та браконьєрство.

Заходи охорони. Відновлення та поліпшення гідрологічного режиму місць поширення (створення штучних перепадів, щорічні обходи русел річок для ліквідації захлащеності, відновлення прибережних лісів), покращення кормової бази шляхом недопущення забруднення водних екосистем, запобігання випадкам браконьєрства, недопущення лісгосподарських робіт у період проходження нересту. Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і Галицькому НПП, а також у межах заказника «Ріка Чорний Черемош з прибережною смугою».

Джерела інформації: Маркевич, Короткий, 1954; Шнаревич, Шиліна, 1956; Шнаревич, Мошук, 1957; Вайнштейн, 1958; Шнаревич, 1959, 1968; Кулаківська, 1960; Шнаревич, Старик, 1964; Шнаревич та ін., 1964; Мальчевська, Гладунко, 1967; Татаринів, 1969, 1973; Павлов, 1980; Щербуха, 1981, 2013; Турянин, 1982; Полищук, Гарасевич, 1986; Редкие..., 1988; Киселюк, Годованець, 2000; Оновлений підих..., 2000; Приходько та ін., 2000; Мовчан и др., 2003; Устич, Мрук, 2003; Мрук та ін., 2005б; Іванега, 2006; Kottelat, Freyhof, 2007; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Лахва, 2009; Мовчан, 2011; Скільський та ін., 2011, 2015в, 2016а, 2016б; Зеленчук, Зеленчук, 2012; Киселюк, Тимочко, 2012; Зеленчук, Проців, 2013а, 2013б; Стефурак та ін., 2013в; Нечай, 2014а, 2014б; Коляджин, 2015; Юзик та ін., 2017; М. С. Атаманюк, Б. Й. Годованець, особ. повід.

**І. В. Скільський, Я. І. Зеленчук,
М. М. Нечай, О. Р. Проців, А. В. Юзик**

Фото: М. С. Атаманюк

Лосось дунайський

Hucho hucho (Linnaeus, 1758)

Клас Променепері риби – Actinopterygii

Ряд Лососеподібні – Salmoniformes

Родина Лососеві – Salmonidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Ендемік басейну Дунаю. В Україні зустрічається на Закарпатті (Тиса із притоками Тересвою, Теремлю, Рікою) та в межах Верховини й Буковини (басейн Верхнього Пруту). В Івано-Франківській області виявлений у карпатській частині, зокрема в Черемоші, Чорному Черемоші, Білому Черемоші та притоках. У гори проникає трохи вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Барвінків, с. Бистрець, с. Біла Річка, с. Буркут, с. Великий Рожин, с. Верхній Ясенів, смт Верховина, с. Голошина, с. Дземброня, с. Довгополе, с. Долішне Залуччя, с. Завалля, с. Зелене, с. Ільці, с. Красник, с. Криворівня, смт Кути, с. Попельники, с. Рибне (Кос.), с. Рівня, с. Розтоки, с. Слобідка (Кос.), с. Тюдів, с. Устеріки, с. Черемошна, с. Яблуниця (Верх.), с. Явірник, лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Переважно широкі та глибокі плеса, де температура води не перевищує 15–20 °С. Молоді особини найчастіше зустрічаються на кам'янистих перекатах.

Особливості біології. Лосось дунайський є типовим представником літореофільного іхтіокомплексу. Основна кількість особин трапляється в гірських річках, як правило, не вище 600 м н. р. м. Статевозрілими ці риби стають на третьому році життя. Нерест відбувається в

гірських потоках на глибині 0,3–1,2 м. Самка відкладає ікру невеликими порціями протягом двох-п'яти діб у гніздах на чистому дні з гальки, піску чи щебеню, де швидкість течії сягає 0,6–1,0 м/с. Нерест парний, плідники активно охороняють свою територію, досить агресивні. Інкубація ікри триває 30–35 діб. Молодь живиться переважно комахами та їхніми личинками.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Нечисленний, місцями дуже рідкісний, зникаючий вид. Очевидно, раніше був більш звичайним. У другій половині ХХ ст. чисельність різко зменшилася.

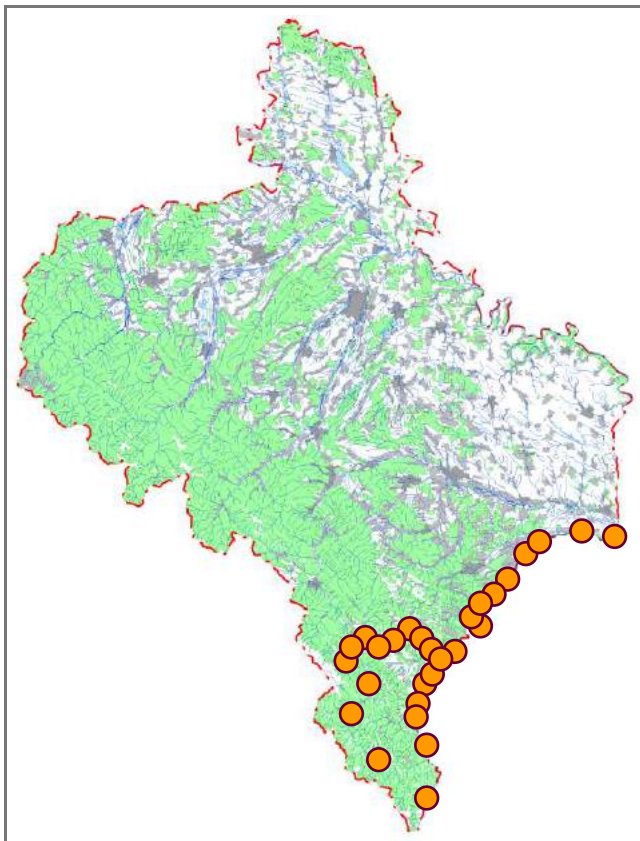
Фактори загрози. Важливим чинником, який впливає на стан популяції дунайського лосося, є насиченість води киснем. Забруднення водотоків органічними відходами, паливно-мастильними матеріалами й іншими токсичними речовинами призводить до різкого зменшення чисельності. Значну загрозу становить гідротехнічне будівництво, а також трелювання деревини гірськими потоками. Істотною небезпекою є браконьєрство з використанням електроструму, вибухівки й інших заборонених засобів. Негативно впливає порушення цілісності типових місць перебування (особливо нерестовищ) унаслідок видобутку гравію з русел річок.

Заходи охорони. Доцільно встановити заповідний режим у місцях постійного перебування, локалізувати до мінімуму процес деградації типових біотопів, організувати штучне розведення з подальшим випуском мальків у природу. Лосось дунайський занесений до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Охороняється в НПП «Верховинський», Карпатському НПП і НПП «Гуцульщина», а також у межах заказника «Ріка Чорний Черемош з прибережною смугою».

Джерела інформації: Шнаревич, Шиліна, 1956; Шнаревич, Мошук, 1957; Шнаревич, 1959, 1968; Кулаківська, 1960; Татарин, 1973; Попа, 1976; Павлов, 1980; Щербуха, 1981, 2013; Турянин, 1982; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Приходько та ін., 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Мрук, 2003; Устич, Мрук, 2003; Мрук та ін., 2005а, 2005б; Киселюк, 2006б; Чорней та ін., 2006; Скільський та ін., 2007, 2015в, 2016а, 2016б; Худий, 2007а; Kottelat, Freyhof, 2007; Мовчан, 2011; Худий та ін., 2011; Зеленчук, Зеленчук, 2012; Зеленчук, Проців, 2013а, 2013б; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Нечай, 2014а, 2014б; Коляджин, 2015; Юзик та ін., 2017; Л. С. Стрембіцький, І. Д. Шнаревич, особ. повід.

**І. В. Скільський, Я. І. Зеленчук,
М. М. Нечай, О. Р. Проців**

Фото: H. Schuster

Минь річковий

Lota lota (Linnaeus, 1758)

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Тріскоподібні – Gadiformes
Родина Миневі – Lotidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює Європу, Північну Азію і Північну Америку. В Україні зустрічається в басейнах приток першого та другого порядку середньої і верхньої течії Сіверського Дінця, Дніпра, Дністра та водойм Закарпаття. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки; в гірську частину проникає трохи вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця, с. Буркут, смт Верховина, с. Делева, с. Зелена, с. Зелене, с. Золота Липа, с. Ільці, с. Кобаки, с. Космач (Кос.), с. Красник, с. Криворівня, с. Кутище, с. Максимець, с. Медина, с. Монастирок, с. Нижнів, с. Одаїв, смт Отинія, с. Пасічна, с. Петрилів, с. Петрів, с. Пістинь, м. Снятин, с. Товмачик.

Місця перебування. Переважно руслові ділянки річок.

Особливості біології. Прісноводна холодноводна риба. При температурі води 10 °С і нижче найактивніша, при 15 °С і вище стає пасивною, ховається. Нереститься з кінця грудня до початку лютого при температурі води близько 0 °С на мілководних піщаних та супіщано-дрібнокам'янистих місцях із швидкою течією. Статевої зрілості

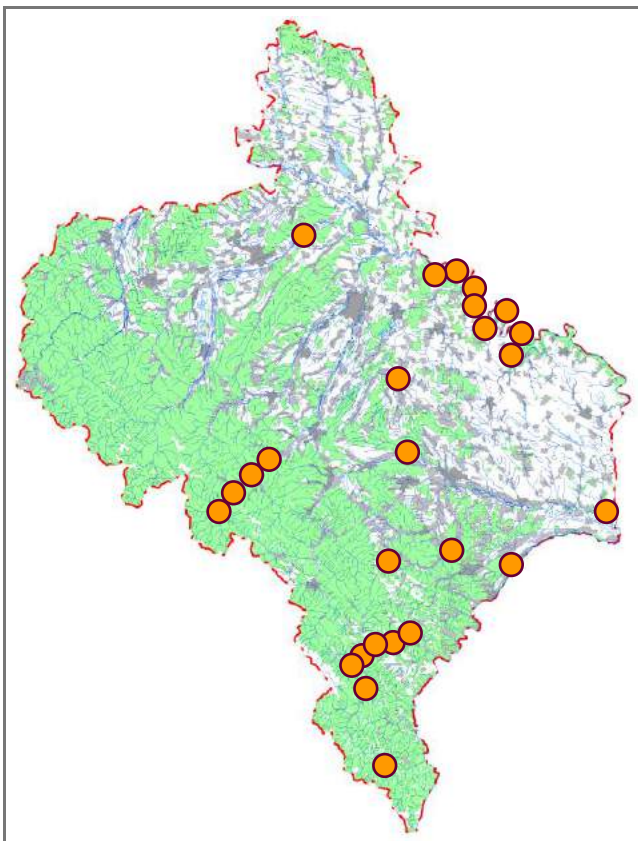

досягає при довжині тіла 17–18 см у віці трьох-чотирьох років. Плодючість – майже 500 000 ікринок. Нереститься (з настанням сутінок) зазвичай на піщаних косах. Виметана ікра зноситься течією й осідає в заглибинах дна. Молодь живиться личинками комах, ракоподібних, ікром і мальками риб. Дорослі особини полюють на риб, міног, земноводних, а також харчуються ракоподібними, личинками комах, молюсками.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Зникнення типових біотопів, особливо річкових, у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів водойм, спричиненої гідротехнічним будівництвом, а також забруднення води і надмірний вилов.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць літнього перебування мальків виду та нересту плідників. Минь річковий занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Кулаківська, 1960; Шнарович, 1968; Татаринів, 1973; Турянин, 1982; Мовчан, 1988, 2011; Киселюк, Годованець, 2000; Kottelat, Freyhof, 2007; Горбань та ін., 2008; Леснік та ін., 2008; Червона книга..., 2009, 2011; Худий та ін., 2011; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Щербуха, 2013; Нечай, 2014а, 2014б; Коляджин, 2015; Скільський та ін., 2016а, 2016б; Юзик та ін., 2017.

**І. В. Скільський, А. С. Стрембіцький,
Я. І. Зеленчук, М. М. Нечай**

Фото: L. Hlasek

Чоп великий

Zingel zingel (Linnaeus, 1766)

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Окунеподібні – Perciformes
Родина Окуневі – Percidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ендемік басейнів Дністра і Дунаю. В Україні зустрічається в Карпатському регіоні та в пониззі Дунаю. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки у Дністрі та Пруті.

Кадастр знахідок: с. Будзин, м. Галич, с. Городниця, с. Делева, с. Довге, с. Долина, смт Єзупіль, с. Ісаків, с. Копачинці, с. Кутище, с. Монастирок, с. Петрів, м. Снятин, с. Сокирчин, с. Тустань, с. Шевченкове (Гал.).

Місця перебування. Населяє переважно глибоководні рівнинні ділянки великих річок із швидкою течією та твердим дном з піску, гальки або глини.

Особливості біології. Реофільна риба; зустрічається біля дна здебільшого поодиночі, зрідка – невеликими групами. Статевозрілим чоп великий стає на другому-третьому році життя, тривалість якого сягає близько 10 років. Нереститься у квітні – травні. Плодючість – до 10 000 ікринок, які самка відкладає на кам'янистому дні; ікра дрібна, клейка. Живиться переважно вночі, основний

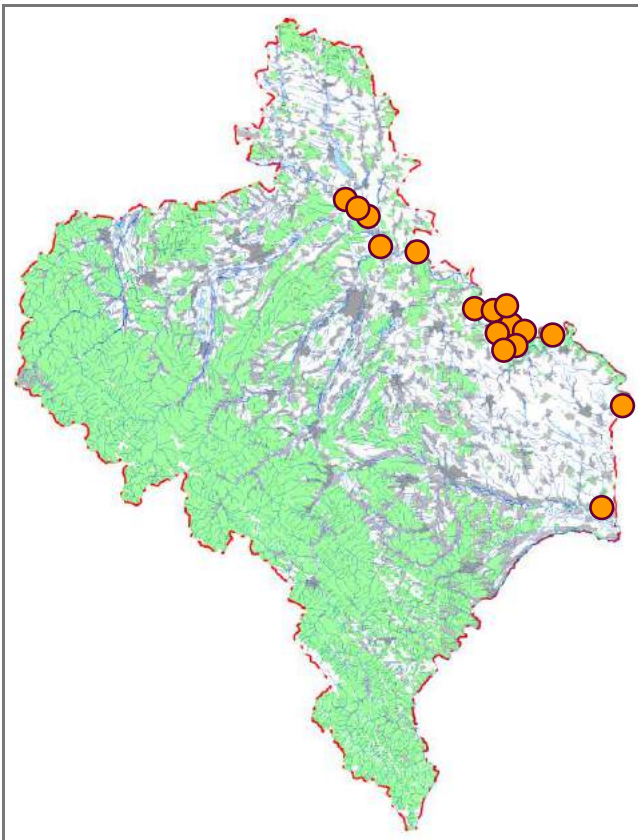

корм – донні безхребетні (личинки комах, черв'яки, рачки, молюски), ікра та мальки риб.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. У середині ХХ ст. його частка у промислових уловах на Середньому Дністрі сягала 0,82 % за кількістю та 0,50 % за біомасою. У багатьох місцях колишнього поширення знахідки з 1960-х років відсутні. У наш час спорадично трапляються, як правило, поодинокі особини. Сьогодні відносно рідкісний вид.

Фактори загрози. Зарегулювання стоку річок (чоп великий швидко зникає на ділянках русла, де течія стає дуже повільною або припиняється) і забруднення води.

Заходи охорони. Збереження незарегульованих ділянок річок, контроль якості води. Необхідно з'ясувати сучасне поширення виду, а в місцях виявлення створити заповідні об'єкти. Чоп великий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Берг, 1949б; Маркевич, 1951; Балабай, 1952; Кулаківська, 1960; Опалатенко, 1967а, 1967б; Шнаревич, 1968; Щербуха, 1981, 1982, 2013; Турянин, 1982; Редкие..., 1988; Крыжановский и др., 1992; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Kottelat, Freyhof, 2007; Леснік та ін., 2008; Мовчан, 2011; Є. Новосад, особ. повід.

**І. В. Скільський, А. С. Стрембіцький,
В. В. Бучко**

Фото: www.ittiofauna.org

Чоп малий

Zingel streber (Siebold, 1863)

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Окунеподібні – Perciformes
Родина Окуневі – Percidae

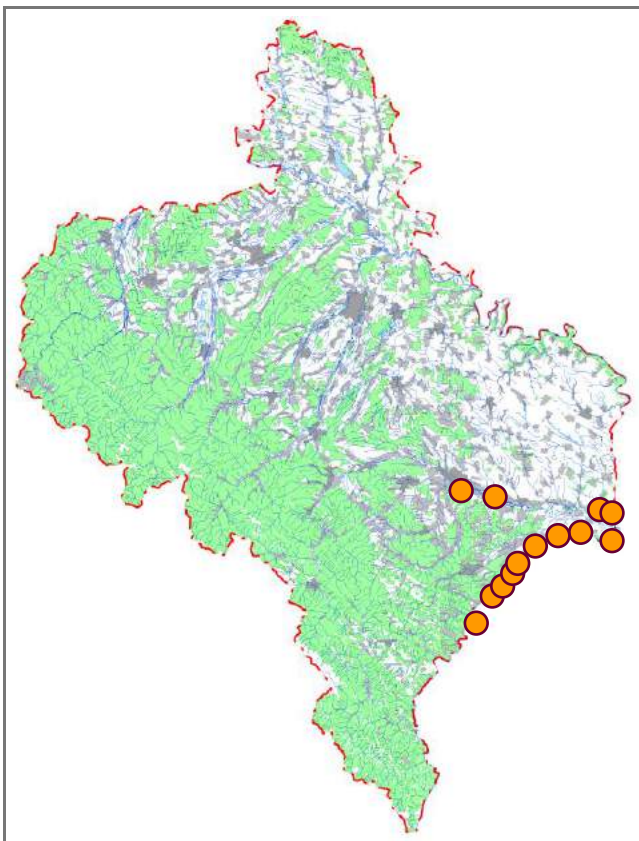
Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ендемік басейнів Дунаю і Вардари (Балканський півострів). В Україні населяє річки басейну Дунаю. В Івано-Франківській області спорадично зустрічається у Пруті (рівнинна частина) та Черемоші (переважно передгірна ділянка).

Кадастр знахідок: с. Воскресинці (Колом.), с. Долішне Залуччя, с. Драгасимів, с. Завалля, с. Запруття, с. Кобаки, смт Кути, с. Матеївці, с. Попельники, с. Рибне (Кос.), с. Розтоки, с. Слобідка (Кос.), м. Снятин.

Місця перебування. Переважно глибокі ділянки річок (Прут, Черемош) з помірною (рідше швидкою) течією та твердим (кам'янистим, піщаним або глинистим) дном; іноді можна виявити на мілководдях.

Особливості біології. Чоп малий належить до реофільних риб. Найбільш активний у сутінках і вночі. Статевозрілим стає на другому-третьому році життя, живе до 8 років. Нереститься в березні – травні в місцях із дрібнокам'янистим дном і залишками минулорічної рослинності. Плодючість – до 5000 ікринок (дрібні, клейкі).

Мальки живляться спочатку зоопланктоном, пізніше – зообентосом. Однорічки починають вести хижацький спосіб життя. Вони поїдають личинок водяних комах, черв'яків, ікру та мальків риб.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Зміна гідрологічного режиму водотоків (зарегулювання стоку річок, забруднення води тощо). Останнім часом негативно на стан популяцій вплинуло широке використання бракон'єрами заборонених електричних засобів лову.

Заходи охорони. Необхідно уточнити сучасне поширення виду, а з метою його збереження доцільно на відповідних ділянках річок створити заповідні об'єкти, де забезпечити дієвою охороною реофільний комплекс риб. Чоп малий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Відомі знахідки в НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Шнаревич, 1968; Татаринів, 1973; Щербуха, 1981, 1982, 2013; Турянин, 1982; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Скільський та ін., 2007; Kottelat, Freyhof, 2007; Берженар та ін., 2010; Мовчан, 2011; Худий та ін., 2011; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Юзик та ін., 2017; А. М. Романь, І. Д. Шнаревич, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: Н. А. Смірнов

Йорж смугастий

Gymnocephalus schraetser (Linnaeus, 1758)

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Окунеподібні – Perciformes
Родина Окуневі – Percidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ендемік басейну Дунаю. В Україні зустрічається в річках передгірної і гірської частин Карпат, а також у пониззі Дунаю. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в рівнинній частині р. Прут і пригірловій ділянці р. Черемош.

Кадастр знахідок: смт Заболотів, с. Завалля, с. Запрудтя, м. Коломия, м. Снятин.

Місця перебування. В основному ділянки річок з чистою водою, піщаним дном з домішками гальки та щебеню.

Особливості біології. Йорж смугастий – це типовий реофіл. Протягом світлої частини доби тримається на глибині, в затінених місцях, а вночі переміщується на мілководні переكاتи. На нерест у березні – травні зграйки прямують з великих річок у притоки. Плодючість від 65 000 до близько 100 000 ікринок, які самки відкладають на піщано-кам'янисте дно окремими (не більше трьох) порціями. У перші два роки життя ріст молодих

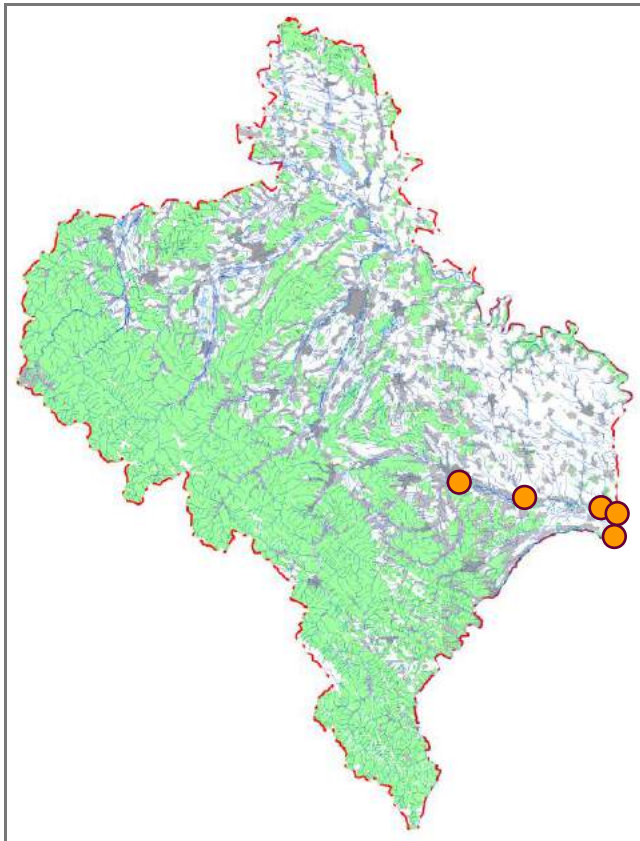

особин інтенсивний, пізніше він уповільнюється. Дорослі йоржі живляться личинками комах, червами, ракоподібними, ікром та молоддю риб.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі знахідки поодиноких особин.

Фактори загрози. Деградація типових місць перебування у зв'язку зі зміною гідрологічного, хімічного та біологічного режимів водойм унаслідок діяльності людини, а також зниження водності річок.

Заходи охорони. Необхідно детальніше з'ясувати сучасне поширення й особливості екології виду, а відповідні ділянки річок забезпечити дієвою охороною з метою збереження реофільного комплексу риб. Йорж смугастий занесений до Червоної книги України (вразливий вид).

Джерела інформації: Шнаревич, 1968; Татаринів, 1973; Щербуха, 1981, 1982, 2013; Турянин, 1982; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Скільський та ін., 2007; Kottelat, Freyhof, 2007; Мовчан, 2011; Л. С. Стрембіцький, І. Д. Шнаревич, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: J. L. Hlasek

Йорж-носар

Gymnocephalus acerinus (Güldenstädt, 1774)

Клас Променепері риби – Actinopterygii
Ряд Окунеподібні – Perciformes
Родина Окуневі – Percidae

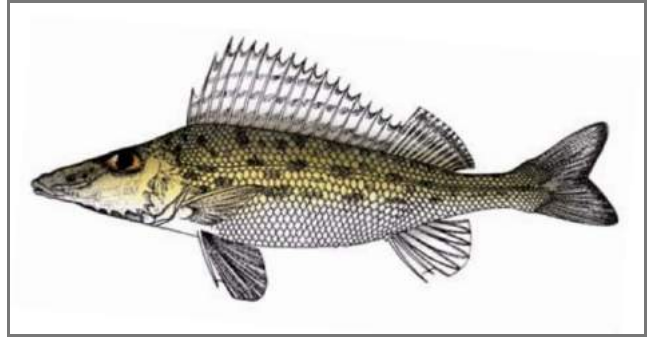
Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює басейни Дністра, Південного Бугу, Дніпра, Дону, Кубані. В Україні зустрічається у Дністрі, басейні Дніпра, Сіверському Дінці. В Івано-Франківській області трапляється дуже спорадично у прируслової частині Дністра.

Кадастр знахідок: м. Галич, с. Городниця, смт Єзупіль, с. Одаїв, с. Тустань, с. Хмелева, с. Шевченкове (Гал.).

Місця перебування. Населяє ділянки річок із швидкою течією, широкими піщаними чи кам'янисто-гальковими перекатами, що розміщені уздовж низьких, не крутих і не обривистих берегів.

Особливості біології. Річкова, придонна, осіла, зграйна, присмерково-нічна риба, дуже чутлива до вмісту кисню у воді. Статевої зрілості досягають у віці трьох-чотирьох років. Плодючість до 20 000–30 000 ікринок. Нерест порційний; перший відбувається за температури води 6–8 °С на початку квітня, другий – у травні за температури води 12–14 °С. Нерестяться невеликими зграями.

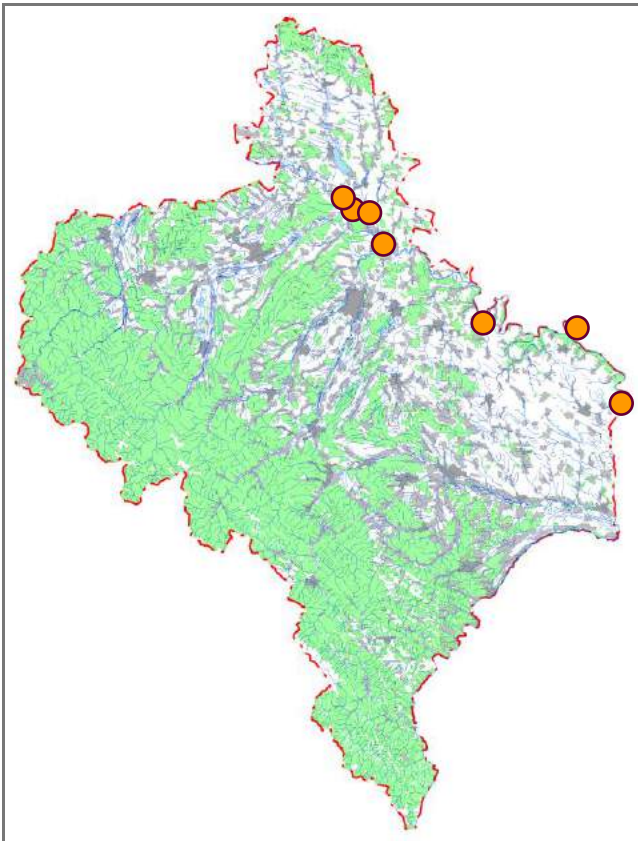

Клейку ікру самки відкладають на перекатах із швидкою течією, на піщане чи кам'янисто-галькове дно. Дорослі особини живляться водяними комахами, їхніми личинками (насамперед, комарів), червами, ракоподібними, молюсками, ікром, мальками риб.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Деградація типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного й біологічного режимів водойм, спричиненої гідротехнічним будівництвом, забруднення води і надмірний вилов.

Заходи охорони. Необхідно виявити місця перебування і забезпечити їх дієвою охороною. Йорж-носар занесений до Червоної книги України (зникаючий вид). Відомі знахідки в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Балабай, 1952; Вайнштейн, 1961; Опалатенко, 1966, 1967а, 1967б; Шнаревич, 1968; Татаринів, 1973; Турянин, 1982; Щербуха, 1982, 2013; Крыжановский и др., 1992; Kottelat, Freyhof, 2007; Леснік та ін., 2008; Червона книга..., 2009; Мовчан, 2011; Л. С. Стрембіцький, І. Д. Шнаревич, особ. повід.

І. В. Скільський

Малюнок: І. В. Маханьков

Клас Земноводні Amphibia

Саламандра плямиста

Salamandra salamandra (Linnaeus, 1758)

Клас Земноводні – Amphibia

Ряд Хвостаті земноводні – Caudata

Родина Саламандрові – Salamandridae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Значна частина Центральної, Західної і Південної Європи. В Україні зустрічається в Карпатах. В Івано-Франківській області мешкає переважно в горах, спорадично трапляється в передгір'ях.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця, с. Буркут, с. Великий Рожин, смт Верховина, с. Височанка, с. Вістова, смт Ворохта, м. Галич, с. Грабівка, с. Гута, смт Делятин, с. Дземброня, с. Зелена, с. Зелене, м. Івано-Франківськ, с. Козаківка, м. Косів, с. Кривопілля, с. Кричка, с. Манява, с. Микуличин, с. Мирне, с. Мишин, с. Новошин, с. Осмолода, с. Поляниця (м. Яремче), с. Пороги, с. Стара Гута, с. Старий Мізунь, с. Старі Кути, с. Татарів, с. Шешори, с. Яблуниця (м. Яремче), смт Яблунів, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Говерла, г. Грофа, г. Кичера, г. Клива, г. Магура, г. Перехрестя, г. Ребровач, г. Хом'як; пер. Пересплоп, пер. Торунський, пер. Яблуницький; пол. Барсучина, пол. Заросляк, пол. Кукуль, пол. Лабеска, пол. Явірник.

Місця перебування. Вологі затінені ліси (переважно букові й мішані, рідше хвойні), іноді полонини та кам'янисті розсипи. Дорослі саламандри мешкають у лісових масивах біля гірських річок і струмків, на узліссях, серед каміння та чагарників. Личинки розвиваються в розширеннях струмків і криничках із прохолодною прозорою водою та

кам'янистим або піщаним дном, зрідка – в невеликих заплавлених водоймах, калюжах у коліях тощо.

Особливості біології. Сезон активності триває з березня – квітня до жовтня – листопада. Зі сховків виходять у сутінках і вночі при температурі 9–26 °С. Денна активність спостерігається в дощові дні, а також у період народження личинок. Розмноження триває впродовж усього періоду активності, з піком у червні – липні. Зародки розвиваються від 3 до 10 місяців, личинок народжують як у поточному році, так і після зимівлі, наступної весни.

Сучасний стан популяцій. У горах – звичайний, у передгір'ях – рідкісний і локально поширений вид. Щільність населення дорослих коливається від 6 до 109 ос/га, личинок – від 2 до 73 ос/м² водойми.

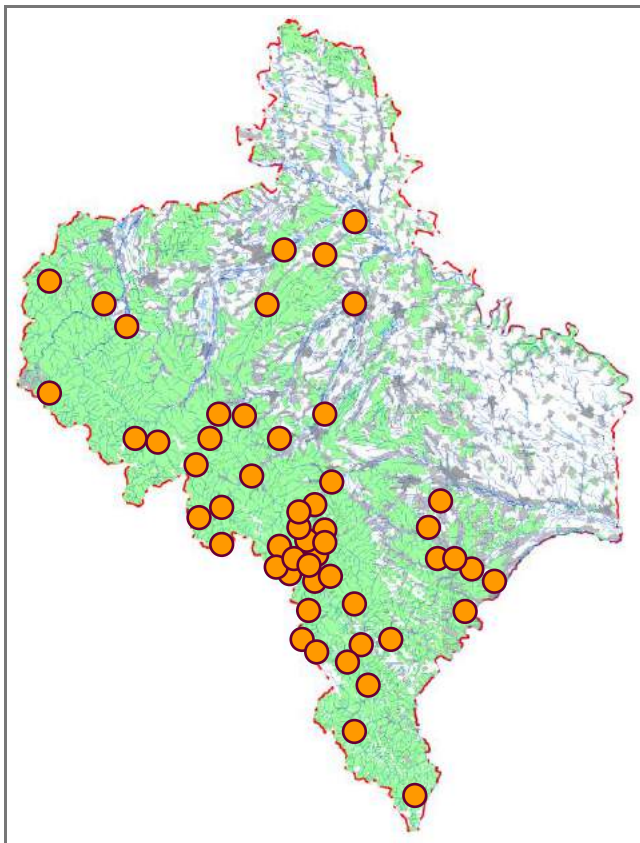
Фактори загрози. Знищення й антропогенні зміни характерних біотопів (насамперед, вирубування лісів), забруднення та трансформація нерестових водойм, комерційний відлов.

Заходи охорони. Доцільно обмежити лісгосподарську діяльність із заборонаю суцільних рубок у місцях розвитку личинок та значних скупчень дорослих особин. Саламандра плямиста занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», Галицькому НПП, а також у межах 92 охоронних ділянок 13 лісових господарств.

Джерела інформації: Страутман, Татарінов, 1949; Татарінов, 1950, 1973; Андреев, 1956; Яременко, 1959; Кушнирук, 1968, 1971; Щербак, Щербань, 1980; Полушина и др., 1989; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Киселюк, Годованець, 2000; Писанец, 2003, 2005, 2007; Горбань, Брусак, 2005; Гринчишин, 2005; Писанец и др., 2005; Смірнов, Хлус, 2005, 2006; Хлус, Смірнов, 2005а, 2005б; Куртяк, 2006а; Писанець, 2007, 2012; Горбань та ін., 2008; Смірнов, Карашівський, 2008; Смірнов, Скільський, 2008; Смірнов, 2009, 2014; Кузьмин, 2012; Зеленчук та ін., 2016; Скільський та ін., 2016а; О. І. Болдирев, В. В. Бучко, А. М. Заморока, Я. І. Зеленчук, В. Б. Карашівський, І. В. Скільський, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Тритон карпатський

Lissotriton montandoni (Boulenger, 1880)

Клас Земноводні – Amphibia
Ряд Хвостаті земноводні – Caudata
Родина Саламандрові – Salamandridae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Ендемік Карпатських гір, трапляється на території Польщі, Румунії, Словаччини, України та Чехії. В Україні поширений у Карпатах, також відомі ізольовані популяції на території Опілля. В Івано-Франківській області мешкає переважно в горах, спорадично трапляється в передгір'ях і на Опіллі.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Буковець, с. Буркут, с. Верхній Ясенів, смт Верховина, смт Войнилів, смт Ворохта, с. Грабівка, смт Делятин, с. Дземброня, с. Добринів, с. Дорогів, с. Зелена, с. Зелене, с. Княздвір, м. Косів, с. Красник, с. Криворівня, с. Крилос, с. Максимець, с. Манява, с. Микуличин, с. Мирне, с. Мислівка, с. Осмолода, с. Поляниця (м. Яремче), с. Стара Гута, с. Татарів, с. Черемошна, с. Шевченкове (Дол.), с. Яблуниця (м. Яремче), с. Явірник (Шибене), с. Яглуш (Гончарівка), м. Яремче; ст. Дар'їв; лісоділ. Перкалаб; г. Бребенескул, г. Брескул, г. Вороненка, г. Говерла, г. Горган, г. Довбушанка, г. Клива, г. Кострича, г. Магура, г. Перехрестя, г. Пожижевська, г. Рижя, г. Синяк, г. Туркул, г. Хом'як; пер. Яблуницький; пол. Барсучина, пол. Кукуль, пол. Хом'яків; оз. Данціж, оз. Марічейка, оз. Несамовите.

Місця перебування. Ділянки листяних, широколистяних і мішаних лісів. У період розмноження дорослі тритони концентруються у водоймах різних типів (переважно дощових калюжах, колях від авто, придорожніх ровах, розширеннях струмків зі сповільненою течією, копанках,

озерах, ставках тощо, де згодом відбувається розвиток личинок). У наземний період життя ховаються на суші серед моху, під листям і корою та серед гнилої деревини повалених стовбурів дерев, у норах і тріщинах у ґрунті.

Особливості біології. Ці амфібії активні з другої половини березня – початку квітня до вересня – жовтня. Відразу після пробудження прямують до нерестових водойм, де можуть перебувати до червня – липня. Пік розмноження припадає на другу половину квітня – червень. Розвиток личинок триває близько 2,5–3 місяців, статевозрілими стають на другому році життя.

Сучасний стан популяцій. У гірській частині області звичайний, місцями чисельний вид; у передгір'ях і на рівнині трапляється спорадично й переважно в невеликій кількості. У період розмноження нерідко спостерігаються скупчення з десятків дорослих тритонів у нерестових водоймах; щільність населення в цей час становить у середньому 4,3 (0,03–75,00) ос/м² водойми.

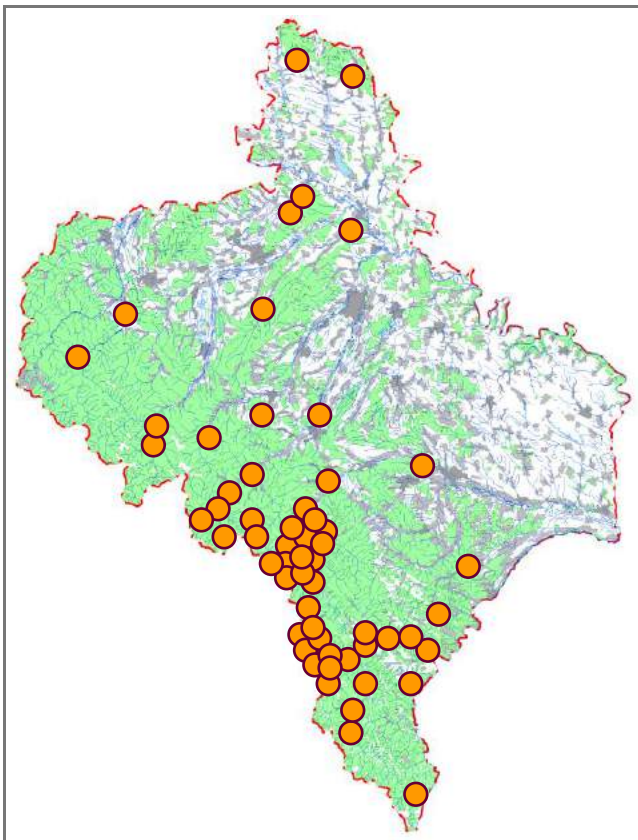
Фактори загрози. Вирубування лісів, неконтрольоване використання отрутохімкатів, загибель дорослих особин і личинок під колесами автомобілів у нерестових водоймах, раптові весняні похолодання.

Заходи охорони. Збереження водойм, у яких відбувається масове розмноження виду, з обмеженням руху транспорту та лісогосподарської діяльності довкола них. Тритон карпатський занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», Галицькому НПП, заказнику «Княздвірський», а також у межах 14 охоронних ділянок 5 лісових господарств.

Джерела інформації: Страутман, Татарінов, 1949; Яременко, 1959; Кушнирук, 1963, 1968; Татарінов, 1973, 1989; Щербак, Щербань, 1977, 1980; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Редкие..., 1988; Полушина и др., 1989; Киселюк, 1990; Киселюк, Годованець, 2000; Мисюра и др., 2001; Писанец, 2003, 2005, 2007; Litvinchuk et al., 2003; Горбань, Брусак, 2005; Гринчишин, 2005; Писанец и др., 2005; Смірнов, Хлус, 2005, 2006; Федонюк, 2005; Хлус, Смірнов, 2005а, 2005б; Куртяк, 2006б; Писанец, 2007, 2012; Горбань та ін., 2008; Смірнов, Скільський, 2008; Смірнов, 2009, 2014; Смірнов, 2010, 2011; Смірнов, Скільський, 2011; Кузьмин, 2012; Скільський та ін., 2016а; кол. ЗМ ННПМ; В. В. Бучко, А. М. Заморока, В. Б. Карашівський, І. В. Скільський, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Тритон альпійський

Ichthyosaura alpestris (Laurenti, 1768)

Клас Земноводні – Amphibia

Ряд Хвостаті земноводні – Caudata

Родина Саламандрові – Salamandridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Значна частина Європи, де трапляється від Франції на заході до Румунії й України на сході, на півночі ареал сягає Данії, на півдні – Піренейського, Апеннінського і Балканського півостровів. В Україні поширений у Карпатах, знайдений в окремих локалітетах на Опіллі. На території Івано-Франківщини населяє в основному гірські райони, рідше зустрічається в передгір'ях; крім того, виявлений у кількох місцях у рівнинній частині області.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Буковець, с. Буркут, с. Верхній Ясенів, смт Вигода, смт Делятин, с. Дземброня, с. Добринів, с. Зелена, с. Зелене, с. Княздвір, м. Косів, с. Криворівня, с. Луги, с. Максимець, с. Микуличин, с. Мирне, с. Осмолода, с. Острів, с. Поляниця (м. Яремче), с. Стара Гута, с. Татарів, с. Шевченкове (Дол.), с. Яблуниця (м. Яремче), с. Явірник (Шибене), м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Бребенескул, г. Брескул, г. Говерла, г. Довбушанка, г. Перехрестя, г. Пожижевська, г. Синяк, г. Туркул; пер. Яблуницький; пол. Заросляк; оз. Марічєйка, оз. Несамовите.

Місця перебування. Населяє широколистяні, хвойні та мішані ліси. Розмноження і розвиток личинок відбувається в різноманітних водоймах: заповнених дощовою або талою водою заглибинах, придорожніх ровах, автомобільних коліях, розширеннях струмків, болотах, криничках,

копанках, озерах, ставках тощо. Поза сезоном розмноження ці амфібії мешкають на суші, де їх можна виявити під опалим листям, серед моху, під каменями і корою дерев, у трухлявій деревині повалених стовбурів дерев, у щілинах, норах й інших подібних місцях.

Особливості біології. Активні з другої половини березня до жовтня, тривалість періоду активності визначається висотою розташування локалітету. Сезон розмноження розпочинається відразу після пробудження і може тривати до липня (з піком з середини квітня до середини червня). Личинки розвиваються близько 3–4 місяців, статевозрілими стають у віці двох-трьох років.

Сучасний стан популяцій. У горах в основному рідкісний вид (місцями звичайний), у передгір'ях і на рівнині трапляється спорадично. У нерестовий період дорослі тритони концентруються у водоймах, де щільність населення може сягати 0,1–5,0 ос/м² (у середньому 1,0 ос/м²).

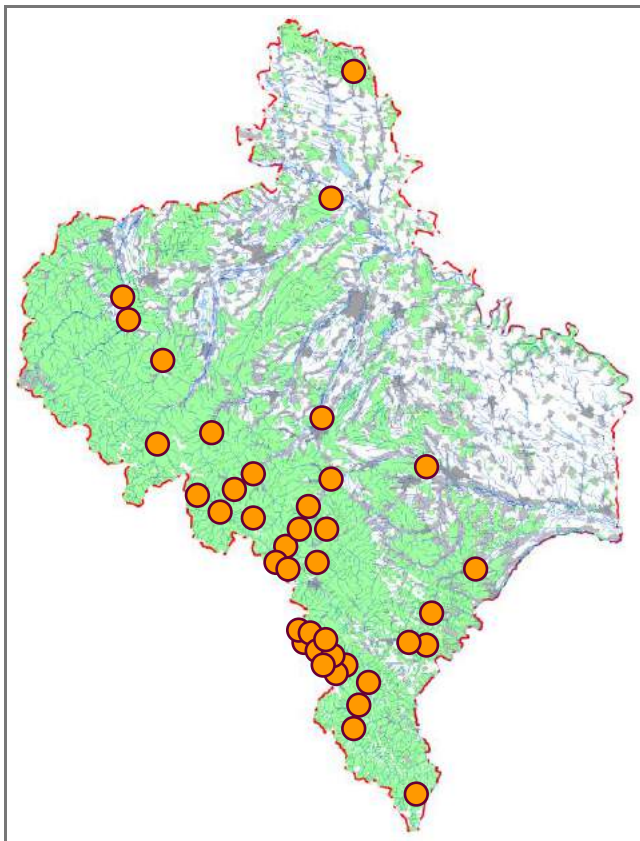
Фактори загрози. Руйнування й антропогенна трансформація біотопів, зокрема вирубування лісових масивів, висихання та забруднення водойм, а також рух автотранспорту по водоймах, у яких відбувається розвиток личинок.

Заходи охорони. Охорона нерестових водойм, обмеження лісокористування в місцях реєстрації масових зупчень цих амфібій, моніторинг стану популяцій. Тритон альпійський занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», Галицькому НПП, заказнику «Княздвірський», а також у межах 7 охоронних ділянок на території ДП «Калуський лісгосп» і ДП «Надвірнянський лісгосп».

Джерела інформації: Страутман, Татарінов, 1949; Яременко, 1959; Кушнирук, 1968; Татарінов, 1973, 1989; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Щербак, Щербань, 1980; Редкие..., 1988; Полушина и др., 1989; Киселюк, 1990; Киселюк, Годованець, 2000; Мисюра и др., 2001; Писанец, 2003, 2005, 2007; Горбань, Брусак, 2005; Гринчишин, 2005; Писанец и др., 2005; Смірнов, Хлус, 2005, 2006; Федонюк, 2005; Хлус, Смірнов, 2005а, 2005б; Писанець, 2007, 2012; Горбань та ін., 2008; Смірнов, Скільський, 2008; Смірнов, 2009, 2014; Кузьмин, 2012; Смірнов, 2013а; Скільський та ін., 2016а; кол. ЗМ ННПМ; В. В. Бучко, А. М. Замолока, І. В. Скільський, Д. А. Смірнов, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Тритон гребінчастий

Triturus cristatus (Laurenti, 1768)

Клас Земноводні – Amphibia
Ряд Хвостаті земноводні – Caudata
Родина Саламандрові – Salamandridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Значна частина Центральної, Північної і Східної Європи від Британських островів на заході до Західного Сибіру на сході. На півночі ареал сягає Скандинавії, а на півдні – Альп і Карпат. В Україні поширений на Поліссі, в Лісостепу й Карпатах. В Івано-Франківській області трапляється переважно на рівнині та в передгір'ях, долинами річок проникає невисоко в гори.

Кадастр знахідок: с. Блюдники, с. Бовшів, смт Войнилів, с. Воронів (Рогат.), м. Галич, с. Грабівка, смт Делятин, с. Джурів, с. Добринів, м. Івано-Франківськ, с. Княздів, с. Кобаки, м. Коломия, с. Корнич, м. Косів, с. Крилос, с. Луги, с. Микуличин, с. Назірна, смт Перегінське, с. Рожнів, смт Рожнятів, с. Рудники, м. Снятин, смт Солотвин, с. Трач, м. Яремче; ст. Ценжів.

Місця перебування. Населяє переважно широколистяні, рідше мішані ліси, лісосмуги, парки, сади, чагарники тощо, де мешкає серед опалого листя, під камінням або стовбурами дерев, у тріщинах і норах, інших подібних місцях. Для розмноження гребінчасті тритони зазвичай обирають відносно глибокі водойми зі стабільним гідро-

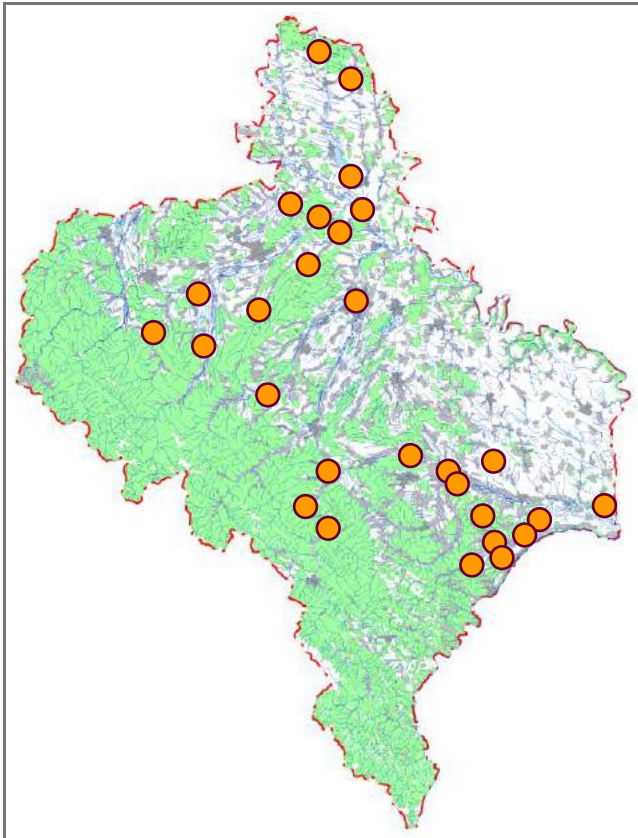
логічним режимом і добре розвинуеною водною рослинністю; ці амфібії вимогливі до якості води й уникають водойм, заселених хижими видами риб.

Особливості біології. Активні з другої половини березня до жовтня, тривалість періоду активності визначається висотою розташування місця перебування. Сезон розмноження розпочинається відразу ж після пробудження і може тривати до липня (з піком з середини квітня до середини червня). Розвиток личинок триває близько 3–4 місяців, статевозрілими стають у віці двох-трьох років.

Сучасний стан популяцій. На рівнині та в Передкарпатті – рідкісний вид, у гори проникає спорадично долинами річок. Під час наземного способу життя трапляються поодинокі особини, у водоймах зазвичай можна виявити як поодинокі тритонів, так і скупчення із 3–5, дуже рідко – до 10 особин.

Фактори загрози. Деградація характерних біотопів (зокрема, висихання та забруднення нерестових водойм, вирубування лісових масивів, урбанізація), вселення інвазійного виду риб головешки-ротаня (*Perccottus glenii*), який знищує личинок.

Заходи охорони. Доцільно провести інвентаризацію місць перебування, зокрема нерестових водойм, проводити моніторинг стану популяцій, забезпечити дієвою охороною водойми, в яких відбувається відтворення цього виду. Відомі знахідки гребінчастого тритона в Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Яременко, 1959; Кушнирук, 1968; Татаринів, 1973; Щербак, Щербань, 1980; Литвинчук, 1998; Писанець, 2003, 2007; Горбань, Брусак, 2005; Смірнов, Хлус, 2006; Писанець, 2007, 2012; Горбань та ін., 2008; Смірнов, Карашівський, 2008; Литвинчук, Боркин, 2009; Кузьмин, 2012; Смірнов, 2014; кол. ЗМ ННПМ; В. В. Бучко, В. Б. Карашівський, І. В. Скільський, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Кумка жовточерева

Bombina variegata (Linnaeus, 1758)

Клас Земноводні – Amphibia

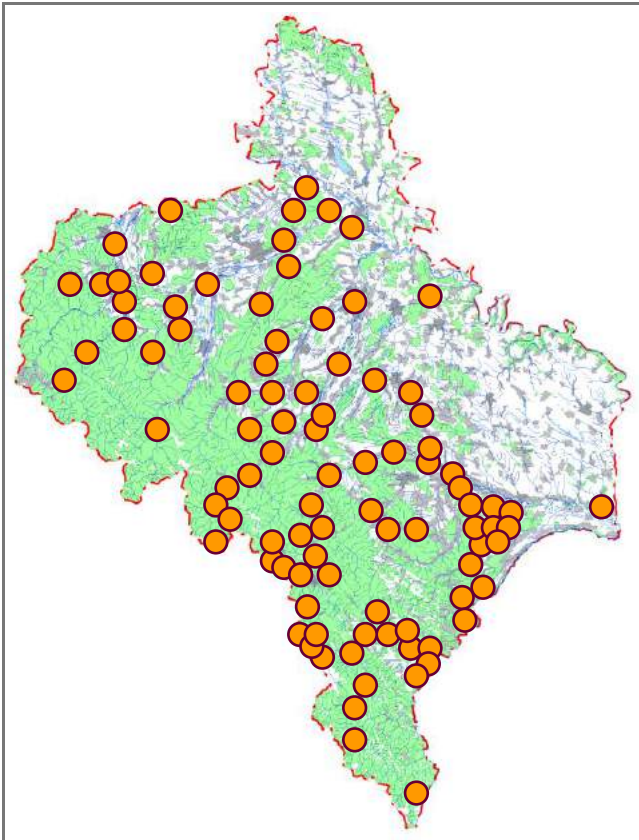
Ряд Безхвості земноводні – Anura

Родина Кумкові – Bombinatoridae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Значна частина Центральної, Західної і Південної Європи (крім Іберійського півострова та Південної Греції). В Україні – карпатська частина, спорадично трапляється також на Поділлі в долині р. Дністер. В Івано-Франківській області населяє переважно гори і передгір'я, відомі знахідки у Прут-Дністровському межиріччі.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця, смт Битків, с. Блюдниці, м. Болехів, с. Буркут, с. Велика Тур'я, с. Великий Рожин, с. Вишний Березів, с. Верхній Струтинь, с. Верхній Ясенів, смт Верховина, смт Вигода, с. Виноград (Колом.), с. Вишків, с. Вістова, смт Войнилів, с. Глибівка, с. Грабівка, с. Гуцулівка, смт Делятин, с. Дзвиняч, с. Дземброня, с. Добротів, м. Долина, с. Дорогів, с. Драгомирчани, смт Єзулінь, с. Зелена, с. Зелене, м. Івано-Франківськ, с. Княздвір, м. Коломия, с. Корнич, с. Корости, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Красник, с. Кривоброди, с. Кривопілля, с. Кринос, смт Ланчин, с. Лісна Слобідка, с. Лісний Хлібичин, с. Луги, с. Манява, с. Максимець, с. Микуличин, с. Мирне, с. Мислівка, м. Надвірна, с. Нижній Березів, с. Осмолода, с. Острина, с. Пасічна, с. Підсухи, с. Поляниця (м. Яремче), с. Раковець (Богор.), с. Ріп'янка, с. Рожнів, с. Розтоки, с. Розточки, с. Сваричів, с. Середній Березів, с. Слобода-Болехівська, с. Сморна, м. Снятин, смт Солотвин, с. Старуня, с. Стебні, с. Татарів, с. Трач, с. Тюдів, с. Устеріки, с. Химчин, с. Цуцилів, с. Цуцулин, с. Черемошна, с. Шевченкове (Дол.), с. Шепарівці, с. Яблуниця (м. Яремче), с. Явірник, м. Яремче; ст. Ценків; лісоділ. Перкалаб; г. Брескул, г. Говерла, г. Клива, г. Магура, г. Осій, г. Пожижевська, г. Ребровач, г. Чорна Клива; пер. Яблуницький; пол. Барсучина, пол. Заросляк, пол. Кукуль.

Місця перебування. Упродовж усього періоду активності мешкає у водоймах різних типів (калюжі в коляях, придорожні рови, ставки, озера, струмки і потоки, копанки, джерельця тощо).

Особливості біології. Активні з кінця березня до початку жовтня, залежно від висоти локалітету та погодних умов. Розмноження розтягнуте в часі, розпочинається через кілька днів після появи кумок у водоймах і триває до липня – серпня (пуголовки у водоймах можуть бути виявлені навіть у вересні). Розвиток личинок триває близько 2–2,5 місяців, статевозрілими стають на третьому році життя. Живляться в основному членистоногими, серед яких переважають двокрилі, лускокрилі, твердокрилі, перетинчастокрилі.

Сучасний стан популяцій. Звичайний вид у гірській і передгірній частинах. Щільність населення у водоймах складає в середньому 1,8 ос/м² (0,1–14,8).

Фактори загрози. Трансформація типових біотопів (зокрема, висихання та забруднення нерестових водойм, урбанізація) під впливом діяльності людини. Вид добре адаптується до помірного антропогенного навантаження, тому нерідко населяє водойми різного ступеня забруднення в межах населених пунктів.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяцій, охорона місць масового скупчення дорослих особин і розвитку личинок. Кумка жовточерева занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», Галицькому НПП, заказнику «Княздвірський» і в межах пам'ятки природи «Осій», а також на територіях 32 охоронних ділянок 9 лісових господарств.

Джерела інформації: Urbański, 1933; Яременко, 1959; Кушнірук, 1966; Кушнірук, 1968; Татаринов, 1973; Щербак, Щербань, 1980; Решетило, 2000, 2001а, 2001б, 2001в; Межерин и др., 2001; Янчуков, 2002; Янчуков и др., 2002; Смірнов, Хлус, 2004, 2006; Горбань, Брусак, 2005; Жукова, 2005; Писанец и др., 2005; Різун та ін., 2006; Yanchukov et al., 2006; Писанец, 2007; Писанець, 2007, 2014; Горбань та ін., 2008; Смірнов, Карашівський, 2008; Смірнов, 2009, 2014; Червона книга..., 2009, 2011; Кузьмин, 2012; Smirnov, 2015а; Скільський та ін., 2016а; кол. ЗМ ННГПМ; В. В. Бучко, А. М. Заморка, В. Б. Карашівський, І. В. Скільський, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Часничиця звичайна

Pelobates fuscus (Laurenti, 1768)

Клас Земноводні – Amphibia
Ряд Безхвості земноводні – Anura
Родина Часничицеві – Pelobatidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Переважно Центральна і Східна Європа (на схід від Франції та Нідерландів, до Данії на півночі, на півдні проникає до північних окраїн Апеннінського і Балканського півостровів). В Україні звичайна часничиця поширена переважно в західних областях; через Херсонську, Запорізьку, Харківську і Донецьку області проходить межа з ареалом близького виду – часничицею Палласа (*Pelobates vespertinus*). На Івано-Франківщині виявлена в основному в рівнинних районах на півночі та сході області.

Кадастр знахідок: м. Галич, м. Коломия, с. Рудники, м. Снятин, с. Тустань.

Місця перебування. Мешкає на легких піщаних ґрунтах у заплавах річок, на сільськогосподарських землях (полях, городах), луках і пасовищах. Нерест відбувається переважно в постійних водоймах (ставках, меліоративних каналах) або у великих сезонних калюжах на луках.

Особливості біології. Сезон активності розпочинається в березні й може тривати до жовтня – листопада.

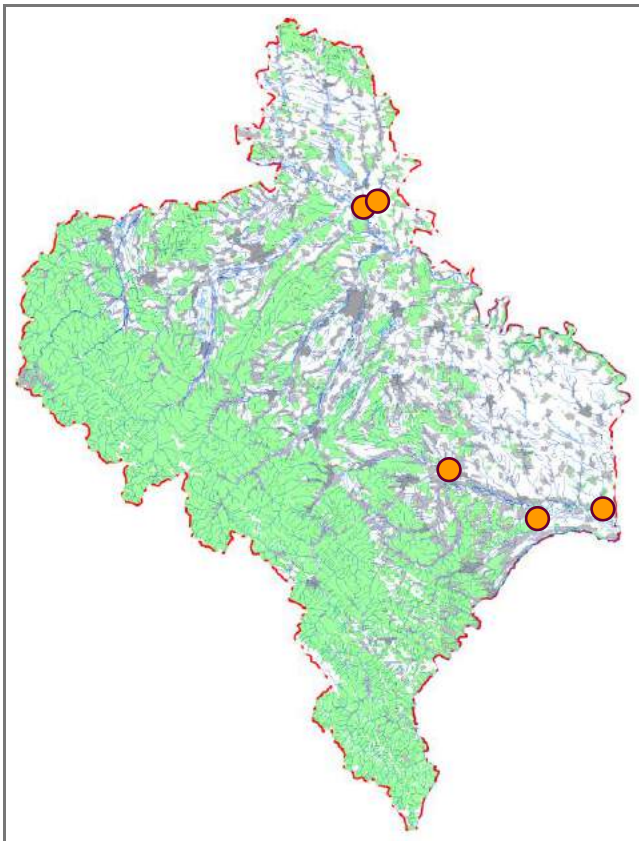

Значну частину доби ці амфібії проводять, зарившись у ґрунт. На поверхні з'являються увечері, найбільш активні упродовж першої половини ночі. Розмноження зазвичай відбувається у квітні – на початку травня. Вихід личинок з ікринок спостерігається через 5–8 діб, їхній розвиток триває три-чотири місяці, метаморфоз завершується в червні – серпні. Статевозрілими стають на третьому році життя. Основу раціону складають комахи, серед яких домінують твердокрилі (туруни, листоїди, довгоносики), лускокрилі та перетинчастокрилі.

Сучасний стан популяцій. Дуже рідкісний вид, який відомий для Івано-Франківщини за кількома знахідками поодиноких особин. Чисельність не з'ясована, хоча можна припустити, що в характерних біотопах вона може бути відносно значною.

Фактори загрози. Пересихання нерестових водойм унаслідок дії природних і антропогенних факторів, меліорація та забруднення нерестовищ отрутохімікатами, які застосовуються в сільському господарстві.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяцій, пошуки нерестових водойм і забезпечення їх дієвою охороною.

Джерела інформації: Яременко, 1959; Татаринов, 1973; Щербак, Щербань, 1980; Писанець, 2007; Писанець, 2007, 2014; Смірнов, Карашівський, 2008; Смірнов та ін., 2008а; Кузьмин, 2012; Смірнов, 2014; А. М. Заморока, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Ропуха зелена

Bufo viridis (Laurenti, 1768)

Клас Земноводні – Amphibia
Ряд Безхвості земноводні – Anura
Родина Ропухові – Bufonidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Переважно Центральна і Східна Європа (від Естонії на півночі до Греції на півдні, від Німеччини на заході до Казахстану на сході). В Україні зустрічається всюди, за винятком гірської частини Карпат. В Івано-Франківській області відомі знахідки в північних і східних рівнинних районах.

Кадастр знахідок: с. Гуцулівка, смт Делятин, с. Джурів, м. Івано-Франківськ, м. Коломия, с. Корнич, с. Корости, с. Кривоброди, с. Кропивище, с. Пилипи, с. Середня, м. Снятин, с. Спас (Колом.), с. Трач, с. Тустань, с. Химчин, с. Цуцулин, м. Яремче.

Місця перебування. Населяють переважно відкриті та добре освітлені біотопи: заплави річок, городи, поля, луки, пасовища, сади, зарості чагарників; рідше трапляються на освітлених ділянках лісів. Розмножуються в різнотипних водоймах, переважно мілких і таких, що добре прогріваються.

Особливості біології. Навесні пробуджуються в березні – квітні, період активності закінчується в жовтні. У репродуктивний період активні вдень, по його завер-

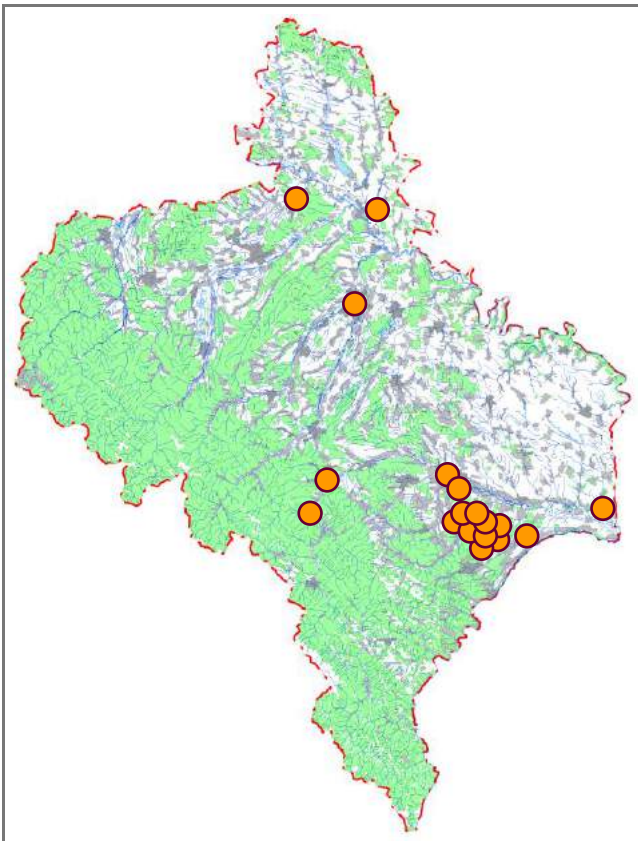

шенні – в першій половині ночі (світлий час доби проводять у сховках). Нерест розпочинається незабаром після завершення сплячки і може тривати до середини літа. Ікру відкладають довгими шнурами; розвиток ікринок триває 5–6 діб. Пуголовки завершують метаморфоз за два-три місяці. Статевої зрілості досягають на третьому-четвертому році життя. Живляться переважно наземними комахами, зокрема твердокрилими (довгоносиками, турунами, листоїдами), лускокрилими та мурахами.

Сучасний стан популяції. Дуже рідкісний вид. Відомі переважно знахідки поодиноких особин або невеликих груп.

Фактори загрози. Не з'ясовані. Ймовірно, негативно впливають пересихання та забруднення нерестових водойм.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяцій, пошуки нерестових водойм і забезпечення їх дієвою охороною. Відомі знахідки зеленої ропухи в НПП «Гуцульщина» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Яременко, 1959; Татаринів, 1973; Щербак, Щербань, 1980; Писанець, 2007; Писанець, 2007, 2014; Кузьмин, 2012; Смірнов, 2014; М. С. Атаманюк, А. М. Заморока, В. Б. Карашівський, І. В. Скільський, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: В. Б. Карашівський

Жаба гостроморда

Rana arvalis Nilsson, 1842

Клас Земноводні – Amphibia
Ряд Безхвості земноводні – Anura
Родина Жабові – Ranidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Трапляється в Європі від Швеції та Фінляндії до Франції, від південно-східної частини Європи до Сибіру. На території України населяє переважно Полісся, Лісостеп, долинами річок проникає у степову зону. В Івано-Франківській області достовірно відомі знахідки з Опілля, інформація про зустрічі в інших районах області (зокрема в Карпатах) потребує підтвердження.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, м. Галич, м. Івано-Франківськ, с. Кобаки, с. Насташине.

Місця перебування. Надає перевагу заплавному біотопам, населяє окраїни боліт, галявини й узлісся широколистяних лісів; зазвичай уникає хвойних насаджень, відкритих біотопів і агроландшафтів. Нерест відбувається переважно у водоймах природного походження, з добре розвиненою водною рослинністю.

Особливості біології. Активні з березня до жовтня. Відкладати ікру розпочинають уже за кілька днів після весняного пробудження; зазвичай цей процес має груповий

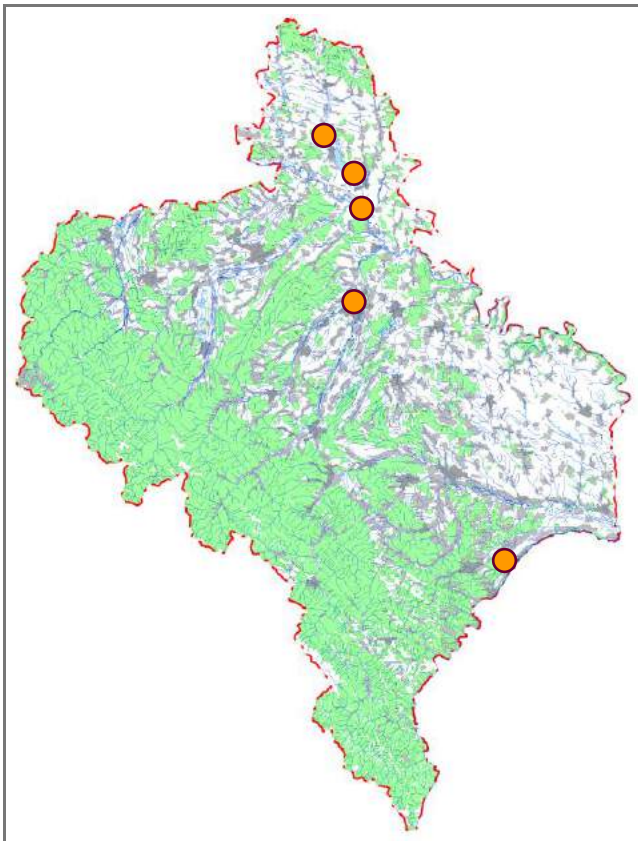

характер – у водоймі збираються десятки або й сотні жаб. Розвиток ембріонів триває до двох тижнів, метаморфоз завершують за два-три місяці. Статевої зрілості досягають на другому-третьому році життя. Живляться комахами, переважно жуками.

Сучасний стан популяцій. Один із найбільш рідкісних видів амфібій Івано-Франківської області. У регіоні відомо лише кілька знахідок поодиноких особин. Інформація щодо щільності населення відсутня.

Фактори загрози. Не з'ясовані. Ймовірно, негативний вплив має висушування боліт і вирубування лісів.

Заходи охорони. Виявлення й охорона місць перебування та моніторинг стану популяцій. Знахідки гостромордої жаби відомі в Галицькому НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Яременко, 1959; Кушнирук, 1968; Татаринів, 1973; Щербак, Щербань, 1980; Горбань, Брусак, 2005; Писанець, 2007; Писанець, 2007, 2014; Кузьмін, 2012; Смірнов, 2014; кол. ЗМ ННПМ.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Жаба прудка

Rana dalmatina Fitzinger in Bonaparte, 1839

Клас Земноводні – Amphibia
Ряд Безхвості земноводні – Anura
Родина Жабові – Ranidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Західна, Центральна і Східна Європа від Південної Швеції на півночі до північного сходу Іспанії, Сицилії, Греції, України, Молдови та Західної Туреччини. В Україні відомі знахідки на Закарпатті, у Прикарпатті, Прут-Дністровському межиріччі та на Поділлі. В Івано-Франківській області зустрічається в передгір'ях.

Кадастр знахідок: с. Болохів, с. Велика Тур'я, с. Вікторів, с. Вістова, м. Галич, с. Глибівка, с. Грабівка, с. Делієве, с. Дем'янів, с. Довге, м. Долина, с. Дорогів, с. Залуква, м. Івано-Франківськ, с. Кальна, с. Креховичі, с. Крилос, с. Нижнів, с. Острів, с. Підсухи, с. Побережжя, с. Ріп'янка, с. Розточки, с. Рудники, с. Солуків, с. Тростянець (Дол.), с. Тумир; ст. Ценжів.

Місця перебування. Мешкає переважно в широколистяних (букових, грабових, дубових) і мішаних лісах, серед чагарників, на луках, болотах, на оброблюваних землях та в населених пунктах. Нерест відбувається в тимчасових або постійних стоячих водоймах (ставки, копанки, заповнені талою водою заглиблення, рови, меліоративні канали, колії від авто тощо).

Особливості біології. Активні з початку березня до кінця жовтня. Біля водойм перші жаби з'являються дуже рано – навіть якщо крига ще повністю не розтанула. Вже за кілька діб починають відкладати ікру, яку прикріплюють окремими грудками до підводних предметів (каменів, гілок, стебел рослин). Період розмноження короткий (зазвичай не більше двох-чотирьох тижнів). Ембріональний розвиток триває два-три тижні, метаморфоз завершують за 2–2,5 місяця (в червні – липні). Статевої зрілості досягають на третьому році життя. Живляться переважно комахами, серед яких домінують твердокрилі, двокрилі та перетинчастокрилі.

Сучасний стан популяцій. Порівняно звичайний вид у характерних біотопах. Локально щільність населення може сягати 3–8 ос/100 м маршруту, хоча звичайно не перевищує 0,5 ос/100 м.

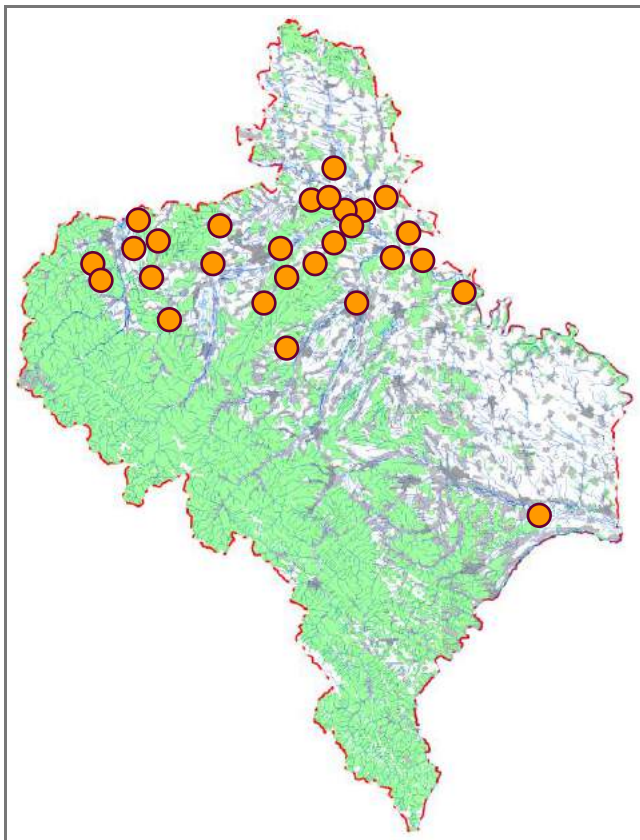
Фактори загрози. Пересихання нерестових водойм унаслідок посух чи меліорації. Відомі випадки масової загибелі дорослих жаб у місцях розмноження через заморозки.

Заходи охорони. Виявлення нерестових водойм і забезпечення їх ефективною охороною. Жаба прудка занесена до Червоної книги України (зникаючий вид). Охороняється в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський», а також у межах 12 охоронних ділянок 6 лісових господарств.

Джерела інформації: Тарашук, 1959; Полушина, Кушнирук, 1963; Кушнирук, 1968; Банников и др., 1971, 1977; Татаринів, 1973; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Щербак, Щербань, 1980; Редкие..., 1988; Писанец, 2007; Писанец, 2007, 2014; Ремінний, 2007; Горбань та ін., 2008; Писанец, Ремінний, 2008; Кузьмин, 2012; Смирнов, 2012, 2013б, 2013в; Vences et al., 2013; Смирнов, 2014; Андрієшин та ін., 2016.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Клас Плазуни Reptilia

Черепаша болотяна

Emys orbicularis (Linnaeus, 1758)

Клас Плазуни – Reptilia

Ряд Черепахи – Testudines

Родина Прісноводні черепахи – Emydidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Значна територія Європи (за винятком Скандинавії та Британських островів), Північна Африка (Марокко, Алжир, Туніс), Мала Азія; на схід ареал простягається до Приаралля і Прикаспію. В Україні – практично повсюдно. В Івано-Франківській області відомі знахідки в басейнах Дністра та Черемошу.

Кадастр знахідок: с. Блюдники, с. Водники, смт Войнилів, м. Івано-Франківськ, с. Новоселиця (Снят.), с. Перехресне, с. Середня.

Місця перебування. Різноманітні глибокі водойми з повільною течією чи без неї (озера, ставки, меліоративні канали, стариці, затоки річок, заплавні водойми тощо).

Особливості біології. Весняне пробудження настає наприкінці березня – на початку квітня. Паруються незабаром після пробудження. Через місяць (наприкінці травня – в червні) самки прямують на берег, де у спеціально вириті ямки відкладають 6–12 яєць у твердій оболонці. Молоді особини з'являються на світ у серпні – вересні. Статевозрілими стають на 9–10 році життя.

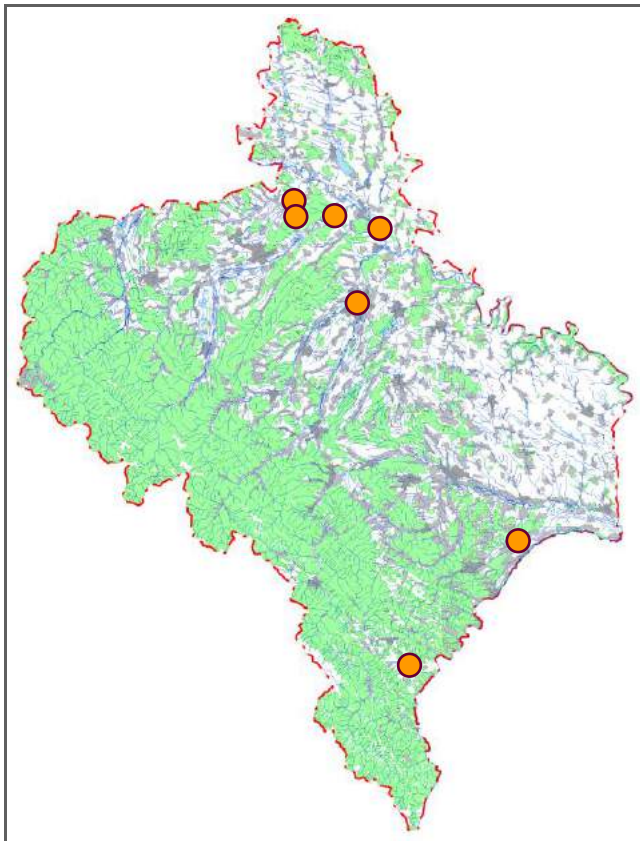

Основу раціону складають водні живі організми (переважно безхребетні, а також рослини, молюски, риба та земноводні).

Сучасний стан популяцій. Дуже рідкісний вид. Відомі знахідки поодиноких особин.

Фактори загрози. Деградація та забруднення водойм під дією антропогенного чинника, несанкціонований вилов черепах з метою утримання в домашніх терапіумах або реалізації на ринках.

Заходи охорони. Інвентаризація місць існування, забезпечення дієвою охороною місць масового скупчення черепах та їх репродукції, недопущення незаконного вилу. Черепаша болотяна занесена до Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Ваугер, 1909; Татаринів, 1973; Щербак, Щербань, 1980; Тарашук, 1999; Arnold, 2004; Сох, Temple, 2009; Червона книга..., 2011; Smirnov, 2015b, 2015c; М. С. Атаманюк, В. В. Бучко, Я. І. Зеленчук, О. К. Кащишин, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Ящірка зелена

Lacerta viridis (Laurenti, 1768)

Клас Плазуни – Reptilia
Ряд Лускати – Squamata
Родина Ящіркові – Lacertidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Південна і Центральна Європа, північно-західна частина Малої Азії. На території України переважно Правобережжя у степовій і лісостеповій зонах (зокрема в долинах Дністра, Південного Бугу та Дніпра), а також Закарпаття. На Івано-Франківщині відомі знахідки виключно в долині р. Дністер на ділянці від межі з Чернівецькою областю до с. Нижнів.

Кадастр знахідок: с. Білка, с. Ісаків, с. Колінки, с. Кунисівці, с. Моноширок, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Одаїв, с. Передівання, с. Петрів, с. Семківці (Город.).

Місця перебування. Добре прогріте сонцем степові ділянки на річкових схилах із виходами каміння, кущами та деревами, узлісся дубово-грабових лісів, узбіччя доріг.

Особливості біології. Навесні поява після зимівлі припадає на кінець березня – початок квітня. Розмноження розпочинається у другій половині квітня і триває до середини червня (з піком у травні). Яйця (4–18 шт.) відкладають з кінця травня до середини липня. Молоді

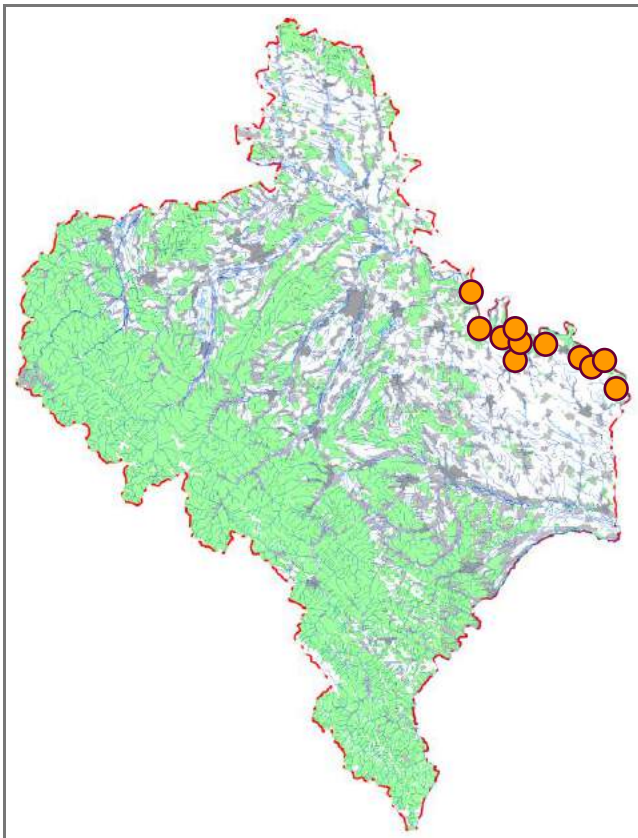

ящірки з'являються у другій половині липня – першій половині серпня. Статевозрілими стають на третьому році життя. Живляться різноманітними безхребетними (переважно комахами, рідше павуками, мокрицями, дощовими червами, багатоніжками), можуть полювати на дрібних ящірок і гризунів, також поїдають ягоди (полуницю, шовковицю тощо). Дуже активна рептилія, яка чудово бігає та лазить по гілках кущів.

Сучасний стан популяції. Рідкісний вид. Локально щільність населення може бути значною, проте через загалом невелику площу придатних біотопів на території області регіон поширення зеленої ящірки відносно невеликий, а її загальна чисельність – незначна.

Фактори загрози. Зменшення площ характерних біотопів унаслідок заростання деревною і чагарниковою рослинністю, розорювання, будівництва. Надмірне використання отрутохімікатів при обробці сільгоспугідь поруч із місцями мешкання цих рептилій.

Заходи охорони. Виявлення місць перебування, моніторинг стану популяцій, охорона місць масового скупчення ящірок шляхом створення заповідних об'єктів, обмеження використання отрутохімікатів, заборона розорювання та забудови схилів, недопущення їх заростання. Ящірка зелена занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Ваугер, 1909; Никитенко, 1959; Татаринів, 1973; Щербак, Щербань, 1980; Таращук, 1999; Arnold, 2004; Червона книга..., 2009, 2011; кол. ДПМ; П. В. Бундзяк, А. М. Заморока, Ю. Г. Козоріз, Ф. М. Туз, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Мідянка звичайна

Coronella austriaca Laurenti, 1768

Клас Плазуни – Reptilia
Ряд Лускати – Squamata
Родина Вужеви – Colubridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Майже вся територія Європи (за винятком Ісландії, більшої частини Британських островів, півдня Іберійського півострова, півночі Скандинавії), північ Малої Азії, Кавказ, Західний Сибір та захід Казахстану. В Україні – повсюдно. В Івано-Франківській області – спорадично на всій території.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Блюдники, с. Буркут, с. Вікторів, с. Вовчинець, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Колінки, с. Кунісівці, с. Микуличин, смт Перегінське, с. Передівання, смт Солотвин, с. Темирівці; лісоділ. Перкалаб; Космацьке л-во (НПП «Гуцульщина»), Старокутське л-во (НПП «Гуцульщина»).

Місця перебування. Світлі ліси, виходи скель, гірські схили з чагарниками, узлісся, вирубки, узбіччя доріг; може мешкати в межах населених пунктів.

Особливості біології. Весняне пробудження настає у квітні, сезон активності триває до кінця вересня – початку жовтня. Розмноження розпочинається незабаром після пробудження. Дитинчата (2–19 ос.) народжуються (покидають тіло матері уже повністю сформованими, в

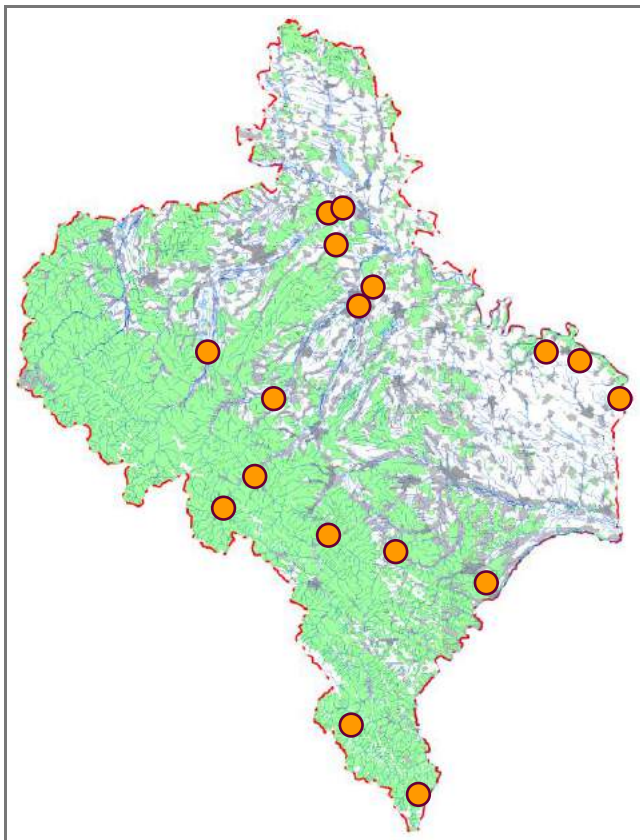

тонкій оболонці, яку відразу ж розривають) у серпні – вересні (іноді навіть у жовтні). Статевозрілими стають на третьому році життя. Мідянка – заурофаг (полює переважно на ящірок), проте може поїдати також інших змій, дрібних ссавців і пташенят. Попри поширену думку, мідянки не отруйні та не становлять загрози для людини.

Сучасний стан популяцій. Рідкісний вид. Зазвичай трапляються поодинокі особини. Низька щільність населення характерна для цих рептилій на більшій частині ареалу.

Фактори загрози. Пряме знищення людиною через помилкове уявлення про отруйність мідянки, скорочення площ типових біотопів, зменшення кормової бази.

Заходи охорони. Проведення роз'яснювальної роботи серед населення; розширення мережі заповідних територій з урахуванням необхідності збереження характерних місць перебування. Мідянка звичайна занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», Галицькому НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Ваугер, 1909; Татаринів, 1973; Щербак, Щербань, 1980; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Доценко, 1999; Киселюк, Годованець, 2000; Arnold, 2004; Горбань, Брусак, 2005; Гринчишин, 2008; Котенко та ін., 2008; Смірнов, 2009; Скільський та ін., 2016а; Б. Й. Годованець, Я. І. Зеленчук, О. К. Кащишин, Ю. Г. Козоріз, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Полоз ескулапів

Zamenis longissimus (Laurenti, 1768)

Клас Плазуни – Reptilia
Ряд Лускаті – Squamata
Родина Вужеви – Colubridae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Південна Європа від Іспанії до Кавказу, північна частина Малої Азії. На території України поширений переважно в західних областях, відомий також ізолят у басейні р. Південний Буг (Миколаївська область). На Івано-Франківщині зареєстровано лише кілька знахідок (переважно в Передкарпатті, Карпатах і в долині р. Дністер).

Кадастр знахідок: с. Білка, с. Витвиця, с. Журавеньки, с. Княздвір, с. Колінки, с. Манява, с. Слобода-Болехівська, смт Солотвин, с. Старий Мізунь, с. Тенетники; г. Ігровець, г. Молода, г. Осій.

Місця перебування. Схили з розрідженим буковим лісом або чагарниками, лісові галявини, ділянки з виходами скель, розвалини фортець, покинуті та заселені будівлі тощо.

Особливості біології. Полоз ескулапів – термофільний вид, тому період його активності триває із квітня до вересня – жовтня. Парування зазвичай відбувається у травні, відкладання яєць (4–12 шт.) – у червні – липні

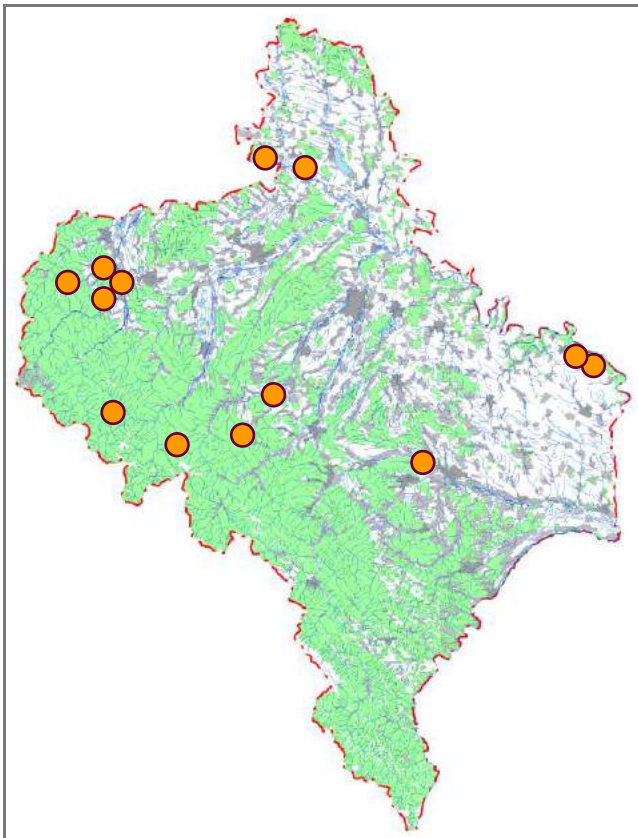

(іноді навіть у серпні). Появу молоді відмічали наприкінці серпня. Ці змії активні вдень, добре лазять по деревах, чудово плавають. Живляться переважно дрібними ссавцями, рідко – птахами і плазунами. Змія не отруйна, хоча велика (максимально – до 2,8 м, проте зазвичай не більше 1,4–1,6 м завдовжки) і доволі агресивна.

Сучасний стан популяції. Дуже рідкісний вид. Відомі спорадичні знахідки поодиноких особин.

Фактори загрози. Пряме знищення людиною. Антропогенна трансформація біотопів.

Заходи охорони. Проведення роз'яснювальної роботи серед населення; виявлення місць перебування з подальшим їх заповіданням та вилученням із природокористування. Полоз ескулапів занесений до Червоної книги України (зникаючий вид). Відомі знахідки в заказнику «Княздвірський» і в межах пам'ятки природи «Осій». Охороняється в РЛП «Дністровський», а також на території спеціально створеної охоронної ділянки в Долинському САЛГ.

Джерела інформації: Urbański, 1933; Тарашук, 1959; Татаринів, 1973; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Щербак, Щербань, 1980; Редкие..., 1988; Доценко, 1999; Загороднюк, 2003; Arnold, 2004; Гринчишин, 2008; Смірнов, 2017; І. С. Білан, П. В. Бундзяк, В. В. Бучко, Ф. М. Туз, В. І. Шельвінський, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Ю. Г. Козоріз

Вуж водяний

Natrix tessellata (Laurenti, 1768)

Клас Плазуни – Reptilia
Ряд Лускаті – Squamata
Родина Вужеви – Colubridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Центральна та Південна (Апеннінський і Балканський півострови) Європа, Мала, Передня та Середня Азія до північно-західної частини Китаю. В Україні населяє Лісостеп, Степ і Крим. В Івано-Франківській області виявлений у долині р. Дністер.

Кадастр знахідок: м. Бурштин, с. Ісаків, с. Нижнів.

Місця перебування. Береги ставків, водосховищ і річок з повільною течією. Ці рептилії обирають ділянки, де берег і дно вкриті великими каменями, а на березі ростуть дерева та кущі. Уникають відкритих ділянок.

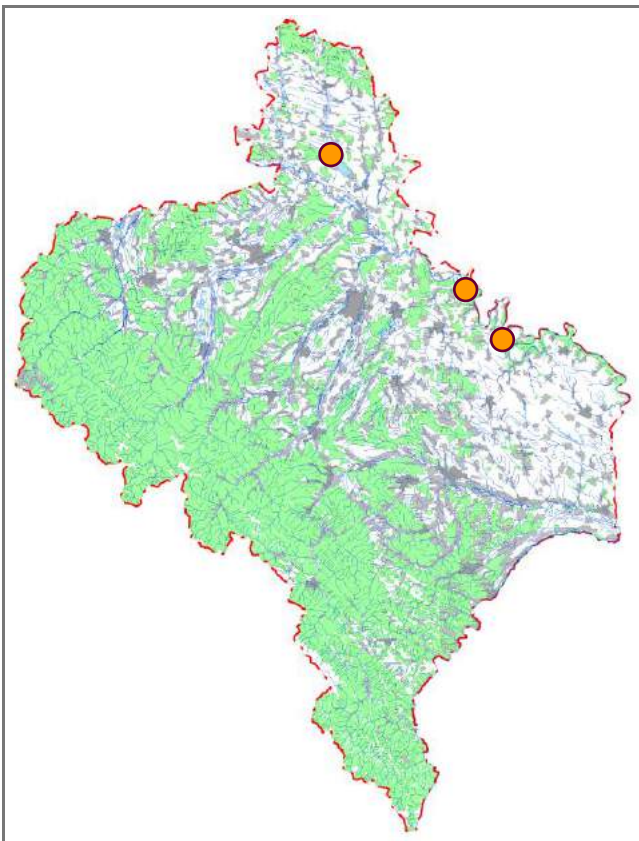
Особливості біології. Період активності триває із квітня до жовтня – початку листопада. Парування припадає на початок травня, яйця (8–16 шт.) відкладають наприкінці червня – на початку липня. Поява молодих вужів припадає на кінець серпня, а статеві зрілості вони досягають на третьому році життя. Основу раціону водяного вужа складає риба, рідше земноводні.

Сучасний стан популяції. Дуже рідкісний вид. Відомо кілька знахідок.

Фактори загрози. Пряме знищення людиною (водяного вужа нерідко плутають з отруйною гадюкою). Забудова берегів водойм і посилення рекреаційного навантаження в цих місцях, що призводить до надмірного турбування змій та знищення їхніх біотопів.

Заходи охорони. Проведення роз'яснювальної роботи серед населення, інвентаризація місць оселення виду та моніторинг стану його популяцій, обмеження рекреації та будівництва у прибережній смузі Дністра в місцях виявлення вужів. Відомі знахідки в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Щербак, Щербань, 1980; Куриленко, Вервес, 1999; Тарашук, 1999; Kotenko et al., 2011; Ю. Г. Козоріз, Н. В. Шумська, особ. повід.

Н. А. Смірнов

Фото: Н. А. Смірнов

Клас Птахи

Aves

Пелікан рожевий

Pelecanus onocrotalus Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves
Ряд Пеліканоподібні – Pelecaniformes
Родина Пеліканові – Pelecanidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал охоплює Південно-Східну Європу, Південно-Західну і Центральну Азію, Екваторіальну Африку. Місця зимівлі розташовані в Південно-Східній Азії й Екваторіальній Африці. В Україні гніздиться в Чорноморському заповіднику та на Лебединих островах у Криму. На початку 2000-х років була невдала спроба розмноження на Сиваші. У наш час є відносно звичайним у всіх великих водно-болотних угіддях Азово-Чорноморського узбережжя, хоча до 1990-х років регулярно траплявся переважно лише в дельті Дунаю. Відомі спорадичні знахідки залітних особин у різних регіонах України. В Івано-Франківській області таких птахів спостерігали переважно в рівнинній частині.

Кадастр знахідок: м. Бурштин, смт Гвіздець, м. Городенка, м. Івано-Франківськ.

Місця перебування. В Україні рожеві пелікани оселяються в основному на великих, багатих на рибу, слабопроточних і стоячих прісних та солонуватих водоймах із

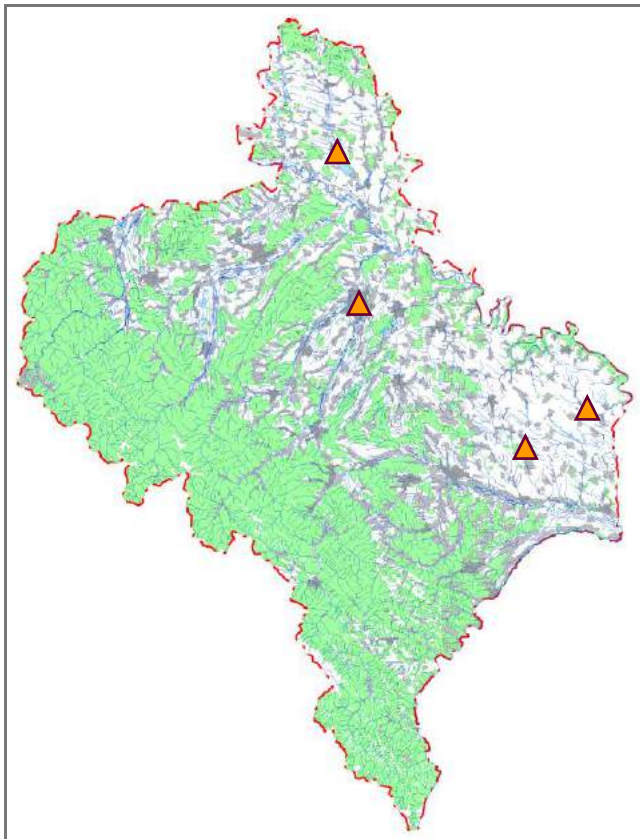
мозаїчними заростями прибережно-водної рослинності. У період сезонних міграцій і літуння використовують відносно невеликі водойми та морські мілководдя.

Особливості біології. В Івано-Франківській області залітний вид. В Україні ці птахи гніздяться відносно невеликими колоніями на великих прісних і солонуватих водоймах. Гнізда зі стебел очерету й інших рослин влаштовують на сплавинах поблизу відкритої води. Кладка налічує 1–3 яйця, які насиджує переважно самка 30–39 діб. Молоді особини набувають здатності літати у віці 2,5 місяця, а статевозрілими стають на третьому-четвертому році життя. Живляться рожеві пелікани переважно рибою.

Сучасний стан популяції. На Івано-Франківщині виявляли поодинокі особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Пелікан рожевий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид). Відома знахідка в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Dzieduszycki, 1895, 1896; Храчевич, 1929; Страутман, 1963а; Смогоржевський, 1979; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Марисова, Таллош, 1984; Горбань и др., 1991; Матеріали..., 1991; Бучко, 1998, 1999а, 2008; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Скільський та ін., 2007.

І. В. Скільський

Фото: Н. А. Смірнов

Баклан малий

Phalacrocorax pygmaeus (Pallas, 1773)

Клас Птахи – Aves

Ряд Пеліканоподібні – Pelecaniformes

Родина Бакланові – Phalacrocoracidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал охоплює Південно-Східну Європу, Північно-Східну Африку, Малу Азію, узбережжя Каспійського й Аральського морів. Зимує в межах зазначених територій і дещо південніше. В Україні гніздиться переважно в дельтах Дунаю, Дністра, Дніпра та на Східному Сиваші (невеликі поселення є і в інших місцях Азово-Чорноморського регіону); залітає в Київську, Закарпатську, Харківську й інші області. На Івано-Франківщині відомі знахідки залітних особин на Опіллі та в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: м. Бурштин, с. Медуха, с. Перевозець.

Місця перебування. В Україні малі баклани населяють прісні і солонуваті водойми з великими площами заростей очерету та підтопленими деревами і кущами.

Особливості біології. В Івано-Франківській області залітний вид. В Україні перелітні, подекуди осіло-кочові птахи. У місцях гніздування з'являються наприкінці березня – у квітні. Оселяються колоніями або окремими парами (часто в поселеннях чапель). Гнізда влаштовують

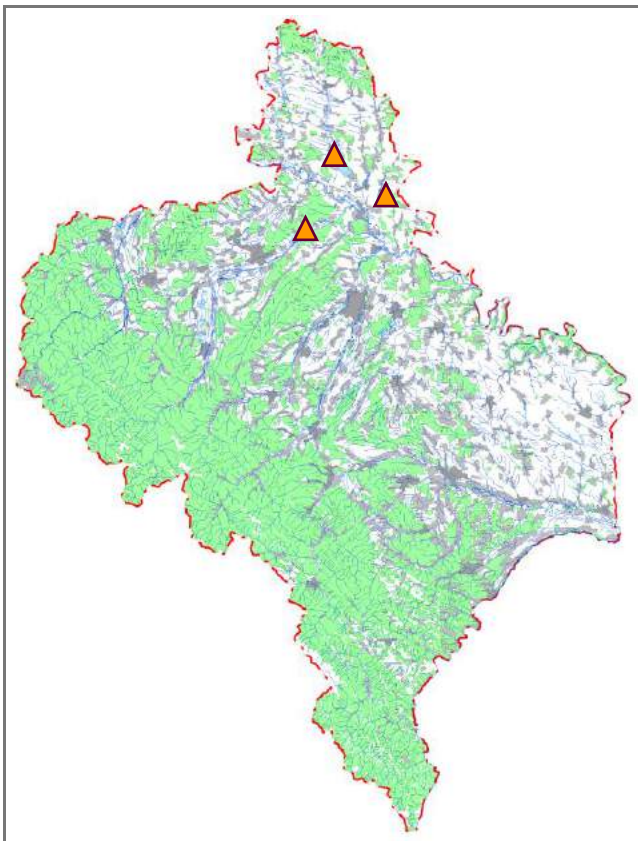

в очереті, на верхівках дерев і кущів. У кладці (перша половина травня) – 4–7 яєць. Насиджують самка і самець, починаючи з відкладання першого яйця (у зв'язку з цим пташенята вилуплюються в різні строки). Молоді особини починають літати у віці 2–2,5 місяців, а статевозрілими стають на другому-третьому році життя. Живляться ці птахи переважно дрібною рибою, рідше ракоподібними, водяними комахами, земноводними.

Сучасний стан популяцій. На Івано-Франківщині виявляли поодиноких особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Баклан малий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид). Відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1963а; Смогоржевський, 1979; Горбань и др., 1991; Матеріали..., 1991; Червона книга..., 1994, 2009; Бучко, Хлибкевич, 1995; Бучко, 1996а, 1998, 1999а, 2008; Штирало, 1999; Приходько та ін., 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Башта, 2006; Жмуд, 2006; Луговой, 2011; Рідкісні..., 2013.

В. В. Бучко

Фото: В. М. Грищенко

Бугай

Botaurus stellaris (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes

Родина Чаплеві – Ardeidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Євразію (від Португалії на схід до Японії та Сахаліну), Північно-Західну і Південну Африку. Зимує в Південній Європі, південній частині Азії й Африці. В Україні бугай гніздиться на всій території, крім гір (Крим, Карпати); зимує на півдні, іноді спорадично і в інших місцях. В Івано-Франківській області населяє рівнинну частину (Прут-Дністровське межиріччя, Опілля), локально зустрічається також у Передкарпатті.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Блюдники, м. Бурштин, с. Водники, м. Галич, с. Ганнівці, м. Городенка, с. Дубівці, смт Єзупіль, м. Івано-Франківськ, с. Кінашів, с. Кобаки, с. Кукільники, с. Марківці, с. Медуха, с. Міжріччя, с. Нижнів, с. Поточище, с. Хом'яківка (Тисм.), с. Чернів, с-ще Якубівка; Бурштинське водосховище.

Місця перебування. В основному відносно великі водойми з густою прибережною рослинністю.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний, випадково зимуючий вид. Весняна міграція триває з початку

другої декади березня до середини квітня. Пари оселяються на риборозплідних ставках, озерах, старицях. Гнізда влаштовують біля води, здебільшого в заростях минулорічного очерету. Повні кладки з 4–6 яєць з'являються у травні. Насиджує переважно самка 25–26 діб. Пташенята залишають гніздо через місяць. Восени відліт на зимівлю відбувається протягом вересня. Живляться рибою, земноводними, водними безхребетними, комахами, іноді плазунами і дрібними гризунами.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться як мінімум 40–50 пар. Існує тенденція до зменшення чисельності. Поодинокі особини можуть залишатися на зимівлю.

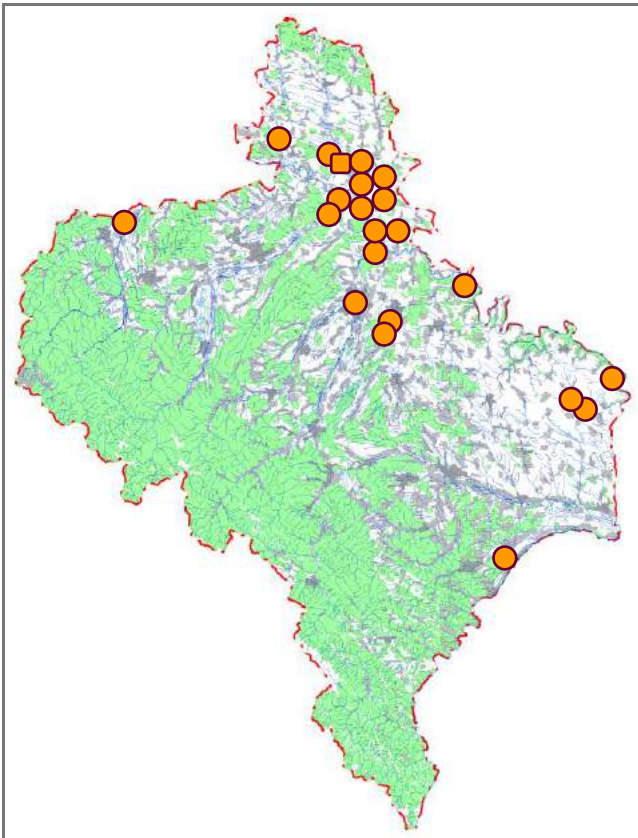
Фактори загрози. Зменшення кількості місць, придатних для гніздування, внаслідок випалювання або викошування прибережно-водної рослинності, а також чинник турбування на риборозплідних ставках, забруднення водойм.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяцій. Бугай охороняється в Галицькому НПП, відомі знахідки в межах НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Тарасова, 1952; Страутман, 1954, 1963а; Черкащенко, 1963; Татаринів, 1969, 1973; Турянин, 1975; Смогоржевський, 1979; Воїнственський, 1984; Каталог орнітофауни..., 1989; Орнітологічні спостереження..., 1991, 1993а, 1993б, 1994; Горбань, Сребродольська, 1992; Бучко, 1995б, 1998, 1999а, 2008; Бундзяк та ін., 1996; Матеріали..., 1996, 2010б, 2011; 2013; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Скильський і др., 2003; Держипільський та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Горбань, Скильський, 2008; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Дмитренко, 2011; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; П. В. Бундзяк, І. М. Горбань, І. І. Турянин, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скильський

Фото: О. І. Ралдугіна

Бугайчик

Ixobrychus minutus (Linnaeus, 1766)

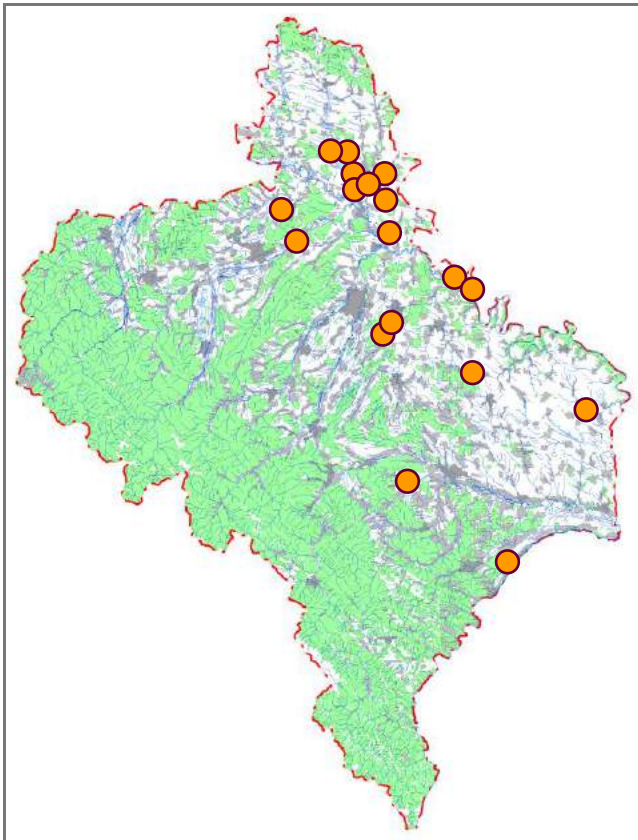
Клас Птахи – Aves
Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Чаплеві – Ardeidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Європу (за винятком північних регіонів), Середню Азію, північ Індії, Африку (переважно на південь від Сахари), о. Мадагаскар. Птахи з євразійських популяцій перелітні. Вони зимують здебільшого в центральній та південній частинах Африки. В Україні бугайчик гніздиться фактично на всій території, крім гір (Крим, Карпати) і деяких районів степової смуги. В Івано-Франківській області спорадично зустрічається в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя, Опілля) та на прилеглих ділянках Передкарпаття.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Водники, м. Городенка, с. Кобаки, с. Коростовичі, с. Кукільники, с. Кулепів, с. Марківці, с. Медуха, с. Нижнів, смт Печеніжин, с. Середній Бабин, с. Слобідка Більшівцівська, с. Томашівці, с. Хом'яківка (Тисм.), с. Хотимир.

Місця перебування. В основному риборозплідні ставки із заростями прибережно-водної трав'яної рослинності та кущів верби.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні птахи прилітають у квітні. Гнізда влаштовують на кущах, невеликих деревах поблизу води, на заломках очерету. Повні кладки з 4–7 яєць можна виявити протягом травня – першої половини червня. Насиджують по черзі обидва птахи 24 доби. Пташенята залишаються у гнізді близько трьох тижнів. Осіння міграція триває з останніх чисел серпня до кінця вересня. Основу раціону складають комахи та дрібна риба.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться як мінімум 50–60 пар. Існує тенденція до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Випалювання або викошування прибережної рослинності, поглиблення ставків, руйнування стариць, чинник турбування.

Заходи охорони. Збереження місць, придатних для перебування та гніздування птахів. Бугайчик охороняється в Галицькому НПП, відомі також знахідки в межах НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Черкащенко, 1963; Татаринів, 1969, 1973; Турянин, 1975; Смогоржевський, 1979; Воїнственський, 1984; Каталог орнітофауни..., 1989; Орнітологічні спостереження..., 19916, 1993а, 1993б, 1994; Горбань, Сребродольская, 1992; Бундзяк та ін., 1996; Матеріали..., 1996, 2010б, 2015; Бучко, 1998, 1999а, 2008; Бокотей, Соколов, 2000; Скільський, Клітін, 2001; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Скільський, 2003; Держипільський та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Приклонский и др., 2011; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; І. М. Горбань, І. І. Турянин, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: В. М. Грищенко

Чапля жовта

Ardeola ralloides (Scopoli, 1769)

Клас Птахи – Aves

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes

Родина Чаплеві – Ardeidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Африку, Південну Європу та Південно-Західну Азію. Зимує на узбережжі Середземного моря в Європі й Африці. В Україні гніздиться в пониззі Дунаю, Дністра і Дніпра, у Криму, на півдні Запорізької області та в інших місцях переважно південної частини. Зальоти зареєстровані в багатьох областях. На Івано-Франківщині відомі дуже спорадичні знахідки залітних особин.

Кадастр знахідок: с. Микуличин, с. Устя.

Місця перебування. На півдні України жовта чапля заселяє зарості очерету вздовж берегів прісних і солоноватих водойм, плавні річок із трав'яною та деревно-чагарниковою рослинністю. Мігруючих птахів можна виявити біля різноманітних водойм.

Особливості біології. В Івано-Франківській області залітний вид. В Україні перелітні птахи. У місцях гніздування з'являються протягом квітня – травня. Оселяються

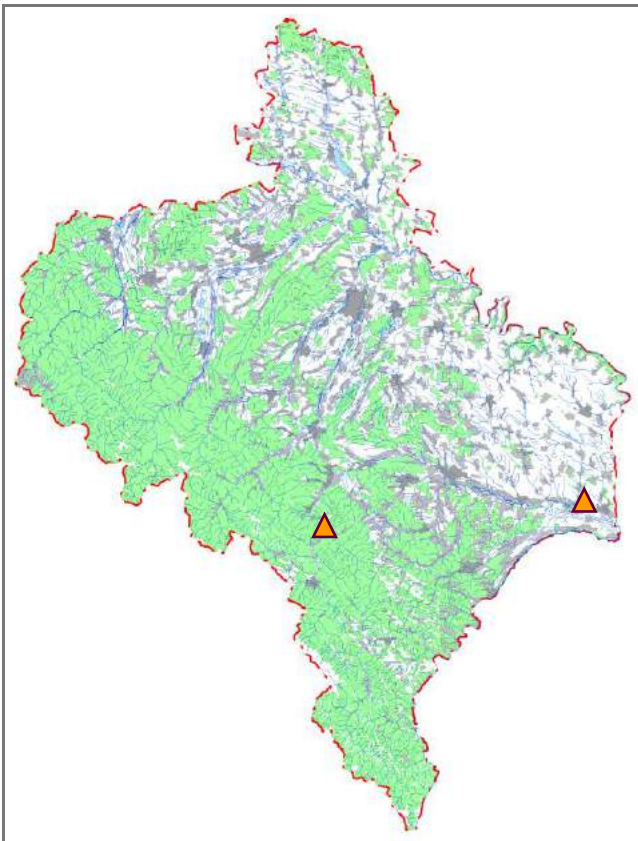

в колоніях інших чапель. Гнізда влаштовують на деревах, кущах або в очереті. Кладка налічує 2–6 (здебільшого 4–5) яєць, які насиджують самка і самець 24 доби. Пташенята набувають здатності літати в середині серпня. Осіння міграція триває у вересні. Основу раціону складають безхребетні, земноводні та дрібна риба.

Сучасний стан популяції. На Івано-Франківщині виявляли залітних особин на р. Прут.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Чапля жовта занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Відома знахідка на території теперішнього Карпатського НПП.

Джерела інформації: Dzieduszycki, 1896; Страутман, 1954, 1963а; Смогоржевський, 1959, 1979; Талпош, 1969; Ковальчук та ін., 1991; Третьяков та ін., 1991; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Матеріали..., 1994; Червона книга..., 1994, 2009; Бучко, 1999а, 2008; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Скільський та ін., 2007; Потіш, 2009; Русев, 2011; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013.

І. В. Скільський

Фото: О. І. Ралдугіна

Чапля руда

Ardea purpurea Linnaeus, 1766

Клас Птахи – Aves
Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Чаплеві – Ardeidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює південну частину Євразії (від Іспанії на заході до Індонезії на сході), Центральну і Південну Африку, о. Мадагаскар. Птахи з північних ділянок регіону поширення перелітні, а на інших територіях ведуть відносно осілий спосіб життя. В Україні руда чапля розповсюджена переважно в лісо-степовій і степовій смугах. В Івано-Франківській області зустрічається в рівнинній частині (Опілля, Прут-Дністровське межиріччя), відомі також дуже спорадичні знахідки в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Городенка, с. Кінашів, с. Княгиничі, с. Кобаки, м. Коломия, с. Кукульники, с. Марківці, с. Медуха, с. Рашків, с. Середній Бабин, с. Слобідка Більшівцівська, смт Солотвин, с. Хом'яківка (Тисм.).

Місця перебування. Переважно відносно великі риборозплідні ставки із заростями прибережно-водної рослинності.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні птахи прилітають у першій половині квітня (іноді

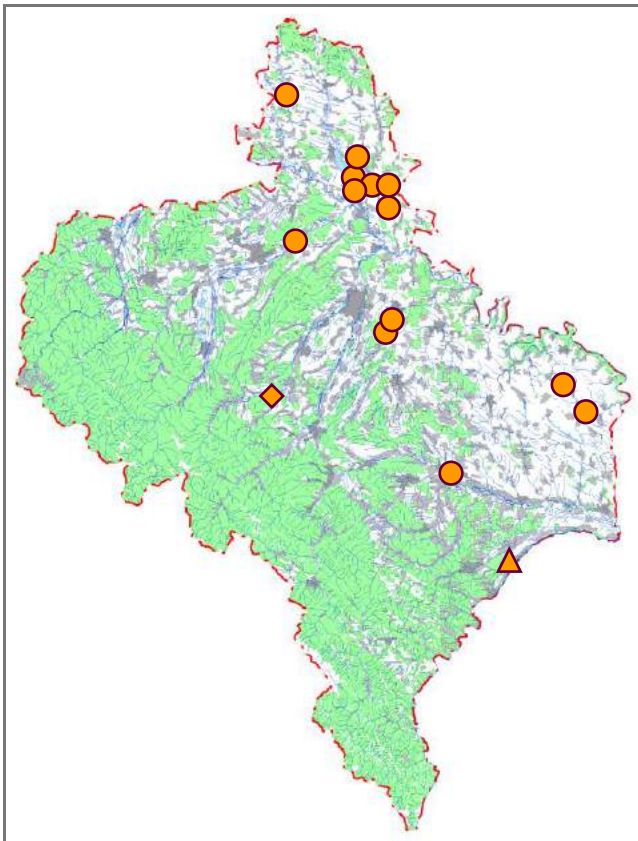

в кінці березня). Гніздяться невеликими колоніями або поодинокими парами серед заростей очерету та рогозу. Репродуктивний період доволі розтягнутий. Яйця (3–6, рідко до 9) у гніздах з'являються здебільшого у травні, хоча повторні кладки можна виявити до кінця червня. Насиджують по черзі обидва птахи 21–24, навіть до 28 днів. Осіння міграція триває у вересні – жовтні. Живляться тваринною їжею: рибою, земноводними, плазунами, дрібними ссавцями, комахами, ракоподібними.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться як мінімум 10–15 пар. Існує тенденція до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Деградація характерних біотопів унаслідок господарської діяльності людини.

Заходи охорони. Збереження місць, придатних для гніздування. Чапля руда охороняється в Галицькому НПП, відома знахідка в межах НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Черкащенко, 1963; Владышевский, 1975в; Турянин, 1975; Смогоржевський, 1979; Матеріали..., 1991, 2010б, 2011, 2013, 2015; Горбань, Сребродольская, 1992; Орнітологічні спостереження..., 1993б, 1994; Штиркало, 1993; Бундзяк та ін., 1994б, 1996; Бучко, Школьний, 1994; Годованець та ін., 1994; Бучко, 1998, 1999а, 2008; Луговой, Ковальчук, 1999–2000; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Стефурак, 2003; Держипільський та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Штиркало, Бундзяк, 2006; Горбань, Скільський, 2008; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; І. М. Горбань, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: О. І. Ралдугіна

Косар

Platalea leucorodia Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes

Родина Ібісові – Threskiornithidae

Регіональна категорія охорони. Неоцінений вид (NE).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Південну і Західну Європу, Південну Азію та Північно-Східну Африку. Зимує переважно в Центральній і Східній Африці, в Індії та Китаї. В Україні косар гніздиться в основному уздовж Чорноморського узбережжя, локально – в деяких інших місцях; також в окремих областях виявляли залітних особин. На Івано-Франківщині відомі спорадичні знахідки в північній частині (Опілля, Передкарпаття).

Кадастр знахідок: смт Більшівці, м. Бурштин, с. Кукільники, с. Медуха, с. Середній Бабин.

Місця перебування. В Україні оселяється на прісних і солонуватих водоймах, де гніздиться колоніями.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний (раніше лише залітний) вид. Весняна міграція триває, вірогідно, у квітні, осіння – протягом вересня. Гнізда влаштовує на кущах, заломках очерету або на деревах. У повній кладці 3–6 яєць. Насиджують обидва члени пари протягом 21–25 діб. Пташенята вилуплюються в червні, а

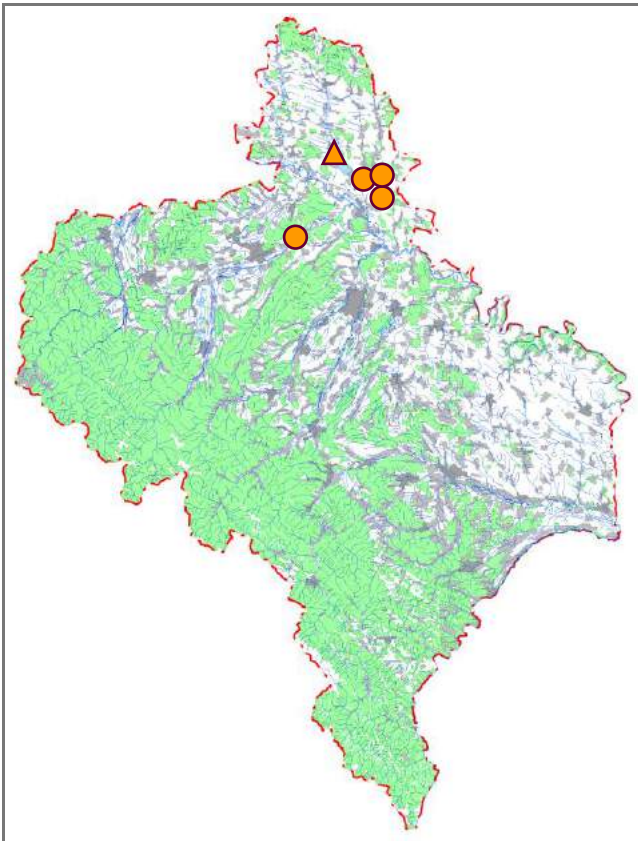

набувають здатності літати в липні. У раціоні переважають безхребетні, земноводні та риба.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області з середини 2000-х років відомі випадки нерегулярного гніздування як мінімум кількох (1–2) пар.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною, руйнування чи деградація типових біотопів.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дією охороною існуючих і потенційних місць гніздування. Косар занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Смогоржевський, 1959, 1979; Талпош, 1969; Червона книга..., 1994, 2009; Бучко, 1995б, 1998, 1999а, 2008; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2008; Потіш, 2009; Грищенко и др., 2010; Белик, 2011; Рідкісні..., 2013; Р. Івасенко, особ. повід.

В. В. Бучко

Фото: В. М. Грищенко

Коровайка

Plegadis falcinellus (Linnaeus, 1766)

Клас Птахи – Aves
Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Ібісові – Threskiornithidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал охоплює Південну Європу, Південну Азію, Північну Африку, Австралію, Америку. Зимує у країнах Тропічної Африки, на півострові Індостан. В Україні гніздиться в південній частині (на озерах Кугурлуй, Картал і Китай, острові Малий Татару, у Стенцівсько-Жебринських плавнях, дельтах Дністра та Дніпра, верхів'ях Тилігульського лиману, заплаві р. Інгул, на Лебединих островах і Сиваші, в дельті р. Молочна), а в інших регіонах відомі знахідки залітних особин, зокрема і на Івано-Франківщині.

Кадастр знахідок: м. Калуш (Новий Калуш).

Місця перебування. На півдні України коровайка оселяється в заплавах із заростями очерету, вербовими чагарниками. Мігруючих птахів можна виявити поблизу різноманітних водойм.

Особливості біології. В Івано-Франківській області залітний вид. В Україні перелітні птахи. У місцях гніздування з'являються у квітні. Оселяються колоніями, часто

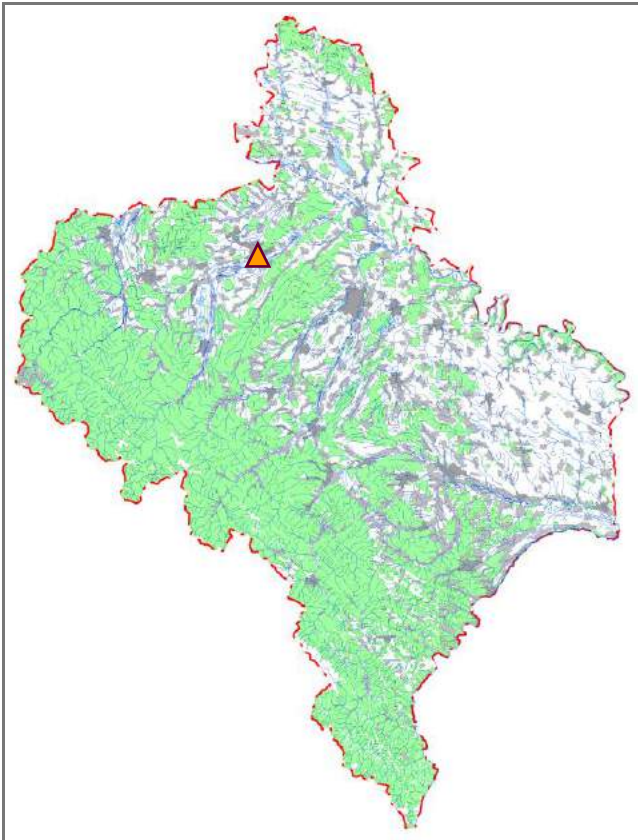

разом з чаплями і бакланами. Гнізда влаштовують на кущах або на заломках очерету. Повні кладки можна виявити в кінці квітня – на початку травня, вони налічують 3–4 яйця, які самка і самець насиджують три тижні. Пташенята вилітають із гнізд протягом червня – липня. Осіння міграція триває з останніх чисел серпня до початку жовтня. У раціоні переважають личинки комах і молюски, рідше коровайки харчуються мальками риб, пуголовками, дрібними жабами.

Сучасний стан популяцій. На Івано-Франківщині відома знахідка залітної особини в Передкарпатті (долина р. Лімниця).

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Коровайка занесена до Червоної книги України (вразливий вид).

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Смогоржевський, 1979; Червона книга..., 1994, 2009; Бучко, 1999а, 2008; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2009; Рідкісні..., 2013.

І. В. Скільський

Фото: О. І. Ралдугіна

Лелека чорний

Ciconia nigra (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes

Родина Лелекові – Ciconiidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздиться переважно в лісовій смузі Євразії та локально в Південній Африці. Птахи з північної частини ареалу мігрують на зимівлю в Південну Азію й Африку. В Україні чорний лелека гніздиться на Поліссі, в Карпатському регіоні та місцями в Лісостепу. В Івано-Франківській області поширений фактично на всій території. У гори проникає трохи вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бабин-Зарічний, с. Барвінків, с. Берем'яни, с. Берлоги, с. Бистрець, с. Бистриця, с. Бишів, с. Блюдниці, с. Бовшів, смт Богородчани, м. Болехів, с. Болохів, с. Брошнів, смт Букачівці, с. Буківна, с. Буркут, с. Велика Тур'я, с. Вербівка, смт Верховина, с. Височанка, с. Витвиця, с. Вишків, с. Вишнівці, с. Вікторів, с. Вістова, с. Водники, смт Ворохта, с. Воскресинці (Колом.), м. Галич, с. Годи-Добровідка, с. Город, м. Городенка, с. Грабівка, с. Грабовець, смт Делятин, с. Джурів, с. Дземброня, с. Довге, м. Долина, с. Драгасимів, с. Дубівці, с. Журавеньки, с. Залуква, с. Заріччя (м. Болехів), с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Іплінці, с. Казанів, м. Калуш, с. Княждвір, с. Кобаки, с. Козина, с. Колінки, м. Коломия, с. Копачинці, м. Косів, с. Красне, с. Кропивник (Дол.), смт Кути, с. Максимець, с. Мала Тур'я, с. Марківці, с. Медина, с. Медуха, с. Микуличин, с. Михальче, с. Млини, с. Молодків, м. Надвірна, с. Надіїв, с. Назавизів, с. Нижнів, с. Німшин, с. Новоселиця (Снят.), с. Одаї, с. Осмолода, с. Острина, с. Острів, с. Перевозець, смт Перегінське, с. Петрилів, с. Петрів, с. Підгір'я, с. Пістинь, с. Побережжя, с. Полянці (м. Болехів), с. Попельники, с. Пороги, с. Поточище, с. Пукасівці, с. Раковець (Богор.), с. Раковець (Город.), с. Репужинці, с. Ріп'янка, с. Розточки, с. Рудники, с. Сапогів, с. Сенечів, с. Середній Бабин, с. Сівка-Калуська,

с. Слобода-Долинська, с. Сморна, с. Сокіл, с. Соколівка (Кос.), смт Солотвин, с. Старий Гвіздець, с. Старий Мартинів, с. Старі Богородчани, с. Старі Кути, с. Сукіль, с. Татарів (Кремінці), с. Темирівці, с. Тенетники, м. Тисмениця, с. Товмачик, с. Трач, с. Турка, с. Уніж, с. Химчин, с. Хмелева, с. Хом'яківка (Тисм.), с. Хороцеве, с. Цвітова, с. Ценява, с. Цінева, с. Черник, с. Шевченкове (Гал.), с. Шешори, с. Яблуниця (м. Яремче), смт Яблунів, с. Явірник, с. Яворівка, с-ще Якубівка, с. Ямниця, м. Яремче; ст. Годи-Турка; лісоділ. Перкалал; поблизу оз. Марічейка.

Місця перебування. Старі високостовбурні ліси з порівняно густим підліском, розташовані неподалік від заболочених ділянок, вологих луків і річкових долин.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Весняна міграція триває із другої половини березня і майже до кінця квітня. У кладці 2–6 яєць, які з'являються у квітні – травні. Насиджують по черзі самка і самець протягом 32–34 діб. У двомісячному віці пташенята покидають гніздо. Осіння міграція триває із другої половини серпня і майже до кінця жовтня. Живляться дрібною рибою, земноводними, комахами, іноді плазунами та мишоподібними гризунами.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області налічується орієнтовно 30–40 гніздових пар.

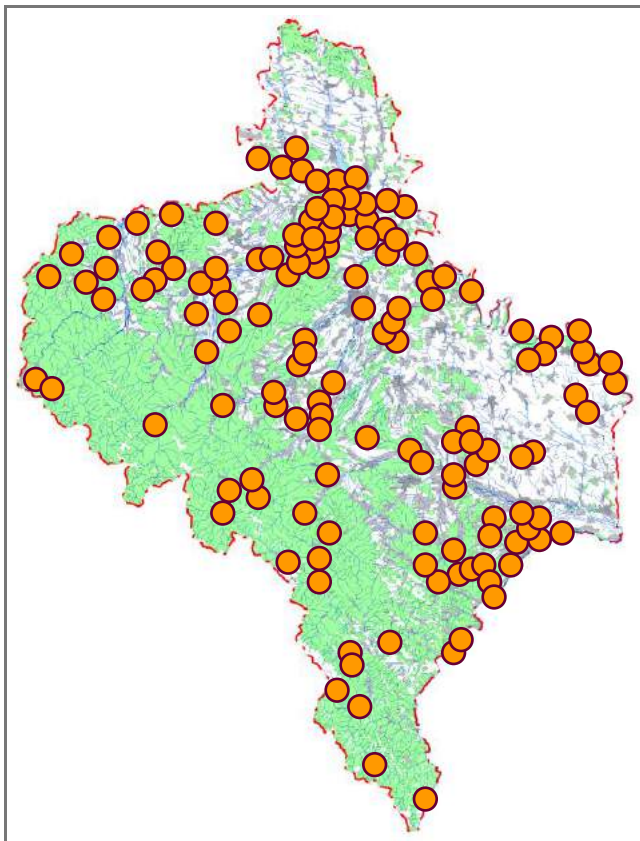
Фактори загрози. Деградація гніздових біотопів, турбування птахів під час проведення рубок у лісах.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяції. Лелека чорний занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», РЛП «Дністровський», а також у межах 14 охоронних ділянок 6 лісових господарств.

Джерела інформації: Dunajewski, 1936; Страутман, 1954, 1963а; Липа, Федоренко, 1969; Татаринів, 1973; Лебедева, 1979; Смогоржевський, 1979; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Ильина, Лебедева, 1981а, 1981б; Редкие..., 1988; Головач и др., 1990а, 1990б; Горбань, 1990б, 1992а; Гузий, 1990; Матеріали..., 1991, 1994, 1995а, 1995б, 1996, 2010б, 2011, 2012, 2013; Орнітологічні спостереження..., 1991а, 1991б, 1993а, 1993б, 1994; Скільський, 1991, 1992; Бокотей, Соколов, 1992; Годованець та ін., 1992б; Горбань, Сребродольская, 1992; Грищенко та ін., 1992; Орнітологічні спостереження, 1992, 1994; Штырко, 1992а; Бучко, 1995а, 1996б, 1998, 2008; Киселюк, 1996а, 2006г; Штырко, Осудар, 1996; Грищенко, 1997, 2006а; Киселюк, Годованець, 2000; Киселюк та ін., 2001; Киселюк, Стефанюк, 2002; Фесенко, Бокотей, 2002; Скільський, Киселюк, 2003б; Горбань та ін., 2006, 2008; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Бокотей, Дзюбенко, 2007; Скільський та ін., 2007, 2014, 2015а, 2015б, 2015д, 2016а, 2016б; Бокотей та ін., 2008, 2010, 2013; Додаток..., 2009; Потіш, 2009; Атаманюк, 2010, 2015, 2016; Дзюбенко та ін., 2011; Приклонский, 2011; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Ташук та ін., 2014; М. С. Атаманюк, В. В. Буджак, П. В. Бундзяк, Я. І. Зеленчук, Р. Івасенко, О. М. Клітін, Т. Б. Маланюк, І. Л. Стефурак, Л. С. Стрембіцький, особ. повід.

**І. В. Скільський, А. А. Бокотей,
В. В. Бучко, Б. Й. Годованець,
В. М. Грищенко, Н. В. Дзюбенко**

Фото: М. С. Атаманюк

Казарка червоновола

Branta ruficollis (Pallas, 1769)

Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал охоплює тундру та північну частину лісотундри Сибіру (від півострова Ямал до півострова Таймир). Основні місця зимівлі зосереджені в Західному Причорномор'ї. В Україні червоновола казарка не гніздиться. Головний пролітний шлях проходить над Азово-Чорноморським узбережжям. Частина популяції зимує в дельті Дунаю, Чорноморському біосферному заповіднику, на Молочному й Утлюцькому лиманах, у Криму. Зальоти зареєстровані в багатьох областях. На Івано-Франківщині відомі дуже спорадичні знахідки мігруючих особин на Опіллі та у Прут-Дністровському межиріччі.

Кадастр знахідок: м. Бурштин, поблизу смт Єзупіль, м. Снятин.

Місця перебування. В осінньо-зимовий період мігруючі птахи зустрічаються на водоймах (водосховища, ставки, рівнинні ділянки річок).

Особливості біології. В Івано-Франківській області залітний вид. В Україні звичайно з'являється в жовтні –

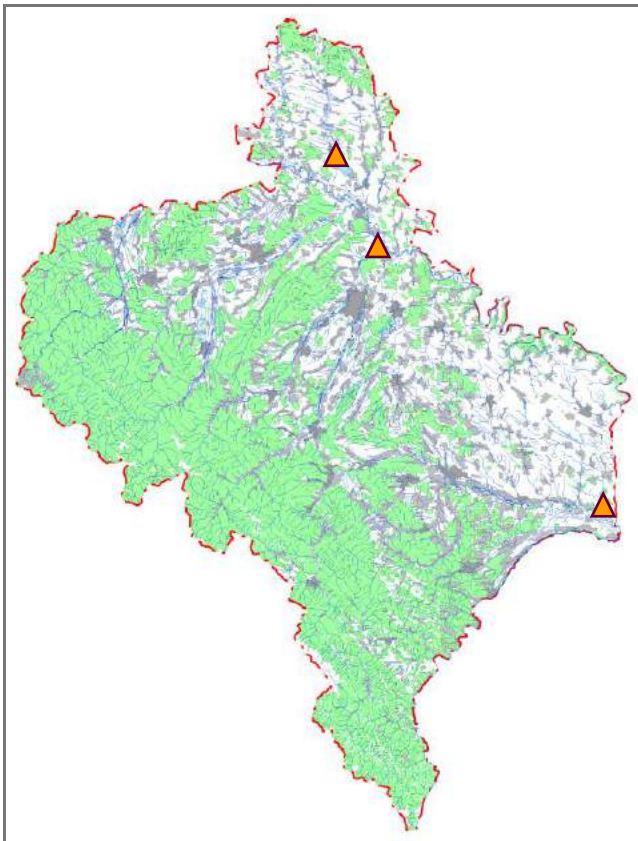

листопаді, іноді у грудні (дельта Дунаю). Під час прольоту тримається зграями по 10–50 і навіть більше особин, часто з іншими гусьми. На лиманах Північного Приазов'я затримується на два-чотири тижні. З місць зимівлі відлітає на початку березня. На прольоті живиться озиминою, насінням пшениці, рису; навесні – пагонами, листям, цибулинами трав'янистих рослин.

Сучасний стан популяцій. На Івано-Франківщині відомі знахідки залітних птахів. Одна зі зграй налічувала більше 10 особин.

Фактори загрози. Іноді можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Казарка червоновола занесена до Червоної книги України (вразливий вид), Європейського червоного списку (близький до загрозливого стану вид (NT)) і Червоного списку МСОП (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Відома знахідка в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1963а; Прунько, 1967; Турянин, 1975; Лысенко, 1983, 1991; Редкие..., 1988; Федоренко та ін., 1990; Червона книга..., 1994, 2009; Бучко, 1996а, 1999а, 2008; Луговой, Потіш, 1996; Мальцев та ін., 1999; Талпош, 1999; Луговой, Ковальчук, 1999–2000; Русев, Лысенко, 2000; Русев, Лысенко, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Боднар, Баренблат, 2003; Делеган та ін., 2005; Скільський та ін., 2007, 2014; Потіш, 2009; Фауна України..., 2010; European Red List..., 2015; Р. Івасенко, Д. О. Прунько, особ. повід.

**В. В. Бучко, І. В. Скільський,
М. С. Атаманюк**

Фото: G. Di Miceli

Гуска мала

Anser erythropus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює внутрішні райони тундри й лісотундри Євразії від Норвегії до Чукотського хребта. Зимує на Південно-Східному Каспії, в Азово-Чорноморському регіоні, Північно-Західній Європі, Китаї. В Україні під час міграцій зрідка трапляється на всій території, регулярніше в Північно-Західному Приазов'ї, де обмежено може залишатися й на зимівлю. Також зрідка зимує в південній частині Сивашу. В Івано-Франківській області виявляли в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя, Опілля).

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Олієво-Королівка.

Місця перебування. Під час міграцій тримається здебільшого на різних типах водойм.

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний вид. Весняна міграція малої гуски в Україні триває з середини березня до початку травня. Восени з'являється в середині або в кінці вересня. В Азово-Чорноморському

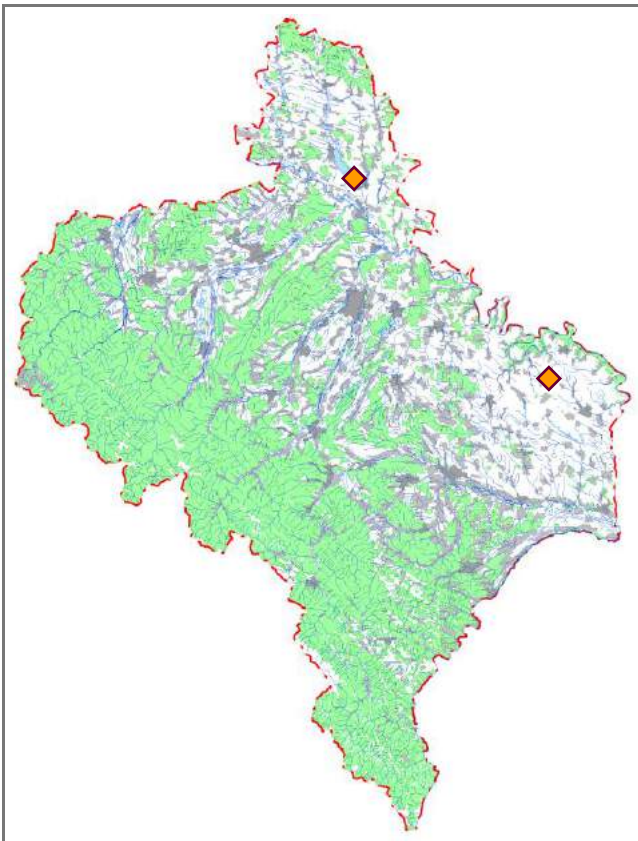

регіоні трапляється до грудня. Живиться переважно рослинною їжею.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки. Одна зі зграй налічувала більше 10 особин.

Фактори загрози. Трансформація біотопів у місцях зупинок під час міграцій, браконьєрство.

Заходи охорони. Гуска мала занесена до Червоної книги України (вразливий вид), Європейського червоного списку (вид перебуває в небезпечному стані (EN)) і Червоного списку МСОП (вразливий вид (VU)). Відома знахідка в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1963а; Турянин, 1975; Лысенко, 1991; Виноградов, 1995; Луговой, Потіш, 1996; Бучко, 1998, 1999а, 2008; Лисенко, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009; Фауна України..., 2010; Рідкісні..., 2013; European Red List..., 2015; І. І. Турянин, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: P. Mückstein

Лебідь малий

Cygnus bewickii Yarrell, 1830

Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал охоплює внутрішню частину тундри і лісотундри Євразії від Норвегії до Чукотського хребта. Зимує на Південно-Східному Каспії, в Азово-Чорноморському регіоні, Північно-Західній Європі, Китаї та Японії. В Україні не гніздиться; під час міграцій зрідка трапляється на всій території, регулярніше в Північно-Західному Приазов'ї, де окремі особини зимують на північному узбережжі Азовського моря (Молочний лиман, Обитічна затока). В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в північній частині (Опілля).

Кадастр знахідок: м. Бурштин.

Місця перебування. Під час міграцій зустрічається на великих водоймах.

Особливості біології. На Івано-Франківщині залітний вид. В Україні весняна міграція триває з середини березня до початку травня. Восени з'являється в середині або кінці вересня. В Азово-Чорноморському регіоні

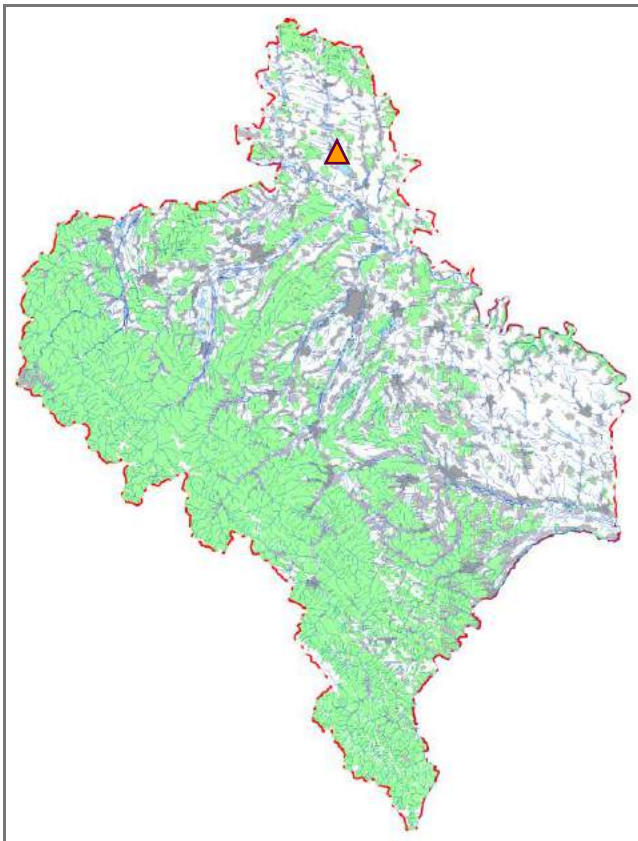

основна кількість птахів трапляється до грудня. Живиться малий лебідь переважно рослинною їжею.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області відома знахідка однієї особини на Бурштинському водосховищі.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Лебідь малий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид) і Європейського червоного списку (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Відома знахідка в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Лысенко, 1991; Червона книга..., 1994, 2009; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2009; European Red List..., 2015.

В. В. Бучко

Фото: Ю. Кодруль

Нерозень

Anas strepera Linnaeus, 1758

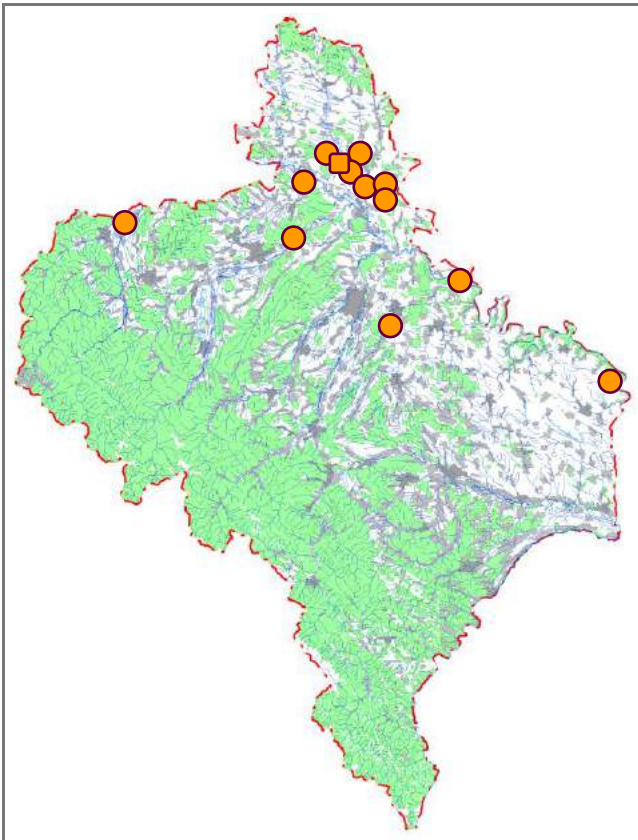
Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює рівнинні регіони Північної Америки та Євразії (від півдня Скандинавії, Голландії, півдня Великобританії, на схід до центральних районів Північно-Східного Китаю). Зимує в південних частинах Північної Америки, Європи й Азії, а також у Північно-Західній і Східній Африці. В Україні нерозень гніздиться мозаїчно майже на всій території, крім гір, Закарпаття, крайнього сходу та більшої частини Криму; мігрує скрізь; нерегулярно зимує біля морського узбережжя, на Дніпрі, в деяких інших місцях. В Івано-Франківській області зустрічається в рівнинній частині (переважно на Опіллі), відомі також дуже спорадичні знахідки в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Кінашів, с. Кукільники, с. Купелів, с. Медуха, с. Міжріччя, с. Поточище, с. Середній Бабин, с. Сівка-Войнилівська, с. Хом'яківка (Тисм.); Бурштинське водосховище.

Місця перебування. Переважно великі ставкові комплекси з мозаїчними заростями прибережно-водної рослинності.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний, спорадично зимуючий вид. Весняна міграція відбувається протягом березня. Будівництво гнізд і відкладання яєць тривають із середини квітня до кінця першої декади травня. Гнізда птахи влаштовують на відкритих ділянках серед трави; уникають чагарників. Повна кладка налічує здебільшого 8–12 яєць. Насиджує самка протягом 26–28 діб. Пташенята з'являються в червні. Вони набувають здатності літати у віці 50–55 діб. Осінній відліт у вересні – жовтні (окремі особини зустрічаються до середини листопада). У раціоні переважає їжа рослинного походження (вегетативні частини, насіння), хоча влітку птахи іноді живляться деякими безхребетними (личинки плавунців і волохокрильців, молюски).

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться не менше 20–30 пар. Останнім часом відмічена незначна тенденція до зростання чисельності. На зимівлі (Бурштинське водосховище) виявляли до 10 особин.

Фактори загрози. Погіршення стану типових біотопів унаслідок впливу антропогенного чинника, посилення фактора турбування в репродуктивний період, пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Розроблення спеціальних менеджмент-планів для підтримки природних рослинних формацій на вологих луках у долинах річок, боротьба із браконьєрством, регулювання чисельності хижих ссавців. Нерозень занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Галицькому НПП, відомі знахідки в межах РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Тарасова, 1952; Страутман, 1954, 1963а; Черкашенко, 1963; Татаринів, 1969, 1973; Турянин, 1975; Кийко, 1990, 1996; Лысенко, 1991; Матеріали..., 1993, 1996, 2010б, 2011, 2015; Бучко, 1995б, 1998, 1999а, 2008; Бучко, Скільський, 1999; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Горбань, 2008; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Р. Івасенко, І. І. Турянин, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: Н. А. Смірнов

Чирянка велика

Anas querquedula Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

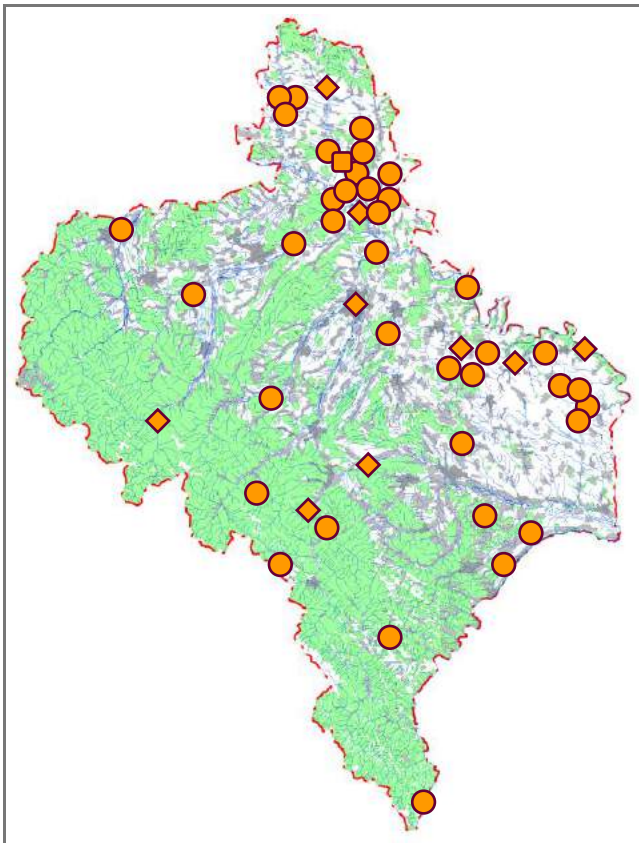
Ряд Гусеподібні – Anseriformes

Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Євразію від півдня Скандинавії і Франції до Південного Примор'я. Зимує переважно у Східній і Центральній (південніше Сахари) Африці, Південній і Південно-Східній Азії. В Україні гніздиться фактично на всій території, крім гір та більшої частини Криму; мігрує скрізь; іноді зимує в Північному Причорномор'ї, а також трапляється взимку на водоймах у глибині суходолу. В Івано-Франківській області велика чирянка поширена переважно на Опіллі й у Прут-Дністровському межиріччі. У карпатській частині зустрічається спорадично. У гори долинами річок проникає трохи вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Блюдники, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Васючин, смт Верховина, м. Галич, с. Ганнівці, с. Глушків, с. Годи-Добровідка, м. Городенка, с. Грушка, с. Джурів, смт Єзупіль, с. Живачів, с. Загір'я (Рогат.), с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Кінашів, с. Княгиничі, с. Кобаки, с. Колінки, с. Кукільники, смт Ланчин, с. Марківці, с. Медуха, с. Межигірці, с. Микуличин, с. Міжріччя, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Осмолода, с. Поплавники, с. Прибилів, с. Рашків, м. Рогатин, смт Рожнятів, с. Сарники, с. Середній Бабин, смт Солотвин, с. Трач, с. Уніж, с. Хотимир, с. Яблуниця (м. Яремче), с-ще Якубівка, м. Яремче; лісо-діл. Перкалаб; Бурштинське водосховище.

Місця перебування. У репродуктивний період в основному заплавні луки поблизу водойм, рідше риборозплідні ставки. Оселяється в заростях, на старицях, уздовж берегів меліоративних каналів. Восени і взимку – ставки, відстійники, водосховища, ділянки річок.

Особливості біології. Гніздовий, пролітний, спорадично зимуючий вид. Прилітають птахи в кінці березня. Гніздовий період починається у квітні. Гніздо самка робить у ямці у траві на березі водойми, іноді на досить значній віддалі від води. Повні кладки з 7–10 яєць з'являються у травні. Період насиджування 22–24 доби. У кінці липня – на початку серпня молоді вже літають. Основна кількість птахів мігрує на зимівлю протягом вересня – жовтня. Живляться влітку майже виключно тваринною їжею, віддаючи перевагу моллюскам й іншим водяним безхребетним. В осінньо-зимовий період поїдають також зелені частини і насіння водяних рослин.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться орієнтовно 80–100 пар; чисельність зменшується. На зимівлі (Бурштинське водосховище) в окремі роки виявляли до 90 особин.

Фактори загрози. Руїнування чи деградація характерних біотопів, пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяцій, розроблення відповідних менеджмент-планів для підтримки природних рослинних формацій на вологих луках, боротьба із браконьерством. Чирянка велика охороняється в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський», відомі знахідки в межах ПЗ «Горгани», Карпатського НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Тарасова, 1952; Страутман, 1954, 1957, 1963а; Рябов, 1957, 1959; Черкащенко, 1963; Татаринів, 1969, 1973; Владышевский, 1975а; Туриянин, 1975; Кийко, 1990, 1996; Лысенко, 1991; Федоренко та ін., 1993; Бундзяк, Завадовський, 1994; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Скільський та ін., 1997; Бучко, 1998, 1999а, 2008; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Держипільський та ін., 2004; Луговой, 2004; Делеган та ін., 2005; Скільський і др., 2005б; Горбань та ін., 2006, 2008; Киселюк та ін., 2006г, 2009а; Мелешук та ін., 2007; Бучко, Черемних, 2008; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Стефурак та ін., 2013б 2013в; Пісулінська та ін., 2016; М. С. Атаманюк, І. М. Горбань, І. І. Туриянин, особ. повід.

**В. В. Бучко, І. В. Скільський,
Б. Й. Годованець, П. В. Бундзяк**

Фото: О. І. Ралдугіна

Широконіска

Anas clypeata Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює помірну і північну смуги Євразії, а також західну частину Північної Америки. Зимує в основному на півдні Європи й Азії, в Північній Африці та в південній частині Північної Америки. В Україні широконіска гніздиться майже на всій території (крім Карпат і Кримського півострова), мігрує скрізь, зимує уздовж узбережжя Чорного й Азовського морів та в пониззі Дунаю. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки на Опіллі й у Прут-Дністровському межиріччі.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Кінашів, с. Коростовичі, с. Кукільники, с. Купелів, с. Марківці, с. Медуха, с. Поплавники.

Місця перебування. Переважно риборозплідні ставки із заростями густої прибережно-водної рослинності; протягом періоду міграції також водосховища, відстійники й інші водойми.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Весняна міграція триває із другої половини березня і

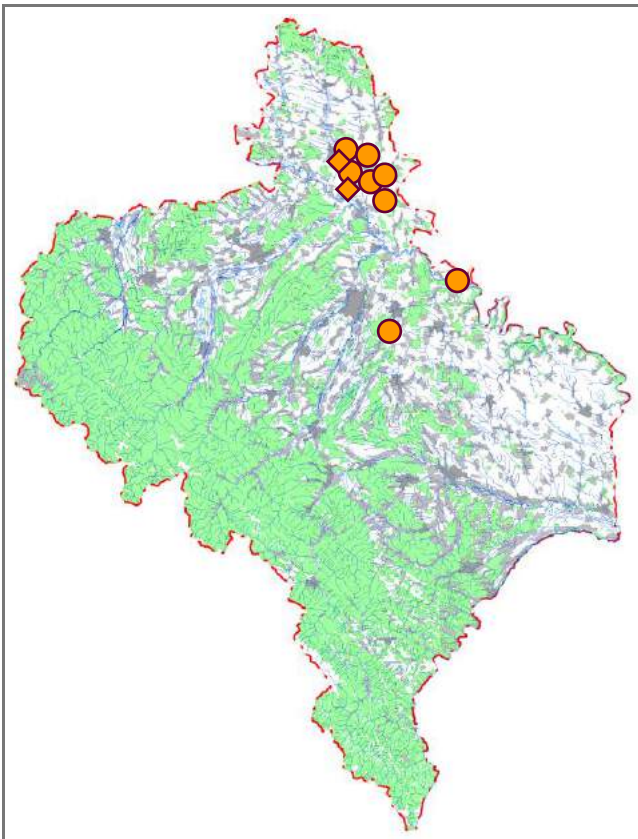

майже до кінця квітня. Гніздиться широконіска поблизу водойм: по берегах в очереті або траві, на заплавах луках. Гніздо, як правило, вимощене сухою травою і пухом. Повні кладки з 7–12 яєць з'являються із другої половини травня. Насиджує самка 22–25 діб. Пташенята набувають здатності літати приблизно в півторамісячному віці. Відліт на зимівлю протягом вересня – жовтня, хоча окремі зграйки можуть затримуватися до середини третьої декади листопада. Живляться здебільшого тваринною їжею (водяні комахи, молюски, дрібні ракоподібні й інші безхребетні).

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться орієнтовно 20–30 пар; чисельність зменшується.

Фактори загрози. Випалювання рослинності, турбування в репродуктивний період і пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Запобігання випадкам браконьєрства, охорона місць гніздування. Відомі знахідки широконіски в Галицькому НПП, а також у межах РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Тарасова, 1952; Страутман, 1954, 1963а; Черкащенко, 1963; Татаринів, 1969, 1973; Турянин, 1975; Луговий, Талпош, 1987; Меднис, Худец, 1989; Лысенко, 1991; Бучко, 1992а, 1998, 1999а, 2008; Орнітологічні спостереження..., 1993б, 1994; Матеріали..., 1996, 2010б, 2015; Бучко та ін., 1999, 2006; Фесенко, Бокотей, 2002; Луговой, 2004; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Рідкісні..., 2013; І. І. Турянин, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: О. І. Ралдугіна

Чернь червонодзьоба

Netta rufina (Pallas, 1773)

Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал тягнеться від Піренейського півострова до Центральної Азії. В Україні це рідкісний гніздовий птах степової смуги (приморські райони Азово-Чорноморського регіону). Найбільш стабільні гніздові осередки розташовані в нижній течії Дунаю, на Сиваші й озерах Нижнього Дністра. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя, Опілля).

Кадастр знахідок: м. Коломия, с. Кукільники.

Місця перебування. Різноранітні водойми, насамперед зі стоячою водою.

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний, зимуючий вид. На півдні України ці птахи гніздяться в місцях (затоки, озера, канали, стариці, риборозплідні ставки тощо), зарослих прибережно-водною рослинністю. Повна кладка налічує 6–14 яєць, які самка насиджує 26–28 діб. Молоді особини набувають здатності літати на 45–55 добу. Після закінчення репродуктивного періоду самці

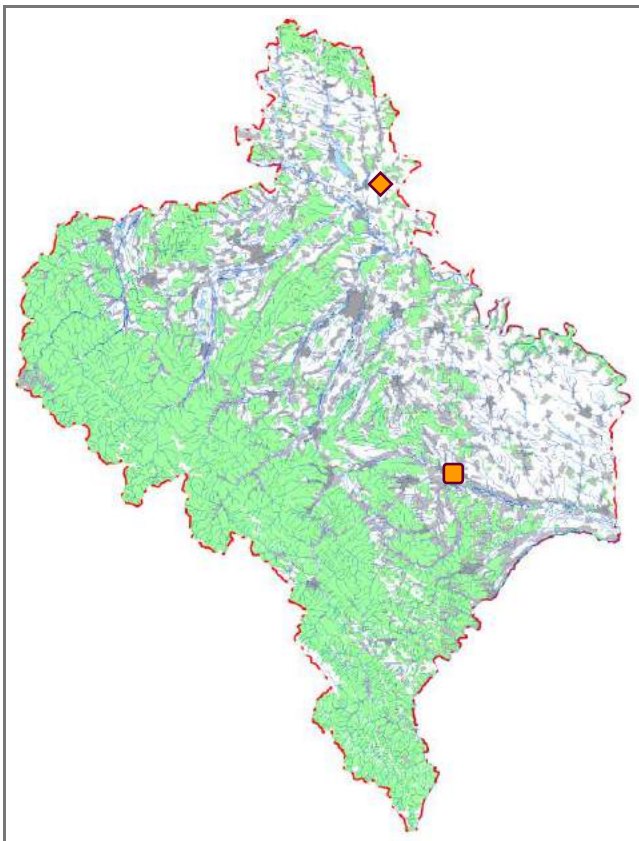

мігрують до місць линяння, які розташовані на значній відстані від гніздових територій. Самки линяють у місцях гніздування. Основу раціону складають різноранітні водні рослини.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області виявляли поодиноких особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Чернь червонодзьоба занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Відома знахідка в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Лысенко, 1991; Бучко, 1999а; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Червона книга..., 2009.

В. В. Бучко

Фото: Н. А. Смірнов

Попелюх

Aythya ferina (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює значну частину Євразії від Ісландії, Британських островів, Франції та півдня Піренейського півострова на схід до Забайкалля. Зимує в Західній і Південній Європі, південній частині Азії, Північній і Східній Африці. В Україні попелюх гніздиться фактично на всій території, крім гір (Карпати, Крим); мігрує скрізь; постійно зимує біля морського узбережжя, локально зустрічається взимку на водоймах у глибині суходолу. В Івано-Франківській області населяє рівнинну частину (Опілля, Прут-Дністровське межиріччя) та прилеглі ділянки Передкарпаття.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Воронів (Город.), м. Городенка, с. Дубки, с. Жукотин, м. Івано-Франківськ, с. Кінашів, с. Кобаки, с. Кукільники, с. Марківці, с. Медуха, с. Межигірці, с. Михальче, с. Поплавники, с. Рашків, с. Середній Бабин, с. Хом'яківка (Тисм.), с. Хотимир; Бурштинське водосховище.

Місця перебування. У репродуктивний період віддає перевагу риборозплідним ставкам із мозаїчними заростями прибережно-водної рослинності. Восени і взимку зустрічається також на відстійниках та водосховищах.

Особливості біології. Гніздовий, пролітний, зимуючий вид. Весняна міграція триває протягом березня –

квітня. Ці птахи будують гнізда в різноманітних місцях, переважно у важкодоступних (на сплавинах, заломах очерету, в густих заростях рогозу, іноді на плаваючих купках рослинності). Кладка налічує 6–15 (частіше 6–10) яєць. Буває, що у гніздо відкладають яйця дві самки, тоді їх може бути більше 20. Гніздування починається порівняно пізно, коли розвивається навколородна рослинність та з'являються підсохлі ділянки для розташування гнізд. Повні кладки зустрічаються із другої половини травня – на початку червня. Насиджує самка 26–28 днів. Самці утворюють зграї і тримаються відокремлено. За сезон одна кладка (часто бувають повторні). Молоді набувають здатності літати в серпні. Восени основна кількість птахів мігрує на місця зимівлі у вересні – жовтні. Живляться як рослинною (вегетативні частини, насіння), так і тваринною (водяні комахи та їхні личинки, молюски, ракоподібні) їжею, залежно від пори року.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться приблизно 60–80 пар. Протягом останніх одного-двох десятиліть чисельність помітно зменшилася. На зимівлі (Бурштинське водосховище) в окремі роки виявляли по кілька десятків (іноді до 1500) особин.

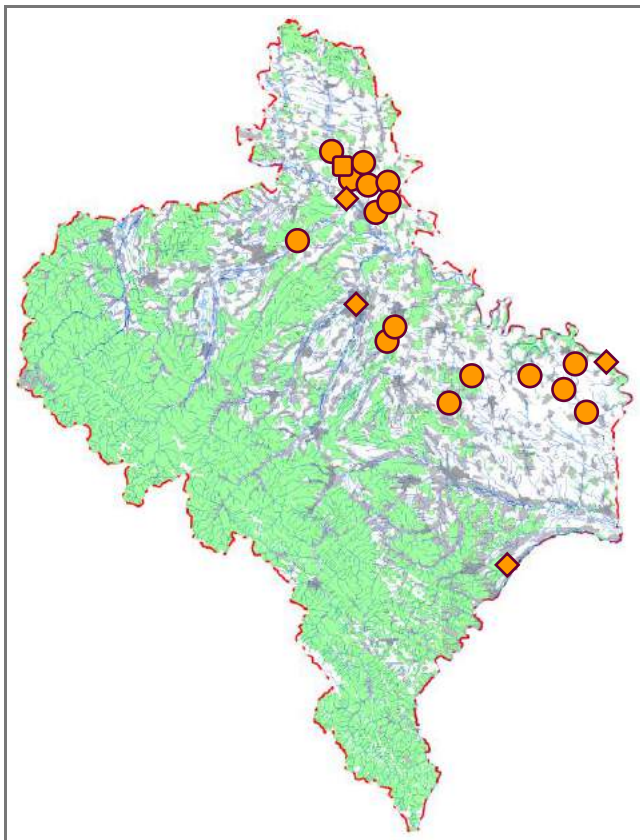
Фактори загрози. Вірогідно, руйнування чи деградація типових місць перебування і гніздування, пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяцій, боротьба із браконьерством. Попелюх занесений до Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках вразливий вид (VU)). Охороняється в Галицькому НПП, відомі також зустрічі пролітних особин у межах НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Черкащенко, 1963; Татаринів, 1969, 1973; Турянин, 1975; Блум і др., 1989; Кийко, 1990, 1996; Лысенко, 1991; Buchko, 1994; Матеріали..., 1995, 1996, 2010, 2011; Бучко, 1998, 1999а, 2008; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Луговой, 2004; Делеган та ін., 2005; Бучко, Черемних, 2008; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; European Red List..., 2015; І. М. Горбань, Н. В. Пряткіна, К. А. Татаринів, І. І. Турянин, Я. Є. Штиркало, особ. повід.

**В. В. Бучко, І. В. Скільський,
П. В. Бундзяк**

Фото: Н. А. Смірнов

Чернь білоока

Aythya nyroca (Güldenstädt, 1770)

Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює південну частину Європи, Західну і Центральну Азію та Північно-Західну Африку. Північна межа області гніздування нестійка і широко пульсує, східні межі ареалу потребують уточнення. Зимують птахи на півдні Європи, в Азії й Африці (переважно південніше Сахари). В Україні гніздяться місцями на заході та півдні, під час міграцій трапляються майже скрізь, зимують здебільшого біля морського узбережжя. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в основному на Опіллі.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Васючин, с. Княгиничі, с. Марківці, с. Медуха, с. Поплавники, с. Середній Бабин, с. Слобідка Більшівцівська; Бурштинське водосховище.

Місця перебування. У репродуктивний період віддає перевагу невеликим водоймам (переважно риборозплідним ставкам) з мозаїчними заростями прибережно-водної рослинності. Восени і взимку можна виявити також на відстійниках, водосховищах.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний, спорадично зимуючий вид. Пари формуються під час зимівлі й

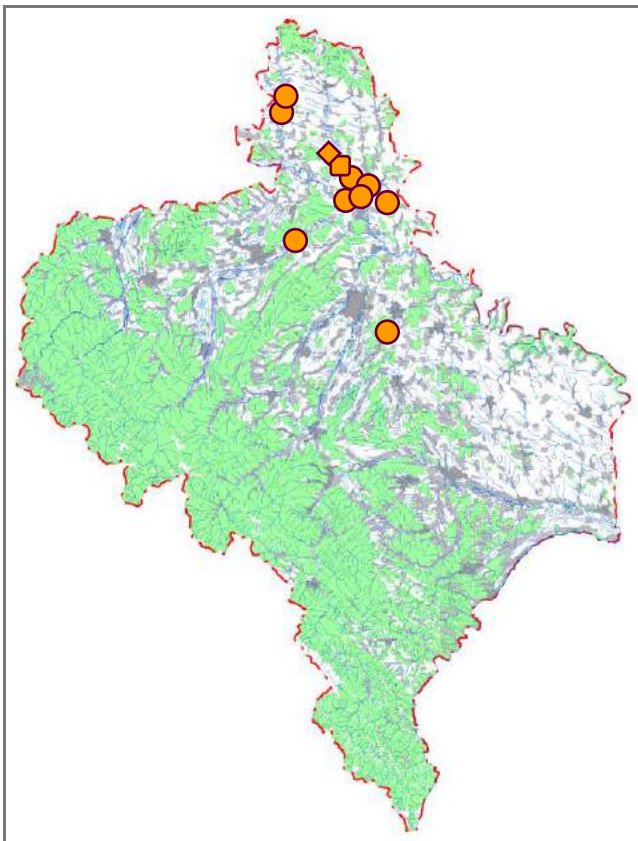

у перші дні після прильоту. Весняна міграція триває в березні – на початку квітня. Гніздяться, як правило, на сплавинах чи заламах очерету. Кладки (налічують 6–14 яєць) з'являються із травня. Насиджує самка 25–28 діб. Молоді птахи набувають здатності літати у віці двох місяців. Осінній відліт триває протягом жовтня, окремі зграйки затримуються до третьої декади листопада. Живляться переважно водяними рослинами, рідше дрібними безхребетними (комахи та їхні личинки, молюски).

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області можливе гніздування до 5–10 пар. Протягом останніх десятиліть відбулося значне зменшення чисельності. На зимівлі (Бурштинське водосховище) виявляли по кілька особин.

Фактори загрози. Антропогенна трансформація характерних біотопів, пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Існуючі місця гніздування необхідно забезпечити дієвою охороною. Чернь білоока занесена до Червоної книги України (вразливий вид) та Червоного списку МСОП (близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Тарасова, 1952; Страутман, 1963а; Черкащенко, 1963; Татаринів, 1969, 1973; Турянин, 1975; Луговий, Талпош, 1987; Кийко, 1990, 1996; Степанян, 1990; Лысенко, 1991; Матеріали..., 1991; Бучко, 1992а, 1998, 1999а, 2008; Орнітологічні спостереження..., 1993б; Червона книга..., 1994, 2009; Штиркало, 1999; Луговой, Ковальчук, 1999–2000; Бокотей, Соколов, 2000; Горбань, Жмуд, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Скільський та ін., 2007; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Рідкісні..., 2013; Р. Івасенко, І. І. Турянин, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: О. І. Ралдугіна

Чернь чубата

Aythya fuligula (Linnaeus, 1758)

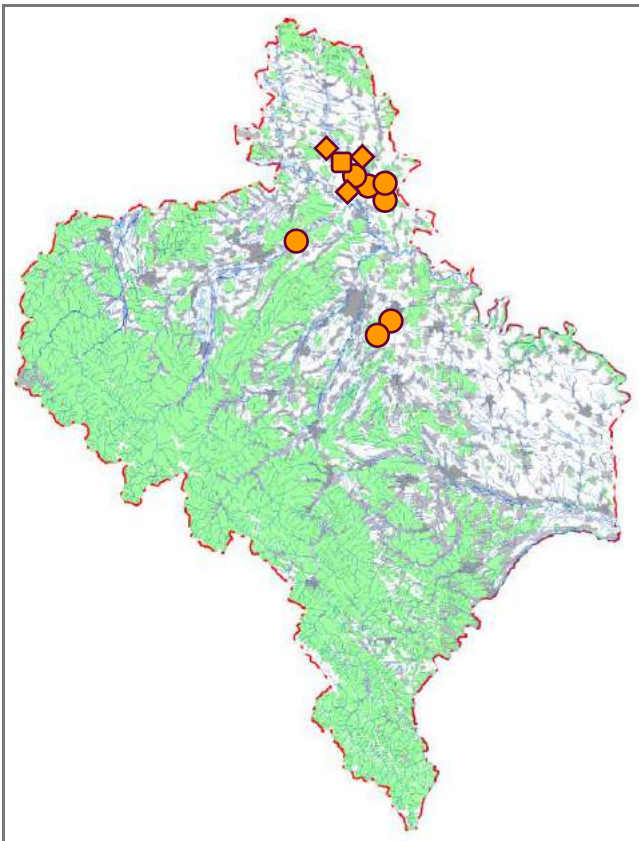
Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює значну частину Євразії (від Ісландії і Британських островів до басейну Колими, Камчатки, узбережжя Охотського моря й оз. Ханка), крім Крайньої Півночі та південних районів. Зимують у Західній і Південній Європі, на півночі та сході Африки, в Південній Азії. В Україні чубата чернь гніздиться в основному на Поліссі, мігрує скрізь. Постійно зимує біля морського узбережжя та в пониззі Дніпра, хоча на зимівлі локально зустрічається і в інших регіонах. В Івано-Франківській області відомі знахідки на Опіллі та в Передкарпатті, де зустрічається дуже спорадично.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Кінашів, с. Кукільники, с. Марківці, с. Медуха, с. Поплавники, с. Середній Бабин, с. Хом'яківка (Тисм.); Бурштинське водосховище.

Місця перебування. Переважно відносно великі риборозплідні ставки з мозаїчними заростями прибережно-водної рослинності; протягом періоду міграції (та взимку) також відстійники, водосховища.

Особливості біології. Гніздовий, пролітний, зимуючий вид. Весняна міграція розпочинається в березні і триває до кінця квітня – перших чисел травня. У виборі місця для гнізда ці птахи віддають перевагу невеликим островам. Оселяються окремими парами або невеликими розрідженими колоніями. Гніздо зазвичай розташоване на землі, неподалік від води та добре вкрите густою рослинністю – заростями очерету або осоки. Його самка будує зі стебел і листя свіжої або минулорічної трави. Протягом сезону одна кладка з 8–11 яєць, хоча у випадку її втрати буває повторна. Іноді у гнізді можна виявити до 20–27 яєць, які відкладені двома-трьома самками. Період інкубації триває 24–27 діб. Кладку насиджує лише самка. Осіння міграція відбувається в жовтні – листопаді. Живляться ці птахи переважно тваринною їжею (молюски, личинки комах), а також зеленими частинами, плодами і насінням рослин.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться орієнтовно 30–40 пар; чисельність зменшується. Зимові скупчення налічують, як правило, по кілька десятків особин, іноді до 200.

Фактори загрози. Пряме знищення птахів людиною, руйнування чи деградація типових місць перебування.

Заходи охорони. Спорудження на водоймах штучних островів з метою приваблення на гніздування, запобігання випадкам браконьєрства. Чернь чубата охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1963а; Кийко, 1990, 1996; Лысенко, 1991; Орнітологічні спостереження..., 1991б, 1994; Бучко, 1992а, 1998, 1999а, 2008; Горбань, 1992б; Матеріали..., 1993, 1995б, 1996, 2010б, 2011, 2015; Vushko, 1994; Приходько та ін., 1997; Бучко, Скільський, 1999; Бучко та ін., 1999; Луговой, Ковальчук, 1999–2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Скільський и др., 2005а; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: Н. А. Смірнов

Гоголь

Vicephala clangula (Linnaeus, 1758)

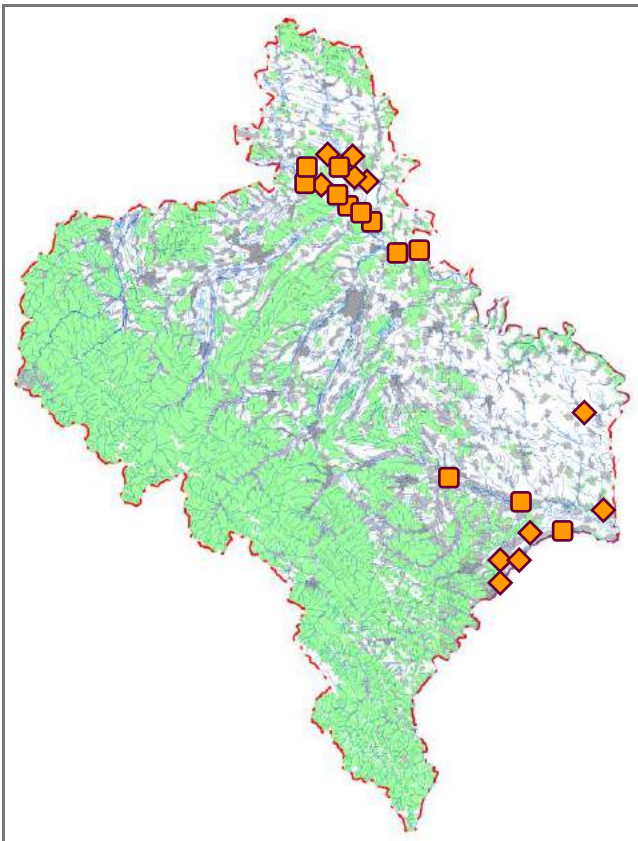
Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює переважно лісотундрову і тайгову зони Євразії та Північної Америки. Місця зимівлі зосереджені поблизу морських узбереж Західної і Південної Європи, Південної та Східної Азії, Північної Америки. В Україні гніздиться на Західному Поліссі та в заплаві Середнього і Нижнього Дніпра, протягом періоду міграції трапляється на всій території. Регулярно зимує уздовж морського узбережжя, на Дунаї, Дніпрі, в окремих місцях заходу та сходу України, іноді спостерігали взимку і в інших регіонах. На території Івано-Франківської області гоголь виявлений у рівнинній частині (в основному на Опіллі) та неглибоко в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, м. Галич, с. Ганнівці, м. Городенка, с. Джурів, с. Довге, с. Драгасимів, смт Заболотів, с. Залуква, с. Кінашів, с. Кобаки, м. Коломия, с. Маріямпіль (Марінопіль), с. Перлівці, с. Поплавники, с. Рибне (Кос.), с. Слобідка (Кос.), м. Снятин, с. Старий Мартинів, с. Тенетники, Бурштинське водосховище.

Місця перебування. Здебільшого великі річки і водосховища.

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний, зимуючий вид. Весняна міграція триває протягом другої половини березня – до середини квітня. Окремих особин ще можна іноді виявити й у першій половині травня. Восени птахи мігрують у жовтні – листопаді. Пари утворюються наприкінці зими. В Україні (Полісся, долина Дніпра) оселяються на водоймах (озера, заплави великих річок), які оточені листяним лісом з дуплистими деревами. Гнізда влаштовують у дуплах (використовують по кілька років підряд); охоче заселяють штучні будиночки. Повні кладки з 7–12 яєць можна виявити із другої половини травня. Насиджує самка 28–30 днів. Пташенята відразу після появи на світ стрибають із дупла (з висоти 6–15 м!) на землю і прямують за матір'ю до води. Виводок перебуває біля самки тільки два-три тижні, а далі молоді живуть самостійно, хоча набувають здатності літати лише у двомісячному віці. Статевозрілими стають на другому році життя. Живляться водними комахами та їхніми личинками, молюсками, ракоподібними, а також дрібною рибою.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області на р. Дністер (верхня ділянка) в окремі роки на зимівлі виявляли до 2200 особин, а в межах Бурштинського водосховища – до 3300.

Фактори загрози. Браконьєрство, вплив несприятливих екологічних чинників, забруднення водойм.

Заходи охорони. Ймовірно, доцільно взяти під охорону місця скупчень птахів на зимівлі, створивши орнітологічні заказники. Гоголь занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Галицькому НПП, відомі зустрічі мігруючих особин у межах НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Храневич, 1929; Страутман, 1954, 1963а; Клитин, 1959, 1962; Татаринів, 1969, 1973; Владышевський, 1975а; Туряннин, 1975; Бианки, 1989; Каталог орнітофауни..., 1989; Кийко, 1990, 1996; Лысенко, 1991; Орнітологічні спостереження..., 1991, 1993, 1994; Когут, 1993; Матеріали..., 1994, 1995а, 1995б, 1996, 2010, 2011, 2013; Червона книга..., 1994, 2009; Buchko, 1994; Бучко, 1996а, 1998, 1999а, 1999б, 2008; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Приходько та ін., 1997; Бучко, Скільський, 1999; Штиркало, 1999; Луговой, Ковальчук, 1999–2000; Скільський, Бучко, 2001; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Горбань, 2005–2006; Башта, 2006; Стефурак, Стефурак, 2006; Штиркало, Бундзяк, 2006; Скільський та ін., 2007; Горбань, Скільський, 2008; Горбань та ін., 2008; Потіш, 2009; Годованець, 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; В. М. Атаманюк, М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, І. М. Горбань, О. М. Клітин, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: В. М. Грищенко

Пухівка

Somateria mollissima (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює північне узбережжя й острови Євразії та Північної Америки. Зимує в деяких регіонах Північної Атлантики і Тихого океану. В Україні гніздиться протягом останніх майже п'яти десятиліть у районі Чорноморського біосферного заповідника (ізолювана популяція), зокрема на островах Ягорлицької, Тендрівської і Джарилгацької заток, на Кінбурнській косі та о. Березань. У цих місцях, а також на прилеглих територіях частина птахів зимує. В Івано-Франківській області пухівку виявляли на Опіллі.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, м. Бурштин.

Місця перебування. Великі водойми.

Особливості біології. На Івано-Франківщині залітний вид. В Україні птахи ведуть осілий або кочовий спосіб життя. У місцях гніздування з'являються із другої половини березня. Населяють низькі острови й узбережжя із заростями очерету та трав'яної рослинності. Іноді утворюють колоніальні поселення. Гнізда частіше

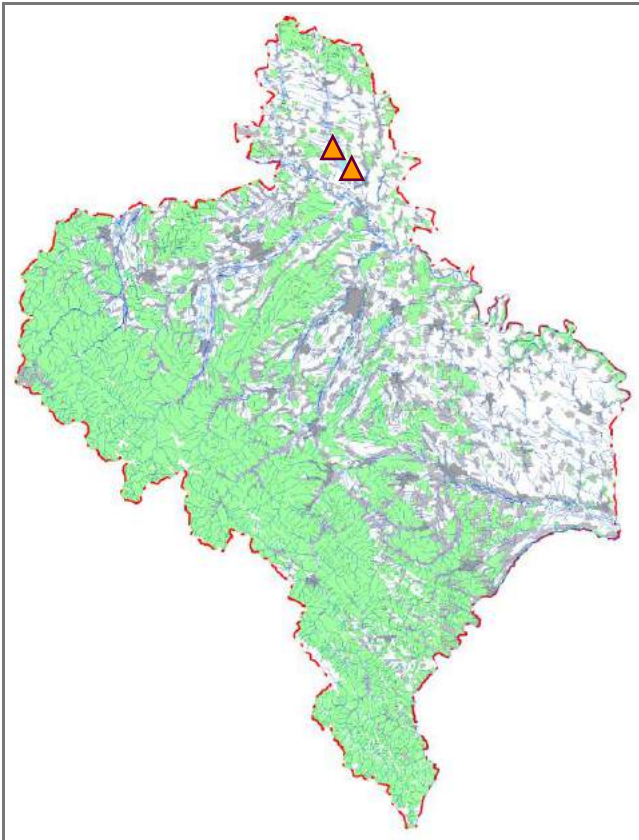

влаштовують в очереті біля берега, нерідко використовують старі. Самка відкладає 3–8 яєць (найчастіше 5–6; бувають здвоєні кладки з 9–16 яєць). Насиджування триває 28–30 діб. Перші пташенята з'являються в кінці квітня – на початку травня. Живиться пухівка молюсками (переважно мідіями), дрібними крабами й іншими ракоподібними.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області відомі знахідки поодиноких залітних особин на Бурштинському водосховищі протягом весняного й осіннього періодів.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Пухівка занесена до Червоної книги України (вразливий вид) і Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)). Відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1963а; Редкие..., 1988; Лысенко, 1991; Червона книга..., 1994, 2009; Фесенко, Бокотей, 2002; European Red List..., 2015.

А. А. Бокотей, В. В. Бучко

Фото: С. О. Рижков

Крех середній

Mergus serrator Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює переважно лісотундрову і лісову зони Євразії та Північної Америки. За межами основного регіону поширення відомі ізольовані поселення (деякі з них розташовані набагато південніше, наприклад, на озерах Севан і Балхаш, у Північно-Західному Причорномор'ї). Зимує здебільшого на Північному морі, в Середземномор'ї, на південному сході Азії, в південній частині Північної Америки (Тихоокеанське й Атлантичне узбережжя, долина Міссісіпі, деякі озера), на крайньому півдні Гренландії. В Україні середній крех гніздиться локально на Азово-Чорноморському узбережжі. В Івано-Франківській області відомі знахідки на Опіллі (верхів'я Дністра).

Кадастр знахідок: м. Бурштин, с. Дубівці, с. Німшин, с. Острів, с. Старий Мартинів; Бурштинське водосховище.

Місця перебування. Великі річки і водосховища.

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний, зимуючий вид, у південній частині України – осіло-

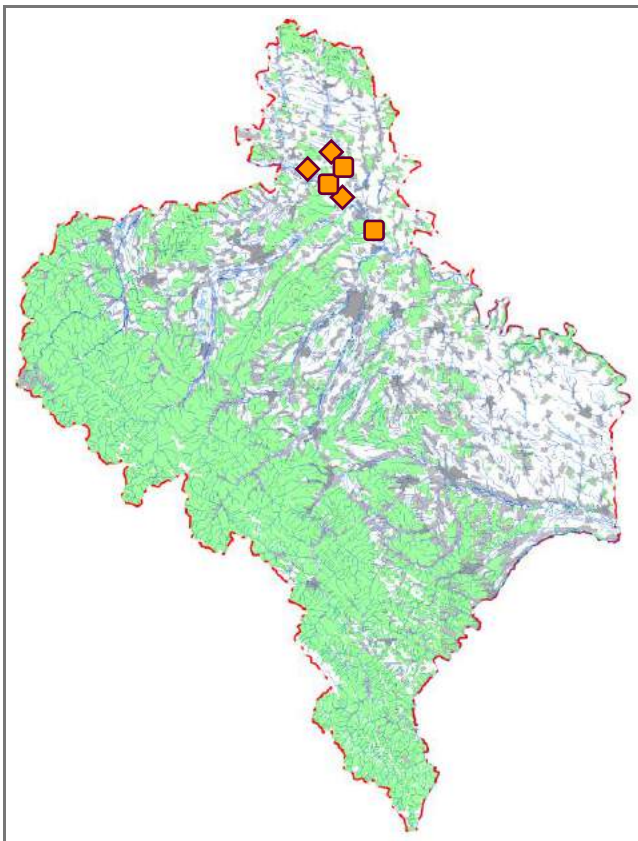

кочовий. Пари формуються ще під час зимівлі, в молодих (минулорічних) птахів – до квітня. У місцях гніздування з'являються в березні – квітні. Віддають перевагу низьким островам з густою рослинністю. Гнізда влаштовують, головним чином, у заростях очерету. У кладці 8–14 яєць. Звичайними є здвоєні (понад 20 яєць) та мішані (з деякими іншими видами качок) кладки. Насиджує лише самка 28–31 добу. Пташенята з'являються в червні – липні. Часто спостерігаються об'єднані виводки до 25–30 особин. Осіння міграція виражена слабо. Живляться дрібною рибою, рідше молюсками, ракоподібними, іноді жабами, водяними комахами.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області на зимівлі (р. Дністер, Бурштинське водосховище) в окремі роки відомі знахідки здебільшого 1–3 птахів, двічі виявлено зграї, які налічували по 12 особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Крех середній занесений до Червоної книги України (вразливий вид) і Європейського червоного списку (близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Талпош, 1969; Нэлс, Ардамацкая, 1989; Кийко, 1990, 1996; Лысенко, 1991; Бучко, Школьний, 1994; Червона книга..., 1994, 2009; Bучко, 1994; Бучко, 1998, 1999а, 2008; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2009; European Red List..., 2015.

В. В. Бучко

Фото: В. М. Грищенко

Крех великий

Mergus merganser Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves
Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Північна смуга Євразії та Північної Америки. Зимує біля морських узбереж на заході й півдні Європи, в Південно-Східній Азії і Північній Америці. В Україні гніздиться на Північно-Західному Поліссі, а також спорадично в Карпатському регіоні. У періоди міграцій великий крех трапляється скрізь. Регулярно зимує біля морського узбережжя і на водоймах у глибині суходолу. В Івано-Франківській області відомі поодинокі випадки гніздування в кількох місцях; під час міграцій і взимку виявлений у Прут-Дністровському межиріччі та на Опіллі.

Кадастр знахідок: с. Блюдниги, м. Бурштин, с. Вигода, с. Водники, м. Галич, с. Ганнівці, м. Коломия, с. Незвисько, с. Підвербці, с. Поплавники, с. Поточище, с. Старий Мартинів; Бурштинське водосховище.

Місця перебування. Різноманітні водойми з лісистими берегами, зокрема невеликі незарослі озера з відкритими плесами, водосховища, річки із швидкою течією.

Особливості біології. Гніздовий, пролітний, зимуючий вид. Пари формуються ще до прильоту на місця

гніздування. Весняна міграція триває протягом березня – до середини квітня. Гнізда влаштовують зазвичай у дуплах дерев, розміщених на відстані не більше 1 км від водойм. Вистилка гнізда складається лише з пуху, який самка висмикує із грудної частини. Кладка налічує 8–12 (рідше 6–17) яєць. Насиджує самка 30–32 доби. Пташенята виводкові; через один-два дні після вилуплення вони залишають гніздо і прямують за самкою до водойми. Молоді птахи набувають здатності літати у віці 60–70 днів. Осіння міграція відбувається в жовтні – листопаді. Основу раціону складає дрібна і середнього розміру риба. У невеликій кількості споживають різноманітних водних безхребетних – ракоподібних, молюсків, комах та їхніх личинок. Здобич добувають під водою, добре пірнають.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області нерегулярно гніздяться поодинокі пари. На зимівлі в окремі роки виявляли на р. Дністер (верхня ділянка) трохи більше 100 особин, а в межах Бурштинського водосховища – до 250.

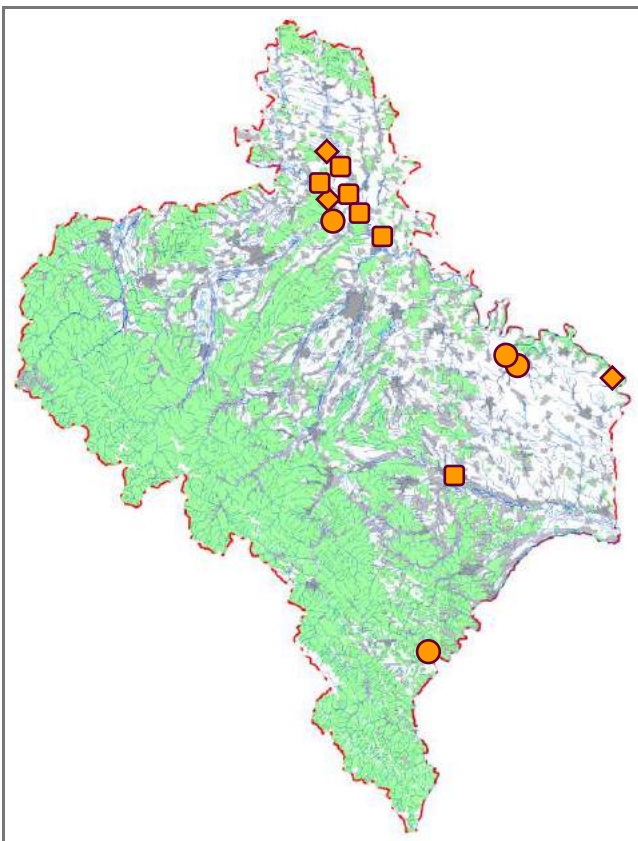
Фактори загрози. Руйнування чи деградація типових біотопів, відсутність місць для гніздування, пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Недопущення вирубування дуплистих дерев поблизу водойм, запобігання випадкам браконьєрства. Крех великий охороняється в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Грабар, 1931а, 1997; Hrabár, 1932; Страутман, 1954, 1963а; Турянин, 1975; Каталог орнітофауни..., 1989; Кийко, 1990, 1996; Лысенко, 1991; Матеріали..., 1991, 1993, 1995а, 1995б, 1996, 2010б, 2011, 2013; Полуда, 1991; Полуда і др., 1992; Орнітологічні спостереження..., 1993б, 1994; Buchko, 1994; Бучко, 1996а, 1998, 1999а, 2008; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Бучко, Скільський, 1999; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2009; Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2010; Годованець, 2013; Зеленчук, Скільський, 2016; Р. Івасенко, І. І. Турянин, особ. повід.

**В. В. Бучко, Я. І. Зеленчук,
І. В. Скільський**

Фото: В. М. Грищенко

Скопа

Pandion haliaetus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Скопові – Pandionidae

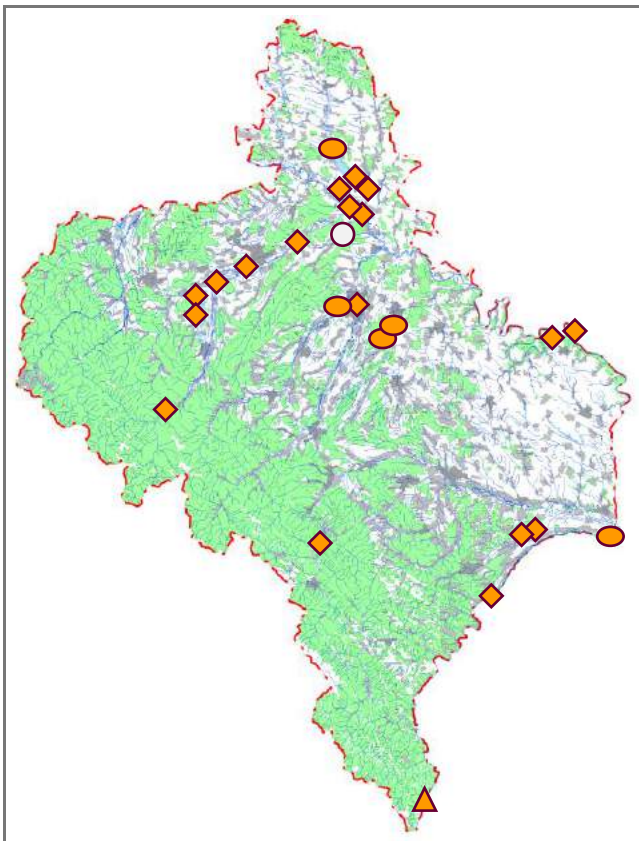
Регіональна категорія охорони. Неоцінений вид (NE).

Поширення. Зустрічається майже на всій земній кулі, крім Арктики, Антарктики й Австралії. Птахи з північної частини євразійського континенту зимують в Африці та Південній Азії. В Україні скопа нині зрідка гніздиться на Поліссі, під час міграцій трапляється майже скрізь. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки переважно на рівнині та в передгір'ях. Окремих особин виявляли відносно глибоко в горах (трохи вище 1000 м н. р. м.), куди вони проникають уздовж русел великих річок (Прут, Черемош, Лімниця).

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, с. Брошнів, м. Бурштин, м. Галич, с. Джурів, с. Завалля, с. Загвіздя, с. Залуква, м. Івано-Франківськ, с. Копачинці, с. Крилос, смт Кути, с. Марківці, с. Новоселиця (Снят.), с. Осмолода, с. Пійло, с. Поплавники, смт Рожнятів, с. Середній Бабин, с. Хмелева, с. Хом'яківка (Тисм.), с. Цінева; лісоділ. Перкалб; Підліснівське л-во (Карпатський НПП).

Місця перебування. Різного типу лісові масиви поблизу багатих на рибу водойм (річки, озера, водосховища, ставки).

Особливості біології. Випадково гніздовий, пролітний (локально залітний), літуючий вид. Весняна міграція

триває протягом березня – квітня. Гніздо пара влаштовує на верхівці великого дерева, яке використовує протягом тривалого часу. Кладка (кінець квітня – початок травня) налічує 2–3 яйця. Насиджує, як правило, самка 35 діб. Пташенята покидають гніздо через два місяці. Статевозрілими молоді особини стають у віці трьох років. Осіння міграція відбувається у вересні – жовтні. Живиться скопа майже виключно рибою (стенофаг).

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області можливе дуже спорадичне гніздування 1–2 пар. Протягом міграційного періоду зустрічаються поодинокі особини.

Фактори загрози. Пряме знищення птахів людиною, руйнування чи деградація типових місць перебування (в першу чергу вирубування високостовбурних лісів або окремих дерев), збіднення кормової бази, посилення чинника турбування, забруднення води хімічними речовинами.

Заходи охорони. У місцях постійного перебування необхідно організувати дієву охорону, а також біля багатих на рибу водойм доцільно встановлювати штучні платформи з метою приваблення птахів на гніздування. Бажано вживати відповідних заходів з метою запобігання випадкам браконьєрства. Скопа занесена до Червоної книги України (зникаючий вид). Охороняється в Галицькому НПП, також відомі знахідки пролітних (залітних) особин у межах Карпатського НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Татаринов, 1969, 1973, 1983; Зубаровський, 1977; Красная книга..., 1978; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Gorban, 1984; Редкие..., 1988; Каталог орнітофауни..., 1989; Матеріали..., 1991, 1995а, 1995б, 1996, 2011; Штирало, 1991, 1999; Полуда и др., 1992; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Бучко, Хлібкевич, 1996а, 1996б; Бучко, 1999в, 2008; Бучко, Скільський, 1999; Луговой, Ковальчук, 1999–2000; Луговая, Луговой, 2000; Делеган та ін., 2005; Скільський та ін., 2007, 2014, 2015в, 2015г, 2016а; Потіш, 2009; Грищенко, 2011; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; М. С. Атаманюк, А. А. Бокотей, Б. Й. Годованець, О. М. Клітін, І. Б. Термена, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: В. М. Грищенко

Осоїд

Pernis apivorus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

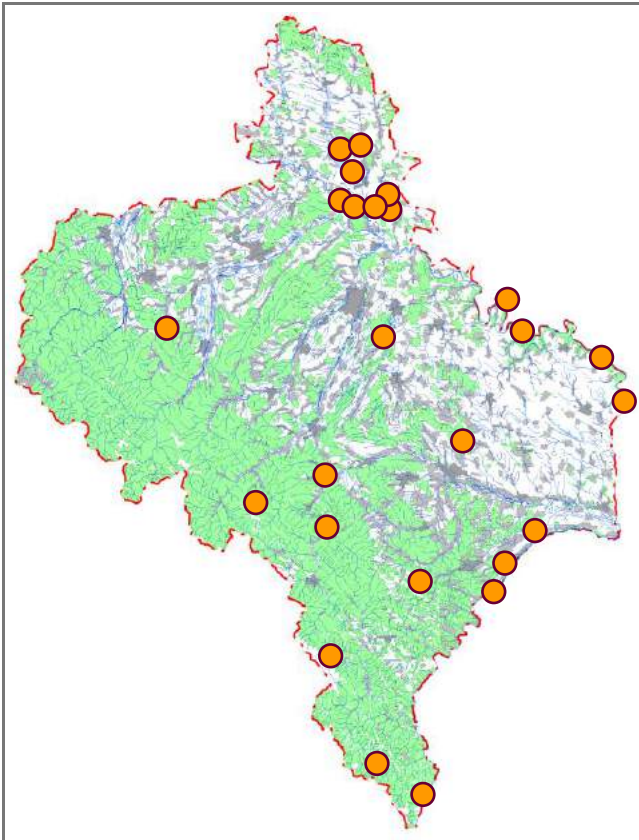
Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює Європу (крім Крайньої Півночі), Передню Азію (на схід до Астрабадської провінції Ірану) та Західний Сибір до Алтаю. Зимують в Екваторіальній і Південній Африці. В Україні гніздиться на Поліссі, в Лісостепу, Карпатському регіоні, частково у степовій смузі та в Гірському Криму; мігрує скрізь. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично на всій території. У гори піднімається до верхньої межі лісу. У пошуках їжі залітає на субальпійські луки.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Буркут, с. Годи-Добровідка, с. Городниця, смт Делятин, с. Джурів, с. Залуква, с. Зелена, с. Кобаки, с. Коростовичі, смт Кути, с. Марківці, с. Медуха, с. Межигірці, с. Микулчин, с. Михальче, с. Мостище (Тлум.), с. Петрів, с. Підсухи, с. Поділля, с. Річка, с. Тустань, с. Шевченкове (Гал.); лісоділ. Перкалаба; Чорногірський масив.

Місця перебування. Оселяється в різного типу листяних і мішаних лісах (для гніздування здебільшого обирає ділянки зі старовіковими деревами). Під час міграції зустрічається серед відкритих просторів.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні птахи з'являються з першої половини квітня. Гнізда будують з гілок на деревах (на значній висоті), що ростуть поблизу галявин, просік, на узліссях. Іноді можуть займати старі гнізда інших птахів (шулік, канюків, круків). Кладка із 2 (рідко 3) яєць з'являється у другій половині травня. Насиджують обидва члени пари 30–32 доби. Пташенята покидають гніздо у віці 40–45 днів. Відліт на зимівлю відбувається протягом вересня – першої половини жовтня. Живиться осоїд переважно різними дикими перетинчастокрилими (головним чином бджолиними) комахами (стенофаг). Шукаючи здобич, у землі розкопує гнізда джмелів та ос. Іноді може ловити і дрібних хребетних тварин: мишоподібних гризунів, ящірок, жаб, невеликих птахів.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться, вірогідно, не більше 40–60 пар; чисельність зменшується.

Фактори загрози. Вирубування старих високостовбурних лісів, збіднення трофічної бази, використання отрутохімікатів.

Заходи охорони. Збереження ділянок лісових масивів з високими деревами як потенційних місць гніздування. Осоїд охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Зубаровський, 1977; Горбань та ін., 1987, 2006, 2008; Штирало, Луцак, 1989; Матеріали..., 1991, 1996, 2010б, 2015; Бучко, 1995б, 1999в, 2008; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Скільський та ін., 1997, 2015в; Бучко, Скільський, 1999; Киселюк, Годованець, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Стефурак, 2003; Держипільський та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Домашевський і др., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; М. С. Атаманюк, І. М. Горбань, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: В. М. Грищенко

Шуліка рудий

Milvus milvus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Ареал охоплює Західну і Південну Європу, Північно-Західну Африку, Малу Азію та Кавказ. Особи з північної частини регіону поширення є перелітними (зимують у Середземномор'ї, на півдні Європи, в Африці), а з південної ведуть осілий спосіб життя. В Україні рудий шуліка колись гніздився переважно на правобережжі (лісова і лісостепова зони, Карпати). Нині здебільшого лише залітний вид. В Івано-Франківській області раніше дуже спорадично виявляли в окремих пунктах регіону.

Кадастр знахідок: поблизу с. Зелена, с. Колінки, с. Химчин, с. Хо-м'яківка, поблизу м. Яремче.

Місця перебування. Переважно ділянки старих високостовбурних листяних та мішаних лісів (як рівнинних, так і гірських), що межують з відкритими просторами та водоймами.

Особливості біології. Раніше очевидно гніздовий, перелітний вид. Весняна міграція триває з кінця березня. Гнізда птахи будують (іноді займають чужі) у кронах

дерев. Кладка (з'являється в кінці квітня – на початку травня) налічує 2–4 (найчастіше 3) яйця. Насиджування триває майже місяць. Приблизно у віці 45 днів пташенята залишають гніздо. Статевозрілими стають на третьому році життя. Шуліка рудий моногам, якому властивий стійкий гніздовий консерватизм. Осінній відліт триває до початку жовтня, хоча основна кількість птахів мігрує на південь, напевне, протягом вересня. Живляться різноманітними дрібними хребетними, падлом і покидьками, іноді здобувають рибу. Полюють переважно у вологих місцях – по берегах річок й уздовж гірських потоків, озер, ставків.

Сучасний стан популяції. Вид перестав зустрічатися в Івано-Франківській області, ймовірно, з 80–90-х років ХХ ст.

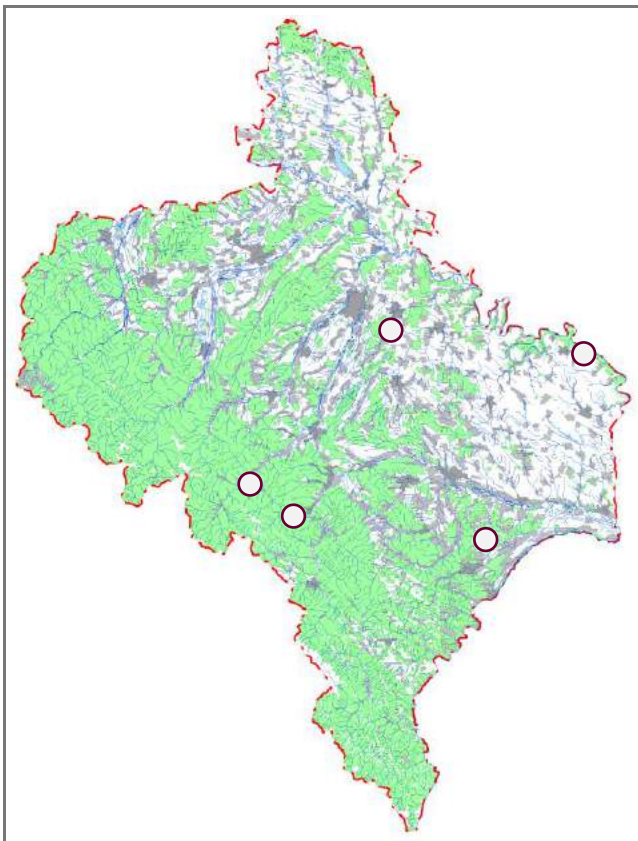
Фактори загрози. Вирубання старих лісів (знищення місць гніздування птахів), деградація кормових біотопів, погіршення трофічної бази, рекреація, браконьєрство.

Заходи охорони. Необхідно з'ясувати сучасне поширення й організувати охорону знайдених гнізд або ділянок, зайнятих територіальними парами. Доцільно також розробити методику розведення птахів у неволі з подальшим випуском у природу. Шуліка рудий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозового стану вид (NT)). Раніше відомі знахідки в межах ПЗ «Горгани», Карпатського НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Щербак и др., 1976; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Корнєєв, 1984; Красная книга..., 1984; Редкие..., 1988; Федоренко та ін., 1990, 1993; Ковальчук та ін., 1991; Штиркало, 1991; Матеріали..., 1994; Боднар, 2000; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Горбань, 2005; Делеган та ін., 2005; Горбань, 2005–2006; Скільський та ін., 2007; Горбань та ін., 2008; Потіш, 2009; Фауна України..., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; European Red List..., 2015.

І. В. Скільський, І. М. Горбань

Фото: S.-E. Arndt

Шуліка чорний

Milvus migrans (Boddaert, 1783)

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

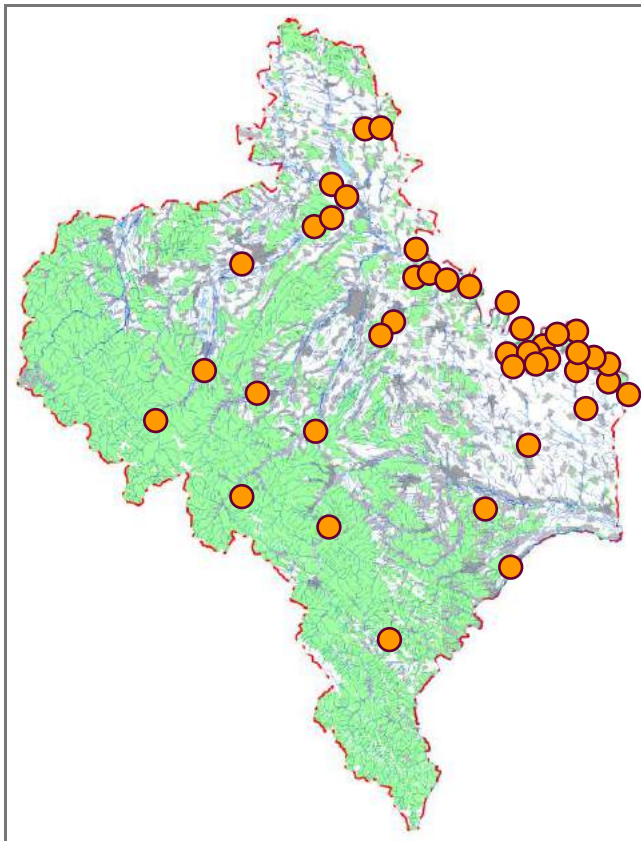
Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Помірна і південна смуги Євразії, Африка (крім Сахари), Австралія та деякі острови. У Палеарктиці це перелітний птах, а в інших частинах гніздового ареалу – відносно осілий. В Україні поширений фактично на всій території, за винятком Криму та високогірних районів Карпат. В Івано-Франківській області чорний шуліка населяє в основному рівнинну частину (долина Верхнього і Середнього Дністра). У Передкарпатті та в горах відомі дуже спорадичні знахідки, куди птахи проникають долинами річок.

Кадастр знахідок: с. Берем'яни, с. Буківна, смт Верховина (Жаб'є), с. Ганнівці, м. Городенка, поблизу с. Довге, с. Дубки, с. Зелена (ур. Максимець), с. Кобаки, с. Колінки, с. Копачинці, с. Корнів, с. Марківці, с. Медина, с. Микуличин, с. Михальче, с. Мостище (Тлум.), м. Надвірна, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Нижня Липиця, с. Осмолода, с. Передівання, с. Петрилів, с. Петрів, с. Підвербці, с. Пійло, с. Поточище, с. Раковець (Богор.), с. Раковець (Город.), с. Репужинці, с. Сарники, с. Семєнівка, с. Сокіл, с. Стриганці, с. Трач, с. Уніж, с. Хмелева, с. Хом'яківка (Тисм.), с. Шевченкове (Гал.), с. Ясень.

Місця перебування. Переважно різноманітні ліси (насамперед старі листяні та мішані), які розташовані поруч із водоймами.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні птахи з'являються у другій половині березня – на початку квітня. Гнізда роблять на деревах у розгалуженні крони. Це відносно масивна споруда з гілок, стебел трави, яка всередині (лоток) вимощена шерстю, шматками паперу, ганчірками. Пара приступає до гніздування в кінці квітня – на початку травня. Повна кладка налічує 2–4 яйця. Насиджує переважно самка трохи більше місяця. Пташенята залишаються у гнізді майже шість тижнів. Осіння міграція триває протягом вересня. Шуліка чорний є типовим поліфагом. Раціон складає різноманітна їжа – від комах до невеликих птахів і ссавців. Важливе місце також займає риба, в основному мертва.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться не більше 40–50 пар. Чисельність має незначну тенденцію до зменшення.

Фактори загрози. Помітне рекреаційне навантаження на характерні біотопи, вирубування старих високостовбурних лісів, а також пряме переслідування людиною.

Заходи охорони. Збереження лісів поблизу водойм, у долинах річок, створення охоронних ділянок довкола гнізд, пропаганда необхідності охорони птахів. Шуліка чорний занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський», відомі знахідки у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, 1954, 1963а; Татаринів, 1969, 1973; Зубаровський, 1977; Каталог орнітофауни..., 1989; Грищенко, Серебряков, 1990; Матеріали..., 1991, 1996, 2010б, 2011; Орнітологічні спостереження..., 1991а, 1991б, 1993а, 1994; Бокотей, Соколов, 1992; Скільський, Годованець, 1993; Федоренко та ін., 1993; Скільський та ін., 1994, 1997; Бучко, 1996б, 1999в, 2008; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Киселюк, Годованець, 2000; Goławski, Szykarczyk, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Штирало, Бундзяк, 2006; Горбань та ін., 2008; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009, 2011; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; П. В. Бундзяк, Р. Івасенко, Л. С. Стрембіцький, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: В. М. Грищенко

Лунь польовий

Circus cyaneus (Linnaeus, 1766)

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

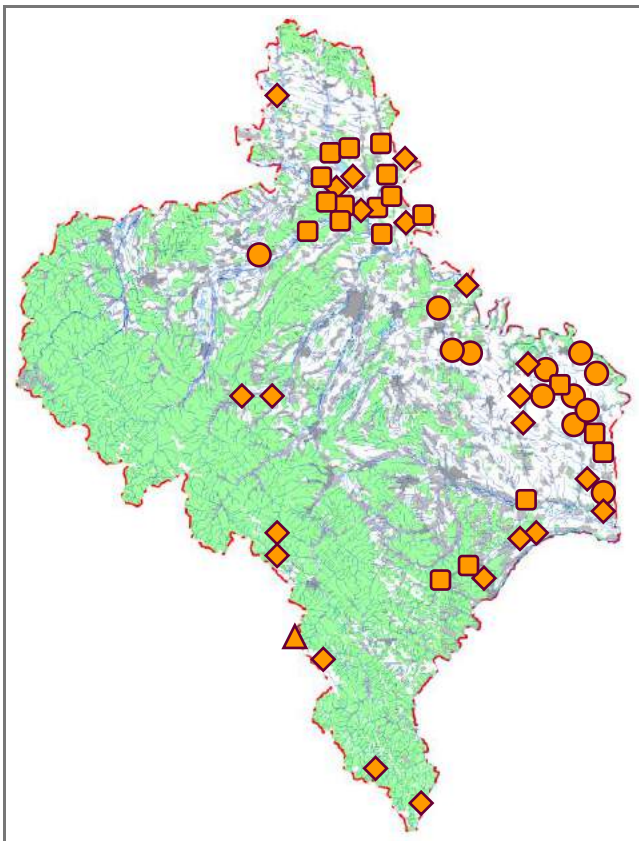
Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Неоцінений вид (NE).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює широку смугу Євразії (крім полярних районів), зимує в південній частині материка, а також у Північно-Західній Африці. В Україні польовий лунь раніше гніздився місцями майже на всій території, тепер – лише на заході та півночі. Взимку трапляється майже скрізь, за винятком гірських ділянок. В Івано-Франківській області відомі знахідки в усіх ландшафтних зонах. У репродуктивний і міграційний періоди цих птахів виявляли в горах вище 1700–2000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Буркут, м. Бурштин, с. Водники, м. Галич, с. Ганнівці, с. Глушків, м. Городенка, с. Грушка, с. Джурів, с. Дитятин, смт Заболотів, с. Залуква, м. Калуш, с. Кінчаки, с. Колінки, с. Коростовичі, м. Косів, с. Кремидів, с. Кукільники, с. Медина, с. Медуха, с. Нижнів, с. Німшин, с. Новоселиця (Снят.), с. Озеряни (Тлум.), с. Олієво-Королівка, с. Острів, Острівець, с. Палагичі, с. Поляниця (м. Яремче), с. Помонята, с. Поплавники, с. Потічок, с. Рашків, с. Русів, с. Семаківці (Город.), с. Семенівка, м. Снятин, с. Соколівка (Кос.), смт Солотвин, с. Старі Скоморохи, с. Стецівка, с. Тишківці, с. Тустань, с. Черганівка, с. Чортовець, с. Яблунька, с-ще Якубівка, с. Ясенів-Пільний; лісоділ. Перкалаб; г. Говерла, г. Сияк; Чорногірський масив.

Місця перебування. Різноманітні відкриті простори (поля, луки, долини річок, заболочені ділянки, вирубки тощо).

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий, пролітний (локально залітний) вид. Весняна міграція триває протягом березня – квітня, осіння – у вересні – листопаді. Моногам; за підвищеної чисельності часто бувають випадки полігамії. Гнізда влаштовують на землі. У кладці (травень) 4–5 (іноді 6) яєць, які насиджує самка майже місяць. Через 40 днів після вилуплення пташенята залишають гніздо. Живляться дрібними хребетними, рідше великими комахами.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області можливе гніздування не менше 3–5 пар.

Фактори загрози. Деградація цілинних земель під впливом господарської діяльності людини, випасання худоби на нерозораних ділянках, збіднення кормової бази, браконьерство.

Заходи охорони. Необхідно виявити та забезпечити дієвою охороною місця гніздування (постійного перебування протягом репродуктивного періоду) птахів. Луць польовий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид) і Європейського червоного списку (близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський», відомі також знахідки пролітних особин у межах Карпатського НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і пам'ятки природи «Урочище Масьок».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Зубаровський, 1977; Киселюк, Косыло, 1988; Полуда, Прокопенко, 1990; Матеріали..., 1991, 1994, 1995б, 1996; Орнітологічні спостереження..., 1991а, 1991б, 1993а, 1993б, 1994; Бучко, 1992а, 1999в, 2008; Кащишин, 1993а; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Бундзяк, Завадовський, 1994; Бундзяк та ін., 1994а, 1994б, 1996; Бучко, Школьнік, 1994; Орнітологічні спостереження, 1994; Полуда і др., 1994; Червона книга..., 1994, 2009; Бучко, Хлібкевич, 1996а, 1996б; Киселюк, 1996а; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Фесенко, Бокотей, 2002; Горбань, 2005–2006; Штирало, Бундзяк, 2006; Скільський та ін., 2007, 2015в, 2016а; Горбань, Скільський, 2008; Горбань та ін., 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; European Red List..., 2015; І. М. Горбань, В. М. Дученко, Р. Івасенко, І. Л. Стефурак, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Б. Й. Годованець, П. В. Бундзяк,
М. С. Атаманюк**

Фото: G. Kummer

Лунь степовий

Circus macrourus (S. G. Gmelin, 1771)

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Євразію від пониззя Дунаю до Забайкалля та Північно-Західної Монголії. Зимує в Південній Азії, Східній і Південній Африці. В Україні ще в середині ХХ ст. населяв майже всю степову смугу, але згодом фактично скрізь зник на гніздуванні. В Івано-Франківській області відома знахідка в західній частині.

Кадастр знахідок: с. Оболоння.

Місця перебування. Віддає перевагу відкритим ландшафтам.

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний вид. На більшій частині території України дуже спорадично зустрічаються поодинокі особини під час міграції, можливі випадки гніздування у степовій і лісостеповій смугах, зрідка окремі птахи зимують. Навесні проліт триває з кінця березня до середини квітня. Моногам, можливі випадки полігамії. Гніздо пара влаштовує на землі. Повна кладка з'являється в першій половині травня і налічує

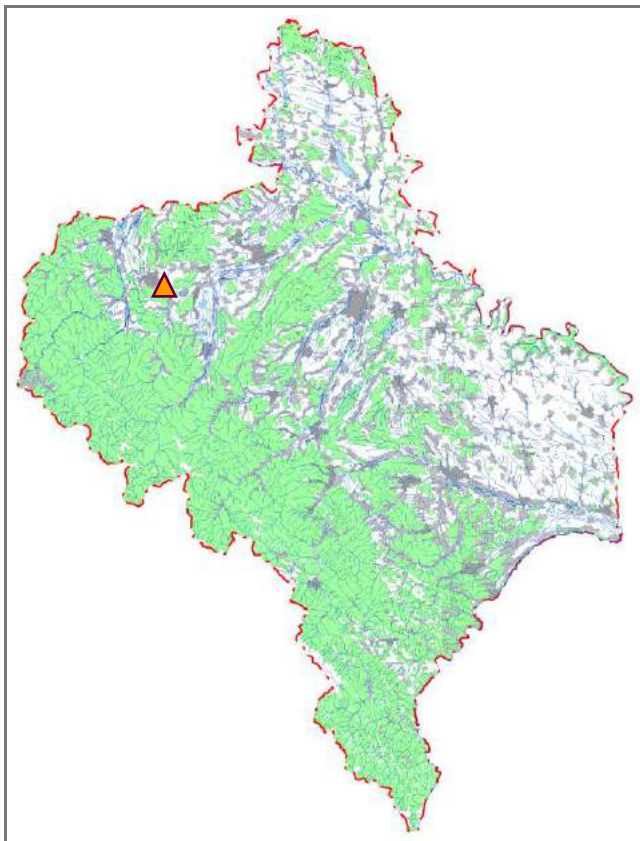

3–5 яєць, які самка насиджує близько 30 діб. Пташенята залишають гніздо орієнтовно в 40-денному віці. Осіння міграція відбувається з кінця серпня до початку жовтня. Живиться степовий лунь дрібними ссавцями (здебільшого гризунами) і птахами, рідше плазунами, земноводними та великими комахами.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області відома зустріч однієї особини протягом періоду весняної міграції.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Лунь степовий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозового стану вид (NT)).

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1994, 2009; Талпош, 1999; Фесенко, Бокотей, 2002; Потіш, 2009; Фауна України..., 2010; European Red List..., 2015.

М. В. Скирпан

Фото: G. Jayaraman

Лунь лучний

Circus pygargus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

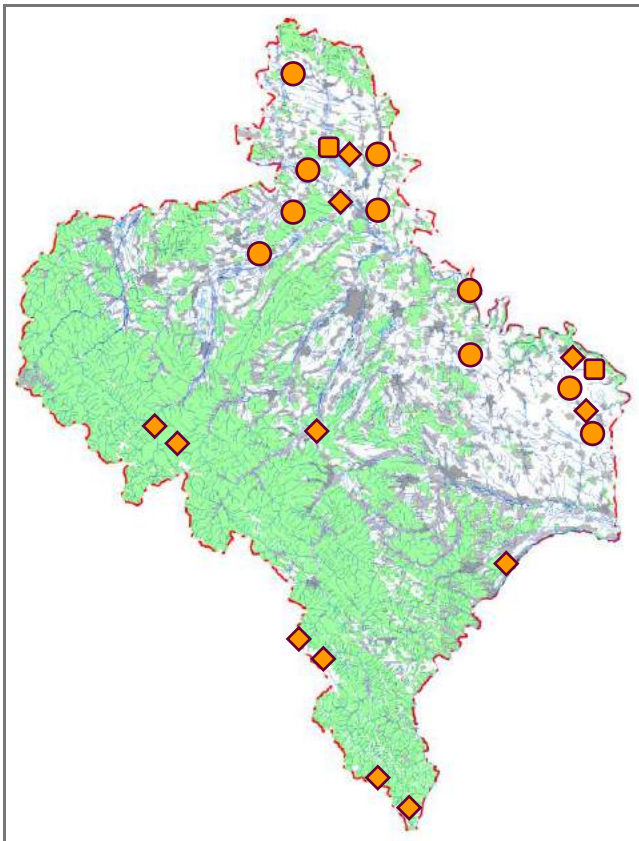
Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює майже всю Європу (за винятком Скандинавського півострова і північних регіонів Російської Федерації), південну половину Західного Сибіру, Казахстан, Закавказзя, а також Північно-Західну Африку. Основна кількість птахів зимує в Екваторіальній і Південній Африці та в Індії. В Україні лучний лунь гніздиться майже на всій території, крім гірських районів; іноді трапляється взимку (переважно на півдні). В Івано-Франківській області в репродуктивний період відомі спорадичні знахідки в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя, Опілля), місцями – в Передкарпатті. Під час міграції виявляли в горах (долини річок, полонини) вище 1500 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Буркут, м. Бурштин, смт Войнилів, м. Городенка, с. Дубки, м. Калуш, с. Кобаки, с. Коростовичі, м. Надвірна, с. Нижнів, с. Озеряни (Тлум.), с. Осмолода, с. Підкамінь, с. Лукасівці, с. Семаківці (Город.), с. Старі Скоморохи, с. Тенетники, с. Тустань, с-ще Якубівка, с. Ясенів-Пільний; лісоділ. Перкалаб; г. Висока, г. Говерла; Чорногірський масив.

Місця перебування. Оселяється на заболочених територіях і вологих луках, зрідка – на пасовищах, полях зернових культур і старицях.

Особливості біології. Гніздовий, пролітний, випадково зимуючий вид. Навесні птахи з'являються в середині – другій половині квітня. Гнізда влаштовують на землі серед густої високої трави. Повні кладки, які налічують здебільшого 3–5 яєць, можна виявити протягом травня. Насиджує тільки самка близько місяця. Пташенята залишаються у гнізді 35–40 днів. Осіння міграція триває порівняно рано – в серпні – вересні. Основу раціону складають мишоподібні гризуни, хоча полює лучний лунь на найрізноманітніших тварин (великі комахи, земноводні, плазуни, дрібні птахи й інші), яких ловить на землі.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться, ймовірно, не більше 10–20 пар.

Фактори загрози. Знищення гніздових і кормових біотопів (зокрема, зменшення площ вологих лук), чинник турбування (випас худоби в місцях розмноження птахів), збіднення кормової бази, браконьєрство.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дієвою охороною місць гніздування. Лунь лучний занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Відомі знахідки в Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Татаринів, 1969, 1973; Зубаровський, 1977; Каталог орнітофауни..., 1989; Полуда, Прокопенко, 1990; Полуда и др., 1992; Орнітологічні спостереження..., 1993б; Бундзяк, Завадовський, 1994; Бундзяк та ін., 1994б; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Матеріали..., 1996, 2015; Бучко, 1999в, 2008; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Штиркало, Бундзяк, 2006; Винчевський и др., 2008; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; І. М. Горбань, Ю. В. Кузьменко, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
П. В. Бундзяк**

Фото: В. М. Грищенко

Канюк степовий

Buteo rufinus (Cretzschmar, 1827)

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал охоплює Південно-Східну Європу, Малу, Центральну та Південну Азію, Закавказзя, Північну і Південно-Східну Африку. В Україні поширений у лісостеповій і степовій зонах та у Криму (окремі пари гніздяться також у лісовій смузі). Під час міграцій зустрічається майже на всій території України. Невелика кількість птахів зимує в південних областях. На Івано-Франківщині виявляли в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя, Опілля).

Кадастр знахідок: с. Поплавники, с. Старий Гвіздець.

Місця перебування. Віддає перевагу відкритим ділянкам.

Особливості біології. В Івано-Франківській області залітний вид. У південно-східній частині України в місцях гніздування птахи з'являються протягом березня – на початку квітня. Гнізда будують на деревах у верхньому розгалуженні стовбура або на бічних гілках. Гніздо пара використовує протягом кількох років. У повній кладці

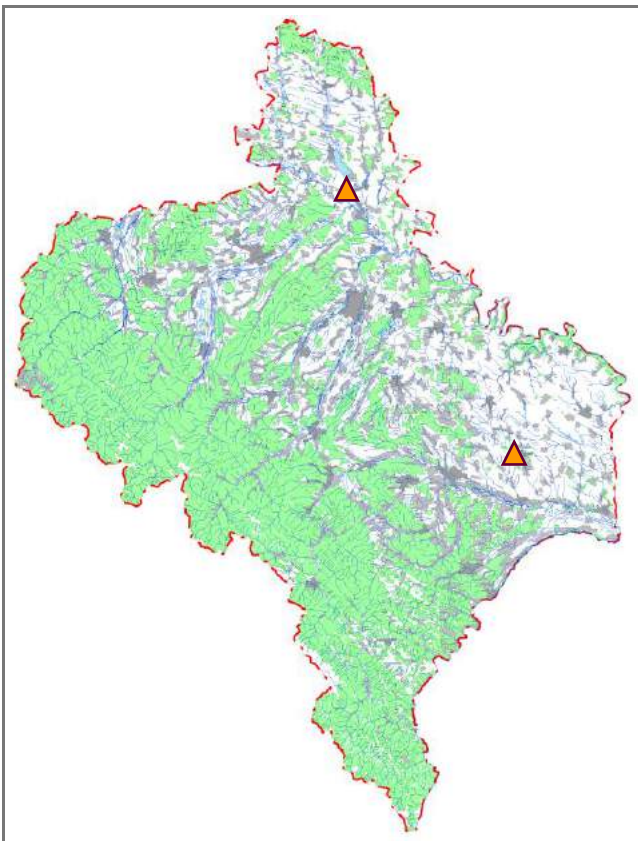

(кінець березня – перша половина квітня) 2–5 (переважно 4) яєць. Насиджування триває близько 40 діб. Пташенята залишають гніздо в кінці червня – на початку липня. Мігрують в основному поодиночі. Живляться дрібними ссавцями (здебільшого гризунами), іноді невеликими птахами, а також плазунами і земноводними.

Сучасний стан популяції. На Івано-Франківщині відомі дуже спорадичні знахідки поодиноких залітних особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Канюк степовий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Відома знахідка в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Goduń, 1938; Страутман, 1963а; Зубаровський, 1977; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994, 2009; Бучко, 1995б, 1999в, 2008; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Стригунов та ін., 2008; Потіш, 2009; Рідкісні..., 2013.

В. В. Бучко

Фото: Н. А. Смірнов

Змієїд

Circaetus gallicus (J. F. Gmelin, 1788)

Клас Птахи – Aves
Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Євразію (від Західної Європи до Монголії) та Північно-Західну Африку. Зимує в Екваторіальній Африці й Індії. В Україні гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, частково у степовій зоні, а також у горах Криму і Карпатах. Найбільше птахів у репродуктивний період зосереджено на Поліссі. В Івано-Франківській області змієїд виявлений переважно в карпатській частині. У гори проникає вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бабин, смт Богородчани, с. Буркут, с. Височанка, м. Галич, с. Зелена, с. Коростовичі, смт Ланчин, с. Марківці, с. Татарів, с. Черганівка; лісоділ. Перкалаб; г. Гнатася (Гнетеса); масив Горгани, Чорногірський масив.

Місця перебування. Ділянки старих високостовбурних лісів поруч з відкритими просторами (великі галявини, болота, вирубки тощо).

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Змієїд зимівлі птахи прилітають у кінці березня – на початку квітня. Гнізда будують (іноді займають чужі) на деревах, переважно на висоті 10–20 м від землі. У кладці одне яйце, яке самка відкладає у другій половині квітня – на

початку травня. Насиджують по черзі обидва члени пари 35–37 діб. Пташенята залишають гнізда наприкінці липня – в першій половині серпня. Осіння міграція триває протягом вересня і майже до середини жовтня. Моногамний вид, якому властивий стійкий гніздовий консерватизм. Змієїд належить до птахів-стенофагів. Живиться переважно плазунами, рідше земноводними, іноді полює на дрібних птахів, мишоподібних гризунів і великих комах.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області можливе гніздування не більше 5–10 пар. Протягом періоду міграції зустрічаються окремі особини.

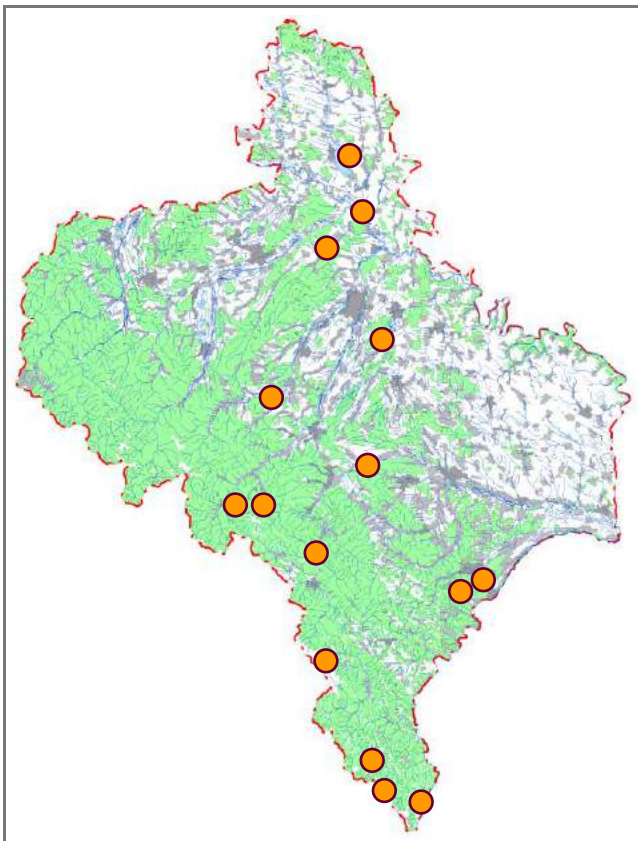
Фактори загрози. Руйнування чи деградація типових місць перебування (вирубування старих високостовбурних лісів, осушування боліт тощо), низька чисельність рептилій – основного корму, пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Покращення кормової бази (збільшення чисельності плазунів), виявлення гнізд і забезпечення їх дієвою охороною, боротьба із браконьєрством, розроблення методики розведення в неволі. Змієїд занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Godyń, 1938; Страутман, 1954, 1963а; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Красная книга..., 1984; Gorban, 1984; Ведмеденко, 1985; Горбань та ін., 1987, 2006, 2008; Редкие..., 1988; Стойко, 1990; Штирко та ін., 1990; Матеріали..., 1991, 1995а; Бокотей, Соколов, 1992; Федоренко та ін., 1993; Бучко, 1996б, 1999в, 2008; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Бучко, Скільський, 1999; Боднар, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Скільський, 2005; Горбань, 2005–2006; Стефурак, Стефурак, 2006; Скільський та ін., 2007, 2014, 2015в, 2016а; Потіш, 2009; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: О. І. Ралдугіна

Орел-карлик

Hieraaetus pennatus (J. F. Gmelin, 1788)

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздиться спорадично в Євразії (південна частина та частково помірний пояс), Північно-Західній і Південній Африці. Зимує переважно в Африці й Індії. В Україні поширений у Карпатському регіоні, Лісостепу, локально у степовій і лісовій смугах. В Івано-Франківській області зустрічається у Прут-Дністровському межиріччі та в карпатській частині. У гори місцями проникає до висоти 1500 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Вікторів, с. Вістова, с. Городниця, смт Делятин, с. Дзвиняч, с. Залуква, с. Казанів, с. Кобаки, с. Копачинці, с. Корнів, с. Крилос, смт Кути, с. Марківці, с. Одаї, с. Передівання, с. Слобідка (Кос.), смт Солотвин, с. Хом'яківка (Тисм.), с. Черганівка; лісосіл. Перкалаб; Чорногірський хребет.

Місця перебування. Ділянки старих листяних і мішаних лісів, що межують з відкритими просторами.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Весняна міграція триває протягом квітня. Пара будує гніздо у кроні старого дерева, як правило, вище 10 м від землі, яке використовує тривалий час протягом наступних років. У кладці (кінець квітня – перша половина травня)

1–2 (іноді 3) яйця. Насиджує переважно самка майже місяць. Пташенята вилітають із гнізда в липні – на початку серпня. Осінній відліт триває з кінця серпня – протягом вересня. Полює орел-карлик на живу здобич. У живленні домінують дрібні хребетні тварини, переважно крупні особини ящірок, часто горобині птахи та мишоподібні гризуни. Іноді значну частку в раціоні можуть становити комахи.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться, вірогідно, не менше 10–15 пар. Під час міграції (особливо восени) у пролітних зграях може налічуватися до 5–10 особин.

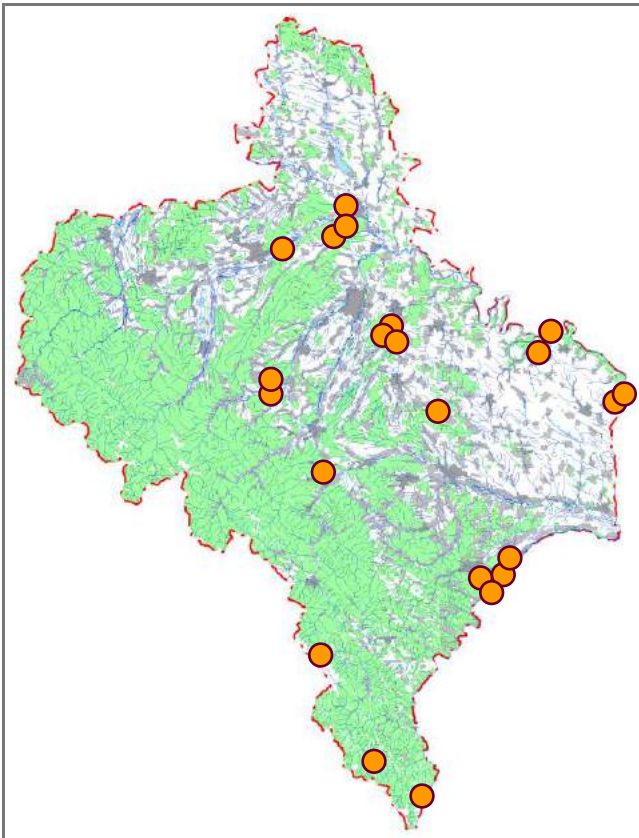
Фактори загрози. Вирубування лісів, збіднення трофічної бази, турбування в місцях гніздування, пряме переслідування людиною.

Заходи охорони. Збереження типових біотопів (старих лісів), створення охоронних зон навколо гнізд, боротьба із браконьерством. Орел-карлик занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Gorban, 1984; Горбань та ін., 1987, 2006, 2008; Редкие..., 1988; Матеріали..., 1991; Скільський та ін., 1995, 1997, 2007, 2015в, 2016а; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Бучко, 1999в, 2008; Бучко, Скільський, 1999; Бучко та ін., 1999; Скільський, Бучко, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Стефурак, 2003; Держипільський та ін., 2004; Горбань, Горбань, 2005; Делеган та ін., 2005; Горбань, 2005–2006; Стефурак, Стефурак, 2006; Киселюк та ін., 2009а; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Домашевський і др., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013в; І. М. Горбань, Р. Івасенко, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: В. М. Грищенко

Орел степовий

Aquila nipalensis Hodgson, 1833

Клас Птахи – Aves
Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал тягнеться від сходу Румунії через степи України, Російської Федерації та Центральної Азії до Монголії. Птахи з Європи і Центральної Азії зимують в Африці, а особини зі східних популяцій – в Індії. До кінця XIX ст. цей вид був відносно звичайним у багатьох степових районах України. Згодом його чисельність почала скорочуватися. На сьогодні гніздова популяція в Україні зникла. Останнє гніздування зареєстровано на початку 1980-х років у заповіднику «Асканія-Нова». В Івано-Франківській області відома єдина давня знахідка в гірській частині.

Кадастр знахідок: м. Яремче.

Місця перебування. Віддає перевагу відкритим просторам.

Особливості біології. На Івано-Франківщині залітний вид. Раніше в Україні перші птахи на гніздових ділянках з'являлися в березні. Гнізда будують здебільшого на землі (пагорби, викиди землі з нир бабаків), рідше на

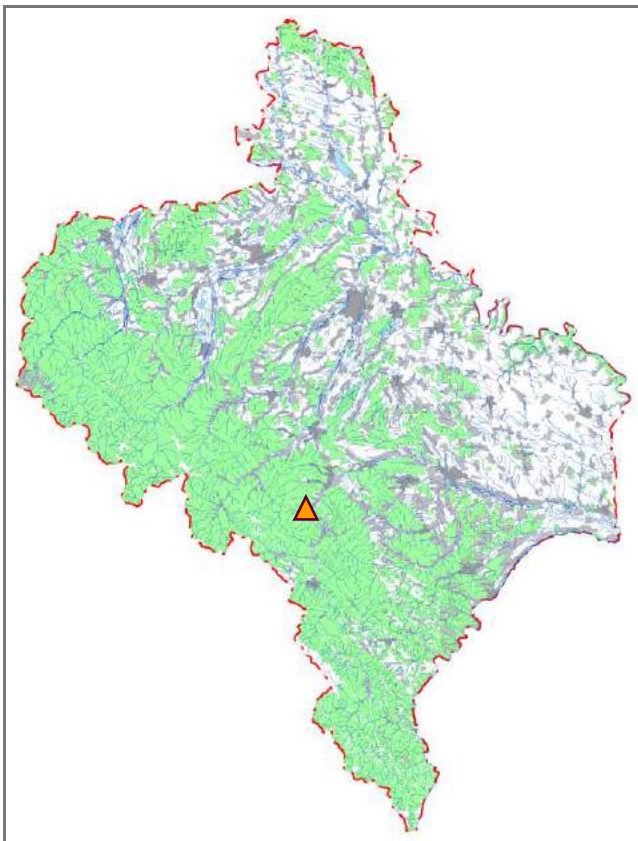

низьких деревах або на чагарниках, іноді на опорах ЛЕП. Повна кладка налічує 1–2 (рідко 3) яйця, які насиджує переважно самка близько 45 діб. Молоді птахи перебувають у гнізді майже два місяці. Статева зрілість настає на третьому-четвертому році життя. Осінній відліт (проліт) на зимівлю триває з кінця вересня до середини листопада. Живиться степовий орел переважно ховраками й іншими дрібними гризунами, зрідка полює на птахів та поїдає падло.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області раніше (до 1930-х років) виявлена залітна особина.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Орел степовий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку (вид перебуває у критичному стані (CR)) і Червоного списку МСОП (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Відома давня знахідка на території теперішнього Карпатського НПП.

Джерела інформації: Грабар, 1931б, 1997; Кістяковський, 1950; Портенко, 1950; Страутман, 1954, 1963а; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Нанкинов, 1982; Редкие..., 1988; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Федоренко та ін., 1993; Талпош, 1999; Штиркало, 1999; Приходько та ін., 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Годованець, 2004, 2013; Потіш, 2009; European Red List..., 2015.

І. В. Скільський

Фото: P. S. Anand

Підорлик великий

Aquila clanga Pallas, 1811

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює помірну смугу Євразії від Східної Європи до Північної Монголії та Північно-Східного Китаю. Зимує на півдні Європи (дуже локально), в Північно-Східній Африці та південній частині Азії. В Україні гніздиться переважно на Поліссі, мігрує на всій території. У зимовий період зрідка зустрічається в Азово-Чорноморському регіоні. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Горішне Залуччя, м. Надвірна, с. Поляниці (м. Яремче), с. Сарники, с. Стецева.

Місця перебування. Мігруючі особини можуть траплятися як серед лісових масивів, так і над відкритими просторами (полюють на полях і луках).

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний вид. Весняна міграція триває у квітні, осіння – вірогідно, протягом вересня – жовтня. В Україні оселяється зазвичай у мішаних лісах поблизу відкритих ділянок – річкових долин, вологих луків, великих боліт, лісових

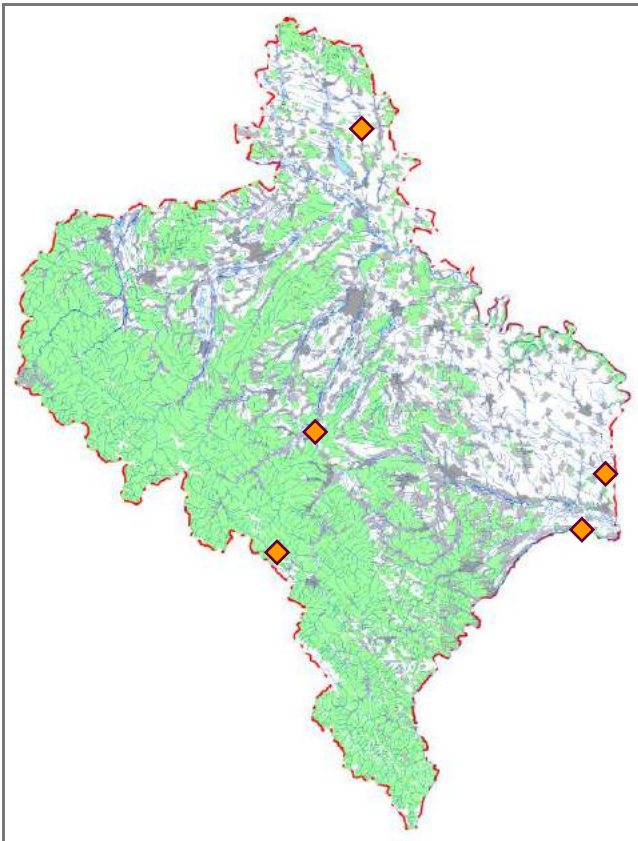

галявин і вирубок. Гнізда розташовує на деревах. У повній кладці 2 яйця. Насиджування триває 42–44 доби. Вживає найчастіше одне пташеня. Молоді залишають гнізда у двомісячному віці на початку серпня. Живляться земноводними, плазунами, птахами, дрібними та середнього розміру ссавцями.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області виявляли поодинокі особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Підорлик великий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид), Європейського червоного списку (вид перебуває в небезпечному стані (EN)) і Червоного списку МСОП (вразливий вид (VU)).

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, 1954, 1963а; Жежерін, 1969; Зубаровський, 1977; Gorban, 1984; Бокотей, Соколов, 1994, 2000; Червона книга..., 1994, 2009; Домашевський, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Годованець, 2004, 2013; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2005, 2009; Фауна України..., 2010; European Red List..., 2015; В. Ч. Домбровський, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: focusingonwildlife.com

Підорлик малий

Aquila pomarina C. L. Brehm, 1831

Клас Птахи – Aves

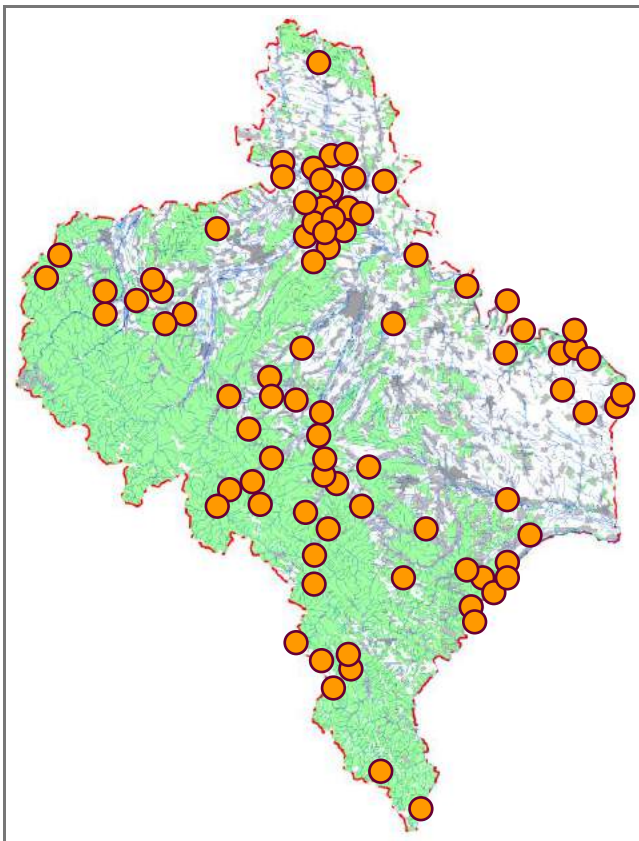
Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Центральну і Східну Європу та Малу Азію. Зимує в Південно-Східній Африці. В Україні малий підорлик гніздиться переважно в Карпатському регіоні, на Поліссі та в центральній частині; під час міграцій зустрічається фактично скрізь. В Івано-Франківській області поширений майже на всій території. У гори проникає вище 1600 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Богрівка, с. Бистрець, с. Бистриця, с. Блюдники, с. Бовшів, смт Богородчани, с. Болохів, с. Брустурів, с. Буковець (м. Болехів), с. Буркут, м. Бурштин, с. Височанка, с. Вікторів, с. Воронів (Рогат.), смт Ворохта, м. Галич, м. Городенка, с. Городниця, смт Делятин, с. Джурів, с. Дзвиняч, с. Дземброня, с. Довге, м. Долина, с. Дорогів, с. Залуква, с. Заріччя (Надв.), с. Зелена, с. Кобаки, с. Козарі, с. Колінки, с. Коростовичі, м. Косів, с. Крилос, с. Кукільники, с. Курипів, смт Кути, смт Ланчин, с. Лосва, с. Лючки, с. Максимець, с. Мала Тур'я, с. Манява, с. Медина, с. Микуличин, с. Мирне, с. Мостище (Тлум.), м. Надвірна, с. Нижнів, с. Оболоння, с. Острів, с. Пасічна, с. Передіваня, с. Перлівці, с. Петрів, с. Підвербці, с. Поляниця (м. Болехів), с. Рашків, с. Релужинці, с. Розтоки, с. Семаківці (Колом.), с. Слобідка (Кос.), с. Сокіл, смт Солотвин, с. Спас (Рожнят.), с. Старий Мізунь, с. Старі Кути, с. Старуня, с. Суботів, с. Татарів, с. Темирівці, с. Тюдів, с. Хмелева, с. Хом'яківка (Тисм.), с. Цвітова, смт Чернелиця, с. Черник, смт Яблунів, м. Яремче, с. Ясеновець; лісоділ. Перкалаб; г. Говерла, г. Осій, г. Піп Іван Чорногірський; Чорногірський хребет.

Місця перебування. В основному старі, здебільшого вологі, листяні та мішані ліси поблизу озер, русел річок, заболочених ділянок, іноді на вододільних територіях.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні пари з'являються з кінця березня – протягом першої декади квітня. Гнізда влаштовують у кронах високих дерев. Кладку можна виявити на початку травня; вона налічує 2 (іноді 1) яйця. Насиджує, як правило, самка 38–43 доби. Молоді особини залишають гніздо приблизно у двомісячному віці (в більшості випадків – на початку серпня). Осінній відліт триває з вересня до перших чисел жовтня. У раціоні домінують дрібні та середнього розміру хребетні тварини, зокрема ящірки і мишоподібні гризуни.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться як мінімум 50–60 пар. Чисельність відносно стабільна з незначною тенденцією до зниження.

Фактори загрози. Вирубування старих лісів, погіршення кормової бази, значне рекреаційне навантаження, браконьєрство.

Заходи охорони. Доцільно організувати спеціальні охоронні зони в місцях постійного перебування пар і довкола існуючих гнізд. Підорлик малий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський», а також відома знахідка в межах пам'ятки природи «Осій».

Джерела інформації: Urbański, 1933; Страутман, Татарінов, 1949; Страутман, 1954, 1963а; Жежерін, 1969; Татарінов, 1969, 1973; Зубаровський, 1977; Горбань та ін., 1987, 2006, 2008; Бокотей, 1992; Бокотей, Соколов, 1992, 2000; Danko, 1993; Когут, 1993; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Орнітологічні спостереження..., 1993а, 1993б, 1994; Федоренко та ін., 1993; Бундзяк та ін., 1994б; Бучко, Школьнік, 1994; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Матеріали..., 1995б, 1996, 2010б, 2015; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Киселюк, 1996а, 2006г; Бучко, 1999в, 2008; Домашевський, 2000; Киселюк, Годованець, 2000, 2006; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Фесенко, Бокотей, 2002; Горбань, Горбань, 2005; Делеган та ін., 2005; Домашевський, Ветров, 2005; Ветров, 2005–2006; Горбань, 2005–2006; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Штирко, Бундзяк, 2006; Скільський та ін., 2007, 2015в, 2015д, 2016а; Домашевський та ін., 2008; Сеник, 2008; Ветров і др., 2009; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Домашевський і др., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, Б. Й. Годованець, І. Л. Стефурак, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: М. С. Атаманюк

Могильник

Aquila heliaca Savigny, 1809

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

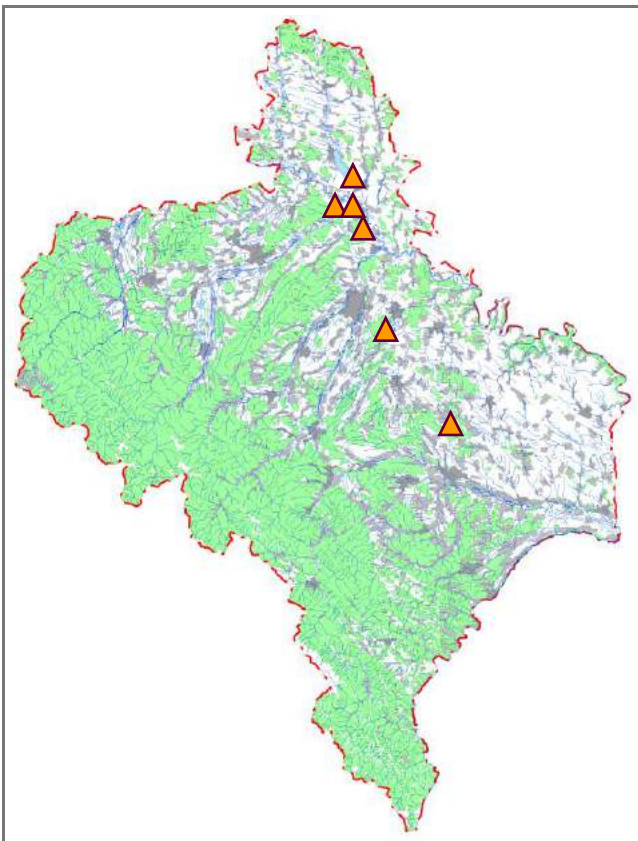
Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал охоплює переважно Центральну, Південно-Східну і Східну Європу, Північну Африку (наявні ізольовані ділянки) й Азію (південно-західні території, Казахстан, передгір'я та гірські райони Алтаю, Мінусинська улоговина, Тува, Забайкалля). На більшій частині регіону поширення перелітний птах. Зимує в Західній Європі, Південній Азії, Південно-Східній Африці. Популяції, які населяють південні частини ареалу, ведуть осілий спосіб життя. В Україні могильник гніздиться в межах Лісостепу, серед окремих лісових масивів степової смуги, а також у Кримських горах. Мігрує на всій території, зимує у Криму. В Івано-Франківській області виявляли у Прут-Дністровському межиріччі, на Опіллі та прилеглих ділянках Передкарпаття.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Залуква, с. Казанів, с. Козина, с. Марківці, с. Пукасівці.

Місця перебування. Острівні і заплавні ліси, а також відкриті простори з перелісками й окремими деревами.

Особливості біології. На Івано-Франківщині залітний вид. У східній і південній частинах України на гніздових ділянках пари з'являються в середині березня – на початку квітня. Гнізда влаштовують на верхівках дерев, які використовують переважно по кілька років. Кладка з'являється в середині квітня – на початку травня і налічує 1–3 яйця. Насиджує її, головним чином, самка 43–45 діб. Пташенята залишають гніздо в кінці липня – на початку серпня. Статевозрілими стають на третьому-четвертому році життя. Осіння міграція триває протягом жовтня. Основу раціону складають невеликі ссавці (ховрахи, хом'яки, зайці й інші), рідше могильники живляться середнього розміру птахами, падлом.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки здебільшого поодиноких особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Могильник занесений до Червоної книги України (рідкісний вид) і Червоного списку МСОП (вразливий вид (VU)). Виявляли в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1963а; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Редкие..., 1988; Горбань, 1990а; Бучко, 1995б, 1996а, 1999в; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Башта, 1998, 2006; Скільський і др., 1998, 1999; Skilsky, 1998а; Белик, 1999; Белик, Галушин, 1999; Ветров, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Скільський, 2007; Скільський та ін., 2007; Потіш, 2009; Фауна України..., 2010; Годованець, 2013.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: В. М. Грищенко

Беркут

Aquila chrysaetos (Linnaeus, 1758)

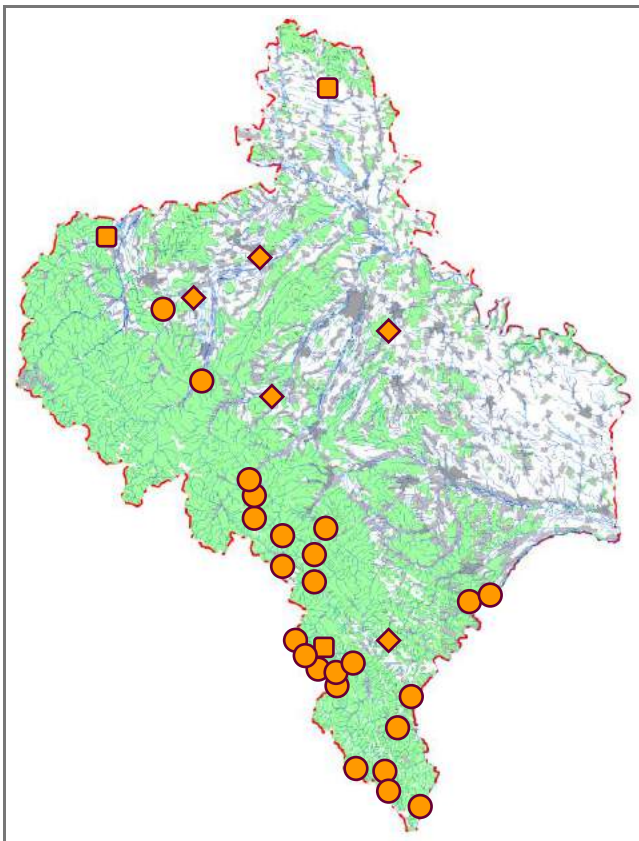
Клас Птахи – Aves
Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює переважно лісову зону і гори Євразії та Північної Америки, а також Північну Африку. В Україні гніздиться в наш час, очевидно, лише в Карпатському регіоні та, можливо, в окремих місцях Північно-Західного Полісся. Раніше беркут був більш широко поширений, зокрема гніздився в центральній і північній частинах. Під час міграцій і взимку трапляється майже на всій території країни. В Івано-Франківській області протягом репродуктивного періоду спорадично зустрічається в гірській частині. На рівнині та в Передкарпатті виявляли поодиноких мігруючих особин восени і взимку.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, м. Болехів, с. Буркут, смт Верховина (Жаб'є), смт Ворохта, с. Гринява, с. Зелена, м. Калуш, смт Кути, с. Лоп'янка, с. Марківці, с. Микуличин, м. Рогатин, смт Рожнятів, смт Солотвин, с. Татарів, с. Тюдів, с. Черник, с. Яблуниця (Верх.), с. Яблуниця (м. Яремче), с. Ясень; лісоділ. Перкалаб; г. Брескул, г. Гнатаса (Гнетеса), г. Говерла, г. Довбушанка, г. Піп Іван Чорногірський, г. Сняк, г. Туркул, г. Чивчин; Чорногірський масив; пол. Пожижевська.

Місця перебування. В основному великі лісові масиви (в горах зі скелями) з наявними поруч відкритими просторами.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид. У місцях розмноження птахи з'являються вже в лютому. Гніздяться на високих деревах, у горах можуть влаштовувати гнізда також на скелях. У кладці (березень – квітень) 1–2 (рідко 3) яйця, які насиджує переважно самка протягом 43–45 діб. Пташенята набувають здатності літати у 2–2,5-місячному віці. Вони залишають гнізда у другій половині липня – серпні. Зазвичай виживає лише одне пташеня. Статевої зрілості молоді особини досягають на четвертому-п'ятому році життя. Пара використовує гніздо впродовж кількох років. Осінньо-зимові кочівлі розпочинаються наприкінці вересня. Живляться наземними хребетними (ссавці, птахи), а також падлом, особливо взимку.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться, очевидно, не менше 4–6 пар.

Фактори загрози. Деградація гніздових біотопів під впливом антропогенного чинника, збіднення кормової бази, браконьєрство.

Заходи охорони. Необхідно забезпечити дієвою охороною наявні та можливі місця гніздування, підготувати птахів взимку. Беркут занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Goduń, 1938; Страутман, 1954, 1963а; Кли-тин, 1962; Татаринів, 1969, 1973; Щербак и др., 1976; Зубаровський, 1977; Корнєєв, 1979; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Красная книга..., 1984; Gorban, 1984; Горбань та ін., 1987, 2006, 2008; Редкие..., 1988; Федоренко та ін., 1990, 1993; Матеріали..., 1991, 1994; Грищенко, 1992; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Киселюк, 1996а, 2006г; Луговой, Ковальчук, 1999–2000; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк, Годованець, 2000, 2006; Киселюк та ін., 2001, 2009а, 2009в; Фесенко, Бокотей, 2002; Годованець, 2003, 2004, 2013; Горбань, Лисачук, 2003; Держипільський та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Лисачук, Горбань, 2005; Горбань, 2005–2006; Башта, 2006; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Скільський та ін., 2007, 2015в, 2015г, 2015д, 2016а; Бучко, 2008; Гаврилук, 2009; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; О. М. Клітин, особ. повід.

**І. В. Скільський, Б. Й. Годованець,
Я. І. Зеленчук**

Фото: M. Vogrin

Орлан-білохвіст

Haliaeetus albicilla (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал охоплює більшу частину Євразії, переважно лісотундрову та лісову ландшафтні зони. У степову смугу проникає долинами великих річок. Донедавна гніздився фактично майже на всій території України. Протягом останніх десятиліть зник у багатьох місцях. Тепер гніздиться в долині Дніпра, на сході та заході країни, а також у Північно-Західному Причорномор'ї. Протягом міграційного періоду може траплятися скрізь. Зимуює на Лівобережжі, в південній частині України, на Закарпатті, в деяких інших місцях. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки здебільшого на Верхньому Дністрі та його лівобережних притоках.

Кадастр знахідок: м. Бурштин, поблизу с. Довге, поблизу смт Кути, с. Петрилів, с. Старі Скоморохи.

Місця перебування. Різнорамні водойми (річки, водосховища, ставки).

Особливості біології. На Івано-Франківщині залітний вид. В Україні орлан-білохвіст веде переважно осілий спосіб життя, хоча частина птахів восени та взимку

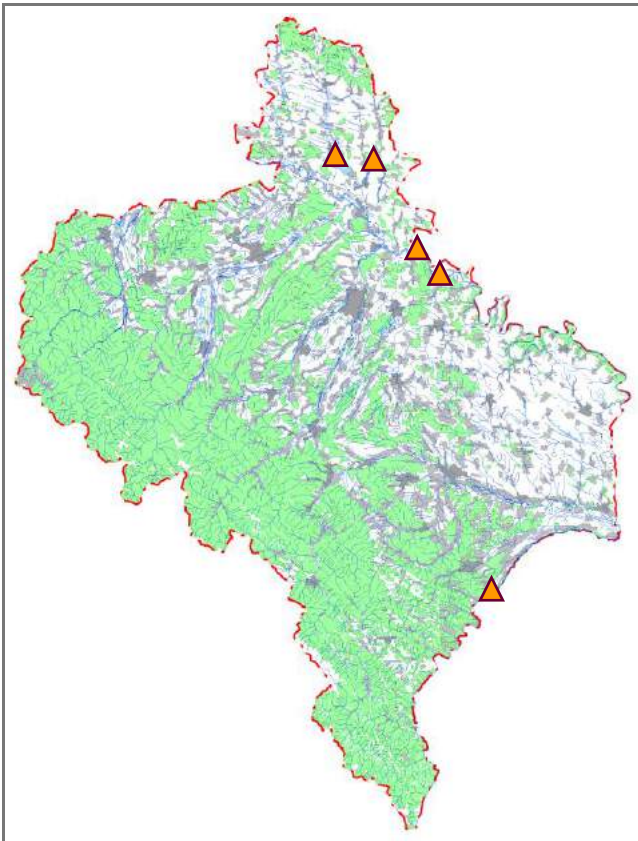

кочує. Моногам; гнізда влаштовує у кронах старих дерев. Населяє заплавні або вологі широколистяні ліси. На ділянці площі в кілька квадратних кілометрів пара може мати два-три гнізда, які використовує по черзі протягом багатьох років. Кладка з 1–3 яєць з'являється в березні. Її насиджує в основному самка трохи більше місяця. Пташенята залишають гніздо у віці 70–75 діб. Статевозрілими стають у чотири-шість років. Живиться орлан-білохвіст фактично виключно рибою (стенофаг). Взимку може також харчуватися коловодними птахами і падлом.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області відомі знахідки поодиноких особин у різні періоди року (крім зимового).

Фактори загрози. Забруднення водойм, збіднення рибних запасів, браконьєрство.

Заходи охорони. Орлан-білохвіст занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Відомі знахідки в межах Галицького НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Татаринів, 1969, 1973; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Gorban, 1984; Редкие..., 1988; Федоренко та ін., 1990; Grishchenko et al., 1991; Бокотей, Соколов, 1992; Орнітологічні спостереження..., 1993а; Матеріали..., 1994; Бучко, 1996а, 1999в, 2008; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Гаврилук, 2000, 2001, 2004, 2008а, 2008б; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Скільський та ін., 2007; Триває проект..., 2007; Потіш, 2009; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; О. М. Клітін, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: В. М. Грищенко

Гриф чорний

Aegypius monachus (Linnaeus, 1766)

Клас Птахи – Aves
Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

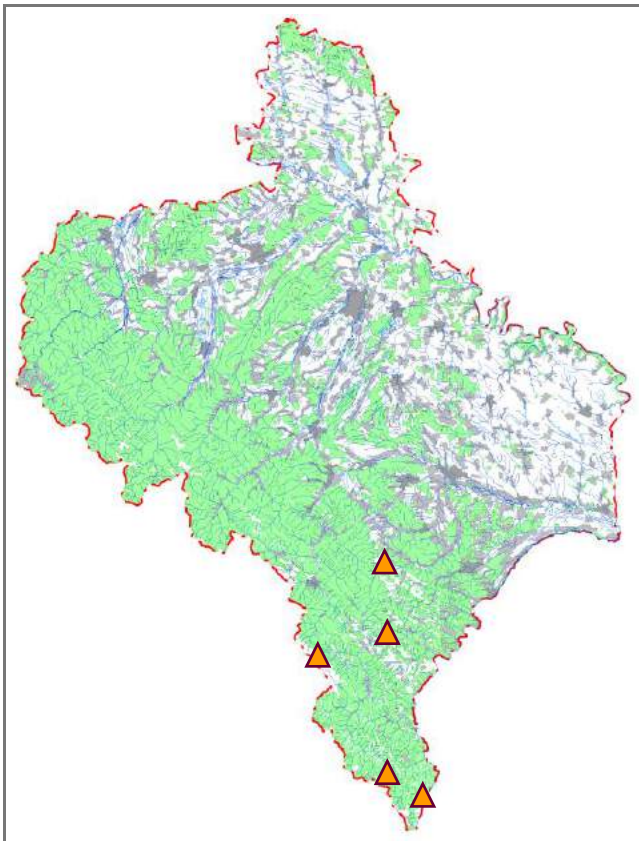
Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Ареал охоплює Піренейський півострів, південь Балкан, острови Середземного моря, Північну Африку (Атлаські гори), Передню і частково Центральну Азію до Монголії та Китаю. В Україні гніздиться тільки в Південному Криму. Під час кормових міграцій зрідка залітає в інші регіони (на північ аж до Чернігівської області). На Івано-Франківщині відомі дуже спорадичні знахідки в південній частині (переважно Чивчини і Чорногора).

Кадастр знахідок: смт Верховина (Жаб'є), поблизу с. Космач (Кос.); лісоділ. Перкалаб; Чорногірський хребет; пол. Баласинів (поблизу с. Буркут).

Місця перебування. Гірські луки (полонини), лісові масиви.

Особливості біології. В Івано-Франківській області залітний вид. У південній частині України осілий, нерегулярно кочовий птах. Гніздиться окремими парами або розрідженими скупченнями (до 5–7 пар) у Кримських горах. Населяє верхній пояс на висоті 800–1000 м н. р. м.

Гніздо влаштовує на дереві, яке використовує багато років. Самка відкладає одне яйце в березні – на початку квітня. Насиджують обидва члени пари 55 діб. Пташеня з'являється у травні і залишає гніздо у другій половині серпня – вересні. Гриф чорний некрофаг, живиться падлом (трупами тварин).

Сучасний стан популяції. На Івано-Франківщині раніше виявляли поодиноких особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Гриф чорний занесений до Червоної книги України (вразливий вид) і Червоного списку МСОП (близький до загрозливого стану вид (NT)). Відомі давні знахідки в межах теперішніх Карпатського НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Wierzejski, 1869; Godyń, 1938; Страутман, 1954, 1963а; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Редкие..., 1988; Луговой, 1998б; Кінда, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Скільський та ін., 2007; Горбань, Скільський, 2008; Горбань та ін., 2008; Потіш, 2009; Фауна України..., 2010; Годованець, 2013.

І. В. Скільський

Фото: S. Garg

Сип білоголовий

Gyps fulvus (Hablizl, 1783)

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Яструбові – Accipitridae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Південна і Південно-Східна Європа, Кавказ, Південно-Західна і Центральна Азія, Північна Африка, Індія. В Україні гніздиться лише в Гірському Криму. В інших регіонах виявляли залітних особин. На території Івано-Франківської області відомі дуже спорадичні давні знахідки в центральній частині.

Кадастр знахідок: м. Івано-Франківськ, смт Отинія, с. Сваричів.

Місця перебування. Відкриті (безлісі) та напіввідкриті місцевості.

Особливості біології. На Івано-Франківщині залітний вид. У південній частині України (Кримський півострів) осілий, нерегулярно кочовий птах. Гніздиться на урвищних ділянках скель на висоті до 1200 м н. р. м. Часто утворює групові поселення, але може оселятися й окремими парами. Гнізда будує в нішах і на карнизах скельних урвищ. Самка відкладає одне яйце в лютому. Насиджування триває 50–52 доби. У ньому беруть участь обидва члени пари. Пташеня з'являється в березні –

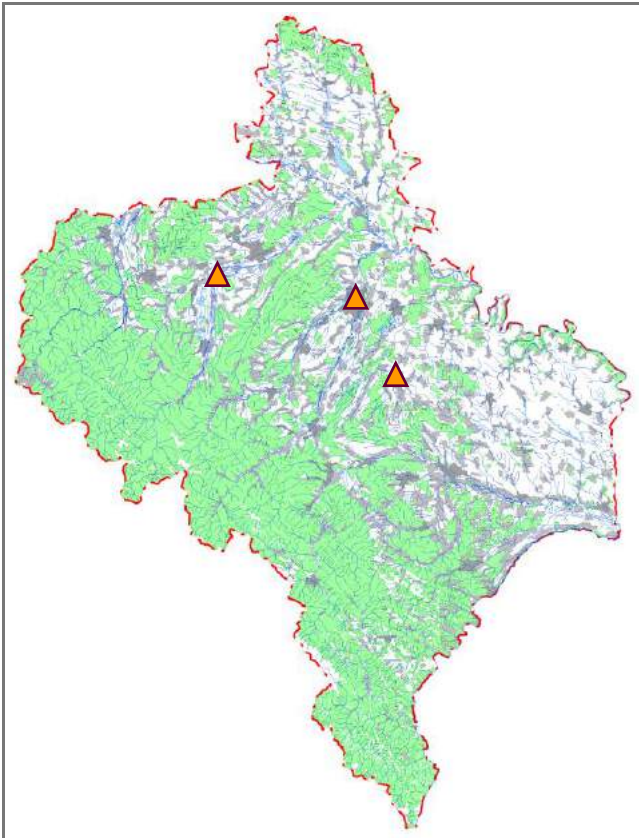

квітні і перебуває у гнізді більше трьох місяців (до кінця липня). Сип білоголовий некрофаг, живиться падлом. У Карпатському регіоні ці птахи можуть залітати на гірські луки (полонини) в пошуках корму – трупів овець, великої рогатої худоби й інших свійських тварин.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області раніше виявляли поодиноких особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Сип білоголовий занесений до Червоної книги України (вразливий вид).

Джерела інформації: Godyń, 1938; Страутман, 1948б, 1954, 1963а; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Корнєєв, 1981; Редкие..., 1988; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Годованець, 2004, 2013; Делеган та ін., 2005; Скільський та ін., 2007; Потіш, 2009.

І. В. Скільський

Фото: J. B. Ruiz

Балабан

Falco cherrug J. E. Gray, 1834

Клас Птахи – Aves
Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Соколові – Falconidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Південно-Східну Європу й Азію (лісостепова, степова і пустельна зони, а також гірські райони). Зимує переважно в Африці та Південній Азії. В Україні нині гніздиться головним чином у центральних і південних областях; під час міграцій трапляється скрізь. Постійно зимує у Криму та в деяких інших причорноморських районах, окремі особини іноді можуть бути виявлені протягом холодної пори року на решті території країни. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Залуква, с. Кобаки; Чорногірський масив.

Місця перебування. Здебільшого відкриті простори.

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний вид. У південній частині України балабани біля гнізд з'являються в кінці лютого – на початку березня. Займають гнізда інших птахів (на високих деревах, опорах магістральних ЛЕП) або роблять кладки в нішах важкодоступних скель, глиняних і вапнякових урвищ. Гніздові

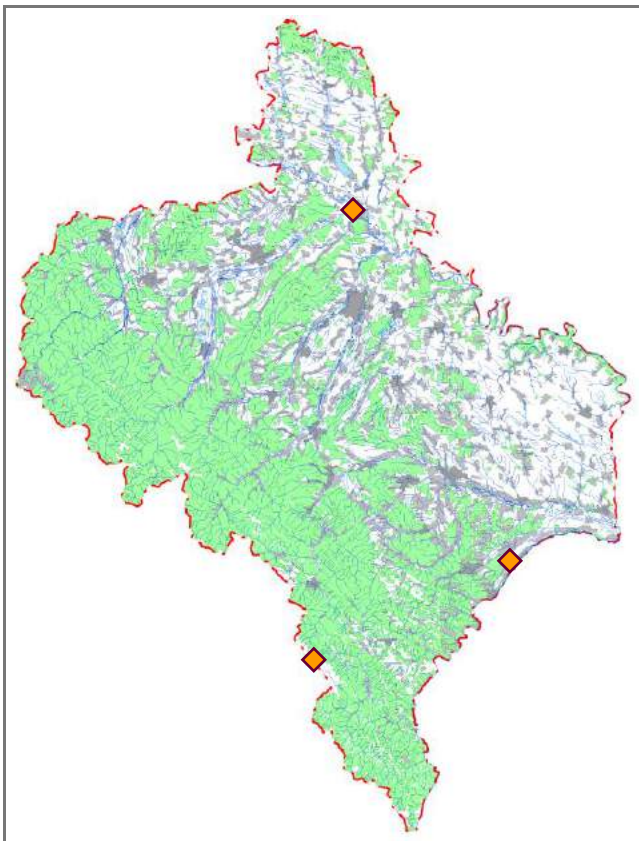

ділянки постійні. У квітні самка відкладає 2–5 яєць. Насиджування триває 28–30 діб. Пташенята залишаються у гнізді до півтора місяця. Статевозрілими стають на другому році життя. Осіння міграція триває протягом жовтня – листопада. Живляться ховраками та невеликими птахами, іноді полюють на мишоподібних гризунів.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області виявляли поодиноких особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Балабан занесений до Червоної книги України (вразливий вид), Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)) і Червоного списку МСОП (вид перебуває в небезпечному стані (EN)). Відомі знахідки в межах Галицького НПП, НПП «Гуцульщина» і Карпатського НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1963а; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Редкие..., 1988; Матеріали..., 1991; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Бучко, 1999в, 2008; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Скільський та ін., 2007; Горбань, Скільський, 2008; Потіш, 2009; Милобог и др., 2010; Фауна України..., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; European Red List..., 2015; І. М. Горбань, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: В. Čičel

Сапсан

Falco peregrinus Tunstall, 1771

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Соколові – Falconidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює майже всі материки, крім Антарктиди і рівнин Південної Америки; особини з північних популяцій перелітні. В Україні сапсан нині гніздиться переважно в Карпатах і Гірському Криму, а протягом періоду міграції та взимку трапляється на всій території. В Івано-Франківській області можливе гніздування в Горґанах, на Чорногорі та в Чивчинах; в окремих місцях (Передкарпаття, Опілля) виявляли в осінньо-зимовий період. У горах відомі знахідки до 2000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Буркут, м. Бурштин, с. Гуцулівка, с. Залуква, поблизу с. Климпуші (між г. Гропа і г. Братківська), с. Кобакки, с. Кривоброди, с. Поплавники; г. Бребенескул, г. Говерла, г. Довбушанка, г. Піп Іван Чорногірський, г. Туркул, г. Чивчин; масив Горгани, Чорногірський масив.

Місця перебування. Скелі серед гірських лісових масивів, різноманітні відкриті території.

Особливості біології. Очевидно гніздовий, зимуючий, пролітний вид. В Україні частина птахів, вірогідно, веде відносно осілий спосіб життя. На гніздових ділянках пари з'являються в березні. Сапсани заселяють гнізда

інших птахів (розташовані переважно на деревах) або розмножуються на виступах скель (у рівнинних районах – на землі). Самка відкладає 2–4 яйця, які насиджує близько місяця. Пташенята з'являються у травні – червні; набувають здатності літати у віці 35–40 днів. Статевозрілими стають на четвертому році життя. Після завершення репродуктивного періоду більшість особин кочують. Живляться, як правило, птахами середнього розміру (кулики, голуби й інші), добуваючи їх на льоту. При цьому швидкість атакуючого сокола сягає понад 300 км/год.

Сучасний стан популяцій. У гірській частині Івано-Франківської області можливе гніздування не більше 2–3 пар. Протягом осінньо-зимового періоду виявляли поодинокі особини.

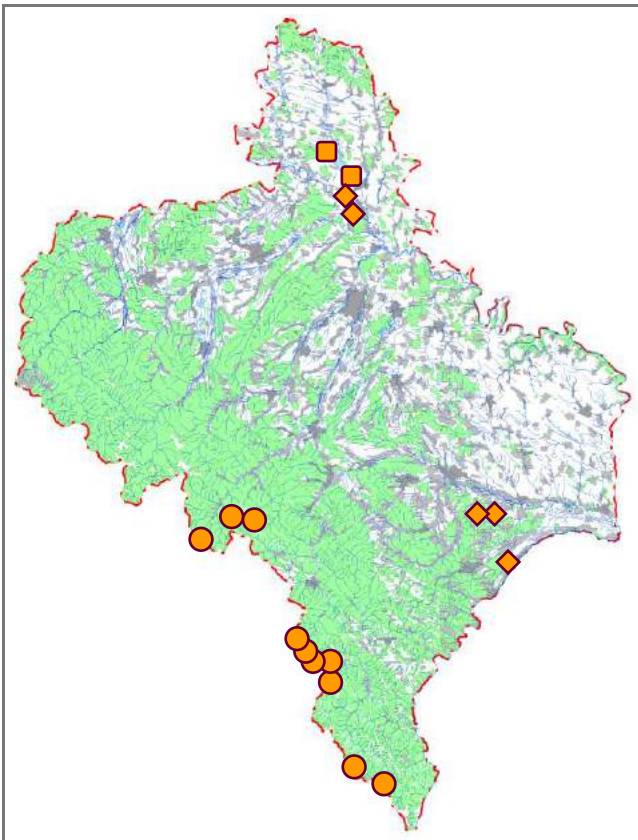
Фактори загрози. Майже всюди сапсан почав зникати з середини 1950-х років унаслідок масового використання пестицидів, насамперед ДДТ. Кількість птахів у багатьох місцях обширного ареалу зменшилася на 90%. Небезпеку для цих соколів також становить посилення чинника турбування, збіднення кормової бази, браконьєрство.

Заходи охорони. Необхідно детальніше з'ясувати сучасне поширення, а знайдені місця гніздування забезпечити дієвою охороною. Сапсан занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП і НПП «Верховинський», відомі знахідки в Галицькому НПП та НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Ющенко, 1982; Воїнственський, 1984; Красная книга..., 1984; Ведмеденко, 1985; Редкие..., 1988; Федоренко та ін., 1990, 1993; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Бучко, Школьний, 1994; Бучко, 1995б, 1999в, 2008; Матеріали..., 1995а; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Киселюк, 1996а; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Скільський, 2005; Башта, 2006; Горбань та ін., 2006, 2008; Скільський та ін., 2007, 2014, 2015в, 2016а; Горбань, Скільський, 2008; Милобог та ін., 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009, 2012; Потіш, 2009; Домашевский и др., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; І. М. Горбань, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: С. Delgado

Підсоколик великий

Falco subbuteo Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Соколови – Falconidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює лісову смугу Євразії і Північну Африку. Зимує в Південній Африці та Південно-Східній Азії. В Україні поширений фактично на всій території, де є деревна рослинність. В Івано-Франківській області зустрічається в усіх ландшафтних зонах. У гори проникає до висоти 1500 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Антонівка, смт Більшівці, с. Буркут, м. Бурштин, с. Вістова, с. Воронів (Город.), м. Городенка, смт Делятин, с. Джурів, с. Довге, с. Дубки, с. Залуква, с. Зелена, м. Калуш, м. Коломия, с. Красник, смт Кути, с. Марківці, с. Микуличин, с. Монастирок, с. Новоселиця (Снят.), с. Обельниця, с. Орелець, с. Осмолода, с. Рашків, с. Рудники, с. Сарники, с. Семаківці (Город.), м. Снятин, смт Солотвин, с. Танява, с. Хмелева, с. Шевченкове (Гал.), с. Явірник, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Висока, г. Довбушанка, г. Явірник; Чорногірський масив.

Місця перебування. Здебільшого узлісся старих листяних або мішаних лісів, лісосмуги, гаї серед річкових долин та острівні ліси.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Репродуктивний період починається з кінця квітня – у травні. Самі птахи гнізд не будують, а найчастіше займають гнізда воронових птахів. Повну кладку із 2–4 яєць можна

виявити в кінці травня – на початку червня. Їх насиджує переважно самка протягом 28 діб. Пташенята покидають гніздо через місяць. Осінній відліт триває із другої половини вересня до кінця першої декади жовтня. Живляться насамперед дрібними птахами і великими комахами, яких ловлять у повітрі, а також мишоподібними гризунами.

Сучасний стан популяції. На Івано-Франківщині гніздиться як мінімум 20–30 пар. Існує деяка тенденція до зменшення чисельності.

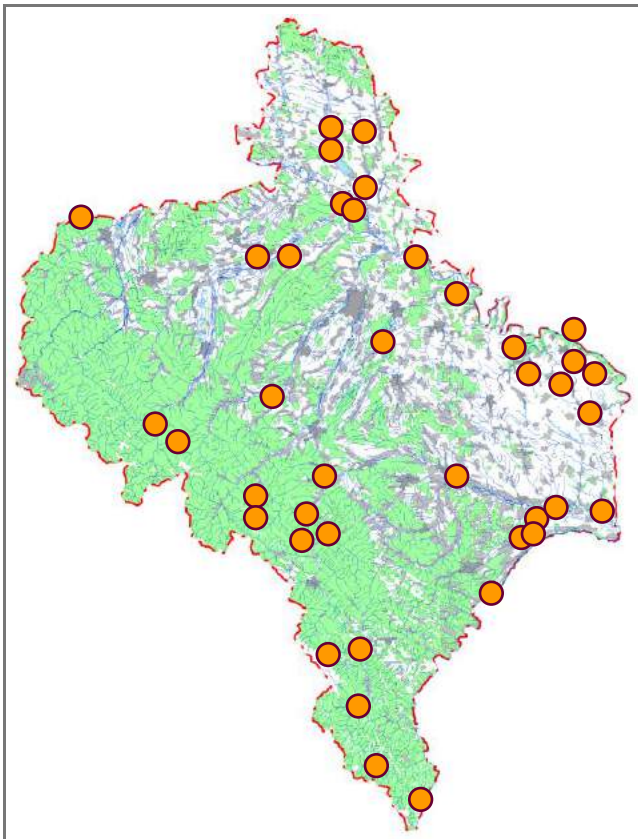
Фактори загрози. Ймовірно, вирубування старих лісів, сільськогосподарське освоєння відкритих ділянок, збіднення кормової бази, використання отрутохімікатів.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування, особливо там, де гніздяться воронові птахи. Підсоколик великий занесений до Червоної книги Українських Карпат. Відомі знахідки у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, 19486, 1954, 1963а; Зубаровський, 1977; Орнітологічні спостереження..., 1993а, 1993б, 1994; Федоренко та ін., 1993; Штиркало, Приходько, 1993; Бундзяк, Завадовський, 1994; Клапчук, 1995; Матеріали..., 1995б, 1996, 2010б, 2011; Бучко, Хлібкевич, 1996б; Бучко, 1999в; Бучко, Скільський, 1999; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк, Годованець, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Сенік, 2006; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Штиркало, Бундзяк, 2006; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Домашевский и др., 2010; Червона книга..., 2011; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; І. М. Горбань, Н. А. Смірнов, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Б. Й. Годованець, П. В. Бундзяк**

Фото: О. І. Ралдугіна

Кібчик

Falco vespertinus Linnaeus, 1766

Клас Птахи – Aves

Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Соколові – Falconidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює лісостепову смугу Євразії від Східної Європи та Балкан на заході до басейну Вілюя, верхньої течії Лени й узбережжя Байкалу на сході. Основна кількість птахів зимує в Південній Африці. В Україні кібчик поширений на всій території, крім гір. В Івано-Франківській області населяє рівнинну частину, переважно Прут-Дністровське межиріччя. Як виняток, відомі дуже спорадичні знахідки в Передкарпатті, куди проникає долинами річок.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Будзин, с. Воронів (Город.), с. Глушків, м. Городенка, с. Джурів, с. Дубки, с. Загайпіль, с. Кобаки, с. Колінки, с. Лука (Калуськ.), с. Михальче, с. Небилів, с. Німшин, Поточище, с. Раковець (Город.), с. Релужинці, с. Семаківці (Город.), с. Сівка-Войнилівська, смт Солотвин, с-ще Якубівка.

Місця перебування. Здебільшого агроландшафт з островними лісами та лісосмугами.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні кібчики прилітають у квітні. Оселяються нерідко колоніями. Займають старі гнізда воронових і хижих птахів.

Повні кладки із 5–7 яєць можна виявити в кінці травня – на початку червня. Насиджують обидва члени пари. Пташенята вилітають із гнізда в липні – на початку серпня. Осіння міграція починається в кінці серпня і закінчується в останніх числах вересня. Живляться переважно комахами, а також мишоподібними гризунами, ящірками.

Сучасний стан популяції. На Івано-Франківщині гніздиться як мінімум 20–30 пар. Спостерігається незначна тенденція до зменшення чисельності.

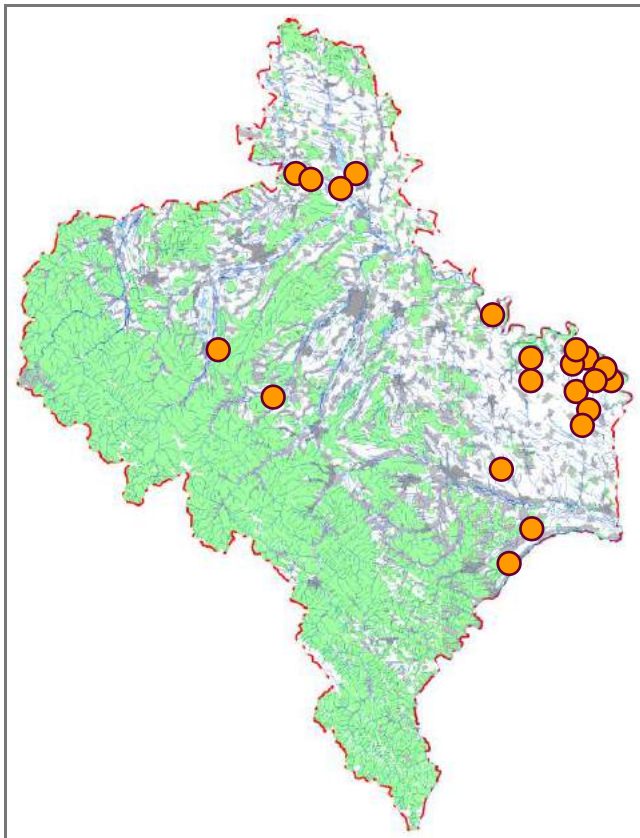
Фактори загрози. Вірогідно, антропогенна трансформація типових біотопів, збіднення кормової бази, використання отрутохімікатів.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дієвою охороною колоніальних поселень. Кібчик занесений до Червоної книги Українських Карпат, Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в усіх випадках близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Татаринів, 1969, 1973; Зубаровський, 1977; Бокотей, Соколов, 1992; Когут, 1993; Бундзяк, Завадовський, 1994; Луговой, 1994а; Бундзяк та ін., 1996; Матеріали..., 1996, 2015; Бучко, 1999в; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Штирвало, Бундзяк, 2006; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Червона книга..., 2011; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; European Red List..., 2015; М. С. Атаманюк, І. М. Горбань, особ. повід.

**І. В. Скільський, Б. Й. Годованець,
П. В. Бундзяк**

Фото: В. М. Грищенко

Тетерук

Lyrurus tetrix (Linnaeus, 1758)

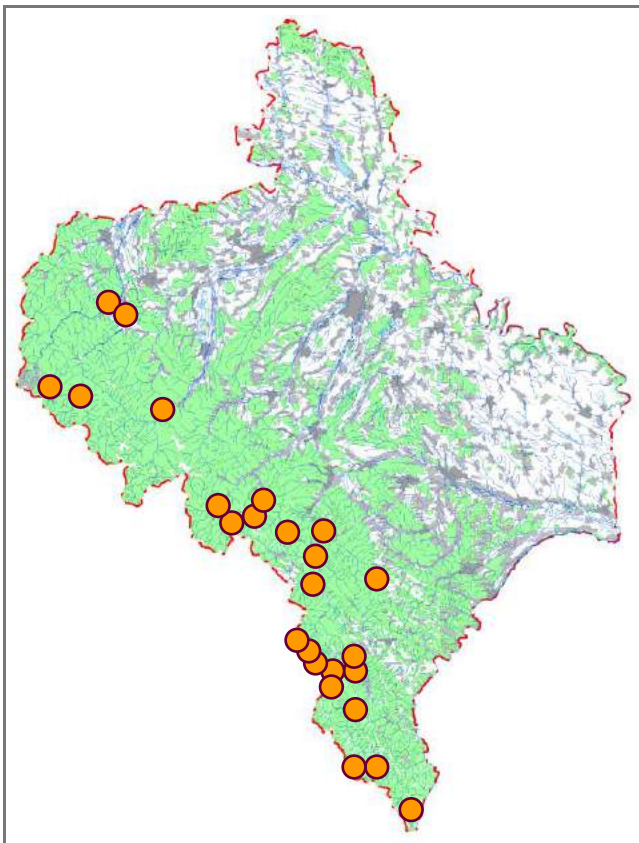
Клас Птахи – Aves
Ряд Куроподібні – Galliformes
Родина Тетерукові – Tetraonidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Населяє лісову, лісостепову та частково степову зони Євразії від Альпійських гір і Британських островів на заході до Уссурійського краю і Корейського півострова на сході. У Західній і Центральній Європі нині найчастіше зустрічається в гірських лісах та на вересових пустищах, де ареал здебільшого має чітко виражений острівний характер. На початку XIX ст. тетерук був поширений фактично на всій території України, а згодом винищений; у наш час зберігся лише на Поліссі, подекуди в Карпатах та на півночі лісостепової смуги. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в гірській частині (в інтервалі висот 700–2000 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця, с. Буркут, с. Вишків, смт Ворохта, с. Дземброня, с. Зелена, поблизу с. Космач (Кос.), с. Микуличин, с. Осмолода, с. Старий Мізунь, с. Татарів, с. Шевченкове (Дол.), с. Явірник; лісоділ. Бескид, лісоділ. Перкалаб; г. Бребенескул, г. Говерла, г. Довбушанка, г. Піп Іван Чорногірський, г. Синяк, г. Туркул, г. Чивчин; масив Горгани, Чорногірський масив.

Місця перебування. Віддає перевагу тим ділянкам, де поєднуються відкриті простори з лісовими масивами. У Карпатах зустрічається в основному на межі лісу та субальпійського поясу.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид. Полігам із груповим характером токування. Токує в березні – травні. Виводковий птах. Гніздо самка влаштовує на землі, в невеликому заглибленні, яке вимощує сухими стеблами трав'янистих рослин і листям. Повна кладка налічує 4–13 яєць. Насиджування триває 22–26 діб. Молоді птахи набувають здатності літати через п'ять-шість тижнів. Живляться безхребетними тваринами (переважно пташенята), ягодами чорниці, журавлини, сережками, бруньками та кінцевими пагонами берези, вільхи, верби й інших рослин.

Сучасний стан популяції. Надзвичайно рідкісний вид. В Івано-Франківській області налічується, вірогідно, не більше 150–200 особин. Протягом останніх десятиліть чисельність неухильно зменшується.

Фактори загрози. Сукцесійні зміни місць перебування і розмноження, лісогосподарська діяльність людини, інтенсивне випасання худоби, браконьерство, посилення чинника турбування (особливо в періоди токування та гніздування), зростання чисельності природних ворогів.

Заходи охорони. Необхідно заборонити прокладання туристичних маршрутів, випас худоби і збір ягід у гніздових стаціях, а також налагодити штучне розведення птахів з подальшою інтродукцією у природне середовище. Тетерук занесений до Червоної книги України (зникаючий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Zawadzki, 1840; Сабаньєв, 1876; Кобзей, 1928; Страутман, Татарінов, 1949; Кістяковський, 1950; Пархоменко, 1954, 1958; Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Кириков, 1959; Місзуński, 1960; Островський, 1969; Татарінов, 1969, 1973, 1998; Владышевский, 1975б; Турянин І. І., 1975; Тягунов, 1984; Потапов, 1985, 1987в; Луговой, 1986, 1996, 1999; Луговой, Талпош, 1987; Турянин Я. І., 1990; Годованець та ін., 1992а; Гузий, 1992; Федоренко та ін., 1993; Бойко, 1995; Делеган, 1996; Матеріали..., 1996; Баренблат та ін., 1998; Киселюк, 1999, 2002, 2006г; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008, 2017; Storch, 2007; Гринчишин, 2008; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009, 2011; Башта, Татух, 2010; Юркевич, 2011; Corrales Duque, 2011; Пророчук, Стефурак, 2012; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2014, 2015в, 2016а; Горбань, Скільський, 2016, 2017; Проців, 2017.

**І. В. Скільський, Я. І. Зеленчук,
І. М. Горбань**

Фото: С. Cecchinato

Глухар

Tetrao urogallus Linnaeus, 1758

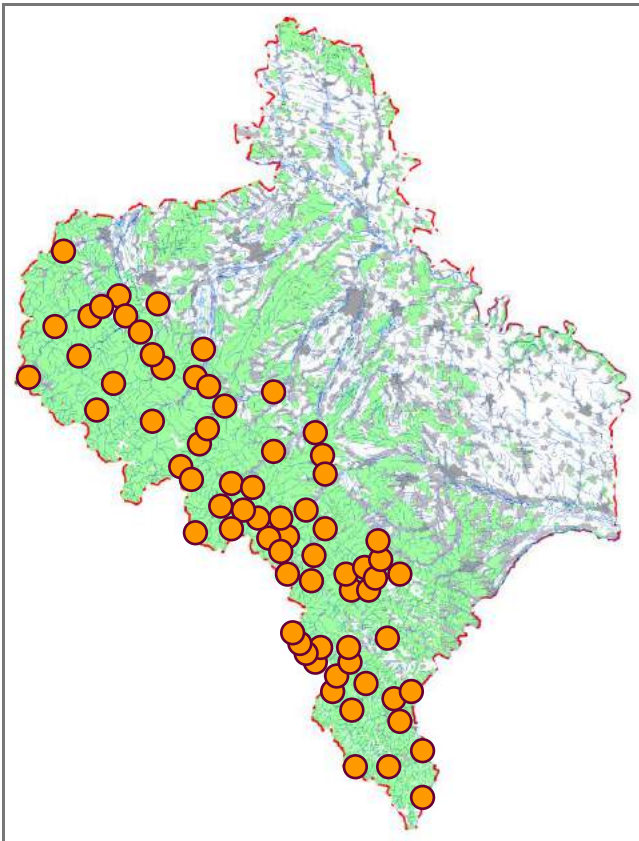
Клас Птахи – Aves
Ряд Куроподібні – Galliformes
Родина Тетерукові – Tetraonidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює переважно тайгові ліси Євразії (тягнеться смугою від Піренейів і Великобританії до басейну Лени і Північної Монголії). В Україні трапляється на Поліссі та в Карпатах. В Івано-Франківській області населяє гірську частину в межах висот 800–1600 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця (Рафайлова), с. Брустурів, с. Буркут, смт Верховина (Жаб'є), смт Вигода, смт Ворохта, с. Голошина, с. Гринява, с. Гута, смт Делятин, с. Дземброня, с. Зелена, с. Зелене, с. Ілемня, с. Космач (Кос.), с. Липовиця, с. Лоева, с. Лоп'янка, с. Максимець, с. Микуличин, с. Мислівка, м. Надвірна, с. Небилів, с. Новий Мізунь, с. Осмолода, с. Пасічна, смт Перегінське, с. Поляниця (м. Болахів), с. Поляниця (м. Яремче), с. Пороги, с. Сенечів, смт Солотвин, с. Стара Гута, с. Старий Мізунь, с. Суходіл (Рожнят.), с. Татарів, с. Текуче, с. Черемошна, с. Шевченкове (Дол.), с. Яблуниця (Верх.), с. Яблуниця (м. Яремче), с. Явірник (Шибени), м. Яремче (Дора), с. Ясень; ст. Міндунок Солотвинський (Солотвино); лісоділ. Перкалба; ур. Довжинець, ур. Зелениця, ур. Пекло; г. Братківська, г. Брескул, г. Говерла, г. Гомул, г. Грегіт, г. Довбушанка, г. Ледескул, г. Лисина Космацька, г. Молода, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожератул, г. Сивуля, г. Синяк, г. Синячка, г. Туркул, г. Чивчин, г. Шекелівка; хр. Аршиця; масив Горгани, Чорногірський масив; поблизу оз. Марічейка.

Місця перебування. Старі хвойні (переважно ялинові) ліси.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид. Токування відбувається в березні – травні. Виводковий птах. Гніздо самка влаштовує на землі, в невеликому заглибленні. Вимощує його сухими стеблами трав'янистих рослин і листям. Кладка налічує 5–9 (іноді до 16) яєць, які самка насиджує протягом 22–23 діб. Живиться в основному насінням, плодами, вегетативними частинами рослин, узимку – хвосою.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області налічується до 800–900 особин. Протягом останніх десятиліть чисельність помітно зменшилася.

Фактори загрози. Трансформація типових біотопів унаслідок вирубування лісів, турбування птахів на токовищах та протягом репродуктивного періоду, браконьерство.

Заходи охорони. Зниження впливу антропогенного чинника, охорона місць токування і гніздування, розведення в неволі з подальшим випуском у природу. Глухар занесений до Червоної книги України (зникаючий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», орнітологічному заказнику «Пожератувський», а також у межах 67 охоронних ділянок 11 лісових господарств.

Джерела інформації: Dombrowski, 1912; Burzyński S., 1923; Burzyński W., 1923, 1924; Mniszek, 1926; Кобзей, 1928; Domaniewski, 1933; Domaniewski, Rydzewski, 1937; Страутман, Татарінов, 1949; Кістяковський, 1950; Дементьев и др., 1952; Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Кістяковский, 1959, 1968; Трибун, 1966; Островський, 1969, 1974а, 1974б, 1973а, 1973б, 1976б; Татарінов, 1969, 1973, 1983, 1998; Островський, 1970; Владышевский, 1975б; Турянин, 1975; Щербак и др., 1976; Потапов, 1985, 1987а, 1990; Луговой, 1986; Романов, 1988; Жила, 1990; Бондаренко та ін., 1992; Годованець та ін., 1992а; Гузий, 1992; Рижак та ін., 1992; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Орнітологічні спостереження..., 1993а, 1993б; Федоренко та ін., 1993; Кривоглавий, Косило, 1994; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Бойко, 1995; Киселюк та ін., 1995, 2001, 2009а, 2009в; Клестов, 1995; Киселюк, 1996а, 2006г; Матеріали..., 1996, 2011; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк, Годованець, 2000, 2006, 2014; Хоецький, 2000в; Фесенко, Бокотей, 2002; Скільський, Киселюк, 2003б; Горбань, Горбань, 2005; Горбань та ін., 2005, 2006, 2008, 2017; Делеган та ін., 2005; Горбань, 2005–2006; Башта, 2006; Годованець, 2006а, 2013; Лахва, 2006; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Скільський та ін., 2007, 2014, 2015в, 2015г, 2016а; Горбань, Скільський, 2008, 2016, 2017; Сенік, 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009, 2012; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Юркевич, 2011; Пророчук, Стефурак, 2012; Мотрук, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Проців, 2017; В. В. Буджак, О. М. Клітін, І. І. Турянин, І. І. Чорней, особ. повід.

**І. В. Скільський, І. М. Горбань,
Б. Й. Годованець**

Фото: J. Bohdal

Орябок

Tetrastes bonasia (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Куроподібні – Galliformes

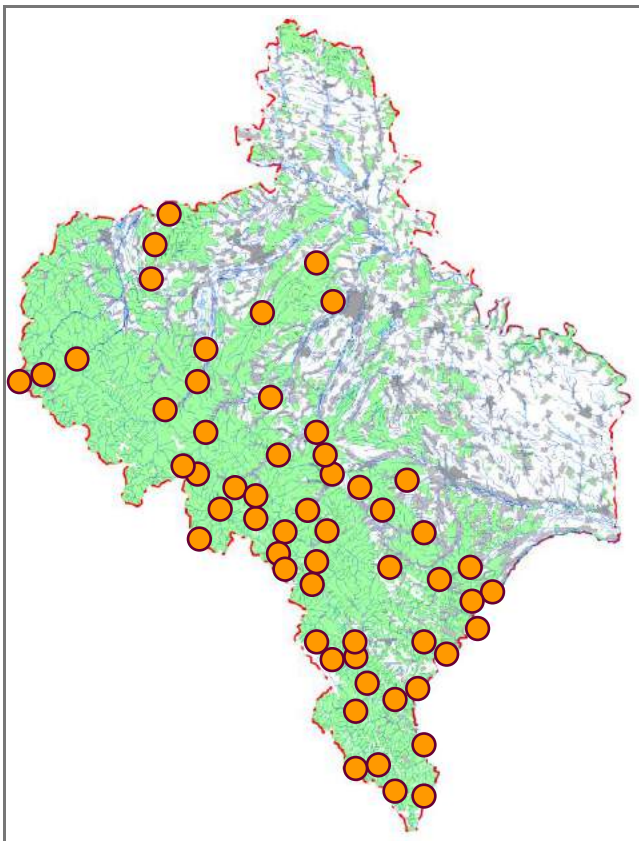
Родина Тетерукові – Tetraonidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює в основному лісову смугу Палеарктики. У Західній і Центральній Європі ізольовано трапляється також у межах гірських масивів. В Україні поширений на Поліссі, Розточчі та в Карпатах. В Івано-Франківській області населяє переважно гірську частину (до висоти 1600 м н. р. м.), в Передкарпатті відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Барвінків, с. Бистрець, с. Бистриця, с. Буркут, с. Велика Тур'я, с. Височанка, смт Ворохта, с. Голошина, с. Грабівка, смт Делятин, с. Дземброня, м. Долина, с. Зелена, с. Зелене, поблизу м. Івано-Франківськ, м. Косів, с. Космач (Кос.), смт Кути, с. Лоева, с. Максимець, с. Микуличин, с. Мислівка, м. Надвірна, с. Осмолода, с. Пасічна, смт Перегінське, поблизу смт Печеніжин, с. Поляниця (м. Яремче), с. Розтоки, с. Сенечів, с. Слобода (Колом.), с. Слобода-Долинська, с. Соколівка (Кос.), смт Солотвин, с. Стара Гута, с. Татарів, с. Тюдів, с. Устеріки, с. Черемозна, с. Чорний Потік, с. Яблуниця (Верх.), с. Яблуниця (м. Яремче), смт Яблунів, с. Явірник, м. Яремче, с. Ясень; лісоділ. Перкалаб; г. Боярин (Короткан), г. Братківська, г. Велика Маршівська, г. Гнатася (Гнетеса), г. Довбушанка, г. Сивуля, г. Синяк, г. Чивчин, г. Чорна Ріпа; Чорногірський масив.

Місця перебування. Надає перевагу хвойним і мішаним лісам. У листяних деревостанах зустрічається рідко.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид. Моногам; токує у квітні – травні. Гніздо в ямці на землі, вимощене сухою травою і листям. Повна кладка налічує 3–14 яєць. Насиджує самка 21–23 доби. Пташенята стають дорослими через півтора місяця. Живляться орябки навесні та влітку зеленими частинами рослин, насінням, а також комахами й іншими безхребетними; в кінці літа і восени – ягодами; взимку – серезками, бруньками та кінцевими пагонами дерев і кущів.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області налічується, ймовірно, не більше 800–1000 пар. Протягом останніх десятиліть простежується тенденція до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Трансформація типових біотопів, турбування птахів у період гніздування, браконьєрство.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною характерних місць перебування, моніторинг стану популяцій. Орябок занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський», відома також знахідка в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Сабан'єв, 1877; Кобзей, 1928; Кістяковський, 1950; Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Кістяковський, 1959; Міцзуїські, 1960; Владышевский, 1962, 1964, 1975б, 1980; Бережний, Полушина, 1964; Трибун, 1966, 1994; Владышевский, Гунчак, 1968; Черкащенко, 1968; Владышевский, 1969; Татарин, 1969, 1973; Островський, 1970; Турянин, 1975; Бережний та ін., 1981; Потапов, 1985, 1987б; Горбань та ін., 1987, 2005, 2008; Каталог орнітофауни..., 1989; Бондаренко, Гузій, 1990; Орнітологічні спостереження..., 1991б, 1993б; Гузій, 1992; Федоренко та ін., 1993; Бойко, 1995; Клапчук, 1995; Матеріали..., 1996; Киселюк, 1999, 2006г; Киселюк, Годованець, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Горбань, Горбань, 2005; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009, 2011; Бокотей та ін., 2010; Юркевич, 2011; Годованець, 2013; Мотрук, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак, 2013б, 2013в; Савчук, Потятинник, 2014; Скільський та ін., 2014, 2015в, 2015г, 2015д, 2016а; Проців, 2017; О. М. Клітін, Н. А. Смірнов, І. Л. Стефурак, І. І. Турянин, особ. повід.

**І. В. Скільський, Б. Й. Годованець,
А. І. Мелешук**

Фото: R. Segerstedt

Журавель сірий

Grus grus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Журавлеподібні – Gruiformes

Родина Журавлеві – Gruidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює переважно Північну, Центральну і Східну Європу та північ Азії. Зимує на Піренейському півострові, в Північній і Східній Африці та в південній частині Азії. В Україні гніздиться на Поліссі, в Лівобережному Лісостепу, місцями в Лівобережному Степу, а також, можливо, на Сиваші; мігрує скрізь; узимку трапляється у Присивашші. В Івано-Франківській області мігруючі зграї зустрічаються на більшій частині території, в окремих пунктах виявляли літучих і зимуючих птахів.

Кадастр знахідок: с. Барвінків, с. Бистриця, смт Більшівці, смт Богородчани, м. Бурштин, м. Городенка, с. Гуцулівка, с. Джурів, с. Долішне Залуччя, с. Завалля, с. Зелена, с. Кінашів, с. Кривоброди, с. Кукільники, смт Кути, м. Надвірна, с. Нараївка, с. Новоселиця (Снят.), с. Попельники, с. Рудники, с. Середній Березів, с. Слобідка Більшівцівська, с. Соколівка (Кос.), смт Солотвин, с. Трач, с. Троїця, с. Химчин, с. Цуцулин, м. Яремче; лісосідл. Перкалал; масив Горгани, Чорногірський масив.

Місця перебування. Пролітні особини іноді можуть зупинятися для відпочинку та годівлі серед відкритих ділянок (луки, заболочені місцини, стерня тощо).

Особливості біології. Пролітний, випадково літучий і зимуючий вид. Навесні основна кількість мігруючих

зграй зустрічається із другої половини березня і майже до середини квітня. Порівняно з весняним, період осіннього прольоту більш розтягнутий, хоча більшість птахів мігрує протягом вересня – жовтня. У північній частині України сірий журавель гніздиться окремими парами серед важкодоступних зволжених лісових ділянок, на болотах, у заплавах річок із заростями прибережноводної рослинності. Моногам, пари постійні. Гнізда будують з рослинних решток у сухих місцях (купина або дернина) здебільшого на межі лісу і болота. Повні кладки з 1–3 яєць з'являються в кінці квітня – на початку травня. Насиджують по черзі обидва члени пари близько 30 діб. Пташенята набувають здатності літати у віці трохи більше двох місяців. У раціоні переважає рослинна їжа (вегетативні частини, насіння злаків, ягоди); живляться також, зокрема, комахами, молюсками, ящірками, зміями, гризунами, яйцями птахів.

Сучасний стан популяцій. На Івано-Франківщині величина пролітних зграй може сягати до кількох сотень особин. Насамперед це стосується періоду осінньої міграції.

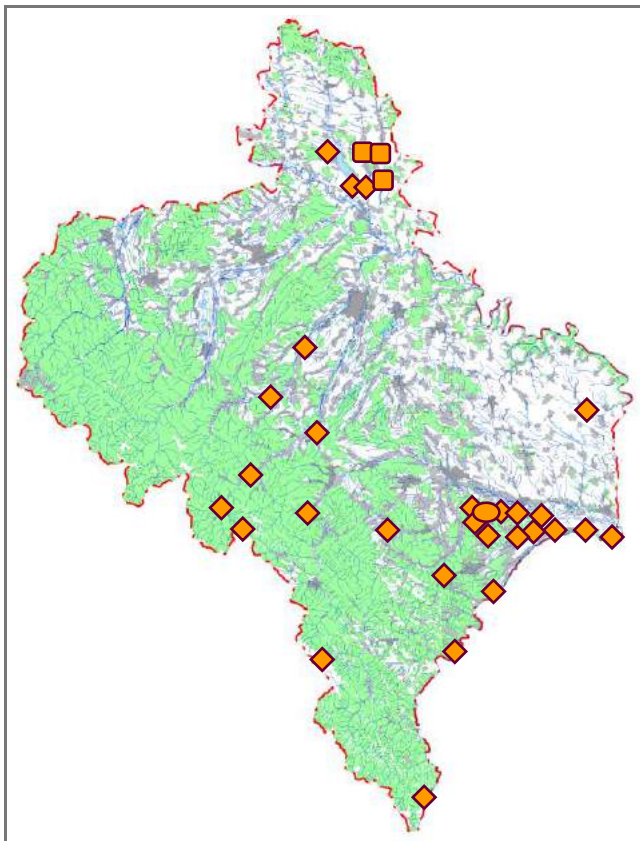
Фактори загрози. В окремих випадках можливе пряме знищення птахів людиною (браконьєрство).

Заходи охорони. Пропаганда необхідності охорони виду серед місцевого населення. Журавель сірий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Пролітні зграї виявляли над територіями ПЗ «Горгани», Галицького НПП, Карпатського НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський». У межах цих заповідних об'єктів мігруючі птахи можуть зупинятися серед відкритих ділянок для відпочинку та годівлі.

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Владишевський, 1969; Талпош, 1969; Татаринів, 1973, 1983; Серебряков, 1979, 1985, 1989; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Флінт, 1987; Грищенко, Серебряков, 1988а; Редкіе..., 1988; Ковальчук, 1989; Грищенко, 1993, 1994; Федоренко та ін., 1993; Бучко, 1994а, 1999в, 2008; Матеріали..., 1995б; Serebryakov et al., 1995; Приходько та ін., 1997; Андрищенко, Горлов, 1999; Киселюк, Тымчук, 1999; Киселюк, Годованець, 2000; Горлов, 2002, 2012; Стефурак, 2003; Держипільський та ін., 2004; Потіш, 2004, 2009; Делеган та ін., 2005; Однорог, Серебряков, 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Киселюк, 2006б; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Штиркало, Бундзяк, 2006; Скільський та ін., 2007, 2015д; Горбань, Скільський, 2008; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013в; М. С. Атаманюк, Г. Й. Скільська, І. Л. Стефурак, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Б. Й. Годованець, В. М. Грищенко**

Фото: В. М. Грищенко

Дрохва

Otis tarda Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Журавлеподібні – Gruiformes

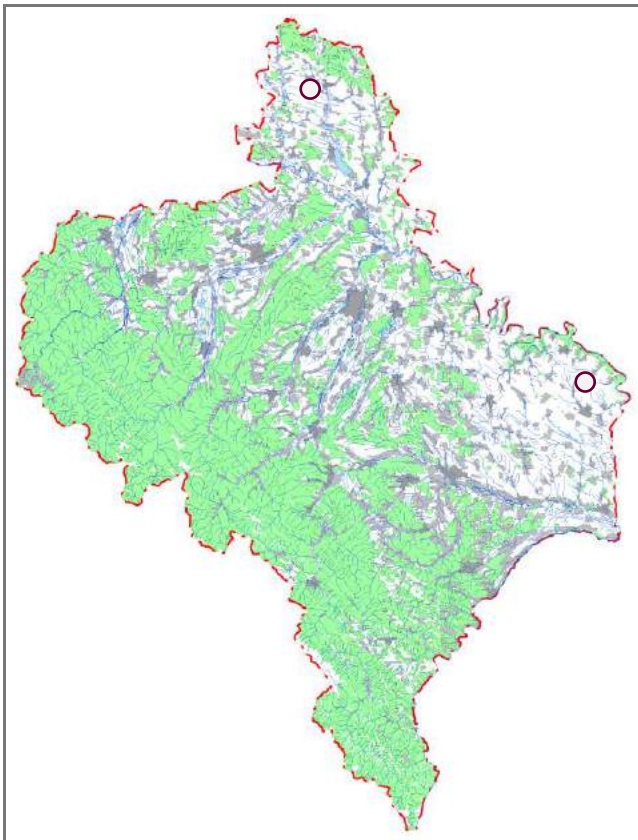
Родина Дрохвові – Otididae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Ареал охоплює Євразію від Піренейського півострова до Китаю і від Німеччини до Ірану, а також північ Африки. У південних регіонах осілий, у північних – перелітний птах. Протягом останніх десятиліть раніше відносно суцільний гніздовий ареал виду розпався на окремі невеликі, віддалені один від одного поселення у зв'язку з кардинальним перетворенням типових біотопів унаслідок господарської діяльності людини. В Україні в наш час дрохва гніздиться у степовій частині Лівобережжя, включаючи Крим; регулярно зимує в Херсонській і Запорізькій областях, на Керченському півострові, в деяких інших місцях на півдні. На Івано-Франківщині до кінця 1930-х років, вірогідно, дуже спорадично зустрічалася в окремих пунктах Прут-Дністровського межиріччя та Опілля.

Кадастр знахідок: орієнтовно північно-східна частина теперішнього Городенківського району, орієнтовно центральна частина теперішнього Рогатинського району.

Місця перебування. Степові цілинні ділянки, незаймані пустища, пасовища.

Особливості біології. Раніше очевидно гніздовий, імовірно зимуючий вид. Для цих птахів характерними є проміскуїтет і полігінія, в розріджених популяціях – часткова моногамія. Відзначаються гніздовим консерватизмом. Самці токують у квітні. Гніздо – неглибока ямка в землі з невеликою кількістю вистилки. Відкладання яєць відбувається з останніх чисел квітня до кінця червня. Повна кладка налічує 1–2 (рідше 3) яйця, які насиджує самка 27–30 діб. Пташенята набувають здатності літати у віці 35–45 діб. Протягом осінньо-зимового періоду в раціоні переважає рослинний корм (зелені частини, насіння), а навесні та влітку домінує тваринна їжа – великі безхребетні (комахи), дрібні плазуни (ящірки) і ссавці (мишоподібні гризуни).

Сучасний стан популяції. Вид перестав зустрічатися в регіоні, ймовірно, з кінця 30-х років ХХ ст.

Фактори загрози. Пряме знищення птахів людиною, руйнування чи деградація типових місць перебування, насамперед зменшення випасу і розорювання цілинних ділянок.

Заходи охорони. Дрохва занесена до Червоної книги України (зникаючий вид) і Червоного списку МСОП (вразливий вид (VU)).

Джерела інформації: Sokolowski, 1939; Страутман, 1954, 1959, 1963а; Кістяківський, 1957; Владишевський, 1969; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Федоренко, Болденков, 1983; Красная книга..., 1984; Головач, Дикий, 1986; Исаков, Флинт, 1987; Редкие..., 1988; Приходько та ін., 1996, 2000; Штирвало, 1999; Андрущенко та ін., 2000; Скільський, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Матвеев, Табачишин, 2003; Делеган та ін., 2005; Яремченко, 2005–2006; Скільський та ін., 2007; Бучко, 2008; Потіш, 2009; Фауна України..., 2010.

І. В. Скільський

Фото: В. М. Бурдяк

Хохітва

Tetrax tetrax (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Журавлеподібні – Gruiformes
Родина Дрохвові – Otididae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. У минулому ареал охоплював переважно степи Євразії та Північно-Західну Африку. Нині зустрічається лише на окремих ізольованих ділянках. Південні популяції осілі, а особини з північної частини регіону поширення зимують від Північно-Західної Африки до Центральної Азії. Раніше в Україні хохітва була відносно звичайною у степах Причорномор'я, Приазов'я та Криму, також подекуди виявляли і в лісостеповій зоні. Тепер гніздиться та регулярно зимує лише на Керченському півострові, мігрує і зимує у Присивашші, Степовому Криму та Північно-Західному Приазов'ї. Залітні птахи іноді можуть траплятися на решті території України, в тому числі такі знахідки відомі й у межах Івано-Франківської області.

Кадастр знахідок: с. Лісна Слобідка, с. Підлісся (Тисм.).

Місця перебування. Відкриті ділянки з низьким помірно розрідженим травостоєм.

Особливості біології. На Івано-Франківщині залітний вид. У південній частині України самці розподіляються

по гніздових територіях з початку квітня і токують до кінця червня (найактивніше в першій половині травня). Гніздо – це неглибока ямка в землі з невеликою кількістю вистилки з сухих трав'яних рослин. Відкладання яєць відбувається з кінця квітня до початку червня. Повна кладка налічує 3–4 яйця, які насиджують обидва члени пари 20–21 добу. Молоді птахи набувають здатності літати у віці 25–30 днів. Осіння міграція триває з середини вересня – протягом жовтня. Живиться хохітва комахами й іншими безхребетними тваринами (переважно протягом репродуктивного періоду), а також зеленими частинами рослин і насінням.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки залітних особин.

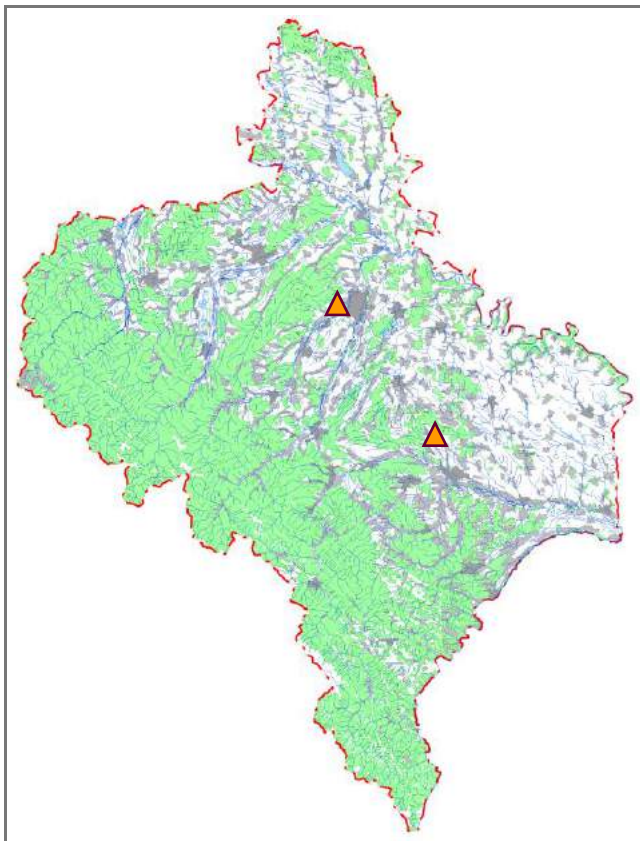
Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Хохітва занесена до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)) і Червоного списку МСОП (близький до загрозливого стану вид (NT)).

Джерела інформації: Dzieduszycki, 1895, 1896; Кістяківський, 1957; Страутман, 1963а; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Красная книга..., 1984; Редкие..., 1988; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Матвеев, Табачишин, 2003; Делеган та ін., 2005; Скільський та ін., 2007; Потіш, 2009; Фауна України..., 2010; European Red List..., 2015.

І. В. Скільський

Фото: www.flickr.com

Пісочник великий

Charadrius hiaticula Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Сивкові – Charadriidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює тундру (місцями також лісову та степову зони) Євразії від Британських островів і Північної Франції до Чукотки й Анадира, узбережжя Балтійського, Північного і Білого морів, можливо – Середземного; в Північній Америці населяє Гренландію. Основна кількість птахів зимує в Африці та Малій Азії. В Україні великий пісочник гніздиться (з середини 1990-х років) на Західному Поліссі, локально – в деяких інших місцях, мігрує на всій території. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки (переважно верхів'я Дністра і притоки).

Кадастр знахідок: с. Блюдники, с. Бовшів, м. Бурштин, м. Галич, с. Зелене, с. Княгиничі, с. Поплавники, с. Шевченкове (Гал.).

Місця перебування. Мілководдя різноманітних водойм (річки, водосховища, відстійники тощо).

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний, літучий вид. В Україні весняна міграція триває з середини квітня до середини травня. На Поліссі початок

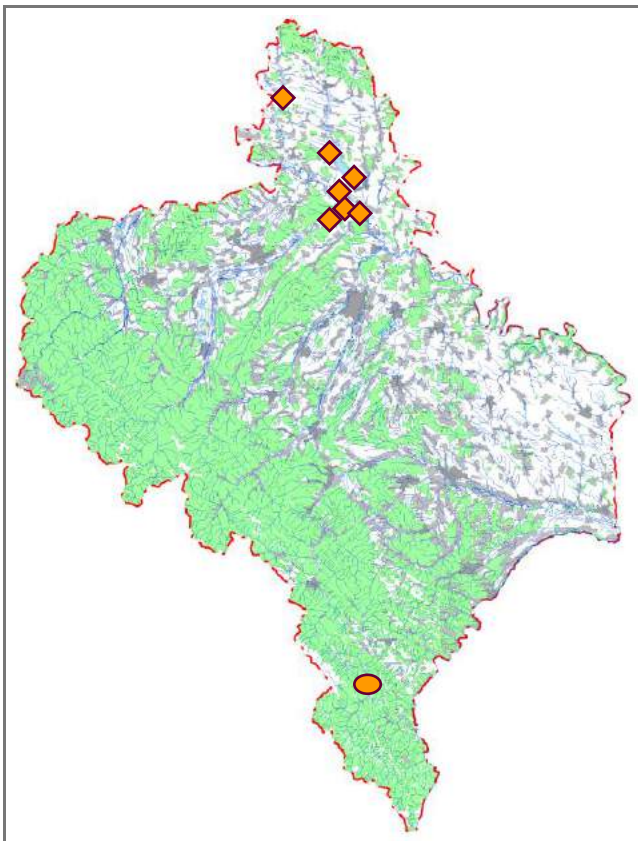

репродуктивного періоду припадає на кінець травня – початок червня. Оселяється поблизу води. Гніздо (невелика ямка, часто без вистилки) пара влаштовує на піску, в розрідженій траві. У повній кладці 4 яйця, які по черзі насиджують обидва птахи 24–27 діб. Пташенята починають літати у тритижневому віці. Статевозрілими стають на першому році життя. Осіння міграція відбувається протягом серпня – вересня. Живляться комахами та їхніми личинками, дрібними ракоподібними і молюсками.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області під час міграцій виявляли невеликі зграйки, в яких налічувалося до 10 особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Пісочник великий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Кістяківський, 1957; Страутман, 1963а; Талпош, 1969; Бучко, 1992а, 1999г; Орнітологічні спостереження..., 1993б, 1994; Матеріали..., 1996, 2010б, 2011, 2015; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009; Рідкісні..., 2013.

В. В. Бучко

Фото: О. І. Ралдугіна

Чайка

Vanellus vanellus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

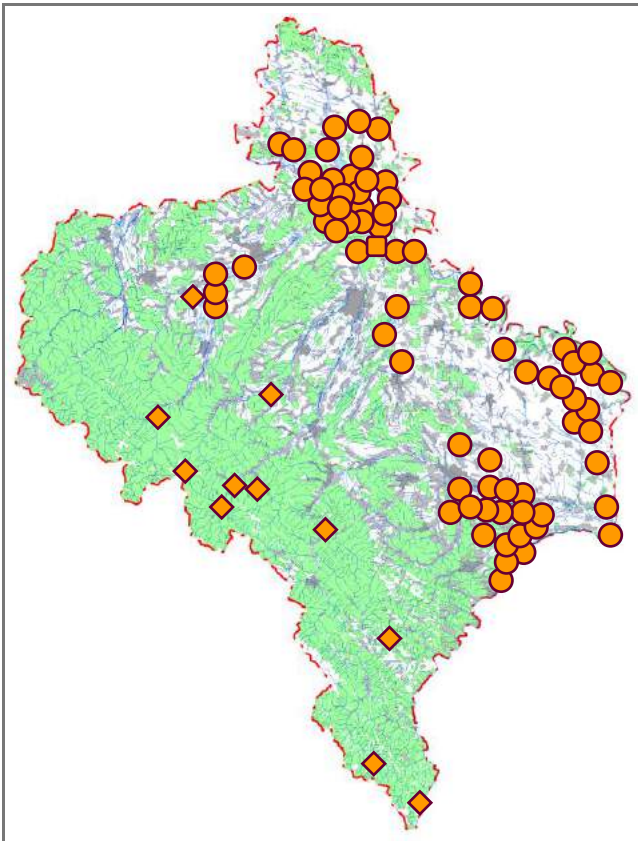
Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Сивкові – Charadriidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює помірну та частково південну смуги Євразії. Зимує в Західній і Південній Європі, Північній Африці та Південній Азії. В Україні чайка гніздиться на всій території, крім гір (Карпати, Крим); мігрує скрізь; іноді спорадично зимує, переважно на півдні. В Івано-Франківській області населяє рівнинну частину та Передкарпаття. Під час міграцій зустрічається глибоко в горах (вище 1000 м н. р. м.), куди проникає в основному долинами річок.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, смт Більшівці, с. Блюдники, с. Бовшів, с. Брошнів, с. Будзин, смт Букачівці, с. Буркут, м. Бурштин, смт Верховина, с. Воронів (Город.), м. Галич, с. Ганнівці, с. Глушків, с. Годи-Добровідка, м. Городенка, с. Демешківці, с. Джурів, с. Довге, с. Дубівці, с. Дубки, смт Єзупіль (Жовтень), смт Заболотів, с. Завалля, с. Залуква, с. Зелена, с. Іллінці, с. Кінашів, с. Кобаки, с. Колінки, с. Корнич, с. Старі Кривотули, с. Кукільники, с. Кутище, с. Максимець, с. Маріямпіль, с. Марківці, с. Матеївці, с. Медуха, с. Микуличин, с. Назірна, с. Нижнів, с. Новоселиця (Снят.), с. Олієво-Королівка, с. Осмолода, с. Острів, с. Перлівці, с. Пилипи, с. Підвербці, с. Пійло, с. Поплавники, с. Поточище, с. Рашків, с. Рибне (Кос.), с. Рівня (Рожнят.), с. Різдвяни, с. Рожнів, смт Рожнятів, с. Рудники, с. Сарники, с. Сваричів, с. Світанок, с. Сілець, с. Семаківці (Город.), с. Семаківці (Колом.), с. Слобідка (Кос.), м. Снятин, смт Солотвин, с. Спас (Колом.), с. Старий Мартинів, с. Стецівка, с. Суботів, с. Тенетники, м. Тисмениця, с. Трач, с. Троїця, с. Тустань, с. Химчин, смт Чернелиця, с. Чернів, с. Шевченкове (Гал.), с. Юнашків, с-ще Якубівка, с. Ясенів-Пільний; лісоділ. Перкалаб; г. Сивуля.

Місця перебування. Для гніздування обирає зволожені відкриті місцевості з лучною трав'янистою рослинністю, а також сільськогосподарські угіддя (орні землі).

Особливості біології. Гніздовий, перелітний, випадково зимуючий вид. Весняна міграція триває в березні – квітні (іноді перші птахи з'являються вже з останніх чисел лютого). Гніздяться як колоніями, так і окремими парами. Гніздо – невелика ямка на землі. Повні кладки з 4 яєць можна виявити з кінця квітня. Насиджують обидва птахи протягом 27–29 діб. У місячному віці пташенята вже добре літають. Осінній відліт відбувається з кінця серпня до середини листопада. Живляться переважно комахами, а також іншими безхребетними.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться орієнтовно 800–1000 пар. Протягом останніх одного-двох десятиліть наявна стійка тенденція до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Антропогенна трансформація середовища існування, спричинена осушувальною меліорацією, сільськогосподарським освоєнням лук.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяцій. Чайка занесена до Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)) і Червоного списку МСОП (близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський», мігруючих особин виявляли в межах ПЗ «Горгани», Карпатського НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Кістяківський, 1957; Страутман, 1954, 1963а; Черкашенко, 1963; Турянин, 1975; Серебряков, 1979, 1980; Татаринів, 1983; Грищенко, Серебряков, 1988б; Полуда, Прокопенко, 1990; Таллош, 1990; Луговой, 1992, 2004; Полуда і др., 1992; Севастьянов, 1992; Грищенко, 1993, 1994; Сребродольская, 1993; Бучко, 1994в, 1999а, 1999г, 2008; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Матеріали..., 1996; Сребродольська, 1996; Скільський та ін., 1997, 2015в, 2015г, 2016а; Бучко, Скільський, 1999; Горбань, Шидловський, 1999; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк, Годованець, 2000; Goławski, Szynkarczyk, 2000; Шидловський, 2001а, 2001б, 2005а, 2005б; Фесенко, Бокотей, 2002; Горбань, 2003а; Держипільський та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Киселюк, 2006г; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; European Red List..., 2015; М. С. Атаманюк, Б. Й. Годованець, І. М. Горбань, Я. І. Зеленчук, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
П. В. Бундзяк, Л. І. Мелешук**

Фото: Н. А. Смірнов

Кулик-довгоніг

Himantopus himantopus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Чоботарові – Recurvirostridae

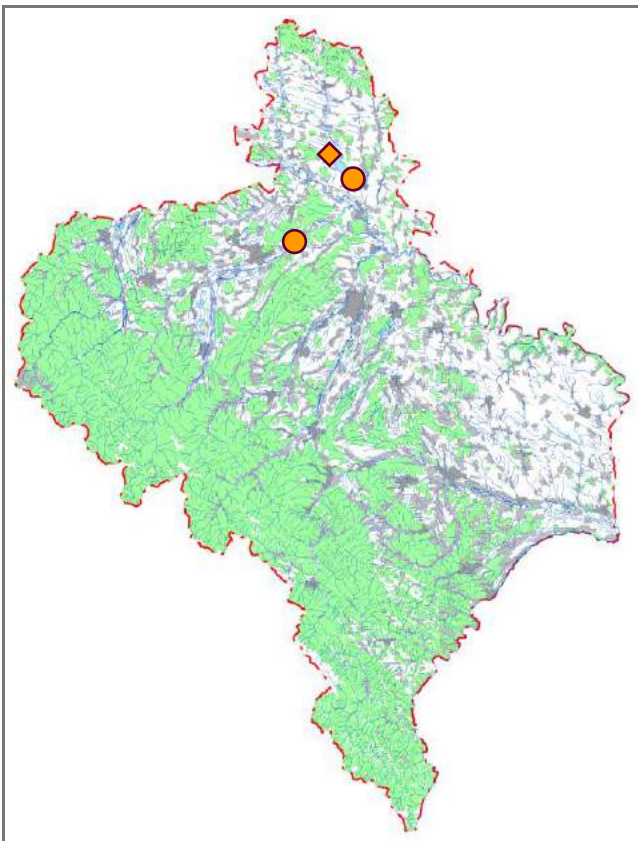
Регіональна категорія охорони. Неоцінений вид (NE).

Поширення. Ареал охоплює південну частину Європи, Південну Азію, Африку (на південь від Сахари), Південну Америку, південь Північної Америки. Особини з північних популяцій перелітні. В Україні кулик-довгоніг гніздиться біля Чорного й Азовського морів (по дельтах річок і на лиманах), локальні поселення трапляються в деяких інших місцях. В Івано-Франківській області відомі знахідки на Опіллі та в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, м. Бурштин, с. Середній Бабин.

Місця перебування. Риборозплідні ставки, відстійники. На півдні України населяє також узбережжя морів, прибережні острови, напівзатоплені острівці, долини річок, купинясті болота, мілководні прісні та солонуваті озера.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Весняна міграція триває, ймовірно, у квітні – травні. На Івано-Франківщині виявлено на гніздуванні окремі пари, хоча може оселятися і колоніями, іноді разом із крячками.

У повній кладці 4 яйця. Насиджують по черзі самка і самець 22–24 доби. Пташенята набувають здатності літати на 30–35 добу. Осіння міграція триває, вірогідно, протягом серпня. Живляться переважно комахами та їхніми личинками.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області з другої половини 1990-х років іноді спорадично гніздяться поодинокі пари.

Фактори загрози. Вірогідно, руйнування чи деградація характерних біотопів.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дією охороною наявних і потенційних місць гніздування. Кулик-довгоніг занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Кістяківський, 1957; Страутман, 1963а; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Редкие..., 1988; Бучко, 1999а, 1999г, 2008; Горбань, Шидловский, 1999; Фесенко, Бокотей, 2002; Бокотей та ін., 2003а, 2003б, 2010; Башта, 2006; Потіш, 2009; Матеріали..., 2010б; Рідкісні..., 2013.

В. В. Бучко, А. А. Бокотей

Фото: В. М. Грищенко

Чоботар

Recurvirostra avosetta Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Чоботарові – Recurvirostridae

Регіональна категорія охорони. Неоцінений вид (NE).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Південну і Центральну Європу, Південну Азію, Східну і Південну Африку. Зимує в Середземномор'ї, на півострові Індостан, в Африці, деяких інших місцях. В Україні чоботар поширений від Дунаю до Східного Приазов'я, локально гніздиться також у східному і західному регіонах; іноді зимує в південній частині. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки на Опіллі та в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Калуш.

Місця перебування. В Україні населяє узбережжя морів, озер, річок, мілководні лимани, відстійники. Віддає перевагу солонуватим або солоним водоймам.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний (раніше лише літучий (залітний?)) вид. Весняна міграція триває, вірогідно, у другій половині березня – на початку квітня. Оселяється колоніями, моногам. Гнізда птахи будують на землі біля води з решток злаків, очерету, полину,

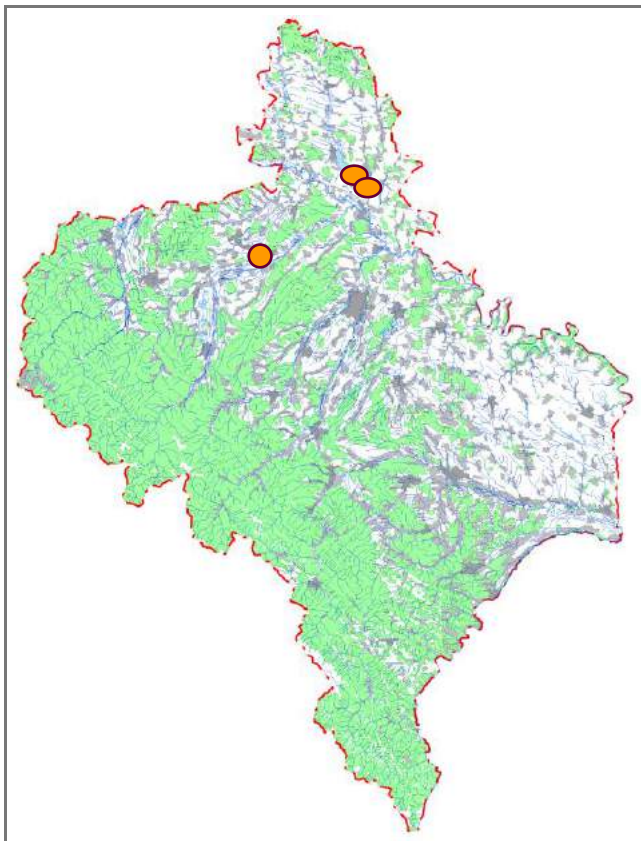

камінців, мушель. Повні кладки з 4 яєць з'являються в середині квітня – на початку травня. Насиджують по черзі обидва члени пари 23–25 діб. Пташенята набувають здатності літати в півторамісячному віці. Осінній відліт відбувається протягом вересня. Живляться дрібними ракоподібними, комахами та їхніми личинками, молюсками й іншими безхребетними.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області з 2015 року відоме гніздування кількох (не більше 5) пар.

Фактори загрози. Руїнування чи деградація типових біотопів, браконьєрство.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дієвою охороною місць гніздування. Чоботар занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Кістяківський, 1957; Страутман, 1963а; Бучко, 1995б, 1999а, 1999г, 2008; Шидловський, 1996; Гузій, 1997; Черничко и др., 1997; Горбань, 1998; Луговой, Потіш, 1998; Бучко, Скильський, 1999, 2016; Бучко та ін., 1999; Горбань, Шидловський, 1999; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Башта, 2006; Струс, 2008; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009; Матеріали..., 2010б; Рідкісні..., 2013; Р. Івасенко, особ. повід.

В. В. Бучко

Фото: В. М. Грищенко

Кулик-сорока

Haematopus ostralegus Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Куликосорокові – Haematopodidae

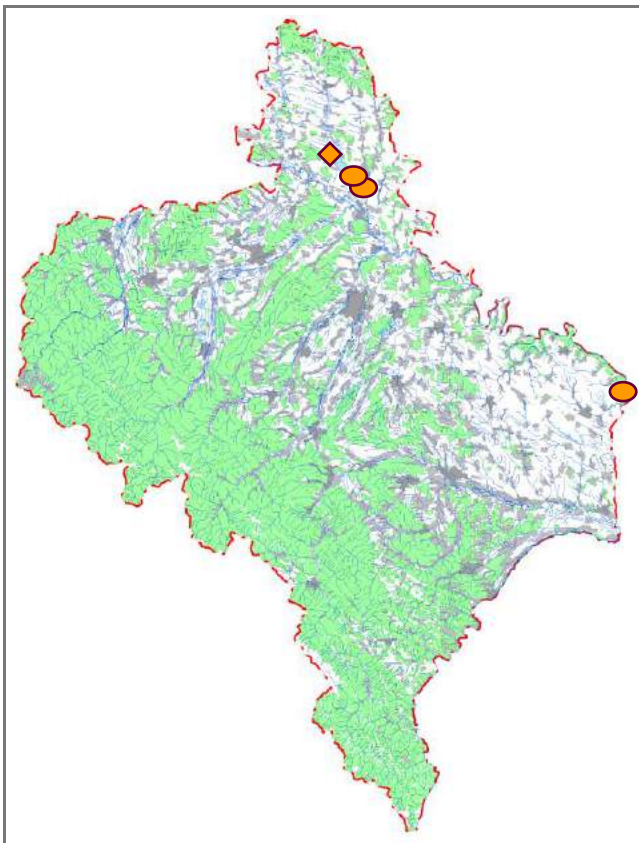
Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Євразія, Австралія, океанічне узбережжя Америки й Африки. Зимує в Західній Європі, Африці та Південній Азії. В Україні гніздиться на Азово-Чорноморському узбережжі, по берегах і островах Дніпра, Десни, в деяких інших місцях. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя, Опілля).

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Передівання.

Місця перебування. Береги та мілководдя різноманітних водойм.

Особливості біології. На Івано-Франківщині літучий, залітний вид, в Україні – гніздовий, перелітний. Прилітає в березні – першій половині квітня. Гніздиться окремими парами. Відкладання яєць триває протягом травня. У повній кладці 4 (рідше 3) яйця. Насиджують по черзі самка і самець 24–27 діб. Приблизно через місяць пташенята переходять до самостійного способу життя.

Виду притаманна складна кормодобувна поведінка, становлення якої в молодих птахів потребує певного часу. Відліт триває з кінця липня до середини жовтня. У раціоні переважають двостулкові моллюски, живляться також іншими водними, наземними та ґрунтовими безхребетними. Для окремих популяцій характерною є спеціалізація в добуванні певного типу здобичі.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області виявляли переважно поодиноких особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Кулик-сорока занесений до Червоної книги України (вразливий вид) і Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)). Відомі знахідки в межах Галицького НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Кістяківський, 1957; Страутман, 1963а; Бучко, Школьний, 1994; Червона книга..., 1994, 2009; Бучко, 1995б, 1999а, 1999г, 2008; Матеріали..., 1995а, 1995б, 1996, 2010б; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Потіш, 2009; Рідкісні..., 2013; European Red List..., 2015.

В. В. Бучко

Фото: В. М. Грищенко

Коловодник звичайний

Tringa totanus (Linnaeus, 1758)

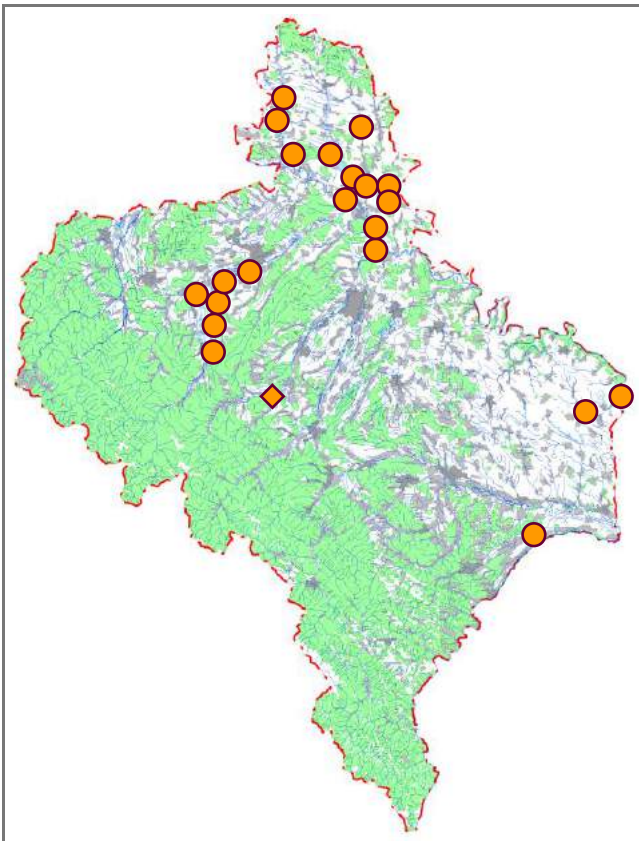
Клас Птахи – Aves
Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Баранцеві – Scolopacidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює переважно південну частину Євразії. Коловодник звичайний поширений від Ісландії та Іспанії до Далекого Сходу. Зимує в Середземномор'ї, Африці (північніше екватора), Південній Азії, Індонезії. В Україні гніздиться фактично на всій території, крім гір (Карпати, Крим), мігрує скрізь. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в основному на Опіллі. У Передкарпаття місцями проникає уздовж русел річок до межі з гірською частиною.

Кадастр знахідок: с. Берлоги, смт Більшівці, с. Бовшів, смт Букачівці, м. Бурштин, с. Воскресинці (Рогат.), м. Городенка, с. Джурів, с. Добровляни (Калуськ.), с. Дубівці, смт Єзупіль, с. Княгиничі, с. Кукільники, с. Ловаги, с. Медуха, с. Небилів, с. Передівання, с. Поплавники, с. Рівня (Рожнят.), смт Рожнятів, с. Сарники, смт Солотвин.

Місця перебування. Для гніздування обирає відкриті береги водойм або заплавні луки. Під час міграції зупиняється на мілководдях ставків, озер, водосховищ, технічних водойм.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні птахи прилітають у другій половині березня – на початку квітня. Самці майже відразу починають токувати. Оселяються найчастіше невеличкими напівколоніями, по кілька пар. Моногам; у насиджуванні кладки беруть участь обидва члени пари. Гніздо на землі в ямці, добре замасковане у траві. Повні кладки з 4 яєць з'являються наприкінці квітня – на початку травня. Насиджування триває 24–26 діб. Ще приблизно через стільки ж часу пташенята набувають здатності літати. Осіння міграція відбувається протягом серпня – вересня (окремих особин іноді можна виявити й у перших числах жовтня). Основу раціону складають дрібні безхребетні тварини (комахи та їхні личинки, ракоподібні, молюски, дощові черви), яких птахи здобувають на косах, мілинах, заболочених трав'янистих луках.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області орієнтовно гніздиться 30–40 пар; чисельність зменшується.

Фактори загрози. Руйнування чи деградація характерних біотопів, а також можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяцій, дотримання оптимального режиму пасовищного навантаження на луках. Коловодник звичайний охороняється в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Татаринів, 1969, 1973; Харамбура, 1971, 1978; Воїнственський, 1984; Бучко, 1994в, 1999а, 1999г, 2008; Матеріали..., 1996, 2010б, 2011, 2015; Бучко, Скільський, 1999; Горбань, Шидловський, 1999; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Штиркало, Бундзяк, 2006; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; М. С. Атаманюк, Б. Й. Годованець, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: В. М. Грищенко

Коловодник ставковий

Tringa stagnatilis (Bechstein, 1803)

Клас Птахи – Aves

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Баранцеві – Scolopacidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює степову, лісостепову та південну частину лісової смуги Європи, Північний Казахстан, Алтай і Далекий Схід. Зимує в Африці (на південь від Сахари), Південній Азії, на Малайському архіпелазі та в Австралії. В Україні гніздиться переважно в межах Лівобережного Полісся і Лівобережного Лісостепу, під час міграцій може зустрічатися фактично на всій території. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Марківці, с. Медуха, с. Шевченкове (Гал.).

Місця перебування. Різноманітні водойми насамперед зі стоячою водою.

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний, літучий вид. У північно-східній частині України на місцях гніздування птахи з'являються протягом квітня – першої половини травня. Гнізда влаштовують на купинах по краях боліт або серед заростей трави на заплавних

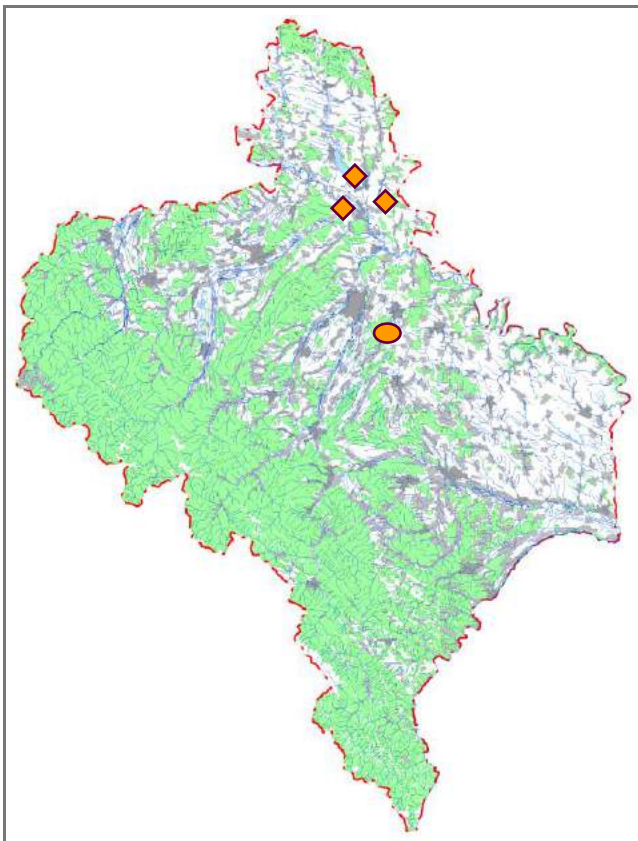

луках. Гніздо являє собою невелике заглиблення в землі, недбало вимощене травою. Відкладання яєць з середини (іноді початку) травня. Повна кладка налічує 4 яйця, які насиджують обидва члени пари. Пташенята з'являються в кінці травня – середині липня. Осіння міграція триває із другої половини липня до середини вересня. У раціоні переважають комахи та їхні личинки, які розвиваються у воді, а також дрібні молюски.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області виявляли переважно поодиноких мігруючих особин.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Коловодник ставковий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид). Відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Кістяківський, 1957; Страутман, 1963а; Сергиенко, 1972; Матеріали..., 1991; Бучко, 1992а, 1994г, 1999а, 1999в, 2008; Червона книга..., 1994, 2009; Горбань, Шидловський, 1999; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2009; Рідкісні..., 2013.

В. В. Бучко

Фото: О. І. Ралдугіна

Баранець звичайний

Gallinago gallinago (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Баранцеві – Scolopacidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює значну частину материкової Євразії (помірна смуга і Субарктика), а також Ісландію, Британські, Азорські і Фарерські острови. Зимує на півдні Західної Європи, у тропічній Азії й Африці (переважно південніше Сахари). В Україні звичайний баранець гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах та на півночі степової смуги, мігрує на всій території. В окремих місцях (Сиваш, Опілля, Закарпаття й інші) відомі знахідки на зимівлі. В Івано-Франківській області виявлений у всіх ландшафтних зонах (у межах гірської частини – лише під час міграцій).

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Вербівці, смт Ворохта, м. Галич, с. Ганнівці, смт Гвіздець, м. Городенка, смт Делятин, с. Джурів, с. Добровляни (Калуськ.), м. Івано-Франківськ, с. Княгиничі, с. Кобаки, с. Козаківка, с. Марківці, с. Микуличин, м. Надвірна, с. Нараївка, с. Негівці, с. Незвисько, с. Осмолода, с. Поплавники, с. Пробійнівка, с. Рівня (Рожнят.), смт Рожнятів, с. Сарники, смт Солотвин, с. Спас (Колом.), с. Торговиця (Город.), с. Хом'яківка (Тисм.); Бурштинське водосховище.

Місця перебування. Для гніздування птахи обирають здебільшого відкриті заболочені території. Віддають

перевагу ділянкам з невисокою, але густою трав'янистою рослинністю та розрідженими кущиками верби.

Особливості біології. Гніздовий, пролітний, випадково зимуючий вид. Весняна міграція триває з першої декади квітня до початку травня. Характерною рисою шлюбної поведінки є токовий політ самця, під час якого він літає колами над певною місцевістю. Гніздо самка влаштовує на землі, в кущику трави або на купині. Воно завжди добре замасковане. Це відносно глибока ямка, акуратно вистелена сухою травою. У повній кладці 4 яйця (середина травня – перша декада червня), які самка насиджує протягом майже трьох тижнів. Осіння міграція розпочинається з останніх чисел липня і завершується до кінця жовтня, хоча окремі птахи можуть залишатися до перших морозів чи й навіть перезимувати за сприятливих умов. У раціоні звичайного баранця явно переважають комахи та їхні личинки (твердокрилі, двокрилі й інші), помітну роль відіграє також рослинна їжа (різне насіння, корінці тощо).

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться вірогідно 25–30 пар; чисельність зменшується.

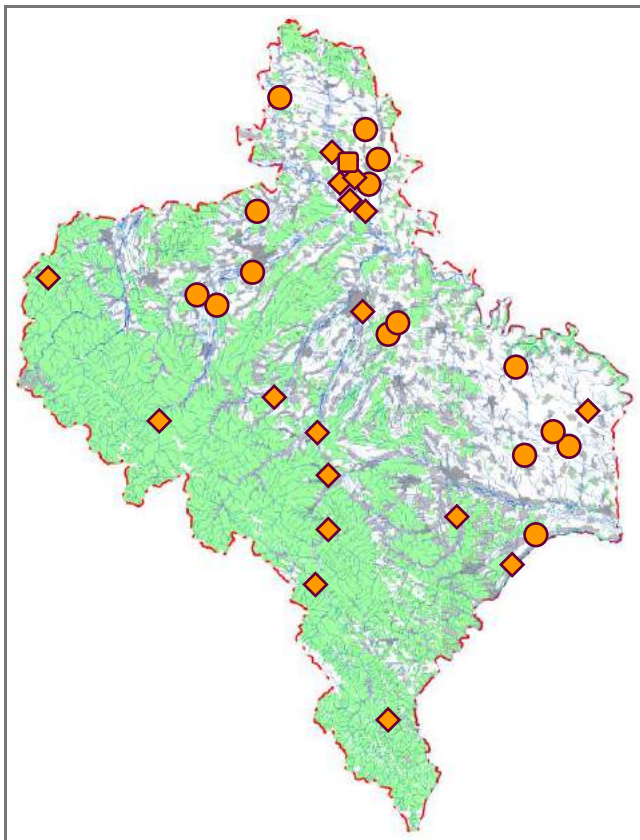
Фактори загрози. Пряме знищення птахів людиною, руйнування чи деградація характерних біотопів.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дієвою охороною місць гніздування, моніторинг стану популяцій. Баранець звичайний охороняється в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський», відомі знахідки пролітних особин у межах Карпатського НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Тарасова, 1952; Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Трибун, 1966; Владышевский, Гунчак, 1968; Сергиенко, 1968, 1972; Владышевский, 1969; Татаринів, 1969, 1973; Владышевский, 1975а; Тураєв, 1975; Харамбура, 1978; Воїнственський, 1984; Луговий, Талпош, 1987; Грищенко, 1993; Бучко, 1994в, 1999а, 1999г, 2008; Орнітологічні спостереження..., 1994; Клапчук, 1995; Матеріали..., 1996; Serebryakov, Grishchenko, 1998; Горбань, Шидловський, 1999; Шидловський, 1999; Goławski, Szykarczyk, 2000; Серебряков, 2002; Фесенко, Бокотей, 2002; Горбань, 2003б; Луговий, 2004; Делеган та ін., 2005; Киселюк та ін., 2009а; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, Б. Й. Годованець, І. І. Тураєв, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: В. М. Грищенко

Баранець великий

Gallinago media (Latham, 1787)

Клас Птахи – Aves
Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Баранцеві – Scolopacidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Євразію від Скандинавії і Данії на схід до долини Єнісею. Зимує в Африці на південь від Сахари. В Україні протягом останнього століття ареал перемістився далеко на північ. Баранець великий перестав гніздитися в багатьох місцях. Нині майже вся популяція зосереджена на Поліссі (басейни річок Дніпро, Десна, Прип'ять). В Івано-Франківській області виявляли дуже спорадично в північній частині (Опілля).

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Насташине.

Місця перебування. Вологі заболочені заплавні луки.

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний вид, в Україні (північна і північно-західна частини) – гніздовий, перелітний. Весняна міграція триває переважно протягом квітня. Перед початком гніздування самці токують групами на землі. Добре замасковане гніздо влаштовують на купині або у траві, в ямці. Повні кладки з 4 яєць з'являються у другій половині травня. Насиджує

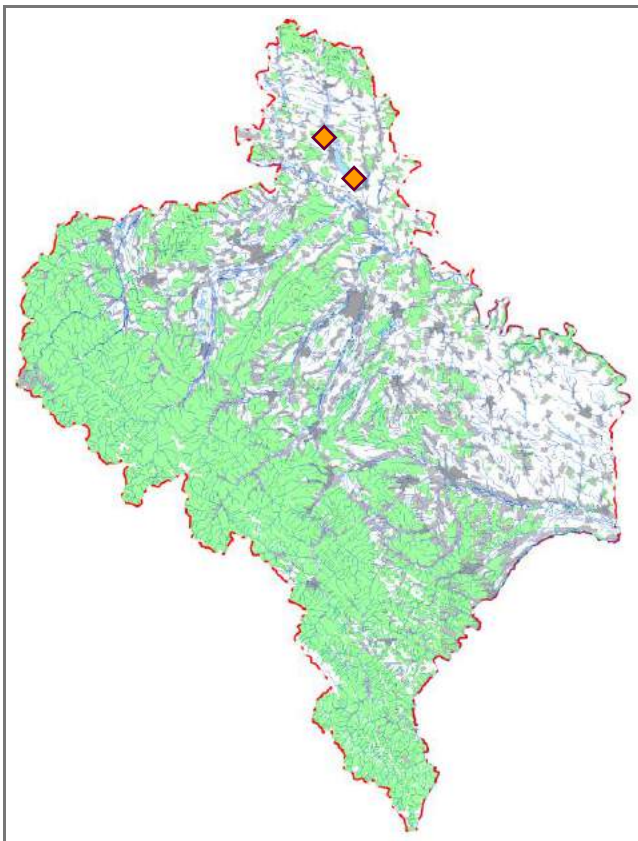

самка 22–24 доби. Пташенята переходять до самостійного способу життя на початку – в середині серпня. Відлітають на зимівлю у вересні – першій половині жовтня. Живляться здебільшого наземними комахами та їхніми личинками, дрібними ракоподібними, молюсками, дощовими черв'яками, павуками.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області під час міграцій виявляли переважно поодиноких птахів.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Баранець великий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид) і Червоного списку МСОП (близький до загрозливого стану вид (NT)). Відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Дементьев и др., 1951; Тарасова, 1952; Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Черкащенко, 1963; Трибун, 1966; Талпош, 1969; Татаринов, 1973; Степанян, 1990; Бучко, 1999а, 1999г, 2008; Горбань, Шидловский, 1999; Гаврись, 2000, 2003, 2011; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Стельмах, 2004; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009; Рідкісні..., 2013.

В. В. Бучко

Фото: Т. Holmberg

Слуква

Scolopax rusticola Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

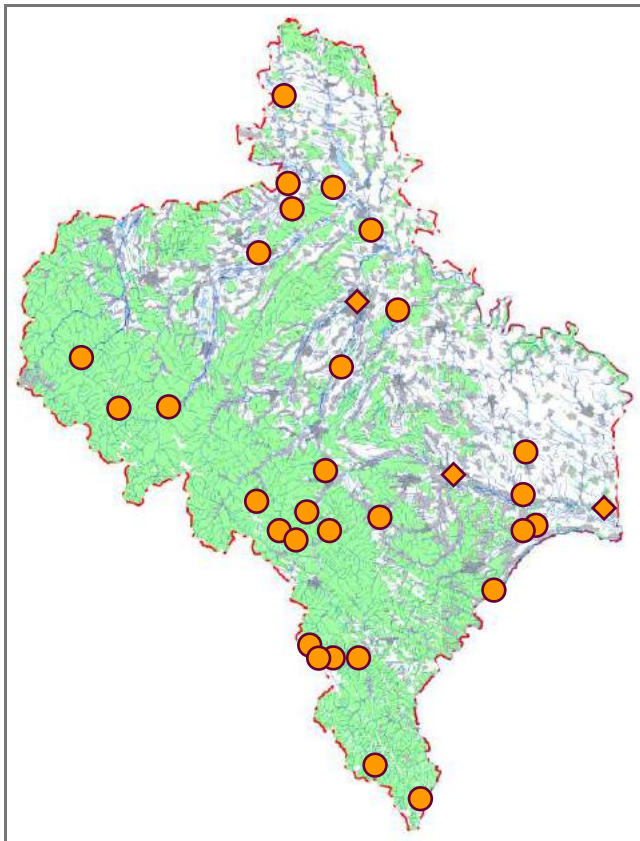
Родина Баранцеві – Scolopacidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює більшу частину лісової та лісостепової зон Євразії (від Піренейських гір на заході до тихоокеанського узбережжя на сході). Зимує в Західній і Південній Європі, Північній Африці, на Близькому Сході, в Індії та Індокитаї. В Україні гніздиться в Карпатському регіоні, на Поліссі, в Лісостепу, деяких районах степової смуги та у Кримських горах; під час міграції трапляється скрізь; регулярно зимує в Гірському Криму, іноді в деяких інших місцях. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично на всій території. У карпатську частину проникає до висоти 1500–1600 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Вижній Березів, смт Войнилів, смт Гвіздець, смт Делятин, с. Джурів, с. Дземброня, с. Діброва (Калуськ.), смт Заболотів, с. Загір'я (Рогат.), с. Зелена, м. Івано-Франківськ, м. Калущ, с. Козина, м. Коломия, смт Кути, с. Микуличин, с. Мислівка, с. Новоселиця (Снят.), с. Осмолода, с. Острів, м. Снятин, м. Тисмениця, с. Тисменичани, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Брескул, г. Синяк, г. Хом'як, г. Яйко Ілемське; Чорногірський масив; пол. Пожижевська.

Місця перебування. В основному зволожені ділянки в листяних і мішаних лісах.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Весняний приліт триває в березні – першій половині квітня. Для слукви характерна послідовна полігнія, тобто протягом сезону розмноження самець спарюється з кількома самками. Навесні починається «тяга» – токування. Самці літають над лісом (верхівками дерев), порубами чи заболоченими ділянками і видають характерні звуки. Гніздо самка будує на землі. Воно має вигляд неглибокої ямки, яка вистелена сухим листям. Повна кладка налічує 4 яйця. Насиджує самка 22–24 доби. Через півтора тижня після вилуплення пташенята вкриваються пір'ям та перепурхують, а ще через 20–22 доби вже можуть відносно добре літати. Не раз спостерігали слукв, які, перелітаючи в інше місце, переносили своїх пташенят. Самка тримає пташеня, очевидно, притискуючи його цівками підігнутих лап до черева. Причини таких перенесень неясні. Відкладання яєць припадає на квітень, вилуплювання пташенят – на травень. Добуває слуква їжу з верхніх шарів ґрунту за допомогою довгого чутливого на кінці дзьоба. В основному птах керується чуттям дотику, намагаючись дзьобом личинок комах, дощових черв'яків та інших безхребетних, які живуть у ґрунті.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться орієнтовно 60–80 пар; чисельність зменшується.

Фактори загрози. Вирубування лісів, неконтрольоване використання отрутохімікатів, браконьєрство.

Заходи охорони. Зведення до мінімуму лісгосподарських заходів у місцях гніздування птахів. Слуква охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Місзуїські, 1960; Татаринів, 1969, 1973, 1998; Турянин, 1975; Гузий, 1992; Штырко, 1992б; Войнственський, 1993; Орнітологічні спостереження..., 1993а; Федоренко та ін., 1993; Бучко, 1999г; Горбань, Шидловський, 1999; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк, Годованець, 2000; Царик та ін., 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Киселюк, 2006г; Сенік, 2006; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Киселюк та ін., 2009а; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Матеріали..., 2011, 2015; Юркевич, 2011; Годованець, 2013; Мотрук, 2013; Скільський та ін., 2015в, 2015г, 2016а; Проців, 2017; М. С. Атаманюк, І. Б. Термена, І. І. Турянин, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: L. Sejna

Кульон тонкодзьобий

Numenius tenuirostris Vieillot, 1817

Клас Птахи – Aves

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Баранцеві – Scolopacidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Межі ареалу з'ясовані ще не достатньо повно. Гніздиться, вірогідно, між південною смугою зони тайги Західного Сибіру та Уральського хребта на схід до долини р. Об. У 1909–1924 роках гніздування було відоме в Омській області Росії (околиці Тари). Раніше зимував у Північній Африці, Італії, Греції. У наш час місця регулярних зимівель невідомі. Регіон міграцій охоплює південь Російської Федерації, України та Південно-Східну Європу. Існує пролітний шлях через Близький Схід до місць зимівлі, ймовірно, біля Перської затоки. В Україні мігрує вздовж узбережжя морів. В Івано-Франківській області виявляли двічі в рівнинній частині (на Опілллі та у Прут-Дністровському межиріччі).

Кадастр знахідок: с. Поплавники, с. Топорівці.

Місця перебування. Заболочені ділянки, різноманітні мілкі водойми.

Особливості біології. На Івано-Франківщині залітний вид. В Україні мігрує навесні у квітні – травні та восени

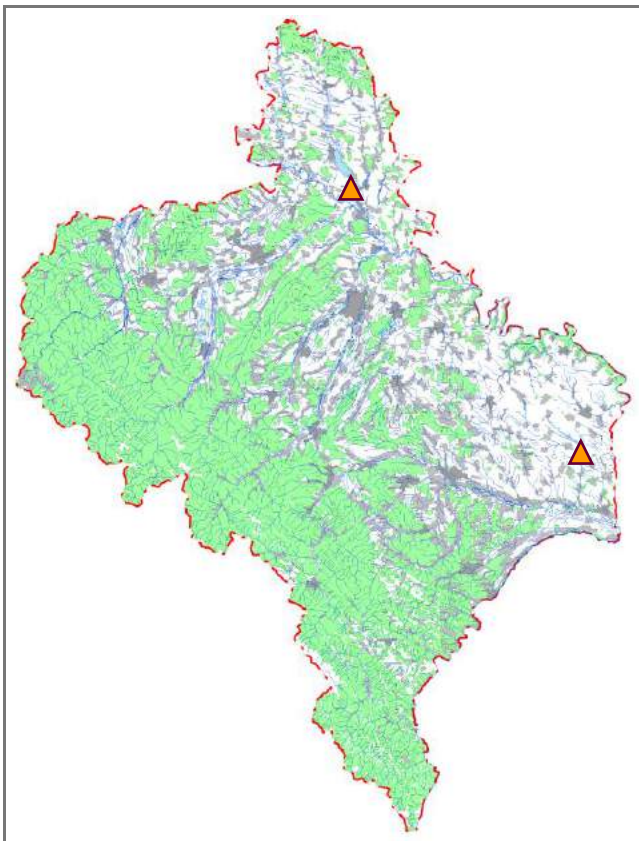

в серпні – вересні (до початку жовтня), зупиняючись переважно по берегах морів, лиманів, заток, поблизу мілких тимчасових озер, уздовж річок, на косах, мілинах та в інших подібних місцях. Протягом останніх десятиліть відомо до тридцяти спостережень здебільшого на Азово-Чорноморському узбережжі. Живиться водяними і наземними комахами та їхніми личинками, дощовими черв'яками, моллюсками.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки. Дві зграї налічували 2 і 4 особини.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Кульон тонкодзьобий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках вид перебуває у критичному стані (CR)). Відома знахідка в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Дементьев и др., 1951; Кістяківський, 1957; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Редкие..., 1988; Бундзяк та ін., 1994б; Бучко, Школьний, 1994; Луговой, 1994б, 1998а; Бучко, 1995б, 1996а, 1999г, 2008; Матеріали..., 1995а; Талпош, 1999; Микитюк, Ардамацька, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Скільський та ін., 2007; Потіш, 2009; Фауна України..., 2010; Elleström, 2010; European Red List..., 2015.

В. В. Бучко, П. В. Бундзяк

Фото: Ch. Gomersall

Кульон великий

Numenius arquata (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Баранцеві – Scolopacidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Євразію від Ісландії на заході до Забайкалля на сході. Зимує в Південній Європі, Африці, Південній Азії. В Україні великий кульон нині гніздиться в західних областях (Волинська, Рівненська, Львівська) та на узбережжі Чорного й Азовського морів (раніше був більш широко поширений), мігрує скрізь. У незначній кількості зимує на півдні, зокрема в дельті Дунаю, на лиманах північно-західної частини Причорномор'я. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, с. Буркут, с. Водники, м. Городенка, с. Заріччя (м. Болехів), с. Княгиничі, с. Міжріччя, с. Поплавники, с. Росільна, смт Солотвин, с. Хотимир; г. Синяк.

Місця перебування. Здебільшого вологі луки, відстійники, ставки, мілководдя річок, поля.

Особливості біології. На Івано-Франківщині пролітний, літучий вид. В Україні весняна міграція триває з середини березня до кінця другої декади квітня. Моногам;

оселяється окремими парами або невеликими угрупованнями. Гнізда (вимощені сухою травою ямки в землі) можна знайти вже з початку травня. Повна кладка налічує 4 яйця, які насиджують по черзі самка і самець протягом майже місяця. Наприкінці липня молоді птахи піднімаються на крило. Осінній відліт триває з серпня і майже до середини листопада. Основу раціону складають різноманітні безхребетні тварини (переважно дощові черви, наземні комахи та їхні личинки, молюски) і дрібні хребетні (жаби, ящірки й інші).

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області (на Опіллі) протягом періоду осінньої міграції окремі зграї налічували по кілька десятків птахів, в одному випадку виявлено 160 особин (скупчення на ночівлю).

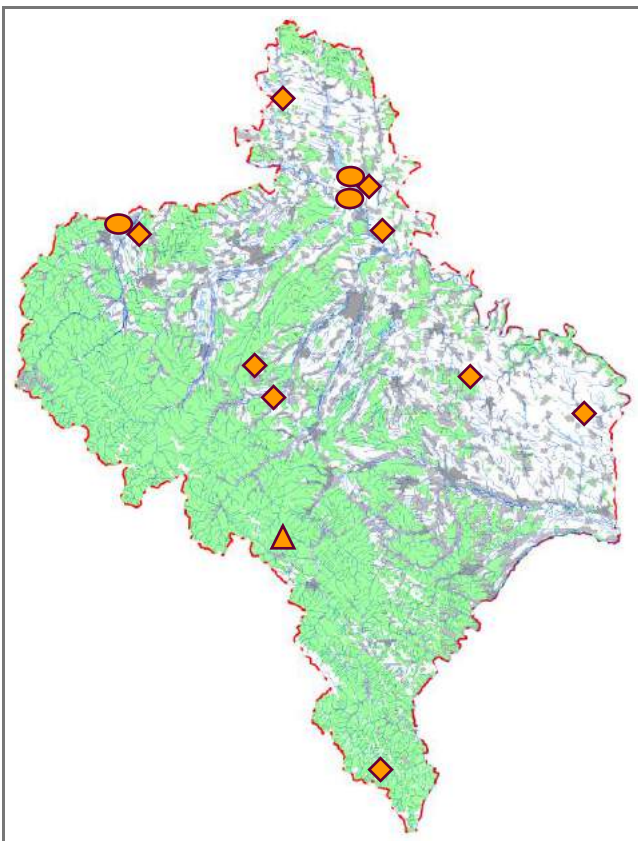
Фактори загрози. Осушення заболочених ділянок, браконьєрство.

Заходи охорони. Необхідно проводити виховну роботу серед мисливців і місцевого населення з метою недопущення випадків браконьєрства. Кульон великий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)) і Червоного списку МСОП (близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється в Галицькому НПП, відомі знахідки мігруючих птахів у межах Карпатського НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Тарасова, 1952; Кістяківський, 1957; Місзуґський, 1960; Страутман, 1963а; Татаринів, 1969, 1973; Турянин, 1975; Горбань, 1991; Орнітологічні спостереження..., 1993б, 1994; Бучко, Школьнік, 1994; Червона книга..., 1994, 2009; Бучко, 1995а, 1995б, 1999а, 1999г, 2008; Матеріали..., 1996, 2010б, 2011; Бучко, Скільський, 1999; Горбань, Шидловський, 1999; Штиркало, 1999; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Штиркало, Бундзяк, 2006; Скільський та ін., 2007, 2014; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Фауна України..., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; European Red List..., 2015; І. Б. Термена, І. І. Турянин, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: В. М. Грищенко

Грицик великий

Limosa limosa (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Баранцеві – Scolopacidae

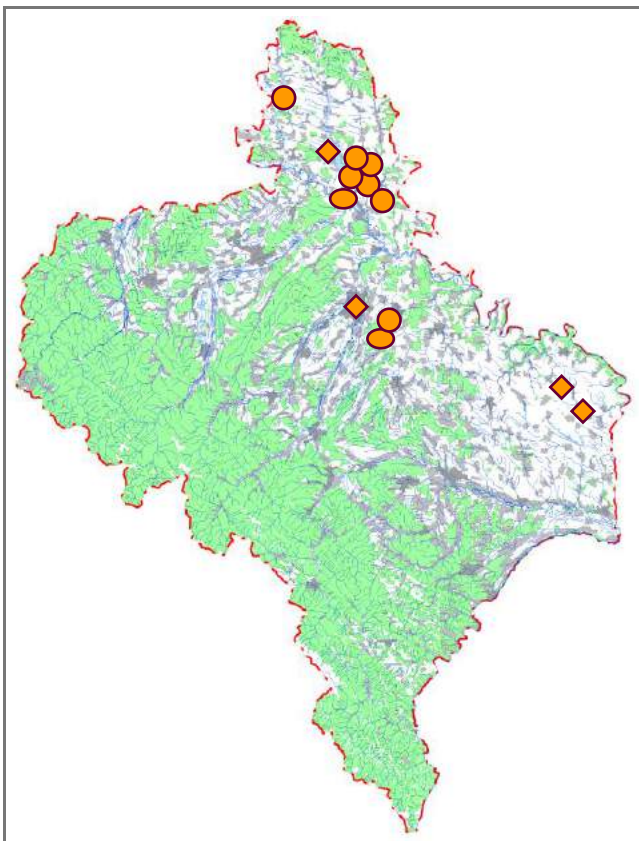
Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює переважно лісову і тундрову зони Євразії (від Ісландії до Далекого Сходу). Зимує в Західній і Південній Європі, Африці, Південній та Південно-Східній Азії, Австралії. В Україні гніздиться в лісовій, лісостеповій і частково у степовій смугах; мігрує на всій території. В Івано-Франківській області відомі знахідки в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя, Опілля) та на прилеглих ділянках Передкарпаття.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, м. Городенка, м. Івано-Франківськ, с. Кінашів, с. Княгиничі, с. Марківці, с. Медуха, с. Нараївка, с. Поплавники, с. Рашків, с. Хом'яківка (Тисм.).

Місця перебування. Здебільшого відкриті території – болота, заболочені низини біля водойм, заплавні луки.

Особливості біології. Гніздовий, літучий, пролітний вид. Весняна міграція триває в кінці березня – першій декаді травня. Утворюють невеликі розріджені колонії. Перед початком періоду розмноження самці токують. Гніздо має вигляд неглибокої ямки, вистеленої травою.

Кладка налічує 4 яйця, які самка відкладає у травні – на початку червня. Період насиджування триває 23–24 доби. Пташенята набувають здатності літати приблизно через місяць. Осіння міграція відбувається в серпні – вересні. Основу раціону складають комахи, молюски, дощові черви, рідше птахи живляться плодами водяних рослин.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться, вірогідно, не менше 10 пар. Протягом періоду міграції зустрічаються зграї до 30–50 і більше (навесні іноді до 130) особин.

Фактори загрози. Антропогенна трансформація характерних біотопів, спричинена осушувальною меліорацією, сільськогосподарським освоєнням лук, перевипасом, а також турбування птахів на гніздах, браконьєрство.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць розмноження та перебування мігруючих зграй. Грицик великий занесений до Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)) і Червоного списку МСОП (близький до загрозового стану вид (NT)). Відомі знахідки в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Кістяківський, 1957; Страутман, 1963а; Тартинов, 1969, 1973; Бучко, 1992а, 1994в, 1995б, 1999а, 1999г, 2008; Штырко, 1992б; Орнітологічні спостереження..., 1994; Когут та ін., 1996; Матеріали..., 1996, 2010б, 2011, 2015; Бучко, Скільський, 1999; Горбань, Шидловський, 1999; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Штырко, Бундзяк, 2006; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Фауна України..., 2010; Рідкісні..., 2013; European Red List..., 2015; П. В. Бундзяк, особ. повід.

В. В. Бучко

Фото: О. І. Ралдугіна

Крячок чорний

Chlidonias niger (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Мартинові – Laridae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває в небезпечному стані (EN).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює помірну смугу Європи, Західну Азію та Північну Америку. Зимує вздовж берегів Центральної і Південної Америки, Західної Африки та в долині Нілу. В Україні чорний крячок гніздиться майже на всій території, крім Карпат і більшої частини Криму; мігрує скрізь. В Івано-Франківській області зустрічається переважно на Опіллі, спорадично – у Прут-Дністровському межиріччі та в Передкарпатті.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, с. Будзин, смт Букачівці, м. Бурштин, с. Водники, м. Галич, с. Ганнівці, м. Городенка, с. Довге, с. Дубівці, смт Єзупіль, с. Загір'я (Рогат.), с. Кінашів, с. Княгиничі, с. Кобаки, с. Козина, с. Кукільники, с. Маріямпіль (Марінопіль), с. Марківці, с. Медуха, с. Нижнів, с. Одаїв, с. Перевозець, с. Перлівці, с. Поплавники, с. Рашків, смт Рожнятів, с. Середній Бабин, с. Слобідка Більшівцівська, с. Суботів, с. Тенетники, с. Хом'яківка (Тисм.), с. Цвітова, с-ще Якубівка; Бурштинське водосховище.

Місця перебування. Різноманітні зарослі стоячі водойми (ставки, стариці, озера тощо).

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні прилітають відносно пізно – у травні (іноді з кінця

квітня). Селяться здебільшого невеликими колоніями. Гнізда плавучі або на купинах, на острівцях, з різних рослинних матеріалів. Повні кладки із 3 яєць з'являються в середині червня. Насиджує переважно самка 15–17 діб. Через чотири тижні після вилуплення пташенята набувають здатності літати. Осіння міграція триває протягом вересня. Живляться водними комахами, їхніми личинками, а також дрібною рибою.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області в середині 1980-х років гніздилися 200–250 пар. Протягом останніх десятиліть відбулося значне зменшення чисельності. Тепер у регіоні гніздиться, вірогідно, 30–40 пар.

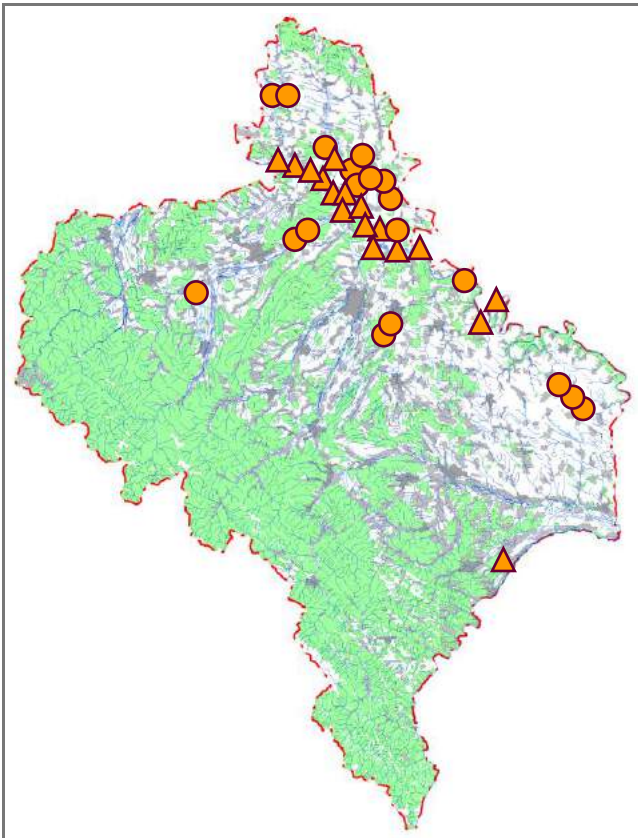
Фактори загрози. Антропогенна трансформація середовища існування, екологічна конкуренція із близькими видами, збіднення трофічної бази.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дією охороною колоніальних поселень. Крячок чорний охороняється в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський», відома також знахідка (локальний кормовий заліт) у межах НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Кістяківський, 1957; Страутман, 1963а; Тараринов, 1969, 1973; Талпош, 1975; Зубакін, 1988в; Костельная, Кшык, 1989; Штырко, 1991; Орнітологічні спостереження..., 1993б, 1994; Штирко, 1993; Бундзяк, Завадовський, 1994; Когут та ін., 1994; Бундзяк та ін., 1996; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Матеріали..., 1996, 2010б, 2011, 2015; Скільський та ін., 1997; Дзюбенко, 1998а, 2000, 2003а, 2003б, 2005; Бучко, 1999а, 1999г, 2008; Дзюбенко, Бокотей, 1999; Луговой, Ковальчук, 1999–2000; Бокотей, Соколов, 2000; Golański, Szyrak, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Горбань, Скільський, 2008; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Атамась, 2011; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; І. М. Горбань, Я. Є. Штирко, особ. повід.

**В. В. Бучко, І. В. Скільський,
Н. В. Дзюбенко, А. А. Бокотей**

Фото: О. І. Ралдугіна

Крячок каспійський

Hydroprogne caspia (Pallas, 1770)

Клас Птахи – Aves
Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Мартинові – Laridae

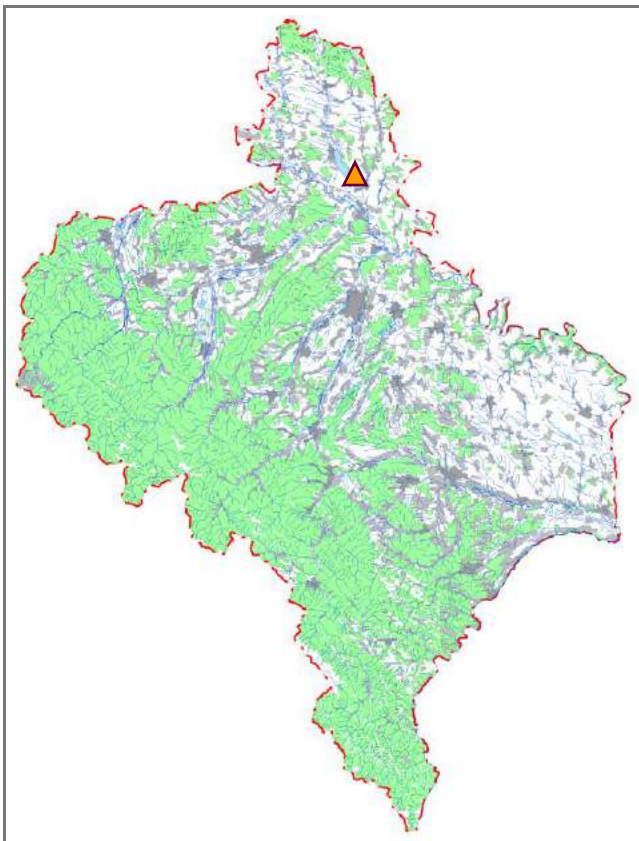
Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал не суцільний, а складається з окремих частин. Він охоплює майже всі материки, крім Південної Америки й Антарктиди. Місця зимівлі особин з європейських популяцій зосереджені здебільшого на Середземному морі (узбережжя Тунісу) та в районі Гвінейської затоки. В Україні каспійський крячок гніздиться в Азово-Чорноморському регіоні; мігруючі птахи зустрічаються в багатьох інших місцях. В Івано-Франківській області виявляли в північній частині.

Кадастр знахідок: с. Бовшів.

Місця перебування. Мілководдя різноманітних водойм.

Особливості біології. На Івано-Франківщині залітний вид. У південній частині України навесні перші особини прилітають на початку березня. Факультативно-колоніальний, моногамний птах. Оселяється ізольованими поселеннями. Гніздо – неглибока ямка в землі. Повні кладки (налічують 1–3 яйця) з'являються протягом квітня – травня.

Насиджування триває 22–24 доби. У ньому беруть участь і самка, і самець. Пташенята набувають здатності літати у віці 30–32 днів. Осіння міграція триває в жовтні – листопаді. Живиться каспійський крячок переважно рибою, можливо, зрідка також деякими безхребетними.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка 2 залітних особин на Опіллі.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Крячок каспійський занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Виявляли в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Шеварева, 1962; Талпош, 1969; Смогоржевский, 1970; Зубакин, 1988б; Куниченко, 1990; Ковальчук та ін., 1991; Червона книга..., 1994, 2009; Бучко, 1999а, 1999г, 2008; Луговой, Ковальчук, 1999–2000; Скільський, Бучко, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Башта, 2006; Скільський та ін., 2007; Потіш, 2009.

В. В. Бучко

Фото: О. І. Ралдугіна

Крячок малий

Sterna albifrons Pallas, 1764

Клас Птахи – Aves

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

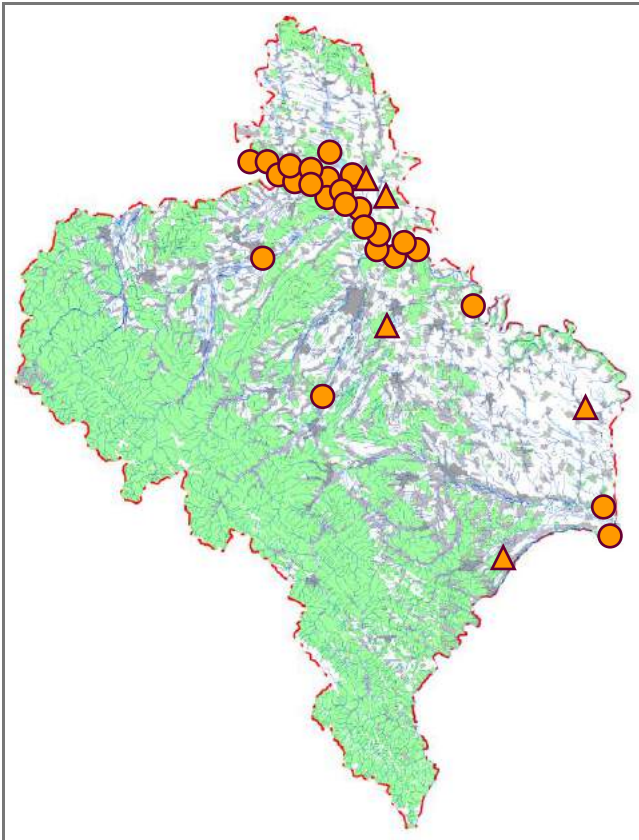
Родина Мартиніві – Laridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Європу (крім північної частини), Передню, Середню, Південну і Південно-Східну Азію, Північну Африку, центральну частину Західної Африки та східне узбережжя Австралії. Зимує в Західній, Південній і Східній Африці, на узбережжі Червоного моря, Перської затоки, західному узбережжі Індії та островах Малайського архіпелагу. В Україні малий крячок гніздиться уздовж Азово-Чорноморського узбережжя, в басейнах великих річок, по берегах озер. В Івано-Франківській області відомі знахідки на Верхньому Дністрі, а також (дуже спорадично) у Прут-Дністровському межиріччі та на прилеглих ділянках Передкарпаття.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, смт Букачівці, м. Бурштин, м. Галич, с. Ганнівці, м. Городенка, с. Довге, с. Дубівці, смт Єзупіль (Жовтень), с. Журавеньки, с. Завалля, м. Калуш, с. Кобаки, с. Козарі, с. Козина, с. Кутище, с. Лука (Калузьк.), с. Маріямпіль (Маринопіль), с. Марківці, с. Медуха, с. Німшин, с. Перлівці, с. Побережжя, с. Сівка-Войничів, м. Снятин, с. Старий Мартинів, с. Тенетники, с. Фитьків, с. Цвітова.

Місця перебування. Оселяється переважно на островах великих річок. Цих птахів також можна виявити (кормові зальоти) на озерах, риборозплідних ставках, водосховищах, відстійниках.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Весняна міграція триває протягом травня. Гніздиться в моновидових і полівидових колоніях або окремими парами. Гнізда – це неглибокі ямки в піску, гальці чи м'якому ґрунті. Вистилка або відсутня зовсім, або її дуже мало. У повній кладці (друга декада травня – перша половина червня) 3 (рідше 2) яйця. Насиджують по черзі обидва птахи протягом 20–22 діб. Пташенята набувають здатності літати через три тижні після вилуплення. Статева зрілість настає у віці трьох років. Осінній відліт відбувається у другій половині серпня – перших числах вересня. Мігрують ці птахи поодиночі або невеликими групами із 3–5 особин. Живляться дрібною рибою, водяними і наземними безхребетними тваринами.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області в окремі роки максимальна чисельність сягає до 40–50 пар.

Фактори загрози. Деградація характерних біотопів, часті паводки, негативний вплив чинника турбування.

Заходи охорони. У місцях гніздування необхідно обмежити господарську діяльність людини, особливо видобуток гравію уздовж русел річок, проводити відповідні біотехнічні заходи (наприклад, штучне створення островів). Крячок малий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський», а також відома знахідка (локальний заліт) у межах НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Зубакин, 1988а; Матеріали..., 1991, 1995а, 1996, 2010а, 2011, 2015; Бокотей, Соколов, 1992; Когут, 1993, 1994; Горбань, 1994; Когут та ін., 1994; Скільський та ін., 1995, 1997, 2002; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Бучко та ін., 1996а; Дзюбенко, 1998а, 1998б, 2000, 2001, 2003а, 2003б, 2005, 2006; Бучко, 1999а, 1999г, 2008; Бучко, Скільський, 1999; Лугової, Ковальчук, 1999–2000; Goławski, Szykarczyk, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Бокотей, Дзюбенко, 2004, 2008; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Горбань та ін., 2006, 2008; Штирко, Бундзяк, 2006; Горбань, Скільський, 2008; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013в; М. С. Атаманюк, І. М. Горбань, Р. Івасенко, О. М. Клітін, особ. повід.

**В. В. Бучко, І. В. Скільський,
Н. В. Дзюбенко, А. А. Бокотей**

Фото: О. І. Ралдугіна

Голуб-синяк

Columba oenas Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Голубоподібні – Columbiformes

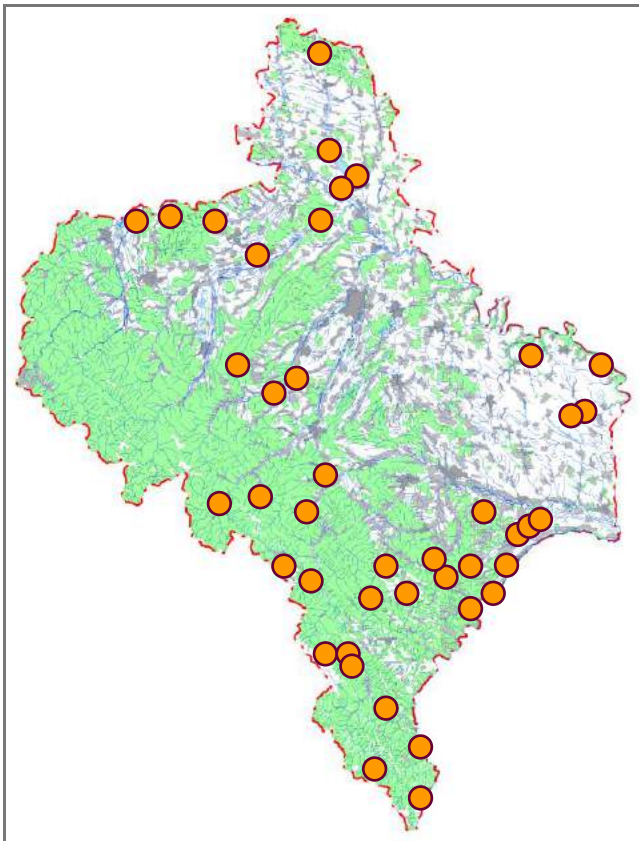
Родина Голубові – Columbidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює майже всю Європу, Малу Азію, Закавказзя, південь Центральної Азії, Північно-Західну Африку. Зимує переважно на півдні регіону поширення. В Україні гніздиться в Карпатах, на Поліссі, частково в Лісостепу, у Гірському Криму і, можливо, в лісах заплави Дунаю; зимує в південній частині, спорадично – в інших місцях. В Івано-Франківській області на гніздуванні зустрічається фактично на всій території, хоча основна кількість знахідок відома з карпатської частини. У гори піднімається до верхньої межі поясу букових лісів (1200–1300 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця, с. Бовшів, с. Болохів, с. Буркут, м. Бурштин, с. Велика Тур'я, с. Воронів (Рогат.), смт Ворохта, с. Голошина, м. Городенка, смт Делятин, с. Демешківці, с. Джурів, с. Дземброня, с. Жураки, с. Заріччя (м. Болехів), с. Зелена, м. Калущ, с. Кобаки, м. Косів, с. Космач (Кос.), смт Кути, с. Михальче, с. Міжгір'я, с. Новоселиця (Снят.), с. Пробійнівка, с. Раковець (Город.), с. Рудники, с. Соколівка (Кос.), смт Солотвин, с. Темирівці, с. Трач, с. Тюдів, с. Чернятин, с. Шепіт, с. Шешори, с. Яблуниця (м. Яремче), м. Яремче; лісоділ. Перкалаба; г. Грегит; Чорногірський масив.

Місця перебування. Населяє ліси різного типу, хоча перевагу віддає ділянкам листяних і мішаних деревостанів

поруч з відкритими просторами. У багатьох місцях улюблений біотоп – старі букові ліси з дуплистими деревами.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні в місцях гніздування пари з'являються в березні – квітні. Оселяються переважно в дуплах. За один сезон може бути два виводки у квітні та червні. Кладку із 2 яєць насиджують по черзі обидва птахи протягом 16–17 діб. Молоді залишають гніздо через 25–27 діб. Восени голуби-синяки об'єднуються у зграї по кілька десятків особин. Відліт триває у вересні – жовтні. Живляться насінням диких і культурних злаків, бобових, іноді комахами та дрібними молюсками.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться, очевидно, не менше 100–150 пар.

Фактори загрози. Вирубування старих листяних лісів (зокрема, дуплистих дерев), браконьєрство.

Заходи охорони. Збереження типових біотопів, приваблення птахів за допомогою штучних гніздівель. Голуб-синяк занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», Галицькому НПП і РЛП «Дністрівський».

Джерела інформації: Frydrychewicz, 1934, 1935; Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Татаринів, 1969, 1973, 1998; Турянин, 1975; Гузий, 1992; Котов, 1993; Орнітологічні спостереження..., 1993а; Федоренко та ін., 1993; Штиркало, Приходько, 1993; Бундзяк та ін., 1994б; Гузий, 1994, 2006; Бучко, 1995б, 1999в; Клапчук, 1995; Матеріали..., 1996, 2015; Киселюк, Годованець, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Держипільський та ін., 2004; Горбань, Горбань, 2005; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Горбань та ін., 2006, 2008; Киселюк, 2006б; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Киселюк та ін., 2009а; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009, 2011; Бокотей та ін., 2010; Стефурак, 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2015д, 2016а; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, І. М. Горбань, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
І. А. Стефурак, А. І. Мелешук**

Фото: М. С. Атаманюк

Горлиця звичайна

Streptopelia turtur (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Голубоподібні – Columbiformes

Родина Голубові – Columbidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює більшу частину Європи, Центральну і Південно-Західну Азію, Північну Африку (ізолювані ділянки) та деякі острови (Канарські, Балеарські й інші). Зимуює в центральній частині Африки (південніше Сахари) і на південному заході Аравійського півострова. В Україні гніздиться на всій території, крім високогір'я Криму і Карпат; під час міграції зустрічається скрізь. В Івано-Франківській області звичайна горлиця поширена в усіх ландшафтних зонах, хоча основна кількість знахідок відома з рівнинної частини та прилеглих ділянок Передкарпаття. У гори по річкових долинах проникає трохи вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Будзин, смт Букачівці, м. Бурштин, с. Вербовець, с. Водники, смт Войнилів, м. Галич, с. Ганнівці, с. Глушків, с. Годі-Добровідка, м. Городенка, с. Гуцулівка, с. Делева, смт Делятин, с. Джурів, с. Дитятин, с. Довге, смт Єзупіль, смт Заболотів, с. Завалля, с. Зелена, с. Іллінці, с. Казанів, м. Калуш, с. Кобаки, с. Козина, с. Колінки, м. Коломия, с. Корнич, с. Корости, с. Коростовичі, с. Кремидів, с. Кривоброди, с. Крилос, с. Кропивище, с. Кукільники, с. Куропатники, смт Кути, с. Луг, с. Лучинці, с. Матеївці, с. Мединя, с. Межигірці, с. Микулечин, с. Нижнів, с. Новоселиця (Снят.), с. Олешків, с. Острів, с. Пилипи, с. Поділля, с. Поточище, с. Пуків, с. Рудники, с. Сарники, с. Слобідка (Кос.), с. Смерклів, с. Снятин, с. Сокіл, смт Солотвин, с. Спас (Колом.),

с. Старі Скоморохи, с. Трач, с. Тустань, с. Химчин, с. Хохонів, с. Цвітова, с. Цуцулин, с. Черемозна, с. Чернів, с. Шевченкове (Гал.), с-ще Якубівка, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; Чорногірський хребет.

Місця перебування. Оселяється в листяних і мішаних лісах (узлісся, галявини, заростаючі вирубки), лісосмугах, на заплавах луках з деревно-чагарниковою рослинністю, у фруктових садах, парках.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні пари з'являються у другій половині квітня. Гнізда роблять на деревах або кущах, іноді дуже низько над землею. Кладку із 2 яєць насиджують по черзі обидва птахи протягом 13–14 діб. Через три тижні пташенята залишають гніздо. За один сезон може бути дві кладки (перша половина травня і червень – липень). Основна кількість птахів відлітає на зимівлю до кінця вересня. Живляться в основному насінням диких і культурних рослин.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться, ймовірно, не менше 1200–1500 пар. Останнім часом існує тенденція до зменшення чисельності.

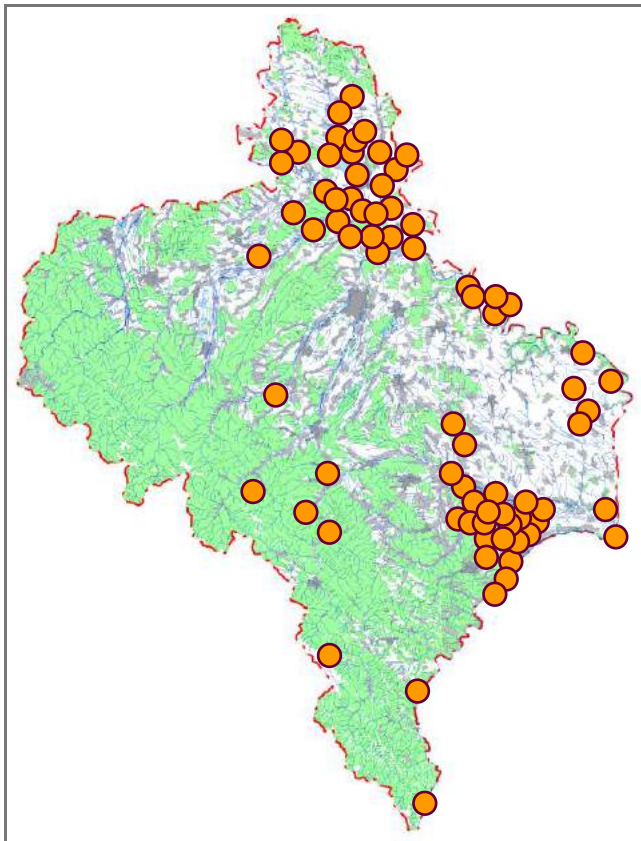
Фактори загрози. Вірогідно, застосування отрутохімікатів у сільському господарстві, відстріл птахів мисливцями, а також вплив несприятливих кліматичних чинників у місцях зимівлі.

Заходи охорони. Моніторинг сучасного стану популяцій, охорона місць гніздування, заборона здобування. Горлиця звичайна занесена до Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках вразливий вид (VU)). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Кістяківський, 1957; Татаринів, 1969, 1973; Турянин, 1975; Воїнственський, 1984; Горбань та ін., 1987, 2006, 2008; Гузий, 1992; Кащишин, 1993б; Приклонский, 1993б; Федоренко та ін., 1993; Штирало, Приходько, 1993; Кляпчук, 1995; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Скільський та ін., 1997, 2015в, 2015г, 2016а; Бучко, 1999в; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Луговой, 2004; Делеган та ін., 2005; Киселюк, 2006г; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Штирало, Бундзяк, 2006; Киселюк та ін., 2009а; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; European Red List..., 2015; Пісулінська та ін., 2016; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, О. М. Клітін, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Л. І. Мелешук**

Фото: М. С. Атаманюк

Пугач

Bubo bubo (Linnaeus, 1758)

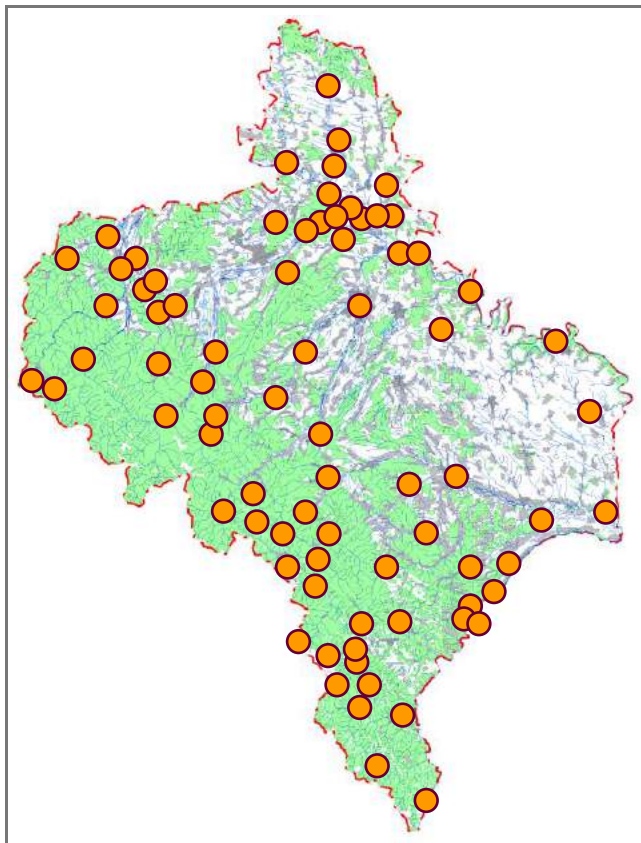
Клас Птахи – Aves
Ряд Совоподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (НТ).

Поширення. Ареал охоплює більшу частину Євразії. В Україні зустрічається переважно в межах Полісся, на крайньому сході та в Карпатському регіоні. В Івано-Франківській області знахідки відомі в усіх ландшафтних зонах. У гори проникає вище 1600 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бережниця (Верх.), с. Бистрець, с. Бистриця, с. Блюдниці, смт Богородчани, м. Болахів, с. Буркут, с. Великий Рожин, с. Верхній Струтинь, с. Вишків, смт Ворохта, м. Галич, м. Городенка, с. Гринява, с. Гута, смт Делятин, с. Дем'янів, с. Дземброня, с. Довге, с. Довпотів, м. Долина, с. Залуква, с. Зелена, с. Зелене, м. Івано-Франківськ, с. Княжолука, с. Кобаки, с. Козарі, м. Коломия, с. Копачинці, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Кривопілля, с. Крилос, с. Кукільники, с. Куропатники, смт Кути, с. Лоп'янка, с. Мала Тур'я, с. Маріямпіль (Марінопіль), с. Мединя, с. Межигірці, с. Микуличин, с. Мислівка, м. Надвірна, с. Небилів, с. Нижнів, с. Осмолода, с. Острів, смт Печеніжин, с. Поляниця (м. Болахів), с. Ріп'янка, м. Рогатин, с. Розтоки, с. Рудники, с. Сенечів, м. Снятин, смт Солотвин, с. Стара Гута, с. Старий Мізунь, с. Суходіл (Рожнят.), с. Татарів, с. Темирівці, м. Тлумач, с. Тустань, с. Тюдів, с. Яблуниця (м. Яремче), смт Яблунів, с. Явірник, с. Яворів (Дол.), м. Яремче, с. Ясень; лісоділ. Перкалаб; г. Говерла, г. Довбушанка, г. Піп Іван Чорногірський, г. Синак; Чорногірський масив.

Місця перебування. Старі ліси з густим підліском, ніші в берегових урвищах уздовж річок.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осілокочовий) вид. Оселяється в різних місцях безпосередньо на землі, рідше займає гнізда денних хижих птахів, дупла старих дерев. У кладці (березень – початок квітня) 2–3 (іноді 4) яйця, які насиджує самка протягом 33–35 діб. Пташенята покидають гніздо в кінці червня. Спектр живлення дуже різноманітний. У раціоні переважають гризуни, птахи, їжаки.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться орієнтовно 30–40 пар. Чисельність відносно стабільна з незначною тенденцією до зменшення.

Фактори загрози. Антропогенна трансформація характерних біотопів, рекреація, пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дієвою охороною місць перебування і гніздування, а також еколого-просвітницька робота з метою запобігання випадкам браконьєрства. Пугач занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Wykaz..., 1888a, 1888b, 1889, 1903; Statystyka..., 1900, 1903; Страутман, 1954, 1963a; Татаринов, 1969, 1973, 1983; Корнеев, 1977; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Редкие..., 1988; Бучко, 1992б, 1994б, 1999в, 2008; Гузий, 1992; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Пукинский, 1993; Федоренко та ін., 1993; Воронежский, 1994; Киселюк, 1996а, 2002, 2006г; Матеріали..., 1996, 2015; Грищенко, 1997; Бучко, Скільський, 1999; Киселюк, Тымчук, 1999; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк, Годованець, 2000, 2006; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Фесенко, Бокотей, 2002; Держипільський та ін., 2004; Загороднюк, Варгович, 2004; Скільський, 2004, 2006; Делеган та ін., 2005; Кийко, Горбань, 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Гузий, 2006; Скільський, Мелешук, 2006, 2015–2016; Бучко, Черемних, 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Дребет, Червоний, 2010; Башта, 2012а; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2015г, 2015д, 2016а; Проців, 2017; М. С. Атаманюк, І. М. Горбань, І. В. Загородний, Я. І. Зеленчук, О. Дубовик, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Б. Й. Годованець, А. І. Мелешук**

Фото: R. Belterman

Сова болотяна

Asio flammeus (Pontoppidan, 1763)

Клас Птахи – Aves
Ряд Соподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює північну частину Євразії, Північну та частково Південну Америку. В Україні зустрічається фактично на всій території, крім Карпат і Гірського Криму. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в рівнинній частині (переважно у Прут-Дністровському межиріччі); в горах іноді трапляються поодинокі особини під час міграції.

Кадастр знахідок: с. Вербівці, м. Городенка, с. Дитятин, с. Лука (Город.), с. Микуличин, с. Острівець (ур. Масьок), с. Поточище, с. Рашків, с. Старі Скоморохи, с. Топорівці, с. Торговиця (Город.).

Місця перебування. Заплавні та суходільні луки, порослі чагарниками трав'янисті болота, дрібнолісся біля покинутих полів, вирубки, інші відкриті біотопи.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осілокочовий) вид. У місцях розмноження птахи з'являються в березні. Гнізда влаштовують на землі, часто на купинах, під кущами або низькорослими деревами. Повні кладки із 3–6 яєць можна виявити у другій половині квітня – на

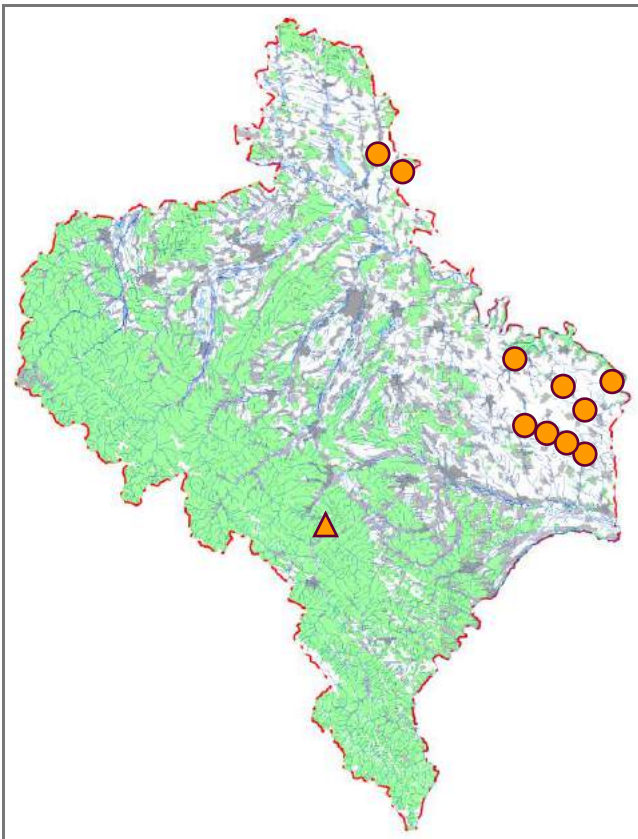

початку травня. Насиджування триває 24–28 днів. В осінньо-зимовий період кочують на значні відстані. Живляться переважно мишоподібними гризунами, також іноді ловлять дрібних птахів і великих комах. Часто полюють вдень.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області можливе гніздування не більше 10–12 пар.

Фактори загрози. Деградація типових біотопів унаслідок господарської діяльності людини (осушення, розорювання, випас худоби тощо), випалювання лучної рослинності навесні, турбування птахів у репродуктивний період під час раннього викошування трави, збіднення трофічної бази, браконьєрство.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дієвою охороною місць гніздування. Сова болотяна занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Відомі знахідки в Галицькому НПП, Карпатському НПП, РЛП «Дністровський», а також у межах пам'ятки природи «Урочище Масьок».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Татаринів, 1969, 1973; Гузий, 1987; Кашишин, 1993а; Приклонский, 1993а; Федоренко та ін., 1993; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Штиркало, Бундзяк, 2006; Бучко, 2008; Киселюк та ін., 2009а; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009, 2011; Бокотей та ін., 2010; Дребет, Червоний, 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; П. В. Бундзяк, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: О. І. Ралдугіна

Совка

Otus scops (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Совоподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Південну і Центральну Європу, Північну Африку, Середню Азію. Зимує в Екваторіальній Африці. В Україні гніздиться у степовій зоні та в Південному Лісостепу, у Криму, на Закарпатті, в деяких інших місцях. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки. У гори проникає до верхньої межі букових лісів (1200 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: с. Зелена, смт Кути, с. Лучинці, м. Яремче; Чорногірський масив.

Місця перебування. Старі мішані та листяні розріджені ліси, лісосмуги, сади, парки.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні птахи прилітають, залежно від погодних умов, з кінця березня до початку травня. Оселяються в дуплах дерев, старих гніздах сорок, штучних гніздівлях, норах. Повні кладки (налічують 3–6 яєць) з'являються із третьої декади травня до останніх чисел червня. Період насиджування триває 21–29 діб. Пташенята перебувають у

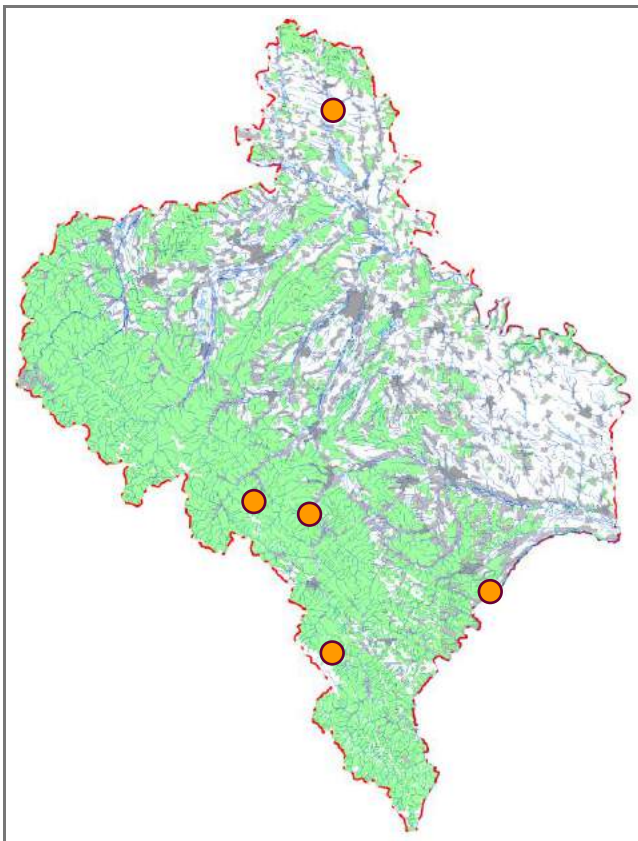

гнізді до трьох тижнів. Покидають його неодноразово: молодші на кілька днів пізніше старших. Літати починають приблизно через місяць. Осіння міграція триває у другій половині вересня. Живиться совка переважно комахами, рідше гризунами та дрібними птахами.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться, вірогідно, не менше 10 пар.

Фактори загрози. Зменшення площ старих лісів, вирубування дуплистих дерев, збільшення чисельності природних ворогів і конкурентів.

Заходи охорони. Збереження старовікових насаджень, виявлення та забезпечення дієвою охороною місць розмноження, розвішування штучних гніздівель, розроблення методики розведення в неволі. Совка занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Знахідки відомі у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Татаринів, 1969, 1973, 1983; Горбань та ін., 1987, 2006, 2008; Кошелев, 1993; Федоренко та ін., 1993; Скільський, 2001; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Киселюк, 2006г; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009, 2011; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; І. М. Горбань, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: Н. А. Смірнов

Сич волохатий

Aegolius funereus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Соподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює смугу хвойних і мішаних лісів Євразії та Північної Америки. В Україні поширений у Карпатах, на Поліссі, вірогідно, гніздиться в лісах Криму та на Розточчі; в окремих місцях відомі знахідки залітних особин в осінньо-зимовий період. В Івано-Франківській області волохатий сич виявлений лише в південній (гірській) частині, де зустрічається переважно до висоти 1500 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Буркут, смт Ворохта (ур. Заросляк), смт Делятин, с. Кобаки, с. Космач (Кос.), смт Кути, с. Малий Рожин, с. Микуличин, с. Татарів, с. Тюдів, с. Шепіт, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Говерла; масив Горгани, Чорногірський масив.

Місця перебування. Старі хвойні, іноді мішані (буково-ялицеві) гірські ліси.

Особливості біології. Осіло-кочовий вид. Гніздиться в дуплах, видовбаних великими дятлами, охоче заселяє штучні гніздівлі. В одному дуплі пара може виводити пташенят протягом багатьох років. Шлюбні крики самців чути в березні – квітні. Кладки з'являються з середини квітня і налічують 3–6 (іноді до 7–8) яєць. Насиджує самка

26–28 діб. Приблизно стільки ж часу пташенята перебувають у гнізді, а після вильоту батьки годують їх ще протягом місяця. Статевозрілими стають в однорічному віці. У липні виводки розпадаються. Молоді особини кочують. Основу раціону складають дрібні ссавці (гризуни, землерийки), а також птахи, великі комахи.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться, ймовірно, не менше 10–15 пар.

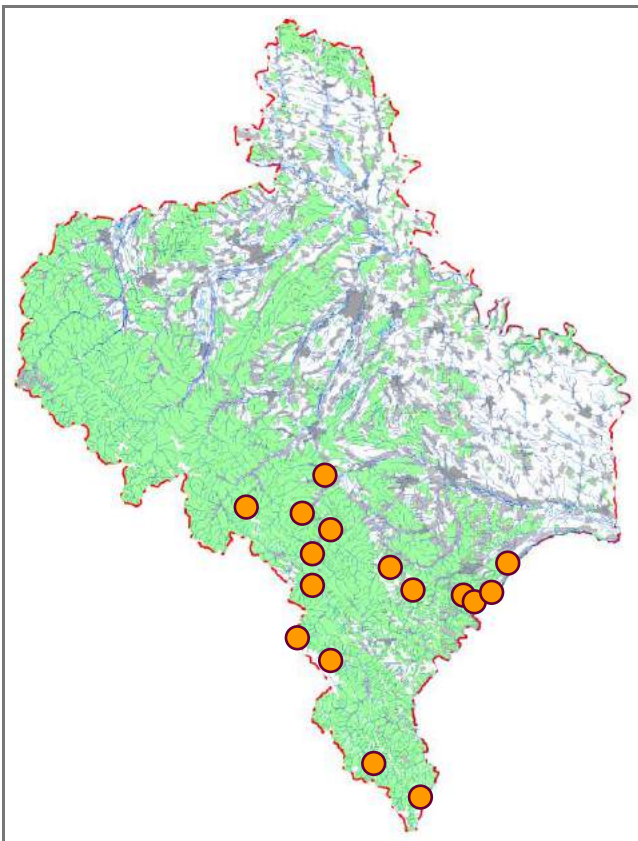
Фактори загроз. Суцільне вирубування лісових масивів, знищення дуплистих дерев, екологічні чинники (наприклад, під час сніжних зим птахи часто гинуть від голоду).

Заходи охорони. Виявлення і забезпечення дієвою охороною місць перебування (насамперед необхідно зберігати старі дуплисті дерева). З метою приваблення на гніздування доцільно вивішувати дуплянки з розширеним вхідним отвором. Сич волохатий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Пукинський, 1977, 2005б; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Ведмеденко, 1985; Когрімакі, 1986; Горбань та ін., 1987, 2006, 2008; Редкие..., 1988; Побережник, 1990; Федоренко та ін., 1990, 1993; Гузий, 1992; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Киселюк, 1996а, 2006г; Грищенко, 1997; Kisseliuk, 1997; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Фесенко, Бокотей, 2002; Стефурак, 2003; Держипільський та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006, 2015–2016; Стефурак, Стефурак, 2006; Чорней та ін., 2006; Скільський та ін., 2007, 2015в, 2016а; Горбань, Скільський, 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимоцько, 2009; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2010, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; І. М. Горбань, особ. повід.

І. В. Скільський, Б. Й. Годованець

Фото: H. Stiver

Сичик-горобець

Glaucidium passerinum (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Совоподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

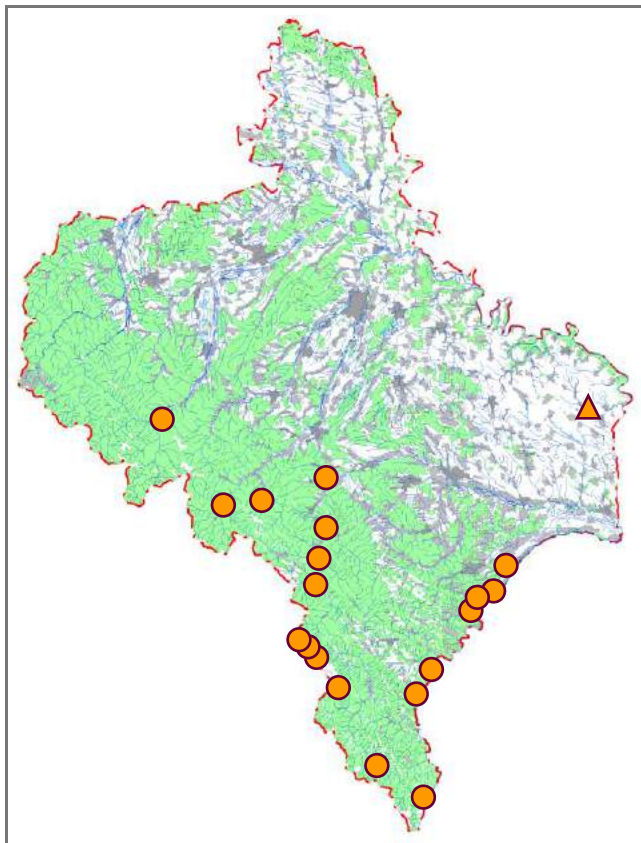
Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює тайгову зону Палеарктики, гірські ліси Центральної і Східної Європи та Північної Азії. В Україні поширений на Поліссі, Розточчі, в Карпатах; у деяких інших місцях відомі знахідки залітних особин протягом осінньо-зимового періоду. В Івано-Франківській області населяє гірську частину, де піднімається до верхньої межі лісу (до 1500–1550 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Буркут, с. Великий Рожин, смт Ворохта, м. Городенка, смт Делятин, с. Довгополе, с. Зелена, с. Кобаки, смт Кути, с. Микуличин, с. Осмолода, с. Татарів, с. Тюдів, с. Черемошна; лісоділ. Перкалаб; г. Брескул, г. Говерла, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожижевська.

Місця перебування. Старі хвойні та мішані гірські ліси.

Особливості біології. Осіло-кочовий вид. Веде нічний спосіб життя, хоча може полювати і протягом світлої частини доби. Гніздиться в дуплах дерев, як видовбаних дятлами, так і природних; охоче заселяє штучні гніздивлі. Повна кладка налічує 4–6 яєць (з'являються у квітні).

Насиджує самка 28–29 діб. Пташенята залишають гніздо через чотири тижні, але батьки ще близько місяця їх годують. Живиться сичик-горобець переважно мишоподібними гризунами, іноді іншими дрібними хребетними, а також великими комахами.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться, вірогідно, не менше 15–20 пар.

Фактори загрози. Вирубання дуплистих дерев, висока смертність у холодні багатосніжні зими, збільшення чисельності природних ворогів.

Заходи охорони. Збереження ділянок старих лісів, розвішування дуплянок з метою приваблення птахів на гніздування. Сичик-горобець занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Кістяковський, 1950; Страутман, 1954, 1963а; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Ведмеденко, 1985; Редкие..., 1988; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Федоренко та ін., 1993; Киселюк, 1996а, 2006г; Грищенко, 1997; Киселюк, Тымчук, 1999; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк, Годованець, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Пукинський, 2001; Фесенко, Бокотей, 2002; Лисачук, 2003; Горбань, Горбань, 2005; Горбань та ін., 2005, 2008; Делеган та ін., 2005; Горбань, 2005–2006; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006, 2015–2016; Чорней та ін., 2006; Штиркало, Бундзяк, 2006; Скільський та ін., 2007, 2015в, 2016а; Годованець, 2009, 2013, 2014; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; І. М. Горбань, О. М. Клітін, особ. повід.

І. В. Скільський, Б. Й. Годованець

Фото: О. І. Ралдугіна

Сова довгохвоста

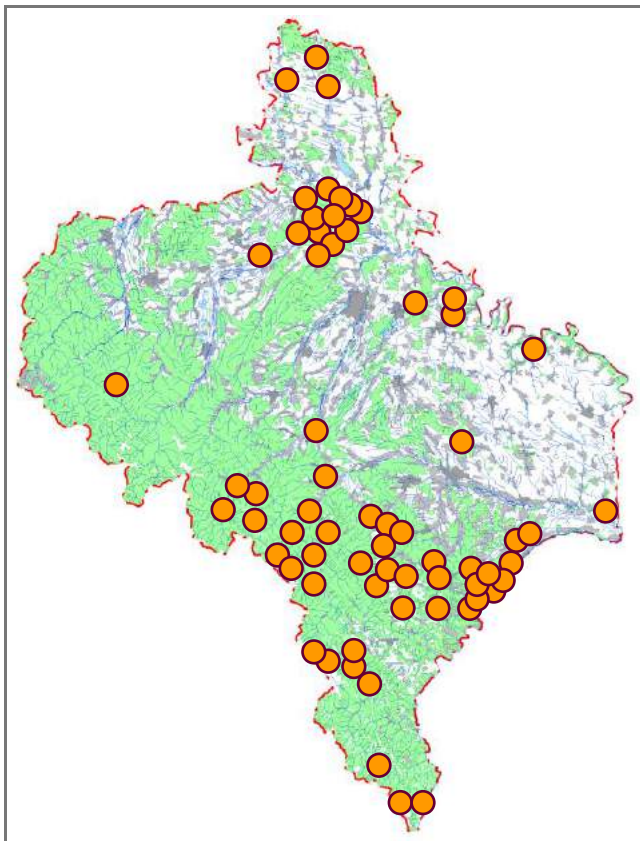
Strix uralensis Pallas, 1771

Клас Птахи – Aves
Ряд Соподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Переважно лісова зона помірного поясу Євразії від Скандинавського півострова до Японії та Кореї. Відомі ізольовані ділянки ареалу в Карпатах і на Балканах. В Україні довгохвоста сова зустрічається в Карпатському регіоні та на прилеглих територіях. В осінньо-зимовий період відомі знахідки залітних особин у багатьох інших місцях. Останнім часом відбувається розширення ареалу виду в Україні в північно-східному напрямку. В Івано-Франківській області виявляли в усіх ландшафтних зонах. У гори проникає вище 1300 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Баня-Березів, с. Бистрець, с. Бистриця, с. Блюдниці, с. Братишів, с. Брустури, с. Буркут, с. Великий Рожин, с. Вижній Березів, с. Височанка, с. Вікторів, с. Воронів (Рогат.), смт Ворохта, м. Галич, с. Годи-Добровідка, смт Делятин, с. Джурів, с. Дземброня, с. Дорогів, с. Загір'я (Тлум.), с. Залуква, с. Зелена, с. Зелене, м. Калуш, с. Клубівці, с. Кобаки, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Крилос, смт Кути, с. Максимець, с. Медина, с. Микуличин, м. Надвірна, с. Новоселиця (Снят.), с. Острів, с. Поляниця (м. Яремче), с. Підкам'нь, с. Лукасівці, с. Раковець (Город.), м. Рогатин, с. Середній Березів, с. Слобідка (Кос.), с. Снідавка, м. Снятин, с. Сокол, с. Соколівка (Кос.), с. Старі Кути, с. Татарів, с. Текуче, с. Темирівці, с. Тюдів, с. Черганівка, с. Шешори, с. Яблуниця (м. Яремче), с. Яворів (Кос.), м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Гнатася (Гнетеса), г. Грегит, г. Довбушанка, г. Лисина Космацька, г. Пожижевська, г. Синяк; хр. Аршиця; Чорногірський масив.

Місця перебування. Переважно букові, ялицево-букові та ялинові ліси.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осілокочовий) вид. Оселяються ці сови в дуплах дерев, у гніздах денних хижих птахів. Можуть також гніздитися в нішах порохнявих пнів, іноді – під прикриттям на землі, у штучних дуплянках. У кладці 3–4 (рідко до 6) яйця, які самка насиджує протягом 27–29 днів. Пташенят виховують обидва члени пари. Основу раціону складають здебільшого дрібні ссавці, зокрема мишоподібні гризуни.

Сучасний стан популяцій. У багатьох місцях відносно звичайний вид. В Івано-Франківській області гніздиться орієнтовно 80–100 пар. Протягом останніх одногодвох десятиліть чисельність помітно зросла.

Фактори загрози. Антропогенна трансформація типових біотопів (насамперед, вирубування старих лісів), збіднення трофічної бази, браконьерство.

Заходи охорони. Необхідно провести детальне обстеження ділянок, придатних для гніздування птахів, і заборонити тут весняно-літнє вирубування дерев. Сова довгохвоста занесена до Червоної книги України (недостатньо відомий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», РЛП «Дністровський», а також у межах 10 охоронних ділянок 6 лісових господарств.

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Дементьев, 1957; Сокур, 1963; Татаринів, 1969, 1973; Гузий, 1992; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Орнітологічні спостереження..., 1993б; Федоренко та ін., 1993; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Клапчук, 1995; Матеріали..., 1995б, 1996, 2010б, 2012; Скільський та ін., 1995–1996, 2007, 2015в, 2015г, 2016а, 2016в; Бучко та ін., 1996б; Киселюк, 1996а, 2006г; Грищенко, 1997; Бучко, 1999в, 2008; Бокотей, Соколов, 2000; Гаврилюк, Грищенко, 2000; Киселюк, Годованець, 2000; Скільський, Бучко, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а, 2009в; Фесенко, Бокотей, 2002; Скільський, Киселюк, 2003а; Горбань, Горбань, 2005; Делеган та ін., 2005; Лукінський, 2005а; Скільський, 2005, 2006; Горбань, 2005–2006; Башта, 2006; Годованець, 2006б, 2013; Горбань та ін., 2006, 2008; Скільський, Мелешук, 2006, 2015–2016; Башта та ін., 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009, 2012; Потіш, 2009; Bashta, 2009б; Бокотей та ін., 2010; Пророчук, Стефурак, 2012; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; Кузьменко, 2016; Термена, Скільський, 2016; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, І. М. Горбань, Р. Івасенко, І. Л. Стефурак, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Б. Й. Годованець, А. І. Мелешук**

Фото: Н. А. Смірнов

Сипуха

Tyto alba (Scopoli, 1769)

Клас Птахи – Aves
Ряд Совоподібні – Strigiformes
Родина Сипухові – Tytonidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Майже вся територія Європи (крім північних і східних регіонів) від Атлантики до центральної частини України, а також Передня, Південна і Південно-Східна Азія, Африка, Америка, Австралія та острови Океанії. В Україні населяє західні, центральні та південні області; під час кочівель у негніздовий період може з'являтися і в інших регіонах. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в різних ландшафтних зонах, де зустрічається переважно в селищах міського типу та містах. Долинами річок місцями проникає відносно неглибоко в гори (до висоти 500 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: смт Богородчани, смт Ворохта, м. Галич, м. Городенка, смт Делятин, смт Заболотів, м. Івано-Франківськ, м. Калуш, м. Коломия, м. Рогатин, смт Рожнятів, с. Сарники, м. Тлумач, смт Чернелиця, м. Яремче; Підлісниське л-во (Карпатський НПП).

Місця перебування. Віддає перевагу населеним пунктам. Іноді може траплятися на узліссях широколистяних і мішаних насаджень, де наявні дуплисті дерева.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий, частково мігруючий вид. В Україні у великих містах сипуха

веде осілий спосіб життя. Гніздиться в кам'яних і дерев'яних будівлях, які покинули або майже не відвідують люди, іноді оселяється в дуплах старих дерев. Шлюбний період починається в березні. Наприкінці квітня самка відкладає 4–8 яєць, які насиджує трохи більше місяця. Пташенята залишають гніздо у віці 35–45 днів. У роки спалахів чисельності мишоподібних гризунів сипуха може мати два репродуктивні цикли. Живиться здебільшого дрібними ссавцями, птахами і земноводними, рідше – великими комахами.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області, вірогідно, гніздиться не більше 5–10 пар.

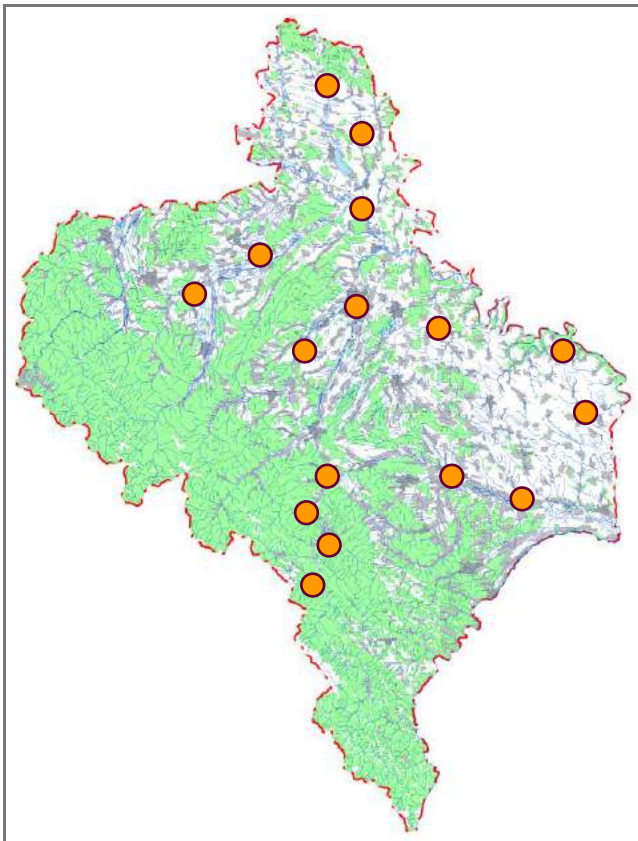
Фактори загрози. Загибель птахів у суворі багатосніжні зими, збіднення кормової бази, застосування отрутохімікатів у сільському господарстві, але основний лімітуючий чинник – це скорочення місць гніздування (після Другої світової війни сипухи у значній кількості гніздилися в руїнах будинків, з відбудовою яких чисельність виду різко пішла на спад).

Заходи охорони. Необхідно детальніше з'ясувати сучасне поширення. У місцях постійного перебування птахів бажано вивішувати спеціально виготовлені штучні гніздівлі, а також активізувати пропаганду охорони виду серед місцевого населення. Сипуха занесена до Червоної книги України (зникаючий вид). Відомі знахідки в межах (або на прилеглих ділянках) Галицького НПП, Карпатського НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, 1954; 1963а; Сокур, 1963; Татаринів, 1969, 1973; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Клапчук, 1995; Bashta, 1995; Грищенко, 1997; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Зубков, 2005; Скільський та ін., 2007; Бучко, 2008; Годованець, 2009, 2013; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Дребет, Червоний, 2010; Рідкісні..., 2013.

**І. В. Скільський, Б. Й. Годованець,
Л. І. Мелешук**

Фото: О. І. Ралдугіна

Дрімлюга

Caprimulgus europaeus Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Дрімлюгоподібні – Caprimulgiformes

Родина Дрімлюгові – Caprimulgidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює помірну та південну смуги Євразії на схід до Забайкалля і Китаю, а також Північно-Західну Африку. Зимує в Екваторіальній і Південній Африці та в західній частині Індії. В Україні поширений на всій території, крім високогір'їв та великих відкритих ділянок степової смуги. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в різних ландшафтних зонах. У гори проникає річковими долинами вище 1000 м н. р. м., подекуди до верхньої межі букових і хвойних лісів.

Кадастр знахідок: с. Буркут, м. Городенка, с. Гринява, смт Делятин, с. Джурів, с. Залуква, с. Зелена, с. Кобаки, с. Колінки, смт Кути, с. Межигірці, с. Микуличин, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Новоселиця (Снят.), с. Пробійнівка, с. Рудники, с. Цвітова; лісоділ. Перкалаб; Чорногірський масив.

Місця перебування. Оселяється у світлих листяних і мішаних лісах, де є галявини, вирубки та просіки, поблизу річкових долин.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Прилітає відносно пізно – в середині травня. Активний у

сутінках і вночі. Токування самців триває від початку прильоту і майже до кінця серпня. Гніздо птахи не будують. Самка відкладає 2 яйця просто на лісову підстилку чи пенюк. Репродуктивний період дуже розтягнутий. Повні кладки з'являються із другої половини травня. Насиджування триває 16–18 діб. Пташенята покидають гніздо у віці 23–24 доби. Осінній відліт – протягом вересня. Живиться дрімлюга нічними комахами (метелики, жуки й інші), яких ловить на льоту, рідко – на землі.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться орієнтовно 40–60 пар. Існує тенденція до зменшення чисельності.

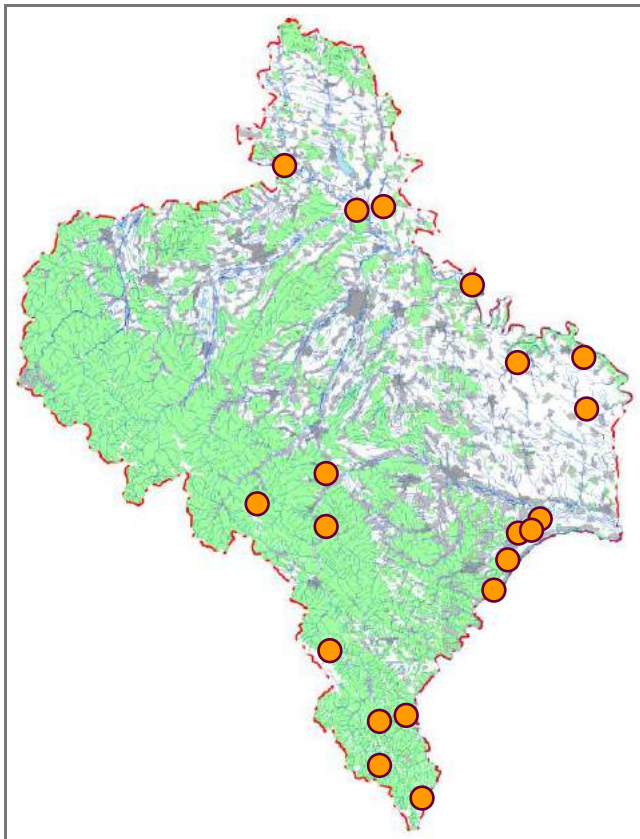
Фактори загрози. Підвищене антропогенне навантаження (надмірна рекреація та збирання грибів і ягід у місцях гніздування, що призводить до загибелі кладок і пташенят), різноманітні лісгосподарські роботи, використання отрутохімікатів.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дією охороною місць гніздування. Дрімлюга занесений до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Відомі знахідки у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Frydrychewicz, 1934, 1935; Страутман, 1954, 1963а; Татаринів, 1969, 1973; Кащшин, 1993б; Федоренко та ін., 1993; Бучко, 1995б, 1999в; Клапчук, 1995; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Стефурак, 2003; Держипільський та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Ковшарь, 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Киселюк, 2006г; Стефурак, Стефурак, 2006; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Червона книга..., 2011; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; П. В. Бундзяк, І. М. Горбань, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Л. І. Мелешук, М. С. Атаманюк**

Фото: М. С. Атаманюк

Сиворакша

Coracias garrulus Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Сиворакшеподібні – Coraciiformes

Родина Сиворакшеві – Coraciidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює середню і південну смуги Європи та Західної Азії (від Піренейського півострова на схід до долини Верхньої Обі, Західного Алтаю і Пакистану), а також Північно-Західну Африку. Зимує в Екваторіальній і Південній Африці. До 70-х років ХХ ст. сиворакша гніздилася фактично на всій території України (крім гірських районів). Протягом останніх десятиліть стала дуже рідкісною або зникла в багатьох місцях на Поліссі та в Лісостепу; у степовій смузі нині ще відносно звичайна. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки. У горах виявляли до висоти 650 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, смт Делятин, с. Озеряни (Гал.), смт Перегінське, с. Побережжя, с. Пробійнівка (Шикмани).

Місця перебування. Узлісся старих лісів, балки, урвища, стрімкі береги річок серед відкритих ділянок.

Особливості біології. Очевидно гніздовий, перелітний вид. Весняна міграція триває із другої половини

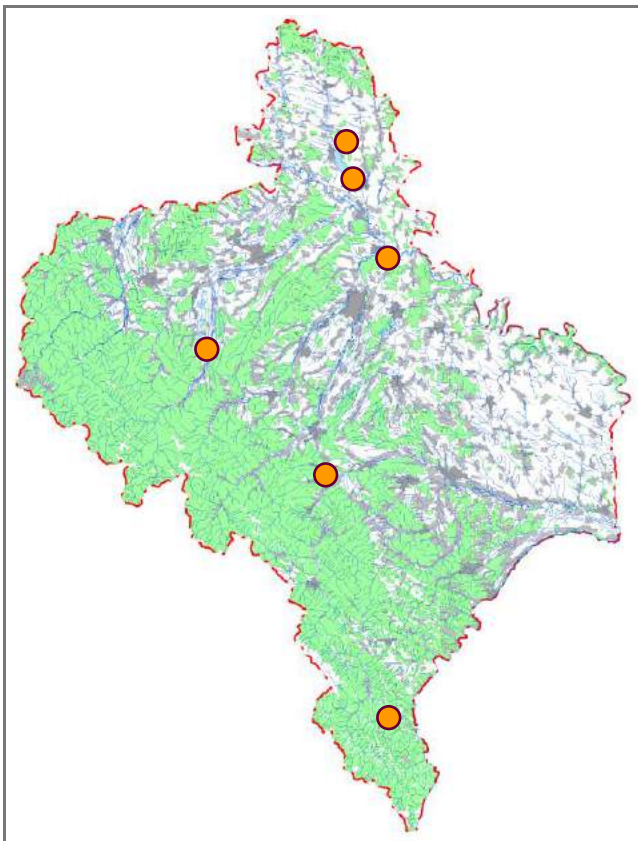

квітня до початку травня. Оселяються ці птахи окремими парами або невеликими колоніями. Гнізда влаштовують здебільшого в дуплах дерев або в норах у схилах глиняних урвищ. Повні кладки з'являються у травні – червні і налічують 3–6 яєць. Насиджують самка і самець протягом 18–19 діб. Сиворакша має один репродуктивний цикл. Пташенята вилітають із гнізда в липні у віці 26–28 діб. Осінній відліт у серпні – вересні. Живляться великими комахами, а також дрібними хребетними (ящірки, жаби, землерийки, гризуни), яких ловлять переважно на землі.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області можливе гніздування як мінімум кількох пар.

Фактори загрози. Деградація характерних біотопів під впливом природних і антропогенних чинників, застосування отруйних хімічних речовин.

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дієвою охороною місць гніздування. Сиворакша занесена до Червоної книги України (зникаючий вид). Відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, 1954, 1961, 1963а; Воїнственський, 1960, 1984; Татаринов, 1969, 1973; Грищенко, 1993, 1994, 1995, 1998; Клапчук, 1995; Національні програми..., 1995; Скільський, 1998; Skilsky, 1998b; Маловичко, 1999; Скільський, 1999; Grishchenko, 2001; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Рустамов, 2005; Бучко, 2008; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009; Годованець, 2013; Є. Новосад, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Л. І. Мелешук**

Фото: В. М. Грищенко

Дятел зелений

Picus viridis Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

Ряд Дятлоподібні – Piciformes

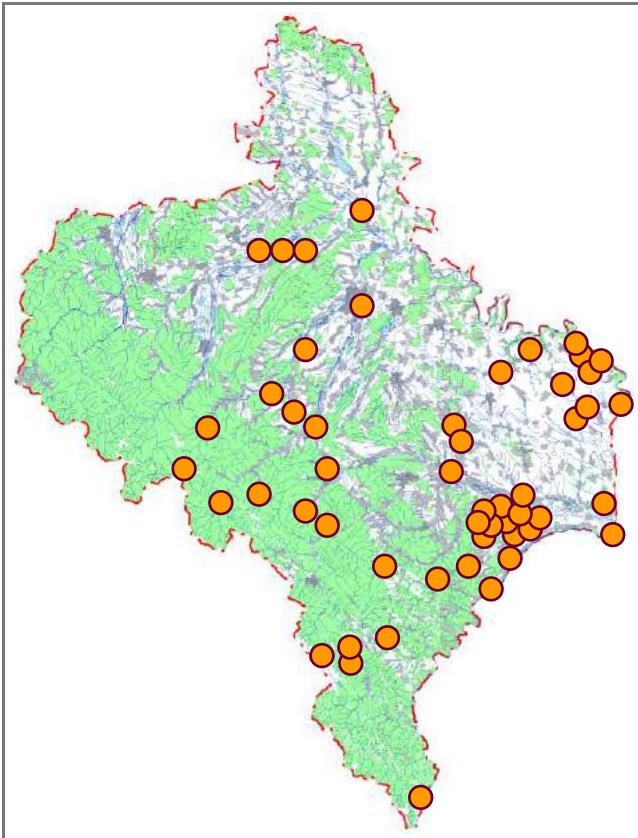
Родина Дятлові – Picidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює Західну Європу на схід до долини р. Волга, на північ до Скандинавського півострова, на південь до Середземномор'я і Малої Азії. В Україні поширений переважно на Поліссі, в Карпатському регіоні та в пониззях Дунаю і Дністра. В Івано-Франківській області зустрічається майже на всій території. У гірську частину проникає в основному долинами річок до висоти 1000 м, місцями – до 1600 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця, с. Білка, смт Богородчани, с. Боднарів (Калузьк.), смт Верховина, с. Вістова, м. Галич, с. Гарасимів, с. Глушків, с. Годи-Добровідка, м. Городенка, с. Городниця, с. Гута, с. Гуцулівка, смт Делятин, с. Джурів, с. Дземброня, смт Заболотів, с. Завалля, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Іллінці, с. Казанів, м. Калуш, с. Кобаки, с. Колінки, м. Коломия, с. Корости, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Кривоброди, смт Кути, с. Микуличин, с. Михальче, с. Молодків, м. Надвірна, с. Новоселиця (Снят.), с. Раковець (Город.), с. Рашків, с. Репужинці, с. Рудники, м. Снятин, с. Соколівка (Кос.), смт Солотвин, с. Спас (Колом.), с. Трач, с. Химчин, с. Цуцулин, м. Яремче; лісосідл. Перкалаб; г. Сивуля; Чорногірський хребет.

Місця перебування. Переважно старі листяні, рідше мішані, часто заплавні ліси, а також лісопарки і парки. Особливо умовою є наявність у достатній кількості мурашників.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид. Пари утворюються у другій половині квітня. Дупла видовбують, як правило, у м'яких породах дерев. При влаштуванні гнізда можуть віддавати перевагу старому дуплу. Кладки із 3–8 яєць з'являються у другій половині травня – на початку червня. Насиджують по черзі обидва члени пари 14–17 діб. Наприкінці червня – в липні пташенята у віці 23–27 діб покидають гніздо. Живиться зелений дятел комахами, хоча віддає явну перевагу мурахам і їхнім лялечкам; може їсти також плоди деяких рослин (вишня, черешня, шовковиця, горобина).

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться не менше 50–60 пар. Протягом останніх десятиліть чисельність помітно зменшилася.

Фактори загрози. Деградація типових біотопів унаслідок вирубування заплавлених лісів.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування та гніздування. Дятел зелений занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський», відомі також знахідки в межах ПЗ «Горгани» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963а; Татаринів, 1973; Рибачок, 1977; Горбань та ін., 1987, 2006, 2008; Орнітологічні спостереження..., 1991а, 1991б, 1993а, 1993б; Гузий, 1992; Федоренко та ін., 1993; Клапчук, 1995; Матеріали..., 1995б, 1996, 2010б, 2011, 2013; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Бучко та ін., 1996; Бучко, 1999в, 2008; Киселюк, Годованець, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Горбань, Горбань, 2005; Делеган та ін., 2005; Иванчев, 2005; Стефурак, Бундзяк, 2005; Киселюк, 2006г; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009, 2011; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2015г, 2016а; В. М. Атаманюк, Р. Івасенко, В. Кайстро, С. Колитко-Ілійчук, І. Л. Стефурак, Ф. Й. Страутман, особ. повід.

**І. В. Скільський, Б. Й. Годованець,
В. В. Бучко, П. В. Бундзяк,
М. С. Атаманюк, Л. І. Мелешук**

Фото: М. С. Атаманюк

Дятел білоспинний

Dendrocopos leucotos (Bechstein, 1802)

Клас Птахи – Aves
Ряд Дятлоподібні – Piciformes
Родина Дятлові – Picidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює південну частину лісової зони Євразії. Він тягнеться широкою смугою від Скандинавії, басейну Ельби і Піренеїв на заході до південного узбережжя Охотського моря, Південного Китаю та Японських островів на сході. У багатьох місцях наявні ізольовані гніздові території. В Україні поширений відносно мозаїчно, найчастіше трапляється на Розточчі, в Карпатах, на Поліссі. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично в карпатській частині. У гори проникає до висоти 1200 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Буркут, смт Ворохта, смт Делятин, с. Джурів, с. Дземброня, с. Залуква, м. Калуш, м. Косів, с. Космач (Кос.), смт Кути, с. Осмолода, с. Соколівка (Кос.), смт Солотвин, с. Старуня, с. Темирівці, с. Шешори, м. Яремче (Дора); лісоділ. Перкалаб; г. Довбушанка; Чорногірський масив.

Місця перебування. Старі листяні або мішані ліси з високою часткою повалених (засохлих, порохнявих) дерев. Віддає перевагу буковим пралісам.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осілочовий) вид. Пари формуються на початку квітня. Дупла

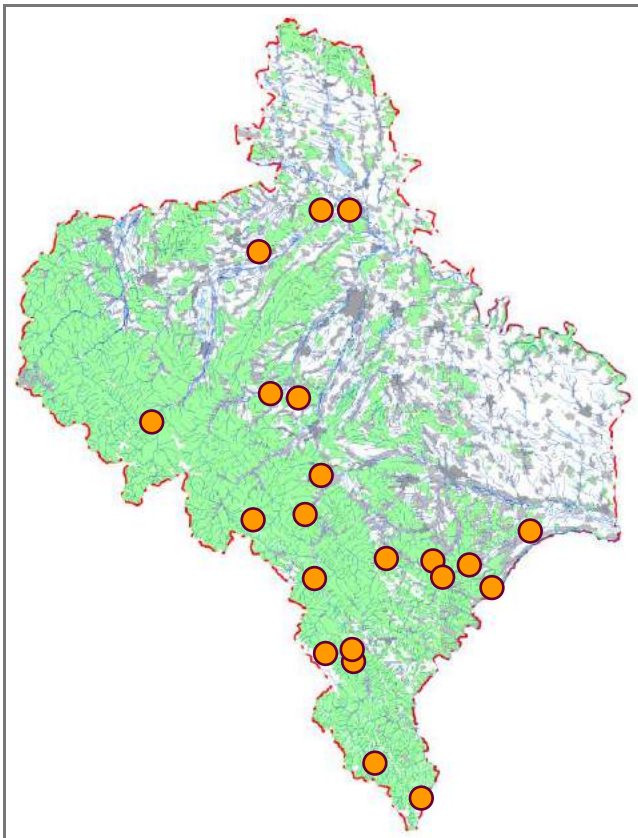

видовбують у м'яких породах дерев. Кладки із 3–5 яєць з'являються з кінця квітня. Їх насиджують приблизно два тижні по черзі обидва члени пари. Через 25–28 діб пташенята покидають гніздо. У раціоні переважають комахи та їхні личинки; в осінньо-зимовий період птахи живляться також ягодами і насінням. Частіше за інших дятлів знімають повністю кору зі стовбурів висохлих дерев.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області, вірогідно, гніздиться не більше 50–70 пар. Протягом останніх десятиліть чисельність помітно зменшилася.

Фактори загрози. Антропогенна трансформація місць, придатних для перебування (в першу чергу вирубування сухих і старих дерев).

Заходи охорони. Необхідно забезпечити дієвою охороною характерні біотопи (ділянки пралісів). Дятел білоспинний занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1948а, 1954, 1963а; Владишевський, 1960; Владишевський, 1969; Татаринів, 1969, 1973; Воїнственський, 1984; Гузий, 1992; Орнітологічні спостереження..., 1993а; Федоренко та ін., 1993; Побережник, Клапчук, 1994; Клапчук, 1995; Фридман, 1995; Бучко, 1999в, 2008; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Бутъев, Фридман, 2005а; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Киселюк, 2006г; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Потіш, 2009; Пророчук, Стефурак, 2009; Червона книга..., 2009, 2011; Бокотей та ін., 2010; Киселюк, Тимочко, 2012; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; М. С. Атаманюк, Р. Івасенко, особ. повід.

**І. В. Скільський, Б. Й. Годованець,
В. В. Бучко, І. А. Стефурак**

Фото: А. А. Бокотей

Дятел трипалий

Picoides tridactylus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Дятлоподібні – Piciformes
Родина Дятлові – Picidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює смугу хвойних і мішаних лісів Євразії (від Скандинавії на схід до Камчатки, Сахаліну, Хоккайдо та Корейського півострова), гірські масиви Альп, Татр, Карпат і Балкан. В Україні поширений у Карпатах та на Поліссі (північ Житомирської, Рівненської і Волинської областей). На Івано-Франківщині зустрічається в гірській частині в межах висот від 600 до 1700 м н. р. м. (проникає до верхньої межі хвойних лісів).

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця, с. Буркут, смт Верховина, смт Ворохта, с. Грамотне, с. Гута, смт Делятин, с. Дземброня, с. Зелена, с. Зелене, с. Кальна, м. Косів, с. Космач (Кос.), смт Кути, с. Микулчин, с. Мислівка, с. Осмолода, с. Поляниця (м. Яремче), с. Стара Гута, с. Татарів, с. Яблуниця (м. Яремче); лісоділ. Перкалаб; г. Братківська, г. Брескул, г. Говерла, г. Грегит, г. Довбушанка, г. Ігровець, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожижевська, г. Сивуля, г. Синяк; масив Горгани, Чорногірський масив.

Місця перебування. Головним чином старі хвойні ліси. Віддає перевагу масивам із сухостійними та поваленими деревами.

Особливості біології. Осіло-кочовий вид. Найбільш обережний і мовчазний з усіх наших дятлів. Гніздиться в

дуплах дерев переважно на висоті 2–5 м від землі. Повна кладка (травень – червень) налічує 3–6 (рідко 7) яєць. Насиджують по черзі обидва члени пари близько двох тижнів. Пташенята покидають гніздо у віці 22–26 днів. Основу раціону складають комахи-ксилофаги, здебільшого личинки короїдів і вусачів.

Сучасний стан популяцій. У гірській частині Івано-Франківської області налічується не менше 100–150 пар. Протягом останніх одного-двох десятиліть простежується тенденція до незначного зменшення чисельності.

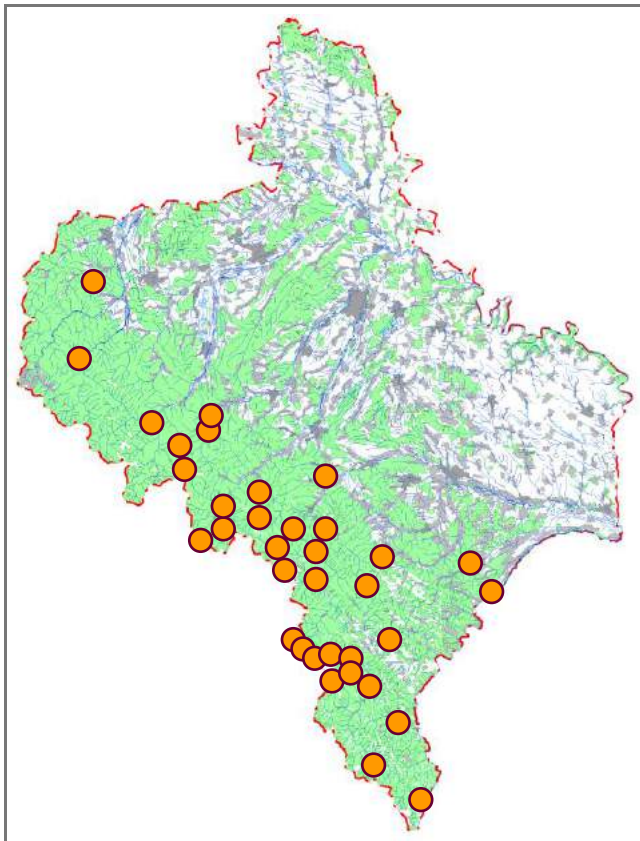
Фактори загрози. Вирубування хвойних дерев, придатних для гніздування (видовбування дупел).

Заходи охорони. Збереження ділянок хвойних (у першу чергу ялинових) лісів зі старими та поваленими деревами. Дятел трипалий занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський», а також на території спеціально створеної охоронної ділянки в Долинському САЛГ.

Джерела інформації: Frydrychewicz, 1934, 1935; Страутман, 1954, 1963а; Владышевский, 1960; Владышевський, 1969; Татаринів, 1969, 1973; Карпенко, 1980; Мілкіна, 1980; Горбань та ін., 1987, 2006, 2008; Годованець та ін., 1992а; Гузий, 1992; Орнітологічні спостереження..., 1993б; Федоренко та ін., 1993; Клапчук, 1995; Грищенко, 1998; Боднар, 1999; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк, Годованець, 2000; Царик та ін., 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Стефурак, 2003; Бумар та ін., 2004; Держипільський та ін., 2004; Бут'єв, Фридман, 2005б; Делеган та ін., 2005; Киселюк, 2006г; Потіш, Потіш, 2006; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Киселюк, Тимочко, 2009, 2012; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Потіш, 2009; Червона книга..., 2009, 2011; Бокотей та ін., 2010; Матеріали..., 2010б; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2015д, 2016а; Пісулінська та ін., 2016; Р. Івасенко, Ю. В. Кузьменко, особ. повід.

**І. В. Скільський, Б. Й. Годованець,
І. М. Горбань, В. В. Бучко,
І. А. Стефурак**

Фото: F. Simonsen

Посмітюха

Galerida cristata (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes

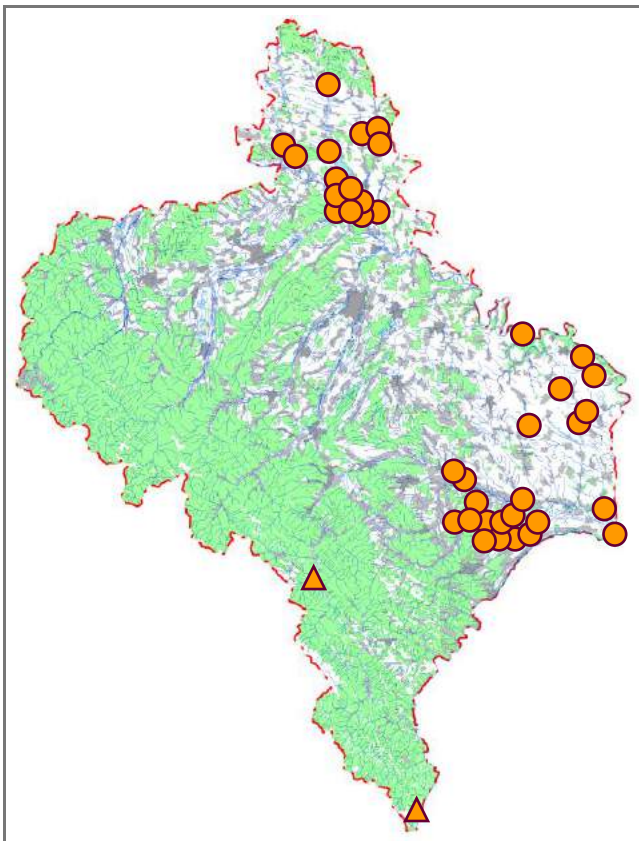
Родина Жайворонкові – Alaudidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює територію від заходу і південного заходу Європи до Кореї та Жовтого моря. Південна межа регіону поширення проходить від Сенегалу і Гамбії, Нігерії, Судану, півночі Кенії й узбережжя Аравії через північний схід Індії до низовини Непалу. На північному сході гніздового ареалу посмітюха є перелітним птахом, а в інших частинах веде відносно осілий спосіб життя. В Україні осіло-кочовий вид фактично на всій території. В Івано-Франківській області трапляється переважно в рівнинній частині та на прилеглих ділянках Передкарпаття. Після закінчення репродуктивного періоду окремі зграйки долинами річок можуть проникати відносно глибоко в гори (до висоти 1000 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: смт Букачівці, м. Бурштин, смт Ворохта, м. Галич, с. Ганнівці, с. Глушків, м. Городенка, с. Гуцулівка, с. Демешківці, с. Джурів, смт Заболотів, с. Завалля, с. Залуква, с. Колінки, м. Коломия, с. Корнич, с. Кривоброди, с. Кропивище, с. Нижня Липиця, с. Німшин, с. Новоселиця (Снят.), с. Острівець, с. Петрів, с. Пилипи, с. Поплавники, с. Рашків, с. Різдвяни, м. Рогатин, с. Рудники, с. Сарники, с. Світанок, с. Семаківці (Город.), м. Снятин, с. Спас (Колом.), с. Трач, с. Тустань, с. Химчин, с. Цуцулин, с. Чернів; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Населяє сухі відкриті біотопи з розрідженою трав'янистою рослинністю. Особливо часто

зустрічається на пустошах, вигонах, випасах, узбіччях доріг, закинутих звалищах, на околицях населених пунктів та в інших подібних місцях.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид. Оселяється окремими парами. Гніздо влаштовує зазвичай на землі, серед розрідженої рослинності, в невеликому заглибленні ґрунту, на рівному місці або на схилі канави, ями. Будівельним матеріалом слугують сухі стебла трави, корінці, вузьке листя. Для вистилки використовують кінське волосся, вовну, зрідка пір'я. У повній кладці здебільшого 4–5 яєць, які насиджує самка протягом 12–13 діб. Гніздовий період триває до середини липня. Протягом року – два виводки (кінець квітня – початок травня та в червні). Навесні і влітку ці птахи живляться різноманітними комахами, восени і взимку – насінням трав'янистих рослин, яке збирають на землі.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області гніздиться не менше 150–200 пар. Існує тенденція до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Трансформація середовища існування внаслідок прямого чи опосередкованого впливу діяльності людини.

Заходи охорони. Моніторинг сучасного стану популяції. Посмітюха охороняється в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський», відомі знахідки в Карпатському НПП, НПП «Верховинський» та в межах пам'ятки природи «Урочище Масьок».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, 1954, 1963б; Татаринов, 1973; Каталог орнітофауни..., 1989; Орнітологічні спостереження..., 1991б, 1993а, 1993б; Кащшин, 1993а; Бундзяк, Завадовський, 1994; Луговой, 1994а; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Матеріали..., 1996, 2010б, 2011, 2012; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Яскевич, 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; В. М. Атаманюк, М. С. Атаманюк, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
П. В. Бундзяк, А. І. Мелешук**

Фото: В. М. Грищенко

Сорокопуд чернолобий

Lanius minor J. F. Gmelin, 1788

Клас Птахи – Aves
Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Сорокопудові – Laniidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює помірну і південну смуги Євразії (від Південної Франції до Забайкалля та від Уралу до гірських масивів Туреччини й Ірану). Зимує в Південній Африці. В Україні поширений на всій території, крім гір. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в рівнинній частині (Опілля, Прут-Дністровське межиріччя) та на прилеглих ділянках Передкарпаття.

Кадастр знахідок: с. Колінки, с. Озеряни (Гал.), с. Сарники, с. Трач, с. Цуцулин.

Місця перебування. Переважно сухі місцевості з деревами і чагарниками, а також узлісся, фруктові сади, лісосмуги.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Прилітає в кінці квітня – на початку травня. Гнізда будують найчастіше на поодиноких деревах серед відкритих ділянок. Кладка з'являється в середині – другій половині травня і налічує 4–6 яєць. Насиджують обидва члени

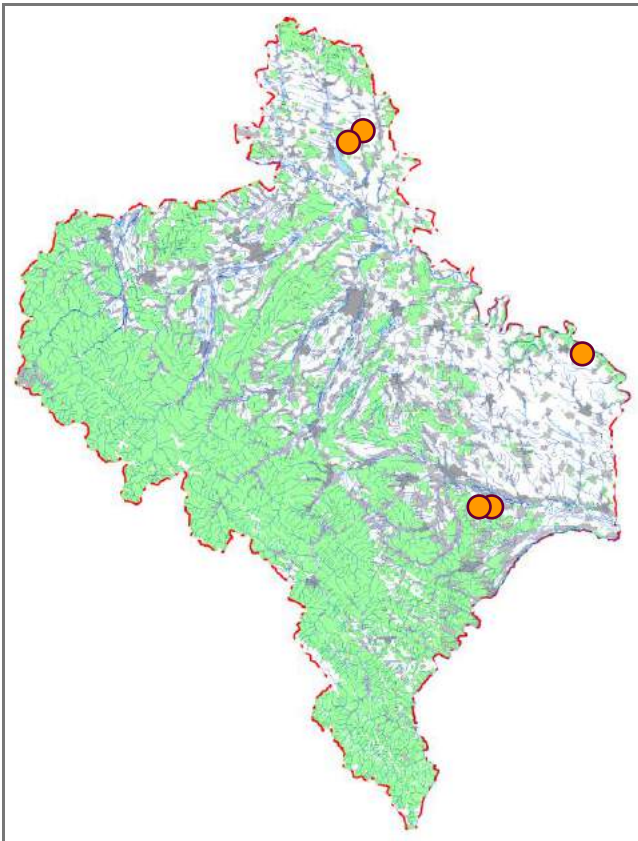

пари (самка бере в цьому більшу участь) протягом 14–15 діб. Пташенята залишаються у гнізді близько трьох тижнів. Живляться здебільшого комахами, зрідка дрібними гризунами.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться, вірогідно, не більше 5–10 пар. Існує тенденція до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Ймовірно, опосередкований вплив діяльності людини (інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, застосування інсектицидів, випалювання рослинності тощо).

Заходи охорони. Моніторинг сучасного стану популяцій. Важливою умовою є наявність поодиноких дерев в агроландшафтах, які птахи часто використовують для гніздування. Знахідки чорнолобого сорокопуда відомі в межах Галицького НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, 1954, 1963б; Татаринів, 1969, 1973; Бундзяк, Завадовський, 1994; Матеріали..., 1994; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Тарасенко, 2012; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Тайкова, 2016.

**І. В. Скільський, П. В. Бундзяк,
Л. І. Мелешук**

Фото: Н. А. Смірнов

Сорокопуд сірий

Lanius excubitor Linnaeus, 1758

Клас Птахи – Aves

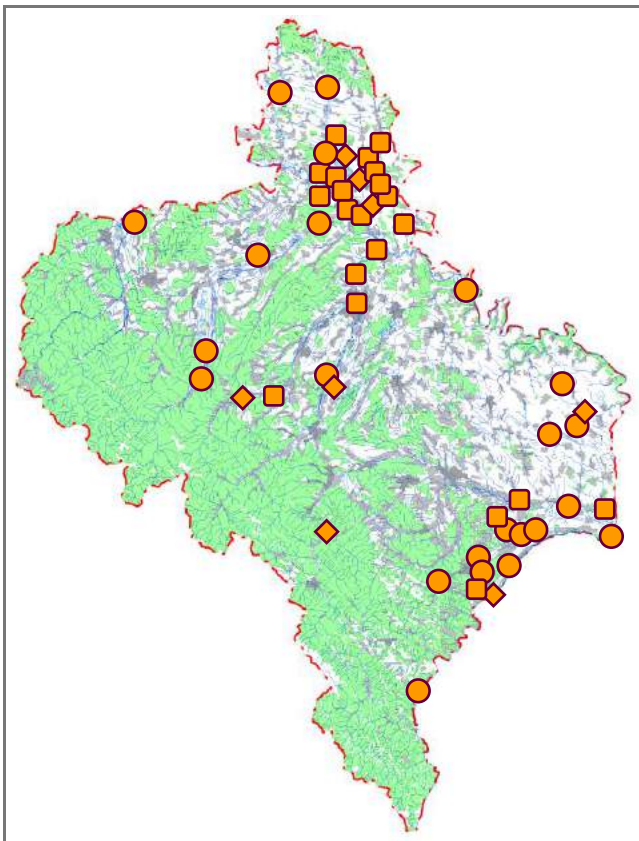
Ряд Горобцеподібні – Passeriformes

Родина Сорокопудові – Laniidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Ареал охоплює помірну смугу Європи та Північно-Західної Азії від лісотундр на півночі до степів на півдні. В Україні сірий сорокопуд гніздиться здебільшого на Поліссі, в Передкарпатті та на Закарпатській низовині. В осінньо-зимовий період трапляється на всій території. Через Україну проходить південна межа гніздового ареалу. В Івано-Франківській області поширений у рівнинній і передгірній частинах. Також відомі дуже спорадичні знахідки в горах, куди проникає в репродуктивний і міграційний періоди долинами річок.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, с. Вербівці, с. Вербовець, м. Галич, с. Глушків, м. Городенка, с. Грабовець, с. Джурів, смт Єзупіль, смт Заболотів, с. Завалля, с. Залуква, м. Івано-Франківськ, м. Калуш, с. Кобаки, с. Коростовичі, с. Кремидів, с. Кукільники, с. Куропатники, смт Кути, с. Медуха, с. Микуличин, с. Міжріччя, с. Нараївка, с. Нижнів, с. Німшин, с. Новоселиця (Снят.), смт Перегінське, с. Перлівці, с. Помонята, с. Поплавники, с. Рашків, м. Рогатин, с. Сгодна, м. Снятин, с. Соколівка (Кос.), смт Солотвин, с. Старий Мартинів, с. Старі Кути, с. Старі Скоморохи, с. Темирівці, с. Троїця, с. Тростянець (Снят.), с. Тулова, с. Тустань, с. Цуцилів, с. Черемошна, с. Яблунька, с. Ямниця, с. Ясень.

Місця перебування. Переважно придорожні насадження дерев, луки із заростями деревно-чагарникової рослинності, долини річок, узлісся, фруктові сади.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осілокочовий) вид. Репродуктивний період триває протягом квітня – липня. Гнізда влаштовує у кронах дерев або на кущах. У кладці найчастіше буває 4–7 яєць. Насиджує, як правило, самка близько 15 діб. Пташенята залишають гніздо у віці 19–20 діб, а самостійними стають ще через два тижні. Основу раціону складають великі комахи, ящірки, дрібні птахи, мишоподібні гризуни.

Сучасний стан популяції. Відносно звичайний вид, особливо в осінньо-зимовий період. В Івано-Франківській області гніздиться, вірогідно, не менше 30–40 пар.

Фактори загрози. Ймовірно, деградація характерних біотопів під впливом антропогенного чинника.

Заходи охорони. У місцях гніздування птахів потрібно звести до мінімуму господарську діяльність людини, а також посилити пропаганду необхідності їх охорони серед місцевого населення. Сорокопуд сірий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид) і Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)). Охороняється в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський», відомі знахідки в межах Карпатського НПП.

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, Янушевич, 1948; Страутман, 1954, 1963б; Орнітологічні спостереження..., 1991а, 1993а, 1993б; Грищенко, 1993, 1994, 2006б; Федоренко та ін., 1993; Матеріали..., 1994, 1995б, 1996, 2010б, 2012; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Gorban et al., 1998; Бокотей, Соколов, 2000; Царик та ін., 2000; Горбань, 2001, 2005–2006; Фесенко, Бокотей, 2002; Держипільський та ін., 2004; Горбань та ін., 2005, 2006, 2008; Делеган та ін., 2005; Полуда и др., 2007; Бучко, 2008; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Тарасенко, 2011, 2012, 2013; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015д; European Red List..., 2015; Пісулінська та ін., 2016; Тайкова, 2016; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, Б. Й. Годованець, Р. Івасенко, О. М. Клітін, Н. А. Смірнов, І. Л. Стефурак, Л. С. Стрембіцький, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Л. І. Мелешук, В. М. Атаманюк**

Фото: Н. А. Смірнов

Шпак рожевий

Sturnus roseus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves
Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Шпакові – Sturnidae

Регіональна категорія охорони. Вид не підлягає оцінці (NA).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює Південно-Східну Європу, Малу, Передню і Центральну Азію. Зимує переважно в Індії й на Шри-Ланці. В Україні відносно постійно гніздиться у Криму та в окремих південно-східних районах степової зони, випадково – в деяких інших регіонах. Залітних особин виявляли в багатьох місцях. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя).

Кадастр знахідок: с. Корнів.

Місця перебування. Сухі місцевості з урвищами, скелями, кам'яними осипищами. Основні кормові біотопи – відкриті рівнинні ділянки та лісосмуги.

Особливості біології. На Івано-Франківщині залітний вид. У південній частині України перелітний птах (перебування має інвазійний характер). У місцях гніздування рожеві шпакі з'являються на початку – в середині травня. Оселяються дуже щільними колоніями (пара не проявляє жодної агресивності щодо сусідів). Гнізда

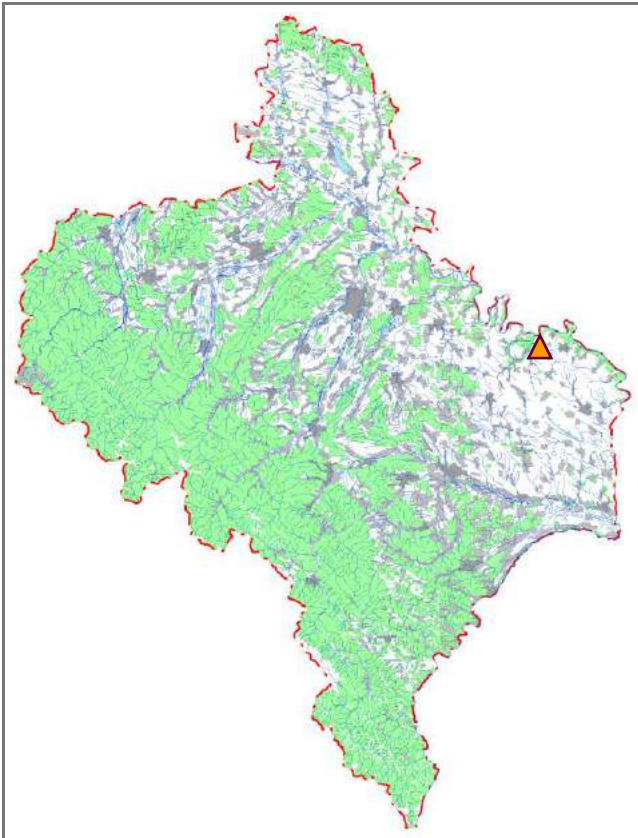

розташовуються завжди в закритих місцях. Вони вимощені соломкою та стеблами трав'янистих рослин. Повна кладка з 4–6 яєць з'являється у травні – червні. Насиджують обидва птахи 15 діб. Пташенята залишаються у гнізді 22–24 доби. Відлітають на місця зимівлі в серпні – вересні. Живляться комахами, особливо сарановими й іншими прямокрилими. Кочуючі зграї птахів збирають їх на відкритих цілинних ділянках, перелогах, у лісосмугах і фруктових садах. У середині – другій половині літа значну частку в раціоні складають стиглі плоди деревних рослин (вишня, шовковиця й інші).

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області відома єдина давня знахідка у східній частині.

Фактори загрози. Можливе пряме знищення птахів людиною.

Заходи охорони. Шпак рожевий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид).

Джерела інформації: Богольпов, 1915; Храневич, 1925, 1929; Страутман, 1954, 19636; Талпош, 1969; Червона книга..., 1994, 2009; Бокотей, Соколов, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2009.

І. В. Скільський

Фото: A. Golubeva

Пронурок

Cinclus cinclus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

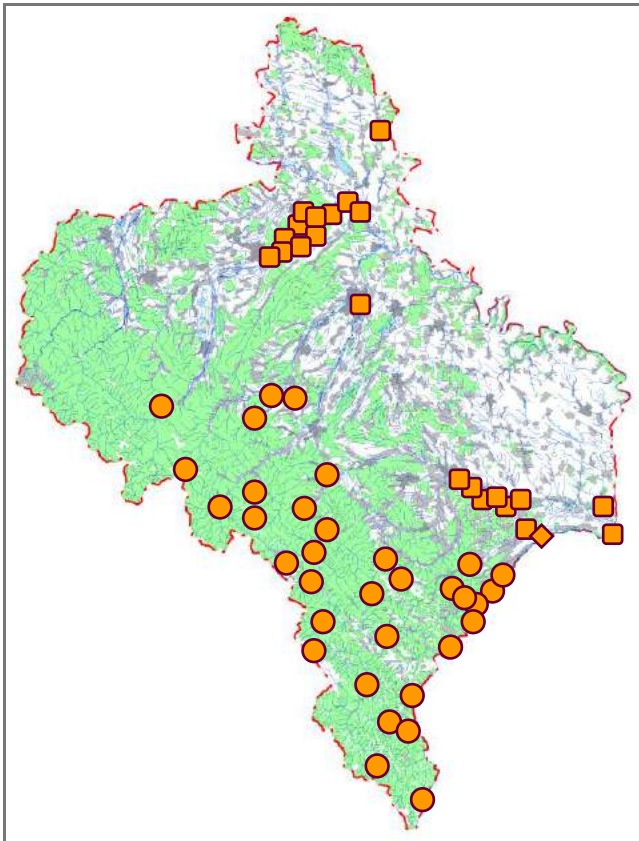
Ряд Горобцеподібні – Passeriformes

Родина Пронуркові – Cinclidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (НТ).

Поширення. Ареал фрагментований, охоплює Скандинавські країни, Кольський півострів, Західну і Південну Європу, Уральські гори, Передню Азію, Казахстан, Алтай, Саяни, Гімалаї, Тибет, Південно-Західний Китай, Північно-Західну Африку. В Україні – це осіло-кочовий птах Карпат, зимує також у передгір'ях і на прилеглих рівнинах; залітних особин виявляли в деяких інших місцях. В Івано-Франківській області пронурок населяє власне гірську частину (переважно не вище 1400 м н. р. м.) та (дуже спорадично) прилеглі ділянки Передкарпаття. В осінньо-зимовий період відомі знахідки поодиноких особин у деяких місцях передгір'їв і навіть рівнини (зокрема, на Дністрі і Пруті та їхніх притоках).

Кадастр знахідок: с. Бабин, с. Бабин-Зарічний, с. Барвінків, с. Бистриця (Рафайлова), с. Блюдники, с. Борщів, с. Буркут, смт Верховина, с. Вістова, смт Ворохта, с. Воскресинці (Колом.), м. Галич, с. Грамотне, смт Делятин, с. Джурів, смт Заболотів, с. Завалля, с. Залуква, с. Зелена, с. Зелене, м. Івано-Франківськ, с. Корнич, м. Косів, с. Космач (Кос.), смт Кути, с. Малий Рожин, с. Манява, с. Медина, с. Микуличин, с. Нижня Липиця, с. Осмолода, с. Перевозець, с. Перерив, с. Попельники, с. Пробійнівка (Шикмани), с. Розтоки, с. Семаківці (Колом.), с. Середній Бабин, с. Слобідка (Калуськ.), с. Слобідка (Кос.), м. Снятин, смт Солотвин,

с. Старуна, с. Студінка, с. Татарів, с. Темирівці, с. Тюдів, с. Шепіт, с. Яблуниця (Верх.), с. Яблуниця (м. Яремче), м. Яремче (Дора); лісо-діл. Перкалаб; ур. Заросляк; г. Гомул, г. Грегіт, г. Довбушанка, г. Сивуля.

Місця перебування. Оселяється на гірських річках і потоках.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид. Віддає перевагу середнім ділянкам карпатських річок. У місцях гніздування пари з'являються в кінці лютого – на початку березня. Гнізда (достатньо масивні, кулястої форми) влаштовують безпосередньо біля води. Будівельним матеріалом є мох, стебла рослин, корінці, листя, лишайники, папороть. Повна кладка налічує 3–5 яєць, які насиджує в основному самка протягом 15–17 діб. Пташенята залишаються у гнізді до 20 діб. За сезон буває дві кладки (квітень – початок травня та в червні). Живиться пронурок здебільшого дрібними безхребетними тваринами, яких відшукує під водою.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області (гірська частина) гніздиться орієнтовно 200–250 пар. Останнім часом спостерігається незначна тенденція до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Різноманітний вплив діяльності людини (трелювання зрубаної деревини гірськими потоками, знищення птахів у риборозплідниках тощо).

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування та розмноження, розвішування штучних гніздівель, відлякування птахів з місць промислового розведення риби. Пронурок занесений до Червоної книги Українських Карпат. Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський», а також відомі зимові знахідки в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, 1954, 19636; Місзуїнський, 1960; Татаринов, 1969, 1973, 1983; Луговой, Дикий, 1985; Каталог орнітофауни..., 1989; Орнітологічні спостереження..., 19916, 1993а, 1994; Годованець та ін., 1992в; Гузій, 1992; Федоренко та ін., 1993; Клапчук, 1995; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Годованець, 1996, 2013; Годованець, Скільський, 1996; Матеріали..., 1996, 20106, 2011, 2015; Бучко, 1999а; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк, Годованець, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Держипільський та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Гузій, 2006; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Горбань, Скільський, 2008; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Червона книга..., 2011; Стефурак та ін., 20136, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Пісулінська та ін., 2016; В. М. Атаманюк, М. С. Атаманюк, О. М. Кукурудз, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Б. Й. Годованець, А. І. Мелешук**

Фото: О. І. Ралдугіна

Тинівка альпійська

Prunella collaris (Scopoli, 1769)

Клас Птахи – Aves

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes

Родина Тинівкові – Prunellidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює гори Центральної і Південної Європи, північної частини Азії та Північно-Західної Африки. У східному напрямку зустрічається до Японії. В Україні трапляється в Карпатах (Чорногора, Мармарош, Свидівець, Горгани) у межах Івано-Франківської та Закарпатської областей.

Кадастр знахідок: поблизу с. Осмолода; г. Бребенескул, г. Брескул, г. Висока, г. Говерла, г. Горган, г. Грофа, г. Данцер, г. Дземброня, г. Довбушанка, г. Піп Іван Чорногірський, г. Попада, г. Ребра, г. Сивуля, г. Синяк, г. Смотрич, г. Туркул, г. Хом'як, г. Шпиці; хр. Аршиця, хребет над оз. Несамовите.

Місця перебування. Кам'янисті урвища і розсипи, вершини гір з окремими виходами гірських порід у субальпійському й альпійському поясах у межах висот 1550–2061 м н. р. м.

Особливості біології. Гніздовий, очевидно зимуючий (осіло-кочовий) вид. В осінньо-зимовий період мігрує в долини. До розмноження птахи приступають у кінці травня – червні, залежно від часу сходження снігу на

гніздових ділянках. При загибелі перших кладок бувають повторні. Оселяються окремими парами, рідше невеликими групами. Гнізда влаштовують у важкодоступних місцях у тріщинах скель або під камінням чи кущами. Будівельним матеріалом слугують стебла рослин, мох, корінці, лишайники, пір'я. У повній кладці 3–5 яєць. Насиджує самка 14–16 діб. Найчастіше виживає 2–3 пташенят. Молоді залишають гніздо у віці двох тижнів. Статеві зрілість настає на другому році життя. Живляться комахами і павуками, рідше іншими дрібними безхребетними, а також ягодами і насінням рослин.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області (гірська частина) гніздиться не менше 50–60 пар.

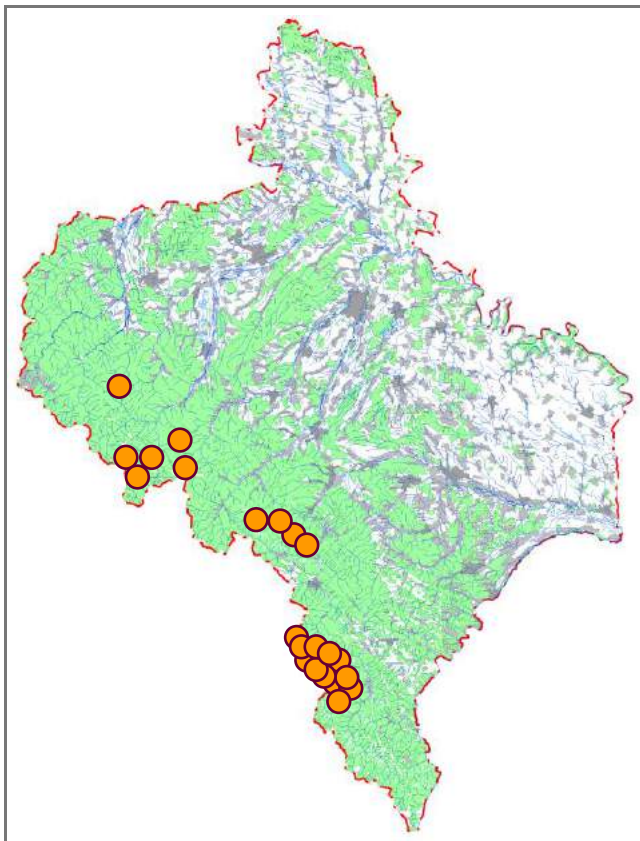
Фактори загрози. Незначна кількість придатних для перебування ділянок, загибель кладок і пташенят від пізніх заморозків та снігопадів, випасання худоби на високогірних луках, значне рекреаційне навантаження.

Заходи охорони. Повна заборона відвідування рекреантами місць гніздування птахів і випасання там свійських тварин. Тинівка альпійська занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани» і Карпатському НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1947, 1948б, 1954, 1963б; Кістяковський, 1950; Дементьев и др., 1954; Клитин, 1959, 1962; Moczyński, 1960; Владишевський, 1969; Талпош, 1969, 1977; Чвак, Харамбура, 1972; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Бережний та ін., 1981; Татаринів, 1983; Горбань та ін., 1987; Редкие..., 1988; Марисова, 1990; Федоренко та ін., 1990, 1993; Матеріали..., 1991, 1993, 2010б, 2011; Годованець та ін., 1992а; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Крочко, Цапулич, 1994; Киселюк, 1996а, 2006г; Башта, 1997; Луговой, Ковальчук, 1999–2000; Бокотей, Соколов, 2000; Годованець, 2000, 2013; Киселюк, Годованець, 2000, 2006; Киселюк та ін., 2001, 2009а, 2009в; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Сенік, 2006, 2008; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009, 2012; Потіш, 2009.

Б. Й. Годованець, І. В. Скільський

Фото: L. Petersson

Кобилочка-цвіркун

Locustella naevia (Boddaert, 1783)

Клас Птахи – Aves

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes

Родина Кропив'янкові – Sylviidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює помірну смугу Європи й Азії до Північно-Західної Монголії. Зимує в середземноморських країнах, Північній Африці та Південній Азії. В Україні гніздиться на Поліссі, в Західному Лісостепу, у Прикарпатті й на Закарпатті. В Івано-Франківській області трапляється спорадично переважно в рівнинній частині.

Кадастр знахідок: смт Букачівці, с. Вербівці, м. Галич, с. Завалля, с. Кобаки, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Нижня Липиця, с. Німшин, с. Сарники, с. Торговиця (Город.), с. Цвітова.

Місця перебування. Віддає перевагу вологим трав'янистим лукам із заростями чагарників, заболоченим ділянкам.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Весняна міграція триває із третьої декади квітня – в першій половині травня. Гніздо птахи мостять на землі, в ямці, під кущиком; воно сплетене із трави і листя, вистелене пухом, шерстю, кінським волосом. Повні кладки із 5–6 яєць

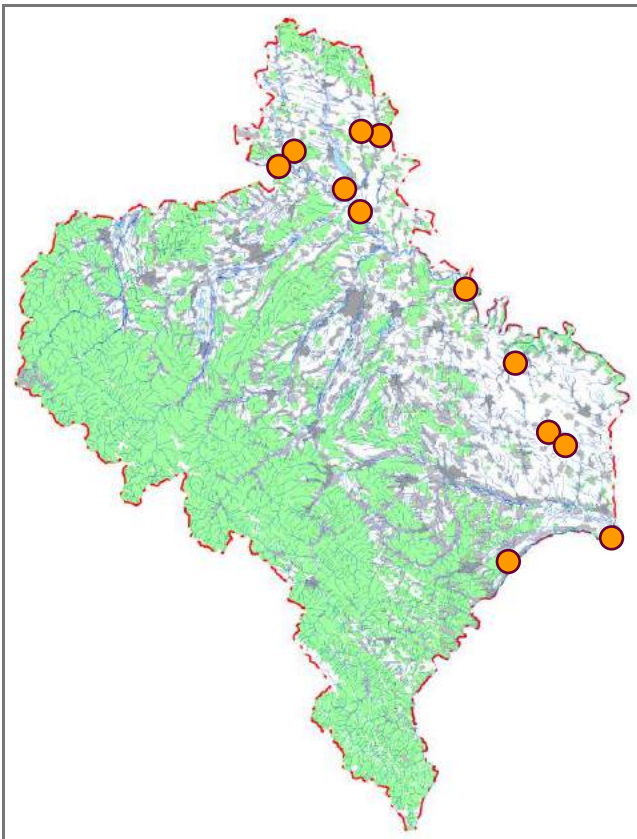

з'являються в кінці травня. Насиджують обидва члени пари близько двох тижнів. Пташенята залишаються у гнізді 10–11 діб. Відлітають на південь протягом серпня – вересня. Живляться комахами та павуками.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться, вірогідно, не більше 30–40 пар. Існує тенденція до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Деградація типових біотопів унаслідок осушення річкових заплав і заболочених ділянок.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяцій. Кобилочка-цвіркун охороняється в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Страутман, 1963б; Воїнственський, 1984; Матеріали..., 1995б, 1996, 2011; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; М. С. Атаманюк, І. М. Горбань, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: L. Petersson

Кропив'янка рябогруда

Sylvia nisoria (Bechstein, 1792)

Клас Птахи – Aves

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes

Родина Кропив'янкові – Sylviidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює Центральну і Східну Європу, Кавказ, Середню Азію та Західний Сибір. Зимуює у Східній Африці. В Україні зустрічається фактично на всій території, крім безлісних степових районів. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в карпатській частині. У гори долинами річок проникає трохи вище 1500 м н. р. м.

Кадастр знахідок: смт Делятин, с. Космач (Кос.), с. Микуличин, смт Солотвин; підніжжя г. Ігровець, підніжжя г. Сивуля; масив Горґани (долина р. Бистриця Солотвинська), Чорногірський масив.

Місця перебування. Різноманітні чагарникові зарості в заплавах річок, на лісових галявинах, порубах.

Особливості біології. Очевидно гніздовий, перелітний вид. Навесні ці птахи прилітають у кінці квітня – на початку травня. Гнізда влаштовують на кущах невисоко над землею. Будують їх із тоненьких гілочок, сухих стебел трави; лоток вимощують корінцями, кінським волосом. Повні кладки можна виявити з кінця травня. Вони налічують 4–5 (рідко 6) яєць, які по черзі насиджують

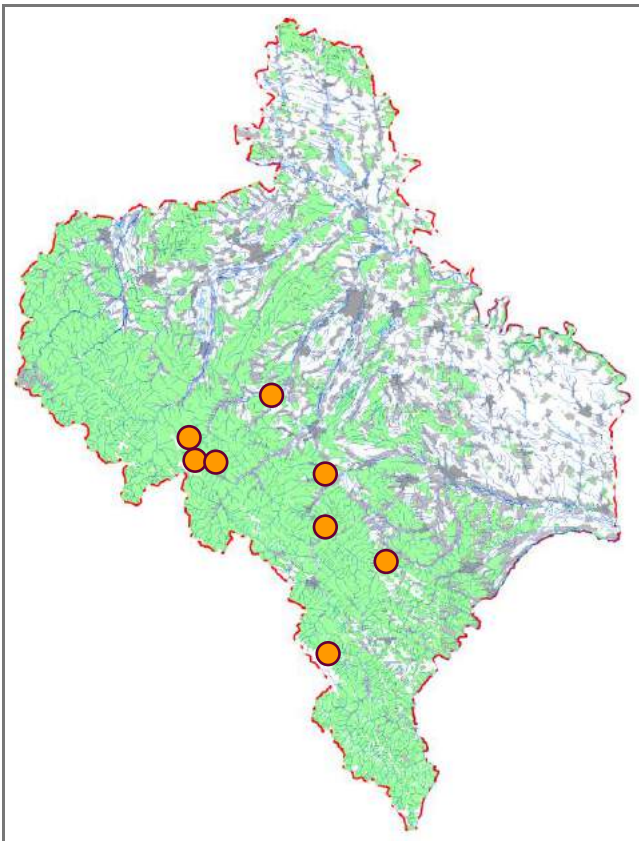

обидва члени пари близько двох тижнів. Пташенята вилітають через 11–15 діб. Вірогідно, протягом репродуктивного періоду буває одна кладка. Осіння міграція триває з кінця серпня – в першій половині вересня. Живляться різноманітними комахами, павуками, а також ягодами.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться, вірогідно, не більше 20–30 пар. Існує тенденція до зменшення чисельності.

Фактори загрози. Трансформація характерних біотопів унаслідок осушування та сільськогосподарського освоєння заплавлених лук з деревно-чагарниковою рослинністю.

Заходи охорони. Моніторинг стану популяції, виявлення та забезпечення дієвою охороною місць гніздування. Відомі знахідки рябогрудої кропив'янки в межах Карпатського НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Страутман, 1954, 1963б; Каталог орнітофауни..., 1989; Федоренко та ін., 1993; Клапчук, 1995; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Кийко, Горбань, 2005; Киселюк та ін., 2006; Горбань та ін., 2008; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в.

**І. В. Скільський, І. М. Горбань,
Л. І. Мелешук**

Фото: О. І. Ралдугіна

Золотомушка червоночуба

Regulus ignicapilla (Temminck, 1820)

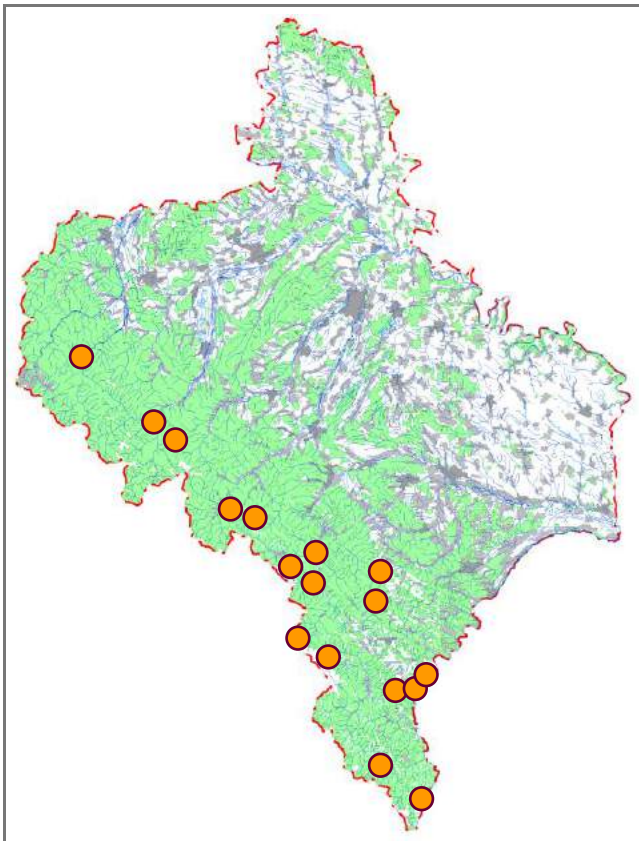
Клас Птахи – Aves
Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Золотомушкові – Regulidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. В основному західна і південна частини Європи (та прилеглі острови), Північно-Західна Африка, Мала Азія, Кавказ. У південній частині ареалу веде осілий спосіб життя, в північній – перелітний, кочовий птах. В Україні гніздиться в гірських місцевостях Карпат і Криму, локально поширений на Західному Поліссі. Протягом періоду міграції відомі знахідки в інших місцях; на Кримському півострові зимує. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично в гірській частині (переважно до висоти 1200 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: с. Буркут, смт Ворохта, с. Довгополе, с. Космач (Кос.), с. Мислівка, с. Осмолода, с. Татарів, с. Черемошна, с. Яблуниця (Верх.), с. Яблуниця (м. Яремче); лісоділ. Перкалаб; г. Висока, г. Говерла, г. Грегит, г. Довбушанка; масив Горгани, Чорногірський масив.

Місця перебування. Здебільшого старі хвойні та мішані ліси.

Особливості біології. Очевидно гніздовий, перелітний вид. Прилітає у квітні. Протягом репродуктивного періоду може бути два виводки. Гнізда влаштовує на гілках хвойних дерев. Кладка налічує 7–11 яєць, які самка насиджує 14–16 днів. Приблизно через стільки ж часу пташенята покидають гніздо. Відлітають у жовтні. Живляться дрібними безхребетними, насамперед імаго та личинками комах.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. В Івано-Франківській області гніздиться, вірогідно, не менше 30–40 пар.

Фактори загрози. Вирубування старих лісів, створення монокультур, а також чинник турбування внаслідок проведення лісгосподарських робіт у репродуктивний період.

Заходи охорони. Виявлення і забезпечення дієвою охороною місць перебування та розмноження. Золотомушка червоночуба занесена до Червоної книги України (неоцінений вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Дементьев и др., 1954; Страутман, 1954, 1963б; Босак, 1977; Смогоржевский, 1989; Гузий, 1992; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Федоренко та ін., 1993; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Киселюк, 1996а; Бокотей, Соколов, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Фесенко, Бокотей, 2002; Редькин, 2003; Делеган та ін., 2005; Башта, 2006; Чорней та ін., 2006; Горбань та ін., 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Годованець, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; М. А. Воїнственський, Р. Івасенко, О. М. Клітін, особ. повід.

**І. В. Скільський, І. М. Горбань,
В. В. Бучко**

Фото: О. І. Ралдугіна

Скеляр строкатий

Monticola saxatilis (Linnaeus, 1766)

Клас Птахи – Aves

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes

Родина Мухоловкові – Muscicapidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Гніздовий ареал охоплює (переважно гірські райони) Південну Європу, Кавказ, Південно-Західну і Центральну Азію, Північно-Західну Африку. Зимує в Африці та на півдні Аравійського півострова. В Україні нині гніздиться в горах Криму і Карпат. До середини ХХ ст. був поширений спорадично в південно-західній частині та Правобережному Лісостепу (на схід до Києва). В Івано-Франківській області строкатий скеляр, очевидно, зберігся лише в межах Чорногірського масиву і Горґан (раніше гніздився також на Опіллі), де виявляли в межах висот 1100–1500 м н. р. м. (в окремих випадках майже до 2000 м).

Кадастр знахідок: поблизу м. Рогатин, с. Сарники; г. Говерла (Говерлянське л-во, Карпатський НПП), г. Овул (Різарнянське л-во); Чорногірський хребет.

Місця перебування. Кам'яністі урвища річкових терас, скелі, яри, балки.

Особливості біології. Очевидно гніздовий, перелітний вид. Прилітають птахи у квітні. Гнізда роблять у

тріщинах скель, під камінням. Повна кладка налічує 4–5 (іноді 6) яєць. Насиджує самка протягом двох тижнів. Через 14–16 діб після вилуплення пташенята (їх вигодовують обидва члени пари) залишають гніздо. Скеляр строкатий може мати два репродуктивних цикли на рік. Осіння міграція триває із другої половини серпня – у вересні. Живляться ці птахи в основному комахами та їхніми личинками (твердокрилі, прямокрилі, перетинчастокрилі, лусокрилі й інші), а також (наприкінці літа і восени) соковитими плодами деяких рослин.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області (Чорногірський масив, Горґани) можливе гніздування як мінімум кількох пар.

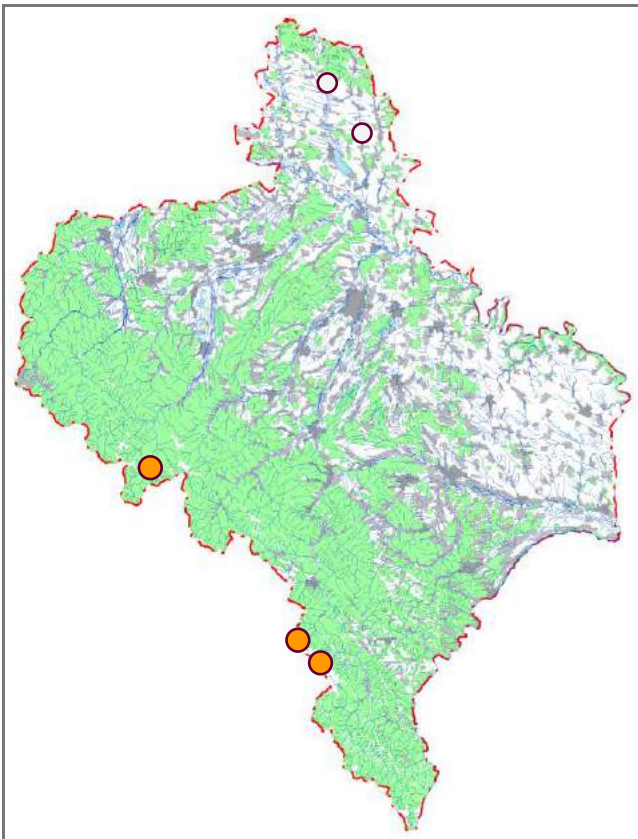
Фактори загрози. Деградація характерних біотопів унаслідок господарської діяльності людини.

Заходи охорони. Необхідно виявити місця гніздування та забезпечити їх дієвою охороною. Скеляр строкатий занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Zawadzki, 1840; Schelcher, 1919; Храчевич, 1925; Dunajewski, 1934; Шарлемань, 1935, 1938; Kuntze, Noskiewicz, 1938; Страутман, 1951, 1954, 1963б; Дементьев и др., 1954; Марисова, 1954, 1997; Владышевский, 1968; Владышевский, 1969; Лоскот, 1969; Татаринов, 1969, 1973; Щербак и др., 1976; Горбань та ін., 1987; Степанян, 1990; Третьяков та ін., 1991; Годованець та ін., 1992а; Кривоглавий, Киселюк, 1993; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Киселюк, 1996а; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Фесенко, Бокотей, 2002; Делеган та ін., 2005; Бучко, 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Потіш, 2009; Годованець, 2013.

І. В. Скільський

Фото: А. Audevard

Горихвістка звичайна

Phoenicurus phoenicurus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes

Родина Мухоловкові – Muscicapidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює майже всю Європу (крім Крайньої Півночі), Північно-Західну Африку, Малу Азію, Кавказ, Закавказзя та лісову смугу Сибіру. Зимує в Південній Африці й Аравії. В Україні зустрічається на всій території. В Івано-Франківській області звичайна горихвістка поширена від рівнин і передгір'я до верхньої межі поясу букових лісів (до висоти 1300 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: с. Блюдниці, с. Буркут, м. Бурштин, смт Верховина, смт Войнилів, смт Ворохта, м. Галич, с. Глушків, с. Годи-Добровідка, м. Городенка, смт Делятин, с. Джурів, смт Заболотів, с. Залуква, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, м. Калуш, с. Колінки, м. Коломия, м. Косів, смт Кути, с. Луковець-Вишнівський, с. Микулчин, м. Надвірна, с. Нижнів, с. Новоселиця (Снят.), с. Острів, с. Пробійнівка, с. Пукасівці, с. Рудники, с. Сарники, с. Сваричів, м. Снятин, смт Солотвин, с. Татарів, с. Трач, с. Химчин, с. Цвітова, с. Шевченкове (Гал.), м. Яремче, с. Ясень; лісосідл. Перкалаб; Чорногірський масив.

Місця перебування. Здебільшого листяні та мішані ліси, парки, сади.

Особливості біології. Гніздовий, перелітний вид. Навесні ці птахи прилітають у квітні. Гнізда будують у

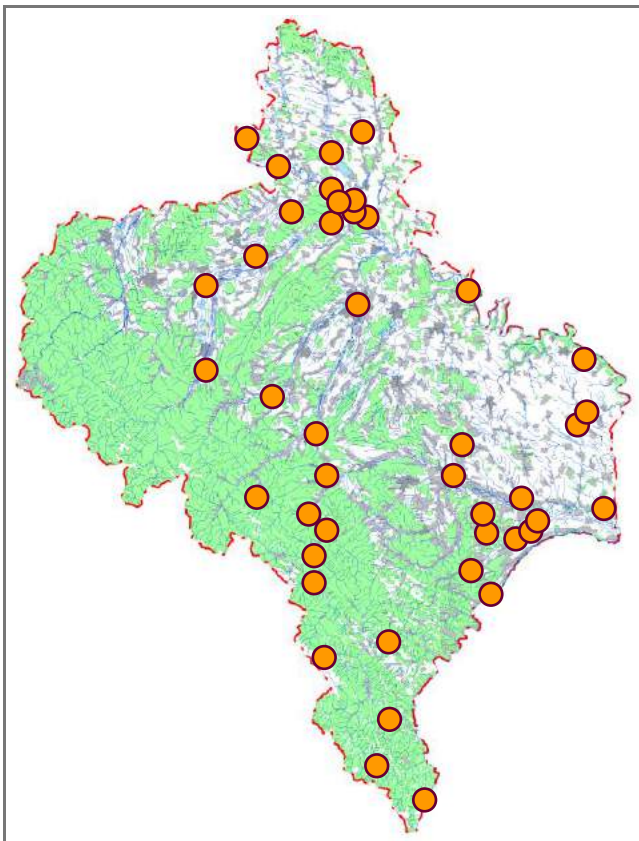

дуплах, щілинах будівель. Охоче займають штучні гніздивлі. Гніздо велике, пухке, зі стебел, листків, корінців, вимощене пір'ям. Повна кладка із 5–6 блакитних яєць буває двічі за сезон: у середині травня та в кінці червня – на початку липня. Насиджує переважно самка 13–15 діб. Пташенята залишаються у гнізді до двох тижнів. Відлітають на зимівлю у вересні. Живляться переважно комахами й іншими дрібними безхребетними. Влітку та восени їдять різні ягоди.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області гніздиться не більше 230–270 пар. Останнім часом спостерігається негативна популяційна тенденція.

Фактори загрози. Насамперед господарська діяльність людини, зокрема вирубування дуплистих дерев.

Заходи охорони. Моніторинг сучасного стану популяцій, приваблення цих птахів на гніздування за допомогою розвішування штучних будиночків. Горихвістка звичайна охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Schelcher, 1919; Frydrychewicz, 1934, 1935; Страутман, 1954, 1963б; Татаринов, 1969, 1973; Каталог орнітофауни..., 1989; Орнітологічні спостереження..., 1991а, 1991б; Штырко, 1992б; Кащшин, 1993б; Федоренко та ін., 1993; Штырко, Приходько, 1993; Клапчук, 1995; Бучко, Хлібкевич, 1996а; Матеріали..., 1996, 2010б, 2011, 2012, 2013; Киселюк, Годованець, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002; Киселюк, Тимочко, 2003, 2009; Птахи України..., 2003; Держипільський та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Кийко, Горбань, 2005; Горбань та ін., 2006, 2008; Киселюк та ін., 2006, 2009а, 2009в; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Штырко, Бундзяк, 2006; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Стефурак, 2010; Годованець, 2013; Стефурак та ін., 2013в, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Пісулінська та ін., 2016; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, Б. Й. Годованець, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
А. І. Мелешук**

Фото: М. С. Атаманюк

Синиця вусата

Parurus biarmicus (Linnaeus, 1758)

Клас Птахи – Aves

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes

Родина Суторові – Paradoxornithidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Населяє помірну та південну смуги Євразії. В Україні спорадично зустрічається майже на всій території, крім Карпат і Гірського Криму. В Івано-Франківській області відомі знахідки на Опіллі.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, м. Бурштин, с. Кукільники.

Місця перебування. Відносно великі за площею водойми (як природного, так і штучного походження) з відкритими плесами та заростями прибережно-водної рослинності.

Особливості біології. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид. Птахи майже завжди перебувають серед густого очерету. Гніздо відкритого типу у вигляді глибокої чаші, виплетеної зі стебел і листя водяних рослин, мостять у заростях біля самої землі. Пташенят виводять двічі на рік: у квітні та травні – червні. Повна кладка налічує 5–8 (3–11) яєць, які насиджують обидва члени пари протягом 12–15 діб. Молоді залишаються у гнізді до двох тижнів. Після закінчення репродуктивного періоду

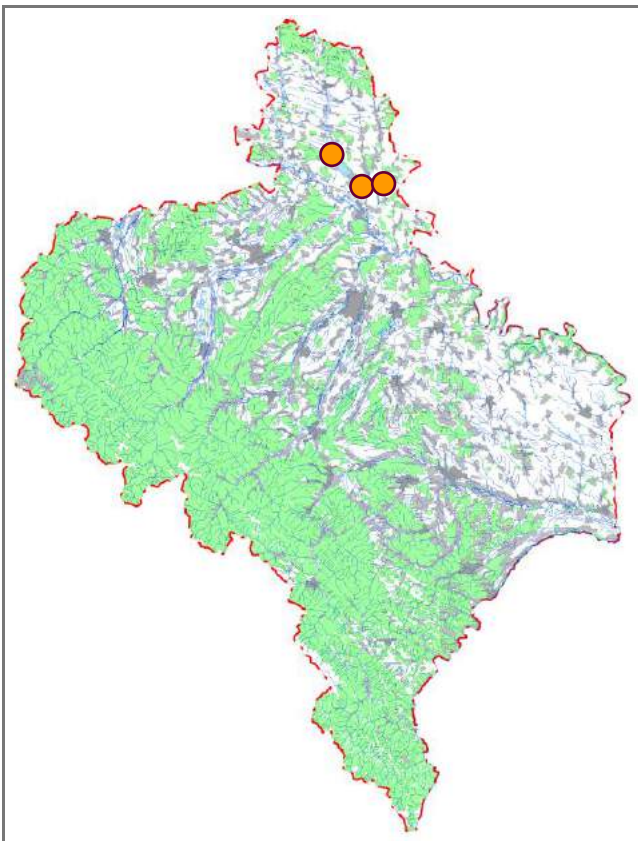

птахи ведуть здебільшого кочовий спосіб життя і їх можна виявити далеко від місць гніздування. Влітку в раціоні переважають комахи і павуки, яких вусаті синиці розшукують серед заростей очерету. Восени та взимку живляться також насінням водяних рослин.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області (лівобережжя басейну Верхнього Дністра) гніздиться 30–45 пар. У середині 2000-х років на ставках поблизу Бурштина щільність населення становила 7,5 пари на 100 га.

Фактори загрози. Деградація місць перебування внаслідок господарської діяльності людини.

Заходи охорони. Необхідно заборонити викошування та випалювання заростей очерету і рогозу в місцях гніздування виду. Синиця вусата охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Страутман, 1963б; Черкащенко, 1963; Матеріали..., 1994, 1995а; Орнітологічні спостереження..., 1994; Бучко, 1995а; Скильський и др., 1995; Фесенко, Бокотей, 2002; Птахи України..., 2003; Делеган та ін., 2005; Потіш, 2009; Бокотей та ін., 2010; Рідкісні..., 2013.

**І. В. Скільський, А. А. Бокотей,
В. В. Бучко**

Фото: О. І. Ралдугіна

Горобець скельний

Petronia petronia (Linnaeus, 1766)

Клас Птахи – Aves
Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Горобцеві – Passeridae

Регіональна категорія охорони. Неоцінений вид (NE).

Поширення. Гори і передгір'я Північної Африки, Південної Європи, Близького Сходу, Кавказу, Середньої та Центральної Азії. В Україні відома єдина знахідка в Горганах (Івано-Франківська область).

Кадастр знахідок: г. Довбушанка.

Місця перебування. Скелі та кам'яні розсипи у високогір'ї.

Особливості біології. На Івано-Франківщині гніздовий (залітний?) вид. У горах півдня Європи це осіло-кочовий птах. Оселяється колоніями, іноді відносно великими. Гнізда типово горобині – кулясті з боковим входом. Вони зазвичай розташовані у тріщинах скель, щілинах між камінням, нерівностях ґрунту на крутих гірських схилах і урвищах, норах та виїмках. Вхід у нору за потреби розширюється, але самі птахи нір не риють, навіть у м'якій породі. Це полігамний вид (у самця 3–4 самки). У кладці 4–7 яєць, які насиджує самка 11–14 днів. Молоді вилітають у майже тритижневому віці. Щорічно

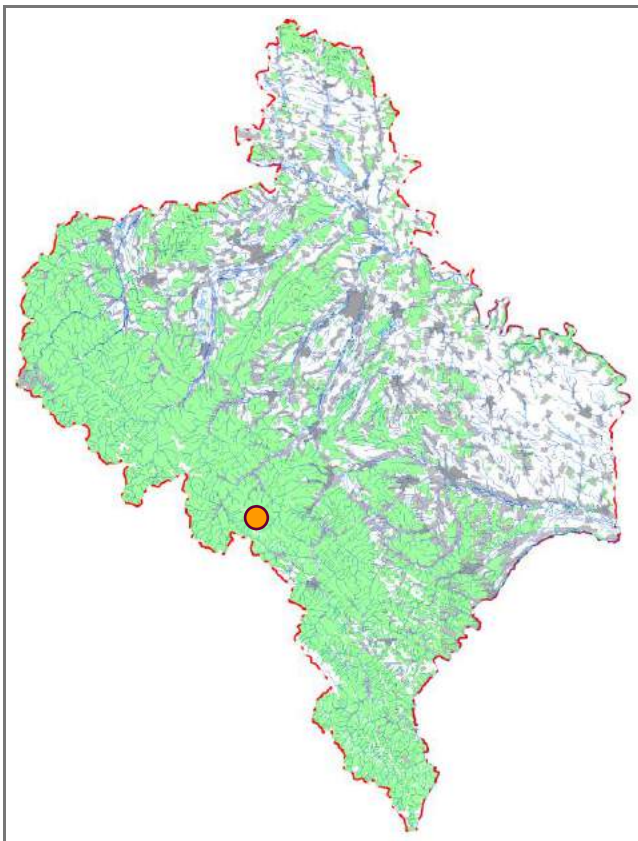

буває два виводки. Їжу складають переважно насіння, ягоди та зелені частини диких і культурних рослин, а також комахи.

Сучасний стан популяцій. В Івано-Франківській області можливе гніздування як мінімум кількох десятків особин.

Фактори загрози. Руйнування чи деградація типових місць перебування.

Заходи охорони. Горобець скельний охороняється у ПЗ «Горгани».

Джерела інформації: Zawadzki, 1840; Страутман, 1954; Годованець и др., 1993; Киселюк, Годованець, 2000; Фесенко, Бокотей, 2002, 2007; Hodovanets, 2003; Скільський, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; Годованець, 2013.

Б. Й. Годованець, І. В. Скільський

Фото: M. Massimo

Клас Ссавці Mammalia

Ховрах подільський

Spermophilus odessanus Nordmann, 1842

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Вивіркові – Sciuridae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Ареал охоплює частково територію Молдови, Польщі, Білорусі, а також правобережну частину України, де нині зустрічається в Одеській і Херсонській областях, окремі поселення на початок XXI ст. збереглися в межах Правобережного Лісостепу, поодинокі колонії наявні також на Волині. В Івано-Франківській області раніше виявляли спорадично в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя, Опілля).

Кадастр знахідок: поблизу с. Бовшів (ур. Касова Гора), с. Городниця, с. Кулачківці, с. Лучинці, с. Острівець, с. Пуків, с. Чернолізці, с. Юнашків (ур. Говди).

Місця перебування. Степові цілинні ділянки, незаймані пустища, пасовища. Уникає надмірно вологих біотопів.

Особливості біології. Веде осілий, колоніальний спосіб життя. На зиму впадає у сплячку. Парування відбувається у другій половині березня. Вагітність триває близько трьох тижнів. У квітні самка народжує від 3 до 8

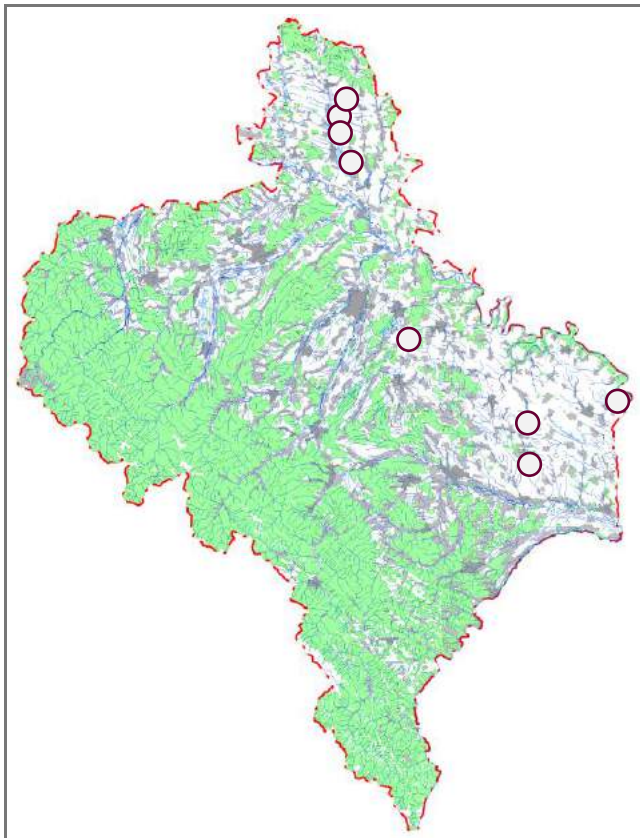

малят. Статевозрілими молоді особини стають на наступний рік. У раціоні переважають дикорослі та культурні рослини (злаки, листя цукрових буряків тощо). Склад корму має сезонні особливості. Навесні домінують підземні частини рослин, улітку – їхні зелені частини, а восени – насіння.

Сучасний стан популяцій. Вид перестав зустрічатися в більшості місць, імовірно, до 70–80-х років XX ст., остання колонія зникла у 2004 році.

Фактори загрози. Пряме знищення тварин людиною, руйнування чи деградація типових місць перебування, насамперед зменшення випасу і розорювання цілинних ділянок.

Заходи охорони. Доцільно провести реакліматизацію цього гризуна в місця колишнього перебування. Ховрах подільський занесений до Червоної книги України (неоцінений вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозливого стану вид (NT)). Відомі знахідки на території теперішнього Галицького НПП, а також у межах пам'яток природи «Урочище Масьок» і «Чортова Гора».

Джерела інформації: Kuntze, Szynal, 1933; Kuntze, Noskiewicz, 1938; Татаринів, 1956, 1973; Полушина, 1965; Турянин, 1975; Корнєєв, 1985; Сокур и др., 1988; Делеган та ін., 2005; Шевченко, Золотухина, 2005; Дикий, Сребродольська, 2007; Червона книга..., 2009; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013.

І. В. Скільський

Фото: В. О. Лобков

Ліскулька руда

Muscardinus avellanarius (Linnaeus, 1758)

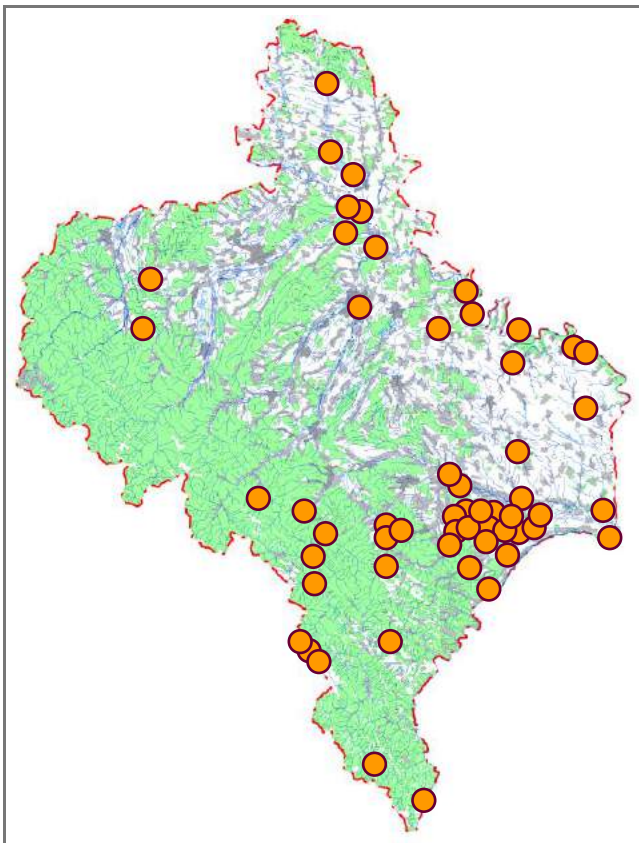
Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Вовчкові – Gliridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює Центральну і Західну Європу, Чорноморське узбережжя Туреччини. На схід поширений до центральних областей Російської Федерації, на північ – до Південної Швеції. В Україні зустрічається в лісовій і лісостеповій зонах. В Івано-Франківській області виявляли фактично на всій території. У гори проникає вище 1500 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бовшів, с. Буркут, м. Бурштин, смт Верховина, смт Ворохта, м. Галич, м. Городенка, с. Гуцулівка, с. Джурів, м. Долина, смт Єзупіль, смт Заболотів, с. Завалля, с. Залуква, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Ілемня, с. Кобаки, с. Колінки, м. Коломия, с. Корнич, с. Корости, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Кривоброди, с. Крипос, с. Кропивище, смт Кути, с. Кутище, с. Микитинці (Кос.), с. Микуличин, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Нижній Березів, с. Новоселиця (Снят.), с. Петрів, с. Пилипи, с. Пістинь, с. Репужинці, м. Рогатин, с. Рудники, с. Середній Березів, м. Снятин, с. Спас (Колом.), с. Старий Гвіздець, с. Татарів, с. Текуче, м. Тлумач, с. Трач, с. Химчин, с. Цуцулин, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Брескул, г. Говерла; пол. Пожижевська.

Місця перебування. Густі листяні та мішані ліси, зокрема ділянки з багатим підліском і підростом, чагарники в долинах річок, заростаючі вирубки.

Особливості біології. Ліскулька руда веде в основному нічний спосіб життя, хоча восени її можна зустріти і вдень. Тримається переважно в підліску, поблизу галявин та узлісь. У теплий період року для виведення потомства будує з сухої трави і стебел рослин сферичні гнізда (діаметром до 15 см) з боковим вхідним отвором, які розташовані переважно на гілках невисоко над землею. Для зимівлі використовує дупла у трухлявині або підземні нори між корінням. У сплячку залягає в кінці вересня – в першій половині жовтня, а навесні прокидається на початку травня. Розмножуються ці звірки протягом усього літнього періоду. У кожному приплоді буває 3–5 малят. До самостійного життя молоді особини переходять у віці півтора місяця. Основу раціону (залежно від сезону) складають горіхи ліщини, жолуді, насіння, ягоди, а також бруньки, комахи.

Сучасний стан популяції. Відносно нечисленний, спорадично поширений вид.

Фактори загрози. Просторова фрагментація лісів, омолодження їхньої вікової структури, створення великих за площею ялинових монокультур.

Заходи охорони. Збереження старих мішаних і листяних лісів, обмеження в місцях перебування виду лісогосподарських заходів. Ліскулька руда охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, Татарінов, 1949; Татарінов, 1956, 1958, 1969, 1973; Сокур, 1963; Лозан и др., 1990; Безродный, 1991; Киселюк, 1993а, 2001а, 2001б, 2006г; Федоренко та ін., 1993; Киселюк, Годованець, 2000; Делеган та ін., 2005; Шевченко, Золотухина, 2005; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Зайцева, 2009а, 2009б; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Затушевський та ін., 2010; Межерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, В. В. Бучко, особ. повід.

І. В. Скільський, А. І. Мелешук

Фото: B. Schulz

Соня лісова

Dryomys nitedula (Pallas, 1779)

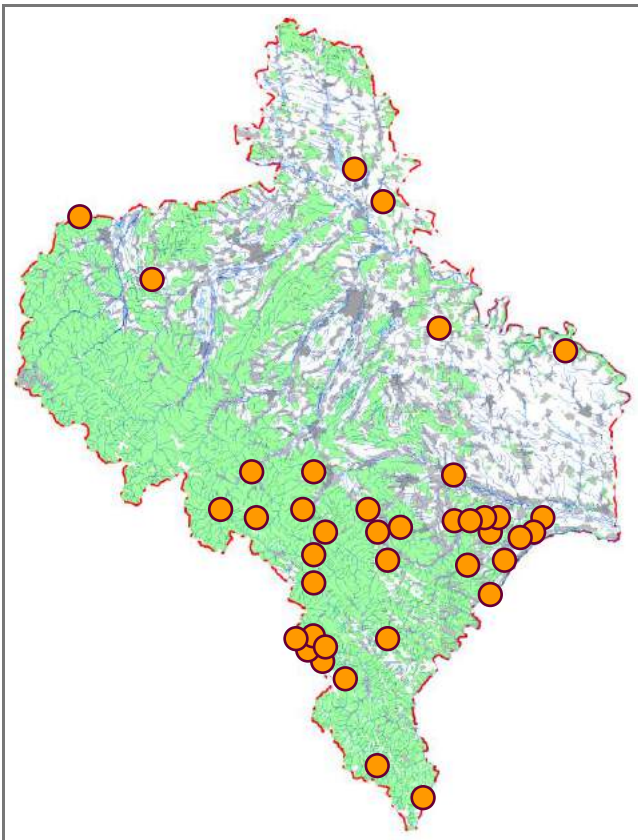
Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Вовчкові – Gliridae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює Центральну і Південно-Східну Європу, Середню Азію. Існують також ізольовані популяції в Ірані, Афганістані, на Близькому Сході, в Туркменії й на Тянь-Шані. В Україні населяє лісову і лісостепову зони, північні райони Степу. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки, основна їх кількість зосереджена в південній частині. У гори проникає до висоти 1700 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Бовшів (ур. Касова Гора), с. Буркут, смт Верховина, с. Вижній Березів, смт Ворохта, с. Гуцулівка, с. Джурів, м. Долина, с. Зелена, с. Кобаки, м. Коломия, м. Косів, с. Космач (Кос.), смт Кути, с. Межигірці, с. Микуличин, с. Нижній Березів, с. Новоселиця (Снят.), с. Рудники, с. Спас (Колом.), с. Танява, с. Татарів, с. Текуче, м. Тлумач, с. Трач, с. Химчин, с. Цуцулин, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Брескул, г. Говерла, г. Довбушанка, г. Клива; Чорногірський масив; пол. Заросляк, пол. Пожижевська, пол. Шешурська.

Місця перебування. Чагарникові зарості, густі листяні, хвойні або мішані ліси з великою кількістю підросту, криволісся й купи каміння. Також може оселятися на кам'янистих луках.

Особливості біології. Веде нічний спосіб життя. Денними сховищами є, головним чином, дупла. Гніздо робить у густому підліску або на нижніх гілках дерев. Розмноження відбувається раз на рік (кінець весни – початок літа), у виводку від 3 до 5–7 дитинчат. Їхній розвиток проходить доволі швидко і вже приблизно через місяць молоді особини переходять до самостійного способу життя. Соня лісова відносно всеїдна тварина. Живиться комахами, насінням і плодами рослин, а також членистоногими, їхніми личинками, яйцями дрібних птахів і навіть пташенятами. У зимову сплячку залягає наприкінці вересня – на початку жовтня. Для цього використовує здебільшого нори між корінням дерев. Навесні основна кількість цих тварин прокидається із зимового сну достатньо пізно, десь у перших числах травня.

Сучасний стан популяцій. У минулому скупчення лісової соні виявлені в межах масиву Чорногора. У наш час відносно нечисленний вид.

Фактори загрози. Зменшення площ старовікових деревостанів, їх фрагментація, омолодження лісів, створення великих за площею ялинових монокультур.

Заходи охорони. Збереження ділянок старих мішаних і листяних лісів, дуплистих дерев. Обмеження лісогосподарської діяльності в місцях концентрації виду. Соня лісова занесена до Червоної книги Українських Карпат (вразливий вид (VU)). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», Галицькому НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Niezabitowski, 1933; Страутман, Татарінов, 1949; Татарінов, 1956, 1969, 1973; Рудышин, 1986; Корчинский, 1988; Безродный, 1991; Киселюк, 1993а, 2001б, 2006г; Киселюк, Годованець, 2000; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Бучко, Черемних, 2008; Горбань та ін., 2008; Зайцева, 2009б; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Затушевський та ін., 2010; Червона книга..., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; М. С. Атаманюк, В. В. Бучко, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: М. П. Книш

Мишівка лісова

Sicista betulina (Pallas, 1779)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Мишівкові – Sycistidae

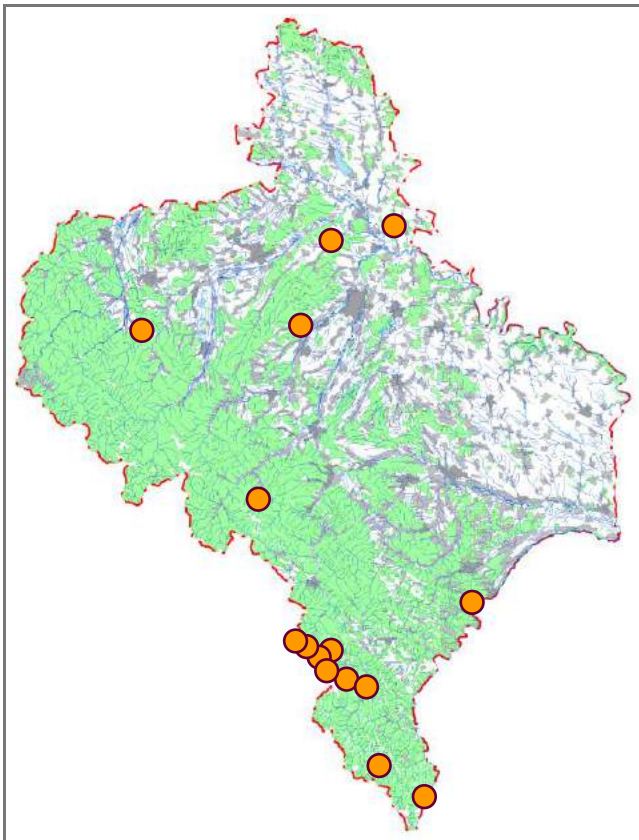
Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює лісову зону від Альп, Карпат і Скандинавії на заході до оз. Байкал на сході. В Україні населяє Полісся і Карпатський регіон, а також частково Північний Лісостеп; південна межа поширення потребує уточнення. В Івано-Франківській області зустрічається переважно у власне гірській частині (до висоти 1700 м н. р. м.). У Передкарпатті й на Опіллі відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Вікторів, с. Зелена, с. Зелене, с. Ілемня, с. Лани, с. Нивочин, с. Тюдів; лісоділ. Перкалаб; г. Брескул, г. Говерла, г. Пожижевська; Чорногірський масив; пол. Маришевська, пол. Шешурська.

Місця перебування. Віддає перевагу лісовим ділянкам з високим густим травостоем, галявинам, вирубкам, заростям чагарників.

Особливості біології. Веде здебільшого сутінковий і нічний спосіб життя. Вправно лазить по траві та кущах, для чого використовує довгий чіпкий хвіст. Ці тварини активні з квітня до жовтня. Взимку впадають у сплячку.

Прокидаються при температурі вище 10 °С. Гнізда будують з осоки, лісових трав і листя в пустотах між корінням, у невисоких дуплах, у трухлявій деревині пнів, іноді риють нори. Розмножуються один раз на рік. Парування відбувається в кінці травня – протягом червня. Вагітність триває 30 діб. У приплоді 2–6 малят (здебільшого 4), які зрячими стають на 25 добу. Молоком матері вони живляться близько п'яти тижнів. Основу раціону складають комахи (жуки та їхні личинки, гусінь, лялечки мурашок, перетинчастокрилі, двокрилі й інші), насіння та ягоди. У пошуках їжі вигризують ходи в деревині.

Сучасний стан популяції. Зустрічається дуже спорадично. Відомі поодинокі знахідки.

Фактори загрози. Руйнування типових біотопів під впливом діяльності людини (вирубання лісових масивів, застосування хімічних речовин тощо).

Заходи охорони. Виявлення та забезпечення дієвою охороною місць перебування. Мишівка лісова занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Колюшев, 1953; Татаринів, 1956, 1957, 1969, 1973; Турянин, 1959; Сокур, 1963; Фокин, 1978; Рудышин, 1982, 1986; Киселюк, 1993а, 1998б, 2001б, 2006г; Загороднюк, 2002; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Червона книга..., 2009, 2011; Затушевський та ін., 2010; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Barkasi, 2016, 2017.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
З. А. Баркасі**

Фото: M. Anděra

Сліпак подільський

Spalax zemni Erxleben, 1777

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Сліпакові – Spalacidae

Регіональна категорія охорони. Неоцінений вид (NE).

Поширення. Ендемік Правобережного Степу і Лісостепу, а також південної частини лісової зони України. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в північній частині (переважно на Опіллі).

Кадастр знахідок: с. Бовшів (ур. Касова Гора), с. Водники, с. Лани, с. Межигірці, м. Рогатин, с. Узин (ур. Ждимир).

Місця перебування. Ділянки цілини, узбіччя польових доріг, узлісся, полезахисні лісосмуги, розріджені посіви деяких сільськогосподарських культур, присадибні ділянки.

Особливості біології. Високоспеціалізований землерий, живе в норах складної будови. Ходить у ґрунті прокладає за допомогою добре розвинутих різців. Для цього виду характерні сезонні міграції, пов'язані з пошуком корму та глибиною промерзання ґрунту в осінньо-зимовий період. Горизонтальні ходи розташовані на глибині 15–20 см, а вертикальні (до 3 м) ведуть до житлових і гніздових камер, комор для запасання корму та віднірків

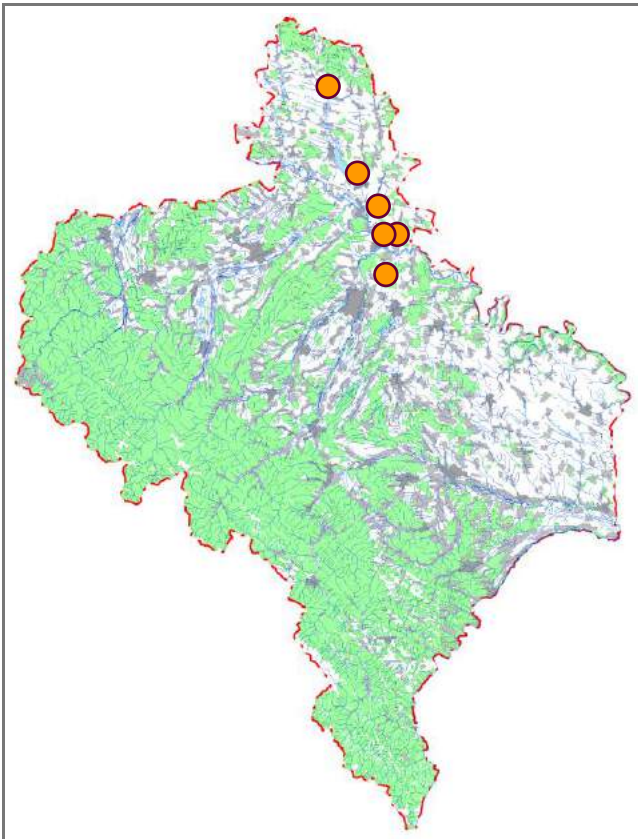

різного призначення. Загальна довжина ходів сягає 10–290 м, відстань між викидами ґрунту – 0,2–11,8 м; буває 200–250 викидів. Кількість виритої землі залежить від віддалі між сусідніми купами. Самка раз на рік (у лютому – на початку березня) народжує 1–5 малят. З червня молодь починає вести самостійний спосіб життя. Статевозрілими стають у дворічному віці. Живляться корінням, кореневищами, стеблами та пагонами трав'янистих рослин, дерев і кущів.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Вірогідно, на даний час чисельність подільського сліпака в Івано-Франківській області становить не менше 50–70 особин.

Фактори загрози. Зменшення площ ділянок, придатних для існування, а також висока мозаїчність поселень, що неодмінно призводить до інбридингу.

Заходи охорони. Менеджмент локальних популяцій. Сліпак подільський занесений до Червоної книги України (недостатньо відомий вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках вразливий вид (VU)). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Kuntze, 1932; Kuntze, Noskiewicz, 1938; Решетник, 1941; Татаринов, 1956, 1973; Топачевский, 1969; Червона книга..., 1994, 2009; Делеган та ін., 2005; Temple, Terry, 2007; Фауна України..., 2010; Рідкісні..., 2013.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Н. А. Смірнов, І. І. Чорней,
В. В. Буджак, А. І. Токарюк**

Фото: В. А. Онищенко

Хом'як звичайний

Cricetus cricetus (Linnaeus, 1758)

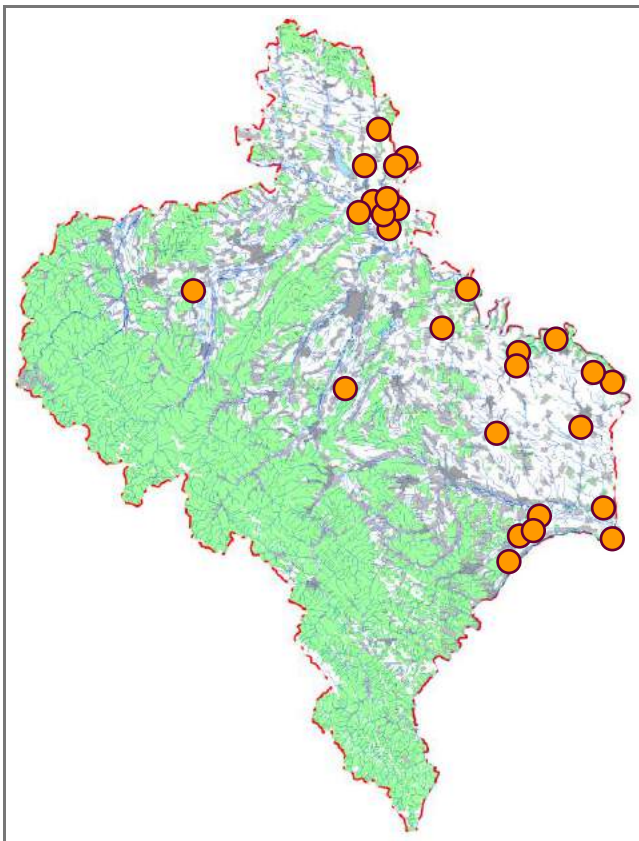
Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Хом'якові – Cricetidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Ареал охоплює Західну і Південну Європу, лісостепову та степову частини Східної Європи, Північний і Східний Казахстан до Західного Китаю. В Україні на початку ХХ ст. зустрічався майже на всій території, крім високогір'їв і суцільних лісових масивів. Протягом останніх десятиліть регіон поширення став дуже фрагментований. В Івано-Франківській області спорадично населяє переважно рівнинну частину (Прут-Дністровське межиріччя, Опілля), звідки місцями здебільшого відносно неглибоко заходить у Передкарпаття.

Кадастр знахідок: с. Бишів, с. Водники, с. Волосів, м. Галич, с. Глушків, с. Дитятин, с. Джурів, с. Джурків, с. Завалля, с. Кінашів, с. Кобаки, с. Копачинці, с. Лука (Город.), с. Медуха, с. Межигірці, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Нижня Липиця, с. Новоселиця (Снят.), с. Поточище, смт Рожнятів, с. Рудники, с. Семаківці (Город.), м. Снятин, м. Глумач, с. Тустань, с. Хохонів.

Місця перебування. Населяє різноманітні відкриті ландшафти, цілину, поля, агроценози, лісосмуги, захищені узлісся, городи, сільські обійстя.

Особливості біології. Осілий норний вид, схильний до синантропності. Влаштує складні підземні галереї з кількома виходами завглибшки до 2,5 м з численними віднірками. Поруч з кублом розміщується кілька комор для зберігання їжі. На зиму впадає у сплячку, однак вона не така глибока, як, наприклад, у ховрахів. Веде сутінковий і нічний спосіб життя. Має значний репродуктивний потенціал. Із квітня до серпня самка здатна дати два-три приплоди, в яких зазвичай буває до 10 малят. Починає розмножуватися у віці трьох-чотирьох місяців. Відносно всеїдний гризун. Крім різноманітної рослинної їжі, живиться також великими комахами та їхніми личинками, дощовими червами, моллюсками, жабами, ящірками, мишенятами, яйцями птахів і пташенятами. На зиму робить значні запаси корму (насіння зернових культур, коріння і коренеплоди тощо), маса якого може сягати до 20 кг.

Сучасний стан популяцій. Відносно звичайний, місцями чисельний вид.

Фактори загрози. Знищення цих тварин людиною.

Заходи охорони. Пропаганда необхідності збереження, забезпечення дієвою охороною місць перебування. Хом'як звичайний занесений до Червоної книги України (неоцінений вид). Охороняється в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Gershenson, 1945; Татаринов, 1956, 1969, 1973; Сокур, 1963; Турянин, 1975; Самош, 1978; Корнеев, 1985; Gorban et al., 1998; Ссавці України..., 1999; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Бучко, Черемних, 2008; Горбань та ін., 2008; Червона книга..., 2009; Дребет, Червоний, 2010; Vanaszek et al., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б 2013в; Korbut et al., 2013; Rusin et al., 2013; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, А. М. Гембарський, І. В. Голійчук, М. Ю. Русін, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: М. Urban

Полівка снігова

Chionomys nivalis (Martins, 1842)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Щурові – Arvicolidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Гірські системи Європи, Кавказу та Малої Азії. В Україні – південно-східна частина Карпат (Івано-Франківська і Закарпатська області). На Івано-Франківщині зустрічається дуже локально (Горґани, Черногора) в субальпійському поясі в межах висот 1300–2000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: г. Брескул, г. Говерла, г. Довбушанка, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожижевська, г. Синяк, г. Смотрич (Чорногірський масив), г. Туркул, г. Хом'як.

Місця перебування. Зона криволісся й альпійські луки. Найчастіше можна виявити в місцях поширення кам'янистих розсіпів. Полівка снігова тісно пов'язана з асоціаціями жерепи і рододендрона.

Особливості біології. Веде норовий спосіб життя і має цілодобову сутінково-нічну активність. Це єдиний серед ссавців вид-індикатор альпійських угруповань. Ріє норони, які не мають певної структури. Це з'єднані між собою ходи (дуже часто серед каміння), неглибоко під землею. Самка один-два (можливо, три) рази на рік (протягом

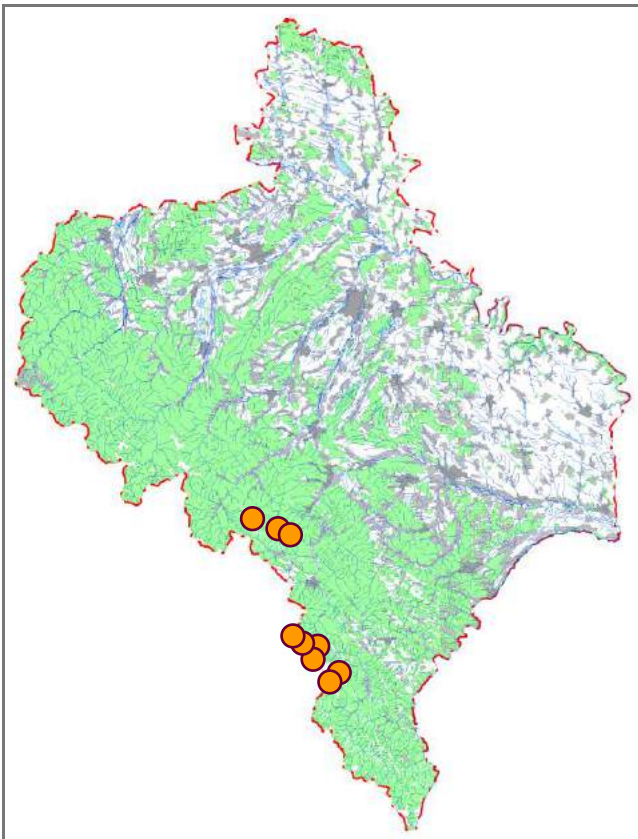

весняно-літнього періоду) народжує по 3–5 малят. Молоком матері вони живляться чотири-п'ять тижнів, після чого починають самостійне життя. Статева зрілість молодих особин настає приблизно у двомісячному віці. У раціоні переважають зелені частини трав'янистих рослин і чагарників, насіння.

Сучасний стан популяцій. Чисельність загалом низька, хоча в окремих місцях щільність населення може сягати 40–60 ос/га.

Фактори загрози. Зменшення площ типових біотопів, рекреаційне навантаження.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування. Полівка снігова занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горґани» і Карпатському НПП.

Джерела інформації: Fudakowski, 1933; Страутман, Татарінов, 1949; Татарінов, 1954а, 1956, 1969, 1973, 1980, 1983; Рудишин, 1959; Фирчук, 1961; Медведев, Высоцкая, 1969; Рудышин, 1975, 1986; Щербак и др., 1976; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Рогатко, 1984, 1989; Редкие..., 1988; Федоренко та ін., 1993; Киселюк, 1996а, 1996б, 1998б, 2006г; Киселюк, Годованець, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а, 2009в; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009, 2012; Затушевський та ін., 2010; Межерін, Лашкова, 2013; Barkasi, 2016.

**І. В. Скільський, О. І. Киселюк,
З. А. Баркасі**

Фото: D. Wansink

Нориця татринська

Terricola tatricus (Kratochvil, 1952)

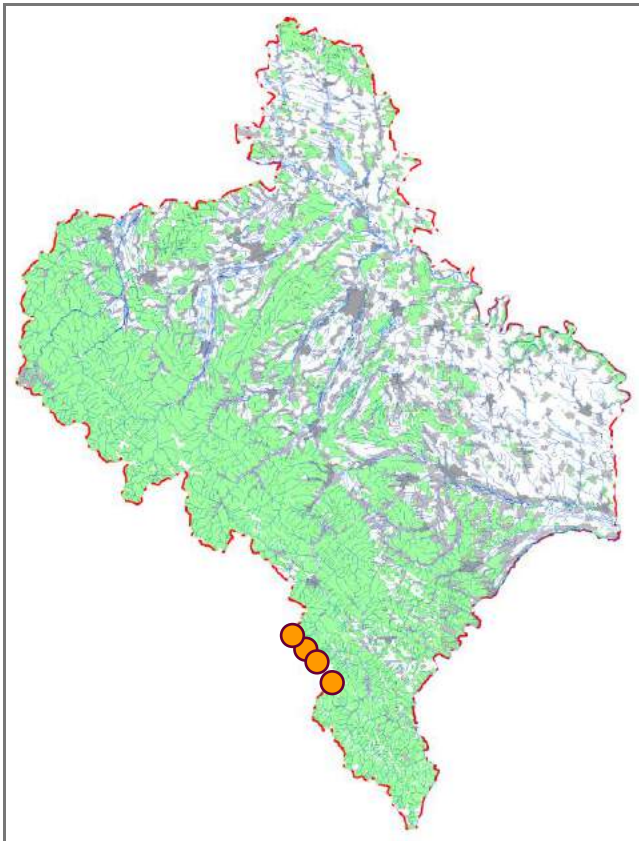
Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Щурові – Arvicolidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ендемік Карпат, виявлений у Польщі, Румунії, Словаччині та Україні. Населяє смугу букових і буково-ялинових лісів у межах висот 400–1300 м н. р. м. В Українських Карпатах відомі дуже спорадичні знахідки у Львівській, Закарпатській та Івано-Франківській областях. Більшість із них відноситься до Чорногірського масиву (вище 700 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: ур. Брескул; г. Говерла, г. Піп Іван Чорногірський; пол. Пожижевська.

Місця перебування. Переважно гірські корінні букові та мішані (буково-ялинові) ліси з розвиненим підліском. Ці гризуни віддають перевагу схилувим припотоковим ділянкам, найчастіше розташованим біля верхньої межі лісу, а також зарослим трав'яною берегам водойм, вологим кам'янистим біотопам. Часто зустрічаються в місцях з поодинокими ялинами та наявністю густого підросту і чагарників. Загалом існування виду тісно пов'язане з біляводними біотопами.

Особливості біології. Нориця татринська є характерним мешканцем карпатських гірських масивів. Веде норувий спосіб життя і має цілорічну сутінково-нічну активність. Живиться зеленими частинами трав'янистих рослин, в основному їх листям. Це типовий землерий, норова діяльність якого переважає над надземною активністю. Розмножується один-два рази на рік (протягом теплого періоду, до серпня). Плодючість невисока, самка народжує до 4–6 малят.

Сучасний стан популяції. Чисельність дуже низька – з території України відомо лише до 20 знахідок. Частка в уловах дрібних ссавців у характерних біотопах становить 3–4 %.

Фактори загрози. Вірогідно, деградація та фрагментація середовища існування внаслідок антропогенного впливу (порушення структури лісових екосистем, освоєння прирічкових долин у горах), а також відносно невисока плодючість виду.

Заходи охорони. Більш детальне вивчення сучасного поширення, збереження ділянок гірських пралісів, менеджмент локальних популяцій. Нориця татринська занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Карпатському НПП.

Джерела інформації: Загороднюк, 1988а, 1988б, 1989, 1992, 2002; Загороднюк и др., 1992; Zagorodnyuk, Zima, 1992; Загороднюк та ін., 1997; Киселюк, 1998б; Ссавці України..., 1999; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Червона книга..., 2009, 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Barkasi, 2016.

І. В. Загороднюк, З. А. Баркасі

Фото: M. Adamcová

Білозубка білочерева

Crocidura leucodon (Hermann, 1780)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мідицеподібні – Soriciformes
Родина Мідицеві – Soricidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює Центральну і Північну Європу, Передню Азію, Кавказ. Ще кілька десятиліть тому виявляли на всій території України. У наш час зустрічається на півдні в Херсонській області й АР Крим, а також на заході у Волинській, Львівській, Чернівецькій, Закарпатській та деяких інших областях. На Івано-Франківщині відомі спорадичні знахідки переважно в рівнинній частині. У гори проникає річковими долинами до висоти 800 м н. р. м.

Кадастр знахідок: смт Богородчани, м. Галич, м. Городенка, смт Делятин, смт Заболотів, м. Івано-Франківськ, м. Калуш, с. Олеша, м. Рогатин, смт Рожнятів, м. Тлумач, с. Тустань, поблизу м. Яремче; масив Гограни.

Місця перебування. Переважно відкриті ландшафти, зокрема розріджені широколистяні ліси, чагарникові зарості, поля, фруктові сади.

Особливості біології. Білозубка білочерева активна протягом року, веде наземний спосіб життя. Селиться поміж колодами, камінням або в норах. За характером

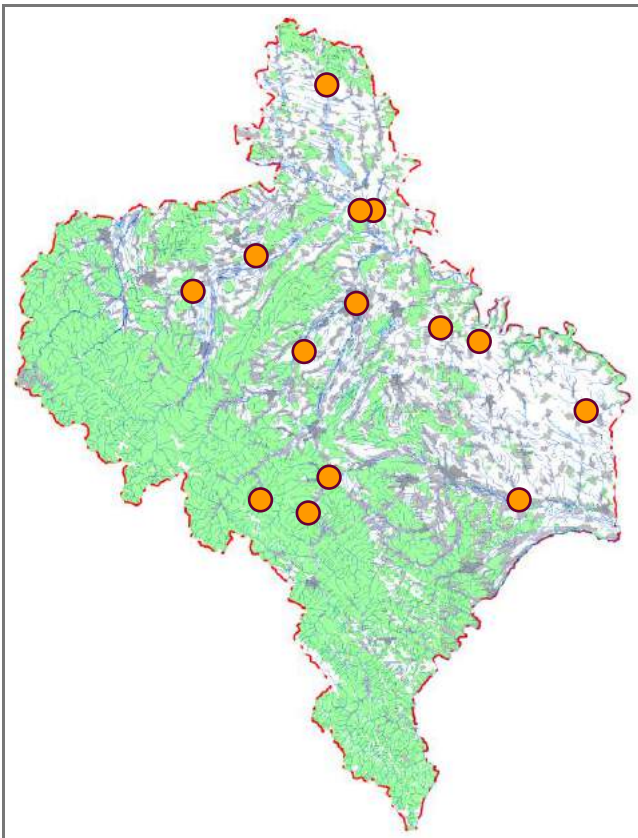

живлення – це типова комахоїдна тварина (харчується прямокрилими, жуками, метеликами, їхніми личинками й лялечками), яка веде нічний і присмерковий спосіб життя. Розмноження триває протягом теплої пори року. Приплід налічує 5–10 малят. Вид є індикатором певних біотопів.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Відомі лише поодинокі знахідки.

Фактори загрози. Вірогідно, що негативно на стан популяції впливає руйнування місць, придатних для існування.

Заходи охорони. Доцільно детально вивчити особливості поширення й екології виду, а ділянки з порівняно високою чисельністю забезпечити дієвою охороною, створивши там заповідні об'єкти. Білозубка білочерева занесена до Червоної книги України (недостатньо відомий вид). Охороняється в Галицькому НПП, Карпатському НПП, відомі знахідки у ПЗ «Горгани».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринов, 1956, 1969, 1973; Сокур, 1963; Делеган та ін., 2005; Шевченко, Золотухина, 2005; Киселюк, 2006г; Башта, Потіш, 2007; Мішта, 2008; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Червона книга..., 2009, 2011; Затушевський та ін., 2010; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; А. М. Заморока, особ. повід.

І. В. Скільський

Фото: Н. А. Смірнов

Рясоніжка велика

Neomys fodiens (Pennant, 1771)

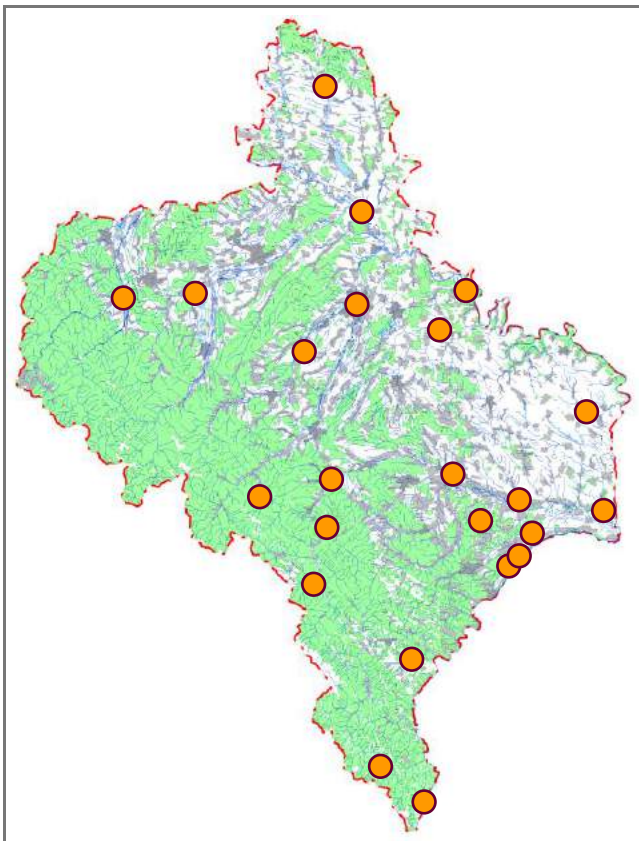
Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мідицеподібні – Soriciformes
Родина Мідицеві – Soricidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Транспалеарктичний вид, ареал якого охоплює величезну територію від Британії до узбережжя Тихого океану в межах лісової зони. На півночі у Скандинавії зустрічається до берегів Північного Льодовитого океану; на півдні доходить до півночі Малої Азії, північних областей Монголії, Китаю і Північної Кореї. На південному сході Російської Федерації зустрічається у Примор'ї та на о. Сахалін. В Україні знахідки відомі переважно в Карпатах і на суміжних територіях. В окремих місцях вид реєструється в інших областях, на схід до Сумщини та Харківщини. В Івано-Франківській області спорадично поширений фактично на всій території; в гори проникає до висоти 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: смт Богородчани, с. Буркут, смт Вигода, смт Ворохта, м. Галич, м. Городенка, смт Делятин, с. Джурів, смт Заболотів, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Кобаки, м. Коломия, с. Красноїлля, с. Микуличин, с. Нижнів, с. Рибне (Кос.), м. Рогатин, смт Рожнятів, м. Снятин, м. Тлумач, с. Трач; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Переважно береги невеликих річок і струмків, гірські потоки або прилеглі до них ділянки.

Особливості біології. Ці тварини активні протягом року. Чудово плавають, пірнають. Гнізда влаштовують у покинутих норах гризунів, під корінням дерев, під купинами, іноді самі риють нори. Нападають не тільки на безхребетних і риб, але і на мишоподібних гризунів та пташенят водоплавних птахів. У слині великої рясоніжки міститься паралізуюча речовина, що виробляється підщелепною слинною залозою. Завдяки їй рясоніжка може робити запаси живих, але знерухомлених тварин – укушені нею безхребетні зберігають нерухомість протягом трьох-п'яти діб. Розмноження відбувається в теплий період року – із квітня по вересень. У виводку від 3 до 12 дитинчат; виводків на рік буває два-три.

Сучасний стан популяцій. Відносно нечисленний вид, відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Деградація типових місць перебування під впливом антропогенного фактора.

Заходи охорони. Рясоніжка велика охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністрівський».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринів, 1956, 1969, 1973; Сокур, 1963; Корнеєв, 1985; Киселюк, 1998б, 2006г; Делеган та ін., 2005; Шевченко, Золотухина, 2005; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Киселюк та ін., 2009а; Затушевський та ін., 2010; Межжерін, Лашкова, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2016а.

І. В. Скільський

Фото: L. Hlasek

Рясоніжка мала

Neomys anomalus Cabrera, 1907

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мідицеподібні – Soriciformes
Родина Мідицеві – Soricidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює значну територію (переважно гірські регіони з помірним кліматом, а також смуга широколистяних лісів) Західної, Центральної та Південної Європи, Малу Азію. В Україні зустрічається в лісовій і лісостеповій зонах, у плавнях Дніпра та Дунаю, Кримських і Карпатських горах. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки від рівнини до високогір'я, хоча основна їхня кількість зосереджена в карпатській частині.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Буркут, смт Ворохта, м. Галич, м. Городенка, смт Заболотів, с. Зелена, м. Коломия, с. Микуличин, м. Рогатин, с. Слобідка (Кос.), с. Сподна, с. Татарів, с. Черганівка, с. Явірник (Шибени), м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; Підліснівське л-во (ур. Біланівка, Карпатський НПП); г. Брескул, г. Васкул, г. Піп Іван Чорногірський; пол. Шешурська.

Місця перебування. У горах зустрічається уздовж невеликих потоків у листяних (переважно букових), мішаних (буково-ялицевих) і хвойних (ялинових) лісах, а в більш рівнинних районах населяє береги озер, ставків,

малих неглибоких річок, багатих на водяну мезофауну, і тих, які не замерзають узимку.

Особливості біології. Рясоніжка мала тісно пов'язана з водоймами, веде напівводний спосіб життя, добре плаває та пірнає. Гнізда мостить поблизу води під корінням дерев, у густій траві, під землею або у щілинах між камінням. Гніздо в норі вистелене травою та листям. Іноді оселяється на купинах. У сплячку не залягає. Дані про розмноження майже відсутні. Вірогідно, дає два приплоди на рік. Вагітність триває близько 24 днів. Самка народжує 3–8 малят, які вигодовує молоком до 37 днів. Основу раціону складають комахи, їхні личинки, а також черви, дрібні ракоподібні, молюски, мальки риб.

Сучасний стан популяції. Рясоніжка мала найбільш численна в карпатських букових лісах (до верхньої межі), головним чином, біля гірських річок і потоків. На рівнині трапляється рідко.

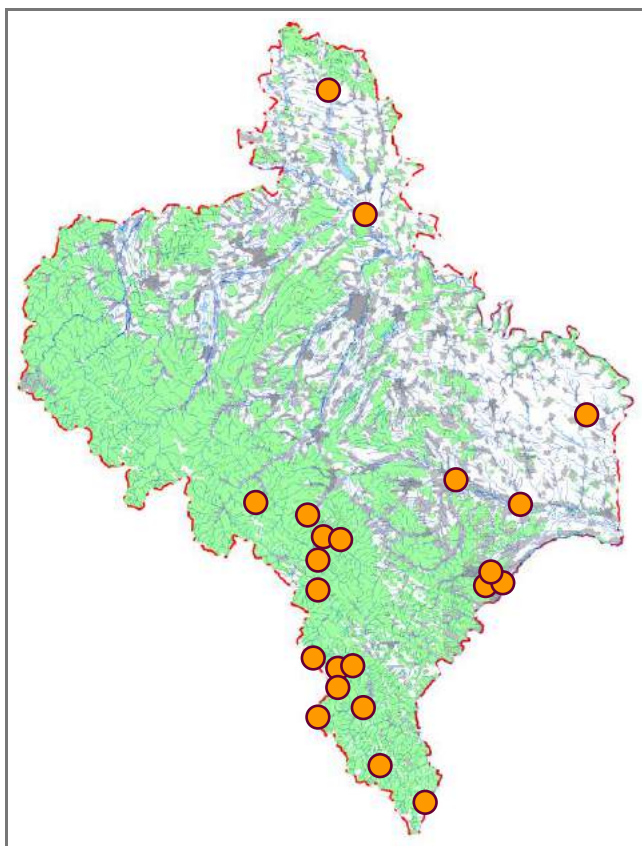
Фактори загрози. Трансформація типових біотопів у результаті порушення гідрологічного режиму водойм, вирубування деревних насаджень, а також забруднення води та прибережних ділянок.

Заходи охорони. Моніторинг сучасного стану популяції. Рясоніжка мала занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринів, 1956, 1958, 1969, 1973; Ємчук, 1960; Сокур, 1963; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Киселюк, Ткач, 1987; Редкие..., 1988; Киселюк, 1993б, 1996а, 1996б, 1998б, 2006г; Федоренко та ін., 1993; Киселюк, Годованець, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а, 2009в; Скільський, Киселюк, 2003б; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Мішта, 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2012; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Юзик та ін., 2017.

І. В. Скільський, О. І. Киселюк

Фото: R. Verlinde

Мідиця альпійська

Sorex alpinus Schinz, 1837

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Мідицеподібні – Soriciformes
Родина Мідицеві – Soricidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ендемік гірських районів Західної та Центральної Європи. Має реліктовий ареал. В Україні зустрічається в Карпатах, де населяє верхній лісовий пояс і гірсько-соснове криволісся переважно на висотах від 700 до 1500 м н. р. м. В Івано-Франківській області відомі знахідки у власне гірській частині.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Буркут, смт Ворохта, с. Зелена, с. Микуличин, с. Осмолода (ур. Підлюте), с. Татарів, с. Черник, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; Підліснівське л-во (ур. Біланівка, Карпатський НПП); г. Говерла, г. Ґрегіт, г. Довбушанка, г. Піп Іван Чорногірський, г. Синяк; пол. Брескул, пол. Заросляк, пол. Маришевська, пол. Пожижевська, пол. Шешурська.

Місця перебування. Зустрічається уздовж струмків і потоків, серед заболочених ділянок з високою травою. Основна умова для перебування – достатня вологість ґрунту. Мідиця альпійська найбільш амфібіотична з усіх близьких видів бурозубок.

Особливості біології. Активна цілодобово. Період розмноження триває із травня до серпня. Гнізда можна

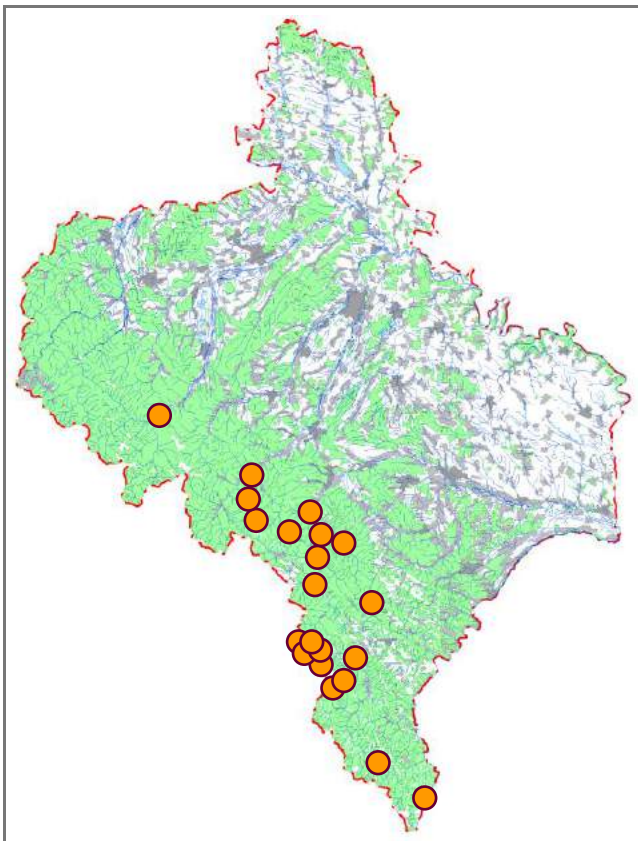

виявити на висоті 10–20 см над поверхнею землі на стеблах трави у хвойних і мішаних лісах по вологих ярах. Можливі два приплоди, в кожному з яких буває по 3–5 (іноді 8) малят. Оскільки в зимову сплячку не впадає та має відносно малі розміри, для забезпечення свого існування вона вимушена постійно жити. Іноді корм, що тварина здатна з'їсти за добу, перевищує її масу майже втричі. Основу раціону складають личинки комах (головним чином, двокрилих), дощові черви, червононогі молюски, багатоніжки.

Сучасний стан популяцій. Чисельність порівняно невисока, але відносно стабільна.

Фактори загрози. Знищення характерних місць перебування у зв'язку з вирубуванням і транспортуванням деревини у верхньому лісовому поясі, екологічна конкуренція з боку інших близьких видів.

Заходи охорони. Запобігання деградації типових біотопів, недопущення забруднення водоем під час трелювання лісу. Мідиця альпійська занесена до Червоної книги України (рідкісний вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Страутман, Татарінов, 1949; Абеленцев та ін., 1956; Мигулін, 1956; Татарінов, 1956, 1969, 1973, 1983; Опалатенко, 1960; Рудишин, Білоконь, 1961; Сенік, 1967; Щербак і др., 1976; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Киселюк, Ткач, 1987; Редкие..., 1988; Рогатко, 1989; Киселюк, 1993а, 1996а, 1996б, 1998б, 2001а, 2001б, 2006г; Федоренко та ін., 1993; Киселюк, Годованець, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а, 2009в; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Мішта, 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Межжерін, Лашкова, 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а.

І. В. Скільський, О. І. Киселюк

Фото: L. Hlasek

Підковик малий

Rhinolophus hipposideros (Bechstein, 1800)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes

Родина Підковикові – Rhinolophidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал охоплює Південну і Західну Європу, Північну Африку, Малу і Західну Азію, Північно-Західні Гімалаї. В Україні поширений у Карпатському регіоні, на Поділлі та у Криму. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки, головним чином, у рівнинній і передгірній частинах.

Кадастр знахідок: с. Блюдники, с. Бубнище, с. Буківна, с. Джурів, м. Косів, с. Локітка, с. Манява, с. Мельна, с. Незвисько, с. Новоселиця (Снят.), с. Одаїв, с. Сокіл, с. Соколівка (Кос.), с. Сукіль, с. Темирівці (ур. Вербівці), с. Шешори, м. Яремче.

Місця перебування. Здебільшого різноманітні підземні порожнини. Може також зустрічатися на горищах, у затіне-них місцях під мостами, на дзвіницях, у глибоких підвалах.

Особливості біології. Підковик малий веде переважно осілий спосіб життя; лише окремі особини під час зміни зимових сховищ на літні й навпаки можуть долати відстань до 100 км. Від зимової сплячки (вона триває з жовтня) прокидається в кінці березня – на початку квітня. Мішаних скупчень не утворює, хоча поруч у підземеллях можуть зустрічатися й інші види кажанів. Вагітні самки

селяться окремо від самців у порівняно теплих сховищах. Поява малят відбувається в кінці червня – на початку липня. Самка народжує дитинча один раз на рік. Його розвиток триває дуже швидко і вже в місячному віці молода особина здатна до полювання. Статевозрілою стає на початку другого року життя. Ці кажани добувають їжу з настанням сутінок, вилітають зі сховків майже відразу після заходу сонця. Політ швидкий, з різкими поворотами, на невеликій висоті. У раціоні переважають дрібні комахи (двокрилі, лускокрилі й інші).

Сучасний стан популяції. Місцями відносно звичайний вид. Як правило, в підземних порожнинах виявляли по кілька десятків особин. Хоча з території Галицького НПП (вапнякові печери, долина р. Лімниця) відома найбільша для Українських Карпат виводкова колонія малого підковика, яка налічувала понад 200 особин.

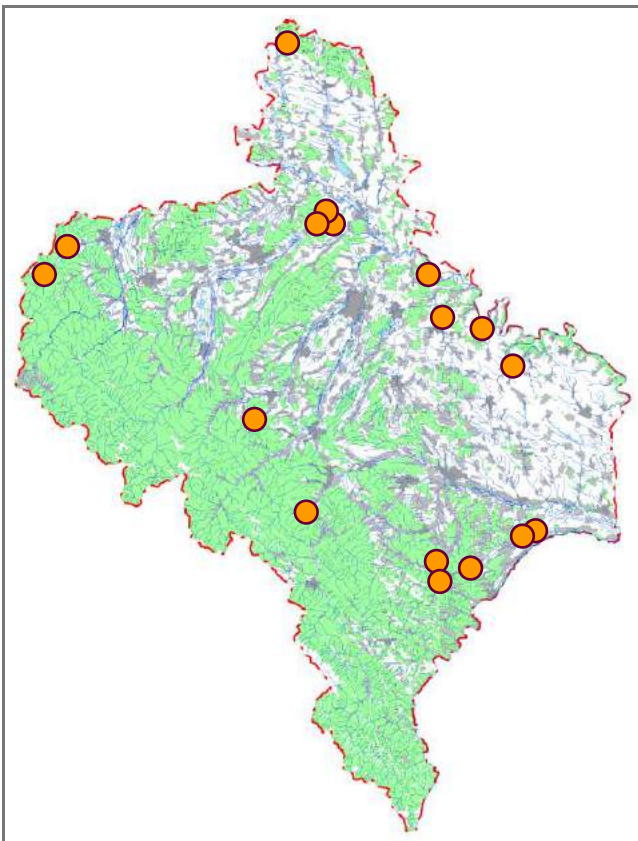
Фактори загрози. Руїнування природних підземних сховищ.

Заходи охорони. Доцільно виявлені поселення (місця розмноження та зимівлі) забезпечити дієвою охороною. Підковик малий занесений до Червоної книги України (вразливий вид) і Європейського червоного списку (близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється в Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринів, 1956, 1967, 1972, 1973; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Редкие..., 1988; Крочко, 1992; Федоренко та ін., 1993; Варгович, 1998; Башта, 2000, 2007; Kisseliuk, 2000; Киселюк, 2001в; Киселюк та ін., 2001, 2009а; Woloszyn, Bashta, 2001; Загороднюк, Варгович, 2004; Петрушенко, 2004; Делеган та ін., 2005; Шевченко, Золотухина, 2005; Башта, Бучко, 2006; Годлевская, 2006; Покинъчереда, 2006д; Башта, Потіш, 2007; Temple, Тегу, 2007; Горбань та ін., 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Bashta, 2009а; Бучко та ін., 2011; Годлевська, 2013; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; І. Борищак, особ. повід.

**В. В. Бучко, І. В. Скільський,
М. С. Атаманюк, І. Л. Стефурак**

Фото: Н. А. Смірнов

Підковик великий

Rhinolophus ferrumequinum (Schreber, 1774)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes
Родина Підковикові – Rhinolophidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює помірну смугу Євразії від Великобританії до Японії, на південь до Північної Африки, Палестини, Ірану, Пакистану та Північної Індії. В Україні поширений у Карпатському регіоні та у Криму. В Івано-Франківській області відома єдина більш давня знахідка в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя).

Кадастр знахідок: с. Локітка.

Місця перебування. Селиться здебільшого у підземних сховищах (печери, карстові шахти і лійки, каменоломні, тунелі), на горищах.

Особливості біології. Веде переважно осілий спосіб життя. У Карпатському регіоні незначні переміщення (до кількох десятків кілометрів) пов'язані зі зміною літніх сховищ на зимові і навпаки. Зимова сплячка в підземеллях з відносно високими показниками температури триває з кінця жовтня – початку листопада до другої половини березня. Самки формують виводкові колонії. Парування відбувається восени. Поява малят припадає на

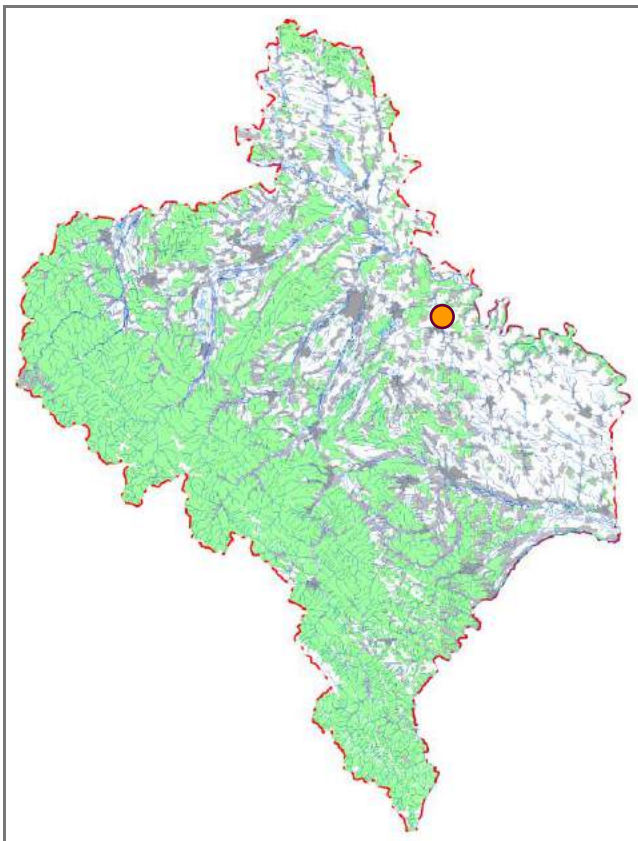

червень – липень, лактація триває до двох місяців. Самка народжує одне дитинча раз на рік. Льотними молоді стають у майже місячному віці, а статевої зрілості досягають на другому-третьому році життя. Підковик великий чутливий до вологості повітря, їжу добуває з настанням сутінок і за відсутності вітру. Літає низько (серед гілок дерев і кущів), повільно, без різких поворотів, часто змахуючи крильми. Живиться двокрилими, лускокрилими жуками й іншими дрібними комахами.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Руїнування підземних сховищ, турбування або пряме знищення тварин людьми, збіднення кормової бази.

Заходи охорони. Необхідно вивчити сучасне поширення, а виявлені місця перебування негайно забезпечити дієвою охороною. Підковик великий занесений до Червоної книги України (вразливий вид) і Європейського червоного списку (близький до загрозового стану вид (NT)).

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринів, 1956, 1973, 1983, 1973; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Полушина, Боровец, 1986; Редкие..., 1988; Татаринів, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Варгович, 1998; Wołoszyn, Bashta, 2001; Годлевська та ін., 2005; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Покинъчереда, 2006; Башта, Потіш, 2007; Temple, Terry, 2007; Bashta, 2009a; Межжерін, Лашкова, 2013.

І. В. Скільський

Фото: D. H. Gonzáles

Нічниця гостровуха

Myotis oxynathus (Monticelli, 1885)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює Південну Європу, а також Азію на схід до Гімалаїв. В Україні зустрічається в Карпатському регіоні, Середньому Придністров'ї та у Криму. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки.

Кадастр знахідок: с. Незвисько, с. Новоселиця (Снят.), м. Яремче.

Місця перебування. Віддає перевагу скелястим місцевостям з негустим деревним і чагарниковим покривом. Основними сховищами в літній період є горища культових споруд і старих будинків (рідше печери), у зимовий – печери і підвали.

Особливості біології. Влітку самки формують виводкові колонії. Нерідко оселяються в одному сховищі з деякими іншими видами кажанів. Самці та ялові самки тримаються окремо, іноді там, де наявна материнська колонія, але поза нею. Парування починається в серпні і продовжується протягом усієї осені. Поява дитинчат припадає на кінець травня – червень. Самка народжує одне

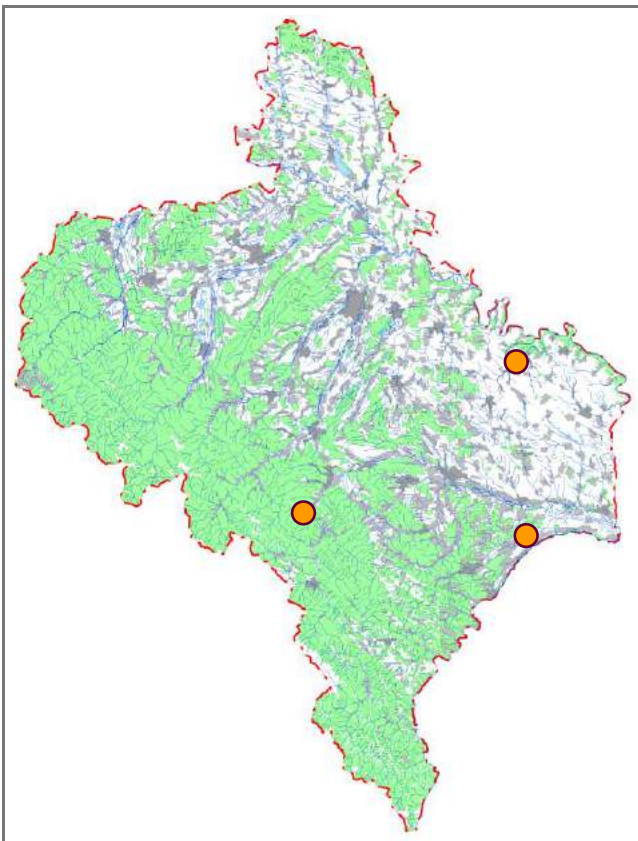

маля раз на рік. Молоді починають літати, досягнувши майже місячного віку. Зимують у підземних сховищах природного та штучного походження; можливо, що деяка частина особин на зиму мігрує за межі України. Полюють, головним чином, серед відкритих просторів (луки, поля). Здобич збирають з поверхні землі або ловлять у повітрі. Основу раціону складають прямокрилі та жуки.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Зменшення кількості придатних для перебування сховищ, фактор турбування, пряме знищення цих тварин людиною, збіднення кормової бази внаслідок застосування отрутохімікатів.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування та розмноження. Нічниця гостровуха занесена до Червоної книги України (вразливий вид) і Європейського червоного списку (близький до загрозливого стану вид (NT)). Відомі знахідки в Карпатському НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринов, 1956; Турянін, 1973б; Татаринов, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Варгович, 1998; Ссавці України..., 1999; Wołoszyn, Bashta, 2001; Башта та ін., 2004; Загороднюк, Варгович, 2004; Петрушенко, 2004; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, Потіш, 2007; Temple, Terry, 2007; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009a; Межжерін, Лашкова, 2013.

І. В. Скільський, М. С. Атаманюк

Фото: М. König

Нічниця велика

Myotis myotis (Borkhausen, 1797)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (НТ).

Поширення. Ареал охоплює західну частину Євразії від Апеннінського півострова через Західну і Центральну Європу до України та Близького Сходу, а також Північну Африку. В Україні основний регіон поширення – Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька і Чернівецька області. На Івано-Франківщині зустрічається локально майже на всій території. У гори проникає трохи вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бабин, с. Блюдники, с. Буркут, м. Бурштин, смт Ворохта (ур. Заросляк), с. Гуцулівка, с. Кобаки, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Крилос, смт Кути, с. Локітка, с. Мельна, с. Незвисько, с. Одаїв, с. Поляниця (м. Болехів), смт Рожнятів, с. Текуче, м. Тлумач, с. Тюдів, с. Химчин, с. Цуцулин, с. Шешори, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Взимку – це різноманітні підземелля природного та штучного походження. Літніми сховищами є переважно просторі горища будинків і печери.

Особливості біології. Відносно осілий вид, який мігрує лише в пошуках місць зимівлі. Самки навесні (з останніх чисел березня) утворюють виводкові колонії до кількох сотень особин. Самці протягом теплого періоду року тримаються окремо; займають, головним чином, дупла

дерев. Парування відбувається восени. Самка народжує одне маля, яке тримається на її тілі протягом кількох діб. Далі прикріплюється до стінки сховища, а до матері повертається лише на період годівлі. Народження молодих припадає на кінець травня – початок червня. У місячному віці вони набувають здатності до польоту, а ще через тиждень вже можуть самостійно полювати. Характерними кормодобувними стаціями є розріджені старі листяні ліси, парки. Основу раціону складають різноманітні комахи, переважно жуки, в тому числі відносно великих розмірів (наприклад, туруни, хрущі), яких ці кажани можуть ловити з дерев або збирати з поверхні землі. На полювання вилітають досить пізно (з настанням темряви), політ повільний.

Сучасний стан популяцій. Відносно звичайний вид. Місцями є одним із домінантів печерних скупчень рукокрилих.

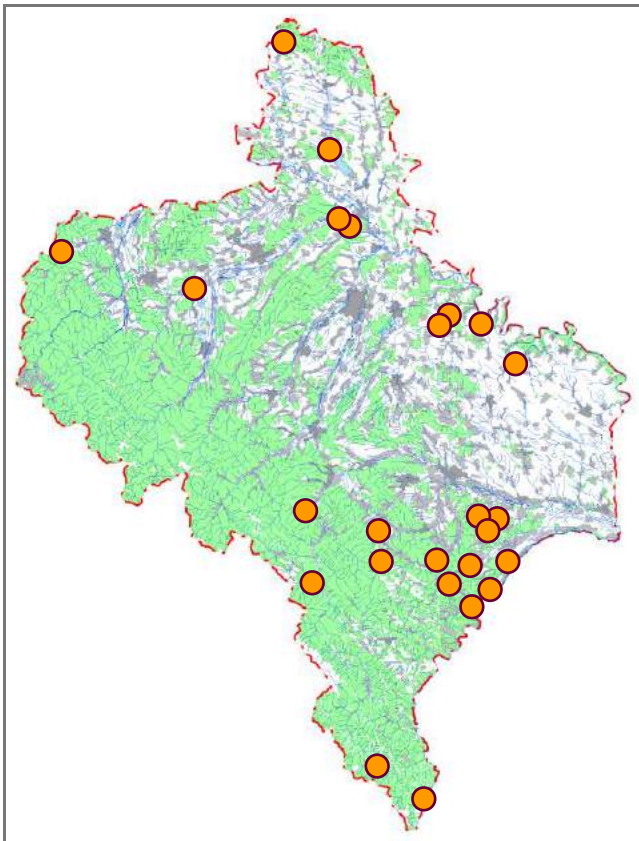
Фактори загрози. Зменшення кількості придатних для розмноження та зимового перебування сховищ, пряме знищення цих тварин, чинник турбування, збіднення кормової бази.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування та розмноження. Нічниця велика занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина», Карпатсько-му НПП, НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Корнєєв, 1952; Абеленцев та ін., 1956; Татаринов, 1956, 1967, 1973, 1983; Абеленцев и др., 1968; Крочко, 1992; Варгович, 1998; Киселюк, 1998а, 2001в; Полушина, 1998; Ссавці України..., 1999; Kisseliuk, 2000; Woloszyn, Bashta, 2001; Башта та ін., 2004; Загороднюк, Варгович, 2004; Петрушенко, 2004; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Покиньючерда, 2006а; Башта, 2007; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009а; Бучко та ін., 2011; Годлевська, 2013; Межерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Bashta et al., 2015; І. Л. Стефурак, А. В. Юзик, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
І. М. Горбань, Ю. В. Петричук,
І. І. Коляджин**

Фото: В. Ф. Покиньючерда

Нічниця довговуха

Myotis bechsteinii (Kuhl, 1817)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює Західну і Центральну Європу та Малу Азію – до Кавказу і Північного Ірану. В Україні населяє, головним чином, Карпати і Поділля (регіон поширення загалом збігається з ареалом букових лісів). На території Івано-Франківської області відомі дуже спорадичні знахідки в усіх ландшафтних зонах. У гори проникає вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бабин, с. Блюдниці, с. Буркут, с. Космач (Кос.), с. Одаїв; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Переважно великі масиви широколистяних лісів. Літніми сховищами є дупла, різноманітні підземелля, штучні гніздивлі для птахів, зимовими – печери, підвали, штольні.

Особливості біології. Осілий вид, восени здійснює лише локальні міграції до місць зимівлі. Влітку утворює невеликі виводкові колонії або селиться поодинокі винятково в дуплах чи тріщинах дерев, хоча іноді цих тварин можна виявити і в будівлях. У червні – на початку липня самка народжує одне маля. Статева зрілість настає на

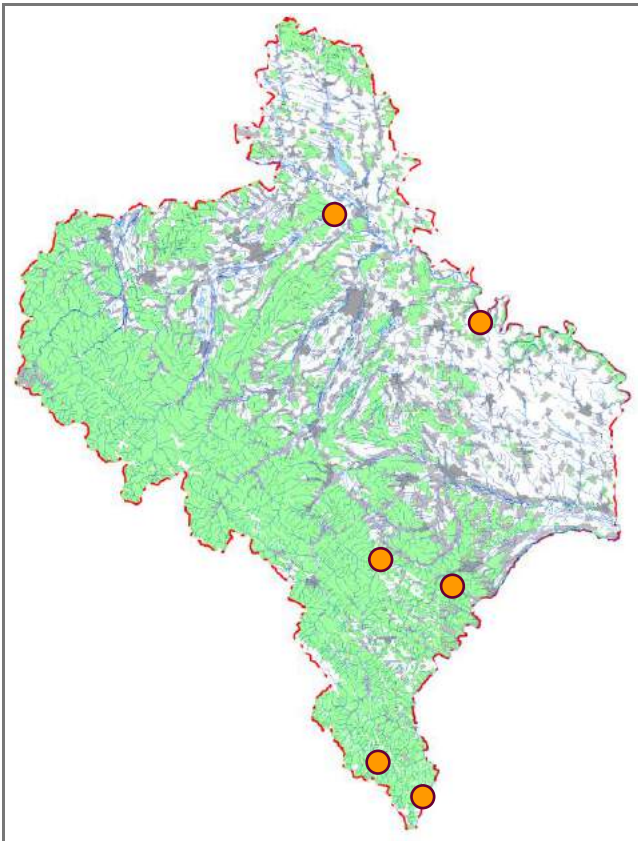

другому році життя. Політ повільний, полює переважно на галявинах, просіках, узліссях. Основу раціону складають дрібні нічні комахи. Теплолюбний кажан, умовою успішної зимівлі якого є висока відносна вологість повітря. Зимова сплячка триває з листопада до квітня.

Сучасний стан популяцій. Відносно рідкісний вид. Відомі переважно поодинокі знахідки.

Фактори загрози. Зменшення площ лісів і масштабні санітарні рубки, спрямовані на зниження частки дуплистих дерев.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною типових місць перебування. Нічниця довговуха занесена до Червоної книги України (вразливий вид), Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)) і Червоного списку МСОП (близький до загрозливого стану вид (NT)). Охороняється в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринів, 1956; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Редкие..., 1988; Татаринів, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Варгович, 1998; Покинйчереда та ін., 1999; Woloszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Покинйчереда, 2006; Башта, Потіш, 2007; Temple, Terry, 2007; Bashta, 2009a; Фауна України..., 2010; Бучко та ін., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Bashta et al., 2015.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
І. І. Коляджин, Ю. В. Петричук**

Фото: J. Svetlik

Нічниця війчаста

Myotis nattereri (Kuhl, 1817)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює західну частину Палеарктики (від Португалії й Ірландії до Уралу, Близького Сходу і Туркменії), а також Північно-Західну Африку. В Україні зустрічається локально фактично на всій території. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в карпатській частині. У горах виявляли вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Блюдники, с. Буркут, поблизу смт Кути, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Типовий лісовий вид. Віддає перевагу розрідженим ділянкам листяних і мішаних деревостанів, розташованих здебільшого поблизу водойм; зустрічається також в урболандшафтах.

Особливості біології. Нічниця війчаста веде осілий спосіб життя. У літній період виводкові колонії розміщуються в дуплах, штучних гніздівлях для птахів, на горищах (самки оселяються окремо від самців). Зимуює в підземних порожнинах (печери, штольні, підвали). Розмножується раз на рік. Влітку (червень – липень) самка

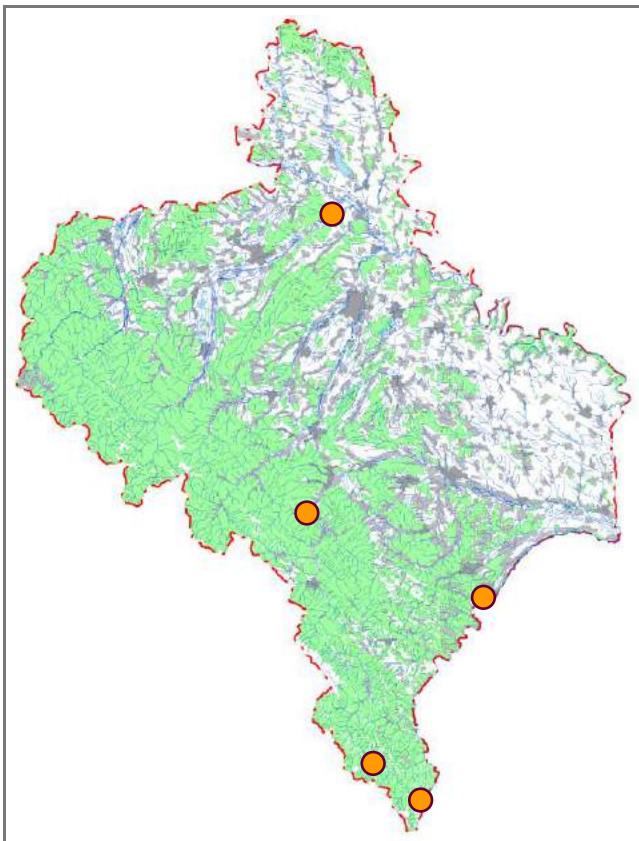

народжує одне маля. Полює, літаючи вздовж узлісь, просік, над поверхнею водойм, вкритою прибережно-водною рослинністю. Основу раціону складають двокрилі та жуки, може збирати безхребетних прямо із землі, кори і листя, або ловити їх, літаючи близько над поверхнею ґрунту, води чи між кронами дерев.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Вирубування дуплистих дерев, дефіцит підземель з певними мікрокліматичними умовами, зменшення площ заплавних лісів.

Заходи охорони. Виявлення і надання заповідного статусу сховищам, які ще не забезпечені дієвою охороною, дотримання вимог щодо залишення дуплистих дерев під час проведення лісгосподарських робіт. Нічниця війчаста занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Абелєнцев та ін., 1956; Татаринів, 1956, 1974; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Редкие..., 1988; Татаринів, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Woloszyn, Bashta, 2001; Башта та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, Потіш, 2007; Bashta, 2009a; Бучко та ін., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Bashta et al., 2015.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
І. І. Коляджин**

Фото: M. Anděra

Нічниця триколірна

Myotis emarginatus (Geoffroy, 1806)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Більша частина Центральної та Південної Європи, а також Західна, Південно-Західна і Середня Азія, Північна Африка. В Україні зустрічається в Карпатському регіоні, на Поділлі та у Криму. В Івано-Франківській області відома єдина знахідка в гірській частині.

Кадастр знахідок: с. Космач (Кос.).

Місця перебування. Різноманітні сховища природного та штучного походження. Віддає перевагу скелястим місцевостям з деревною рослинністю.

Особливості біології. У Карпатському регіоні осілий вид, іноді може здійснювати локальні сезонні міграції. Вважається найбільш теплолюбним серед нічниць. Зимові сховища покидає відносно пізно, приблизно у третій декаді квітня. Влітку оселяється у гротах, печерах, шахтах, на горищах будинків. Самки формують материнські колонії. Відзначена схильність до утворення змішаних виводкових зграй з деякими іншими видами кажанів. Ялові самки і самці оселяються окремо від материнських колоній.

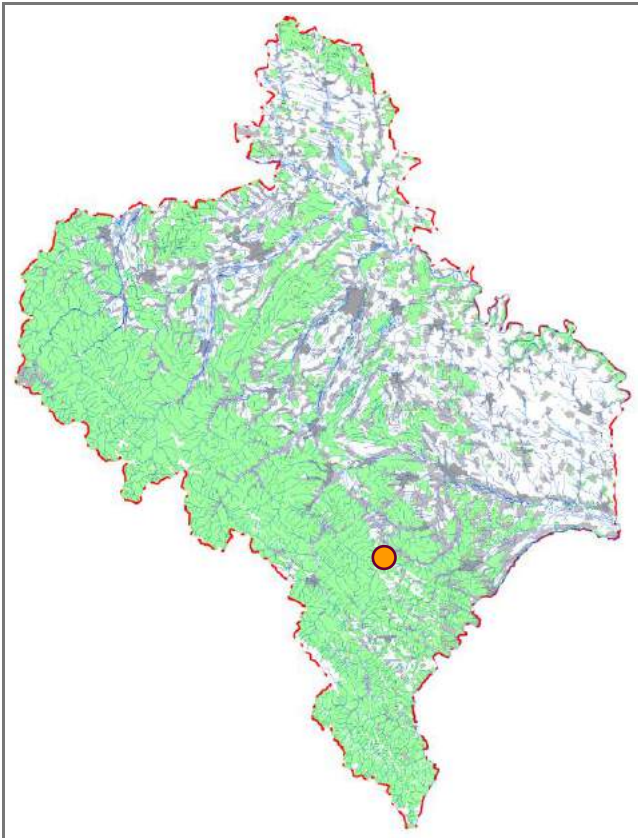

Період парування триває протягом осені. Зимують у штучних і природних печерах. Самка народжує одне маля раз на рік (кінець червня – початок липня). Основу раціону триколірної нічниці складають дрібні комахи, зокрема двокрилі та лускокрилі. За стратегією кормодобування належить до видів-збирачів. На полювання вилітає в густих сутінках. Політ низький, достатньо повільний, але з частими поворотами.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Зменшення кількості сховищ, турбування тварин.

Заходи охорони. Виявлення й забезпечення дієвою охороною місць перебування та розмноження. Нічниця триколірна занесена до Червоної книги України (зникаючий вид). Відома знахідка в НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринов, 1956; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Редкие..., 1988; Татаринов, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Woloszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Покиньючереда, 2006в; Башта, Потіш, 2007; Bashta, 2009а; Межжерін, Лашкова, 2013; Bashta et al., 2015.

І. В. Скільський, Ю. В. Петричук

Фото: Н. Willocx

Нічниця північна

Myotis brandtii (Eversmann, 1845)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює лісову зону Євразії від Британських островів на заході до о. Сахалін на сході. В Україні спорадично виявляли на всій території. В Івано-Франківській області відомі поодинокі знахідки в карпатській частині.

Кадастр знахідок: с. Бабин, с. Блюдники, с. Буркут, с. Козаківка, с. Космач (Кос.), с. Люча, с. Осмолода (ст. Дар'їв); лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Переважно розріджені ділянки в мішаних і широколистяних лісах; часто можна виявити поблизу водойм, іноді – в населених пунктах. Населяє сховища у щілинних дуплах, тріщинах скель, підземеллях, рідше в будівлях.

Особливості біології. Нічниця північна, очевидно, веде осіло-кочовий спосіб життя. Виводкові колонії розміщуються в різних частинах будівель, іноді в дуплах. Розмножується раз на рік. Улітку (червень – липень) самка народжує одне маля. У тритижневому віці молоді починають літати. Зимуює в підземеллях. Основу раціону

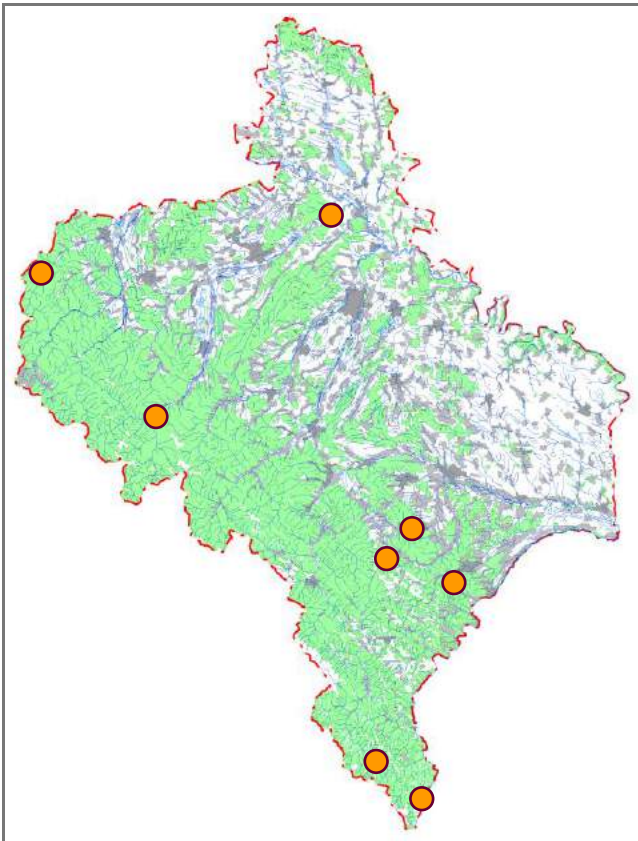

складають лускокрилі та двокрилі комахи. Полює в сутінках над водоймами, на лісових прогалинах, уздовж лінійних насаджень дерев.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Прямий чи опосередкований вплив діяльності людини, що призводить до зменшення кількості наземних і підземних сховищ.

Заходи охорони. Під час проведення лісгосподарських робіт необхідно залишати дуплисті дерева, розвішувати штучні будиночки, а також забезпечити дієвою охороною місця перебування та розмноження. Нічниця північна занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Відомі знахідки в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Абельєнцев та ін., 1956; Woloszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, Потіш, 2007; Загороднюк, Дикий, 2009; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009a; Бучко та ін., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Ю. В. Петричук, І. І. Коляджин**

Фото: М. Anděra

Нічниця вусата

Myotis mystacinus (Kuhl, 1817)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Більша частина території Європи (крім північних регіонів), Кавказ, Мала Азія та Північно-Західна Африка. В Україні зустрічається спорадично, переважно в Карпатському регіоні, на Поділлі, у Криму і Приазов'ї. В Івано-Франківській області відомі знахідки в долині Верхнього Дністра та в деяких інших місцях (дуже локально) карпатської частини. Річковими долинами проникає відносно неглибоко в гори.

Кадастр знахідок: с. Блюдники, с. Велика Тур'я, м. Галич, смт Делятин, с. Козина, с. Космач (Кос.), с. Крилос, с. Осмолода, смт Рожнятів, с. Сокіл, м. Яремче.

Місця перебування. Переважно широколистяні лісові насадження.

Особливості біології. Теплолюбний кажан, який тяжіє до лісових і скельних ділянок. Оселяється в дуплах дерев і тріщинах скель, у суворі зими зустрічається в підземеллях. Великих скупчень, як правило, не утворює ні під час зимівлі, ні в літніх сховищах. У теплий період року іноді трапляється на горищах і за зовнішньою обшивкою

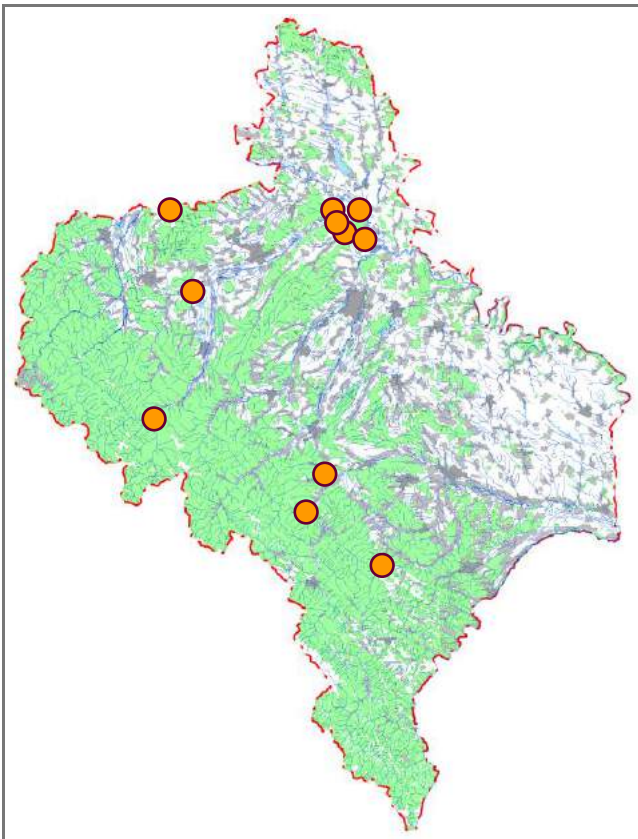

стін будинків. Веде відносно осілий спосіб життя, здійснює лише ближні міграції до місць зимівлі. Влітку утворює виводкові колонії. Ялові самки і самці живуть окремо. Розмноження відбувається один раз на рік. У червні самка народжує одного, дуже рідко двох малят. Статевозрілими молоді особини стають на початку другого року життя. Основу раціону складають дрібні літаючі комахи (двокрилі, лускокрилі, сітчастокрилі, перетинчастокрилі), а також павуки, гусінь і деякі інші безхребетні.

Сучасний стан популяцій. Окремі виводкові колонії можуть досягати чисельності до кількох сотень особин.

Фактори загрози. Деградація типових біотопів, а також масштабні санітарні рубки, спрямовані на знищення дуплистих дерев.

Заходи охорони. Збереження ділянок старих лісів, обмеження доступу людей до печер із зимуючими тваринами. Нічниця вусата занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в Галицькому НПП, Карпатському НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринів, 1956; Татаринів, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Киселюк, 1998а, 2001в; Полушина, 1998; Ссавці України..., 1999; Kisseliuk, 2000; Wołoszyn, Bashta, 2001; Башта та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, 2007; Башта, Потіш, 2007; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009а; Затушевський та ін., 2010; Бучко та ін., 2011; Годлевська, 2013; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; І. В. Дикий, особ. повід.

**В. В. Бучко, І. В. Скільський,
Ю. В. Петричук**

Фото: J. Svetlik

Нічниця мала

Myotis alcathoe Helversen et Heller, 2001

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює в основному Центральну і Південно-Східну Європу (Болгарія, Чеська Республіка, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Чорногорія, Сербія, Словаччина, Іспанія, Швейцарія та деякі інші країни). В Україні останнім часом відомі дуже спорадичні знахідки в західному регіоні, зокрема і в гірській частині Івано-Франківської області.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Космач (Кос.); лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Переважно старі широколистяні ліси в долинах річок.

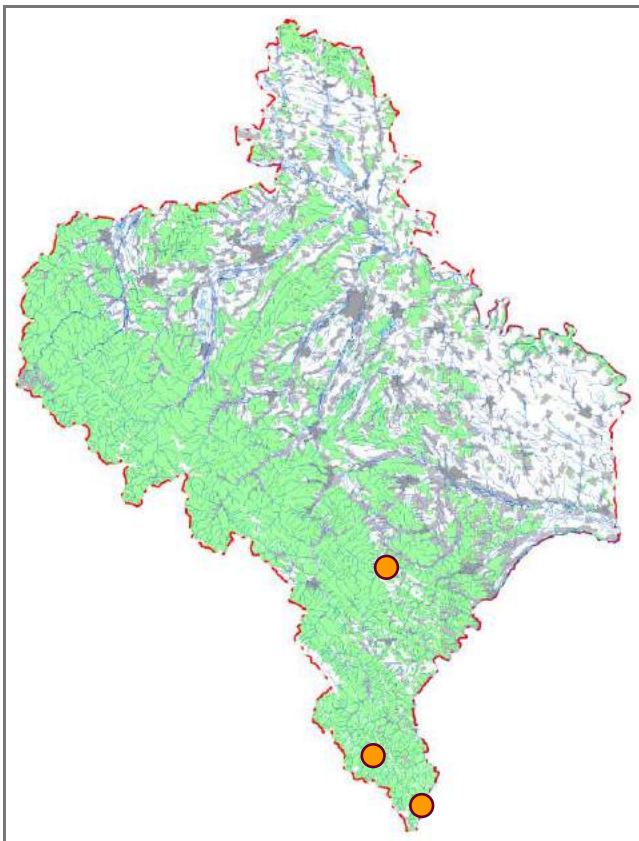
Особливості біології. Про екологію і поведінку цього виду поки мало відомо. Він в основному пов'язаний з вологими ділянками листяних і мішаних лісів у долинах річок і ярів з невеликими потоками, ховаючись там улітку в дуплах дерев. Самки народжують малят у червні. Нічниця мала полює на дрібних комах, які трапляються їй у польоті над водою і кронами дерев.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Руйнування місць поселення (вирубування дуплистих дерев), турбування у виводкових і зимових сховищах.

Заходи охорони. Збереження старих лісів і дуплистих дерев, обмеження доступу людей до печер з колоніями на зимівлі, розвішування штучних гніздівель. Нічниця мала занесена до Червоної книги Українських Карпат (близький до загрозового стану вид (NT)), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках недостатньо даних про вид (DD)). Відомі спорадичні знахідки в НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Башта, Потіш, 2007; Temple, Terry, 2007; Bashta, 2009a; Червона книга..., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Покинъчереда, Кусьнеж, 2014; Bashta et al., 2015.

**І. В. Скільський, І. І. Коляджин,
Ю. В. Петричук, А. В. Юзик**

Фото: M. Anděra

Нічниця ставкова

Myotis dasycneme (Voie, 1825)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Ареал охоплює лісову зону Палеарктики від Північної Франції до Західного Сибіру, доходючи до р. Єнісей. В Україні зустрічається спорадично на більшій частині території. В Івано-Франківській області відомо кілька знахідок.

Кадастр знахідок: с. Блюдники, с. Космач (Кос.), с. Медуха; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Різноманітні сховища природного й антропогенного походження. Нічниця ставкова тісно пов'язана із прибережними біотопами та водоймами з великими відкритими плесами, поблизу яких найчастіше зустрічається.

Особливості біології. Цей кажан, очевидно, є факультативним мігрантом. Влітку оселяється в будівлях (на горищах, під обшивкою стін), дуплистих деревах, у підземеллях. Зимовими сховищами є штучні та природні печери. Самки формують виводкові колонії. Вони відносно невеликі. Ялові самки і самці зазвичай оселяються

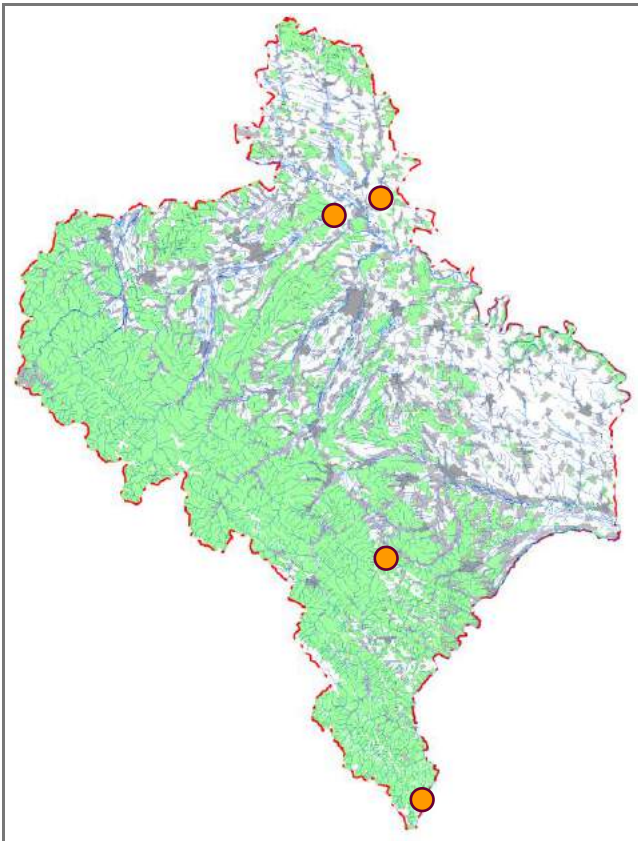

окремо від материнських колоній. Розмножуються раз на рік. У червні самка народжує одне маля, яке починає літати у віці чотирьох-п'яти тижнів. Статева зрілість настає на другому році життя. Нічниця ставкова полює переважно над поверхнею води. Живиться навколотовидними комахами (двокрилі, волохокрильці, жуки, лускокрилі й інші).

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Вирубування старих дуплистих дерев, рекреаційне і господарське освоєння підземель, що призводить до зменшення кількості сховищ, придатних для перебування і розмноження цих тварин.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування. Нічниця ставкова занесена до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозливого стану вид (NT)). Відомі знахідки в Галицькому НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Абелєнцев та ін., 1956; Татаринов, 1956; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Редкие..., 1988; Татаринов, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Woloszyn, Bashta, 2001; Башта та ін., 2002; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, Потіш, 2007; Temple, Тегу, 2007; Bashta, 2009a; Фауна України..., 2010; Бучко та ін., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Bashta et al., 2015.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Ю. В. Петричук, А. В. Юзик**

Фото: J. C. Schou

Нічниця водяна

Myotis daubentonii (Kuhl, 1817)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

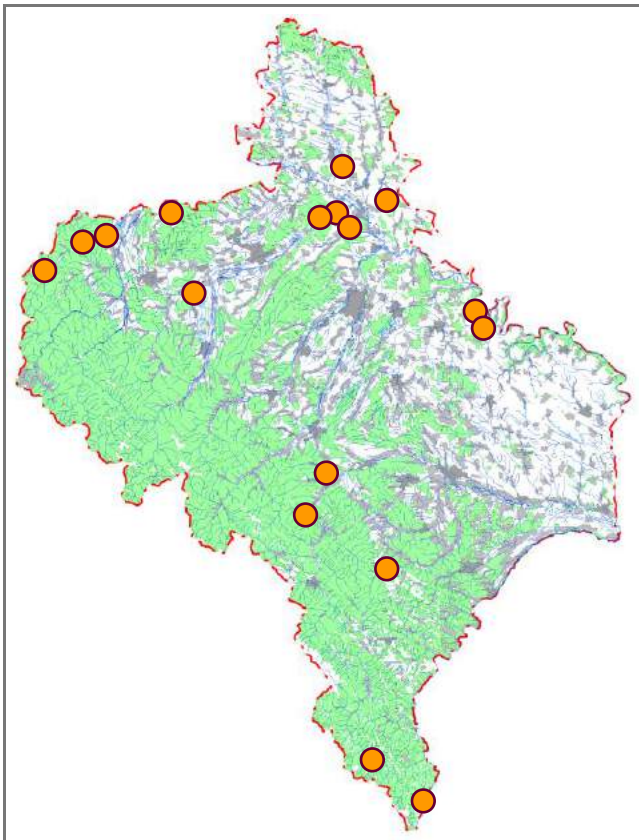
Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Майже вся територія Європи (за винятком найбільш північної частини) та Кавказ. В Україні відомі знахідки переважно в Карпатському регіоні, лісовій і лісостеповій смугах. В Івано-Франківській області виявляли локально в усіх ландшафтних зонах (у горах – вище 1000 м н. р. м.).

Кадастр знахідок: с. Блюдники, м. Болахів, с. Буркут, м. Бурштин (Бурштинське водосховище), с. Велика Тур'я, смт Делятин, с. Космач (Кос.), с. Крилос, с. Кутище, с. Медуха, с. Одаїв, смт Рожнятів, с. Сукіль, с. Темирівці, с. Тисів, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Різноманітні сховища природного й антропогенного походження. Вид екологічно приурочений до водойм (річки, ставки, озера, водосховища, канали), але може траплятися і в листяних та мішаних лісах. Долини карпатських річок є своєрідними коридорами, якими ці тварини проникають високо в гори.

Особливості біології. Нічниця водяна веде переважно осілий спосіб життя, іноді здійснює локальні міграції.

Літніми місцями перебування є дупла дерев, різні частини будівель, підземелля. Для зимівлі використовують винятково підземелля – природні печери, каменоломні, тунелі, підземні гідроконструкції тощо. Самки утворюють виводкові колонії, самці зазвичай оселяються окремо. Парування відбувається наприкінці літа – восени. Розмножується раз на рік. У другій половині червня самка народжує одне маля. Лактація триває півтора місяця. У три тижневу віці молода особина вже здатна до польоту. Статева зрілість настає на першому році життя. Полюють ці кажани над різноманітними водоймами, збираючи здобич з поверхні води. Об'єктами живлення є, головним чином, різноманітні водні та навколводні комахи: двокрилі, лускокрилі, жуки, волохокрильці й інші.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. В окремих місцях (рівнинна частина) відносно звичайний вид.

Фактори загрози. Зменшення кількості придатних сховищ, турбування тварин під час виведення потомства і зимівлі.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування та розмноження. Нічниця водяна занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється в Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринів, 1956; Полушина, Боровец, 1986; Татаринів, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Варгович, 1998; Киселюк, 1998а, 2001в; Kisseliuk, 2000; Woloszyn, Bashta, 2001; Башта та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, 2007; Башта, Потіш, 2007; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009а; Бучко та ін., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Bashta et al., 2015; І. В. Дикий, Ю. В. Петричук, особ. повід.

**В. В. Бучко, І. В. Скільський,
І. І. Коляджин**

Фото: М. В. Дребет

Вухань бурий

Plecotus auritus (Linnaeus, 1758)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

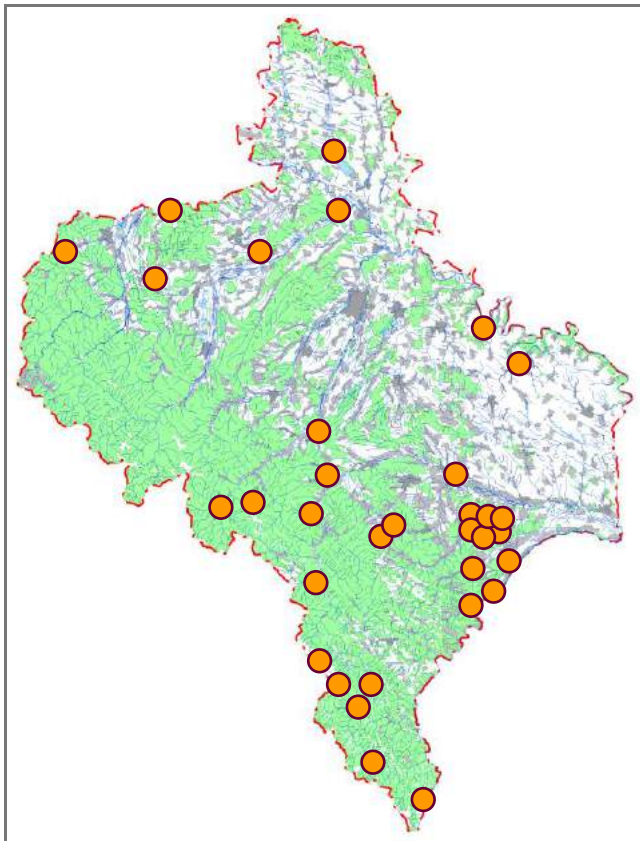
Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Ареал достатньо широкий, який тягнеться від Іспанії, Британських островів і Скандинавії на заході до Уралу та Кавказу на сході. В Україні поширений у Карпатському регіоні, лісовій і лісостеповій зонах, а також у Гірському Криму. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично майже на всій території. У гори проникає до висоти 1300 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистриця, с. Блюдниці, с. Бубнище, с. Буркут, поблизу м. Бурштин (Бурштинське л-во), с. Велика Тур'я, смт Ворохта, с. Гуцулівка, смт Делятин, м. Долина, с. Зелене, м. Калуш, с. Кобаки, м. Коломия, с. Корости, м. Косів, с. Кривоброди, смт Кути, м. Надвірна, с. Незвисько, с. Одаїв, с. Середній Березів, с. Текуче, с. Трач, с. Тюдів, с. Химчин, с. Цуцулин, с. Явірник, м. Яремче; лісоділ. Перкалал; г. Піп Іван Чорногірський; Горганський масив, Чорногірський масив.

Місця перебування. Мішані та хвойні ліси, а також заплавні деревостани і лісопарки. Політопний, схильний до синантропізму кажан. Оселяється в дуплах дерев, у суворі зими зустрічається в різноманітних підземеллях.

Особливості біології. Веде переважно усамітнений спосіб життя, влітку й восени формує материнські колонії, хоча великих скупчень не утворює. Осілий вид, здійснює лише локальні сезонні міграції. Після двомісячної вагітності самка раз на рік народжує, як правило, одне дитинча. Лактація триває до 50 днів. Статевої зрілості молоді особини досягають на другому році життя. Вухань бурий полює на нічних метеликів, жуків і двокрилих на просіках, узліссях та в садах, часто збирає поживу (павуків, щипавок й інших безхребетних) з субстрату (стовбури і гілки дерев).

Сучасний стан популяції. Здебільшого відомі поодинокі знахідки.

Фактори загрози. Вирубання дуплистих дерев, а в підземних сховищах – чинник турбування.

Заходи охорони. Виявлення і забезпечення дієвою охороною місць перебування та розмноження. Вухань бурий занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Страутман, Татарінов, 1949; Абеленцев та ін., 1956; Татарінов, 1956, 1973; Полушина, Боровец, 1986; Татарінов, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Варгович, 1998; Киселюк, 1998а, 2001в, 2006г; Полушина, 1998; Ссавці України..., 1999; Kisseliuk, 2000; Wołoszyn, Bashta, 2001; Скільський, Киселюк, 2003а, 2003б; Башта та ін., 2004; Загороднюк, Варгович, 2004; Петрушенко, 2004; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, 2007; Башта, Потіш, 2007; Zagorodniuk, Postawa, 2007; Горбань та ін., 2008; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009а; Бучко та ін., 2011; Годлевська, 2013; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Bashta et al., 2015; І. В. Дикий, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
І. М. Горбань**

Фото: L. Hlasek

Вухань австрійський

Plecotus austriacus (Fischer, 1829)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Західна, південна (крім Греції та півдня Італії) і центральна частини Європи. В Україні проходить східна межа ареалу, поширення обмежене переважно західними і приморськими областями. На Івано-Франківщині виявлений лише в кількох пунктах у північній і східній частинах.

Кадастр знахідок: с. Блюдники, м. Городенка, с. Темирівці.

Місця перебування. Приурочений до масивів широколистяних лісів та печерних регіонів. Схильний до синантропії, тяжіє до людських осель, парків і садів.

Особливості біології. Оселяється в дуплах дерев і тріщинах скельних відслонень, у суворі зими часто зустрічається в печерах та каменоломнях. Веде, як правило, усамітнений спосіб життя, влітку самки формують невеликі виводкові групи. Відносно осілий кажан. Полює переважно на узліссях, галявинах, у садах. У раціоні явно домінують імаго лускокрилих, а нелітаючі форми безхребетних фактично відсутні. Самка раз на рік народжує

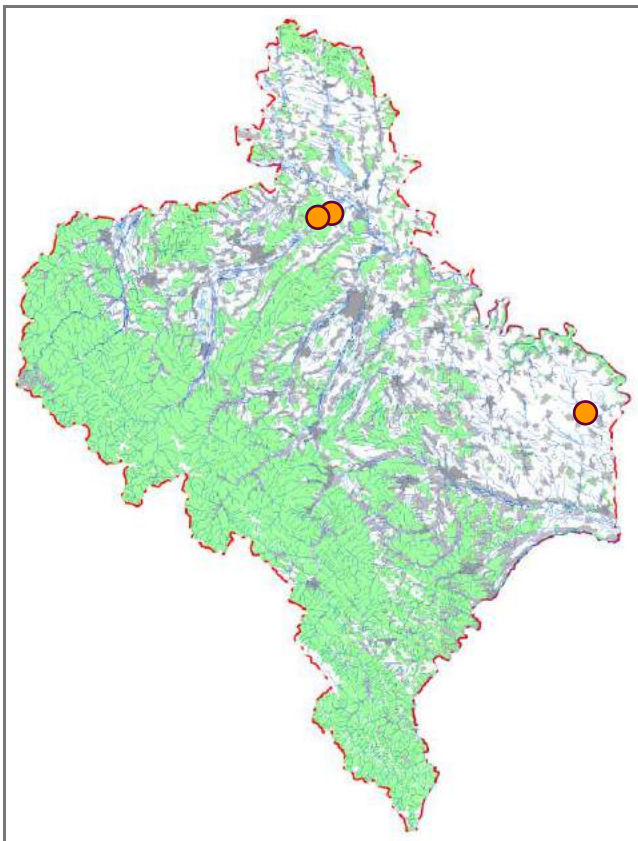

одне маля. Лактація триває до 50 діб. Статевої зрілості молоді особини досягають на другому році життя.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований.

Фактори загрози. Помітне зменшення площ старих лісів, знищення дуплистих дерев, чинник турбування в місцях розмноження та зимівлі.

Заходи охорони. Створення великих заповідних масивів у широколистяних лісах, належна охорона підземель. Вухань австрійський занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Галицькому НПП.

Джерела інформації: Татаринов, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Wołoszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, Потіш, 2007; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009a; Бучко та ін., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Д. М. Шпарик, особ. повід.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: Н. А. Смірнов

Широковух європейський

Barbastella barbastellus (Schreber, 1774)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Західна, Центральна і Південна Європа (на північ до південної частини Скандинавського півострова), Північно-Західна Африка та Кавказ. В Україні – Карпатський регіон, правобережжя лісостепової зони і Полісся та Гірський Крим. В Івано-Франківській області зустрічається дуже локально переважно в передгірній частині.

Кадастр знахідок: с. Блюдниці, с. Бубнище, с. Велика Тур'я, м. Галич, с. Кобаки, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Люча.

Місця перебування. Різноманітні підземелля природного й антропогенного походження.

Особливості біології. Веде осілий спосіб життя. Зимує в підземеллях штучного та природного походження (з низькими показниками температури), в будівлях, у дуплах. Літніми сховищами є різноманітні підземні порожнини, дуплисті дерева і різні частини будівель. Статус перебування потребує уточнення. В Україні виводкові колонії невідомі. В інших частинах ареалу такі скупчення можуть налічувати до кількох десятків самок. Розмноження відбувається раз на рік. У кінці травня – на початку

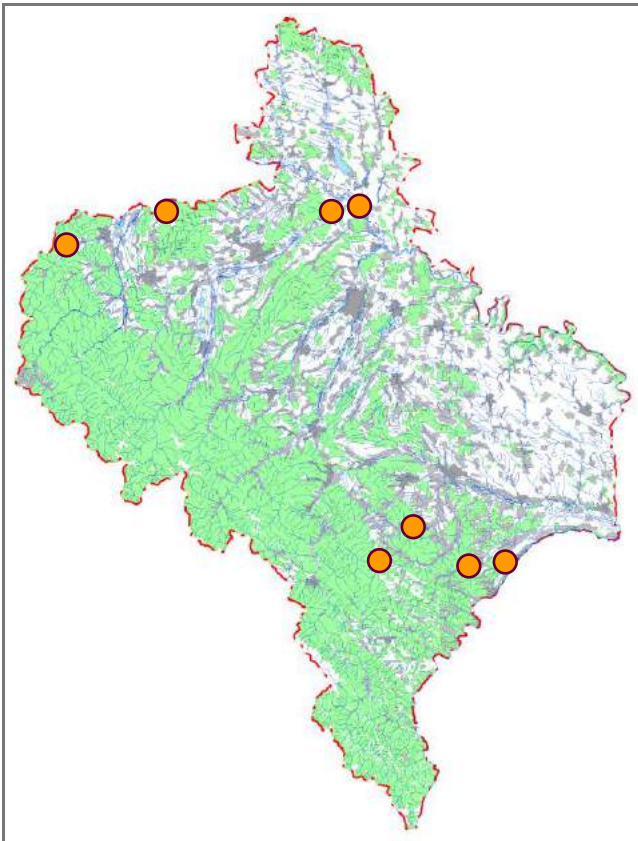

червня самка народжує 1–2 малят. У липні молоді переходять до самостійного способу життя. Широковух європейський полює як на відкритому просторі, так і вздовж узлісь, часто збираючи здобич з поверхні субстрату. Живиться дрібними лускокрилими, двокрилими, жуками й іншими комахами.

Сучасний стан популяцій. Чисельність низька, виявляла переважно поодиноких особин.

Фактори загрози. Збіднення кормової бази, знищення старих дуплистих дерев і загальне зменшення кількості придатних оселищ, чинник турбування.

Заходи охорони. Збереження сховищ, у тому числі масивів старих лісів з дуплистими деревами, різноманітних підземель. Широковух європейський занесений до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку (вразливий вид (VU)) і Червоного списку МСОП (близький до загрозливого стану вид (NT)). Охороняється в Галицькому НПП і НПП «Гуцульщина».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринів, 1956, 1973; Сокур, 1963; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Редкие..., 1988; Татаринів, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Woloszyn, Bashta, 2001; Горбань, Горбань, 2005; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, 2007; Башта, Потіш, 2007; Темпле, Тегу, 2007; Горбань та ін., 2008; Bashta, 2009а, 2012; Фауна України..., 2010; Бучко та ін., 2011; Годлевська, 2013; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Bashta et al., 2015; І. В. Дикий, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Ю. В. Петричук**

Фото: В. Ф. Покин'єчерета

Вечірниця мала

Nyctalus leisleri (Kuhl, 1817)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Ареал охоплює смугу листяних лісів Палеарктики від Західної Європи до Південно-Західної Азії. В Україні відомі спорадичні знахідки на більшій частині території. В Івано-Франківській області зустрічається дуже локально в окремих частинах регіону.

Кадастр знахідок: с. Буркут, с. Крилос (ур. Галич-Гора, Галицьке л-во), с. Медуха, с. Раків.

Місця перебування. Лісові масиви, особливо їх розріджені ділянки зі старими дуплистими деревами.

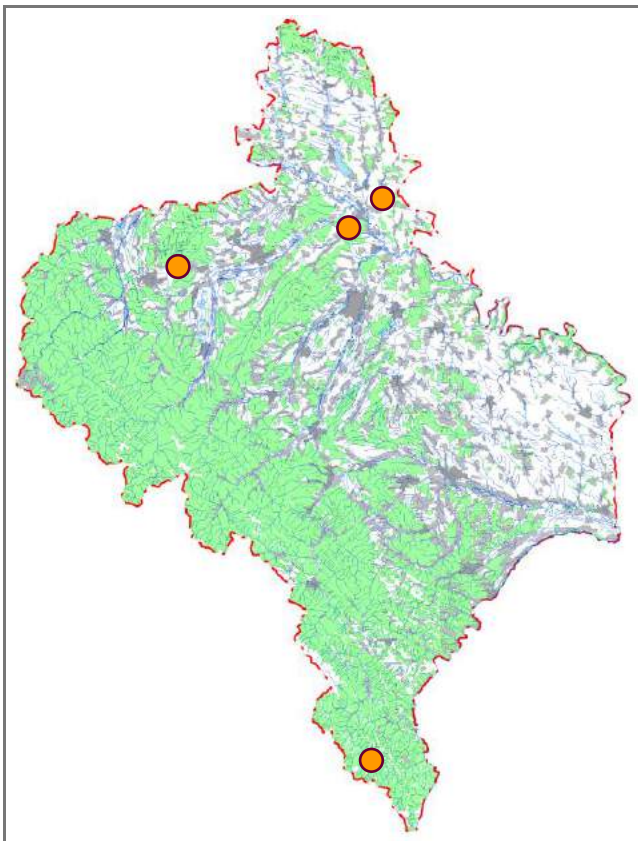
Особливості біології. Вечірниця мала є типовим сезонним мігрантом. Літні (виводкові) колонії можна виявити в дуплах старих дерев, іноді в будівлях. Місця зимівлі розташовані поза межами України. Навесні прилітає наприкінці квітня – на початку травня. Розмножується раз на рік. У червні – липні самка народжує 1–2 малят. Полює на лісових галявинах, узліссях, у межах ділянок лісових культур, а також над водоймами. Основу раціону складають лускокрилі і двокрилі, рідше жуки, волохокрильці та сітчастокрилі комахи.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі поодинокі знахідки.

Фактори загрози. Вирубування дуплистих дерев у лісах і зменшення площ старовікових насаджень, а також збіднення кормової бази внаслідок використання отрутохімікатів.

Заходи охорони. Збереження старих листяних і мішаних лісів з дуплистими деревами, розвішування штучних будиночків. Вечірниця мала занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється в Галицькому НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Редкие..., 1988; Татаринів, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Woloszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, Потіш, 2007; Bashta, 2009a; Бучко та ін., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Bashta et al., 2015.

**В. В. Бучко, І. І. Коляджин,
І. В. Скільський**

Фото: M. Carmody

Вечірниця дозрірна

Nyctalus noctula (Schreber, 1774)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лиликові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Більша частина Європи (за винятком північних і деяких південних регіонів) й Азія до Південно-Західного Сибіру, Китаю та Північного В'єтнаму; можливі знахідки в Північній Африці. В Україні зустрічається на всій території. В Івано-Франківській області виявляли в різних ландшафтних зонах. У гори проникає вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Блюдники, м. Болехів, с. Бубнище, с. Буркут, м. Бурштин, с. Велика Тур'я, смт Ворохта, м. Галич (ур. Заріка), с. Гериня, смт Делятин, поблизу с. Зелена, поблизу с. Золота Липа (гирло р. Золота Липа), с. Іванівка, м. Івано-Франківськ, с. Княжолука, с. Кобаки, с. Кутище, с. Медина (ур. Вербівці), с. Медуха, с. Микуличин, с. Нижнів, с. Раків, с. Рашків, с. Темирівці, с. Трач, с. Тяпче, с. Химчин, с. Цінева, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Різноманітні ліси (особливо листяні) зі значною кількістю старих дерев, великі парки і сади.

Особливості біології. Перелітний кажан. Навесні з'являється переважно у квітні – травні. Виводкові колонії можна виявити в дуплах дерев, за дерев'яним покриттям

стін і на горищах будинків. Розмноження відбувається раз на рік. Улітку самка народжує, як правило, 2 малят. Вигодовування молоком триває до півтора місяця. На 25–30 добу молоді особини вже здатні літати. Вечірниця дозрірна – дальній мігрант; відліт на зимівлю починається в кінці серпня. Окремі особини можуть зимувати в дуплах дерев, на горищах й у щілинах будинків. Живлення різноманітне: полюють як на порівняно великих жуків (наприклад, хрущів), так і на дрібних двокрилих комах чи метеликів.

Сучасний стан популяції. Місцями відносно звичайний вид, особливо в північній частині регіону.

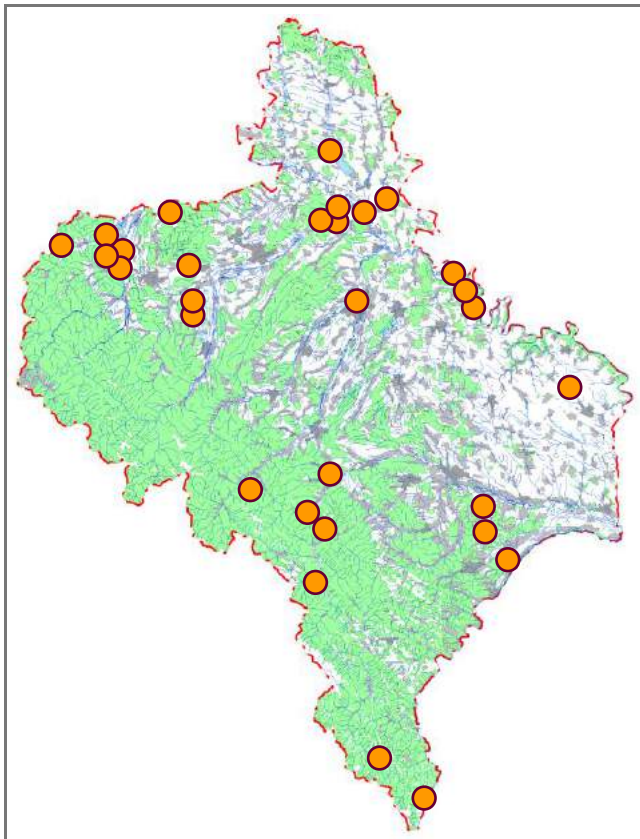
Фактори загрози. Зменшення площі і омолодження лісів, руйнування місць поселення (вирубання дуплистих дерев, модернізація старих будівель і герметизація дахових отворів).

Заходи охорони. У старих листяних і мішаних лісах необхідно залишати ділянки з дуплистими деревами. Вечірниця дозрірна занесена до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», Галицькому НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринов, 1956, 1958, 1973; Сокур, 1963; Абеленцев и др., 1970; Турянін, 1973б; Полушина, Боровец, 1986; Татаринов, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Киселюк, 1998а, 2001в, 2006г; Полушина, 1998; Киселюк, Годованець, 2000; Kisseliuk, 2000; Wołoszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, 2007; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009а; Бучко та ін., 2011; Зізда та ін., 2012; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Bashta et al., 2015; Godlevska, 2015; І. В. Дикий, І. І. Коляджин, А. В. Юзик, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: Н. А. Смірнов

Нетопир білосмугий

Pipistrellus kuhlii (Kuhl, 1817)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Ареал охоплює Південну та Південно-Східну Європу, Кавказ, Поволжя, Передню і Середню Азію, Північну Африку. Раніше в Україні був відомий лише із Криму. Протягом останніх десятиліть білосмугий нетопир помітно розширив ареал у північному та західному напрямках. Нині зустрічається фактично на всій території України. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в північній частині.

Кадастр знахідок: с. Брошнів, м. Галич, с. Залуква, с. Кутище, смт Рожнятів.

Місця перебування. Літні поселення можна виявити в будівлях, у тріщинах стін, щілинах скель. Місцями гібернації (зимова сплячка) є щілини між віконними рамами, підвали і надземні частини будинків.

Особливості біології. Ймовірно, осілий вид. Властиві незначні перельоти для сезонної зміни сховищ. Проявляє схильність до синантропності. Розселення відбувається переважно вздовж великих річок. Самці оселяються окремо

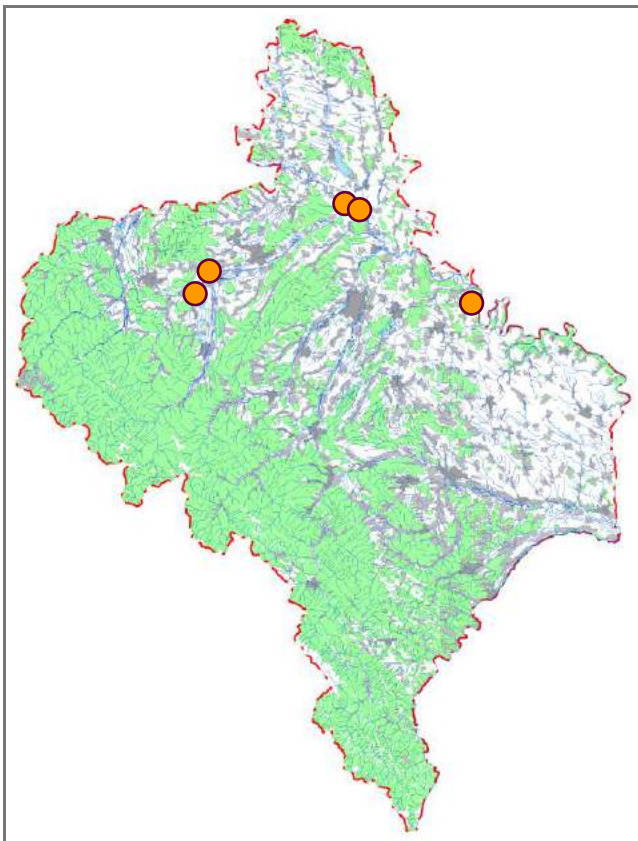

від виводкових колоній. Парування починається в серпні та триває протягом осені. Раз на рік (у кінці травня – середині червня) самки зазвичай народжують 2 малят. Основою раціону є різноманітні дрібні комахи (перетинчастокрилі, двокрилі, одноденки, волохокрильці, твердокрилі й інші). Полюють ці кажани протягом усієї ночі в населених пунктах (нерідко можна спостерігати біля вуличних ліхтарів), садах, парках, над відкритими ділянками, вздовж берегів річок.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі поодинокі знахідки.

Фактори загрози. Комплекс антропогенних чинників, що включає руйнування місць поселення (модернізація старих будівель, герметизація горищ і закриття дахових отворів), використання отрутохімікатів для консервації деревини та дезінсекції, пряме знищення тварин людьми.

Заходи охорони. Пропаганда необхідності охорони цих кажанів. Нетопир білосмугий занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Відомі знахідки в Галицькому НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Редкие..., 1988; Делеган та ін., 2005; Sachanowicz et al., 2006; Башта, Потіш, 2007; Загороднюк, Резнік, 2007; Bashta, 2009a; Barti, 2010; Бучко та ін., 2011; Смірнов та ін., 2011, 2012; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Kusnez, 2013.

В. В. Бучко, І. В. Скільський

Фото: Н. А. Смірнов

Нетопир лісовий

Pipistrellus nathusii (Keyserling et Blasius, 1839)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лиликові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Європа (від Франції та Британії на заході), Кавказ до Заволжя і Передуралля. В Україні зустрічається фактично на всій території. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки в північно-західній та південній частинах.

Кадастр знахідок: с. Брошнів, с. Бубнище, с. Буркут, с. Велика Тур'я, смт Ворохта, м. Галич, с. Залуква, с. Медуха, смт Рожнятів; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Оселяється переважно в різноманітних лісах поблизу водойм або заболочених ділянок, рідко – в населених пунктах.

Особливості біології. Перелітний кажан (дальній мігрант). Прилітає в березні або на початку квітня. Основні сховища – дупла дерев (зі щілиноподібним льотком), штучні гніздивлі, горища й порожнини будинків. Самки формують виводкові колонії, самці оселяються окремо. Парування починається в серпні та триває восени (в тому числі й під час міграції). Раз на рік (у кінці травня – на

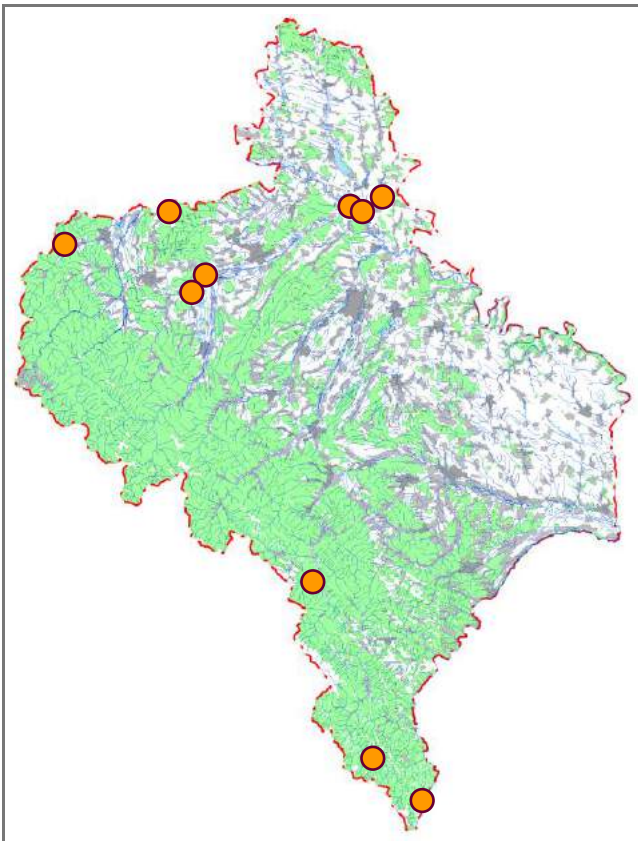

початку червня) самка народжує 1–2 дитинчат. Уже через місяць молоді набувають здатності літати. Осіння міграція – від початку серпня; може тривати до листопада. Місця зимівлі розташовані в основному за межами України. На полювання лісовий нетопир вилітає в ранніх сутінках. Політ надзвичайно маневрений. Полює на узліссях, у парках, над водоймами і прибережними біотопами, вологими луками, рідше – над розрідженими ділянками лісу і лісовими озерцями. Живиться переважно двокрилимими, іноді волохокрильцями, сітчастокрилимими, метеликами, перетинчастокрилимими та жуками.

Сучасний стан популяції. Відносно рідкісний вид. Відомі спорадичні знахідки.

Фактори загрози. Трансформація трофічних біотопів і місць поселення (вирубання дуплистих дерев, модернізація старих будівель), використання пестицидів, турбування виводкових колоній.

Заходи охорони. Збереження старих листяних і мішаних лісів з дуплистими деревами, лінійних структур (лісосмуг, насаджень уздовж доріг й інших) між місцями поселення та полювання, заборона турбування виводкових колоній. Нетопир лісовий занесений до Червоної книги України (неоцінений вид). Охороняється в Галицькому НПП, Карпатському НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Абельнцев та ін., 1956; Сокур, 1963; Татаринов, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Wołoszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, 2007; Башта, Потіш, 2007; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009a; Бучко та ін., 2011; Годлевська, 2013; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Bashta et al., 2015; І. В. Дикий, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
І. І. Коляджин, А. В. Юзик**

Фото: W. Forstmeier

Нетопир-карлик

Pipistrellus pipistrellus (Schreber, 1774)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (НТ).

Поширення. Ареал охоплює Палеарктику, зокрема більшу частину Європи (від півдня континенту до Великої Британії, Південної Скандинавії та країн Балтії), деякі регіони Південно-Західної Азії та Північної Африки. В Україні поширений на всій території; у степовій частині зустрічається переважно під час сезонних міграцій. В Івано-Франківській області відомі знахідки в усіх ландшафтних зонах. У горах виявляли вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: м. Болехів, с. Буркут, м. Бурштин, х. Верхній, смт Ворохта, м. Галич, м. Долина, с. Залуква, поблизу с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Космач (Кос.), с. Люча, с. Медуха, с. Микуличин, смт Отинія, с. Перехресне, с. Раків, м. Рогатин, смт Рожнятів, с. Сокіл, с. Татарів, с. Тяпче.

Місця перебування. Населені пункти та їхні околиці, парки і ліси.

Особливості біології. Перелітний кажан. З'являється в березні – на початку квітня. Виводкові колонії можна виявити в будинках (у щілинах, на горищах, під дахом), дуплах зі щільним льотком, розколинах стовбурів, під

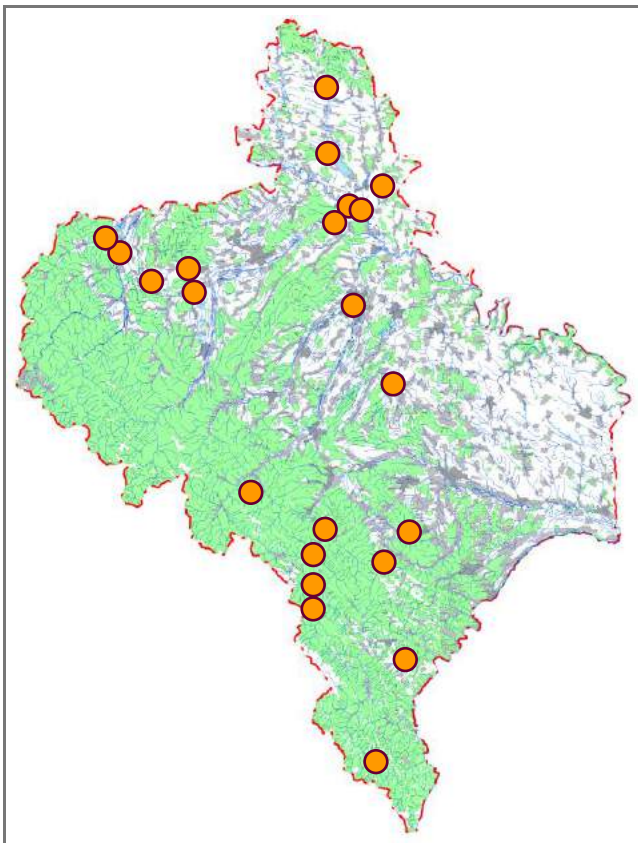

корою дерев, у тріщинах скель. Вагітність триває 45–50 діб. У період з кінця травня до початку липня самка народжує 1–2 малюків. Їхній розвиток проходить достатньо швидко і вже на початку другого місяця життя вони досягають розміру дорослих тварин. Гібернація продовжується з середини листопада до березня – початку квітня. В Україні зимові знахідки виду відомі з Вінницької області, Закарпаття і Криму. На полювання нетопир-карлик вилітає рано (відразу після заходу сонця), воно може тривати майже всю ніч. Живиться дрібними комахами, переважно двокрилими.

Сучасний стан популяції. У горах рідкісний, в інших місцях відносно нечисленний вид.

Фактори загрози. Фрагментація типових біотопів, вирубування дуплистих дерев, модернізація старих будівель, збіднення кормової бази внаслідок використання отрутохімікатів, чинник турбування.

Заходи охорони. Збереження старих лісів з дуплистими деревами. Охорона місць, де виявлені виводкові колонії. Нетопир-карлик занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Страутман, Татарінов, 1949; Абеленцев та ін., 1956; Татарінов, 1973; Татарінов, Крочко, 1988; Крочко, 1992; Киселюк, 1998а, 2001в, 2006г; Полушина, 1998; Киселюк, Годованець, 2000; Kisseliuk, 2000; Woloszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, 2007; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Киселюк та ін., 2009а; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009а; Бучко та ін., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Bashta et al., 2015.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Ю. В. Петричук, Я. І. Зеленчук**

Фото: M. Anděra

Нетопир-пігмей

Pipistrellus pygmaeus (Leach, 1825)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Європа від Шотландії та Південної Скандинавії до узбережжя Середземного й Чорного морів і на схід до Середнього Поволжя, а також Мала Азія і Кавказ. В Україні зустрічається на більшій частині території, здебільшого в лісовій і лісостеповій зонах. В Івано-Франківській області відомі знахідки лише в кількох пунктах.

Кадастр знахідок: с. Буркут, м. Долина, с. Раків.

Місця перебування. Цей кажан пов'язаний з водоймами – берегами річок, вологими і заболоченими ділянками. Оселяється переважно поблизу або на краю лісових масивів, у населених пунктах.

Особливості біології. Перелітний вид. Виводкові колонії формує в будівлях, дуплах і щілинах дерев, під корою. Самка народжує в червні. Статева зрілість молодих особин настає на першому році життя. Міграції не досліджені. Припускають, що це дальній мігрант. На полювання вилітає в ранніх сутінках, літає невисоко. Політ нешвидкий, маневрений. Кормові біотопи – узлісся та

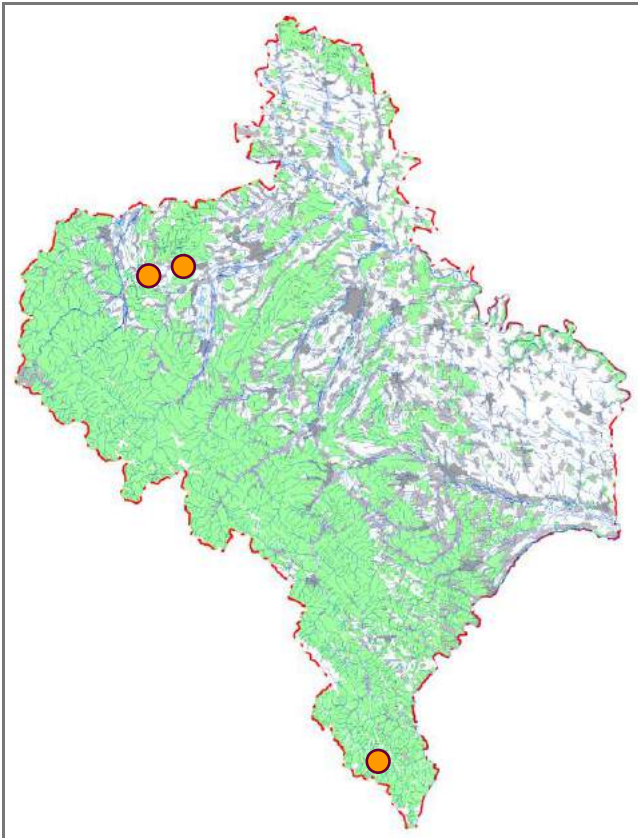

розріджені ділянки лісу, окраїни й вулиці населених пунктів, фруктові сади, береги водойм. Живиться, головним чином, комарами і мошками.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований.

Фактори загрози. Трансформація характерних біотопів, вирубування дуплистих дерев, модернізація старих будівель.

Заходи охорони. Виявлення і забезпечення дієвою охороною місць перебування та розмноження, зокрема збереження ділянок старих листяних і мішаних лісів з дуплистими деревами. Нетопир-пігмей занесений до Червоної книги України (неоцінений вид). Відома знахідка на території НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Башта, Потіш, 2007; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009a; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013.

І. В. Скільський, І. І. Коляджин

Фото: E. Yakhontov

Нетопир гірський

Hypsugo savii (Bonaparte, 1837)

Клас Ссавці – Mammalia

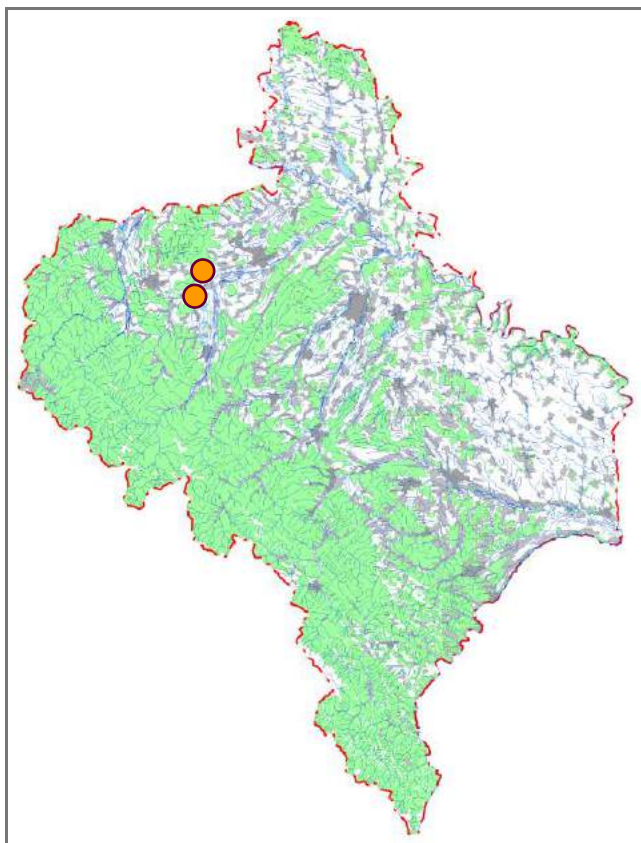
Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Недостатньо даних про вид (DD).

Поширення. Палео-ксеромонтанний вид, який належить до транспалеарктичного фауністичного комплексу. Його ареал охоплює територію від Південної Європи і Північно-Західної Африки через Близький Схід аж до Монголії, можливо – до Японії, Південної Кореї та Бірми. У Європі поширений переважно в середземноморському і субсередземноморському регіонах. До кінця ХХ ст. зустрічався на території від Піренейського півострова через Південно-Східну Францію, південь Швейцарії, Італію, Хорватію, Балканський півострів до Чорного моря. Останнім часом гірський нетопир розширив ареал у північному напрямку. Раніше українська частина його регіону поширення була представлена двома сегментами у приморській зоні Головного пасма Кримських гір (на ділянках Кара-Даг – Судак і Ялта – Алушка). Протягом 2009–2012 років вид виявлений на Закарпатті та в Івано-Франківській області.

Кадастр знахідок: смт Брошнів-Осада, смт Рожнятів.

Місця перебування. В Українських Карпатах відомі знахідки в населених пунктах чи на їх околицях. У Криму типовим біотопом є скельні відслонення з обрідною рослинністю.

Особливості біології. За межами основного регіону поширення проявляє схильність до синантропності. В Україні річний цикл життя практично не вивчений. Вважають, що у Криму цей вид є осілим, хоча зимові знахідки відсутні. Самки утворюють невеликі виводкові колонії. Цих кажанів можна виявити на горищах дерев'яних будівель, під корою дерев та в інших подібних місцях з вузькими вхідними отворами. На полювання вилітають майже відразу після заходу сонця і полюють усю ніч. Основу раціону складають дрібні літаючі комахи. Влітку самка народжує 1–2 малят.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Відомі дуже спорадичні знахідки в західній частині Івано-Франківщини.

Фактори загрози. Вірогідно, комплекс антропогенних чинників, зокрема руйнування місць поселення, використання отрутохімікатів, пряме знищення тварин людьми.

Заходи охорони. Більш детальне вивчення сучасного поширення, забезпечення дієвою охороною місць перебування, пропаганда необхідності охорони цих кажанів. Нетопир гірський занесений до Червоної книги України (рідкісний вид).

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Редкие..., 1988; Wołoszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Bashta, 2009a; Башта, 2012b; Межжерін, Лашкова, 2013.

І. В. Скільський

Фото: P. Dijkstra

Лилик двоколірний

Vespertilio murinus Linnaeus, 1758

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лиликові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Середня і Східна Європа, Кавказ, Передня та Центральна Азія, Південний Сибір, Монголія, Північний Китай аж до Далекого Сходу. Україна повністю входить в ареал виду. В Івано-Франківській області відомі спорадичні знахідки переважно в карпатській частині. У горах виявляли вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Брошнів, смт Ворохта, м. Галич, с. Гериня, смт Десятин, м. Долина, с. Зелена, м. Калуш, м. Косів, смт Кути, с. Манява, с. Микуличин, м. Надвірна, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Різноманітні сховища природного й антропогенного походження.

Особливості біології. Влітку оселяється в будівлях, дуплах, тріщинах скель. Самки утворюють виводкові колонії. Самці та ялові самки тримаються окремо. Парування відбувається восени і на початку зими. Протягом осіннього періоду самцям притаманна демонстрація характерної шлюбної вокалізації. Самка народжує зазвичай

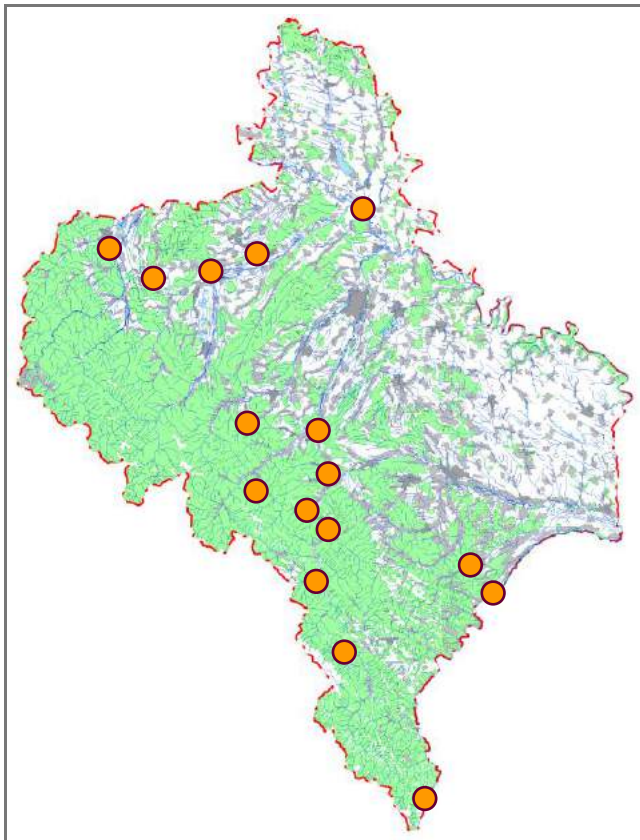

двох малят один раз на рік (у кінці червня – на початку липня). Донедавна цей кажан вважався облігатним мігрантом. Останніми роками з'явилися докази його зимівлі в багатьох регіонах (усі зимові знахідки – в будівлях; імовірно, також зимує у тріщинах скель). За стратегією полювання належить до видів відкритих просторів. Основу раціону складають двокрилі, рідше волохокрилі, жуки, метелики, рівнокрилі, сітчастокрилі.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Здебільшого відомі поодинокі знахідки. Під час осінньої міграції чисельність помітно зростає.

Фактори загрози. Зменшення кількості придатних сховищ, фактор турбування.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць оселення. Лилик двоколірний занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Абелєнцев та ін., 1956; Татаринів, 1956, 1973; Турянин, 1971; Полушина, Боровец, 1986; Крочко, 1992; Киселюк, 1998а, 2001в; Полушина, 1998; Киселюк, Годованець, 2000; Kisseliuk, 2000; Woloszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Годлевська, 2006; Башта, 2007; Башта, Потіш, 2007; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009а; Бучко та ін., 2011; Годлевська, 2013; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Godlevska, 2013; В. Звягінцева, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
А. В. Юзик**

Фото: Н. А. Смірнов

Пергач пізній

Eptesicus serotinus (Schreber, 1774)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Європа (крім Ірландії, півночі Англії та частини Скандинавії), Північна Африка, Близький Схід, Центральна Азія на схід до Китаю. В Україні зустрічається на всій території. В Івано-Франківській області відомі знахідки в усіх ландшафтних зонах. У горах виявляли до висоти 1200 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Блюдниці, с. Брошнів, с. Буркут, м. Бурштин, с. Велика Тур'я, смт Ворохта, м. Галич, с. Гошів, смт Делятин, м. Долина, с. Іванівка, м. Івано-Франківськ, м. Калуш, с. Княжолука, смт Кути, с. Медуха, с. Микуличин, смт Рожнятів, м. Тлумач, с. Тяпче, с. Цінева, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Ребра (Ребровач); Горганський масив.

Місця перебування. Оселяється в межах і поблизу населених пунктів та в мозаїчних ландшафтах.

Особливості біології. Пергач пізній веде осілий спосіб життя. Літні сховища розташовані в будівлях, зокрема на горищах, у порожнинах стін, димоходах. З кінця вересня до початку листопада здійснює локальні міграції до місць зимівлі. Гібернація відбувається в підземних (льохи, рідше печери) та наземних (горища, порожнини

будівель, вентиляційні шахти тощо) сховищах. Із зимової сплячки прокидається рано (наприкінці лютого – на початку березня). Змішані колонії в першій декаді травня розпадаються на самців і самок. Спарювання відбувається в кінці квітня. Самки в червні – на початку липня народжують одне, рідко двоє дитинчат. До кінця першого місяця життя молоді особини вже можуть літати. Політ цього кажана рівний, без різких поворотів. Полює переважно серед відкритих ділянок довкола дерев, вуличних ліхтарів. Основу раціону складають жуки, а також великі метелики.

Сучасний стан популяції. Рідкісний вид у гірській частині, місцями відносно звичайний у Передкарпатті й на рівнині. Здебільшого виявляли поодиноких особин переважно в населених пунктах.

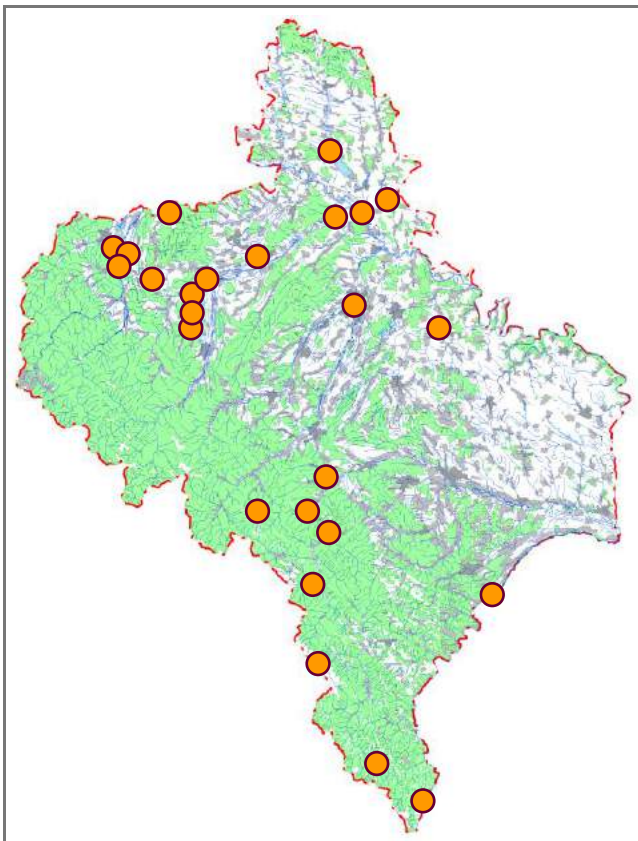
Фактори загрози. Недостатня кількість місць для розмноження та зимівлі, їх руйнування й обмеження доступу (модернізація старих будівель, герметизація горищ), знищення тварин у сховищах, використання отруйних хімічних речовин для консервації деревини та дезінсекції.

Заходи охорони. Необхідно звести до мінімуму чинник турбування виводкових і гібернаційних колоній, активізувати природоохоронну агітацію. Пергач пізній занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Страутман, Татарінов, 1949; Абеленцев та ін., 1956; Татарінов, 1956, 1973; Турянин, 1971; Крочко, 1992; Киселюк, 1998а, 2001в; Полушина, 1998; Ссавці України..., 1999; Kisseliuk, 2000; Woloszyn, Bashta, 2001; Башта та ін., 2004; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, 2007; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009а; Бучко та ін., 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; І. В. Дикий, А. В. Юзик, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Я. І. Зеленчук**

Фото: В. В. Буджак

Пергач північний

Eptesicus nilssonii (Keyserling et Blasius, 1839)

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Лилюкоподібні – Vespertilioniformes

Родина Лилюкові – Vespertilionidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозливого стану вид (NT).

Поширення. Палеарктика, від Північної та Центральної Європи до Японії. В Україні – в західних і північних регіонах; карпатська популяція ізольована від північної частини ареалу. В Івано-Франківській області основна кількість знахідок відома із власне гірської частини, в Передкарпатті трапляється спорадично. У горах зустрічається до висоти 1600 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Брошнів, с. Буркут, смт Верховина, смт Ворохта, с. Гериня, с. Дуба, с. Заріччя (Надв.), с. Іванівка, м. Івано-Франківськ, с. Космач (Кос.), с. Люча, смт Рожнятів, с. Тяпче, с. Цінева, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Пожижевська; Горганський масив, Чорногірський масив.

Місця перебування. Тісно пов'язаний з лісовими масивами. Типовими місцями оселення є узлісся та (високо в горах) верхня межа лісу.

Особливості біології. Характерний гірсько-лісовий кажан, основними сховищами якого в літній період є дупла дерев, горища і тріщини у скелях, а в зимовий – вірогідно, печери. Загалом осілий представник хіроптерофауни,

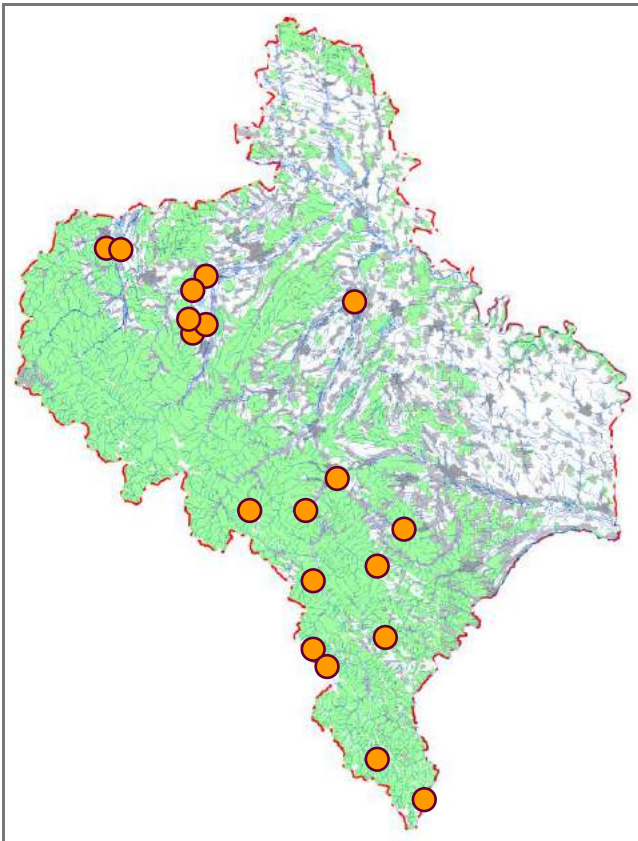

здійснює лише ближні міграції в пошуках зимових сховищ. Частково схильний до синантропії. Зимує в сухих і досить прохолодних місцях при температурі до 4 °С. Влітку формує материнські колонії. Самка раз на рік народжує одне маля. Молоді особини статевої зрілості досягають на другому році життя. На полювання вилітає рано, відразу після заходу сонця. Політ швидкий і маневрений. Полює в сутінках і темряві між деревами, а також над їхніми вершинами. Живиться в польоті різноманітними комахами, переважно двокрилими, нічними метеликами й іншими.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Здебільшого відомі поодинокі знахідки.

Фактори загрози. Деградація природного середовища існування внаслідок впливу антропогенного чинника, зокрема, зменшення площ пралісів і вирубування дуплистих дерев.

Заходи охорони. Пошуки й моніторинг сучасних місць перебування, збереження ділянок старих лісів. Пергач північний занесений до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Абеленцев та ін., 1956; Татаринів, 1956, 1974; Крочко, 1992; Киселюк, 1998а, 2001в; Полушина, 1998; Покинська та ін., 1999; Kisseliuk, 2000; Woloszyn, Bashta, 2001; Делеган та ін., 2005; Годлевская, 2006; Башта, Потіш, 2007; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а; Червона книга..., 2009, 2011; Bashta, 2009а; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Bashta et al., 2015; А. В. Юзик, особ. повід.

**І. В. Скільський, І. І. Коляджин,
Ю. В. Петричук**

Фото: М. В. Дребет

Кіт лісовий

Felis silvestris Schreber, 1777

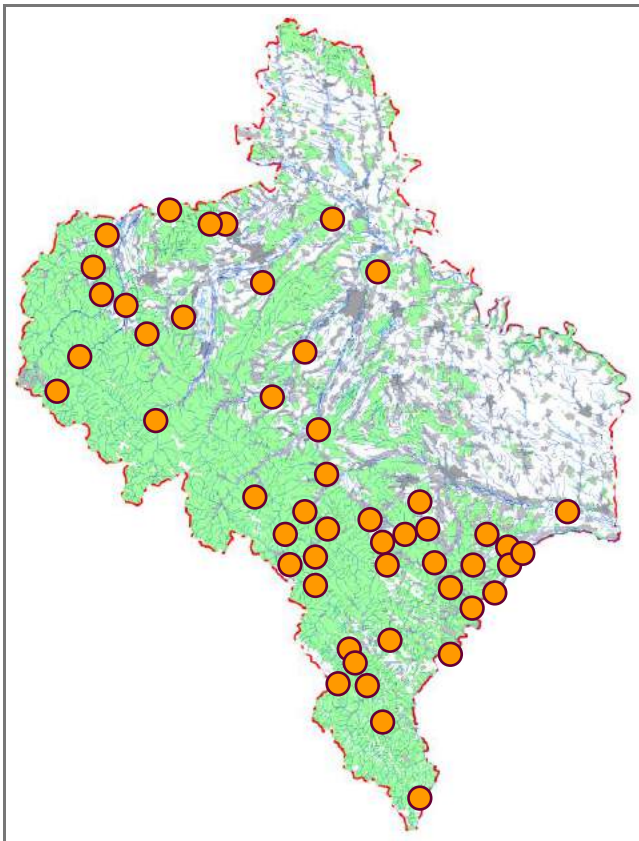
Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Котові – Felidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Західна, Центральна і Південна Європа, Азія до Північно-Західного Китаю, Африка. Теперішній регіон поширення лісового kota в Україні охоплює Карпати і прилеглі території, окремі райони Хмельницької, Вінницької, Миколаївської, Кіровоградської, Одеської та Черкаської областей. Раніше зустрічався також на Поліссі, в деяких інших місцях. На Івано-Франківщині відомі знахідки в карпатській частині. У гори місцями проникає вище 1400–1500 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бабин, с. Баня-Березів, поблизу с. Барвінків, с. Бережниця (Калузьк.), с. Бистрець, смт Богородчани, м. Болехів, с. Болехів, с. Великий Рожин, смт Верховина, смт Вигода, с. Видинів, с. Вишків, смт Ворохта, смт Делятин, с. Дземброня, с. Завадка, с. Зелена, с. Зелене, с. Ілемня, с. Кальна, с. Кобаки, м. Косів, с. Космач (Кос.), смт Кути, с. Люча, с. Малий Ключів, с. Микуличин, с. Мислівка, м. Надвірна, с. Осмолода, с. Пробійнівка, с. Рибне (Кос.), с. Рожнів, с. Сокіл, смт Солотвин, с. Татарів, с. Текуче, с. Велика Туря, с. Узин, с. Химчин, с. Церковна, с. Шешори, с. Яблуниця (м. Яремче), смт Яблунів, м. Яремче, с. Ясеновець; лісоділ. Перкалбаб; г. Піп Іван Чорногірський, г. Синяк.

Місця перебування. Здебільшого різноманітні лісові масиви, які відносно рідко відвідуються людьми. Віддає перевагу ділянкам, що добре прогріваються сонцем, із

густим травостоєм, старими дуплистими деревами, чагарниками.

Особливості біології. Веде відносно прихований спосіб життя. Оселяється поодинокі, активний у сутінках і вночі. Виводкові лігва влаштовує в дуплах дерев, великих тріщинах скель, під поваленими стовбурами, в норах. Самка раз на рік (квітень – травень) після 63–68 днів вагітності народжує 2–4 (іноді 5) малят, які тримаються біля неї до вересня – жовтня. Живляться переважно мишоподібними гризунами, рідше птахами, плазунами і трупами тварин.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області налічується не менше 130–150 особин. Протягом останніх двох десятиліть спостерігається помітне зростання чисельності.

Фактори загрози. Вирубування лісів, різке зменшення площ старих листяних деревостанів, створення штучних лісових насаджень із переважанням монокультур, рекреація, випадкове знищення особин виду під час відстрілу бродячих чи здичавілих свійських кішок, браконьєрство. Певної шкоди «чистокровності» популяції завдають бродячі свійські коти, які, паруючись із дикими, дають гібриди.

Заходи охорони. Еколого-просвітницька робота серед місцевого населення, біотехнія в напрямку підвищення кормності угідь. Кіт лісовий занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і Галицькому НПП.

Джерела інформації: Татаринів, 1956, 1969, 1973, 1979, 1980, 1983; Турянин, 1971, 1975, 1988а, 1988б; Турянин, 1973а; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Красная книга..., 1984; Полушина и др., 1986; Соколов, 1986; Редкие..., 1988; Кондришин, 1992; Федоренко та ін., 1993; Киселюк, 1996б, 2006б; Ткачук, 1999; Киселюк, Годованець, 2000; Киселюк та ін., 2000, 2001, 2009а, 2009б, 2009в; Скільський, Киселюк, 2003б; Башта, Потіш, 2004, 2007; Дикий, 2004; Делеган та ін., 2005; Шевченко, 2007; Горбань та ін., 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009, 2012; Шквиря и др., 2009; Stefen, Gömer, 2009; Орлецький та ін., 2011; Юркевич, 2011; Гунчак, Проців, 2012; Зітенюк, Зітенюк, 2012; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Zagorodniuk et al., 2014; Скільський та ін., 2015в, 2016а; І. С. Білан, М. Гринишин, С. П. Матійчук, М. Тимофійчук, І. І. Турянин, Д. М. Харів, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: J. Bohdal

Рись європейська

Lynx lynx (Linnaeus, 1758)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Котові – Felidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Лісові регіони Центральної і Північної Європи, Азії (весь Сибір до узбережжя Тихого океану та о. Сахалін), Кавказу, Малої і Центральної Азії. В Україні до кінця XIX ст. європейська рись була поширена в лісовій і лісостеповій зонах. Нині збереглася переважно в Карпатах та в окремих районах Полісся. В Івано-Франківській області зустрічається в гірській частині (до висоти 1800 м н. р. м.), звідки місцями проникає в Передкарпаття. В окремих випадках відомі заходи поодиноких особин у прилеглих рівнинних районах (наприклад, відома знахідка на правобережжі Середнього Дністра).

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця (Рафайлова), с. Брошнів, с. Буркут, смт Ворохта, с. Голошина, с. Гринява, с. Гута, смт Делятин, с. Дземброня, с. Зелена, с. Зелене, с. Ілемня, с. Кальна, с. Космач (Кос), смт Кути, с. Липовиця, с. Луги, с. Малий Рожин, с. Микуличин, поблизу с. Михальче, с. Нижній Березів, с. Осмолода, с. Поляниця (м. Болахів), с. Поляниця (м. Яремче), с. Прокурава, с. Розтоки, смт Солотвин, с. Суходіл (Рожнят.), с. Татарів, с. Текуче, с. Тюдів, с. Церковна, с. Шепіт, с. Шешори, с. Яблуниця (м. Яремче), м. Яремче; лісоділ. Бескид, лісоділ. Перкалаб; ур. Довжинець; г. Говерла, г. Грегит, г. Довбушанка, г. Ігровець, г. Магура (Дол.), г. Піп Іван Чорногірський, г. Сивуля, г. Тарниця, г. Чивчин; хр. Аршиця, хр. Карматура, хр. Сокільський, хр. Яблуниця; Чорногірський масив.

Місця перебування. Характеризується помітною приуроченістю до гірських лісів тайгового типу з розвинутим підліском, буреломом і виходами скель.

Особливості біології. Зазвичай веде поодинокий спосіб життя (за винятком самок з виводками). Влітку досягає поясу субальпійських луків, а з появою снігу спускається в долини. Лігва влаштовує у важкодоступних місцях. Парування відбувається в лютому – березні. Самка раз на рік (протягом квітня – травня) після 60–70 днів вагітності народжує 1–3 (зрідка 4) сліпих дитинчат. Зрячими малята стають на 12–16 добу. Лактація триває два-три місяці. Виводок тримається біля самки до наступної весни. Статевої зрілості молоді досягають у віці 21–30 місяців. Живляться переважно копитними ссавцями, а також зайцями, середнього розміру птахами, мишоподібними гризунами і падлом.

Сучасний стан популяції. В Івано-Франківській області налічується не більше 70–80 особин. Протягом останніх десятиліть чисельність відносно стабільна з незначною тенденцією до зменшення.

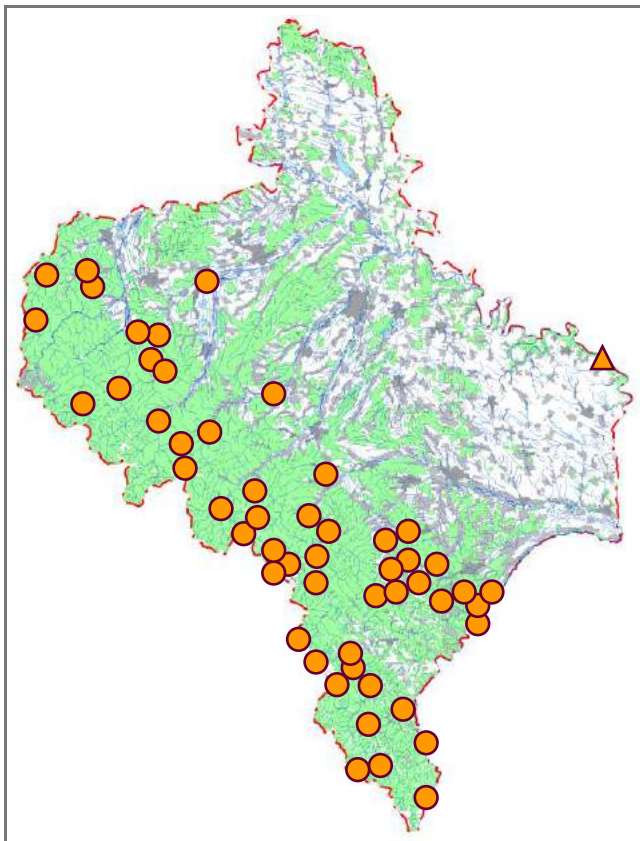
Фактори загрози. Деградація типових біотопів у результаті експлуатації лісів, рекреація, браконьєрство.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною місць перебування, боротьба із браконьєрством. Рись європейська занесена до Червоної книги України (рідкісний вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський», а також відома знахідка в межах РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Niezabitowski, 1933; Страутман, Татарінов, 1949; Татарінов, 1956, 1969, 1973, 1980, 1983; Турянин, 1971, 1975, 1988а, 1988б; Щербак, 1991; Федоренко та ін., 1993; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Киселюк, 1996а, 1996б, 2000, 2006г; Жила, 1999; Киселюк, Годованець, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а, 2009б, 2009в; Довганич та ін., 2002; Delehan et al., 2002; Рись..., 2003; Скільський, Киселюк, 2003а, 2003б; Горбань, Горбань, 2005; Горбань та ін., 2005, 2008; Делеган та ін., 2005, 2011а; Кваша та ін., 2005; Скільський, 2005; Гунчак та ін., 2006; Довганич, 2006; Лушак та ін., 2006; Башта, Потіш, 2007; Шевченко, 2007; Шевченко, Песков, 2007; Межжерин, 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Ташук та ін., 2011; Юркевич, 2011; Гунчак, Проців, 2012; Зітенюк, Зітенюк, 2012; Межжерин, Лашкова, 2013; Мотрук, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Kösk et al., 2014; Паламаренко, 2015; Скільський та ін., 2015в, 2016а; І. С. Білан, Я. І. Зеленчук, В. В. Климчук, С. П. Матійчук, І. І. Мицканюк, Д. М. Харів, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: В. М. Бурдяк

Ведмідь бурий

Ursus arctos Linnaeus, 1758

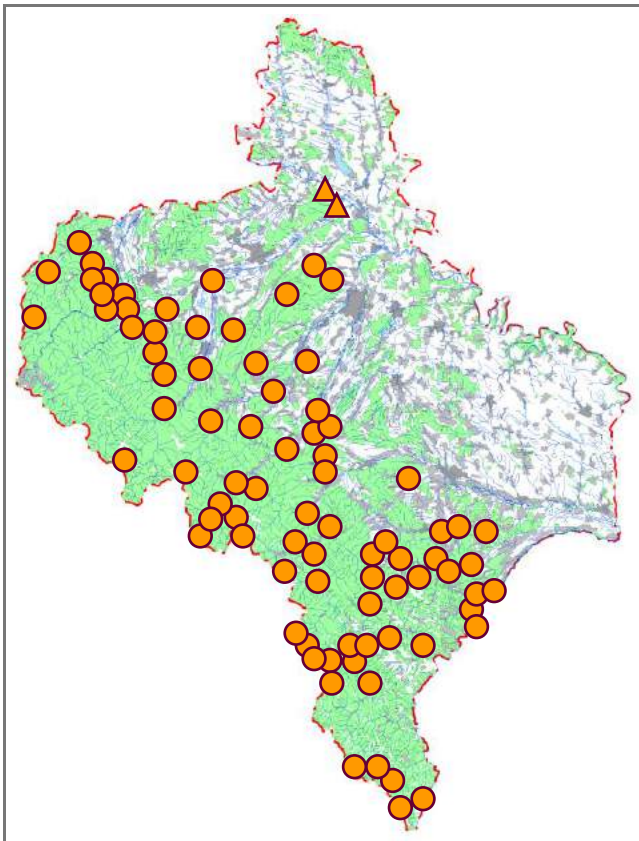
Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Ведмедеві – Ursidae

Регіональна категорія охорони. Вразливий вид (VU).

Поширення. Значна частина території Євразії та Північної Америки. В Україні нині зберігся лише в Карпатах; також відомі дуже спорадичні знахідки на Поліссі. В Івано-Франківській області населяє гірську частину, звідки місцями проникає в Передкарпаття.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця (Рафайлова), смт Битків, с. Блюдники, с. Брошнів, с. Брустурів, с. Буркут, с. Великий Рожин, смт Верховина (Жаб'є), смт Вигода, смт Ворохта, с. Гута, смт Делятин, с. Дземброня, с. Дуба, с. Зелена, с. Зелене, с. Ілемня, с. Ільці, с. Кальна, с. Климпуші, с. Козаківка, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Красне, с. Кривопілля, с. Кропивник (Дол.), смт Кути, с. Липовиця, с. Лісна Тарновиця, с. Лоєва, с. Луги, с. Максимець, с. Манява, с. Микитинці (Кос.), с. Микулчин, с. Мирне, м. Надвірна, с. Нова Гута, с. Осмолода (ур. Лопушна), с. Острів, смт Печеніжин, с. Підгір'я, с. Поляниця (м. Болехів), с. Рибне (Тисм.), с. Річка, с. Розтоки, с. Розточки, с. Росільна, с. Сокопівка (Кос.), смт Солотвин, с. Спас (Рожнят.), с. Старий Мізунь, с. Суходіл (Рожнят.), с. Татарів, с. Текуче, с. Тюдів, с. Устеріки, с. Уторопи, с. Химчин, с. Церковна, с. Шевченкове (Дол.), с. Шепіт, с. Шешори, с. Яблуниця (м. Яремче), с. Яворів (Кос.), м. Яремче, с. Ясень; лісоділ. Перкалаб; ур. Довжинець, ур. Чорний Ліс; г. Брескул, г. Гнатася (Гнетеса), г. Говерла, г. Грегіт, г. Магура, г. Піп Іван Чорногірський, г. Пожижевська, г. Попада, г. Сивуля, г. Синяк, г. Чивчин; Братківський хребет (Чорна Полонина); Горганський масив, Чорногірський масив; пер. Шия.

Місця перебування. Переважно старі мішані ліси.

Особливості біології. Зимув проводить у барлозі. Шлюбний період настає наприкінці весни. Наступного року в січні – лютому самка в барлозі народжує 1–4 (найчастіше 2) сліпих ведмежат. Через місяць вони стають зрячими, але харчуються материнським молоком ще тривалий час і до двох-трьох років не покидають матір. Ведмідь бурий належить до всеїдних тварин.

Сучасний стан популяцій. На Івано-Франківщині налічується не більше 80–100 особин. Протягом останніх десятиліть чисельність зменшилася як мінімум утричі.

Фактори загрози. Фрагментація території поширення внаслідок експлуатації лісів, рекреація, браконьєрство.

Заходи охорони. Забезпечення дієвою охороною характерних біотопів, біотехнічні заходи з метою підвищення кормності угідь, боротьба із браконьєрством. Ведмідь бурий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський», також відомі знахідки в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Pietruski, 1853; Encyklopedia powszechna, 1863; Nowicki, 1866; Wykaz..., 1878, 1883, 1898; Spis zwierzyny..., 1883; Kochanowski, 1884; Шухевич, 1899, 1901, 1997; Smarzewski, 1899; Martyniec, 1901; Szuchiewicz, 1902; Przepisy..., 1904; Rieger, 1906; Шарлемань, 1920; Burzyński, 1924, 1931; Krawczyński, 1924, 1947; Dyakowski, 1925; Szafer, 1929; Orłowicz, Lenartowicz, 1932; Krótki przewodnik..., 1933; Niezabitowski, 1933; Pan Prezydent..., 1933; X. X., 1934; Zebranie..., 1935; Starzeński, 1936; Scholz, 1938; Goduń, 1939; Корнеев, 1952; Сокур, 1952, 1960, 1961а; Татаринів, 1954б, 1956, 1969, 1973, 1980, 1995, 1998; Страутман, 1955; Гримальський, Загайкевич, 1957; Пархоменко, 1962; Турянин, 1969, 1971, 1975; Крайнев, 1970; Слободян, 1974а, 1974б, 1975а, 1975б, 1975в, 1975г, 1979, 1981, 1982, 1986, 1987, 1988, 1991, 1993, 2008; Турянин, 1974; Слободян, Олейник, 1975; Татаринів и др., 1975; Островський, 1976а; Разумовський, 1976; Слободян, Гуцуляк, 1976; Slobodyan, 1976; Юркевич, 1977, 1996, 1998, 1999, 2011; Стойко, 1990; Верещак, Тихонов, 1991; Гулай, 1994; Гунчак, 1994, 1999; Хоєцький, 2000а, 2000б, 2000г, 2010; Swenson et al., 2000; Аристов, Барышников, 2001; Делеган, Делеган, 2001; Jakubiec, 2001; Гунчак, Шейгас, 2002; Довганич та ін., 2002; Ozoliņš, 2003; Делеган та ін., 2011б, 2015; Луцук, 2005, 2006, 2007, 2013; Довганич, 2006, 2010, 2013; Боберський, 2007, 2012; Rigg, Adames, 2007; Шквиря, 2008; Киселюк та ін., 2009в; Червона книга..., 2009, 2011; Ozoliņš et al., (2003) 2009; Клапчук, Проців, 2011; Проців, 2012а, 2012б, 2014а, 2014б, 2015а, 2015б, 2016; Зеленчук, 2013, 2015; Мотрук, 2013; Khoiyetskyu, 2013; Дзеорджеску та ін., 2014; Зеленчук, Матійчук, 2014; Скільський, 2015; Скільський та ін., 2016а; І. С. Білан, Я. І. Зеленчук, Р. Романюк, Д. М. Харів, В. Худяк, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. М. Кудіна

Фото: М. С. Атаманюк

Горностай

Mustela erminea Linnaeus, 1758

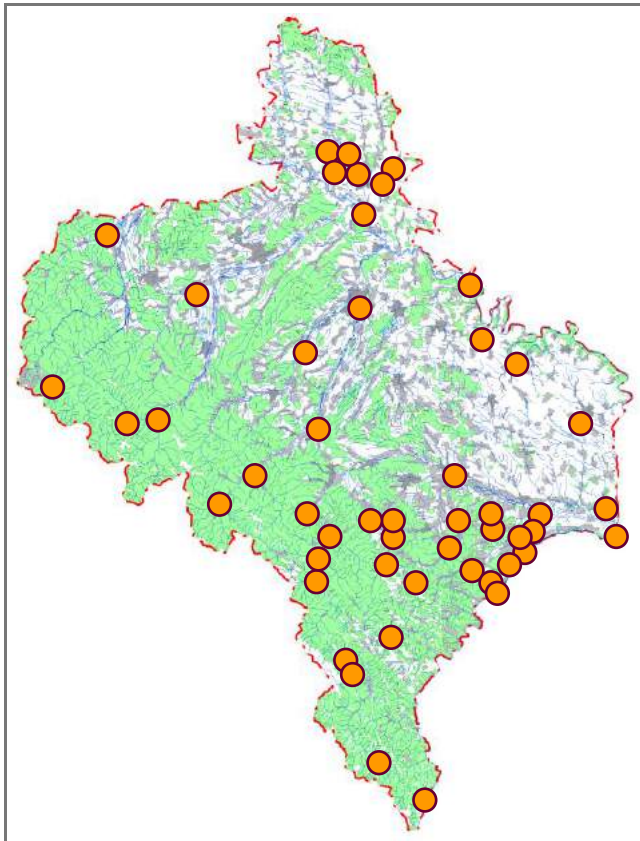
Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Тхореві – Mustelidae

Регіональна категорія охорони. Близький до загрозового стану вид (NT).

Поширення. Більша частина Європи, гори Кавказу та Середньої Азії, Сибір, Північна Монголія, Китай і Північна Америка. В Україні поширений на всій території, крім Криму та деяких степових районів. В Івано-Франківській області зустрічається в усіх ландшафтних зонах. У гори долинами річок проникає до висоти 1500 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Баня-Березів, с. Бистрець, с. Бистриця (ур. Вижня-Яла), с. Бовшів, смт Богородчани, м. Болехів, с. Буркут, м. Бурштин, смт Верховина, с. Вижній Березів, с. Вишків, смт Ворохта, м. Галич, с. Глушків, с. Дем'янів, с. Джурів, с. Дземброня, с. Завалля, с. Зелена, м. Івано-Франківськ, с. Кобаки, м. Коломия, с. Корости, с. Коростовичі, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Кукільники, смт Кути, с. Микитинці (Кос.), с. Микуличин, м. Надвірна, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Новоселиця (Снят.), с. Олеша, с. Осмолода, с. Пістинь, с. Прокурава, с. Рибне (Кос.), смт Рожнятів, с. Рудники, с. Середній Березів, м. Снятин, с. Соколівка (Кос.), с. Старі Кути, с. Татарів, с. Трач, с. Хохонів, с. Шешори, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; г. Молода.

Місця перебування. Долини річок, береги потоків і струмків, озер, ставків, болота, ліси й узлісся, зарості чагарників; іноді трапляється на полях та в населених пунктах.

Особливості біології. Веде осілий, прихований, присмерковий і нічний спосіб життя. Активний протягом року, переважно в нічний час. Добре плаває, лазить по кущах і деревах. Кубла влаштовує в норах гризунів, дуплах дерев, купах хмизу та серед каміння. Живиться переважно мишами і полівками, рідше – птахами та їхніми яйцями, плазунами, жабами, комахами і плодами рослин. Узимку полює під снігом. Самка раз на рік (лютий – кінець травня) після 9–10 місяців вагітності народжує 2–10 (іноді до 18) малят. Статевозрілим стає у віці трьох-чотирьох років.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Здебільшого виявляли поодиноких особин.

Фактори загрози. Меліорація, епідемії, несприятливі екологічні чинники (суворі зими й холодні весни).

Заходи охорони. Моніторинг сучасного стану популяцій, забезпечення дієвою охороною місць перебування. Горностай занесений до Червоної книги України (неоцінений вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський» і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Татаринів, 1956, 1969, 1973; Абелєнцев, 1968; Турянин, 1975, 1979; Колонок..., 1977; Корнєєв, 1985; Полушина і др., 1986; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Киселюк, 1996а, 1996б, 2000, 2006г; Киселюк, Годованець, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а, 2009б, 2009в; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Юркевич, 2011; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Юзик та ін., 2017; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, І. Л. Стефурак, І. І. Турянин, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Л. І. Мелешук, А. М. Зітенюк**

Фото: L. Hlasek

Норка європейська

Mustela lutreola (Linnaeus, 1761)

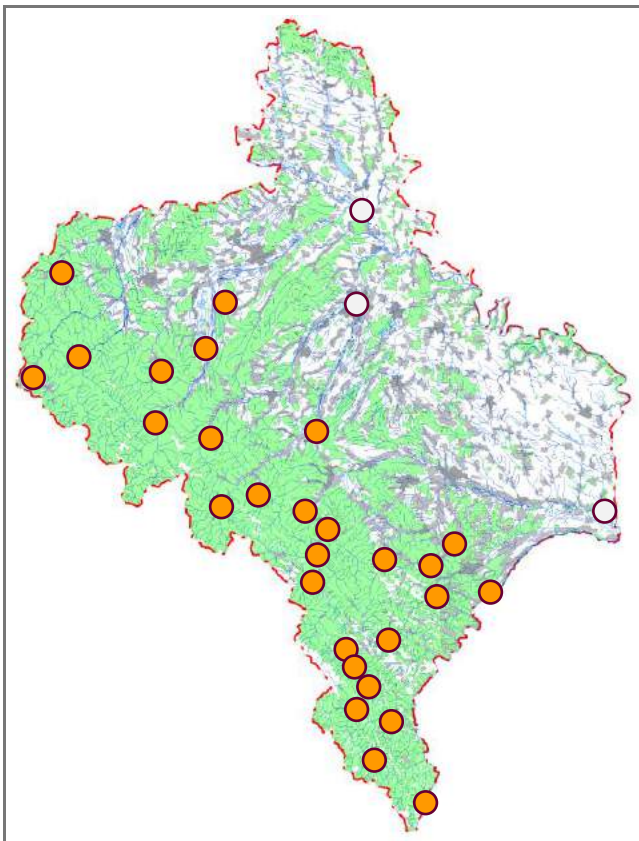
Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Тхореві – Mustelidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Ареал охоплює більшу частину Європи, за винятком Середземномор'я, Скандинавії та Британських островів, а також Крайньої Півночі. На сході регіон поширення доходить до Західного Сибіру. В Україні європейську норку раніше реєстрували на всій території, крім АР Крим. У наш час вид зберігся переважно в Карпатах, пониззі річок Дунай і Дністер та в середній течії р. Сіверський Донець. В Івано-Франківській області зустрічається спорадично, головним чином у власне гірській частині (особливо протягом останніх десятиліть), де долинами річок проникає трохи вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Бистриця, с. Буркут, смт Верховина, смт Ворохта, м. Галич, с. Гринява, с. Дземброня, с. Зелена, с. Зелене, м. Івано-Франківськ, с. Камінь, с. Космач (Кос.), смт Кути, с. Липовиця, с. Микуличин, с. Мислівка, м. Надвірна, с. Осмолода, смт Перегінське, с. Пістинь, с. Сенечів, м. Снятин, с. Стара Гута, с. Татарів, с. Шешори, с. Явірник, с. Яворів (Кос.), м. Яремче; лісоділ. Перкалаб; Полянницьке л-во (ур. Шекеляк).

Місця перебування. В основному береги невеликих озер, річок, гірських потоків з добре розвинутою рослинністю.

Особливості біології. Веде осілий спосіб життя. У виняткових випадках (нестача їжі, замерзання або висихання водойм) може здійснювати міграції. Тварини активні переважно в сутінках і вночі, за хмарної погоди – і вдень. Для житла використовують прикореневі порожнини, старі нори водяних гризунів, дупла дерев, інші подібні місця. Добре плавають. Живляться рибою, жабами, раками, водяними комахами, молюсками, невеликими ссавцями й іноді птахами. Самка один раз на рік (квітень – травень) після 40–43 діб вагітності народжує до 7 малят (частіше 3–4). Статевозрілими стають у віці 9–11 місяців.

Сучасний стан популяції. Не з'ясований. Надзвичайно рідко виявляли поодинокі особин. Протягом останніх десятиліть європейська норка перестала зустрічатися в багатьох місцях.

Фактори загрози. Меліорація, гідробудівництво, браконьєрство, конкуренція з інтродукованою американською норкою (*Neovison vison*).

Заходи охорони. Більш детальне з'ясування місць сучасного поширення і забезпечення їх дієвою охороною. Норка європейська занесена до Червоної книги України (зникаючий вид), Європейського червоного списку (вид перебуває в небезпечному стані (EN)) і Червоного списку МСОП (вид перебуває у критичному стані (CR)). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський», а також на території спеціально створеної охоронної ділянки в ДП «Надвірнянський лісгосп»; раніше виявляли в межах Галицького НПП.

Джерела інформації: Татаринів, 1956, 1957, 1969, 1979; Полушина, 1958б; Абеленцев, 1968; Турянин, 1975; Федоренко та ін., 1993; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Киселюк, 1996б, 2000, 2006в, 2006г; Киселюк, Тымчук, 1999; Киселюк, Годованець, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а, 2009б; Панов, 2002; Волох, 2004б; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Горбань та ін., 2008; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Юркевич, 2011; Зітенюк, Зітенюк, 2012; Межжерін, Лашкова, 2013; Мотрук, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Юзик та ін., 2017; І. І. Турянин, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
О. І. Киселюк, Я. І. Зеленчук**

Фото: P. Mückstein

Тхір темний

Mustela putorius Linnaeus, 1758

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Тхореві – Mustelidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Західна і Центральна Європа, лісова та лісостепова смуги Східної Європи. В Україні зустрічається на всій території, крім АР Крим. В Івано-Франківській області поширений у всіх ландшафтних зонах. У гори проникає трохи вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: смт Більшівці, с. Блюдниці, с. Бовшів, смт Богородчани, м. Болахів, смт Букачівці, с. Буркут, м. Бурштин, смт Верховина, смт Вигода, с. Вістова, смт Ворохта, м. Галич, смт Гвіздець, м. Городенка, с. Городниця, с. Гуцулівка, смт Делятин, с. Джурів, м. Долина, смт Заболотів, с. Завалля, с. Залуква, с. Заріччя (Надв.), с. Зелена, с. Зелене, с. Золота Липа, м. Івано-Франківськ, с. Ільці, м. Калуш, с. Колінки, м. Коломия, с. Корнич, с. Корости, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Кривоброди, с. Криворівня, с. Крилос, с. Кропивище, смт Кути, с. Медина, с. Микуличин, м. Надвірна, с. Незвисько, с. Нижнів, с. Новоселиця (Снят.), с. Осмолода, смт Отинія, с. Перевозець, смт Перегінське, смт Печеніжин, с. Пилипи, м. Рогатин, смт Рожнятів, с. Рудники, м. Снятин, смт Солотвин, с. Спас (Колом.), с. Старий Гвіздець, с. Стецева, с. Татарів, м. Тисмениця, м. Тлумач, с. Трач, с. Химчин, с. Цвітова, с. Цуцулин, с. Явірник, м. Яремче; ст. Дар'їв; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Віддає перевагу відкритим природним біотопам; суцільних лісових масивів, як правило,

уникає. Найчастіше цих тварин можна виявити на узліссях, уздовж берегів річок із заростями деревно-чагарникової рослинності, на заплавах луках, серед заболочених ділянок. Тхір темний тяжіє до синантропного способу життя. У населених пунктах і на їхніх околицях типові місця перебування – присадибні будівлі, горища, клуні, комори, кошари, хліви, підвали, купи дров і хмизу, стоги сіна. Особливо часто навідує села з настанням холодів.

Особливості біології. Кубла та сховища влаштовує в різних місцях, здебільшого в норах гризунів. Веде осілий спосіб життя. Гін відбувається протягом березня – квітня, вагітність триває до 40 діб. У приплоді налічується 2–12 малят, хоча частіше їх буває 4–6. У двомісячному віці тварини стають самостійними. До осені тримаються виводками. Статевої зрілості набувають на другому році життя. Основні кормові об'єкти – мишоподібні гризуни, птахи, плазуни, земноводні, дрібна риба.

Сучасний стан популяцій. Звичайний, місцями відносно численний вид.

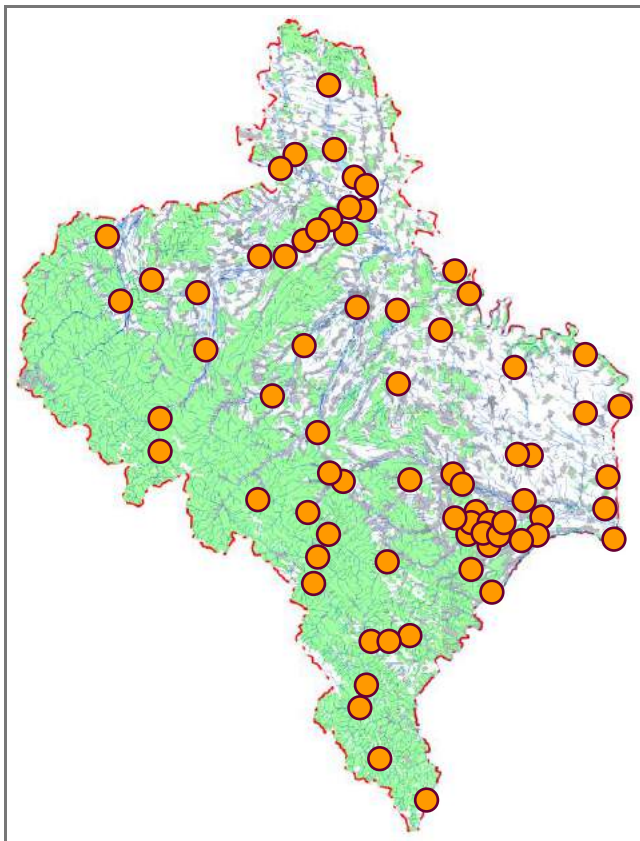
Фактори загрози. Збіднення трофічної бази, браконьєрство.

Заходи охорони. Моніторинг сучасного стану популяцій. Тхір темний занесений до Червоної книги України (неоцінений вид). Охороняється у ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина», НПП «Верховинський», Галицькому НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Полушина, 1956, 1958а, 1958б; Татаринів, 1956, 1958, 1969, 1973; Абеленцев, 1968; Турянін, 1973б; Турянін, 1975; Полушина і др., 1986; Кащишин 1993б; Федоренко та ін., 1993; Киселюк, 2000, 2006г; Киселюк, Годованець, 2000; Горбань, Горбань, 2005; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Шевченко, 2007; Горбань та ін., 2008; Киселюк, Тимочко, 2009; Киселюк та ін., 2009а, 2009в; Червона книга..., 2009; Юркевич, 2011; Зеленчук, 2013; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Стефурак та ін., 2013б, 2013в; Савчук, Потятинник, 2014; Скільський та ін., 2015в, 2016а; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, І. І. Турянін, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Л. І. Мелешук, А. М. Зітенюк**

Фото: М. С. Атаманюк

Тхір степовий

Mustela eversmanni Lesson, 1827

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Тхореві – Mustelidae

Регіональна категорія охорони. Вид перебуває у критичному стані (CR).

Поширення. Ареал охоплює лісостепову і степову зони Євразії (південно-східна частина Європи, Центральна Азія, Сибір, Далекий Схід). В Україні поширений на всій території, але в багатьох місцях зник. В Івано-Франківській області відомі дуже спорадичні знахідки в рівнинній частині (Прут-Дністровське межиріччя й Опілля).

Кадастр знахідок: с. Бовшів (ур. Касова Гора), м. Бурштин, м. Галич, м. Городенка, смт Єзупіль, с. Куропатники, с. Межигірці, с. Незвисько, с. Олеша, м. Рогатин, м. Снятин, м. Тлумач.

Місця перебування. Насамперед, відкриті ландшафти з низьким травостоем та ущільненим ґрунтом. Іноді живе в острівних лісах, лісосмугах, зустрічається серед скель; може заходити на окраїни населених пунктів.

Особливості біології. Оселяється в норах хом'яків, ховрахів, сліпаків, лисів і борсуків, може влаштовувати кубло у тріщинах скель, купах хмизу, скиртах соломи або в дуплах дерев. Площа індивідуальної мисливської ділянки особини становить 18–32 км² (у радіусі 3–5 км довкола

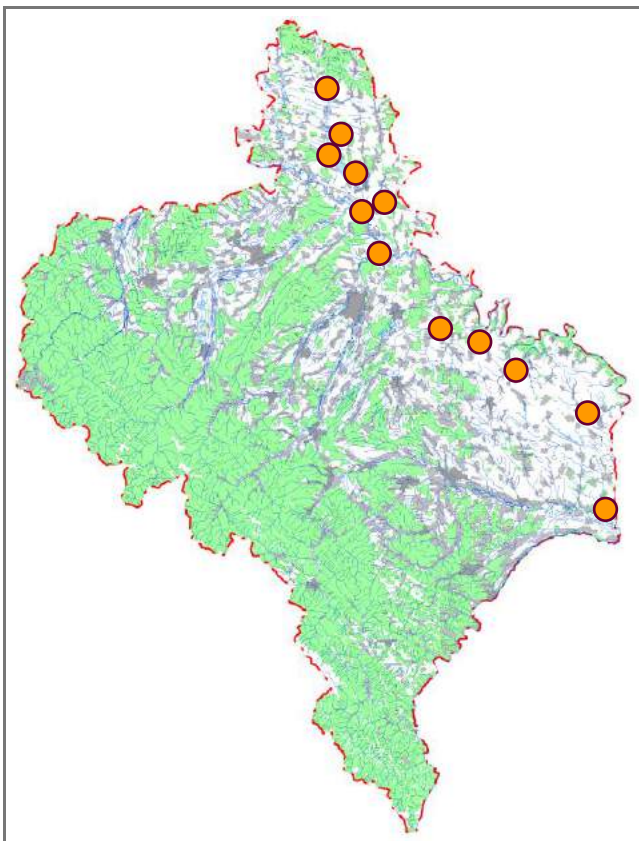

гніздової нори). Добре плаває і пірнає. Активний у сутінках і вночі. Живиться переважно гризунами, в основному ховраками, а також дрібними птахами, їхніми яйцями, плазунами та комахами, плодами культурних і дикорослих рослин. Самка раз на рік після 37–38 днів вагітності народжує від 3 до 19 (частіше 7–9) малят. Статевозріліми стають у віці 10–11 місяців.

Сучасний стан популяцій. Не з'ясований. Дуже рідко виявляли поодинокі особин. Протягом останніх десятиліть степовий тхір перестав зустрічатися в багатьох місцях.

Фактори загрози. Розорювання цілинних ділянок, застосування отрутохімікатів.

Заходи охорони. Збільшення площ вигонів і перелогів, збереження цілинних ділянок, проведення реакліматизації в місця недавнього перебування, обмеження застосування хімічних препаратів для боротьби із гризунами. Тхір степовий занесений до Червоної книги України (зникаючий вид). Відомі знахідки на території Галицького НПП і в межах РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Татаринів, 1952, 1956, 1969, 1973, 1983; Полушина, 1955, 1958а, 1958б; Гептнер и др., 1967; Абеленцев, 1968; Турянин, 1975, 1979; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Полушина и др., 1986; Редкие..., 1988; Волох, 2004в; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Філіпенко, 2014; І. І. Турянин, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: L. Bécsy

Перегузня степова

Vormela peregusna (Güldenstädt, 1770)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Тхореві – Mustelidae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Ареал охоплює степи Східної Європи й Азії. Він тягнеться від Балканського півострова і Передньої Азії (за винятком Аравійського півострова) через південь Російської Федерації та Центральну Азію до північного заходу Китаю і Монголії. В Україні на початку ХХ ст. перегузня була поширена фактично на всій території степової і частково лісостепової зон. Протягом останніх десятиліть знахідки відомі лише зі східної частини України. В Івано-Франківській області раніше цей вид, вірогідно, дуже спорадично зустрічався в рівнинних районах (Прут-Дністровське межиріччя, можливо, Опілля).

Кадастр знахідок: орієнтовно центральна частина теперішнього Городенківського району.

Місця перебування. Переважно залишки цілинного степу, рідше ділянки з чагарниками, долини річок.

Особливості біології. У наш час в Україні перегузня трапляється на цілинних степових ділянках. Веде нічний і сутінковий спосіб життя. Живе в норах інших дрібних

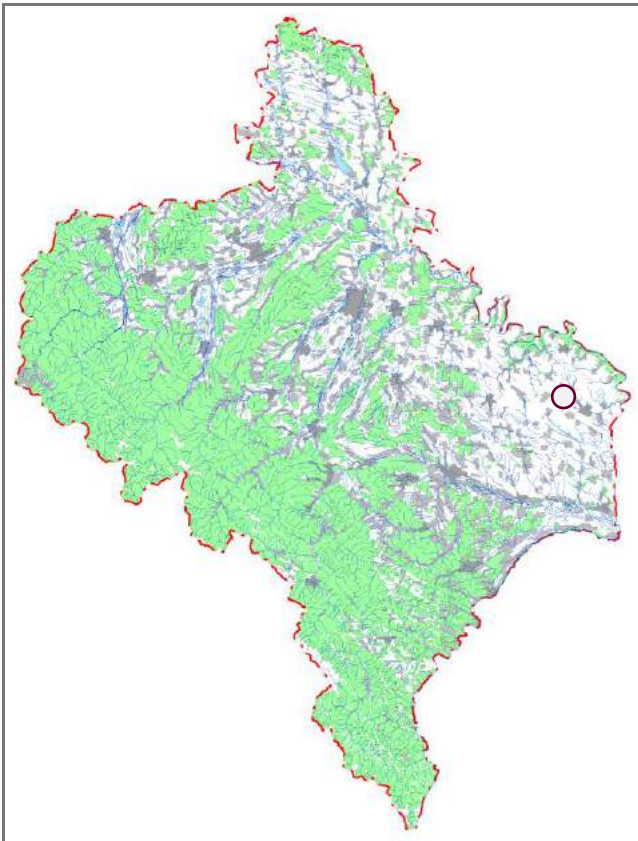

ссавців. Площа індивідуальної мисливської ділянки, як правило, не перевищує 30 га. Самка один раз на рік у березні – липні народжує від 2 до 14 малят (найчастіше 4–8). Статевозрілими молоді тварини стають на другому році життя. Основними об'єктами живлення є ховрахи, сліпаки, мишоподібні гризуни, хом'яки, зайчата, дрібні птахи та відкладені ними яйця, жаби, ящірки, великі комахи (прямокрилі та жуки). До раціону входять також плоди винограду, глоду, терену, шипшини, м'якоть динь і гарбузів, насіння соняшнику.

Сучасний стан популяції. На Івано-Франківщині вид зник, імовірно, ще в першій половині ХІХ ст.

Фактори загрози. Трансформація цілинних степів у агроценози, збіднення кормової бази.

Заходи охорони. Перегузня степова занесена до Червоної книги України (рідкісний вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках вразливий вид (VU)).

Джерела інформації: Полушина, 1958б; Абелєнцев, 1968; Щербак и др., 1976; Татаринів, 1978; Корнєєв, 1985; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1980, 1994, 2009; Талпош, 1999; Делеган та ін., 2005; Межжерін, Лашкова, 2013.

І. В. Скільський

Фото: А. Karatas

Видра річкова

Lutra lutra (Linnaeus, 1758)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Тхореві – Mustelidae

Регіональна категорія охорони. Відносно благополучний вид (LC).

Поширення. Ареал охоплює Європу, більшу частину Азії, Північну і Західну Африку. В Україні зустрічається на всій території, крім Криму. В Івано-Франківській області відомі знахідки в багатьох місцях у всіх ландшафтних зонах. У гори проникає вздовж русел річок вище 1000 м н. р. м.

Кадастр знахідок: с. Бистрець, с. Білоберізка, смт Більшівці, с. Бовшів, м. Болехів, с. Болохів, с. Брустурів, с. Буркут, м. Бурштин, с. Васючин, с. Великий Рожин, с. Верboveць, с. Верхній Струтин, смт Верховина, смт Вигода, с. Вовчківці, с. Вороненко, смт Ворохта, с. Глибівка, с. Голошина, м. Городенка, с. Гута, с. Гуцулівка, смт Делятин, с. Дем'янів, с. Джурів, с. Дземброня, с. Дубівці, смт Єзупіль, смт Заболотів, с. Завалля, с. Загір'я (Рогат.), с. Зелена, с. Зелене, с. Золота Липа, м. Івано-Франківськ, с. Ілменя, с. Княгиничі, с. Княжолюка, с. Кобаки, м. Коломия, с. Корости, с. Коростовичі, м. Косів, с. Космач (Кос.), с. Красник, с. Кривоброди, с. Криворівня, с. Кукульніки, смт Кути, с. Лісна Слобідка, с. Марківці, с. Медуха, с. Микитинці (Кос.), с. Микуличин, с. Міжріччя, с. Надорожна, с. Нижнів, с. Новоселиця (Снят.), с. Осмолода, с. Пасічна, смт Перегінське, с. Петрилів, с. Пістинь, с. Погорілець, с. Полянція (м. Яремче), с. Поплавники, с. Поточище, с. Прокурава, с. Раковець (Богор.), с. Раковець (Город.), с. Рибне (Кос.), с. Річка, с. Розтоки, с. Рудники, с. Середній Бабин, с. Слобідка (Кос.), с. Слобода-Болеківська, с. Смодна, м. Снятин, смт Солотвин, с. Стара Гута, с. Старий Мізунь, с. Старі Кути, с. Стебні, с. Студинець, с. Татарів, м. Тисмениця,

с. Товмачик, с. Трач, с. Тюдів, с. Хом'яківка (Тисм.), с. Церковна, с. Цуцулін, с. Черганівка, с. Черемошна, с. Шевченкове (Дол.), с. Шешори, с. Яблуниця (м. Яремче), с. Явірник, с. Яворів (Кос.), с-ще Якубівка, м. Яремче; лісоділ. Перкалаб.

Місця перебування. Різноманітні природні та штучні водойми з чистою водою.

Особливості біології. Видра річкова веде напівводний спосіб життя. Активна переважно вночі. Живе поодиночі та сімейними групами. Влітку рідко віддаляється від нори більше як на 200 м, взимку в пошуках їжі може здійснювати 15–20-кілометрові переходи до інших водойм. Виводкові та тимчасові сховища влаштовує у підмивах берегів, вихід з яких нижче рівня води на 50 см і глибше. Добре плаває і пірнає. Нерідко заселяє ондатрові хатки. Живиться в основному рибою, а також комахами, моллюсками, ракоподібними, жабами, зрідка – дрібними гризунами та птахами. Самка після тримісячної вагітності (квітень – травень) народжує 2–3 (іноді 4) малят. Статевозрілими стають у віці двох-трьох років.

Сучасний стан популяції. У багатьох місцях відносно звичайний вид. Протягом останніх десятиліть чисельність помітно зросла.

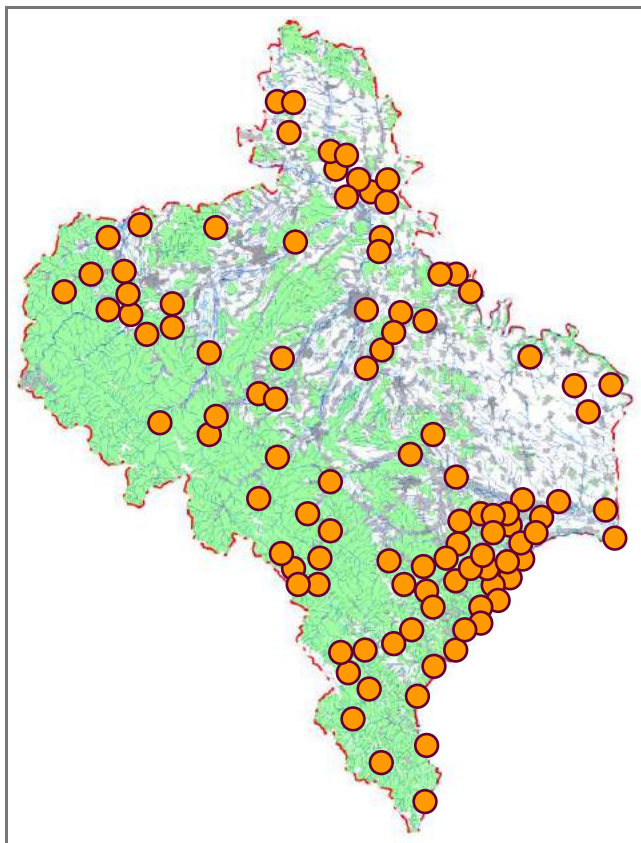
Фактори загрози. Зменшення кормової бази (насамперед, рибних запасів), меліорація, забруднення водойм, гідробудівництво, браконьєрство.

Заходи охорони. Моніторинг сучасного стану популяції, забезпечення дієвою охороною місць перебування. Видра річкова занесена до Червоної книги України (неоцінений вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках близький до загрозового стану вид (NT)). Охороняється у ПЗ «Горгани», Галицькому НПП, Карпатському НПП, НПП «Гуцульщина» і НПП «Верховинський», а також у межах заказника «Ріка Чорний Черемош з прибережною смугою».

Джерела інформації: Татаринів, 1956, 1969, 1973; Абельнцев, 1968; Турянин, 1975; Колонок..., 1977; Корнєєв, 1985; Федоренко та ін., 1993; Червона книга..., 1994, 2009, 2011; Киселюк, 1996а, 1996б, 2000, 2006а, 2006г; Киселюк, Годованець, 2000; Киселюк та ін., 2001, 2009а, 2009б; Панов, 2002; Волох, 2003; Скільський, Киселюк, 2003а; Горбань та ін., 2005, 2008; Делеган та ін., 2005; Скільський, 2005; Башта, Потіш, 2007; Додаток..., 2009; Киселюк, Тимочко, 2009; Юркевич, 2011; Зітенюк, Зітенюк, 2012; Межжерін, Лашкова, 2013; Рідкісні..., 2013; Скільський, Горбань, 2013; Стефурак та ін., 2013а, 2013б, 2013в; Скільський та ін., 2015в, 2016а; Юзик та ін., 2017; М. С. Атаманюк, П. В. Бундзяк, В. М. Добродійчук, Я. І. Зеленчук, І. І. Мицканюк, І. Л. Стефурак, І. І. Турянин, особ. повід.

І. В. Скільський, В. В. Бучко

Фото: B. Landgraf

Лось європейський

Alces alces (Linnaeus, 1758)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Оленеподібні – Cerviformes
Родина Оленеві – Cervidae

Регіональна категорія охорони. Неоцінений вид (NE).

Поширення. Лісова зона Євразії, рідше лісостепова частина. В Україні поширений переважно на Поліссі та в Північному Лісостепу. Відомі також періодичні появи особин у регіоні Карпат. В Івано-Франківській області спорадично виявляли в різних ландшафтних зонах.

Кадастр знахідок: м. Болехів, смт Букачівці, с. Джурів, поблизу м. Івано-Франківськ, с. Ільці (ур. Запідки), поблизу м. Коломия, смт Ланчин, с. Лука (Калуськ.), с. Микуличин, с. Нижнів; Калуське л-во, Майданське л-во, Надвірнянське л-во.

Місця перебування. Переважно різноманітні ліси.

Особливості біології. Трапляється в різного типу лісах, прибережних заростях. Улітку здебільшого тримається поблизу боліт і водойм, де живиться водними рослинами. На зиму переміщується в мішані чи хвойні ліси з густим підліском. Лось європейський може здійснювати тривалі переходи, тому періодично цих тварин виявляють далеко від територій стабільного поширення, зокрема в гірській частині Карпат. Парування відбувається

протягом осені. Вагітність триває 32–35 тижнів. У травні – червні самка народжує 1–2 малят, які буквально через кілька годин уже здатні стояти на ногах, а на п'яту-шосту добу намагаються слідувати за матір'ю. У двомісячному віці вони переходять до живлення рослинною їжею, хоча лактація триває три-чотири місяці. Статева зрілість молодих особин настає в кінці другого року життя. Скидання рогів самцями відбувається взимку. Зазвичай ріст нових рогів починається у квітні – травні й завершується до середини серпня, коли вони костеніють і шкіра на них засихає. До другої половини вересня роги повністю очищаються від шкіри. Раціон лося включає трав'яну та деревно-чагарникову рослинність (листя, пагони, кора), іноді мохи, лишайники та гриби.

Сучасний стан популяції. Відомі заходи з більш північних територій окремих особин або невеликих груп. Раніше в передгірній і гірській частинах Івано-Франківської області існували локальні оселища цих тварин чисельністю до 5–10 особин.

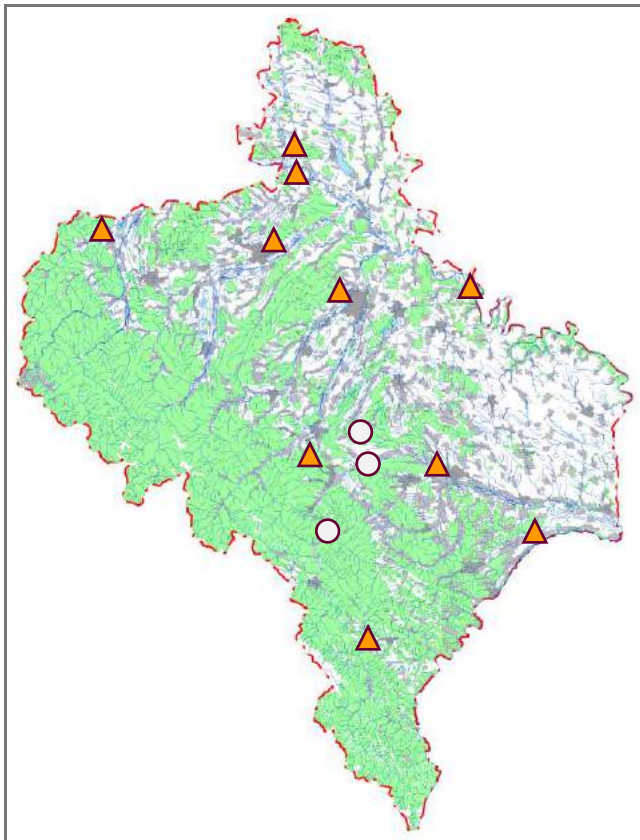
Фактори загрози. Основний лімітуючий чинник – браконьєрство. Можливо, також фактор турбування і фрагментація середовища існування.

Заходи охорони. Боротьба із браконьєрством, збереження достатніх площ, життєво важливих для виду біотопів. Лось європейський занесений до Червоної книги України (вразливий вид). Відомі знахідки в Карпатському НПП і РЛП «Дністровський».

Джерела інформації: Татаринів, 1956, 1969, 1973; Турянин, 1975; Евтушевський, 1986; Бондаренко, Литвиненко, 2000; Гунчак, 2000; Волох, 2004а; Делеган та ін., 2005; Башта, Химин, 2008; Юркевич, 2011; Смаголь та ін., 2012; Хоєцький, 2012; Межжерін, Лашкова, 2013; Мотрук, 2013; Рідкісні..., 2013; М. С. Атаманюк, Т. Башта, І. І. Турянин, особ. повід.

**І. В. Скільський, В. В. Бучко,
Я. І. Зеленчук**

Фото: В. М. Бурдяк

Зубр

Bison bonasus (Linnaeus, 1758)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Оленеподібні – Cerviformes
Родина Бикові – Bovidae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Історичний ареал займав територію від Піренеїв до Західного Сибіру, Англії та південної частини Скандинавії. Раніше зубр був досить поширений в Україні. Він траплявся не тільки в Карпатах і Лісостепу, а й навіть у степовій зоні. Внаслідок необмеженого добування цих тварин та деградації середовища існування зубр у XVI–XVIII ст. зник з території України. Цілеспрямовані планомірні заходи з реакліматизації виду почали проводитися лише з 1965 року.

Кадастр знахідок: поблизу м. Надвірна, с. Стримба (ур. Зубрівка); Надвірнянське л-во (ур. Страгора).

Місця перебування. Гірські ліси, переважно мішані, з вирубокми, розташованими поруч луками та заболоченими ділянками.

Особливості біології. Тримаються зазвичай невеликими сім'ями або групами. Статевої зрілості досягають у віці двох-трьох років. Спарювання відбувається в серпні – вересні. Самка раз на рік після дев'ятимісячної вагітності

народжує одне, рідко двоє телят. Лактація триває 8–10 місяців. Основу раціону зубра складає трава, листя, гілки, кора, а також охоче вживає в їжу сіно.

Сучасний стан популяції. У 1976 році в угіддя Надвірнянського заказника з Окського заповідника завезено 8 зубрів. У 1979 році групу поповнили 2 особини із Приоксько-Терасного заповідника, а в 1982 році сюди надійшли ще 8 тварин. На жаль, Надвірнянська субпопуляція на самому початку була заснована невдало, на густозаселеній території з розвинутою мережею транспортних магістралей, де незабаром загинуло кілька зубрів. Крім того, всі самці були вражені некротичним баланопоститом. У 1991 році чисельність стада становила 24 особини, а у 2002 році залишилося лише 2 зубри. Проіснувавши ще деякий час, останні тварини безслідно зникли з цієї території.

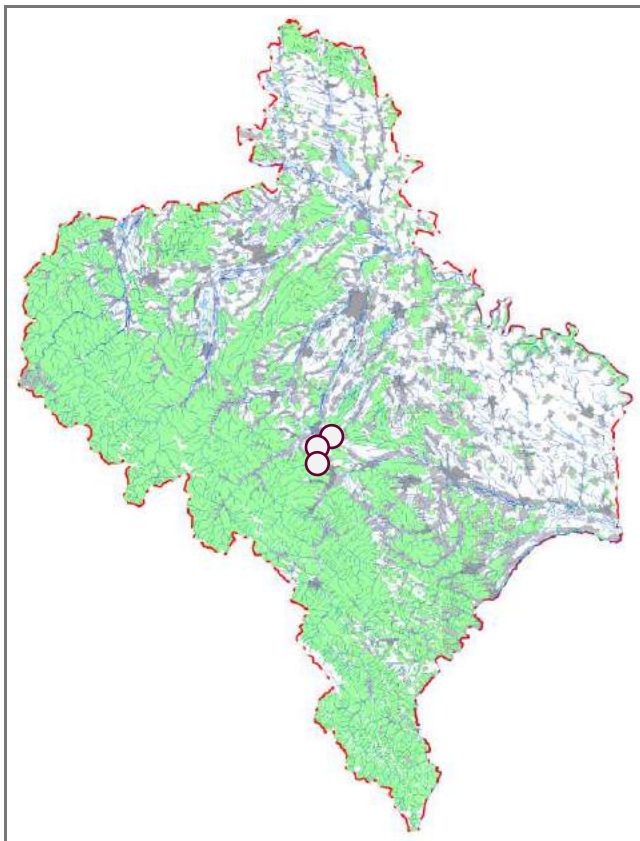
Фактори загрози. Деградація характерних місць перебування, створення великих за площею хвойних монокультур, браконьєрство, зниження імунітету тварин унаслідок інбридингу.

Заходи охорони. Повторна реакліматизація виду в гірській частині регіону, після чого збереження достатніх площ типових біотопів, боротьба із браконьєрством, обмін генетичним матеріалом між особинами з різних популяцій. Зубр занесений до Червоної книги України (зниклий у природі вид), Європейського червоного списку і Червоного списку МСОП (в обох випадках вразливий вид (VU)).

Джерела інформації: Галака, 1973; Татаринів, 1973, 1983; Турянин, 1975; Кириков, 1979; Червона книга..., 1980, 1994, 2009, 2011; Красная книга..., 1984; Заблоцкая, Заблоцкий, 1986; Редкие..., 1988; Перерва и др., 1991; Бондаренко, 2000; Бондаренко та ін., 2000; Гунчак, 2000, 2007; Коханець та ін., 2002; Герус, Крижанівський, 2005; Данилкін, 2005; Делеган та ін., 2005; Khojetskyu, 2009; Парнікоза, 2010; Юркевич, 2011; Боберський, 2012; Межжерін, Лашкова, 2013; Мотрук, 2013; Смаголь, Гаврись, 2013; Тащук та ін., 2015.

І. В. Скільський

Фото: М. С. Атаманюк

Скельниця гірська

Rupicapra rupicapra (Linnaeus, 1758)

Клас Ссавці – Mammalia
Ряд Оленеподібні – Cerviformes
Родина Бикові – Bovidae

Регіональна категорія охорони. Зниклий у регіоні вид (RE).

Поширення. Ареал охоплює гори Центральної та Південної Європи (від Піренеїв до Балкан і Карпат), Малої Азії та Кавказу. В Україні раніше був поширений у межах Карпат, зокрема й у власне гірській частині Івано-Франківської області.

Кадастр знахідок: поблизу смт Вигода; г. Говерла, г. Довбушанка, г. Лостун, г. Піп Іван Чорногірський, г. Сивуля, г. Чивчин; Горганський масив, Чорногірський масив.

Місця перебування. Верхній лісовий пояс, скелясті масиви, високогірні луки.

Особливості біології. У горах Європи скельниця веде відносно осілий спосіб життя. Добові переміщення цих тварин обмежуються площею до 10 км², а вздовж прямої – 4–5 км. Зазвичай ходять одними й тими ж гірськими стежками. Найбільш активні вранці та ввечері. Живуть невеликими групами з самок і одно-дворічної молоді, а менші за кількістю стада самців протягом більшої частини року тримаються окремо. Гін у жовтні – листопаді. У

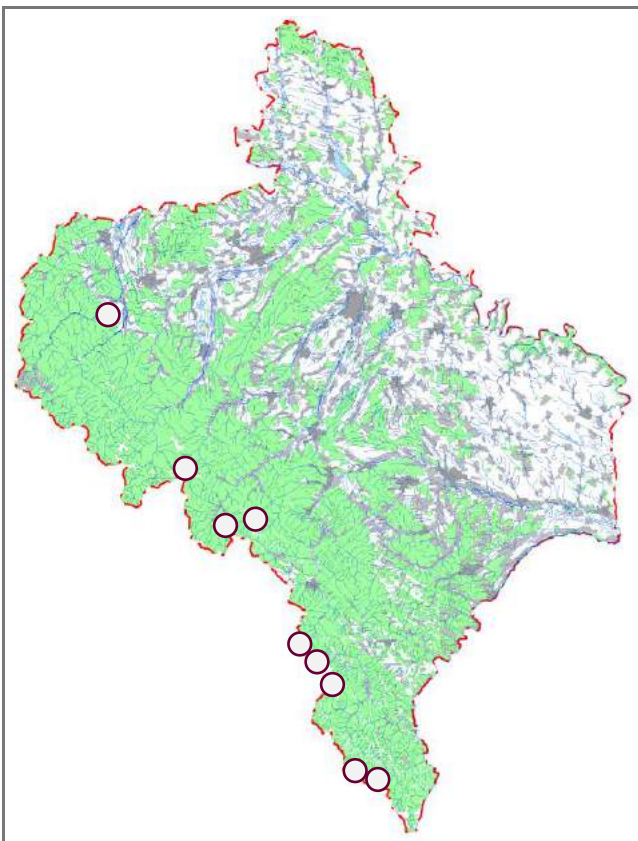

цей період біля одного самця перебуває кілька самок, іноді зустрічаються 2–3 дорослих самці та 5–6 самок. Вагітність триває 6 місяців (24–26 тижнів). У кінці квітня – на початку травня самка народжує одне, рідко двоє малят. На другий-третій день після появи на світ козеня слідує за матір'ю. Лактація триває до півроку. У віці 18 місяців молоді переходять до самостійного способу життя. Живляться різноманітними трав'янистими рослинами, листям. Узимку до складу раціону входять злаки, пагони дерев і чагарників.

Сучасний стан популяції. Вид перестав зустрічатися на Івано-Франківщині з кінця XIX ст. чи, можливо, навіть з початку XX ст. (після Першої світової війни).

Фактори загрози. Прямий і опосередкований вплив антропогенного чинника, несприятливі кліматичні фактори.

Заходи охорони. Доцільно провести реакліматизацію гірської скельниці в деякі місця колишнього поширення чи на інші ділянки, придатні для перебування. Відомі давні знахідки виду на території теперішніх ПЗ «Горгани», Карпатського НПП і НПП «Верховинський».

Джерела інформації: Marchlewski, 1936; Татаринів, 1956, 1964; Сокур, 1961а, 1961б; Турянин, 1975; Делеган та ін., 2005; Башта, Потіш, 2007; Проців, Хоецький, 2010; Хоецький, 2012; Єгер, 2013; Зеленчук, Проців, 2014; Köck et al., 2014.

**І. В. Скільський, О. Р. Проців,
П. Б. Хоецький, І. В. Загороднюк**

Фото: Š. Mikulka

ЛІТЕРАТУРА

- Абеленцев В. І.** Куницеві. – К.: Наук. думка, 1968. – 280 с., вкл. (Фауна України. – Т. 1. Ссавці. Вип. 3).
- Абеленцев В. І., Колюшев І. І., Крочко Ю. І., Татаринів К. А.** Итоги кольцевания рукокрылых в Украинской ССР за 1939–1967 гг. Сообщение I // Вестн. зоологии. – 1968. – № 6. – С. 59–64.
- Абеленцев В. І., Колюшев І. І., Крочко Ю. І., Татаринів К. А.** Итоги кольцевания рукокрылых в Украинской ССР за 1939–1967 гг. Сообщение III // Вестн. зоологии. – 1970. – № 1. – С. 61–65.
- Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М.** Загальна характеристика ссавців. Комахоїдні, кажани. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – 448 с., вкл. (Фауна України. – Т. 1. Ссавці. Вип. 1).
- Андреев И. Ф.** Пятнистая саламандра (*Salamandra salamandra* L.) (морфо-экологическая характеристика) // Уч. зап. Кишин. гос. ун-та. – Кишинев: Гос. изд-во Молдавии, 1956. – Т. XXIII, вып. 2. – С. 111–126.
- Андрішин Б., Гнатина О., Бойків М., Решетило О.** Недавні знахідки жаби прудкої *Rana dalmatina* (Anura, Ranidae) в Долинському районі Івано-Франківської області // Молодь та поступ біології. Зб. тез XII Міжнар. наук. конф. студ. і аспір. (м. Львів, 19–21 квітня 2016 р.). – Львів, 2016. – С. 192.
- Андрющенко Ю. А., Горлов П. І.** План дій по збереженню журавлей в Україні // Журавли України. – Мелітополь, 1999. – С. 106–124.
- Андрющенко Ю., Стадніченко І., Цицюра В.** Національний план дій зі збереження дрохви (*Otis tarda*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 168–179.
- Анистратенко В. В., Стадніченко А. П.** Литторинообразные. Риссоидные (Littoriniformes, Rissoiiformes). – К.: Наук. думка, 1994. – 175 с. (Фауна України. – Т. 29. Моллюски. Вип. 1, кн. 2).
- Ареалы насекомых европейской части СССР.** Атлас. Карты 73–125 / Ред. К. Б. Городков. – Ленинград: Наука, 1981. – 57 с.
- Ареалы насекомых европейской части СССР.** Атлас. Карты 126–178 / Ред. К. Б. Городков. – Ленинград: Наука, 1982. – 57 с.
- Ареалы насекомых европейской части СССР.** Атлас. Карты 179–221 / Ред. К. Б. Городков. – Ленинград: Наука, 1984. – 61 с.
- Аристов А. А., Барышников Г. Ф.** Млекопитающие фауны России и сопредельных территорий. Хищные и ластоногие. – Санкт-Петербург, 2001. – 560 с. (Опред. по фауне России, изд. Зоол. ин-том РАН. – Вип. 169).
- Атаманюк М. С.** Зустрічі чорного лелеки (*Ciconia nigra*) у Джури́вському лісі (Івано-Франківська область) // Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах. Матер. Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю з часу опубл. регіон. звед. «Животный мир Советской Буковины» (м. Чернівці, 13 листопада 2009 р.). – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – С. 158–159.
- Атаманюк М. С.** Таємниці Джури́вського лісу. Фотоальбом. – Чернівці: ДрукАрт, 2015. – 97 с.
- Атаманюк М. С.** Край чорних лелек. Фотоальбом. – Чернівці: Друк Арт, 2016. – 160 с.
- Атамась Н. С.** Изменение структуры сообщества крачек в связи с трансформацией водной растительности (анализ рода *Chlidonias* на водохранилищах Среднего Днепра) // Экология птиц: виды, сообщества, взаимосвязи. Тр. научн. конф., посвящ. 150-летию со дня рожд. Николая Николаевича Сомова (1861–1923) (1–4 декабря 2011 г., г. Харьков, Украина). – Харьков: Точка, 2011. – Кн. 1. – С. 301–315. (Сомовская библиотека. – Вип. 1).
- Байдашников А. А.** Наземные моллюски Закарпатской области и их распространение по основным ландшафтам и растительным сообществам // Новые данные по систематике и экологии моллюсков. – Ленинград, 1985а. – С. 44–66. (Тр. Зоол. ин-та АН СССР. – Т. 135).
- Байдашников А. А.** Новый для науки наземный легочный моллюск из Восточных Карпат // Зоол. журн. – 1985б. – Т. LXIV, вып. 2. – С. 206–211.
- Байдашников А. А.** Вертикальное распределение наземных моллюсков Украинских Карпат // Вестн. зоологии. – 1989а. – № 5. – С. 55–59.
- Байдашников А. А.** Редкие наземные моллюски Украинских Карпат и пути их сохранения // Вестн. зоологии. – 1989б. – № 3. – С. 37–41.
- Балабай П. П.** До вивчення іхтіофауни басейну верхнього Дністра // Наук. зап. Природозн. музею Ін-ту агробіол. АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1952. – Т. II. – С. 3–26.
- Балашов І.** Охрана наземных моллюсков Украины. – К., 2016а. – 272 с.
- Балашов І. А.** Стебельчатоглазые (Stylommatophora). – К.: Наук. думка, 2016б. – 592 с., [8 с.] вкл. (Фауна України. – Т. 29. Моллюски. Вип. 5).
- Банников А. Г., Даревский И. С., Ищенко В. Г., Рустамов А. К., Щербак Н. Н.** Определитель земноводных и пресмыкающихся фауны СССР. Учебн. пособ. для студ. биол. специальн. пед. ин-тов. – Москва: Просвещ., 1977. – 415 с.
- Банников А. Г., Даревский И. С., Рустамов А. К.** Земноводные и пресмыкающиеся СССР. – Москва: Мысль, 1971. – 303 с.
- Баренблат І. О., Сойма І. І., Бондар В. В.** До розповсюдження тетерукових в Українських Карпатах // Матер. III конф. молодих орнітологів України (м. Київ, 14–15 березня 1998 р.). – Чернівці, 1998. – С. 10–13.
- Барінова Н. А.** К вопросу о составе и трофических связях малоценной и сорной рыбы в карповых прудах Черновицкой области // Тезисы докл. XIII отчетной научн. сессии проф.-препод. состава (Черновцы, февраль 1957 г.) / Чернов. гос. ун-т. – Черновцы, 1957а. – С. 115–116.
- Барінова Н. А.** К вопросу о составе сорной и вредной рыбы в карповых прудах Черновицкой области // Научн. ежег. за 1956 год / Чернов. гос. ун-т. – Черновцы, 1957б. – Т. I, вып. 2. – С. 112–115.
- Бартевев А. Ф.** Обзор видов жуков-усачей (Coleoptera: Cerambycidae) фауны Украины // Изв. Харьковск. энтомол. об-ва. – (2003) 2004. – Т. XI, вып. 1–2. – С. 24–43.
- Башта Т. В.** Альпійська тинівка в Українських Карпатах // Міжнародні аспекти вивчення та охорони біорізноманіття Карпат. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 550-річчю м. Рахова (25–27 вересня 1997 року). – Рахів, 1997. – С. 4–7.
- Башта Т.** Могильник (*Aquila heliaca* Sav.) у Східних Карпатах // Зелічок. Інформ. матер. Західного відділ. Укр. орнітол. т-ва. – Дрогобич, 1998. – Вип. 9. – С. 54.
- Башта А.-Т.** Подковонос малый (*Rhinolophus hipposideros* Bechstein, 1800) на Украине: распространение и современное состояние // Plecotus et al. – 2000. – № 3. – С. 77–81.
- Башта А.-Т. В.** Клас Птахи – Aves // Рідкісні види тварин Львівської області. – Львів, 2006. – С. 124–181.
- Башта А.-Т.** Кажани (Chiroptera) Галицького НПП: попередній аналіз // Матер. Міжнар. наук. конф. «Проблеми вивчення та охорони біорізноманіття Карпат і прилеглих територій». – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – С. 165–167. (Вісн. Прикарп. нац. ун-ту імені Василя Стефаника (серія Біологія). – Вип. VII–VIII).
- Башта А.-Т. В.** Сучасний стан і динаміка чисельності популяцій пугача *Bubo bubo* Linnaeus, 1758 в Україні // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. – Львів, 2012а. – Т. 3 (10), № 1. – С. 125–150.

- Башта А.-Т.** *Hypsugo savii* Bonaparte, 1856 (Chiroptera: Vespertilionidae) – новий вид фауни рукокрилих карпатського регіону (Україна) // *Наук. вісн. Ужгор. ун-ту. Серія Біологія.* – 2012б. – Вип. 33. – С. 192–194.
- Башта А.-Т., Бучко В.** Факт повного альбінізму *Rhinolophus hipposideros* (Chiroptera) на Прикарпатті, Україна // *Вестн. зоології.* – 2006. – Т. 40, № 1. – С. 94.
- Башта А.-Т. В., Кучинська І. В., Шидловський І. В.** Експансія довгохвості сови *Strix uralensis* на територію Українського Розточчя // *Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія: Біологія).* – Ужгород, 2008. – Вип. 23. – С. 12–16.
- Башта А., Мисюк В., Покиньчереда В.** Печери Львівщини і Прикарпаття // *Фауна печер України.* – К., 2004. – С. 153–157. (Серія: Пр. Теріол. Шк. – Вип. 6).
- Башта А.-Т. В., Потіш Л. А.** Лісовий кіт (*Felis silvestris* Schreb.) на Закарпатті: оцінка стану популяції // *Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія: Біологія).* – Ужгород, 2004. – Вип. 15. – С. 44–47.
- Башта А.-Т. В., Потіш Л. А.** Ссавці Закарпатської області. – Львів, 2007. – 258 с.
- Башта А.-Т. В., Сребродольська Є. Б., Дикий І. В., Мисюк В. О.** Ставкова нічниця *Myotis dasycneme* в західних областях України // *Вісн. Луганського держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія Біол. науки.* – 2002. – № 1 (45). – С. 110–112.
- Башта А.-Т. В., Татух С. Д.** Сучасний стан популяції тетерука *Lyrurus tetrix* L. у Львівській області, їх охорона та відтворення // *Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва.* – Львів, 2010. – Вип. 1. – С. 8–20.
- Башта А.-Т. В., Химин М. В.** Динаміка численности и современное состояние популяции лося в западной части Украины // *Лось (Alces alces* L., 1758) в девственной и измененной человеком среде. Тр. VI Междунар. симп. по лосю (г. Якутск, Россия, 14–20 августа 2008 года). – Якутск, 2008. – С. 16–18.
- Беженар Р. В., Смірнов Д. А., Смірнов Н. А.** Нові відомості про раритетні види риб із басейнів Дністра і Прута в межах України // *Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах. Матер. Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю з часу опубл. регіон. звед. «Животный мир Советской Буковины» (м. Чернівці, 13 листопада 2009 р.).* – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – С. 156–158.
- Безродный С. В.** Распространение сонь (Rodentia, Gliridae) на Украине // *Вестн. зоології.* – 1991. – № 3. – С. 45–50.
- Безусий О. Л.** Нові дані про поширення *Astacus astacus* та інших річкових раків в Україні // *Зоологические исследования в Украине.* – 2000. – Ч. II. *Экология. Морфология. Методика.* – С. 34–36. (Вестн. зоології. – Отд. вып. № 14).
- Безхребетні тварини** України під охороною Бернської конвенції / Ред. І. Загороднюк. – К., 1999. – 60 с. (Каталог флори і фауни Бернської конвенції. – Вип. IV).
- Белик В. П.** Современное состояние популяций орла-могильника в бассейне Дона // *Королевский орел: распространение, состояние популяций и перспективы охраны орла-могильника (Aquila heliaca) в России.* – Москва, 1999. – С. 13–24. (Серія: Редкие виды птиц. – Вип. 1).
- Белик В. П.** Колпица *Platalea leucorodia* Linnaeus, 1758 // *Птицы России и сопредельных регионов. Пеликанообразные, Аистообразные, Фламингообразные.* – Москва: Т-во научн. изд. КМК, 2011. – С. 470–497.
- Белик В. П., Галушин В. М.** Популяционная структура ареала орла-могильника в Северной Евразии // *Королевский орел: распространение, состояние популяций и перспективы охраны орла-могильника (Aquila heliaca) в России.* – Москва, 1999. – С. 129–139. (Серія: Редкие виды птиц. – Вип. 1).
- Берг Л. С.** Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран (изд. 4-е, испр. и доп.). – Москва – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1949а. – Ч. 2. – 467–926 с. (Опред. по фауне СССР, изд. Зоол. ин-том АН СССР. – 29).
- Берг Л. С.** Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран (изд. 4-е, испр. и доп.). – Москва – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1949б. – Ч. 3. – 927–1382 с., вкл. (Опред. по фауне СССР, изд. Зоол. ин-том АН СССР. – 30).
- Бережный И. В., Полушина Н. А.** Черничники Украинских Карпат и их роль в экологии местных птиц и млекопитающих // *География плодonoшения лесных древесных пород, кустарников и ягодников, значение их урожая в народном хозяйстве и жизни фауны (матер. совещ., 28–30 ноября 1964 г.).* – Москва, 1964. – С. 156–158.
- Бережный И. В., Сребродольська Н. І., Юзич О. Я., Гайва М. С.** Ягідникові біогеоценози Карпатського високогір'я та їх трофічні зв'язки з птахами // *Екосистеми Карпатського високогір'я, їх оптимізація і охорона.* – Львів: Вища шк., 1981. – С. 28–34. (Вісн. Львівськ. ун-ту (серія біол.). – Вип. 12).
- Бианки В. В.** Гоголь – *Vucephala clangula* L. // *Миграции птиц Восточной Европы и Северной Азии. Пластинчатоклювые.* – Москва: Наука, 1989. – С. 186–204.
- Бідзіля О., Будашкін Ю., Ключко З., Костюк І., Кулберг Я.** До фауни лускокрилих (Lepidoptera) південно-східної частини Українських Карпат // *Пр. Зоол. музею Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка.* – К.: Видавн.-полігр. центр «Київський університет», 2006. – Т. 4. – С. 21–52.
- Бідичак Р. М.** Перша знахідка *Mormo taura* (Linnaeus, 1758) (Lepidoptera, Noctuidae) на Івано-Франківщині // *Матер. міжвузівської студ. наук. конф. «Сучасні проблеми природничих наук» (Ніжин, 26–27 квітня 2006 р.).* – Ніжин, 2006. – С. 36.
- Бідичак Р. М.** Нові дані щодо поширення совок (Lepidoptera, Noctuidae) в Українських Карпатах // *Вестн. зоології.* – 2007. – Т. 41, № 1. – С. 12.
- Бідичак Р. М., Сіренко А. Г.** Деякі результати вивчення совок (Lepidoptera, Noctuidae s. l.) Українських Карпат // *Изв. Харьковск. энтомол. об-ва.* – (2007) 2008. – Т. XV, вып. 1–2. – С. 168–170.
- Блум П. Н., Козеллэк К.-П., Худец К.** Красноголовый нырок – *Aythya ferina* (L.) // *Миграции птиц Восточной Европы и Северной Азии. Пластинчатоклювые.* – Москва: Наука, 1989. – С. 63–135.
- Боберський Ю. Ю.** Сліди на плях. – Коломия, 2007. – 320 с.
- Боберський Ю. Ю.** Кутай звіра. Науковий нарис карпатських біотехнічних знань. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2012. – 120 с.
- Бобиляк А. Й., Сіренко А. Г.** Перша знахідка розалії альпійської (*Rosalia alpina*, Coleoptera, Cerambycidae) на території природного заповідника «Горгани» // *Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах. Матер. Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю з часу опубл. регіон. звед. «Животный мир Советской Буковины» (м. Чернівці, 13 листопада 2009 р.).* – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – С. 151.
- Богольповъ В.** Матерьялы по орнитологии Каменецкого уезда Подольской губ. // *Зап. Об-ва Подольск. Естествоиспыт. и Любит. Природы.* – Каменець-Подольськ, 1915. – Т. III. – С. 9–50.
- Боднар В.** Горгани // *ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів.* – К.: СофтАРТ, 1999. – С. 120–121.
- Боднар В.** Горгани // *Національна доповідь про стан ІВА територій України.* – К., 2000. – С. 9.
- Боднар В. В., Баренблат М. О.** Огляд рідкісних птахів Закарпаття // *Пріоритети орнітологічних досліджень. Матер. і тези допов. VIII наук. конф. орнітологів заходу України, присвяч. пам'яті Густава Бельке*

- (24.07.1810–03.03.1873) (м. Кам'янець-Подільський, 10–13 квітня 2003 р.). – Львів – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 98–101.
- Бойко Г. В.** Деякі матеріали по тетерукових Чорногірського масиву Українських Карпат // Проблеми вивчення та охорони птахів. Матер. VI наради орнітологів Західної України (м. Дрогобич, 1–3 лютого 1995 р.). – Львів – Чернівці, 1995. – С. 11–12.
- Бокотей А. А.** Про чисельність та проблеми охорони скигляка маляго (*Aquila pomarina* С. L. Vrehm) на Західній Україні // Проблеми охорони видів фауни і флори, занесених до Червоної книги України (наук.-практ. семін., тези допов.). – Миколаїв, 1992. – С. 28.
- Бокотей А. А., Дзюбенко Н. В.** Особливості вивчення орнітофауни островів верхньої течії р. Дністер // Облік птахів: підходи, методи, результати. Зб. наук. статей Другої міжнар. наук.-практ. конф. (26–30 квітня 2004 р.). – Житомир, 2004. – С. 179–181.
- Бокотей А., Дзюбенко Н.** Чорний лелека в Україні. – Львів, 2007. – 17 с.
- Бокотей А. А., Дзюбенко Н. В.** Охорона видового різноманіття птахів у басейні Верхнього Дністра // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2008. – Вип. 24. – С. 219–232.
- Бокотей А. А., Дзюбенко Н. В., Бучко В. В., Скільський І. В.** Сучасне поширення та чисельність лелеки чорного, *Ciconia nigra* (L.), в межах північно-східного макросхилу Українських Карпат // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 22–25.
- Бокотей А. А., Дзюбенко Н. В., Горбань І. М., Кучинська І. В., Башта А.-Т. В., Пограничний В. О., Бучко В. В., Сенік М. А.** Гніздова орнітофауна басейну Верхнього Дністра. – Львів, 2010. – 400 с., [48 с.] вкл.
- Бокотей А. А., Дзюбенко Н. В., Матейчик В. І., Бучко В. В.** Успішне гніздування чорного лелеки *Ciconia nigra* на штучних платформах // Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва. – Львів, 2013. – Вип. 4. – С. 79–81.
- Бокотей А. А., Дзюбенко Н. В., Соколов Н. Ю., Кучинська І. В.** Значення риборозплідних ставів для видового різноманіття водно-болотних орнітокомплексів басейну верхнього Дністра // Пріоритети орнітологічних досліджень. Матер. і тези допов. VIII наук. конф. орнітологів заходу України, присвяч. пам'яті Густава Бельке (24.07.1810–03.03.1873) (м. Кам'янець-Подільський, 10–13 квітня 2003 р.). – Львів – Кам'янець-Подільський, 2003а. – С. 101–103.
- Бокотей А. А., Кучинська І. В., Дзюбенко Н. В.** Сучасний стан вивченості гніздової орнітофауни рівнинної частини басейну верхнього Дністра // Пріоритети орнітологічних досліджень. Матер. і тези допов. VIII наук. конф. орнітологів заходу України, присвяч. пам'яті Густава Бельке (24.07.1810–03.03.1873) (м. Кам'янець-Подільський, 10–13 квітня 2003 р.). – Львів – Кам'янець-Подільський, 2003б. – С. 5–23.
- Бокотей А., Соколов Н.** Орнітологічна експедиція «Дністер – 92» // Інформ. бюл. Західного відділ. Укр. орнітол. т-ва та Львівськ. клубу орнітологів. – Львів, 1992. – Вип. № 4. – С. 5–6.
- Бокотей А. А., Соколов Н. Ю.** Історія визначення скигльаків Державного природознавчого музею НАН України у Львові // Беркут. – 1994. – Т. 3, вип. 2. – С. 145–147.
- Бокотей А. А., Соколов Н. Ю.** Каталог орнітологічної колекції Державного природознавчого музею. – Львів, 2000. – 164 с.
- Бондаренко В.** Збереження та відтворення популяцій великих ссавців Українських Карпат – комплексна проблема // Великі ссавці Карпат. Матер. міжнар. екол. конф. (Івано-Франківськ, 8 вересня 2000 року). – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – С. 11–15.
- Бондаренко В. Д., Гузія А. І.** Поширення і чисельність орябка в Українських Карпатах // Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Матер. допов. п'ятої наради орнітологів та аматорів орнітологічного руху Західної України. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волинського облполіграфвидаву, 1990. – С. 88–90.
- Бондаренко В. Д., Делеган І. В., Рижак І. В., Літус І. Є.** Глухар на Україні: стан популяції й проблеми збереження генофонду // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість. – 1992. – № 2. – С. 17–20.
- Бондаренко В. Д., Коцаба Р. П., Хосцький П. Б.** Зубри в західному регіоні України // Чтения памяти А. А. Браунера. Матер. междунар. научн. конф. – Одесса: АстроПринт, 2000. – С. 120–126.
- Бондаренко В., Литвиненко О.** До питання про екологічну оцінку умов існування (місця проживання) великих ссавців Українських Карпат // Великі ссавці Карпат. Матер. міжнар. екол. конф. (Івано-Франківськ, 8 вересня 2000 року). – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – С. 16.
- Борхсениус Н. С.** Червецы и щитовки СССР (Coccoidea). – Москва – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1950. – 252 с. (Опред. по фауне СССР, изд. Зоол. ин-том Акад. наук СССР. – Вып. 32).
- Босак А. В.** К распространению королька красноголового // VII Все-союзн. орнитол. конф. (тезисы докл., Черкассы, 27–30 сентября 1977 г.). – К.: Наук. думка, 1977. – Ч. 1. – С. 39–40.
- Бровдій В. М.** Жуки-листоїди. Хризомеліни. – К.: Наук. думка, 1977. – 386 с. (Фауна України. – Т. 19. Жуки. Вип. 16).
- Бродський С. Я.** Річкові раки. – К.: Наук. думка, 1981. – 211 с. (Фауна України. – Т. 26. Вищі раки. Вип. 3).
- Бумар Г. В., Горбань І. М., Стефурак І. Л.** До поширення трипалого дятла в Україні // Беркут. – 2004. – Т. 13, вип. 2. – С. 298–299.
- Бундзяк П. В., Завадовський В. Г.** Птахи відкритих ландшафтів Покуття // Матер. 1-ї конф. молодих орнітологів України (Луцьк, 4–6 березня 1994 р.). – Чернівці, 1994. – С. 7–11. (Бібл. журн. «Беркут». – 1).
- Бундзяк П. В., Завадовський В. Г., Брус С. І.** Знахідка місця зимової ночівлі польових лунів на Івано-Франківщині // Беркут. – 1994а. – Т. 3, вип. 1. – С. 48.
- Бундзяк П. В., Ікалюк Г. В., Данилюк Т. Ю.** Рідкісні та малочисленні види в межах Покуття та середньої течії р. Дністер // Матер. конф. (7–9 квітня 1995 р., м. Ніжин). – К., 1996. – С. 69–70.
- Бундзяк П. В., Ікалюк Г. В., Сидорак Н. В.** До фауни рідкісних та малочисельних птахів Покуття // Беркут. – 1994б. – Т. 3, вип. 2. – С. 148.
- Бутьев В. Т., Фридман В. С.** Белоспинный дятел *Dendrocopos leucotos* (Bechstein, 1803) // Птицы России и сопредельных регионов. Совообразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – Москва: Т-во научных изданий КМК, 2005а. – С. 383–397.
- Бутьев В. Т., Фридман В. С.** Трёхпалый дятел *Picoides tridactylus* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Совообразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – Москва: Т-во научных изданий КМК, 2005б. – С. 423–434.
- Бучко В. В.** Нові дані по орнітофауні Галицького району Івано-Франківської області // Беркут. – 1992а. – № 1. – С. 115.
- Бучко В. В.** Про спостереження пугача в Івано-Франківській області // Беркут. – 1992б. – № 1. – С. 51.
- Бучко В. В.** Випадок зимівлі сірого журавля на заході України // Беркут. – 1994а. – Т. 3, вип. 1. – С. 19.
- Бучко В. В.** Встречи филина в Івано-Франковской области Украины // Филин в России, Белоруссии и на Украине. – Москва: Изд-во Московск. ун-та, 1994б. – С. 104–105.

- Бучко В. В.** Про весняну міграцію куликів на території Галицького району Івано-Франківської області у 1993 р. // Матер. 1-ї конф. молодих орнітологів України (Луцьк, 4–6 березня 1994 р.). – Чернівці, 1994в. – С. 96–98. (Бібл. журн. «Беркут». – 1).
- Бучко В. В.** До вивчення орнітофауни долини верхнього Дністра // Проблеми вивчення та охорони птахів. Матер. VI наради орнітологів Західної України (м. Дрогобич, 1–3 лютого 1995 р.). – Львів – Чернівці, 1995а. – С. 22–23.
- Бучко В. В.** Підсумки орнітофауністичних досліджень у долині верхнього Дністра (Галицький район Івано-Франківської області) // Матер. наук. конф. викл., співроб. та студ., присвяч. 120-річчю заснув. Чернів. ун-ту (4–6 травня 1995 р.). – Чернівці: Рута, 1995б. – Т. 3. Природничі науки. – С. 9.
- Бучко В. В.** Бурштинське водосховище та прилеглі території, як унікальні ділянки концентрації рідкісних і зникаючих видів птахів // Матер. конф. (7–9 квітня 1995 р., м. Ніжин). – К., 1996а. – С. 131–132.
- Бучко В. В.** Нові знахідки гнізд чорного лелеки у Передкарпатті // Запов. справа в Україні. – 1996б. – Т. 2. – С. 51.
- Бучко В. В.** Птахи Галицького регіонального ландшафтного парку та його околиць. Повідомлення 1. Gaviiformes, Podicipediformes, Procellariiformes, Pelecaniformes, Ciconiiformes, Anseriformes // Запов. справа в Україні. – 1998. – Т. 4, вип. 2. – С. 32–41.
- Бучко В. В.** Водоплавні та біляводні птахи Дністра і Прута (визн.-путівн., посібн. для мисливців, працівн. риборозплідних і мисливських господарств, вчителів). – Чернівці: Золоті литаври, 1999а. – 100 с.
- Бучко В.** Міграції та зимівлі гололя *Vucephala clangula* в регіоні Українських Карпат // Екологічні аспекти охорони птахів. Матер. VII наради орнітологів Західної України присвяч. пам'яті Володимира Дзедушицького (22.06.1825–18.09.1899) (м. Івано-Франківськ, 4–7 лютого 1999 р.). – Львів, 1999б. – С. 20–21.
- Бучко В. В.** Птахи Галицького регіонального ландшафтного парку та його околиць. Повідомлення 2. Falconiformes – Piciformes // Запов. справа в Україні. – 1999в. – Т. 5, вип. 1. – С. 52–57.
- Бучко В. В.** Птахи Галицького регіонального ландшафтного парку та його околиць. Повідомлення 3. Charadriiformes // Запов. справа в Україні. – 1999г. – Т. 5, вип. 2. – С. 29–36.
- Бучко В. В.** Рідкісні птахи Галицького національного природного парку та його околиць // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 29–36.
- Бучко В., Влащенко А., Кравченко К., Судакова М., Гуасова А., Кусьнеж О.** Матеріали до фауни рукокрилих (Chiroptera) Галицького національного природного парку (Івано-Франківська область) // Вісн. Львівськ. ун-ту. Серія біол. – [Львів]: Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка, 2011. – Вип. 55. – С. 146–159.
- Бучко В. В., Скільський І. В.** Новое место гнездования шилоклювки в регионе Украинских Карпат // Беркут. – 1999. – Т. 8, вип. 2. – С. 232–233.
- Бучко В., Скільський І.** Значення долини Дністра в межах Івано-Франківської області для збереження різноманіття птахів // Екологічні аспекти охорони птахів. Матер. VII наради орнітологів Західної України присвяч. пам'яті Володимира Дзедушицького (22.06.1825–18.09.1899) (м. Івано-Франківськ, 4–7 лютого 1999 р.). – Львів, 1999. – С. 22–23.
- Бучко В. В., Скільський І. В.** Новое место гнездования шилоклювки *Recurvirostra avosetta* в регионе Украинских Карпат (второе изд.) // Русский орнитол. журн. Экспресс-вып. – 2016. – Т. XXV, № 1344. – С. 3685–3686.
- Бучко В., Скільський І., Дзюбак П.** Експедиція з вивчення орнітофауни долини Верхнього Дністра // Інформ. матер. Західного відділ. Укр. орнітол. т-ва. – Дрогобич, 1999. – Вип. 10. Ломик. – С. 32–33.
- Бучко В. В., Скільський І. В., Мелешук Л. І.** Ширококоніска у Прут-Дністровському межиріччі України та на прилеглих територіях долини Верхнього Дністра // Молодь у вирішенні регіональних та трансдонних проблем екологічної безпеки. Матер. П'ятої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 5–6 травня 2006 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С. 196–199.
- Бучко В. В., Скільський І. В., Школьнік І. С.** Гніздування сизого мартина на заході України // Беркут. – 1996а. – Т. 5, вип. 2. – С. 204–205.
- Бучко В. В., Хлібкевич В. В.** Новый случай залета малого баклана в пределы Западной Украины // Вестн. зоологии. – 1995. – № 2–3. – С. 49.
- Бучко В. В., Хлібкевич В. В.** До вивчення орнітофауни м. Галич та прилеглих територій // Урбанізоване навколишнє середовище: охорона природи та здоров'я людини. – К., 1996а. – С. 138–142.
- Бучко В. В., Хлібкевич В. В.** Матеріали до поширення соколоподібних басейну верхнього Дністра (у межах Івано-Франківської області) // Матер. II конф. молодих орнітологів України. – Чернівці, 1996б. – С. 16–20. (Бібл. журн. «Беркут». – 3).
- Бучко В. В., Хлібкевич В. В., Засєдко В. З.** Гніздування довгохвостий сови в долині верхнього Дністра // Беркут. – 1996б. – Т. 5, вип. 1. – С. 38.
- Бучко В. В., Школьнік І. С.** Нові дані про рідкісних і нечисельних видів птахів долини Середнього Дністра // Беркут. – 1994. – Т. 3, вип. 1. – С. 51–52.
- Бучко В. В., Черемних Н. М.** Трофічні зв'язки пугача (*Bubo bubo* (L.)) у Галицькому національному природному парку // Новітні дослідження соколоподібних та сов. Матер. III Міжнар. наук. конф. «Хижі птахи України» (м. Кривий Ріг, 24–25 жовтня 2008 р.). – Кривий Ріг, 2008. – С. 39–44, 3–4 вкл.
- Вайнштейн А. С.** Іхтіофауна басейну верхнього Дністра // Бюл. / Ін-т гідробіол. АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – № 1. – С. 48–60. (Дод. до «Пр. ін-ту гідробіол.». – № 34).
- Вайнштейн А. С.** Рыбы водоемов бассейна верхнего Днестра и их хозяйственное значение. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – К., 1961. – 19 с.
- Варга О. О.** Їдці-пімпліни (Hymenoptera, Ichneumonidae, Pimplinae) Українських Карпат. Дис. ... канд. біол. наук. – К., 2016. – 226 с.
- Варгович Р.** Зимівля кажанів в гіпсових печерах Буковини і Поділля // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. – К., 1998. – С. 117–123. (Пр. Теріол. Шк. – Вип. 1).
- Ведмеденко О.** Від Говерли до Горган... // Рідна природа. – 1985. – № 3. – С. 46–51.
- Верещагин Н. К., Тихонов А. Н.** История ареалов медведей фауны СССР // Медведи в СССР. – Новосибирск: Наука, 1991. – С. 5–10.
- Ветров В.** Національний план дій зі збереження могильника (*Aquila heliaca*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 114–121.
- Ветров В.** Малый подорлик – крылатый символ Карпат // ІВА бюлетень. – 2005–2006. – С. 20–22.
- Ветров В. В., Гаврилюк М. Н., Домашевский С. В., Милобог Ю. В.** Современное состояние популяции малого подорлика, *Aquila pomarina* (Falconiformes, Aves), в Украинских Карпатах // Вестн. зоологии. – 2009. – Т. 43, № 5. – С. 457–464.
- Виноградов В. Г.** Невьясненные вопросы размещения пскульки (*Anser erythropus*) в западной половине Палеарктики // Новые исследования по гусям Палеарктики. – Запорожье, 1995. – С. 41–45.

- Винчевский Д. Е., Koks B. J., Trierweiler C., Visser E.** Спутниковое слежение за луговыми лунями (*Circus pygargus* (L.)) из Западной Беларуси: предварительные данные // Новітні дослідження соколоподібних та сов. Матер. III Міжнар. наук. конф. «Хижі птахи України» (м. Кривий Ріг, 24–25 жовтня 2008 р.). – Кривий Ріг, 2008. – С. 65–72, 7–8 вкл.
- Владышевский Д. В.** Динамика численности птиц в районе Черногогоры // Конф. по вивченню флори і фауни Карпат та прилеглих територій (тези допов.). – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 239–241.
- Владышевский Д. В.** Экология лесных птиц Украины и южной части Белоруссии и ее изменения под влиянием хозяйственной деятельности человека. Дис. ... канд. биол. наук. – К., 1962. – 314 с.
- Владышевский Д. В.** О значении ягод в биоценозах горных лесов Восточных Карпат // География плодоношения лесных древесных пород, кустарников и ягодников, значение их урожая в народном хозяйстве и жизни фауны (матер. совещ., 28–30 ноября 1964 г.). – Москва, 1964. – С. 155–156.
- Владышевский Д. В.** Фаунистические находки в Карпатах и Прикарпатье // Орнитология. – Москва: Изд-во Московск. ун-та, 1968. – Вып. 9. – С. 342.
- Владышевський Д. В.** Наземні хребетні Івано-Франківщини та їх охорона // Охорона природи на Івано-Франківщині. Тези допов. наук.-техн. конф. (грудень 1969 року). – Івано-Франківськ, 1969. – С. 31–32.
- Владышевский Д. В.** Птицы в антропогенном ландшафте. – Новосибирск: Наука, 1975а. – 200 с.
- Владышевский Д. В.** Украинские Карпаты // Тетеревиные птицы (размещение запасов, экология, использование и охрана). – Москва: Наука, 1975б. – С. 233–240.
- Владышевский Д. В.** Цаплевые птицы на юго-западе страны // Колониальные гнездовья околородных птиц и их охрана (матер. совещ.). – Москва: Наука, 1975в. – С. 29–30.
- Владышевский Д. В.** Экология лесных птиц и зверей (кормодобывание и его биоценотическое значение). – Новосибирск: Наука, 1980. – 264 с.
- Владышевский Д. В., Гунчак Н. С.** О путях рационального использования пернатой дичи в Ивано-Франковской области // Первая научн. конф. по развитию охотничьего хозяйства Украинской ССР (тезисы докл., 10–12 июня 1968 года). – К., 1968. – Ч. 1. – С. 33–37.
- Воїстვენський М. А.** Корисні дикі птахи України. – К.: Держ. вид-во сільськогосп. л-ри УРСР, 1960. – 100 с., вкл.
- Воїстვენський М. А.** Птахи. – К.: Рад. шк., 1984. – 304 с.
- Воїстვენський М. А.** Птахи наших лісів. – К.: Урожай, 1993. – 176 с.
- Волох А. М.** Сучасне поширення видри (*Lutra lutra* L., 1758) в Україні та її чисельність // Вісн. Запорізьк. держ. ун-ту. Фізико-матем. та біол. науки. – 2003. – № 1. – С. 133–139.
- Волох А. М.** Великі ссавці Південної України в XX ст. (динаміка ареалів, чисельності, охорона та управління). Автореф. дис. ... докт. біол. наук. – К., 2004а. – 35 с.
- Волох А. М.** Поширення і чисельність європейської норки (*Mustela lutreola* L., 1766) в Україні // Вісн. Львівськ. ун-ту. Серія біол. – [Львів]: Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка, 2004б. – Вип. 38. – С. 118–128.
- Волох А. М.** Сучасний стан популяцій степового тхора (*Mustela eversmanni* Lesson, 1827) в Україні // Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія: Біологія). – Ужгород, 2004в. – Вип. 15. – С. 105–109.
- Волуца А. Д., Волуца О. Д.** Знахідки тварин з Червоної книги України на Герцаївщині (Чернівецька область) // Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах. Матер. Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю з часу опубл. регіон. звед. «Животний мир Советской Буковини» (м. Чернівці, 13 листопада 2009 р.). – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – С. 205–207.
- Воронецкий В. И.** Статус популяций разных подвидов филина в антропогенном ландшафте // Филин в России, Белоруссии и на Украине. – Москва: Изд-во Московск. ун-та, 1994. – С. 139–197.
- Воропай Л. И., Коржик В. П.** Физико-географические регионы Черновицкой области, состояние их хозяйственной освоенности // Природное и сельскохозяйственное районирование СССР. – Москва: Изд-во Московск. ун-та, 1979. – С. 101–107.
- Воропай Л. И., Униця М. О.** Українські Карпати. Фізико-географічний нарис. – К.: Рад. шк., 1966. – 168 с.
- Гаврилюк М.** Національний план дій зі збереження орлана-білохвоста (*Haliaeetus albicilla*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 133–143.
- Гаврилюк М. Н.** Орлан-білохвіст в Україні: сучасний стан, біологія та охорона. Дис. ... канд. біол. наук. – Черкаси, 2001. – 241 с.
- Гаврилюк М. Н.** Изменения численности орлана-белохвоста на территории Украины в XX ст. и возможные их причины // Беркут. – 2004. – Т. 13, вып. 2. – С. 205–225.
- Гаврилюк М. Н.** Кадастр місць гніздування орлана-білохвоста, *Haliaeetus albicilla* (L.), в Україні // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008а. – С. 37–42.
- Гаврилюк М. Н.** Кадастр місць зимівлі орлана-білохвоста, *Haliaeetus albicilla* (L.), в Україні за 1994–2006 рр. // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008б. – С. 43–48.
- Гаврилюк М. Н.** Методичні рекомендації до програми моніторингу хижих птахів України. – Черкаси, 2009. – 20 с.
- Гаврилюк М. Н., Грищенко В. М.** Оптимізація умов проживання рідкісних видів птахів на природно-заповідних територіях України // Запов. справа в Україні. – 2000. – Т. 6, спецвип. – С. 27–29.
- Гаврись Г.** Національний план дій зі збереження баранця великого (*Gallinago media*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 180–189.
- Гаврись Г. Г.** Загадочный мир дупеля // Птах. Інформ. бюл. Укр. т-ва охорони птахів. – 2003. – № 4. – С. 12–14.
- Гаврись Г. Г.** Современное состояние и проблемы охраны дупеля *Gallinago media* на Украине // Экология птиц: виды, сообщества, взаимосвязи. Тр. научн. конф., посвящ. 150-летию со дня рожд. Николая Николаевича Сомова (1861–1923) (1–4 декабря 2011 г., г. Харьков, Украина). – Харьков, 2011. – Кн. 2. – С. 204–209. (Сомовская библиотека. – Вып. 1).
- Гагарин В. Г.** Пресноводные нематоды европейской части СССР. – Ленинград: Наука, 1981. – 249 с.
- Галака Б. О.** Про сучасне поширення зубра (*Bison bonasus* L.) на Україні // 36. пр. Зоол. музею. – К.: Наук. думка, 1973. – № 35. – С. 85–87.
- Гептнер В. Г., Наумов Н. П., Юргенсон П. Б., Слудский А. А., Чиркова А. Ф., Банников А. Г.** Млекопитающие Советского Союза. – Москва: Высшая шк., 1967. – Т. II, ч. 1. Морские коровы и хищные. – 1004 с., вкл.
- Герус К., Крижанівський В.** Сучасний стан популяцій зубра в Україні // Вісн. Львівськ. ун-ту. Серія біол. – [Львів]: Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка, 2005. – Вип. 39. – С. 110–113.
- Геряк Ю. М.** До фауни Noctuoidea (Lepidoptera, Insecta) Українських Карпат // Наук. вісн. Ужгор. ун-ту. Серія Біологія. – 2013. – Вип. 35. – С. 73–83.

- Геряк Ю. М.** Евхальція різнобарвна (*Euchalcia variabilis* (Piller, 1783) в Українських Карпатах: сучасний стан і поширення // Основи управління біосферними резерватами в Україні. Зб. нормат.-правов. актів та наук.-практ. статей Міжнар. наук.-практ. семін. «Розвиток системи біосферних резерватів в Україні» (01–03 жовтня 2014 року, Ужанський національний природний парк, Закарпатська область). – Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2014. – С. 197–200.
- Геряк Ю. М., Бідичак Р. М.** Лускокрилі ноctuоїдного комплексу (Lepidoptera, Noctuoidea) високогір'я Українських Карпат // Вісн. Прикарп. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Серія Біологія. – Івано-Франківськ, 2009. – Вип. XIV. – С. 39–57.
- Годлевская Е. В.** Современное состояние рукокрылых фауны Украины в условиях антропогенной трансформации среды. Дис. ... канд. биол. наук. – К., 2006. – 186 с.
- Годлевська Л. В.** Рецентні рукокрилі в колекції Палеонтологічного музею ННПМ НАН України // Зб. пр. Зоол. музею. – К., 2013. – № 44. – С. 70–82.
- Годлевська О. В., Петрушенко Я. В., Тищенко В. М., Загороднюк І. В.** Зимові скупчення кажанів (Chiroptera) у печерах Центрального Поділля (Україна) // Вестн. зоології. – 2005. – Т. 39, № 2. – С. 37–45.
- Годованець Б. Й.** До гніздової біології оляпки в Карпатах // Беркут. – 1996. – Т. 5, вип. 1. – С. 53–55.
- Годованець Б. Й.** Поширення та чисельність альпійської тинівки в Українських Карпатах // Зоологические исследования в Украине. – 2000. – Ч. II. Экология. Морфология. Методика. – С. 91–97. (Вестн. зоології. – Отд. вып. № 14).
- Годованець Б. Й.** Сучасний стан популяції беркута (*Aquila chrysaetos*) в Українських Карпатах // Вестн. зоології. – 2003. – Т. 37, № 2. – С. 41–50.
- Годованець Б. Й.** Сучасний стан та охорона соколоподібних птахів (Falconiformes) Українських Карпат // Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія Біологія). – Ужгород, 2004. – Вип. 14. – С. 176–179.
- Годованець Б. Й.** Глухар – *Tetrao urogallus* (Linnaeus, 1758) // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006а. – С. 126–128.
- Годованець Б. Й.** Сова довгохвоста – *Strix uralensis* (Pallas, 1771) // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006б. – С. 129–131, 155.
- Годованець Б. Й.** Сучасний стан та охорона совоподібних Українських Карпат // Зоологічна наука в сучасному суспільстві. Матер. Всеукр. наук. конф., присвяч. 175-річчю заснув. каф. зоол. (15–18 вересня 2009 р., м. Київ – м. Канів). – К. – Канів, 2009. – С. 117–121.
- Годованець Б. Й.** Сучасний стан популяції й охорона волохатого сича (*Aegolius funereus*) в Українських Карпатах // Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах. Матер. Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю з часу опубл. регіон. звед. «Животный мир Советской Буковины» (м. Чернівці, 13 листопада 2009 р.). – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – С. 148–150.
- Годованець Б. Й.** Птахи Українських Карпат: сучасний стан, історичні зміни та проблеми охорони. Дис. ... канд. біол. наук. – К., 2013. – 341 с.
- Годованець Б. Й.** Проблеми охорони сичика-горобця (*Glaucidium passerinum*) в Українських Карпатах та роль об'єктів природно-заповідного фонду у збереженні виду // Основи управління біосферними резерватами в Україні. Зб. нормат.-правов. актів та наук.-практ. статей Міжнар. наук.-практ. семін. «Розвиток системи біосферних резерватів в Україні» (01–03 жовтня 2014 року, Ужанський національний природний парк, Закарпатська область). – Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2014. – С. 200–202.
- Годованець Б. Й., Васін О. М., Клітін О. М., Скільський І. В.** До поширення та екології рудої чаплі у Чернівецькій області // Беркут. – 1994. – Т. 3, вип. 2. – С. 100–102.
- Годованець Б. Й., Грищенко В. М., Скільський І. В.** До поширення деяких рідкісних видів тварин Чорногірського масиву Українських Карпат // Проблеми охорони видів фауни і флори, занесених до Червоної книги України (наук.-практ. семін., тези допов.). – Миколаїв, 1992а. – С. 45.
- Годованець Б. Й., Скільський І. В.** Вивчення локально поширених видів птахів гірських районів Гуцульщини шляхом анкетування (на прикладі оляпки) // Екологічні передумови розвитку рекреації на Гуцульщині. Наук.-практ. конф. в рамках VI Гуцульського фестивалю (13 вересня 1996 року, тези допов.). – Яремче, 1996. – С. 19–21.
- Годованець Б. Й., Скільський І. В., Бучко В. В.** До поширення чорного лелеки у Прикарпатті та в Українських Карпатах // Чорний лелека в Україні. – Чернівці, 1992б. – С. 24–25.
- Годованець Б. Й., Скільський І. В., Бучко В. В.** Облік оляпки в Українських Карпатах // Беркут. – 1992в. – № 1. – С. 127.
- Годованець Б. Й., Скільський І. В., Васін А. М.** Наблюдение воробья каменного (*Petronia petronia*) в Украине // Вестн. зоології. – 1993. – № 4. – С. 47.
- Головач О. Ф., Дикий А. В.** Изменение ареала дрофы на Украине за последние 100 лет // Дрофы и пути их сохранения. – Москва, 1986. – С. 19–27.
- Головач О. Ф., Грищенко В. Н., Серебряков В. В.** Распространение, численность и миграции черного аиста на Украине. – К.: Ред. ж-ла «Вестн. зоол.», 1990а. – 44 с. (Деп. в ВИНТИ 26.02.90. – № 1110-В90).
- Головач О. Ф., Грищенко В. Н., Серебряков В. В.** Современная численность, распространение и миграции черного аиста на Украине // Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. I (Таллинн, июль 1989 г.) и II (Минск, октябрь 1990 г.) Всесоюзн. совещ. Рабочей группы по аистам Всесоюзн. орнитол. об-ва. – Минск: Наука и техника, 1990б. – С. 191–203.
- Головач С. И.** Распределение и фауногенез двупарноногих многоножек европейской части СССР // Фауногенез и филогенез. – Москва: Наука, 1984. – С. 116–134.
- Горб С. М., Павлюк Р. С., Спуріс З. Д.** Бабки (Odonata) України: фауністичний огляд. – 2000. – 155 с. (Вестн. зоології. – Отд. вып. № 15).
- Горбань І. М.** Про зальоти могильника в західні області України // Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Матер. допов. п'ятої наради орнітологів та аматорів орнітологічного руху Західної України. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волинського облполліграфідавду, 1990а. – С. 72–74.
- Горбань І. М.** Численність чорного аиста на западе України // Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. I (Таллинн, июль 1989 г.) и II (Минск, октябрь 1990 г.) Всесоюзн. совещ. Рабочей группы по аистам Всесоюзн. орнитол. об-ва. – Минск: Наука и техника, 1990б. – С. 204–205.
- Горбань І. М.** Статус большого кроншнепа на западе України // Матер. 10-й Всесоюзн. орнитол. конф. (г. Витебск, 17–20 сентября 1991 г.). – Минск: Наука и техника, 1991. – Ч. 2. Стеновые сообщения. Кн. 1. – С. 161–162.

- Горбань І. М. Изученность и попытки оценок численности черного аиста на Украине // Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. II (Минск, октябрь 1990 г.) и III (Канев, сентябрь 1991 г.) Всесоюз. совещ. рабочей группы по аистам Всесоюз. орнитол. об-ва. – Минск: Наука і техніка, 1992а. – С. 186–194.
- Горбань І. М. Хохлатая чернеть (*Aythya ferina* (L.)) на Западній Україні // Вестн. зоології. – 1992б. – № 2. – С. 83.
- Горбань І. М. Про статус малого крячка на Західній Україні // Матер. 1-ї конф. молодих орнітологів України (Луцьк, 4–6 березня 1994 р.). – Чернівці, 1994. – С. 49–51. (Бібл. журн. «Беркут». – Вип. 1).
- Горбань І. Чоботар (*Recurvirostra avosetta* L.) – гніздовий птах Львівської області // Зеличок. Інформ. матер. Західного відділ. Укр. орнітол. т-ва. – Дрогобич, 1998. – Вип. 9. – С. 55–56.
- Горбань І. Екологія та поведінка сорокопуда сірого *Lanius excubitor* L. у зимовий період // Вісн. Львівськ. ун-ту (серія біол.). – Львів, 2001. – Вип. 27. – С. 162–169.
- Горбань І. М. Видове різноманіття птахів пасовищних екосистем Прикарпаття // Біорізноманіття як ключовий елемент збалансованого розвитку: регіональний аспект. Матер. Всеукр. конф. молодих вчених (Миколаїв, 30–31 жовтня 2003 року). – Миколаїв: МДУ, 2003а. – С. 23–25.
- Горбань І. Сучасний стан популяції баранця звичайного *Gallinago gallinago* L. в Україні // Вісн. Львівськ. ун-ту. Серія біол. – [Львів]: Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка, 2003б. – Вип. 32. – С. 147–156.
- Горбань І. Короткий огляд червонокнижних птахів, поширених на території Національного парку «Гуцульщина» // ІВА бюлетень. – 2005–2006. – С. 23–25.
- Горбань І. М. Видовий нарис для нового видання Червоної книги України. Нерозень // Матер. наук. конф. «Еколого-фауністичні особливості водних та наземних екосистем», присвяч. 100-річчю від дня народження професора Всеволода Ілліча Здуна (12–13 лютого 2008 року). – Львів, 2008. – С. 27–30.
- Горбань І. М., Бокотей А. А., Бойко Г. В., Боровец Е. А., Луговой А. Е., Гузий А. И., Гулай В. И., Козловский Р. С., Давыдович Л. И., Держко И. С., Кийко А. А., Лагоцкий В. С., Пограничный В. А., Сребродольская Е. Б., Данилевич Р. М., Кравцев М. В., Баран В. В., Тишечкин А. К., Фогель И. Ю., Потапенко В. А., Ясницкий М. М. Орнитофаунистические новости из западных областей Украины // Орнитология. – [Москва]: Изд-во Московск. ун-та, 1991. – Вип. 25. – С. 153–155.
- Горбань І. М., Горбань Л. І. Про фауністичне багатство рідкісних природних середовищ // Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карп. високог. біол. стац. Львівськ. нац. ун-ту імені Івана Франка (Львів, 30 липня – 3 серпня 2005 року). – Львів: ЗУКЦ, 2005. – С. 39–42.
- Горбань І. М., Горбань Л. І., Скільський І. В. Шляхи збереження фауністичного різноманіття // Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карп. високог. біол. стац. Львівськ. нац. ун-ту імені Івана Франка (Львів, 30 липня – 3 серпня 2005 року). – Львів: ЗУКЦ, 2005. – С. 43–47.
- Горбань І. М., Давидович Л. І., Харамбура Я. Й. Сучасні риси гніздової орнітофауни Чорногірського хребта Українських Карпат // Біоценози Карпатського високогір'я: оптимізація і охорона. – Львів: Вища шк., 1987. – С. 72–75. (Вісн. Львівськ. ун-ту (серія біол.). – Вип. 17).
- Горбань І., Жмуд М. Національний план дій зі збереження чорної білоокої (*Aythya nyroca*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 82–88.
- Горбань І., Лисачук Т. Сучасний стан популяції беркута (*Aquila chrysaetos* L.) в Українських Карпатах // Пр. Наук. т-ва ім. Шевченка. – Львів, 2003. – Т. XII. Екологічний збірник. Екологічні проблеми Карпатського регіону. – С. 203–213.
- Горбань І. М., Скільський І. В. Нарис фауни хребетних національного природного парку «Гуцульщина» // Матер. наук. конф. «Еколого-фауністичні особливості водних та наземних екосистем», присвяч. 100-річчю від дня народження професора Всеволода Ілліча Здуна (12–13 лютого 2008 року). – Львів, 2008. – С. 32–37.
- Горбань І. М., Скільський І. В. Про необхідність моніторингу популяції глушця (*Tetrao urogallus*) і тетерука (*Tetrao tetrix*) в Українських Карпатах // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Третьої міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 травня 2016 року, смт Путила – м. Чернівці, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2016. – С. 23–26.
- Горбань І. М., Скільський І. В. Глушець (*Tetrao urogallus*) і тетерук (*T. tetrix*) в Українських Карпатах: лімітуючі фактори та заходи охорони // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. (28–29 квітня 2017 р., смт Путила, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2017. – С. 127–133.
- Горбань І. М., Скільський І. В., Годованець Б. Й., Киселюк О. І., Зеленчук Я. І., Юзик А. В., Тях Ю. Ю., Ярема Ю. М., Приндак В. П., Стефурак Ю. П., Голинський Я. І. Сучасний стан популяції глушця (*Tetrao urogallus*) і тетерука (*T. tetrix*) на заповідних територіях Українських Карпат // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. (28–29 квітня 2017 р., смт Путила, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2017. – С. 165–173.
- Горбань І. М., Скільський І. В., Мелешук Л. І. Сучасний стан орнітофауни національного природного парку «Гуцульщина» // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. П'ятої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 5–6 травня 2006 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С. 206–213.
- Горбань І. М., Скільський І. В., Мелешук Л. І., Горбань Л. І. Сучасний стан фауни хребетних національного природного парку «Гуцульщина» // Запов. справа в Україні. – 2008. – Т. 14, вип. 2. – С. 81–103.
- Горбань І. М., Сребродольская Е. Б. Сезонные миграции голенастых в Прикарпатье // Сезонные миграции птиц на территории Украины. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 152–157.
- Горбань І. М., Шидловський І. В. Численность гнездящихся куликов на западе Украины // Гнездящиеся кулики Восточной Европы – 2000. – Москва, 1999. – Т. 2. – С. 93–105.
- Горбань Л. І., Брусак В. П. Про роль ландшафтів у поширенні земноводних та плазунів // Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карп. високог. біол. стац. Львівськ. нац. ун-ту імені Івана Франка (Львів, 30 липня – 3 серпня 2005 року). – Львів: ЗУКЦ, 2005. – С. 48–52.
- Горлов П. И. Современное состояние и численность серого журавля на Украине // Журавли Евразии (распределение, численность, биология). – Москва, 2002. – С. 33–43.
- Горлов П. І. Сірий журавель (*Grus grus*) в Україні: міграція, поширення, гніздова біологія, сезонні зкупчення. Автореф. дис. ... канд. біол. наук. – К., 2012. – 24 с.
- Грабар А. Птаство Подкарпатскої Русі (Avifauna Carpathorossica) // Подкарпатська Русь. – Ужгород, 1931а. – Р. VIII, ч. 7. – С. 153–162.
- Грабар А. Птаство Подкарпатскої Русі (Avifauna Carpathorossica) (конець) // Подкарпатська Русь. – Ужгород, 1931б. – Р. VIII, ч. 9–10. – С. 198–212.

- Грабар А.** Птицы Подкарпатской Руси (Avifauna Carpathorossica) (в обработке А. Е. Лугового с переводом с чешского и русинского языков) // Беркут. – 1997. – Т. 6, вып. 1–2. – С. 91–102.
- Григоренко В. Н.** Состав фауны ручейников Крыма // Latv. Entom. – Riga: Zinātne, 1987. – L. 30. – L. 76–89.
- Гримальский В. И., Загайкевич И. К.** Повреждение медведями деревьев в Карпатах // Природа. – 1957. – № 3. – С. 115–116.
- Гринжевський М. В., Третяк О. М., Алимов С. І., Грициняк І. І., Борбат М. О., Теодорович М.** Нетрадиційні об'єкти рибництва в аквакультури України. – К.: Світ, 2001. – 168 с.
- Гринчишин Т. Ю.** Зауваження до статусу деяких видів амфібій Червоної книги України за результатами досліджень у Львівській та суміжних областях // Матер. Першої конф. Укр. герпетол. т-ва (10–12 жовтня 2005 р., Київ). – К.: Зоомузей ННПМ НАН України, 2005. – С. 39–44.
- Гринчишин Т. Ю.** Знахідки деяких видів плазунів Червоної книги України та питання точності визначення місць їх знаходження // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 67–72.
- Грищенко В. М.** Спостереження беркута в Чорногорі // Беркут. – 1992. – № 1. – С. 85.
- Грищенко В. Н.** Сроки осенньої міграції птахів на території України. – 1993. – 52 с. (Деп. в ОНП НПЦ «Верас-Еко» і ИЗ АН Беларусі 17.08.1993. – № 292).
- Грищенко В. М.** Фенологічні закономірності осінньої міграції птахів на території України. Дис. ... канд. біол. наук. – К., 1994. – 230 с.
- Грищенко В. М.** Птах 1995 року. Сиворакаша. – Чернівці, 1995. – 14 с.
- Грищенко В. Н.** Біотехнічні заходи по охороні рідких видів птахів. – Черновці, 1997. – 144 с.
- Грищенко В. М.** Про занесення нових видів птахів до Червоної книги України // Беркут. – 1998. – Т. 7, вип. 1–2. – С. 94–103.
- Грищенко В. М.** Лелека чорний – *Ciconia nigra* L. // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006а. – С. 107–113, 153–154.
- Грищенко В. Н.** Фенологія осенньої міграції зимуючих видів птахів на території України // Беркут. – 2006б. – Т. 15, вип. 1–2. – С. 176–193.
- Грищенко В. Н.** Сроки міграцій скопи на території України // Беркут. – 2011. – Т. 20, вип. 1–2. – С. 143–152.
- Грищенко В. М., Головач О. Ф., Серебряков В. В., Скільський І. В., Савчук О. В.** Підсумки проведення «Року чорного лелеки» в Україні // Чорний лелека в Україні. – Чернівці, 1992. – С. 1–16.
- Грищенко В. Н., Дзюбенко Н. В., Бокотей А. А., Яблонівська-Грищенко Е. Д.** Гнездованіє колпиці на заході України // Орнітологія в Северній Євразії. Матер. XIII Міжнародн. орнітол. конф. Северної Євразії (тезиси докл., Оренбург, 30 апреля – 6 мая 2010 г.). – Оренбург: Изд-во Оренбургск. гос. пед. ун-та, 2010. – С. 109.
- Грищенко В. Н., Серебряков В. В.** К вопросу о стаиности серого журавля – *Grus grus* (Linnaeus) в период миграций на территории Украины // Журавли Палеарктики (биология, морфология, распространение). – Владивосток: ДВО АН СССР, 1988а. – С. 63–72.
- Грищенко В. Н., Серебряков В. В.** Ход весенней миграции чибиса на Украине по данным фенологических наблюдений // Кулики в СССР: распространение, биология и охрана. Матер. Третьего совещ. «Распространение, биология и охрана куликов» (29–30 октября 1987 г.). – Москва: Наука, 1988б. – С. 41–44.
- Грищенко В. Н., Серебряков В. В.** Ход весенней миграции черного коршуна на Украине по данным фенологических наблюдений // Вестн. зоологии. – 1990. – № 5. – С. 79–81.
- Грищенко В. М., Яблонівська-Грищенко Е. Д.** Нові дані про рідкісних та маловивчених птахів Північної України // Беркут. – 2008. – Т. 17, вип. 1–2. – С. 5–9.
- Грищенко В. М., Яблонівська-Грищенко Е. Д.** Нова знахідка великого крохаля в Карпатах // Беркут. – 2010. – Т. 19, вип. 1–2. – С. 152.
- Гузій А. І.** Численність і екологія болотної сови в верхньому Придністров'ї // Орнітологія. – [Москва]: Изд-во Московск. ун-та, 1987. – Вып. 22. – С. 204–205.
- Гузій А. І.** Черный и белый аисты в Украинских Карпатах // Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. I (Таллинн, июль 1989 г.) и II (Минск, октябрь 1990 г.) Всесоюзн. совещ. Рабочей группы по аистам Всесоюзн. орнитол. об-ва. – Минск: Наука и техника, 1990. – С. 224–226.
- Гузій А. І.** Орнітологічні комплекси лісових екосистем Українських Карпат, їх екологія, практичне значення і охорона. Дис. ... канд. сільськогосп. наук. – Воронеж, 1992. – 212, 177 с.
- Гузій А. І.** Чисельність синяка в Українських Карпатах // Матер. 1-ї конф. молодих орнітологів України (Луцьк, 4–6 березня 1994 р.). – Чернівці, 1994. – С. 51–53. (Бібл. журн. «Беркут». – 1).
- Гузій А. І.** Фауна і населення хребетних західного регіону України. – К., 1997. – Т. 1. Розточчя. – 148 с.
- Гузій А. І.** Просторово-типологічна організація населення птахів лісостанів Західного регіону України. – Житомир: Волинь, ПП «Рута», 2006. – 448 с.
- Гулай В. І.** Сучасні охотничьи-промислові тварини України (Особенности экологии, охрана, рациональное использование). Дис. ... докт. біол. наук. – Львів, 1994. – 445 с.
- Гунчак М. С.** Цінні види тваринного світу Карпат – під загрозою зникнення // Лісов. журн. – 1994. – № 2. – С. 14.
- Гунчак М. С.** Бурій ведмідь у Карпатах // Лісов. і мисливськ. журн. – 1999. – № 5. – С. 25.
- Гунчак М.** Стан популяцій диких копитних тварин у Карпатах // Великі ссавці Карпат. Матер. міжнар. екол. конф. (Івано-Франківськ, 8 вересня 2000 року). – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – С. 7–11.
- Гунчак М. С.** Сучасний стан реінтродукованого зубра (*Bison bonasus* L.) в Карпатах // Лісове та мисливське господарство: сучасний стан та перспективи розвитку. Збірник статей учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (27–29 листопада 2007 року, м. Житомир). – Житомир: ПП «Рута», 2007. – Т. II. – С. 217–219.
- Гунчак М. С., Лушак М. М., Делеган І. В.** Закономірності поширення і динаміка зміни чисельності рисів в Карпатах // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006. – С. 51–54.
- Гунчак М. С., Проців О. Р.** Відношення суспільства в Галичині до хижаків за часів Австро-Угорської імперії і Польщі // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю НПЦ «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18–19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012. – С. 350–353.
- Гунчак М. С., Шейгас І. М.** Структурно-функціональний стан популяцій бурого ведмеда (*Ursus arctos*) в Українських Карпатах // Лісівн. і агролісомеліор. – Харків: УкрНДІЛГА, 2002. – Вип. 103. – С. 85–87.
- Гураль-Сверлова Н. В., Гураль Р. І.** Малакологічний фонд. – Львів, 2012. – 254 с. (Наук. кол. Держ. природозн. музею. – Вип. 4).
- Данилкин А. А.** Полорогіє (Bovidae). – Москва: Т-во науч. изд. КМК, 2005. – 552 с., [24 с.] вкл. (Млекопитающие России и сопредельных регионов).

- Делеган І. В. Особливості поширення та зміни чисельності тетерева в Україні // Лісівничі дослідження в Україні. – Львів, 1996. – С. 91–95. (Наук. вісн. / Укр. держ. лісотехн. ун-т. – Вип. 5).
- Делеган І. В., Башта А.-Т. В., Скільський І. В., Луцак М. М. Дослідження ведмеда бурого на теренах України та суміжних територіях в історичному аспекті // Ведмідь бурий (*Ursus arctos*): проблеми збереження та дослідження популяції в Україні. – К.: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2015. – С. 15–35.
- Делеган І. В., Делеган І. І. Обґрунтування необхідності занесення ведмеда бурого (*Ursus arctos*) до Червоної книги України // Матер. Шк.-семін. «Великі хижі ссавці України та прилеглих країн» (Поліський природний заповідник, 15–17 грудня 2000). – 2001. – С. 53–56. (Novitates Theriologicae. – Р. 4).
- Делеган І. В., Делеган І. І., Делеган І. І. Біологія лісових птахів і звірів. Навч. посібн. – Львів: Поллі, 2005. – 600 с.
- Делеган І. В., Луцак М. М., Делеган І. І. Біоценотичні особливості рисі в Карпатах // Наук. вісн. НЛТУ України. – Львів, 2011а. – Вип. 21.5. – С. 22–30.
- Делеган І. В., Луцак М. М., Делеган І. І. Динаміка чисельності популяції ведмеда бурого в Українських Карпатах // Наук. вісн. НЛТУ України. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2011б. – Вип. 21.08. – С. 16–24.
- Дементьев Г. П. Исследования по окраске позвоночных животных. IV. Морфизм окраски у птиц фауны СССР // Зоол. журн. – 1957. – Т. XXXVI, вып. 7. – С. 1064–1075.
- Дементьев Г. П., Гладков Н. А., Благосклонов К. Н., Волчанецкий И. Б., Мекленбурцев Р. Н., Птушенко Е. С., Рустамов А. К., Спангенберг Е. П., Судилова А. М., Штегман Б. К. Птицы Советского Союза. – Москва: Сов. наука, 1954. – Т. VI. – 792 с.
- Дементьев Г. П., Гладков Н. А., Исаков Ю. А., Карташев Н. Н., Кириков С. В., Михеев А. В., Птушенко Е. С. Птицы Советского Союза. – Москва: Сов. наука, 1952. – Т. IV. – 640 с.
- Дементьев Г. П., Гладков Н. А., Спангенберг Е. П. Птицы Советского Союза. – Москва: Сов. наука, 1951. – Т. III. – 680 с.
- Денщик В. А. Роль збереження риб у менеджмент-планах водно-болотних угідь міжнародного значення // Управління водно-болотними угіддями міжнародного значення. Метод. реком. до планув. і впров. – К., 2005. – С. 81–123.
- Держипільський Л. М., Стефурак Ю. П., Стефурак І. Л. Орнітофауна НПП «Гуцульщина» // Сучасні проблеми зоологічної науки. Матер. Всеукр. наук. конф. «Наукові читання, присвячені 170-річчю заснування кафедри зоології та 100-річчю з дня народження професора О. Б. Кістяківського» (16–18 вересня 2004 р., м. Київ – м. Канів). – К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. – С. 43–45.
- Держипільський Л. М., Томич М. В., Якушенко Д. М. НПП Гуцульщина // Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. – К.: Фітосоціоцентр, 2012. – Ч. 2. Національні природні парки. – С. 176–190.
- Джеорджеску А., Башта А.-Т., Проць Б. Бурий ведмідь як дорожчінність Карпатських гір. – Байа Маре – Ключ-Напока: Студіо Імпресс Дизайн, 2014. – 32 с., вкл. (Збереження бурого ведмеда).
- Дзюбенко Н. В. Динаміка чисельності крячків у передкарпатській частині р. Дністер // Матер. III конф. молодих орнітологів України (м. Київ, 14–15 березня 1998 р.). – Чернівці, 1998а. – С. 48–52.
- Дзюбенко Н. В. Морфологические особенности яиц крячек рода *Sterna* в верхнем течении Днестра (Украина) // Актуальные проблемы оологии. Матер. II Междунар. конф. стран СНГ (14–16 октября 1998 г., г. Липецк). – Липецк, 1998б. – С. 53–54.
- Дзюбенко Н. В. Особливості просторової структури та функціональної організації поселень крячків у водних екосистемах басейну верхнього Дністра // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів: Вид-во ДПМ, 2000. – Т. 15. – С. 147–157.
- Дзюбенко Н. В. Биотопическое распределение и пространственная структура поселений настоящих крячек в экосистемах бассейна верхнего течения р. Днестр (Украина) // Актуальные проблемы изучения и охраны птиц Восточной Европы и Северной Азии. Матер. Междунар. конф. (XI Орнитол. конф., Республика Татарстан, 29 января – 3 февраля 2001 г.). – Казань: Матбугат йорты, 2001. – С. 210–211.
- Дзюбенко Н. В. Поселення крячків Sterninae у водно-болотних орнітокомплексах басейну верхнього Дністра // Пріоритети орнітологічних досліджень. Матер. і тези допов. VIII наук. конф. орнітологів заходу України, присвяч. пам'яті Густава Бельке (24.07.1810–03.03.1873) (м. Кам'янець-Подільський, 10–13 квітня 2003 р.). – Львів – Кам'янець-Подільський, 2003а. – С. 126–127.
- Дзюбенко Н. В. Просторово-функціональна структура поселень крячків в екосистемах басейну верхньої течії р. Дністер. Дис. ... канд. біол. наук. – Львів, 2003б. – 194 с.
- Дзюбенко Н. В. Особливості часової структури поселень крячків у басейні верхнього Дністра // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2005. – Вип. 21. – С. 65–76.
- Дзюбенко Н. В. Параметри кладки у просторово-функціональній структурі поселень крячків // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2006. – Вип. 22. – С. 119–130.
- Дзюбенко Н., Бокотей А. Різка зниження чисельності крячка чорного *Chlidonias niger* на заході України // Екологічні аспекти охорони птахів. Матер. VII наради орнітологів Західної України присвяч. пам'яті Володимира Дзедушицького (22.06.1825–18.09.1899) (м. Івано-Франківськ, 4–7 лютого 1999 р.). – Львів, 1999. – С. 43–44.
- Дзюбенко Н. В., Бокотей А. А., Бучко В. В., Весельський М. Ф., Кратюк О. Л., Кузьменко Ю. В., Панчук О. С., Скільський І. В., Федун О. М., Химин М. В. Інвентаризація гнізд чорного лелеки *Ciconia nigra* (L.) в Україні // Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва. – Львів, 2011. – Вип. 2. – С. 9–18.
- Дикий І. Хижі ссавці (Carnivora) // Фауна печер України. – К., 2004. – С. 96–98. (Серія: Пр. Теріол. Шк. – Вип. 6).
- Дикий І. В., Сребродольська Є. Б. Поширення, сучасний стан і ретроспективний аналіз ареалу ховраха крапчастого (*Spermophilus suslicus* Guldenstaedt, 1770) на заході України // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку. Матер. наукових конференцій «Сучасні проблеми заповідної справи» (Львівський національний університет імені Івана Франка та Шацький національний природний парк, 7–10 вересня 2006 року, смт. Шацьк), «Фактори загрози біотичному різноманіттю: їх індикація та способи зниження негативної дії» (Львівський національний університет імені Івана Франка та Шацький національний природний парк, 21–23 вересня 2007 року, смт. Шацьк). – Львів: СПОЛОМ, 2007. – С. 80–81.
- Дмитренко М. Г. Большая выпь *Botaurus stellaris* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Пеликанообразные, Аистообразные, Фламингообразные. – Москва: Т-во науч. изд. КМК, 2011. – С. 155–177.
- Довганич Я. О. Роль заповідних територій у збереженні великих хижих ссавців Карпат // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006. – С. 66–69.
- Довганич Я. О. Проблема синантропізації бурого ведмеда (*Ursus arctos*) в Карпатах та шляхи її вирішення // Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах. Матер. Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю з часу опубл.

- регіон. звед. «Животный мир Советской Буковины» (м. Чернівці, 13 листопада 2009 р.). – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – С. 170–172.
- Довганич Я. О.** Бурий ведмідь в зоні діяльності Карпатського біосферного заповідника // Актуальні проблеми дослідження довкілля. V Міжнар. наук. конф. (23–25 травня 2013 р., м. Суми). – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – Т. 1. – С. 157–161.
- Довганич Я. О., Покиньючерда В. Ф., Сальваторі В.** Проблеми та перспективи збереження великих хижих ссавців у Карпатському регіоні України // Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Матер. Міжнар. конф. (14–18 жовтня 2002 р.). – Рахів, 2002. – Т. II. – С. 257–266.
- Додаток 6.** Карти поширення рідкісних видів фауни парку // Карпатський національний природний парк. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – С. 600–607.
- Домашевський С.** Національний план дій зі збереження підорлика великого (*Aquila clanga*) та підорлика малого (*Aquila pomarina*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 122–132.
- Домашевський С., Ветров В.** Новые перспективы для изучения карпатской популяции малого подорлика в Украине // Птах. – 2005. – № 2. – С. 13.
- Домашевський С. В., Ветров В. В., Милобог Ю. В., Гаврилюк М. Н.** Спостереження підорлика малого, *Aquila pomarina* С. L. Brehm, у Карпатах у 2005 р. // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 84–85.
- Домашевський С. В., Ветров В. В., Милобог Ю. В., Гаврилюк М. Н.** Результаты учетов гнездящихся хищных птиц в Карпатском регионе Украины // Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва. – Львів, 2010. – Вип. 1. – С. 44–46.
- Доценко І.** Мідянка звичайна – *Coronella austriaca*, полоз леопардовий – *Elaphe situla*, полоз лісовий – *Elaphe longissima* // Земноводні та плазуни України під охороною Бернської конвенції. – К., 1999. – С. 64–67. (Каталог флори і фауни Бернської конвенції. – Вип. III).
- Дребет М., Червоний М.** Раціон живлення пугача (*Bubo bubo* L.) у межах верхньої течії р. Дністер // Тези допов. Конф. молодих дослідників-зоологів – 2010 (м. Київ, Інститут зоології, 20–21 квітня 2010 р.). – К., 2010. – С. 16–17. (Зоол. кур'єр. – № 4). – <https://www.izan.kiev.ua/rmd/KMDZ10-abstr.pdf>.
- Евтушевський Н. Н.** Лоси України // Охотник и рыболов Украины. – К.: Урожай, 1986. – С. 21–27.
- Ермоленко В. М.** Экологические группировки рогохвостов и пильщиков (Hymenoptera, Symphyta) Предкарпатья // Экология насекомых и других наземных беспозвоночных Советских Карпат. Матер. межвуз. конф. (октябрь 1964). – Ужгород, 1964. – С. 32–34.
- Ермоленко В. М.** Цимбіциди. Бластикотоміди. – К.: Наук. думка, 1972. – 204 с. (Фауна України. – Т. 10. Рогохвости та пильщики. Вип. 2. Тентредоподібні пильщики).
- Євтушенко М. Ю., Худий О. І., Федоров В. І.** Методологічні засади розробки програм системних моніторингових досліджень іхтіологічних комплексів // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 416. Біологія. – С. 21–27.
- Єгер В.** Скельницю в Україну! // Лісов. і мисливськ. журн. – 2013. – № 5 (100). – С. 38–40.
- Ємчук Є. М.** Зовнішня і внутрішня будова, екологія, систематика, поширення та шкідливість іксодових кліщів. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – 164 с., вкл. (Фауна України. – Т. 25. Іксодові кліщі. Вип. 1).
- Жежерін В. П.** До систематичних взаємовідношень підорлика великого (*Aquila clanga* Pall.) та підорлика малого (*Aquila pomarina* Brehm.) // 36. пр. Зоол. музею. – К.: Наук. думка, 1969. – № 33. – С. 91–97.
- Жила С.** Чи буде жити глухар на Україні? // Рідна природа. – 1990. – № 4 (77). – С. 55–56.
- Жила С. М.** Рись (*Felis lynx*) в Українському Поліссі // Поліському природному заповіднику – 30 років. – Житомир, 1999. – С. 93–100.
- Жирак Р. М.** Видовий склад джмелів (Hymenoptera, Apidae, *Bombus*) в природних і антропогенних біотопах Рогатинського Опілля // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2004. – Т. 19. – С. 183–184.
- Жирак Р. М.** Перші знахідки червонокнижних видів джмелів (Hymenoptera: Apidae, *Bombus*) на території Івано-Франківської області // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2005. – Вип. 21. – С. 221–222.
- Жирак Р. М.** До фауни джмелів (*Bombus*, Hymenoptera, Apidae) КПП «Касова Гора» (Івано-Франківська область) // IV Міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів «Молодь і поступ біології» (зб. тез, 7–10 квітня 2008 року, м. Львів). – Львів, 2008. – С. 252.
- Жмуд М. Є.** Баклан малий – *Phalacrocorax pygmeus* (Pallas, 1773) // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006. – С. 105–107.
- Жукова Т. І.** Структура популяції жовтоброюхої жерлянки (*Bombina variegata*) в Предкарпат'є // Зоосеносис – 2005. Биоразнообразие и роль зооценоза в естественных и антропогенных экосистемах. Матер. III Междунар. научн. конф. (4–6 октября 2005 г., г. Днепропетровск). – Днепропетровск: Изд-во ДНУ, 2005. – С. 361–362.
- Заблоцкая М. М., Заблоцкий М. А.** Современное размещение и численность чистокровных зубров в СССР // Проблемы охраны генофонда и управления экосистемами в заповедниках лесной зоны. Тезисы докл. Всесоюз. совещ. (23–25 сентября 1986 г., Березинский заповедник). – Москва, 1986. – Ч. II. Зоология и паразитология. – С. 81–84.
- Загайкевич І. К.** Комахи – шкідники деревних і чагарникових порід західних областей України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – 132 с.
- Загайкевич І. К.** До вивчення вусачів (Coleoptera, Cerambycidae) Станіславської області // Проблеми ентомології на Україні. До 100-річчя Всесоюз. ентомол. т-ва. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – С. 43–45.
- Загайкевич І. К.** Рідкісні та маловідомі види жуків-вусачів (Coleoptera, Cerambycidae) в УРСР // Наук. зап. / Наук.-природозн. музей АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – Т. VIII. – С. 96–103.
- Загайкевич І. К.** Матеріали до вивчення жуків-вусачів (Coleoptera, Cerambycidae) України // Наук. зап. / Наук.-природозн. музей АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – Т. IX. – С. 52–60.
- Загайкевич І. К.** Твердокрилі родини златок (Coleoptera, Buprestidae) // Каталог музейних фондів. 1977. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 210–229.
- Загайкевич І. К.** Таксономія та екологія усачей. – К.: Наук. думка, 1991. – 180 с.
- Загороднюк І. В.** Кариотип, систематическое положение и таксономический статус *Pitymys ukrainicus* // Вестн. зоологии. – 1988а. – № 4. – С. 50–55.
- Загороднюк І. В.** *Pitymys tatricus* (Rodentia) – новый вид в фауне СССР // Вестн. зоологии. – 1988б. – № 3. – С. 54.
- Загороднюк І. В.** Таксономія, распространение и морфологическая изменчивость полевок рода *Terricola* Восточной Европы // Вестн. зоологии. – 1989. – № 5. – С. 3–14.
- Загороднюк І. В.** Обзор рецентных таксонов Muroidea (Mammalia), описанных с территории Украины (1777–1990) // Вестн. зоологии. – 1992. – № 2. – С. 39–48.
- Загороднюк І. В.** Польовий визначник дрібних ссавців України. – К., 2002. – 60 с. (Пр. Теріол. Шк. – Вип. 5).

- Загороднюк І. В.** Полоз лісовий (*Elaphe longissima*) на північному макросхилі Українських Карпат // Вестн. зоології. – 2003. – Т. 37, № 3. – С. 22.
- Загороднюк І., Варгович Р.** Контрольний список печерної фауни України // Фауна печер України. – К., 2004. – С. 191–216. (Серія: Пр. Теріол. Шк. – Вип. 6).
- Загороднюк І. В., Воронцов Н. Н., Песков В. Н.** Татранская полевка (*Terricola tatricus*) в Восточных Карпатах // Зоол. журн. – 1992. – Т. 71, вып. 6. – С. 96–105.
- Загороднюк І., Дикий І.** Нічниця північна (*Myotis brandtii*) на заході України: ідентифікація, поширення, екоморфологія // Вісн. Львівськ. ун-ту. Серія біол. – [Львів]: Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка, 2009. – Вип. 49. – С. 111–127.
- Загороднюк І., Покинъчерда В., Киселюк О., Довганич Я.** Теріофауна Карпатського біосферного заповідника. – 1997. – 60 с. (Вестн. зоології. – Suppl. № 5).
- Загороднюк І. В., Рєзнік О. С.** Експансія темноголової форми в ареал типово забарвленої сойки у Донбасі // Беркут. – 2007. – Т. 16, вип. 1. – С. 103–109.
- Зайцев Ф. А.** Плавунцовые и вертячки. – Москва – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1953. – 378 с. (Фауна СССР. Насекомые жесткокрылые. – Т. IV; Новая серия. – № 58).
- Зайцева Г. Ю.** Вовчки (Gliridae, Rodentia) як об'єкти природоохоронних еколого-просвітницьких акцій в контексті збереження видів та біотопів їх існування // Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Рівненськ. прир. запов. (м. Сарни, 11–13 червня 2009 року). – Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2009а. – С. 890–898.
- Зайцева Г. Ю.** Екологічна роль популяцій дендрофільних гризунів (на прикладі лісових біогеоценозів Кам'янецького Придністров'я). Автореф. дис. ... канд. біол. наук. – К., 2009б. – 20 с.
- Заморока А. М.** Пропозиції щодо внесення *Carabus fabricii ukrainicus* (Carabidae, Coleoptera) до Червоної книги України // Рідкісні та зникаючі види комах і концепції Червоної книги України (за матер. допов. наук. конф., Київ, 29–31 березня 2004 р.). – К., 2005. – С. 154–156.
- Заморока А. М.** Екологічні особливості ентомокомплексів жуків-вусачів (Coleoptera: Cerambycidae) у лісових екосистемах північно-східного макросхилу Українських Карпат. Дис. ... канд. біол. наук. – Івано-Франківськ, 2009. – 212 с.
- Заморока А. М.** До вивчення родини жуків-вусачів (Insecta: Coleoptera: Cerambycidae) Галицького національного природного парку // Природно-заповідний фонд України – минуле, сьогодення, майбутнє. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю прир. запов. «Медобори» (26–28 травня 2010 р., смт. Гримайлів). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – С. 652–654.
- Заморока А. М.** Рідкісні та зникаючі види безхребетних тварин Галицького національного природного парку // Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття. Матер. наук.-практ. конф. (20–21 вересня 2012 року). – Кременець, 2012. – С. 327–334.
- Заморока А. М., Бідичак Р. М., Геряк Ю. М., Глотов С. В., Капрусь І. Я., Козоріз Ю. Г., Мартинюк О. В., Михайлюк-Заморока О. В., Пушкар Т. І., Різун В. Б., Слободян О. М., Смірнов Н. А., Утєвський С. Ю., Шпарик В. Ю.** Розповсюдження рідкісних видів безхребетних тварин, занесених до Червоної книги України, в Івано-Франківській області // Укр. ентомол. журн. – 2017. – Т. 2, № 13. – С. 77–94.
- Заморока А. М., Жирак Р. М., Пушкар В. С.** Рідкісні та зникаючі види комах Івано-Франківської області у колекціях студентського наукового ентомологічного товариства «ТЕНАКС-17» // Рідкісні та зникаючі види комах і концепції Червоної книги України (за матер. допов. наук. конф., Київ, 29–31 березня 2004 р.). – К., 2005. – С. 34–37.
- Затушевський А. Т., Шидловський І. В., Закала О. С., Дикий І. В., Головачов О. В., Сенік М. А., Романова Х. Й.** Каталог колекцій ссавців Зоологічного музею Львівського національного університету імені Івана Франка. – Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 442 с.
- Захидов М. Т., Цалолихин С. Я., Гагарин В. Г.** Нематоды пресных и солоноватых водоемов СССР. – Москва, 1972. – 57 с. (Деп. в ВИНТИ 16.12.71. – № 1626).
- Здун В. І.** Цікаві види молюсків Чорногори // 36. пр. Зоол. музею. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – № 29. – С. 45–48.
- Зеленчук І. М., Зеленчук Я. І.** Річкова система Чорного Черемоша // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18–19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012. – С. 37–44.
- Зеленчук Я.** Історія будівництва та діяльності Гуцульського музею в Жаб'ю-Ільцях у 30-х роках ХХ століття // Історія і сьогодення музею: головні аспекти діяльності, завдання, проблеми, рішення. Матер. всеукр. наук.-практ. конф. до 150-ї річн. заснув. крайов. музею в Чернівцях (Чернівці, 15–16 травня 2013 року). – Чернівці: Букрек, 2013. – С. 32–42.
- Зеленчук Я. І.** Фотомоніторинг тваринного світу в національному природному парку «Верховинський» // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Другої міжнар. наук.-практ. конф. (24–25 квітня 2015 р., смт Путила, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015. – С. 34–37.
- Зеленчук Я. І., Киселюк О. І., Скільський І. В.** Менеджмент популяції плямистої саламандри (*Salamandra salamandra*) в національному природному парку «Верховинський» // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Третьої міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 травня 2016 року, смт Путила – м. Чернівці, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2016. – С. 318–320.
- Зеленчук Я., Матійчук С.** «Фотопастки» для звірини // Гуцульський календар. 2015 рік. – Чернівці: ДрукАрт, [2014]. – С. 95. (Гуцульщина. – Спецвип. 20).
- Зеленчук Я., Проців О.** Стан рибальства в басейні Черемоша в кінці ІХ – на початку ХХ століття // Гуцули і Гуцульщина. – 2013а. – № 1 (7). – С. 60–63.
- Зеленчук Я., Проців О.** Традиційна культура гірського рибальства на Гуцульщині в басейні Черемошу в кінці ІХ – на початку ХХ століття // Українознавство. – 2013б. – № 1 (46). – С. 226–229.
- Зеленчук Я. І., Проців О. Р.** Видатний український природознавець Максиміліан Новицький // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Першої міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 квітня 2014 р., м. Хотин). – Чернівці: Друк Арт, 2014. – С. 345–352.
- Зеленчук Я. І., Скільський І. В.** Нове місце гніздування великого крохаля (*Mergus merganser*) в Українських Карпатах // Беркут. – 2016. – Т. 25, вип. 2. – С. 145.
- Зізда Ю., Крон А., Маркович М.** Тимчасова жива колекція вечірньої рудії (*Nyctalus noctula*) як метод збереження популяції // Сучасні аспекти природничої музеології. Матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (11–13 вересня 2012 р., Київ – Канів). – К., 2012. – С. 88–89.
- Зітенюк П., Зітенюк А.** Природні комплекси та теріофауна НПП «Верховинський» // Теріофауна заповідних територій та збереження ссавців (матер. ХІХ Теріол. шк.-семін.). – Гола Пристань: Укр. теріол. т-во, 2012. – С. 22. (Novitates Theriologicae. – Р. 8).

- Зубакин В. А.** Малая крачка – *Sterna albifrons* Pallas, 1764 // Птицы СССР. Чайковые. – Москва: Наука, 1988а. – С. 356–370.
- Зубакин В. А.** Чеграва – *Hydroprogne caspia* (Pallas, 1770) // Птицы СССР. Чайковые. – Москва: Наука, 1988б. – С. 299–310.
- Зубакин В. А.** Черная крачка – *Chlidonias niger* (Linnaeus, 1758) // Птицы СССР. Чайковые. – Москва: Наука, 1988в. – С. 258–268.
- Зубаровський В. М.** Хижі птахи. – К.: Наук. думка, 1977. – 332 с. (Фауна України. – Т. 5. Птахи. Вип. 2).
- Зубков Н. И.** Сипуха *Tyto alba* (Scopoli, 1769) // Птицы России и сопредельных регионов. Собообразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – Москва: Т-во научных изданий КМК, 2005. – С. 99–106.
- Иванчев В. П.** Зелёный дятел *Picus viridis* Linnaeus, 1758 // Птицы России и сопредельных регионов. Собообразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – Москва: Т-во научных изданий КМК, 2005. – С. 298–305.
- Иванчик Г. С.** Пресноводные моллюски Украинских Карпат. Дис. ... канд. биол. наук. – Черновцы, 1967. – 278 с.
- Ильина В. И., Лебедева М. И.** Гнездовой ареал черного аиста (*Ciconia nigra* L.) // Атлас миграций птиц. – Москва, 1981а. – Вып. 1. – С. 22.
- Ильина В. И., Лебедева М. И.** Миграции черного аиста (*Ciconia nigra* L.) // Атлас миграций птиц. – Москва, 1981б. – Вып. 1. – С. 23.
- Исаков Ю. А., Флинт В. Е.** Дрофа – *Otis tarda* (Linnaeus, 1758) // Птицы СССР. Курообразные, журавлеобразные. – Ленинград: Наука, 1987. – С. 466–481.
- Іванега І. Г.** Перспективи дій по відновленню форелі у Карпатському регіоні (Менеджмент-план) // Менеджмент екосистем природно-заповідних територій. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю створення Нац. прир. парку «Подільські Товтри» (15–17 травня 2006 року). – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2006. – С. 121–125.
- Канарський Ю.** Питання охорони денних лускокрилих (Lepidoptera, Diptera) у національних парках Українських Карпат // Національні природні парки: проблеми становлення і розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Карпатського національного природного парку (14–17 вересня 2000 року). – Яремче, 2000. – С. 117–119.
- Капрусь І. Я., Шрубович Ю. Ю., Таращук М. В.** Каталог колембол (Collembola) і протур (Protura) України. – Львів, 2006. – 164 с.
- Карпенко О. В.** Використання птахів для захисту лісу // Посібник карпатського лісівника. – Ужгород: Карпати, 1980. – С. 269–273.
- Каталог орнітофауни** західних областей України. Орнітофауністичні спостереження за 1977–1988 р.р. / Укл. М. В. Химин, І. М. Горбань. – Луцьк, 1989. – № 1. – 104 с.
- Качалова О. Л.** Отряд Trichoptera – Ручейники // Определитель насекомых европейской части СССР. – Ленинград: Наука, 1987. – Т. IV, ч. 6. Большекрылые, верблюдики, сетчатокрылые, скорпионовые мухи, ручейники. – С. 107–193. (Опред. по фауне СССР, изд. Зоол. ин-том АН СССР. – Вып. 153).
- Кацшин О.** «Степ Масьок» – пам'ятка природи загальнодержавного значення // Наук. зап. Івано-Франк. краєзн. музею. – Коломия: Світ, 1993а. – Вип. 1. – С. 117–128.
- Кацшин О.** Урочище «Яськів потік» – заказник загальнодержавного значення // Наук. зап. Івано-Франк. краєзн. музею. – Галич, 1993б. – Вип. 2. – С. 91–93.
- Кваша В. І., Пилявський Б. Р., Подобівський С. С., Барабаш О. В.** Зоологія. Навчально-польовий практикум. Навч. посібн. – Тернопіль: Мандрівець, 2005. – 136 с.
- Кийко А. О.** Зимовая орнітофауна Бурштинського водосховища та її охорона // Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Матер. допов. п'ятої наради орнітологів та аматорів орнітологічного руху Західної України. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волинського облполіграфвидаву, 1990. – С. 102–105.
- Кийко А. О.** Бурштинське водосховище, як місце постійної зимівлі водоплавних птахів // Матер. конф. (7–9 квітня 1995 р., м. Ніжин). – К., 1996. – С. 145–148.
- Кийко А. О., Горбань І. М.** Орнітофауна узлісь полонин Чорногірського хребта // Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карп. високог. біол. стац. Львівськ. нац. ун-ту імені Івана Франка (Львів, 30 липня – 3 серпня 2005 року). – Львів: ЗУКЦ, 2005. – С. 66–68.
- Кириков С. В.** Изменения животного мира в природных зонах СССР (XIII–XIX вв.). Степная зона и лесостепь. – Москва: Изд-во АН СССР, 1959. – 176 с.
- Кириков С. В.** Распространение зубра на территории Советского Союза в XI–XX вв. // Зубр. Морфология, систематика, эволюция, экология. – Москва: Наука, 1979. – С. 476–487.
- Киселюк О. І.** Збереження місць розмноження рідкісних земноводних в лісових екосистемах Карпат // Система ведення лісового господарства в гірських умовах Карпат. Респ. наук.-техн. конф. (24–26 травня 1990 року, тези допов.). – Івано-Франківськ, 1990. – Ч. 2. – С. 238.
- Киселюк О. І.** Видова різноманітність дрібних ссавців заповідних високогірних лук Чорногори // Екологічні основи оптимізації режиму охорони і використання природно-заповідного фонду. Тези допов. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю Карп. біосф. запов. (11–15 жовтня 1993 року). – Рахів, 1993а. – С. 166–168.
- Киселюк А. И.** *Sylvaemus uralensis* (Rodentiformes, Muridae) в Восточных Карпатах // Вестн. зоологии. – 1993б. – № 4. – С. 41–47.
- Киселюк О. І.** Приуроченість рідкісних видів хребетних до зон з різним рекреаційним навантаженням (на прикладі Карпатського НПП) // Екологічні передумови розвитку рекреації на Гуцульщині. Наук.-практ. конф. в рамках VI Гуцульського фестивалю (13 вересня 1996 року, тези допов.). – Яремче, 1996а. – С. 36–39.
- Киселюк О. І.** Проблеми збереження рідкісних і зникаючих видів ссавців в умовах Карпатського НПП // Екологічні передумови розвитку рекреації на Гуцульщині. Наук.-практ. конф. в рамках VI Гуцульського фестивалю (13 вересня 1996 року, тези допов.). – Яремче, 1996б. – С. 39–41.
- Киселюк О.** Кажани Карпатського національного природного парку // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. – К., 1998а. – С. 84–86. (Пр. Теріол. Шк. – Вип. 1).
- Киселюк О. І.** Населення дрібних ссавців заповідних екосистем Східних Карпат. Дис. ... канд. біол. наук. – К., 1998б. – 107 с.
- Киселюк О.** Сучасний стан тетерукових Tetraonidae в Карпатському НПП // Екологічні аспекти охорони птахів. Матер. VII наради орнітологів Західної України присвяч. пам'яті Володимира Дзедушицького (22.06.1825–18.09.1899) (м. Івано-Франківськ, 4–7 лютого 1999 р.). – Львів, 1999. – С. 52.
- Киселюк О. С.** Сучасний стан і шляхи охорони хижих звірів на території Карпатського НПП // Великі ссавці Карпат. Матер. міжнар. екол. конф. (Івано-Франківськ, 8 вересня 2000 року). – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – С. 34–35.
- Киселюк О. І.** Динаміка чисельності дрібних видів ссавців у мішаних лісах // Міжнар. наук.-практ. школа для молодих вчених і спеціалістів «Природні екосистеми Карпат в умовах посиленого антропогенного впливу» (м. Ужгород, 4–7 жовтня 2001 р.). – Ужгород, 2001а. – С. 273–275. (Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія: біологія). – № 9).

- Киселюк О.** Особливості угруповань дрібних ссавців високогірних лук Східних Карпат // Ссавці відкритих просторів. Матер. VIII Теріологічного конгресу. – К., 2001б. – С. 28–30. (Серія: Novitates Theriologicae. – Р. 5).
- Киселюк О.** Сезонні аспекти хіроптерофауни північно-східних макросхилів Карпат // Міграційний статус кажанів в Україні. – К., 2001в. – С. 90–92. (Novitates Theriologicae. – Р. 6).
- Киселюк О. І.** Знахідки тетерева та пугача на території Карпатського національного природного парку // Беркут. – 2002. – Т. 11, вип. 2. – С. 147.
- Киселюк О. І.** Видра річкова – *Lutra lutra* Linnaeus, 1758 // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006а. – С. 150–152.
- Киселюк О. І.** Лосось дунайський – *Hucho hucho hucho* Linnaeus, 1758 // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006б. – С. 73–75.
- Киселюк О. І.** Норка європейська – *Mustela lutreola* Linnaeus, 1761 // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006в. – С. 146–150.
- Киселюк О. І.** Хребетні тварини природного заповідника «Горгани» // Природний заповідник «Горгани». Рослинний світ. – К.: Фітосоціоцентр, 2006г. – С. 380–385. (Природно-заповідні території України. Рослинний світ. – Вип. VI).
- Киселюк О. І., Годованець Б. Й.** Хребетні природного заповідника «Горгани» // Запов. справа в Україні. – 2000. – Т. 6, вип. 1–2. – С. 35–41.
- Киселюк О. І., Годованець Б. Й.** Сучасний стан рідкісних видів хребетних природного заповідника «Горгани» // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006. – С. 78–83.
- Киселюк О. І., Годованець Б. Й.** Відтворення популяції глушця (*Tetrao urogallus*) – одне із пріоритетних завдань природно-заповідних територій Карпатського регіону України // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Першої міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 квітня 2014 р., м. Хотин). – Чернівці: Друк Арт, 2014. – С. 161–164.
- Киселюк О. І., Клапчук В. М., Тимчук О. В.** Сторінками Червоної книги. – Яремче, 2001. – 138 с.
- Киселюк А. І., Косыло Р. Д.** Лунь польовий в Карпатах // Вестн. зоології. – 1988. – № 3. – С. 87.
- Киселюк О. І., Косило Р. Д., Тороус Б. В.** Нові знахідки дикого kota (*Felis sylvestris* Schr) на Прикарпатті // Вестн. зоології. – 2000. – Т. 32, № 1–2. – С. 50.
- Киселюк О. І., Кривоглавий З. В., Тимчук Я. Я.** Літнє токування глухаря в Українських Карпатах // Проблеми вивчення та охорони птахів. Матер. VI наради орнітологів Західної України (м. Дрогобич, 1–3 лютого 1995 р.). – Львів – Чернівці, 1995. – С. 65–66.
- Киселюк О. І., Кріпчук В. О., Стефанюк В. Ю.** Птахи Карпатського регіону (посібник по веденню фенологічних спостережень за птахами). – Яремче, 2006. – 162 с.
- Киселюк О. І., Кріпчук В. О., Стефанюк В. Ю., Грицюк І. В., Гринішак М. П.** Хребетні // Карпатський національний природний парк. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2009а. – С. 196–224.
- Киселюк О. І., Стефанюк В. Ю.** Сучасне поширення чорного лелеки на території Карпатського національного природного парку // Беркут. – 2002. – Т. 11, вип. 2. – С. 151–153.
- Киселюк О. І., Тимочко В. Б.** Тваринний світ // Заповідна перлина Карпат (путівник по Карпатському НПП) (друге вид. випр. та доп.). – Коломия: Вид.-полігр. т-во «Вік», 2003. – С. 36–41.
- Киселюк О. І., Тимочко В. Б.** Тварини, що занесені до Червоної книги України і міжнародні переліки // Карпатський національний природний парк. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – С. 224–232.
- Киселюк О. І., Тимочко В. Б.** Сучасний стан та шляхи охорони рідкісних видів тварин на території Карпатського національного природного парку // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18–19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012. – С. 149–151.
- Киселюк О. І., Тимочко В. Б., Кріпчук В. О., Стефанюк В. Ю., Грицюк І. В.** Моніторинг фауни // Карпатський національний природний парк. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2009б. – С. 349–352.
- Киселюк О. І., Тимочко В. Б., Кріпчук В. О., Стефанюк В. Ю., Грицюк І. В.** Сучасний стан фауни // Карпатський національний природний парк. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2009в. – С. 174–177.
- Киселюк А. І., Ткач В. В.** Находки млекопитающих, занесенных в Красную книгу УССР, в Карпатском государственном природном национальном парке // Вестн. зоологии. – 1987. – № 1. – С. 83.
- Киселюк А. І., Тымчук Я. Я.** Пути сохранения редких видов позвоночных верховьев реки Быстрица Надворнянская (бассейн р. Днестр) // Conservarea Biodiversității Bazinului Nistrului. Mater. Conf. Intern. (Chișinău, 7–9 octombrie 1999). – Chișinău: Tipografia Centrală, 1999. – Р. 91–93.
- Кінда В.** Національний план дій зі збереження грифа чорного (*Aegypius monachus*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 101–113.
- Кістяковський О. Б.** Птахи Закарпатської області // Тр. Ін-ту зоології. – К.: Вид-во АН УРСР, 1950. – Т. IV. Фауна. Паразитологія. – С. 3–77.
- Кістяковський О. Б.** Загальна характеристика птахів. Курині. Голуби. Рябки. Пастушки. Журавлі. Дрофи. Кулики. Мартини. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 432 с. (Фауна України. – Т. 4. Птахи).
- Кістяковский А. Б.** Редкие охотничьи птицы Украинской ССР // Охота на Украине (3-е изд.). – К.: Гос. изд-во сельскохоз. л-ры УССР, 1959. – С. 50–61.
- Кістяковский А. Б.** Ресурсы тетеревиных птиц Украины // Ресурсы тетеревиных птиц в СССР (географическое распространение, экологические особенности населения, использование и восстановление запасов) (матер. совещ., 2–4 апреля, 1968). – Москва: Наука, 1968. – С. 38–39.
- Клапчук В. М.** Природні умови і ресурси Делятинщини та їх охорона. – Яремча, 1995. – 60 с.
- Клапчук В. М., Проців О. Р.** Лісове та мисливське господарство Галичини. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2011. – 431 с.
- Клестов Н. Л.** Глухарь в Украине: распространение, состояние ресурсов и охрана // Проблеми вивчення та охорони птахів. Матер. VI наради орнітологів Західної України (м. Дрогобич, 1–3 лютого 1995 р.). – Львів – Чернівці, 1995. – С. 69–70.
- Климовская Д. Т., Рукавец Е. В.** Класс Entognatha. Отряд Collembola Lubbock, 1870 // Почвенные членистоногие Украинских Карпат. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 133–146.
- Клитин А. Н.** Птицы Советской Буковины // Животный мир Советской Буковины. – Черновцы: ЧГУ, 1959. – С. 67–133. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарпатья (серия биол. наук). – Т. VII).
- Клитин А. Н.** Птицы Советской Буковины. Дис. ... канд. биол. наук. – Черновцы, 1962. – Т. 1–2. – 513 с.

- Ключко З. Ф.** Совки западных областей Украины. – К.: Изд-во Киевск. ун-та, 1963. – 176 с.
- Ключко З. Ф.** Ніктеоліни, вусатки, стрічкарки, отреїни, евелііни, пантеїни, металовидки, яспідиїни. – К.: Наук. думка, 1978. – 416 с. (Фауна України. – Т. 16. Совки квадрифіноїдного комплексу. Вип. 6).
- Ключко З.** Совки України. – К.: Вид-во Раєвського, 2006. – 248 с. (Серія визначників «Природа України»).
- Ключко З. Ф., Кульберг Я.** К изучению фауны совков (Lepidoptera: Noctuidae s. l.) Украинских Карпат // Эверсманния. Энтомол. иссл. в России и соседних регионах. – 2006. – Вып. 7–8. – С. 69–74.
- Ключко З. Ф., Плющ И. Г., Шешурак П. Н.** Аннотированный каталог совков (Lepidoptera, Noctuidae) фауны Украины. – К., 2001. – 882 с.
- Ключко З. Ф., Северов І. Г.** Нові місцезнаходження рідкісних видів лускокрилих (Lepidoptera: Endromidae, Sphingidae, Noctuidae, Arctiidae) в Україні // Запов. справа в Україні. – 2006. – Т. 12, вип. 2. – С. 67–69.
- Кобзей С.** Чорногірський хребет (фізіо-географічний нарис) // Вісн. природозн. – 1928. – № 5–6. – С. 251–265.
- Ковальчук Г. І., Голубєва Г. А., Скільський І. В.** Каталог орнітологічної колекції Чернівецького краєзнавчого музею. – Чернівці, 1991. – 46 с.
- Ковальчук І. П.** Бурштинське водосховище // Географічна енциклопедія України. – К.: УРЕ, 1989. – Т. 1. – С. 138.
- Ковшарь А. Ф.** Обыкновенный козодой *Caprimulgus europaeus* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Совообразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – Москва: Т-во научных изданий КМК, 2005. – С. 116–128.
- Когут І.** Експедиція «Дністер – 93» // Інформ. бюл. Західного відділ. Укр. орнітол. т-ва та Львівськ. клубу орнітологів. – Львів, 1993. – Вип. № 5. – С. 28–30.
- Когут І.** Експедиція «Дністер – 94» // Рихтарик. Інформ. матер. Західного відділ. Укр. орнітол. т-ва та Львівськ. клубу орнітологів. – Дрогобич, 1994. – Вип. 6. – С. 31–32.
- Когут І. В., Бокотей А. А., Соколов Н. Ю.** Особливості біотопічного розподілу птахів Верхнього Дністра // Матер. II конф. молодих орнітологів України. – Чернівці, 1996. – С. 86–90. (Бібл. журн. «Беркут». – 3).
- Когут І. В., Соколов Н. Ю., Бокотей А. А.** Поширення та гніздова біологія крячків верхньої течії р. Дністер // Беркут. – 1994. – Т. 3, вип. 2. – С. 103–107.
- Козакевич З. М.** Распространение желтушки торфяниковой на западе Украины // Природная обстановка и фауны прошлого. – К.: Наук. думка, 1972. – Вып. 6. – С. 95–98.
- Колонок**, горностай, выдра. Размещение запасов, экология, использование и охрана / Ред. А. А. Насимович. – Москва: Наука, 1977. – 216 с. (Промысловые животные СССР и среда их обитания).
- Колюшев И. И.** Краткий очерк фауны грызунов Закарпатской области // Научн. зап. (биология) / Ужгор. гос. ун-т. – К.: Изд-во Киевск. ун-та, 1953. – Т. VIII. – С. 143–189.
- Коляджин І. І.** Поява чужорідного виду звичайної щуки (*Esox lucius*) та її вплив на іхтіофауну у верхів'ї басейну Черемошу // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Другої міжнар. наук.-практ. конф. (24–25 квітня 2015 р., смт Путиля, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015. – С. 286–288.
- Кондришин Н. Р.** Сучасний стан популяції лісової кішки (*Felis silvestris silvestris* L.) у Карпатах // Проблеми охорони видів фауни і флори, занесених до Червоної книги України (наук.-практ. семін., тези допов.). – Миколаїв, 1992. – С. 79–81.
- Коновалова І. Б.** Результаты дослідження фауни джмелів (Hymenoptera, Apidae, Bombinae) західного регіону України // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2002a. – Т. 17. – С. 81–87.
- Коновалова І. Б.** Фауна джмелів (Hymenoptera, Apoidea, Bombinae) Українських Карпат і Закарпаття та проблеми її збереження // Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Матер. Міжнар. конф. (14–18 жовтня 2002 р.). – Рахів, 2002b. – Т. II. – С. 327–331.
- Коновалова І. Б.** Висотний розподіл джмелів (Hymenoptera: Apidae, Bombinae) в Українських Карпатах та нові фауністичні знахідки // VI з'їзд Укр. ентномол. т-ва (Біла Церква, 8–11 вересня 2003 р., тези допов.). – Ніжин: Наука-сервіс, 2003a. – С. 52–53.
- Коновалова І. Б.** Еколого-фауністичний огляд джмелів (Hymenoptera, Apidae, *Bombus*) Західної України // Наук. вісн. Ужгор. нац. ун-ту (серія біологія). – Ужгород, 2003b. – № 12. – С. 134–137.
- Коновалова І. Б.** Рідкісні та зникаючі види джмелів (Apidae: Bombini) у західному регіоні України // Рідкісні та зникаючі види комах і концепції Червоної книги України (за матер. допов. наук. конф., Київ, 29–31 березня 2004 р.). – К., 2005a. – С. 56–59.
- Коновалова І. Б.** Угрупування джмелів (Hymenoptera: Apidae: Bombini) типового лучного біоценозу в середньогір'ї Українських Карпат // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2005b. – Вип. 21. – С. 109–118.
- Коновалова І. Б.** Фауна шмелей (Hymenoptera, Apidae, *Bombus*) Західного регіону України: изменения в ее структуре и в распространении отдельных видов // Исследования по перепончатокрылым насекомым. – Москва: Т-во научн. изд. КМК, 2007. – С. 136–144.
- Корнєв О. П.** Визначник звірів УРСР. – К.: Рад. шк., 1952. – 216 с.
- Корнєв О.** Пугач // Рідна природа. – 1977. – № 1. – С. 2 обкл.
- Корнєв О.** Беркут // Рідна природа. – 1979. – № 2. – С. 2 обкл.
- Корнєв О.** Сип білоголовий // Рідна природа. – 1981. – № 4. – С. 2 обкл.
- Корнєв О.** Шуліка рудий // Рідна природа. – 1984. – № 2. – С. 3 обкл.
- Корнєв О. П.** Розповіді про звірів. – К.: Рад. шк., 1985. – 144 с.
- Корнюшин А. В.** О видовом составе пресноводных двусторчатых моллюсков Украины и стратегии их охраны // Вестн. зоологии. – 2002. – Т. 36, № 1. – С. 9–23.
- Корчинский А. В.** Грызуны Украинских Карпат (итоги исследования) // Вопросы охраны и рационального использования растительного и животного мира Украинских Карпат. – Ужгород, 1988. – С. 156–173.
- Коссак Л. Л.** Твердокрили родини рогаців (Coleoptera, Lucanidae) // Каталог музейних фондів. 1981. – К.: Наук. думка, 1982. – С. 71–75.
- Костельная А. С., Кшык Я. Р.** Численность и особенности биологии черной крачки на западе Украины // Веселюзн. совещ. по пробл. кадастра и учета животного мира (тезисы докл.). – Уфа: Башк. кн. изд-во, 1989. – Ч. III. Опыт кадастровой характеристики, результаты учетов, материалы к кадастру по непромысловым птицам, пресмыкающимся, земноводным и рыбам. – С. 117–118.
- Кос'яненко О. В.** Двопарноногі та губоногі багатоніжки Карпатського національного природного парку // Запов. справа в Україні. – 2003. – Т. 9, вип. 2. – С. 60–64.
- Котенко Т. І., Кукушкін О. В., Зіненко О. І.** Мідянка звичайна, *Cornella austriaca* Laur., – вид Червоної книги України // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 133–151.
- Котов А. А.** Клинтух – *Columba oenas* Linnaeus, 1758 // Птицы России и сопредельных регионов. Рябкообразные, Голубеобразные, Кукушкообразные, Собообразные. – Москва: Наука, 1993. – С. 65–79.
- Коханець М. І., Бандерич В. Я., Хоєцький П. Б.** Гори і зубри // Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Матер. Міжнар. конф. (14–18 жовтня 2002 р.). – Рахів, 2002. – Т. II. – С. 347–349.
- Кошелєв А. І.** Сплюшка – *Otus scops* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Рябкообразные, Голубеобразные, Кукушкообразные, Собообразные. – Москва: Наука, 1993. – С. 325–340.

- Кошелєв О.** Національний план дій зі збереження баклана малого (*Phalacrocorax rugosus*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 44–54.
- Крайнев Е. Д.** Охотничьи животные Украины, пути их охраны и рационального использования. Дис. ... канд. биол. наук. – К., 1970. – 286 с.
- Красная книга СССР.** Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных и растений / Ред. А. Г. Банников. – Москва: Лесн. промышл., 1978. – 460 с.
- Красная книга СССР.** Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных и растений (изд. второе, перераб. и доп.) / Ред. А. М. Бородин. – Москва: Лесн. промышл., 1984. – Т. 1. – 392 с.
- Кривоглавий З. В., Киселюк О. І.** Поширення рідкісних птахів в Карпатському національному парку // Міжнар. конф. «Фауна Східних Карпат: сучасний стан і охорона» (Ужгород, 13–16 вересня 1993 р., матер.). – Ужгород, 1993. – С. 117–120.
- Кривоглавий З. В., Косило Р. Д.** Сучасний стан та охорона глухаря в Карпатському національному парку // Матер. 1-ї конф. молодих орнітологів України (Луцьк, 4–6 березня 1994 р.). – Чернівці, 1994. – С. 37–38. (Бібл. журн. «Беркут». – 1).
- Крочко Ю. І.** Рукокрылые Украинских Карпат. Дис. ... докт. биол. наук. – К., 1992. – 420 с.
- Крочко Ю. І., Цапulich О. Т.** Хребетні тварини високогір'я Карпат // Тези допов. 48-ї наук. конф. (серія біол.) / Ужгор. держ. ун-т. – Ужгород, 1994. – С. 28–29.
- Крыжановский И. А., Кундиев В. А., Чеченюк Н. И., Бесединская Н. И.** Видовой состав ихтиофауны бассейна Днестра // Гидробиологический режим Днестра и его водоемов. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 286–300.
- Крыжановский О. Л.** Жуки подотряда Aderphaga: семейства Rhyssodidae, Trachypachidae; семейство Carabidae (вводная часть, обзор фауны СССР). – Ленинград: Наука, 1983. – 342 с. (Фауна СССР. – Т. I. Жесткокрылые. Вып. 2; Новая серия. – № 128).
- Кузьменко Ю. В.** Обліки сов під час нетривалих виїздів в Українській Карпати у 2015 році // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Третьої міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 травня 2016 року, смт Путила – м. Чернівці, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2016. – С. 165–167.
- Кузьмин С. Л.** Земноводные бывшего СССР (изд. второе, пер.). – Москва: Т-во научн. изд. КМК, 2012. – 370 с., CD-диск «Атлас ареалов».
- Кулаківська О. П.** Паразити риб верхів'я р. Пруту // Наук. зап. / Наук.-природозн. музей АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – Т. VIII. – С. 70–82.
- Кулаковская О. П., Коваль В. П.** Паразитофауна рыб бассейна Дуная. – К.: Наук. думка, 1973. – 212 с.
- Кульчицкий Я. О.** Схема тектонического районирования Восточных Карпат // Геол. сб. / Львовск. геол. об-во. – Львов: Изд-во Львовск. ун-та, 1958. – № 5–6. – С. 52–65.
- Куниченко А. А.** Встречаемость чегравы (*Sterna caspia*) в Молдавии // Сообщения Прибалтийской комиссии по изучению миграций птиц. – Тарту, 1990. – № 22. Вопросы орнитологического мониторинга. – С. 166–170.
- Куриленко В. Е., Вервес Ю. Г.** Земноводные и пресмыкающиеся фауны Украины. – К.: Генеза, 1999. – 208 с.
- Курнаков Н. В.** Таксономия *Carabus escheri* (Coleoptera, Carabidae) из Карпат на основе внутреннего строения копулятивного органа самца // Фауна и животный мир Советских Карпат. – Ужгород, 1959. – С. 193–197. (Научн. зап. / Ужгор. гос. ун-т. – Т. 40).
- Куртяк Ф. Ф.** Саламандра плямиста – *Salamandra salamandra* (Linnaeus, 1758) // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006а. – С. 79–82.
- Куртяк Ф. Ф.** Тритон карпатський – *Triturus montandoni* (Boulenger, 1880) // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006б. – С. 75–79.
- Кушнирук В. А.** О биологии карпатского тритона (*Triturus montandoni* Boulenger, 1880) // Зоол. журн. – 1963. – Т. XLII, № 2. – С. 300–302.
- Кушнирук В. О.** Жовточерева джерелянка західних областей України // Охорона природи в західних областях України. Матер. міжобл. конф. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1966. – С. 171–173.
- Кушнирук В. А.** Земноводные западных областей Украины. Дис. ... канд. биол. наук. – Львов, 1968. – 208 с.
- Кушнирук В. А.** К биологии пятнистой саламандры // Научн. докл. высш. шк. Биол. науки. – 1971. – № 7. – С. 34–36.
- Лазорко В.** Матеріяли до систематики і фавністики жуків України. – Ванкувер, 1963. – 123 с.
- Ляхва С. І.** Календар природи // Природний заповідник «Горгани». Рослинний світ. – К.: Фітосоціоцентр, 2006. – С. 372–379. (Природно-заповідні території України. Рослинний світ. – Вип. VI).
- Ляхва С. І.** Календар природи природного заповідника «Горгани» // Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Рівненськ. прир. запов. (м. Сарни, 11–13 червня 2009 року). – Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2009. – С. 63–67.
- Лебедева М. И.** Миграции черного аиста *Ciconia nigra* (L.) // Миграции птиц Восточной Европы и Северной Азии (аистообразные – пластинчатоклювые). – Москва: Наука, 1979. – С. 28–31.
- Леснік В. В., Брусак В. П., Гірна А. Я., Бучко В. В.** Огляд фауни риб водойм Галицького національного природного парку // Матер. наук. конф. «Еколого-фауністичні особливості водних та наземних екосистем», присвяч. 100-річчю від дня народження професора Всеволода Ілліча Здуна (12–13 лютого 2008 року). – Львів, 2008. – С. 104–106.
- Леснік В., Гірна А.** Галькові річкові біотопи – важливі репродуктивні локалітети й оселища риб // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. Матер. восьмої наук. конф. молодих учених (Львів, 5–6 листопада 2007 року). – Львів, 2007. – С. 99–101.
- Липа О. Л., Федоренко А. П.** Заповідники та пам'ятки природи України (реєстр-довідник). – К.: Урожай, 1969. – 187 с.
- Лисачук Т. І.** Сичик-горобець *Glaucidium passerinum* в Україні // Пріоритети орнітологічних досліджень. Матер. і тези допов. VIII наук. конф. орнітологів заходу України, присвяч. пам'яті Густава Бельке (24.07.1810–03.03.1873) (м. Кам'янець-Подільський, 10–13 квітня 2003 р.). – Львів – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 145–146.
- Лисачук Т. І., Горбань І. М.** Статус беркута (*Aquila chrysaetos*) у Східних Бескидах та Чорногорі // Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карп. високог. біол. стац. Львівськ. нац. ун-ту імені Івана Франка (Львів, 30 липня – 3 серпня 2005 року). – Львів: ЗУКЦ, 2005. – С. 69–72.
- Литвинчук С. Н.** Систематика і розповсюдження тритонів комплексу *Triturus cristatus* (Salamandridae) в Росії і сопредельных странах. Дис. ... канд. биол. наук. – Санкт-Петербург, 1998. – 346 с.
- Литвинчук С. Н., Боркин Л. Я.** Эволюция, систематика и распространение гребенчатых тритонов (*Triturus cristatus* complex) на территории России и сопредельных стран. – Санкт-Петербург: Европейский дом, 2009. – 592 с.

- Лозан М. Н., Белик Л. И., Самарский С. Л.** Сони (Gliridae) юго-запада СССР. – Кишинев: Штиинца, 1990. – 146 с.
- Лоскот В. М.** Поширення дрозда кам'яного строкастого – *Monticola saxatilis* (L.) в Закарпатті // Зб. пр. Зоол. музею. – К.: Наук. думка, 1969. – № 33. – С. 110–112.
- Луговая Л. А., Луговой А. Е.** Региональные особенности раритетности скопы (*Pandion haliaetus*) // Птицы Азово-Черноморского региона на рубеже тысячелетий. Матер. юбил. междунар. научн. конф., посвящ. 20-летию Азово-Черноморской орнитол. рабочей группы (Одесса, 10–14 февраля 2000 г.). – Одесса: АстроПринт, 2000. – С. 71–72.
- Луговой А. Е.** Насущные задачи охраны и разведения тетерева и глухаря в Украинских Карпатах // Охрана лесных экосистем. Республ. научно-техн. конф. (15–17 октября 1986 г., тезисы докл.). – Львов, 1986. – С. 179–180.
- Луговой А. Е.** Видимые перелеты птиц в верховьях Тисы // Сезонные миграции птиц на территории Украины. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 141–152.
- Луговой А. Е.** К вопросу об особо охраняемых видах птиц // Беркут. – 1994а. – Т. 3, вып. 2. – С. 143–144.
- Луговой О. Є.** Результаты проведения международной акции «*Numenius tenuirostris*» на Украине та прилеглих територіях Росії // Тези допов. 48-ї наук. конф. (серія біол.) / Ужгор. ун-т. – Ужгород, 1994б. – С. 31.
- Луговой А. Е.** К вопросу о реакклиматизации тетерева в южном Лесостепье // Беркут. – 1996. – Т. 5, вып. 1. – С. 86–87.
- Луговой А. Е.** Тонкоклювйый кроншнеп в Украине и России. – К., 1998а. – 14 с.
- Луговой А. Е.** Черный гриф в фауне Закарпатской области Украины // Беркут. – 1998б. – Т. 7, вып. 1–2. – С. 132–133.
- Луговой А. Е.** Предпосылки, лимитирующие восстановление поголовья тетеревов в Карпатах // Беркут. – 1999. – Т. 8, вып. 2. – С. 231–232.
- Луговой А. Е.** ОМРО приоритетные виды птиц в гнездовой фауне Закарпатской области Украины // Беркут. – 2004. – Т. 13, вып. 2. – С. 155–160.
- Луговой А. Е.** Малый баклан *Phalacrocorax pygmaeus* (Pallas, 1773) // Птицы России и сопредельных регионов. Пеликанообразные, Аистообразные, Фламингообразные. – Москва: Т-во научн. изд. КМК, 2011. – С. 133–142.
- Луговой А. Е., Дикий А. В.** Птицы горных водотоков в качестве объектов мониторинга // Вестн. зоологии. – 1985. – № 5. – С. 57–60.
- Луговой О., Ковальчук А.** Раритетна фауна Закарпаття. Хребетні тварини. – Ужгород, 1999–2000. – 124 с. (Сер. Раритетна фауна Закарпаття. – Кн. 1).
- Луговой А. Е., Потиш Л. А.** Миграции гусей рода *Anser* в регионе Восточных Карпат // Беркут. – 1996. – Т. 5, вып. 1. – С. 71–78.
- Луговой А. Е., Потиш Л. А.** Гнездовая фауна и численность куликов Закарпатской области Украины // Гнездящиеся кулики Восточной Европы – 2000. – Москва, 1998. – Т. 1. – С. 103–106.
- Луговой О. Є., Талпош В. С.** Мисливські птахи // Рациональное ведение мисливського господарства. – Львів: Каменярь, 1987. – С. 29–48.
- Лукін С. І.** П'явки. Зовнішня і внутрішня будова, екологія, систематика, поширення та практичне значення п'явок. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 196 с., вкл. (Фауна України. – Т. 30).
- Лукін Е. И.** Пиявки пресных и солоноватых водоемов. – Ленинград: Наука, 1976. – 485 с. (Фауна СССР. – Т. I. Пиявки; Новая серия. – № 109).
- Луцак М. М.** Бурий ведмідь (*Ursus arctos arctos*) у Карпатах // Наук. вісн. / Нац. лісотехн. ун-т України. – Львів: НЛТУУ, 2005. – Вип. 15.4. – С. 54–57.
- Луцак М.** Великі хижакі лісів Карпат, їх біоценотична роль та мисливського господарського значення // Молодь та поступ біології. Зб. тез Другої міжнар. наук. конф. студ. і аспір. (21–24 березня 2006 року, м. Львів). – Львів, 2006. – С. 202.
- Луцак М.** Проблеми збереження та регулювання чисельності великих хижаків Карпат в контексті засад лісівництва наближеного до природи // Матер. Міжнар. наук. конф. «Проблеми вивчення та охорони біорізноманіття Карпат і прилеглих територій». – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – С. 156–158. (Вісн. Прикарп. нац. ун-ту імені Василя Стефаника (серія Біологія). – Вип. VII–VIII).
- Луцак М. М.** Біоценотична роль та мисливського господарського значення великих хижаків Українських Карпат. Дис. ... канд. сільськогоспод. наук. – Львів, 2013. – 200 с.
- Луцак М. М., Делеган І. В., Гунчак М. С.** Рись звичайна (*Lynx (Felis) lynx* Linnaeus, 1758) у Карпатах // Наук. вісн. НЛТУ України. – Львів, 2006. – Вип. 16.7. – С. 57–62.
- Лысенко В. И.** Краснозобая казарка (*Rufibrenta ruficollis*) на Украине // Вестн. зоологии. – 1983. – № 3. – С. 28–34.
- Лысенко В. И.** Гусеобразные. – К.: Наук. думка, 1991. – 206 с., [16 с.] вкл. (Фауна Украины. – Т. 5. Птицы. Вып. 3).
- Лисенко В.** Національний план дій зі збереження гуски малої (*Anser erythropus*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 57–66.
- Маланюк Т. Б., Смірнов Н. А., Хлус Л. М.** Фауна лускокрилих (Insecta, Lepidoptera) природного заповідника «Горгани» (попередні дані) // Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження біорізноманіття. Матер. міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю функціонування високогір. стац. «Пожижевська» (Львів – Пожижевська, 23–27 вересня 2008 р.). – Львів, 2008. – С. 268–269.
- Малиновський К. А.** Рослинність високогір'я Українських Карпат. – К.: Наук. думка, 1980. – 280 с.
- Малиновський К. А., Крічфалушій В. В.** Рослинні угруповання високогір'я Українських Карпат. – Ужгород, 2002. – 244 с.
- Маловичко Л. В.** Современное состояние и причины сокращения численности сизоворонки *Coracias garrulus* // Русский орнитол. журн. Экспресс-вып. – 1999. – № 68. – С. 17–23.
- Мальцев В. І., Чопик В. І., Ковальчук А. А., Карпова Г. О., Зуб Л. М., Луговой О. Є., Крічфалушій В. В.** Природа Карпатського регіону України. – К., 1999. – 200 с.
- Мальчевська К. П., Гладунко І. Й.** Матеріали по біології струмкової форелі Прикарпаття // Вісн. Львівськ. ордену Леніна держ. ун-ту ім. Івана Франка. Серія біол. – [Львів]: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1967. – Вип. 3. – С. 24–28.
- Мамаев Б. М.** Определитель насекомых по личинкам. Пособ. для учителей. – Москва: Просвещение, 1972. – 416 с.
- Маринич О. М., Пархоменко Г. О., Петренко О. М., Шищенко П. Г.** Удосконалена схема фізико-географічного районування України // Укр. геогр. журн. – 2003. – № 1. – С. 16–20, вкл.
- Марисова И. В.** Хозяйственное значение, биология и распространение дроздовых УССР. Дис. ... канд. биол. наук. – К., 1954. – 274 с.
- Марисова І. В.** До біології альпійської тинівки в Карпатах // Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Матер. допов. п'ятої наради орнітологів та amatorів орнітологічного руху Західної України. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волинського облполіграфвидаву, 1990. – С. 27–29.
- Марисова І. В.** Скеляр (*Monticola saxatilis* L.) на заході України // Наук. зап. / Держ. природозн. музей НАН України. – Львів: Вид-во ДПМ, 1997. – Т. 13. – С. 83–87.
- Марисова І. В., Талпош В. С.** Птахи України. Польов. визн. – К.: Вища шк., 1984. – 184 с.

- Маркевич А. П.** Паразитофауна пресноводных рыб УССР. – К.: Изд-во АН УССР, 1951. – 376 с.
- Маркевич О. П., Короткий Й. І.** Визначник прісноводних риб УРСР. – К.: Рад. шк., 1954. – 208 с., вкл.
- Мартинов В. В., Мартынов А. В.** Интересные находки стрекоз (Insecta, Odonata) на территории Украины // Вестн. зоологии. – 2004. – Т. 38, № 5. – С. 38.
- Мартин О.** Бабки (Odonata) // Экосистемы лентичных водоем Черного моря (Українські Карпати). – Львів: ЗУКЦ, 2014. – С. 215–221.
- Мартынов А. В., Мартынов В. В.** Стрекозы (Insecta, Odonata) Национального природного парка «Гуцульщина» // Природн. альманах. Серія: Біол. науки. – Херсон, 2008. – Вип. 11. – С. 100–106.
- Мартынов А. В., Мартынов В. В.** *Cordulegaster bidentata* Selys, 1843 (Odonata, Cordulegasteridae) на территории Украины // Евразийский энтомолог. журн. – 2010. – Т. 9, вып. 2. – С. 303–307.
- Матвеев Н. Д., Табачишин В. Г.** Дрофа и стрепет на Подолье // Дрофиные птицы России и сопредельных стран. – Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 2003. – Вип. 2. – С. 76–82.
- Мателешко М. Ф.** Водные жуки и их распределение в водоемах Закарпатской области // Вестн. зоологии. – 1977. – № 3. – С. 67–73.
- Мателешко О. Ю.** Зміни видового складу водних твердокрилих (Insecta, Coleoptera) Українських Карпат // Proc. of the Intern. regional seminar «Environment protection: modern studies in ecology and microbiology» (May 13–16, 1997, Ukraine). – Uzhgorod, 1997. – Vol. 1. – P. 258–262.
- Мателешко О. Ю.** Водні твердокрили (Coleoptera: Haliplidae, Noteridae, Dytiscidae, Gyrinidae, Hydrophilidae, Hydrophilidae) Українських Карпат. Дис. ... канд. біол. наук. – К., 1998. – 395 с.
- Мателешко О. Ю.** Жуки-ризодіди (Coleoptera, Rhyssodidae) Українських Карпат // VI з'їзд Укр. ентомолог. т-ва (Біла Церква, 8–11 вересня 2003 р., тези допов.). – Ніжин: Наука-сервіс, 2003а. – С. 68–69.
- Мателешко О. Ю.** Твердокрили (Coleoptera) сфагнових боліт Українських Карпат // Наук. вісн. Ужгор. нац. ун-ту (серія Біологія). – Ужгород, 2003б. – № 13. – С. 66–68.
- Мателешко О. Ю.** Водні твердокрили Українських Карпат. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2008а. – 200 с.
- Мателешко О. Ю.** Жуки-щитовидки (Coleoptera, Trogossitidae) Українських Карпат // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія № 20. Біологія. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008б. – Вип. 2. – С. 26–30.
- Мателешко О. Ю.** Малочисельні родини твердокрилих (Insecta, Coleoptera) у фауні Українських Карпат // Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія: Біологія). – Ужгород, 2008в. – Вип. 22. – С. 195–200.
- Мателешко О. Ю.** Нові знахідки твердокрилих (Insecta, Coleoptera) з регіону Українських Карпат // Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія: Біологія). – Ужгород, 2009. – Вип. 25. – С. 155–163.
- Мателешко О.** Водяні та навколводні твердокрили (Coleoptera) // Екосистеми лентичних водоем Чорного моря (Українські Карпати). – Львів: ЗУКЦ, 2014. – С. 194–214.
- Матеріали** орнітологічних спостережень, затверджених Українською орнітофауністичною комісією (ОФК) в 1989–1990 р.р. // Troglodytes. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1993 р. – Львів, 1994. – № 4. – С. 4–9.
- Матеріали** орнітологічних спостережень, затверджені Українською орнітофауністичною комісією (УОФК) в 1997 році // Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва. – Львів, 2010а. – Вип. 1. – С. 84–87.
- Матеріали** орнітологічних спостережень, затверджені Українською орнітофауністичною комісією (УОФК) у 1991–1994 роках // Troglodytes. Західноукраїнський орнітофауністичний щорічник. – Луцьк, 1995а. – № 5. – С. 6–16.
- Матеріали** орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1994 рік // Troglodytes. Західноукраїнський орнітофауністичний щорічник. – Луцьк, 1995б. – № 5. – С. 17–43.
- Матеріали** орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1995 рік // Troglodytes. Західно-Український орнітофауністичний щорічник. – Луцьк, 1996. – № 6. – С. 9–42.
- Матеріали** орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1997 рік // Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва. – Львів, 2010б. – Вип. 1. – С. 88–128.
- Матеріали** орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1998 рік // Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва. – Львів, 2011. – Вип. 2. – С. 114–146.
- Матеріали** орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1999 рік // Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва. – Львів, 2012. – Вип. 3. – С. 140–164.
- Матеріали** орнітологічних спостережень на території західних областей України за 2000 рік // Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва. – Львів, 2013. – Вип. 4. – С. 103–129.
- Матеріали** орнітологічних спостережень на території західних областей України за 2001–2003 роки // Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва. – Львів, 2015. – Вип. 5–6. – С. 126–159.
- Матеріали** орнітофауністичних спостережень, затверджених Українською регіональною орнітофауністичною комісією (ОФК) в 1982–1986 р.р. // Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1989–1990 р.р. – Луцьк, 1991. – № 2. – С. 12–50.
- Матеріали** орнітофауністичних спостережень, затверджених Українською регіональною орнітофауністичною комісією (ОФК) в 1987–1988 р.р. // Волове око Troglodytes. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1991–1992 р.р. – Луцьк, 1993. – № 3. – С. 6–13.
- Медведев С. И.** Пластинчатоусые (Scarabaeidae). Подсем. Cetoniinae, Valginae. – Москва – Ленинград: Наука, 1964. – 376 с. (Фауна СССР. Жесткокрылые. – Т. X, вып. 5; Новая серия. – № 90).
- Медведев С. И., Высоцкая С. О.** Жуки (Coleoptera) из гнезд мелких млекопитающих Закарпатской области // Энтомолог. обозр. – 1969. – Т. XLVIII, вып. 4. – С. 787–801.
- Меднис А. А., Худец К.** Широконоска – *Anas clypeata* L. // Миграции птиц Восточной Европы и Северной Азии. Пластинчатоклювые. – Москва: Наука, 1989. – С. 7–63.
- Межжерин С. В.** Животные ресурсы Украины в свете стратегии устойчивого развития. Аналитический справ. – К.: Логос, 2008. – 284 с.
- Межжерин С. В., Васильева Л. А., Жалай Е. И., Янович Л. Н.** Аллозимная и конхиологическая изменчивость перловиц рода *Unio* (Bivalvia, Unionidae) в Украине // Вестн. зоологии. – 2011а. – Т. 45, № 4. – С. 307–319.
- Межжерин С. В., Костюк В. С., Жалай Е. И.** Современное распространение, морфологическая изменчивость и диагностика широкопалого рака *Astacus astacus* (Linnaeus, 1758) (Decapoda: Astacidae) в Украине // Природн. альманах. Серія: Біол. науки. – Херсон: ПП Вишемирський, 2011б. – Вип. 16. – С. 93–100.
- Межжерин С. В., Лашкова О. І.** Ссавці України (довідн.-визн.). – К.: Наук. думка, 2013. – 359 с.
- Межжерин С. В., Морозов-Леонов С. Ю., Янчуков А. В.** Характер генных интрогрессий в гибридной зоне *Bombina bombina* (L., 1761) и *Bombina variegata* (L., 1758) (Amphibia, Discoglossidae) Прикарпатья // Допов. НАН України. – 2001. – № 5. – С. 161–164.
- Мелешук Л. І., Скільський І. В., Клітін О. М.** Трофічні зв'язки великої чирянки в Чернівецькій області // Молодь у вирішенні регіональ-

- них та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. Шостої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 11–12 травня 2007 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – С. 134–136.
- Мельник Л. М., Бережний І. В., Івахів Г. П.** Ногохвістки чагарничкових біогеоценозів південно-західної частини хребта Чорногори Українських Карпат // Екосистеми Карпатського високогір'я, їх оптимізація і охорона. – Львів: Вища шк., 1981. – С. 34–39. (Вісн. Львівськ. ун-ту (серія біол.). – Вип. 12).
- Мельниченко Р. К., Янович Л. Н., Корнюшин А. В.** Изменчивость морфометрических признаков раковин, особенности экологии и биология размножения моллюсков видового комплекса *Unio crassus* (Bivalvia, Unionidae) фауны Украины // Вестн. зоологии. – 2004. – Т. 38, № 3. – С. 19–35.
- Мигулін О. О.** Зоогеографічне районування УРСР на підставі поширення ссавців // Зб. пр. Зоол. музею. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – № 27. – С. 14–37.
- Микитюк О., Ардамацька Т.** Національний план дій зі збереження культури тонкодзьобого (*Numenius tenuirostris*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 190–200.
- Милобог Ю. В., Ветров В. В., Стригунов В. И., Белик В. П.** Балобан (*Falco cherrug* Gray) в Україні і на сопредельних територіях // Бранта. Сб. научн. тр. Азово-Черном. орнитол. ст. – Мелитополь, 2010. – Вип. 13. – С. 135–159.
- Милобог Ю. В., Прокопенко С. П., Ветров В. В.** Поширення сапсана, *Falco peregrinus* Tunst., в Україні // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 208–211.
- Мирзоян С. А., Баташвили И. Д., Грамма В. Н., Вардиакян С. А., Ключко З. Ф., Крицкая И. Г., Эффенди Р. Э., Халифман И. А., Васильева Е. Н., Самедов Н. Г., Новак И., Цапецкий З.** Редкие насекомые. – Москва: Лесн. промышл., 1982. – 214 с.
- Мисюра А. Н., Гассо В. Я., Гринчишин Т. Ю.** Современное состояние популяций карпатского *Triturus montandoni* и альпийского *Triturus alpestris* тритона в Карпатском регионе // Структура та функціональна роль тваринного населення в природних та трансформованих екосистемах. Тези І міжнар. наук. конф. (17–20 вересня 2001 р., Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – С. 176–177.
- Михайлюк-Заморока О. В., Заморока А. М.** Попередні результати вивчення булавовусих лускокрилих (Lepidoptera: Rhopalocera) Галицького національного природного парку // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18–19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012. – С. 182–187.
- Мілкина Л. І.** Ботанічні резервати і пам'ятки природи Івано-Франківської області // Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 142–193.
- Мішта А. В.** Нові знахідки рідкісних видів землерийок (Insectivora, Mammalia) на території України // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 212–218.
- Мовчан Ю. В.** Вьюновые, сомовые, икталуровые, пресноводные угри, конгеровые, саргановые, тресковые, колюшковые, игловые, гамбузиевые, зеусовые, сфиреновые, кефалевые, атериновые, ошибневые. – К.: Наук. думка, 1988. – 368 с. (Фауна Украины. – Т. 8. Рыбы. Вип. 3).
- Мовчан Ю. В.** До характеристики різноманіття іхтіофауни прісноводних водойм України (таксономічний склад, розподіл по річковим басейнам, сучасний стан) // Зб. пр. Зоол. музею. – К., 2005. – № 37. – С. 70–82.
- Мовчан Ю. В.** Мінливість деяких важливих діагностичних морфологічних ознак у пічкурів (*Gobio*, Cyprinidae) та сучасний видовий склад цих риб у водоймах України // Зб. пр. Зоол. музею. – К., 2007. – № 39. – С. 21–40.
- Мовчан Ю. В.** Риби України (визн.-довідн.). – К., 2011. – 444 с.
- Мовчан Ю. В., Манило Л. Г., Смирнов А. И., Щербуха А. Я.** Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Круглоротые и рыбы. – К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2003. – 242 с.
- Мовчан Ю. В., Смірнов А. І.** Плітка, ялець, голянь, краснопірка, амур, білізна, верховка, лин, чебачок амурський, підуст, пічкур, марена. – К.: Наук. думка, 1981. – 426 с. (Фауна України. – Т. 8. Риби. Вип. 2. Коропові. Ч. 1).
- Мовчан Ю. В., Смірнов А. І.** Шемая, верховодка, бистрянка, плоскирка, абраміс, рибець, чехоня, гірчак, карась, корол, гіпофтальміхтис, аристіхтис. – К.: Наук. думка, 1983. – 360 с. (Фауна України. – Т. 8. Риби. Вип. 2. Коропові. Ч. 2).
- Мотрук І.** Записки мисливствознавця. – Івано-Франківськ, 2013. – 138 с.
- Мрук А. І.** Дунайський лосось (*Hucho hucho*) як можливий об'єкт рибного господарства України // Рибне господ. – К., 2003. – Вип. 62. – С. 35–39.
- Мрук А. І., Устич В. І., Маслянка І. І.** Дунайський лосось (*Hucho hucho* L.) в екосистемах рік Закарпаття та пропозиції щодо його збереження та відтворення // Наукові дослідження на об'єктах природно-заповідного фонду Карпат та стан збереження природних екосистем в контексті сталого розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю Карп. нац. прир. парку (м. Яремче, 20 жовтня 2005 року). – Яремче, 2005а. – С. 141–143.
- Мрук А. І., Устич В. І., Маслянка І. І.** Сучасний стан та перспективи відтворення цінних лососевих видів риб в Закарпатті // Проблеми воспроизводства аборигенных видов рыб. – К.: Світ рибалки, 2005б. – С. 196–200.
- Нанкин Д. Н.** Степной орел (*Aquila nipalensis orientalis* Cabanis) в юго-восточной Европе // Орнитология. – [Москва]: Изд-во Московск. ун-та, 1982. – Вип. 17. – С. 137–142.
- Національний атлас України / Ред. Л. Г. Руденко.** – К.: ДНВП «Картографія», 2007. – 440 с.
- Національні програми: «Птах року '95»** // Інформ. бюл. Укр. т-ва охорони птахів. – 1995. – № 4. – С. 2.
- Некрутенко Ю., Чиколовець В.** Денні метелики України. – К.: Вид-во Раєвського, 2005. – 232 с. (Серія визначників «Природа України»).
- Нечай М. М.** Сучасний стан популяції та перспективи збільшення чисельності струмкової форелі (*Salmo trutta*) в басейні Черемошу // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Першої міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 квітня 2014 р., м. Хотин). – Чернівці: Друк Арт, 2014а. – С. 195–200.
- Нечай М. М.** Сучасний стан та перспективи збільшення популяції форелі струмкової в басейні Черемошу // Жаб'є. – 2014б. – № 2. – С. 2–5.
- Никитенко М. Ф.** Пресмыкающиеся Советской Буковины // Животный мир Советской Буковины. – Черновцы: ЧГУ, 1959. – С. 134–159. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарпатья (серия биол. наук). – Т. VII).
- Нікірса Т. Д., Скільський І. В., Чорней І. І., Буджак В. В.** Заказник місцевого значення «Мальованка» – важливий елемент збереження біорізноманіття лучних екосистем Буковинського Передкарпаття // Молодь за біорізноманіття. Матер. Міжнар. студ. наук.-практ. конф., присвяч. 70-річчю факультету захисту рослин (м. Харків, 19–20 лютого 2002 р.). – Харків, 2002. – С. 33–36.
- Нэлс Х.-В., Ардамацкая Т. Б.** Длинноносый крохаль – *Mergus serrator* L. // Миграции птиц Восточной Европы и Северной Азии. Пластиночатоклювые. – Москва: Наука, 1989. – С. 226–239.

- Однорог П. С., Серебряков В. В.** Сезонные миграции серого журавля (*Grus grus*) в 1990–2003 гг. в Украине // *Zoocenosis* – 2005. Биоразнообразие и роль зооценоза в естественных и антропогенных экосистемах. Матер. III Междунар. научн. конф. (4–6 октября 2005 г., г. Днепрпетровск). – Днепрпетровск: Изд-во ДНУ, 2005. – С. 437–438.
- Онищенко В. А., Данилик І. М.** НПП Карпатський // Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. – К.: Фітосоціоцентр, 2012. – Ч. 2. Національні природні парки. – С. 273–292.
- «Оновлений подих річок».** Посібн. по спорудженню перепадів. – Банилів-Підгірний, 2000. – 15 с.
- Опалатенко Л. К.** До діагностики та поширення альпійської бурозубки // 36. пр. Зоол. музею. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – № 29. – С. 39–44.
- Опалатенко Л. К.** Іхтіофауна басейну верхнього Дністра та її охорона // Охорона природи в західних областях України. Матер. міжбл. конф. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1966. – С. 181–185.
- Опалатенко Л. К.** Іхтіофауна басейна верхнього Дністра. Дис. ... канд. биол. наук. – Львов, 1967а. – 271 с.
- Опалатенко Л. К.** Окуневые верхнего Днестра // *Вестн. зоологии*. – 1967б. – № 2. – С. 29–35.
- Опалатенко Л. К.** О морфологии и экологии вырезуба (*Rutilus frisii*) (Pisces, Cyprinidae) Верхнего Днестра // *Вестн. зоологии*. – 1978. – № 4. – С. 83–85.
- Орлецький В. Є., Ташук М. В., Скільський І. В., Мелешук Л. І.** Сучасний стан популяції та заходи охорони лісового kota (*Felis silvestris* Schreber, 1777; Caniformes, Felidae) на Буковині // Актуальні проблеми дослідження довкілля. IV Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю для молодих учених (19–21 травня 2011 р., м. Суми). – Суми: Вінниченко М. Д., 2011. – С. 114–119.
- Орнітологічні спостереження** // Беркут. – 1992. – № 1. – С. 122–123.
- Орнітологічні спостереження** // Беркут. – 1994. – Т. 3, вип. 2. – С. 111.
- Орнітологічні спостереження** на території західних областей України за 1989 рік // Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1989–1990 р.р. – Луцьк, 1991а. – № 2. – С. 51–91.
- Орнітологічні спостереження** на території західних областей України за 1990 рік // Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1989–1990 р.р. – Луцьк, 1991б. – № 2. – С. 92–128.
- Орнітологічні спостереження** на території західних областей України за 1991 рік // Волове око Troglodytes. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1991–1992 р.р. – Луцьк, 1993а. – № 3. – С. 14–30.
- Орнітологічні спостереження** на території західних областей України за 1992 р. // Волове око Troglodytes. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1991–1992 р.р. – Луцьк, 1993б. – № 3. – С. 31–49.
- Орнітологічні спостереження** на території західних областей України за 1993 рік // Troglodytes. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1993 р. – Львів, 1994. – № 4. – С. 10–28.
- Осичнюк Г. З.** Ландшафтний розподіл бджолиних (Apoidea) в Українських Карпатах та в Закарпатті // Пр. Ін-ту зоології. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – Т. XVII. – С. 108–117.
- Островский А. И.** Численность и распространение тетеревиных в Карпатах // Орнитология в СССР. Матер. (тезисы) Пятой Всесоюз. орнитол. конф. – Ашхабад, 1969. – Кн. 2. – С. 474–476.
- Островський А. Й.** Чисельність та розповсюдження тетереукових в Карпатах // Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів УРСР. Матер. конф. молодих учених, присвяч. 100-річчю від дня народження В. І. Леніна. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 191–192.
- Островский А. И.** Некоторые материалы к размножению карпатского глухаря (*Tetrao urogallus* L.) // *Вестн. зоологии*. – 1973а. – № 4. – С. 21–24.
- Островский А. И.** Особенности размножения глухаря в Карпатах // Развитие охотничьего хозяйства Украинской ССР. Матер. Второй научно-производственной конф. – К., 1973б. – С. 316–318.
- Островский А. И.** Некоторые особенности карпатской популяции глухарей // Матер. VI Всесоюз. орнитол. конф. (Москва, 1–5 февраля 1974 года). – Москва: Изд-во Московск. ун-та, 1974а. – Ч. 2. – С. 96–97.
- Островский А. И.** Факторы, влияющие на численность глухарей Украинских Карпат // Матер. VI Всесоюз. орнитол. конф. (Москва, 1–5 февраля 1974 года). – Москва: Изд-во Московск. ун-та, 1974б. – Ч. 2. – С. 288–289.
- Островский А. И.** Охота в горах // Охота. – К.: Урожай, 1976а. – С. 49.
- Островский А. И.** Охота на глухаря // Охота. – К.: Урожай, 1976б. – С. 78–84.
- Павлов П. Й.** Личинкохордові (асцидії, апендикулярії), безчерепні (головохордові), хребетні (круглороті, хрящові риби, кісткові риби – осетрові, оселедцеві, анчоусові, лососеві, харіусові, щукові, умброві). – К.: Наук. думка, 1980. – 351 с. (Фауна України. – Т. 8. Риби. Вип. 1).
- Павлюк Р. С.** Бабки (Insecta, Odonata) західних областей УРСР, їх паразити і вороги. Дис. ... канд. биол. наук. – Львів, 1974. – 250 с.
- Павлюк Р. С.** Стрекозы западных областей Украины // *Latv. Entom.* – Riga: Zinātne, 1990. – L. 33. – L. 37–80.
- Паламаренко О. В.** Кіт лісовий (*Felis silvestris*) та рись (*Lynx lynx*) в Україні // *Наук. вісн. НЛТУ України*. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2015. – Вип. 25.5. – С. 78–84.
- Панов Г.** Динаміка ареалів та чисельності напівводних хутрових звірів в Україні у другій половині ХХ століття // *Вісн. Львівськ. ун-ту. Серія біол.* – [Львів]: Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка, 2002. – Вип. 30. – С. 119–132.
- Парнікоза І. Ю.** Обмін особинами з Європою як запорука збереження зубра (*Bison bonasus*) в Україні // Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах. Матер. Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю з часу опубл. регіон. звед. «Животный мир Советской Буковины» (м. Чернівці, 13 листопада 2009 р.). – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – С. 191–193.
- Пархоменко В. В.** Тетерева на Украине // *Природа*. – 1954. – № 5. – С. 117.
- Пархоменко В. В.** Сучасне поширення тетерева на Україні // Матеріали про охорону природи на Україні. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – Вип. 1. – С. 112–116.
- Пархоменко В. В.** Охорона звірів і птахів на Україні. – К.: Держ. вид-во сільськогосп. л-ри УРСР, 1962. – 100 с.
- Перерва В. И., Литус И. Е., Крыжановский В. И.** Состояние поголовья зубров на Украине и перспективы его рационального использования // *Вестн. зоологии*. – 1991. – № 5. – С. 11–15.
- Петрушенко А. А., Петрусенко С. В.** Эколого-фаунистический обзор жукоелиц рода *Chlaenius* Bon. (Coleoptera, Carabidae) Украины // *Вестн. зоологии*. – 1971. – № 6. – С. 28–34.
- Петрушенко Я.** Кажани (Chiroptera) // Фауна печер України. – К., 2004. – С. 90–95. (Серія: Пр. Теріол. Шк. – Вип. 6).
- Писанец Е. М.** Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Хвостатые земноводные (Amphibia: Caudata). – К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2003. – 148 с.
- Писанец Е. М.** Фауна амфибий Украины: вопросы разнообразия и таксономии. Сообщение 1. Хвостатые амфибии (Caudata) // 36. пр. Зоол. музею. – К., 2005. – № 37. – С. 85–99.

- Писанец Е. М.** Амфибии Украины (справ.-опред. земноводных Украины и сопред. террит.). – К.: Зоологический музей ННПМ НАН Украины, 2007. – 312 с.
- Писанець Є.** Земноводні України (посібн. для визн. амфібій України та суміжних країн). – К.: Вид-во Раєвського, 2007. – 192 с. (Серія визначників «Природа України»).
- Писанець Є. М.** Земноводні Східної Європи. – К.: Зоологічний музей ННПМ НАН України, 2012. – Ч. I. Ряд Хвостаті. – 208 с.
- Писанець Є. М.** Земноводні Східної Європи. – К.: Зоологічний музей ННПМ НАН України, 2014. – Ч. II. Ряд Безхвості. – 192 с.
- Писанец Е. М., Литвинчук С. Н., Куртяк Ф. Ф., Радченко В. И.** Земноводные Красной книги Украины (справ.-кадастр). – К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2005. – 230 с.
- Писанец Е. М., Реминный В. Ю.** Новые данные о распространении в Украине прыткой лягушки, *Rana dalmatina* (Amphibia, Anura, Ranidae), и восточной границе ее ареала // Пр. Укр. герпетол. т-ва. – К.: Зоомузей ННПМ НАН України, 2008. – № 1. – С. 77–86.
- Пісулінська Н. А., Шидловський І. В., Гнатина О. С., Затушевський А. Т., Сенік М. А.** Каталог орнітологічної колекції Ф. Й. Страутмана Зоологічного музею Львівського національного університету імені Івана Франка. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 212 с. (Серія «Зоологічні надбання»).
- Побережник Й. Й.** Карпатський державний природний національний парк, його роль в охороні і збереженні екосистем Чорногори і Горган // Національні парки, їх багатфункціональне значення і проблеми охорони природи. Наук.-практ. конф., присвяч. 10-ти річчю з дня створення Карп. держ. прир. нац. парку (26–30 вересня 1990 року, тези допов.). – Яремча, 1990. – С. 66–68.
- Побережник Й., Клапчук В.** Довбушева земля // Зелені Карпати. – 1994. – № 1–2. – С. 11.
- Покиньчереда В. Ф.** Нічниця велика – *Myotis myotis* (Borkhausen, 1797) // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006а. – С. 143–146.
- Покиньчереда В. Ф.** Нічниця довговуха – *Myotis bechsteini* (Kuhl, 1818) // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006б. – С. 139–143, 157.
- Покиньчереда В. Ф.** Нічниця триколірна – *Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806) // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006в. – С. 137–139.
- Покиньчереда В. Ф.** Підковоніс великий – *Rhinolophus ferrumequinum* (Schreber, 1774) // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006г. – С. 131–134, 156.
- Покиньчереда В. Ф.** Підковоніс малий – *Rhinolophus hipposideros* (Bechstein, 1800) // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006д. – С. 134–136.
- Покиньчереда В. Ф., Загороднюк І. В., Постава Т., Лабоха М., Покиньчереда В. В.** Нічниця довговуха та кажан північний (Mammalia, Chiroptera) на заході України // Вестн. зоології. – 1999. – Т. 33, № 6. – С. 115–120.
- Покиньчереда В. Ф., Кусьнеж О. В.** Нова знахідка нічниці крихтної (*Myotis alcathoe*) в Карпатському біосферному заповіднику // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Першої міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 квітня 2014 р., м. Хотин). – Чернівці: Друк Арт, 2014. – С. 217–219.
- Полищук В. В., Гарасевич И. Г.** Биогеографические аспекты изучения водоемов бассейна Дуная в пределах СССР. – К.: Наук. думка, 1986. – 211 с.
- Полуда А. М.** Гнездование большого крохоты (*Mergus merganser*) в Карпатах // Вестн. зоології. – 1991. – № 2. – С. 85.
- Полуда А. М., Гаврись Г. Г., Давиденко И. В.** Распространение и численность серого сорокопуга, *Lanius excubitor* (Aves, Passeriformes), в Украине // Вестн. зоології. – 2007. – Т. 41, № 4. – С. 369–375.
- Полуда А. М., Прокопенко С. П.** Деякі особливості весняного перелітоту птахів через Карпати // Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Матер. допов. п'ятої наради орнітологів та аматорів орнітол. руху Західної України. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волинського облполіграфвидаву, 1990. – С. 128–131.
- Полуда А. М., Прокопенко С. П., Дядичева Е. Я., Ревуцкий Г. Е.** Некоторые особенности весенней миграции птиц в Карпатах // Сезонные миграции птиц на территории Украины. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 133–141.
- Полушина Н. А.** Экология, распространение и народнохозяйственное значение семейства куных западных областей Украинской ССР. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Львов, 1955. – 14 с.
- Полушина Н. А.** Господарське значення деяких дрібних хижаків з родини кунячих у західних областях УРСР // Наук. зап. / Наук.-природозн. музей АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958а. – Т. VI. – С. 139–146.
- Полушина Н. А.** Изменение распространения некоторых представителей семейства куных на западе Украины // Проблемы зоогеографии суши (матер. совещ., состоявшегося во Львове 1–9 июня 1957 года). – Львов: Изд-во Львовск. ун-та, 1958б. – С. 198–202.
- Полушина Н.** Состояния популяций рукокрылых Западного Подолья // Европейська ніч кажанів '98 в Україні. – К., 1998. – С. 106–116. (Пр. Теріол. Шк. – Вип. 1).
- Полушина Н. А.** Про поширення крапчастого (*Citellus suslica* Güld.) та сірого (*Citellus citellus* L.) ховрахів на південному заході України // Тези допов. міжвузівської ювіл. наук. конф., присвяч. 25-річчю возз'єдн. Північної Буковини з Українською РСР (21–25 вересня 1965 року). – Чернівці, 1965. – С. 224–226.
- Полушина Н. А., Боднар Б. Н., Боровец Е. Я.** Хищники в антропогенных ландшафтах Прикарпатья // IV съезд Всесоюзн. териол. об-ва (Москва, 27–31 января 1986 г.). – Москва, 1986. – Т. III. Тезисы докл. рабочих заседаний. – С. 18–20.
- Полушина Н. А., Боднар Б. Н., Матковская Л. И.** Новые данные о распространении и численности земноводных Красной книги на западе Украины // Вопросы герпетологии. Автореф. докл. VII Всесоюзн. герпетол. конф. (Киев, 26–29 сентября 1989 г.). – К.: Наук. думка, 1989. – С. 199–200.
- Полушина Н. А., Боровец Е. Я.** Методические рекомендации по охране редких видов животных. Рукокрылые. Летучие мыши. – Львов, 1986. – 11 с.
- Полушина Н. А., Кушнирук В. А.** Об экологии прыткой лягушки (*Rana dalmatina* Bonaparte) // Зоол. журн. – 1963. – Т. XLII, № 12. – С. 1881–1884.
- Пономарчук В. И.** О вертикальном распределении жужелиц (Coleoptera, Carabidae) Закарпатской области // Зоол. журн. – 1963. – Т. XLII, № 10. – С. 1485–1493.
- Попа Л. Л.** Рыбы бассейна реки Прут (систематический обзор). – Кишинев: Штиинца, 1976. – 87 с.

- Попов С. Г.** Редкие и малоизвестные дневные бабочки (Lepidoptera, Rhopalocera) с Юго-Запада Украины // Вестн. зоологии. – 1992. – № 2. – С. 86.
- Попов С. Г., Плющ И. Г.** Булавоусые чешуекрылые (Lepidoptera: Papilionoidea & Hesperioidea) Западной Украины. – Ужгород: М-студия, 2004. – 578 с.
- Портенко Л. А.** Очерк фауны птиц Западного Закарпатья // Памяти академика Петра Петровича Сушкина. – Москва – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1950. – С. 301–359.
- Потапов Р. Л.** Отряд курообразные (Galliformes). Семейство тетеревиные (Tetraonidae). – Ленинград: Наука, 1985. – 639 с. (Фауна СССР. Птицы. – Т. III, вып. 1, ч. 2; Новая серия № 133).
- Потапов Р. Л.** Глухарь – *Tetrao urogallus* Linnaeus, 1758 // Птицы СССР. Курообразные, журавлеобразные. – Ленинград: Наука, 1987а. – С. 165–186.
- Потапов Р. Л.** Рябчик – *Bonasa bonasia* (Linnaeus, 1758) // Птицы СССР. Курообразные, журавлеобразные. – Ленинград: Наука, 1987б. – С. 136–154.
- Потапов Р. Л.** Тетерев – *Lyrurus tetrix* (Linnaeus, 1758) // Птицы СССР. Курообразные, журавлеобразные. – Ленинград: Наука, 1987в. – С. 233–248.
- Потапов Р. Л.** Тетеревиные птицы. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 240 с. (Жизнь наших птиц и зверей. – Вып. 11).
- Потіш Л. А.** Міграції сірого журавля (*Grus grus*) в регіоні Східних Карпат // Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія Біологія). – Ужгород, 2004. – Вип. 14. – С. 192–195.
- Потіш Л. А.** Уточнення відомостей про птахів ряду Falconiformes згідно уромовного варіанту роботи А. Грабара «Kárpátalja ragadozó madagai» – «Хижое птацтво Подкарпаття» (1942) // Матеріали научних читань «100-ліття научної діяльності ужгородського натураліста Александра Грабаря» (15 юлія 2005, Ужгород). – Ужгород, 2005. – С. 10–14. (Научный вестник / Научный Центр Русинистики. – Роч. 1, ч. 1).
- Потіш Л. А.** Птахи Закарпатської області (анотований список). – Львів, 2009. – 124 с.
- Потіш Л. А., Потіш Н. І.** Каталог колекцій Зоологічного музею Ужгородського національного університету. Птахи (експозиційна колекція). – Ужгород: УжНУ, 2006. – 64 с.
- Приклонский С. Г.** Болотная сова – *Asio flammeus* (Pontoppidan, 1763) // Птицы России и сопредельных регионов. Рябкообразные, Голубеобразные, Кукушкообразные, Совеобразные. – Москва: Наука, 1993а. – С. 313–325.
- Приклонский С. Г.** Обыкновенная горлица – *Streptopelia turtur* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Рябкообразные, Голубеобразные, Кукушкообразные, Совеобразные. – Москва: Наука, 1993б. – С. 131–148.
- Приклонский С. Г.** Чёрный аист *Ciconia nigra* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Пеликанообразные, Аистообразные, Фламингообразные. – Москва: Т-во научн. изд. КМК, 2011. – С. 369–384.
- Приклонский С. Г., Дмитренко М. Г., Зубакин В. А., Мищенко А. Л.** Волчок – *Ixobrychus minutus* (Linnaeus, 1766) // Птицы России и сопредельных регионов. Пеликанообразные, Аистообразные, Фламингообразные. – Москва: Т-во научн. изд. КМК, 2011. – С. 177–189.
- Природа** Івано-Франківської області / Ред. К. І. Геренчук. – Львів: Вища шк., 1973. – 160 с., вкл.
- Приходько М. М., Абрам'юк У. М., Бойчук І. І., Гоцул Л. Ф., Дмитраш Н. В., Дубина М. І., Киселюк О. І., Клапчук В. М., Корицький І. І., Левицький Р. В., Луцак М. І., Масляк Г. О., Мельник Г. І., Олексів Т. М., Парпан В. І., Побережник Й. Й., Приходько М. М. (мол.), Сав'юк В. О., Ступар В. І., Тимчук Я. Я., Третяк П. Р., Трибун П. А., Чепига Т. І., Шпільчак М. Б., Штиркало Я. Є., Яцик Р. М.** Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини. – Івано-Франківськ, 2000. – 272 с.
- Приходько М. М., Басай В. Д., Біленький В. В., Вовчук Т. В., Голловчак В. Ф., Дмитраш Н. В., Михальський М. Г., Міхно В. Б., Парпан В. І., Приходько М. М. [мол.], Сав'юк В. О., Савчук В. О., Сірко М. В., Трибун П. А., Штиркало Я. Є., Юрченко Г. В., Ящук В. Ф.** Івано-Франківська область. Екологія і оптимізація природокористування. – Івано-Франківськ, 1996. – 140 с.
- Приходько М., Дмитраш Н., Сав'юк В., Фреїк Б., Дубина М.** Галицький регіональний ландшафтний парк. – Івано-Франківськ, 1997. – 36 с.
- Пророчук В.** Рідкісні види комах на території НПП Гуцульщина: сучасний стан і перспективи збереження // Вісн. Львівськ. ун-ту. Серія біол. – [Львів]: Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка, 2013. – Вип. 61. – С. 110–118.
- Пророчук В. В., Стефурак І. Л.** Особливості біотопічного розподілу птахів родини дятлових на території НПП «Гуцульщина» // Функціонування заповідних територій в сучасних умовах України. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 20-ти річчю створення НПП «Синевир» (1–3 жовтня 2009 р., Синевир, Україна). Ужгородськ. ентомологічні читання. Матер. міжнар. конф. присвяч. 20-ти річчю створення НПП «Синевир» (1–3 жовтня 2009 р., Синевир, Україна). – Синевир, 2009. – С. 68–69.
- Пророчук В. В., Стефурак Ю. П.** Національний природний парк «Гуцульщина» – 10 років діяльності // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18–19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012. – С. 5–15.
- Проців О. Р.** Мисливство у Косівському повіті кінця XIX – початку XX століття // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18–19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012а. – С. 368–372.
- Проців О.** Наш ведмідь // Полювання та риболовля. – 2012б. – № 10 (13). – С. 7.
- Проців О. Р.** Актуальність історичного досвіду Галичини кінця XIX – початку XX століття для державного регулювання мисливського господарства сучасної України. Дис. ... канд. наук з держ. управл. – Львів, 2014а. – 254 с.
- Проців О. Р.** Діяльність Товмачького осередку Галицького мисливського товариства кінця XIX – початку XX ст. // Тлумач: історія та сучасність. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 800-річчю заснув. м. Тлумача (Тлумач, 24 жовтня 2013 р.). – Івано-Франківськ – Тлумач: Злагода, 2014б. – С. 178–181.
- Проців О. Р.** Історія мисливства та рибальства у Станиславівському повіті XIX – початку XX ст. – Івано-Франківськ: ФОЛІАНТ, 2015а. – 124 с.
- Проців О. Р.** Організація мисливства у Галичині кінця XIX – початку XX століття в контексті державного регулювання розвитку мисливського господарства в Україні. – Івано-Франківськ: ФОЛІАНТ, 2015б. – 204 с.
- Проців О. Р.** Історія мисливства та рибальства Долинського повіту кінця XIX – початку XX ст. – Івано-Франківськ: ФОЛІАНТ, 2016. – 273 с.

- Проців О. Р.** Мисливське господарство та полювання на пернатих у Галичині XIX – початку XX ст. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2017. – 320 с.
- Проців О. Р., Хоєцький П. Б.** Серна (*Rupicapra rupicapra* Linnaeus, 1758). – Львів, 2010. – 56 с.
- Прунько Д. О.** О некоторых залетных птицах, добытых в Ивано-Франковской области (Западная Украина) // Орнитология. – Москва: Изд-во Московск. ун-та, 1967. – Вып. 8. – С. 383.
- Птахи України під охороною Бернської конвенції** / Ред. Г. Г. Гавриць. – К., 2003. – 395 с. (Каталог флори і фауни Бернської конвенції. – Вип. IV).
- Пукинський Ю. Б.** Жизнь сов. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1977. – 240 с. (Серия: жизнь наших птиц и зверей. – Вып. 1).
- Пукинський Ю. Б.** Филин – *Bubo bubo* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Рябкообразные, Голубеобразные, Кукушкообразные, Собообразные. – Москва: Наука, 1993. – С. 270–290.
- Пукинський Ю. Б.** Птицы России и сопредельных стран: воробьиный сыч *Glauclidium passerinum* Linnaeus, 1758 // Русский орнитол. журн. Экспресс-вып. – 2001. – № 137. – С. 231–248.
- Пукинський Ю. Б.** Длиннохвостая неясыть *Strix uralensis* (Pallas, 1771) // Птицы России и сопредельных регионов. Собообразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – Москва: Т-во научных изданий КМК, 2005а. – С. 72–85.
- Пукинський Ю. Б.** Мохноногий сыч *Aegolius funereus* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Собообразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – Москва: Т-во научных изданий КМК, 2005б. – С. 6–16.
- Пушкар В. С., Заморока А. М., Жирак Р. М.** До фауни деяких таксонів комах південно-західної частини Івано-Франківської області // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. – Львів: Ліга-Прес, 2006. – Вип. 7 (2005). – С. 126–131.
- Радченко А. Г.** О необходимости охраны дыбки степной *Saga pedo* Pall. (Orthoptera, Tettigoniidae) на Украине // Исследования по энтомологии и акарологии на Украине. Тезисы докл. II съезда УЭО (1–3 октября 1980 г., г. Ужгород). – К., 1980. – С. 57–58.
- Радченко В. Г.** Ксилокопа звичайна – *Xylocopa valga* Gerstaecker, 1872 // Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. – Харків: ВД «Райдер», 2006. – С. 70–73.
- Разумовський Б. И.** На медведей в Карпатах // Охота. – К.: Урожай, 1976. – С. 49–53.
- Редкие и исчезающие растения и животные Украины (справ.)** / Ред. К. М. Сытник. – К.: Наук. думка, 1988. – 256 с.
- Редькин Я. А.** К описанию крымского красноголового короляка *Regulus ignicapillus tauricus* Redkin, 2001 (Regulidae, Passeriformes) // Орнитология. – Москва: Изд-во Московск. ун-та, 2003. – Вып. 30. – С. 164–171.
- Ремінний В. Ю.** Нові відомості про східну межу ареалу прудкої жаби *Rana dalmatina* (Ranidae, Amphibia) // Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія: Біологія). – Ужгород, 2007. – Вип. 21. – С. 113–116.
- Решетило О. С.** Поширення, гібридизація та порівняльний аналіз ознак кумок *Bombina bombina* та *Bombina variegata* у регіоні Українських Карпат // Матер. першої наук. конф. молодих учених м. Львова (Львів, 24 листопада 1998 року). – Львів: Ліга-Прес, 2000. – С. 73–81. (Наук. основи збереж. біот. різном. – Вип. 1).
- Решетило О. С.** Екологічна характеристика водойм – місць існування кумок (*Bombina*) в Українських Карпатах // Вісн. Львівськ. ун-ту. Серія біол. – 2001а. – Вип. 27. – С. 113–123.
- Решетило О. С.** Екологічні особливості та структура популяцій кумок (*Bombina*) в регіоні Українських Карпат. Дис. ... канд. біол. наук. – Львів, 2001б. – 163 с.
- Решетило О. С.** Поширення кумок (*Bombina*) в регіоні Українських Карпат // Екол. та ноосферол. – 2001в. – № 1–2. – С. 153–158.
- Решетник С.** Матеріали до вивчення систематики, географічного поширення та екології сліпаків (Spalacinae) УРСР // Зб. пр. Зоол. музею. – 1941. – № 24. – С. 23–95.
- Рибачок П.** Оберігайте дятлів // Рідна природа. – 1977. – № 2. – С. 39.
- Рижак І. В., Делеган І. В., Баранов В. М.** Сучасний стан та проблеми збереження генофонду популяції глухаря в Україні // Тези допов. 44-ої наук.-техн. конф. за підсумками наук.-досл. робіт в 1991 році (лісогоспод. секція, 4–7 лютого 1992 р.) / Львівськ. лісотехн. ін-т. – Львів, 1992. – С. 53–54.
- Ризун В. Б.** Жужелицы (Coleoptera, Carabidae) родов *Calosoma* Web., *Carabus* (L.), *Cychrus* F. // Каталог музейных фондов. – Львов, 1990. – С. 137–166.
- Ризун В. Б.** Жужелицы (Coleoptera, Carabidae) Украинских Карпат. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – К., 1991. – 19 с.
- Різун В. Б.** Ендемічні види турунів (Coleoptera, Carabidae) на території Карпатського національного природного парку // Національні природні парки: проблеми становлення і розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Карп. нац. прир. парку (14–17 вересня 2000 року). – Яремче, 2000. – С. 242–247.
- Різун В. Б.** Жуки-туруни (Coleoptera, Carabidae) природного заповідника «Горгани» // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2002. – Т. 17. – С. 63–80.
- Різун В. Б.** До вивчення угруповань жуків-турунів (Coleoptera, Carabidae) лісів Національного природного парку «Гуцульщина» // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2003а. – Т. 18. – С. 77–84.
- Різун В. Б.** Туруни Українських Карпат. – Львів, 2003б. – 210 с.
- Різун В. Б., Коновалова І. Б., Яницький Т. П.** Нові місця знахідок червонокнижних видів прямокрилих, твердокрилих і лускокрилих комах (Insecta: Orthoptera, Coleoptera, Lepidoptera) // Наук. зап. / Держ. природозн. музей НАН України. – Львів: Вид-во ДПМ, 1997. – Т. 13. – С. 64.
- Різун В. Б., Коновалова І. Б., Яницький Т. П.** Рідкісні і зникаючі види комах України в ентомологічних колекціях Державного природознавчого музею. – Львів, 2000. – 74 с.
- Різун В. Б., Решетило О. С., Різун Е. М.** Особливості живлення кумки жовточеревої (*Bombina variegata* (L.)) у природному заповіднику «Горгани» // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006. – С. 178–180.
- Рихтер А. А.** Обзор златок Европейской части СССР (Coleoptera, Buprestidae) // Зоол. сб. / Зоол. ин-т АН Армянской ССР. – 1944. – Вып. III. – С. 131–176.
- Рихтер А. А.** Златки (Buprestidae). – Москва – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1949. – 260 с. (Фауна СССР. Насекомые жесткокрылые. – Т. XIII, вып. 2, ч. 2; Новая серия. – № 37).
- Рихтер А. А.** Златки (Buprestidae). – Москва – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1952. – 234 с. (Фауна СССР. Насекомые жесткокрылые. – Т. XIII, вып. 4, ч. 4; Новая серия. – № 51).
- Рідкісні та зникаючі види тварин Львівської області** / Ред. А.-Т. В. Башта, Ю. В. Канарський, М. П. Козловський. – Львів: Ліга-Прес, 2013. – 224 с.
- Рогатко И. В.** О новой находке снеговой полевки (*Chiomys nivalis* Martins) в Карпатском парке // Вестн. зоологии. – 1984. – № 6. – С. 12.

- Рогатко И. В.** Поиск путей изучения кадастровых характеристик редких видов мелких млекопитающих // Всесоюзн. совещ. по пробл. кадастра и учета животного мира (тезисы докл.). – Уфа: Башк. кн. изд-во, 1989. – Ч. I. Общие вопросы. Методы учета позвоночных животных. – С. 140–142.
- Романів І. Б., Гринчишин Т. Ю.** Знахідки у 1983–2005 рр. деяких видів комах (Insecta), внесених до Червоної книги України // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 294–295.
- Романов А. Н.** Глухарь. – Москва: Агропромиздат, 1988. – 192 с.
- Романь А. М.** Статевий диморфізм, географічна та розмірна мінливість морфометричних ознак у *Barbus petenyi* (Pisces, Cyprinidae) на території України // Зб. пр. Зоол. музею. – К., 2010. – № 41. – С. 40–65.
- Романь А. М.** Представники роду *Barbus* у фауні України: поширення, мінливість, систематика. Автореф. дис. ... канд. біол. наук. – К., 2015. – 26 с.
- Рудишин М. П.** Снігова полівка на Смотричі // Допов. та повідомл. / Львівськ. ун-т. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1959. – Вип. 8, ч. 2. – С. 73–74.
- Рудишин М. П.** Количественная характеристика питания снежной полевки (*Microtus nivalis* Mart.) Украинских Карпат // Вестн. зоологии. – 1975. – № 5. – С. 82–84.
- Рудишин М. П.** К экологии карпатской популяции лесной мышовки // Вестник зоологии. – 1982. – № 2. – С. 63–65.
- Рудишин М. П.** Экология популяций редких видов грызунов Карпат // IV съезд Всесоюзн. териол. об-ва (тезисы докл., Москва, 27–31 января 1986 г.). – Москва, 1986. – Т. I. – С. 336.
- Рудишин М. П., Білоконь О. М.** Матеріали до фауни гамазових кліщів комахоїдних і гризунів верхів'я басейну Дністра // Наук. зап. / Наук.-природозн. музей АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – Т. IX. – С. 61–68.
- Русев И. Т.** Жёлтая цапля *Ardeola ralloides* (Scopoli, 1769) // Птицы России и сопредельных регионов. Пеликанообразные, Аистообразные, Фламингообразные. – Москва: Т-во научн. изд. КМК, 2011. – С. 244–259.
- Русев И. Т., Лысенко В. И.** План дій по охороні казарки в Україні // Птицы Азово-Черноморского региона на рубеже тысячелетий. Матер. юбил. междунар. научн. конф., посвящ. 20-летию Азово-Черном. орнитол. рабочей группы (Одесса, 10–14 февраля 2000 г.). – Одесса: АстроПринт, 2000. – С. 94–134.
- Русев І., Лисенко В.** Національний план дій зі збереження казарки червоноголої (*Branta ruficollis*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 67–81.
- Рустамов А. К.** Сизоворонка *Coracias garrulus* Linnaeus, 1758 // Птицы России и сопредельных регионов. Сивообразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – Москва: Т-во научных изданий КМК, 2005. – С. 182–193.
- Рысь.** Региональные особенности экологии, использования и охраны / Ред. Е. Н. Матюшкин, М. А. Вайсфельд. – М.: Наука, 2003. – 524 с. (Промысловые животные России и прилегающих стран и среда их обитания. – Вып. 8).
- Рябов В. Ф.** Сезонное размещение и миграция чирка-трескунка (*Querquedula querquedula* L.) // Третья Прибалт. орнитол. конф. (22–28 августа 1957 г., тезисы докл.). – Вильнюс, 1957. – С. 81–84.
- Рябов В. Ф.** Сезонное размещение и миграция чирка-трескунка (*Querquedula querquedula* L.) // Тр. третьей Прибалт. орнитол. конф. (г. Вильнюс, 22–28 августа 1957 г.). – Вильнюс, 1959. – С. 261–269.
- Сабантьев Л. П.** Тетеревь-косачь. Охотничья монография. – Москва: Типогр. В. В. Исленьева, 1876. – 120 с.
- Сабантьев Л. П.** Рябчикь. Охотничья монография. – Москва: Типогр. и Литогр. А. Торлецкаго, 1877. – 38 с.
- Сабодаш В. М., Щербуха А. Я., Монченко В. И., Корнюшин А. В., Ермоленко В. М., Костюшин В. А., Крыжановский В. И.** Эколого-экспертная оценка состояния фауны в зоне строительства Днестровской ГАЭС // Вестн. зоологии. – 1994. – № 1. – С. 70–74.
- Савчук Г. Г., Потятинник Х. В.** Мисливська фауна державного підприємства «Коломийське лісове господарство» // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Першої міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 квітня 2014 р., м. Хотин). – Чернівці: Друк Арт, 2014. – С. 246–248.
- Самош В. М.** Распространение меланистической формы хомяка обыкновенного (*Cricetus cricetus* L.) (Mammalia, Muridae) на Украине // Вестн. зоологии. – 1978. – № 6. – С. 75–76.
- Сверлова Н. В., Кирпан С. П.** До вивчення видового різноманіття наземних молюсків (Gastropoda, Pulmonata) Горган // Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Матер. Міжнар. конф. (14–18 жовтня 2002 р.). – Рахів, 2002. – Т. II. – С. 464–468.
- Севастьянов В. И.** Общий характер сезонных миграций птиц на Украине // Сезонные миграции птиц на территории Украины. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 11–23.
- Сеник А. Ф.** Бурозубка альпийская Украинских Карпат // Вестн. зоологии. – 1967. – № 4. – С. 58–64.
- Сеник М. А.** Лучні орнітокомплекси високогір'я Українських Карпат (Чорногірський масив) // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. – Львів: Ліга-Прес, 2006. – Вип. 6 (2004). – С. 246–251.
- Сеник М. А.** Спостереження рідкісних видів птахів в лучних і коловодних біотопах західних регіонів України // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 352–355.
- Сергиенко М. И.** Фауна плоских и круглых червей водоплавающих, болотных птиц бассейна верхнего Днестра. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Львов, 1968. – 24 с.
- Сергиенко М. И.** Паразитические черви пастушков (Ralli) и куликов (Limicolae) бассейна Верхнего Днестра // Вестн. зоологии. – 1972. – № 5. – С. 43–49.
- Серебряков В. В.** Некоторые фенологические закономерности весенней миграции птиц на территории Украинской ССР. Дис. ... канд. биол. наук. – К., 1979. – 260 с.
- Серебряков В. В.** О ходе весеннего прилета чибиса на территорию Украинской ССР // Новое в изучении биологии и распространения куликов. Матер. Второго совещ. по «Фауне и экологии куликов» (5–7 февраля 1979 г.). – Москва: Наука, 1980. – С. 119–120.
- Серебряков В. В.** Миграции серого журавля на Украине (1975–1984 гг.) по данным фенологических наблюдений. – К.: Киевск. ун-т, 1985. – 39 с. (Деп. в Укр. НИИНТИ 30.05.85. – № 2019 Ук).
- Серебряков В. В.** Миграции серого журавля на Украине в 1975–1984 гг. // Сообщения Прибалтийской комиссии по изучению миграций птиц. – Тарту, 1989. – № 21. Изучение серого журавля в СССР. – С. 122–133.
- Серебряков В. В.** Екологічні закономірності міграції птахів фауни України в часі та просторі. Автореф. дис. ... докт. біол. наук. – К., 2002. – 48 с.
- Сіренко А. Г., Заморока А. М.** Структура ентомоценозу Cerauridae Східних Горган // Міжнар. наук.-практ. школа для молодих вчених і спеціалістів «Природні екосистеми Карпат в умовах посиленого антропогенного впливу» (м. Ужгород, 4–7 жовтня 2001 р.). – Ужгород, 2001. – С. 285–288. (Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія: біологія). – № 9).
- Скворцов В. Э.** Стрекозы Восточной Европы и Кавказа. Атлас-опред. – Москва: Т-во научн. изд. КМК, 2010. – 624 с.

- Скворцова В. С., Балашов І. О.** Наземний моллюск *Acicula parcelineata* в Україні: поширення, біотопічна приуроченість і природоохоронний статус // Тези допов. Конф. молодих дослідників-зоологів – 2015 (м. Київ, Інститут зоології, 18–19 листопада 2015 р.). – К., 2015. – С. 32–33. (Зоол. кур'єр. – № 9). – http://mail.izan.kiev.ua/rmd/KMDZ-15_abstr.pdf.
- Скильський І. В.** Встречи черного аиста на Прикарпатье // Орнитология. – [Москва]: Изд-во Московск. ун-та, 1991. – Вып. 25. – С. 175.
- Скильський І. В.** Черный аист (*Ciconia nigra* L.) в Прикарпатье // Вестн. зоологии. – 1992. – № 2. – С. 84.
- Скильський І. В.** Сизоворонка (*Coracias garrulus*, Coraciiformes) в регионе Украинских Карпат: особенности биологии, современное состояние популяции и охрана // Вопр. биоценол. – Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1998. – С. 120–132.
- Скильський І.** Сучасний стан і динаміка чисельності сиворакші *Coracias garrulus* в регіоні Українських Карпат // Екологічні аспекти охорони птахів. Матер. VII наради орнітологів Західної України присвяч. пам'яті Володимира Дзедушицького (22.06.1825–18.09.1899) (м. Івано-Франківськ, 4–7 лютого 1999 р.). – Львів, 1999. – С. 81–82.
- Скильський І. В.** Дрофа в регионе Украинских Карпат // Дрофиные птицы России и сопредельных стран. – Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 2000. – С. 63–65.
- Скильський І. В.** Совка *Otus scops* (L.) (Strigiformes, Strigidae) // Зелена Буковина (серія «Екологія та краєзнавство»). – 2001. – № 1–2. – С. 66–68.
- Скильський І. В.** Хорологические и экологические особенности малой выпи в Карпатском регионе Украины // Актуальные вопросы современного естествознания – 2003. Тезисы Всеукр. конф. молодых ученых (г. Симферополь, 11–13 апреля 2003 года). – Симферополь, 2003. – С. 79–80.
- Скильський І.** Птахи (Aves) в підземеллях заходу України // Фауна печер України. – К., 2004. – С. 85–86. (Серія: Пр. Теріол. Шк. – Вып. 6).
- Скильський І.** До вивчення раритетної фауни Чивчинських гір (басейни Чорного та Білого Черемошів) // Музейн. щорічн. 2004–2005 / Чернів. обл. красн. музей. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – Вып. 3–4. – С. 120–123.
- Скильський І. В.** Птахи природного заповідника «Горгани»: еколого-фауністичний аналіз // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006. – С. 185–187.
- Скильський І. В.** Особенности распространения и численность могильника в Карпатском регионе Украины // Conf. a VI-a zoologilor din Republica Moldova cu participare intern. «Probleme actuale ale protecției și valorificării durabile a diversității lumii animale» (Chișinău, 18–19 octombrie 2007). – Chișinău, 2007. – P. 63–65.
- Скильський І. В.** Бібліографічний покажчик наукових публікацій з екології та поширення ведмеда бурого // Ведмідь бурий (*Ursus arctos*): проблеми збереження та дослідження популяції в Україні. – К.: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2015. – С. 113–134.
- Скильський І. В.** До поширення дибки степової (*Saga pedo*) в західній частині України // Заповідна справа у Степовій зоні України (до 90-річчя від створення Надморських заповідників). Пр. Всеукр. наук.-практ. конф. (с. Урзуф, 14–15 березня 2017 року). – К., 2017. – Т. 2. – С. 284–288. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вып. 2).
- Скильський І. В., Бучко В. В.** Орнитологические находки в Прут-Днестровском междуречье Украины // Зоологические исследования в Украине. – 2000. – Ч. II. Экология. Морфология. Методика. – С. 87–90. (Вестн. зоологии. – Отд. вып. № 14).
- Скильський І. В., Бучко В. В.** Обыкновенный гоголь в Черновицкой области Украины // Проблемы изучения и охраны гусеобразных птиц Восточной Европы и Северной Азии. Тезисы докл. I совещ. Рабочей группы по гусям и лебедям Восточной Европы и Северной Азии (Москва, 25–27 января 2001 г.). – Москва, 2001. – С. 111.
- Скильський І. В., Бучко В. В., Мелешук Л. І.** Хохлатая черныт (*Aythya fuligula*) в северо-западной части Прут-Днестровского междуречья и на сопредельных территориях Украинских Карпат: распространение, миграции, особенности экологии // Гусеобразные птицы Северной Евразии. Тезисы докл. Третьего междунар. симп. (6–10 октября 2005 года, Санкт-Петербург, Россия). – Санкт-Петербург: Картфабр. ВСЕГЕИ, 2005а. – С. 235–236.
- Скильський І., Бучко В., Школьній І., Кучінік Л.** На катамаранах по Дністру // Рихтарик. Інформ. матер. Західного відділ. Укр. орнітол. т-ва та Львівськ. клубу орнітологів. – Дрогобич, 1994. – Вып. 6. – С. 32.
- Скильський І., Бучко В., Школьній І., Кучінік Л., Губарчук О.** Експедиція по вивченню фауни птахів верхнього та середнього Дністра // Тріщ. Інформ. матер. Західного відділ. Укр. орнітол. т-ва. – Дрогобич, 1995. – Вып. 7. – С. 32–33.
- Скильський І. В., Бучко В. В., Школьній І. С., Кучінік Л. В., Губарчук О. В.** До вивчення чисельності деяких видів птахів долини верхнього та середнього Дністра // IBA програма. Обліки птахів: підходи, методики, результати. Матер. школи по уніфікації методів обліків птахів у заповідниках України (сміт Івано-Франкове, 26–28 квітня 1995 р.). – Львів – К., 1997. – С. 108–110.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й.** До питання про народні назви птахів Гуцульщини // Проблеми Гуцульщини. Тези допов. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Косів, 27–28 травня 1993 р.). – Чернівці, 1993. – Ч. 1. – С. 23–24.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й., Бучко В. В.** Новые встречи орла-могильника в Прут-Днестровском междуречье Украины // Королевский орел: распространение, состояние популяций и перспективы охраны орла-могильника (*Aquila heliaca*) в России. – Москва, 1999. – С. 63. (Серия: Редкие виды птиц. – Вып. 1).
- Скильський І. В., Годованець Б. Й., Бучко В. В.** Распространение и некоторые особенности экологии большой выпи в регионе Украинских Карпат // Чтения памяти А. А. Браунера. Матер. третьей междунар. научн. конф. – Одеса: Астропринт, 2003. – С. 170–172.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й., Бучко В. В., Клітін О. М.** Довгохвоста сова *Strix uralensis* Pall. (Strigidae, Strigiformes) // Зелена Буковина. – 1995–1996. – № 3–4 (1995), 1–2 (1996). – С. 59–61.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й., Бучко В. В., Смірнов Н. А., Атаманюк М. С., Мелешук Л. І.** Знахідки птахів із Червоної книги України в Чернівецькій області та на прилеглих територіях. Повідомлення 1 // Авіфауна України. – 2014. – Вып. 5. – С. 1–5. (Дод. до журн. «Беркут»).
- Скильський І. В., Годованець Б. Й., Клітін А. Н.** О некоторых аспектах экологии усатой синицы в Прут-Днестровском междуречье Черновицкой области (Украина) // Проблемы сохранения разнообразия природы степных и лесостепных регионов. Матер. Российско-Украинской научн. конф., посвящ. 60-летию Центр.-Черноз. запов. (пос. Заповедный, Курская область, 22–27 мая 1995 г.). – Москва, 1995. – С. 220–221.
- Скильський І. В., Горбань І. М.** Додаток 10. Поширення видів хребетних тварин, занесених до Червоної книги України (2009) у регіоні розташування НПП «Гуцульщина» // Національний природний парк «Гуцульщина». – Львів – Косів: НВФ «Карти і Атласи», 2013. – С. 401–404.
- Скильський І. В., Зеленчук Я. І., Киселюк О. І.** До вивчення фауни безхребетних Чивчино-Гринявських гір (переважно в межах національного природного парку «Верховинський») // Прагматичні аспекти діяльності національних природних парків у контексті збалансованого розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Національного природного парку «Вишняцький» (17–19 вересня 2015 року смт Берегомет, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015а. – С. 347–363.

- Скільський І. В., Зеленчук Я. І., Киселюк О. І.** Перспективи збереження різноманіття фауни *ex-situ* в національному природному парку «Верховинський» // Прагматичні аспекти діяльності національних природних парків у контексті збалансованого розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Національного природного парку «Вижницький» (17–19 вересня 2015 року смт Берегомет, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015б. – С. 280–294.
- Скільський І. В., Зеленчук Я. І., Киселюк О. І.** Фауна хребетних національного природного парку «Верховинський»: загальний огляд // Прагматичні аспекти діяльності національних природних парків у контексті збалансованого розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Національного природного парку «Вижницький» (17–19 вересня 2015 року смт Берегомет, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015в. – С. 165–181.
- Скільський І. В., Зеленчук Я. І., Киселюк О. І.** Раритетна фауна національного природного парку «Верховинський» // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Третьої міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 травня 2016 року, смт Путила – м. Чернівці, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2016а. – С. 128–146.
- Скільський І. В., Зеленчук Я. І., Киселюк О. І., Нечай М. М.** Екологічні групи птахів у національному природному парку «Верховинський» // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Другої міжнар. наук.-практ. конф. (24–25 квітня 2015 року, смт Путила, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015г. – С. 528–535.
- Скільський І. В., Зеленчук Я. І., Нечай М. М.** Екологічні групи променеперих риб у національному природному парку «Верховинський» // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Третьої міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 травня 2016 року, смт Путила – м. Чернівці, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2016б. – С. 274–281.
- Скільський І. В., Киселюк О. І.** До вивчення фауни заказника «Ріка Чорний Черемош з прибережною смугою» (Івано-Франківська область) // Роль природно-заповідних територій у підтриманні біорізноманіття. Матер. наук. конф., присвяч. 80-річчю Канівськ. прир. запов. (м. Канів, 9–11 вересня 2003 р.). – Канів, 2003а. – С. 277–278.
- Скільський І. В., Киселюк О. І.** Нові знахідки раритетних тварин на території Карпатського національного природного парку // Роль природно-заповідних територій у підтриманні біорізноманіття. Матер. наук. конф., присвяч. 80-річчю Канівськ. прир. запов. (м. Канів, 9–11 вересня 2003 р.). – Канів, 2003б. – С. 276–277.
- Скільський І. В., Клітін О. М.** Трофічні зв'язки бугайчика у Прут-Дністровському межиріччі України // Беркут. – 2001. – Т. 10, вип. 2. – С. 203–206.
- Скільський І. В., Клітін О. М.** Поширення великого дубового вусача (*Cerambyx cerdo*) в Чернівецькій області // Мережа NATURA 2000 як інноваційна система охорони рідкісних видів та оселищ в Україні. Матер. наук.-практ. семін. (15 лютого 2017 р., м. Київ, Україна). – К., 2017. – С. 143–147. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine»). – Вип. 1).
- Скільський І. В., Клітін А. Н., Бучко В. В., Годованец Б. І.** Могильник в Українських Карпатах і северо-западної частині Прут-Дністровського междуріччя // III конф. по хищным птицам Восточной Европы и Северной Азии (Кисловодск, 15–18 сентября 1998 г., матер. конф.). – Ставрополь, 1998. – Ч. 1. – С. 109–110.
- Скільський І. В., Мелешук Л. І.** Солологічна характеристика орнітофауни заповідника «Горгани» // Збереження та відтворення біорізноманіття Горгани. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006. – С. 187–188.
- Скільський І., Мелешук Л.** Приваблення совоподібних птахів за допомогою штучних гніздівель // Жаб'є. – 2015–2016. – № 3. – С. 33–38.
- Скільський І. В., Мелешук Л. І.** Знахідки раритетних видів міног, променеперих риб, земноводних і плазунів у Прут-Дністровському межиріччі України // Мережа NATURA 2000 як інноваційна система охорони рідкісних видів та оселищ в Україні. Матер. наук.-практ. семін. (15 лютого 2017 р., м. Київ, Україна). – К., 2017. – С. 148–154. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine»). – Вип. 1).
- Скільський І. В., Мелешук Л. І., Клітін А. Н.** К изучению трофических связей чирка-трескунка (*Anas querquedula*) в Черновицкой области Украины // Гусеобразные птицы Северной Евразии. Тезисы докл. Третьего междунар. симп. (6–10 октября 2005 года, Санкт-Петербург, Россия). – Санкт-Петербург: Картограф. ВСЕГЕИ, 2005б. – С. 236–237.
- Скільський І. В., Смірнов Н. А., Зеленчук Я. І., Атаманюк М. С., Юзик А. В., Мелешук Л. І.** Знахідки птахів з Червоної книги України в Чернівецькій області та на прилеглих територіях. Повідомлення 2 // Авіфауна України. – 2015д. – Вип. 6. – С. 51–56. (Дод. до журн. «Беркут»).
- Скільський І. В., Ташук М. В., Мелешук Л. І., Орлецький В. Є.** Іхтіофауна буковинської частини басейну р. Черемош: сучасний стан, раритетні види // Наук. зап. Буков. т-ва природодосл. – Чернівці: ДрукАрт, 2011. – Т. 1, вип. 1–2. – С. 61–82.
- Скільський І. В., Хлус Л. М., Клітін О. М.** Трофічні зв'язки крячка малого у Прут-Дністровському межиріччі України // Проблеми сучасної екології. Тези міжнар. конф. (Запоріжжя, 24–26 червня 2002 р.). – Запоріжжя, 2002. – С. 54.
- Скільський І. В., Хлус Л. М., Череватов В. Ф., Смірнов Н. А., Череватов М. І., Худий О. І., Мелешук Л. І.** Червона книга Буковини. Тваринний світ. – Чернівці: ДрукАрт, 2007. – Т. 2, ч. 1. – 260 с.
- Скільський І. В., Юзик А. В., Термена І. Б., Атаманюк М. С.** Знахідки птахів із Червоної книги України в Чернівецькій області та на прилеглих територіях. Повідомлення 3 // Авіфауна України. – 2016в. – Вип. 7. – С. 60–63. (Дод. до журн. «Беркут»).
- Славин В. І.** Триасовые отложения Чивчинских гор и Раховского массива // Черки по геологии Советских Карпат. – Москва: Изд-во МГУ, 1966. – С. 77–82.
- Слободян О. М.** Різноманіття ентомофауни природного заповідника «Горгани» // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2013. – Вип. 29. – С. 143–145.
- Слободян О. О.** Бурій ведмідь у Карпатах та заходи по його охороні // Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів у західних областях УРСР. Тези допов. міжобл. конф. (29–30 жовтня 1974 р.). – Львів, 1974а. – С. 176–178.
- Слободян А. А.** Медведь бурый *Ursus arctos* L. в Карпатах // 1-й Междунар. конгр. по териол. – Москва: ВИНТИ, 1974б. – Т. II. – С. 203.
- Слободян А. А.** Влияние ландшафтов Карпат на популяцию бурого медведя // Актуальные вопросы зоогеографии. VI Всесоюз. зоогеогр. конф. (сентябрь 1975 г., тезисы докл.). – Кишинев: Штиинца, 1975а. – С. 205–206.
- Слободян А. А.** Воспроизводство бурого медведя в Украинских Карпатах // Интенсификация охотничьего хозяйства в системе лесного хозяйства. Матер. научно-практ. конф. – Минск: Урожай, 1975б. – С. 77–79.
- Слободян А. А.** К вопросу о питании карпатского бурого медведя // Вестн. зоологии. – 1975в. – № 5. – С. 11–16.
- Слободян А. А.** Состояние популяции карпатского бурого медведя и перспективы его использования в интенсивном охотничьем хозяйстве // Охотничье хозяйство в интенсивном комплексном лесном хозяйстве. Тезисы докл. научн. конф. ЛитНИИЛХ. – Каунас, 1975г. – С. 142–144.
- Слободян А. А.** К экологии медведя в Карпатах // Экологические основы охраны и рациональное использование хищных млекопитающих. – Москва: Наука, 1979. – С. 233–235.

- Слободян А. А.** Некоторые сведения о размножении и развитии бурого медведя в Карпатах // Экология, морфология и охрана медведя в СССР. – Москва, 1981. – С. 38–39.
- Слободян А. А.** Бурый медведь Украинских Карпат. Дис. ... канд. биол. наук. – Ивано-Франковск, 1982. – 215 с.
- Слободян А. А.** Хищничество бурого медведя в Карпатах // IV съезд Всесоюз. териол. об-ва (Москва, 27–31 января 1986 г.). – Москва, 1986. – Т. III. Тезисы докл. рабочих засед. – С. 67–68.
- Слободян А. А.** Изменения ареала и численности бурого медведя в Украинских Карпатах // Экология медведей. – Новосибирск: Наука, 1987. – С. 12–18.
- Слободян А. А.** Экология и этология бурого медведя в Украинских Карпатах // Изученность териофауны Украины, ее рациональное использование и охрана. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 77–91.
- Слободян А. А.** Численность бурого медведя в Украинских Карпатах и методика его учета // Медведи в СССР. – Новосибирск: Наука, 1991. – С. 73–79.
- Слободян А. А.** Украина // Медведи: бурый медведь, белый медведь, гималайский медведь. Размещение запасов, экология, использование и охрана. – Москва: Наука, 1993. – С. 67–91. (Промысловые животные России и прилегающих стран и среда их обитания).
- Слободян О. О.** Бурый ведмідь Українських Карпат. Короткий нарис історії вивчення бурого ведмедя в Українських Карпатах. – Ивано-Франківськ: ДКД, 2008. – 160 с.
- Слободян А. А., Гуцуляк М. Р.** К экологии карпатского бурого медведя в зимний период // Зоол. журн. – 1976. – Т. LV, вып. 5. – С. 755–760.
- Слободян А. А., Олейник Я. В.** Влияние хищников на популяцию копытных в лесах Прикарпатья // Копытные фауны СССР. Тезисы докл. I Всесоюз. научн. совещ. – Москва: Наука, 1975. – С. 203–204.
- Смаголь В. Н., Гаврись Г. Г.** Зубр, *Bison bonasus* (Mammalia, Artiodactyla), в Украине: динамика численности, распространение, стаи и лимитирующие факторы. – К., 2013. – 128 с.
- Смаголь В. М., Гаврись Г. Г., Салганський О. О. (мол.)** Поширення та чисельність лося, *Alces alces* (Mammalia, Artiodactyla), в Україні на початку XXI століття // Вестн. зоології. – 2012. – Т. 46, № 2. – С. 161–166.
- Смирнов С. С.** Листоногие раки (Euphylloroda) // Жизнь пресных вод СССР. – Москва – Ленинград: Наука, 1940. – Т. 1. – С. 117–124.
- Смірнов Н. А.** Земноводні та плазуни природного заповідника «Горгани»: огляд фауни та деякі аспекти екології // Запов. справа в Україні. – 2009. – Т. 15, вип. 2. – С. 81–84.
- Смирнов Н. А.** К изучению морфометрической изменчивости карпатского тритона (*Lissotriton montandoni*) северо-восточного макросклона Украинских Карпат // Совр. герпетол. – 2010. – Т. 10, вып. 1–2. – С. 14–25.
- Смирнов Н. А.** Особенности половой структуры украинских популяций карпатского тритона // Zoocenosis – 2011. VI Междунар. научн. конф. «Биоразнообразие и роль животных в экосистемах» (матер., 4–6 октября 2011 г., Днепропетровск). – Днепропетровск: Изд-во ДНУ, 2011. – С. 315–317.
- Смирнов Н. А.** Об изменчивости прыткой лягушки (*Rana dalmatina*) на северо-востоке ареала // Вопросы герпетологии. Матер. Пятого съезда Герпетол. об-ва им. А. М. Никольского (24–27 сентября 2012 г., Минск, Беларусь). – Минск: ИООО «Право и экономика», 2012. – С. 289–292.
- Смирнов Н. А.** Анализ распространения альпийского тритона, *Ichthyosaura alpestris* (Caudata, Salamandridae) в Украине // Пр. Укр. герпетол. т-ва. – К., 2013а. – № 4. – С. 156–164.
- Смирнов Н. А.** К экологии *Rana dalmatina* (Anura, Ranidae) на территории Прикарпатья (Украина) // Современная герпетология: проблемы и пути их решения. Первая междунар. молодежная конф. герпетол. России и сопред. стран (Санкт-Петербург, Россия, 25–27 ноября 2013 г.). – Санкт-Петербург, 2013б. – С. 137–140.
- Смирнов Н. А.** Распространение *Rana dalmatina* (Ranidae, Anura) в Украине // Совр. герпетол. – 2013в. – Т. 13, вып. 1–2. – С. 47–57.
- Смірнов Н. А.** Земноводні Передкарпаття та Зовнішніх Карпат: видовий склад, поширення, мінливість та деякі аспекти екології. Дис. ... канд. биол. наук. – К., 2014. – 342 с.
- Смірнов Н. А.** Земноводні та плазуни ботанічного заказника «Князьдвірський» // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. (28–29 квітня 2017 р., смт Путила, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2017. – С. 78–80.
- Смірнов Н., Андрущенко Т., Хлус Л.** Нові надходження земноводних у фонди Зоологічного музею Чернівецького університету // Сучасний музей. Наукова й експозиційна діяльність. Матер. наук. конф., присвяч. 145-й річч. заснув. Крайов. музею в Чернівцях (15 травня 2008 р.). – Чернівці: ДрукАрт, 2008а. – С. 120–124.
- Смірнов Н. А., Карашівський В. Б.** Герпетологічні дослідження в Івано-Франківській області у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. // Матер. наук. конф. «Еколого-фауністичні особливості водних та наземних екосистем», присвяч. 100-річчю від дня народження професора Всеволода Ілліча Здуна (12–13 лютого 2008 року). – Львів, 2008. – С. 146–150.
- Смірнов Н. А., Маланюк Т. Б., Смірнов Д. А., Суслик М. М., Беженар Р. В., Карашівський В. Б.** Нові знахідки раритетних тварин на території України // Матер. наук. конф. «Еколого-фауністичні особливості водних та наземних екосистем», присвяч. 100-річчю від дня народження професора Всеволода Ілліча Здуна (12–13 лютого 2008 року). – Львів, 2008б. – С. 150–154.
- Смірнов Н. А., Скільський І. В.** Виявлення раритетних видів наземних хребетних тварин в Українських Карпатах // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 359–361.
- Смирнов Н. А., Скильський І. В.** Современное состояние популяций карпатского тритона *Lissotriton montandoni* (Caudata; Salamandridae) в Украине // Пр. Укр. герпетол. т-ва. – К., 2011. – № 3. – С. 169–185.
- Смірнов Н. А., Скільський І. В., Мелешук Л. І.** Нові знахідки Лиликоподібних (Vespertilioniformes) на території Чернівецької області // Актуальні проблеми дослідження довкілля. IV Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю для молодих учених (19–21 травня 2011 р., м. Суми). – Суми: Вінниченко М. Д., 2011. – С. 158–161.
- Смірнов Н. А., Скільський І. В., Тімаков А. Ю.** Нетопир *Pipistrellus kuhlii* (Chiroptera, Vespertilionidae) – перша знахідка в Українських Карпатах // Вестн. зоології. – 2012. – Т. 46, № 5. – С. 472.
- Смірнов Н. А., Хлус Л.** Морфометрична мінливість та особливості біології *Bombina variegata* L. (Anura, Discoglossidae) в Українських Карпатах // Актуальні проблеми дослідження довкілля. 3б. наук. пр. (за матер. Всеукр. студ. наук. конф., м. Суми, 13–14 травня 2004 року). – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – С. 139–144.
- Смірнов Н. А., Хлус Л. М.** Сучасний стан популяцій раритетних видів хвостатих земноводних (Caudata; Amphibia) на території об'єктів природно-заповідного фонду в районі Зовнішніх Карпат // Матер. Першої конф. Укр. герпетол. т-ва (10–12 жовтня 2005 р., Київ). – К.: Зоомузей ННПМ НАН України, 2005. – С. 154–157.
- Смірнов Н. А., Хлус Л. М.** Роль об'єктів природно-заповідного фонду у збереженні різноманіття батрахо- та герпетофауни Зовнішніх Карпат // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006. – С. 189–192.
- Смогоржевський Л. О.** Рибодіні птахи України (поширення, живлення та господарське значення). – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1959. – 123 с.
- Смогоржевский Л. А.** Пролет чергав на территории Украины // Вестн. зоології. – 1970. – № 4. – С. 86–87.

- Смогоржевський Л. О.** Гагари, норці, трубокносі, веслоногі, голінасті, фламінго. – К.: Наук. думка, 1979. – 188 с. (Фауна України. – Т. 5. Птахи. Вип. 1).
- Смогоржевський Л. А.** К распространению и кочевкам красноголового короля (*Regulus ignicapillus*) // Вестн. зоологии. – 1989. – № 6. – С. 82–84.
- Соколов В. Е.** Редкие и исчезающие животные. Млекопитающие. – Москва: Высшая шк., 1986. – 520 с., [24 с.] вкл.
- Соколов Н. Ю.** Каталог колекції круглоротих і риб Державного природознавчого музею НАН України // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2004. – Т. 19. – С. 15–28.
- Сокур І. Т.** Звірі Радянських Карпат і їх господарське значення. – К.: Вид-во АН УРСР, 1952. – 68 с.
- Сокур І. Т.** Ссавці фауни України і їх господарське значення. – К.: Рад. шк., 1960. – 211 с.
- Сокур І. Т.** Історичні зміни та використання фауни ссавців України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961а. – 84 с.
- Сокур І. Т.** Млекопитающие фауны Украины (исторические изменения, экология, практическое значение и пути рационального использования). Автореф. дис. ... докт. биол. наук. – Харьков, 1961б. – 36 с.
- Сокур І. Т.** Нові матеріали до пізнання фауни дрібних ссавців України // Матер. до вивч. фауни України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 29–42. (Зб. пр. Зоол. музею. – № 32).
- Сокур І. Т., Дворников М. В., Лобков В. А., Полушина Н. А., Реут Ю. А., Токарский В. А., Филиппчук Н. С.** Наземные беличьи Украины (современное состояние, особенности экологии, рациональное использование и охрана) // Изученность териофауны Украины, ее рациональное использование и охрана. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 51–63.
- Сребродольская Е. Б.** К экологии размножения чибиса (*Vanellus vanellus*) на Львовщине // Матер. VI совещ. «Вид и его продуктивность в ареале» (Санкт-Петербург, 23–26 ноября 1993 г.). – Санкт-Петербург: Гидрометеиздат, 1993. – С. 129–131.
- Сребродольська Є. Б.** Біологія чайки на Львівщині // Матер. II конф. молодих орнітологів України. – Чернівці, 1996. – С. 169–173. (Біол. журн. «Беркут». – 3).
- Ссавці України** під охороною Бернської конвенції / Ред. І. В. Загороднюк. – К., 1999. – 222 с. (Пр. Теріол. Шк. – Вип. 2).
- Стадниченко А. П.** Перлівницеві. Кулькові (Unionidae. Cycladidae). – К.: Наук. думка, 1984. – 383 с. (Фауна України. – Т. 29. Молюски. Вип. 9).
- Стельмах С.** Баранець великий. Сучасний стан популяції і шляхи збереження в Україні // Жива Україна. – 2004. – № 11–12 (80–81). – С. 9, 11.
- Степанян Л. С.** Конспект орнітологічної фауни СРСР. – Москва: Наука, 1990. – 728 с.
- Стефурак В., Бундзяк П.** Особливості структури орнітокомплексів урбоєкосистем басейну середньої течії Дністра // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Чернівці: Рута, 2005. – Вип. 260. Біологія. – С. 214–224.
- Стефурак І. Л.** До вивчення орнітофауни Косівщини // Четверта регіон. наук.-практ. конф. «Еколого-медичні проблеми Гуцульщини», присвяч. 95-річчю з дня народж. Степана Іваницького (матер. конф.). – Косів, 2003. – С. 48–49.
- Стефурак І. Л.** Особливості біотопного розподілу птахів на території національного природного парку «Гуцульщина» // Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах. Матер. Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю з часу опубл. регіон. звед. «Животный мир Советской Буковины» (м. Чернівці, 13 листопада 2009 р.). – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – С. 29–31.
- Стефурак І. Л., Горбань І. М., Скільський І. В.** Екологічний моніторинг фонових і рідкісних видів фауни та фауністичних угруповань // Національний природний парк «Гуцульщина». – Львів – Косів: НВФ «Карти і Атласи», 2013а. – С. 182–188.
- Стефурак І. Л., Різун В. Б., Бокотей А. А., Геряк Ю. М., Скільський І. В., Горбань І. М., Соколов Н. Ю.** Додаток 9. Види тварин НПП «Гуцульщина», що знаходяться під охороною // Національний природний парк «Гуцульщина». – Львів – Косів: НВФ «Карти і Атласи», 2013б. – С. 389–401.
- Стефурак І. Л., Різун В. Б., Бокотей А. А., Геряк Ю. М., Скільський І. В., Горбань І. М., Череватов В. Ф., Яницький Т. П., Соколов Н. Ю., Мартинов В. В., Сндричковський В.** Додаток 8. Систематичний список тварин (анімалія) НПП «Гуцульщина» // Національний природний парк «Гуцульщина». – Львів – Косів: НВФ «Карти і Атласи», 2013в. – С. 365–389.
- Стефурак І. Л., Стефурак Ю. П.** Рідкісні та зникаючі види птахів Косівщини // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006. – С. 206–209.
- Стойко С. М.** Карпатський природний національний парк // Географічна енциклопедія України. – К.: УРЕ, 1990. – Т. 2. – С. 118–119.
- Страутман Ф. І.** Птахи, характерні для полонин Східних Карпат // Допов. та повідомл. / Львівськ. держ. ун-т. – Львів: ЛДУ, 1947. – Вип. 1. – С. 67–68.
- Страутман Ф. І.** До вивчення орнітофауни Східних Карпат. До поширення карпатського білоспинного дятла *Dryobates leucotos carpathicus* Buturlin. Повідомлення II // Наук. зап. (серія біол.) / Львівськ. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1948а. – Т. VIII, вип. 4. – С. 53–61.
- Страутман Ф. І.** До вивчення орнітофауни Східних Карпат. Птахи, характерні для полонин Східних Карпат. Повідомлення I // Наук. зап. (серія біол.) / Львівськ. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1948б. – Т. VIII, вип. 4. – С. 27–40.
- Страутман Ф. І.** До харчування птахів на виноградниках Закарпатської області // Наук. зап. / Львівськ. наук. природозн. музей АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1951. – Т. I. – С. 202–234.
- Страутман Ф. І.** Птицы Советских Карпат. – К.: Изд-во АН УССР, 1954. – 332 с., вкл.
- Страутман Ф. І.** Животный мир Карпат // Природа. – 1955. – № 12. – С. 68–73.
- Страутман Ф. І.** Речные долины Советских Карпат как пути миграций и кочевков птиц // Тр. Второй прибалт. орнитол. конф. – Москва: Изд-во АН СССР, 1957. – С. 85–89.
- Страутман Ф. І.** Зміни в орнітофауні західних областей України в ХХ ст. // Наук. зап. / Наук.-природозн. музей АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – Т. VII. – С. 42–48.
- Страутман Ф. І.** Птахи річкових долин Карпат, Криму і Кавказу // Допов. та повід. / Львівськ. ун-т. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1961. – Вип. 9, ч. 2. – С. 96–97.
- Страутман Ф. І.** Птицы западных областей УССР. – [Львов]: Изд-во Львовск. ун-та, 1963а. – [Т.] 1. – 200 с., вкл.
- Страутман Ф. І.** Птицы западных областей УССР. – Львов: Изд-во Львовск. ун-та, 1963б. – Т. 2. – 183 с.
- Страутман Ф. І., Татарінов К. А.** Матеріали до фауни хребетних тварин криволісся Східних Карпат // Наук. зап. (серія біол.) / Львівськ. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1949. – Т. XVI, вип. 5. – С. 121–152.
- Страутман Ф. І., Янушевич М. Г.** Про коливання кількості деяких тварин на південних схилах Східних Карпат // Наук. зап. (серія біол.) / Львівськ. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1948. – Т. VIII, вип. 4. – С. 41–52.
- Стригунов В. І., Милобог Ю. В., Ветров В. В.** Поширення канюка степового, *Buteo rufinus* (Cretzschm.), в Україні // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 367–372.
- Струс Ю.** Гніздова фауна куликів орнітологічного заказника місцевого значення – «Чолгинський» // IV Міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів «Молодь і поступ біології» (зб. тез, 7–10 квітня 2008 року, м. Львів). – Львів, 2008. – С. 271–272.

- Тайкова С. Ю.** Сорокопуть (Aves: Laniidae, *Lanius*) фауны Украины (систематика, изменчивость, распространение). Дис. ... канд. биол. наук. – К., 2016. – 254 с.
- Талпош В. С.** Птицы Закарпатской низменности. Дис. ... канд. биол. наук. – Кременец, 1969. – 408, 13, 15 с.
- Талпош В. С.** Черная крачка в Закарпатской области // Колониальные гнездовья околородных птиц и их охрана (матер. совещ.). – Москва: Наука, 1975. – С. 101–102.
- Талпош В. С.** О биологии размножения европейской альпийской завирушки в СССР // Научн. докл. высшей шк. Биол. науки. – 1977. – № 9. – С. 54–59.
- Талпош В. С.** Розміри і форма яєць чайки, травника і великого веретенника на заході УРСР // Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Матер. допов. п'ятої наради орнітологів та аматорів орнітологічного руху Західної України. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волинського облполіграфвидаву, 1990. – С. 36–38.
- Талпош В. С.** Рідкісні та зникаючі хребетні західних областей України. Види, занесені до Червоної книги України. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 136 с.
- Танасійчук В. Н.** Исчезающий кузнечик // Природа. – 1979. – № 10. – С. 117.
- Тарасенко М. О.** Структура гніздових територій сорокопуда сірого *Lanius excubitor* в умовах культурного ландшафту Західного та Східного Поділля // Екологія птахів: види, союзна, взаємозв'язки. Тр. научн. конф., посвящ. 150-летию со дня рожд. Николая Николаевича Сомова (1861–1923) (1–4 декабря 2011 г., г. Харьков, Украина). – Харьков, 2011. – Кн. 2. – С. 329–339. (Сомовская библиотека. – Вып. 1).
- Тарасенко М. О.** Сорокопудові (Laniidae) Поділля: сучасний стан, особливості біології та охорона. Дис. ... канд. биол. наук. – Львів, 2012. – 199 с.
- Тарасенко М. О.** План дій зі збереження популяції сорокопуда сірого *Lanius excubitor* в Україні // Troglodytes. Пр. Західноукр. орнітол. т-ва. – Львів, 2013. – Вып. 4. – С. 39–45.
- Тарасова М. К.** Мисливсько-промислові водоплавні птахи верхів'я басейну Дністра // Наук. зап. / Природозн. музей Ін-ту агробіол. АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1952. – Т. II. – С. 45–63.
- Таращук В. І.** Земноводні та плазуни. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – 247 с. (Фауна України. – Т. 7).
- Таращук С.** Види плазунів, не включені до Червоної книги України // Земноводні та плазуни України під охороною Бернської конвенції. – К., 1999. – С. 52–59. (Каталог флори і фауни Бернської конвенції. – Вып. III).
- Татаринов К. А.** К распространению и экологии саламандры (*Salamandra salamandra* L.) в Северовосточных Карпатах // Наук. зап. / Київськ. держ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1950. – Т. IX, вип. VI. – С. 165–166. (Тр. зоол. музею. – № 2).
- Татаринов К. А.** Біоценотичні фактори поширення степового тхора на заході УРСР // Зб. пр. зоол. музею. – К.: Вид-во АН УРСР, 1952. – № 25. – С. 74–78.
- Татаринов К. А.** К распространению и биологии снежной полевки в Восточных Карпатах // Бюл. МОИП. Отдел биол. – 1954а. – Т. LIX, вып. 1. – С. 23–27.
- Татаринов К. А.** Карпаты как охотничий район // Охота на Украине. – [К.]: Гос. изд-во сельско-хоз. л-ры УССР, [1954]б. – С. 8–31.
- Татаринов К. А.** Звірі західних областей України (матер. до вивч. фауни Української РСР). – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – 188 с.
- Татаринов К. А.** О динамике ареалов некоторых млекопитающих на Украине // Матер. к совещ. по вопр. зоогеогр. суши (1–9 июня 1957 года, тезисы докл.). – [Львов]: Изд-во Львовск. ун-та, 1957. – С. 143–145.
- Татаринов К. А.** Особливості коливання чисельності деяких ссавців західних областей УРСР // Наук. зап. / Наук.-природозн. музей АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. VI. – С. 126–138.
- Татаринов К. А.** Хребетні тварини Українських Карпат, їх збереження і розведення // Тези допов. на наук.-техн. конф. по охороні, відтворенню та раціональному використанню природних багатств на підприємствах Управління лісового господарства, лісової та деревообробної промисловості Львівського раднагоспу (селище Брошнів, Івано-Франківської області УРСР, 2–4 квітня 1964 року). – К., 1964. – С. 20–23.
- Татаринов К. А.** Дополнительные сведения о рукокрылых Украины // Вестн. зоологии. – 1967. – № 6. – С. 68–72.
- Татаринов К. А.** Фауна неогеновых и антропогенных позвоночных Подолии и Прикарпатья, ее история и современное состояние. Дис. ... докт. биол. наук. – Львов, 1969. – Ч. 1–2. – 514 с., [прил.]; Ч. 3. – 438 с.
- Татаринов К. А.** Распространение подковоноса малого (*Rhinolophus hipposideros* Bechstein) на западе УССР // Вестн. зоологии. – 1972. – № 5. – С. 82–84.
- Татаринов К. А.** Фауна хребетных западу України (екологія, значення, охорона). – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1973. – 259 с., вкл.
- Татаринов К. А.** Рукокрылые Подолии и Прикарпатья, показатели их численности и пути охраны // Матер. Первого Всесоюз. совещ. по рукокрылым (Chiroptera). – Ленинград, 1974. – С. 58–60.
- Татаринов К. А.** Реконструкция антропогенных пра-ландшафтов Приднестровской Подолии на основании териофауны // Природные ресурсы Карпат и Приднестровья, вопросы их рационального использования и охраны. Тезисы докл. Республ. научн. конф. (15–17 ноября 1978 г.). – Черновцы: ЧГУ, 1978. – С. 34–36.
- Татаринов К. А.** Популяции европейской норки и лесной кошки в Карпатах // Экологические основы охраны и рационального использования хищных млекопитающих. Матер. Всесоюз. совещ. – Москва: Наука, 1979. – С. 345–346.
- Татаринов К. А.** Человек и мир зверей. – Львов: Вища шк., 1980. – 136 с. (Охрана окружающей среды).
- Татаринов К. А.** Щоб жили лебеді (розповіді про рідкісних і цінних тварин та рослин західних областей УРСР). – Львів: Каменяр, 1983. – 112 с., вкл. (Береги природу – береги життя).
- Татаринов К. А.** Экологическая пластичность карпатского и альпийского тритонов // Вопросы герпетологии. Автореф. докл. VII Всесоюз. герпетол. конф. (Киев, 26–29 сентября 1989 г.). – К.: Наук. думка, 1989. – С. 251–252.
- Татаринов К.** Хто пасе ведмедів? (Сучасний стан мисливства в Україні) // Зелені Карпати. – 1995. – № 1–2. – С. 96–99.
- Татаринов К. А.** Принципы использования запасов дичи на Прикарпатье // Исследования многообразия животного мира. – Одесса: Астропринт, 1998. – С. 147–154. (Научн. тр. Зоол. музея Одесск. гос. ун-та. – Т. 3).
- Татаринов К. А., Владышевский Д. В., Марисова И. В.** Лесные птицы, звери и охотоведение. – Львов: Вища шк., 1975. – 232 с.
- Татаринов К. А., Крочко Ю. И.** Пути формирования фауны рукокрылых Украинских Карпат // Изученность териофауны Украины, ее рациональное использование и охрана. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 34–46.
- Ташук М. В., Скільський І. В., Мелешук Л. І.** Сучасний стан субпопуляції зубра (*Bison bonasus*) в Буковинських Карпатах: загальний огляд // Прагматичні аспекти діяльності національних природних парків у контексті збалансованого розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Національного природного парку «Вижницький» (17–19 вересня 2015 року смт Берегомет, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015. – С. 318–325.
- Ташук М. В., Скільський І. В., Мелешук Л. І., Бута І. К.** Сучасний стан популяції європейської рисі (*Lynx lynx* (L.)) в Буковинських Карпатах // Заповідна Хотинщина. Матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. розвитку запов. справи й екомер. на Хотинщині та 150-річчю заснув. Хотинського парку (м. Хотин, 23 грудня 2011 р.). – Чернівці: ДрукАрт, 2011. – С. 105–111.

- Ташук М. В., Скільський І. В., Мелешук Л. І., Бучок О. Д.** Сучасний стан популяції чорного лелеки (*Ciconia nigra*) в Чернівецькій області // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Першої міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 квітня 2014 р., м. Хотин). – Чернівці: Друк Арт, 2014. – С. 134–142.
- Терезникова Є. М.** Червці пластинчасті, гігантські та борошністі (Ortheziidae, Margarodidae, Pseudococcidae). – К.: Наук. думка, 1975. – 296 с. (Фауна України. – Т. 20. Кокциди. Вип. 18).
- Термена І. Б., Скільський І. В.** Розселення довгохвостої сови (*Strix uralensis*) у Чернівецькій області // Беркут. – 2016. – Т. 25, вип. 2. – С. 99.
- Тимочко В. Б.** Сучасний стан вивченості рідкісних видів комах на території Карпатського НПП // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2013. – Вип. 29. – С. 147–150.
- Тимочко В. Б., Киселюк О. І.** Комахи з «Червоної книги України» на території Карпатського національного природного парку // Наук. вісн. Ужгор. нац. ун-ту (серія біологія). – Ужгород, 2003. – № 12. – С. 141–144.
- Тимочко В. Б., Чумак В. О., Різун В. Б., Кос'яненко О. В., Мателешко О. Ю., Мартинов В. В., Назаренко В. Ю., Петренко А. А., Прокопенко О. В.** Безхребетні // Карпатський національний природний парк. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – С. 177–196.
- Ткачук Ю. Б.** Биотопическое распределение и численность лесного кота (*Felis silvestris* Schr.) в бассейне верхнего Днестра // Conservarea Biodiversității Bazinului Nistrului. Mater. Conf. Intern. (Chișinău, 7–9 octombrie 1999). – Chișinău: Tipografia Centrală, 1999. – P. 225–226.
- Томнатик Е. Н., Павалюк П. П., Бодареу Н. Н.** Морфологическая характеристика балканского усача и границы его ареала в пределах водоемов СССР // Биологические ресурсы водоемов Молдавии. – Кишинев: Штиинца, 1975. – Вып. 13. – С. 81–86.
- Топачевский В. А.** Слепышовые (Spalacidae). – Ленинград: Наука, 1969. – 248 с. (Фауна СССР. – Т. III. Млекопитающие. Вип. 3; Новая серия. – № 99).
- Третьяков Л. Д., Андрищенко Т. Г., Гаврилюк Н. М., Скільський І. В.** Птахи Буковини в колекції зоологічного музею Чернівецького держуніверситету (каталог). – Чернівці: ЧДУ, 1991. – 71 с.
- Трибун П. А.** Охотничьи хозяйства Ивано-Франковской области // Карпатские заповедники. – Ужгород: Карпати, 1966. – С. 161–172.
- Трибун П.** Сиві грехоти Горган // Зелені Карпати. – 1994. – № 3–4. – С. 9–14.
- Триває проект з вивчення та збереження орланів-білохвостів // Птах.** – 2007. – № 2. – С. 9.
- Турянин И. И.** Грызуны Закарпатской области УССР. Дис. ... канд. биол. наук. – Ужгород, 1959. – 341 с.
- Турянин И. И.** Заметки об экологии, численности и значении бурого медведя в Карпатах // Изучение ресурсов наземных позвоночных фауны Украины. Матер. республ. координац. совещ. по пробл. «Биологические основы освоения, преобразования и охраны животного мира» (29–31 января 1969 г.). – К.: Наук. думка, 1969. – С. 118–121.
- Турянин И. И.** Млекопитающие Советских Карпат, их хозяйственное и зоопаразитологическое значение. Дис. ... докт. биол. наук. – Ужгород, 1971. – 581 с.
- Турянин І. І.** До екології лісового kota в Українських Карпатах // Про охорону природи Карпат. – Ужгород: Карпати, 1973а. – С. 191–195.
- Турянин І. І.** Коливання чисельності ссавців у Карпатах // Про охорону природи Карпат. – Ужгород: Карпати, 1973б. – С. 183–191.
- Турянин І. І.** Промислові звірі Радянських Карпат. – Ужгород, 1974. – 96 с.
- Турянин І. І.** Хутрово-промислові звірі та мисливські птахи Карпат. – Ужгород: Карпати, 1975. – 176 с.
- Турянин И. И.** Особенности экологии степного хорька и горностая на западе Украины // Экологические основы охраны и рационального использования хищных млекопитающих. Матер. Всесоюз. совещ. – Москва: Наука, 1979. – С. 349–350.
- Турянин І. І.** Риби карпатських водоем. – Ужгород: Карпати, 1982. – 144 с.
- Турянин И. И.** Кошачьи Украинских Карпат // Вопросы охраны и рационального использования растительного и животного мира Украинских Карпат. – Ужгород, 1988а. – С. 126–131.
- Турянин И. И.** Кошачьи Украинских Карпат // Изученность териофауны Украины, ее рациональное использование и охрана. – К.: Наук. думка, 1988б. – С. 91–95.
- Турянин Я. І.** Сучасний стан та охорона тетерева в Українських Карпатах // Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Матер. допов. п'ятої наради орнітологів та аматорів орнітологічного руху Західної України. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волинського облполіграфвидаву, 1990. – С. 149–150.
- Тягунов А. С.** Закономерности исторических изменений ареала тетерева на Украине // VIII Всесоюз. зоогеогр. конф. (Ленинград, 6–8 февраля 1985 г., тезисы докл.). – Москва, 1984. – С. 148–149.
- Устич В. І., Мрук А. І.** Історичні аспекти та перспективи відродження лососівництва в Закарпатті // Матер. зустрічі «Рациональне використання водних ресурсів – необхідний елемент стійкого розвитку». – Ужгород: Ліра, 2003. – С. 42–45.
- Утевський С. Ю., Коваленко М. В., Сідоровський С. А., Хоменко А. М.** Рідкісні види п'явок, молюсків і ракоподібних прісних водоем Харківської області. – Харків, 2015. – 30 с.
- Фауна України: охоронні категорії (довідник)** (вид. друге, пер. та доп.) / Ред. О. Годлевська, Г. Фесенко. – К., 2010. – 80 с.
- Федонюк О. В.** Проблема охраны карпатского и альпийского тритонов на Украине // Актуальные проблемы герпетологии и токсикологии. – Тольятти, 2005. – Вып. 8. – С. 188–191.
- Федоренко А. П., Болденков С. В.** Дрофа на Украине и пути ее сохранения // Вестн. зоологии. – 1983. – № 3. – С. 34–38.
- Федоренко А. П., Рогатко І. В., Лисенко В. І., Котенко Т. І., Воловник С. В.** Тварини Червоної книги. – К.: Урожай, 1990. – 208 с.
- Федоренко А. П., Рогатко І. В., Яківчук І. М.** Наземні хребетні тварини парку та їх охорона // Природа Карпатського національного парку. – К.: Наук. думка, 1993. – С. 145–169, вкл.
- Фесенко Г. В., Бокотей А. А.** Птахи фауни України (польов. визн.). – К., 2002. – 414 с.
- Фесенко Г. В., Бокотей А. А.** Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів) (вид. третє доп.). – К. – Львів, 2007. – 112 с.
- Фирчук Р. П.** О вертикальном распространении и численности снежной полевки (*Microtus (Chionomys) nivalis* Martins) в Восточных Карпатах // Зоол. журн. – 1961. – Т. XL, вып. 2. – С. 294–295.
- Філіпенко С.** Знахідки тхора степового (*Mustela eversmanni* Lesson, 1827) в Україні: огляд зоологічних колекцій // Різноманіття ссавців. – К., 2014. – С. 102–107. (Пр. Теріол. Шк. – Т. 12).
- Флинт В. Е.** Серый журавль – *Grus grus* (Linnaeus, 1758) // Птицы СССР. Курообразные, журавлеобразные. – Ленинград: Наука, 1987. – С. 266–279.
- Фокин И. М.** Тушканчики. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. – 184 с. (Жизнь наших птиц и зверей. – Вып. 2).
- Фридман В. С.** К вопросу об экологической истории и родственных связях белоспинного дятла (*Dendrocopos leucotos* Bechst., 1803). – [Москва]: КМК SCIENTTIFIC PRESS Ltd., 1995. – 51 с.
- Харамбура Я. И.** Перьевые клещи (Analgesoidea) и пухоеды (Mallophaga) водноболотных птиц бассейна верхнего Днестра. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Львов, 1971. – 20 с.
- Харамбура Я. И.** Колекція пір'яних кліщів (надродина Analgoidea) водноболотних птахів верхньої течії Дністра // Каталог музейних фондів. 1977. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 187–193.

- Хлус К. М., Скільський І. В., Хлус Л. М., Андрищенко Т. Г.** Використання природничих музейних колекцій у біомоніторингових дослідженнях // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2002а. – Т. 17. – С. 21–25.
- Хлус К. М., Хлус Л. М., Скільський І. В.** До характеристики деяких морфологічних та екологічних особливостей жука-олена в Чернівецькій області // Запов. справа в Україні. – 2002б. – Т. 8, вип. 1. – С. 75–87.
- Хлус Л. М., Смірнов Н. А.** Морфологічна та біологічна характеристика хвостатих земноводних (Amphibia: Caudata) природного заповідника «Горгани» // Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карп. високог. біол. стац. Львівськ. нац. ун-ту імені Івана Франка (Львів, 30 липня – 3 серпня 2005 року). – Львів: ЗУКЦ, 2005а. – С. 83–87.
- Хлус Л. М., Смірнов Н. А.** Особливості біології та екології земноводних природного заповідника «Горгани» та прилеглих територій // Наукові дослідження на об'єктах природно-заповідного фонду Карпат та стан збереження природних екосистем в контексті сталого розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю Карп. нац. прир. парку (м. Яремче, 20 жовтня 2005 року). – Яремче, 2005б. – С. 221–224.
- Хлус Л. М., Чередарик М. І., Скільський І. В., Череватов В. Ф.** «Червона книга» Буковини. Тваринний світ. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Т. 1. – 144 с.
- Хоєцький П.** Заходи щодо збереження та відтворення популяції ведмедя бурого (*Ursus arctos* L.) в Українських Карпатах // Великі ссавці Карпат. Матер. міжнар. екол. конф. (Івано-Франківськ, 8 вересня 2000 року). – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000а. – С. 52–53.
- Хоєцький П. Б.** Про агресивність ведмедя в Карпатах // Наук. вісн. / Укр. держ. лісотехн. ун-т. – Львів: УкрДЛТУ, 2000б. – Вип. 10.1. – С. 174–176.
- Хоєцький П. Б.** Стан карпатської популяції глухаря та заходи з відтворення її чисельності // Національні природні парки: проблеми становлення і розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Карпатського національного природного парку (м. Яремче, 14–17 вересня 2000 року). – Яремче, 2000в. – С. 341–344.
- Хоєцький П. Б.** Сучасний стан популяції ведмедя бурого (*Ursus arctos* L.) в Українських Карпатах // Матер. другої наук. конф. молодих учених м. Львова (Львів, 14 грудня 1999 року). – Львів: Ліга-Прес, 2000г. – С. 64–67. (Наук. основи збереж. біот. різном. – Вип. 2).
- Хоєцький П.** Моніторинг ситуацій «людина і ведмідь» // Моніторинг теріофауни. – Луганськ, 2010. – С. 150–154. (Серія: Пр. Теріол. Шк. – Вип. 10).
- Хоєцький П. Б.** Лісомисливське господарство Західного регіону України: історія розвитку, сучасний стан, потенціал мисливського фонду. Дис. ... докт. сільськогосп. наук. – Львів, 2012. – 550 с.
- Храневич В.** Нарис фавни Поділля. – Вінниця, 1925. – Ч. 1. Ссавці та птахи. – 129 с. (Вінницька філія Всенародньої бібліотеки України при ВУАН. Кабінет виучування Поділля. – Вип. 7).
- Храневич В. П.** Матеріяли до орнітофавни західних округ України // Зап. Кам'янець-Подільської науково-дослідчої катедри. – [Полтава]: Держ. вид-во України, 1929. – Т. 1. – С. 5–43.
- Худий О.** Сучасний стан іхтіоценозів транскордонних водотоків Чернівецької області // Україна – Румунія: транскордонне співробітництво. – Чернівці: Рута, 2007а. – С. 209–220.
- Худий О. І.** Штучне відтворення аборигенних видів риб як перспективний напрямок раціональної експлуатації природних ресурсів ріки Дністер // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. Шостої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 11–12 травня 2007 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2007б. – С. 365–369.
- Худий О. І.** Реєстр знахідок осетрових у басейні Дністра // Сучасні проблеми теоретичної і практичної іхтіології. Матер. VII Міжнар. іхтіол. наук.-практ. конф. (присвяч. 140-річчю Херсонського держ. аграрного ун-ту) (10–13 вересня 2014 року, м. Мелітополь – Бердянськ, Україна). – Херсон: Видавцеві Грін Д. С., 2014. – С. 256–266.
- Худий О. І., Беженар Р. В., Бадичан Н. Д.** Антропогенна активність як потужний модифікуючий чинник природних біогеоценозів (на прикладі трансформації р. Дністер) // Всеукр. студ. наук.-практ. конф. «Академік В. І. Вернадський і світ у третьому тисячолітті». – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2003. – С. 126–128.
- Худий О. І., Беженар Р. В., Лукань О. В.** Раритетна іхтіофауна річки Черемош // Сучасні проблеми теоретичної і практичної іхтіології. Тези IV Міжнар. іхтіол. наук.-практ. конф. (Одеськ. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, Одеса, 7–11 вересня 2011 року). – Одеса: Фенікс, 2011. – С. 234–237.
- Худий А. І., Кольман Р., Худая Л. В., Марченко М. М., Тертерян Л. А., Здановик Б., Тертерян Л. Л., Прусинська М.** Днестровська стерлядь: опыт выращивания в рециркуляционных системах // Сучасні проблеми теоретичної та практичної іхтіології. Матер. VI Міжнар. іхтіол. наук.-практ. конф. (Терноп. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка, 9–11 жовтня 2013 року, м. Тернопіль, Україна). – Тернопіль: Вектор, 2013. – С. 297–300.
- Худий А. І., Худая Л. В.** Биология стерляди в бассейне Днестра // Осетровые рыбы. Прошлое, настоящее и будущее. – Vilnius, 2014. – С. 32–36.
- Царик Й. В., Шидловський І. В., Головачов О. В., Лисачук Т. І., Романова Х. Й., Паславська Т. М., Єдинак Г. З., Павлюк Р. С., Вознюк М. Н.** Каталог рідкісних та червонокнижних видів тварин колекцій Зоологічного музею. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 59 с.
- Чвак Т. В., Харамбура Я. І.** К фауне пухоедов воробьиных птиц Черногоры (Украинские Карпаты) // Проблемы паразитологии. Тр. VII науч. конф. паразитологов УССР. – К.: Наук. думка, 1972. – Ч. 2. – С. 400–402.
- Червона книга України.** Тваринний світ / Ред. М. М. Щербак. – К.: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1994. – 464 с.
- Червона книга України.** Тваринний світ / Ред. І. А. Акімов. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 624 с.
- Червона книга Українських Карпат.** Тваринний світ / Ред. О. Ю. Мателешко, Л. А. Потіш. – Ужгород: Карпати, 2011. – 336 с.
- Червона книга Української РСР** / Ред. К. М. Ситник. – К.: Наук. думка, 1980. – 504 с.
- Чередарик М. І., Хлус Л. М., Скільський І. В.** Рідкісні тварини Буковини та проблеми їх охорони. Сторінками Червоної книги України. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 176 с.
- Черемісіна В. Т., Шнарович І. Д.** Літня гідробіологічна характеристика річок Буковини і шляхи їх освоєння // Пр. експед. по компл. вивч. Карпат і Прикарпаття (серія біол.) / Чернів. держ. ун-т. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1955. – Т. І. – С. 133–141.
- Черкащенко М. І.** Екологічна характеристика гніздових водоплавних, лучних та болотних птахів долини верхнього Дністра // Сучасна та минула фауна західних областей України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 47–63.
- Черкащенко Н. І.** Биология размножения рябчика и серой куропатки в Карпатах // Первая научн. конф. по развитию охотничьего хозяйства Украинской ССР (тезисы докл., 10–12 июня 1968 года). – К., 1968. – Ч. II. – С. 258–261.
- Черничко И. И., Корзюков А. И., Русев И. Т., Шидловский И. В.** Вести из регионов. Украина // Информ. матер. Рабочей группы по куликам. – Москва, 1997. – № 10. – С. 7–8.
- Чёрный Н. Г., Головач С. И.** Двупарноногие многоножки равнинных территорий Украины. – К., 1993. – 58 с.
- Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В.** Про необхідність створення національного природного парку «Верховинський» (Івано-Франківська область) // Збереження та відтворення біорізнома-

- ніття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006. – С. 265–267.
- Шарлемань М.** Звірі України. Короткий poradник до визначання, збирання і спостереження ссавців (Mammalia) України. – К., 1920. – 82 с. (Всеукр. кооперат. видавн. союз. – 51).
- Шарлемань М.** Кам'яний дрізд (*Monticola saxatilis* L.) – релікт гірської третинної фауни на Україні // 36. пр. Зоол. музею. – К.: Вид-во УАН, 1935. – № 14. – С. 75–80. (Тр. Ін-ту зоол. та біол. – Т. V).
- Шарлемань М.** Птахи УРСР (матер. до фауни). – К.: Вид-во АН УРСР, 1938. – 266 с.
- Шеварева Т. П.** Новые данные о встречах окольцованных чеграв (*Hydroprogne tschegrava* Lerechin) // Миграции животных. – Москва: Изд-во АН СССР, 1962. – Вып. 3. – С. 92–105.
- Шевченко Л. С.** Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Млекопитающие. – К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2007. – Вып. 3. Хищные Carnivora, Зайцеобразные Lagomorpha (дополнение). – 79 с.
- Шевченко Л. С., Золотухина С. И.** Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Млекопитающие. – К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2005. – Вып. 2. Насекомоядные (Insectivora), Рукокрылые (Chiroptera), Зайцеобразные (Lagomorpha), Грызуны (Rodentia). – 239 с.
- Шевченко Л. С., Песков В. Н.** Морфологическая изменчивость и внутривидовая систематика обыкновенной рыси, *Lynx lynx* // 36. пр. Зоол. музею. – К., 2007. – № 39. – С. 81–99.
- Шидловский И. В.** Новые гнездящиеся птицы орнитологического стационара «Чолгини», Западная Украина // Русский орнитол. журн. Экспресс-вып. – 1996. – № 5. – С. 5.
- Шидловський І.** Робоча нарада з дослідження міграцій бекаса // Інформ. матер. Західного відділ. Укр. орнітол. т-ва. – Дрогобич, 1999. – Вип. 10. Ломик. – С. 55.
- Шидловський І.** Зміни гніздового ареалу чайки *Vanellus vanellus* L. упродовж XX сторіччя // Вісн. Львівськ. ун-ту (серія біол.). – Львів, 2001а. – Вип. 27. – С. 142–150.
- Шидловський І. В.** Особливості міграції чайки (*Vanellus vanellus*) на заході України // Вестн. зоології. – 2001б. – Т. 35, № 5. – С. 61–67.
- Шидловський І. В.** Фенетична мінливість чайок (*Vanellus vanellus*), що населяють західну Україну // Zoocenosis – 2005. Биоразнообразие и роль зооценоза в естественных и антропогенных экосистемах. Матер. III Междунар. научн. конф. (4–6 октября 2005 г., г. Днепр-петровск). – Днепрпетровск: Изд-во ДНУ, 2005а. – С. 449–451.
- Шидловський І. В.** Чайка (*Vanellus vanellus* L.) на заході України: біологія, динаміка чисельності, біотопічний розподіл. Дис. ... канд. біол. наук. – Львів, 2005б. – 171 с.
- Шквиря М. Г.** Поширення, особливості екології та поведінки вовка (*Canis lupus*) на території України. Дис. ... канд. біол. наук. – К., 2008. – 183 с.
- Шквиря М. Г., Сагайдак А. В., Тищенко В. Н.** Находки лесного кота, *Felis silvestris* (Carnivora, Felidae), в Винницкой области (Украина) // Вестн. зоологии. – 2009. – Т. 43, № 1. – С. 68.
- Шнаревич И. Д.** Рыбы Советской Буковины // Животный мир Советской Буковины. – Черновцы: ЧГУ, 1959. – С. 206–263. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарпатья (серия биол. наук). – Т. VII).
- Шнаревич И. Д.** Биологические основы освоения и воспроизводства рыбных ресурсов рек Украинских Карпат. Дис. ... докт. биол. наук. – Черновцы, 1968. – 539 с.
- Шнаревич И. Д., Барінова Н. А.** Шляхи раціонального використання непродуктивних елементів іхтіофауни в рибоводних ставках Прикарпаття // Матер. наук. конф. по вивч. та викор. продуктивних сил Поділля. – [Львів]: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1967. – Вип. II. Біологія та сільське господарство на Поділлі. – С. 245–249.
- Шнаревич И. Д., Ізмайлова Л. М., Іванчик Г. С.** Зміна донної фауни і рибопродуктивності рік Прикарпаття під впливом лісосплаву і стічних вод промислових підприємств // Тези допов. на наук.-техн. конф. по охороні, відтворенню та раціональному використанню природних багатств на підприємствах Управління лісового господарства, лісової та деревообробної промисловості Львівського раднаргоспу (селище Брошнів, Івано-Франківської області УРСР, 2–4 квітня 1964 року). – К., 1964. – С. 44–47.
- Шнаревич И. Д., Мошук К. Д.** К изучению экологии дунайского лосося и его рыбохозяйственного использования на Буковине // Научн. ежег. за 1956 год / Чернов. гос. ун-т. – Черновцы, 1957. – Т. I, вып. 2. – С. 107–112.
- Шнаревич И. Д., Павалюк П. П.** Питание и темп роста промысловых рыб верховьев рек Прикарпатья в связи с кормностью водоемов // Вопросы гидробиологии. I съезд Всесоюзн. гидробиол. об-ва (Москва, 1–6 февраля 1965 г., тезисы докл.). – Москва: Наука, 1965. – С. 462.
- Шнаревич И. Д., Приходская Е. Г., Чередарик М. И.** Изменение видового состава ихтиофауны бассейна Днестра под влиянием антропогенных факторов // Всесоюзн. совещ. по пробл. кадастра и учета животного мира (тезисы докл.). – Уфа: Башк. кн. изд-во, 1989а. – Ч. III. Опыт кадастровой характеристики, результаты учетов, материалы к кадастру по непромысловым птицам, пресмыкающимся, земноводным и рыбам. – С. 401–402.
- Шнаревич И. Д., Старик З. С.** К вопросу о темпе роста ручьевого форели в Карпатах // Тезисы докл. XX научн. сессии (секция биол. наук) / Чернов. гос. ун-т. – Черновцы, 1964. – С. 80–83.
- Шнаревич И. Д., Чередарик М. И., Приходская Е. Г.** Изменения гидрохимического режима и продукционных процессов верхнего Днестра под влиянием залпового сброса промышленных отходов Стебниковского химического комбината // Рыбн. хоз. – К.: Урожай, 1989б. – Вып. 43. – С. 67–71.
- Шнаревич І. Д., Шиліна Л. М.** Матеріали з екології форелі і перспективи розвитку форелівництва в ріках Чернівецької області // Пр. експед. по компл. вивч. Карпат і Прикарпаття (серія біол.). – [Львів]: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1956. – Т. II. – С. 145–155.
- Шпарик В. Ю., Сіренко А. Г.** Трофічна спеціалізація їмаго сирфід в умовах Українських Карпат. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарп. нац. ун-ту імені Василя Стефаника, 2013. – 161 с.
- Штиркало Я. Є.** Орнітофауністичні роботи на Івано-Франківщині // Інформ. бюл. Західного відділ. Укр. орнітол. т-ва та Львівськ. клубу орнітологів. – Львів, 1991. – Вип. № 3. – С. 17–19.
- Штиркало Я. Е.** Цаплевые и чайковые Прикарпатья // Матер. 10-й Всесоюзн. орнитол. конф. (Витебск, 17–20 сентября 1991 г.). – Минск: Наука і техніка, 1991. – Ч. 2. Стендовые сообщения. Кн. 2. – С. 299–300.
- Штиркало Я. Е.** Определение численности черного аиста в Предкарпатье путем анкетирования // Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. II (Минск, октябрь 1990 г.) и III (Канев, сентябрь 1991 г.) Всесоюзн. совещ. рабочей группы по аистам Всесоюзн. орнитол. об-ва. – Минск: Наука і техніка, 1992а. – С. 207–208.
- Штиркало Я. Е.** Орнітофауна парков Івано-Франківська // Охрана и воспроизводство птиц пригородных лесов и зеленых насаждений. – Львов, 1992б. – С. 113–115.
- Штиркало Я.** Колонії голінастих та мартинових на Прикарпатті // Наук. зап. Івано-Франк. краєзн. музею. – Коломия: Світ, 1993. – Вип. 1. – С. 129–142.
- Штиркало Я.** До статусу червонокнижних видів птахів на Івано-Франківщині // Наук. зап. / Інститут народозн. НАН України, Івано-Франк. краєзн. музей. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – Вип. 4. – С. 96–103.
- Штиркало Я., Бундзяк П.** Осінньо-міграційна фауна і населення птахів м. Городенки // Наук. зап. / Інститут народозн. НАН України, Івано-Франк. краєзн. музей. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2006. – Вип. 9–10. – С. 201–206.
- Штиркало Я. Є., Грищенко В. М., Шинкарук Г. В.** Охороняймо денних хижих птахів! – Івано-Франківськ: Облполіграфвидав, 1990. – 36 с.
- Штиркало Я. Е., Лушак М. М.** Птахи Прикарпаття. Денні хижі. Методичні рекомендації по вивченню і визначенню птахів у польових умовах. – Івано-Франківськ, 1989. – 20 с.

- Штирко Я., Осудар Л.** Чорний лелека на Прикарпатті // *Наук. зап. Івано-Франк. краєзн. музею.* – Івано-Франківськ, 1996. – Вип. 3. – С. 108–112.
- Штирко Я., Приходько М.** Орнітофауна лісових масивів, забруднених промисловими викидами Бурштинської ДРЕС та концерном «Хлорвініл» // *Наук. зап. Івано-Франк. краєзн. музею.* – Галич, 1993. – Вип. 2. – С. 83–91.
- Шумська Н. В., Онищенко В. А., Маланюк В. Б.** НПП Галицький // Фіторизноманіття заповідників і національних природних парків України. – К.: Фітосоціоцентр, 2012. – Ч. 2. Національні природні парки. – С. 105–123.
- Шухевич В.** Гуцульщина. – Львів: Накладом НТШ, 1899. – Ч. 1. – 144 с. (Матер. до українсько-руської етнології. – Т. 2).
- Шухевич В.** Гуцульщина. – Львів: Накладом НТШ, 1901. – Ч. 2. – 145–320 с. (Матер. до українсько-руської етнології. – Т. 4).
- Шухевич В.** Гуцульщина / Переднє слово Д. Ватаманюка; Вступне слово П. Арсенича; [Післяслово] Т. Опарика. – Верховина: Журнал «Гуцульщина», 1997. – [Ч. 1–2]. – 350 с.
- Шушман В. С.** Сатир Манто (*Erebia manto* Denis et Schiff., 1775, Lepidoptera: Satyridae) в Українських Карпатах // Міжнар. конф. «Фауна Східних Карпат: сучасний стан і охорона» (Ужгород, 13–16 вересня 1993 р., матер.). – Ужгород, 1993. – С. 250–252.
- Щербак М.** Рись звичайна // *Рідна природа.* – 1991. – № 2 (79). – С. 2 обкл.
- Щербак Н. Н., Жежерин В. П., Крыжановский В. И.** Матеріали к «Красной книге» Украинской ССР, ч. 1. Наземные позвоночные // Сб. тр. Зоол. музея. – К.: Наук. думка, 1976. – № 36. – С. 9–17.
- Щербак Н. Н., Щербань М. И.** Карпатский тритон // *Природа.* – 1977. – № 12. – С. 104–106.
- Щербак Н. Н., Щербань М. И.** Земноводные и пресмыкающиеся Украинских Карпат. – К.: Наук. думка, 1980. – 268 с.
- Щербуха А. Я.** Риби наших водойм. – К.: Рад. шк., 1981. – 176 с.
- Щербуха А. Я.** Окунеподібні (окуневидні, губаньовидні, драконовидні, собачковидні, піщанковидні, ліровидні, скумбрієвидні). – К.: Наук. думка, 1982. – 384 с. (Фауна України. – Т. 8. Риби. Вип. 4).
- Щербуха А. Я.** Іхтіофауна України у ретроспективі та сучасні проблеми збереження її різноманіття // *Вестн. зоології.* – 2004. – Т. 38, № 3. – С. 3–18.
- Щербуха А.** Риби України. – К.: Вид-во Раєвського, 2013. – 256 с. (Серія визначників «Природа України»).
- Юзик А. В., Скільський І. В., Гребенішков В. О.** Перспективи зміни меж (розширення) території національного природного парку «Черемоський» у межах Путильського району Чернівецької області шляхом приєднання частини іхтіологічного заказника «Черемошський» та прилеглих водних об'єктів // *Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. (28–29 квітня 2017 р., смт Путила, Чернівецька область, Україна).* – Чернівці: Друк Арт, 2017. – С. 61–71.
- Юркевич Ю. В.** Методичні вказівки щодо обліку і таксації диких звірів і птахів у лісах Прикарпаття. – Івано-Франківськ, 1977. – 82 с.
- Юркевич Ю.** Дикі звірі і птахи Карпат. – Надвірна, 1996. – 96 с.
- Юркевич Ю.** Записки лісника. – Надвірна, 1998. – 50 с.
- Юркевич Ю.** Бистриця – чарівна закутина Гуцульського краю. – Надвірна, 1999. – 50 с.
- Юркевич Ю. В.** Дикі звірі і птахи Карпат (Облік та оберігання). – Надвірна, 2011. – 96 с., [8 с.] вкл.
- Ющенко О.** Разом з нами на планеті // *Рідна природа.* – 1982. – № 2. – С. 42–45.
- Яницький Т. П.** Распространение и зоогеографический анализ жуков-златок (Coleoptera, Vuprestidae) в Западной Украине // *Вестн. зоології.* – 1996. – № 1–2. – С. 23–27.
- Яницький Т. П.** Златки (Coleoptera, Vuprestidae) Гор'ян та Чорногори та стан вивченості бупрестідофауни КНПП // *Національні природні парки: проблеми становлення і розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Карпатського національного природного парку (14–17 вересня 2000 року).* – Яремче, 2000. – С. 386–389.
- Яницький Т. П.** Різноманіття жуків-златок (Coleoptera, Vuprestidae) Національного природного парку «Гуцульщина» // VII з'їзд Укр. ентомол. т-ва (Ніжин, 14–18 серпня 2007 р., тези допов.). – Ніжин, 2007. – С. 162.
- Янчук О. В.** Структура зони гібридизації червоночервої (*Bombina bombina* L.) і жовточервої (*Bombina variegata* L.) кумок в Прикарпатті України. Дис. ... канд. біол. наук. – К., 2002. – 149 с.
- Янчук А. В., Межжерин С. В., Морозов-Леонов С. Ю.** Анализ трансекты гибридной зоны краснобрюхой (*Bombina bombina*) и желтобрюхой (*Bombina variegata*) жерлянок в Прикарпатье // *Вестн. зоології.* – 2002. – Т. 36, № 4. – С. 41–46.
- Яременко И. И.** Матеріали к видовому составу и экологии амфибий Прикарпатья // *Фауна и животный мир Советских Карпат.* – Ужгород, 1959. – С. 85–88. (Научн. зап. / Ужгор. гос. ун-т. – Т. 40).
- Яремченко О.** Дрохва в Україні: історія, сучасна характеристика, проблеми та план дій // *ІВА бюлетень.* – 2005–2006. – С. 28–30.
- Ярошенко М. Ф.** Гидрофауна Днестра. – Москва: Изд-во АН СССР, 1957. – 171 с.
- Яскевич Л.** Підсумки акції «Птах року 2004 – посмітюха» // *Птах. Інформ. бюл. Укр. т-ва охорони птахів.* – 2005. – № 1. – С. 6.
- Arnold E. N.** A field guide to the reptiles and amphibians of Britain and Europe. – London: Collins, 2004. – 288 p.
- Bănărescu P.** Fauna republicii Populare Romine. – București: Ed. Acad. Rep. Popul. Romine, 1964. – Vol. 13. Pisces – Osteichthyes. – 959 p.
- Banaszek A., Ziomek J., Rusin M., Balaz I., Tkadlec E., Neumann K.** The phylogeography of the common hamster: the genetic diversity of the Ukrainian, Slovakian and Czech populations // *Proc. of the 18th Meeting of the Intern. Hamster Workgroup.* – Strasbourg, 2011. – P. 43.
- Barkasi Z.** Endemism in the mammalian fauna of the Carpathians // *Екологія та географія ссавців.* – К., 2016. – С. 3–15. (Пр. Теріол. Шк. – Т. 14).
- Barkaszi Z.** Boreal species *Microtus agrestis* and *Sicista betulina* in the region of the Ukrainian Carpathians: a review // *Теріологічні дослідження 2017.* – К., 2017. – С. 86–93. (Пр. Теріол. Шк. – Т. 15).
- Barti L.** First record of *Pipistrellus kuhlii* (Chiroptera: Vespertilionidae) from Transylvania and a morphological approach to the *lepidus* taxon // *Acta Siculica.* – 2010. – P. 155–168.
- Bashta A.-T. V.** The Reducing of Barn Owl (*Tyto alba*) Range in Europe // *Bird Numbers 1995. Intern. Conf. and 13th Meeting of the European Bird Census Council (25–30 September 1995, Pärnu, Estonia).* – Pärnu, 1995. – P. 9.
- Bashta A.-T.** Survey of current state and distribution of bats (Chiroptera) in Ukraine // *Studia Chiropterologica.* – 2009a. – Vol. 6. – P. 43–129.
- Bashta A.-T.** Ural Owl *Strix uralensis* population dynamics and range expansion in western Ukraine // *Ardea.* – 2009b. – Vol. 97, N 4. – P. 483–487.
- Bashta A.-T.** Hibernacula of *Barbastella barbastellus* in Ukraine: distribution and some ecological aspects // *Vespertilio.* – 2012. – Vol. 16. – P. 55–68.
- Bashta A.-T., Dietz M., Grizyuk I., Koval N., Koliadzyn I., Kotubey A., Petrychuk Y., Pryndak V., Riznychenko Z., Tiukh Y.** Results of the 1st year of ultrasound monitoring of bats (Chiroptera, Vespertilionidae) in National Nature Parks of the Ukrainian Carpathians // *Acta Carpatica.* – 2015. – Vol. 24. – P. 153–158.
- Bayger J. A.** Gady i plaży Galicyi z uwzględnieniem ich geograficznego rozmieszczenia // *Kosmos.* – Lwów: Nakładem Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, 1909. – R. XXXIV. – S. 263–285.
- Buchko V.** Anatidae wintering in the Middle Dniester valley (Ukraine) // *Anatidae 2000 (Posters, Abstracts).* – [1994]. – P. 8.
- Burakowski B., Mroczkowski J., Stefanska J.** Chrzęszcz (Coleoptera, Biegaczowate – Carabidae). Cz. 1. – Warszawa: PWN, 1973. – T. 2. – 233 s. (Katalog fauny Polski. – Cz. XXIII).
- Burzyński S.** Z tegorocznych toków // *Łowiec.* – 1923. – R. XLIV, N 8. – S. 115–117.
- Burzyński W.** Łowiectwo w lasach państwowych // *Przegląd myśliwski i łowiectwo polskie.* – 1923. – N 24. – S. 4–6.

- Burzyński W.** Park przyrody w Karpatach // Przegląd myśliwski i łowiectwo polskie. – 1924. – N 13–14 (37–38). – S. 8–9.
- Burzyński W.** O niedźwiedziu wschodnich Karpat // Ochrona Przyrody. – Kraków, 1931. – R. 11. – S. 56–70.
- Corrales Duque C.** Population Genetic Structure of Black Grouse (*Tetrao tetrix*): from a large to a fine scale perspective. Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Science and Technology. – Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2011. – 47 p.
- Cox N. A., Temple H. J.** European Red List of Reptiles. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. – VIII, 33 p.
- Cuttelod A., Seddon M., Neubert E.** European Red List of Non-marine Molluscs. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. – X, 97 p.
- Danko Š.** Doterajšie poznatky z výskumu orla krikľavého (*Aquila pomarina*) v Československu // Buteo. – Česká Skalice: Natura, 1992. – R. 5 (1990). – S. 37–48.
- Delehan I., Dykyy I., Dzubenko N., Srebrodolska Ye.** Problems of the protection of large carnivores in the Ukrainian Carpathians // Вісн. Львівськ. ун-ту. Серія біол. – [Львів]: Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка, 2002. – Вип. 30. – С. 99–105.
- Dobosz R. Hadaś T. B.** *Bittacus italicus* (O. F. Müller, 1766) (Mecoptera: Bittacidae) w Polsce i na Ukrainie // Wiad. Entomol. – (1998) 1999. – Vol. XVII, N 3–4. – S. 145–150.
- Domaniewski Ja.** Materiały do rozmieszczenia głuszca (*Tetrao urogallus* Linn.) w Polsce // Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici. – 1933. – T. I, N 4. – S. 83–121.
- Domaniewski Ja., Rydzewski W.** Materiały do znajomości form geograficznych głuszca (*Tetrao urogallus* Linn.) w Polsce // Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici. – 1937. – T. II, N 5. – S. 63–68.
- von Dombrowski R.** Ornithologia Romaniae. – Bucarest: Staatsdruckerei, 1912. – 872 p.
- Drebet M. V., Martynyuk V. Ju.** Rare fish species *Alburnoides bipunctatus rossicus* and *Leuciscus leuciscus* of the Middle Podol Dniester River Basin // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Першої міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 квітня 2014 р., м. Хотин). – Чернівці: Друк Арт, 2014. – С. 251–252.
- Dunajewski A.** Krajowe formy rodziny Turdidae // Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici. – 1934. – T. I, N 9. – S. 275–301.
- Dunajewski A.** Materiały do występowania czarnego bociana (*Ciconia nigra* Linn.) w Polsce // Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici. – 1936. – T. II, N 1. – S. 1–26.
- Dyakowski B.** O dawnych łowach i dawnej zwierzynie (wyd. drugie). – Warszawa: Wyd-wo ARCTA, 1925. – 209 s.
- Dzieduszycki W.** Przewodnik po Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. – Lwów: Nakładem Muzeum im. Dzieduszyckich, 1895. – XVI, 162, 94 s., wst.
- Dzieduszycki W.** Führer durch das Gräfllich Dzieduszyckische Museum in Lemberg. – Lemberg: Im Selbstverlage des gräfllich Dzieduszyckischen Museums, 1896. – XIX, 236 S., Tafel.
- Elleström O.** Smalnåbbad spov // Vår Fågelvärld. – 2010. – Årg. 69, N 1. – S. 19–21.
- Encyklopedia powszechna.** – Warszawa: Nakład, druk i własność S. Orgelbranda, Księgarnia i Typografia, 1863. – T. 12. (Hof. – Jan.). – 984, XII s.
- European Red List of Birds.** – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2015. – VI, 67 p.
- Freyhof J., Brooks E.** European Red List of Freshwater Fishes. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. – VIII, 61 p.
- Frydrychewicz Ju.** Die in polnischen Südost-Karpathen gesammelten Vögel // Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici. – 1934. – T. 1, N 10. – S. 303–320.
- Frydrychewicz Ju.** Ptaki zebrane w południowo-wschodniej części Karpat Polskich // Instytut badawczy lasów państwowych. Serja A. Rozprawy i sprawozdania. – Warszawa, 1935. – N 7–8. – S. 1–20.
- Fudakowski J.** Nowy ssak dla fauny Polski – polnik karpacki (*Chionomys ulpius* Miller) // Ochrona Przyrody. – Kraków, 1933. – R. 13. – S. 123–125.
- de Gedroyc M.** Zur Kenntnis der europäischen Hirudineen-Arten // Bull. intern. de l'Académie des sciences de Cracovie. Classe des sciences mathématiques et naturelles. Série B: Sciences naturelles. – Cracovie: Imprimerie de l'Université, 1913. – P. 32–47.
- Gershenson S.** Evolutionary studies on the distribution and dynamics of melanism in the hamster (*Cricetus cricetus* L.). I. Distribution of black hamsters in the Ukrainian and Bashkirian Soviet Socialist Republics (U.S.S.R.) // Genetics. – 1945. – Vol. 30. – P. 207–232.
- Gieysztor M.** Notatki lepidopterologiczne // Polskie Pismo Entomologiczne. – 1925. – T. IV, N 1. – S. 23–29.
- Godlewska L. V.** New *Vespertilio murinus* (Chiroptera) winter records. An indication of expansion of the species' winter range? // Вестн. зоологич. – 2013. – Т. 47, № 3. – С. 239–244.
- Godlewska L. V.** Northward expansion of the winter range of *Nyctalus noctula* (Chiroptera: Vespertilionidae) in Eastern Europe // Mammalia. – 2015. – Vol. 79, N 3. – P. 315–324.
- Godyń Z.** Rzadkie gatunki ptaków z rzędu Falconiformes obserwowane w latach 1920–1937 w południowo-wschodniej Polsce // Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici. – 1938. – T. II, N 8. – S. 133–144.
- Godyń Z.** Rozmieszczenie niektórych zwierząt łownych w Polsce // Łowiec. – 1939. – R. LX, N 9–10. – S. 79–82.
- Goławski A., Szykarczyk S.** Early autumn observations of waterbirds on the middle Dnestr river in 1999 // Беркут. – 2000. – Т. 9, вип. 1–2. – С. 107–110.
- Gołban I.** Current data on Status of Eagles in the Western Ukraine, USSR // Bulletin World Working Group on Birds of Prey. – 1984. – N 2. – P. 28–29.
- Gołban I., Dykyi I., Srebrodolska E.** What has happened with *Cricetus cricetus* in Ukraine? // Ecology and protection of the common hamster. – Halle – Saale: Martin-Luther-Universität, 1998. – P. 87–89.
- Gołban I. M., Pogranichniy V., Knysh N. P.** Ecology of *Lanius excubitor* and *Lanius collurio* in Ukraine // Shrikes of the World – II: Conservation, Implementation. Proc. of the Second Intern. Shrike Symp. (17–23 March 1996, Intern. Birdwatching Center in Eilat, Israel). – Eilat, 1998. – P. 116.
- Grishchenko V. N.** Phenology of autumn migration of the Roller in Ukraine // Беркут. – 2001. – Т. 10, вип. 1. – С. 111–114.
- Grishchenko V., Boreyko V., Mihalevich I.** Number and distribution of the White-tailed Eagle *Haliaeetus albicilla* in the Ukraine // Bird Census News. – 1991. – Vol. 4, N 1. – P. 19–23.
- Hodovanets B.** Vrabec skalni (*Petronia petronia* (Linnaeus, 1766)) v Ukrajinských Karpatech // Crex – Zpravodaj Jihomoravske pobočky CSO. – 2003. – N 21. – P. 133.
- v. Hormuzaki C. F.** Die Schmetterlinge (Lepidoptera) der Bukowina. II. Theil. Die bisher aus der Bukowina bekannt gewordenen Schmetterlinge (Lepidoptera). A. Macrolepidoptera. I. (1.) Rhopalocera // Verhandlungen der kaiserlich-königlichen zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien. – Wien, 1897. – Bd. XLVII. – S. 120–168.
- Hrabár A.** Ptactvo na Podkarpatské Rusi // Sborník Zemské muzejní společnosti v Užhorodě. – Užhorod: Nakładem Zemské muzejní společnosti pro zemi Podkarpatoruskou, 1932. – S. 59–86.
- Jakubiec Z.** Niedźwiedź brunatny *Ursus arctos* L. w polskiej części Karpat // Studia Naturae. – 2001. – T. 47. – S. 1–108.
- Jakubski A. W.** Czerwiec polski (*Porphyrophora polonica* L.). Studium historyczne ze szczególnem uwzględnieniem roli czerwca w historii kultury. – Warszawa: Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego – Instytutu Popierania Nauki, 1934. – T. I. – 503 s., wst.
- Jancovič D.** Ekologija dunavske cečige (*Acipenser ruthenus* L.). – Beograd, 1958. – 142 s.
- Kalkman V. J., Boudot J.-P., Bernard R., Conze K.-J., De Knijf G., Dyatlova E., Ferreira S., Jovič M., Ott J., Riservato E., Sahlen G.** European Red List of Dragonflies. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. – VIII, 28 p.

- Kanarskyi Yu. V., Geryak Yu. M.** Macrolepidoptera (Insecta, Lepidoptera) of the Pozhyzhevska site in Chornogora Mts. // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. – Львів, 2014. – Т. 5 (12). – С. 145–162.
- Khoyetskyy P.** The European bison (*Bison bonasus* L.) population status in the Western region of Ukraine // VII Міжнародн. Конф. «80 lat restytucji żubra w Puszczy Białowiejskiej» (Białowieża, 28–29 września 2009, streszczenia referatów). – 2009. – S. 27–28.
- Khoyetskyy P.** The peculiarities of bear numbers dynamics in the Eastern Carpathians // Forest Research Papers. – 2013. – Vol. 74, N 2. – P. 111–116.
- Khudyi O., Khuda L.** Występowanie ryb jesiotrowatych w basenie Dniestru // Aktualny stan i ochrona naturalnych populacji ryb jesiotrowatych Acipenseridae. – Olsztyn: IRS, 2014. – S. 53–59.
- Kinel J.** Hydradephaga Polski i sąsiednich krain // Polskie Pismo Entomologiczne. – 1949. – T. XVIII (1939–1948). – S. 337–405.
- Kinel J., Noskiewicz J.** Einige Bemerkungen über die zoogeographischen Verhältnisse von Podolien und Wolhynien des polnischen Anteils // Polskie Pismo Entomologiczne. – 1930. – T. 9, N 3–4. – S. 272–288.
- Kisseliuk A.** Results of study terrestri vertebrata put down the Red Book of Ukraine on the territory of the Carpathian National Nature Park // Proc. of the Intern. regional seminar «Environment protection: modern studies in ecology and microbiology» (May 13–16, 1997, Ukraine). – Uzhgorod, 1997. – Vol. 1. – P. 248.
- Kisseliuk A.** Modern state and prospects of researches of bats on North-east slopes of the Ukrainian Carpathians // State and prospects of the Carpathian bats investigations in the verge of millennium. Abstracts of 3 Intern. Carpathian Bats (September 8 to 12, 2000). – Rakhiv, 2000. – P. 7.
- Klapacz M.** Szarańczak nowy dla Polski // Sprawozdanie Komisji Fizjograficznej. – Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności, 1928. – T. 62. – S. 21–22.
- Kochanowski C.** Myślistwo w Galicyi według dat statystycznych ministerjum rolnictwa za czas od 1. Stycznia do 31. Grudnia 1881 // Łowiec. – 1884. – R. VII, N 4. – S. 53–55.
- Köck M., Tudor P., Verghet M., Hoffmann C., Favilli F., Elmi M., Alberton M., Meyer H., Kadlecik J., Sipos K.** BioREGIO Carpathians. Integrated management of biological and landscape diversity for sustainable regional development and ecological connectivity in the Carpathians. – Sarajevo: ENOVA, 2014. – 74 p.
- Kolman R., Chudy O., Terteryan L.** Zarybienie narybkiem sterlata gomego Dniestru // Komunikaty rybackie. – 2013. – N 5 (136). – S. 15–16.
- Konovalova I.** The first record of the rare oligolectic bumblebee *Bombus gerstaeckeri* Morawitz (Hymenoptera: Apidae: Bombini) from Ukraine // Annales de la Société Entomologique de France (n. s.). – 2007. – Vol. 43, Iss. 4. – P. 441–443.
- Konovalova I. B.** The bumble bees of Ukraine: species distribution and floral preferences // Psyche. – 2010. – P. 1–10. – <https://www.hindawi.com/journals/psyche/2010/819740>.
- Kontúrová S., Beracko P.** Bionómia pijavice *Trocheta cylindrica* Örley, 1886 (Hirudinea: Erpobdelliformes) v podhorskom úseku potoka Bystrica (Veľká Fatra, Západné Karpaty) // Folia faunistica Slovaca. – 2016. – Vol. 21, N 1. – S. 13–18.
- Korbut Z., Rusin M. Yu., Banaszek A.** The distribution of the common hamster (*Cricetus cricetus*) in western Ukraine // Zoologica Poloniae. – 2013. – Vol. 58, Fasc. 3–4. – P. 99–112.
- Korniushin A. V., Janovich L. N., Melnichyenko R. K.** Artenliste der Süßwassermollusken der Ukraine // Coll. malacol. – 2002. – S. 463–478.
- Korpimäki E.** On the ecology and biology of Tengmalm's owl (*Aegolius funereus*) in Europe // Oecologia. – 1986. – Vol. 69, N 2. – P. 195–201.
- Kosior A., Celary W., Fijał J.** Trzmiel wysokogórski *Bombus pyrenaicus* Peréz (Hymenoptera, Apoidea, Apidae) w parkach narodowych i rezerwach przyrody południowej Polski // Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody. – 2003. – T. 22, N 1. – S. 91–100.
- Kotenko T. I., Shaitan S. V., Starkov V. G., Zinenko O. I.** The northern range limit of the dice snake (*Natrix tessellata*) in Ukraine and the Don river basin in Russia // The dice snake, *Natrix tessellata*: biology, distribution and conservation of a palaeartic species. – 2011. – P. 311–324. (Mertensiella. – N 18).
- Kottelat M., Freyhof J.** Handbook of European freshwater fishes. – Cornol – Berlin, 2007. – XIII, 646 p.
- Krawczyński W.** Łowiectwo. Przewodnik dla leśników zawodowych i amatorów myśliwych. – Warszawa – Kraków – Lublin – Łódź – Poznań – Wilno – Zakopane: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1924. – 384 s.
- Krawczyński W.** Łowiectwo. Podręcznik dla leśników i myśliwych. – Warszawa: Las, 1947. – 781 s.
- Krótki przewodnik** po Huculszczyźnie od Hnitesy po Rogoze. – Warszawa: Główna księgarnia wojskowa, 1933. – 139 s.
- Kulmatycki W.** O badaniach nad wedrowkami lososi w Polsce // Czasopismo Przyrodnicze. – 1932. – S. 38–51.
- Kuntze R.** Notatka o faunie wzgórza Międzyzhorcami w okolicy Halicza // Ochrona Przyrody. – Warszawa, 1932. – R. 12. – S. 54–57.
- Kuntze R., Noskiewicz J.** Zarys zoogeografii polskiego Podola. – Lwów: Nakładem Towarzystwa Naukowego, 1938. – VII, 538 s. (Prace naukowe / Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego we Lwowie. – Dz. II, t. IV).
- Kuntze R., Szynal E.** Przyczynki do znajomości fauny Ssaków Polski // Kosmos. Serja A – Rozprawy. – 1933. – R. LVIII, z. I–IV. – S. 77–101.
- Kusnezh O. V.** First record of *Pipistrellus kuhlii* (Chiroptera, Vespertilionidae) in Lviv (Ukraine) // Вестн. зоології. – 2013. – Т. 47, № 3. – С. 230.
- Łagowska B., Golan K., Stepaniuk K.** Występowanie czerwca polskiego – *Porphyrophora polonica* (L.) (Hemiptera: Margarodidae) w Polsce oraz uwagi o jego cyklu życiowym // Wiad. entomol. – 2006. – T. 25, N 1. – S. 5–14.
- Lazorko W.** Eine neue, bisher unbeachtete und schlecht gedeutete Rasse des *Carabus Fabricii* Panz. (Col. Carabidae) // Entomologische Arbeiten aus dem Museum G. Frey. – München, 1951. – Bd. 2, N 1. – S. 183–196.
- Lazorko W.** Die koleopterologische Fauna des Berges «Jajce Perehinske» und der Umgebung (Ukraine, Karpathen-Gorgany Kette) // Proc. of Shevchenko Scient. Soc. math., phys. and med. section. – 1953. – P. 24–28.
- Litvinchuk S. N., Borkin L. J., Rosanov J. M.** On distribution of and hybridisation between the newts *Triturus vulgaris* and *T. montandoni* in western Ukraine // Alytes. – 2003. – Vol. 20, N 3–4. – P. 161–168.
- Łomnicki M.** Wycieczka na Czarnogórę // Sprawozdanie Komisji fizyograficznej. – Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1868. – [T. 2]. – S. 132–151.
- Łomnicki M.** Chrząszcze zebrane w okolicy Stanisławowa // Sprawozdanie Komisji fizyograficznej. – Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1875. – T. 9. – S. 154–182.
- Łomnicki A. M.** Chrząszcze zebrane w górach Swołtwińskich // Sprawozdanie Komisji fizyograficznej. – Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1880. – T. 14. – S. 3–12.
- Marchlewski J.** Zwierzęta ginące i ich ochrona: ssaka i ptaki. – Lwów – Warszawa: Książnica-Atlas, 1936. – 51 s.
- Martyniec J.** Przygoda z niedźwiedziem // Łowiec. – 1901. – R. XXIV, N 21. – S. 291–292.
- Mastitsky S. E., Lucy F., Gagarin V. G.** First report of endosymbionts in *Dreissena polymorpha* from Sweden // Aquatic Invasions. – 2008. – Vol. 3, Iss. 1. – P. 83–86.
- Micoletzky H.** Freilebende Süßwasser-Nematoden der Bukowina // Zoologische Jahrbücher. – Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1917. – Bd. 40. – S. 441–586.
- Miczynski K.** Notatki ornitologiczne z Karpat Wschodnich (Gorgany, Czarnohora) // Acta ornithologica. – 1960. – T. V, N 12. – S. 333–345.
- Mniszek A.** Karpaty Wschodnie w topografii, nomenklaturze i myślistwie // Łowiec. – 1926. – R. XLVII, N 11. – S. 166–167.
- Niesiolowski W.** Motyle większe (Macrolepidoptera) // Drugi przyczynek do znajomości fauny Czarnohory. – Warszawa, 1939. – S. 13–26. (Instytut badawczy lasów państwowych. Seria A. Rozprawy i sprawozdania. – N 42).
- Niesiolowski W., Wojtusiak R.** Über die Verbreitung der geographischen Formen von *Erebia manto* Esp. in der Karpathen mit besonderer Berücksichtigung der Ostkarpathen // Bull. Acad. Polon. Sc. – 1937. – N 11. – S. 111–127.

- Nieto A., Alexander K. N. A.** European Red List of Saproxyllic Beetles. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. – VIII, 45 p.
- Nieto A., Roberts S. P. M., Kemp J., Rasmont P., Kuhlmann M., García Criado M., Biesmeijer J. C., Bogusch P., Dathe H. H., De la Rúa P., De Meulemeester T., Dehon M., Dewulf A., Ortiz-Sánchez F. J., Lhomme P., Pauly A., Potts S. G., Praz C., Quaranta M., Radchenko V. G., Scheuchl E., Smit J., Straka J., Terzo M., Tomozii B., Window J., Michez D.** European Red List of bees. – Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2014. – X, 84 p.
- Niezabitowski E.** Klucz do oznaczania zwierząt ssących Polski. – Kraków: Wyd. Koła Przyrodników Uczniów UJ, 1933. – 124 s.
- Nowicki M. S.** Enumeratio Lepidopterorum Haliciae Orientalis. – Leopoli: Typis Instituti Stauropigiani, 1860. – XXX, 240, XVI l., ins.
- Nowicki M.** Przegląd prac dotychczasowych o kręgowcach galicyjskich // Roczn. C. K. Tow. Nauk. Krak. – Kraków, 1866. – T. 10. – S. 234–338.
- Nowicki M.** Ryby i wody Galicyi. Pod względem rybactwa krajowego. – Kraków: W Drukarni W. Korneckiego, 1880. – 96, X s.
- Nowicki M.** O rybach dorzeczy Wisły, Styru, Dniestru i Prutu w Galicyi. – Kraków, 1889. – 54 s.
- Orłowicz M. I., Lenartowicz S.** Ankieta w sprawie Karpat Wschodnich. – Warszawa: Nakładem Ministerstwa robót publicznych, 1932. – 251 s.
- Ozoliņš J.** Action Plan for the Conservation of Brown Bear (*Ursus arctos*) in Latvia. – Salaspils: State Forest Research Institute «Silava», 2003. – 24 p.
- Ozoliņš J., Bagrade G., Žunna A., Ornicāns A., Andersone-Lilley Ž.** Action Plan For the Conservation of Brown Bear (*Ursus arctos*) in Latvia. – Salaspils: Latvian State Forestry Research Institute «Silava», (2003) 2009. – 35 p.
- Pan Prezydent Rzeczypospolitej w Karpatach Wschodnich // Łowiec Polski.** – 1933. – N 4. – S. 41.
- Pietruski S.** Historia naturalna zwierząt ssących dzikich Galicyjskich. – Lwów, 1853. – 100 s.
- Polska Czerwona Księga Zwierząt. Bezkręgowce / Red. Z. Głowaciński, J. Nowacki.** – 2004. – 447 s.
- Przepisy** o polowaniu w guberniach Królestwa Południowego z najwyższego zezwolenia 17 lipca 1871 roku // Kalendarz myśliwski na rok 1904. – Warszawa: Druk P. Laskauera i S-ki, 1904. – S. 49–53.
- Reid N. J., Holovachov O., Anderson M. A.** Nematodes associated with the invasive quagga mussel (*Dreissena rostriformis bugensis*) in the Colorado River Aqueduct reservoirs, southern California, USA // Nematology. – 2012. – Vol. 14, N 5. – P. 827–837.
- Rieger J.** Dworzec myśliwski księcia Jana Liechtensteina w Tatarowie i jego łowiectwo we wschodnim Beskidzie // Łowiec. – 1906. – R. XXIX, N 13. – S. 157–160.
- Rigg R., Adamec M.** Status, ecology and management of the brown bear (*Ursus arctos*) in Slovakia. – Liptovský Hrádok: Slovak Wildlife Society, 2007. – 128 p.
- Romaniszyn J., Schille F.** Fauna motyli Polski (Fauna lepidopterorum Poloniae). – Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, (1929) 1930. – T. I. – 558 s. (Prace monograficzne Komisji fizjograficznej. – T. VI).
- Rusin M. Yu., Banaszek A., Mishta A. V.** The common hamster (*Cricetus cricetus*) in Ukraine: evidence for population decline // Folia Zool. – 2013. – Vol. 62, N 3. – P. 207–213.
- Rybiński M.** Coleopterorum species novae minusve cognitae in Galicia inventae // Rozprawy Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności. Nauki biologiczne. – Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1902. – Ser. III, t. 2, dz. B. – S. 1–8, pl. I–II.
- Sachanowicz K., Wower A., Bashta A.-T.** Further range extension of *Pipistrellus kuhlii* (Kuhl, 1817) in Central and Eastern Europe // Acta Chiropterologica. – 2006. – Vol. 8, N 2. – P. 543–548.
- Samchyshyna L., Turbanov I.** Second find *Branchipus schaefferi* (Branchiopoda, Anostraca) from Ukraine // Вестн. зоологии. – 2008. – T. 42, № 3. – С. 206.
- Sárkány-Kiss A.** A study of aquatic molluscs in the Upper Tisa // The Upper Tisa Valley. Preparatory proposal for Ramsar site designation and an ecological background Hungarian, Romanian, Slovakian and Ukrainian co-operation. – Szeged, 1999. – P. 409–412.
- Schelcher R.** Ornithologische Beobachtungen in Galizien // Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern. – München, 1919. – Bd. XIV, H. 1. – S. 3–36.
- Scholz R.** Na tematy Żabiowskie // Łowiec. – 1938. – R. LIX, N 3–4. – S. 28–29.
- Serebryakov V. V., Bulakhov V. L., Gorban I. M., Grishchenko V. N., Gubkin A. A., Gubkin A. I., Klestov N. L., Makarenko M. M., Marisova I. V., Poluda A. M., Taranenko L. I.** The migration of the Common Crane in the Ukraine // Crane Research and Protection in Europe. – Wittenberg: Martin-Luther-Universität, 1995. – P. 246–255.
- Serebryakov V. V., Grishchenko V. N.** Routers and timing of Common Snipe *Gallinago gallinago* migration in the Ukraine // Migration and international conservation of waders. Research and conservation on north Asian, African and European flyways. – 1998. – P. 394. (International Wader Studies. – 10).
- Sitsch A.** Interesujące zbiorowisko mięczaków koło Tatarowa (wschodniomałopolskie Karpaty) // Sprawozdanie Komisji fizjograficznej. – Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1925. – T. 58–69. – S. 1–26.
- Skilsky I. V.** Imperial Eagle *Aquila heliaca* in the region of the Ukrainian Carpathian: Its distribution, population and breeding biology // 22nd Intern. Ornithol. Congress (Durban, 16–22 August 1998, Abstracts of Oral Presentations and Posters). – 1998a. – P. 354. (Ostrich. – Vol. 69, N 3–4).
- Skilsky I.** Present status of the Roller's *Coracias garrulus* population in the Ukrainian Carpathian region // Bird Numbers 1998 where Monitoring and Ecological Research meet. 14th Intern. Conf. of the European Bird Census Council (EBCC) (23–31 March 1998, Cottbus, Germany, Programme and Abstracts). – Cottbus, 1998b. – P. 144.
- Slobodyan A. A.** The European Brown Bear in the Carpathians // Union for Conservation of Nature and Natural Resources. – Morhes, 1976. – P. 313–319.
- Smarzewski T.** Wycieczka do kraju Huculów // Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego. – Kraków: Nakład i własność Towarzystwa Tatrzańskiego, 1899. – T. XX. – S. 73–86.
- Smirnov N. A.** *Bombina variegata* on the north-eastern macroslope of Ukrainian Carpathians // 3rd Intern. Conf. – Workshop «Research and conservation of European herpetofauna and its environment: *Bombina bombina*, *Emys orbicularis*, and *Coronella austriaca*» (book of abstracts, Daugavpils University, 24–25.09.2015, Daugavpils, Latvia). – Daugavpils: Daugavpils University, Institute of Life Sciences and Technology, 2015a. – P. 40.
- Smirnov N. A.** On distribution of the *Emys orbicularis* in Ivano-Frankivsk and Chernivtsi regions of Ukraine // 3rd Intern. Conf. – Workshop «Research and conservation of European herpetofauna and its environment: *Bombina bombina*, *Emys orbicularis*, and *Coronella austriaca*» (book of abstracts, Daugavpils University, 24–25.09.2015, Daugavpils, Latvia). – Daugavpils: Daugavpils University, Institute of Life Sciences and Technology, 2015b. – P. 38.
- Smirnov N. A.** On distribution of the *Emys orbicularis* (Testudines, Emydidae) in Ivano-Frankivsk and Chernivtsi regions (W Ukraine) // Proc. of the 3rd Intern. Scient. Conf. – Workshop «Research and conservation of European herpetofauna and its environment: *Bombina bombina*, *Emys orbicularis*, and *Coronella austriaca*» (24th–25th September 2015, Daugavpils, Latvia). – 2015c. – P. 77–82. (Herpetol. Facts Journ. – Iss. 2, Suppl. 2).
- Soffner J.** Reise in die Waldkarpathen. (Lep.) // Entomol. Zeitschrift. – 1932. – Jahrg. XLV. – S. 306–309.
- Sokołowski J.** Drop (*Otis tarda* L.) w Polsce. – Kraków: Nakładem Państwowej Rady Ochrony Przyrody, 1939. – 52 s. (Państwowa Rada Ochrony Przyrody. – N 51).
- Spis zwierzyny** ubitej w ciągu roku 1882 w obrębie dóbr państwowych // Łowiec. – 1883. – R. VI, N 6. – S. 99.
- Staff F.** Ryby słodkowodne Polski i krajów ościennych. – Warszawa: Trzaska, Evert i Michalski, 1950. – 286 s.
- Starzeński A.** Rekordy // Łowiec. – 1936. – R. 58, N 6. – S. 94–96.
- Statystyka** ubitej zwierzyny // Łowiec. – 1900. – R. XXIII, N 3. – S. 36–38.

- Statystyka** ubitej zwierzyny // Łowiec. – 1903. – R. XXVI, N 14. – S. 161–163.
- Stefen C., Görner M.** Die Wildkatze (*Felis silvestris* Schreber, 1777) in Deutschland und Mitteleuropa – zum Stand der Forschung und Konsequenzen für den Schutz. – Jena, 2009. – 217 S. (Säugetierkundliche Informationen. – Bd. 7, H. 38).
- Storch I.** Grouse: status survey and conservation action plan 2006–2010. – Gland: IUCN and Fordingbridge, Switzerland; World Pheasant Association, UK, 2007. – 114 p.
- van Swaay C., Cuttelod A., Collins S., Maes D., Lopez Munguira M., Šašić M., Settele J., Verovnik R., Verstrael T., Warren M., Wiemers M., Wynhof I.** European Red List of Butterflies. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. – X, 47 p.
- Swenson J. E., Dahle B., Gerstl N., Zedrosser A.** Action plan for the conservation of the brown bear in Europe (*Ursus arctos*). – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000. – 117 p. (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern Convention), Nature and environment. – N 114).
- Szafer W.** Parki narodowe w Polsce. – Kraków, 1929. – 16 s.
- Szczęśny B., Chvojka P.** New data on caddis flies (Insecta: Trichoptera) of the Ukrainian Carpathians and adjoining territories // *Наук. зап. Держ. природозн. музею.* – Львів, 2008. – Вип. 24. – С. 153–166.
- Szuchiewicz W.** Huculszczyzna. – Lwów: Nakładem Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie, 1902. – 375 s. (Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. – VI).
- Temple H. J., Terry A.** The Status and Distribution of European Mammals. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – X, 45 p.
- Urbański J.** Projekt rezerwatu na górze Osój koło Wygody (powiat doliniński, wojew. stanisławowskie) // *Ochrona Przyrody.* – Kraków, 1933. – R. 13. – S. 63–67.
- Utevsky S. Yu., Ateasov A. A., Mazepa G. O., Utevsky A. Yu., Utevska O. M., Zinenko O. I.** New information on the distribution of the medicinal leech, *Hirudo* (Hirudinea) in Ukraine, Central Asia, Azerbaijan and the Northern Caucasus // *Вестн. зоологии.* – 2008. – T. 42, № 1. – С. 56.
- Utevsky S., Zagmajster M., Ateasov A., Zinenko O., Utevska O., Utevsky A., Trontelj P.** Distribution and status of medicinal leeches (genus *Hirudo*) in the Western Palaearctic: anthropogenic, ecological, or historical effects? // *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems.* – 2009. – Vol. 20, N 2. – P. 198–210.
- Varga O.** The genus *Dolichomit* Smith, 1877 (Hymenoptera: Ichneumonidae: Pimplinae) in the Ukrainian Carpathians, with description of a new species // *Zoologische Mededelingen.* – 2012. – Vol. 86, N 7. – P. 569–578.
- Varga O.** New data on the genus *Dolichomit* (Hymenoptera, Ichneumonidae, Pimplinae) in the Ukrainian Carpathians // *Вестн. зоологии.* – 2014. – T. 48, № 4. – С. 325–332.
- Vences M., Hauswaldt J. S., Steinfartz S., Rupp O., Goesmann A., Künzel S., Orozko-terWengel P., Vieites D. R., Nieto-Roman S., Haas S., Laugsch C., Gehara M., Bruchmann S., Pabijan M., Ludewig A.-K., Rudert D., Angelini C., Borkin L. J., Crochet P.-A., Crottini A., Dubois A., Ficetola G. F., Galán P., Geniez P., Hachtel M., Jovanovic O., Litvinchuk S. N., Lymberakis P., Ohler A., Smirnov N. A.** Radically different phylogeographies and patterns of genetic variation in two European brown frogs, genus *Rana* // *Molecular Phylogenetics and Evolution.* – 2013. – Vol. 68, Iss. 3. – P. 657–670.
- Viertl A.** Przyczynek do fauny Galicyi // *Sprawozdanie Komisji fizyograficznej.* – Kraków: W drukarni c. k. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1872. – T. 6. – S. 57–69.
- Werchranski J.** Motyle większe Stanisławowa i okolicy // *Sprawozdanie Komisji fizyograficznej.* – Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1893. – T. XXVIII. – S. 167–266.
- Wierzejski.** Sępy gnieżdżą się w Galicyi // *Sprawozdanie Komisji Fizyograficznej.* – Kraków: W drukarni C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1869. – T. 3. – S. 152.
- Williams P. H.** An annotated checklist of bumblebees with an analysis of patterns of description (Hymenoptera: Apidae, Bombini) // *Bulletin of the National History Museum (Entomology).* – 1998. – Vol. 67. – P. 79–152.
- Wołoszyn B. W., Bashta A.-T. V.** Nietoperze Karpat. Polowy klucz do oznaczania gatunków. – Kraków – Lwów, 2001. – 176 s.
- Wykaz** ubitej w Galicyi w roku 1882 zwierzyny według podań c. k. Starostw // *Łowiec.* – 1883. – R. VI, N 6. – S. 99.
- Wykaz** ubitej w r. 1876 w Galicyi zwierzyny, wyjęty z «Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerban-Ministeriums[»] // *Łowiec.* – 1878. – R. I, N 8. – S. 127.
- Wykaz** ubitej zwierzyny w Austrii w r. 1896 // *Łowiec.* – 1898. – R. XXI, N 9. – S. 136–138.
- Wykaz** ubitej zwierzyny w r. 1900 // *Łowiec.* – 1903. – R. XXVI, N 13. – S. 150.
- Wykaz** zwierzyny, ubitej w ciągu r. 1887. zestawiony na podstawie dat urzędowych przez G. Lettnera, radcę lasowego // *Łowiec.* – 1888a. – R. XI, N 8. – S. 134.
- Wykaz** zwierzyny, ubitej w ciągu r. 1888. zestawiony na podstawie dat urzędowych przez G. Lettnera, radcę lasowego // *Łowiec.* – 1889. – R. XII, N 7. – S. 110.
- Wykaz** zwierzyny ubitej w lasach kameralnych w Galicyi w dziesięcioleciu 1878 do 1887, wraz z wykazem zwiezostanu w tych lasach z końcem roku 1887, zestawione przez c. k. dyrekcję lwowską domen i lasów // *Łowiec.* – 1888b. – R. XI, N 4. – S. 69.
- X. X.** Wilki i niedźwiedzie w latach 1812–1814 // *Łowiec.* – 1934. – R. 56, N 13–14. – S. 112.
- Yanchukov A., Hofman S., Szymura J. M., Mezhzherin S. V., Morozov-Leonov S. Y., Barton N. H., Nürnberger B.** Hybridization of *Bombina bombina* and *B. variegata* (Anura, Discoglossidae) at a sharp ecotone in western Ukraine: comparisons across transects and over time // *Evolution.* – 2006. – Vol. 60, N 3. – P. 583–600.
- Yanytsky T. P.** A checklist of the Western Ukrainian Buprestidae (Coleoptera) // *Наук. зап. Держ. природозн. музею.* – Львів, 2013. – Вип. 29. – С. 173–180.
- Zagorodniuk I., Gavrilyuk M., Drebet M., Skilsky I., Andrusenko A., Pirkhal A.** Wildcat (*Felis silvestris* Schreber, 1777) in Ukraine: modern state of the populations and expansion of the species range eastwards // *Біол. Студії.* – 2014. – T. 8, № 3–4. – С. 5–26.
- Zagorodniuk I., Postawa T.** Spatial and ecomorphological divergence of *Plecotus* sibling species (Mammalia) in sympatry zone in Eastern Europe // *Наук. зап. Держ. природозн. музею.* – Львів, 2007. – Вип. 23. – С. 215–224.
- Zagorodnyuk I. V., Zima J.** *Microtus tatricus* (Kratochvil, 1952) in the Eastern Carpathians: cytogenetic evidence // *Folia Zool.* – 1992. – Vol. 41, N 2. – P. 123–126.
- Zamoroka A. M., Panin R. Yu.** Recent records of rare and new for Ukrainian Carpathians species of Longhorn beetles (Insecta: Coleoptera: Cerambycidae) with notes on their distribution // *Munis Entomology & Zoology.* – 2011. – Vol. 6, N 1. – P. 155–165.
- Zamoroka A. M., Panin R. Yu., Kapelukh Y. I., Podobivskiy S. S.** The catalogue of the longhorn beetles (Coleoptera: Cerambycidae) of western Podillya, Ukraine // *Munis Entomology & Zoology.* – 2012. – Vol. 7, N 2. – P. 1145–1177.
- Zawadzki A.** Fauna der galizisch-bukowinischen Wirbelthiere. Eine systematische Uebersicht der in diesen Provinzen vorkommenden Säugethiere, Vögel, Amphibien und Fische, mit Rücksicht auf ihre Lebensweise und Verbreitung. – Stuttgart: E. Schweizerbarts Verlagshandlung, 1840. – VIII, 195 S.
- Zebranie** organizacyjne Sekcji Ochrony Niedźwiedzia // *Łowiec.* – 1935. – R. 57, N 10. – S. 121–122.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ВИДІВ ТВАРИН

А		Грицик великий	322	Коровайка	266	
Абія блискуча	185	Гуска мала	269	Косар	265	
Антаксія ялицева	124	Д			Кошеніль польська	97
Аполлон	143	Дельтомерус карпатський	108	Красотіл пахучий	99	
Аргна карпатська	205	Джмелівка жимолостева	167	Красуня діва	89	
Аріанта чорна	216	Джмелівка скабіозова	166	Кренітіс пунктатостріата	115	
Б		Джміль Вурфлена	197	Крех великий	281	
Бабка перев'язана	94	Джміль Герштекера	195	Крех середній	280	
Багатозв'яз гірський	83	Джміль моховий	190	Кропив'янка рябогруда	347	
Баклан малий	260	Джміль піренейський	191	Крячок каспійський	324	
Балабан	300	Джміль пластинчастозубий	192	Крячок малий	325	
Баранець великий	318	Джміль червонуватий	194	Крячок чорний	323	
Баранець звичайний	317	Джміль-чесальник	196	Ксилокола звичайна	189	
Беркут	296	Джміль яскравий	193	Кулик-довгоніг	312	
Бистрянка російська	228	Дибка степова	96	Кулик-сорока	314	
Білозубка білочерева	363	Дозорець-імператор	90	Кульон великий	321	
Бочівка шипаста	204	Доліхомітус головастий	187	Кульон тонкодзьобий	320	
Бражник мертва голова	164	Дрімлюга	335	Кумка жовточерева	247	
Бражник Прозерпіна	165	Дрохва	308	Л		
Бранхіпус Шаффера	77	Дятел білоспинний	338	Лебідь малий	270	
Бронзівка велика	122	Дятел зелений	337	Лелека чорний	267	
Бугай	261	Дятел трипалий	339	Лилик двоколірний	389	
Бугайчик	262	Е			Ліскулька руда	356
В		Евритирея австрійська	123	Лосось дунайський	235	
Ведмедиця буро-жовта	174	Евхальція різнобарвна	177	Лосось-кумжа	234	
Ведмедиця велика	173	Ж			Лось європейський	401
Ведмедиця-господина	172	Жаба гостроморда	250	Лунь лучний	288	
Ведмідь бурий	394	Жаба прудка	251	Лунь польовий	286	
Веретенка оманлива	214	Жовток торфовищний	145	Лунь степовий	287	
Вестія шляхетна	213	Жук-олень	119	Льодовичник Вествуда	138	
Вечірниця дозріла	383	Жук-самітник	121	Люцина	156	
Вечірниця мала	382	Журавель сірий	307	М		
Видра річкова	400	З			Марена дунайсько-дністровська	231
Вирезуб причорноморський	227	Закрутка вузька	206	Марена звичайна	230	
Вуж водяний	257	Заслонниця деревна	211	Мармурівка альпійська	181	
Вусач дубовий великий	128	Заслонниця мала	210	Мармурівка іллірійська	182	
Вусач земляний хрестоносець	130	Заслонниця скельова	212	Махаон	140	
Вусач мускусний	131	Змієїд	290	Мегариса рогахвостова	186	
Вусач угорський	132	Золотомушка червоначуба	348	Минь річковий	236	
Вусачик чудовий	133	Зубр	402	Мишівка лісова	358	
Вухань австрійський	380	Й			Мідиця альпійська	366
Вухань бурий	379	Йорж-носар	240	Мідянка звичайна	255	
В'язь звичайний	226	Йорж смугастий	239	Мінливець великий	146	
Г		К			Мінога українська	221
Гідропорус довговусий	110	Казарка червоновола	268	Мнемозина	144	
Гірняк Манто	155	Канюк степовий	289	Могильник	295	
Глухар	305	Карась звичайний	232	Моруліна бородавчаста	86	
Гоголь	278	Кведій карпатський	118	Мухоловка звичайна	81	
Голуб-синяк	326	Кібчик	303	Н		
Горихвістка звичайна	350	Кіт лісовий	392	Нерозень	271	
Горлиця звичайна	327	Кобилочка-цвіркун	346	Нетопир білосмугий	384	
Горностай	395	Коловодник звичайний	315	Нетопир гірський	388	
Горобець скельний	352	Коловодник ставковий	316	Нетопир-карлик	386	
Гребець Солієра	112	Комарівка італійська	137	Нетопир лісовий	385	
Гриф чорний	298	Кордулегастер двозубчастий	91	Нетопир-пігмей	387	

Нічниця велика	370	Пухівка	279	Стафілін волохатий	117
Нічниця в'їчаста	372	П'явка медична	73	Стерлядь прісноводна	223
Нічниця водяна	378	Р		Стрічкарка блакитна	175
Нічниця вусата	375	Рак широкопалий	79	Стрічкарка малинова	176
Нічниця гостровуха	369	Рибінськіелла пишна	116	Т	
Нічниця довговуха	371	Ризод борознистий	98	Тетерук	304
Нічниця мала	376	Рись європейська	393	Тетрадонтофора блакитна	85
Нічниця північна	374	Рогачик скромний	120	Тинівка альпійська	345
Нічниця ставкова	377	Рогохвіст-авгур	183	Тритон альпійський	245
Нічниця триколірна	373	Розалія альпійська	129	Тритон гребінчастий	246
Нориця татринська	362	Ропуха зелена	249	Тритон карпатський	244
Норка європейська	396	Русинка тендітна	207	Тріплакс карпатський	127
О		Рябець Аврinia	150	Трохета струмкова	74
Оксиетира жовтовуса	139	Рябець Матурна	151	Трохулюс Більца	217
Ореїна зелена	136	Рясоніжка велика	364	Турун блискучий	106
Ореїна плагіата	135	Рясоніжка мала	365	Турун Гамлея	102
Орел-карлик	291	С		Турун зморшкуватий	103
Орел степовий	292	Саламандра плямиста	243	Турун золотисто-блискучий	101
Ореодит північний	111	Сапсан	301	Турун Менетріс	105
Орлан-білохвіст	297	Сатир Брисеїда	154	Турун нерегулярно-ямковий	104
Орусус паразитичний	184	Сатир Цирцея	153	Турун трансильванський	107
Орябок	306	Сатурнія велика	170	Турун Фабра	100
Осоїд	283	Сатурнія мала	169	Тхір степовий	398
Офіогомфус Цецилія	92	Сатурнія руда	168	Тхір темний	397
П		Севрюга звичайна	224	Х	
Пасмовець тополевий	147	Сиворакша	336	Харіус європейський	233
Пелікан рожевий	259	Синиця вусата	351	Хленіус споліатус	109
Пергач північний	391	Синявець Алькон	159	Ховрах подільський	355
Пергач пізній	390	Синявець Аріон	160	Хом'як звичайний	360
Перегузня степова	399	Синявець Вікрама	157	Хохітва	309
Перлівець північний	149	Синявець дорилас	163	Хризоліна карпатська	134
Перлівниця товста	201	Синявець Навситой	162	Хромадорина двоока	71
Пилкоротиця південна	198	Синявець Оріон	158	Ч	
Пилкохвіст український	95	Синявець Телей	161	Чайка	311
Підковик великий	368	Сип білоголовий	299	Чапля жовта	263
Підковик малий	367	Сипуха	334	Чапля руда	264
Підорлик великий	293	Сич волохатий	331	Часничниця звичайна	248
Підорлик малий	294	Сичик-горобець	332	Черепаша болотяна	253
Підсоколик великий	302	Сінниця Геро	152	Чернь білоока	276
Пісочник великий	310	Скалочка карпатська	203	Чернь червонодзьоба	274
Пічкур білоперий дністровський	229	Скельниця гірська	403	Чернь чубата	277
Плавунець-тинник потовщений	113	Скеляр строкатий	349	Чирянка велика	272
Плавунець широкий	114	Сколія-гігант	188	Чоботар	313
Плікутерія Любомирського	218	Скопа	282	Чоп великий	237
Плоскотілка червона	126	Сліпак подільський	359	Чоп малий	238
Подалірій	141	Слуква	319	Ш	
Полівка снігова	361	Сова болотяна	329	Широковух європейський	381
Поліксена	142	Сова довгохвоста	333	Широконіска	273
Полоз ескулапів	256	Совка	330	Шовкопряд березовий	171
Попелюх	275	Совка агатова зелена	180	Шпак рожевий	343
Посмітюха	340	Совка велика похмура	179	Шуліка рудий	284
Пралісниця карпатська	209	Совка сокиркова	178	Шуліка чорний	285
Пралісниця північна	208	Соматохлора альпійська	93	Щ	
Пронурок	344	Сонцевик фау-біле	148	Щитовидка велика	125
Простеномфалія карпатська	219	Соня лісова	357	Я	
Пугач	328	Сорокопуд сірий	342	Ялець звичайний	225
Пупкалик пралісовий	215	Сорокопуд чернолобий	341	Ящірка зелена	254

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ ВИДІВ ТВАРИН

A				
<i>Abia nitens</i>	185	<i>Branta ruficollis</i>	268	<i>Dolichomitus cephalotes</i>
<i>Acherontia atropos</i>	164	<i>Brintesia circe</i>	153	<i>Dorcadion equestre</i>
<i>Acicula parcelineata</i>	203	<i>Bubo bubo</i>	328	<i>Dryomys nitedula</i>
<i>Acipenser ruthenus</i>	223	<i>Bucephala clangula</i>	278	<i>Dytiscus latissimus</i>
<i>Acipenser stellatus</i>	224	<i>Bufotes viridis</i>	249	E
<i>Aegolius funereus</i>	331	<i>Buteo rufinus</i>	289	<i>Emus hirtus</i>
<i>Aegyptius monachus</i>	298	C		<i>Emys orbicularis</i>
<i>Agabus solieri</i>	112	<i>Callimorpha dominula</i>	172	<i>Endromis versicolora</i>
<i>Aglaia tau</i>	168	<i>Calopteryx virgo</i>	89	<i>Eptesicus nilssonii</i>
<i>Alburnoides rossicus</i>	228	<i>Calosoma sycophanta</i>	99	<i>Eptesicus serotinus</i>
<i>Alces alces</i>	401	<i>Caprimulgus europaeus</i>	335	<i>Erebia manto</i>
<i>Anas clypeata</i>	273	<i>Carabus auronitens</i>	101	<i>Euchalcia variabilis</i>
<i>Anas querquedula</i>	272	<i>Carabus fabricii</i>	100	<i>Eudontomyzon mariae</i>
<i>Anas strepera</i>	271	<i>Carabus hampei</i>	102	<i>Euphydryas aurinia</i>
<i>Anax imperator</i>	90	<i>Carabus intricatus</i>	103	<i>Euphydryas maturna</i>
<i>Anser erythropus</i>	269	<i>Carabus irregularis</i>	104	<i>Eurythyrea austriaca</i>
<i>Anthaxia helvetica</i>	124	<i>Carabus menetriesi</i>	105	F
<i>Apamea illyria</i>	182	<i>Carabus nitens</i>	106	<i>Falco cherrug</i>
<i>Apamea maillardi</i>	181	<i>Carabus transsylvanicus</i>	107	<i>Falco peregrinus</i>
<i>Apatura iris</i>	146	<i>Carassius carassius</i>	232	<i>Falco subbuteo</i>
<i>Aquila chrysaetos</i>	296	<i>Catocala fraxini</i>	175	<i>Falco vespertinus</i>
<i>Aquila clanga</i>	293	<i>Catocala sponsa</i>	176	<i>Felis silvestris</i>
<i>Aquila heliaca</i>	295	<i>Cerambyx cerdo</i>	128	G
<i>Aquila nipalensis</i>	292	<i>Ceruchus chrysomelinus</i>	120	<i>Galerida cristata</i>
<i>Aquila pomarina</i>	294	<i>Charadrius hiaticula</i>	310	<i>Gallinago gallinago</i>
<i>Ardea purpurea</i>	264	<i>Chazara briseis</i>	154	<i>Gallinago media</i>
<i>Ardeola ralloides</i>	263	<i>Chionomys nivalis</i>	361	<i>Glaucidium passerinum</i>
<i>Argna bielzi</i>	205	<i>Chlaenius spoliatus</i>	109	<i>Grus grus</i>
<i>Arianta petrii</i>	216	<i>Chlidonias niger</i>	323	<i>Gymnocephalus acerinus</i>
<i>Aromia moschata</i>	131	<i>Chromadorina bioculata</i>	71	<i>Gymnocephalus schraetser</i>
<i>Asio flammeus</i>	329	<i>Chrysolina carpatica</i>	134	<i>Gyps fulvus</i>
<i>Astacus astacus</i>	79	<i>Ciconia nigra</i>	267	H
<i>Aythya ferina</i>	275	<i>Cinclus cinclus</i>	344	<i>Haematopus ostralegus</i>
<i>Aythya fuligula</i>	277	<i>Circaetus gallicus</i>	290	<i>Haliaeetus albicilla</i>
<i>Aythya nyroca</i>	276	<i>Circus cyaneus</i>	286	<i>Hamearis lucina</i>
B		<i>Circus macrourus</i>	287	<i>Hemaris fuciformis</i>
<i>Barbastella barbastellus</i>	381	<i>Circus pygargus</i>	288	<i>Hemaris tityus</i>
<i>Barbus barbus</i>	230	<i>Clausilia cruciata</i>	211	<i>Hieraaetus pennatus</i>
<i>Barbus petenyi</i>	231	<i>Clausilia dubia</i>	212	<i>Himantopus himantopus</i>
<i>Bison bonasus</i>	402	<i>Clausilia pumila</i>	210	<i>Hirudo medicinalis</i>
<i>Bittacus italicus</i>	137	<i>Coenonympha hero</i>	152	<i>Hucho hucho</i>
<i>Boloria aquilonaris</i>	149	<i>Colias palaeno</i>	145	<i>Hydroporus longicornis</i>
<i>Bombina variegata</i>	247	<i>Columba oenas</i>	326	<i>Hydroprogne caspia</i>
<i>Bombus cullumanus</i>	192	<i>Coracias garrulus</i>	336	<i>Hyphoraia aulica</i>
<i>Bombus distinguendus</i>	196	<i>Cordulegaster bidentata</i>	91	<i>Hypsugo savii</i>
<i>Bombus gerstaeckeri</i>	195	<i>Coronella austriaca</i>	255	I
<i>Bombus muscorum</i>	190	<i>Crenitis punctatostriata</i>	115	<i>Ichthyosaura alpestris</i>
<i>Bombus pomorum</i>	193	<i>Cricetus cricetus</i>	360	<i>Idus idus</i>
<i>Bombus pyrenaeus</i>	191	<i>Crocodyra leucodon</i>	363	<i>Ilybius crassus</i>
<i>Bombus ruderatus</i>	194	<i>Cucujus cinnaberinus</i>	126	<i>Iphioides podalirius</i>
<i>Bombus wurflenii</i>	197	<i>Cygnus bewickii</i>	270	<i>Ixobrychus minutus</i>
<i>Boreus westwoodi</i>	138	D		L
<i>Botaurus stellaris</i>	261	<i>Deltomerus carpathicus</i>	108	<i>Lacerta viridis</i>
<i>Branchipus schaefferi</i>	77	<i>Dendrocopos leucotos</i>	338	<i>Lanius excubitor</i>
		<i>Discus perspectivus</i>	215	<i>Lanius minor</i>

<i>Leuciscus leuciscus</i>	225	<i>Oxyethira flavicornis</i>	139	<i>Rutilus frisii</i>	227
<i>Limnitis populi</i>	147	P		<i>Rybinskiella magnifica</i>	116
<i>Limosa limosa</i>	322	<i>Pandion haliaetus</i>	282	S	
<i>Lissotriton montandoni</i>	244	<i>Panurus biarmicus</i>	351	<i>Saga pedo</i>	96
<i>Locustella naevia</i>	346	<i>Papilio machaon</i>	140	<i>Salamandra salamandra</i>	243
<i>Lota lota</i>	236	<i>Parnassius apollo</i>	143	<i>Salmo trutta</i>	234
<i>Lucanus cervus</i>	119	<i>Parnassius mnemosyne</i>	144	<i>Saturnia pavonia</i>	169
<i>Lutra lutra</i>	400	<i>Pelecanus onocrotalus</i>	259	<i>Saturnia pyri</i>	170
<i>Lynx lynx</i>	393	<i>Pelobates fuscus</i>	248	<i>Scolitantides orion</i>	158
<i>Lyrurus tetrix</i>	304	<i>Peltis grossa</i>	125	<i>Scolopax rusticola</i>	319
M		<i>Pericallia matronula</i>	173	<i>Scutigera coleoptrata</i>	81
<i>Macrogaster borealis</i>	208	<i>Periphanes delphinii</i>	178	<i>Sicista betulina</i>	358
<i>Macrogaster tumida</i>	209	<i>Pernis apivorus</i>	283	<i>Somateria mollissima</i>	279
<i>Maculinea alcon</i>	159	<i>Petronia petronia</i>	352	<i>Somatochlora alpestris</i>	93
<i>Megarhyssa superba</i>	186	<i>Phalacrocorax pygmaeus</i>	260	<i>Sorex alpinus</i>	366
<i>Megascolia maculata</i>	188	<i>Phengaris arion</i>	160	<i>Spalax zemni</i>	359
<i>Mergus merganser</i>	281	<i>Phengaris nausithous</i>	162	<i>Spermophilus odessanus</i>	355
<i>Mergus serrator</i>	280	<i>Phengaris teleius</i>	161	<i>Sphyradium doliolum</i>	204
<i>Milvus migrans</i>	285	<i>Phlogophora scita</i>	180	<i>Sterna albifrons</i>	325
<i>Milvus milvus</i>	284	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	350	<i>Streptopelia turtur</i>	327
<i>Monticola saxatilis</i>	349	<i>Picoides tridactylus</i>	339	<i>Strix uralensis</i>	333
<i>Mormo maura</i>	179	<i>Picus viridis</i>	337	<i>Sturnus roseus</i>	343
<i>Morulina verrucosa</i>	86	<i>Pipistrellus kuhlii</i>	384	<i>Sylvia nisoria</i>	347
<i>Muscardinus avellanarius</i>	356	<i>Pipistrellus nathusii</i>	385	<i>Sympetrum pedemontanum</i>	94
<i>Mustela erminea</i>	395	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	386	T	
<i>Mustela eversmanni</i>	398	<i>Pipistrellus pygmaeus</i>	387	<i>Temnostoma meridionale</i>	198
<i>Mustela lutreola</i>	396	<i>Platalea leucorodia</i>	265	<i>Terricola tatricus</i>	362
<i>Mustela putorius</i>	397	<i>Plecotus auritus</i>	379	<i>Tetradontophora bielensis</i>	85
<i>Myotis alcathoe</i>	376	<i>Plecotus austriacus</i>	380	<i>Tetrao urogallus</i>	305
<i>Myotis bechsteinii</i>	371	<i>Plegadis falcinellus</i>	266	<i>Tetrastes bonasia</i>	306
<i>Myotis brandtii</i>	374	<i>Pliciteria lubomirskii</i>	218	<i>Tetrax tetrax</i>	309
<i>Myotis dasycneme</i>	377	<i>Poecilimon ukrainicus</i>	95	<i>Thymallus thymallus</i>	233
<i>Myotis daubentonii</i>	378	<i>Polydesmus montanus</i>	83	<i>Tringa stagnatilis</i>	316
<i>Myotis emarginatus</i>	373	<i>Polyommatus dorylas</i>	163	<i>Tringa totanus</i>	315
<i>Myotis myotis</i>	370	<i>Porphyrophora polonica</i>	97	<i>Triplax carpathica</i>	127
<i>Myotis mystacinus</i>	375	<i>Proserpinus proserpina</i>	165	<i>Triturus cristatus</i>	246
<i>Myotis nattereri</i>	372	<i>Prostenomphalia carpathica</i>	219	<i>Trocheta cylindrica</i>	74
<i>Myotis oxygnathus</i>	369	<i>Protaetia aeruginosa</i>	122	<i>Trochulus bielzi</i>	217
N		<i>Prunella collaris</i>	345	<i>Tyto alba</i>	334
<i>Natrix tessellata</i>	257	<i>Pseudalinda fallax</i>	214	U	
<i>Neomys anomalus</i>	365	<i>Pseudogaurotina excellens</i>	133	<i>Unio crassus</i>	201
<i>Neomys fodiens</i>	364	<i>Pseudophilotes vicrama</i>	157	<i>Urocerus augur</i>	183
<i>Netta rufina</i>	274	Q		<i>Ursus arctos</i>	394
<i>Numenius arquata</i>	321	<i>Quedius transsylvanicus</i>	118	V	
<i>Numenius tenuirostris</i>	320	R		<i>Vanellus vanellus</i>	311
<i>Nyctalus leisleri</i>	382	<i>Rana arvalis</i>	250	<i>Vertigo angustior</i>	206
<i>Nyctalus noctula</i>	383	<i>Rana dalmatina</i>	251	<i>Vespertilio murinus</i>	389
<i>Nymphalis vaualbum</i>	148	<i>Recurvirostra avosetta</i>	313	<i>Vestia elata</i>	213
O		<i>Regulus ignicapilla</i>	348	<i>Vormela peregusna</i>	399
<i>Ophiogomphus cecilia</i>	92	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	368	X	
<i>Oreina plagiata</i>	135	<i>Rhinolophus hipposideros</i>	367	<i>Xylocopa valga</i>	189
<i>Oreina viridis</i>	136	<i>Rhysodes sulcatus</i>	98	Z	
<i>Oreodytes borealis</i>	111	<i>Romanogobio kesslerii</i>	229	<i>Zamenis longissimus</i>	256
<i>Orussus abietinus</i>	184	<i>Ropalopus ungaricus</i>	132	<i>Zerynthia polyxena</i>	142
<i>Osmoderma barnabita</i>	121	<i>Rosalia alpina</i>	129	<i>Zingel streber</i>	238
<i>Otis tarda</i>	308	<i>Rupicapra rupicapra</i>	403	<i>Zingel zingel</i>	237
<i>Otus scops</i>	330	<i>Ruthenica filograna</i>	207		

З М І С Т

ВСТУПНЕ СЛОВО	8	Турун трансильванський	
ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ		<i>Carabus transsylvanicus</i> Dejean, 1826	107
ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ	9	Дельтомерус карпатський	
ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ		<i>Deltomerus carpathicus</i> (L. Miller, 1868)	108
ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ	55	Хленіус споліатус <i>Chlaenius spoliatus</i> (P. Rossi, 1792)	109
РАРИТЕТНА ФАУНА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ	67	Гідропорус довговусий	
Клас Хромадореї Chromadorea	70	<i>Hydroporus longicornis</i> Sharp, 1871	110
Хромадорина двоока		Ореодит північний <i>Oreodytes borealis</i> (Gyllenhal, 1827)	111
<i>Chromadorina bioculata</i> (Schultze in Carus, 1857)	71	Гребець Солієра <i>Agabus solieri</i> Aubé, 1837	112
Клас Пояскові Clitellata	72	Плавунець-тинник потовщений	
П'явка медична <i>Hirudo medicinalis</i> Linnaeus, 1758	73	<i>Ilybius crassus</i> C. G. Thomson, 1854	113
Трохета струмкова <i>Trocheta cylindrica</i> Örley, 1886	74	Плавунець широкий <i>Dytiscus latissimus</i> Linnaeus, 1758	114
Клас Зябронігі ракоподібні Branchiopoda	76	Кренітіс пунктатостріата	
Бранхіпус Шаффера		<i>Crenitis punctatostriata</i> (Letzner, 1840)	115
<i>Branchipus schaefferi</i> (Fischer, 1834)	77	Рибінськіелла пишна	
Клас Вищі раки Malacostraca	78	<i>Rybinskiella magnifica</i> (Rybiński, 1902)	116
Рак широкопалий <i>Astacus astacus</i> (Linnaeus, 1758)	79	Стафілін волохатий <i>Emus hirtus</i> (Linnaeus, 1758)	117
Клас Губонігі багатоніжки Chilopoda	80	Кведій карпатський	
Мухоловка звичайна		<i>Quedius transsylvanicus</i> (Weise, 1875)	118
<i>Scutigera coleoptrata</i> (Linnaeus, 1758)	81	Жук-олень <i>Lucanus cervus</i> Linnaeus, 1758	119
Клас Двопарноногі багатоніжки Diplopoda	82	Рогачик скромний	
Багатозв'яз гірський <i>Polydesmus montanus</i> Daday, 1889	83	<i>Ceruchus chrysomelinus</i> (Hochenwarth, 1785)	120
Клас Ногохвістки Collembola	84	Жук-самітник <i>Osmoderma barnabita</i> Motschulsky, 1845	121
Тетрадонтофора блакитна		Бронзівка велика <i>Protaetia aeruginosa</i> (Drury, 1770)	122
<i>Tetradontophora bielensis</i> (Waga, 1842)	85	Евритирея австрійська	
Моруліна бородавчаста		<i>Eurythyrea austriaca</i> (Linnaeus, 1767)	123
<i>Morulina verrucosa</i> (Börner, 1903)	86	Антаксія ялицева <i>Anthaxia helvetica</i> Stierlin, 1868	124
Клас Комахи Insecta	88	Щитовидка велика <i>Peltis grossa</i> (Linnaeus, 1758)	125
Красуня діва <i>Calopteryx virgo</i> (Linnaeus, 1758)	89	Плоскотілка червона	
Дозорець-імператор <i>Anax imperator</i> Leach, 1815	90	<i>Cucujus cinnaberinus</i> (Scopoli, 1763)	126
Кордулегастер двозубчастий		Тріплак карпатський <i>Triplax carpathica</i> Reitter, 1890	127
<i>Cordulegaster bidentata</i> Selys, 1843	91	Вусач дубовий великий	
Офіогомфус Цецилія		<i>Cerambyx cerdo</i> Linnaeus, 1758	128
<i>Ophiogomphus cecilia</i> (Fourcroy, 1785)	92	Розалія альпійська <i>Rosalia alpina</i> (Linnaeus, 1758)	129
Соматохлора альпійська		Вусач земляний хрестоносець	
<i>Somatochlora alpestris</i> (Selys, 1840)	93	<i>Dorcadion equestre</i> (Laxmann, 1770)	130
Бабка перев'язана		Вусач мускусний <i>Aromia moschata</i> (Linnaeus, 1758)	131
<i>Sympetrum pedemontanum</i> (Allioni, 1776)	94	Вусач угорський <i>Ropalopus ungaricus</i> (Herbst, 1784)	132
Пилкохвіст український		Вусачик чудовий	
<i>Poecilimon ukrainicus</i> Bey-Bienko, 1951	95	<i>Pseudogaurotina excellens</i> (Brancsik, 1874)	133
Дибка степова <i>Saga pedo</i> (Pallas, 1771)	96	Хризоліна карпатська <i>Chrysolina carpatica</i> (Fuss, 1856)	134
Кошеніль польська		Ореїна плагіата <i>Oreina plagiata</i> (Suffrian, 1861)	135
<i>Porphyrophora polonica</i> (Linnaeus, 1758)	97	Ореїна зелена <i>Oreina viridis</i> (Duftschmid, 1825)	136
Ризод борознистий		Комарівка італійська <i>Bittacus italicus</i> (O. F. Müller, 1786)	137
<i>Rhysodes sulcatus</i> (Fabricius, 1787)	98	Льодовичник Вествуда	
Красотіл пахучий		<i>Boreus westwoodi</i> Hagen, 1866	138
<i>Calosoma sycophanta</i> (Linnaeus, 1758)	99	Оксиетира жовтовуса <i>Oxyethira flavicornis</i> (Pictet, 1834)	139
Турун Фабра <i>Carabus fabricii</i> Duftschmid, 1812	100	Махаон <i>Papilio machaon</i> (Linnaeus, 1758)	140
Турун золотисто-блискучий		Подалірій <i>Iphiclides podalirius</i> (Linnaeus, 1758)	141
<i>Carabus auronitens</i> Fabricius, 1792	101	Поліксена	
Турун Гампея <i>Carabus hampei</i> Küster, 1846	102	<i>Zerynthia polyxena</i> (Denis et Schiffermüller, 1775)	142
Турун зморшкуватий <i>Carabus intricatus</i> Linnaeus, 1761	103	Аполлон <i>Parnassius apollo</i> (Linnaeus, 1758)	143
Турун нерегулярно-ямковий		Мнемозина <i>Parnassius mnemosyne</i> (Linnaeus, 1758)	144
<i>Carabus irregularis</i> Fabricius, 1792	104	Жовтох торфовищний <i>Colias palaeno</i> (Linnaeus, 1761)	145
Турун Менетріє <i>Carabus menetriesi</i> (Hummel, 1827)	105	Мінливець великий <i>Apatura iris</i> (Linnaeus, 1758)	146
Турун блискучий <i>Carabus nitens</i> Linnaeus, 1758	106	Пасомовець тополевий <i>Limenitis populi</i> (Linnaeus, 1758)	147

Сонцевик фау-біле		Доліхомітус головастиий	
<i>Nymphalis vaualbum</i> (Denis et Schiffermüller, 1775)	148	<i>Dolichomitus cephalotes</i> (Holmgren, 1860)	187
Перлівець північний <i>Boloria aquilonaris</i> (Stichel, 1908)	149	Сколія-гігант <i>Megascolia maculata</i> (Drury, 1773)	188
Рябець Авринія <i>Euphydryas aurinia</i> (Rottemburg, 1775)	150	Ксилокопа звичайна	
Рябець Матурна <i>Euphydryas maturna</i> (Linnaeus, 1758)	151	<i>Xylocopa valga</i> Gerstaecker, 1872	189
Сінниця Геро <i>Coenonympha hero</i> (Linnaeus, 1761)	152	Джміль моховий <i>Bombus muscorum</i> (Linnaeus, 1758)	190
Сатир Цирцея <i>Brintesia circe</i> (Fabricius, 1775)	153	Джміль піренейський <i>Bombus pyrenaicus</i> Pérez, 1879	191
Сатир Брисеїда <i>Chazara briseis</i> (Linnaeus, 1764)	154	Джміль пластинчастозубий	
Гірняк Манто		<i>Bombus cullumanus</i> (Kirby, 1802)	192
<i>Erebia manto</i> (Denis et Schiffermüller, 1775)	155	Джміль яскравий <i>Bombus pomorum</i> Panzer, 1805	193
Люцина <i>Hamearis lucina</i> (Linnaeus, 1758)	156	Джміль червонуватий	
Синявець Вікрама		<i>Bombus ruderatus</i> (Fabricius, 1775)	194
<i>Pseudophilotes vicrama</i> (Moore, 1865)	157	Джміль Герштекера	
Синявець Оріон <i>Scolitantides orion</i> (Pallas, 1771)	158	<i>Bombus gerstaeckeri</i> Morawitz, 1881	195
Синявець Алькон		Джміль-чесальник	
<i>Maculinea alcon</i> (Denis et Schiffermüller, 1775)	159	<i>Bombus distinguendus</i> Morawitz, 1869	196
Синявець Аріон <i>Phengaris arion</i> (Linnaeus, 1758)	160	Джміль Вурфлена	
Синявець Телей		<i>Bombus wurflenii</i> Radoszkowski, 1859	197
<i>Phengaris teleius</i> (Bergsträsser, 1779)	161	Пилкоротиця південна	
Синявець Навситой		<i>Temnostoma meridionale</i> Krivosheina et Mamaev, 1962	198
<i>Phengaris nausithous</i> (Bergsträsser, 1779)	162	Клас Двостулкові молюски Bivalvia	200
Синявець дорилас		Перлівниця товста <i>Unio crassus</i> Philipsson, 1788	201
<i>Polyommatus dorylas</i> (Denis et Schiffermüller, 1775)	163	Клас Черевоногі молюски Gastropoda	202
Бражник мертва голова		Скалочка карпатська <i>Acicula parcelineata</i> (Clessin, 1911)	203
<i>Acherontia atropos</i> (Linnaeus, 1758)	164	Бочівка шипаста <i>Sphyradium doliolum</i> (Bruguère, 1792)	204
Бражник Прозерпіна		Аргна карпатська <i>Argna bielzi</i> (Rossmässler, 1859)	205
<i>Proserpinus proserpina</i> (Pallas, 1772)	165	Закрутка вузька <i>Vertigo angustior</i> Jeffreys, 1830	206
Джмелівка скабіозова <i>Hemaris tityus</i> (Linnaeus, 1758)	166	Русинка тендітна	
Джмелівка жимолостева		<i>Ruthenica filograna</i> (Rossmässler, 1836)	207
<i>Hemaris fuciformis</i> (Linnaeus, 1758)	167	Пралісниця північна	
Сатурнія руда <i>Agria tau</i> (Linnaeus, 1758)	168	<i>Macrogaster borealis</i> (Boettger, 1878)	208
Сатурнія мала <i>Saturnia pavonia</i> (Linnaeus, 1758)	169	Пралісниця карпатська	
Сатурнія велика		<i>Macrogaster tumida</i> (Rossmässler, 1836)	209
<i>Saturnia pyri</i> (Denis et Schiffermüller, 1775)	170	Заслонниця мала <i>Clausilia pumila</i> Pfeiffer, 1828	210
Шовкопряд березовий		Заслонниця деревна <i>Clausilia cruciata</i> (Studer, 1820)	211
<i>Endromis versicolora</i> (Linnaeus, 1758)	171	Заслонниця скельова <i>Clausilia dubia</i> Draparnaud, 1805	212
Ведмедиця-господиня		Вестія шляхетна <i>Vestia elata</i> (Rossmässler, 1836)	213
<i>Callimorpha dominula</i> (Linnaeus, 1758)	172	Веретенка оманлива	
Ведмедиця велика		<i>Pseudalinda fallax</i> (Rossmässler, 1836)	214
<i>Pericallia matronula</i> (Linnaeus, 1758)	173	Пупкалик пралісовий	
Ведмедиця буро-жовта		<i>Discus perspectivus</i> (Megerle von Mühlfeld, 1816)	215
<i>Hyphoraia aulica</i> (Linnaeus, 1758)	174	Аріанта чорна <i>Arianta petrii</i> (Kimakowicz, 1890)	216
Стрічкарка блакитна <i>Catocala fraxini</i> (Linnaeus, 1758)	175	Трохулюс Більця <i>Trochulus bielzi</i> (Bielz, 1860)	217
Стрічкарка малинова <i>Catocala sponsa</i> (Linnaeus, 1767)	176	Плікутерія Любомирського	
Евхальція різнобарвна		<i>Plicuteria lubomirskii</i> (Ślósarski, 1881)	218
<i>Euchalcia variabilis</i> (Piller et Mitterpacher, 1783)	177	Простеномфалія карпатська	
Совка сокиркова <i>Periphanes delphinii</i> (Linnaeus, 1758)	178	<i>Prostenomphalia carpathica</i> Baidashnikov, 1985	219
Совка велика похмура <i>Mortia maura</i> (Linnaeus, 1758)	179	Клас Міноги Petromyzontida	220
Совка агатова зелена <i>Phlogophora scita</i> (Hübner, 1790)	180	Мінога українська <i>Eudontomyzon mariae</i> (Berg, 1931)	221
Мармурівка альпійська <i>Apamea maillardi</i> (Geyer, 1834)	181	Клас Променепері риби Actinopterygii	222
Мармурівка іллірійська <i>Apamea illyria</i> Freyer, 1846	182	Стерлядь прісноводна	
Рогохвіст-авгур <i>Urocerus augur</i> (Klug, 1803)	183	<i>Acipenser ruthenus</i> Linnaeus, 1758	223
Орусус паразитичний		Севрюга звичайна <i>Acipenser stellatus</i> Pallas, 1771	224
<i>Orussus abietinus</i> (Scopoli, 1763)	184	Ялець звичайний <i>Leuciscus leuciscus</i> (Linnaeus, 1758)	225
Абія блискуча <i>Abia nitens</i> (Linnaeus, 1758)	185	В'язь звичайний <i>Idus idus</i> (Linnaeus, 1758)	226
Мегариса рогохвостова		Вирезуб причорноморський	
<i>Megarhyssa superba</i> (Schrank, 1781)	186	<i>Rutilus frisii</i> (Nordmann, 1840)	227

Бистрянка російська <i>Alburnoides rossicus</i> Berg, 1924	228	Чернь чубата <i>Aythya fuligula</i> (Linnaeus, 1758)	277
Пічкур білоперий дністровський		Гоголь <i>Vucephala clangula</i> (Linnaeus, 1758)	278
<i>Romanogobio kesslerii</i> (Dybowski, 1862)	229	Пухівка <i>Somateria mollissima</i> (Linnaeus, 1758)	279
Марена звичайна <i>Barbus barbatus</i> (Linnaeus, 1758)	230	Крех середній <i>Mergus serrator</i> Linnaeus, 1758	280
Марена дунайсько-дністровська		Крех великий <i>Mergus merganser</i> Linnaeus, 1758	281
<i>Barbus petenyi</i> Heckel, 1852	231	Скопа <i>Pandion haliaetus</i> (Linnaeus, 1758)	282
Карась звичайний <i>Carassius carassius</i> (Linnaeus, 1758)	232	Осоїд <i>Pernis apivorus</i> (Linnaeus, 1758)	283
Харіус європейський		Шуліка рудий <i>Milvus milvus</i> (Linnaeus, 1758)	284
<i>Thymallus thymallus</i> (Linnaeus, 1758)	233	Шуліка чорний <i>Milvus migrans</i> (Boddaert, 1783)	285
Лосось-кумжа <i>Salmo trutta</i> Linnaeus, 1758	234	Лунь польовий <i>Circus cyaneus</i> (Linnaeus, 1766)	286
Лосось дунайський <i>Hucho hucho</i> (Linnaeus, 1758)	235	Лунь степовий <i>Circus macrourus</i> (S. G. Gmelin, 1771)	287
Минь річковий <i>Lota lota</i> (Linnaeus, 1758)	236	Лунь лучний <i>Circus pygargus</i> (Linnaeus, 1758)	288
Чоп великий <i>Zingel zingel</i> (Linnaeus, 1766)	237	Канюк степовий <i>Buteo rufinus</i> (Cretzschmar, 1827)	289
Чоп малий <i>Zingel streber</i> (Siebold, 1863)	238	Зміїд <i>Circaetus gallicus</i> (J. F. Gmelin, 1788)	290
Йорж смугастий		Орел-карлик <i>Hieraetus pennatus</i> (J. F. Gmelin, 1788)	291
<i>Gymnocephalus schraetser</i> (Linnaeus, 1758)	239	Орел степовий <i>Aquila nipalensis</i> Hodgson, 1833	292
Йорж-носар		Підорлик великий <i>Aquila clanga</i> Pallas, 1811	293
<i>Gymnocephalus acerinus</i> (Güldenstädt, 1774)	240	Підорлик малий <i>Aquila pomarina</i> C. L. Brehm, 1831	294
Клас Земноводні Amphibia	242	Могильник <i>Aquila heliaca</i> Savigny, 1809	295
Саламандра плямиста		Беркут <i>Aquila chrysaetos</i> (Linnaeus, 1758)	296
<i>Salamandra salamandra</i> (Linnaeus, 1758)	243	Орлан-білохвіст <i>Haliaeetus albicilla</i> (Linnaeus, 1758)	297
Тритон карпатський		Гриф чорний <i>Aegypius monachus</i> (Linnaeus, 1766)	298
<i>Lissotriton montandoni</i> (Boulenger, 1880)	244	Сип білоголовий <i>Gyps fulvus</i> (Hablizl, 1783)	299
Тритон альпійський		Балабан <i>Falco cherrug</i> J. E. Gray, 1834	300
<i>Ichthyosaura alpestris</i> (Laurenti, 1768)	245	Сапсан <i>Falco peregrinus</i> Tunstall, 1771	301
Тритон гребінчастий <i>Triturus cristatus</i> (Laurenti, 1768)	246	Підсоколик великий <i>Falco subbuteo</i> Linnaeus, 1758	302
Кумка жовточерева <i>Bombina variegata</i> (Linnaeus, 1758)	247	Кібчик <i>Falco vespertinus</i> Linnaeus, 1766	303
Часничниця звичайна <i>Pelobates fuscus</i> (Laurenti, 1768)	248	Тетерук <i>Lyrurus tetrrix</i> (Linnaeus, 1758)	304
Ропуха зелена <i>Bufo viridis</i> (Laurenti, 1768)	249	Глухар <i>Tetrao urogallus</i> Linnaeus, 1758	305
Жаба гостроморда <i>Rana arvalis</i> Nilsson, 1842	250	Орябок <i>Tetrastes bonasia</i> (Linnaeus, 1758)	306
Жаба прудка		Журавель сирій <i>Grus grus</i> (Linnaeus, 1758)	307
<i>Rana dalmatina</i> Fitzinger in Bonaparte, 1839	251	Дрохва <i>Otis tarda</i> Linnaeus, 1758	308
Клас Плазуни Reptilia	252	Хохітва <i>Tetrax tetrax</i> (Linnaeus, 1758)	309
Черепаша болотяна <i>Emys orbicularis</i> (Linnaeus, 1758)	253	Пісочник великий <i>Charadrius hiaticula</i> Linnaeus, 1758	310
Ящірка зелена <i>Lacerta viridis</i> (Laurenti, 1768)	254	Чайка <i>Vanellus vanellus</i> (Linnaeus, 1758)	311
Мідянка звичайна <i>Coronella austriaca</i> Laurenti, 1768	255	Кулик-довгоніг <i>Himantopus himantopus</i> (Linnaeus, 1758)	312
Полоз ескулапів <i>Zamenis longissimus</i> (Laurenti, 1768)	256	Чоботар <i>Recurvirostra avosetta</i> Linnaeus, 1758	313
Вуж водяний <i>Natrix tessellata</i> (Laurenti, 1768)	257	Кулик-сорока <i>Haematopus ostralegus</i> Linnaeus, 1758	314
Клас Птахи Aves	258	Коловодник звичайний <i>Tringa totanus</i> (Linnaeus, 1758)	315
Пелікан рожевий <i>Pelecanus onocrotalus</i> Linnaeus, 1758	259	Коловодник ставковий	
Баклан малий <i>Phalacrocorax pygmaeus</i> (Pallas, 1773)	260	<i>Tringa stagnatilis</i> (Bechstein, 1803)	316
Бугай <i>Botaurus stellaris</i> (Linnaeus, 1758)	261	Баранець звичайний	
Бугайчик <i>Ixobrychus minutus</i> (Linnaeus, 1766)	262	<i>Gallinago gallinago</i> (Linnaeus, 1758)	317
Чапля жовта <i>Ardeola ralloides</i> (Scopoli, 1769)	263	Баранець великий <i>Gallinago media</i> (Latham, 1787)	318
Чапля руда <i>Ardea purpurea</i> Linnaeus, 1766	264	Слуква <i>Scolopax rusticola</i> Linnaeus, 1758	319
Косар <i>Platalea leucorodia</i> Linnaeus, 1758	265	Кульон тонкодзьобий	
Коровайка <i>Plegadis falcinellus</i> (Linnaeus, 1766)	266	<i>Numenius tenuirostris</i> Vieillot, 1817	320
Лелека чорний <i>Ciconia nigra</i> (Linnaeus, 1758)	267	Кульон великий <i>Numenius arquata</i> (Linnaeus, 1758)	321
Казарка червоногола <i>Branta ruficollis</i> (Pallas, 1769)	268	Грицик великий <i>Limosa limosa</i> (Linnaeus, 1758)	322
Гуска мала <i>Anser erythropus</i> (Linnaeus, 1758)	269	Крячок чорний <i>Chlidonias niger</i> (Linnaeus, 1758)	323
Лебідь малий <i>Cygnus bewickii</i> Yarrell, 1830	270	Крячок каспійський <i>Hydroprogne caspia</i> (Pallas, 1770)	324
Нерозень <i>Anas strepera</i> Linnaeus, 1758	271	Крячок малий <i>Sterna albifrons</i> Pallas, 1764	325
Чирянка велика <i>Anas querquedula</i> Linnaeus, 1758	272	Голуб-синяк <i>Columba oenas</i> Linnaeus, 1758	326
Широконіска <i>Anas clypeata</i> Linnaeus, 1758	273	Горлиця звичайна <i>Streptopelia turtur</i> (Linnaeus, 1758)	327
Чернь червонодзьоба <i>Netta rufina</i> (Pallas, 1773)	274	Пугач <i>Bubo bubo</i> (Linnaeus, 1758)	328
Попелюх <i>Aythya ferina</i> (Linnaeus, 1758)	275	Сова болотяна <i>Asio flammeus</i> (Pontoppidan, 1763)	329
Чернь білоока <i>Aythya nyroca</i> (Güldenstädt, 1770)	276	Совка <i>Otus scops</i> (Linnaeus, 1758)	330

Сич волохатий <i>Aegolius funereus</i> (Linnaeus, 1758)	331	Нічниця велика <i>Myotis myotis</i> (Borkhausen, 1797)	370
Сичик-горобець		Нічниця довговуха <i>Myotis bechsteinii</i> (Kuhl, 1817)	371
<i>Glaucidium passerinum</i> (Linnaeus, 1758)	332	Нічниця в'їчаста <i>Myotis nattereri</i> (Kuhl, 1817)	372
Сова довгохвоста <i>Strix uralensis</i> Pallas, 1771	333	Нічниця триколірна	
Сипуха <i>Tyto alba</i> (Scopoli, 1769)	334	<i>Myotis emarginatus</i> (Geoffroy, 1806)	373
Дрімлюга <i>Caprimulgus europaeus</i> Linnaeus, 1758	335	Нічниця північна <i>Myotis brandtii</i> (Eversmann, 1845)	374
Сиворакша <i>Coracias garrulus</i> Linnaeus, 1758	336	Нічниця вусата <i>Myotis mystacinus</i> (Kuhl, 1817)	375
Дятел зелений <i>Picus viridis</i> Linnaeus, 1758	337	Нічниця мала	
Дятел білоспинний		<i>Myotis alcaethoe</i> Helversen et Heller, 2001	376
<i>Dendrocopos leucotos</i> (Bechstein, 1802)	338	Нічниця ставкова <i>Myotis dasycneme</i> (Boie, 1825)	377
Дятел трипалий <i>Picoides tridactylus</i> (Linnaeus, 1758)	339	Нічниця водяна <i>Myotis daubentonii</i> (Kuhl, 1817)	378
Посмітюха <i>Galerida cristata</i> (Linnaeus, 1758)	340	Вухань бурий <i>Plecotus auritus</i> (Linnaeus, 1758)	379
Сорокопуд чорнолобий		Вухань австрійський	
<i>Lanius minor</i> J. F. Gmelin, 1788	341	<i>Plecotus austriacus</i> (Fischer, 1829)	380
Сорокопуд сірий <i>Lanius excubitor</i> Linnaeus, 1758	342	Широковух європейський	
Шпак рожевий <i>Sturnus roseus</i> (Linnaeus, 1758)	343	<i>Barbastella barbastellus</i> (Schreber, 1774)	381
Пронурок <i>Cinclus cinclus</i> (Linnaeus, 1758)	344	Вечірниця мала <i>Nyctalus leisleri</i> (Kuhl, 1817)	382
Тинівка альпійська <i>Prunella collaris</i> (Scopoli, 1769)	345	Вечірниця дозріра <i>Nyctalus noctula</i> (Schreber, 1774)	383
Кобилочка-цвіркун <i>Locustella naevia</i> (Boddaert, 1783)	346	Нетопир білосмугий <i>Pipistrellus kuhlii</i> (Kuhl, 1817)	384
Кропив'янка рябогрудя <i>Sylvia nisoria</i> (Bechstein, 1792)	347	Нетопир лісовий	
Золотомушка червоночуба		<i>Pipistrellus nathusii</i> (Keyserling et Blasius, 1839)	385
<i>Regulus ignicapilla</i> (Temminck, 1820)	348	Нетопир-карлик	
Скеляр строкатий <i>Monticola saxatilis</i> (Linnaeus, 1766)	349	<i>Pipistrellus pipistrellus</i> (Schreber, 1774)	386
Горихвістка звичайна		Нетопир-пігмей <i>Pipistrellus pygmaeus</i> (Leach, 1825)	387
<i>Phoenicurus phoenicurus</i> (Linnaeus, 1758)	350	Нетопир гірський <i>Hypsugo savii</i> (Bonaparte, 1837)	388
Синиця вусата <i>Panurus biarmicus</i> (Linnaeus, 1758)	351	Лилик двоколірний	
Горобець скельний <i>Petronia petronia</i> (Linnaeus, 1766)	352	<i>Vespertilio murinus</i> Linnaeus, 1758	389
Клас Ссавці Mammalia	354	Пергач пізній <i>Eptesicus serotinus</i> (Schreber, 1774)	390
Ховрах подільський		Пергач північний	
<i>Spermophilus odessanus</i> Nordmann, 1842	355	<i>Eptesicus nilssonii</i> (Keyserling et Blasius, 1839)	391
Ліскулька руда		Кіт лісовий <i>Felis silvestris</i> Schreber, 1777	392
<i>Muscardinus avellanarius</i> (Linnaeus, 1758)	356	Рись європейська <i>Lynx lynx</i> (Linnaeus, 1758)	393
Соня лісова <i>Dryomys nitedula</i> (Pallas, 1779)	357	Ведмідь бурий <i>Ursus arctos</i> Linnaeus, 1758	394
Мишівка лісова <i>Sicista betulina</i> (Pallas, 1779)	358	Горностай <i>Mustela erminea</i> Linnaeus, 1758	395
Сліпак подільський <i>Spalax zemni</i> Erxleben, 1777	359	Норка європейська <i>Mustela lutreola</i> (Linnaeus, 1761)	396
Хом'як звичайний <i>Cricetus cricetus</i> (Linnaeus, 1758)	360	Тхір темний <i>Mustela putorius</i> Linnaeus, 1758	397
Полівка снігова <i>Chionomys nivalis</i> (Martins, 1842)	361	Тхір степовий <i>Mustela eversmanni</i> Lesson, 1827	398
Нориця татринська <i>Terricola tatricus</i> (Kratochvil, 1952)	362	Перегузня степова	
Білозубка білочерева		<i>Vormela peregusna</i> (Güldenstädt, 1770)	399
<i>Crocidura leucodon</i> (Hermann, 1780)	363	Видра річкова <i>Lutra lutra</i> (Linnaeus, 1758)	400
Рясоніжка велика <i>Neomys fodiens</i> (Pennant, 1771)	364	Лось європейський <i>Alces alces</i> (Linnaeus, 1758)	401
Рясоніжка мала <i>Neomys anomalus</i> Cabrera, 1907	365	Зубр <i>Bison bonasus</i> (Linnaeus, 1758)	402
Мідиця альпійська <i>Sorex alpinus</i> Schinz, 1837	366	Скельниця гірська	
Підковик малий		<i>Rupicapra rupicapra</i> (Linnaeus, 1758)	403
<i>Rhinolophus hipposideros</i> (Bechstein, 1800)	367	ЛІТЕРАТУРА	404
Підковик великий		АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	
<i>Rhinolophus ferrumequinum</i> (Schreber, 1774)	368	УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ВИДІВ ТВАРИН	440
Нічниця гостровуха		АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	
<i>Myotis oxygnathus</i> (Monticelli, 1885)	369	ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ ВИДІВ ТВАРИН	442

Наукове видання

**Червона книга
Івано-Франківської області**

Тваринний світ

Редактор Л. В. Звенигородська
Технічний редактор І. В. Скільський
Підготовка до друку В. М. Дворського

Фото М. С. Атаманюка, В. В. Буджака, В. М. Бурдяка,
В. В. Бучка, А. Д. Волуци, І. В. Довгаля, Я. І. Зеленчука,
А. Й. Ковальського, В. Б. Маланюка, Н. А. Смірнова, І. Б. Термени,
М. Bruce, J.-F. Cart, M. Cătălin, S. Krejčík, H. Krisp, A. Mrkvicka

Підписано до друку 24.07.2019. Формат 60×84/8.
Папір офсетний. Гарнітура Arial Narrow. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 52,08. Тираж 600 прим. Зам. 190932.

Видавець і виготовлювач ТОВ «Друк Арт»
58018 Чернівці, вул. Головна, 198А, к. 5, т/ф 585-432
Ліцензія про державну реєстрацію ДК № 2741 від 15.01.2007 р.

ЧЕРВОНА КНИГА

Івано-Франківської області

Тваринний світ

